Rangi

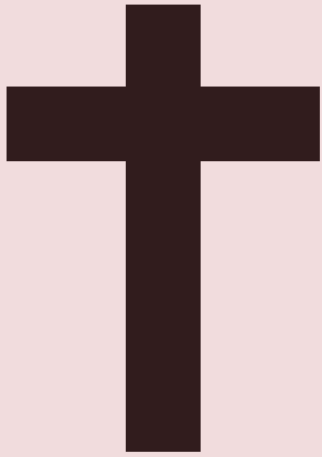

Rangi Translation Project (New Testament)

Rangi
Rangi Translation Project (New Testament)

copyright © 2023 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Rangi

Contributor: Wycliffe USA

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.
You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.
- If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.
Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2025-05-08

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 7 May 2025 from source files dated 8 May 2025
f1dc5da6-bc39-5ea5-ac13-942132b5feb6

Contents

Matáayo 1
Maáriki 46
Lúka 75
Yoohániani 124
Mirimo ya Vatumwi 158
Varúumi 202
1 Vakoríinto 222
2 Vakoríinto 241
Vagalatía 253
Vaeféeso 260
Vafilíipi 267
Vakolosáai 272
1 Vatesaloníike 277
2 Vatesaloníike 281
1 Timotéeo 284
2 Timotéeo 290
Tíito 294
Filemóoni 297
Vaeburanía 299
Yaakúupu 314
1 Peéteri 319
2 Peéteri 325
1 Yoohániani 329
2 Yoohániani 334
3 Yoohániani 335
Yúuda 336
Wiivariyuli kwa Yoohániani 338

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Matáayo Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Matáayo, musaankan'yi kóodi (9:9-11; 10:1-4). ˆVyeene yoónekanaa, Matáayo aandika kitáabu iki, kati ya myaaka ya 60-70 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Uhu Matáayo Yéesu ajáa amwaanirira amutuube mpiindi avariyuláa Masáare Maaja mbere ja vaantu uko isi ya Galiláaya (9:9). Viintu ˆviri foo ˆvyeene Matáayo aandika, ni vira ˆiiyonera na miiso yaachwe. Na kiintu kiintu ˆaluusa, Yéesu ni Masía na kei ni Mununuuli wa vaantu, Muluungu ˆavalaha ko tweera valáali na mutwe muhákwii wa kali (Isáaya 53). Kitáabu iki, Matáayo avaandikira Vayahúudi ˆveene vajáa varuma Masáare Maaja ya Yéesu. Masáare Maaja aya, si sa Vayahúudi vii tuku, maa kaa, ni sa weeru yoosi (1 Yooháani 4:13-15).

Kitáabu iki chaluusaluusa, mwiikalo wa Yéesu aha weerwii. Chaanda na isimu ra kuvyaalwa kwa Yéesu, chaluusa kubatisiwa na kuyerwa kwaachwe ni Irimu (1:1–4:12). Kei, chaluusa murimo waachwe wo variyula Masáare Maaja, myuujíisa yaachwe na kuvahorya vaantu uko isi ya Galiláaya (4:13–18:35). Kitáabu iki chaluusa luyeendo lwa Yéesu fuma Galiláaya fuuru Yerusaléemu (19:1–20:34). Kei, chaluusa viintu ˆvyafumira júma yo kiimikirirya, kuning'iniwa kwaachwe musaláabii, inkwya na kufufuka kwaachwe (21:1–28:20).

Kitáabu iki choonekya Yéesu ni Mukiindya mukuulu, ˆari na wiimiriri wo variyula Miiro ya Muluungu na Utemi wa Kurumwii. Ukiindya waachwe wagavwa haantu hasaano, (1) ukiindya wa Yéesu luulwii (5–7), (2) ulairiri kwa vapooji vaachwe ikimi na vaviri kuvatumamira vaantu (10), (3) símo ja Utemi wa Kurumwii (13), (4) ukiindya wa ˆvyeene vapooji va Yéesu vasaakwa vave (18–20), na (5) ukiindya wa kuhererera kwa weeru na kuuja kwa Utemi wa Kurumwii (24–25).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lukolo lwa Yéesu na kuvyaalwa kwaachwe *1:1-2:23*
Murimo wa Yooháani Mubatisáaji *3:1-12*
Kubatisiwa na kuyerwa kwa Yéesu *3:13-4:11*
Murimo wa Yéesu uko isi ya Galiláaya *4:12-18:35*
Luyeendo lwa Yéesu kutamanya na múuji wa Yerusaléemu *19:1-20:34*
Júma yo kiimikirirya ya Yéesu uko Yerusaléemu na heehi na Yerusaléemu *21:1-27:66*
Kufufuka na kufumira kwa Yéesu *28:1-20*

Lukolo lwa Yéesu (Lúka 3:23-38)

1 Ihi noo nkumbukira ya marina ya lukolo lwa YéesuKirisitu, mwaana wa Daúdi, mwaana wa Aburaháamu.
2 Aburaháamu ajáa amuvyaala Isaka,
Isaka akamuvyaala Yaakúupu,
Yaakúupu akamuvyaala Yúuda na vaanaavo,
3 Yúuda akamuvyaala Peréesi na Séera na íyo waavo ni Tamáari ajáa.
Peréesi akamuvyaala Hesiróoni,
Hesiróoni akamuvyaala Aráamu,
4 Aráamu akamuvyaala Aminadáabu,
Aminadáabu akamuvyaala Nashóoni,
Nashóoni akamuvyaala Salimóoni,
5 Salimóoni akamuvyaala Boáasi, fuma kwa Raháabu.
Boáasi akamuvyaala Obéedi fuma kwa Rúutu,
Obéedi akamuvyaala Yéese,
6 ne Yéese akamuvyaala mutemi Daúdi.✡

Daúdi akamuvyaala Solomóoni fuma kwa muki wa Uría.✡
7 Solomóoni akamuvyaala Rehoboáamu,
Rehoboáamu akamuvyaala Abíya,
Abíya akamuvyaala Áasa,
8 Áasa akamuvyaala Yehoshofáati,

✡ **1:6** Laanga Rúutu 4:18-22. ✡ **1:6** Laanga 2 Samwéeli 12:24-25.

Yehoshofáati akamʉvyaala Yóramu,
Yóramu akamʉvyaala Usíia,
9 Usíia akamʉvyaala Yósamu,
Yósamu akamʉvyaala Aháasi,
Aháasi akamʉvyaala Hesekía,
10 Hesekía akamʉvyaala Manáase,
Manáase akamʉvyaala Amóoni,
Amóoni akamʉvyaala Yosía,
11 Yosía akamʉvyaala Yekonía na vaanaavo,
mpiindi vaantʉ va Yúʉda ˆvakasaamiwe na isi ya ʉyenii ya Babéeli.

12 Lʉsaamo lwa Babéeli ˆlʉkalooke,
Yekonía akamʉvyaala Searitiéeli,
Searitiéeli akamʉvyaala Serubabéeli,
13 Serubabéeli akamʉvyaala Abiúudi,
Abiúudi akamʉvyaala Eliakíimu,
Eliakíimu akamʉvyaala Asóori,
14 Asóori akamʉvyaala Sadóoki,
Sadóoki akamʉvyaala Akíimu,
Akíimu akamʉvyaala Eliúudi,
15 Eliúudi akamʉvyaala Elieséeri,
Elieséeri akamʉvyaala Matáani,
Matáani akamʉvyaala Yaakúupu,
16 Yaakúupu akamʉvyaala Yooséefu, mʉlʉme wa Maríia.
Maríia akamʉvyaala Yéesu ˆaánirirwaa Masía.

17 Jeyyo, kʉjáa kwatiite mbyaala ikimi na ine (14) fuma Aburaháamu fʉʉrʉ mʉtemi Daúdi. Kei, kʉjáa kwatiite mbyaala ikimi na ine fuma mʉtemi Daúdi, fʉʉrʉ lʉsaamo lwa Viisiraéeli kʉtwaalwa na isi ya ʉyenii ya Babéeli. Na mbyaala ikimi na ine fuma lʉsaamo lwa Viisiraéeli kʉtwaalwa na isi ya ʉyenii ya Babéeli, fʉʉrʉ kʉvyaalwa kwa Masía.

Kʉvyaalwa kwa Yéesu Kirisitʉ
(Lʉka 2:1-7)

18 Iji noo mbuwo ja kʉvyaalwa kwa Yéesu Kirisitʉ. Maríia íyo waala Yéesu ajáa atʉmirwa ni Yooséefu. Maa kaa, mpiindi ˆvajáa vakaari si vanalʉmana ja muki na mʉlʉme, Maríia akava mawʉlʉ maruto kwa njira ya Mʉtima Mʉʉja.
19 Yooséefu mʉlʉme waachwe baa neembe ajáa ni mʉʉntʉ mʉwoloki, si asaakáa kʉmʉkwaatya soni Maríia mbere ja vaantʉ tʉkʉ, akalamʉla kʉmʉreka Maríia kimbiso.
20 Mpiindi ˆajáa akaari yookiiririkana iri isáare, murimʉ mʉʉja wa Ijʉva ʉkamʉfʉmira tulwii, maa ʉkamʉsea, “Yooséefu, mwaana wa Daúdi, koofa kʉmʉsʉmʉla Maríia ave muki waako tʉkʉ, sa uruto ˆatiite ni kwa lʉviro lwa Mʉtima Mʉʉja.
21 Kiichʉngʉla ari mwaana mʉlʉme, na mʉkemera ʉri irina raachwe Yéesu, sa yeeye noo ˆari valamurirya vaantʉ vaachwe fuma uvii waavo.”
22 Aya yoosi yafúmiire, sa masáare Ijʉva ˆalʉʉsa kwa njira ya mʉláali na mʉtwe waachwe yakiimane,
23 “Laanga, mʉnjalʉ sʉmʉla ari inda,
yeeye vyaala ari mwaana mʉlʉme,
novo mwaanirira vari irina raachwe Emanʉéeli,”✡
noo kʉsea, “Mʉlʉʉngʉ ni na suusu ari.”
24 Yooséefu ˆakiinʉke fuma tulwii, akabweeyya ja viintʉ murimʉ mʉʉja wa Ijʉva ˆʉjáa ʉmʉwyíriire. Aho, akamʉsʉmʉla Maríia akava muki waachwe.
25 Maa kaa, Yooséefu si amʉseeserera Maríia tʉkʉ, fʉʉrʉ akiichʉngʉla mwaana wa kiintʉ kilʉme. Yooséefu akamʉkemera irina raachwe Yéesu.

2

Vamanyi va Nyényeeri Vookoomwiinamira Yéesu

1 Yéesu ˆakavyaalwe múujii wa Betelehéemu ˆuri isi ya Yudéea, mpiindi ijo Heróode Mʉkúúlʉ noo ajáa mʉtemi. Haaha vamanyi va nyényeeri fuma itʉʉmba vakʉʉja na Yerusaléemu.
2 Vuuryáa voosea, “Hai ari ʉra ˆavyíirwe ari kʉva Mʉtemi wa Vayahúudi? Suusu twiiyona nyényeeri yaachwe yatʉla fuma itʉʉmba, naasu tuújire noo mwiinamira.”

✡ **1:23** Laanga Isáaya 7:14.

3 Mʉtemi Heróode ˆakateere ayo masáare, yakaanda muturikirya, hamwɨ na vaantʉ voosi
va Yerusaléemu.
4 Akavaanɨrɨra vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vakiindya va Miiro, maa akavuurya,
“Masía nɨ hai ˆarɨ vyaarɨrwa?”
5 Voovo vakamʉsea, “Vyaarɨrwa arɨ múujii wa Betelehéemu ˆʉrɨ ɨsɨ ya Yudéea. Jeyyo noo
ˆvyeene mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva aandɨka,
6 ‘Ee Betelehéemu ˆʉrɨ ɨsɨ ya Yúʉda,
weewe sɨ ʉrɨ mudúúdi tʉkʉ,
kati ya míiji ˆɨmányirwe ya Yudéea.
Sa kufuma kwaako fʉmɨra arɨ mʉlongooli,
ʉhʉ valongoola arɨ vaantʉ vaanɨ Viisiraéeli.’✡”
7 Aho, Heróode akavaanɨrɨra vara vamanyi va nyényeeri na kijiraawii, ʉko akavuurya
mpɨɨndɨ mpɨɨndɨ ˆvɨɨyona ɨra nyényeeri.
8 Hara, akavatʉma vadome na Betelehéemu kʉnʉ yoovasea, “Tamanyi mukuurikirirye
neeja masáare ya ʉwo mwaana, na ˆmʉrɨ moona, ndeteri mʉlomo chaangʉ sa naanɨ
nkamwiinamɨre.”
9 Vara vamanyi va nyényeeri ˆvakahʉmʉle mʉteerera mʉtemi Heróode, maa vakiinʉka.
Na laanga, vakɨɨyona kei nyényeeri ɨ’ɨra ˆvoona yootʉla itʉʉmba, ɨkava yoovalongorera novo
vakiituuba fʉʉrʉ ɨkɨɨma mweeri ya haantʉ ˆajáa mwaana.
10 ˆVakɨɨyone ɨra nyényeeri, vakavyeenda maatʉkʉ vii.
11 Vakɨɨngɨra na nyuumbii, vakamoona mwaana arɨ na Maríia íyo waavo, vakachwaama,
maa vakamwiinamɨra. Hara, vakachʉngʉla máari jaavo ja kɨkomi ja mberii, vakamʉheera
vilʉngʉlʉngʉ vya sahá abu, ʉbáani na manemáane.*
12 Mʉlʉʉngʉ akavakaan’ya tulwii, karɨ vahɨndʉke na kwa Heróode tʉkʉ. Jeyyo,
vakahɨndʉka na meevo, na vajáa vatweera na njɨra yɨɨngɨ.

Kʉtɨɨja na Mísiri

13 Vamanyi va nyényeeri ˆvakiinʉke na meevo, murimʉ mʉʉja wa Ijʉva ʉkamʉfʉmɨra
Yooséefu tulwii, maa ʉkamʉsea, “Inʉka, mʉsʉmʉle mwaana na íyo waavo, ʉtɨɨje novo na
Mísiri. Ikali ʉko fʉʉrʉ nɨvawyɨɨre, sa Heróode yoomʉsaakɨra mwaana sa amʉʉlae.”
14 Jeyyo, nuuchikʉ Yooséefu akiinʉka, akamʉsʉmʉla mwaana na íyo waavo, akakwaata
njɨra na Mísiri.
15 Akiikala Mísiri fʉʉrʉ mʉtemi Heróode akawulala. Jeyyo, isáare ra Ijʉva ko tweera
mʉláali na mʉtwe waachwe rɨkakiimana, “Namwaanɨrɨra mwaana waanɨ fuma Mísiri.”✡

Vasinga va Kɨɨntʉ Kɨlʉme Vookʉʉlawa

16 Heróode ˆakataange akóovɨɨrwe nɨ vara vamanyi va nyényeeri, maa akakalala maatʉkʉ
vii. Aho, akavatʉma vaantʉ vavʉʉlae vasinga voosi vʉʉ va kɨɨntʉ kɨlʉme ˆvarɨ na myaaka
ɨvɨrɨ kʉhɨndʉka na nyuma aho múujii wa Betelehéemu, na maturii yoosi ˆyarɨɨngɨrɨra ʉwo
múuji. Abweeyya jeyyo, ja ˆvyeene ajáa awyɨɨrwa jira mpɨɨndɨ nɨ vara vamanyi va nyényeeri.
17 Jeyyo, isáare ˆralʉʉswa nɨ Yeremía mʉláali na mʉtwe rɨkakiimana,
18 “Sawúti yatéerekire fuma Ráama,
Kɨrɨro na kʉrɨra no myaa kʉkʉʉlʉ,
Rahéeli yoovarɨrɨra vaana vaachwe,
baa sɨ yoosaaka tuuriwa mʉtɨma tʉkʉ,
sa voosi vakwíire.”✡

Kʉhɨndʉka Fuma Mísiri

19 Heróode ˆakawulale, murimʉ mʉʉja wa Ijʉva ʉkamʉfʉmɨra Yooséefu tulwii ʉko Mísiri,
20 Ʉkamʉsea, “Inʉka, mʉsʉmʉle mwaana na íyo waavo, ʉhɨndʉke na ɨsɨ ya Isiraéeli, sa vara
ˆvasaakáa nkaasʉ ya mwaana vaakwya.”
21 Yooséefu akiinʉka, akamʉsʉmʉla mwaana na íyo waavo, maa vakahɨndʉka na ɨsɨ ya
Isiraéeli.
22 Maa kaa, Yooséefu ˆakateere Arikeláo mwaana wa Heróode noo avɨɨre mʉtemi wa
Yudéea haantʉ ha taáta waavo, Yooséefu akoofa doma na ʉko. Ne ˆakakaaniwe kei tulwii,
akiinʉka, maa akadoma na ɨsɨ ya Galiláaya.
23 Kʉra, akɨɨta kiikala múujii ˆʉséwaa Nasaréeti. Jeyyo isáare ˆralʉʉswa nɨ valáali na mʉtwe
rɨkakiimana, “Kaanɨrɨrwa arɨ Mʉnasaréeti.”

✡ **2:6** Laanga Míika 5:2. * **2:11** ***manemáane:*** Nɨ mooda ˆvahákaa mʉvɨrɨ wa mʉʉntʉ de ataahwe. Mooda ʉhʉ ʉjáa nɨ wa iyoombe ikʉʉlʉ. ✡ **2:15** Laanga Hósea 11:1. ✡ **2:18** Laanga Yeremía 31:15.

3

*Yoohá**ani** Mʉbatisáaji Yoomwiimirya Njira Yé**esu***
*(Maáriki 1:1-8; Lúka 3:1-18; Yoohá**ani** 1:19-28)*

1 Sikʉ ˆjiri foo ˆjikalooke, Yoohá**ani** Mʉbatisáaji afʉmira isi ya ibaláángwii ra Yudé**ea**, yoovariyʉla, yoosea,
2 “Valanduki fuma uvii waanyu, Ʉtemi wa Kurumwii wasé**ngeri**ire.”
3 Ʉhu Yoohá**ani** noo ˆalʉʉswa ni Isáaya mʉláali na mʉtwe, yoosea,
“Mʉʉntʉ yookaanirira vikʉlʉkʉʉlʉ isi ya ibaláángwii,
‘Imyi neeja njira sa IJʊVA,
wololi njira ˆari tweera.’”[✡]
4 Yoohá**ani** iivikirá**a** ingo ˆyachumwa kwa mabaáhira ya ngamía na iimʉtiirá**a** lʉkova.[✡] Kiintʉ ˆarijáa ni nkʉʉmbi na hʉʉki wa isekii.
5 Vaantʉ fuma múujii wa Yerusalé**emu**, isi yoosi ya Yudé**ea** na isi joosi ˆjiri mbarimbari ya lʉʉji lwa Yorodá**ani**, vʉʉjáa na kwa Yooháani.
6 Yeeye avabatisáa aho luujii lwa Yorodá**ani**, kʉnʉ voolʉʉsa ʉvi waavo.
7 ˆAkoone Mafarisá**ayo** na Masadukáayo ˆvari foo vookʉʉja na kwaachwe noo batisiwa, ajáa avasea, “Nyuunyu mbyaala ya nyororooda! Ni ani ˆavalúmire kutu mʉtiije nkalari ya Mʉlʉʉngʉ ˆyookʉʉja?
8 Haaha vyaali ndiiwa njija ˆjiri koonekya kikomi mwavá**landukire** fuma uvii waanyu.
9 Reki kwiirirkana mitimii yaanyu, ‘Aburaháamu ni taáta wiitʉ!’ Ni kʉvawyiira niise, Mʉlʉʉngʉ ifaanaa avalandʉle mawye aya yave vaana va Aburaháamu!
10 Mʉlʉʉngʉ ahúmwiire viika chaarya chaachwe neeja miririi ya miti. Koonⁱ mʉti si wootʉʉnga ndiiwa ˆjabooha, temwa ʉri, ʉfweitirwe na iviivii.
11 Niini noovabatisa na maaji, koonekya mwavá**landukire** fuma uvii waanyu. Maa kaa, amwaari yookʉʉja nyuma yaani ˆari na ngururu kʉlookya niini, niini nsiina wʉʉja baa wo tʉmama mʉrimo wa mʉtúmwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tʉkʉ. Yeeye vabatisa ari na Mʉtima Mʉʉja na kwa mooto.
12 Yeeye akwáatiriire saama yaachwe yo keerera mikonwii yaachwe. Fyaahira ari neeja lʉʉha lwaachwe. Jiinga ari ngáano iivike kyoomii, maa kaa, mukúúnku kʉʉchimika ari na mooto si ˆurímaa.”

*Yé**esu** Yoobatisiwa*
(Maáriki 1:9-11; Lúka 3:21-22)

13 Aho, Yé**esu** akatamanya fuma Galiláaya fʉʉrʉ luujii lwa Yorodá**ani** sa akabatisiwe ni Yooháani.
14 Maa kaa, Yooháani ayeráa mʉkitira yoosea, “Niini noo wo kʉʉja mbatisiwe ni weewe. Haaha weewe jooli wookʉʉja na kʉri niini?”
15 Maa kaa, Yé**esu** akamʉsea, “Aai, ruma haaha vive jei, sa jei noo ˆvyeene vyasaakwa tukiimikirirye ʉwoloki woosi.” Aho, Yooháani akaruma.
16 Yé**esu** ˆakahʉmʉle batisiwa vii, akafuma luujii. Koonka kurumu kʉkaatʉka dwee, aho, akamoona Mʉtima Mʉʉja yookiima mweeri yaachwe ja nkúnde na akamʉtʉʉrira.
17 Aho, maa sawúti fuma kurumwii ikasea, “Ʉhu ni Mwaana waani ˆnamweenda, neeriwa mʉtima ni yeeye mʉnʉmʉʉnʉ.”

4

*Yé**esu** Yooyerwa ni Irimʉ*
(Maáriki 1:12-13; Lúka 4:1-13)

1 Aho, Mʉtima Mʉʉja ʉkamʉlongoola Yé**esu** fʉʉrʉ isi ya ibaláángwii sa ayerwe ni Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mivi.
2 Yé**esu** ˆakiirekye kurya chiriri chobu kwa sikʉ makumi yani (40), akoona njala.
3 Aho, Irimʉ rikʉʉja na kʉri Yé**esu**, maa rikamʉsea, “Koonⁱ ʉri Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, lairirya aya mawye yave mʉkáate.”
4 Yé**esu** akʉʉsea murimʉ mʉvi, “Masáare ˆYari Mpeho yalʉʉsa jei, ‘Mʉʉntʉ si ari kʉva nkaasʉ kwa vyóorya vii tʉkʉ, maa kaa, ko tuuba kira isáare rifúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ.’”[✡]
5 Aho, Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mivi rikamʉsʉmʉla Yé**esu** fʉʉrʉ múujii mʉʉja wa Yerusalé**emu**. Rikamʉviika Yé**esu** ncholwiinchoolwii ya mʉnáara wa Kaaya Njija ya Ijʉva,
6 maa rikamʉsea, “Koonⁱ ʉri Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, ifweitire na isi. Sa vyaandikwa jei,
‘Mʉlʉʉngʉ tʉma ari mirimʉ yaachwe miija ikʉlamurirye,
yooyo kʉkwaatirira iri mikonwii yaavo,
sa kari ijeo raako ji riikunguvale iwyii tʉkʉ.’”[✡]

[✡] **3:3** Laanga Isáaya 40:3. [✡] **3:4** Laanga 2 Vatemi 1:8. [✡] **4:4** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 8:3. [✡] **4:6** Laanga Sabúuri 91:11-12.

7 Yéesu akarisea, “Kei vyaandikwa, ‘Kari umuyéraa IJUVA Muluungu waako tuku.’✡”
8 Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamusumula Yéesu fuuru ncholwii ya luulu luliihiliihi. Rikamoonekya isi joosi ja weeru na nkongojima jaavo.
9 Rikamusea, “Kooni uchwáamire mbere yaani na wuunyinamiire, kukuheera ndiri ivi vyoosi.”
10 Aho, Yéesu akarisea, “Isunke kuri niini Irimu! Sa vyaandikwa jei,
‘Mwiinamire IJUVA Muluungu waako vii,
na umutumamire yeemweene vii.’✡”
11 Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikamureka Yéesu, mirimu miija ikuuja noo mutumamira.

Yéesu Yookaanda Murimo Waachwe
(Maáriki 1:14-15; Lúka 4:14-15)

12 Haaha Yéesu ˆakateere Yooháani Mubatisáaji ayéekiirwe munyololwii, akiinuka aho, maa akadoma na Galiláaya.
13 Mpiindi ˆajáa Galiláaya, akiinuka fuma múuji wa Nasaréeti akiita kiikala múujii wa Kaperenáumu ˆuri mbarimbari ya iriva ra Galiláaya, kuri isi ya Sabulóoni na Nafutáali.
14 Jeyyo, noo ˆvyeene akiimikirirya isáare ˆraluuswa ni Isáaya muláali na mutwe,
15 “Isi ya Sabulóoni na isi ya Nafutáali,
ˆiri njirii ˆyadoma na mayiyii, firiro ya luuji lwa Yorodáani,
Galiláaya ya vaantu si ˆvamumányire Muluungu,
16 vaantu vara ˆviíkalaa kilwiiryii,
viíne kiweeru kikuulu.
Na vaantu vara ˆviíkalaa isi ya kilwiirya na murimírimii wa inkwya,
ituumba radáhire kwaavo.”✡
17 Kwaandira mpiindi ijo, Yéesu ajáa aanda variyula yoosea, “Valanduki fuma uvii waanyu, Utemi wa Kurumwii waséngeriire!”

Yéesu Yoovaanirira Vapooji va Ncholo
(Maáriki 1:16-20; Lúka 5:1-11)

18 Mpiindi Yéesu ˆayeendáa mbarimbari ya iriva ra Galiláaya, ajáa avoona vavúuvi vaviri. Umwi noo Simóoni ˆaséwaa Peéteri, na wiingi noo mwaanaavo ˆasewáa Anderéa. Voovo vawumiráa njwaavu na irivii.
19 Aho, Yéesu akavasea, “Ntuubi, na vabweeyya ndiri muve vavúuvi va vaantu.”
20 Hahara, vakareka njwaavu jaavo, vakamutuuba.
21 ˆAkadome na mbere kiduudi, akoona vaantu viingi vaviri vala Yaakúupu na Yooháani mwaanaavo, vaana va muuntu umwi ˆaséwaa Sebedáayo. Voovo vajáa hamwi na taáta waavo mashúwii voolukan’ya njwaavu jaavo. Yéesu akavaanirira, 22 hahara, vakiireka ira mashúwa na taáta waavo, maa vakamutuuba Yéesu.

Yéesu Yookiindya no Horya Valwíiri ˆVari Foo
(Lúka 6:17-19)

23 Yéesu ariingiriráa isi yoosi ya Galiláaya, kunu yookiindya no variyula Masáare Maaja ya Utemi masinagóogii yaavo. Kei, avahoryáa vaantu ndwáala jaavo ˆjiísimiresimire.
24 Masáare yaachwe yakeenera isi yoosi ya Síria. Vaantu vandoomuretera valwíiri voosi ˆviísimiresimire. Kuri avo vajáa vamwaari ˆvari na makuundi ˆyahuumba, vara ˆvajáa na mirimu mivi, vara ˆvajáa na kiinkwiisha na vara ˆvajáa vaakwya iyandiyandi. Yéesu akavahorya avo voosi.
25 Mayiimbi ya mpuka nkuulu ja vaantu vamutuubáa fuma isi ya Galiláaya, Dekapóoli,* Yerusaléemu, Yudéea na fuma nyambuko ya luuji lwa Yorodáani.

5

Uvariyuli wa Yéesu Luulwii

Vaantu ˆVatalariwa
(Lúka 6:20-23)

1 Yéesu ˆakoone jira mpuka ja vaantu, akaambuka na kiduundii, maa akiikala. Vapooji vaachwe vakamudomera,
2 ne akaanda vakiindya yoosea:
3 “Vatalariwa vara ˆvari vakiva mitimii,
sa Utemi wa Kurumwii ni waavo.

✡ **4:7** Laanga Nkumbukira ya Miiro 6:16. ✡ **4:10** Laanga Nkumbukira ya Miiro 6:13. ✡ **4:16** Laanga Isáaya 9:1-2.
* **4:25** ***Dekapóoli:*** Ni isáare ra Kigiríki, noo kusea *míiji ikimi.* Na vaantu ˆviikaláa isi ya Dekapóoli si vajáa Vayahúudi tuku.

4 Vatalariwa vara ^varɨ na makɨva,
sa Mʉlʉʉngʉ vatuurya arɨ mɨtɨma.
5 Vatalariwa vara mɨtɨma yaavo ^yahola,
voovo heewa varɨ weerʉ.✡
6 Vatalariwa vara ^vakalʉkwa na ^varɨ na njala ya ʉwoloki,
avo kiikutiwa varɨ nɨ Mʉlʉʉngʉ.
7 Vatalariwa vara ^valáangaa na riiso ra wʉʉja,
voovo laangwa varɨ na riiso ra wʉʉja.
8 Vatalariwa vara ^veerya mɨtɨma,
avo moona varɨ Mʉlʉʉngʉ.
9 Vatalariwa vara ^valúman'yaa vavɨ viikalan'ye na wʉʉja,
avo kaanɨrɨrwa varɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ.
10 Vatalariwa vara ^vatúrikiriwaa sa viíkalaa mwiikalo wa ʉwoloki,
sa Ʉtemi wa Kurumwii nɨ waavo.
11 Mwatalariwa nyuunyu koonɨ mootʉkɨrwa, mooturikiriwa na mookoovereriwa mavɨ ^yiísimiresimire sa nɨɨnɨ.
12 Eryi mɨtɨma na vai siriri, sa kʉnáálo yaanyu nɨ nkúúlʉ kurumwii. Nɨ kwa njɨra yɨɨyo vavaturikirya valáali na mʉtwe va aho mbere.

Sangásа na Kɨweerʉ
(Maáriki 9:50; Lúka 14:34-35)

13 Nyuunyu mʉrɨ sangásа ya weerʉ. Maa kaa, sangásа koonɨ yasúukire, nɨ che ɨrɨ vɨkɨrwa sa mwerere ʉhɨndʉkɨre kei? Ɨyo sɨ yabooha kwa kɨɨntʉ chochoosi tʉkʉ, ɨyo nɨ yo fweita vii na weerwii ɨlwaatiririwe nɨ vaantʉ.
14 Nyuunyu nɨ kɨweerʉ cha weerʉ. Múuji ^wajeengwa luulwii sɨ wiívisaa tʉkʉ.
15 Baa kei, vaantʉ sɨ vakórereryaa kɨmʉrɨ, maa vakakɨkʉnɨkɨrɨra na nyiingʉ ya kweenga tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, vakívɨɨkaa kyaángwii, sa kɨmʉrɨkɨre voosi ^varɨ nyuumbii.
16 Viivyo baa nyuunyu, kɨweerʉ chaanyu choosaakwa kɨmʉrɨke, vaantʉ voone nteendo jaanyu njija, aho, vamʉbweeyyirye nkongojima Taáta waanyu. Yeeye arɨ kurumwii.

Ʉvariyuli wa Miiro

17 Karɨ mwiisee nʉʉja joo seyya Miiro au ʉvariyuli wa valáali na mʉtwe tʉkʉ. Sɨ nʉʉja joo seyya tʉkʉ, maa kaa, nʉʉja joo vikiimikirirya.
18 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, mpaka kurumu na weerʉ jilooke, kusiina baa lʉtalo lʉmwɨ luduudi au katóonti ka lʉtalo lwa Miiro lʉrɨ seyyiwa tʉkʉ, fʉʉrʉ aya yoosi yakiimane.
19 Jeyyo, mʉʉntʉ yoyoosi ^arɨ wuna ʉmwɨ wa ʉlairiri muduudi wa ndairiri iji, na avakiindye vaantʉ vɨɨngɨ vabweeyye jeyyo, ʉwo kaanɨrɨrwa arɨ mudúúdi Ʉtemii wa Kurumwii. Maa kaa, yoyoosi ^atúmamaa na ^akíindyaa ndairiri iji, ʉwo kaanɨrɨrwa arɨ mʉkúúlʉ Ʉtemii wa Kurumwii.
20 Sa jeyyo, nɨ kʉvawyɨɨra niise, ʉwoloki waanyu koonɨ sɨ walóokeriirye wa Mafarisáayo na wa vakiindya va Miiro, kɨkomi sɨ mʉrɨ kɨɨngira Ʉtemii wa Kurumwii vii kaa tʉkʉ.

Ʉvariyuli wa Nkalari
(Lúka 12:57-59)

21 Mwateera vambere vasewa jei, 'Karɨ wʉúlaa tʉkʉ,'✡ na kei mwateera, 'mʉʉntʉ yoyoosi ^arɨ kʉʉlaa heewa arɨ irya.'✡
22 Maa kaa, nɨɨnɨ nɨ kʉvawyɨɨra niise, mʉʉntʉ yoyoosi ^arɨ mʉkalarɨra mwaanaavo heewa arɨ irya. Na mʉʉntʉ yoyoosi ^arɨ mʉtʉkɨra mwaanaavo kituki, ʉwo kɨɨma arɨ mbere ya Balásа Nkʉʉlʉ ya Vayahúudi. Na mʉʉntʉ yoyoosi ^arɨ mʉtʉkɨra mwaanaavo amʉsee 'Mʉkoókoyo,' tamanya arɨ na mootwii wa Jehénamu.
23 Haaha koonɨ woodoma noo toola mpóryo yaako masabáahwii, maa ʉkʉmbʉkɨre wi-itoola na mwaanaanyu,
24 reka ɨyo mpóryo yaako haaho masabáahwii, hɨndʉka ukiiteerwe na mwaanaanyu, maa de jɨ ʉtoole ɨyo mpóryo yaako.
25 Koonɨ mʉʉntʉ yookʉtwaala na balásii, mʉloombe iivae na mpʉʉlo chaangʉ mpɨɨndɨ ^mʉkaarɨ njirii. Koonɨ sɨ jeyyo, ʉra ^akusítakiirye kʉkʉtwaala arɨ na kwa mʉlamuli, na mʉlamuli ne kʉkwaatya arɨ kwa mʉlʉkalʉka akwiingirye na mʉnyololwii na ngururu.
26 Kɨmaarɨ nookuwyɨɨra, sɨ ʉrɨ fuma aho mʉnyololwii tʉkʉ, mpaka ʉrɨhe mpoocho yo marikirirya.

Ukiindya wa Kʉyeenda na Muki wa Mʉʉntʉ

27 Mwateera yasewa, 'Karɨ ʉyéendaa na muki wa mʉʉntʉ tʉkʉ.'✡

✡ **5:5** Laanga Sabúuri 37:11. ✡ **5:21** Laanga Ufumo 20:13. ✡ **5:21** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 17:8-9. ✡ **5:27** Laanga Ufumo 20:14.

28 Maa kaa, niini ni kuvawyiira niise, muuntu ^ari mulaanga muuntu muki, maa amumererye mati, uwo kuva ari ahúmwiire yeenda ne mutimii waachwe.
29 Kooni riiso raako ra kulume rakuháandire utumame uvi, rinonkole, urifweite na kuli. Ni pwee kwaako kusova kiintu kimwi cha muviri waako, kulookya muviri waako woosi vuu kufweitirwa na mootwii wa Jehénamu.
30 Kei kooni iyaanja raako ra kulume rakuháandire undoobweeyya uvi, rikere urifweite na kuli. Ni pwee kusova kiintu kimwi cha muviri waako, kulookya muviri waako woosi kufweitirwa na mootwii wa Jehénamu.

Kwiisiita na Muki
(Matáayo 19:9; Maáriki 10:11-12; Lúka 16:18)
31 Mwateera yasewa, 'Muuntu yoyoosi ^amusíitire muki waachwe, amuheere taláka.'✡
32 Maa kaa, niini ni kuvawyiira niise, muuntu yoyoosi ^ari musiita muki waachwe kooni si sa kuyeenda na mulume wa muuntu, kuva ari yoomubweeyya muki waachwe ave ja ayéendaa na mulume wa muuntu. Na muuntu ^ari muloola uwo muki ^asíitirwe ni mulume, kuva ari yooyeenda na muki wa muuntu.

Kwiilaha
33 Kei mwateera viintu vambere vawyiirwa, 'Kari uwúnaa kulaha kwaako tuku, maa kaa, kiimikirirya kulaha kwaako mbere ya IJUVA.'✡
34 Niini ni kuvawyiira niise, kikomi kari mwiiláhaa tuku, baa kwa kurumu tuku, sa kurumu noo ichuumbi ra kitemi ra Muluungu.
35 Baa kari mwiiláhaa kwa weeru tuku, sa ni ibambari raachwe ro lwaatirya majeo yaachwe. Baa kei, kari mwiiláhaa kwa múuji wa Yerusaléemu tuku, sa noo múuji wa Mutemi Mukuulu.
36 Baa kei, kari mwiiláhaa kwa mitwe yaanyu tuku, sa si muri daha valandula lujwíiri baa lumwi vii luve lwiiru au lweeru tuku.
37 Kooni muséire, 'Hii,' ive 'Hii' kikomi, na kooni muséire, 'Tuku,' ive 'Tuku' kikomi. Chochoosi ^kiri lookerera ayo, chafúmaa kwa Muvi.

Ukiindya wa Kuriha Isáare kwa Isáare
(Lúka 6:29-30)
38 Mwateera kei vyasewa, 'Riiso kwa riiso na iyeo kwa iyeo.'✡
39 Maa kaa, niini ni kuvawyiira niise, kari wiilóokereryaa na muuntu muvi tuku. Kooni muuntu akuváire lusayya lwa kulume, muvarinduriire na lwa kumooso.
40 Kooni muuntu akutwáarire na balásii sa asumule nkáancho yaako, muheere baa ikóoti raako.✡
41 Kooni muuntu akufíindiririrye wiitiike muriwa waachwe luyeendo lwa isaa rimwi, weewe itiike luyeendo lwa masaa yaviri.
42 Muuntu ^yookuloomba kiintu, muheere. Kooni muuntu yookukopa kari umuhéeraa moongo tuku.

Kuveenda Vavi
(Lúka 6:27-28, 32-36)
43 Kei mwateera vyasewa, 'Mweende mwiiwaako,'✡ na kei, 'Musuule muvi waako.'
44 Maa kaa, niini ni kuvawyiira niise, veendi vavi vaanyu na mundoovaloombera vara ^vavatúrikiryaa,
45 sa mwiifwaane na Taáta waanyu wa kurumwii. Sa yeeye avamúrikiraa mwaasu waachwe vavi na vaaja, baa kei avahéeraa mbula vawoloki na vara si ^vari vawoloki.
46 Ha kooni mooveenda vara ^vaveenda vii nyuunyu, ni kunáálo che muri turya? Eri, baa vasaankan'yi kóodi si vabwéeyyaa jeyyo tuku wuu?
47 Kooni moovaluumbya vaanaanyu vii, ni kiintu che ^moobweeyya ^kiísimire na viingi? Amwi baa vaantu si ^vamumányire Mululungu vabwéeyyaa jeyyo.
48 Sa jeyyo, muve vawoloki ja Taáta waanyu wa kurumwii viintu ^ari muwoloki.

6

Kuvaambirirya Vakiva
1 Mulaange neeja, kari mubwéeyyaa uwoloki waanyu mbere ja vaantu sa moonwe vii ni voovo tuku. Sa kooni mubwéeyyiirye jeyyo, si muri turya kunáálo fuma kwa Taáta waanyu wa kurumwii tuku.

✡ **5:31** Laanga Nkumbukira ya Miiro 24:1. ✡ **5:33** Laanga Valáawi 19:12; Uvalo 30:3; Nkumbukira ya Miiro 23:21. ✡ **5:38** Laanga Ufumo 21:24; Valáawi 24:20; Nkumbukira ya Miiro 19:21. ✡ **5:40** Laanga Ufumo 22:26-27; Nkumbukira ya Miiro 24:12-13. ✡ **5:43** Laanga Valáawi 19:18.

2 Weewe mpiindi ˆwoomwaambirirya mukiva, kari wiilúusaa ja vakweembi viintu
ˆvabwéeyyaa masinagóogii na njirii tuku. Voovo vabwéeyyaa jeyyo sa vabweeyyiriwe
nkongojima ni vaantu. Kimaari noovawyiira, avo vahumula turya kunáálo yaavo.
3 Maa kaa, weewe mpiindi ˆwoomwaambirirya mukiva, bweeyya kwa kimbiso, kari baa
mukono waako wa kumooso utaange kira mukono waako wa kulume wootumama tuku.
4 Toola nyambirirya yaako kwa kimbiso, ne Taáta waanyu ˆoónaa yara ˆyiivisa,
kukutalarya ari.

Kumuloomba Muluungu
(Lúka 11:2-4)

5 Kei mpiindi ˆmoomuloomba Muluungu, kari mubwéeyyaa ja vakweembi tuku. Voovo
veenda muloomba Muluungu kunu viímire masinagóogii na haantu njira ˆjalumanira, sa
voonwe ni vaantu. Kimaari noovawyiira, avo vahumula turya kunáálo yaavo.
6 Maa kaa, weewe koони wooloomba, ingira na mberii, chuunga muryaango, maa de
uluusike na Taáta waanyu si ˆoónekanaa. Ũko, Taáta waanyu ˆoónaa yara ˆyiivisa, kukutalarya
ari.
7 Mpiindi ˆmoomuloomba Muluungu, kari mulúusaa masáare ˆyari foo ja vara si
ˆvamumányire Muluungu tuku. Voovo viiséaa Muluungu vateera ari sa masáare yaavo ˆyari
foo.
8 Kari muve ja voovo tuku. Nyuunyu Taáta waanyu amányire yara ˆmoosaaka baa viintu
ˆmukaari kumuloomba.
9 Haaha, ja jei noo ˆvyeene mwasaakwa mundoomuloomba Muluungu,
‘Taáta wiitu wa kurumwii,
Irina raako ribweeyyiriwe nkongojima.
10 Utemi waako wuuje.
ˆCheene woosaaka kituмamwe aha weerwii,
ja ˆvyeene kitúmamwaa uko kurumwii.
11 Utuheere chóorya chiitu,
cha kira siiku.
12 Utusee uvi wiitu wasírire,
ja ˆvyeene suusu tavaséaa vara ˆvatuhonerya,
uvi waavo wasírire.
13 Kuturekera twiingire na mutehwii tuku,
maa kaa, utulamurirye na ura Muvi.’
[Sa Utemi, nguruuru na nkongojima ni vyaako,
kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi.]

14 Koони moovasea viivaanyu uvi waavo wasírire mpiindi ˆvahoniirye kwaanyu, baa
Taáta waanyu wa kurumwii vasea ari uvi waanyu wasírire.
15 Maa kaa, koони si moovasea viivaanyu uvi waavo wasírire, baa Taáta waanyu wa
kurumwii si ari vasea nyuunyu uvi waanyu wasírire tuku.

Kwiirekya Kurya

16 Mpiindi ˆmookiirekya kurya, kari mufótaa visho vyaanyu ja viintu vakweembi
ˆvabwéeyyaa tuku. Voovo vafótaa visho vyaavo sa voonwe ni vaantu viirékiirye kurya.
Kimaari noovawyiira, avo vahumula turya kunáálo yaavo.
17 Maa kaa, koони weewe wiirékiirye kurya, ihake makuta mutwii na wooyye kisho,
18 sa vaantu vadiire taanga koони wiirékiirye kurya. Kwiirekya kwaako kurya kutaangwe
vii ni Taáta waanyu si ˆoónekanaa. Na Taáta waanyu ˆoónaa yari kimbiswii, kukutalarya ari.

Usúngaati wa Kurumwii
(Lúka 12:33-34)

19 Kari mukúnguulaa máari ja kikomi ja mberii aha weerwii kuuntu mbuuvu na kúutu
ˆjisáambulaa tuku. Baa kei, viívi vabókaa vakiiva.
20 Kunguuli máari ja kikomi ja mberii muviike kurumwii, kuuntu mbuuvu si ˆjisáambulaa
ingo na kúutu si ˆisáambulaa chuúma. Baa kei, viívi si vabókaa viive.
21 Sa kuuntu máari jaako ja kikomi ja mberii ˆjiri, noo kuuntu mutima waako ˆuri veera.

Kiweeru cha Muviri
(Lúka 11:34-36)

22 Riiso ni kimuri cha muviri. Koони riiso raako riri nkaasu, muviri waako woosi wavíjaa
na kiweeru.
23 Maa kaa, koони riiso raako rasaambuka, muviri waako woosi wavéeraa kilwiiryii. Koони
kikomi kiweeru ˆkiri isii yaako ni kilwiirya, ikyo kilwiirya chatuunika maatuku vii.

Mʉlʉʉngʉ na Máari
(Lúka 16:13; 12:22-31)

24 Kusiina mʉtʉmami ˆadáhaa tʉmamira vasúngaati vaviri tʉkʉ. Sa mʉsʉula ari ʉmwi na amweende wiingi, au mʉnyemya eende ʉmwi na kumuchwa eende mati wiingi. Si mʉri daha kʉmʉtʉmamira Mʉlʉʉngʉ na máari tʉkʉ.
25 Noo ˆchooreka noovawyiira, reki koofa sa kʉva nkaasʉ kwaanyu, che mʉri kurya, che mʉri kʉnywa, au sa miviri yaanyu, che mʉri kiivikira tʉkʉ. Eri, nkaasʉ ni chóorya vii wʉʉ? Na mʉviri si kʉlookya ingo tʉkʉ wʉʉ?
26 Laangi ndee ja kurumwii. Joojo si jiháandaa tʉkʉ, si jichwíjaa tʉkʉ, na jisiina madong'a tʉkʉ. Baa neembe ni jeyyo, Taáta waanyu wa kurumwii ajiríishaa. Eri, nyuunyu si mʉri vakúúlʉ miiswii yaachwe kʉlookya ndee tʉkʉ wʉʉ?
27 Ni ani kʉri nyuunyu so manyika kwaachwe ifaanaa oongererye nkaasʉ yaachwe kwa sáa baa imwi vii?
28 Sa che kwiitweetya sa ingo? Laangi, malʉva ya iwundii ˆvyeene yadeda. Yooyo si yatúmamaa tʉkʉ, baa kei, si yachúmaa ingo tʉkʉ.
29 Kimaari kaa noovawyiira, baa mʉtemi Solomóoni na nkongojima yaachwe yoosi, si arwiikwa vyabooha ja rimwi ra malʉva ayo tʉkʉ.
30 Haaha kooni Mʉlʉʉngʉ ayarwíikaa masaambi ya iwundii aya ˆyavíjaa isikʉ na lomʉtóondo yakafweitirwa na iviivii, si ari varwiika nyuunyu kʉlookya ayo tʉkʉ wʉʉ? Eri, sa che mumurúmaa kiduudi jei?
31 Sa jeyyo, reki kwiitweetya kʉnʉ moosea, 'Che tʉri kurya? Che tʉri kʉnywa? Che tʉri kiivikira?'
32 Sa vaantʉ si ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ noo viitwéetyaa sa viintʉ ivi vyoosi. Kwaanyu Taáta waanyu wa kurumwii amányire visaaka mwiise.
33 Haaha, nyuunyu saakiri ta Ʉtemi na ʉwoloki waachwe na ayo yoosi koongereriwa mʉri.
34 Sa jeyyo, reki kwiitweetya sa lomʉtóondo, sa lomʉtóondo kwiijʉʉwikira iri yoong'eene. Uturikiri wa isikʉ wakiimana.

7

Kʉvalamʉrira Viingi
(Maáriki 4:24; Lúka 6:37-38, 41-42)

1 Kari mʉvalámʉriraa viingi tʉkʉ, sa nyuunyu mʉdiire lamʉrirwa ni Mʉlʉʉngʉ.
2 Sa ja ˆvyeene moovalamʉrira viingi, noo ˆvyeene baa nyuunyu mʉri lamʉrirwa. Kei kipíimo ˆmupíimiraa viingi, noo baa nyuunyu ˆmʉri piimirwa.
3 Sa che woolaanga kajʉla ˆkari riiswii ra mwaanaanyu, na ʉli si wookoona mpóngoola ˆiri riiswii raako?
4 Jooli ʉri daha mʉsea mwaanaanyu, 'Mwanawiitʉ, tʉʉla nikʉseyye kajʉla riiswii raako,' na kʉnʉ weewe ˆʉri na mpóngoola riiswii raako?
5 Weewe mʉkweembi! Seyya ta mpóngoola riiswii raako, aho, maa de ʉdahe koona neeja na ʉseyye kajʉla ˆkari riiswii ra mwaanaanyu.
6 Kari mʉhéeraa kúri viintʉ viija tʉkʉ, na kari mʉwʉmiraa nkaamba lúulu jaanyu tʉkʉ. Sa kooni mʉbwéeyyiirye jeyyo, nkaamba jilwaata jiri na viiji vyaavo na kúri vavalandʉkira jiri jivang'enyeng'enye.

Loomba, Saakira na Luumbya Mʉryaangwii
(Lúka 11:9-13)

7 Loombi, naanyu heewa mʉri, saakiri, naanyu turya mʉri, luumbyi mʉryaangwii, naanyu yʉʉrirwa mʉri.
8 Sa kira ˆalóombaa, ahéewaa, na ʉra ˆasáakiraa, atúryaa, na ʉra ˆalúumbyaa mʉryaangwii, ayúʉrirwaa.
9 Ni ani kʉri nyuunyu kooni mwaana waachwe amʉlóombire mʉkáate, ˆari mʉheera iwye?
10 Au kooni mwaana amʉlóombire soompa, ˆari mʉheera njoka?
11 Kooni nyuunyu baa neembe mʉri vavi, mʉmányire kʉvaheera vaana vaanyu viintʉ ˆvyabooha, eri, Taáta waanyu wa kurumwii si ari bweeyya vyabooha kʉlookya ivyo ko vaheera viintʉ ˆvyabooha vara ˆvamʉlóombaa tʉkʉ wʉʉ?
12 Sa chochoosi ˆmoosaaka mʉtʉmamirwe ni vaantʉ, nyuunyu vatʉmamiri. Ɨyo noo Miiro na valáali na mʉtwe.

Mʉryaango ˆWafinya na Mʉryaango ˆWawariha
(Lúka 13:24)

13 Ingiri na mʉryaango ˆwafinya. Sa njira ni yawariha na mʉryaango ni wawariha ˆvyatamanya na imalwii, na ˆviingiraa na ʉko ni ˆvari foo.

14 Maa kaa, njira ˆidómaa na nkaaswii yafafa, na muryaango wo kiingirira na uko wafinya.
Na vaantu ˆvatáangaa njira iyo ni vake.

Muti Watáangikanaa kwa Ndiiwa Jaachwe
(Lúka 6:43-44)

15 Mulaange neeja valáali na mutwe va uloongo. Voovo vuújaa na kwaanyu viivíkiire
mimberu ya muundi, maa kaa, isii yaavo ni mbuuji nkari.
16 Avo, vataanga muri kwa nteendo jaavo. Eri, vaantu vatúundaa sabíibu mihuungii wuu?
Baku vatúundaa saambu matuunga mpichii wuu? 17 Viivyo, muti muuja watúungaa ndiiwa
njija na muti muvi watúungaa ndiiwa mbi.
18 Muti muuja si watúungaa ndiiwa mbi tuku, na muti muvi si watúungaa ndiiwa njija tuku.
19 Kira muti si ˆutúungaa ndiiwa njija, temwa uri na fweitirwa uri na iviivii.
20 Sa jeyyo, vataanga muri kwa nteendo jaavo.

Vapooji va Kikomi va Yéesu
(Lúka 13:25-27)

21 Si kira muuntu ˆaanyániriraa 'Mukúlu, Mukúlu' ˆari kiingira Utemii wa Kurumwii tuku,
maa kaa, ni ura vii ˆatúmamaa ˆmeene Taáta waani wa kurumwii asáakaa.
22 Siku ya ulamu ˆvari foo kuunsea vari, 'Mukúlu, Mukúlu, si taluusáa uláali na mutwe
kwa irina raako tuku wuu? Kei, si kwa irina raako taseyyáa mirimu mivi na tabweeyyáa
myuujíisa ˆiri foo tuku wuu?'
23 Aho, niini vasea ndiri baa visa tuku, 'Si navamányire nyuunyu baa kiduudi vii tuku.
Isunki mbere yaani, nyuunyu ˆmuwúnaa miiro.'

Mujeengi ˆAri na Tooti na Mujeengi Muhoho
(Lúka 6:47-49)

24 Sa jeyyo, muuntu yoyoosi ˆayatéeraa masáare yaani no yakwaatya, iifwíine na muuntu
ˆari na tooti, ˆmweene ajeenga nyuumba yaachwe mwaalaliwyii.
25 Mbula ˆikavae, maboote yakamema maaji mpaka yakamoola, ihúmbuuto na maaji
vikuuja, vikakundula nyuumba, nyuumba baa si yaawya tuku sa viintu mwaariryo
waachwe újáa wajeengwa mwaalaliwyii.
26 Na muuntu yoyoosi ˆayatéeraa masáare yaani baa yakwaatya tuku, uwo iifwíine na
muhoho ˆmweene ajeenga nyuumba yaachwe isaárii.
27 Mbula ˆikavae, maboote yakamema maaji mpaka yakamoola, ihúmbuuto na maaji
vikuuja, vikakundula nyuumba mpaka ikawya kacha."
28 Yéesu ˆakahumule kuluusa masáare aya, mpuka ya vaantu ikava yoohwaalariwa ni
uvariyuli waachwe.
29 Yeeye akiindyáa ja muuntu ˆari na wiimiriri, na si ja vakiindya vaavo va Miiro tuku.

8

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAri na Ulóónda
(Maáriki 1:40-45; Lúka 5:12-16)

1 Yéesu ˆakakiime fuma luulwii, mpuka nkuulu ya vaantu ikamutuuba.
2 Muuntu umwi ajáa na ulóónda akamwiinamira yoosea, "Aai, kooni woosaaka, ifaanaa
ukaanjirula ndwáala yaani."
3 Yéesu akawolola mukono waachwe, akamusaasya, kunu yoosea, "Noosaaka, ujirulwe!"
Hahara, ulóónda waachwe ukahola.
4 Aho, Yéesu akamusea, "Kari umuwyíiraa muuntu yoyoosi isáare iri tuku, maa kaa,
tamanya ukiiyonekye kwa mweeneisi wa Ijuva, utoole na mpóryo yo jirulwa, ja ˆvyeene
Músa alairirya, sa vataange kimaari uhórire."✡

Yéesu Yoomuhorya Mutumami wa Mulukaluka
si ˆAri Muyahúudi
(Lúka 7:1-10; Yooháani 4:43-54)

5 Mpiindi Yéesu ˆajáa iingiire múujii wa Kaperenáumu, mukúulu umwi wa valwi nkoondo
akuuja na kuri Yéesu, maa akiilomboola yoosea,
6 "Ee Aai, mutumami waani ni mulwíiri, akwíire iyandiyandi, atiite makuundi ˆyahuumba
maatuku vii."
7 Yéesu akamusea, "Doma niise noomuhorya."
8 Maa kaa, ura mukúulu wa valwi nkoondo akamusea Yéesu, "Ee Aai, niini si navalwa niima
neeja kukuteengya na nyuumbii kwaani tuku. Luusa isáare vii, na mutumami waani hola ari.

✡ **8:4** Laanga Valáawi 14:1-32.

9 Sa baa niinɨ nɨ muuntu ˆnaviikwa isɨ ya wiimiriri, baa kei natiite valwi nkoondo isɨ yaanɨ. Koonɨ namusɨére uhu 'Doma,' adómaa na wiingɨ 'Ija,' uújaa. Koonɨ namusɨére mutumami waanɨ 'Bweeyya ikɨ,' abwéeyyaa."
10 Yéesu ˆakateere masáare ayo, akahwaalala, maa akiisea ira mpuka ˆyamutuubáa, "Kimaarɨ noovawyiira, si ninoona kuruma ja ukɨ kwa muuntu yoyoosi wa Isiraéeli tukɨ!
11 Nɨ kuvawyiira niise, vaantu ˆvarɨ foo kuuja varɨ fuma ituumba na usweero, na kiikala varɨ ngovii hamwɨ na Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu kurya ngovi Utemii wa Kurumwii.
12 Maa kaa, vaana va Utemi, fweitirwa varɨ na weerwii haantu ˆharɨ na kilwiirya, uko kuva kurɨ na kiriro no sha mayeo."
13 Aho, Yéesu akamusea ura mukúulu wa valwi nkoondo, "Tamanya na kaayii, na vive kwaako, ja kuruma kwaako." Mpiindɨ i'ira, mutumami waachwe akahola.

Yéesu Yoohorya Valwíirɨ ˆVarɨ Foo
(Maáriki 1:32-34; Lúka 4:38-41)

14 Yéesu akatamanya na kaayii kwa Peéteri, ˆakafike, akamushaana mukwɨ wa Peéteri ajáa nchiirii aváirwe nɨ ndwáala.
15 Aho, akamusaasya mukono, na hahara akahola ira ndwáala yaachwe, akiinuka, maa akaanda vatumamira.
16 Mwaasu noo kutumira, vaantu ˆvajáa na mirimu mivɨ vakareetwa na kurɨ Yéesu, yeeye kwa isáare raachwe akiikibirya mirimu mivɨ na akavahorya valwíirɨ voosi.
17 Abweeyya jeyyo, sa isáare ra Isáaya mulálali na mutwe rikiimane,
"Yeeye mweeneevyo asumula teketeke yiitu,
na avereka ndwáala jiitu."✡

Koonɨ Muuntu Yoosaaka Kumutuuba Yéesu Kikomi
(Lúka 9:57-62)

18 Yéesu ˆakoone mpuka ya vaantu yoomuriingiriira, maa akalairirya vapooji vaachwe vafiriire ne na nyambuko ya iriva.
19 Aho, mukiindya wa Miiro ya Mulúungu akuuja na kurɨ Yéesu, maa akamusea, "Mukiindya, kukutuuba ndirɨ na haantu hohoosi ˆurɨ doma."
20 Yéesu akamusea, "Muunju jatiite viláalo mpáángii, na ndee jatiite vivururu, maa kaa, Mwaana wa Muuntu asiina baa ho laarya mutwe waachwe vii tukɨ."
21 Aho, umwɨ wa vapooji vaachwe akamusea, "Aai mukúlu, reka ta nkataahe taáta."
22 Maa kaa, Yéesu akamusea, "Ntuuba, reka vaantu ˆvaakwya✡ vataahe vaantu ˆvaakwya viivaavo."

Yéesu Yootuurya Ihúmbuuto Irivii
(Maáriki 4:35-41; Lúka 8:22-25)

23 Aho, Yéesu akaambuka mashúwa hamwɨ na vapooji vaachwe.
24 Koonka, kukava na ihúmbuuto ˆradalavadalaava irivii, mapúunta yakaanda wiikira mashúwa kende inyimire. Mpiindɨ iyo, Yéesu ajáa alíire anyéyyiirye.
25 Vapooji vaachwe vakadoma noo mwiinukya voosea, "Mukúlu! Mukúlu! Tulamurirye, sira tiise!"
26 Yéesu akavasea, "Nyuunyu ˆmurúmaa kiduudi, sa che mookoofa?" Aho, akiinuka, akarɨdalavya ihúmbuuto na yara mapúunta. Ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatuula tu.
27 Vapooji vaachwe vakahwaalala, vakaanda kiiyurya voosea, "Uhu nɨ muuntu che? Baa ihúmbuuto na mapúunta vyoomuteera?"

Yéesu Yoovahorya Vaantu Vaviirɨ ˆVarɨ na Mirimu Mivɨ
(Maáriki 5:1-20; Lúka 8:26-39)

28 Yéesu na vapooji vaachwe vakafiriira iriva fuuru isɨ ya Vageráasi. Uko akalumana na vaantu vaviirɨ ˆvarɨ na mirimu mivɨ voofuma mbiríírii. Avo vaantu vajáa vahuumba maatukɨ vii, kusiina muuntu ˆakwáatiraa na iyo njira tukɨ.
29 Vakatula isóso voosea, "Nɨ che woosaaka kurɨ suusu weewe Mwaana wa Mulúungu? Wuújire noo tuturikirya baa mpiindɨ ˆyasaawulwa si inafika wuu?"
30 Haaha, heehi na aho haantu, kujáa kwatiite ufya wa nkaamba ˆjooriisha.
31 Mirimu mivɨ ikiilomboola kurɨ Yéesu, yoosea, "Koonɨ wootukibirya, turekere tukiingire ura ufya wa nkaamba."
32 Aho, Yéesu akiisea, "Domi!" Ira mirimu mivɨ ikafuma kwa vara vaantu, maa ikadoma noo kiingira nkaamba. Ufya woosi wa nkaamba ukagiritira na kiwoongwii, maa jikaburukira na irivii, na joosi vuu jikakwya.

✡ **8:17** Laanga Isáaya 53:4. ✡ **8:22** Laanga Lúka 15:24, 32; Vaeféeso 2:1.

33 Varíisi va jira nkaamba vakakuurika itíijo, vakatwaala mulomo kwa vaantu ˆvajáa múujii, vakiita noo vawyiira masáare yoosi ˆyajáa yafúmiire, baa na kira ˆkijáa chafúmiire kwa vara vaantu ˆvajáa na mirimu mivi.
34 Vaantu voosi va ura múuji vakadoma noo lumana na Yéesu, ˆvakamoone, vakamuloomba alooke aho meevo.

9

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAakwya Iyandiyandi
(Maáriki 2:1-12; Lúka 5:17-26)

1 Yéesu akiingira mashúwii, akafiriira iriva ra Galiláaya, maa akahinduka na múujii meevo.
2 Vaantu vamwi, vakamuretera muuntu ˆaakwya iyandiyandi, aláariiwe ndirii yaachwe. Yéesu ˆakoone kuruma kwaavo, akamusea ura ˆaakwya iyandiyandi, “Mwaana waani, iheere mutima! Uvi waako wasírire.”
3 Vamwi va vakiindya va Miiro ˆveene vajáa aho, vakiiwyiira jei, “Uhu mumaka yoomuhiintikira Muluungu!”
4 Yéesu akataanga miiririkano yaavo, maa akavuurya, “Sa che mookiiririkana mavi mitimii yaanyu?
5 Ni kirikwi noo chaangu kulookya myeewe,✡ kumusea, ‘Uvi waako wasírire,’ au kumusea, ‘Inuka, yeenda’?
6 Haaha noosaaka mutaange Mwaana wa Muuntu atiite wiimiriri aha weerwii wo sea vaantu uvi waavo wasírire.” Aho, akamusea ura muuntu ˆaakwya iyandiyandi, “Inuka, toola ndiri yaako, tamanya na kaayii.”
7 Ura muuntu akiinuka, maa akatamanya na kaayii kwaachwe.
8 Ira mpuka ya vaantu ˆijáa aho ˆvakoone ayo, vakakwaatwa ni woowa kunu voomuduumba Muluungu ˆavahéeraa vaantu wiimiriri ja uwo.

Yéesu Ujaja jo Kaaniriira Vavi
(Maáriki 2:13-17; Lúka 5:27-32)

9 Mpiindi Yéesu ˆalookáa fuma uko, ajáa oona muuntu umwi iíkyiire kivaandii cho rihira kóodi. Uhu muuntu irina raachwe noo Matáayo asewáa. Yéesu akamusea, “Ntuuba.” Ne akiinuka akamutuuba Yéesu.
10 Mpiindi Yéesu ˆarijáa kaayii kwa Matáayo, vasaankan’yi kóodi na vaduwalo ˆvari foo vakuuja. Avo vakiikala kurya chóorya hamwi na Yéesu na vapooji vaachwe.
11 Mafarisáayo ˆvakoone jeyyo, maa vakavasea vapooji vaachwe, “Sa che mukiindya waanyu yoorya na masaankan’yi kóodi na maduwalo?”
12 Yéesu ˆakateere jeyyo, maa akasea, “Vaantu ˆvari nkaasu si vasáakaa mwaanga tuku, maa kaa, valwíiri noo vasáakaa mwaanga.
13 Haaha tamanyi mukiikiindye aya masáare ˆcheene yaluusa, ‘Noosaaka riiso ra wuuja, na si mpóryo jaanyu tuku.’✡ Si nuuja joo kaanirira vaantu ˆviiyónaa ni vawoloki tuku, nuuja joo kaanirira vavi.”

Yéesu Yookuuriwa Kwiirekya Kurya
(Maáriki 2:18-22; Lúka 5:33-39)

14 Haaha, vapooji va Yoohóani vajáa vadoma na kuri Yéesu, maa vakamuurya, “Sa che suusu na Mafarisáayo twiirékyaa kurya, maa kaa, vapooji vaako si viirékyaa kurya?”
15 Yéesu akavasea, “Vaantu ˆvaláarikirwe na ngovii jooli vari rira no myaa mpiindi ˆvari hamwi na mweenengovi? Mpiindi kuuja jiri, siku ijo mweenengovi sumulwa ari fuma kwaavo, na aho noo vari kwiirekya kurya.
16 Kusiina muuntu ˆadáhiraa kiráka kifya isaámwii tuku. Kooni abwéeyyiirye jeyyo, ikyo kiráka kifya moola kiri iro isaámu na iyo ingo tatuka iri kulookya lwa ncholo.
17 Kei, kusiina muuntu ˆavíkiraa diváai ifya viríibii vya kali tuku. Kooni abwéeyyiirye jeyyo, iyo diváai pusula iri ivyo viríiba,* viríiba saambuka viri na diváai kiitika iri. Diváai ifya ni viríibii vifya ˆivíkirwaa, na vyoosi diváai na viríiba chaala viri nkaasu.”

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Muki na Yoomufufula Muhíínja
(Maáriki 5:21-43; Lúka 8:40-56)

18 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yoolusika ayo masáare, muuntu umwi mukuulu wa sinagóogi akuuja. Akachwaama mbere ya Yéesu, maa akamusea, “Muhíínja waani awúliire haaha vii. Baa neembe ni jeyyo, nookuloomba wuuje na kwaani sa ji umusaasye na mukono waako na kuva ari mooyo kei.”
19 Yéesu akiinuka na uwo muuntu, akadoman’ya baa na vapooji vaachwe.

✡ **9:5** Laanga Matáayo 19:24. ✡ **9:13** Laanga Hósea 6:6. * **9:17** ***viríiba:*** Ni saama ˆjavíkiraa diváai. Jaténgeneshiwaa na ndiri.

20 Mɯɯntɯ muki ɯmwɨ ajáa na ndwáala yo fuma sakami kwa myaaka ikimi na ɨvɨrɨ. Akamutuuba Yéesu kwa nyuma, maa akasaasya mɯkáwo wa nkáancho yaachwe.✡
21 Abweeyya jei, sa iiseáa kɨmoyomooyo, “Koonɨ nasáasiirye ɨngo ya Yéesu vii, hola ndɨrɨ.”
22 Yéesu akiilorera, akamoona ɯra mɯɯntɯ muki, maa akamɯsea, “Muhíínja waanɨ, iheere mɯtɨma! Kuruma kwaako kwakɯhóriirye.” Hahara, ɯra mɯɯntɯ muki akahola!
23 Yéesu ˆakafike kaayii kwa ɯra mɯkáúlɯ wa sinagóogi, akashaana vavai ntoroonya na vaantɯ ˆvarɨ foo viijíingire aho, voorɨra no myaa kwa isóso.
24 Aho, Yéesu akavasea, “Isunki aha, muhíínja sɨ akwíire tɯkɯ, nɨ alɨire vii.” Avo vaantɯ vakamɯsekerera.
25 Vaantɯ ˆvakafumiwe voosi na weerwii, Yéesu akɨingɨra na nyuumbii, akamɯkwaata mɯkono ɯra muhíínja, hahara, akiinɯka.
26 Masáare aya, yakeenera ɨra ɨsɨ yoosi.

Yéesu Yoovahorya Vahoku Vavɨrɨ

27 Yéesu ˆakiinɯke fuma aho, vahoku vavɨrɨ vakamutuuba kɯnɯ vootɯla isóso voosea, “Tɯlaange na riiso ra wɯɯja, ee Sha Daúdi!”✡
28 ˆAkafike kaayii, vara vahoku vakɯɯja na kɯɯntɯ ˆajáa. Aho, Yéesu akavasea, “Ruma mwiise daha ndɨrɨ kɯvahorya wɯɯ?” Avo vahoku vakamɯsea, “Hɨɨ Mɯkúlɯ.”
29 Aho, Yéesu akasaasya miiso yaavo kɯnɯ yoosea, “Vive ja kuruma kwaanyu.”
30 Miiso yaavo yakatɯɯnɯkɯka. Yéesu akavakaan’ya na ngururu yoosea, “Karɨ mumuwyíiraa mɯɯntɯ yoyoosi ɨrɨ isáare tɯkɯ.”
31 Maa kaa, voovo ˆvakiinɯke aho, vakaarya ayo masáare ɨra ɨsɨ yoosi.

Yéesu Yoomɯhorya Kimumu

32 Mpɨindɨ avo vaantɯ vavɨrɨ ˆvalookáa aho, vaantɯ vɨingɨ vakamɯreeta kimumu ɯmwɨ ˆarɨ na mirimɯ mɨvɨ.
33 Yéesu ˆakiikibirye ɨra mirimɯ mɨvɨ, ɯra mɯɯntɯ akaanda lɯɯsika kei. Mpuka ya vaantɯ voosi ˆvajáa aho, ɨkahwaalala kɯnɯ voosea, “Isáare ja ɨrɨ sɨ rɨnoonekana ɨsɨ yoosi ya Isiraéeli vii tɯkɯ!”
34 Maa kaa, Mafarisáayo vakava voosea, “Yookibirya mirimɯ mɨvɨ kwa ngururu ja Irimɯ.”

Vatɯmami nɨ Vake

35 Yéesu arɨingɨrɨráa míiji yoosi na maturi yoosi, kɯnɯ yoovariyɯla masinagóogii yaavo Masáare Maaja ya Ʉtemi, na avahoryáa vaantɯ ndwáala ˆjiísimiresimire.
36 Yéesu ˆakoone mayɨimbɨ ya vaantɯ, akavoonera mbavariri, sa vatɯrɨkiráa baa nyambirirya tɯkɯ, vajáa nɨ ja muundi ˆjisiina muríisi.
37 Aho, maa Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Viintɯ vyo chwa nɨ foo viri, maa kaa, vachwi nɨ vake.
38 Sa jeyyo, mɯloombi Mweenevyoosi wo chwa, atɯme vachwi na iwundii raachwe ro chwa.”

10

Vapooji Ikimi na Vavɨrɨ
(Maárikɨ 3:13-19; Lɯ́ka 6:12-16)

1 Yéesu akavaanɨrɨra vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ. Akavaheera wiimiriri wo kibirya mirimɯ mɨvɨ no vahorya vaantɯ ndwáala ˆjiísimiresimire.
2 Aya noo marina ya vatumwi ikimi na vavɨrɨ, wa ncholo Simóoni, ˆmweene akemerwáa Peéteri, na Anderéa mwaanaavo, Yaakúupu na Yoohάani vaana va Sebedáayo,
3 Filíipi, Batolomáayo, Matáayo mɯsaankan’yi kóodi, Tomáasi, Yaakúupu sha Alɯfáayo, Tedéei,
4 Simóoni Mɯkanáani, na Yúuda Isikarióoti ˆamɯvarindɯka Yéesu.

Yéesu Yoovatɯma Vapooji Vaachwe Ikimi na Vavɨrɨ
(Maárikɨ 6:6-13; Lɯ́ka 9:1-6)

5 Avo vapooji ikimi na vavɨrɨ Yéesu avatɯma, akavalairirya yoosea, “Karɨ mɯdómaa na kwa vaantɯ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi tɯkɯ, na karɨ mwɨíngɨraa múujii wowoosi wa Vasamaría tɯkɯ.
6 Maa kaa, tamanyi na kwa Viisiraéeli, ava vataahɨka ja muundi.
7 Na mpɨindɨ ˆmooyeenda ɯko, mɯndoovariyɯla moosea, ‘Ʉtemi wa Kurumwii, waséngerɨire.’
8 Mɯndoohorya valwíirɨ, mɯndoofɯfɯla vaantɯ ˆvaakwya, mɯndoojirɯla vaantɯ ˆvarɨ na ɯlóónda na mɯndookibirya mirimɯ mɨvɨ. Mwaheewa bweete, tooli bweete.
9 Karɨ mɯsúmɯlaa mpía yoyoosi mifukwii yaanyu tɯkɯ.

✡ **9:20** Laanga Ʉvalo 15:37-41; Nkɯmbɯkira ya Miiro 22:12. ✡ **9:27** Laanga Sabúuri 89:3-37; Isáaya 29:18-19; 35:5-6; Yeremía 23:5-6; Esekiéeli 34:23-24.

10 Baa kei, kari musúmulaa mifuko yo kiinjira tuku, nkáancho iviri tuku, viráatu baa nkome tuku. Sa mutumami iima neeja kuheewa mariho yaachwe.
11 Múuji au ituri roroosi ˆmuri kiingira, saakiri muumo muuntu ˆavalwa iima neeja. Ikali aho fuuru siku ˆmuri looka.
12 Na nyuumba ˆng'eene muri kiingira, valuumbyi vaantu ˆvari aho.
13 Kooni veenekaaya vavalwa viima neeja kwa iyo lumbi, mwiikalo muuja waanyu wiikale novo. Maa kaa, kooni veenekaaya si vavalwa viima neeja kwa iyo lumbi, mwiikalo waanyu muuja uhinduke na kuri nyuunyu.
14 Kooni muuntu si avatéengiirye au kooni si atéiire masáare yaanyu, ˆmuri fuma aho nyuumbii, au aho múujii, ikonkomi maruri ˆyari majewii yaanyu koonekya uvi waavo.
15 Kimaari noovawyiira, siku ya ulamu, kuva viri pwee kwa vaantu va Sodóoma na Gomóora kulookya vaantu va míiji iyo.✡

Uturikiri ˆWookuuja
(Maáriki 13:9-13; Lúka 21:12-17)
16 Laangi, ni vatuma niise ja muundi kati na kati ya mbuuji. Sa jeyyo, muve na tooti ja njoka na muve ˆmwahola ja nkúnde.
17 Laangi neeja vaantu, sa kuvatwaala veende na balásii na vawa mweende mijeléedimasinagóogii yaavo.
18 Twaalwa mweende na mbere ja magávana na vatemi sa niini, aho de mudahe variyula Masáare Maaja kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi na vatemi vaavo.
19 Maa kaa, mpiindi ˆvari vatwaala na balásii, kari mwiítweetyaa ni che ˆmuri luusa na ˆvyeene muri luusa tuku, sa mpiindi yiiyo longoolwa muri cho luusa.
20 Masáare mwiindooluusa si yari fuma kwaanyu tuku, maa kaa, fuma yeende kwa Mutima wa Taáta waanyu. Yeeye noo ˆindooluusika ko tweera nyuunyu.
21 Muuntu muvarinduka ari mwaanaavo sa uulawe, taáta muvarinduka ari mwaana waachwe sa uulawe. Vaana novo vavarinduka vari, vala íyo na taáta waavo sa vuulawe.
22 Suulwa muri ni vaantu voosi sa irina raani. Maa kaa, yoyoosi ˆari yimiririya fuuru uhero, uwo noo ˆari lamuririwa.
23 ˆMuri turikiriwa múuji umwi, tiiji na múujii wiingi. Kimaari noovawyiira, si muri mala kutweerera míijii yoosi ya Isiraéeli tuku, Mwaana wa Muuntu si anahinduka.
24 Mupooji si ari mweeri ya mukiindya waachwe tuku, baa mutúmwa si mweeri ya mweenekaaya waachwe tuku.
25 Maa kaa, vyatoosha mupooji kuva ja muchá ani na mutúmwa kuva ja mweenekaaya waachwe. Kooni voomwaanirira mweenekaaya Belisebúuri, eri, vaantu va iyo kaaya si vari kaanirirwa marina ˆyaviiha kulookya iro tuku wuu?

Muluungu vii noo wo Koofa
(Lúka 12:2-7)
26 Sa jeyyo, kari muvoofe avo vaantu tuku. Sa kiintu chochoosi ˆchakunikirirwa, kunukulwa kiri, na baa kusiina ˆchaviswa, ˆkiri diira taangwa tuku.
27 Vyoosi ˆnoovawyiira kilwiiryii, viluusi kiweerwii namuusi kweeru chwe. Vyoosi ˆmoohweeherwa kutwii, viluusi italii.
28 Koofi vaantu ˆvulaa muviri tuku, na kunu si vadáhaa kuulaa nkaasu tuku. Moofi ura ˆadáhaa mala muviri na nkaasu kwa mooto wa Jehénamu.
29 Eri, seese iviri si jiváwaa iyoombe igwáare rimwi tuku wuu? Baa neembe ni jeyyo, baa imwi vii si iri kukwya tuku, mpaka Taáta waanyu alamule.
30 Haaha kuri nyuunyu baa njwiiri jiri mitwii yaanyu javalwa joosi.
31 Sa jeyyo, koofi tuku, nyuunyu kwa Muluungu muri va iyoombe ikuulu kulookya seese ˆjiri foo!

Kumuvariyula Yéesu Mbere ja Vaantu
(Lúka 12:8-9)
32 Muuntu yoyoosi ˆari kuunduma, noo kusea, kuunduusikira niini mbere ja vaantu, niini muruma ndiri mbere ja Taáta waani. Yeeye iíkalaa kurumwii.
33 Maa kaa, ˆari sea si aamányire tuku mbere ja vaantu, niini naani sea ndiri si namumányire tuku mbere ja Taáta waani. Yeeye iíkalaa kurumwii.

Yéesu Areeta Vaantu Kwiikera Nduu
(Lúka 12:51-53; 14:26-27)
34 Kari mwiisee nuuja noo reeta mwiikalo muuja aha weerwii tuku. Tuku, si nuuja noo reeta mwiikalo muuja tuku, nuuja noo reeta nkoondo.
35 Sa nuuja noo choonkererya,

✡ **10:15** Laanga Ncholo 19:24-29.

‘musinga na taáta waavo,
muhíínja na íyo waavo,
na íyo mʉkwɨ na muki wa mwaana.
36 Na vavɨ va mʉʉntʉ,
kʉva varɨ vaantʉ va kaayii kwaachwe.’✡
37 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mweenda taáta waavo na íyo waavo kʉlookya nɨɨnɨ, au ˆarɨ mweenda mwaana waachwe wa kɨɨntʉ kiki au wa kɨɨntʉ kɨlʉme kʉlookya nɨɨnɨ, ʉwo sɨ ɨɨma neeja kʉva kwaanɨ tʉkʉ.
38 Na mʉʉntʉ yoyoosi koonɨ sɨ yoovereka mʉsaláaba waachwe noo kuuntuuba nɨɨnɨ, ʉwo sɨ ɨɨma neeja kʉva kwaanɨ tʉkʉ.
39 Sa koonɨ mʉʉntʉ yooturya nkaasʉ yaachwe, kɨɨtaaha arɨ, maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆyookɨɨtaaha nkaasʉ yaachwe sa nɨɨnɨ, ʉwo kiiturya arɨ.

Vaantʉ ˆVarɨ Hokera Kʉnáálo
(Maáriki 9:41)

40 Ʉra ˆarɨ vateengya nyuunyu, nɨ nɨɨnɨ yookʉʉnteengya. Na ʉra ˆyookʉʉnteengya nɨɨnɨ, nɨ mʉteengya iise Mʉlʉʉngʉ, na yeeye aantʉma nɨɨnɨ.
41 Ʉra ˆarɨ mʉteengya mʉláali na mʉtwe sa nɨ mʉláali na mʉtwe, hokera arɨ kʉnáálo ya mʉláali na mʉtwe. Na ʉra ˆarɨ mʉhokera mʉwoloki sa nɨ mʉwoloki, hokera arɨ kʉnáálo ya mʉwoloki.
42 Na mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ mʉheera ʉmwɨ wa ava vadúúdi baa ndʉvo ya maaji vii, sa yeeye nɨ mʉpooji waanɨ, kimaarɨ noovawyɨɨra, sɨ arɨ sova kʉnáálo yaachwe tʉkʉ.”

11

*Yéesu na Yoohá**ani** Mʉbatisá**aji***
(Lʉ́ka 7:18-35)

1 Yéesu ˆakahʉmʉle kʉvalairirya vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ, maa akatamanya na míijii ya Galiláaya noo kookiindya no vavariyʉrɨra isáare ra Mʉlʉʉngʉ.
2 Ʉko mʉnyololwii, Yoohá**ani** Mʉbatisáaji akateera masáare ˆmeene Kirisitʉ atʉmamáa, akavatʉma vapooji vaachwe vamuurye,
3 “Eri, weewe noo ʉra ˆalʉʉswa nɨ valáali na mʉtwe yookʉʉja, bakʉ tʉwoojere wɨɨngɨ?”
4 Yéesu akavasea, “Tamanyi na kwa Yoohá**ani** mʉkamʉwyɨɨre yoosi ˆmwɨɨne na ˆmʉtéɨɨre.
5 Vahoku vookoona, vivete vooyeenda, ˆvarɨ na ʉlóónda voojirʉlwa, vimatu vooteera, vaantʉ ˆvaakwya voofʉfʉlwa na vakɨva voovariyʉrɨrwa Masáare Maaja.*
6 Atalariwa ʉra si ˆahítwahɨtwaa sa nɨɨnɨ.”
7 Vara vapooji va Yoohá**ani** ˆvakalooke, maa Yéesu akaanda kiiwyɨɨra ɨra mpuka ya vaantʉ masáare ya Yoohá**ani** yoosea, “Nɨ che mwɨɨtáa koo laanga kʉra ɨsɨ ya ibaláángwii? Isaanga rooringiwaringiwa nɨ mpeho wʉʉ?
8 Koonɨ sɨ jeyyo, nɨ che mwɨɨtáa laanga? Mʉʉntʉ iirwíikire ɨngo ja iyoombe ikʉʉlʉ wʉʉ? Aka tʉkʉ, vaantʉ viirwíikaa ɨngo ja iyoombe ikʉʉlʉ na ˆvarɨ na kɨra kɨɨntʉ ˆchabooha nɨ nyuumbii ja kɨtemi viíkalaa.
9 Haaha nɨ che mwɨɨtáa koo laanga? Nɨ mʉláali na mʉtwe mwɨɨtáa koo laanga wʉʉ? Kɨkomi, noovawyɨɨra nɨ kʉlookya mʉláali na mʉtwe, mwɨɨtáa koo laanga.
10 Ʉhʉ noo masáare yaachwe ˆyaandɨkwa Masáarii ˆYarɨ Mpeho,
‘Laanga, mʉtʉma ndɨrɨ mutumwi waanɨ akʉlongorɨre,
yeeye kʉtengenesherya arɨ njɨra yaako.’✡
11 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, kwa vaantʉ voosi kusiina ˆarɨ mʉkʉʉlʉ kʉlookya Yoohá**ani** Mʉbatisáaji tʉkʉ. Maa kaa, ʉra ˆarɨ muduudiduudi Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ, noo mʉkʉʉlʉ kʉlookya Yoohá**ani**.
12 Kwaandɨra sikʉ ja Yoohá**ani** Mʉbatisáaji fʉʉrʉ isikʉ, Ʉtemi wa Kurumwii wookɨɨmɨrɨrwa na ngururu, na vara ˆvarɨ na ngururu noo vookʉʉnyahɨra.
13 Valáali na mʉtwe voosi na Miiro yalʉʉsa ʉláali na mʉtwe fʉʉrʉ mpɨɨndɨ ja Yoohá**ani**.
14 Haaha koonɨ mooruma ʉláali na mʉtwe ʉwo, yeeye noo Elía ʉra ˆalʉʉswa kʉʉja arɨ.✡
15 ˆArɨ na matu, nɨ ateere!
16 Na che ndɨrɨ kɨɨfwaanirirya mbyaala ɨhɨ? Mbyaala ɨhɨ yiifwíine na vasinga viíkyɨɨre isóokwii de vandoovaanɨrɨra viivaavo voosea,
17 ‘Tavaváɨɨre firíimbi,
nyuunyu baa bwɨɨta tʉkʉ!

✡ **10:36** Laanga Míika 7:6. * **11:5** Mɨrɨmo ˆmyeene yoolʉʉsa aha, noo ɨra ˆyalʉʉswa nɨ Isáaya Mʉláali na mʉtwe. Mɨrɨmo ɨyo noo Masía arɨ tʉmama mpɨɨndɨ ˆarɨ kʉʉja. Laanga Isáaya 26:19; 29:18-19; 35:5-6; 61:1. ✡ **11:10** Laanga Maláaki 3:1.
✡ **11:14** Laanga Maláaki 4:5.

Tavɨɨmbɨɨre nyɨɨmbo ja ʉsʉʉngʉ,
nyuunyu baa rɨra tʉkʉ!'
18 Sa Yooháani Mʉbatisáaji ʉʉja, sɨ arijáa baa kei sɨ anywijáa tʉkʉ, novo vakasea, 'Atɨɨte
murimʉ mʉvɨ.'
19 Maa kaa, Mwaana wa Mʉʉntʉ ʉʉja yoorya no nywa, novo vakasea, 'Mʉlaangi ʉhʉ,
mwaafu na mʉreevi, mare ya vasaankan'yi kóodi na vavɨ.' Baa neembe nɨ jeyyo, tooti ya
Mʉlʉʉngʉ yoonekiirye kɨkomi nɨ ya ʉwoloki kwa mɨrɨmo yaachwe."

Marema kwa Míiji ˆƗrɨ Siita Valandʉka
(Lʉ́ka 10:13-15)
20 Aho, Yéesu akaanda kiiwyɨɨra marema míiji ɨra ˆajáa abweeyya myuujíisa ˆɨrɨ foo, maa
kaa, vaantʉ va ɨyo míiji sɨ vamʉvalandʉkɨra Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
21 Akasea, "Mpolaɨ múuji wa Korasíini! Mpolaɨ ituri ra Besaída! Sa ngaarɨ myuujíisa
yatʉ́mamirwe kwaanyu yatʉmamwa míiji ya Tíiro na Sidóoni, ngaarɨ viivɨkɨra magunía na
viihaka mavu koonekya vamʉvalandʉkɨre Mʉlʉʉngʉ.
22 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, sikʉ ya ʉlamu, kʉva ɨrɨ pwee kwa vaantʉ va míiji ya Tíiro na
Sidóoni kʉlookya nyuunyu.✡
23 Weewe múuji wa Kaperenáumu, eri, kiinʉlwa ʉrɨ fʉʉrʉ kurumwii wʉʉ? Aka tʉkʉ!
Kiimiriwa ʉrɨ fʉʉrʉ Ntarii. Sa ngaarɨ myuujíisa yatʉ́mamirwe kwaako ngaarɨ yatʉmamwa
Sodóoma, ngaarɨ múuji wa Sodóoma✡ ʉmwaarɨ fʉʉrʉ isikʉ.
24 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, sikʉ ya ʉlamu kʉva viri pwee kwa múuji wa Sodóoma,
kʉlookya weewe!"

Yéesu Yoova na Cheerʉ
(Lʉ́ka 10:21-22)
25 Mpɨɨndɨ ɨra Yéesu akasea, "Nookʉdʉʉmba ee Taáta Mweenevyoosi wa kurumu na ɨsɨ,
sa masáare aya ʉvavisa vaantʉ ˆvarɨ na tooti na mɨryʉʉngʉ, maa kaa, ʉkavakʉnʉkʉrɨra
vadúúdi.
26 Kɨkomi Taáta, ivyo noo vyakweerya mʉtima.
27 Taáta waanɨ aankwáatiirye viintʉ vyoosi. Kusiina ˆamʉmányire Mwaana tʉkʉ, maa kaa,
Taáta vii. Kei, kusiina ˆamʉmányire Taáta tʉkʉ, maa kaa, Mwaana vii na mʉʉntʉ yoyoosi
Mwaana ˆarɨ saaka kʉmoonekya.

Kwa Yéesu Kwatɨɨte Kʉhʉmʉlʉka
28 Yeendi na kʉrɨ nɨɨnɨ, nyuunyu voosi ˆmoohʉʉmwa nɨ miriwa, nɨɨnɨ kʉvahumulukya
ndɨrɨ.
29 Ichuungiri iyóoki raanɨ, mwiikiindye fuma kwaanɨ, sa nɨɨnɨ nahola na nakiimya
mʉtima waanɨ na ɨsɨ. Kwaanɨ nyuunyu kʉva mʉrɨ na mwiikalo mʉʉja nkaaswii yaanyu.
30 Iyóoki raanɨ nɨ ferefere rɨrɨ, na muriwa waanɨ waangʉha."

12

Yéesu nɨ Mweeneevyo wa Sabáato
(Maáriki 2:23-28; Lʉ́ka 6:1-5)
1 Mpɨɨndɨ ɨyo, Yéesu ajáa akwaatɨra na mawundii ya ngáano sikʉ ya Sabáato. Vapooji
vaachwe vakiiteera njala, vakaanda hʉʉnga maangala ya ngáano, maa de vandoorya.
2 Mafarisáayo ˆvakoone jeyyo, maa vakamʉsea Yéesu, "Laanga, vapooji vaako voowuna
Miiro ko tʉmama mʉrɨmo wo chwa sikʉ ya Sabáato."*
3 Yéesu akavasea, "Sɨ mʉnasoma ˆcheene atʉmama mʉtemi Daúdi mpɨɨndɨ ˆajáa aávirwe nɨ
njala na vaantʉ vaachwe tʉkʉ wʉʉ?✡
4 Daúdi ɨingɨra na nyuumbii ya Mʉlʉʉngʉ, yeeye na vaantʉ vaachwe vakarya mɨkáate
ˆɨvɨ́ikwaa mbere ya Mʉlʉʉngʉ. Mɨkáate ɨyo, veeneɨsɨ va Ijʉva vii noo vajáa varekerwa
vɨndoorya. Vaantʉ vɨingɨ Miiro ɨjáa yakaan'ya kurya.
5 Baa kei sɨ mʉnasoma kɨtáabwii cha Miiro, veeneɨsɨ va Ijʉva ˆvatʉ́mamaa Kaayii Njija ya
Ijʉva kira sikʉ ya Sabáato, vɨɨbwéeyyaa sikʉ ya Sabáato ɨve na njeo tʉkʉ wʉʉ?✡ Baa neembe
nɨ jeyyo, Mʉlʉʉngʉ sɨ avaválaa vabwéeyyiirye ʉvɨ tʉkʉ.
6 Maa kaa, nɨ kʉvawyɨɨra niise, aha amwaarɨ mʉkʉ́ʉlʉ kʉlookya Kaaya Njija.

✡ **11:22** Laanga Amóosi 1:9-10; Yoéeli 3:4. ✡ **11:23** Laanga Ncholo 19:1-29. * **12:2** ***voowuna Miiro … sikʉ ya Sabáato:*** Kwa Miiro ya Vayahúudi kuwuna maangala yavɨrɨ yatatʉ iwundii kwa mʉʉntʉ sɨ vijáa vyakaaniwa tʉkʉ. Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 23:25. Mafarisáayo sɨ vamuuryáa Yéesu sa che vapooji vaachwe vookiiva tʉkʉ, kɨɨntʉ ˆvamʉseáa nɨ sa che vapooji vaachwe vootʉmama mʉrɨmo wo chwa sikʉ ya Sabáato. Na Miiro ya Músa yasea kusiina mʉʉntʉ kʉtʉmama sikʉ ya Sabáato tʉkʉ. Laanga Ufumo 20:8-11. ✡ **12:3** Laanga 1 Samwéeli 21:1-6. ✡ **12:5** Laanga ʊvalo 28:9-10.

7 Ngaari mʉtáangaa Masáare ˆYari Mpeho aya yalʉʉsa, ‘Noosaaka riiso ra wʉʉja, na si mpóryo jaanyu tʉkʉ,’✡ ngaari si mwalúʉsaa irya kwa vaantʉ ˆvasiina ʉvi tʉkʉ.
8 Sa Mwaana wa Mʉʉntʉ ni Mweeneevyo wa Sabáato.”

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ Sikʉ ya Sabáato
(Maáriki 3:1-6; Lʉ́ka 6:6-11)

9 Yéesu akiinʉka aho, akatamanya na sinagóogii yaavo.
10 Aho, kʉjáa kwatiite mʉʉntʉ ʉmwi ˆajáa na mʉkono ˆwaakwya iyandiyandi. Aho, kʉjáa kwatiite Mafarisáayo ˆvasaakiráa njira yo musitaakya Yéesu. Avo vakamuurya voosea, “Eri, Miiro yaruma kʉmʉhorya mʉʉntʉ sikʉ ya Sabáato wʉʉ?”
11 Ne akavasea, “Kwatiite ʉmwi waanyu, koon muundi yaachwe imwi yawyíriire iduundwii sikʉ ya Sabáato, ˆari reka kwiikwaata no kwiiseyya na weerwii wʉʉ?
12 Maa kaa, mʉʉntʉ ni wa iyoombe ikʉʉlʉ kʉlookya muundi. Sa jeyyo Miiro yaruma kʉtʉmama ʉʉja sikʉ ya Sabáato.”
13 Aho, maa akamʉsea ʉra mʉʉntʉ, “Wolola mʉkono waako!” Ʉra mʉʉntʉ akawolola mʉkono waachwe, nowo ʉkava nkaasʉ ja ʉra wiingi.
14 Maa kaa, Mafarisáayo vakafuma na weerwii, vakaanda kiiheera miryʉʉngʉ ˆvyeene vari mʉʉlaa Yéesu.

Mʉtʉmami ˆAsaawʉlwa ni Mʉlʉʉngʉ

15 Yéesu ˆakataange Mafarisáayo ni mʉriira viise iyeo sa vamʉʉlae, akiinʉka aho haantʉ. Vaantʉ ˆvari foo vakamutuuba ne akavahorya valwíiri voosi.
16 Akavakaan’ya vareke kwaarya masáare yaachwe kwa vaantʉ.
17 Yéesu alʉʉsa jeyyo, sa yakiimane masáare ya mʉláali na mʉtwe Isáaya ˆvyeene asea:
18 “Laanga, ʉhʉ ni Mʉtʉmami waani ˆnamʉsaawʉla,
Mʉʉja waani ˆnamweenda, neeriwa mʉtima ni yeeye.
Viika ndiri Mʉtima waani mweeri yaachwe,
yeeye vawyiira ari vaantʉ va isi joosi ʉwoloki wa Mʉlʉʉngʉ.
19 Si iindookiiruta ndihi tʉkʉ, baa tʉla isóso tʉkʉ,
kusiina ˆari teera sawúti yaachwe njirii tʉkʉ.
20 Yeeye si ari mala tʉkʉ kuruma ˆkʉri teketeke ja kwa isaanga ˆrapuchwa,
si ari rimya tʉkʉ kwiilaangya kuduudi ˆkʉri ja ʉtáampi wo nyeryanyerya,
fʉʉrʉ abweeyye ʉwoloki usiinde.
21 Weerʉ yoosi kiilaangya iri irina raachwe.”✡

Yéesu na Belisebúuri
(Maáriki 3:20-30; Lʉ́ka 11:14-23)

22 Aho, vakamʉreeta mʉʉntʉ ˆajáa na murimʉ mʉvi na kʉri Yéesu. Ʉwo mʉʉntʉ ni mʉhoku na kimumu ajáa. Yéesu akamʉhorya, maa akaanda lʉʉsika no koona.
23 Mpuka yoosi ya vaantʉ ikahwaalala, maa vakasea, “Ʉhʉ ifaanaa akava noo Sha Daúdi wʉʉ?”
24 Maa kaa, Mafarisáayo ˆvakateere ayo masáare Yéesu ˆatúmamire, vakasea, “Ʉhʉ mʉʉntʉ si yookibirya mirimʉ mivi tʉkʉ, maa kaa, kwa ngururu ja Belisebúuri vii, noo kʉsea Irimʉ.”
25 Maa kaa, Yéesu kʉnʉ yootaanga miiririkano yaavo, akavasea, “Ʉtemi wowoosi koon wiigávire kwiilwa woowo kwa woowo, ʉtemi ʉwo si ʉri lʉʉnga tʉkʉ. Kei koon lʉkolo au múuji wiigávire kwiilwa, ʉwo si ʉri lʉʉnga tʉkʉ.
26 Haaha koon Irimʉ rookibirya Irimʉ, kʉva riri riigávire. Ha de jooli ʉtemi waachwe ʉri lʉʉnga?
27 Haaha koon nookibirya mirimʉ mivi kwa lʉviro lwa Belisebúuri, ha vaantʉ vaanyu ni kwa lʉviro lwa ani vakíbiryaa mirimʉ mivi? Sa jeyyo, avo noo ˆvari valamʉrira nyuunyu.
28 Maa kaa, koon nookibirya mirimʉ mivi kwa lʉviro lwa Mʉtima wa Mʉlʉʉngʉ, taangi Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ wafíkire haaha kʉri nyuunyu.
29 Kei ni jei, kusiina mʉʉntʉ ˆari daha kiingira nyuumbii ya mʉʉntʉ ˆari na ngururu, na anyahire máari jaachwe tʉkʉ, ni mpaka ta amuchuunge ʉwo mʉʉntʉ ˆari na ngururu, de adahe nyahira máari jaachwe ˆari nojo.
30 Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra si ˆari ivarwii raani, ʉwo ni mʉvi waani. Kei, ʉra si ˆajíingaa hamwi na niini, apálaa.
31 Sa jeyyo, ni kʉvawyiira niise, ʉvi wa vaantʉ na uhiintiki waavo woosi, Mʉlʉʉngʉ sea ari wasírire. Maa kaa, uhiintiki kwa Mʉtima wa Mʉlʉʉngʉ, ʉvi wa mʉʉntʉ ʉwo, si ʉri sewa wasírire tʉkʉ sikʉ joosi.

✡ **12:7** Laanga Hósea 6:6. ✡ **12:21** Laanga Isáaya 42:1-4.

32 Yoyoosi ˆari mukiikana Mwaana wa Muuntu, uvi waachwe sewa uri wasírire. Maa kaa, ura ˆari mukiikana Mutima Muuja, si ari sewa uvi waachwe wasírire tuku, kwaandira kuri weeru ihi fuuru kuri weeru yookuuja.

Muti Watáangikanaa kwa Ndiiwa Jaachwe
(Lúka 6:43-45)

33 Bohereryi muti, na ndiiwa jaachwe booha jiri, ubweeyyi muti uviihe na ndiiwa jaachwe viiha jiri. Muti watáangikanaa kwa ndiiwa jaachwe.
34 Nyuunyu mbyaala ya nyororooda! Jooli muri daha luusa viintu viija na nyuunyu ni vavi? Sa muuntu alúusaa yara ˆyamema mutimii waachwe.
35 Muuntu muuja, afúmyaa máari ja kikomi ja mberii njija mutimii waachwe. Maa kaa, muuntu muvi, afúmyaa máari jaachwe ja kikomi ja mberii mbi mutimii waachwe.
36 Ni kuvawyiira niise, siku ya ulamu, vaantu lo kuuriwa vari vavariyule kira isáare ra kikoókoyo ˆvaluusa.
37 Sa kwa masáare yaako, Mululungu kuvala ari weewe uri muwoloki, na kwa masáare yaako luusa ari irya uri muvi."

Mafarisáayo Voosaaka Valairwe Ishára
(Maáriki 8:11-12; Lúka 11:29-32)

38 Aho, vamwi va vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakamusea Yéesu, "Mukiindya, toosaaka koona isháara fuma kuri weewe."
39 Yéesu akavasea, "Mbyaala mbi na ya vaantu vayeenda na vaki va vaantu, si moosaaka kumutaanga Mululungu tuku, noo ˆchooreka mooloomba isháara! Si muri heewa isháara yoyoosi tuku, maa kaa, ira isháara ya Yóona mulái na mutwe vii.
40 Sa ja viintu Yóona ˆiikala indii ya soompa kwa siku itatu chobu chiriri,✡ viivyo Mwaana wa Muuntu kiikala ari mbiríírii kwa siku itatu chobu chiriri.
41 Siku ya ulamu, vaantu va Nináawi kiima vari na vaantu va ihi mbyaala, novo luusa vari irya kwa vavi. Sa Vaninái ˆvakateere uvariyuli wa Yóona vavalanduka fuma uvii waavo, na aha amwaari mukúúlu kulookya Yóona!✡
42 Siku ya ulamu, mutemi muki wa isi ya saame kiima ari aluuse irya kwa vaantu va ihi mbyaala ni vavi. Yeeye avaa njira fuma isi ya kuli, akuuja joo teerera tooti ja Solomóoni.✡ Haaha, aha amwaari mukúúlu kulookya Solomóoni.

Lusímo lwa Muuntu ˆari na Murimu Muvi
(Lúka 11:24-26)

43 Murimu muvi kooni ufúmire kwa muuntu, wadómaa na isi ya ibaláángwii kuuntu ˆkusiina maaji, uko wasáakiraa haantu ho humulukira, baa turya tuku.
44 Aho wiiséaa, 'Hinduka ndiri na nyuumbii yaani kuuntu ˆnafuma.' ˆUri hinduka, washáanaa ira nyuumba yafyáahiirwe na yaháambirwe vyabooha.
45 Aho, uwo murimu muvi wadómaa noo sumula viivaachwe mufungati, vavi kulookya woowo. Yoosi yamwiíngiraa uwo muuntu noo kiikala aho. Aho, uwo muuntu asáambukirwaa kulookya vya ncholo.
Ivi, noo ˆvyeene viri kuva kwa vaantu va ihi mbyaala mbi."

Vanduu va Yéesu na Íyo Waavo
(Maáriki 3:31-35; Lúka 8:19-21)

46 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yoolusika na ira mpuka ya vaantu, íyo waavo na nduu ya Yéesu vakuuja, maa vakiima weerwii voosaaka valusika ne.
47 Aho, muuntu umwi akamusea Yéesu, "Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaari aha weerwii, vookwaamukula."
48 Aho, Yéesu akamusea ura muuntu, "Íyo wiitu na vanduu viitu ni vala ani?"
49 Yéesu akiinurirya mukono waachwe na haantu ˆvajáa vapooji vaachwe, maa akasea, "Laanga! Ava noo vala íyo, maruumbu na nduu yaani.
50 Sa muuntu yoyoosi ˆatúmamaa masáare ya Taáta waani wa kurumwii ˆasáakaa, uwo noo mwaaniitu, iruumbu raani na íyo wiitu."

13

Lusímo lwa Muhaandi Mbeyu
(Maáriki 4:1-9; Lúka 8:4-8)

1 Siku i'ira, Yéesu ajáa afuma ira nyuumba akatamanya noo kiikala mbarimbari ya iriva.
2 Mpuka nkuulu ja vaantu jikiijiinga kumuriingiriira, fuuru ikasaakwa aambuke na mashúwii, akiikala aho na vaantu vakiima mbarimbari ya iriva.

✡ **12:40** Laanga Yóona 1:17. ✡ **12:41** Laanga Yóona 3. ✡ **12:42** Laanga 1 Vatemi 10:1-13.

3 Ne akavakiindya masáare ˆyarɨ foo kwa símo yoosea, “Teereri! Mʉhaandi ʉmwɨ ajáa
adoma noo haanda mbeyʉ.
4 Mpɨɨndɨ ˆamyaaháa, mbeyʉ jimwi jikawyɨɨra njirii, ndee jikʉʉja jikajirya.
5 Jimwi jikawyɨɨra mwaalaliwyii, kʉʉntʉ ˆkʉjáa kusiina salʉ jo keenererya. Sa viintʉ salʉ
sɨ jijáa jiri foo, jikamera chaangʉ.
6 Mwaasʉ ˆʉkavarike, jikashaawʉka, maa jikʉʉma sa viintʉ jijáa jisiina miriri.
7 Jimwi jikawyɨɨra haantʉ ˆhajáa na miíwa. Miíwa ˆɨkamere, ɨkajivaa.
8 Maa kaa, jimwi jikawyɨɨra salwii ˆjiri na seve, jikamera, jikakʉla, jikavyaala maatʉkʉ vii,
jimwi jikavyaala mara makumi ikimi (100), jimwi mara makumi mʉsasatʉ (60) na jimwi
mara makumi yatatʉ (30).
9 ˆArɨ na matu, nɨ ateere!”

Yéesu Yoovariyʉla Símo Jaachwe
(Maáriki 4:10-12; Lʉka 8:9-10)

10 Mpɨɨndɨ ˆjikalooke, vapooji vaachwe vajáa vamʉdomera, maa vakamuurya, voosea,
“Sa che woolʉʉsɨka na vaantʉ kwa símo?”
11 Ne akavasea, “Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintʉ vya Ʉtemi wa Kurumwii,
ˆvyeene vijáa fuumbo. Maa kaa, voovo sɨ vaheewa ɨyo nkalo tʉkʉ.
12 Ʉra ˆarɨ na kɨintʉ, koongereriwa arɨ kʉlookya, na kʉva arɨ novyo koyokoyo, na ʉra
ˆasiina kɨintʉ, vuulwa arɨ baa kɨra kidúúdi ˆarɨ nocho.
13 Noo ˆchooreka noolʉʉsɨka novo kwa símo.
‘Baa neembe voolaanga sɨ vookoona tʉkʉ,
baa neembe vooteera sɨ vooteera tʉkʉ baa sɨ vootaanga tʉkʉ.’
14 Jeyyo, kwaavo isáare ra mʉláali na mʉtwe Isáaya rakiimana roosea,
‘Teerera mʉrɨ neeja, maa kaa, sɨ mʉrɨ kwaatya tʉkʉ,
koona, koona mʉrɨ, maa kaa, sɨ mʉrɨ taanga tʉkʉ.
15 Sa mɨtima ya vaantʉ ava yafafa,
matu yaavo yadunga,
miiso yaavo vakʉnɨkɨrɨra,
sa vandoosiindwa koona,
matu yaavo yadɨire kʉndooteera,
na mɨtima yaavo ɨdɨire kʉndootaanga,
sa vadɨire kʉʉnvalandʉkɨra nɨɨnɨ nɨvalamurirye.’✡

16 Maa kaa, nyuunyu mwatalariwa sa miiso yaanyu koona yiise na matu yaanyu teera
yiise.
17 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, valáali na mʉtwe na vaantʉ vawoloki ˆvarɨ foo, vajáa vatɨite
mpɨɨma yo koona aya mookoona nyuunyu, maa kaa, sɨ vayoona tʉkʉ. Baa kei vajáa vatɨite
mpɨɨma yo teera aya mooteera nyuunyu, maa kaa, sɨ vayateera tʉkʉ.

Yéesu Yoovariyʉla Lusímo lwa Mʉhaandi
(Maáriki 4:13-20; Lʉka 8:11-15)

18 Haaha teeri ˆcheene lusímo lwa mʉhaandi mbeyʉ lwalʉʉsa.
19 Vaantʉ vara ˆvarɨtéeraa isáare ra Ʉtemi baa rɨtaanga tʉkʉ, nɨ ja mbeyʉ jira ˆjawyɨɨra njirii,
aho ʉra Mʉvɨ ʉʉjaa akarɨseyya mitimii yaavo.
20 Mbeyʉ jira ˆjawyɨɨra mwaalaliwyii, nɨ vaantʉ vara ˆvarɨtéeraa isáare ra Ʉtemi, maa
vakarɨhokera na cheerʉ.
21 Maa kaa, sa viintʉ risiina miriri, riíkalaa kwa mpɨɨndɨ nduudi vii. Uturikiri au ujuuwiki
ˆʉrɨ kʉʉja sa rɨra isáare, varékaa kʉra kuruma kwaavo.
22 Mbeyʉ jira ˆjawyɨɨra miíwii, nɨ ja vaantʉ vara ˆvarɨtéeraa isáare, maa kaa, ʉhangaiki wa
weerʉ, na ʉkwaata wo kunguula máari vyarɨfényenkereryaa rɨdɨire reeta kʉnáálo.
23 Mbeyʉ jira ˆjawyɨɨra sevii, noo vara vaantʉ ˆvarɨtéeraa ɨro isáare, vakarɨtaanga. Aho,
ravíjaa na nkoonyo, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi (100), jimwi mara makumi
mʉsasatʉ (60) na jimwi mara makumi yatatʉ (30).”

Lusímo lwa Kɨsangaaji

24 Yéesu ajáa avawyɨɨra vaantʉ lusímo lwɨɨngɨ yoosea, “Ʉtemi wa Kurumwii wiifwíine na
lusímo ʉlʉ. Sikʉ ɨmwɨ, mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa ahaanda mbeyʉ njija iwundii kwaachwe.
25 Maa kaa, vaantʉ ˆvakalaale nuuchikʉ, mʉvɨ akʉʉja, akahaanda kɨsangaaji katɨkatɨ ya
ngáano, maa akalooka.
26 Ngáano ˆɨkamere na ˆɨkave na maangala, kɨsangaaji nocho kɨkamera na kɨkakʉla.

✡ **13:15** Laanga Isáaya 6:9-10.

27 Vatʉmami va ʉra mweeneiwʉnda vakamʉdomera, maa vakamʉsea, ‘Mʉkúlʉ, sɨ wahaanda mbeyʉ njija iwundii kwaako tʉkʉ wʉʉ? Haaha ɨkɨ kɨsangaaji hai chafúmire?’
28 Yeeye akavasea, ‘Nɨ mʉvɨ noo abweeyya jei.’ Aho, vatʉmami vaachwe vakamʉsea, ‘Saaka wiise tʉkakɨkʉʉle wʉʉ?’
29 Maa kaa, mweeneiwʉnda akavasea, ‘Tʉkʉ, mpɨɨndɨ ˆmoojiinga kɨsangaaji ifaanaa mʉkʉʉrɨre na ngáano.
30 Reki vyoosi vikʉlan’ye, fʉʉrʉ mpɨɨndɨ yo chwa. Mpɨɨndɨ yo chwa kʉvasea ndɨrɨ vachwi, “Ta kusi kɨsangaaji mujiinge mabuundabuunda sa kɨchɨmɨkwe. Aho, maa de mujiinge ngáano na mwɨɨreete na kyoomii.” ’ ”

Lusímo lwa Mpeke ya Haradáali
(Maáriki 4:30-32; Lʉ́ka 13:18-19)
31 Yéesu ajáa avawyɨɨra lusímo lwɨɨngɨ, yoovasea, “Ʉtemi wa Kurumwii wiifwɨ́ine na mpeke nduudi ya haradáali ˆng’eene mʉʉntʉ atóolaa, maa akɨtoohaanda iwundii raachwe.
32 Ɨyo mbeyʉ ya haradáali nɨ nduudi kʉlookya mbeyʉ joosi, maa kaa, ˆɨrɨ mera, yakʉ́laa ɨkava mʉtɨ mʉkʉʉlʉ kʉlookya mɨtɨ yoosi ya mbowa, baa ndee jʉʉ́jaa jikajeenga vivururu matáampii yaachwe.”

Lusímo lwa Ʉsasɨ
(Lʉ́ka 13:20-21)
33 Yéesu ajáa avavaɨra kei lusímo lwɨɨngɨ, yoovasea, “Ʉtemi wa Kurumwii wiifwɨ́ine na ʉsasɨ mʉʉntʉ muki ˆatoola, akasaangya na muchu wa ngáano viháárɨ vitatʉ vya saimʉ, maa muchu woosi ʉkʉʉka.”

Símo ja Yéesu nɨ che Jalʉʉsa
(Maáriki 4:33-34)
34 Yéesu alʉʉsɨkáa na mpuka masáare aya yoosi kwa símo, sɨ alʉʉsɨkáa novo kɨɨntʉ chochoosi bila símo tʉkʉ.
35 Jeyyo, isáare rɨra ˆralʉʉswa nɨ mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva rikiimane ja viintʉ ˆrasea, “Kiinʉla ndɨrɨ mʉlomo waanɨ kwa símo,
lʉʉsa ndɨrɨ masáare ˆyaviswa keende kʉʉmbwa kwa weerʉ.”✡

Ʉvariyuli wa Lusímo lwa Kɨsangaaji
36 Aho, Yéesu akɨɨteengʉla ɨra mpuka ya vaantʉ, maa yeeye akɨɨngɨra na nyuumbii. Vapooji vaachwe vakamʉdomera, maa vakamʉsea, “Tʉwyɨɨre lusímo lwa kɨsangaaji nɨ che lwalʉʉsa?”
37 Yéesu akavasea, “Mʉhaandi wa mbeyʉ njija nɨ Mwaana wa Mʉʉntʉ.
38 Iwʉnda nɨ weerʉ, mbeyʉ njija nɨ vaana va Ʉtemi. Kɨsangaaji nɨ vaana va ʉra Mʉvɨ.
39 Mʉvɨ ʉra ˆahaanda kɨsangaaji nɨ Ikʉ́ʉlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ. Kuchwa nɨ sikʉ ya ʉhero wa weerʉ, na vachwi nɨ mirimʉ miija.
40 Ja ˆvyeene kɨsangaaji kijɨ́ingwaa, maa kɨkachɨmɨkwa, noo ˆvyeene viri kʉva sikʉ ya ʉhero wa weerʉ.
41 Mwaana wa Mʉʉntʉ tʉma arɨ mirimʉ yaachwe miija, noyo jiinga ɨrɨ fuma Ʉtemii waachwe vaantʉ voosi ˆvaháandaa viivaavo vatʉmame nteendo mbɨ, na vara voosi ˆvawúnaa miiro.
42 Ɨyo mirimʉ miija, vafweitɨra ɨrɨ na mootwii wa ng’aanjo, na ʉko rɨra varɨ no sha mayeo.
43 Aho, vawoloki lavalava varɨ ja mwaasʉ Ʉtemii wa Taáta waavo. ˆArɨ na matu, nɨ ateere!

Lusímo lwa Máari ˆYaviswa
44 Ʉtemi wa Kurumwii wiifwɨ́ine na máari ya kɨkomi ya mberii ˆyaviswa iwundii. Mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆakɨɨyone, maa akɨivisa kei. Kʉnʉ arɨ na cheerʉ akatamanya noo vaa iyoombe viintʉ vyoosi ˆarɨ novyo, maa akawʉla rɨra iwʉnda.

Lusímo lwa Lúulu
45 Kei, Ʉtemi wa Kurumwii wiifwɨ́ine na muchurúusi ˆasáakɨraa lúulu ˆɨrɨ foo ya kɨkomi.
46 ˆAkɨɨpate ɨmwɨ ya iyoombe ikʉʉlʉ, akɨɨta koovaa iyoombe viintʉ vyoosi ˆarɨ novyo, maa akɨɨwʉla ɨra lúulu.

Lusímo lwa Lwaavu
47 Kei, Ʉtemi wa Kurumwii wiifwɨ́ine na lwaavu ˆlwatéirwe irivii, lʉkakwaata soompa ja kira ivala.
48 Lwaavu ˆlʉkameme soompa, vavúuvi vakaluruta na mbarɨmbarɨ ya iriva. Aho, vakiikala, vakasaawʉla soompa jira ˆjabooha, vakajivɨkira ntoongii, maa kaa, jira ˆjavɨɨha vakajifweita.

✡ **13:35** Laanga Sabúuri 78:2.

49 Noo ˆvyeene viri kuva siku ya uhero. Mirimu miija kuuja iri, na saawula iri vavi na vawoloki viikale kira vaantu ivarwii raavo.
50 Avo vaantu vavi, fweitirwa vari mootwii wa ng'aanjo, uko rira vari no sha mayeo."
51 Aho, Yéesu akavuurya, "Eri, taanga mwiise masáare ayo yoosi wuu?" Novo vakamusea, "Hii."
52 Ne akavasea, "Kira mukiindya wa Miiro ya Mululungu ura ˆakiindiwa viintu vya Utemi wa Kurumwii, iifwíine na mweenenyuumba ˆatóolaa máari jaachwe ja kikomi ja mberii, ifya na ja kali."

Vanasaréeti Voomusiita Yéesu
(Maáriki 6:1-6; Lúka 4:16-30)

53 Yéesu ˆakahumule luusa símo iji, akalooka fuma aho.
54 ˆAkafike múujii wa Nasaréeti kuuntu ˆakurira, akaanda vakiindya vaantu sinagóogii yaavo. Voovo vakahwaalala kunu vookiiyurya, "Uhu hai afúmiirye tooti na myuujíisa ihi?
55 Uhu si mwaana wa musóngoli mabambari tuku wuu? Íyo waavo si Maríia tuku wuu? Vaanaavo si vala Yaakúupu, Yooséefu, Simóoni na Yúuda tuku wuu?
56 Maruumbu yaachwe si turi novo aha tuku wuu? Haaha ni hai uhu ˆafúmiirye viintu ivi vyoosi?"
57 Aho, vakamukalarira. Maa kaa, Yéesu akavasea, "Muláali na mutwe wa IJUVA arúmwaa kira haantu, maa kaa, si múujii na kaayii kwaachwe tuku."
58 Sa jeyyo, Yéesu si abweeyya myuujíisa ˆiri foo tuku, sa viintu vaantu si vamuruma.

14

Inkwya ya Yoohaani Mubatisáaji
(Maáriki 6:14-29; Lúka 9:7-9)

1 Mpiindi ijo, mutemi Heróode Antípaasi ajáa ateera masáare ˆmeene Yéesu atumamáa.
2 Aho, maa akavasea vatumami vaachwe, "Uhu ni Yoohaani Mubatisáaji ˆafúfukire fuma inkwyii. Iki noo ˆchooreka luviro lo bweeyya myuujíisa luri ne."
3 Heróode aluusa jeyyo, sa uko nyuma, ajáa amukwaata Yoohaani Mubatisáaji, akamuviika munyololwii sa Herodía. Uhu Herodía ni muki wa Filíipi mwaanaavo na Heróode ajáa.
4 Sa Yoohaani Mubatisáaji amuseáa, "Miiro yakaan'ya weewe kumusumula muki wa mwaanaanyu."✡
5 Heróode asaakiráa njira yo muulaa Yoohaani, maa kaa, avoofáa vaantu, sa vaantu vajáa vamányire Yoohaani ni muláali na mutwe wa Ijuva.
6 ˆIkafike siku ya ngovi yo vyaalwa Heróode, muhíínja wa Herodía akavina mbere ya vaantu ˆvajáa valáarikirwe fuuru Heróode akavyeenda.
7 Sa jeyyo Heróode akiichuunga kumuheera uwo muhíínja kiintu chochoosi ˆari loomba ko laha.
8 Kunu yooheembwa ni íyo waavo, uwo muhíínja akamuloomba Heróode yoosea, "Mpeera aha jei, mutwe wa Yoohaani Mubatisáaji ikaafii."
9 Aho, mutemi akavisuula, maa kaa, sa kulaha ˆkweene ajáa abwéeyyiirye mbere ya vayeni, akalairirya muhíínja aheewe kira ˆalóombire.
10 Jeyyo, akalairirya Yoohaani Mubatisáaji adumulwe mutwe uko munyololwii.
11 Mutwe wa Yoohaani ukareetwa ikaafii, maa akamuheera ura muhíínja, ne muhíínja akamutwaarira íyo waavo.
12 Vapooji va Yoohaani vakiita sumula muviri wa Yoohaani, maa vakiita kuutaaha. Maa re, vakiita muwyiira Yéesu isimwi roosi ˆrifúmiire.

Yéesu Yooriisha Vaantu Valume Mayana Yasaano
(Maáriki 6:30-44; Lúka 9:10-17; Yoohaani 6:1-14)

13 Yéesu ˆakateere ayo masáare, akiinuka fuma uko na mashúwa, maa akatamanya na kijiraawii. Maa kaa, vaantu ˆvakateere jeyyo, vakamutuuba na mawulu fuma maturii meevo.
14 ˆAkakiime fuma mashúwii, akashaana mayiimbi ya vaantu, akavoonera mbavariri na akavahorya valwíiri vaavo.
15 Nakyuulwa vapooji vaachwe vakiita kuri Yéesu, maa vakamusea, "Aha haantu ni kuli na kaaya ja vaantu, na mwaasu wahúmwiire kuswa, rekera vaantu viidomere na maturii vakawule chóorya."
16 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Kisiina ˆchoovabweeyya vadome tuku, vaheeri nyuunyu chóorya."
17 Maa kaa, voovo vakamusea, "Aha tatiite mikáate isaano na soompa iviri vii."

✡ **14:4** Laanga Valáawi 18:16; 20:21.

18 Yéesu akavasea, “Reeti na aha.”
19 Yéesu akalairirya ira mpuka ya vaantu viikale masaambii. Aho, akatoola ira mikáate isaano na jira soompa iviri. Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii, yoomuduumba Muluungu. Akabendulabendula ira mikáate, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantu.
20 Vaantu voosi vakarya, vakiikuta. Vapooji vakatoorera mabéendu ya mikáate, vakamemya vikápu ikimi na viviri.
21 Vaantu valume* voosi ˆvaarya siku iyo ni mayana yasaano (5,000), vaantu vaki na vasinga si vavalwa tuku.

Yésu Yooyeendera Mweeri ya Maaji
*(Maáriki 6:45-52; Yoohá*ani *6:15-21)*

22 Hahara vii, Yéesu akavadoomererya vapooji vaachwe vaambuke mashúwa, valongoole na nyambuko ya iriva ra Galiláaya. Yeeye akachaala yookiiteengula na ira mpuka.
23 Ne ˆakiiteengule na vaantu, maa akaambuka na luulwii yeemweene noo muloomba Muluungu. Iwulo ˆrikiingire, akava yeemweene uko luulwii.
24 Mpiindi ijo, ira mashúwa ijáa yafíkire katikati ya iriva. Uko mashúwa ikava yoohitirwa ni mapúunta kunu na kunu, sa ihúmbuuto rawuváa fuma mbere yaavo.
25 Namuyiingu, Yéesu akavadomera vapooji vaachwe kunu yooyeendera mweeri ya maaji.
26 Vapooji ˆvakamoone yooyeenda mweeri ya iriva, vakakwaatwa ni woowa munumuunu, maa vakaanda kwaana ntáákwi, “Ni murimu!”
27 Maa kaa, hahara Yéesu akavasea, “Fafyi mitima, ni niini, koofi tuku.”
28 Aho, Peéteri akamusea Yéesu, “Mukúlu, koони ni weewe, sea nuuje na kwaako kunu nooyeendera mweeri ya maaji.”
29 Yéesu akamusea, “Yeenda.” Peéteri akakiima fuma mashúwii, akayeenda mweeri ya maaji yoodoma na kuri Yéesu.
30 Maa kaa, Peéteri ˆakoone rira ihúmbuuto, akoofa, maa akaanda burukira luujii, aho akaana ntáákwi yoosea, “Mukúlu ndamurirya!”
31 Yéesu akawolola mukono waachwe chaangu, akamukwaata, maa akamusea, “Weewe kuruma kwaako kuduudi, sa che wiíkoveriire?”
32 Aho, Peéteri na Yéesu vakaambuka na mashúwii, maa ihúmbuuto rikaherya.
33 Vapooji vara ˆvajáa mashúwii, vakamwiinamira voosea, “Kikomi, weewe uri Mwaana wa Muluungu.”

Yésu Yoovahorya Valwíiri uko Genesaréeti
(Maáriki 6:53-56)

34 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakafirire iriva ra Galiláaya, maa vakafika isi ya Genesaréeti.
35 Vaantu va ira isi ˆvakamutaange Yéesu, maa vakatuma mulomo doma na isi joosi ˆjiri mukaaya. Aho, vakamuretera valwíiri voosi.
36 Novo vakamuloomba, Yéesu avarekere valwíiri vasaasye baa mukáwo vii wa nkáancho yaachwe.✡ Na voosi ˆvamusaasya, vahola ndwáala jaavo.

15

Miiro yo Tuuba ni ya Ijuva si ya Vaantu Tuku
(Maáriki 7:1-13)

1 Aho, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro fuma Yerusaléemu vakuuja na kuri Yéesu, maa vakamusea,
2 “Sa che vapooji vaako si vatúubaa nkuungu ja vala baaba? Voovo si voóyyaa mikono kuseyya njeo tuku, de varye chóorya.”
3 Yéesu akavasea, “Sa che nyuunyu ko tuuba nkuungu jaanyu mwawúnaa ndairiri ja Muluungu?
4 Sa Muluungu asea, ‘Uvanyemye vala íyo na taáta waanyu,’✡ na ‘ura ˆari mutukira íyo au taáta waavo, uulawe.’✡
5 Maa kaa, nyuunyu mundoovavariyurira vaantu, vandoovasea vala íyo na taáta waavo, ‘Hai, si ndiri daha kuvaambirirya tuku, sa iki ˆnatiite chavíire kilungulungu ˆnakera na ivarwii sa Muluungu.’

---

* **14:21** ***Vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantu vaki na vasinga ˆveene vaarya iyo mikáate na soompa. ✡ **14:36** Laanga Uvalo 15:37-41; Nkumbukira ya Miiro 22:12. ✡ **15:4** Laanga Ufumo 20:12; Nkumbukira ya Miiro 5:16. ✡ **15:4** Laanga Ufumo 21:17; Valáawi 20:9.

6 Jeyyo, si asaakwa amunyemye íyo na taáta waavo tuku. Jeyyo noo ˆvyeene muchwíjaa mati isáare ra Mululungu sa nkuungu jaanyu.
7 Nyuunyu vakweembi, mulá̱ali na mutwe wa Ijuva Isáaya, aluusa kimaari Masáarii ˆYari Mpeho mpiindi ˆalaaláa na mutwe yoosea,
8 ‘Vaantu ava vaanyémyaa na milomo vii,
maa kaa, mitima yaavo iri kuli na niini.
9 Kuunyinamira kwaavo ni ja kisiina,
sa ni vavariyuláa ndairiri ya vaantu vii.’✡”

Viintu ˆVibwéeyyaa Muuntu Ave na Njeo
(Maáriki 7:14-23)

10 Hara, Yéesu akiiyaniriira mpuka ya vaantu, maa akiisea, “Voosi nteereri neeja, mutaange iki!
11 Kusiina kiintu ˆkimwiíngiraa muuntu mulomwii kidáhaa mubweeyya ave na njeo tuku. Kiri vyoova jeyyo, ˆkimufúmaa mulomwii noo kimubwéeyyaa muuntu ave na njeo.”
12 Aho, vapooji va Yéesu vakadoma na kwaachwe, maa vakamusea, “Taanga wiise Mafarisáayo vakáliire munumuunu sa rira isáare ˆulúusire?”
13 Yéesu akavasea, “Kira muhaando si ˆwahaandwa ni Taáta wa kurumwii, kuulwa uri.
14 Vareki, ni valongooli vahoku. Koon muhoku amulóngwiire muhoku mwiiwaachwe, voosi burukira vari na iduundwii.”
15 Aho, maa Peéteri akamusea Yéesu, “Hoon tuwyiire lusímo ulu uvariyuli waachwe ni urikwi.”
16 Maa Yéesu akasea, “Baa nyuunyu mukaari si mootaanga tuku wuu?
17 Si mootaanga kiintu ˆkimwiíngiraa muuntu na mulomwii ni kimwiíngiraa na indii vii, maa kikafuma kikatwaalwa na chóowii vii tuku wuu?
18 Maa kaa, kira ˆkimufúmaa muuntu mulomwii, ni mutimii chafúmaa na noo kimubwéeyyaa ave na njeo.
19 Sa kufuma mutimii wa muuntu, kwafúmaa miiririkano mivi, wuulaishi, kuyeenda na muki wa muuntu, kuhanguta, wiivi, kulongowererya, na kutukira.
20 Ivi noo ˆvibwéeyyaa muuntu ave na njeo, maa kaa, kurya bila kooyya mikono, si kubwéeyyaa muuntu ave na njeo tuku.”

Kuruma kwa Maáma si ˆAri Muyahúudi
(Maáriki 7:24-30)

21 Hara, maa Yéesu akakwaata njira, akadoma fuuru isi ja Tíiro na Sidóoni.
22 Aho, muuntu muki umwi wa Kikanáani wa isi ira, akuuja na kuri Yéesu, akiiririrya yoosea, “Ee Mweenevyoosi, Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja, muhíínja waani atiite murimu muvi na wamutúrikiryaa maatuku vii.”
23 Maa kaa, Yéesu si amuuyirya tuku. Aho, vapooji vakadoma na kuri Yéesu, vakamuloomba voomusea Yéesu, “Musee uhu muuntu muki alooke, sa yootutuubirira na isóso kunu nyuma siku joosi.”
24 Yéesu akamusea ura muuntu muki, “Natumwa sa muundi ˆjarimira ja Isiraéeli vii.”
25 Maa kaa, uwo muuntu muki akamuseeserera Yéesu, akachwaama mbere yaachwe, maa akamusea, “Mweenevyoosi nyambirirya.”
26 Yéesu akamusea, “Si vyabooha kutoola chóorya cha vasinga na ujiheere kúri tuku.”
27 Ura muuntu muki akamusea, “Ni kimáári Mweenevyoosi, maa kaa, baa kúri jawójeraa mang’enyeng’enye ya chóorya cha vasinga ˆyawyíire iruungwii ra méesa ja veenenyuumba vaavo.”
28 Aho, Yéesu akamusea ura muuntu muki, “Maáma, kuruma kwaako ni kukúulu. Na vive kwaako ja kuruma kwaako.” Na mpiindi i’ira ura muhíínja waachwe akahola.

Yéesu Yoohorya Vaantu ˆVari Foo

29 Yéesu akiinuka fuma isi ya Tíiro, akakwaata njira, maa akadoma fuuru mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Aho, akaambuka na luulwii, maa akiikala.
30 Mpuka nkuulu ya vaantu ikuuja na kuri Yéesu. Ityo mpuka yareetáa vivete, vahoku, vimumu, vaantu ˆvari na mawulu na mikono si ˆiri nkaasu na valwíiri viingi ˆvari foo, maa vakavalaarya mawulwii ya Yéesu, ne akavahorya.
31 Avo vaantu vakahwaalala maatuku vii, ˆvakoone vimumu voolusika, vivete na vaantu ˆvari na mawulu si ˆyari nkaasu, vooyeenda na vahoku vookoona. Aho, mpuka nkuulu ya vaantu si ˆvari Viisiraéeli, ikaanda muduumba Mululungu wa Isiraéeli.

Yéesu Yoovariisha Vaantu Mayana Yani
(Maáriki 8:1-10)

✡ **15:9** Laanga Isáaya 29:13.

32 Aho, Yéesu akavaaniriira vapooji vaachwe akavasea, “Arumi, noovoonera mbavariri
ava vaantu, viíkyiire na niini kwa siku itatu na vasiina chóorya tuku. Niini si noosaaka
kuvateengula vatamanye viintu ˆvari na njala tuku, sa vadiire yirika njirii.”
33 Vapooji vaachwe vakamusea, “Hai turi fumya chóorya cho viikutya vaantu voosi ava
aha nyikii?”
34 Yéesu akavuurya, “Mikáate ingai mwatiite?” Novo vakasea, “Tatiite mikáate mufungati
na fisoompa fiduudi fingai vii.”
35 Aho, Yéesu akalairirya vaantu viikale isi.
36 Akatoola ira mikáate mufungati na fira fisoompa, akamuduumba Muluungu, ak-
abenduladendula, akava yoovaheera vapooji vaachwe. Novo vakatuuba vaheera vaantu.
37 Vaantu voosi vakarya, vakiikuta. ˆVakahumule, vakatoorera mabéendu ya mikáate
ˆichíhiire, vakamemya vikápu mufungati.
38 Vaantu ˆvaarya ni vaantu valume* mayana yani (4,000) kureka vaantu vaki na vasinga.
39 Yéesu ˆakiiteengule na vaantu, akaambuka mashúwa, maa akadoma na Magádaanii.

16

Mafarisáayo na Masadukáayo Voosaaka Valairwe Isháara
(Maáriki 8:11-13; Lúka 12:54-56)

1 Mafarisáayo na Masadukáayo vakuuja na kuri Yéesu, maa vakaanda muyera,
voomuloomba avalaire isháara fuma kurumwii.
2 Yéesu akavasea, “Kooni kyuulwa chiíngiire mwaséaa, ‘Lomutóondo kweera kuri vyabooha
sa kurumu kwiiyériirye.’
3 Na namutóondo mwaséaa, ‘Isiku mbula vaa iri, sa kurumu kwasárire na kwiikúbutiirye.’
Nyuunyu mwamányire taanga viintu vya kurumu kwa ˆvyeene ko koonekana, maa kaa,
kutaanga isháara ja mpiindi iji si mwamányire tuku.
4 Mbyaala mbi ya vaantu ˆvayéendaa na vaki va vaantu, si moosaaka kumutaanga
Muluungu tuku, noo ˆchooreka mooloomba isháara! Si muri heewa isháara tuku, maa kaa,
ira isháara ya Yóona muláali na mutwe vii.” Aho, Yéesu akavareka, maa akalooka na vapooji
waachwe.

Usasi wa Mafarisáayo na Masadukáayo
(Maáriki 8:14-21)

5 Vapooji vaachwe vakafiriira iriva, vakava varímiirye sumula mikáate.
6 Aho, Yéesu akavasea, “Mulaange neeja munehe usasi wa Mafarisáayo na wa
Masadukáayo.”
7 Vapooji vakaanda kwiiruta ndihi voovo kwa voovo voosea, “Alúusire jei sa viintu si
taréetire mikáate.”
8 Yéesu akataanga, kwiiruta kwaavo ndihi, maa akavasea, “Nyuunyu kuruma kwaanyu
kuduudi, sa che mookiiruta ndihi nyuunyu kwa nyuunyu, sa viintu musiina mikáate?
9 Mukaari si munataanga vii tuku wuu? Si mookumbukira ira mikáate isaano ˆyariiwa ni
vaantu mayana yasaano (5,000), na ni makápu yangai mwatoorera ya mabéendu ya mikáate
tuku wuu?
10 Na ira mikáate mufungati ˆyariiwa ni vaantu mayana yani (4,000), ni makápu yangai
mwatoorera ya mabéendu ya mikáate?
11 Sa che si mootaanga si nalúusire masáare ya mikáate tuku? Laangi neeja, nehi usasi wa
Mafarisáayo na Masadukáayo!”
12 Aho, vapooji vakataanga Yéesu si aseáa valaange neeja usasi wa mikáatii tuku, maa kaa,
valaange neeja ukiindya wa Mafarisáayo na wa Masadukáayo.

Peéteri Yoomuruma Yéesu ni Mwaana wa Muluungu
(Maáriki 8:27-30; Lúka 9:18-21)

13 Aho, Yéesu akadoma na isi ya Kaisaría Filípi. ˆAkafike uko, Yéesu akavuurya vapooji
vaachwe yoosea, “Vaantu vaséaa Mwaana wa Muuntu ni ani?”
14 Vakasea, “Vamwi vaséaa uri Yoohaani Mubatisáaji, viingi Elía na viingi Yeremía au umwi
wa valáali na mutwe.”
15 Aho, akavuurya, “Ha nyuunyu mwaséaa ndiri ani?”
16 Simóoni Peéteri akamusea, “Weewe ni Masía, Mwaana wa Muluungu ˆari nkaasu.”
17 Aho, Yéesu akamusea, “Watalariwa weewe Simóoni mwaana wa Yóona, sa isáare iri si
utúunukuriirwe ni muuntu tuku, maa kaa, ni Taáta waani wa kurumwii.

---

* **15:38** ***vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantu vaki na vasinga ˆveene vaarya iyo mikáate na soompa.

18 Nɨ kuwyɨɨra niise, weewe noo Peéteri, na mweeri ya mwaalaliwye* ʉhʉ, kiimya ndirɨ mpuka ya vaantʉ vaanduma, baa ngururu ja Ntarii sɨ jiri daha kwiisiinda tʉkʉ.
19 Kʉheera ndirɨ fʉngúwo ja Ʉtemi wa Kurumwii. Isáare roroosi ˆʉrɨ chuunga aha weerwii kwa irina raanɨ, kʉva rirɨ rachúungirwe kurumwii nɨ Mʉlʉʉngʉ. Na isáare roroosi ˆʉrɨ chʉngʉla aha weerwii kwa irina raanɨ, kʉva rirɨ rachúngwɨɨrwe kurumwii nɨ Mʉlʉʉngʉ."✡
20 Aho, Yéesu akavakaan'ya vapooji vaachwe karɨ vamuwyɨɨraa mʉʉntʉ yoyoosi yeeye nɨ Masía tʉkʉ.

Yéesu Yoolʉʉsɨkɨra Uturikiri na Inkwya
(Maáriki 8:31-9:1; Lúka 9:22-27)

21 Kwaandira mpɨɨndɨ ɨyo, Yéesu ajáa aanda vawyɨɨra vapooji vaachwe yoosea nɨ mpaka adome na Yerusaléemu, na ʉko nɨ mpaka apate uturikiri mʉkʉʉlʉ. Ajáa avasea, turikiriwa arɨ nɨ vawosi, vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva na vakiindya va Miiro na nɨ mpaka ʉʉlawe. Sikʉ ya katatʉ nɨ mpaka afʉfʉlwe.
22 Aho, Peéteri akamʉsʉmʉla Yéesu na ivarwii, maa akaanda mʉbaamirirya yoosea, "Mʉkúlʉ, ayo sɨ yarɨ kʉpata sikʉ baa ɨmwɨ vii tʉkʉ!"
23 Yéesu akamʉvalandʉkɨra Peéteri akamʉsea, "Irimʉ! Isunke mbere yaanɨ, wookʉʉnhɨtahɨta, sɨ wookiiririkana masáare ya Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, wookiiririkana ya vaantʉ."
24 Aho, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi yoosaaka aantuube nɨ mpaka iisiite yeemweene, avaale mʉsaláaba waachwe kɨra siikʉ, aantuube.
25 Sa koonɨ mʉʉntʉ yoyoosi yoosaaka lamurirya nkaasʉ yaachwe, kɨɨtaaha arɨ, maa kaa, mʉʉntʉ yoyoosi ˆyookɨɨtaaha nkaasʉ yaachwe sa nɨɨnɨ, ʉwo lamurirya arɨ.
26 Kwatɨɨte kʉnáálo che mʉʉntʉ kuturya weerʉ yoosi no kɨɨtaaha nkaasʉ yaachwe? Bakʉ nɨ kɨɨntʉ che mʉʉntʉ arɨ toola sa nkaasʉ yaachwe?
27 Sa Mwaana wa Mʉʉntʉ kʉʉja arɨ na nkongojima ya Taáta na mirimʉ miija, aho kʉmʉrɨha arɨ kɨra mʉʉntʉ kwa kɨra ˆatʉmama.
28 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, vamwaarɨ vɨɨngɨ viímire aha, sɨ varɨ kukwya tʉkʉ mpaka vamoone Mwaana wa Mʉʉntʉ yookʉʉja Ʉtemii waachwe."

17

Yéesu Yoovalandʉka Buuwo
(Maáriki 9:2-13; Lúka 9:28-36)

1 Sikʉ mʉsasatʉ ˆjikalooke, Yéesu akamʉsʉmʉla Peéteri, Yaakúupu na mwaanaavo Yoohánani, maa akaambʉka novo na luulwii ncholwii kijiraawii.
2 Mpɨɨndɨ vajáa ʉko, akavalandʉka buuwo mbere yaavo. Kisho chaachwe kɨkalava ja mwaasʉ na ɨngo jaachwe jikava njerʉ chwee, ja kɨweerʉ cha mwaasʉ.
3 Koonka, Músa na Elía vakavafʉmira, maa vakalʉʉsika ne.
4 Aho, Peéteri akamʉsea Yéesu, "Aai Mʉkúlʉ, vyabooha tʉveere haaha aha. Ndekera njeenge vivaanda vitatʉ, kɨmwɨ chaako, kɨmwɨ cha Músa na kɨmwɨ cha Elía."
5 Viintʉ Peéteri ˆajáa akaarɨ yoolʉʉsika, ichu ˆroolava rɨkavawɨɨkɨra. Sawúti ɨkafuma aho ichwii yoosea, "Ʉhʉ nɨ Mwaana waanɨ ˆnamweenda, ˆneériwaa mʉtima nɨ yeeye, mʉteereri yeeye."
6 Vara vapooji ˆvakateere jeyyo, vakalaala ɨsɨ na ɨnda nɨ woowa.
7 Maa kaa, Yéesu akʉʉja, akavasaasya, maa akavasea, "Inuki. Koofi tʉkʉ."
8 Avo vapooji ˆvakiinule miiso, vakamoona Yéesu yeemweene, sɨ vamoona mʉʉntʉ wɨɨngɨ tʉkʉ.
9 Mpɨɨndɨ ˆvagiritáa fuma luulwii, Yéesu akavalairirya yoosea, "Karɨ mumuwyɨɨraa mʉʉntʉ yoyoosi masáare aya tʉkʉ, fʉʉrʉ sikʉ Mwaana wa Mʉʉntʉ ˆarɨ fʉfʉka fuma inkwyii."
10 Vapooji vajáa vamuurya, "Sa che vakiindya va Miiro vaséaa nɨ mpaka Elía ʉʉje ta?"
11 Yéesu ajáa avasea, "Nɨ kɨmáárɨ Elía nɨ mpaka ʉʉje ta avɨɨke neeja masáare yoosi.
12 Maa kaa, nɨ kʉvawyɨɨra niise, Elía ahʉmʉla kʉʉja, novo sɨ vamʉtaanga tʉkʉ, na vamʉbweeyyirya ʉvɨ ja ˆvyeene vasaaka. Viivyo Mwaana wa Mʉʉntʉ tamanya iise noo turikiriwa mɨkonwii yaavo."
13 Aho, vapooji vakataanga nɨ lʉʉsikira aarɨ masáare ya Yoohánani Mʉbatisáaji.

Yéesu Yoomʉhorya Mʉtavana ˆArɨ na Murimʉ Mʉvɨ
(Maáriki 9:14-29; Lúka 9:37-43)

14 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakagirite fuma luulwii, vakafika kʉʉntʉ ˆkʉjáa na ɨra mpuka ya vaantʉ. Mʉʉntʉ ʉmwɨ akamʉdomera Yéesu, akachwaama mbere yaachwe yoosea,

---

* **16:18** ***mwaalaliwye:*** Laanga ***Peéteri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kilaangi. ✡ **16:19** Laanga Matáayo 18:18.

15 “Mukúlu, mulaange mwaana waani na riiso ra wuuja. Yeeye atiite kiinkwiisha
ˆchamutúrikiryaa maatuku vii. ˆKari foo chamuváyyaa mootwii na mpiindi jiingi luujii.
16 Namuréetire na kwa vapooji vaako vamuhorye, maa kaa, vasíindirwe.”
17 Aho, Yéesu akavasea, “Aka! Ihi mbyaala si irúmaa na yakiikana. Niikale na nyuunyu
mpaka naadi? Na nivayimirirye mpaka naadi? Hooni mureeti na aha.”
18 Aho, Yéesu akuuyamirirya ura murimu muvi, maa ukafuma na hahara mutavana
akahola.
19 Mpiindi ˆkujáa kusiina vaantu, vapooji vakadoma na kuri Yéesu, maa vakamuurya kunu
vari vooveene voosea, “Sa che suusu tasíindirwe kuuseyya ura murimu muvi?”
20 Yéesu akavasea, “Sa viintu kuruma kwaanyu ni kudúúdi. Kimaari noovawyiira, kooni
kuruma kwaanyu kuri kudúúdi ja mpeke nduudi ya haradáali, sea muri luulu ulu, ‘Isunke
aha udome na kura na kwiisunka luri.’ Kuri nyuunyu kusiina kiintu ˆkiri vasiinda tuku.
21 [Maa kaa, murimu muvi ja uhu si muri daha kuukibirya bila yoomuloomba Muluungu,
no kiirekya kurya tuku.]”

Yéesu Yooluusikira kei Inkwya na Ufufúuko Waachwe
(Maáriki 9:30-32; Lúka 9:43-45)

22 Mpiindi Yéesu ˆajáa na vapooji vaachwe uko Galiláaya, ajáa avasea, “Mwaana wa
Muuntu valandukwa iise aviikwe mikonwii ya vaantu,
23 kumuulaa vari, maa kaa, siku ya katatu fufulwa ari.” Vapooji vaachwe ˆvakateere jeyyo,
vakavisuula maatuku vii.

Kuriha Kóodi ya Kaaya Njija

24 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakafike múuji wa Kaperenáumu, vasaankan’yi kóodi ya
Kaaya Njija ya Ijuva✲ vakuuja na kuri Peéteri, maa vakamuurya, “Eri, mukiindya waanyu si
aríhaa kóodi ya Kaaya Njija?”
25 Peéteri akavasea, “Hii, aríhaa.” Peéteri ˆakahinduke na kaayii, baa si analuusa cho-
choosi, Yéesu akava wa ncholo kululusikira isáare ra kóodi. Akamuurya Peéteri, “Simóoni,*
weewe jooli wookoona? Vatemi va ihi weeru vasáankan’yaa kóodi fuma kwa vaana vaavo,
baku fuma kwa vaantu viingi?”
26 Peéteri akamusea, “Fuma kwa vaantu viingi.” Yéesu akamusea, “Koon ni jeyyo, vaana
varekerwa vadiire kuriha kóodi.
27 Maa kaa, sa tudiire kuvakalarya, doma na irivii ukawumire ndowáno. Soompa ya
ncholo ˆuri kwaata, asamya mulomo waachwe, shaana uri mpía mulomwii waachwe. Toola
iyo mpía, doma kwaavo, ukarihe kóodi yaani na yaako.”

18

Ani ni Mukúúlu Utemii wa Kurumwii
(Maáriki 9:33-37; Lúka 9:46-48)

1 Mpiindi jira, vapooji vajáa vuuja na kuri Yéesu, maa vakamuurya, “Eri, ni ani noo
mukuulu kulookya voosi Utemii wa Kurumwii?”
2 Aho, Yéesu akamwaanirira musinga muduudi, akamwiimya katikati yaavo,
3 maa akavasea vapooji vaachwe, “Kimaari noovawyiira, koon si muválandukire muve ja
vasinga vaduudi, kikomi si muri kiingira vii tuku Utemii wa Kurumwii.
4 Sa jeyyo, muuntu yoyoosi ˆari kiikiimya na isi ja uhu musinga, noo mukuulu kulookya
voosi Utemii wa Kurumwii.
5 Yoyoosi ˆari muteengya musinga muduudi ja uhu kwa irina raani, va ari
yookuunteengya niini.

Kuvahaanda Viingi Vabweeyye Uvi
(Maáriki 9:42-48; Lúka 17:1-2)

6 Maa kaa, koon muuntu ari muhaanda umwi wa ava vadúúdi ˆvaanduma atumame uvi,
ni pwee kwaachwe achuungirwe lwaala nkiingwii yaachwe, aburukiriwe kati na kati ya
mayiya.
7 Ni mpolai kuri weeru sa yara masáare ˆyaháandaa vaantu vabweeyye uvi. Kuyerwa ni
mpaka kuuje vii, maa kaa, ni mpolai kwa ura muuntu, ura ˆyooreeta uko kuyerwa.
8 Koon iyaanja au ijeo raako rakuháandire ubweeyye uvi, dumula urifweite na kuli. Ni
pwee yaako wiingire nkaaswii, uri iduúmu au ikoónchi kulookya kiingira mootwii si ˆurímaa
wa siku ˆjisiina uhero uri na mayaanja yaviri na majeo yaviri.

✲ **17:24** Laanga Ufumo 30:13-16; 2 Masáare ya Mpiindi 24:9-14; Nehemía 10:32.

* **17:25** Ni irina riingi Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

9 Na kooni riiso raako rakuháandire ubweeyye uvi, rinonkole urifweite na kuli. Ni pwee yaako wiingire na nkaaswii, ˆuri ipoócho kulookya kufweitirwa na mootwii wa Jehénamu ˆuri na miiso yoosi.

Lusímo lwa Muundi ˆYataahika
(Lúka 15:3-7)

10 Mulaange neeja, kari musínanalaa umwi wa ava vadúúdi tuku, sa ni kuvawyiira niise, mirimu yaavo miija, siku joosi yoónaa kisho cha Taáta waani wa kurumwii. [
11 Sa Mwaana wa Muuntu uuja jo saakira no lamurirya kira ˆchariimira.]
12 Jooli mookoona? Kooni umwi waanyu ari na muundi makumi ikimi (100), na muundi imwi yarímiire, che ari bweeyya? Si ari reka jira muundi makumi keenda na keenda (99) luulwii, adome akasaake ira imwi ˆyatáahikire tuku wuu?
13 ˆAri kiipata, kimaari noovawyiira, kuva ari na cheeru maatuku vii sa iyo muundi imwi kulookya viintu ˆavyeéndaa sa jira muundi makumi keenda na keenda si ˆjarímiire.
14 Viivyo, Taáta waanyu wa kurumwii si asáakaa baa umwi wa ava vadúúdi arimire tuku.

Munduu Waako Kooni Ahóniirye
15 Kooni mwaanaanyu ahóniirye kwaako, doma ukamuwyiire uvi waachwe, uve weewe na yeeye vii. Kooni akutéiire, umupátire munduu waako kei.
16 Maa kaa, kooni si akutéiire, tamanya na muuntu wiingi umwi au vaviri, sa 'Kira kiloongi lamulwa kiri kwa vooni vaviri au vatatu.'✡
17 Kooni asíitire vateera avo, wyiira mpuka yaako ya vaantu ˆvaanduma. Kooni asíitire kuvateerera vaantu ˆvaanduma, mubweeyye kwaako ja muuntu si ˆamumányire Muluungu au ja musaankan'yi kóodi.
18 Kimaari noovawyiira, isáare roroosi ˆmuri chuunga aha weerwii, kuva riri rachúungirwe kurumwii ni Muluungu. Na isáare roroosi ˆmuri richungula aha weerwii, kuva riri rachúngwiirwe kurumwii ni Muluungu.✡
19 Kei kimaari noovawyiira, kooni vaantu vaviri viirúmiire aha weerwii kwa isáare roroosi ˆvari loomba, Taáta waani wa kurumwii vaheera ari.
20 Sa hohoosi hara ˆvari kiijiinga vaantu vaviri au vatatu kwa irina raani, niini kuva ndiri hamwi novo."

Kusea Yasírire
21 Aho, Peéteri akuuja na kuri Yéesu, maa akamuurya, "Mukúlu, mwaaniitu aahonerye kangai na ntuube musea yasírire? Eri, baa fuuru mufungati wuu?"
22 Yéesu akamusea, "Si nookusea mara mufungati vii tuku, maa kaa, mufungati mara makumi mufungati (7x70)."*

Lusímo lwa Mutumami si ˆAséaa Yasírire
23 "Sa jeyyo, Utemi wa Kurumwii wiifwíine na lusímo ulu. Mutemi umwi asaakáa sumula mpía jaachwe ˆng'eene adaayyáa fuma kwa vatúmwa vaachwe.
24 ˆAkaande uwo murimo, akareterwa muuntu umwi ˆajáa na noongwa ya taláanta† mayana ikimi rimwi (10,000).
25 Uwo mutúmwa akava asiina cho riha tuku. Sa jeyyo, mweenenyuumba waachwe akalamula avawe iyoombe yeeye, muki waachwe, vaana vaachwe, na viintu vyaachwe vyoosi sa iyo noongwa irihwe.
26 Aho, ura mutúmwa akachwaama mbere yaachwe, akamusea, 'Ee Mukúlu, yimirirya, kuriha ndiri noongwa yaako yoosi.'
27 Mutemi akamoonera mbavariri, akasea ira noongwa yasírire, maa akamurekera alooke.
28 Maa kaa, ura mutúmwa ˆakafike weerwii, akalumana na mutúmwa mwiiwaachwe ˆmweene ajáa na noongwa yaachwe ya mpía ja dináari igana rimwi (100). Aho, akamukwaata, maa akamukurukan'ya nkiingwii kunu yoomusea, 'Riha noongwa yaani!'
29 Ura mutúmwa mwiiwaachwe akachwaama, akiilomboola yoosea, 'Nookuloomba yimirirya, riha ndiri noongwa yaako yoosi vuu.'
30 Ura mutúmwa akasiita gigiri. Aho, akatamanya noo muviika munyololwii mpaka arihe noongwa yoosi.
31 Vatúmwa viivaachwe ˆvakoone ˆcheene uwo mutúmwa amubwéeyyiriirye mwii-waachwe, vakakalala maatuku vii, maa vakiita muwyiira mweenenyuumba waavo ˆcheene kifúmiire.

✡ **18:16** Laanga Nkumbukira ya Miiro 19:15. ✡ **18:18** Laanga Matáayo 16:19. * **18:22** ***mufungati mara makumi mufungati (7x70):*** Ihi ni mpíri ya Kieburanía, noo kusea yasírire baa kuvala tuku. † **18:24** ***talá**anta:* Ni isáare ra Kigiríki noo kusea mpía. Taláanta imwi ya chúuma cha mpía ni ja musáala wa muuntu wa myaaka ikimi na musasatu (16) ijáa.

32 Mʉtemi akamwaanirira ʉra mʉtúmwa, maa akamʉsea, ‘Weewe ʉri mʉtúmwa mʉvi. Niini naséire noongwa yaako yasírire sa wʉʉnóombire.
33 Eri, si vyaasaakwa baa weewe ʉmʉlaange mwiiwaako na riiso ra wʉʉja ja ˆvyeene niini nakʉláangire na riiso ra wʉʉja tʉkʉ wʉʉ?’
34 Aho, mʉtemi na nkalari akamʉtwaala ʉra mʉtúmwa na mʉnyololwii, ʉko aturikiriwe mpaka arihe noongwa yoosi vʉʉ.
35 Viivyo baa Taáta waani wa kurumwii ari vabweeyyirya kira ʉmwi waanyu kooni si amʉséire mwiiwaachwe yasírire na mʉtima waachwe woosi.”

19

Kusiita Muki
(Maáriki 10:1-12)

1 Yéesu ˆakamarikirye kʉlʉʉsika masáare aya, akalooka fuma Galiláaya, akatamanya fʉʉrʉ isi ya Yudéea nyambʉko ya lʉʉji lwa Yorodáani.
2 Mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ikamutuuba, ʉko akavahorya.
3 Vamwi va Mafarisáayo vakʉʉja noo mʉyera. Vakamuurya voosea, “Eri, Miiro yaruma mʉʉntʉ kʉmʉreka muki waachwe sa kiintʉ chochoosi wʉʉ?”
4 Akuuyirya akavasea, “Si mʉnasoma tʉkʉ wʉʉ? Masáare ˆYari Mpeho yalʉʉsa, aho ncholo, Mʉúmba ‘ajáa avʉʉmba mʉʉntʉ mʉlʉme na mʉʉntʉ muki,’✡
5 ne akasea, ‘Sa jeyyo, mʉʉntʉ mʉlʉme avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kiintʉ kimwi na muki waachwe, novo vaviri kʉva vari mʉviri ʉmwi.’✡
6 Sa jeyyo, si vari kʉva vaviri tʉkʉ, ni mʉviri ʉmwi. Jeyyo, ˆcheene akilʉman’ya Mʉlʉʉngʉ, mʉʉntʉ si ari nanʉkʉla tʉkʉ.”
7 Aho, vakamʉsea, “Sa che de Músa atʉrʉmira kʉmwaandikira muki taláka no mʉreka?”✡
8 Yéesu akavasea, “Músa avarekera mʉndooreka vadala vaanyu, sa ʉfafu wa mitima yaanyu. Maa kaa, keende aho ncholo si vijáa jeyyo tʉkʉ.
9 Ni kʉvawyiira niise, mʉʉntʉ yoyoosi ˆari musiita muki waachwe koon si sa kʉyeenda na mʉlʉme wa mʉʉntʉ, maa aloole muki wiingi, ʉwo kʉva ari yooyeenda na muki wa mʉʉntʉ.”
10 Aho, vapooji vaachwe vakamʉsea, “Koon noo ˆviri jeyyo kwa muki na mʉlʉme, ni vyaangʉ kʉdiira kʉloola!”
11 Yeeye akavasea, “Si voosi vari daha ruma ukiindya ʉhʉ tʉkʉ, maa kaa, vara ˆvaámbiririwaa ni Mʉlʉʉngʉ.
12 Vaantʉ viingi vavyaalwa matowáashi, viingi vabweeyyiwa matowáashi ni vaantʉ, na viingi valamʉla kʉva matowáashi sa Ʉtemi wa Kurumwii. Ʉra ˆari daha hokera ukiindya ʉhʉ ni ʉʉhokere.”

Yéesu Yoovatalarya Vasinga
(Maáriki 10:13-16; Lʉ́ka 18:15-17)

13 Aho, vasinga vaduudi vakareetwa na kʉri Yéesu sa avavikire mikono yaachwe na avaloombere. Maa kaa, vapooji vaachwe vakavaamirirya vara vaantʉ ˆvavareetáa.
14 Yéesu akavasea, “Vareki vasinga vaduudi vʉʉje na kʉri niini, kari mʉvakitire tʉkʉ! Sa Ʉtemi wa Kurumwii ni sa vaantʉ ˆvari ja ava vasinga.”
15 Aho, Yéesu akavatalarya avo vasinga, maa akiinʉka aho haantʉ.

Kʉheewa Nkaasʉ ya Sikʉ ˆJisiina Ʉhero
(Maáriki 10:17-31; Lʉ́ka 18:18-30)

16 Haaha, mʉʉntʉ ʉmwi akʉʉja na kʉri Yéesu, maa akamuurya, “Mukiindya, ni kiintʉ che kiija ndiri bweeyya sa mpokere nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero?”
17 Yéesu akamʉsea, “Sa che wookuunjurya kiintʉ kiija? Kwatiite ʉmwi vii noo mʉʉja. Koon woosaaka ʉpate nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero, kwaatya ndairiri jaachwe.”
18 Ʉwo mʉʉntʉ akamuurya, “Ʉlairiri ʉrikwi?” Yéesu akamʉsea, “Kari wʉúlaa tʉkʉ, kari ʉyéendaa na muki wa mʉʉntʉ tʉkʉ, kari wiívaa tʉkʉ, kari ʉlóngowereryaa mʉʉntʉ tʉkʉ,
19 ʉvanyemye vala íyo na taáta waanyu, na mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.”✡
20 Ʉwo mʉtavana akamʉsea, “Ayo yoosi nayakwaatya, che kei chookeeheka kʉri niini?”
21 Yéesu akamʉsea, “Koon woosaaka ʉve usiina ˆchakeeheka kwaako, tamanya ʉkavae iyoombe máari ˆʉri nojo na mpía ˆʉri turya ʉvaheere vakiva. Jeyyo, turya ʉri máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Aho, yeenda wuuntuube.”
22 Ʉwo mʉtavana ˆakateere jeyyo, akiirya mʉtima, maa akalooka, sa ni musúngaati maatʉkʉ vii ajáa.

✡ **19:4** Laanga Ncholo 1:27. ✡ **19:5** Laanga Ncholo 2:24. ✡ **19:7** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 24:1. ✡ **19:19** Laanga Ufumo 20:12-16; Nkʉmbʉkira ya Miiro 5:16-20; Valáawi 19:18.

23 Aho, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Kimaari noovawyiira, kuva viri vyafafa maatuku vii kwa vasúngaati kwiingira Utemii wa Kurumwii.
24 Kei ni kuvawyiira niise, ni vyaangu ngamía kutweera na ihengerii ra sinkeni kulookya musúngaati kwiingira na Utemii wa Muluungu.”
25 Vapooji ˆvakateere ayo, vakatuluvalatuluvaala, maa vakamusea, “Ni ani de ˆari daha lamuririwa?”
26 Yéesu akavatuurirya miiso, maa akavasea, “Kwa vantu si vidáhikaa tuku, maa kaa, kwa Muluungu viintu vyoosi vyadáhikaa.”
27 Aho, Peéteri akamusea, “Laanga! Suusu tareka kira kiintu tukakutuuba. Che turi turya?”
28 Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, mpiindi viintu vyoosi ˆviri bweeyyiwa ufya, Mwaana wa Muuntu kiikala ari ichuumbii ra kitemi ra nkongojima. Na nyuunyu vara ˆmuuntúubaa, kiikala muri machuumbii ikimi na yaviri moojilamuriira nkolo ikimi na iviri ja Isiraéeli.✡
29 Na kira muuntu ˆareka nyuumba, au vaanaavo, au maruumbu, au taáta, au íyo, au vaana, au mawunda sa niini, hokera ari mara igana rimwi (100) kulookererya, na hokera ari nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
30 Maa kaa, vara va ncholo veera vari mukirii, na vara va mukirii kuva vari va ncholo.

20

Lusímo lwa Vatumami Iwundii ra Misabíibu

1 Utemi wa Kurumwii, wiifwíine na muuntu ˆajáa na iwunda ra misabíibu. Uwo ajáa afuma namutóondo noo saaka vibarúwa sa iwundii kwaachwe.
2 Akiirumira novo kuvariha mpía ya dináari imwi kwa siku, maa akavatwaala na iwundii raachwe ra misabíibu.
3 Mpiindi jo yuurira ng’oombe, akafuma, akashaana viingi viímire isóokwii baa murimo tuku.
4 Akavasea, ‘Baa nyuunyu tamanyi na iwundii raani ra misabíibu mukatumame, na niini variha ndiri kira ˆcheene Miiro yaruma.’
5 Jeyyo vakatamanya. Uwo mweeneiwunda akafuma kei mpiindi ja mpoloonge, na mpiindi ja cháámuusi, akabweeyya vivira.
6 Baa mpiindi jo fyuula ng’oombe akafuma kei. Aho isóokwii, akashaana vaantu viingi viímire, maa akavuurya, ‘Sa che mwiímire aha chobu baa murimo tuku?’
7 Novo vakamusea, ‘Sa kusiina muuntu ˆatuhíire murimo tuku.’ Yeeye akavasea, ‘Baa nyuunyu tamanyi mukatumame iwundii raani ra misabíibu.’
8 ˆIkafike niiwulo, mweeneiwunda ra misabíibu akamusea mutumami ˆiímiriraa vatumami vaachwe, ‘Vaaniriire vatumami voosi uvariihe musáala waavo. Waandire na ura ˆakíimikiriirye fuuru ura wa ncholo.’
9 Vara vatumami ˆvajáa vaheewa murimo mpiindi jo fyuula ng’oombe, kira muuntu akarihwa mpía ya dináari imwi.
10 Vara va ncholo ˆvakuuje, vakiisea rihwa vari ˆjiri foo kulookya vara viingi. Maa kaa, kira muuntu akarihwa mpía ya dináari imwi.
11 Vakahokera mpía jaavo, maa vakaanda mung’uurira mweeneiwunda,
12 voosea, ‘Vaantu ava uvahíire murimo mpiindi jo fyuula ng’oombe vatúmamire kwa isaa rimwi vii. Ha de jooli uvaríhire hamwi na suusu ˆtayímiriirye uruto wa murimo na ivááva ra mwaasu chobu?’
13 Aho, ura mweeneiwunda akamusea umwi waavo, ‘Kijeengi, si nakukwáatire matu tuku! Eri, si twaari twiirúmiire mariho ya mpía ya dináari imwi tuku wuu?
14 Sumula kira ˆkikutéire, wiitamanyirye. Niini nalámwiire kumuheera uhu akíimikiriirye hamwi na weewe.
15 Eri, Miiro si yaruma niini kutumia máari jaani ja ˆvyeene noosaaka tuku wuu? Eri, wookoona usuungu sa viintu niini naboohya inda wuu?’”
16 Yéesu akamusea, “Jeyyo, vara va mukirii, kuva vari va ncholo, na vara va ncholo, kuva vari mukirii.”

Yéesu Yoolusa Inkwya na Ufufúuko Waachwe lwa Katatu
(Maáriki 10:32-34; Lúka 18:31-34)

17 Mpiindi Yéesu ˆaambukáa na Yerusaléemu, ajáa avasumula vapooji vaachwe ikimi na vaviri na ivarwii. Aho, akavasea,
18 “Ni kaambuka tiise na Yerusaléemu, na Mwaana wa Muuntu viikwa ari mikonwii ya vakúúlu va veeneisi va Iuva na vakiindya va Miiro. Voovo luusa vari irya akwye.

✡ **19:28** Laanga Danyéeli 7:9-14.

19 Kʉmʉkwaatya varɨ mɨkonwii ya vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi sa vamʉvae mɨjeléedi na vamuning'in'ye mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye. Maa kaa, sikʉ ya katatʉ fʉfʉka arɨ!"

Kʉloomba kwa Íyo Waala Yaakúupu na Yooháani
(Maáriki 10:35-45)

20 Aho, íyo waala vaana va Sebedáayo akadoma na kʉrɨ Yéesu hamwɨ na vaana vaachwe, akamwiinamɨra, maa akamʉloomba amʉbweeyyirye kɨintʉ kɨmwɨ.

21 Yéesu akamuurya, "Che woosaaka?" Ne akasea, "Nooloomba vaana vaanɨ ava vavɨrɨ ʉmwɨ iikale mʉkono waako wa kʉmooso, na wɨingɨ mʉkono waako wa kʉlʉme Ʉtemii waako."

22 Yéesu akamʉsea, "Sɨ wootaanga ˆcheene wooloomba tʉkʉ. Eri, daha mʉrɨ kʉnyweera ndʉvo ˆng'eene ndɨrɨ nyweera nɨinɨ wʉʉ?" Vakasea, "Daha tʉrɨ."

23 Yéesu akavasea, "Ndʉvo yaanɨ kɨinyweera mʉrɨ, maa kaa, kwiikala mʉkono waanɨ wa kʉlʉme na wa kʉmooso sɨ viri vyaanɨ kʉvaheera tʉkʉ. Nkalo ijo nɨ sa vara ˆviimiriwa neeja nɨ Taáta waanɨ."

24 Vapooji vara vɨingɨ ikimi ˆvakateere jeyyo, maa vakavakalarɨra vara vandʉʉ vavɨrɨ.

25 Maa kaa, Yéesu akavaanɨrɨra voosi, maa akavasea, "Mwamányire vakúúlʉ va vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi, vavɨɨmɨrɨraa vaantʉ vaavo na ngururu, na vakúúlʉ vaavo valáɨraa vatɨite wiimiriri mweeri yaavo."

26 Kʉrɨ nyuunyu sɨ noosaaka vive jeyyo tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, mʉʉntʉ ˆyoosaaka ave mʉkúúlʉ kwaanyu, nɨ mpaka ave mʉtʉmami waanyu.✡

27 Kei, mʉʉntʉ yoyoosi ˆyoosaaka kʉva wa ncholo kwaanyu, nɨ mpaka ave mʉtúmwa waanyu.

28 Viivyo Mwaana wa Mʉʉntʉ sɨ ʉʉja jo tʉmamɨrwa tʉkʉ, maa kaa, ʉʉja sa jɨ avatʉmamɨre vaantʉ, kei atoole nkaasʉ yaachwe kʉva ununuuli sa vaantʉ ˆvarɨ foo.

Yéesu Yoohorya Vahoku Vavɨrɨ
(Maáriki 10:46-52; Lʉka 18:35-43)

29 Mpɨindɨ Yéesu na vapooji vaachwe ˆviinʉkáa fuma Yerɨíko, mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ɨjáa yavatuuba.

30 Mbarɨmbarɨ ya njɨra, vajáa viíkyɨire vahoku vavɨrɨ. ˆVakateere Yéesu yoolooka, vakatʉla isóso voosea, "Yéesu Mweenevyoosi, Sha Daúdi, tʉlaange na riiso ra wʉʉja!"

31 Mpuka ya vaantʉ ɨkavadalavya vareke tʉla isóso, maa kaa, voovo vakadoomererya tʉla isóso voosea, "Ee Sha Daúdi, Mweenevyoosi, tʉlaange na riiso ra wʉʉja aaɨ!"

32 Yéesu akɨima, maa akavaanɨrɨra yoosea, "Che moosaaka nɨvabweeyyirye?"

33 Novo vakasea, "Mweenevyoosi, toosaaka toone."

34 Yéesu akavoonera mbavariri, akavasaasya miiso yaavo. Hahara miiso yaavo yakatʉʉnʉkʉka, novo vakamutuuba.

21

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri
(Maáriki 11:1-11; Lʉka 19:28-40; Yooháani 12:12-19)

1 Yéesu na vapooji vaachwe ˆvakasengerere fika Yerusaléemu, vakafika iturii ra Besifáage, Luulwii lwa Mɨseitúuni. Aho, Yéesu akavatʉma vapooji vaachwe vavɨrɨ,

2 akavasea, "Tamanyi na iturii ˆrɨrɨ aho mbere, na ˆmʉrɨ fika vii shaana mʉrɨ ndákwi ˆyachúungirwe na mwaana waachwe. Jichunguli mʉʉndetere.

3 Koonɨ mʉʉntʉ avuúriirye chochoosi mʉsei, 'Mweenevyoosi yoojisaaka,' na ʉwo mʉʉntʉ varekera arɨ chaangʉ."

4 Masáare aya yafʉmira sa masáare ˆyalʉʉswa nɨ mʉláali na mʉtwe yakiimane,

5 "Vawyɨire vaantʉ va múuji wa Sayúuni,
laangi Mʉtemi waanyu yookʉʉja!
Ahola na iivérekiirye ndákwi,
ˆng'eene ɨrɨ hamwɨ na mwaana."✡

6 Vara vapooji vavɨrɨ vakabweeyya ja ˆvyeene vajáa valáiririiwe nɨ Yéesu.

7 Vakɨireeta ɨra ndákwi na mwaana waachwe, vakaala ɨngo jaavo myoongwii ya ijo ndákwi, maa Yéesu akaambʉka.

8 Mpuka nkʉʉlʉ ɨra ˆyamutuubáa vakaala ɨngo njirii na vɨingɨ vakatema matáampi ya mɨtɨ, maa vakaala njirii.

9 Vaantʉ vara ˆvajáa vamʉlóngorɨire na vara ˆvamutuubáa, vatʉláa isóso voosea,
"Adʉʉmbwe Sha Daúdi,
atalariwa yeeye ˆyookʉʉja kwa irina ra IJʉVA!

✡ **20:26** Laanga Yooháani 13:12-17. ✡ **21:5** Laanga Sakaría 9:9.

Kudduumbwe kurumu mweerimweeri."✡
10 Yéesu ˆakiingire Yerusaléemu, múuji woosi ukajimbuka maatukú vii. Aho, vakaanda
kiiyurya, "Úhu ni ani?"
11 Mpuka ya vaantu ira ˆijáa na Yéesu vakavasea, "Úhu ni Yéesu muláali na mutwe kufuma
Nasaréeti múuji wa Galiláaya."

Yéesu Kaayii Njija ya Iduva
(Maáriki 11:15-19; Lúka 19:45-48; Yoohaani 2:13-22)
12 Yéesu akiingira waámii ya Kaaya Njija ya Iduva, akaanda vakibirya vaantu voosi ˆvaváa
iyoombe no wula viintu sa vamutoorere Iduva. Akakundula méesa ja vaantu ˆvawulanáa
mpía na akakundula machuumbi ya vaantu ˆvaváa iyoombe njiva.
13 Aho, akavasea, "Masáarii ˆYari Mpeho vyaandikwa, 'Nyuumba yaani kaaririrwa iri
nyuumba yo muloomba Muluungu.'✡ Maa kaa, nyuunyu mwiiválandwiire ikava 'mpaanga
ya viívi.'✡"
14 Vahoku na vivete vajáa vuuja na Kaayii Njija na yeeye akavahorya.
15 Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Iduva na vakiindya va Miiro ˆvakoone viintu
ˆvihwáalaryaa ˆvyeene Yéesu abweeyyáa, kei na viintu vasinga ˆviimbáa waámii ya Kaaya
Njija voosea, "Adduumbwe Mwaana wa Daúdi," vakakalala.
16 Aho, vakamusea, "Eri, si wooteera ˆcheene ava voolduusa tukú wuu?" Yéesu akavasea,
"Hii. Si munasoma Masáare ˆYari Mpeho ˆcheene yalduusa tukú wuu? Yalduusa,
'Kwa milomo ya vaana vaduudi na nkuumbu,
wiikiimanirya duumbi.'✡"
17 Aho, akavareka maa akalooka na weerwii ya múuji fuuru iturii ra Besanía kuuntu
ˆalaala uchiku uwo.

Musaambu Wookuuma
(Maáriki 11:12-14, 20-24)
18 Namutóondo vii mpiindi Yéesu ˆahinduká na múujii, akaavwa ni njala.
19 Aho, akoona musaambu mbarimbari ya njira, akuutamanyirya, maa kaa, si ashaana
kiintu tuku, akashaana masaambi vii. Aho akuusea, "Si ukatuungire ndiiwa kei vii kaa tuku!"
Haaho, musaambu ukanyaamala.
20 Vapooji vaachwe ˆvakoone jei, vakahwaalala maatukú vii voosea, "Jooli vivíire
musaambu unyaamale chaangu jei?"
21 Yéesu akavasea, "Kimaari noovawyiira, kooni muvíire na kuruma baa kuva na kivundu
tuku kura mitimii yaanyu, si muri daha tumama iki ˆkivíire vii kuri uhu musaambu tuku. Maa
kaa, daha muri kulusea ulu luulu, 'Kuurika ukafweitirwe mayiyii,' novyo kuva viri jeyyo.
22 Chochoosi ˆmuri loomba mpiindi ˆmoomuloomba Muluungu, kooni mooruma, kipata
muri."

Yéesu Yoofoorimwa Luviro Lwaachwe
(Maáriki 11:27-33; Lúka 20:1-8)
23 Yéesu ˆakafike Yerusaléemu, akiingira na waámii ya Kaaya Njija, maa akaanda kiindya.
Aho, vakúúlu va veeneisi va Iduva na vawosi va Vayahúudi vakuuja na kuuntu ˆakiindyáa,
maa vakamuurya, "Ni kwa wiimiriri urikwi wootumama aya masáare? Na ni ani akuheera
wiimiriri uhu?" 24 Yéesu akavasea, "Naani kuvuurya ndiri kiintu kimwi. Kooni muúyiirye,
naani vawyiira ndiri ni kwa wiimiriri urikwi nootumama aya masáare.
25 Ubatíiso wa Yoohaani ni hai ˆwafuma? Ni kurumwii baku kwa vaantu?" Vakaluusikan'ya
voovo kwa voovo voosea, "Kooni taséire, 'Wafuma kurumwii,' sea ari, 'Haaha amwi si
mumuruma?'
26 Maa kaa, kooni taséire, 'Wafuma kwa vaantu,' tookoofa mpuka ya vaantu, sa voosi
vamuruma Yoohaani ni muláali na mutwe wa Muluungu."
27 Sa jeyyo vakamusea Yéesu, "Iyau, si tamányire tuku." Ne akavasea, "Baa niini si ndiri
vawyiira ni kwa wiimiriri urikwi nootumama aya tuku."

Lusímo lwa Vaana Vaviri
28 "Jooli mookoona? Muuntu umwi ajáa atiite vaana vaviri. Akamudomera ndaambere,
maa akamusea, 'Mwaana waani, tamanya ukatumame iwundii ra sabíibu isiku.'
29 Mwaana waachwe akamutatula yoosea, 'Si ndiri doma tuku!' Mpiindi ˆjikalooke,
akavalandula miryuungu yaachwe akatamanya.
30 Aho, ura moosi akamudomera mwaana waachwe wiingi akamuwyiira vivira. Úwo
akamurumira yoosea, 'Taáta tamanya ndiri,' maa kaa, si atamanya vii kaa tuku.

✡ **21:9** Laanga Sabúuri 118:25-26. ✡ **21:13** Laanga Isáaya 56:7. ✡ **21:13** Laanga Yeremía 7:11. ✡ **21:16** Laanga Sabúuri 8:2.

31 Nɨ arikwɨ kati ya ava vavɨrɨ ˆatʉmama kɨra ˆcheene taáta waavo asaakáa?" Novo
vakamʉsea, "Nɨ ʉra wa ncholo." Yéesu akavasea, "Kɨmaarɨ noovawyɨira, vasaankan'yi kóodi
na vahéngeeti voovalongorera kɨingɨra na Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ.
32 Yooháani ʉʉja na kwaanyu kʉvoonekya njɨra ya ʉwoloki, nyuunyu sɨ mumuruma tʉkʉ,
maa kaa, vasaankan'yi kóodi na vahéngeeti vamuruma. Baa neembe moona ayo, mpɨindɨ
ˆjikalooke sɨ mwavalandʉka na mumurume tʉkʉ.

Yéesu Yoovafwaanirirya Vakúúlʉ va Vayahúudi na
Varimi Vavɨ
(Maáriki 12:1-12; Lúka 20:9-19)

33 Teereri lusímo lwɨingɨ. Kwajáa kwatiite mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆajáa na iwʉnda. Aho
iwundii raachwe, ajáa ahaanda mɨsabíibu, akariingirirya lʉkaande, akasiimba iduundu ro
fʉʉnchɨra sabíibu so tengenesera diváai na akajeenga kɨvaanda kɨlɨɨhɨ cho rɨndɨrɨra. Aho,
akavakojya varimi ɨro iwʉnda, maa yeeye akakera njɨra.
34 Mpɨindɨ jo chwa ˆjikafike, akavatʉma vatʉmami vaachwe vakasʉmʉle haantʉ haachwe
ha ndɨiwa fuma kwa avo varimi.
35 Vara vaantʉ ˆvakojiwa vakavakwaata vara vatʉmami, ʉmwɨ vakamʉvaa, wɨingɨ
vakamʉʉlaa na wɨingɨ vakamʉvaa na mawye.
36 Aho, mweeneiwʉnda akatʉma vatʉmami vɨingɨ ˆvarɨ foo kʉlookya vara va ncholo,
novo vakavabweeyyirya ʉvɨ vivira.
37 Lo kiimikirirya akamʉtʉma mwaana waachwe na kwaavo kʉnʉ yookiisea,
'Kʉmʉnyemya varɨ mwaana waanɨ.'
38 Maa kaa, vara ˆvakojiwa iwʉnda ˆvakamoone mwaana waachwe vakiiwyɨira, 'Ʉhʉ noo
mʉpaari wa ɨrɨ iwʉnda. Hendi tʉmʉʉlae, maa ʉpaari waachwe ʉve wiiswi!'
39 Jeyyo, vakamʉkwaata, vakamʉfweitɨra na weerwii ya iwʉnda ra mɨsabíibu, maa
vakamʉʉlaa.
40 Haaha ˆarɨ kʉʉja mweeneiwʉnda ra mɨsabíibu, nɨ joolɨ arɨ vabweeyya avo vaantʉ
avakojya?"
41 Vakamʉsea, "Na nkalari vamala arɨ avo vavɨ! Aho, vakojya arɨ iwʉnda ra mɨsabíibu
vaantʉ vɨingɨ ˆveene vɨindoomʉrɨha ndɨiwa mpɨindɨ jo chwa."
42 Yéesu akavasea, "Eri, sɨ mʉnasoma Masáare ˆYarɨ Mpeho ˆcheene yalʉʉsa tʉkʉ wʉʉ?
'Iwye ˆrasiitwa nɨ vajeengi,
ravíire iwye ikʉʉlʉ ra kichurii.
IJʉVA atúmamire isáare ɨrɨ,
noro rabooha na nɨ iyeni maatʉkʉ vii miiswii yiitʉ.'✡
43 Sa jeyyo, nɨ kʉvawyɨira niise, Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ seyyiwa ʉrɨ kwaanyu, na heewa varɨ
vaantʉ va ɨsɨ jɨingɨ ˆveene varɨ daha kʉvyaala ndɨiwa jaachwe.
44 Kɨra mʉʉntʉ ˆawíjaa mweeri ya iwye ɨrɨ, ng'enyekang'enyeka arɨ, na ʉra ˆrɨrɨ muwyɨira
chɨnɨka arɨ kamwɨ."✡
45 Vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na Mafarisáayo ˆvakateere símo ja Yéesu, maa vakataanga
nɨ voovo joovalʉʉsa.
46 Vakasaaka njɨra yo mʉkwaata, maa kaa, vakoofa ɨra mpuka ya vaantʉ sa vamoonáa ja
mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva.

22

Lusímo lwa Ngovi ya Ilóola
(Lúka 14:15-24)

1 Yéesu akalʉʉsɨka na Mafarisáayo kei kwa símo, akavasea,
2 "Ʉtemi wa Kurumwii wiifwíine na mʉtemi ʉmwɨ ˆajáa iimya neeja ngovi ya ilóola ya
mwaana waachwe.
3 Akavatʉma vatʉmami vaachwe, vakavaanɨrɨre vara vaantʉ ˆajáa avaláarikire vʉʉje na
ngovii, novo vakasiita kʉʉja.
4 Akatʉma vatʉmami vɨingɨ kei, akavasea, 'Vasei vara ˆvaláarikirwe, ngovi yahúmwɨire sa
nyuunyu, nahúmwɨire baa sɨinja nkabaako jaanɨ ja ng'oombe na njɨikʉ ˆjanona. Teengi na
ngovii.'
5 Vara ˆvaláarikirwe baa sɨ vavikwaatya tʉkʉ, vakiilookera, ʉmwɨ na iwundii kwaachwe,
wɨingɨ na mirimwii yaachwe.
6 Vɨingɨ vakavakwaata vara vatʉmami, vakavabweeyyirya vyavɨiha na vakavʉʉlaa.
7 Ʉra mʉtemi akakalala maatʉkʉ vii, akatʉma mpuka ya valwi nkoondo vaachwe
ɨkavamala vara vʉʉlai, na múuji waavo vakʉʉmala na mooto.

✡ **21:42** Laanga Sabúuri 118:22-23. ✡ **21:44** Laanga Isáaya 8:14-15; Danyéeli 2:31-45.

8 Aho, akavasea vatʉmami vaachwe, ‘Ngovi ya ilóola yahʉmwiire kiimiwa neeja, maa kaa, vara ˆnavalaarika si vavalwa viima neeja vuuje tukʉ.
9 Haaha tamanyi na kuuntʉ njira ˆjalʉmana, mʉmʉlaarike kira muuntʉ ˆmʉri moona uuje na ngovii.’
10 Aho, vara vatʉmami vakafuma vakadoma na kuuntʉ njira ˆjalʉmanira, vakavateengya vaantʉ voosi ˆvavashaana, vavi na vaaja. Baanka ya ngovi ikamema vayeni.
11 Maa kaa, mʉtemi ˆakiingire sa avoone vayeni va ngovi, akamoona muuntʉ umwi asiina ingo ya ngovi ya ilóola.
12 Mʉtemi akamuurya, ‘Kijeengi, jooli wiingiire na kunʉ baa ingo ya ngovi tukʉ?’ Ura muuntʉ ajáa asiina cho luusa tukʉ.
13 Aho, mʉtemi akavasea vatʉmami vaachwe, ‘Muchuungi mikono na mawʉlʉ na mʉmʉfweite na weerwii kuri na kilwiirya, uko kʉva kuri na kiriro no sha mayeo.’
14 Sa vara ˆvaanirirwa ni foo vari, maa kaa, vara ˆvasaawʉlwa ni vake.”

Kuriha Kóodi kwa Kaisáari
(Maáriki 12:13-17; Lúka 20:20-26)

15 Aho, Mafarisáayo vakatamanya, maa vakiita noo kiimya neeja muryuungu wo mukwaata kwa masáare yaachwe mweeneevyo.
16 Vakavatʉma vapooji vaavo hamwi na vaantʉ va mʉtemi Heróode voosea, “Mukiindya, takumányire weewe ni muuntʉ ˆulúusaa kimáári, na wakíindyaa njira ya Mʉluungʉ kwa kimáári baa si uláangaa ukúúlu wa muuntʉ tukʉ. Weewe si uláangaa buuwo tukʉ.
17 Hooni tuwyiire, jooli wookoona? Ndairiri jaruma muuntʉ arihe kóodi kwa Kaisáari, bakʉ tukʉ?”
18 Maa kaa, Yéesu kunʉ yootaanga miryuungu yaavo mivi, akavasea, “Nyuunyu vakweembi, amwi mooyera kuuntea?
19 Hooni nyonekyi mpía yo rihira kóodi.” Maa vakamʉretera mpía ya dináari.
20 Ne akavuurya, “Buuwo ihi na irina iri ni vya ani?”
21 Vakamʉsea, “Ni vya Kaisáari.” Aho, Yéesu akavasea, “Haaha, vya Kaisáari mʉheeri Kaisáari, na vya Mʉluungu mʉheeri Mʉluungu.”
22 ˆVakateere jeyyo, vakahwaalala maatukʉ vii. Aho, vakamʉreka, vakiilookera.

Kʉloola na Ufufúuko
(Maáriki 12:18-27; Lúka 20:27-40)

23 Sikʉ yiiyo, Masadukáayo, noo kusea vara ˆvaséaa kusiina kufufuka tukʉ, vakuuja na kuri Yéesu. Aho, vakamʉsea,
24 “Mukiindya, Músa asea, ‘Koonі muuntʉ akwíire baa kʉva na vaana tukʉ, mwaanaavo yoosaakwa amʉpaale uwo mʉlala sa amʉvyaarire vaana mwaanaavo ura ˆaakwya.’✡
25 Haaha miitʉ kujáa kwatiite vaana valʉme mufungati va muuntʉ umwi. Ura wa ndaambere akaloola muki, uhu akakwya, na sa viintʉ ajáa asiina mwaana, akamʉrekera mwaanaavo ura mʉlala.
26 Kiintʉ kiikyo kikafʉmira kwa mwaanaavo wa kaviri, na wa katatʉ, na fuuru wa mufungati.
27 Maa reerʉ, ura muuntʉ muki ne akawulala.
28 Haaha, sikʉ ira ya ufufúuko ura muuntʉ muki ni muki wa ani ari kʉva? Sa voosi mufungati vamʉloola.”
29 Yéesu akavasea, “Mwahóniirye sa si mʉmányire Masáare ˆYari Mpeho na ngururu ja Mʉluungʉ tukʉ.
30 Mpiindi ja ufufúuko, vaantʉ si vakalóorire noo loolwa tukʉ, voovo kʉva vari ja mirimʉ miija ya kurumwii.
31 Maa kaa, kwa ufufúuko wa vaantʉ ˆvaakwya si mʉnasoma kira Mʉluungʉ ˆavawyiira, yoosea,
32 ‘Niini ni Mʉluungu wa Aburahámu, Mʉluungu wa Isaka, Mʉluungu wa Yaakúupu tukʉ wuu’?✡ Yeeye si Mʉluungu wa vaantʉ ˆvaakwya tukʉ, yeeye ni Mʉluungu wa ˆvari nkaasu.”*
33 Mpuka ya vaantʉ ˆvakateere jei, vakahwaalariwa ni ukiindya waachwe.

Ulairiri Mukuulu Kulookya Yoosi
(Maáriki 12:28-34; Lúka 10:25-28)

34 Mafarisáayo ˆvakateere Yéesu avatúunikire milomo Masadukáayo, maa vakiijiinga hamwi.

✡ **22:24** Laanga Nkʉmbukira ya Miiro 25:5-6. ✡ **22:32** Laanga Ufumo 3:6. * **22:32** ***si Mʉluungu wa vaantʉ ˆvaakwya tukʉ, yeeye ni Mʉluungu wa ˆvari nkaasu:*** Mpiindi Mʉluungu ˆaluusáa jei, ava vaantʉ vajáa vaakwya kali vii. Haaha kiintʉ Mʉluungu ˆaluusa aha, ava vaantʉ ni nkaasu vari kimʉtima hamwi na yeeye.

35 Ʉmwɨ waavo ˆmweene ajáa mukiindya wa Miiro akamuurya Yéesu ko mʉyera,
36 “Mukiindya, ʉrɨkwɨ noo ʉlairiri mʉkʉʉlʉ kʉrɨ Miiro ya Mʉlʉʉngʉ?”
37 Yéesu akamʉsea, “ ‘Mweende IJʊvA Mʉlʉʉngʉ waako na mʉtima waako woosi, na nkaasʉ yaako yoosi, na mʉryʉʉngʉ waako woosi.’✡
38 Ʉhʉ noo ʉlairiri wa ncholo na mʉkʉlʉkʉʉlʉ.
39 Ʉlairiri wa kavɨrɨ wiifwɨɨne na ʉwo, ‘Mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.’✡
40 Miiro na valáali na mʉtwe voosi, mwaariryo waavo nɨ ndairiri iji ivɨrɨ.”

Masía nɨ Mweenevyoosi na Mwaana wa Daúdi
(Maáriki 12:35-37; Lʉ́ka 20:41-44)

41 Mafarisáayo ˆvakiijiinge hamwɨ, Yéesu ajáa avuurya,
42 “Joolɨ moomwiiririkana Masía? Yeeye nɨ mwaana wa ani?” Vakamʉsea, “Mwaana wa Daúdi.”
43 Ne akavasea, “Joolɨ de Daúdi kati ˆalʉʉsikáa ko longoolwa nɨ Mʉtima Mʉʉja amwaanɨrɨra, ‘Mweenevyoosi’? Yeeye asea,
44 ‘IJʊvA amʉsea Mweenevyoosi waanɨ,
“Ikala mʉkono waanɨ wa kʉlʉme,
fʉʉrʉ nɨvavɨike vavɨ vaako,
vave ɨsɨ ya majeo yaako.” ’✡
45 Haaha koonɨ Daúdi yoomwaanɨrɨra, ‘Mweenevyoosi’ waachwe, ha de joolɨ Masía arɨ kʉva mwaana wa Daúdi?”
46 Kusiina mʉʉntʉ ˆadaha kumuuyirya isáare tʉkʉ. Na kwaandɨra sikʉ ɨyo, kusiina ˆayera kumuurya kei tʉkʉ.

23

Vaantʉ Vavalaange Neeja Vakiindya va Miiro
(Maáriki 12:38-40; Lʉ́ka 11:37-52; 20:45-47)

1 Aho, Yéesu akɨɨsea ɨra mpuka ya vaantʉ hamwɨ na vapooji vaachwe,
2 “Vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vatɨɨte wiimiriri wo vakiindya vaantʉ Miiro ya Mʉ́sa.
3 Jeyyo, mwasaakwa mʉvatuube kɨra kɨɨntʉ ˆvoovawyɨɨra. Maa kaa, karɨ mʉvatuube ˆcheene voobweeyya tʉkʉ, sa sɨ vatúubaa kɨra ˆvaváriyʉlaa tʉkʉ.
4 Voovo vachúungaa miriwa mɨkʉʉlʉ na vavavérekyaa vaantʉ, maa kaa, voovo veeneevyo sɨ vasáakaa kwɨɨyɨnʉla baa na imaamba vii tʉkʉ kwɨɨseesya.
5 Viintʉ vyoosi vabwéeyyaa sa vaantʉ voone. Vaténgeneshaa nkova jawarɨha ˆvaandɨka Miiro,✡ maa de vandookiivɨkɨra vipáamii na mɨkonwii. Kei, valíihyaa ndihi ja mɨkáwo ja ɨngo jaavo kʉlookya ja vɨɨngɨ. 6 Veenda kwiikala haantʉ ha nyemi ngovii na machuumbii ya mbere masinagóogii.
7 Veenda luumbiwa masóokwii na veenda vaantʉ vavanɨrɨre, ‘Ee Mukiindya.’
8 Maa kaa, nyuunyu karɨ mwaánɨrɨrwaa mukiindya tʉkʉ, sa mwatɨite Mukiindya ʉmwɨ vii na nyuunyu voosi nɨ vandʉʉ.
9 Na nyuunyu karɨ mʉmwaánɨrɨraa mʉʉntʉ yoyoosi taáta aha weerwii tʉkʉ, sa mwatɨite Taáta ʉmwɨ, yeeye nɨ kurumwii arɨ.
10 Karɨ mwaánɨrɨrwaa mukiindya tʉkʉ, sa mwatɨite mukiindya ʉmwɨ, ne noo Masía.
11 Mʉkʉ́ʉlʉ kʉrɨ nyuunyu kʉva arɨ mʉtʉmami waanyu.
12 Ʉra ˆiiyámbukyaa, kiimiwa arɨ, na ʉra ˆiikíimyaa, kaambukiwa arɨ.

Yéesu Yoodalavya Ʉkweembi wa Mafarisáayo
(Maáriki 12:40; Lʉ́ka 11:39-42, 44, 52; 20:47)

13 Maa kaa, nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na nyuunyu Mafarisáayo, nyuunyu vakweembi! Nyuunyu mootuuba vachʉʉngɨra vaantʉ weerwii ya Ʉtemi wa Kurumwii. Nyuunyu veeneevyo sɨ mwɨíngɨraa tʉkʉ, na vara ˆvoosaaka kwɨɨngɨra mʉvakítiraa.
[
14 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na nyuunyu Mafarisáayo vakweembi. Nyuunyu mwanyáhɨraa nyuumba ja valala, na kwa ʉkweembi mwamʉlóombaa Mʉlʉʉngʉ vilɨɨhɨ. Sa jeyyo, heewa mʉrɨ irya ˆralookya.]
15 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mwakéraa njɨra kʉrɨ ɨsɨ na mayiyii moosaakɨra mʉʉntʉ ʉmwɨ atuube díini yaanyu, na ˆarɨ vatuuba mwamʉbwéeyyaa ave wa Jehénamu mara kavɨrɨ kʉlookya nyuunyu!

✡ **22:37** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:5. ✡ **22:39** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **22:44** Laanga Sabúuri 110:1. ✡ **23:5** Laanga Ufumo 13:1-16; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 6:4-9; 11:13-21.

16 Mpolaɨ nyuunyu valongooli vahoku. Nyuunyu mwaséaa koonɨ mʉʉntʉ iiláhire kwa
Kaaya Njija ya Ijʉva sɨ kɨintʉ tʉkʉ. Maa kaa, kei mwaséaa koonɨ mʉʉntʉ iiláhire kwa saháabu
ya Kaaya Njija ʉwo iikúndikire kwa kwiilaha kwaachwe.
17 Nyuunyu vahoku vakookoyo, nɨ kɨrɨkwɨ noo kɨkúúlʉ, saháabu bakʉ Kaaya Njija ɨra
ˆitálaryaa saháabu ɨve njija mbere ya Mʉlʉʉngʉ?
18 Kei mwaséaa, 'Koonɨ mʉʉntʉ iiláhire kwa masabáahʉ sɨ kɨintʉ tʉkʉ, maa kaa, koonɨ
mʉʉntʉ iiláhire kwa mpóryo ˆirɨ mweeri yaachwe, ʉwo iikúndikire kwa kwiilaha kwaachwe.'
19 Nyuunyu vahoku, nɨ kɨrɨkwɨ noo kɨkúúlʉ, ɨra mpóryo bakʉ masabáahʉ ɨra
ˆyookɨibweeyya mpóryo ɨve njija mbere ya Mʉlʉʉngʉ?
20 Haaha mʉʉntʉ yoyoosi ˆiiláhaa kwa masabáahʉ, ʉwo iiláhaa kwa masabáahʉ na viintʉ
vyoosi ˆviri mweeri yaachwe.
21 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆiiláhaa kwa Kaaya Njija, iiláhaa kwa ɨyo Kaaya na kwa ʉra ˆiíkalaa isii
yaachwe.
22 Na ʉra ˆiiláhaa kwa kurumu, iiláhaa kwa ichuumbi ra Mʉlʉʉngʉ na kwa yeeye ˆiíkalaa
mweeri ya ɨro ichuumbi.
23 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu
mwatóolaa rɨmwɨ ra malʉʉndʉ ikimi ya faaɨ, biinsáari na jíira na kʉnʉ mooreka masáare ya
kɨkomikoomi ya Miiro ya Mʉlʉʉngʉ baa ja ʉwoloki, kʉlaanga na riiso ra wʉʉja na kuruma.
Ivyo noo viintʉ ˆvyasaakwa mʉtʉmame, na baa kei, karɨ mʉreke aya yɨingɨ tʉkʉ.
24 Nyuunyu valongooli vahoku. Mwasúʉjaa vidúúdu, kʉnʉ moomerya ngamía!
25 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu
mʉndoosuunta ndʉvo na saháani kwa weerwii, maa kaa, isii jamema kʉnyahɨra máari na
ʉláku.
26 Weewe Mʉfarisáayo mʉhoku, suunta ta isii ya ndʉvo, maa de weerwii ya ndʉvo
kʉsʉʉntɨke.
27 Mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mʉrɨ
ja mbɨrííra ˆjahakwa chokáa, jira ˆjoónekanaa jabooha weerwii, kʉnʉ jamema makúfa ya
vaantʉ ˆvaakwya na waavu wa mavala ˆyiísimiresimire.
28 Nɨ viivyo, kɨweerwii moónekanaa ja vaantʉ vawoloki, maa kaa, isii mwamema
ʉkweembi na kuwuna miiro.
29 Nɨ mpolaɨ kʉrɨ nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu
mʉndoojeengerera mbɨrííra ja valáali na mʉtwe va Ijʉva no bohererya mbɨrííra ja vaantʉ
vaaja.
30 Na mwaséaa, 'Ngaarɨ tʉjáa twiikala mpiindɨ ya vala baaba wiitʉ, ngaarɨ sɨ tatʉmaman'ya
mʉrɨmo wo kiita sakami ya valáali na mʉtwe va Ijʉva tʉkʉ.'
31 Kwa njɨra ɨyo moónekyaa nyuunyu mʉrɨ vaana va vara ˆvavʉʉláa valáali na mʉtwe va
Ijʉva.
32 Haaha marikiriryi mʉrɨmo mʉvɨ ˆmweene vala baaba waanyu vaanda.
33 Nyuunyu nɨ njoka, nyuunyu nɨ mbyaala ya nyorororooda! Joolɨ mʉrɨ neha kʉheewa irya
ro twaalwa na Jehénamu?
34 Ɨkɨ noo ˆchooreka navatúmɨraa valáali na mʉtwe, vaantʉ ˆvarɨ na tooti na vakiindya.
Vamwɨ vʉʉlaa mʉrɨ noo vaning'in'ya mʉsaláabii fʉʉrʉ vakwye, viingɨ vavaa mʉrɨ mijeléedi
masinagóogii yaanyu na viingɨ vatuuba mʉrɨ fuma múuji ʉhʉ fʉʉrʉ wiingɨ.
35 Jeyyo, sakami ya vawoloki yoosi ˆyiitwa aha weerwii ɨve mweeri yaanyu, keende
sakami ya Abéeli mʉwoloki, fʉʉrʉ sakami ya Sakaría mwaana wa Barakía, ʉra ˆmwamʉʉlaa
katɨ na katɨ ya masabáahʉ na Haantʉ Haaja.✡
36 Kɨmaarɨ noovawyiira, aya yoosi kʉʉja yarɨ mweeri ya mbyaala ɨhɨ!

Yéesu Yookaavwa Mʉtɨma sa Múuji wa Yerusaléemu
(Lúka 13:31-35)

37 Aka Yerusaléemu, aka Yerusaléemu, weewe ˆwʉúlaa valáali na mʉtwe na ˆʉvávaa na
mawye vara ˆvatúmwaa kwaako. Nɨ kangaɨ nasáakaa vasaankan'ya vaana vaako ja nkʉkʉ
viintʉ ˆikúnikɨriraa nchʉúrʉ jaachwe mbavii jaachwe, maa kaa, weewe wasiita?
38 Laanga nyuumba yaako yarékirwe ntʉhʉ na nkɨva.
39 Sa noovawyiira, sɨ mʉkaanyiíne kei tʉkʉ fʉʉrʉ mpiindɨ ɨra ˆmʉkaséire, 'Atalariwa yeeye,
ˆyookʉʉja kwa irina ra IJʉVA.'✡"

24

Kʉvawa kwa Kaaya Njija ya Ijʉva
(Maárɨki 13:1-2; Lúka 21:5-6)

✡ **23:35** Laanga Ncholo 4:8; 2 Masáare ya Mpiindɨ 24:20-22. ✡ **23:39** Laanga Sabúuri 118:26.

1 Yéesu ajáa afuma Kaayii Njija ya Ijʉva, na mpiindi ˆiilookeráa, vapooji vaachwe vajáa vamʉdomera, vakamoonekya majuumba ya Kaaya Njija.
2 Aho, Yéesu akavasea, “Hii, majuumba aya yoosi, mwayiíne. Kimaari noovawyiira, kusiina iwye baa rimwi ˆriri chaala mweeri ya iwye riingi tʉkʉ. Mawye yoosi vʉʉ girimʉlwa yari!”

Uturikiri ˆWookʉʉja
(Maáriki 13:3-13; Lʉ́ka 21:7-19)
3 Mpiindi Yéesu ˆajáa iíkyiire Luulwii lwa Miseitúuni, vapooji vaachwe vajáa vamʉdomera na kijiraawii vakamuurya, “Tʉwyiire ni naadi aya masáare yoosi ˆyari fʉmira? Ni isháara che ˆjiri koonekya kʉʉja kwaako na kʉherererya kwa mpiindi?”
4 Yéesu akavasea, “Laangi neeja kari mʉʉntʉ avakoovere tʉkʉ.
5 Vaantʉ ˆvari foo kʉʉja vari kwa irina raani, kira ʉmwi yoosea ‘Niini noo Masía,’ novo vakoovera vari ˆvari foo.
6 Teera mʉri nkoondo na fwefwe ja nkoondo, laangi, kari moófaa tʉkʉ, sa aya yoosi ni mpaka yafʉmire, maa kaa, ʉra ʉhero ʉkaari.
7 Isi kiinʉla iri nkoondo na isi yiingi, na ʉtemi ʉmwi kiinʉla ʉri nkoondo na ʉtemi wiingi. Kʉva kʉri na njala ya imalo na vitiíntima haantʉ haantʉ.
8 Ivi vyoosi noo ja ncholo vii ya ʉsʉʉngʉ wa makata ˆvyeene waándaa.
9 Aho, vakwaatya vari mikonwii ya vaantʉ sa muturikiriwe na mʉʉlawe. Isi joosi vasʉʉla jiri sa irina raani.
10 Mpiindi ijo, vaantʉ ˆvari foo valandʉka vari kuruma kwaavo, novo kiivarindʉka veende na kiisʉʉla vari.
11 Valáali na mʉtwe va ʉloongo ˆvari foo fʉmira vari na koovera vari vaantʉ ˆvari foo.
12 Sa viintʉ kuwuna miiro kʉri koongereriwa, kweenda kwa vaantʉ ˆvari foo hola kʉri.
13 Maa kaa, ʉra ˆari yimirirya fʉʉrʉ ʉhero noo ˆari lamuririwa.
14 Masáare Maaja ya ʉtemi variyʉlwa yari kʉri weerʉ yoosi, sa isi joosi vataange kimáári cha Masáare Maaja. Aho, de kʉra kukiimikirirya kʉʉje.

ʉsaambʉ ˆWaviihaviiha
(Maáriki 13:14-23; Lʉ́ka 21:20-24)
15 Haaha mʉri koona ‘ʉnyanyi ˆʉréetaa ʉsaambʉ ˆwaviihaviiha’ wiímire Haantʉ Haaja,✡ ʉsaambʉ ʉra ˆwalʉʉswa ni Danyéeli mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva, ʉra ˆyoosoma ataange,
16 vara ˆvari isi ya Yudéea vatijire njuulwii.
17 Yoyoosi ˆari ikekeerii kari akiime na isi ji atoole chochoosi nyuumbii tʉkʉ.
18 ʉra ˆari iwundii, kari ahindʉke na kaayii ji atoole nkáancho yaachwe tʉkʉ.
19 Ni mpolai kwa vara ˆvari kʉva varuto na ˆviindookoonkya sikʉ ijo.
20 Loombi sa kʉtiija kwaanyu kʉdiire kʉva mpiindi ja mpeho au sikʉ ya Sabáato.
21 Sa sikʉ ijo kʉva kʉri na uturikiri mʉkʉʉlʉ ˆmweene si ʉnafʉmira keende kwaanda kwa weerʉ mpaka isikʉ, na baa si luu ʉkafʉmiire kei tʉkʉ.
22 Ngaari sikʉ ijo si jiri keehiwa, ngaari kusiina mʉʉntʉ baa ʉmwi ˆahona tʉkʉ. Maa kaa, sa vara vaantʉ ˆavasaawʉla, ajikeehya sikʉ ijo.
23 Mpiindi ijo, kooni mʉʉntʉ yoyoosi avaséire, ‘La! Masía nʉ aha,’ au ‘La! Nʉʉra hara,’ kari murúmaa tʉkʉ.
24 Sa fʉmira vari vala masía va ʉloongo, na valáali na mʉtwe va ʉloongo, voovo bweeyya veende isháara nkʉʉlʉ na viintʉ ˆvihwáalaryaa sa vavakoovere baa vara ˆvasaawʉlwa kooni viri dahika.
25 Laangi navawyíriire, kati ˆyakaari fʉmira.
26 Sa jeyyo, kooni mʉʉntʉ avawyíriire, ‘La! Nʉʉra kʉra isi ya ibaláángwii,’ kari mʉdómaa tʉkʉ, au ‘La! Nʉʉra kʉra mberii,’ kari murúmaa tʉkʉ.
27 Sa ja ˆvyeene lʉlávo lwafúmaa itʉʉmba lʉkoonekana fʉʉrʉ ʉsweero, jeyyo noo ˆvyeene viri kʉva kʉʉja kwa Mwaana wa Mʉʉntʉ.
28 Haantʉ kʉri na maka ˆikwíire, noo kʉʉntʉ nkuumba jilúmaniraa.

Kʉʉja kwa Mwaana wa Mʉʉntʉ
(Maáriki 13:24-27; Lʉ́ka 21:25-28)
29 Uturikiri wa sikʉ ijo ˆʉri looka vii,
‘Mwaasʉ kʉnikirirwa ʉri,
na mweeri si ʉri fala tʉkʉ,
nyényeeri nojo kuwya jiri fuma kurumwii,
na ngururu ja kurumu singisika jiri.’✡

✡ **24:15** Laanga Danyéeli 9:27; 11:31; 12:11. ✡ **24:29** Laanga Isáaya 13:10; 34:4; Yoéeli 2:10.

30 Aho, ishára ya Mwaana wa Muuntu koonekana iri kurumwii,✡ na isi joosi ja weeru riira jiri no myaaha. Novo moona vari Mwaana wa Muuntu yookuuja machwii na ngururu na nkongojima nkuulu.
31 Yeeye tuma ari mirimu yaachwe miija kwa sawúti nkuulu ya ntununu, noyo jiinga iri vara ˆvasaawulwa fuma mavaru yani ya weeru, fuma utulo waasi fuuru utulo wa kurumu.

Lusímo lwa Musaambu
(Maáriki 13:28-31; Lúka 21:29-33)
32 Ikiindyi fuma kwa musaambu. Matáampi yaachwe koni yavíire na nchúundo na yaándire turika, mwatáangaa mpiindi ja iruti ra jaséngeriire.
33 Jeyyo baa nyuunyu, ˆmuri koona viintu ivi vyoosi, taangi aséngeriire, jira mpiindi jafíkire aha muryaangwii.
34 Kimaari noovawyiira, mbyaala ihi si iri looka tuku kende masáare aya yoosi si yanafumira.
35 Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaani si yari looka vii kaa tuku.

Kusiina ˆAmányire Siku na Mpiindi ˆAri Kuuja Yéesu Tuku
(Maáriki 13:32-37; Lúka 17:26-30, 34-36)
36 Maa kaa, kusiina ˆamányire siku iyo baa sáa iyo tuku, baa mirimu miija ya kurumwii, na Mwaana wa Muuntu tuku, ˆmweene amányire ni Taáta yeemweene vii.
37 Ja ˆvyeene ijáa mpiindi ja Núhu, noo ˆvyeene viri kuva baa kuuja kwa Mwaana wa Muuntu.
38 Siku jira de garíka yaande, vaantu varijáa no nywa, valoolwáa no loola, fuuru siku ira Núhu ˆiingira na safíinii.
39 Avo vaantu si vajáa vamányire kiintu chochoosi tuku fuuru garíka ikavakunikiriira, noo jeyyo ˆviri kuva baa kuuja kwa Mwaana wa Muuntu.
40 Vaantu vaviri veera vari iwundii, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari.
41 Vaantu vaki vaviri kuva vari voosha, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari.
42 Haaha mwiime neeja mpiindi joosi, sa si mumányire ni siku irikwi ˆari kuuja Mweenevyoosi waanyu tuku.
43 Maa kaa, taangi isáare iri: ngaari mweenenyuumba ataanga ni mpiindi che nuuchiku mwiívi ˆari kuuja, ngaari akeesha, ngaari si areka nyuumba yaachwe ibokwe tuku.
44 Jeyyo, baa nyuunyu moosaakwa muve mwiímire neeja mpiindi joosi, sa Mwaana wa Muuntu kuuja ari mpiindi si ˆmookoona kuuja ari.

Lusímo lwa Mutumami ˆAri Matu
(Lúka 12:41-48)
45 Ni mutumami arikwi noo ˆari wo kiilaangiwa na ˆari na tooti? Kei, ni mutumami arikwi arekerwa muri mo wo viimirira viivaachwe ni mweenenyuumba waachwe na avaheere vatumami chóorya mpiindi ˆjasaakwa?
46 Atalariwa mutumami ura mweenenyuumba waachwe ˆari mushaana yoobweeyya jeyyo, mpiindi ˆari hinduka.
47 Kimaari noovawyiira, mweenenyuumba waachwe muviika ari uwo mwiimiriri iimirire viintu vyaachwe vyoosi.
48 Maa kaa, kooni uwo mutumami ni mui, sea ari mutimii waachwe, 'Mweenenyuumba waani kiikala iise uko siku ˆjiri foo,'
49 aho, kaanda ari kuvavaa vatumami viivaachwe noo rya no nywa na vareevi.
50 Aho, mweenenyuumba wa uwo mutumami kuuja ari siku ˆng'eene uwo mutumami si yookoona kuuja ari na sáa si ˆiimányire.
51 Mukera ari uwo mutumami mahoongehoonge na muviika ari hamwi na vakweembi, kuuntu ˆkuri kuva koorira no sha mayeo.

25

Lusímo lwa Vanjalu Ikimi
1 Mpiindi ijo, Utemi wa Kurumwii kwiifwaana uri na lusímo ulu. Siku imwi vanjalu ikimi, vajáa vatoola vimuri vyaavo vakatamanya no musingirirya mweenengovi.
2 Vasaano va avo vanjalu ni vakoókoyo vajáa, na vasaano vajáa vatiite tooti.
3 Mpiindi vara vakoókoyo ˆvasumuláa vimuri vyaavo, si vajáa vasumula makuta tuku.
4 Maa kaa, mpiindi vara ˆvajáa na tooti ˆvasumuláa vimuri vyaavo, vajáa vasumula makuta saamii jaavo yo koongererya.
5 Mweenengovi ˆakachereve kuuja, vara vanjalu voosi vakawoojerera na vakalaala.

✡ **24:30** Laanga Danyéeli 7:13-14.

6 Uchikʉ katɨ kʉkava na isóso, ‘Laangi mweenengovi nʉ afíkire, tamanyi mʉkamusingirirye!’
7 Aho, vara vanjalʉ voosi vakiinʉka, vakatengenesha vimʉrɨ vyaavo.
8 Vara vakoókoyo vakavasea vara ˆvarɨ na tooti, ‘Tʉkeeheryi makuta yaanyu kiduudi, vimʉrɨ viiswi vyoorima.’
9 Kɨrɨ vyoova jeyyo, vara ˆvarɨ na tooti vakavasea, ‘Sɨ jeyyo tʉkʉ, makuta sɨ yarɨ tʉtoosha suusu na nyuunyu tʉkʉ. Nɨ vyaangʉ mʉdome na kwa vara ˆvávaa iyoombe, mukiiwʉrɨre.’
10 Na mpɨindɨ avo ˆvadomáa noo wʉla makuta, mweenengovi akʉʉja, na vara ˆvajáa viímiirye neeja vakɨingɨra hamwɨ ne na haantʉ ngovi ˆyaveeráa na mʉryaango ʉkachuungwa.
11 Mpɨindɨ ˆjikalooke, vara vanjalʉ vɨingɨ novo vakʉʉja. Vakaanɨrɨra, ‘Mʉkúlʉ! Mʉkúlʉ! Tʉyʉʉrire mʉryaango!’
12 Maa kaa, mweenengovi akavasea, ‘Kɨmaarɨ noovawyɨira, sɨ navamányire tʉkʉ!’
13 Ivi, noo ˆvyeene viri kʉva, sa jeyyo, mʉlaange neeja sa sɨ mʉmányire sikʉ au sáa tʉkʉ.

Lusímo lwa Vatʉmami ˆVaheewa Mpía
(Lʉ́ka 19:11-27)

14 Kei, Ʉtemi wa Kurumwii wiifwíine na lusímo ʉlʉ. Kʉjáa kwatiite mʉʉntʉ ˆasaakáa akere njɨra. Akavaanɨrɨra vatʉmami vaachwe, maa akavaheera máari jaachwe valaangirirye.
15 Ʉmwɨ akamʉheera taláanta* isaano na wɨingɨ ivɨrɨ na wɨingɨ ɨmwɨ, kɨra mʉʉntʉ akamʉheera ja ˆvyeene lʉvɨro lwaachwe lʉrɨ. Aho, maa yeeye akakera njɨra.
16 Ʉra ˆaheewa taláanta isaano, chaangʉ akaanda jitʉmamɨra jira mpía, maa akapata taláanta jɨingɨ isaano.
17 Jeyyo baa ʉra wa ivɨrɨ akapata jɨingɨ ivɨrɨ.
18 Maa kaa, ʉra mʉtʉmami ˆajáa ahókɨire taláanta ɨmwɨ, ajáa adoma, akasiimba iduundu ɨsɨ, maa akiivisa ɨra mpía ya mweenenyuumba waachwe.
19 Sikʉ ˆjiri foo ˆjikalooke, ʉra mweenenyuumba wa vara vatʉmami akahɨndʉka na akabweeyya hesáabu novo.
20 Ʉra mʉtʉmami ˆaheewa taláanta isaano akʉʉja, akareeta jɨingɨ isaano. Akasea, ‘Mʉkúlʉ, nɨinɨ ujáa waampeera taláanta isaano. Laanga, napátire kɨsapʉ cha taláanta jɨingɨ isaano.’
21 Mweenenyuumba waachwe akamʉsea, ‘Mʉtʉmami mʉʉja na wo kiilaangiwa, wavɨ́ire wo kiilaangiwa kwa viintʉ viduudi, kʉvɨika ndɨrɨ ʉve mwiimiriri wa viintʉ ˆviri foo. Teenga wɨingɨre cheerwii cha mweenenyuumba waako.’
22 Ʉra ˆajáa aheewa taláanta ivɨrɨ ne akʉʉja, akamʉsea mweenenyuumba waachwe, ‘Mʉkúlʉ, ujáa waampeera taláanta ivɨrɨ. Laanga, napátire kɨsapʉ cha jɨingɨ ivɨrɨ.’
23 Mweenenyuumba waachwe akamʉsea, ‘Mʉtʉmami mʉʉja na wo kiilaangiwa, wavɨ́ire wo kiilaangiwa kwa viintʉ viduudi, kʉvɨika ndɨrɨ wɨimɨrire ˆviri foo. Teenga cheerwii cha mweenenyuumba waako.’
24 Aho, ʉra mʉtʉmami ˆajáa aheewa taláanta ɨmwɨ akʉʉja, maa akasea, ‘Mʉkúlʉ, nɨinɨ nijáa nataanga weewe nɨ mʉʉntʉ mʉfafu, wachwíjaa kʉʉntʉ sɨ ˆʉhaanda, na ujíingaa kʉʉntʉ sɨ ˆʉpasa mbeyʉ.
25 Sa jeyyo, nɨinɨ noofa, maa nkɨita kiivisa taláanta yaako ɨsɨ. Laanga, nɨ ɨhɨ aha ˆɨrɨ yaako.’
26 Mweenenyuumba waachwe akamʉsea, ‘Weewe nɨ mʉtʉmami mʉvɨ na muvira! Ʉjáa wataanga nachwíjaa kʉʉntʉ sɨ ˆnahaanda, na najíingaa kʉʉntʉ sɨ ˆnapasa mbeyʉ.
27 Vyabooha ngaarɨ wavɨika mpía yaanɨ kwa vaantʉ vahíndʉlaa na kɨsapʉ, sa ˆndɨrɨ hɨndʉka, nsʉmʉle ˆɨrɨ yaanɨ na kɨsapʉ chaachwe.
28 Haaha mʉhóki ɨyo taláanta, mʉmʉheere ʉra ˆarɨ nojo ikimi.
29 Sa ʉra ˆarɨ na kɨintʉ, koongereriwa arɨ kʉlookya, na kʉva arɨ novyo koyokoyo. Maa kaa, ʉra ˆasiina kɨintʉ, vuulwa arɨ baa kɨra kidúúdi ˆarɨ nocho.
30 Haaha ʉhʉ mʉtʉmami asiina kʉnáálo mʉfweitiri na weerwii, ʉko kʉrɨ na kilwiirya, kʉʉntʉ ˆkʉrɨ kʉva na kʉrɨra no sha mayeo.’

Sikʉ ya Ʉlamu

31 Mwaana wa Mʉʉntʉ ˆarɨ kʉʉja na nkongojima yaachwe na mirimʉ miija yoosi, yeeye kiikala arɨ ichuumbi raachwe ra nkongojima yaachwe.
32 Ɨsɨ joosi ja weerʉ kiijiinga jiri mbere yaachwe,✡ ne vakera arɨ ja muríisi viintʉ ˆakéraa mburi na muundi.
33 Jivɨika arɨ muundi mʉkono waachwe wa kʉlʉme na mburi mʉkono waachwe wa kʉmooso.

---

* **25:15** ***taláanta:*** Nɨ isáare ra Kɨgiríki noo kʉsea mpía. Taláanta ɨmwɨ ya chúuma cha mpía nɨ ja mʉsáala wa mʉʉntʉ wa myaaka ikimi na mʉsasatʉ (10) ijáa. ✡ **25:32** Laanga Isáaya 66:18; Yoéeli 3:2.

34 Aho, ʉwo Mʉtemi vasea arɨ vara ˆvarɨ mʉkono waachwe wa kʉlʉme, ‘Yeendi nyuunyu ˆmwatalariwa nɨ Taáta waanɨ, hokeri Ʉtemi ˆmwiimiriwa neeja keende kʉʉmbwa kwa weerʉ.
35 Sa nɨjáa na njala mʉkaampeera chóorya, nɨjáa na nyóota mʉkaanyweesha, nɨjáa mʉyeni mʉkaanteengya,
36 nɨjáa na tʉhʉ mʉkaanvɨkɨra ɨngo, nɨjáa mʉlwɨ́rɨ mʉkʉʉja no kʉʉnaangirirya, na nɨjáa mʉnyololwii mʉkʉʉja no kʉʉnaanga.’
37 Aho, vara vawoloki mʉsea varɨ, ‘Mʉkúlʉ, nɨ naadi ˆtakoona ʉrɨ na njala, tʉkakuriisha, au ʉrɨ na nyóota tʉkakʉnyweesha?
38 Nɨ naadi ˆtakoona ʉrɨ mʉyeni tʉkakʉteengya, au ʉrɨ na tʉhʉ tʉkakʉvɨkɨra?
39 Kei nɨ naadi ˆtakoona ʉrɨ mʉlwɨ́rɨ, au ʉrɨ mʉnyololwii tʉkʉʉja no kʉlaanga?’
40 Ne Mʉtemi vasea arɨ, ‘Kɨmaarɨ noovawyɨ́ra, ja ˆvyeene mʉvabweeyyirya ava vaaniitʉ vaduudi, mʉʉmbweeyyirya nɨ́nɨ.’
41 Aho, vasea arɨ vara ˆvarɨ mʉkono waachwe wa kʉmooso, ‘Isunki kwaanɨ nyuunyu ˆmwajumwa, tamanyi na mootwii wa sikʉ ˆjisiina ʉhero ˆwiimiwa neeja sa Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mivɨ na mirimʉ yaachwe.
42 Sa nɨjáa na njala sɨ mwaampeera chóorya tʉkʉ, nɨjáa na nyóota sɨ mwaanyweesha tʉkʉ.
43 Nɨjáa mʉyeni sɨ mwaanteengya tʉkʉ, nɨjáa na tʉhʉ sɨ mwaanvɨkɨra ɨngo tʉkʉ, nɨjáa mʉlwɨ́rɨ sɨ mʉʉja noo kʉʉnaangirirya tʉkʉ, nɨjáa mʉnyololwii sɨ mʉʉja no kʉʉnaanga tʉkʉ.’
44 Aho, novo kuuyirya varɨ voosea, ‘Mʉkúlʉ nɨ naadi ˆtakoona ʉrɨ na njala, au ʉrɨ na nyóota, au ʉrɨ mʉyeni, au ʉrɨ na tʉhʉ, au ʉrɨ mʉlwɨ́rɨ, au ʉrɨ mʉnyololwii, na suusu sɨ twakʉlaanga?’
45 Ne vasea arɨ, ‘Kɨmaarɨ noovawyɨ́ra, ja ˆvyeene sɨ mʉmʉbweeyyirya ʉmwɨ wa ava vaaniitʉ vaduudi, sɨ mʉʉmbweeyyirya nɨ́nɨ tʉkʉ.’
46 Aho, avo kɨ́ngɨra varɨ kʉlaɨrwa chiirʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero, maa kaa, vara vawoloki kɨ́ngɨra varɨ na nkaaswii ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.”

26

Mʉryʉʉngʉ wo Mʉʉlaa Yéesu
*(Maáriki 14:1-2; Lʉ́ka 22:1-2; Yoohá*ani *11:45-53)*

1 Yéesu ˆakamarikirye kʉlʉʉsa ayo yoosi, akavasea vapooji vaachwe,
2 “Taanga mwiise sikʉ ivɨrɨ ˆjiri looka kʉva ɨrɨ Paásika na Mwaana wa Mʉʉntʉ vɨ́kwa arɨ mɨkonwii ya vavɨ na muning’in’ya varɨ mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye wʉʉ?”
3 Mpɨ́ndɨ ijo, vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vawosi vajáa valʉmana balásii ya nyuumbii ya kɨtemi ya mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ ˆasewáa Kayáafa.
4 Vakabweeyya mʉryʉʉngʉ wa iyasi sa vamʉkwaate Yéesu kimbiso na vamʉʉlae.
5 Maa kaa, vakasea, “Karɨ ɨve mpɨ́ndɨ ja ɨhɨ ngovi tʉkʉ, sa karɨ jɨ kʉve na ntiribʉka tʉkʉ.”

Yéesu Yoohakwa Makuta ˆYanyʉkɨra
*(Maáriki 14:3-9; Yoohá*ani *12:1-8)*

6 Mpɨ́ndɨ Yéesu ˆajáa iturii ra Besanía kaayii kwa Simóoni ˆmweene asewáa ˆarɨ na ʉlóónda,
7 mʉʉntʉ muki ʉmwɨ ajáa ʉʉja ˆarɨ na chʉ́pa ya iwye ˆrasongolwa ˆɨrɨ na makuta ˆyanyúkɨraa ya iyoombe ikʉʉlʉ. Ʉwo mʉʉntʉ muki ajáa ʉʉja na hara méesii kʉʉntʉ ˆarijáa chákurya, akawuna ɨra chʉ́pa, maa akayakʉʉrɨra ayo makuta mutwii wa Yéesu.
8 Vapooji vaachwe ˆvakoone jeyyo, vakakalala voosea, “Nɨ wa che ʉsaambʉ ʉhʉ?
9 Makuta aya, ngaarɨ yawúsirwe kwa iyoombe ikʉʉlʉ, na ijo mpía jivaambirirye vakɨva!”
10 Yéesu ajáa ataanga miiririkano yaavo, maa akavasea, “Amwɨ moomujuuwa ʉhʉ maáma? Yeeye aantúmamɨ́re kɨ́ntʉ ˆchabooha.
11 Vakɨva novo mʉrɨ mpɨ́ndɨ joosi, maa kaa, nɨ́nɨ sɨ ndɨrɨ kʉva na nyuunyu sikʉ joosi tʉkʉ.
12 Ʉhʉ maáma ˆakakʉʉrɨre mʉvɨrɨ waanɨ makuta, uuvíikire neeja so taahwa.
13 Kɨmaarɨ noovawyɨ́ra, haantʉ hohoosi kʉrɨ weerʉ Masáare Maaja ˆyarɨ variyʉlwa, ɨkɨ ˆcheene akɨtúmamire ʉhʉ mʉʉntʉ muki, lʉʉswa kɨrɨ ja nkʉmbʉkɨra yaachwe.”

Yʉʉda Yoolamʉla Kʉmʉvalandʉka Yéesu
(Maáriki 14:10-11; Lʉ́ka 22:3-6)

14 Aho, ʉmwɨ wa vara ikimi na vavɨrɨ, ˆaséwaa Yʉʉda Isikarióoti, akadoma na kwa vakúúlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva,
15 akavasea, “Nɨ che mʉrɨ kʉʉmpeera koonɨ namʉválandukire Yéesu nɨmʉvɨ́ke mɨkonwii yaanyu?” Vakamʉvarɨra mpía makumi yatatʉ (30).✡
16 Na kwaandɨra aho, Yʉʉda akaanda saakɨra nkalo ˆyabooha yo mʉvalandʉka Yéesu.

✡ **26:15** Laanga Sakaría 11:12; Matáayo 27:9.

Kwiimya Neeja Ngovi ya Paásika
(Maáriki 14:12-21; Lúka 22:7-23; Yoháani 13:21-30)

17 Sikʉ ya ncholo ya ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa ʉsasi, vapooji vajáa vamʉdomera Yéesu vakamuurya, “Hai woosaaka tukwiimirye neeja chóorya cha Paásika sa urye?”
18 Ne akavasea, “Tamanyi na múujii kwa mʉʉntʉ ʉmwi mʉmʉsee, ‘Mukiindya aséire, mpiindi yaani yafíkire, riira ndiri ngovi ya Paásika hamwi na vapooji vaani kaayii kwaako.’”
19 Vapooji vakabweeyya ja ˆvyeene Yéesu ajáa avaláiriirye, vakiimya neeja chóorya cha Paásika.
20 Iwʉlo ˆrikiingire, Yéesu akava méesii hamwi na vapooji vaachwe ikimi na vaviri.
21 Na mpiindi ˆvarijáa, Yéesu akasea, “Kimaari noovawyiira, ʉmwi waanyu kʉʉnvarindʉka ari.”
22 Vapooji vaachwe vakavisʉʉla maatʉkʉ vii, maa vakaanda kuurya ʉmwi ʉmwi, “Mʉkúlʉ, si viri kʉva ni niini tʉkʉ?”
23 Yéesu akavasea, “Ʉra ˆaríiriirye mʉkáate hamwi na niini luumbwii noo ˆari kʉʉnvarindʉka.
24 Mwaana wa Mʉʉntʉ ni tamanya iise no kʉʉlawa ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho. Maa kaa, ni mpolai kwa mʉʉntʉ ʉra ˆari mʉvarindʉka! Ni pwee vijáa ngaari baa si avyaalwa.”
25 Yúʉda ʉra mʉvalanduki waachwe akamʉsea, “Mukiindya, kikomi si niini tʉkʉ?” Yéesu akamʉsea, “Weewe ulúusire.”

Chóorya cha Mweenevyoosi
(Maáriki 14:22-26; Lúka 22:14-20; 1 Vakoríinto 11:23-25)

26 Mpiindi ˆvarijáa, Yéesu akatoola mʉkáate, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, akʉʉbendʉlabendʉla, maa akavaheera vapooji vaachwe yoosea, “Tooli, murye, ʉhʉ ni mʉviri waani.”
27 Aho, akatoola ndʉvo, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ akavaheera yoosea, “Tooli voosi munywe diváai fuma nduvwii ihi.
28 Ihi ni sakami yaani ya mʉháko, sakami ˆyookiitwa sa ˆvari foo vaseyyiriwe ʉvi.
29 Ni kʉvawyiira niise, si ndiri kʉnywa kei ihi diváai ya sabíibu tʉkʉ, fʉʉrʉ sikʉ ˆndiri kiinywa ifya hamwi na nyuunyu Ʉtemii wa Taáta waani.”
30 ˆVakiimbe lwiímbo, vakalooka na Luulwii lwa Miseitúuni.

Yéesu Yoolʉʉsa Peéteri Sea Ari si Amʉmányire Tʉkʉ
(Maáriki 14:27-31; Lúka 22:31-34; Yoháani 13:36-38)

31 Aho, Yéesu akavasea, “Uchikʉ ʉhʉ wa isikʉ voosi kʉʉndeka mʉri. Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea,
‘Kʉmʉvaa ndiri muríisi,
na muundi ja mpuka yaachwe jiipase.’[✡]
32 Maa kaa, ˆndiri fʉfʉka, valongorera ndiri na isi ya Galiláaya.”
33 Peéteri akamʉsea Yéesu, “Baa kooni voosi vari kʉreke weewe, niini si ndiri kʉreka vii kaa tʉkʉ.”
34 Yéesu akamʉsea, “Kimaari kaa nookuwyiira, uchikʉ ʉhʉ nkʉkʉlʉme si inaviika, lʉʉsa ʉri si wʉʉmányire tʉkʉ katatʉ.”
35 Peéteri akamʉsea, “Kooni baa ni mpaka nkwye, kukwya ndiri hamwi na weewe, si ndiri sea si nakʉmányire tʉkʉ.” Baa vara vapooji viingi vakalʉʉsa vivira.

Yéesu Yoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ Luulwii lwa Miseitúuni
(Maáriki 14:32-42; Lúka 22:39-46)

36 Aho, Yéesu akafika na vapooji vaachwe Getisemáane, ʉko akavasea, “Ikali aha, niini tamanya niise na hara mbere noo mʉloomba Mʉlʉʉngʉ.”
37 Akamʉsʉmʉla Peéteri na vaana vaviri va Sebedáayo, na mpiindi ˆvatamanyáa, mʉtima waachwe ʉkafiriira kʉnʉ yookiiteera ʉsʉʉngʉ.
38 Aho, akavasea, “Mʉtima waani wookaava kende nkwye. Ikali aha, mʉkeeshe chiriri hamwi na niini.”
39 ˆAkaseese na mbere kiduudi, akalaala isi na inda akamʉloomba Mʉlʉʉngʉ yoosea, “Taáta waani, kooni viri dahika ndʉvo ihi yaandooke, maa kaa, si ive ja ˆvyeene noosaaka tʉkʉ, ive ja ˆvyeene woosaaka weewe.”
40 Akatamanya na kwa vara vapooji vaachwe vatatʉ, akavashaana valíire. Akamʉsea Peéteri, “Arumi, mwasíindirwe keesha na niini baa kwa isaa rimwi vii wʉʉ?
41 Keeshi na mʉloombe sa kari ji mwiingire mʉtehwii tʉkʉ. Mʉtima wiímire neeja kʉtʉmama wʉʉja, maa kaa, wasíindwaa sa mʉviri usiina nguruu tʉkʉ.”

✡ **26:31** Laanga Sakaría 13:7.

42 Akatamanya kei lwa kaviri no muloomba Muluungu yoosea, “Taáta waani, kooni nduvo ihi ya uturikiri si viri dahika yuunehe, ndiire kwiinywa, haaha ˆvyeene woosaaka vikiimane.”
43 Kei ˆakahinduke, akavashaana valíire, miiso yaavo yajáa yaréheriiwe ni tulo.
44 Akavareka, akatamanya lwa katatu no muloomba Muluungu kwa masáare yayara.
45 Aho, akadoma na kwa vara vapooji vaachwe akavasea, “Nyuunyu mukaari mulíire no humuluka wuu? Laangi, mpiindi jafíkire, Mwaana wa Muuntu varindukwa iise na viikwa iise mikonwii ya vavi.
46 Inuki, hendi tulooke! Laangi, ura ˆyoojokuunvarinduka afíkire!”

Yéesu Yoovarindukwa na Yookwaatwa
(Maáriki 14:43-50; Lúka 22:47-53; Yoháani 18:3-12)

47 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yooluusika novo, Yúuda umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri akafika. Yeeye ajáa uujan’ya na vaantu ˆvari foo ˆvari na nyaasuka na nkusi. Ava ˆvajáa vatúmirwe ni vakúúlu va veeneisi va Ijuva na ni vawosi.
48 Haaha ura ˆamuvalanduká Yéesu ajáa ahúmwiire valaira isháara yoosea, “Ura ˆndiri musundira ja noomuluumbya, noo yeeye, mukwaati.”
49 Yúuda akahululuka na kuri Yéesu, akamuluumbya, “Lumbi ee Mukiindya!” Maa, akamusundira.
50 Yéesu akamusea, “Kijeengi, tumama ˆcheene chakuréetire.” Aho, vara vaantu vakaseesa, vakamukwaata Yéesu, maa vakamuviika mikonwii yaavo.
51 Hahara, umwi wa vara ˆvajáa na Yéesu ˆakoone jeyyo, akakuula nyaasuka njatwii, akamutema kutu dúú mutumami wa mweeneisi mukuulu.
52 Yéesu akamusea, “Hindula nyaasuka yaako na njatwii, sa voosi vara ˆvuúlaa na nyaasuka, novo kukwya vari kwa nyaasuka.
53 Sa che wookiisea si ndiri daha kumuloomba Taáta waani aandetere haaha jei kulookya mayana ikimi na yaviri (12,000) ya valwi nkoondo va mirimu miija?
54 Maa kaa, kooni nabwéeyyiirye jeyyo, jooli Masáare ˆYari Mpeho yari kiimana yara ˆyasea ivi ni mpaka vifumire jei?”
55 Mpiindi ijo, Yéesu akiisea ira mpuka ya vaantu, “Niini ndiri muhóki vaantu viintu, muújire noo kuunkwaata na nyaasuka na nkusi wuu? Siku joosi nijáa na nyuunyu noovariyula waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva. Amwi si mwaankwaatáa kura?
56 Aya yoosi yafúmiire sa masáare ya valáali na mutwe yara ˆvaandika Masáarii ˆYari Mpeho yakiimane.” Aho, vapooji voosi vakamureka, maa vakatiija.

Yéesu Mbere ya Mweeneisi Mukuulu
(Maáriki 14:53-65; Lúka 22:54-55, 63-71; Yoháani 18:13-14, 19-24)

57 Vara ˆvajáa vamukwáatire Yéesu, vakamutwaala na kwa Kayáafa, mweeneisi mukuulu, uko vakiindya va Miiro na vawosi vajáa valúmiine.
58 Maa kaa, Peéteri ajáa amutúubire Yéesu kwa kuli fuuru waámii ya mweeneisi mukuulu. Akiingira, maa akiikala hamwi na valukaluka, sa oone ˆcheene kiri fumira.
59 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva hamwi na Balása Nkuulu yoosi ya Vayahúudi vasaakiráa ushahíidi wa uloongo kuri Yéesu sa vadahe kumuulaa.
60 Maa kaa, si vapata kiintu tuku, baa neembe mashahíidi ˆvari foo va uloongo viimáa mbere.
Maa reeru, mashahíidi vaviri vakafumira,
61 vakasea, “Uhu muuntu asea, ‘Daha ndiri kwiigirimula Kaaya Njija ya Muluungu* na niijeenge kei kwa siku itatu.’”
62 Aho, mweeneisi mukuulu akiinuka, maa akamusea Yéesu, “Si wookuuyirya kiintu chochoosi tuku wuu? Aya masáare ava vaantu ˆvookusitaakya ni kiintu che?”
63 Maa kaa, Yéesu akakirinya. Mweeneisi mukuulu akamusea, “Kubweeyya niise wiilahe mbere ya Muluungu ˆAri Nkaasu, tuwyiire kooni weewe noo Masía, Mwaana wa Muluungu.”
64 Yéesu akasea, “Weewe ulúusire. Maa kaa, ni kuvawyiira niise voosi, kwaandira haaha kumoona muri Mwaana wa Muuntu iíkyiire mukono wa kulume wa Mweenengururu,✡ yookuuja mweeri ya machu ya kurumwii.”✡
65 Aho, mweeneisi mukuulu akamoola ingo jaachwe na nkalari yoosea, “Ahíintikire! Ushahíidi wa che kei toosaaka? Laangi, nyuunyu mwatéiire uwo uhiintiki.
66 Jooli moolamula?” Vakamusea, “Akiimana akwye.”
67 Aho, vakamuchwiira mati kishwii na viingi vakamuvaa ngúumi. Viingi vakamuhapula makóofi

---

* **26:61** ***Kaaya Njija ya Muluungu:*** Kaaya Njija ˆng’eene Yéesu aluusáa aha ni muviri waachwe. Kubomola no kiijeenga kei kwa siku itatu yoonekya kukwya no fufuka kwaachwe. ✡ **26:64** Laanga Sabúuri 110:1. ✡ **26:64** Laanga Danyéeli 7:13.

68 na vakamʉhenchʉla voosea, “Weewe Masía, hoonɨ taanga nɨ ani ˆakʉváire?”

Peéteri Yoosea sɨ Amʉmányire Yéesu Tʉkʉ
(Maáriki 14:66-72; Lʉ́ka 22:56-62; Yoohóani 18:15-18, 25-27)

69 Haaha mpɨɨndɨ ijo joosi, Peéteri ajáa iíkyɨire weerwii ʉko waámii. Mʉtʉmami ʉmwɨ wa kɨɨntʉ kiki akamʉseeserera Peéteri, maa akamʉsea, “Baa weewe nɨ hamwɨ waarɨ na Yéesu wa Galiláaya.”

70 Maa kaa, Peéteri akasiita mbere ya voosi yoosea, “Sɨ nootaanga baa ɨkɨ ˆwoolʉʉsa tʉkʉ!”

71 Aho, Peéteri akɨɨtookɨɨma mutiryaangwii wa waámii, mʉtʉmami wɨɨngɨ wa kɨɨntʉ kiki akamoona Peéteri, maa akavasea vaantʉ ˆvajáa aho, “Ʉhʉ nɨ hamwɨ aarɨ na Yéesu wa Nasaréeti.”

72 Peéteri akasiita kei ko kiilaha yoosea, “Sɨ namʉmányire ʉwo mʉʉntʉ tʉkʉ!”

73 Mpɨɨndɨ kiduudi vaantʉ ˆvajáa viímire aho, vakamʉseeserera, maa vakamʉsea, “Kɨkomi weewe ʉrɨ ʉmwɨ waavo, sa baa ndʉʉsika yaako yookoonekya.”

74 Aho, Peéteri akaanda kwiijuma yeemweene, na iilaháa yoosea, “Kɨmaarɨ! Sɨ namʉmányire ʉwo mʉʉntʉ tʉkʉ!” Haaho, nkʉkʉlʉme ɨkavɨɨka.

75 Aho, Peéteri akakʉmbʉkɨra masáare ˆajáa awyíɨrɨɨrwe nɨ Yéesu, “Nkʉkʉlʉme sɨ ɨnavɨɨka, sea ʉrɨ sɨ waamányire tʉkʉ katatʉ.” Aho, maa re akafuma na weerwii akɨɨtoorɨra maatʉkʉ vii.

27

Yéesu Yootwaalwa na kwa Gávana Piláato
(Maáriki 15:1; Lʉ́ka 23:1-2; Yoohóani 18:28-32)

1 ˆKʉkamwaae, vakʉ́ʉlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva voosi na vawosi vakalamʉla kʉmʉʉlaa Yéesu.

2 Vakamuchuunga pɨ́ngʉ, vakamʉtwaala na kwa Piláato, gávana wa ɨsɨ ya Yudéea, maa vakamʉkwaatya kwaachwe.

Yʉ́ʉda Yookɨikuva
(Mɨrɨmo ya Vatumwi 1:18-19)

3 Haaha Yʉ́ʉda ʉhʉ ˆajáa amʉválandukire ˆakoone Yéesu ahʉ́mwɨɨre heewa irya, akiivairya mbiri, maa akavahɨndʉrɨra vakʉ́ʉlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vawosi jira mpía makumi yatatʉ (30).

4 Akavasea, “Nahóniirye kʉmʉtoola mʉʉntʉ ˆasiina ʉvɨ ʉʉlawe.” Maa kaa, voovo vakamʉsea, “Ayo ˆwootuwyɨira yasiina nyambirirya kʉrɨ suusu tʉkʉ, nɨ yaako mweeneevyo.”

5 Akajifweitɨra ijo mpía makumi yatatʉ na Kaayii Njija ya Ijʉva, maa akatamanya no kiikuva.

6 Vakʉ́ʉlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva vakajitoola ijo mpía, maa vakasea, “Miiro yakaan’ya kujisaangya iji mpía na mpía ja Kaaya Njija, sa nɨ mpía ja sakami.”

7 Aho, vakalʉma sáare, maa vakalamʉla kujiwʉrɨra iwʉnda ra kɨrongorongo rɨve haantʉ ho taahɨra vayeni.

8 Noo ˆchooreka fʉʉrʉ isikʉ, ɨro iwʉnda raséwaa Iwʉnda ra Sakami.

9 Jeyyo, masáare ya Yeremía mʉláali na mʉtwe yakakiimana, “Vajáa vasʉmʉla jira mpía makumi yatatʉ, iyoombe ˆapaangɨrwa nɨ vaantʉ va Isiraéeli.

10 Ijo mpía vakawʉrɨra iwʉnda ra kɨrongorongo, ja ˆvyeene IJʉVA aandairirya.”✡

Yéesu Mbere ya Piláato
(Maáriki 15:2-5; Lʉ́ka 23:3-5; Yoohóani 18:33-38)

11 Haaha, vakamwiimya Yéesu mbere ya gávana Piláato, ne Piláato akamuurya, “Weewe noo mʉtemi wa Vayahúudi wʉʉ?” Yéesu akamʉsea, “Weewe ulúusire.”

12 Maa kaa, vakʉ́ʉlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vawosi ˆvakamusitaakye, yeeye sɨ uuyirya isáare tʉkʉ.

13 Piláato akamuurya, “Sɨ wooteera nɨ masáare yangaɨ vookusitaakya tʉkʉ wʉʉ?”

14 Maa kaa, Yéesu sɨ uuyirya baa isáare rɨmwɨ tʉkʉ, ʉwo gávana akatʉlʉvala maatʉkʉ vii.

Yéesu Yooheewa Irya ro Kʉʉlawa
(Maáriki 15:6-15; Lʉ́ka 23:13-25; Yoohóani 18:39-19:16)

15 Haaha, sikʉ ja ngovi ya Paásika, gávana ajáa aviijuvirya Vayahúudi kʉmʉchʉngʉrɨra mufúungwa ʉmwɨ ˆmweene varɨ saaka.

16 Mpɨɨndɨ ijo, kʉjáa kwatɨite mufúungwa ʉmwɨ ˆajáa ataangɨkana maatʉkʉ vii sa ʉvɨ, ˆasewáa Baráaba.

✡ **27:10** Laanga Sakaría 11:12-13; Yeremía 19:1-13; 32:6-9; Matáayo 26:15.

17 Sa jeyyo, vaantu ˆvakiijiinge, Piláato akavuurya, “Ni ani moosaaka nimuchungurire kati
ya ava vaviri, Baráaba au Yéesu ˆaséwaa Masía?”
18 Ajáa aluusa jeyyo sa ajáa ataanga vajáa vamusítakiirye Yéesu kwaachwe sa kivina.
19 Mpiindi Piláato ˆajáa iíkyiire aho ichuumbii raachwe ro lamurira, muki waachwe
akamutwaarira mulomo, “Kari ji umubweeyyirye uvi wowoosi muuntu uwo muwoloki tuku,
sa niini natúrikiire maatuku vii noolootera sa yeeye uchiku uhu.”
20 Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi vakavasoonka vaantu valoombe
Baráaba achungurirwe na Yéesu uulawe.
21 Aho, gávana akavuurya, “Ni ani moosaaka nimuchungurire kati ya ava vaviri?” Voovo
vakamusea, “Baráaba!”
22 Piláato akavuurya, “Haaha che ndiri mubweeyya Yéesu ˆaséwaa Masía?” Voosi vakasea,
“Aning’iniwe musaláabii fuuru akwye!”
23 Ne akavuurya, “Sa che? Uvi che abwéeyyiirye?” Voovo vakatuuba tula isóso voosea,
“Aning’iniwe musaláabii fuuru akwye!”
24 Piláato ˆakoone hasiina yooseesya tuku na baa usaambu waándire, ajáa atoola maaji,
maa akooyya mikono yaachwe mbere ya vaantu yoosea, “Niini nsiina uvi mweeri ya
inkwya ya uhu muuntu tuku. Iri isáare ni mweeri yaanyu riri, rilaangi.”
25 Vaantu voosi vakasea, “Sakami yaachwe iveere mweeri yiiswi na vaana viiswi.”
26 Aho, Piláato akamuchungurira Baráaba fuma munyololwii sa voovo, maa kaa,
akalairirya Yéesu avawe mijeléedi maa akamutoola aning’iniwe musaláabii fuuru akwye.

Valukaluka Voomuhena Yéesu
(Maáriki 15:16-20; Yoohaáni 19:2-3)

27 Aho, valukaluka va gávana vakamutwaala Yéesu na ijuumbii ra kitemi ra Piláato ˆriséwaa
Puraitória. Uko, valwi nkoondo voosi vakiijiinga kumuriingirira Yéesu.
28 Vakamufumya ingo jaachwe, maa vakamuvikira ingo ˆiri gyaa ati ja mutemi.
29 Aho, vakaluka kisasaavo cha miíwa, vakamuvikira mutwii, vakamukwaatya duuri
mukonwii waachwe wa kulume, maa de vandoomwiinamira, voomuhenchula voosea,
“Lamukyaade ee aai, mutemi wa Vayahúudi!”
30 Vakamuchwiira mati, vakatoola ira duuri vakatuuba muvaa noyo mutwii.
31 ˆVakahumule kumuhenchula, vakamufumya ira ingo ˆiri gyaa, maa vakamuvikira ingo
jaachwe kei. Aho, vakamutwaala fuuru weerwii ya múuji noo muning’in’ya musaláabii fuuru
akwye.

Yéesu Yooning’iniwa Musaláabii Fuuru Akwye
(Maáriki 15:21-32; Lúka 23:26-43; Yoohaáni 19:17-27)

32 Njirii, vakalumana na muuntu umwi fuma múujii wa Kiréene* ˆaséwaa Simóoni. Valwi
nkoondo vakamudoomererya avaale musaláaba wa Yéesu.
33 Na ˆvakafike haantu ˆhaséwaa Goligóota, noo kusea Kisááya cha Mutwe,
34 valwi nkoondo vakamuheera Yéesu diváai ˆyasaangiwa na kisuungu so seyya maku-
undi,✡ maa kaa, yeeye ˆakiisaire, akasiita kunywa.
35 ˆVakahumule kumuning’in’ya musaláabii, vakiigavira ingo jaachwe ko vaa mbare.✡
[Jeyyo, isáare rira ˆraluuswa ni muláali na mutwe rikakiimana, “Viigavira mirwaalo yaani,
kati yaavo na ingo yaani vakiivaira mbare.”] 36 Vakiikala, vakatuuba kumulaangirirya.
37 Mweeri ya mutwe waachwe vakaviika ishitáaka ˆraandikwa, “Uhu Ni YÉesu, Mutemi wa
Vayahúudi.”
38 Viívi vaviri vajáa vaning’iniwa misaláabii hamwi ne, umwi mukono wa kumooso na
wiingi mukono wa kulume, kira muuntu musaláabii waachwe.
39 Vaantu vara ˆvalookáa na aho, vamutukiráa voosingisya mitwe kwa heenchu voosea,
40 “Hooni ta ilaange, ati girimula uri Kaaya Njija na wiijeenge kwa siku itatu? Haaha
ilamurirye we mweeneevyo. Kooni kikomi weewe ni Mwaana wa Muluungu, kiima aho
musaláabii!”
41 Baa vakúúlu va veeneisi va Ijuva, hamwi na vawosi na vakiindya va Miiro
vakamuhenchula voosea,
42 “Avalamuriryáa viingi, amwi yoosiindwa kiilamurirya yeemweene? Ati yeeye ni
mutemi wa Isiraéeli! Hooni ni akiime musaláabii naasu tumurume.
43 Yeeye amwiiláangyaa Muluungu, na ajáa aluusa yeeye ni Mwaana wa Muluungu, haaha
Muluungu ni amulamurirye kooni yoomusaaka.”
44 Baa vara ˆvajáa vaníng’iniiwe misaláabii hamwi ne, vakamutukira.

---

* **27:32** ***Kiréene:*** Uhu ni múuji ˆujáa kura Afirika kaskasíini. Uko, Vayahúudi ˆvari foo viikaláa, baa Simóoni ni umwi wa Vayahúudi ˆveene vuujáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika. ✡ **27:34** Laanga Sabúuri 69:21. ✡ **27:35** Laanga Sabúuri 22:18.

Yéesu Yookwya Mʉsaláabii
(Maáriki 15:33-41; Lʉ́ka 23:44-49; Yoohaáni 19:28-30)

45 Kwandɨra mpɨɨndɨ ja mpoloonge fʉʉrʉ mpɨɨndɨ ja cháámuusi, kilwiirya kɨkakʉnɨkɨrɨra ɨsɨ yoosi.
46 Mpɨɨndɨ jo kiimikirirya ja cháámuusi, Yéesu akarɨra na ngururu yoosea, *"Éeli, Éeli lʉ́ama sabakɨtáani?"* noo kʉsea, "Ee Mʉlʉʉngʉ, Ee Mʉlʉʉngʉ, amwɨ waandékire?"✡
47 Maa kaa, vamwɨ va vaantʉ ˆvajáa hara ˆvakateere jeyyo, maa vakasea, "Ʉhʉ, yoomʉkemera Elía."✡
48 Ʉmwɨ waavo akatamanya chaangʉ, akatukya kɨɨntʉ ˆkɨrɨ monyomonyo diváaii ˆyasasʉka, akakɨfarɨmbɨrɨra isaangii, maa akamʉheera anywe.
49 Maa kaa, vɨɨngɨ vakasea, "Reki toone koonɨ Elía arɨ kʉʉja noo mʉlamurirya."
50 Maa reerʉ, Yéesu akaana kei vikʉlʉkʉʉlʉ, aho, akawulala.
51 Haaho, ɨpasía ra Kaaya Njija rɨkaatʉka katɨ na katɨ fuma mweeri fʉʉrʉ ɨsɨ, ɨsɨ ɨkasɨngɨsɨka na myaalaliwye ɨkaatʉka.
52 Mbɨrɨ́ɨra jikakʉnʉkʉka na mɨvɨrɨ ya vaaja vara ˆvajáa vaakwya ɨkafʉfʉka.
53 Yéesu ˆakafʉfʉke, avo vaantʉ vakafuma mbirɨ́ɨrii, na vakatamanya na múujii mʉʉja na vakavafʉmɨra vaantʉ ˆvarɨ foo.
54 Ʉra mʉkʉ́ʉlʉ wa valwi nkoondo na vara ˆvajáa ne voomʉlaangirirya Yéesu ˆvakoone kɨra kitiíntima na yara yoosi ˆyajáa yafʉ́mɨɨre, vakoofa mʉnʉmʉʉnʉ, voosea, "Ʉhʉ kɨkomi nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ aarɨ."
55 Kʉjáa kwatɨɨte vaantʉ vaki ˆvarɨ foo ˆvalaangáa ayo kwa kʉlɨ. Avo vajáa vamutuuba Yéesu fuma Galiláaya sa vɨndoomʉtʉmamɨra.
56 Kʉrɨ vamwɨ vaavo, ˆajáa amwaarɨ, Maríia Makɨdaléena, Maríia íyo waala Yaakúupu na Yóose, na íyo waala vaana va Sebedáayo.

Kʉtaahwa kwa Yéesu
(Maáriki 15:42-47; Lʉ́ka 23:50-56; Yoohaáni 19:38-42)

57 Haaha iwʉlo ˆrɨkɨɨngɨre, ajáa ʉʉja musúngaati ʉmwɨ fuma múuji wa Arimatáaya ˆasewáa Yooséefu. Ʉhʉ ne nɨ mʉpooji wa Yéesu ajáa.
58 Akamʉdomera Piláato noo koomʉloomba mʉvɨrɨ wa Yéesu. Piláato akalairirya aheewe.
59 Yooséefu akʉʉsʉmʉla mʉvɨrɨ, akʉʉfarɨmbɨrɨra sáanda ya kɨtáani cha kikomi,
60 maa akʉʉvɨɨka mbirɨ́ɨrii yaachwe mweeneevyo. Ɨyo mbɨrɨ́ɨra ya mpaanga nɨ ifya na ɨjáa yabokwa mwaalaliwyii. Aho, akafingiritya iwye ikʉlʉkʉʉlʉ, yoorifintamya mʉryaangwii wa mbɨrɨ́ɨra, maa akalooka.
61 Maríia Makɨdaléena na ʉra Maríia wɨɨngɨ vajáa vamwaarɨ aho haantʉ viíkyɨɨre kʉlaanga mbɨrɨ́ɨra.

Valʉkalʉka Mbirɨ́ɨrii

62 Lomʉtóondo yaachwe nɨ sikʉ ya Sabáato ɨjáa, vakʉ́ʉlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na Mafarisáayo vakatamanya na kwa Piláato.
63 Vakamʉsea Piláato, "Mʉkʉ́lʉ, takʉ́mbʉkɨɨre, ʉra mʉkwaata de akwye ajáa asea, 'Sikʉ itatʉ ˆjiri looka, fʉfʉka ndɨrɨ.'
64 Sa jeyyo, ʉlairirye mbɨrɨ́ɨra ɨlaangiririwe kamwɨ fʉʉrʉ sikʉ ya katatʉ. Koonɨ sɨ jeyyo, vapooji vaachwe ifaanaa vʉʉje, viive mʉvɨrɨ waachwe na vavawyɨɨre vaantʉ afúfukire fuma inkwyii. Ʉkwaata ʉhʉ wo kiimikirirya kʉva ʉrɨ wavɨɨha kʉlookya wa ncholo."
65 Piláato akavasea, "Nyuunyu sumuli valʉkalʉka. Tamanyi mʉkɨɨvɨɨkɨre valʉkalʉka va kikomi ja ˆvyeene mʉrɨ daha."
66 Sa jeyyo, vakatamanya na valʉkalʉka sa vakalaangirirye mbɨrɨ́ɨra kɨkomi, vakavaa mɨtooso rɨra iwye na vakavɨɨka ʉlaangiriryi.

28

Kʉfʉfʉka kwa Yéesu
(Maáriki 16:1-10; Lʉ́ka 24:1-12; Yoohaáni 20:1-10)

1 Sabáato ˆɨkalooke namʉtóondo dwɨɨ sikʉ ya Jumapɨ́rɨ,* Maríia Makɨdaléena, na ʉra Maríia wɨɨngɨ vajáa vadoma noo laanga mbɨrɨ́ɨra ya mpaanga ɨra ˆɨjáa yabokwa mwaalaliwyii.
2 Koonka, kitiíntima kikʉʉlʉ kɨkafʉmɨra sa murimʉ mʉʉja wa Ijʉva ʉjáa wakiima fuma kurumwii, ʉkafingiritya rɨra iwye, maa ʉkariikarɨra.
3 Ʉwo murimʉ buuwo yaachwe ɨjáa nɨ ja lʉlávo, na ɨngo jaachwe jijáa jeera ja mawye ya mbula.

✡ **27:46** Laanga Sabúuri 22:1. ✡ **27:47** Laanga 2 Vatemi 2:11; Maláaki 4:5. * **28:1** ***Jumapɨ́rɨ:*** Kigiríki aha chalʉʉsa sikʉ ya ncholo ya júma. Kwa Vayahúudi júma yaandáa sikʉ ya Jumapɨ́rɨ na yasɨrɨkɨráa na sikʉ ya Sabáato noo kʉsea Jumamóosi.

4 Vara valʉkalʉka va mbɨrɨ́ra vajáa voofa maatʉkʉ vii, vakatetema fʉʉrʉ vakava ja
ˆvaakwya.
5 Ʉra murimʉ mʉʉja ʉkavasea vara vaantʉ vaki, “Koofi tʉkʉ, sa taanga niise nɨ mʉsaakɨra
mwiise Yéesu ʉra ˆaning’iniiwé mʉsaláabii fʉʉrʉ akakwya.
6 Asiina aha tʉkʉ, afúfukire ja ˆvyeene asea. Yeendi mʉlaange haantʉ ˆalaariiwé.
7 Haaha tamanyi chaangʉ mʉkavasee vapooji vaachwe, ‘Afúfukire fuma inkwyii, ne
longoola iise na Galiláaya. Ʉko moona mʉrɨ.’✡ Laangi, nahúmwɨɨre vawyɨɨra.”
8 Jeyyo, vara vaantʉ vaki vakiinʉka hara varɨ na cheerʉ mʉnʉmʉʉnʉ kʉnʉ vɨ́ngɨɨrwe nɨ
woowa, vakafuma mbirɨ́rii itɨ́jo vakatamanya noo vawyɨɨra vapooji vaachwe ɨrɨ isáare.
9 Koonka, Yéesu akalʉmana novo akavasea, “Lʉmbɨ niijo!” Vara vaantʉ vaki
vakamʉseeserera, vakachwaama, vakakwaata majeo yaachwe, vakamwiinamɨra.
10 Aho, Yéesu akavasea, “Koofi tʉkʉ. Tamanyi mʉkavawyɨɨre vandʉʉ vaanɨ vatamanye na
Galiláaya, ʉko kʉʉnyona varɨ.”

Valʉkalʉka Vootwaala Mʉlomo

11 Mpɨɨndɨ vara vaantʉ vaki ˆvajáa njirii vootamanya, vamwɨ va vara valʉkalʉka
ˆvɨɨmɨrɨráa mbɨrɨ́ra vajáa vatamanya na múujii no vawyɨɨra vakʉ́ʉlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva
yoosi ˆyajáa yafʉ́mɨɨre.
12 Vakʉ́ʉlʉ va veeneɨsɨ va Ijʉva na vawosi vakiikala kiikalo na vakatʉʉnga njɨra ya
ʉloongo. Vakavaheera vara valwi nkoondo mpía ˆjiri foo,
13 kʉnʉ voovasea, “Moosaakwa mʉsee jei, ‘Vapooji vaachwe vuújire nuuchikʉ mpɨɨndɨ
suusu ˆtaarɨ talɨ́re, maa vakamwiiva.’
14 Koonɨ iji sáare jamʉfíkɨɨre gávana, suusu lʉma tʉrɨ sáare ne, sa mʉdɨɨre ringiwaringiwa.”
15 Jeyyo, vara valʉkalʉka vakasʉmʉla jira mpía, maa vakabweeyya ja ˆvyeene vajáa
vawyɨɨrwa. Masáare aya yeenera kwa Vayahúudi fʉʉrʉ isikʉ.

Yéesu Yoovatʉma Vapooji Vaachwe
(Maáriki 16:14-18; Lʉ́ka 24:36-49; Yoohá ani 20:19-23)

16 Aho, vara vapooji ikimi na ʉmwɨ vakadoma fʉʉrʉ Galiláaya, luulwii haantʉ Yéesu ˆajáa
avasea vatamanye.
17 ˆVakamoone vakamwiinamɨra, maa kaa, vɨɨngɨ vakava vookiivʉndʉka mitimii.
18 Aho, Yéesu akavʉʉjira, maa akasea, “Nahɨ́we wiimiriri woosi, kurumwii na kʉrɨ weerʉ.
19 Sa jeyyo, tamanyi mʉkavabweeyye vaantʉ va ɨsɨ joosi kʉva vapooji vaanɨ,
mʉndoovabatisa, kwa irina ra Taáta, na ra Mwaana na ra Mʉtima Mʉʉja.
20 Kei, mʉndoovakiindya kʉyakwaatya yoosi ˆnavalairirya nyuunyu. Kɨkomi nɨɨnɨ
mwaarɨ na nyuunyu sikʉ joosi, fʉʉrʉ mpɨɨndɨ ja ʉhero.”

✡ **28:7** Laanga Matáayo 26:32.

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ ja ˆvyeene yaandɨkwa nɨ Maáriki Mʉlongooryo

Kɨtáabu ɨkɨ, chaandɨkwa nɨ Yooháani Maáriki ˆiituubáa na vala Peéteri, Paúli na Barinába mpɨɨndɨ ˆvavariyʉláa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ (Mɨrɨmo ya Vatumwi 13:1-13; 15:36-41; 1 Peéteri 5:13). Masáare aya, ˆvyeene vamanyi vaséaa, yaandɨkwa kati ya myaaka ya 60-65 keende Kirisitʉ ˆavyaalwa. Viintʉ ˆvyoónekanaa, Maáriki noo wa ncholo ˆaandɨka Masáare Maaja.

Kɨɨntʉ ˆchabweeyya Maáriki aandɨke masáare aya, nɨ kʉvaheera mʉtɨma vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ˆveene vaturikiriwáa maatʉkʉ vii nɨ Kaisáari Néero, mʉtemi wa ɨsɨ ya Rúumi. Maáriki asaakáa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vɨɨme neeja baa koonɨ nɨ kuturikiriwa fʉʉrʉ vakwye ja Kirisitʉ.

Maáriki alumiriryalumiriirya ˆvyeene Yéesu akwaatwa, akaheewa irya ro kʉʉlawa nɨ Vayahúudi na Varúumi baa ʉvɨ tʉkʉ, akaturikiriwa, akaning'iniwa mʉsaláabii fʉʉrʉ akakwya, na sikʉ ya katatʉ akafʉfʉka (14:43–16:20). Kei, alumirirya Kirisitʉ nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ (3:11; 5:7; 15:39). Noo ˆchooreka aanda na masáare aya, "Ɨhɨ noo ncholo ya Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ, Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ" (1:1).

Maáriki alumirirya myuujíisa ˆɨrɨ foo ˆmyeene Yéesu atʉmamáa, koonekya Yéesu nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ kɨmaarɨ (4:35–5:43; 6:30-56; 7:31–9:32). Kei, alumirirya mwiikalo wa Yéesu, ˆvyeene iitoola sa alamurirye vaantʉ vaachwe, "Sa baa Mwaana wa Mʉʉntʉ, sɨ ʉʉja jo tʉmamɨrwa tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, ʉʉja sa jɨ avatʉmamɨre vaantʉ, kei atoole nkaasʉ yaachwe kʉva ununuuli sa vaantʉ ˆvarɨ foo" (10:45).

ˆVyeene Kɨtáabu ɨkɨ Chagavwa

Ncholo ya Masáare Maaja ya Yéesu *1:1-13*
Mʉrɨmo wa Yéesu ʉko Galiláaya *1:14-9:50*
Yéesu yootamanya na Yerusaléemu *10:1-52*
Júma Yéesu ˆajáa Yerusaléemu
Ʉvariyuli wa Masáare Maaja ya Yéesu Yerusaléemu *11:1-13:37*
Kuning'iniwa kwa Yéesu mʉsaláabii na inkwya yaachwe *14:1-15:47*
Kʉfʉfʉka na koonekana kwa Yéesu *16:1-20*

Yooháani Mʉbatisáaji Yoomwiimirya Njɨra Yéesu (Matáayo 3:1-12; Lʉ́ka 3:1-18; Yooháani 1:19-28)

1 Ɨhɨ noo ncholo ya Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ, Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ.

2 Ja ˆvyeene Ijʉva alʉʉsa kɨtáabwii cha Isáaya, mʉláali na mʉtwe waachwe,
"Laanga, mʉtʉma ndɨrɨ mutumwi waanɨ akʉlongorɨre,
yeeye kʉtengenesherya arɨ njɨra yaako.✡
3 Mʉʉntʉ yookaanɨrɨra vikʉlʉkʉʉlʉ ɨsɨ ya ibaláángwii,
'Imyi neeja njɨra sa IJʊVA,
wololi njɨra ˆng'eene arɨ tweera.'✡"

4 Masáare aya yakiimana, Yooháani Mʉbatisáaji afʉmɨra ɨsɨ ya ibaláángwii, yoovariyʉla ʉbatíiso wa vaantʉ kʉvalandʉka fuma uvii waavo, sa Mʉlʉʉngʉ asee, ʉvɨ waavo wasírire.

5 Vaantʉ fuma ɨsɨ yoosi ya Yudéea, na mavaru yoosi ya Yerusaléemu, vadomáa noo mʉteerera. Yeeye avabatisáa aho luujii lwa Yorodáani, kʉnʉ voolʉʉsa ʉvɨ waavo.

6 Yooháani iivɨkɨráa ɨngo ya mabaáhɨra ya ngamía na lʉkova iimʉ́tɨire.✡ Kɨɨntʉ ˆarijáa nɨ nkʉʉmbɨ na hʉʉkɨ wa isekii.

7 Na avariyʉláa ɨndoosea, "Amwaarɨ ˆyookʉʉja nyuma yaanɨ ˆarɨ na ngururu kʉlookya nɨɨnɨ, nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ daha baa tʉmama mʉrɨmo wa mʉtʉ́mwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tʉkʉ.

8 Nɨɨnɨ noobatisa na maaji, maa kaa, yeeye vabatisa arɨ na Mʉtɨma Mʉʉja."

Yéesu Yoobatisiwa (Matáayo 3:13-17; Lʉ́ka 3:21-22)

9 Sikʉ jira, Yéesu akʉʉja fuma Nasaréeti múuji wa Galiláaya, maa akabatisiwa nɨ Yooháani luujii lwa Yorodáani.

✡ **1:2** Laanga Maláaki 3:1. ✡ **1:3** Laanga Isáaya 40:3. ✡ **1:6** Laanga 2 Vatemi 1:8.

10 ^Akafume vii hara luujii, akoona kurumu kookwaatuka dwee, na Mutima Muuja
yookiima mweeri yaachwe ja nkúnde. 11 Maa sawúti ikafuma kurumwii, yoosea, "Weewe
ure Mwaana waani ^nakweenda, neeriwa mutima ni weewe munumuunu."

Yéesu Yooyerwa ni Irimu
(Matáayo 4:1-11; Lúka 4:1-13)

12 Ayo ^yakalooke vii, Mutima Muuja akamutwaala fuuru isi ya ibaláángwii.
13 Akiikala uko ibaláángwii siku makumi yani (40) yooyerwa ni Irimu, uko iikaláa na maka
ja isaka, mirimu miija noyo yamutumamiráa.

Yéesu Yookaanda Variyula Masáare Maaja

14 Siku ^jikalooke, Yoohániani Mubatisáaji akakwaatwa, maa akaviikwa munyololwii.✡ Siku
ijo, Yéesu akadoma na Galiláaya, indoovariyula Masáare Maaja ya Muluungu
15 yoosea, "Mpiindi jafíkire, Utemi wa Muluungu waséngeriire. Valanduki fuma uvii
waanyu na murume Masáare Maaja."

Yéesu Yoovaaniriira Vapooji va Ncholo
(Matáayo 4:18-22; Lúka 5:1-11)

16 Siku imwi, mpiindi ^alookáa na mbarimbari ya iriva ra Galiláaya, akamoona Simóoni na
mwaanaavo Anderéa, voowumira lwaavu na luujii, sa voovo ni vavúuvi vajáa.
17 Aho, Yéesu akavasea, "Ntuubi, na vabweeyya ndiri muve vavúuvi va vaantu."
18 Hahara, vakareka njwaavu jaavo, vakamutuuba.
19 ^Akadome na mbere kiduudi, akavoona vala Yaakúupu na Yoohániani vala sha
Sebedáayo, vajáa mashúwii voolukan'ya njwaavu jaavo.
20 ^Akavoone vii, maa akavaaniriira. Novo vakamureka taáta waavo na
vara vavúuvi viingi ^vamutumamiráa.

Yéesu Yookibirya Murimu Muvi
(Lúka 4:31-37)

21 Kufuma aho, vakadoma fuuru múujii wa Kaperenáumu. Siku ya Sabáato Yéesu akiingira
na sinagóogii, maa akaanda variyula Masáare ^Yari Mpeho.
22 Vaantu vakahwaalariwa ni uvariyuli waachwe, sa yeeye si avariyuláa ja vakiindya
vaavo va Miiro tuku, kiri vyoova jeyyo, yeeye akiindyáa ja muuntu ^ari na wiimiriri.
23 Hara sinagóogii yaavo, kujáa kwatiite muuntu umwi ^ajáa na murimu muvi, akatulatuula
isóso
24 yoosea, "Weewe Yéesu wa Nasaréeti, che woosaaka kuri suusu? Wuújire tumala wuu?
Nakumányire uri ani weewe! Weewe uri Muuja wa Muluungu."
25 Yéesu akuudalavya ura murimu muvi yoosea, "Kirinya sawu! Fuma kuri uhu muuntu!"
26 Hahara, ura murimu muvi ukamusukasuka ura muuntu na ngururu, kunu wootulatuula
isóso, maa ukafuma.
27 Hara, vaantu voosi vakatuluvala, maa vakaanda kiisea, "Iki ni che? Ni ukiindya mufya,
kei ^uri na wiimiriri! Yoolairirya baa mirimu mivi, noyo yoomuteerera!"
28 Masáare aya, yakeenera chaangu isi yoosi ya Galiláaya.

Yéesu Yoomuhorya Mukwi wa Simóoni
(Matáayo 8:14-17; Lúka 4:38-41)

29 Yéesu, Yaakúupu, Yoohániani, Simóoni na Anderéa vakafuma hara sinagóogii, vakadoma
fuuru kaayii kwaala Simóoni na Anderéa.
30 ^Vakafike, vakamushaana mukwi wa Simóoni ajáa nchiirii aváirwe ni ndwáala. Hahara,
vakamuwyiira Yéesu masáare yaachwe.
31 Akaseesa na hara kuuntu ^ajáa alíire, akamukwaata mukono ura maáma, maa
akamwiinula, hahara akahola, maa akaanda vatumamira.

Yéesu Yoovahorya Vaantu ^Vari Foo

32 Niiwulo mwaasu ^ukakutumire, Sabáato ikalooka. Vaantu vakaanda muretera valwíiri
voosi, na vaantu ^vari na mirimu mivi.
33 Aho, vaantu voosi va ura múuji vakiisaanka mbere ya kaaya.
34 Hara, maa Yéesu akava yoovahorya vaantu voosi ^vajáa na ndwáala ^jiísimiresimire, baa
kei iikibiryáa mirimu mivi ^iri foo. Maa kaa, si iirekeráa iyo mirimu mivi iluusike tuku, sa ijáa
yamumányire yeeye ni ani.

Yéesu Yoovariyula Masáare ^Yari Mpeho Galiláaya
(Lúka 4:42-44)

35 Lomutóondo yaachwe baa si kuna mwaa, Yéesu akadoma na kijiraawii, kura
akamuloomba Muluungu.

✡ **1:14** Laanga Maáriki 6:14-29.

36 Simóoni na viivaachwe vakamʉloonda.
37 ^Vakamoone, vakamʉsea, “Kira mʉʉntʉ yookʉsaakira.”
38 Yéesu akavasea, “Hendi na haantʉ hiingi, míijii yiingi ^iri mʉkaaya, nkavariyʉle baa ʉko, sa nʉʉja, sa mʉrimo ʉwo.”
39 Jeyyo, akariingirira isi yoosi ya Galiláaya, kʉnʉ yoovariyʉla Masáare ^Yari Mpeho masinagóogii, na avahoryáa vaantʉ ^vari na mirimʉ mivi.

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ ^Ari na Ʉlóónda
(Matáayo 8:1-4; Lúka 5:12-13)

40 Kʉjáa kwatiite mʉʉntʉ ʉmwi, ^ari na ndwáala ya ʉlóónda. Akʉʉja kʉri Yéesu, akachwaama, akiiloombererya yoosea, “Kooni woosaaka, ifaanaa ʉkaanjirʉla ndwáala yaani.”
41 Yéesu akamoonera mbavariri, akiinʉla mʉkono waachwe, akamʉsaasya, maa akamʉsea, “Noosaaka, ujirʉlwe!”
42 Hahara, akajirʉlwa na akahola ira ndwáala yaachwe.
43 Yéesu akamʉrekera adome, maa kaa, akamʉkaan’ya yoomʉsea,
44 “Kari umuwyíiraa mʉʉntʉ yoyoosi isáare iri tʉkʉ, tamanya ukiiyonekye kwa mweeneisi wa Ijʉvaʉtoole na mpóryo yo jirʉlwa, ja ^vyeene Músa alairirya, sa vataange kimaari ʉhórire.”✡
45 Kiri vyoobweeyya jeyyo, ʉra mʉʉntʉ akadoma, akaanda kaarya yara masáare kira haantʉ. Sa jeyyo, Yéesu si adaha kiingira na múujii ko kiiyonekya tʉkʉ, ni iikaláa kijiraawii vii. Maa kaa, baa neembe iivisáa, vaantʉ vamutuubáa fuma kira haantʉ.

2

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ ^Aakwya Iyandiyandi
(Matáayo 9:1-18; Lúka 5:17-26)

1 Sikʉ ^jikaseese, akahinduka na Kaperenáumu, vaantʉ vakateera ahíndukire na kaayii.
2 Mpuka nkʉʉlʉ ikiijiinga, ikasoveka baa nkalo mʉryaangwii. Ne akava yoovavariyʉrira Masáare ^Yari Mpeho.
3 Mʉʉntʉ ʉmwi ^aakwya iyandiyandi, akareetwa kʉri Yéesu iínwiirwe ni vaantʉ vani.
4 Sa ira mpuka nkʉʉlʉ, vara vaantʉ vakasiindwa kʉmʉlookya ʉra mʉlwíiri fʉʉrʉ kʉri Yéesu. ^Vakoone jeyyo, vakaambʉka ni ikekeerii, vakabontola ikekeera hara kʉʉntʉ Yéesu ^ajáa, vakamukiimirya ʉra mʉlwíiri na ndiri yaachwe. 5 Yéesu ^akoone kuruma kwaavo, akamʉsea ʉra mʉlwíiri, “Mwaana waani, ʉvi waako wasírire.”
6 Aho nyuumbii, kwajáa kwatiite vakiindya vamwi va Miiro vajáa viíkyiire, vakaanda kiirirkana mitimii yaavo voosea,
7 “Jooli ari lʉʉsa jei? Yoomʉhiintikira Mʉlʉʉngʉ! Si Mʉlʉʉngʉ yeemweene noo ^adáhaa sea ʉvi wasírire tʉkʉ wʉʉ?”
8 Hahara, Yéesu akataanga miiririkano yaavo, maa akavasea, “Ni sa che mookiiririkana ayo mitimii yaanyu?
9 Ni kirikwi noo chaangʉ kʉlookya myeewe, kʉmʉsea ʉhʉ mʉlwíiri, ‘Ʉvi waako wasírire,’ bakʉ kʉmʉsea, ‘Inʉka, ʉtoole ndiri yaako ʉlooke’?
10 Haaha noosaaka mʉtaange, Mwaana wa Mʉʉntʉ atiite wiimiriri wo sea vaantʉ, ‘Ʉvi waavo wasírire,’ aha weerwii.” Aho, akamʉsea ʉra mʉʉntʉ ^aakwya iyandiyandi,
11 “Nookʉsea, inʉka, toola ndiri yaako, ʉdome na kaayii kwaako.”
12 Hahara, maa akatoola ndiri yaachwe akafuma na weerwii, baa vara vaantʉ voosi nti ^voomʉlaanga. Maa vakatʉlʉvala, vakamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ voosea, “Isáare ja iri, si tʉnoona vii kaa tʉkʉ!”

Yéesu Ʉʉja jo Kaanirira Vavi
(Matáayo 9:9-13; Lúka 5:27-32)

13 Hara, maa Yéesu akadoma kei na mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ikamutuuba, maa akaanda kʉvavariyʉrira Masáare ^Yari Mpeho.
14 Mpiindi Yéesu ^awololáa mawʉlʉ, akamoona Láawi mwaana wa Alʉfáayo iíkyiire kivaandii cho rihira kóodi, yoosaankan’ya kóodi. Akamʉsea, “Ntuuba!” Ne Láawi akiinʉka, akamutuuba Yéesu.
15 Mpiindi Yéesu na vapooji vaachwe ^varijáa chákurya kaayii kwa Láawi, vasaankan’yi kóodi na vaduwalo ^vari foo varijáa novo. Sa vaantʉ ^vari foo, vamutuubáa.
16 Vakiindya vamwi va Miiro ya Mʉlʉʉngʉ na Mafarisáayo vajáa vamwaari. ^Vakamoone Yéesu yoorya hamwi na vaduwalo na vasaankan’yi kóodi, vakavasea vapooji vaachwe, “Sa che yoorya chákurya hamwi na maduwalo na masaankan’yi kóodi?”

✡ **1:44** Laanga Valáawi 14:1-32; Nkʉmbʉkira ya Miiro 24:8.

17 Yéesu ^akayateere ayo masáare, maa akavasea, “Vaantʉ ^varɨ nkaasʉ sɨ vasáakaa mwaanga tʉkʉ, maa kaa, valwɨ́rɨ noo vasáakaa mwaanga. Sɨ nʉʉja joo kaanɨrɨra vaantʉ ^viiyónaa vawoloki tʉkʉ, nʉʉja joo kaanɨrɨra vavɨ.”

Yéesu Yookuuriwa Kwiirekya Kurya
(Matáayo 9:14-17; Lʉ́ka 5:33-39)

18 Haaha, vapooji va Yoohóani na va Mafarisáayo viirekyáa kurya. Maa vaantʉ vakʉʉja joo muurya Yéesu vakamʉsea, “Amwɨ vapooji va Yoohóani na va Mafarisáayo viirékyaa kurya. Sa che vapooji vaako sɨ viirékyaa kurya?”

19 Yéesu akavasea, “De vyadáhɨkaa vaantʉ ^valáarikirwe nɨ mweenengovi, na mweenengovi ntɨ ^arɨ novo kwiirekya kurya wʉʉ? Sɨ varɨ kwiirekya kurya tʉkʉ, mpɨ́ndɨ joosi varɨ na mweenengovi.

20 Maa kaa, luu fika jiri mpɨ́ndɨ mweenengovi ^akasʉmwɨ́rwe fuma kwaavo, aho noo luu vakiirekiirye kurya.

21 Kusiina mʉʉntʉ ^adáhɨraa kiráka kifya isaámwii tʉkʉ. Koonɨ abwéeyyiirye jeyyo, ɨkyo kiráka moola kɨrɨ ɨro isaámʉ na ɨyo ɨngo kwaatʉka ɨrɨ kʉlookya lo ncholo.

22 Baa kei, kusiina mʉʉntʉ ^avíkiraa diváai ifya viríibii* vya kalɨ tʉkʉ. Koonɨ abwéeyyiirye jeyyo, ɨyo diváai ifya, pʉsʉla ɨrɨ ivyo viríiba, na diváai kɨ̈tika ɨrɨ na mweenediváai sova arɨ diváai na viríiba. Diváai ifya nɨ viríibii vifya ɨvíkirwaa.”

Yéesu nɨ Mweeneevyo wa Sabáato
(Matáayo 12:1-18; Lʉ́ka 6:1-5)

23 Sikʉ ya Sabáato ɨmwɨ, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa vakwaatɨra na mawundii ya ngáano. Mpɨ́ndɨ ^valookáa na hara mawundii, vapooji vakaanda hʉʉnga maangala ya ngáano.

24 Mafarisáayo vakamʉsea Yéesu, “Laanga, sa che vapooji vaako voowuna Miiro ya sikʉ ya Sabáato?”†

25 Maa akavasea, “Sɨ mʉnasoma vii tʉkʉ ^cheene atʉmama mʉtemi Daúdi mpɨ́ndɨ ^ajáa aávirwe nɨ njala na vaantʉ vaachwe wʉʉ?

26 Aho kali, mpɨ́ndɨ ja Abiasáari, mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ, Daúdi ɨ́ngɨra na nyuumbii ya Mʉlʉʉngʉ,✡ akarya mɨkáate ^ɨvɨ́ikwaa mbere ya Mʉlʉʉngʉ, akavaheera baa na viivaachwe. Mɨkáate ɨyo, veeneɨsɨ va Ijʉva vii noo vajáa varekerwa vɨndoorya. Vaantʉ vɨ́ngɨ Miiro ɨjáa yakaan’ya kurya.”

27 Baa kei akavasea, “Sabáato yavɨ́ikwa sa vaantʉ na sɨ vaantʉ sa Sabáato tʉkʉ.

28 Sa jeyyo, Mwaana wa Mʉʉntʉ nɨ Mweeneevyo baa wa Sabáato.”

3

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ Sikʉ ya Sabáato
(Matáayo 12:9-14; Lʉ́ka 6:6-11)

1 Yéesu ajáa ɨ́ngɨra kei na sinagóogii. Aho, kwajáa kwatɨ́ite mʉʉntʉ ^ajáa na mʉkono ^waakwya iyandiyandi.

2 Vamwɨ va vaantʉ ^vajáa aho, vakaanda mʉlaangisha Yéesu, voone koonɨ arɨ mʉhorya ʉra mʉʉntʉ sikʉ ya Sabáato, sa vamusitaakye.

3 Yéesu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ mʉkono ^waakwya iyandiyandi, “Seesa, ɨma aha mbere ya vaantʉ voosi.”

4 Yéesu akavuurya, “Nɨ virikwi noo Miiro yaruma tʉtʉmame sikʉ ya Sabáato? Kʉtʉmama mʉrɨmo mʉʉja, bakʉ kʉtʉmama mʉrɨmo mʉvɨ? Kʉlamurirya nkaasʉ, bakʉ kʉʉlaa?” Maa kaa, voovo sɨ vuuyirya kɨ̈ntʉ tʉkʉ.

5 Akavatuurirya miiso na nkalari, kʉnʉ yookoona ʉsʉʉngʉ sa ʉfafu wa mɨtima yaavo. Maa akamʉsea ʉra mʉʉntʉ, “Wolola mʉkono waako!” Ne akawolola mʉkono waachwe, ʉkava nkaasʉ kei!

6 Hahara, vara Mafarisáayo vakafuma na weerwii vakaanda kiiheera mɨryʉʉngʉ na mpuka ya vaantʉ va mʉtemi Heróode,* ^vyeene varɨ mʉʉlaa Yéesu.

Mpuka ya Vaantʉ Yoomutuuba Yéesu

---

* **2:22** ***viríibii:*** Viríiba nɨ saama ^javíkiraa diváai. Jaténgeneshiwaa na ndɨrɨ. † **2:24** ***voowuna Miiro ya sikʉ ya Sabáato:*** Kwa Miiro ya Vayahúudi kuwuna maangala yavɨrɨ yatatʉ iwundii kwa mʉʉntʉ sɨ vijáa vyakaaniwa tʉkʉ. Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 23:25. Mafarisáayo sɨ vamuuryáa Yéesu sa che vapooji vaachwe vookiiva tʉkʉ, kɨ̈ntʉ ^vamʉseáa nɨ sa che vapooji vaachwe vootʉmama mʉrɨmo wo chwa sikʉ ya Sabáato. Na Miiro ya Músa yasea kusiina mʉʉntʉ kʉtʉmama sikʉ ya Sabáato tʉkʉ. Laanga Ufumo 20:8-11. ✡ **2:26** Laanga 1 Samwéeli 21:1-6. * **3:6** ***mpuka ya vaantʉ va mʉtemi Heróode:*** Ava nɨ vaantʉ va cháama ^cheene chamutuubáa Heróode ^mweene atawaláa sa Varúumi. Vaantʉ ava vasaakáa vamʉʉlae Yéesu sa voofáa ifaanaa akasʉmʉla ɨsɨ.

7-8 Yéesu na vapooji vaachwe vakiinuka aho, vakadoma fuuru mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkuulu ya vaantu vamutuubáa. Vaantu avo vajáa vafúmire kira haantu, isi ja kuli na heehi, Galiláaya, Yudéea, Yerusaléemu, Idumáaya, isi yoosi nyambuko ya luujii lwa Yorodáani, na va heehi na míiji ya Tíiro na Sidóoni. Vaantu voosi avo, vuuja sa vajáa vatéiire masáare ˆmeene Yéesu atumaáa.

9 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Mbiikiri mashúwa imwi neeja, naambuke, sa vaantu jo kuunfenyenkererya.”

10 Yéesu aluusa jeyyo, sa ajáa avahóriirye vaantu ˆvari foo, na vaantu voosi vara ˆvajáa na ndwáala viifenyenkereryáa, sa vamusaasye.

11 Mirimu mivi ˆikamoone, yiivayyáa mbere yaachwe kunu yootula isóso yoosea, “Weewe uri Mwaana wa Muluungu!”

12 Yéesu akiikaan’ya irekereeke kwaarya masáare yaachwe kwa vaantu.

Yéesu Yoovasaawula Vapooji Ikimi na Vaviri (Matáayo 10:1-4; Lúka 6:12-16)

13 Aho, Yéesu akaambuka na luulwii, akavaanirira vara ˆveene yeeye avasaakáa, maa vakuuja na kuri yeeye.

14 Akavasaawula ikimi na vaviri, vave vatumwi vaachwe, vandooyeendan’ya ne, sa indoovatuma no vavariyurira Masáare ˆYari Mpeho.

15 Baa kei, vave na wiimiriri wo kibirya mirimu mivi.

16 Na ava noo vatumwi ikimi na vaviri ˆveene Yéesu avasaawula: Simóoni, ˆmweene Yéesu amwaanirira Peéteri,

17 Yaakúupu na Yooháani vala sha Sebedáayo ˆveene avaanirira Bonéege, noo kusea, “Vaana va kidandárika,”

18 Anderéa na Filíipi, Batolomáayo, Matáayo, Tomáasi, Yaakúupu sha Alufáayo, Tedéei, Simóoni Mukanáani

19 na Yúuda Isikarióoti ˆamuvarinduka Yéesu.

Yéesu na Belisebúuri

20 Yéesu akahinduka na kaayii, mpuka ya vaantu ikaanda kiijiinga kei, fuuru yeeye na vapooji vaachwe vakasova baa nkalo yo rya chákurya.

21 Kaayii kwaavo ˆvakateere masáare ˆmeene yaluuswáa, maa vakadoma noo musumula sa viiseáa, “Asárire!”

22 Hara mpukii, vajáa vamwaari vakiindya va Miiro ˆveene vajáa vafuma Yerusaléemu. Avo vakiindya vaseáa, “Uhu atiite Belisebúuri, na ni kwa luviro lwa Irimu yookibirirya mirimu mivi.”

23 Yéesu akavaanirira, akaluusika novo kwa símo akavasea, “Jooli Irimu riri daha kibirya Irimu mwiiwaachwe?

24 Kooni utemi umwi wiigávire haantu haviri kwiilwa woowo kwa woowo, utemi uwo si uri luunga tuku.

25 Baa kei, kooni lukolo lumwi lwiigáviregavire, ulo lukolo si luri luunga tuku.

26 Noo jeyyo, kooni Irimu riikíikiine rooreene na rive riigávire, si riri luunga tuku.

27 Maa kaa, kusiina muuntu ˆari daha kiingira nyuumbii ya muuntu ˆari na ngururu na anyahire máari jaachwe tuku, ni mpaka ta amuchuunge uwo muuntu ˆari na ngururu, de adahe nyahira máari jaachwe ˆari nojo.

28 Kimaari noovawyiira, uvi woosi wa vaantu na uhiintiki waavo woosi Muluungu sea ari wasírire.

29 Maa kaa, muuntu ˆmweene ari muhiintikira Mutima Muuja, Muluungu si ari sea uvi waachwe wasírire vii kaa tuku, na kuva ari muvi kwa siku ˆjisiina uhero.”

30 Yéesu aluusa jeyyo sa vajáa vamuséire, “Atiite murimu muvi.”

Vanduu va Yéesu na Íyo Waavo (Matáayo 12:46-50; Lúka 8:19-21)

31 Mpiindi kiduudi, akuuja íyo waala Yéesu na vaanaavo na Yéesu, vakiima mbarimbari, maa vakatuma muuntu amwaanirire.

32 Na vaantu ˆvajáa viíkyiire vakamuriingirira, vakamusea, “Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaari aha weerwii vookusaakira.”

33 Maa Yéesu akavasea, “Íyo wiitu na vaaniitu noo vala ani?”

34 Akavalaanga vaantu ˆveene vajáa viíkyiire vakamuriingirira, maa akavasea, “Laangi! Ava ˆvari aha noo vala íyo na vaaniitu.

35 Muuntu yoyoosi ˆatúmamaa kusaaka kwa Muluungu noo mwaaniitu, iruumbu raani na íyo wiitu.”

4

Lusímo lwa Mʉhaandi Mbeyʉ
(Matáayo 13:1-9; Lʉ́ka 8:4-8)

1 Mpɨ̈ndɨ kiduudi, Yéesu akaanda variyʉla Masáare ˆYarɨ Mpeho kei mbarɨmbarɨ ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ vakiisaanka, vakamʉfenyenkererya mpaka akaambʉka mashʉ́wa irivii, maa akiikala. Vaantʉ voosi vakiikala mbarɨmbarɨ ya iriva.
2 Akava yoovavariyʉrira viintʉ ˆviri foo kwa símo, na mpɨ̈ndɨ ˆavavariyʉrɨráa akavasea,
3 “Teereri! Mʉhaandi ʉmwɨ ajáa adoma noo haanda mbeyʉ,
4 mpɨ̈ndɨ ˆamyaaháa, mbeyʉ jimwi jikawyɨ̈ra njirii, ndee jikʉʉja jikajirya.
5 Jimwi jikawyɨ̈ra mwaalaliwyii kʉʉntʉ ˆkʉjáa kusiina salʉ jo keenererya, sa viintʉ salʉ sɨ jijáa jiri foo, jikamera chaangʉ.
6 Mwaasʉ ˆʉkavarɨke, jikashaawʉka, maa jikʉʉma sa viintʉ jijáa jisiina miriri.
7 Jimwi jikawyɨ̈ra haantʉ ˆhajáa na miíwa. Miíwa ˆɨkamere, ɨkajivaa, jikadundumala, maa jikadɨ̈ra vyaala ndɨ̈wa.
8 Maa kaa, jimwaarɨ jimwi ˆjawyɨ̈ra salwii ˆjiri na seve, jikamera, jikakʉla, jikavyaala maatʉkʉ vii, jimwi jikavyaala mara makumi yatatʉ (30), jimwi mara makumi mʉsasatʉ (60) na jimwi mara makumi ikimi (100).”
9 Maa akavasea, “ˆArɨ na matu yo teerera, nɨ ateere.”

Yéesu Yoovariyʉla Símo Jaachwe
(Matáayo 13:10-17; Lʉ́ka 8:9-10)

10 Mpɨ̈ndɨ kiduudi, Yéesu ajáa na vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ, na vɨ̈ngɨ vajáa vamʉrɨ́ngɨrɨ̈re, maa vakamuurya, “Símo jaako nɨ che joovariyʉla?”
11 Ne akavasea, “Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintʉ vya Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ, ˆvyeene vijáa fuumbo, maa kaa, vara sɨ ˆvarɨ Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ, noovawyɨ̈ra kwa símo.
12 Sa kʉlaanga, valaange, baa koona tʉkʉ.
Kʉteera vateere, baa taanga tʉkʉ.
Sa ngaarɨ vajáa vateera no taanga,
ngaarɨ vavarindʉka na vareka ʉvɨ waavo,
na ngaarɨ ʉvɨ waavo wasira.”✡

Yéesu Yoovariyʉla Lusímo lwa Mʉhaandi
(Matáayo 13:18-23; Lʉ́ka 8:11-15)

13 Aho, Yéesu akavuurya, “Sɨ mootaanga lusímo ʉlʉ tʉkʉ wʉʉ? Joolɨ de mʉrɨ taanga símo jɨ̈ngɨ?
14 Mʉhaandi wa mbeyʉ nɨ mʉʉntʉ ˆavárɨyʉlaa isáare ra Mʉlʉʉngʉ.
15 Mbeyʉ jira ˆjawyɨ̈ra njirii, nɨ ja vaantʉ vara ˆvarɨtéeraa isáare ra Mʉlʉʉngʉ, hahara Irimʉ rɨkʉʉja, maa rɨkajiseyya mitimii yaavo.
16 Mbeyʉ jira ˆjawyɨ̈ra mawyii, nɨ ja vaantʉ vara ˆvarɨtéeraa isáare ra Mʉlʉʉngʉ, na ˆvarɨhókeraa chaangʉ na cheerʉ.
17 Maa kaa, sɨ rɨvɨ̈ngíraa mitimii tʉkʉ, sa viintʉ vasiina nkalo ya miriri, kiikala varɨ noro kiduudi vii. Na uturikiri ˆʉrɨ kʉʉja vii, varékaa kʉra kuruma kwaavo chaangʉ.
18 Na mbeyʉ jira ˆjawyɨ̈ra miíwii, nɨ ja vaantʉ ˆvarɨtéeraa isáare ra Mʉlʉʉngʉ,
19 maa kaa, ʉhangaiki wa weerʉ, ʉkwaata wo kunguula máari na mpɨ̈ma ya viintʉ vyɨ̈ngɨ ˆviri foo, ivyo virifenyenkeryáa, rɨkareka kʉreeta kʉnáálo.
20 Na mbeyʉ jira ˆjahaandwa sevii, noo vara vaantʉ ˆvarɨtéeraa isáare ra Mʉlʉʉngʉ, vakariteengya, maa rɨkava na nkoonyo, jimwi jikavyaala mara makumi yatatʉ (30), jimwi mara makumi mʉsasatʉ (60), na jimwi mara makumi ikimi (100).”

Lusímo lwa Kɨmʉrɨ
(Lʉ́ka 8:16-18)

21 Yéesu akɨ̈sea ɨra mpuka, “Eri, kɨmʉrɨ chʉʉjaa, kɨkavɨ̈kwa iruungwii ra kɨtáanda wʉʉ? Bakʉ kɨkakʉnɨkɨrɨrwa na nyiingʉ ya kweenga wʉʉ? Tʉkʉ, nɨ kyaángwii kɨvɨ́ɨkwaa.
22 Sa kɨra kɨ̈ntʉ ˆchaviswa, vɨ̈kwa kɨrɨ kɨweerwii, na kɨra ˆchakʉnɨkɨrɨrwa, kʉnʉkʉlwa kɨrɨ.
23 ˆMweene arɨ na matu yo teerera, nɨ ateere!”
24 Hara, maa akavasea kei, “Mʉyakwaatye neeja aya ˆmooyateera. Sa kipíimo ˆcheene mʉrɨ konkomala kʉteerera masáare ya Ijʉva, noo ˆvyeene baa nyuunyu mʉrɨ taanga, baa kei koongereriwa mʉrɨ.
25 Sa ʉra ˆarɨ na kɨ̈ntʉ, koongereriwa arɨ kʉlookya, na ʉra ˆasiina kɨ̈ntʉ, vuulwa arɨ baa kɨra kidúúdi ˆarɨ nocho.”

Lusímo lwa Mbeyʉ ˆVyeene Ɨméraa

✡ **4:12** Laanga Isáaya 6:9-10.

26 Yéesu akavasea, “Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ ni ja jei ʉri. Mʉʉntʉ aháandaa mbeyʉ iwundii.
27 ^Ari hʉmʉla, baa alíire au ari miiso, mbeyʉ jaméraa no kʉla, yeeye baa taanga ^vyeene vyavíjaa tʉkʉ.
28 Salʉ joong’eene noo jibwéeyyaa jimere na jive mʉmero, jivyaale maangala, na maangala yave na mpeke.
29 Mpeke ^jiri kangaala, ʉwo mʉʉntʉ atóolaa lufyo chaangʉ, sa mpiindi jo chwa, jafíkire.”

Lusímo lwa Mpeke ya Haradáali
(Matáayo 13:31-32, 34; Lúka 13:18-19)
30 Kei akavasea, “Tʉʉfwaanirirye na che Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ? Bakʉ lusímo che tʉri sima, sa tʉʉvariyʉle?
31 Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ ifaanaa tʉkʉʉfwaanirirya na mpeke ya haradáali. Ihi ni mpeke ndudinduudi kʉlookya mpeke joosi jiháandwaa.
32 Maa kaa, kooni yaháandirwe, yavijáa mʉti mʉkʉʉlʉ kʉlookya miti yiingi ya mbowa. Na yavijáa na matáampi makʉʉlʉ, baa ndee jindoojeenga vivururu mpehwii ja matáampii yaachwe.”
33 Kwa símo ^jiri foo ja iji, noo ^vyeene Yéesu avariyʉláa isáare riija, ja ^vyeene vaantʉ vadaháa taanga.
34 Si avariyʉláa isáare roroosi ra Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ baa vasimira tʉkʉ, na mpiindi ^ajáa na vapooji vaachwe de indoovavariyʉrira.

Yéesu Yootuurya Ihúmbuuto Irivii
(Matáayo 8:23-27; Lúka 8:22-25)
35 Iwʉlo ra siki yiiyo, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Hendi tʉfirire iriva tʉdome na nyambʉko.”
36 Maa reerʉ, vakiireka ira mpuka ya vaantʉ, vakakwaata njira na ira mashúwa ^ng’eene Yéesu ajáa iingiire, baa mashúwa jiingi jikamutuuba.
37 Ihúmbuuto ^radalavadalaava rikaanda wuva, mapúunta ya maaji yakaringyaringya mashúwa kende imeme maaji.
38 Mpiindi ijo, Yéesu mweeneevyo ajáa alíire nyuma ya mashúwa iisíkiriirye kimútwii. Vapooji vaachwe vakamwaanirira, voosea, “Mukiindya, toonyimira, tʉlaange.”
39 Aho, Yéesu akiinʉka, akaridalavya ihúmbuuto na akayasea mapúunta, “Kirinyi sawu! Mʉtʉʉle tʉ!” Hara, ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatʉʉla tʉ.
40 Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, “Sa che mookoofa? Si mʉnaanduma tʉkʉ wʉʉ?”
41 Maa kaa, voovo vajáa vakwáatirwe ni woowa mʉnʉmʉʉnʉ, vookiiyurya, “De ʉhʉ ni ani, baa ihúmbuuto na mapúunta vyoomʉteera?”

5

Yéesu Yoomʉhorya Mʉʉntʉ ^Ari na Mirimʉ Mivi
(Matáayo 8:28-34; Lúka 8:26-39)
1 Yéesu na vapooji vaachwe vakafirira na nyambʉko ya iriva ra Galiláaya, vakiingira isi ya Vageráasi.
2 Yéesu ^akakiime vii hara mashúwii, mʉʉntʉ ʉmwi ^ari na mirimʉ mivi afúmire mbiríírii, akʉʉja, maa akalʉmana ne.
3 Hara mbiríírii, noo kʉʉntʉ ʉwo mʉʉntʉ ^iikaláa. Kusiina mʉʉntʉ ^adaháa kumuchuunga baa na minyololo tʉkʉ.
4 Achuungwáa na minyololo mikonwii na piíngʉ mawulwii, indoodʉmʉladʉmʉla, baa kusiina mʉʉntʉ ^ajáa na ngururu jo mʉdaha tʉkʉ.
5 Sikʉ joosi uchikʉ na muusi, iikaláa mbiríírii na njuulwii, yootʉla isóso no kiisanasana na mawye.
6 ^Akamoone Yéesu kʉʉra, akamʉkibirira, maa akachwaama mbere yaachwe,
7 akatʉlatʉʉla isóso, yoosea, “Che woosaaka kʉri niini, weewe Yéesu Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ^Ari Mweerimweeri? Hooni ilahe kwa Mʉlʉʉngʉ, si ʉri kuunturikirya tʉkʉ.”
8 Walʉʉsa jei, sa viintʉ Yéesu ajáa ʉʉséire, “Murimʉ mʉvi, fuma kwa ʉhʉ mʉʉntʉ!”
9 Maa Yéesu akuuyurya, “Ani ʉsewáa?” Nowo ukuuyirya, ʉkasea, “Irina raani ni Mayana na Mayana ya Valwi Nkoondo sa viintʉ tʉri foo.”
10 Murimʉ mʉvi ukiilomboola maatʉkʉ vii kʉri Yéesu, kari iikibirye na isi yiingi tʉkʉ.
11 Haaha, mbarimbari ya lʉʉlʉ heehi na aho haantʉ, kʉjáa kwatiite ufya wa nkaamba ^jooriisha.
12 Ira mirimʉ mivi ikamʉloomba Yéesu, yoosea, “Tʉrekere, tʉkajiingire jira nkaamba.”
13 Yéesu akiirekera ira mirimʉ mivi, ikafuma, ikiita kiingira jira nkaamba. Mirimʉ mivi ikiingire ʉra ufya wa nkaamba mayana yaviri (2,000), nkaamba jikiihuunta, jikagirita, jikabʉrʉkira irivii, maa jikakwya joosi vʉʉ.

14 Varíisi va jira nkaamba vakakuurika itíijo, vakatwaala mulomo kwa vaantu ˆvajáa mawundii na múujii. Maa vakuuja noo laanga masáare ˆmeene yafúmiire.
15 ˆVakafike kuri Yéesu, vakamoona ura muuntu ˆajáa na mayana na mayana ya mirimu mivi, iíkyiire, iivíkiire ingo, ari baa na miryuungu yaachwe, maa vakoofa.
16 Vara ˆveene viiyonera na miiso yaavo, vakavawyiira vaantu viingi yara ˆmeene yajáa yafúmiire kwa ura muuntu ˆajáa na mirimu mivi, na jira nkaamba.
17 Aho, vakaanda muloomba Yéesu alooke hara isi ya meevo.
18 Yéesu ˆakaande kiingira mashúwii, ura muuntu ˆajáa na mirimu mivi akiiloombererya atamanyan'ye na Yéesu.
19 Yéesu akamusiitira, yoosea, "Doma na meenyu, ukavawyiire vaantu va meenyu ˆvyeene Iuva akutúmamiire masáare makuulu, na ˆvyeene akuláangire na riiso ra wuuja."
20 Maa ura muuntu akadoma, akaanda kaarya uko isi ya Dekapóoli* ˆvyeene Yéesu ajáa amutúmamiire, maa vaantu voosi vakatuluvala.

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Muki na Yoomufufula Muhíínja
(Matáayo 9:18-26; Lúka 8:40-50)

21 Maa reeru, Yéesu akafirira na mashúwa na nyambuko ya iriva. ˆAkafike hara mbarimbari ya iriva, mpuka nkuulu ikamuriingirira.
22 Akuuja muuntu umwi, irina raachwe Yaíiro, umwi wa vakúúlu va sinagóogi. ˆAkamoone Yéesu, maa akawya majewii yaachwe.
23 Akiilomboola, yoosea, "Aai, kahíínja kaani ni kalwíiri ka inkwya. Nookuloomba tudoman'ye, ukakasaasye na mukono waako vii, kahole kave nkaasu."
24 Maa vakiilongoorya na Yéesu. Ira mpuka ikava yoomutuuba na yoomufiinda.
25 Aho, kujáa kwatiite muuntu muki ˆajáa na ndwáala yo fuma sakami ˆiri foo kwa myaaka ikimi na iviri.
26 Ajáa aturikira maatuku vii, sa ayeenda uwaangii akamala máari jaachwe joosi vuu, baa hola tuku na ndwáala yaachwe ikakonkomala.
27 ˆAkamuteere Yéesu, akamutuuba kunu nyuma, akiifenyenkererya mpukii ya vaantu, maa akasaasya nkáancho yaachwe.
28 Abweeyya jei sa iiseáa kimoyomooyo, "Kooni nasáasiirye ingo ya Yéesu vii, hola ndiri."
29 ˆAkasaasye vii, sakami ikadeen'ya, akiiteera muviri pwee, ahórire ira ndwáala yaachwe.
30 Hahara, Yéesu akataanga kwatiite ngururu ˆjimufúmire, akavalandukira ira mpuka ya vaantu, maa akavuurya, "Ni ani asáasiirye ingo yaani?"
31 Vapooji vaachwe vakamusea, "Aai, si wookoona viintu mpuka ya vaantu yookiifiinda tuku wuu? Sa che wookuurya, 'Ni ani asáasiirye ingo yaani?'"
32 Maa kaa, yeeye akadoomererya laangira sa amoone ˆmweene amusáasiirye.
33 Ura muuntu muki yootaanga ˆkimufúmiire, akiiturirya, akachwaama mbere ya Yéesu kunu yootetema† ni woowa.✡ Maa akaluusa vyoosi ˆvimufúmiire.
34 Yéesu akamusea, "Muhíínja waani, kuruma kwaako kwakuhóriirye. Tamanya na mwiikalo muuja, uhole ndwáala yaako."
35 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yooluusika, vakafika vaantu fuma kaayii kwa Yaíiro, umwi wa vakúúlu va sinagóogi, maa vakamusea, "Muhíínja waako awúliire. Amwi wootuuba mujuuwa mukiindya?"
36 Maa kaa, Yéesu si ayakwaatya ayo masáare tuku, yeeye akamusea Yaíiro, "Kwiitweetya tuku, nduma niini vii."
37 Akavasumula vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani mudúúdi wa Yaakúupu vii, vamutuube. Akavakaan'ya vaantu viingi vareke kumutuuba.
38 ˆVakafike kaayii kwa Yaíiro, vakateera ntáákwi, isóso, na vaantu vooriira noo myaa.
39 Vakiingira na nyuumbii, maa Yéesu akavasea, "Sa che mootula isóso no rira? Muhíínja si akwíire tuku, ni alíire vii."
40 Voovo vakamuseka Yéesu na heenchu.
Maa kaa, Yéesu akavakibirya voosi vafume na weerwii, akavaanirira íyo na taáta waala muhíínja na vapooji ˆveene ajáa novo hara. Maa vakiingira na hara haantu muhíínja ˆajáa aláariiwe.
41 Yéesu akamukwaata mukono muhíínja, maa akamusea, "*Talíita, kúumi*,"‡ noo kusea, "Muhíínja, nakuséire, inuka!"

---

* **5:20** ***Dekapóoli:*** Ni isáare ra Kigiríki, noo kusea *míiji ikimi.* Na vaantu ˆviikaláa isi ya Dekapóoli si vajáa Vayahúudi tuku.

† **5:33** ***yootetema:*** Uhu muuntu muki atetemáa sa iiseáa amubweeyyirye Yéesu ave na njeo baa kei ajáa awúnire Miiro ya Vayahúudi. Sa kwa Vayahúudi muuntu muki kufuma sakami, kwabweeyyáa ave na njeo. Na si yasaakwáa asaangira na vaantu viingi tuku. ✡ **5:33** Laanga Valáawi 15:25-33. ‡ **5:41** ***Talíita, kúumi:*** Ihi ni nduusika ya Kiaráamu, na noo ijáa imwi ya nduusika ja Yéesu.

42 Hahara, ʉra muhíínja akiinʉka, maa akaanda yeenda. Muhíínja ajáa atiite myaaka ikimi na ivïri. ˆVakoone jeyyo, maa vakatʉlʉvala maatʉkʉ vii.
43 Yéesu akavakaan'ya, yoosea, "Kari mʉlúusaa iri isáare kʉri mʉʉntʉ baa ʉmwi vii tʉkʉ." Maa akavasea vara vaantʉ vamʉheere chóorya ʉra muhíínja arye.

6

Vanasaréeti Voomusiita Yéesu
(Matáayo 13:53-58; Lʉ́ka 4:16-30)

1 Yéesu akiinʉka fuma kwa Yaíiro, akadoman'ya na vapooji vaachwe fʉʉrʉ múujii wa Nasaréeti kʉʉntʉ ˆakʉriira.
2 Na sikʉ ya Sabáato ˆikafike, akaanda variyʉla Masáare ˆYari Mpeho sinagóogii. Vaantʉ va Nasaréeti ˆvari foo ˆveene vamʉteereráa, vakatʉlʉvala, maa vakasea, "Ʉhʉ, hai ayatúriirye masáare aya? Na ʉlʉ lʉviro lo bweeyya myuujíisa? Tooti iji ni jirikwi?
3 Eri, ʉhʉ si ʉra mʉsóngoli mbáwo, mwaana wa Maríia tʉkʉ wʉʉ? Baa vandʉʉ vaachwe, si vala Yaakúupu, Yóose, Yʉ́ʉda na Simóoni tʉkʉ wʉʉ? Na vandʉʉ vaachwe va kiintʉ kiki, si ava ˆtwiíkalaa novo aha?" Maa vakasiita muruma.
4 Yéesu akavasea, "Mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva arúmwaa kira haantʉ, maa kaa, si arúmwaa múujii meevo tʉkʉ, na kwa vandʉʉ vaachwe na kaayii kwaachwe tʉkʉ."
5 Sa jeyyo, ni atʉmama myuujíisa mike vii, yo vavikira mikono valwíiri, novo vakahongera.
6 Akahwaalala maatʉkʉ vii, sa viintʉ si vamuruma.

Yéesu Yoovatʉma Vapooji Vaachwe Ikimi na Vavïri
(Matáayo 10:5-15; Lʉ́ka 9:1-6)

Hara, maa Yéesu akariinga maturii ya heehi na Nasaréeti meevo, kʉnʉ yoovavariyʉrira vaantʉ Masáare ˆYari Mpeho.
7 Akavaanirira vapooji vaachwe ikimi na vavïri. Akavaheera wiimiriri mweeri ya mirimʉ mivi. Akavatʉma vavïriviri, kʉnʉ
8 yoovalairirya, "Kati ˆmookera njira, kari mʉsúmʉlaa muriwa tʉkʉ, baa chóorya tʉkʉ, baa kei kari mʉsúmʉlaa mpía tʉkʉ, sumuli nkome vii,
9 na viráatʉ ivikiri, maa kaa, kari mʉsúmʉlaa nkáancho ya kavïri tʉkʉ."
10 Kei akavasea, "Kaaya ˆng'eene mʉri teengiwa ikali haaho, fʉʉrʉ sikʉ ˆmʉri looka múuji ʉwo.
11 Na haantʉ hohoosi ˆvari siita vateengya no siita vateerera masáare yaanyu, looki na ikonkomi marʉri majewii yaanyu, koonekya ʉvi waavo."
12 Vapooji vaachwe vakadoma, kʉnʉ voovariyʉla vaantʉ vavalandʉke fuma uvii waavo.
13 Baa kei vakibiryáa mirimʉ mivi ˆiri foo, vavahakáa valwíiri makuta, novo vahongeráa.

*Inkwya ya Yoohá**ani** Mʉbatisáaji*
(Matáayo 14:1-12; Lʉ́ka 9:7-9)

14 Mpiindi ijo, mʉtemi Heróode Antípaasi akateera masáare ya Yéesu, sa viintʉ irina ra Yéesu ˆralʉʉswáa kira haantʉ. Vamwi va vaantʉ vaseáa, "Ʉhʉ ni Yoohá**ani** Mʉbatisáaji ˆafúfukire fuma inkwyii. Ikï noo ˆchooreka lʉviro lo bweeyya myuujíisa lʉri ne."
15 Vamwi vaseáa, "Ʉhʉ ni Elía, mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva." Kei vamwi vaseáa, "Ʉhʉ ni ja vara valáali na mʉtwe va Ijʉva va kali."
16 Maa kaa, Heróode ˆakateere masáare ayo, akasea, "Ʉhʉ ni ʉra ˆnamʉdʉmʉla mʉtwe, Yoohá**ani** Mʉbatisáaji. Afúfukire!"
17 Heróode alʉʉsa jeyyo sa ʉko nyuma ajáa alairirya Yoohá**ani** Mʉbatisáaji akwaatwe, aviikwe mʉnyololwii, sa Herodía. Ʉhʉ Herodía ni muki wa Filípi, mwaanaavo na Heróode ajáa. Heróode ajáa amʉloola.
18 Na Yoohá**ani** Mʉbatisáaji amʉseáa Heróode, "Miiro yakaan'ya weewe kʉmʉsʉmʉla muki wa mwaanaanyu."
19 Sa jeyyo, Herodía akamʉviikira Yoohá**ani** ikuundi mutimii, asaakáa amʉʉlae, nkalo vii indoosoveka.
20 Heróode amoofáa Yoohá**ani** sa ajáa ataanga Yoohá**ani** ni mʉwoloki na ni mʉʉja wa Mʉlʉʉngʉ, maa indoomukitirirya sa Herodía asiindwe kʉmʉʉlaa. Kei, Heróode ajáa eenda kʉteerera masáare ya Yoohá**ani**, baa neembe masáare yaachwe yamutuungyáa ʉsʉʉngʉ mʉnʉmʉʉnʉ.
21 Maa reerʉ, nkalo ikatooreka. Sikʉ iyo, Heróode ajáa abwéeyyiirye ngovi yo kʉmbʉkira sikʉ ˆavyaalwa. Akavalaarika valʉme iiláangyaa novo sáare, vakʉ́ʉlʉ va vakʉ́ʉlʉ va valwi nkoondo na vakʉ́ʉlʉ va Galiláaya.

22 Aho ngovii, muhíínja wa Herodía akamʉvinira Heróode na vayeni vaachwe, maa
vakavyeenda maatʉkʉ vii. Mʉtemi Heróode akamʉsea ʉra muhíínja, “Lʉʉsa kiintʉ cho-
choosi ˆwoosaaka, niini kʉheera ndiri.”
23 Akiilaha, yoosea, “Niiláhire! Kiintʉ chochoosi ˆʉri saaka, niini kʉheera ndiri. Baa koon i
ni kʉkʉkerera isi ya ʉtemi waani kati na kati.”
24 Maa ʉra muhíínja akafuma, akiita muurya íyo waavo, “Ni kiintʉ che ndiri loomba?”
Íyo waavo akamʉsea, “Mʉtwe wa Yooháani Mʉbatisáaji!”
25 Hahara, akahinduka itíijo na kʉri mʉtemi, maa akamʉsea, “Mpeera haaha vii, mʉtwe
wa Yooháani Mʉbatisáaji ʉvíkiirwe ikaafii.”
26 Mʉtemi akavisʉʉla maatʉkʉ vii. Maa kaa, sa viintʉ ajáa amwiiláhiire mbere ja vayeni
vaachwe, akasiindwa mʉsiitira.
27 Hahara, mʉtemi Heróode akamʉtʉma mulwi nkoondo ʉmwi, akareete mʉtwe
wa Yooháani. Ʉra mulwi nkoondo akiingira na mʉnyololwii, akamʉdʉmʉla Yooháani
Mʉbatisáaji mʉtwe.
28 Akavikira mʉtwe wa Yooháani ikaafii, maa akamʉtwaarira mwaana wa Herodía, ne
akamʉkwaatya íyo waavo.
29 Na vapooji va Yooháani ˆvakateere ayo masáare, vakiita sʉmʉla mʉviri waachwe, maa
vakiita mʉtaaha mbiríírii.

Yéesu Yooriisha Vaantʉ Valʉme Mayana Yasaano
(Matáayo 14:13-21; Lúka 9:10-17; Yooháani 6:1-14)

30 Vatumwi va Yéesu ˆvakahinduke, vakamuwyiira Yéesu viintʉ vyoosi ˆvatúmamire na
ˆvyeene vakíindiirye.
31 Maa Yéesu akavasea, “Hendi, tʉdome na kijiraawii, mʉkahʉmʉlʉke kiduudi.” Alʉʉsa
jei, sa hara haantʉ ˆvajáa, kwajáa kwatiite vaantʉ ˆvari foo ˆvʉʉjáa no looka, vakasova baa
nkalo yo rya.
32 Hara, vakiinʉka na mashúwa, maa vakadoma na haantʉ ha tʉʉla kusiina vaantʉ.
33 Maa kaa, vaantʉ ˆvari foo vakavoona Yéesu na vapooji vaachwe voolooka, maa
vakavataanga. Vakakʉʉrika na lwa kʉʉlʉ fuma míiji yoosi, vakadoma na kʉra kʉʉntʉ Yéesu
ˆadomáa, maa vakalongoola fika.
34 Yéesu ˆakakiime mbarimbari ya iriva, akoona mayiimbi ya vaantʉ, akavoonera
mbavariri sa vajáa ni ja muundi ˆjisiina muríisi. Maa, akaanda variyʉla masáare ˆyari foo.
35 ˆKʉkaande kʉswa, vapooji vakiita kʉri Yéesu, maa vakamʉsea, “Haantʉ aha ni kʉli na
kaaya ja vaantʉ, baa kei mwaasʉ waswíire.
36 Aai, varekere vaantʉ, vakiiwʉrire vyóorya ʉko mawundii na maturii ˆyari heehi.”
37 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Vaheeri nyuunyu chóorya.”
Novo vakamʉsea, “Hai tʉri fumya mpía ja dináari magana yaviri (200) jo wʉrira chóorya
cho viikutya vaantʉ voosi ava?”
38 Akavuurya, “Mikáate ingai mwatiite? Hooni kalaangi.”
ˆVakahinduke, maa vakamʉsea, “Imwaari mikáate isaano na soompa iviri.”
39 Maa akavalairirya, vaviikarye vaantʉ kitoongetoonge masaambii.
40 Vaantʉ novo vakiikala vitoonge vya vaantʉ makumi yasaanosaano (50) na makumi
ikimikimi (100).
41 Yéesu akatoola ira mikáate isaano na jira soompa iviri. Akiinurirya miiso yaachwe na
kurumwii yoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ. Akabendʉlabendʉla ira mikáate isaano, maa akava-
heera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantʉ. Baa na jira soompa iviri akabweeyya
vivira.
42 Vaantʉ voosi vakarya, vakiikuta.
43 Vapooji vakatoorera mabéendʉ ya mikáate, vakamemya vikápu ikimi na viviri.
44 Vaantʉ ˆvaarya vajáa vamema maatʉkʉ vii, vaantʉ valʉme* vii ni mayana yasaano
(5,000) vajáa.

Yéesu Yooyeendera Mweeri ya Maaji
(Matáayo 14:22-33; Yooháani 6:16-21)

45 Hahara vii, Yéesu akavadoomererya vapooji vaachwe, vaambʉke mashúwa, valon-
goole na iturii ra Besaída, nyambʉko ya iriva ra Galiláaya. Yeeye akachaala yookiiteengʉla
na ira mpuka.
46 Vaantʉ ˆvakalooke, akaambʉka na luulwii noo mʉloomba Mʉlʉʉngʉ.
47 Na mpiindi ja iwʉlo, mashúwa ijáa yafíkire kati na kati ya iriva, na Yéesu ajáa achíhiire
yeemweene luulwii.

---

* **6:44** ***vaantʉ valʉme:*** Vayahúudi vavaláa vaantʉ valʉme vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantʉ vaki na vasinga ˆvaarya
iyo mikáate na soompa.

48 Maa akavoona vapooji vaachwe kuura vootarikira kutwaala mashúwa na mbere, sa ihúmbuuto rawuváa fuma mbere yaavo. ^Ikafike namuyiingu, Yéesu akavatuuba na katikati ya iriva yooyeendera mweeri ya maaji, akava yoosaaka valooka.
49 Maa kaa, ^vakamoone yooyeenda mweeri ya maaji, vakiisea ni murimu. Aho, vakaanda kwaana ntáákwi,
50 sa ^vakamoone, voosi vajáa viivundúka maatúku vii. Hahara, maa akavasea, "Fafyi mitima, ni niini, koofi túku."
51 Yéesu akaambúka na mashúwii hamwi novo, aho, maa ihúmbuuto rikaherya. Vapooji vaachwe vakatuluvala maatúku vii,
52 sa vajáa vakaari taanga ura muujíisa wa mikáate na mitima yaavo ijáa ikaari yafafa.

Yéesu Yoovahorya Valwíiri uko Genesaréeti
(Matáayo 14:34-36)

53 Yéesu na vapooji vaachwe ^vakafirire iriva ra Galiláaya, maa vakafika isi ya Genesaréeti, aho, vakiimya mashúwa.
54 ^Vakakiime vii mashúwii, maa vaantu vakamutaanga Yéesu.
55 Vakariingirira chaangu isi yoosi, na vakatoola valwíiri na ndiri jaavo, maa vakavatwaala na kuuntu ^vateeráa Yéesu amwaari.
56 Kira múuji, ituri, na miwundii, noo kusea, kira haantu Yéesu ^adomáa, vaantu vavaviikáa valwíiri vaavo gurii. Na vamuloombáa, avarekere valwíiri vasaasye baa mukáwo wa ingo yaachwe vii. Na voosi ^vasaasya ingo yaachwe, vahongera.

7

Miiro yo Tuuba ni ya Ijuva si ya Vaantu Túku
(Matáayo 15:1-9)

1 Siku imwi, vamwi va Mafarisáayo na vakiindya va Miiro fuma Yerusaléemu, vajáa viisaanka mbere ya Yéesu.
2 Aho, vakavoona vamwi va vapooji va Yéesu, voorya chóorya na mikono ^iri na njeo, noo kusea, baa kooyya mikono ja ^vyeene vyasáakwaa túku.
3 Mafarisáayo na Vayahúudi voosi kooni si vanooyya mikono ja ^vyeene vyasaakwa, si varijáa túku, kutuuba nkuungu ya vala baaba waavo.
4 Mpiindi ^vafúmire sokóonii, si varíjaa kiintu chochoosi túku mpaka vooyye mikono kuseyya njeo. Na vatiite nkuungu jiingi ^jiri foo vii ^vatúubaa, baa ja yo kooyya nduvo, nyiingu na saama ja sháaba.
5 Aho, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakamusea Yéesu, "Eri, sa che vapooji vaako si vatúubaa nkuungu ja vala baaba, vandoorya na mikono ^iri na njeo?"
6 Maa Yéesu akavasea, "Muláali na mutwe wa Ijuva Isáaya aluusa kimaari mpiindi ^alaaláa na mutwe sa nyuunyu vakweembi ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaluusa,
'Vaantu ava vaanyémyaa na milomo vii,
maa kaa, mitima yaavo iri kuli na niini.
7 Kuunyinamira kwaavo ni ja kisiina,
sa ni vavariyuláa ndairiri ja vaantu vii.'[*]
8 Kimaari, mwarékire ndairiri ja Muluungu maa mukakwaatirira nkuungu ^javiikwa ni vaantu."
9 Akavasea kei, "Mwamányire pala ndairiri ja Muluungu kiweere sa mutuube nkuungu jaanyu.
10 Músa muláali na mutwe wa Ijuva asea, 'Uvanyemye vala íyo na taáta waanyu,'[*] na 'Ura ^ari mutukira íyo au taáta waavo, uulawe.'[*]
11 Maa kaa, nyuunyu mundoovavariyurira vaantu, vandoovasea vala íyo na taáta waavo, 'Hai, si ndiri daha kuvaambirirya túku, sa iki ^natiite ni Korobáani, noo kusea, kilungulungu ^nakera na ivarwii sa Muluungu.'
12 Jeyyo, noo vyahérire, kusiina kuvaambirirya vala íyo na taáta waavo túku.
13 Jeyyo, noo ^vyeene muchwíjaa mati isáare ra Muluungu sa nkuungu jaanyu ^mwiihéereryaa. Baa kei, vimwaari viintu ^viri foo vii ^mutúmamaa ^viifwíine na ivyo."

Viintu ^Vibwéeyyaa Muuntu Ave na Njeo
(Matáayo 15:10-20)

14 Aho, Yéesu akavaanirira vaantu, akavasea, "Voosi kira umwi waanyu nteereri neeja, mutaange iki.

[*] **7:7** Laanga Isáaya 29:13. [*] **7:10** Laanga Ufumo 20:12; Nkumbukira ya Miiro 5:16. [*] **7:10** Laanga Ufumo 21:17; Valáawi 20:9.

15 Kusiina kiintu ˆkimwiingiraa muuntu ˆkidáhaa mubweeyya ave na njeo tuku. Kiri vyoova
jeyyo, ˆkimufúmaa mutimii noo kimubwéeyyaa ave na njeo. [
16 ˆAri na matu ni ateere.]”
17 ˆAkiireke na ira mpuka ya vaantu, akiingira na nyuumbii, maa vapooji vaachwe
vakamusea avariyule lura lusímo lwaachwe.
18 Ne akavasea, “Baa nyuunyu si mootaanga tuku wuu? Si mootaanga kusiina kiintu baa
kimwi ˆkimwiingiraa muuntu ˆkiri mubweeyya ave na njeo tuku wuu?
19 Sa kooni muuntu aríire kiintu, si kimwiingiráa na mutimii tuku, ni kimwiingiráa na indii
vii, maa kikafuma kikatwaalwa na chóowii.” ˆAkaluuse jei, akava aséire vyóorya vyoosi vuu,
visiina njeo tuku.✡
20 Akoongererya, yoosea, “ˆKimufúmaa muuntu fuma mutimii noo ˆkimubwéeyyaa ave na
njeo.
21 Sa kufuma mutimii wa muuntu, yafúmaa miiririkano mivi, uhanguti,
22 wiivi, wuulaishi, kuyeenda na muki wa muuntu, kukwaata matu, kubweeyya uvi,
ukwaata, kuyeenda ja kúri, kivina, kutukira, kwiivaa kipeembe na ukoókoyo.
23 Uvi woosi uhu ni mutimii ufúmaa na noo ubwéeyyaa muuntu ave na njeo.”

Kuruma kwa Maáma si ˆAri Muyahúudi
(Matáayo 15:21-28)

24 Hara, maa Yéesu akakwaata njira, akadoma fuuru isi ja Tíiro na Sidóoni. ˆAkafike,
akiingira nyuumba imwi na si asaakáa muuntu baa umwi ataange kooni amwaari tuku, maa
kaa, vyasiindikana kwiivisa.
25-26 Kujáa kwatiite muuntu muki umwi Mugiríki fuma isi ya Síria Foiníike, ajáa na
kahíínja kaachwe ˆkari na mirimu mivi. ˆAkateere Yéesu amwaari, akafweenga fuuru kuri
Yéesu, akachwaama mbere yaachwe, maa akamuloomba Yéesu akaseyye kahíínja kaachwe
mirimu mivi.
27 Maa Yéesu akamuyera ura maáma, “Reka ta nivaambirirye Vayahúudi viivaani. Si
vyabooha kutoola chóorya cha vasinga na ujiheere kúri tuku.”
28 Ura maáma akasea, “Ni kimáári ulúusire, maa kaa, baa kúri iruungwii ra méesa, jaríjaa
mang’enyeng’enye ya chóorya cha vasinga.”
29 Maa Yéesu akamusea, “Sa viintu wuúyiirye vyabooha, doma na kaayii, murimu muvi
wamufúmire muhíínja waako.”
30 ˆAkafike kaayii kwaachwe, akakashaana kahíínja kaachwe kahúmulukire kitáandii,
murimu muvi wafúmire.

Yéesu Yoomuhorya Kimatu

31 Aho, Yéesu akiinuka fuma isi ya Tíiro akakwaata na kati na kati ya Sidóoni, maa
akadoma na isi ya Dekapóoli* fuuru iriva ra Galiláaya.
32 Kimatu umwi si ˆadáhaa luusika neeja akareetwa ni vaantu, maa vakamuloomba Yéesu
amuvikire mikono sa ahole.
33 Yéesu akamutwaala na ivarwii ura kimatu kuli na vaantu. Akamuvikira maamba
jaachwe matwii, akachwiira mati mamaambii, maa akamusaasya lurimi.
34 Akalaanga kurumwii, maa akakeeha ni usuungu akamusea, “*Efáata!*” noo kusea,
“Yuurika.”
35 Hahara matu yaachwe yakayuurika na lurimi lwaachwe lukachunguluka, akaanda
luusika neeja.
36 Yéesu akavakaan’ya vaantu vara ˆvajáa hara akavasea, “Si muyaluuse masáare aya
kuri muuntu baa umwi vii tuku.” Maa kaa, ja ˆvyeene avakaan’yáa kuluusa, noo ˆvyeene
valookyáa kwaarya ayo masáare.
37 Vaantu vakatuluvala munumuunu voosea, “Viintu vyoosi ˆatúmamire vyabooha
maatuku vii! Baa vimatu abwéeyyiirye vandooteera na vimumu vandooluusika.”

8

Yéesu Yoovariisha Vaantu Mayana Yani
(Matáayo 15:32-39)

1 Siku jijira, Yéesu ajáa na mpuka nkuulu ya vaantu. Sa viintu vajáa vasiina chóorya, Yéesu
akavaaniriira vapooji vaachwe akavasea,
2 “Arumi, noovoonera mbavariri ava vaantu, viíkyiire na niini aha siku itatu na vasiina
chóorya tuku.

✡ **7:19** Laanga Valáawi 11. * **7:31** ***Dekapóoli:*** Ni isáare ra Kigiríki, noo kusea *míji ikimi.* Na vaantu ˆviikaláa isi ya Dekapóoli si vajáa Vayahúudi tuku.

3 Koonɨ navarékire vadome na njala na kaayii, yɨrɨka varɨ nɨ njala njirii sa vamwɨ vafumiré kʉlɨ."
4 Vapooji vaachwe vakamʉsea, "Hai tʉrɨ fumya chóorya cho viikutya vaantʉ voosi ava aha nyikii?"
5 Yéesu akavuurya, "Mɨkáate ɨngaɨ mwatɨite?" Novo vakasea, "Mufungatɨ."
6 Akavalairirya vaantʉ viikale ɨsi. Akatoola ɨra mɨkáate mufungatɨ, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, akabendʉlabendʉla, sa vavagavɨre vaantʉ. Novo vapooji vakabweeyya jeyyo.
7 Na kei vajáa vatɨite fisoompa fingaɨ vii. Akafitalarya, maa akavalairirya vapooji vaachwe vavaheere vaantʉ.
8 Vaantʉ vaarya, vakiikuta. ^Vakahʉmʉle, vakatoorera mabéendʉ ya mɨkáate ^ɨchíhɨire, vakamemya vikápu mufungatɨ.
9 Vaantʉ ^vaarya nɨ ja mayana yanɨ (4,000) vajáa. Hara, maa akasuukya.
10 Akaambʉka mashʉ́wa hamwɨ na vapooji vaachwe, maa vakafɨrɨra fʉʉrʉ ɨsi ya Dalumanúuta.

Mafarisáayo Voosaaka Valaɨrwe Ishára
(Matáayo 12:38-42; 16:1-4)
11 Mafarisáayo vakʉʉja, maa vakaanda kwiiruta ne ndihi, voosaaka ishára fuma kurumwii sa vamʉtee.
12 Yéesu ^akateere masáare yaavo, akakeeha na ʉsʉʉngʉ, maa akavasea, "Sa che mbyaala ɨhɨ yooloomba ishára? Kɨmaarɨ noovawyɨira, mbyaala ɨhɨ sɨ ndɨrɨ kɨiheera ishára tʉkʉ."
13 ^Akavareke, akaambʉka mashʉ́wa, maa akakwaata njɨra fʉʉrʉ nyambʉko ya iriva.

~~Ʉ~~sasɨ wa Mʉtemi Heróode na Mafarisáayo
(Matáayo 16:5-12)
14 Vapooji vajáa varímiirye sʉmʉla mɨkáate, na hara mashúwii, vajáa vatɨite mʉkáate umudu vii.
15 Yéesu akavalʉma kutu yoovasea, "Mʉlaange neeja, mʉnehe ʉsasɨ wa Mafarisáayo na wa Heróode."
16 Vapooji vaachwe vakaanda kiiwyɨira vooveene voosea, "Alúusire jei sa viintʉ tusiina mɨkáate."
17 Yéesu akataanga kʉlʉʉsɨka kwaavo, maa akavuurya, "Sa che mookiiruta ndihi sa viintʉ musiina mɨkáate? Eri, mʉkaarɨ sɨ mʉnataanga no vyoona tʉkʉ wʉʉ? Sa che mwafafya mɨtɨma jei?
18 Amwɨ mwatɨite miiso, sɨ mookoona viintʉ ^noovariyʉla tʉkʉ wʉʉ? Na matu mwatɨite, sɨ mooteera viintʉ ^noovariyʉla tʉkʉ wʉʉ? Sɨ moodaha kʉmbʉkɨra baa kimudu vii tʉkʉ wʉʉ?
19 Mpɨindɨ ^mbéndwɨirembendwɨire ɨra mɨkáate ɨsaano nkavaheera vaantʉ mayana yasaano (5,000), nɨ vikápu yangaɨ mwamemya ya mabéendʉ ya mɨkáate?" Maa vakuuyirya, "Ikimi na vivɨrɨ."
20 "Ha mpɨindi ^nkabendʉlebendʉle mɨkáate mufungatɨ, maa nkavaheera vaantʉ mayana yanɨ (4,000), mwatoorera vikápu vingaɨ vya mabéendʉ ya mɨkáate?" Vakasea, "Mufungatɨ."
21 Maa akavuurya, "Mʉkaarɨ vii sɨ mootaanga tʉkʉ viintʉ ^noovariyʉla wʉʉ?"

Yéesu Yoomʉhorya Mʉhoku ʉko Besaída
22 Maa reerʉ, Yéesu na vapooji vaachwe vakafika ituri ra Besaída. Vaantʉ vamwɨ vakareeta mʉhoku ʉmwɨ, maa vakamʉloomba Yéesu amʉsaasye.
23 Yéesu akamʉkwaata mʉkono, maa akamʉtwaala na ivarwii ra ituri. Akamʉchwɨira matɨ miiswii, akamʉvɨkira mɨkono, maa akamuurya, "Koona wiise kɨintʉ chochoosi wʉʉ?"
24 ~~Ʉ~~ra mʉhoku akalaanga, maa akamʉsea, "Nookoona vaantʉ, maa kaa, varɨ ja mɨtɨ ^yooyeenda."
25 Kei Yéesu akamʉvɨkɨra mɨkono miiswii, ne akatuurya miiso, maa akoona kɨra kɨintʉ neeja.
26 Hara, maa Yéesu akamʉsea, "Doma na kaayii na kaja ʉtwéeraa na iturii tʉkʉ."

Peéteri Yoomʉtaanga Yéesu nɨ Masía
(Matáayo 16:13-20; Lúka 9:18-21)
27 Aho, Yéesu na vapooji vaachwe vakiinʉka, maa vakadoma fʉʉrʉ maturi ya Kaisaría Filípi. Mpɨindɨ ^vajáa njirii, Yéesu akavuurya, "Eri, vaantʉ vaséaa nɨɨnɨ ndɨrɨ ani?"
28 Maa vakamʉsea, "Vamwɨ vaséaa weewe ʉrɨ Yoohá~~a~~ni Mʉbatisáaji, na vɨingɨ vaséaa ʉrɨ Elía, mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva, baa kei vɨingɨ vaséaa ʉrɨ ʉmwɨ wa valáali na mʉtwe va Ijʉva."
29 Maa akavuurya, "Ha nyuunyu, mwiiséaa nɨɨnɨ ndɨrɨ ani?" Peéteri akuuyirya, yoosea, "Weewe noo Masía."
30 Yéesu akavakaan'ya yoosea, "Karɨ mumuwyɨiraa mʉʉntʉ baa ʉmwɨ masáare aya tʉkʉ."

Yéesu Yoolɯɯsikira Inkwya Yaachwe
(Matáayo 16:21-28; Lúka 9:22-27)

31 Yéesu akaanda vavariyurira vapooji vaachwe, yoosea, “Mwaana wa Mɯɯntɯ, ni mpaka aturikiriwe mɯnɯmɯɯnɯ, baa kei siitwa ari ni vawosi, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro, na kɯɯlawa ari. Na sikɯ ya katatɯ fufulwa ari.”

32 Avawyiiráa masáare aya kiweerwii, baa vavisa tukɯ. Peéteri akamɯsɯmula na ivarwii, maa akaanda mɯbaamirirya areke lɯɯsa masáare ayo.

33 Yéesu akiilorera akavalaanga vapooji vaachwe, maa akamwaamirirya Peéteri, yoosea, “Irimɯ, isunke mbere yaani, si wookiiririkana masáare ya Mulɯɯngɯ tukɯ, wookiiririkana ya vaantɯ.”

Kooni Woosaaka Mutuuba Yéesu

34 Akavaaniriira vapooji vaachwe na ira mpuka ya vaantɯ akavasea, “Kooni mɯɯntɯ yoyoosi yoosaaka aantuube, ni mpaka iisiite yeemweene, avaale mɯsaláaba waachwe, aantuube.

35 Sa mɯɯntɯ yoyoosi ˆyoosaaka lamurirya nkaasɯ yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, yoyoosi ɯra ˆyookiitaaha nkaasɯ yaachwe sa niini na Masáare Maaja, ɯwo kiilamurirya ari.

36 Kwatiite kunáálo che mɯɯntɯ kuturya weerɯ yoosi no kiitaaha nkaasɯ yaachwe?

37 Bakɯ ni kiintɯ che mɯɯntɯ ari toola sa nkaasɯ yaachwe?

38 Kooni mɯɯntɯ yoyoosi aanyóniire soni niini na masáare yaani mbere ja ihi mbyaala mbi ya vaantɯ ˆvayéendaa na vaki va vaantɯ, Mwaana wa Mɯɯntɯ ne moonera ari soni, mpiindi ˆakuújire na nkongojima ya Taáta na mirimɯ miija.”

9

1 Maa Yéesu akavasea jei, “Kimaari noovawyiira, vamwaari viingi ˆviímire aha, baa si vanaakwya, kɯɯyona vari Utemi wa Mulɯɯngɯ wuújire na ngururu.”

Yéesu Yoovalandɯka Buuwo
(Matáayo 17:1-13; Lúka 9:28-36)

2 Sikɯ mɯsasatɯ ˆjikalooke, Yéesu akavasɯmula vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani fɯɯrɯ ncholwii ya lɯɯlɯ kijiraawii. Uko, Yéesu akavalandɯka buuwo mbere yaavo.

3 Ingo jaachwe jikava njerɯ chwee, jindoolavalava, kusiina mufuli baa ɯmwi vii aha weerwii, ˆari daha fula jeere jeyyo tukɯ.

4 Aho, Músa na Elía vakavafɯmira, vakaanda lɯɯsika ne.

5 Peéteri ˆakoone jeyyo, maa akamɯsea Yéesu, “Mukiindya, vyabooha viintɯ ˆtɯri aha, haaha tɯjeenge vivaanda vitatɯ, kimwi chaako, kimwi cha Músa na kimwi cha Elía.”

6 Peéteri alɯɯsa jeyyo, sa viintɯ yeeye na viivaachwe voofáa mɯnɯmɯɯnɯ, akasiindwa taanga cho lɯɯsa.

7 Hara, maa ichu rikafɯmira, rikavawiikira na sawúti ikafuma aho ichwii yoosea, “Uhɯ ni Mwaana waani ˆnamweenda, mɯteereri yeeye.”

8 Hahara, vapooji vakalaanga kɯnɯ na kɯnɯ, baa si vamoona mɯɯntɯ tukɯ, vakamoona Yéesu yeemweene vii.

9 Na mpiindi ˆvagiritáa fuma luulwii, Yéesu akavakaan’ya akavasea, “Kari mulúusaa aya masáare ˆmwiíne tukɯ, fɯɯrɯ haantɯ Mwaana wa Mɯɯntɯ ˆakafúfwiirwe fuma inkwyii.”

10 Vakarikwaatya iro isáare, kɯnɯ vookiiyurya vooveene, “Kufufuka fuma inkwyii noo kiintɯ che?”

11 Hara, maa vakamuurya Yéesu, “Amwi vakiindya va Miiro vaséaa, ni mpaka Elía ɯɯje ta?”✡

12 Maa akavasea, “Ni kimáári, Elía kɯɯja ari ta ji iimye neeja kira kiintɯ. Sa che kei Masáare ˆYari Mpeho yalɯɯsa, ni mpaka Mwaana wa Mɯɯntɯ aturikiriwe mɯnɯmɯɯnɯ, baa kei achwiiwe mati?

13 Ni kimaari kaa noovawyiira, Elía✡ ɯɯja, novo vakamuturikirya na heno ja ˆvyeene veenda, ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yalɯɯsa.”

Yéesu Yoomɯhorya Mɯtavana ˆAri na Murimɯ Mɯvi
(Matáayo 17:14-21; Lúka 9:37-43)

14 Yéesu na vara vapooji vaachwe vatatɯ ˆvakakiime lɯɯlɯ, vakavashaana vara vapooji viingi ˆviijíingiriirwe ni mpuka ya vaantɯ, na vamwi va vakiindya va Miiro, vookiiruta ndihi novo.

15 Vara vaantɯ ˆvakamoone Yéesu, vakahwaalala maatukɯ vii, maa vakamɯkibiriira, vakiita muluumbya.

16 Yéesu akavuurya, “Ni che mookiirɯtira ndihi novo?”

✡ **9:11** Laanga Maláaki 4:5-6. ✡ **9:13** Laanga Matáayo 11:13-14; 17:10-13; Maáriki 1:2-4.

17 Maa ʉmwɨ wa ɨra mpuka akuuyirya, yoosea, “Mukiindya, naréetire mʉtavana waanɨ, atɨɨte murimʉ mʉvɨ ˆumudúngyaa mʉlomo asiindwe lʉʉsɨka.
18 Kɨra ˆʉrɨ kiinʉka wamʉváyyaa ɨsɨ, maa ɨndootuumpa ifulo no sha mayeo, kei ɨndoofafa bʉʉ. Haaha navalóombire vapooji vaako vamʉseyye ʉwo murimʉ mʉvɨ, maa kaa, vasíindirwe.”
19 Yéesu ˆakateere jeyyo, maa akavasea, “Aka! Ɨhɨ mbyaala sɨ ˆirúmaa, niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na nɨvayimirirye mpaka naadi? Hoonɨ mʉreeti na aha.”
20 Maa vakamʉtwaala na kʉrɨ Yéesu. Murimʉ mʉvɨ ˆʉkamoone Yéesu vii, ʉkamʉkwaatya ʉra mʉtavana kiinkwiisha, akawya na ɨsɨ. Akaanda kwiiwalaarya kʉnʉ yootuumpa ifulo.
21 Maa Yéesu akamuurya taáta waala ʉwo mʉtavana, “Masáare aya yamwaanda keende naadi?” Akasea, “Keende udúúdi waachwe.
22 Na ˆkarɨ foo ʉhʉ murimʉ mʉvɨ wamʉváyyaa mootwii na luujii sa ʉmʉʉlae. Haaha koonɨ ʉrɨ daha, tooloomba ʉtoonere mbavariri, ʉtwaambirirye.”
23 Maa Yéesu akamʉsea, “Atɨ koonɨ ndɨrɨ daha? Viintʉ vyoosi kwaanɨ vyadáhɨkaa kwa ʉra ˆmweene arɨ kuunduma.”
24 Maa taáta waala ʉra mʉtavana akalʉʉsa na ngururu, yoosea, “Narúmire, nyambirirya ndahe seyya miiririkano yo dɨɨra kukuruma.”
25 Yéesu ˆakoone ɨra mpuka ya vaantʉ yookʉla, akʉʉyamirirya ʉra murimʉ mʉvɨ, yoosea, “We murimʉ mʉvɨ kimumu na kimatu. Nakʉséire ufume baa kei kusiina luu mwɨingɨra ʉhʉ mʉtavana tʉkʉ.”
26 Aho, ʉra murimʉ mʉvɨ ʉkatʉla isóso, ʉkamusukasuka na ngururu ʉra mʉtavana, ʉkamʉrekera, maa akava ja akwíire. Baa vaantʉ vɨingɨ vakasea, “Amwɨ akwíire!”
27 Maa kaa, Yéesu akamʉkwaata mʉkono, akamwiinʉla, ne akiinʉka.
28 Yéesu na vapooji vaachwe vakɨingɨra na nyuumbii, maa vakaanda muurya Yéesu kʉnʉ varɨ vooveene, “Sa che suusu tasíindirwe mʉseyya murimʉ mʉvɨ?”
29 Maa akavasea, “Murimʉ mʉvɨ ˆʉrɨ jeyyo, sɨ ʉséyyiwaa jei vii tʉkʉ, nɨ mpaka mʉlʉʉsɨke na Ijʉva.”

Yéesu Yoolʉʉsɨkɨra kei Inkwya na Ufʉfúʉko Waachwe
(Matáayo 17:22-23; Lʉ́ka 9:43b-45)

30 Hara, maa Yéesu na vapooji vakiinʉka, vakakwaatɨra na ɨsɨ ya Galiláaya. Maa kaa, Yéesu sɨ asaakáa mʉʉntʉ baa ʉmwɨ ataange haantʉ ˆvarɨ tʉkʉ,
31 sa asaakáa ave na vapooji vaachwe, ɨndoovavariyʉrɨra masáare ayo. Akavavariyʉrɨra, yoovasea, “Mwaana wa Mʉʉntʉ, vɨɨkwa arɨ mɨkonwii ya vaantʉ, novo kʉmʉʉlaa varɨ, na sikʉ ya katatʉ, fʉfʉlwa arɨ.”
32 Maa kaa, vapooji vaachwe, sɨ vataangáa ˆcheene alʉʉsɨkáa tʉkʉ, kei voofáa kumuurya.

Ani nɨ Mʉkʉ́ʉlʉ
(Matáayo 18:1-5; Lʉ́ka 9:46-48)

33 Maa reerʉ, vakafika ɨsɨ ya Kaperenáumu. Vakɨingɨra na nyuumbii, maa Yéesu akavuurya, “Che mwaakiirʉtɨra ndihi kʉra njirii?”
34 Maa voovo vakakirinya sawu, baa kuuyirya tʉkʉ, sa vajáa vatáangire kɨintʉ ˆviirʉtɨráa ndihi kʉra njirii, nɨ ani noo mʉkʉ́ʉlʉ.
35 Yéesu akiikala, akavakemera vapooji vaachwe ikimi na vavɨrɨ, maa akavasea, “Mʉʉntʉ ˆyoosaaka ave mʉkʉ́ʉlʉ, yoosaakwa ɨihetye nyuma, na avatʉmamɨre viivaachwe voosi.”
36 Aho, akamʉreeta musinga muduudi, akamwiimya katɨ na katɨ yaavo, akamwiinʉla yoomʉvɨɨka kɨpeembii, maa akavasea,
37 “Mʉʉntʉ ˆarɨ mʉteengya musinga ja ʉhʉ sa irina raanɨ, kʉva arɨ aantéengiirye nɨɨnɨ. Na ʉra ˆmweene arɨ kʉʉnteengya nɨɨnɨ, sɨ arɨ kʉva aantéengiirye vii tʉkʉ, kei kʉva arɨ amʉtéengiirye Mʉlʉʉngʉ, na yeeye aantʉma.”

Kutumia Irina ra Yéesu
(Lʉ́ka 9:49-50)

38 Maa Yoohá ani akamʉsea, “Mukiindya, tamwɨɨne mʉʉntʉ yookibirya mirimʉ mɨvɨ kwa irina raako, maa tʉkamʉkaan’ya sa viintʉ sɨ arɨ hamwɨ na suusu.”
39 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Karɨ mʉmʉkáan’yaa tʉkʉ. Sa kusiina mʉʉntʉ ˆatúmamaa myuujíisa kwa irina raanɨ, kei aanvarinduke chaangʉ alʉʉse ʉvɨ kʉrɨ nɨɨnɨ tʉkʉ.
40 Sa sɨ ˆarɨ mʉvɨ wiitʉ, nɨ hamwɨ arɨ na suusu.
41 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, mʉʉntʉ ˆarɨ vaheera baa ndʉvo ya maaji yo nywa vii sa nyuunyu nɨ vaantʉ va Kirisitʉ, kɨkomi sɨ arɨ sova kʉnáálo yaachwe tʉkʉ.”

Kʉvahaanda Vɨingɨ Vabweeyye Ʉvɨ
(Matáayo 18:6-9; Lʉ́ka 17:1-2)

42 Kei akavasea, “Koonɨ mɯɯntɯ amɯháandire ɯmwɨ wa ava vadúúdi ˆvaanduma atɯmame ɯvɨ, nɨ pwee yaachwe achɯɯngɨrwe lwaala nkiingwii, maa afweitɨrwe mayiyii.
43 Na koonɨ iyaanja raako rakɯháandire ɯtɯmame ɯvɨ, rɨteme rɨdɯmɯke. Nɨ pwee kɨingɨra na nkaaswii ɯrɨ na iyaanja rɨmwɨ, kɯlookya kɯdoma na mootwii wa Jehénamu ɯra sɨ ˆurímaa, ɯrɨ na mayaanja yoosi. [
44 Ʉko noo kɯɯntɯ ng’onyu sɨ ˆjikwíjaa na mooto sɨ ˆurímaa.]
45 Kei, koonɨ ijeo raako rakɯháandire ɯtɯmame ɯvɨ, rɨteme rɨdɯmɯke. Nɨ pwee kɨingɨra na nkaaswii ɯrɨ na ijeo rɨmwɨ, kɯlookya kɯfweitɨrwa na mootwii wa Jehénamu ɯrɨ na majeo yavɨrɨ. [
46 Ʉko noo kɯɯntɯ ng’onyu sɨ ˆjikwíjaa na mooto sɨ ˆurímaa.]
47 Na koonɨ riiso raako rakɯháandire ɯtɯmame ɯvɨ, rɨnonkole. Nɨ pwee kɨingɨra Ʉtemii wa Mɯlɯɯngɯ ɯrɨ na ipoócho, kɯlookya kɯfweitɨrwa na mootwii wa Jehénamu ɯrɨ na miiso yoosi.
48 Ʉko,
‘noo kɯɯntɯ ng’onyu sɨ ˆjikwíjaa,
na mooto sɨ ˆurímaa.’✡
49 Voosi talariwa mɯrɨ nɨ mooto ja ˆvyeene mpóryo jitálariwaa nɨ sangásа.*
50 Sangásа yabooha, maa kaa, koonɨ yasúukire che ɨrɨ vɨkɨrwa de ɨve mwerere kei? Mɯve na sangásа isii yaanyu. Mwiikale mwiikalo mɯɯja, kɨra mɯɯntɯ na mwiiwaachwe.”

10

Yésu Yoovariyɯla Kwiisiita
(Matáayo 19:1-12; Lúka 16:18)

1 Hara, maa Yésu na vapooji vaachwe vakakwaata njɨra fuma Kaperenáumu fɯɯrɯ ɨsɨ ya Yudéea, vakafɨrɨra na ufumo wa mwaasɯ nyambɯko ya lɯɯjɨ lwa Yorodáani, mpuka nkɯɯlɯ ya vaantɯ ɨkamutuuba, maa akaanda vavariyɯrɨra Masáare ˆYarɨ Mpeho ja ˆvyeene iijɯvɨra.
2 Aho, vamwɨ va Mafarisáayo vakɯɯja voosaaka mɯyera Yésu, maa vakaanda muurya, “Eri, Miiro yaruma mɯɯntɯ kɯmɯreka muki waachwe wɯɯ?”
3 Maa Yésu akavuurya, “Músa jooli ajáa avalairirya?”
4 Novo vakamɯsea, “Músa aruma mɯɯntɯ mɯlɯme amwaandɨkɨre muki waachwe taláka, amusiite.”✡
5 Yésu akavasea, “Músa avaandɨkɨra ɯlairiri ɯwo sa ɯfafu wa mɨtɨma yaanyu.
6 Maa kaa, keende ncholo yo kɯɯmbwa kwa weerɯ, ‘Mɯlɯɯngɯ ajáa avɯɯmba mɯɯntɯ mɯlɯme na mɯɯntɯ muki.✡
7 Sa jei, mɯɯntɯ mɯlɯme avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kɨintɯ kɨmwɨ na muki waachwe,
8 novo vavɨrɨ kɯva varɨ mɯvɨrɨ ɯmwɨ.’✡ Jeyyo sɨ varɨ kɯva vavɨrɨ tɯkɯ, nɨ mɯvɨrɨ ɯmwɨ.
9 Sa jeyyo, ˆcheene akilɯman’ya Mɯlɯɯngɯ, mɯɯntɯ sɨ arɨ nanɯkɯla tɯkɯ.”
10 Na mpɨɨndɨ kiduudi, vakɨingɨra kei na nyuumbii, maa vapooji vaachwe vakamuurya rɨra isáare.
11 Maa akavasea, “Mɯɯntɯ yoyoosi ˆarɨ musiita muki waachwe, maa aloole muki wɨingɨ, kɯva arɨ yooyeenda na muki wa mɯɯntɯ.
12 Na muki ˆarɨ musiita mɯlɯme waachwe, maa aloolwe nɨ mɯlɯme wɨingɨ kɯva arɨ yooyeenda na mɯlɯme wa mɯɯntɯ.”

Yésu Yoovatalarya Vasinga
(Matáayo 19:13-15; Lúka 18:15-17)

13 Aho, vaantɯ vakaanda mɯretera vasinga vaduudi sa avatalarye. Maa kaa, vapooji vaachwe vakavaamirirya.
14 Yésu ˆakoone jeyyo, akakalala, maa akavasea, “Reki kɯvakɨtɨra vasinga vaduudi, reki vɯɯje, sa Ʉtemi wa Mɯlɯɯngɯ nɨ sa vaantɯ ˆvarɨ ja vasinga.
15 Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, mɯɯntɯ ˆarɨ dɨɨra mɯrekera Mɯlɯɯngɯ amɯlongorɨre ja musinga muduudi, sɨ arɨ kɨingɨra vii kaa tɯkɯ, Ʉtemi wa Mɯlɯɯngɯ.”
16 Hara, maa akavakwaatɨrɨra, akavavɨkɨra mɨkono, kɯnɯ yoovatalarya.

Kɯheewa Ʉtemi wa Mɯlɯɯngɯ
(Matáayo 19:16-30; Lúka 18:18-30)

✡ **9:48** Laanga Isáaya 66:24. * **9:49** ***jitálariwaa nɨ sangásа:*** Kwa Vayahúudi sangásа ɨjáa nɨ kɨintɯ ˆchavɨkɨrwáa kɨra chóorya. Voovo vavɨkɨráa sangásа baa mpórywii ˆng’eene vatooláa kwa Mɯlɯɯngɯ. Kei, varumáa mpóryo jatálariwaa nɨ sangásа. Laanga Valáawi 2:13. ✡ **10:4** Laanga Nkɯmbɯkɨra ya Miiro 24:1-4. ✡ **10:6** Laanga Ncholo 1:27. ✡ **10:8** Laanga Ncholo 2:24.

17 Yéesu akakwaata njira, mpiindi ˆajáa njirii, muuntu umwi akamukibirira, akachwaama mbere yaachwe, maa akamuurya, “Mukiindya muuja! Che ndiri bweeyya sa mpokere nkaasu ya siku ˆjisiina uhero?”
18 Yéesu akamusea, “Sa che wookuunyaniriira muuja? Kusiina muuja tuku, muuja ni Muluungu yeemweene vii.
19 Wamányire ndairiri jaachwe wuu? Kari wuúlaa tuku, kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku, kari wiívaa tuku, kulongowererya muuntu tuku, kwiiva kwa ukwaata tuku, baa kei uvanyemye vala íyo na taáta waanyu.”✡
20 Maa akamusea, “Mukiindya, aya yoosi nayakwaatya keende usinga waani.”
21 Yéesu akamulaanga, akamweenda, maa akamusea, “Usiina kiintu kimwi vii. Tamanya ukavae iyoombe máari jaako joosi vuu, na mpía ˆng’eene uri turya uvaheere vakiva, aho kuva uri na máari ya kikomi ya mberii kurumwii, maa de wuuntuube.”
22 ˆAkateere jeyyo, akiirya mutima, maa akalooka, sa ni musúngaati maatuku vii ajáa.
23 Yéesu akalaanga kunu na kunu, maa akavasea vapooji vaachwe, “Kuva viri vyafafa maatuku vii, kwa vasúngaati kiingira Utemii wa Muluungu.”
24 Hara, maa vapooji vakatuluvala sa yara masáare yaachwe, maa kaa, Yéesu akavasea, “Vanavaani, kwiingira na Utemii wa Muluungu kuva viri vyafafa maatuku vii.
25 Ni vyaangu ngamía kutweera na ihengerii ra sinkeni, kulookya musúngaati kiingira na Utemii wa Muluungu.”
26 Vapooji vaachwe vakatuluvalatuluvaala kunu vookiiyurya, “Ni ani de ari daha lamuririwa?”
27 Yéesu akavatuurirya miiso, maa akavasea, “Kwa vaantu si vidáhikaa tuku. Maa kaa, kwa Muluungu si viri jeyyo tuku. Sa viintu vyoosi vyadáhikaa kwa Muluungu.”
28 Peéteri akaanda musea, “Laanga! Suusu tareka kira kiintu tukakutuuba.”
29 Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, kira muuntu ˆareka nyuumba, vandu vaachwe, maruumbu yaachwe, vaanaavo, taáta na íyo, au baa na vasinga na mawunda sa niini na sa Masáare Maaja,
30 hokera ari mara igana rimwi (100) kulookya mpiindi iji, nyuumba, vandu, vaanaavo, maruumbu, vasinga, mawunda au baa na uturikiri, na kei weeru ˆyookuuja, hokera ari nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
31 Maa kaa, vara va ncholo veera vari mukirii, na vara va mukirii kuva vari va ncholo.”

Yéesu Yoolusa Inkwya na Ufufúuko Waachwe lwa Katatu (Matáayo 20:17-19; Lúka 18:31-34)

32 Mpiindi ˆvajáa njirii voodoma na Yerusaléemu, Yéesu ajáa avalóngoriire vapooji vaachwe, novo vajáa vakwáatirwe ni woowa, na vaantu vara ˆvamutuubáa, voofáa. Yéesu akavasumula kei vapooji vaachwe ikimi na vaviri na ivarwii, maa akavawyiira yara ˆyari mufumira.
33 “Teereri! Haaha ni doma tiise na Yerusaléemu, uko, Mwaana wa Muuntu viikwa ari mikonwii ya vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro, novo luusa vari irya akwye na muviika vari mikonwii ya vaantu si ˆvari Vayahúudi.
34 Novo muhenchula vari, muchwiira vari mati noo muvaa na mijeléedi na muulaa vari, maa kaa, siku ya katatu fufulwa ari.”

Yaakúupu na Yooháani Vooloomba Ukúúlu (Matáayo 20:20-28)

35 Hara, Yaakúupu na Yooháani vala sha Sebedáayo, vakiita kuri Yéesu, maa vakamusea, “Mukiindya! Toosaaka ututumamire kiintu chochoosi ˆturi loomba.”
36 Maa Yéesu akavuurya, “Che moosaaka nivatumamire?”
37 Maa vakamusea, “Mpiindi ˆuri kuva mutemi wa vaantu voosi, tooloomba twiikale umwi mukono waako wa kululume, na wiingi mukono waako wa kumooso nkongojimii kwaako.”
38 Maa Yéesu akavasea, “Si mootaanga ˆcheene mooloomba tuku. De daha muri kunyweera nduvo ya uturikiri ˆng’eene ndiri nyweera au kubatisiwa ubatíiso ˆmweene ndiri batisiwa wuu?”
39 Maa vakamusea, “Daha turi.” Yéesu akavasea, “Nduvo ˆng’eene ndiri kiinyweera, kimaari kiinyweera muri, baa na ubatíiso ˆmweene ndiri batisiwa, batisiwa muri.
40 Maa kaa, ani ari kiikala mukono waani wa kululume au wa kumooso, si murimo waani kuvaheera tuku, sa nkalo ijo, heewa vari ˆveene viimiriwa neeja ni Muluungu.”
41 Vara vapooji viingi ikimi ˆvakateere jeyyo, maa vakavakalarira vala Yaakúupu na Yooháani.

✡ **10:19** Laanga Ufumo 20:12-16; Nkumbukira ya Miiro 5:16-20.

42 Hara, maa Yéesu akavaaniriira vapooji vaachwe voosi, akavasea, “Mumányire, vatemi
va vaantu si ^vari Vayahúudi valáiraa vatiite wiimiriri mweeri ya vaantu na ngururu, na
vakúúlu vaavo, valáiraa vatiite wiimiriri mweeri yaavo.
43 Kuri nyuunyu si noosaaka ive jeyyo tuku. Kiri vyoova jeyyo, ura ^yoosaaka ave mukúúlu
waanyu, ni mpaka ave mutumami waanyu.
44 Na muuntu yoyoosi ^yoosaaka kuva wa ncholo, ni mpaka ave mutúmwa wa voosi.
45 Sa baa Mwaana wa Muuntu, si uuja jo tumamirwa tuku. Kiri vyoova jeyyo, uuja sa ji
avatumamiire vaantu, kei atoole nkaasu yaachwe kuva ununuuli sa vaantu ^vari foo.”

Muhoku Batimáayo Yoohoriwa ni Yéesu
(Matáayo 20:29-34; Lúka 18:35-43)

46 Aho, vakafika múuji wa Yeríiko. Mpiindi Yéesu, vapooji vaachwe na ira mpuka nkuulu
ya vaantu ^valookáa múujii, vakamushaana muhoku ^asewáa Batimáayo. Yeeye ni sha
Timáayo ajáa. Na ajáa iíkyiire mbarimbari ya njira yooloomba.
47 ^Akateere Yéesu wa Nasaréeti yoolooka na aho, akaanda tula isóso yoosea, “Ee Sha
Daúdi, naanga na riiso ra wuuja!”
48 Vaantu ^vari foo vakamwaamirirya sa akirinye. Maa kaa, yeeye akadoomererya
tulatuula isóso, yoosea, “Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja Aai!”
49 Yéesu akiima, maa akavasea, “Hooni mwaaniriri.” Vakamwaaniriira, voosea, “Hooni
ifafirirye, wiiheere mutima, yookwaaniriira.”
50 Akafweita lweénda lwaachwe na ivarwii, akafiriira, maa akadoma na kuri Yéesu.
51 Yéesu akamuurya, “Che woosaaka nikubweeyyiirye?” Maa akasea, “Mukiindya,
noosaaka noone.”
52 Yéesu akamusea, “Tamanya, kuruma kwaako noo kwakuhóniirye.” Hahara, akoona,
maa akamutuuba Yéesu na ira njira ^adomáa.

11

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri
(Matáayo 21:1-11; Lúka 19:28-40; Yooháani 12:12-19)

1 Yéesu na vapooji vaachwe ^vakasengerere fika Yerusaléemu, vakafika maturii ya
Besifáage na Besanía, Luulwii lwa Miseitúuni. Hara, maa Yéesu akavatuma vapooji vaachwe
vaviri, 2 akavasea, “Tamanyi fuuru ituri ^riri aho mbere yaanyu, na kati ^mookiingira vii,
koona muri mwaana wa ndákwi si ^anavereka muuntu, achúungirwe. Muchunguli, maa
mumureete na aha.
3 Kaani muuntu avuúriirye, ‘Sa che moochungula mwaana wa ndákwi?’ mukamusea,
‘Mweenevyoosi yoomusaaka, muhindula ari haaha vii.’ ”✡
4 Hara, maa vakadoma vakamushaana mwaana wa ndákwi achúungirwe mbarimbari ya
njira, mutiryaangwii. Mpiindi ^vamuchunguláa,
5 vaantu ^veene vajáa viímire aho, vakavuurya, “Sa che moomuchungula mwaana wa
ndákwi?”
6 Maa vakuuyirya ja ^vyeene Yéesu ajáa avaséire. Vara vaantu, maa vakavarekera
vamusumule.
7 Vakamutwaariira Yéesu uwo mwaana wa ndákwi, vakaala ingo jaavo moongwii, maa
Yéesu akaambuka.
8 Vaantu ^vari foo vakaala ingo jaavo njirii na vaangi vakaala matáampi ya miti ^vawúnire
mawundii, voomunyemya Yéesu.
9 Vaantu vara ^vatuubáa na vara ^vajáa valóngwiire, vaváa siriri, voosea,
“Aduumbwe Mweenevyoosi!
Atalariwa yeeye ^yookuuja kwa irina ra IJUVA.
10 Watalariwa utemi ^wookuuja ja wa taáta wiitu Daúdi.
Kuduumbwe kurumu mweerimweeri.”✡
11 Yéesu akiingira na Yerusaléemu, akawoloka fuuru Kaayii Njija ya Ijuva, maa akiita lorera
kira kiintu. Maa kaa, sa viintu kujáa kwaándire kwiira, akadoma na Besanía hamwi na
vapooji vaachwe ikimi na vaviri.

Yéesu Yoojuma Musaambu
(Matáayo 21:18-22)

12 Lomutóondo yaachwe mpiindi ^valookáa fuma Besanía, Yéesu akava aávirwe ni njala.
13 Maa akoona musaambu wa deedadeeda, akiita laangira kooni ari turya saambu.
^Akafike, si oona saambu baa imwi vii tuku, akashaana masaambi vii, sa si jijáa mpiindi
ja saambu tuku.

✡ **11:3** Laanga Sakaría 9:9. ✡ **11:10** Laanga Sabúuri 118:26.

14 Hara, maa akuusea ura musaambu, “Kwaandira isiku muuntu yoyoosi si ^akariire saambu yaako vii kaa tuku!” Na vapooji vaachwe vateeráa ayo masáare.

Yéesu Kaayii Njija ya Iju̱va
(Matáayo 21:12-17; Lúka 19:45-48; Yoohaani 2:12-22)

15 Vakafika Yerusaléemu. Yéesu akiingira Kaayii Njija, akaanda vakibirya vaantu ^veene vaváa iyoombe no wula uko waámii. Akakundula méesa ja vaantu ^vawulanáa mpía na akakundula machuumbi ya vaantu ^vaváa iyoombe nji̱va. 16 Kei, avakaan’yáa vaantu kusiina kukwaatira baa na heehi ya waama wa Kaaya Njija na viintu vyo vaa iyoombe tuku.

17 Uvariyulii waachwe akavasea, “Eri, Masáare ^Yari Mpeho si yaluusa yoosea,

‘Nyuumba yaani kaanirirwa iri nyuumba yo muloomba Muluungu sa vaantu va isi joosi tuku wuu?’[✡]

Maa kaa, nyuunyu mwiiváandwiire ikava ‘mpaanga ya viívi’?[✡]”

18 Vakúúlu va veeneisi va Iju̱va na vakiindya va Miiro, vajáa vateera ^meene Yéesu ajáa alúusire. Maa vakaanda saakira nkalo yo muulaa. Vamoofáa, sa vaantu ^vatuluvariwáa ni uvariyuli waachwe, na vara ^vayeendáa masáare yaachwe, vavijáa foo.

19 ^Ikafike niiwulo, Yéesu na vapooji vakafuma Yerusaléemu vakadoma na Besanía.

Musaambu Wookuuma
(Matáayo 21:18-22)

20 Lomutóondo namutóondo mpiindi ^valookáa na hara, vakoona ura musaambu washáawukire fuma miriri.

21 Peéteri akuukumbukira ura musaambu, maa akamusea Yéesu, “Mukiindya! Laanga ura musaambu ^waari wuujumiré, washáawukire!”

22 Maa Yéesu akavasea, “Murumi Muluungu.

23 Kimaari noovawyiira, kooni muuntu aséire luulu ulu lwiisunke, lukafweitirwe irivii, na yeeye asiina kivundu mutimii waachwe, kimaari kaa Muluungu mutumamira ari masáare ayo.

24 Sa jeyyo, ni kuvawyiira niise, isáare roroosi ^muri loomba mpiindi ^moomuloomba Muluungu, haaha murume mwaripátire isáare iro mitimii yaanyu, noro kuva riri raanyu.

25 Mpiindi ^muri kiima sa mumuloombe Muluungu, koon̄i uri na kiintu mutimii kwa muuntu wiingi, musei uwo muuntu, ‘Uvi waako wasírire,’ sa Taáta waanyu wa kurumwii, avasee baa nyuunyu, ‘Uvi waanyu wasírire.’ [

26 Maa kaa, koon̄i si moovasea viivaanyu, ‘Uvi wasírire,’ baa Taáta waanyu wa kurumwii si ari sea, ‘Uvi waanyu wasírire tuku.’ ”]

Yéesu Yoofoorimwa Luviro Lwaachwe
(Matáayo 21:23-27; Lúka 20:1-8)

27 Kei vakafika Yerusaléemu. Mpiindi Yéesu ^ayeendayeendáa waámii wa Kaaya Njija, vakúúlu va veeneisi va Iju̱va, vakiindya va Miiro na vawosi vakuuja na kuri Yéesu,

28 maa vakamuurya, “Ni kwa wiimiriri urikwi wootumama aya masáare? Ni ani akuheera wiimiriri uhu?”

29 Maa akavasea, “Kuvuurya ndiri kiintu kimwi. Koon̄i muúyiirye, naan̄i vawyiira ndiri ni kwa wiimiriri urikwi ^nootumama aya masáare.

30 Eri, ubatíiso wa Yooháani ni kurumwii wafuma baku kwa vaantu? Ngwyiiri!”

31 Maa vakaluusikan’ya voovo kwa voovo voosea, “Koon̄i taséire, ‘Wafuma kurumwii,’ kuurya ari, ‘Sa che de si mwamuruma?’

32 Maa kaa, koon̄i taséire, ‘Wafuma kwa vaantu...’ ” Vakoofa sa vaantu vajáa vamuruma Yooháani Mubatisáaji ni muláali na mutwe wa Iju̱va wa kimáári.

33 Maa vakasea, “Iyau, si tamányire tuku.” Ne akavasea, “Naan̄i si ndiri vawyiira ni kwa wiimiriri urikwi nootumama aya tuku.”

12

Yéesu Yoovafwaanirirya Vakúúlu va Vayahúudi na Varimi Vavi
(Matáayo 21:33-46; Lúka 20:9-19)

1 Hara, maa Yéesu akaanda vawyiira vara vakúúlu símo iji, akavasea, “Muuntu umwi ajáa arima iwunda ra misabíibu. Akariingirirya lukaande iwunda vuu, akasiimba iduundu ro fuunchira sabíibu so tengenesera diváai, akajeenga kivaanda kiliihi cho rindirira, maa akakojya iro iwunda raachwe kwa varimi. Hara, maa akakera njira. 2 Mpiindi jo chwa ^jikafike, akamutuma mutúmwa waachwe, akasumule haantu haachwe ha sabíibu ^ng’eene vachwíire.

[✡] **11:17** Laanga Isáaya 56:7. [✡] **11:17** Laanga Yeremía 7:11.

3 Ʊra mʉtúmwa ˆakafike, vara vaantʉ vakamʉkwaata, vakamʉvaa, maa vakamukibirya
na mikono mitʉhʉ.
4 Mweeneiwʉnda akatʉma mʉtúmwa wiingi kei, ʉhʉ ne vakamʉvaa mutwii, baa kei
vakamʉbweeyyirya masáare ya soni.
5 Mweeneiwʉnda akatʉma mʉtúmwa wiingi, ʉhʉ re, vakamʉʉlaa. Atʉma viingi ˆvari foo,
viingi vavaváa na viingi vavʉʉláa.
6 Ʊhero waachwe, mweeneiwʉnda ajáa achíhiire na mʉʉntʉ ʉmwi vii wo tʉma, na ʉhʉ
ni mwaana waachwe ˆamweendamweenda, akamʉtʉma yookiisea, 'Kʉmʉnyemya vari
mwaana waani!'
7 ˆAkafike, maa vara ˆvakojiwa iwʉnda vakiiwyiira voosea, 'Ʊhʉ noo mʉpaari wa iri
iwʉnda. Hendi tʉmʉʉlae, maa ʉpaari waachwe ʉve wiiswi.'
8 Hara, vakamʉkwaata, vakamʉʉlaa, maa vakiita mʉwʉmira weerwii ya lʉkaande lwa
iwʉnda ra misabíibu."
9 Maa Yéesu akavasea, "Jooli mookiisea mweeneiwʉnda lo ˆakabweeyyiirye? Kʉʉja ari,
vʉʉlaa ari vʉʉ avo ˆavakojya, maa avakojye varimi viingi iwʉnda raachwe ra sabíibu.
10 Amwi moobweeyya ja si mʉnasoma aya Masáare ˆYari Mpeho ja ˆvyeene yalʉʉsa?
'Iwye ˆrasiitwa ni vajeengi,
ravíire iwye ikʉʉlʉ ra kichurii.
11 IJʊVA atúmamire isáare iri,
noro rabooha, na ni iyeni maatʉkʉ vii miiswii yiiswi.' "✡
12 Hara, vakúúlʉ va Vayahúudi vasaakáa vamʉkwaate Yéesu sa vajáa vatáangire lusímo
ʉlʉ ni voovo lʉjáa lwavalúusire. Maa kaa, voofáa ira mpuka ya vaantʉ. Hara vakalamʉla
vamʉreke, maa vakalooka.

Kʉriha Kóodi kwa Kaisáari
(Matáayo 22:15-22; Lúka 20:20-26)
13 Mpiindi kiduudi, vara vakúúlʉ vakavatʉma Mafarisáayo na vaantʉ ˆvafúmire kwa
mʉtemi Heróode, sa vamʉtee Yéesu, de vamʉkwaate sa masáare yaachwe.
14 Vakamʉʉjira, vakamʉsea, "Mukiindya! Takʉmányire weewe ʉri mʉʉntʉ ˆulúusaa
kimáári, baa kei si woófaa ʉkúúlʉ wa mʉʉntʉ tʉkʉ, sa weewe si ulángaa buuwo tʉkʉ. Kiri
vyoova jeyyo, ʉváriyʉlaa njira ya kimáári ya Mʉlʉʉngʉ. Eri, ndairiri jaruma mʉʉntʉ arihe
kóodi kwa Kaisáari mʉtawáala wa Rúumi bakʉ tʉkʉ?
15 Jooli woosea, tʉrihe bakʉ tʉkʉ?" Maa kaa, Yéesu akataanga ʉkweembi waavo, maa
akavasea, "Amwi mooyera kʉʉntea? Hooni ndeteri mpía ya dináari ˆng'eene mʉrihéa kóodi
niiyone."
16 ˆVakareete, maa akavuurya, "Buuwo na lʉtalo ʉlʉ ni lwa ani?" Vakamʉsea, "Ni lwa
Kaisáari."
17 Maa Yéesu akavasea, "Viintʉ vya Kaisáari, mʉheeri Kaisáari na viintʉ vya Mʉlʉʉngʉ,
mʉheeri Mʉlʉʉngʉ." Maa isáare iri rikavahwaalarya maatʉkʉ vii.

Ʊfʉfúʉko wa Vaantʉ ˆVawulala
(Matáayo 22:23-33; Lúka 20:27-40)
18 Hara, vakʉʉja Masadukáayo, vaantʉ ˆveene vaséaa kusiina kʉfʉfʉka kaani mʉʉntʉ
akwíire tʉkʉ. Vakamʉsea,
19 "Mukiindya! Músa ajáa atwaandikira Miiro Masáarii ˆYari Mpeho akatʉsea, 'Kooni
mʉʉntʉ akwíire baa kʉva na vaana tʉkʉ, mwaanaavo yoosaakwa amʉpaale ʉwo mʉlala sa
amʉvyaarire vaana mwaanaavo ʉra ˆaakwya.'✡
20 Haaha, kʉjáa kwatiite vaana valʉme mufungati va mʉʉntʉ ʉmwi. Ʊra wa ncholo
ˆakaloole, akawulala baa kʉva na mwaana tʉkʉ.
21 Wa kaviri akamʉpaala mʉlala ˆarékirwe ni mwaanaavo, ne akawulala baa kʉva na
mwaana tʉkʉ. Wa katatʉ ne vikava vivira.
22 Voosi mufungati vakawulala baa reka vaana tʉkʉ, ʉhero waachwe, mʉlala ne akawu-
lala.
23 Haaha tʉwyiire, sikʉ ya ʉfʉfúʉko ʉhʉ mwaana muki ni muki wa ani ari kʉva? Sa voosi
mufungati vajáa vamʉloola."
24 Maa akuuyirya, yoosea, "Mʉhóniirye sa viintʉ si mʉyamányire Masáare ˆYari Mpeho na
ngururu ja Mʉlʉʉngʉ.
25 Vaantʉ ˆvawulala haantʉ ˆvakafufukire, kusiina kʉloola no loolwa tʉkʉ, voosi kʉva vari
ja mirimʉ miija ya kurumwii.
26 Maa kaa, kwa ʉfʉfúʉko wa vaantʉ ˆvaakwya, amwi mookiibweeyya ja si mʉnasoma
kitáabu cha Músa, ˆcheene chalʉʉsa ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ alʉʉsikáa na Músa fuma ituundwii

✡ **12:11** Laanga Sabúuri 118:22-23. ✡ **12:19** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 25:5-6.

ˆreene rakoreráa mooto?✡ Mʉlʉʉngʉ amʉsea, ‘Nʉʉnʉ nʉ Mʉlʉʉngʉ wa Aburaháamu, Mʉlʉʉngʉ wa Isaka* na Mʉlʉʉngʉ wa Yaakúupu.’†
27 Yeeye sʉ Mʉlʉʉngʉ wa vaantʉ ˆvaakwya tʉkʉ, yeeye nʉ Mʉlʉʉngʉ wa ˆvarʉ nkaasʉ. Kati ˆmoosea kusiina ʉfufúʉko tʉkʉ, moohon’ya maatʉkʉ vii.”

Ʉlairiri Mʉkʉʉlʉ Kʉlookya Joosi
(Matáayo 22:34-40; Lʉ́ka 10:25-28)
28 Ʉmwʉ wa vakiindya va Miiro ajáa amwaarʉ hara, yooteerera ˆvyeene Yéesu na Masadukáayo viirutáa ndihi. ˆAkateere Yéesu uúyiirye viija, maa akamuurya Yéesu, “Eri, nʉ ʉlairiri ʉrʉkwʉ noo mʉkʉʉlʉ kʉlookya ndairiri joosi?”
29 Yéesu akamʉsea, “Ʉlairiri mʉkʉʉlʉ kʉlookya joosi noo ʉhʉ, ‘Ee Isiraéeli teeri, IJʉVA Mʉlʉʉngʉ wiitʉ, noo Mʉlʉʉngʉ ʉmwʉ vii.
30 Ʉmweende IJʉVA Mʉlʉʉngʉ waako na mʉtʉma waako woosi, na nkaasʉ yaako yoosi, na mʉryʉʉngʉ yaako yoosi, na ngururu jaako joosi, noo kʉsea, kʉra kʉintʉ ˆʉrʉ.’✡
31 Na wa kavʉrʉ noo ʉhʉ, ‘Ʉmweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.’✡ Kusiina ʉlairiri wʉngʉ ʉrʉ mʉkʉʉlʉ kʉlookya ndairiri iji tʉkʉ.”
32 Ʉra mukiindya wa Miiro ya Mʉlʉʉngʉ akamʉsea, “Mukiindya, wuúyiirye viija, ‘Ijʉva nʉ ʉmwʉ vii na kusiina wʉngʉ tʉkʉ.’
33 Na kʉmweenda Ijʉva na mʉtʉma woosi na mʉryʉʉngʉ yoosi na ngururu joosi, na mʉʉntʉ kʉmweenda mwiiwaachwe ja ˆvyeene iiyenda yeemweene, nʉ viija kwa Ijʉva kʉlookya kʉtoola mpóryo jo chʉmʉka joosi.”
34 Yéesu ˆakateere ʉra mʉʉntʉ uúyiirye na tooti, maa akamʉsea, “Aaʉ! Weewe sʉ ʉrʉ kʉlʉ na Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.” Keende hara kusiina mʉʉntʉ ˆayera muurya kʉintʉ chʉngʉ tʉkʉ.

Masía nʉ Mweenevyoosi na nʉ Mwaana wa Daúdi
(Matáayo 22:41-46; Lʉ́ka 20:41-44)
35 Mpʉndʉ Yéesu ˆavariyʉláa waámii wa Kaaya Njija ya Ijʉva, akuurya, “Sa che vakiindya va Miiro vaséaa Masía nʉ Mwaana wa Daúdi?
36 Daúdi mweeneevyo kwa lʉviro lwa Mʉtʉma Mʉʉja, ajáa asea,
‘IJʉVA ajáa amʉsea Mweenevyoosi waanʉ,
“Ikala mʉkono waanʉ wa kʉlʉme,
fʉʉrʉ nʉvaʉʉke vavʉ vaako,
vave ʉsʉ ya majeo yaako.” ’✡
37 Daúdi mweeneevyo yoomwaanʉrʉra ‘Mweenevyoosi’ waachwe, ha de joolʉ Masía arʉ kʉva Mwaana wa Daúdi?” Mpuka nkʉʉlʉ ʉkamʉteerera na cheerʉ.

Vaantʉ Vavalaange Neeja Vakiindya va Miiro
(Matáayo 23:1-36; Lʉ́ka 20:45-47)
38 Mpʉndʉ ˆavavariyʉrʉráa, akavasea, “Valaangi neeja vakiindya va Miiro, veenda kiivʉkʉra nkáancho ndʉʉhʉ na veenda luumbiwa ko nyemiwa sóokwii.
39 Baa kei, veenda kiikala machuumbi ya mbere ya vakúúlʉ masinagóogii na haantʉ ha nyemi ngovii.
40 Vanyáhiraa nyuumba ja valala, na ʉkweembi vamʉlóombaa Mʉlʉʉngʉ vilʉʉhʉlʉʉhʉ. Heewa varʉ irya ikʉʉlʉ.”

Mpóryo ya Mʉlala
(Lʉ́ka 21:1-4)
41 Aho, Yéesu akiikala heehi na isandúku ro vʉkʉra mpóryo ja Kaaya Njija, akava yoolaanga ˆvyeene vaantʉ vootoola mpóryo. Vasúngaati ˆvarʉ foo vakavʉkʉra mpía ˆjiri foo.
42 Hara, maa akʉʉja mʉlala ʉmwʉ akatoola fipóocho fivʉrʉ fiduudi.
43 Yéesu, akavaanʉrʉra vapooji vaachwe, akavasea, “Kʉmaarʉ noovawyʉʉra, ʉhʉ mʉlala mʉkʉva atwʉ́ire mpóryo nkʉʉlʉ kʉlookya vaantʉ voosi vʉʉ!
44 Ava vaangʉ vatwʉ́ire máari ˆʉlóokerʉʉre. Maa kaa, noovawyʉʉra ʉhʉ mʉlala na ʉkʉva waachwe atwʉ́ire choosi ˆatʉʉte.”

13

Kʉvawa kwa Kaaya Njija ya Ijʉva
(Matáayo 24:1-2; Lʉ́ka 21:5-6)

✡ **12:26** Laanga Ufumo 3:6. * **12:26** ***Isaka:*** Nʉ mwaana wa Aburaháamu kwa Sáara muki waachwe. † **12:26** Kitáabwii cha Ufumo 3:6, Mʉlʉʉngʉ ajáa amuwyʉʉra Músa masáare aya. Maa kaa, mpʉndʉ ijo, Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu vajáa vawulala aho kalʉ vii. ✡ **12:30** Laanga Nkʉmbʉkʉra ya Miiro 6:4-5. ✡ **12:31** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **12:36** Laanga Sabúuri 110:1.

1 Na mpiindi Yéesu ˆafumáa Kaayii Njija ya Ijuva, umwi wa vapooji vaachwe akamusea,
“Mukiindya! Laanga, majuumba aya viintu ˆyabooha na mawye yaachwe viintu ˆyakula.”
2 Yéesu akamusea, “Koona wiise majuumba yoosi aya wuu? Kusiina iwye ˆrikachíhiire
mweeri ya iwye riingi tuku, yoosi luu girimulwa yari vuu.”

Uturikiri ˆWookuuja
(Matáayo 24:3-14; Lúka 21:7-19)
3 Mpiindi kiduudi Yéesu ajáa adoma fuuru Luulwii lwa Miseitúuni. Akiikala kunu aléyyiirye
miiso na Kaayii Njija. Vapooji vaachwe, Peéteri, Yaakúupu, Yooháani na Anderéa vaka-
muurya mpooli,
4 “Aai tuwyiire, masáare aya ni naadi ˆyari fumira? Na ni isháara che ˆturi koona de
tutaange masáare aya yaséngeriire?”
5 Maa akavasea, “Laangi neeja, kari muuntu avakoovere tuku.
6 Sa vaantu ˆvari foo kuuja vari kwa irina raani, kira muuntu yoosea, ‘Niini noo yeeye,’
novo vakoovera vari vaantu ˆvari foo.
7 ˆMukateiire masáare ya nkoondo na fweefwee ja nkoondo, kari moófaa tuku. Masáare
aya ni mpaka yafumire, maa kaa, ura uhero ukaari.
8 Ɨsi kiinula iri nkoondo na isi yiingi, na utemi kiinula uri nkoondo na utemi wiingi. Kuva
kuri na vitiíntima haantu haantu, baa kei, kuva kuri na njala ya imalo. Ɨyo noo ja ncholo vii
ya usuungu wa makata ˆvyeene waándaa.
9 Maa kaa, nyuunyu laangi neeja, twaalwa mweende na balásii na lamurirwa mweende
muvawe masinagóogii. Baa kei, twaalwa mweende kwa magávana na kwa vatemi sa niini,
aho, de mudahe variyula vataange kimaari.
10 Maa kaa, de ura uhero ufike, ni mpaka ta Masáare Maaja yavariyulwe isi joosi vuu.
11 Na ˆmuri kwaatwa no twaalwa na balásii, kari mwiítweetyaa che ˆmuri luusa tuku. Luusi
isáare roroosi ˆriri vuujira mpiindi jiijo, sa masáare ˆmuri luusa si yaanyu tuku, ni ya Mutima
Muuja.
12 Muuntu muvarinduka ari mwaanaavo sa uulawe, taáta muvarinduka ari mwaana
waachwe sa uulawe. Vaana novo vavarinduka vari vala íyo na taáta waavo sa vuulawe.
13 Suulwa muri ni vaantu voosi sa irina raani. Maa kaa, ˆmweene ari yimirirya fuuru
uhero, uwo noo ari lamuririwa.

Irema Ikuulu
(Matáayo 24:15-28; Lúka 21:20-24)
14 Haantu ˆmukiíne, ‘unyanyi ˆuréetaa usaambu ˆwaviihaviiha’✡ wiímire Haantu Haaja
si ˆhari haachwe haachwe, muuntu yoosoma ataange, vara ˆvari isi ya Yudéea vatijire
njuulwii.
15 Muuntu ˆari ikekeerii kari akiime iingire na nyuumbii ji atoole kiintu chochoosi tuku.
16 Ura ˆari iwundii atiije chaangu, kari ahinduke na kaayii ji atoole nkáancho yaachwe tuku.
17 Ni mpolai kwa vara ˆvari kuva varuto na vara ˆviindookoonkya siku ijo.
18 Loombi sa iro risifumire mpiindi ja mpeho tuku.
19 Sa siku ijo, kuva kuri na uturikiri mukuulu ˆmweene si unafumira keende Mululungu
uumba weeru fuuru isiku, baa si luu ukafumiire kei vii kaa tuku.
20 Na ngaari Ijuva si akéehyaa siku ijo, ngaari kusiina muuntu baa umwi ˆahona vii kaa
tuku. Maa kaa, sa vaantu ˆveene avasaawula, ajikeehya siku ijo.
21 Na mpiindi ijo kooni muuntu yoyoosi avaséire, ‘La! Masía nu aha’ au ‘La, amwaari kuura,’
kari murúmaa tuku.
22 Sa fumira vari vala masía va uloongo na valáali na mutwe va uloongo, bweeyya vari
isháara na viintu ˆvihwáalaryaa sa vavakoovere baa vara ˆvasaawulwa ni Ijuva kooni viri
dahika.
23 Maa kaa, nyuunyu mwiime neeja. Navawyíriire masáare kati ˆyakaari fumira.

Kuuja kwa Mwaana wa Muuntu
(Matáayo 24:29-31; Lúka 21:25-28)
24 Maa kaa, siku ijo, uturikiri uwo ˆuri looka,
‘mwaasu kunikirirwa uri
na mweeri si uri fala tuku.
25 Nyényeeri wya jeende fuma kurumwii
na ngururu ja kurumu singisika jeende.’✡
26 Na mpiindi ijo, kira muuntu kumoona ari Mwaana wa Muuntu yookuuja machwii na
ngururu ˆjiri foo na nkongojima.✡

✡ **13:14** Laanga Danyéeli 9:27; 11:31; 12:11. ✡ **13:25** Laanga Isáaya 13:10; 34:4. ✡ **13:26** Laanga Danyéeli 7:13; Wiivariyuli 1:7.

27 Maa de atume mirimu yaachwe miija ji ivasaankan'ye na ivareete kwaachwe ˆveene avasaawula, fuma mavaru yoosi ya weeru, fuma utulo waasi, fuuru utulo wa kurumu.

Lusímo lwa Musaambu
(Matáayo 24:32-35; Lúka 21:29-33)

28 Ikiindyi fuma kwa musaambu. Matáampi yaachwe kooni yavíire na nchúundo na yaándire turika, mwatáangaa mpiindi ja iruti ra jaséngeriire.
29 Jeyyo baa nyuunyu, ˆmuri koona ivi vyoosi, taangi jira mpiindi jafíkire aha muryaangwii.
30 Kimaari noovawyiira, mbyaala ihi si iri looka tuku kende masáare aya yoosi si yanafumira.
31 Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaani si yari looka vii kaa tuku.

Kusiina ˆAmányire Siku na Mpiindi ˆAri Kuuja Yéesu Tuku
(Matáayo 24:36-44)

32 Maa kaa, kusiina ˆamányire siku iyo baa sáa iyo tuku, baa mirimu miija ya kurumwii na Mwaana wa Muuntu tuku, ˆmweene amányire ni Taáta yeemweene.
33 Mwiime neeja na mundoolaanga neeja! Si mumányire mpiindi ijo ni naadi ˆjiri fika tuku.
34 Valuka viri ni ja muuntu ˆyookwaata njira, avarékeraa vatúmwa vaachwe wiimiriri, kira muuntu na murimo waachwe. Aho, maa akamusea mulangiriri wa muryaangwii alaange neeja.
35 Sa jeyyo, mwiime neeja mpiindi joosi sa si mumányire ni naadi mweenenyuumba ˆari hinduka tuku, sa ifaanaa akahinduka niiwulo, au nuuchiku, au nuuchiku kati, au namuyiingu, au namutóondo uchiku.
36 Kaani avúndukiirye kuuja, ji avashaane si mulíire tuku.
37 Na iki ˆcheene noovawyiira, ni vawyiira niise vaantu voosi, mwiime neeja."

14

Muryuungu wo Muulaa Yéesu
(Matáayo 26:1-5; Lúka 22:1-2; Yoohaani 11:45-53)

1 Jijáa jachíhiire siku iviri vii, de ive ngovi ya Paásika na ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa usasi. Vakúúlu va veeneisi va Iju va na vakiindya va Miiro vasaakiráa njira ya iyasi yo mukwaata Yéesu sa vamuulae.
2 Vakalamula, voosea, "Kari turibweeyye iri isáare mpiindi ja ihi ngovi tuku, sa vaantu kureeta ntiribuka."

Yéesu Yoohakwa Makuta ˆYanyukira
(Matáayo 26:6-13; Yoohaani 12:1-8)

3 Mpiindi ijo, Yéesu ni iturii ra Besanía ajáa, kaayii kwa Simóoni ˆmweene asewáa ˆari na ulóónda. Na mpiindi ˆvarijáa, muuntu muki umwi akiingira aho nyuumbii ˆari na chúpa nduudi ya iwye ˆrasongolwa, ˆiri na makuta ˆyanyúkiraa* ya iyoombe ikululukuulu. Akiiwuna nkiingo ira chúpa, maa akamwiitira Yéesu yara makuta mutwii, yoomunyemya.
4 Vaantu vamwi vara ˆvajáa aho ˆvakoone jeyyo, vakakalala maatuku vii, vakaanda kiiwyiira, "Sa che kubwiitira makuta ja ayo jei?
5 Jangaari yaváirwe iyoombe jitooreke mpía ja dináari magana yatatu (300), maa mpía ijo vaheewe vakiva?" Maa vakamwaamirirya ura muuntu muki.
6 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Mureki! Sa che moomujuuwa? Aantúmamiire vyabooha.
7 Laangi! Vakiva novo muri mpiindi joosi, ifaanaa mukavaambirirya mpiindi yoyoosi ˆmuri keenda. Maa kaa, niini si ndiri kuva na nyuunyu mpiindi joosi tuku.
8 Uhu muuntu muki atúmamire ˆcheene adáhire. Aampákire makuta kuuvika muviri waani neeja so taahwa.
9 Kimaari noovawyiira, haantu hohoosi aha weerwii Masáare Maaja ˆyari variyulwa, iki ˆcheene akitúmamire uhu muuntu muki luuswa kiri ja nkumbukira yaachwe."

Yúuda Yoolamula Kumuvalanduka Yéesu
(Matáayo 26:14-16; Lúka 22:3-6)

10 Aho, Yúuda Isikarióoti, umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri, akadoma noo muvarinduka Yéesu kwa vakúúlu va veeneisi va Iju va.
11 Vakúúlu va veeneisi va Iju va ˆvakateere rira isáare, maa vakavyeenda maatuku vii. Vakiichuunga kwaachwe kumuriha mpía. Aho, Yúuda akaanda saakira nkalo ˆyabooha sa amuvarinduke Yéesu.

---

* **14:3** ***makuta ˆyanyúkiraa:*** Ni isáare ra Kigiríki, makuta aya ni *nárdo* yasewáa.

Kwiimya Neeja Ngovi ya Paásika
(Matáayo 26:17-25; Lúka 22:7-14, 21-23; Yooháani 13:21-30)

12 Na sikʉ ya ncholo ya ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa ʉsasi, vapooji vakamuurya Yéesu, “Hai ko wookeenda tukwiimirye neeja chóorya cha Paásika?” Sikʉ iyo, ni tʉʉva ijáa kwa Vayahúudi kʉsiinja muundi ˆiri mpeho sa Paásika.

13 Maa Yéesu akavatʉma vapooji vaachwe vaviri, akavasea, “Domi na múujii Yerusaléemu, ʉko lʉmana muri na mʉʉntʉ mʉlʉme ˆiitíikire sʉviya ya maaji. Mutuubi,

14 na nyuumba ˆng’eene ari kiingira, muuryi mweenekaaya, mʉkamʉsea, ‘Mukiindya yookuurya, “Hai kiri chúumba cha vayeni kʉʉntʉ ˆndiri riira chóorya cha Paásika na vapooji vaani?” ’

15 Ʉwo mweenekaaya valaira ari chúumba kikʉʉlʉ ˆkiri gorófii, kwaviikwa viintʉ vyoosi neeja. Imyi neeja Paásika haaho.”

16 Maa reerʉ, vara vapooji vaviri vakiinʉka, vakadoma na múujii. ˆVakafike múujii, vakashaana kira kiintʉ ja ˆvyeene Yéesu ajáa avawyíriire. Maa vakiimya neeja chóorya cha Paásika.✡

17 Iwʉlo ˆrikiingire, Yéesu na vapooji vaachwe ikimi na vaviri vakiingira.

18 Mpiindi ˆvajáa méesii voorya, Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyiira, ʉmwi waanyu kʉʉnvarindʉka ari.”✡

19 Vapooji vaachwe ˆvakateere jei, maa vakavisʉʉla, vakamʉsea ʉmwi ʉmwi, “Si viri kʉva ni niini tʉkʉ?”

20 Maa akavasea, “Ni ʉmwi wa vapooji vaani ikimi na vaviri, ˆyooriirya mʉkáate luumbwii na niini aha.

21 Mwaana wa Mʉʉntʉ ni mpaka atamanye no kʉʉlawa, ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho. Maa kaa, ni mpolai kwa mʉʉntʉ ʉra ˆari mʉvarindʉka! Ni pwee vijáa ngaari baa si avyaalwa.”

Mʉviri na Sakami ya Yéesu
(Matáayo 26:26-30; Lúka 22:14-20; 1 Vakorínto 11:23-26)

22 Mpiindi ˆvarijáa, Yéesu akatoola mʉkáate, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, akʉʉbendʉlabendʉla, maa akavaheera vapooji vaachwe, akavasea, “Tooli, ʉhʉ ni mʉviri waani.”

23 Maa akatoola kikóombe cha diváai, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, akavaheera voosi vakanywa aho nduvwii.

24 Maa akavawyiira, yoosea, “Ihi ni sakami yaani ya mʉháko ˆiri kiitwa sa vaantʉ ˆvari foo.✡

25 Kimaari noovawyiira, luu si nkanywiire kei diváai tʉkʉ, mpaka sikʉ ˆng’eene nkiinywiire ufya ʉko Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ.”

26 ˆVakiimbe lwiímbo, vakalooka na Luulwii lwa Miseitúuni.

Yéesu Yoolʉʉsa Peéteri Sea Ari si Amʉmányire Tʉkʉ
(Matáayo 26:31-35; Lúka 22:31-34; Yooháani 13:36-38)

27 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Nyuunyu voosi kʉʉndeka muri niimweene ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,
‘Kʉmʉvaa ndiri muríisi,
na muundi jaachwe joosi kiipasa jiri.’✡

28 Maa kaa, ˆndiri fufuka, valongorera ndiri na isi ya Galiláaya.”

29 Peéteri akamʉsea, “Baa vakʉtiije voosi vʉʉ, niini si ndiri kʉreka tʉkʉ.”

30 Yéesu akamʉsea, “Kimaari kaa nookuwyiira, uchikʉ wo wʉʉ, nkʉkʉlʉme si inaviika lwa kaviri, lʉʉsa uri si waamányire tʉkʉ katatʉ.”

31 Maa Peéteri akuumirirya, yoosea, “Tʉkʉ! Baa kooni ni kukwya, nkwye na weewe, niini si ndiri sea si nakʉmányire tʉkʉ!” Baa vapooji voosi vakalʉʉsa vivira.

Yéesu Yoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ Luulwii lwa Miseitúuni
(Matáayo 26:36-46; Lúka 22:39-46)

32 Maa vakafika iwundii ra Getisemáane, Luulwii lwa Miseitúuni. Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Ikali aha mpiindi niini ˆnookoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ.”

33 Akavasʉmʉla Peéteri, Yaakúupu na Yooháani hamwi ne. Aho, mʉtima waachwe ʉkafirira, kʉnʉ yookiiteera ʉsʉʉngʉ mʉnʉmʉʉnʉ,

34 akavasea, “Mʉtima waani wookaava kende nkwye. Ikali aha, mʉkeeshe chiriri.”

35 Akaseesa na mbere kiduudi, akalaala isi na inda, maa akaanda mʉloomba Mʉlʉʉngʉ, kooni viri dahika mpiindi ya uturikiri waachwe imʉnehe,

✡ **14:16** Laanga Ufumo 12:3-11. ✡ **14:18** Laanga Sabúuri 41:9. ✡ **14:24** Laanga Ufumo 24:8; Yeremía 31:31-34.
✡ **14:27** Laanga Sakaría 13:7.

36 akasea, “Áaba,† Taáta, yoosi kwaako yadahikáa. Nookuloomba nseyyirya kikóombe iki cha uturikiri. Maa kaa, si ja ˆvyeene niini noosaaka tuku, ive ja ˆvyeene weewe uri saaka.”
37 ˆAkahinduke kwa vara vapooji vaachwe vatatu, akavashaana vanyéyyiirye, akamwaanirira Peéteri, “Simóoni,‡ unyéyyiirye wuu? Usíindirwe keesha baa isaa rimudu vii?
38 Arumi, mukeeshe no loomba sa kari ji mwiingire mutehwii tuku. Mutima wiimire neeja kutumama wuuja, maa kaa, wasíindwaa sa muviri usiina ngururu tuku.”
39 Akadoma noo loomba kei, akaluusa masáare yayara.
40 Kei ˆakahinduke, akavashaana valíire, miiso yaavo yajáa yarútahire ni tulo. Vakakwaatwa ni soni, vakasiindwa cho muuyirya.
41 ˆAkahinduke lwa katatu, akavawyiira, yoosea, “Nyuunyu mukaari mulíire no humuluka wuu? Laangi, mpiindi jafíkire, Mwaana wa Muuntu veera iise mikonwii ya vavi.
42 Inuki, hendi tulooke! Laangi ura muvarinduki waani afíkire.”

Yéesu Yoovarindukwa na Yookwaatwa
(Matáayo 26:47-56; Lúka 22:47-53; Yoohváani 18:3-12)

43 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yooluusika na vapooji vaachwe, Yúuda, umwi wa vara ikimi na vaviri, akafika na mpuka ˆiri na nyaasuka na mpuulo. Mpuka iyo ijáa yatúmirwe ni vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakiindya va Miiro na vawosi.
44 Haaha, Yúuda ura muvarinduki, ajáa ahúmwiire valaira ishára yoosea, “Ura ˆndiri musundira ja noomuluumbya noo yeeye. Mukwaati, mumusumule, aveere mikonwii yaanyu.”
45 Yúuda akahulululuka na kuri Yéesu, akamuluumbya, “Mukiindya!” Maa akamusundira.
46 Ira mpuka ikamukwaata Yéesu, maa vakamuviika mikonwii yaavo.
47 Aho, umwi wa vara ˆvajáa na Yéesu akakuula nyaasuka njatwii, akamutema kutu dúú mutúmwa wa mweeneisi mukuulu!
48 Yéesu akavasea, “Niini ndiri muhóki vaantu viintu muújire no kuunkwaata na nyaasuka na nkusi wuu?
49 Siku joosi nijáa na nyuunyu noovariyula waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva. Amwi si mwaankwaatáa kura? Haaha vyavíire sa Masáare ˆYari Mpeho yakiimane.”✡
50 Aho, vapooji voosi vakoofa maatuku vii, vakamutiija, maa vakamureka yeemweene.
51 Kwajáa kwatiite mutavana umwi ˆamutuubáa Yéesu, ajáa iiwíikiire lweénda lwa kitáani vii. Ira mpuka ˆikayere kumukwaata,
52 akavahonyoka, akareka lweénda lwaachwe lwa kitáani mikonwii yaavo, maa akatiija na kisava mwaarya.

Yéesu Yoolamurirwa Mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi
(Matáayo 26:57-68; Lúka 22:54-55, 63-71; Yoohváani 18:13-14, 19-24)

53 Hara, vakamutwaala Yéesu na kwa mweeneisi mukuulu. Maa vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vawosi, na vakiindya va Miiro, vakalumana hamwi.
54 Peéteri ne ajáa amutúubire Yéesu kwa kuli, akiingira waámii kwa mweeneisi mukuulu, maa akiikala na valukaluka yookoota mooto.
55 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Balása Nkuulu yoosi, vasaakiráa ushahíidi fuma kwa vaantu viingi, sa vamusitaakye Yéesu de vamuulae. Maa kaa, si vaturya kiintu tuku.
56 Na vaantu ˆvari foo vatooláa ushahíidi wa uloongo, maa kaa, ushahíidi waavo si wiifwaana baa kiduudi vii tuku.
57 Aho, viingi vakiima, vakamulongowererya voosea,
58 “Tamuteera yoosea, ati, ‘Niini girimula ndiri ihi Kaaya Njija§ ˆyajeengwa ni vaantu, maa de njeenge yiingi kwa siku itatu vii. Maa kaa, iyo si iri jeengwa ni vaantu tuku.’ ”
59 Baa jeyyo ushahíidi waavo ukiitaa.
60 Maa akiima mweeneisi mukuulu mbere ya Balása Nkuulu, akamuurya Yéesu, “Eri, si wookuuyirya kiintu chochoosi tuku wuu? Aya masáare ava vaantu ˆvookusitaakya ni kiintu che?”
61 Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu baa kuuyirya tuku. Hara mweeneisi mukuulu akamuurya kei, “Weewe noo Masía, Mwaana wa Muluungu ˆAtalariwa wuu?”
62 Yéesu akasea, “Hii, noo niini.
Luu kumoona muri Mwaana wa Muuntu
iíkyiire mukono wa kuluume wa Mweenengururu,
yookuuja mweeri ya machu ya kurumwii.”✡

† **14:36** ***Áaba:*** Ni isáare ra Kiaráamu, noo kusea *Taáta.* ‡ **14:37** Ni irina riingi Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi. ✡ **14:49** Laanga Sakaría 13:7; Maáriki 14:27. § **14:58** ***Kaaya Njija:*** Kaaya Njija ˆng'eene Yéesu aluusáa aha ni muviri waachwe. Kubomola no kiijeenga kei kwa siku itatu yoonekya kukwya no fufuka kwaachwe.
✡ **14:62** Laanga Danyéeli 7:13.

63 Mweeneisi mukuulu ^akateere jei, maa akamoola ingo yaachwe na nkalari, yoosea, “Mashahíidi va che kei?
64 Muutéiire uhiintiki waachwe! Haaha ni jooli moosea?” Voosi vakaluusa irya voosea, “Uhu, inkwya noo kiintu ^kimutéire!”
65 Vaangi vaavo vakaanda kumuchwiira mati, vakamuchuunga ntaami miiswii, vakamuvaa ngúumi, de vandoomuhenchula, “Luusa, ni ani akuváire?” Baa valukaluka va aho ^vakamuhokerere, vakamuhapula makóofi.

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku
(Matáayo 26:69-75; Lúka 22:56-62; Yoohaani 18:15-18, 25-27)

66 Mpiindi ijo joosi, Peéteri ajáa akaari waámii, maa akuuja muhíínja umwi wa vatúmwa va mweeneisi mukuulu.
67 ^Akamoone Peéteri yookoota mooto, akamutuurirya miiso, kunu yoosea, “Baa weewe ni hamwi waari na uhu Yéesu wa Nasaréeti!”
68 Peéteri akasiita, yoosea, “Si mányire na si nootaanga ^cheene wooluusa tuku.” Maa akiinuka, akitookiima mutiryaangwii. Hara nkukululume ikaviika.
69 Ura mutúmwa ^akamoone Peéteri, akavasea kei vara vaantu ^vajáa viímire ne aho, “Uhu ne ni umwi waavo!”
70 Peéteri akasiita kei gigiri. Mpiindi kiduudi ^ikalooke, vara vaantu ^vajáa viímire ne aho, vakamusea Peéteri, “Kimaari, weewe uri umwi waavo, sa uri Mugaliláaya weewe hamwi na ava!”
71 Peéteri akaanda kiijuma no kiilaha yoosea, “Si namumányire uhu muuntu ^mooluusa tuku.”
72 Hahara, maa nkukululume ikaviika lwa kaviri. Maa Peéteri akakumbukira rira isáare ^aari awyíriirwe ni Yéesu, “Nkukululume si inaviika lwa kaviri, sea uri si waamányire tuku katatu.” Aho, akaanda kiita miísoori ni usuungu.

15

Yéesu Yookiimiwa Mbere ya Gávana Piláato
(Matáayo 27:1-2, 11-14; Lúka 23:1-5; Yoohaani 18:28-38)

1 Maa reeru, kukamwaa. Vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vawosi, na vakiindya va Miiro na Balása Nkuulu yoosi ya Vayahúudi, vakiirumira ^vyeene vari mubweeyya Yéesu. Vakamuchuunga piíngu, maa vakamutwaala na mbere ya gávana Piláato.
2 Piláato ^akateere masáare yaavo, maa akamuurya Yéesu, “Weewe uri mutemi wa Vayahúudi wuu?” Ne akuuyirya, yoosea, “Weewe ulúusire.”
3 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakamusitaakya Yéesu masáare ^yari foo.
4 Aho, Piláato akamuurya kei, “Sa che si wookuuyirya? Laanga ni masáare yangai vookusitaakya!”
5 Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu, baa kuuyirya tuku. Sa jeyyo, Piláato akatuluvala.

Yéesu Yooheewa Irya ro Kuulawa
(Matáayo 27:15-26; Lúka 23:13-25; Yoohaani 18:28-40)

6 Na mpiindi ja ngovi ya Paásika, Piláato ajáa iijuvira kumuchungurira mufúungwa umwi, ^mweene vaantu vari loomba arekerwe.
7 Kwajáa kwatiite muuntu umwi ^asewáa Baráaba, ^ajáa achuungwa munyololwii na vavarinduki va wiimiriri wa Kirúumi viingi. Na mpiindi ja uvarinduki, yeeye na vavarinduki vajáa vuulaa vaantu.
8 Aho, vaantu ^vari foo vakadoma kuri Piláato, vakamuloomba amuchungurire mufúungwa umwi ja ^vyeene iijuvira mpiindi ja Paásika.
9 Piláato akavuurya, “Saaka mwiise nimuchungurire mutemi wa Vayahúudi wuu?”
10 Avuurya jei, sa ajáa ataanga vakúúlu va veeneisi va Ijuva vajáa vamureeta Yéesu na kwaachwe, sa vamooneráa kivina.
11 Kiri vyoova jeyyo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakavasoonka vaantu, vamuloombe Piláato amuchungurire Baráaba.
12 Piláato akavuurya kei, “Ha de che moosaaka nimubweeyye uhu muuntu nyuunyu ^mumuséaa, ‘mutemi wa Vayahúudi’?”
13 Vaantu vakatula isóso, voosea, “Aning’iniwe musaláabii fuuru akwye!”
14 Piláato akavuurya, “Sa che? Uvi che abwéeyyiirye?”
Maa voovo vakatulatuula isóso, voosea, “Aning’iniwe musaláabii fuuru akwye!”
15 Sa viintu Piláato asaakáa veerya mitima Vayahúudi, akavafumirya Baráaba munyololwii. Akavakwaatya valwi nkoondo vamuvae Yéesu mijeléedi na vamuning’in’ye musaláabii fuuru akwye.

Valwi Nkoondo Voomʉhena Yéesu
(Matáayo 27:27-31; Yoohániani 19:2-3)

16 Hara, valwi nkoondo vakamʉtwaala Yéesu na balásii ya ijuumbii ra kitemi ra gávana Piláato ˆriséwaa "Pʉratoría." Vakasaankan'ya mpuka yoosi ya valwi nkoondo.
17 Vakamʉvikira Yéesu ingo ya kitemi ˆiri gyaa. Vakafota kisasaavo cha miíwa, vakamʉvikira mutwii. 18 Maa vakaanda muluumbya na heenchʉ, "Lamʉkyaade ee aai, mʉtemi wa Vayahúudi."
19 Vakatuuba mʉvaa na isaanga mutwii no mʉchwiira mati. Vakamʉhena voochwaama ja vaantʉ ˆvoomʉnyemya mʉtemi.
20 ˆVakahʉmʉle mʉhena, vakamufumya ira ingo ˆiri gyaa, maa vakamʉvikira ingo jaachwe. Aho, vakamufumya na weerwii sa vakamuning'in'ye mʉsaláabii fʉʉrʉ akwye.

Yéesu Yooning'iniwa Mʉsaláabii Fʉʉrʉ Akwye
(Matáayo 27:32-44; Lúka 23:26-43; Yoohániani 19:17-27)

21 Mpiindi ijo, valwi nkoondo vakalʉmana na mʉʉntʉ ʉmwi njirii ˆasewáa Simóoni fuma Kiréene,* taáta waala Alekisáanda na Rufáasi. Ihingiráa na Yerusaléemu, maa vakamʉdoomererya avaale mʉsaláaba wa Yéesu.
22 Vakamʉtwaala Yéesu fʉʉrʉ haantʉ ˆkʉséwaa Goligóota, noo kʉsea, "Kisááya cha Mʉtwe."
23 Vakamʉheera diváai ˆyasaangiwa na mooda ˆʉséwaa manemáane,† anywe, maa kaa, yeeye akasiita.
24 Vakamuning'in'ya mʉsaláabii. Maa vakiigavira ingo jaachwe ko jivaira mbare sa vataange ani aheewe irikwi.✡
25 Mpiindi ˆvamuning'in'yáa mʉsaláabii, ijáa ni namʉtóondo mpiindi jo yʉʉrira ng'oombe.
26 Mweeri ya mʉtwe waachwe vakavairira ibambari ˆraandikwa kiloongi chaachwe, "MʉTEMI WA VAYAHÚUDI."
27 Viívi vaviri vakaning'iniwa mʉsaláabii ne, kira mʉʉntʉ mʉsaláabii waachwe, ʉmwi ivaru ra kʉlʉme na wiingi ivaru ra kʉmooso. [
28 Masáare ˆYari Mpeho yakakiimana ja ˆvyeene yalʉʉsa, "Avalwa hamwi na ˆvawúnaa miiro."✡]
29 Vakeri njira vara ˆvalookáa na aho, vakamʉtʉkira no singisya mitwe na heenchʉ voosea, "Aai, si ijáa ʉsea ati ʉtiite ngururu jo girimʉla Kaaya Njija ya Ijʉva, maa kei wiimye kwa sikʉ itatʉ?✡
30 Hooni haaha kiima aho mʉsaláabii, wiilamurirye!"
31 Viivyo vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva na vakiindya va Miiro vakamʉhenchʉla, voosea, "Avalamuriryáa viingi, amwi yoosiindwa kiilamurirya yeemweene?
32 Ati, yeeye ni Masía, mʉtemi wa Isiraéeli, ni akiime sa tʉlaange, de turume." Baa vara ˆvajáa vaturikiriwa misaláabii ne, vakamʉtʉkira.

Yéesu Yookwya Mʉsaláabii
(Matáayo 27:45-56; Lúka 23:44-49; Yoohániani 19:28-30)

33 Na kwaandira mpiindi ja mpoloonge fʉʉrʉ mpiindi ja cháámuusi, kilwiirya kikakʉnikirira isi yoosi.
34 ˆIkafike mpiindi ja cháámuusi, Yéesu akaanirira na ngururu, yoolʉʉsika na ndʉʉsika ya kimeevo ya Kiaráamu, "*Elóoi, Elóoi, láama sabakitáani?*"✡ noo kʉsea, "Ee Mʉlʉʉngʉ, ee Mʉlʉʉngʉ, amwi waandékire?"
35 Vamwi va vaantʉ vara ˆvajáa hara ˆvakateere ayo masáare, maa vakasea, "Teeri, yoomʉkemera Elía."
36 Mʉʉntʉ ʉmwi akakʉʉrika, akafarimbirira kiintʉ ˆkiri monyomonyo isaangii, akiita tukya diváaii ˆyasasʉka, maa akamʉheera Yéesu afiiye, kʉnʉ yoosea, "Mʉreki, hooni tʉlaange kooni Elía ari kʉʉja ji amukiimye aho mʉsaláabii."
37 Hara, maa Yéesu akaana na ngururu, akawulala.
38 Hahara ipasía ra Kaaya Njija✡ rikaatʉka kati na kati fuma mweeri fʉʉrʉ isi.
39 Mʉkúúlʉ wa valwi nkoondo ˆajáa iímire mbere ya mʉsaláaba, ˆakoone ˆvyeene Yéesu awúliire, maa akasea, "Kimaari, ʉhʉ mʉʉntʉ ni Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ aari."
40 Hara kʉli kʉli, kwajáa kwatiite vaantʉ vaki ˆvalaangáa ayo masáare. Aho jei, vajáa vamwaari vala Maríia Makidaléena, Salóome na Maríia íyo waala Yóose mwaanaavo na Yaakúupu muduudi.

---

* **15:21** ***Kiréene:*** Ʉhʉ ni múuji ˆʉjáa kʉra Afirika kaskasíini, sikʉ iji iséwaa isi ya Líbia. Ʉko Vayahúudi ˆvari foo viikaláa, baa Simóoni ni ʉmwi wa Vayahúudi ˆveene vʉʉjáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika. † **15:23** ***manemáane:*** Ni mooda ˆʉsáangiwaa na diváai so seyya makuundi. ✡ **15:24** Laanga Sabúuri 22:18. ✡ **15:28** Laanga Isáaya 53:12. ✡ **15:29** Laanga Sabúuri 22:7. ✡ **15:34** Laanga Sabúuri 22:1. ✡ **15:38** Laanga Ufumo 26:31-33; Vaeburanía 6:19; 10:19-22.

41 Avo noo ^vamutuubáa Yéesu mpiindi ^ajáa Galiláaya noo mutumamira. Baa kei, vajáa
vamwaari vaantu vaki viingi ^vari foo, ^vajáa vuuja ne na Yerusaléemu.

Yéesu Yootaahwa
(Matáayo 27:57-61; Lúka 23:50-56; Yoohaani 19:38-42)

42 Siku Yéesu ^awulala ni siku yo virisha Sabáato ijáa, siku imwi de ive Sabáato na kyuulwa.
43 Kwajáa kwatiite muuntu umwi ^asewáa Yooséefu fuma múuji wa Arimatáaya. Yooséefu ni
umwi wa Balása Nkuulu ya Vayahúudi ajáa. Anyemiwáa maatuku vii, baa kei, awoojáa kuuja
kwa Utemi wa Muluungu. Akiitema, akadoma kwa Piláato, akitooloomba aheewe muviri wa
Yéesu sa akuutaahe.
44 Piláato ^akapate mulomo Yéesu akwíire chaangu vii, maa akatuluvala. Akamwaaniriira
mukúulu wa valwi nkoondo, maa akamuurya kooni ni kimáári Yéesu akwíire.
45 Piláato ^akawyiirwe ni ura mukúulu wa valwi nkoondo ni kimáári Yéesu akwíire, maa
akamuheera ruusa Yooséefu asumule muviri wa Yéesu.
46 Yooséefu akiitowula sáanda ya kitáani. Akuukiimya muviri wa Yéesu, akuufarimbiriira na
ira sáanda, maa akiita kuutaaha mbiríírii ya mpaanga ^ng'eene ijáa yabokwa lukaandii lwa
iwye. Akafingiritya iwye ikuulu yoorifintamya muryaangwii wa mbiríira.
47 Vala Maríia Makidaléena na Maríia íyo waala Yóose, vakahoona hara haantu Yéesu
^atáahirwe.

16

Kufufuka kwa Yéesu
(Matáayo 28:1-8; Lúka 24:1-12; Yoohaani 20:1-10)

1 Lomutóondo yaachwe mwaasu ^ukakutumire, siku ya Sabáato ikalooka. Hahara, Maríia
Makidaléena, Salóome na Maríia íyo waala Yaakúupu vakiita wula makuta ^yanyukira, sa
vakahake muviri wa Yéesu.
2 ^Kukamwaae vii siku ya Jumapíiri na mwaasu ^ukatule, vakadoma na mbiríírii ya
mpaanga ^yabokwa mwaalaliwyii haantu Yéesu ^ataahiirwé.
3 Mpiindi ^vajáa vakaari njirii, vakaanda kiiyurya, "Ni ani de ari ko tufingiritirya rira iwye
hara muryaangwii wa mbiríira?"
4 Valuusa jeyyo, sa rira iwye ni ikúulu maatuku vii rijáa. ^Vakafike vii, vakoona rira iwye
rafíngiritiiwe, risiina tuku hara muryaangwii.
5 ^Vakiingire hara mbiríírii, vakamoona mutavana umwi iivíkiire nkáancho njeru chwee,
iíkyiire mukono wa kulume wa mbiríira, maa vakiivundúka maatuku vii.
6 Ura mutavana akavasea, "Koofi tuku! Si musaakira mwiise Yéesu fuma Nasaréeti ura
^aning'iniiwé musaláabii fuuru akakwya? Afúfukire! Asiina aha tuku. Laangi baa haantu
^alaariiwé.
7 Haaha domi kwa vapooji vaachwe baa na Peéteri mukavasee, 'Yéesu valongorera iise na
Galiláaya, uko moona muri ja ^vyeene ajáa avasea.' "✡
8 Vara vaantu vaki kunu vootetema ni woowa, vakafuma hara mbiríírii itíjo, kunu
vatúluviire. Si valuusa isáare roroosi kwa muuntu tuku sa voofáa maatuku vii.

[Masáare aya 9-20 yasiina nakáalii jiingi ja kalikaali tuku.]

Yéesu Yoomufumira Maríia Makidaléena
(Matáayo 28:9-10; Yoohaani 20:11-18)

9 Yéesu ^akafufuke Jumapíiri namutóondo uchiku, muuntu wa ncholo ^amufumira ni Maríia
Makidaléena. Uhu Maríia, Yéesu ajáa amuseyya mirimu mivi mufungati.
10 Maa Maríia akadoma, akavawyiira vara vaantu ^vayeendan'yáa na Yéesu. Avo vaantu
vajáa vakaari voorira no myaa.
11 ^Vakateere Yéesu afúfukire, baa Maríia Makidaléena amwiíne, si varuma ayo masáare
tuku.

Yéesu Yoovafumira Vapooji Vaachwe Vaviri
(Lúka 24:13-35)

12 Mpiindi kiduudi ^ikalooke, Yéesu akavafumira vapooji vaachwe vaviri ^vadomáa na
maturii, ari na buuwo ^yiísimire.
13 Avo vaantu vakahinduka na Yerusaléemu, vakavawyiira viivaavo, baa avo si vavaruma
vii tuku.

Yéesu Yoovatuma Vapooji Vaachwe Ikimi na Umwi
(Matáayo 28:16-20; Lúka 24:36-49; Yoohaani 20:19-23; Mirimo ya Vatumwi 1:6-8)

✡ **16:7** Laanga Maáriki 14:28.

14 Lo mwiisho, Yésu akavafʉmira vapooji vaachwe ikimi na ʉmwi mpiindi ˆvarijáa chákurya. Akavadalavya, sa viintʉ si ˆvavaruma vara ˆveene vajáa vamoona afúfukire na ʉfafu wa mitima yaavo.
15 Maa akavasea, “Domi kʉri weerʉ yoosi, mʉkavawyiire no vavariyʉriira vaantʉ voosi Masáare Maaja.
16 Ʉra ˆari ruma no batisiwa, hona ari. Maa kaa, ˆmweene ari siita ruma, heewa ari irya ni Mʉlʉʉngʉ.
17 Na iji noo isháara ˆvari kʉva nojo vara ˆveene vari ruma. Kwa irina raani vaseyya vari vaantʉ mirimʉ mivi, kei lʉʉsika vari ndʉʉsika ifya si ˆvanajiteera baa sikʉ imwi.
18 Baa vakwaate njoka na mikono, na vanywe kinyéruumbe, si vari kʉva kiintʉ vii kaa tʉkʉ. Kei, vavikira vari mikono valwíiri, novo hongera vari.”

Yésu Yoosʉmʉlwa na Kurumwii
(Lʉ́ka 24:50-53; Miritmo ya Vatumwi 1:6-11)
19 Maa reerʉ, Yésu Mweenevyoosi ˆakahʉmʉle vawyiira ayo masáare, akasʉmʉlwa na kurumwii. Kʉra mweeri akiikala mʉkono wa kʉlʉme wa Mʉlʉʉngʉ.
20 Vapooji vaachwe, vakadoma, vakavawyiira no vavariyʉriira Masáare Maaja haantʉ hoosi. Yésu Mweenevyoosi ne akatʉmama novo no roonekya isáare raachwe ko bweeyya isháara ˆjidóman’yaa na isáare iro.

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Lúka Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Lúka. Uhu Lúka ˆvyeene vyoónekanaa, ni Mugiríki ajáa. Kei, ni dakitáari ajáa (Vakolosáai 4:14) na ni muuntu ˆajáa na umanyi wo kaasakanula masáare ya kali (1:1-4). Lúka aandika kitáabu iki na kitáabu cha Mirimo ya Vatumwi. Vitáabu ivi vivíri, Lúka ajáa amwaandikira kijeengi chaachwe ˆaséwaa Toofíili. Lúka atumamáa murimo wo variyula Masáare Maaja hamwi na Paúli (2 Timotéeo 4:11; Filemóoni 24).

ˆVyeene vyoónekanaa, Lúka aandika kitáabu iki kati ya myaaka ya 57-64 keende Kirisitu ˆavyaalwa. ˆCheene chabweeyya aandike kitáabu iki, ni kuvoonekya vaantu kikomi cha Masáare Maaja ya Yéesu kwa vaantu voosi, noo kusea, kwa Vayahúudi na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi (1:4; 4:24-26; 17:11-19). Iki noo ˆchooreka aandika ufumo wa lukolo lwa Yéesu fuuru kwa Adáamu (3:23-38). Kei, oonekya ˆvyeene Yéesu ajáa heehi na vaantu ˆvachwíiwaa mati, baa ja Vasamaría (10:23-37) na vasaankan'yi kóodi (5:27-32). Avanyemyáa vakiva, na alumiriryáa vasúngaati vandoovaambirirya vakiva (12:33; 14:13; 18:22; 19:8).

Lúka aandika masáare ˆyari foo ˆmeene yoonekya Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu, ni sa vaantu voosi. Na ivi vyoónekanaa sa ˆvyeene aandika masáare ˆyari foo ˆmeene yasiina kwa vaandiki viingi va Masáare Maaja, noo kusea, Matáayo, Maáriki na Yoohváani. Masáare aya ni, muuntu muki muhéngeeti ˆamuhaka Yéesu makuta (7:36-50), lusímo lwa Musamaría muuja (10:30-37), lusímo lwa taáta ˆajáa na mbavariri kwa mwaana waachwe ˆarimira (15:11-32), lusímo lwa musúngaati na Lasáaro mukiva (16:19-31) na masáare ya Sakáayo musaankan'yi kóodi (19:1-10).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Mulongooryo, kuvyaalwa kwa Yéesu na usinga waachwe *1:1-2:52*
Murimo wa Yoohváani Mubatisáaji *3:1-20*
Yéesu yoobatisiwa na yooyerwa *3:21-4:13*
Murimo wa Yéesu isi ya Galiláaya *4:14-9:50*
Murimo wa Yéesu mpiindi ˆatamanyáa na Yerusaléemu *9:51-19:27*
Murimo wa Yéesu múujii wa Yerusaléemu *19:28-21:38*
Inkwya ya Yéesu *22:1-23:56*
Kufufuka kwa Yéesu *24:1-53*

Lúka Yoomwaandikira Toofíili Masáare ya Yéesu

1 Kwaako Toofíili kijeengi,
Vaantu ˆvari foo vaandika masáare aya ˆyakiimana aha miitu.
2 Avo vaandika aya, ja ˆvyeene tavairwa mbuwo ni vara ˆvoona na miiso yaavo keende aho ncholo, na vara ˆvajáa vatumami va Masáare Maaja.
3 Naani, ˆnkayasimbule neeja aya masáare keende ncholo, noona nikwaandikire neeja-neeja weewe Toofíili kijeengi ˆnikunyémyaa.
4 Jeyyo taanga uri kikomi cha masáare yoosi ˆuvariyurirwa.

Uláali na Mutwe wa Kuvyaalwa kwa Yoohváani Mubatisáaji

5 Mpiindi ja Heróode Mukúúlu mutemi wa Yudéea, kujáa kwatiite mweeneisi wa Ijuva umwi ˆasewáa Sakaría. Uhu Sakaría ni wa mpuka ya veeneisi va Ijuva va Abíya ajáa. Muki waachwe noo Elisabéeti asewáa. Na yeeye woosi ni wa ufumo wa lukolo lwa Harúuni ajáa.
6 Vala Sakaría na Elisabéeti ni vawoloki vajáa mbere ya Muluungu. Voovo vatuubáa miiro yoosi ya Ijuva na ndairiri jaachwe baa mang'uulo tuku.
7 Maa kaa, voovo vajáa vasiina vaana tuku, Elisabéeti ni muumba ajáa na voosi vajáa vavíire magarugeeda.
8 Haaha siku imwi, Sakaría atumamáa murimo wa veeneisi va Ijuva mbere ya Muluungu. Mpiindi ijo ni nkalo ya mpuka yaachwe kutumama Kaayii Njija ya Ijuva ijáa.
9 Sakaría ajáa asáawiirwe ko vairwa mbare iingire na Kaayii Njija ya Ijuva noo kookuusya ng'óóno ˆjinyúkiraa, ja viintu tuuva ja veeneisi va Ijuva ˆjijáa jasea.
10 Na mpiindi Sakaría ˆakuusyáa ng'óóno ˆjinyúkiraa uko, mpuka ya vaantu ijáa yiijíingire kura waámii yoomuloomba Muluungu.
11 Aho, murimu muuja wa Ijuva ukamufumira Sakaría, ukiima ivaru ra kulume ra masabáahu yo kuusirirya ng'óóno ˆjinyúkiraa.

12 Sakaría ˆakamoone ura murimu muuja, mutima waachwe ukafirira na akoofa maatuku vii.
13 Maa kaa, murimu muuja ukamusea, “Sakaría, koofa tuku! Muluungu atéiire kuloomba kwaako. Muki waako Elisabéeti kuvyaarira ari mwaana mulume. Irina raachwe umukemere Yoohaani.
14 Weewe kuvyeenda uri, na kuva uri na cheeru. Baa vaantu ˆvari foo vaa vari siriri siku yo vyaalwa kwaachwe.
15 Sa yeeye kuva ari mukúúlu mbere ya Ijuva, si akanywíire diváai au kiintu chochoosi ˆkiréevyaa vii kaa tuku. Yeeye kumuhokera ari Mutima Muuja keende indii ya íyo waavo.
16 Vahindula ari Viisiraéeli ˆvari foo na kwa Ijuva Muluungu waavo.
17 Uwo, longoola ari mbere ya Ijuva, kwa ngururu na mutima wa Elía. Vahindula ari vala baaba na kwa vaana vaavo. Jeyyo, vahindula ari vara ˆvasiina matu na kuri tooti ya uwoloki na kuviimya ari neeja kumuhokera Ijuva.”
18 Aho, Sakaría akuuyurya uwo murimu muuja, “Niini nadálahiire, baa mudala waani woosi adálahiire. Jooli ndiri taanga isáare iri ni ra kimáári?”
19 Aho, maa murimu muuja ukamuwyiira woosea, “Niini ndiri Gaburiéeli, niímaa mbere ya Muluungu, na yeeye aantúmire nikuwyiire aya masáare maaja.
20 Haaha sa viintu si urúmire aya ˆnakuwyíiriire, dunga uri mulomo fuuru siku ira mwaana ˆari vyaalwa. Kikomi masáare yaani kiimikiririwa yari mpiindi ˆjiri fika!”
21 Mpiindi ijo, vaantu vamuwoojeráa Sakaría kura waámii kunu vahwáaliire, sa ajáa achérevire kufuma Kaayii Njija.
22 ˆAkafume, akava si yoodaha kuluusika novo tuku. Aho vakataanga iíne njori mura Kaayii Njija, sa ni avalairáa na mikono vii, si yoodaha luusika tuku.
23 Mpiindi jaachwe jo tumama Kaayii Njija ˆjikasire, maa akahinduka na kaayii.
24 Siku ingai vii ˆjikalooke, Elisabéeti muki waachwe akava mawulu maruto, akiivisa kaayii kwaachwe kwa myeeri isaano kunu yoosea,
25 “Ijuva noo ˆmweene aantúmamiire iki, yeeye aanaanga siku jira sa aanséyyiirye soni yo diira kuva na vaana mbere ja vaantu.”

*Úlá*ali *na Mutwe wa Kuvyaalwa kwa Yéesu*

26 ˆUkafike mweeri wa sasatu keende Elisabéeti ˆakave muruto, Muluungu akatuma murimu muuja Gaburiéeli utamanye fuuru ituri ra Nasaréeti ˆriri isi ya Galiláaya.
27 Uko, ukatamanya fuuru kwa muhíínja umwi ˆajáa munjalu. Uhu ajáa atumirwa ni muuntu umwi ˆasewáa Yooséefu wa lukolo lwa mutemi Daúdi. Na irina ra uwo muhíínja noo Maríia asewáa.
28 Murimu muuja ˆukafike kwa Maríia, maa ukamusea, “Lumbi niijo weewe ˆuheewa nduwo, Ijuva ni na weewe ari!”
29 Maríia ˆakateere jeyyo, akahwaalala maatuku vii, akiiyurya yoosea, “Ihi lumbi ni ya che?”
30 Aho, maa murimu muuja ukamusea, “Maríia, koofa tuku! Wapátire wuuja miiswii ya Muluungu.
31 Teera! Kuva uri muruto, na kuva uri na mwaana mulume. Irina raachwe mukemera uri Yéesu.
32 Yeeye kuva ari mukúúlu, na kaanirirwa eende Mwaana wa ˆAri Mweerimweeri. Ijuva Muluungu kumuheera ari ichuumbi ra kitemi ra baaba waavo Daúdi.
33 Kwiimirira ari kaaya ya Yaakúupu kwa siku ˆjisiina uhero, na Utemi waachwe kuva uri usiina uhero.”
34 Maríia akuuyurya ura murimu muuja, “Iri isáare jooli riri dahika, na niini nkaari si ninaseesererwa ni muuntu mulume?”
35 Aho, murimu muuja ukamusea, “Mutima Muuja kuujira ari, na ngururu ja ˆAri Mweerimweeri kukunikirira jiri. Sa mwaana ˆari vyaalwa, kuva ari muuja na kaanirirwa eende Mwaana wa Muluungu.
36 Laanga, baa mundu waako Elisabéeti atiite uruto wa mwaana mulume mpiindi iji ja udala waachwe. Ura ˆvamwaaniriráa muumba, uhu ni mweeri wa sasatu wa uruto waachwe.
37 Sa kwa Muluungu kisiina si ˆkidáhikaa tuku!”
38 Aho, Maríia akasea, “Laanga, niini ndiri mutumami wa Ijuva, vive kwaani ja ˆvyeene ulúusire.” Aho, maa re ura murimu muuja ukalooka.

Maríia Yoodoma noo Muluumbya Elisabéeti

39 Siku ingai vii ˆjikalooke, Maríia akakwaata njira, akafweenga na múuji umwi ˆuri isi ya viduunda vya Yúuda.

40 Ʉko akiingira kaayii kwa Sakaría, akamuluumbya Elisabéeti. 41 Elisabéeti ˆakateere lumbi ya Maríia, mwaana ˆari indii yaachwe akabwiita. Aho, ngururu ja Mutima Muuja jikamuujira Elisabéeti.
42 Akaluusa na ngururu yoosea, “Weewe watalariwa kulookya vaantu vaki voosi, na muvyaalwa wa inda yaako atalariwa.
43 Niini ndiri ani mpaka íyo wa Mweenevyoosi waani uuje noo kuunaanga?
44 Laanga, ˆnkateere vii lumbi yaako, mwaana indii yaani, afíriire na cheeru.
45 Ʉtalariwa weewe, sa uruma Ijuva tumama ari yara ˆakuwyiira.”

Lwiímbo lo Muduumba Ijuva lwa Maríia

46 Aho, maa Maríia akasea,

“Mutima waani wamubwéeyyiryaa Ijuva nkongojima,
47 kei mutima waani wavyeéndire,
kwa Muluungu Mulamuriri waani,
48 sa akwiíne kusova ngururu kwa mutumami waachwe.
Kikomi, kwaandira haaha, nkolo joosi ja weeru kuunyanirira veende natalariwa,
49 sa Muluungu Mweenengururu,
aantúmamiire masáare makuulu.
Irina raachwe ni riija.
50 Kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe kwatámanyaa na kwa vaantu ˆvamunyémyaa,
kufuma mbyaala imwi fuuru yiingi.
51 Yeeye atúmamire masáare makuulu kwa mukono waachwe,
avapásirepasire vara ˆviívaa kipeembe mitimii yaavo.
52 Avakíimiirye vakúúlu fuma machuumbii yaavo ya kitemi,
na vara ˆvari isi aviínwiire.
53 Vara ˆvari na njala aviikutya viintu ˆvyabooha,
maa kaa, vasúngaati avakibirya na mikono mituhu.
54 Amwaámbiriirye Isiraéeli mutumami waachwe,
kukumbukira kulaha kwaachwe kuvalaanga ari na riiso ra wuuja,
55 ja ˆvyeene avalaha vala baaba wiitu,
Aburaháamu na mbyaala yaachwe kwa siku ˆjisiina uhero.”

56 Ʉko Maríia akiikala na Elisabéeti ja myeeri itatu jei, maa de akahinduka na kaayii kwaachwe.

Kuvyaalwa kwa Yoohániani Mubatisáaji

57 Mpiindi jo kiichungula Elisabéeti ˆjikafike, akiichungula mwaana mululume.
58 Vakaaya na vanduu vaachwe ˆvakateere ˆvyeene Ijuva amuláangire na riiso ra wuuja munumuunu, vakava voovyeenda hamwi ne.
59 Siku ya naani keende mwaana ˆavyaalwa ˆikafike, vakuuja noo mutwaala mwaana na kibawii.✡ Vakasaaka vamukemere ura mwaana Sakaría irina ra taáta waavo.
60 Maa kaa, íyo waavo akasiita yoosea, “Tuku! Irina ˆari kaanirirwa ni Yoohániani.”
61 Novo vakamusea, “Amwi lukolwii lwaanyu kusiina muuntu ˆari ni irina ja iro tuku?”
62 Aho, maa kei vakamuurya taáta waavo ko moonekya na mikono sa vataange ni irina che ˆari mukemera.
63 Sa jeyyo, Sakaría akaloomba kabambari ko kaandikira, maa akaandika jei, “Irina raachwe noo Yoohániani.” Aho, maa vaantu voosi vakahwaalala.
64 Hahara, lurimi lwaachwe lukachunguluka, akaanda luusika yoomuduumba Muluungu.
65 Vakaaya voosi va Sakaría vakakwaatwa ni woowa. Masáare aya yakeenera isi yoosi ya viduunda vya Yudéea.
66 Vaantu voosi ˆvateera aya masáare, vakahwaalala na vakatuuba kwiiririkana mitimii yaavo kunu vookiisea, “Ʉhu musinga ni ari jooli ari kuva?” Viiririkanáa jeyyo, sa vajáa vataanga mukono wa Ijuva ni ne ujáa.

Lwiímbo lwa Sakaría

67 Aho, Sakaría taáta waala ura musinga akapata ngururu ja Mutima Muuja, akaanda luusa uláali na mutwe yoosea,
68 “Aduumbwe Ijuva Muluungu wa Isiraéeli,
sa uújire vaambirirya no vanunuula vaantu vaachwe.
69 Atuhíire Mulamuriri ˆari na ngururu,
kufuma ichina ra Daúdi mutumami waachwe,
70 ja ˆvyeene Muluungu aluusa ko tweera valáali na mutwe vaachwe keende aho kali,

✡ **1:59** Laanga Ncholo 17:12-14.

71 kutulamurirya iise fuma mikonwii ya vavi viitu,
na kufuma mikonwii ya voosi ˆvatusuula.
72 Abwéeyyiirye jei koonekya riiso ra wuuja kwa vala baaba wiitu,
ko kumbukira muháko waachwe muuja.
73 Muhákwii uwo, amulaha Aburahá amu baaba wiitu,
74 kutulamurirya ari fuma mikonwii ya vavi viitu,
haaha tumutumamire yeeye baa woowa tuku,
75 kwa wuuja na uwoloki mbere yaachwe,
siku joosi ja nkaasu jiitu.
76 Naawe mwaana waani, kaanirirwa weende mulá ali na mutwe wa ˆAri Mweerimweeri,
sa mulongorera uri Iju va,
umuwólorire njira yaachwe,
77 na vawyiira uri vaantu vaachwe miryuungu ya kulamuririwa kwaavo,
ko sewa uvi waavo wasírire.
78 Kwa njira ya kulaanga kwaachwe na riiso ra wuuja kukuulu,
kiweeru chaachwe kutuujira kiri fuma mweeri,
79 sa kivamurikire voosi vara ˆviíkalaa kilwiiryii cha murimírimii wa inkwya,
na kilongoole majeo yiitu na njirii ya mwiikalo muuja.”

80 Yoohá ani aku la, akatuuba kuva na ngururu ja Mutima Muuja. Akiita kiikala isi ya ibaláángu, mpaka siku ˆaanda murimo mbere ja vaantu va Isiraéeli.

2

Kuvyaalwa kwa Yésu
(Matáayo 1:18-25)

1 Siku ijo, Kaisáari Agústo mutawáala wa weeru ya Róoma, ajáa alairirya vaantu voosi va isi ja utemi waachwe vavalwe.
2 Kuvalwa uku noo kujáa kwa ncholo mpiindi Kireníio ˆajáa gávana wa isi ya Síria.
3 Sa jeyyo, vaantu voosi vajáa vadoma noo valwa, kira muuntu múujii kuuntu lukolo lwaachwe ˆlwafuma.
4 Na sa viintu Yooséefu ajáa ni wa ichina ra Daúdi, ne akaambuka fuma múujii wa Nasaréeti, ˆuri isi ya Galiláaya, fuuru múuji ˆuséwaa Betelehéemu, ˆuri isi ya Yudéea.
5 Ne ajáa atamanya na uko noo valwa hamwi na Maríia muhíínja ˆajáa amutumira. Mpiindi ijo, Maríia ni mawulu maruto ajáa.
6 Na mpiindi ˆvajáa uko Betelehéemu, siku ja Maríia jo kiichungula jikava jafíkire.
7 Maríia akiichungula mwaana wa ndaambere wa kiintu kilume. Akamukunikirira na ingo ja kisinga, maa akamulaarya mulaambwii wo riishirya ng’oombe, sa vajáa vasóvire nkalo nyuumbii ya vayeni.

Varíisi na Mirimu Miija
8 Haaha, heehi na aho kuuntu ˆvajáa uchiku uwo, kujáa kwatiite varíisi ˆvalaangiriryáa makukikuki ya muundi na mburi uko mawundii mpiindi ja uchiku.
9 Koonka, murimu muuja wa Iju va ukavafumira, kiweeru cha nkongojima ya Iju va kikavariingirira mavaru yoosi. Aho, vakoofa mpaka vakoololokera.
10 Maa kaa, murimu muuja ukavasea, “Koofi tuku! Laangi, navarétiire masáare maaja ˆyari kuva cheeru kikuulu kwa vaantu voosi.
11 Sa isiku aha múujii wa mutemi Daúdi, avyíirwe Mulamuriri, noo Masía na Mweenevyoosi.
12 Na ihi noo isháara ˆiri bweeyya mumutaange: La, kumushaana muri mwaana awíikiirwe ingo ja kisinga, aláariiwe mulaambwii wo riishirya ng’oombe.”
13 Koonka, mpuka nkuulu ya mirimu miija ya kurumwii ikasaangira na ura murimu muuja, ikaanda muduumba Muluungu yoosea,
14 “Nkongojima kwa Muluungu ˆAri Mweerimweeri,
na kuri weeru kuve na mwiikalo muuja kwa vaantu ˆaveenda!”
15 Mirimu miija ˆikahinduke na kurumwii, maa vara varíisi vakiiwyiira voovo kwa voovo, “Arumi, hendi na Betelehéemu tukoone iki ˆchafúmiire Iju va ˆatuláiire.”
16 Jeyyo, vakatamanya chaangu na Betelehéemu. Kura vakamushaana Maríia na Yooséefu na mwaana aláariiwe mulaambwii.
17 ˆVakamoone mwaana, maa vakaluusa masáare ˆmeene vajáa vawyíiriirwe ni murimu muuja ya uwo mwaana kwa vaantu.
18 Na voosi ˆvajáa vateera ayo, vakahwaalala kwa ayo masáare ˆvajáa vawyíiriirwe ni avo varíisi.

19 Maa kaa, Maríia akayakwaatya na andookiiririkana ayo masáare yoosi mutimii waachwe.
20 Vara varíisi vakahinduka kunu voomubweeyyirya Mululungu nkongojima, sa ayo masáare yoosi ˆvajáa vatéiire na ˆvajáa viíne fuma kwa mirimu miija.
21 Siku inaani ˆjikafike, vakamuwyiirya kibawii mwaana na vakamuheera irina Yéesu. Iri irina noo riira ˆajáa aheewa ni murimu muuja de íyo waavo ave muruto.

Yéesu Yootwaalwa na Kaayii Njija ya Ijuva
22 Siku jo kiijirula vala Yooséefu na Maríia ja ˆvyeene Miiro ya Músa ✡ yalairirya, jikafika. Vakamutwaala mwaana na Yerusaléemu sa vamuviike muháko kwa Ijuva,
23 ja ˆvyeene vyaandika Miirwii ya Ijuva, “Kira mwaana wa kiintu kilume wa ndaambere viikwa ari muháko kwa IJUVA.”✡
24 Kei, vajáa vadoma noo toola mpóryo ja ˆvyeene Miiro ya Ijuva yaluusa, “Mutoole haramu iviri au makíinda yaviri ya nkúnde.”

Úláali na Mutwe wa Simeóoni
25 Haaha, aho Yerusaléemu kujáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Simeóoni. Úhu, ni muwoloki ajáa na amutuubáa Mululungu. Yeeye, amuloombáa Mululungu kira siiku, na kei iilaangyáa Masía kuuja ari na tuurya ari mutima Isiraéeli. Simeóoni alongoolwáa ni Mutima Muuja.
26 Mutima Muuja ajáa amutuunukurira si ari kukwya tuku, mpaka amoone Masía wa Ijuva.
27 Kunu yoolongoolwa ni Mutima Muuja, Simeóoni ajáa atamanya na waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva. Úko Yooséefu na Maríia vajáa vamutwárire mwaana waavo Yéesu na Kaayii Njija ja ˆvyeene Miiro yaluusa.
28 Aho, Simeóoni akamuhokera mwaana mikonwii yaachwe, maa akamuduumba Mululungu yoosea,
29 “Haaha ee Ijuva Mweeneevyo weemweene, rekera mutúmwa waako,
asuukye na wuuja, ja ˆvyeene uluusa.
30 Sa miiso yaani yiíne ulamuriri waako.
31 Úlamuriri wuuviika mbere ya vaantu voosi.
32 Úhu kuva ari kiweeru ˆkiri koonekya Mululungu kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi,
kei yeeye ni nkongojima kwa vaantu vaako Viisiraéeli.”

33 Masáare ˆyajáa yalúusirwe ni Simeóoni kuri musinga, yakavahwaalarya vala taáta na íyo waavo.
34 Aho, Simeóoni akavatalarya, maa akamusea Maríia, “Laanga, mwaana uhu bweeyya ari vaantu ˆvari foo va Isiraéeli vawye na ˆvari foo viinuke. Yeeye kuva ari isháara ˆiri siitwa.
35 Jeyyo, miiririkano ya vaantu ˆvari foo yiivariyule. Naawe mweeneevyo, nyaasuka tuunga iri mutima waako.”

Úláali na Mutwe wa Áana
36 Haaha, kujáa kwatiite mulá ali na mutwe wa kiintu kiki ˆasewáa Áana, mwaana wa Fanuéeli wa lukolo lwa Ashéeri. Yeeye ajáa avíire ibaasuka. Áana ajáa aloolwa na ajáa iikala na mululume waachwe kwa myaaka mufungati, maa mululume waachwe akawulala.
37 Keende aho, akava mulala na ajáa afíkiirye myaaka makumi yanaani na ine (84). Kwa mpiindi joosi kuuntu ˆavijáa, ni Kaayii Njija uchiku na muusi yoomwiinamira Mululungu, no muloomba Mululungu, kunu iirékiirye kurya.
38 Na mpiindi jiijo kati Simeóoni ˆaluusikáa na Yooséefu na Maríia, Áana akuuja, akaanda muduumba Mululungu na akaanda luusa masáare ya uwo mwaana kwa vaantu voosi vara ˆvawoojeráa kununuulwa kwa Yerusaléemu.

Yooséefu na Maríia Voohinduka na Nasaréeti
39 Yooséefu na Maríia ˆvakamarikirye masáare yoosi ˆyasaakwa ni Miiro ya Ijuva, maa vakahinduka na isi ya Galiláaya fuuru meevo múujii wa Nasaréeti.
40 Musinga ne akakula, akava na ngururu, akakiingika tooti na nduwo ya Mululungu ni na yeeye ijáa.

Yésu Kaayii Njija ya Ijuva
41 Kira mwaaka, Yooséefu na Maríia vadomáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika.
42 Yéesu ˆakafikye myaaka ikimi na iviri, vakaambukan'ya ne na ngovii ja ˆvyeene viijuviira.
43 Ngovi ya Paásika ˆikasire, maa Yooséefu na Maríia vakakwaata njira voohinduka na kaayii, Yéesu akachaala Yerusaléemu baa voovo taanga tuku.

✡ **2:22** Laanga Valáawi 12:2-8. ✡ **2:23** Laanga Ufumo 13:2, 12, 15.

44 Maa kaa, sa viintu voovo viiseáa Yéesu amwaari aho ikukikukii, vakayeenda luyeendo lwa siku imwi. Aho, vakaanda kumusaakira kwa vanduu vaavo na kwa vijeengi vyaavo.
45 ^Vakamusove, vakalamula vahinduke na Yerusaléemu kunu voomusaakira.
46 Siku itatu ^jikalooke, vakamushaana Kaayii Njija, kunu iíkyiire kati na kati ya vakiindya va Miiro yoovateerera na yoovuurya viintu ^valuusáa.
47 Vaantu voosi ^vateeráa ^vyeene Yéesu uuyiryáa na muryuungu ^ajáa nowo, vakahwaalala.
48 Yooséefu na Maríia ^vakamoone, maa vakahwaalala. Íyo waavo akamusea, "Mwanawaani, sa che kutubweeyyirya jei? Laanga, niini na taáta waanyu tatúrikiire maatuku vii tookusaakira."
49 Yeeye akavasea, "Sa che mwakunsaakira? Si mootaanga nasaakwa mbeere nyuumbii ya Taáta tuku wuu?"
50 Maa kaa, si vataanga ^cheene avawyiiráa tuku.
51 Aho, akahindukan'ya novo na Nasaréeti na akava matu siku joosi. Maa kaa, íyo waavo akayakwaatya ayo yoosi mutimii waachwe.
52 Yéesu akatuuba kula na akava na tooti, kunu yoomweerya mutima Muluungu na vaantu.

3

*Yoohá**ani** Mubatisáaji Yoomwiimirya Njira Yéesu*
*(Matáayo 3:1-12; Maáriki 1:1-8; Yoohá**ani** 1:19-28)*
1 Haaha, ujáa wafíkire mwaaka wa ikimi na isaano (15) wa utemi wa Kaisáari Tiberío. Mpiindi ijo, Poontío Piláato noo ajáa gávana wa isi ya Yudéea, Heróode Antípaasi noo iimiriráa isi ya Galiláaya na Filípi mwaanaavo na Heróode noo iimiriráa isi ya Ituréa na isi ya Tirakoníiti na Lisanía noo iimiriráa isi ya Abiléene.
2 Kei mpiindi ijo, Anáasi na Kayáafa noo vajáa veeneisi vakuulu. Isáare ra Muluungu rikamuujira Yoohá**ani** mwaana wa Sakaría uko isi ya ibaláángwii.
3 Yoohá**ani** adomáa na nkaande joosi ja luuji lwa Yorodáani, yoovariyula ubatíiso wa vaantu kuvalanduka fuma uvii waavo, sa Muluungu asee, uvi waavo wasírire.
4 Ja ^vyeene Ijuva aluusa kitáabwii cha Isáaya muláali na mutwe waachwe,
"Muuntu yookaanirira vikulukuulu isi ya ibaláángwii,
'Imyi neeja njira sa IJUVA.
Wololi njira ^ng'eene ari tweera.
5 Kira nkuruwo fukirwa iri,
kira luulu na kiduunda yaaniririwa viri.
Njira ^jawoda wololwa jiri,
na jira ^jabonkoka yaaniririwa jiri.
6 Na vaantu voosi koona vari
ulamuriri wa Muluungu.' "☼

7 Haaha vaantu ^vari foo vuujáa na kuri Yoohá**ani** sa avabatise. Yoohá**ani** avawyiiráa yoosea, "Eri, nyuunyu mbyaala ya nyororooda! Ni ani ^avalúmire kutu mutiije nkalari ya Muluungu ^yookuuja?
8 Tumami miri mo ^iri koonekya kikomi mwaválandukire fuma uvii waanyu. Reki kwiiririkana mitimii yaanyu, 'Aburaháamu ni taáta wiitu!' Ni kuvawyiira niise, Muluungu ifaanaa avalandule mawye aya yave vaana va Aburaháamu!
9 Baa haaha, chaarya chavíikirwe miririi ya kira muti. Kira muti si ^utúungaa ndiiwa ^jabooha, temwa uri na fweitirwa uri iviivii ra mooto."
10 Aho, ira mpuka ya vaantu ikamuurya, "Haaha ni che turi bweeyya?"
11 Yoohá**ani** akavasea, "'^Ari na nkáancho iviri, amuheere imwi ura ^asiina, na ura ^ari na chóorya abweeyye viivyo."
12 Vasaankan'yi kóodi novo vakuuja sa vabatisiwe, maa vakamuurya Yoohá**ani**, "Mukiindya na suusu tasaakwa tubweeyye jooli?"
13 Ne akavasea, "Kari musúmulaa kulookya vira ^vyeene Miiro yaruma tuku."
14 Valwi nkoondo novo vakamuurya voosea, "Ha suusu ni che turi bweeyya?" Yoohá**ani** akavasea, "Kari muvúulaa muuntu viintu vyaachwe tuku, na kari mukóovereryaa sa mupate mpía ja muhonyo tuku, maa kaa, ikinkimi na misáala yaanyu."
15 Vaantu vara ^vaawoojera kuuja kwa Masía mpiindi ijo, voosi viiseáa mitimii yaavo ifaanaa ikava Yoohá**ani** noo Masía.
16 Aho, maa Yoohá**ani** akavasea vaantu voosi, "Niini vabatisa niise na maaji. Maa kaa, amwaari yookuuja nyuma yaani ^ari na ngururu kulookya niini, niini si ndiri daha baa

☼ **3:6** Laanga Isáaya 40:3-5.

tumama murimo wa mutúmwa, wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tuku. Yeeye vabatisa ari na Mutima Muuja na mooto.
17 Saama yaachwe yo keerera akwáatire mikonwii yaachwe. Iímire neeja kufyaahira luuha lwaachwe, ajiinge ngáano kyoomii maa kaa, mukúúnku achimike mootwii si ˆurímaa."
18 Kwa masáare ayo na yiingi ˆyari foo, Yooháani avalumáa kutu vaantu, mpiindi ˆavavariyuriráa Masáare Maaja.
19 Maa kaa, Yooháani ˆakamudalavye mutemi Heróode Antípaasi sa viintu ˆajáa amusumula Herodía muki wa mwaanaavo, na sa mavi yiingi ˆatumamáa,
20 Heróode akoongererya uvi wiingi ko muchuunga munyololwii Yooháani.

Yéesu Yoobatisiwa
(Matáayo 3:13-17; Maáriki 1:9-11)

21 Siku imwi mpiindi Yooháani ˆajáa akaari yeekerwa, vaantu voosi ˆvakahumule batisiwa, Yéesu ne akabatisiwa. Mpiindi Yéesu ˆaloombáa, kurumu kukaatuka dwee.
22 Mutima Muuja wa Mululungu akakiima mweeri yaachwe ari ja nkúnde. Aho, sawúti ikafuma kurumwii, yoosea, "Weewe uri Mwaana waani. Nakweenda, neeriwa mutima munumuunu ni weewe."

Lukolo lwa Yésu
(Matáayo 1:1-17)

23 Yéesu ajáa afíkiirye myaaka makumi yatatu (30) de akaanda murimo waachwe. Na vaantu viiririkanáa yeeye ni mwaana wa Yooséefu.
Yooséefu ni mwaana wa Éeli ajáa.
24 Éeli ni mwaana wa Matáati ajáa.
Matáati ni mwaana wa Láawi ajáa.
Láawi ni mwaana wa Méliki ajáa.
Méliki ni mwaana wa Yanái ajáa.
Yanái ni mwaana wa Yooséefu ajáa.
25 Yooséefu ni mwaana wa Matatía ajáa.
Matatía ni mwaana wa Amóosi ajáa.
Amóosi ni mwaana wa Nahúumu ajáa.
Nahúumu ni mwaana wa Ésili ajáa.
Ésili ni mwaana wa Nagáai ajáa.
26 Nagáai ni mwaana wa Máati ajáa.
Máati ni mwaana wa Matatía ajáa.
Matatía ni mwaana wa Semeíini ajáa.
Semeíini ni mwaana wa Yoséeki ajáa.
Yoséeki ni mwaana wa Yóoda ajáa.
27 Yóoda ni mwaana wa Yoanáani ajáa.
Yoanáani ni mwaana wa Réesa ajáa.
Réesa ni mwaana wa Serubabéeli ajáa.
Serubabéeli ni mwaana wa Searitiéeli ajáa.
Searitiéeli ni mwaana wa Néeri ajáa.
28 Néeri ni mwaana wa Méliki ajáa.
Méliki ni mwaana wa Áadi ajáa.
Áadi ni mwaana wa Kosáamu ajáa.
Kosáamu ni mwaana wa Elimadáamu ajáa.
Elimadáamu ni mwaana wa Éeri ajáa.
29 Éeri ni mwaana wa Yooshúa ajáa.
Yooshúa ni mwaana wa Elieséeri ajáa.
Elieséeri ni mwaana wa Yoríimu ajáa.
Yoríimu ni mwaana wa Matáati ajáa.
Matáati ni mwaana wa Láawi ajáa.
30 Láawi ni mwaana wa Simeóoni ajáa.
Simeóoni ni mwaana wa Yúuda ajáa.
Yúuda ni mwaana wa Yooséefu ajáa.
Yooséefu ni mwaana wa Yonáamu ajáa.
Yonáamu ni mwaana wa Eliakíimu ajáa.
31 Eliakíimu ni mwaana wa Meléa ajáa.
Meléa ni mwaana wa Méena ajáa.
Méena ni mwaana wa Matáasa ajáa.
Matáasa ni mwaana wa Nasáani ajáa.

Nasáani nɨ mwaana wa Daúdi ajáa.
32 Daúdi nɨ mwaana wa Yéese ajáa.
Yéese nɨ mwaana wa Obéedi ajáa.
Obéedi nɨ mwaana wa Boáasi ajáa.
Boáasi nɨ mwaana wa Salimóoni ajáa.
Salimóoni nɨ mwaana wa Nashóoni ajáa.
33 Nashóoni nɨ mwaana wa Aminadáabu ajáa.
Aminadáabu nɨ mwaana wa Adimíini ajáa.
Adimíini nɨ mwaana wa Aráamu ajáa.
Aráamu nɨ mwaana wa Hesiróoni ajáa.
Hesiróoni nɨ mwaana wa Peréesi ajáa.
Peréesi nɨ mwaana wa Yúʊda ajáa.
34 Yúʊda nɨ mwaana wa Yaakúupu ajáa.
Yaakúupu nɨ mwaana wa Isaka ajáa.
Isaka nɨ mwaana wa Aburaháamu ajáa.
Aburaháamu nɨ mwaana wa Téera ajáa.
Téera nɨ mwaana wa Nahóori ajáa.
35 Nahóori nɨ mwaana wa Serúugi ajáa.
Serúugi nɨ mwaana wa Réeu ajáa.
Réeu nɨ mwaana wa Peléegi ajáa.
Peléegi nɨ mwaana wa Ebéeri ajáa.
Ebéeri nɨ mwaana wa Sáala ajáa.
36 Sáala nɨ mwaana wa Kenáani ajáa.
Kenáani nɨ mwaana wa Arɨfakisáadi ajáa.
Arɨfakisáadi nɨ mwaana wa Shéemu ajáa.
Shéemu nɨ mwaana wa Núhʊ ajáa.
Núhʊ nɨ mwaana wa Lámeki ajáa.
37 Lámeki nɨ mwaana wa Mesuséela ajáa.
Mesuséela nɨ mwaana wa Enóoki ajáa.
Enóoki nɨ mwaana wa Jeráadi ajáa.
Jeráadi nɨ mwaana wa Mahalaléeli ajáa.
Mahalaléeli nɨ mwaana wa Kenáani ajáa.
38 Kenáani nɨ mwaana wa Enóoshi ajáa.
Enóoshi nɨ mwaana wa Séeti ajáa.
Séeti nɨ mwaana wa Adáamu ajáa,
na Adáamu nɨ mwaana wa Mʊlʊʊngʊ ajáa.

4

Yéesu Yooyerwa nɨ Irimʊ
(Matáayo 4:1-11; Maáriki 1:12-13)

1 Yéesu kʊnʊ ahókiire Mʊtima Mʊʊja, akahɨndʊka fuma luujii lwa Yorodáani. Mʊtima Mʊʊja akamʊtwaala fʊʊrʊ ɨsɨ ya ibaláángwii.
2 Ʊko Ikúúlʊ ra Mirimʊ Mɨvɨ rɨkamʊyera Yéesu kwa sikʊ makumi yanɨ (40). Na kwa sikʊ joosi ijo sɨ arijáa kɨɨntʊ chochoosi tʊkʊ, aho akiiteera njala.
3 Aho, Ikúúlʊ ra Mirimʊ Mɨvɨ rɨkamʊsea, "Koonɨ ʊrɨ Mwaana wa Mʊlʊʊngʊ, lairirya iwye ɨrɨ rɨve mʊkáate."
4 Yéesu akuuyirya, yoosea, "Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʊʊsa jei, 'Mʊʊntʊ sɨ arɨ kʊva nkaasʊ kwa vyóorya vii tʊkʊ.'✡"
5 Ikúúlʊ ra Mirimʊ Mɨvɨ rɨkamʊtwaala Yéesu na haantʊ ˆhiinʊka harɨ ncholwii. Ʊko, rɨkamʊlaɨra kwa mpɨɨndɨ nduudi ntemi ja weerʊ yoosi.
6 Ikúúlʊ ra Mirimʊ Mɨvɨ rɨkamʊsea, "Kʊheera ndɨrɨ nkongojima ya ntemi jaavo joosi na wiimiriri waavo, sa nkongojima na wiimiriri wa ntemi iji joosi naheewa nɨɨnɨ na ifaanaa nkamʊheera yoyoosi ˆnoosaaka.
7 Haaha koonɨ wuunyinamɨire, ivi vyoosi kʊva viri vyaako."
8 Yéesu akuuyirya, yoosea, "Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʊʊsa jei,
'Mwiinamɨre IJʊVA Mʊlʊʊngʊ waako vii,
na ʊmʊtʊmamɨre yeemweene vii.'✡"
9 Rɨkamʊtwaala Yéesu fʊʊrʊ múujii wa Yerusaléemu, ncholwiinchoolwii ya mʊnáara wa Kaaya Njija ya Ijʊva, maa rɨkamʊsea, "Koonɨ weewe ʊrɨ Mwaana wa Mʊlʊʊngʊ, ifweite na ɨsɨ fuma aha.

✡ **4:4** Laanga Nkʊmbʊkira ya Miiro 8:3. ✡ **4:8** Laanga Nkʊmbʊkira ya Miiro 6:13.

10 Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa,
‘Mʉlʉʉngʉ tʉma arɨ mirimʉ yaachwe miija ɨkʉlamurirye,
11 yooyo kʉkwaatɨrɨra ɨrɨ mɨkonwii yaavo,
sa karɨ ijeo raako jɨ riikunguvale iwyii tʉkʉ.’✡”
12 Yéesu akuuyirya, yoosea, “Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa jei, ‘Karɨ ʉmʉyéraa IJʊVA Mʉlʉʉngʉ waako tʉkʉ.’✡”
13 Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ ˆrɨkahʉmʉle kʉmʉyera Yéesu kwa njɨra joosi ijo, maa rɨkamʉreka kwa mpɨɨndɨ.

Yéesu Yookaanda Mʉrɨmo Waachwe
(Matáayo 4:12-17; 13:52-58; Maáriki 1:14-15; 6:1-6)
14 Aho, Yéesu akahɨndʉka na ɨsɨ ya Galiláaya ahókɨɨre lʉvɨro lwa Mʉtima Mʉʉja. Noyo masáare yaachwe yakeenera ɨsɨ joosi ˆjarɨɨngɨrɨra.
15 Ne akiindyáa vaantʉ sinagóogii jaavo na kɨra mʉʉntʉ amʉdʉʉmbáa.
16 Sikʉ ɨmwɨ, Yéesu akadoma na múujii wa Nasaréeti kʉʉntʉ ˆakʉrɨra. Na sikʉ ya Sabáato akɨɨngɨra na sinagóogii ja ˆvyeene iijʉvɨra. Akɨɨma sa asome Masáare ˆYarɨ Mpeho.
17 Akaheewa kɨtáabu cha Isáaya mʉláali na mʉtwe. Akakɨfotolola na akashaana haantʉ ˆhaandɨkwa,
18 “Mʉtima wa IJʊVA nɨ mweeri yaanɨ ʉrɨ,
sa aampaka makuta,
nvariyʉle Masáare Maaja kwa vakɨva.
Aantʉma nɨvawyɨɨre vaantʉ ˆvarɨ mʉnyololwii,
kʉchʉngʉrɨrwa kwaavo,
vahoku koona kwaavo kei,
kʉvalamurirya vaantʉ ˆvakénderɨrwaa,
19 kei, noo vavariyʉrɨra vaantʉ mwaaka wa IJʊVA yookʉʉja noo vatalarya vaantʉ vaachwe.”✡

20 Yéesu ˆakamarikirye soma, akakɨfota kɨra kɨtáabu, akamʉheera mʉtʉmami wa sinagóogi, maa akiikala. Vaantʉ voosi ˆvajáa aho, vakamutuurirya miiso.
21 Aho, akaanda lʉʉsɨka novo akavasea, “Isikʉ, aya Masáare ˆYarɨ Mpeho ˆmʉtéɨɨre, yakíimɨɨne.”
22 Vaantʉ voosi ˆvajáa aho, vakamʉdʉʉmba kʉnʉ vahwáalɨɨre sa masáare ya nduwo ˆmeene alʉʉsáa. Viiyuryáa voosea, “Ʉhʉ si arɨ mwaana wa Yooséefu tʉkʉ wʉʉ?”
23 Ne akavasea, “Namányire kuungwyɨɨra mʉrɨ mpírɨ ɨhɨ, ‘Mwaanga ihorye mweeneevyo!’ Kei kʉʉnsea mʉrɨ, ‘Masáare ˆtateera watʉmama kʉra iturii ra Kaperenáumu, yatʉmame aha iturii kʉʉntʉ ˆwakʉrɨra.’ ”
24 Kei akavasea, “Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, kusiina mʉláali na mʉtwe wa IjʉVA ˆarúmwaa kaayii kwaachwe tʉkʉ.
25 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, mpɨɨndɨ ja Elía mʉláali na mʉtwe, mbula ɨjáa yɨɨma kwa myaaka ɨtatʉ na myeeri mʉsasatʉ, ɨsɨ yoosi ɨkava na njala ya imalo. Mpɨɨndɨ ijo, ɨsɨ ya Isiraéeli ɨjáa yatɨɨte valala ˆvamema maatʉkʉ vii.
26 Maa kaa, Elía sɨ atʉmwa baa kwa ʉmwɨ wa valala avo tʉkʉ. Yeeye atʉmwa kwa mʉlala ʉmwɨ wa múujii wa Seréputa ˆʉrɨ ɨsɨ ya Sidóoni.✡
27 Kei, mpɨɨndɨ ja Elíisha mʉláali na mʉtwe ɨsɨ ya Isiraéeli ɨjáa yatɨɨte vaantʉ ˆvarɨ foo ˆvarɨ na ʉlóónda. Baa jeyyo, kusiina baa ʉmwɨ waavo ajirʉlwa tʉkʉ, maa kaa, Naamáani vii fuma ɨsɨ ya Síria.”✡
28 Vaantʉ voosi ˆvajáa aho sinagóogii ˆvakateere jeyyo, vakakorera nɨ nkalari.
29 Hahara, vakiinʉka, vakamufumya Yéesu na weerwii ya ituri raavo, vakamʉtwaala fʉʉrʉ nemwiinemwii ya lʉʉlʉ ˆlweene ituri raavo rɨjáa rajeengwa sa vamʉkʉndʉrɨre.
30 Maa kaa, yeeye akalooka na katɨkatɨ yaavo, akiilookera.

Yéesu Yookibirya Murimʉ Mʉvɨ
(Maáriki 1:21-28)
31 Aho, Yéesu akagirita na múujii wa Kaperenáumu ˆʉrɨ ɨsɨ ya Galiláaya. Ʉko, sikʉ ya Sabáato avakiindyáa.
32 Vaantʉ vakahwaalala ʉvariyuli waachwe, sa ʉjáa watɨɨte wiimiriri.
33 Aho sinagóogii, kʉjáa kwatɨɨte mʉʉntʉ ˆajáa na murimʉ mʉvɨ. Ʉwo mʉʉntʉ akatʉlatʉʉla isóso yoosea,

✡ **4:11** Laanga Sabúuri 91:11-12. ✡ **4:12** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 6:16. ✡ **4:19** Laanga Isáaya 61:1-2; maa de Isáaya 58:6. ✡ **4:26** Laanga 1 Vatemi 17:1-24. ✡ **4:27** Laanga 2 Vatemi 5:1-14.

34 “Haaka! Weewe Yéesu wa Nasaréeti, che woosaaka kuri suusu? Wuújire tumala wuu?
Nakumányire uri ani weewe! Weewe uri Muuja wa Mululungu.”
35 Yéesu akuudalavya ura murimu muvi yoosea, “Kirinya sawu! Fuma kuri uhu muuntu!”
Ura murimu muvi ukamuvayya ura muuntu mbere yaavo baa mutamikya tuku.
36 Vaantu voosi vakahwaalariwa maatuku vii, maa vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo
voosea, “Aya ni masáare che? Kwa wiimiriri na ngururu yoolairirya mirimu mivi ifume
noyo yoofuma!”
37 Jeyyo, masáare ya Yéesu yakeenera kira haantu isi ira.

Yéesu Yoohorya Valwíiri ˆVari Foo
(Matáayo 8:14-17; Maáriki 1:32-34)

38 Yéesu akafuma aho sinagóogii, maa akadoma fuuru kaayii kwa Simóoni. ˆVakafike,
vakamushaana mukwi wa Simóoni ajáa nchiirii aváirwe ni ndwáala, maa vakamuloomba
Yéesu amuhorye.
39 Yéesu akamuseeserera, maa akiidalavya ira ndwáala. Hahara akahola ira ndwáala
yaachwe, maa akaanda vatumamira.
40 Mpiindi mwaasu ˆwakutumiráa, vaantu voosi ˆvajáa na valwíiri ˆvajáa na ndwáala
ˆjiísimiresimire, vakavareeta na kwa Yéesu. Akaviika mikono yaachwe mweeri yaavo voosi
na voosi vakahola.
41 Mirimu mivi yafumáa kwa vaantu ˆvari foo, noyo yatuláa isóso yoosea, “Weewe uri
Mwaana wa Mululungu!” Maa kaa, Yéesu iidalavyáa ireke luusa isáare roroosi sa ijáa
yamányire yeeye noo Masía.

Yéesu Yoovariyula Masáare ˆYari Mpeho Míijii Yiingi
(Maáriki 1:35-39)

42 Lomutóondo yaachwe ˆkukeere, Yéesu akatamanya na haantu ˆhari kijiraawa. Mpuka
nkuulu ya vaantu ˆvakataange asiina, maa vakaanda musaakira. ˆVakamoone vakaanda
kumukitira sa achaale uko meevo.
43 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Nasaakwa nvariyule Masáare Maaja ya Utemi wa Mululungu
míijii yiingi sa iki noo ˆcheene natumwa ji ntumame.”
44 Jeyyo, Yéesu akatuuba variyula Masáare ˆYari Mpeho masinagóogii ya Vayahúudi.

5

Yéesu Yoovaanirira Vapooji va Ncholo
(Matáayo 4:18-22; Maáriki 1:16-20)

1 Siku imwi, Yéesu ajáa iima mbarimbari ya iriva ra Genesaréeti, kunu yoovariyula isáare
ra Mululungu. Vaantu ˆvari foo vakamuriingirira mpaka vakaanda kumufenyenkererya.
2 Aho, akoona mashúwa iviri ˆjiri mbarimbari ya iriva. Ijo mashúwa, vavúuvi vaachwe
vajáa vakíimire noo kooyya njwaavu jaavo.
3 Yéesu akiingira mashúwii imwi. Łyo mashúwa ni ya Simóoni ijáa. Yéesu akamuloomba
Simóoni iikundule kiduudi na luujii. Aho, Yéesu akiikala mashúwii, maa de indookiindya
mpuka ya vaantu.
4 ˆAkahumule kukiindya, maa akamusea Simóoni, “Hende, twaala mashúwa na maajii
maliihi, aho, maa de mukiimye njwaavu jaanyu mukwaate soompa.”
5 Simóoni akamusea, “Aka Aai, tatúmamire chiriri baa turya kiintu tuku. Maa kaa, kwa
isáare raako kiimya ndiri njwaavu.”
6 Simóoni na viivaachwe ˆvakakiimye njwaavu, vakakwaata soompa ˆjamema maatuku
vii mpaka njwaavu jikaanda dumuka.
7 Sa jeyyo, vakavaanirira viivaavo ˆvajáa na mashúwa yiingi, vuuje ji vavaambire.
Vakuuja, vakamemya soompa mashúwa joosi iviri mpaka jikasengerera nyimira.
8 Simóoni Peéteri ˆakoone masáare ayo, akachwaama mbere ya Yéesu maa akasea, “Aai
Mukúlu, looka kwaani, niini ndiri muvi.”
9 Simóoni na viivaachwe vajáa vahwáalariiwe maatuku ni soompa ˆng’eene vajáa
vakwáatire.
10 Viingi ˆvajáa vahwaalala ni vala Yaakúupu na Yooháani vaana va Sebedáayo. Ava
vatumaman’yáa na Simóoni.
Aho, Yéesu akamusea Simóoni, “Simóoni, koofa tuku, kwaandira haaha kuva uri muvúuvi
wa vaantu.”
11 ˆVakajitwaale mashúwa na mbarimbari ya iriva, vakareka kira kiintu, vakamutuuba
Yéesu.

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAri na Ulóónda
(Matáayo 8:1-4; Maáriki 1:40-45)

12 Siku imwi, Yéesu ajáa atamanya na múujii umwi. Uko, muuntu umwi ˆahaambwa ni ulóónda muviri woosi akuuja na kuri Yéesu, akachwaama mbere yaachwe akiinamya kisho chaachwe fuuru isi. Akiiloombererya yoosea, “Aai, kooni woosaaka, ifaanaa ukaanjirula ndwáala yaani.”
13 Yéesu akiinurirya mukono waachwe, akamusaasya, kunu yoosea, “Noosaaka, ujirulwe!” Hahara, ulóónda ukafuma muvirii waachwe, akahola.
14 Aho, Yéesu akamulairirya yoosea, “Kari umuwyíiraa muuntu yoyoosi isáare iri tuku, maa kaa, tamanya ukiiyónekye kwa mweeneisi wa Ijuva, utoole na mpóryo yo jirulwa, ja ˆvyeene Músa alairirya, sa vataange kimaari uhórire.”✡
15 Baa jeyyo, masáare ya Yéesu yakaariwa kira haantu. Mpuka nkuulu ja vaantu jiijiingáa kumuteerera na vahoriwáa ndwáala jaavo.
16 Maa kaa, Yéesu avarekáa na adomáa na kijiraawii noo muloomba Muluungu.

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ˆAakwya Iyandiyandi (Matáayo 9:1-8; Maáriki 2:1-12)

17 Siku imwi, Yéesu avavariyuriráa vaantu Masáare ˆYari Mpeho. Vamwi va vaantu vamuteereráa, ni Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vajáa. Avo Mafarisáayo na vakiindya vajáa vafuma kira ituri ra Galiláaya, Yudéea na múujii wa Yerusaléemu. Luviro lwa Ijuva ni na Yéesu lujáa sa ahorye vaantu.
18 Vaantu vamwi vakuuja viínwiire mulwíiri umwi na ndiri yaachwe. Uhu mulwíiri ajáa aakwya iyandiyandi. Vakasaaka vamwiingirye na nyuumbii kuuntu ˆajáa Yéesu.
19 Maa kaa, vakasiindwa kumwiingirya sa vaantu vajáa vamémire munumuunu. Aho, vakaambuka ni ikekeerii, vakabontola ikekeera hara kuuntu Yéesu ˆajáa, vakamukiimirya ura mulwíiri na ndiri yaachwe, maa vakamuviika heehi na Yéesu.
20 Yéesu ˆakoone kuruma kwaavo, akamusea ura mulwíiri, “Aai, uvi waako wasírire.”
21 Aho, vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakaanda kiiyurya voosea, “Ni ani uhu yoluusa masáare yo muhiintikira Muluungu? Kusiina wiingi ˆadáhaa sea uvi wasírire tuku, ni Muluungu yeemweene vii.”
22 Yéesu akataanga kwiiririkana kwaavo. Aho akavasea, “Ni sa che mookiiririkana ayo mitimii yaanyu?
23 Eri, ni kirikwi noo chaangu kulookya myeewe, kumusea uhu mulwíiri, ‘Uvi waako wasírire,’ baku kumusea, ‘Inuka, ulooke’?
24 Haaha noosaaka mutaange, Mwaana wa Muuntu atiite wiimiriri wo sea vaantu aha weerwii, ‘Uvi waavo wasírire.’ ” Aho, akamusea ura muuntu ˆaakwya iyandiyandi, “Nookusea, inuka, toola ndiri yaako, udome na kaayii kwaako.”
25 Hahara, ura muuntu akiima mbere ya vaantu voosi, akatoola ndiri yaachwe, maa akadoma na kaayii kwaachwe kunu yoomuduumba Muluungu.
26 Vaantu voosi vakahwaalala maatuku vii na vakakwaatwa ni woowa kunu voomuduumba Muluungu vakasea, “Isiku tiíne masáare ˆyahwáalaryaa!”

Yéesu Uuja jo Kaanirira Vavi (Matáayo 9:9-13; Maáriki 2:13-17)

27 Ayo ˆyakalooke, Yéesu akafuma na weerwii ya múuji. Uko akamoona musaankan’yi kóodi umwi ˆasewáa Láawi iíkyiire kivaandii cho rihira kóodi, yoosaankan’ya kóodi. Aho, akamusea, “Ntuuba!” 28 Ne Láawi akiinuka, akareka kira kiintu, maa akamutuuba Yéesu.
29 Na Láawi akamubweeyyirya Yéesu ngovi nkuulu aho kaayii kwaachwe. Mpuka nkuulu ya vasaankan’yi kóodi na vaantu viingi vakiikala kurya ne chákurya.
30 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakavang’uurira vapooji vaachwe voosea, “Sa che moorya no nywa hamwi na masaankan’yi kóodi na maduwalo?”
31 Yéesu ˆakayateere ayo masáare, maa akavasea, “Vaantu ˆvari nkaasu si vasáakaa mwaanga tuku, maa kaa, valwíiri noo vasáakaa mwaanga.
32 Si nuuja joo kaanirira vaantu ˆviiyónaa ni vawoloki tuku, nuuja joo kaanirira vavi sa vamuvalandukire Muluungu.”

Yéesu Yookuuriwa Kwiirekya Kurya (Matáayo 9:14-17; Maáriki 2:18-22)

33 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Vapooji va Yooháani na va Mafarisáayo viirékyaa kurya so muloomba Muluungu. Maa kaa, amwi vapooji vaako ni varíjaa no nywa vii kira siiku?”
34 Yéesu akavasea, “Eri, ifaanaa mukavabweeyya vaantu ˆvaláarikirwe na ngovi ya ilóola na mweenengovi nti ˆari novo viirekye kurya wuu?

✡ **5:14** Laanga Valáawi 14:1-32.

35 Maa kaa, mpiindi luu kuuja jiri, mweenengovi luu sumulwa ari, aho noo vakiirekiirye kurya."
36 Aho, maa Yéesu akavavaira lusímo ulu, "Kusiina muuntu ˆakéraa kiráka fuma ingo ifya sa achumire isaámu tuku. Kooni abwéeyyiirye jeyyo, kuva ari amwíire ingo ifya na ikyo kiráka kifya si kiri kiifwaanirira na iro isaámu tuku.
37 Kei, kusiina muuntu ˆavíkiraa diváai ifya viríibii* vya kali tuku. Kooni abwéeyyiirye jeyyo, iyo diváai pusula iri ivyo viríiba, diváai kiitika iri na viríiba saambuka viri.
38 Diváai ifya ni viríibii vifya ivíkirwaa.
39 Baa kusiina muuntu ˆasáakaa kunywa diváai ifya kooni anywíire ira ya kali tuku, sa aséaa, 'Ira ya kali noo yabooha kulookya.' "

6

Yéesu ni Mweeneevyo wa Sabáato
(Matáayo 12:1-8; Maáriki 2:23-28)

1 Siku ya Sabáato imwi, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa vakwaatira na mawundii ya ngáano. Mpiindi ˆvalookáa, vapooji vaachwe vakava voohuunga maangala ya ngáano, vakayafiisa de vandoorya.
2 Vamwi va Mafarisáayo vakasea, "Eri, sa che moowuna Miiro siku ya Sabáato?"*
3 Aho, maa Yéesu akavasea, "Si munasoma ˆcheene atumama mutemi Daúdi mpiindi ˆajáa aávirwe ni njala na vaantu vaachwe tuku wuu?
4 Daúdi iingira na nyuumbii ya Muluungu, akatoola ira mikáate ˆivíikwaa mbere ya Muluungu, akarya. Mikáate iyo, veeneisi va IJUVA vii noo vajáa varekerwa vindoorya. Vaantu viingi Miiro ijáa yakaan'ya kurya. Ne akavaheera vaantu vaachwe, vakarya."✡
5 Aho, Yéesu akavasea, "Mwaana wa Muuntu ni Mweeneevyo wa Sabáato."

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Siku ya Sabáato
(Matáayo 12:9-14; Maáriki 3:1-6)

6 Siku ya Sabáato yiingi, Yéesu ajáa iingira na sinagóogii, maa akaanda kiindya. Aho, kujáa kwatiite muuntu ˆajáa na mukono wa kulume ˆwaakwya iyandiyandi.
7 Vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakava voomulaanga neeja sa voone kooni ari muhorya siku ya Sabáato. Vabweeyyáa jeyyo sa vapate nkalo yo mutwaala na balásii.
8 Maa kaa, Yéesu ajáa atáangire miiririkano yaavo, aho akamusea ura muuntu ˆajáa na mukono ˆwaakwya iyandiyandi, "Seesa, ima aha mbere ya vaantu." Ura muuntu akiinuka, maa akiima mbere ya vaantu voosi.
9 Aho, maa Yéesu akavasea, "Ni kuvuurya niise, ni ririkwi noo Miiro ˆyaruma kutumama siku ya Sabáato? Kutumama kiintu kiija baku kivi? Kulamurirya nkaasu au kumala?"
10 Aho, akavalaanga vaantu voosi, maa akamusea ura muuntu, "Wolola mukono waako!" Ura muuntu akabweeyya jeyyo, hahara mukono waachwe ukava nkaasu kei!
11 Maa kaa, vara vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakakalala maatuku vii, vakaanda kiiheera miryuungu voovo kwa voovo ˆcheene vari mubweeyya Yéesu.

Yéesu Yoovasaawula Vapooji Ikimi na Vaviri
(Matáayo 10:1-4; Maáriki 3:13-19)

12 Siku imwi, Yéesu ajáa aambuka na luulwii noo muloomba Muluungu. Uko akamuloomba Muluungu chiriri.
13 ˆKukeere, maa akavaanirira vapooji vaachwe. Aho, akavasaawula ikimi na vaviri, avo akavakemera vatumwi.
14 Ava noo vatumwi ˆasaawula, Simóoni, yeeye amukemera Peéteri, na Anderéa mwaanaavo, Yaakúupu na Yooháani, Filípi na Batolomáayo,
15 Matáayo na Tomáasi, Yaakúupu sha Alufáayo na Simóoni ˆmweene aanirirwáa Selóote,†
16 Yúuda sha Yaakúupu, na Yúuda Isikarióoti ˆamuvarinduka Yéesu.

Yéesu Yookiindya no Horya Valwíiri ˆVari Foo
(Matáayo 4:23-25)

17 Yéesu akakiima fuma luulwii hamwi na vatumwi vaachwe. Na ˆakafike haantu ˆhari na iririisi, akiima. Aho, kujáa kwatiite mpuka nkuulu ya vapooji vaachwe na vaantu ˆvajáa

---

* **5:37** ***viríibii:*** Viríiba ni saama ˆjavíkiraa diváai. Jaténgeneshiwaa na ndiri.
* **6:2** ***moowuna Miiro siku ya Sabáato:*** Kwa Miiro ya Vayahúudi kuwuna maangala yaviri yatatu iwundii kwa muuntu si vijáa vyakaaniwa tuku. Laanga Nkumbukira ya Miiro 23:25. Mafarisáayo si vamuuryáa Yéesu sa che vapooji vaachwe vookiiva tuku, kiintu ˆvamuseáa ni sa che vapooji vaachwe vootumama murimo wo chwa siku ya Sabáato. Na Miiro ya Músa yasea kusiina muuntu kutumama siku ya Sabáato tuku. Laanga Ufumo 20:8-11.
✡ **6:4** Laanga 1 Samwéeli 21:1-6.
† **6:15** ***Selóote:*** Noo kusea, mulwiiri wa isi.

vafúmire isi yoosi ya Yudéea, múujii wa Yerusaléemu, na mbarimbari ya mayiya ya míiji ya Tíiro na Sidóoni. Ava, vajáa vuújire noo mutеerera Yéesu na vahoriwe ndwáala jaavo.
18 Na vara ˆvaturikiriwáa ni mirimu mivi, avahoryáa.
19 Vaantu voosi vasaakáa kumusaasya sa ngururu ˆjafumáa kwaachwe na avahoryáa vaantu voosi.

Ntálarya na Njumo
(Matáayo 5:1-12)
20 Yéesu akavalaanga vapooji vaachwe akasea,
“Mwatalariwa nyuunyu ˆmuri vakiva,
sa Utemi wa Muluungu ni waanyu.
21 Mwatalariwa nyuunyu ˆmuri na njala haaha,
sa kiikutiwa muri.
Mwatalariwa nyuunyu ˆmooriра haaha,
sa seka muri.
22 Mwatalariwa nyuunyu mpiindi vaantu ˆvari vasuula,
ˆvari vakera lutaami na kuvatukira,
na ˆvari vasea muri vavi,
sa mwamuruma Mwaana wa Muuntu.

23 Siku masáare aya ˆyari fumira, eryi mitima na mundoofirira sa kunáálo yaanyu ni nkúulu kurumwii, sa baa vala baaba waavo vavabweeyyirirya viivyo valáali na mutwe va Ijuva.

24 Maa kaa, mpolai nyuunyu ˆmuri vasúngaati,
sa kutuurya mitima kwaanyu mwahumula kukuhokera.
25 Mpolai nyuunyu ˆmwiíkutire haaha,
sa kwaavwa muri ni njala.
Mpolai nyuunyu ˆmooseka na cheeru haaha,
sa rira muri na rira muri no myaa.
26 Mpolai nyuunyu vaantu voosi ˆvakavadúumbiriraa,
sa baa vala baaba vaavo viivyo vavadumbiráa,
valáali na mutwe va uloongo.

Kuveenda Vavi
(Matáayo 5:38-48; 7:12)
27 Maa kaa, ni vawyiira niise nyuunyu vara ˆmookuunteerera, veendi vavi vaanyu. Vabweeyyiryi wuuja vara ˆvavasuula.
28 Vatalaryi vara ˆvavajúmaa, na vara ˆvavabwéeyyiryaa mavi valoomberi kwa Muluungu.
29 Kooni muuntu akuváire lusayya lwa ivaru rimwi, muvarindurire na lwa ivaru riingi. Kooni muuntu akuhókire ikóoti raako, kumusiitira isháati raako tuku.
30 Muuntu yoyoosi ura ˆyookuloomba kiintu, muheere. Kei, kooni muuntu akuhókire máari jaako, kari udáayyaa akuhindurire tuku.
31 Mundoovabweeyyirya viingi ja ˆvyeene nyuunyu moosaaka vandoovabweeyyirya.
32 Kooni muveéndire vii vara ˆvaveenda nyuunyu, ni kunáálo che muri turya? Amwi baa vaduwalo vaveenda vara ˆvaveenda voovo vii!
33 Kei, kooni muvabwéeyyiriirye maaja vara ˆvavabwéeyyiryaa wuuja vii, ni kunáálo che mooturya? Amwi baa vaduwalo vabweeyya viivyo!
34 Kooni moovakopesha vara ˆmookiilaangya riha vari, ni kunáálo che moopata? Baa vaduwalo vavakópeshaa vaduwalo viivaavo kunu vookiilaangya hindurirwa vari vyoosi ˆvakopesha.
35 Maa kaa, nyuunyu muveende vavi vaanyu, na mundoovabweeyyirya wuuja. Kei, mundoovakopesha baa kiilaangya hindurirwa muri tuku. Kooni mubwéeyyiirye jeyyo, ˆAri Mweerimweeri variha ari mariho makuulu. Kei, kuva muri vaana vaachwe sa yeeye aboohya kwa vara si ˆvadúumbaa na vavi.
36 Sa jeyyo, muve na mbavariri ja Taáta waanyu ˆvyeene ari na mbavariri.

Kulamurira Viingi
(Matáayo 7:1-5)
37 Kari mulámuriraa tuku, de baa nyuunyu mudiire kundoolamurirwa. Kari mulúusaa irya tuku, de baa nyuunyu mudiire kundoouusirwa irya. Mundoovasea viivaanyu yasírire, sa baa nyuunyu mundoosewa yasírire.
38 Muboohye inda, aho naanyu heewa mweende. Kikomi, heewa mweende vipíimo ˆvyamema, vikasungusirwa mpaka vindookiitikirira. Sa kipíimo kikira ˆmoopiimira vaantu viingi, noo ˆmuri piimirwa!”

39 Yéesu akavavaira lusímo ulu, akavasea, “Eri, muhoku ifaanaa amulongoole mwii-waachwe wuu? Kikomi voosi burukira vari na iduundwii.
40 Mupooji si ari mulookerera mukiindya waachwe tuku. Maa kaa, mupooji ura ˆahumula kiindiwa yoosi ifaanaa akadaha kuva ja mukiindya waachwe.
41 Amwi woolaanga kajula kari riiswii ra mwaanaanyu na uli si wookoona mpóngoola ˆiri riiswii raako?
42 Jooli uri musea mwaanaanyu, ‘Mwanawiitu, tuula nikuseyye kajula riiswii raako,’ kunu weewe si wookoona mpóngoola ˆiri riiswii raako? Weewe mukweembi! Seyya ta mpóngoola riiswii raako, de woone neeja na udahe seyya kajula riiswii ra mwaanaanyu.

Mutí Watáangikanaa kwa Ndiiwa Jaachwe
(Matáayo 7:16-20; 12:33-35)

43 Kusiina mutí ˆwabooha ˆwatúungaa ndiiwa ˆjaviiha tuku, na kusiina mutí ˆwaviiha ˆwatúungaa ndiiwa ˆjabooha tuku.
44 Vaantu vuutáangaa mutí kwa ndiiwa jaachwe. Vaantu si vatúundaa saambu mihuungii tuku na si vatúundaa sabíibu mbiirii tuku.
45 Noo jeyyo viri, muuntu muuja afúmyaa maaja fuma máari jaachwe ja kikomi ja mberii ja mutimii waachwe muuja. Na muuntu muvi afúmyaa mavi fuma mutimii waachwe muvi. Sa viintu ˆvyamema mutimii wa muuntu, noo mulomo waachwe ulúusaa.

Mujeengi ˆAri na Tooti na Mujeengi Muhoho
(Matáayo 7:24-27)

46 Sa che mookuunyaniriira, ‘Mukúlu, Mukúlu!’ amwi si mootumama yara ˆnoovawyiira?
47 Muuntu yoyoosi ˆujája na kuri niini na ˆatéereraa no yakwaatya masáare yaani, iifwíine na lusímo ulu,
48 yeeye ni ja muuntu ˆajeengáa nyuumba, maa kaa, de aande jeenga, ajáa aviika mwaariryo isii ya iduundu ˆrijáa rasiimbwa fuuru mwaalaliwyii. Mbula ˆikavae na luuji lukuulu ˆlukiike mpaka lukamoola ikiko ra iboote, maaji yakakung’untika na nyuumbii kwaachwe. Maa kaa, sa viintu nyuumba ira ijáa yajeengwa vyabooha, ayo maaji si yadaha baa kwiisingisya tuku.
49 Maa kaa, ura ˆatéeraa masáare yaani baa yakwaatya tuku, ni ja muuntu ˆajeenga nyuumba yaachwe ichuúkii baa siimba no viika mwaariryo tuku. Na maaji ˆyakabomole ikiko ra maaji na maaji ˆyakakung’untike na nyuumbii yaachwe, hahara nyuumba yaachwe yaawya, na ikabomoka vuu!”

7

Yéesu Yoomuhorya Mutumami wa Mulukaluka si ˆAri Muyahúudi
(Matáayo 8:5-13; Yooháani 4:43-54)

1 Yéesu ˆakahumule luusa masáare ayo yoosi kunu vaantu voomuteerera, maa akadoma na múujii wa Kaperenáumu.
2 Aho múujii, kwajáa kwatiite mukúulu umwi wa valwi nkoondo. Uhu mukúulu ajáa atiite mutumami waachwe ˆajáa amweendamweenda. Haaha uhu mutumami ajáa alwaala sengerera akwye.
3 Uwo mukúulu wa valukaluka ˆakateere masáare ya Yéesu, akatuma vawosi va Kiyahúudi vadome na kwa Yéesu, vakamuloombe uuje ji amuhorye mutumami waachwe.
4 Novo ˆvakafike kwa Yéesu, vakamukalaamya munumuunu voosea, “Kooni kuri na muuntu ˆavalwa iima neeja kwaambiririwa, ni uhu.
5 Yeeye eenda isi yiitu, baa kei noo atujeengera sinagóogi.”
6 Aho, maa Yéesu akadoman’ya novo. Maa kaa, viintu ˆajáa akaari kuli kuli na nyuumba ya ura mukúulu wa valwi nkoondo, ura mukúulu akatuma vijeengi vyaachwe vakamusee Yéesu, “Aai mukúlu, kari ujuuwike tuku, niini si navalwa niima neeja kukuteengya weewe wiingire nyuumbii kwaani tuku.
7 Iki noo ˆchooreka, niiyiíne si navalwa niima neeja kuuja na kwaako tuku. Maa kaa, luusa isáare vii na mutumami waani ahole.
8 Sa niini ni muuntu ˆnaviikwa isi ya wiimiriri, baa kei natiite valwi nkoondo isi yaani. Kooni namuséire uhu ‘Doma,’ adómaa na wiingi ‘Uja,’ ne ujáa. Kooni namuséire mutumami waani ‘Bweeyya iki,’ yeeye abwéeyyaa.”
9 Yéesu ˆakateere ayo masáare, akahwaalala munumuunu, akiilorera akiilaanga ira mpuka ˆyamutuubáa, maa akavasea, “Noovawyiira, si ninoona kuruma ja uku baa kuri isi yoosi ya Isiraéeli tuku.”
10 Na vara vaantu ˆvajáa vatúmirwe noo mwaanirira Yéesu ˆvakahinduke na kaayii kwa mukúulu wa valukaluka, vakamushaana ura mutumami ahórire.

Yésu Yoomufufula Musinga wa Mulala

11 Mpiindi kiduudi, Yésu akadoma na múujii umwi, ^uséwaa Náini. Uko ajáa adoman'ya na vapooji vaachwe na mpuka nkuulu ya vaantu.
12 ^Akasengerere mutiryaangwii wa múuji, akalumana na mpuka ya vaantu viínwiire muviri wa mutavana ^ajáa awúliire vootwaala noo taaha. Uhu mutavana noo mwaana umwi vii wa mulala umwi ajáa. Vaantu ^vari foo fuma múuji uwo ni hamwi vajáa na uwo muuntu muki.
13 Yésu Mweenevyoosi ^akamoone uwo maáma mulala, akamoonera mbavariri, maa akamusea, "Rira tuku."
14 Yésu akaseesa na heehi ya kitáanda, akakisaasya, maa vara vaantu ^vajáa viínwiire vakiima. Aho, akasea, "Mutavana, nakuséire inuka!"
15 Uwo mutavana ^ajáa awúliire, akiinuka, akaanda luusika. Aho, Yésu akamukwaatya íyo waavo.
16 Vaantu voosi ^vajáa aho, vakakwaatwa ni woowa, vakaanda muduumba Muluungu voosea, "Muláali na mutwe mukuulu uújire na kuri suusu! Muluungu uújire noo vaambirirya vaantu vaachwe."
17 Masáare aya ya Yésu yakeenera isi yoosi ya Yudéea na isi joosi ^jiri mukaaya.

Yésu na Yoohaani Mubatisáaji
(Matáayo 11:2-19)

18 Vapooji va Yoohaani Mubatisáaji vakamuwyiira masáare yoosi ^yatumamwáa ni Yésu. Yoohaani akavaanirira vapooji vaachwe vaviri,
19 akavatuma kwa Yésu Mweenevyoosi vakamuurye jei, "Eri, weewe noo ura ^aluuswa ni valáali na mutwe ^yookuuja baku tuwoojere wiingi?"
20 Vara vapooji ^vakafike kuri Yésu, maa vakasea, "Yoohaani Mubatisáaji atutúmire tukuurye, 'Eri, weewe noo ura ^aluuswa ni valáali na mutwe ^wookuuja baku tuwoojere wiingi?' "
21 Mpiindi i'ira Yésu ajáa ahorya vaantu ndwáala, na ulwíiri waavo. Vara ^vajáa na mirimu mivi akavahorya, na vahoku ^vari foo akavabweeyya voone.
22 Aho, maa Yésu akavasea vara ^vajáa vatúmirwe, "Tamanyi mukamuwyiire Yoohaani yoosi ^mwiiyóniire na ^muyatéiire. Vahoku vookoona, vivete vooyeenda, ^vari na ulóónda voojirulwa, vimatu vooteera, vaantu ^vaakwya voofufulwa na kei vakiva voovariyuriwa Masáare Maaja.*
23 Atalariwa ura si ^ari hitwahitwa sa niini."
24 Vara vapooji va Yoohaani ^vakalooke, maa Yésu akaanda kuvawyiira vara vaantu masáare ya Yoohaani yoosea, "Ni che mwiitáa laanga kura isi ya ibaláángwii? Isaanga ^rooringiwaringiwa ni mpeho wuu?
25 Kooni si jeyyo, ni che mwiitáa laanga? Muuntu ^iirwíikire ingo ja iyoombe ikuulu wuu? Aka tuku, vaantu ^viirwíikaa ingo ja iyoombe ikuulu na ^vari na kira kiintu ^chabooha ni nyuumbii ja kitemi viíkalaa.
26 Haaha ni che mwiitáa koo laanga? Ni muláali na mutwe mwiitáa ko laanga wuu? Kikomi, noovawyiira ni kulookya muláali na mutwe mwiitáa ko laanga.
27 Uhu noo masáare yaachwe ^yaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho,
'Laanga, mutuma ndiri mutumwi waani akulongorire,
yeeye kutengenesherya ari njira yaako.'✡"
28 Kei Yésu akasea, "Ni vawyiira niise, kwa vaantu voosi kusiina ^ari mukuulu kulookya Yoohaani tuku. Maa kaa, ura ^ari muduudiduudi Utemii wa Muluungu, noo mukuulu kulookya Yoohaani."
29 Vaantu voosi, hamwi na vasaankan'yi kóodi vajáa vateera ayo masáare ya Yésu. Vakaruma muryuungu ^iímyaa Muluungu ni muwoloki na avo noo vara ^vajáa vabatisiwa ni Yoohaani.
30 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro si vajáa vabatisiwa ni Yoohaani tuku. Voovo vajáa vasiita muryuungu Muluungu ^ajáa aviimirya.
31 Aho, Yésu akavasea, "Na che ndiri kiifwaanirirya mbyaala ihi? Ni na che yiifwíine mbyaala ihi?
32 Mbyaala ihi yiifwíine na vasinga viíkyiire isóokwii de vandookiisea,
'Tavaváiire firíimbi,
nyuunyu baa bwiita tuku!
Taviímbiire nyiímbo ja usuungu,

---

* **7:22** Miirimo ^myeene yoolusa aha, noo ira ^yaluswa ni Isáaya mulaali na mutwe. Miirimo iyo noo Masía ^ari tumama mpiindi ^ari kuuja. Laanga Isáaya 26:19; 29:18-19; 35:5-6; 61:1. ✡ **7:27** Laanga Maláaki 3:1.

nyuunyu baa rira tukʉ!'
33 Sa Yoohá*a*ni Mʉbatisá*a*ji ʉʉja, si arijá*a* mʉká*a*te baa kei si anywijá*a* divá*a*i tukʉ, nyuunyu mʉkasea, 'Atiite murimʉ mʉvi!'
34 Maa kaa, Mwaana wa Mʉʉntʉ ʉʉja, yoorya no nywa, nyuunyu mʉkasea, 'Mʉlaangi ʉhʉ, mwaafu na mʉreevi, mare ya vasaankan'yi kóodi na vaduwalo.'
35 Baa neembe ni jeyyo, tooti ya Mʉlʉʉngʉ yiiyónekiirye kikomi ni ya ʉwoloki kwa vaana vaachwe voosi."

Mʉʉntʉ Muki Mʉvi Yoomʉhaka Yésu Makuta
36 Sikʉ imwi, Mʉfarisáayo ʉmwi ˆasewá*a* Simóoni ajá*a* amʉteengya Yésu noo rya chákurya kaayii kwaachwe. Yésu akatamanya na kaayii kwa ʉwo Mʉfarisáayo, maa akiikala kurya chákurya. 37 Haaha, aho múujii kujá*a* kwatiite mʉʉntʉ muki ʉmwi ˆajá*a* mʉvi. Ʉwo mʉʉntʉ muki ˆakataange Yésu amwaari yoorya chákurya kwa Mʉfarisáayo, akatoola chúpa ya iwye ˆiri na makuta ˆyanyúkiraa ya iyoombe ikari.
38 ˆAkafike, akiima nyuma heehi na majeo ya Yésu. Akaanda rira na miísoori yaachwe yandoowyiira majewii ya Yésu, de indoomʉhonola Yésu na njwiiri jaachwe. Akatuuba sʉndira majeo ya Yésu na akayahaka yara makuta.
39 Ʉra Mʉfarisáayo ˆajá*a* amʉtéengiirye Yésu ˆakoone jeyyo, akaanda kiiririkana mutimii waachwe yoosea, "Ngaari ʉhʉ mʉʉntʉ ni mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva, ngaari amányire ʉhʉ mʉʉntʉ muki yoomʉkwaata ni jooli ˆari, na ngaari amányire ni mʉvi."
40 Aho, maa Yésu akamʉsea ʉra Mʉfarisáayo, "Simóoni, natiite isáare ˆnoosaaka nikʉwyiire." Ne akasea, "Mukiindya ngwyiira."
41 Yésu akasea, "Kwajá*a* kwatiite vaantʉ vaviri ˆvadaayiwá*a* noongwa ni mʉʉntʉ ʉmwi. Ʉmwi adaayiwá*a* mpía ja dináari magana yasaano (500) na wiingi mpía ja dináari makumi yasaano (50).
42 Vaantʉ ava vajá*a* vasiindwa riha. Ʉwo ˆajá*a* avakopesha akavasea noongwa jaavo jasírire. Haaha ni arikwi kati ya ava vaviri ˆari mweenda kʉlookya mwiiwaachwe?"
43 Simóoni akasea, "Ni ʉra ˆasewa noongwa yaachwe nkʉʉlʉ kʉlookya yasírire." Yésu akamʉsea, "Walámwiire kwa ʉwoloki."
44 Aho, Yésu akamʉlaanga ʉra mʉʉntʉ muki, maa akamʉsea Simóoni, "Wamwiíne ʉhʉ mʉʉntʉ muki? Niíngiire aha nyuumbii kwaako baa si wʉʉmpíire maaji nooyye majeo yaani tukʉ, maa kaa, ʉhʉ mʉʉntʉ muki oóyyiirye majeo yaani na miísoori yaachwe na aampónwiire majeo yaani na njwiiri jaachwe.
45 Weewe si waansúndiire mpiindi ˆwakuunuumbya tukʉ. Maa kaa, ʉhʉ keende ˆniíngiire aha si anareka kʉʉnsʉʉndira majeo yaani tukʉ.
46 Weewe si waampákire makuta mutwii tukʉ, maa kaa, yeeye aampákire makuta ˆyanyúkiraa majewii yaani.
47 Haaha ni kuwyiira niise, kweenda kwaachwe ni kʉkúúlʉ sa ʉvi waachwe ˆuri foo wasírire. Maa kaa, ʉra ʉvi kiduudi ˆwasírire, eenda kiduudi."
48 Aho, maa Yésu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ muki, "Ʉvi waako wasírire!"
49 Maa kaa, vara ˆvarijá*a* ne aho, vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo voosea, "Ʉhʉ ni ani ˆari sea ʉvi wa mʉʉntʉ wasírire?"
50 Aho, Yésu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ muki, "Kuruma kwaako kwakʉhóniirye, tamanya na mwiikalo mʉʉja."

8

*Vaantʉ Vaki ˆVeene Vayeendan'yá*a *na Yésu*
1 Aya ˆyakalooke, Yésu ajá*a* akera njira na atweerá*a* na míijii na maturii ˆyiísimiresimire kʉnʉ yoovariyʉla Masáare Maaja ya Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ. Na mpiindi ijo ni na vapooji vaachwe ikimi na vaviri ajá*a*.
2 Kei, ni hamwi ajá*a* na vaantʉ vaki viingi ˆveene ajá*a* avaseyya mirimʉ mivi na viingi ˆajá*a* avahorya ndwáala jaavo. Na ʉmwi wa vaantʉ vaki avo ni Maríia Makidaléena, ˆajá*a* aseyyiwa mirimʉ mivi mufungati,
3 Yooá*a*na muki wa Kúusa mwiimiriri wa máari ja mʉtemi Heróode. Wiingi ni Susáana na viingi ˆvari foo. Vaantʉ vaki ava vatoolá*a* máari jaavo kʉmwaambirirya Yésu na vapooji vaachwe.

Lusímo lwa Mʉhaandi Mbeyʉ
(Matáayo 13:1-9; Maáriki 4:1-9)
4 Mpiindi mpuka nkʉʉlʉ ya vaantʉ ˆyiijiingá*a* fuma kira múuji, Yésu akavavaira lusímo ʉlʉ,
5 "Mʉhaandi ʉmwi ajá*a* adoma noo haanda mbeyʉ jaachwe. Mpiindi ˆamyaaháa, mbeyʉ jimwi jikawyiira njirii, jikalwaatwa na ndee jikʉʉja jikajirya.

6 Mbeyu jimwi jikawyiira mwaalaliwyii. ^Jikamere, jikuuma sa viintu kujáa kusiina maaji.
7 Jimwi jikawyiira haantu ^hajáa na miíwa. Miíwa ikakulan'ya hamwi na jira mbeyu, miíwa ikajivaa, maa jikadundumala.
8 Maa kaa, jimwi jikawyiira salwii ^jiri na seve, jikamera, jikakula, jikavyaala maatuku vii, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi (100)." ^Akahumule kuvawyiira jeyyo, maa akasea na ngururu, "^Ari na matu yo teerera, ni ateere!"

Yéesu Yoovariyula Símo Jaachwe
(Matáayo 13:10-17; Maáriki 4:10-12)

9 Mpiindi kiduudi vapooji vaachwe vakamuurya, "Lusímo lwaako ni che loovariyula?"
10 Ne akavasea, "Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintu vya Utemi wa Mululungu, ivyo ni fuumbo. Maa kaa, vara si ^vari Utemii wa Mululungu, noovawyiira kwa símo, sa, 'Kulaanga, valaange, baa koona tuku.
Na kuteera, vateere, baa taanga tuku.'✡

Yéesu Yoovariyula Lusímo lwa Muhaandi
(Matáayo 13:18-23; Maáriki 4:13-20)

11 Lusímo ulu uvariyuli waachwe ni uhu, mbeyu ni isáare ra Mululungu.
12 Mbeyu jira ^jawyiira njirii ni vara vaantu ^varitéeraa isáare ra Mululungu. Aho, Ikúúlu ra Mirimu Mivi rikuuja, rikariseyya mitimii yaavo sa kari ji varume na valamuririwe tuku.
13 Mbeyu jira ^jawyiira mwaalaliwyii, ni vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Mululungu, maa vakarihokera na cheeru. Maa kaa, si rivíingíraa mitimii tuku, sa viintu vasiina miriri yo rikwaata, kiikala vari noro kiduudi vii, na uturikiri ^uri kuuja sa rira isáare, varékaa kura kuruma kwaavo.
14 Mbeyu jira ^jawyiira miíwii, ni ja vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Mululungu. Maa kaa, ^vari tuuba kwiikala noro, raváwaa ni uhangaiki wa weeru, kukunguula máari na uláku wa viintu vya weeru, jeyyo, si vakúlaa tuku.
15 Na mbeyu jira ^jawyiira sevii, noo vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Mululungu. Vakariteengya na wuuja mitimii yaavo, vakarikwaatya, na kwa uyimiriryi mukuulu, vavyáalaa ndiiwa.

Lusímo lwa Kimuri
(Maáriki 4:21-25)

16 Kusiina muuntu ^akórereryaa kimuri, maa akavisa nyiingwii tuku, au akakiviika iruungwii ra kitáanda tuku. Kimuri ni kyaángwii kiviíkwaa sa vaantu voosi ^vookiingira voone kiweeru.
17 Sa kira kiintu ^chaviswa, viikwa kiri kiweerwii, na kira ^chakunikirirwa, taangwa kiri.
18 Haaha teereri neeja masáare ayo ^noovawyiira. Ura ^ari na kiintu, koongereriwa ari kulookya, na ura ^asiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúúdi ^iiséaa ni nocho ari."

Vandu va Yéesu na Íyo Waavo
(Matáayo 12:46-50; Maáriki 3:31-35)

19 Aho, ndu ya Yéesu na íyo waavo vakuuja noo mulaanga Yéesu, maa kaa, si vadaha seesa na haantu ^ajáa tuku, sa vaantu vajáa ^vamema maatuku vii.
20 Aho, muuntu umwi akamusea Yéesu, "Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaari weerwii, voosaaka vakoone."
21 Maa kaa, Yéesu akamusea, "Íyo wiitu na vandu vaani ni vara voosi ^varitéeraa isáare ra Mululungu no rituuba."

Yéesu Yootuurya Ihúmbuuto Irivii
(Matáayo 8:23-27; Maáriki 4:35-41)

22 Siku imwi, Yéesu ajáa aambuka mashúwa na vapooji vaachwe, maa akavasea, "Hendi tufirire na nyambuko ya iriva." Aho, vakakwaata luyeendo.
23 Na mpiindi ^vafiriráa, Yéesu akakwaatwa ni tulo, maa akanyeyya. Aho, ihúmbuuto ^radalavadalaava rikaanda wuva, maa mashúwa ikaanda mema maaji, vakava viingiire iremii.
24 Vapooji vaachwe vakiita noo mwiinukya, vakatula isóso voosea, "Aai mukúlu! Aai mukúlu! Sira tiise!" Hara Yéesu akiinuka, akaridalavya rira ihúmbuuto na yara mapúunta. Hara, ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatuula tu.
25 Aho, akavuurya vapooji vaachwe, "Kuruma kwaanyu hai kuri?" Vapooji vaachwe vakahwaalala na vakakwaatwa ni woowa munumuunu, vaakiiyurya voosea, "De uhu ni ani, ^mweene baa ihúmbuuto na maaji vyoomuteera?"

✡ **8:10** Laanga Isáaya 6:9.

Yésu Yoomúhorya Múuntú ˆAri na Murimú Múvi
(Matáayo 8:28-34; Maáriki 5:1-20)

26 Yésu na vapooji vaachwe vakafírira na nyambúko ya iriva ra Galiláaya, vakafika isí ya
Vageráasi ˆirí mbarímbarí ya iriva.
27 Yésu ˆakakiime vii hara mashúwii, maa akalúmana na múuntú úmwí ˆarí na mirimú
míví. Kwa mpíindí nkúulú úhú múuntú sí iivíkiraa íngo túkú, baa kei sí iikaláa kaayii túkú ní
mbiríírii vii iikaláa.
28 Úwo múuntú ˆakamoone Yésu, akachwaama mbere yaachwe, akatúlatúula isóso,
yoosea, "Che woosaaka kúrí níini, weewe Yésu, Mwaana wa Múluungú ˆArí Mweer-
imweeri? Nookúloomba, kuunturikirya túkú."
29 Alúusa jeyyo, sa Yésu ajáa iisé ire íyo mirimú míví yiisunke kúrí úwo múuntú. Íyo mirimú
míví, ijáa yamuturikirya maatúkú vii. Vaantú vamúyeekeráa nyuumbii na vamuchuungáa
na mínyololo míkonwii na mawulwii, maa kaa, yeeye adúmúladúmúláa, na íyo mirimú míví
yamútwaaláa na isí ya ibaláángwii.
30 Haaha, maa Yésu akuuyurya, "Irina raako noo ani?" Úkasea, "Irina raaní ní Mayana na
Mayana ya Valwi Nkoondo," sa ní mirimú míví ˆirí foo ijáa yamwíingíra.
31 Aho íra mirimú míví ikiilomboola maatúkú vii kúrí Yésu, karí iikibirye na Ntarii túkú.
32 Haaha mpíindí ijo, heehi na aho haantú kújáa kwatíite ufya wa nkaamba ˆjooriisha
mbarímbarí ya lúulú. Íra mirimú míví ikiilomboola kúrí Yésu, yoosea, "Kalaama túrekere,
túkajíingíre jira nkaamba." Ne akíirekera.
33 Íra mirimú míví íkafuma kwa úra múuntú, maa íkíita kíingíra jira nkaamba. Ufya woosi
wa nkaamba úkagíritíra na kíwoongwii, maa jikabúrúkíra na irivii na nkaamba joosi vúu
jikakwya.
34 Varíisi va jira nkaamba ˆvakoone jeyyo, vakakúurika itíijo, vakatwaala múlomo kwa
vaantú ˆvajáa mawundii na múujii.
35 Vaantú vakadoma noo laanga masáare ˆmeene yajáa yafúmíire. ˆVakafike kúrí Yésu,
vakamoona úra múuntú ˆajáa aséyyiiwe mirimú míví, iíkyíire mawulwii ya Yésu, iivíkíire
íngo, arí na míryúungú yaachwe! Vakoofa maatúkú vii.
36 Na vara ˆvajáa voona, vakavawyíira vaantú víingí ˆvyeene úra múuntú ˆajáa na mirimú
míví ahoriwa ní Yésu.
37 Vaantú voosi va isí ya Vageráasi na isí ˆjaríingíríra, vakakwaatwa ní woowa
múnúmúunú, maa voosi vakamúloomba Yésu alooke aho meevo. Aho, maa Yésu
akaambúka mashúwa, akahíndúka.
38 Haaha de Yésu alooke, úra múuntú ˆajáa aséyyiiwe mirimú míví akiiloombererya
atamanyan'ye na Yésu. Maa kaa, Yésu akamúsíitira, yoosea,
39 "Híndúka na meenyu, úkavawyíire vaantú ˆvyeene Múluungú akútúmamíire masáare
makúulú." Aho, úra múuntú akiitamanyirya, akítookaarya múujii waachwe woosi masáare
makúulú ˆmeene Yésu ajáa amútúmamíire.

Yésu Yoomúhorya Múuntú Muki na Yoomúfúfúla Muhíínja
(Matáayo 9:18-26; Maáriki 5:21-43)

40 Haaha Yésu ˆakahíndúke na nyambúko ya iriva ra Galiláaya, akateengiwa ní mpuka
nkúulú ya vaantú ˆvamúwoojeráa.
41 Aho, akúuja múuntú úmwí irina raachwe Yaíiro. Úhú ní múlongooli wa sinagóogi ajáa.
Akawya majewii ya Yésu yoomúloomba atamanye na kaayii kwaachwe.
42 Úko kaayii kwaachwe muhíínja waachwe wa mpeke wa myaaka ikimi na íviríí ajáa
aséngeríire kukwya.

Kati ˆadomáa na kwa Yaíiro, mpuka nkúulú ya vaantú íkava yoomufiinda.
43 Aho, kújáa kwatíite múuntú muki ˆajáa na ndwáala yo fuma sakami kwa myaaka ikimi
na íviríí. [Yeeye ajáa amala máari jaachwe joosi vúu kwa vaanga,] baa kusiina yoyoosi
ˆadaha múhorya túkú.
44 Úra múuntú muki akamutuuba Yésu kúnú nyuma, maa akasaasya múkáwo wa
nkáancho yaachwe. Hahara, sakami íkadeen'ya.
45 Aho, Yésu akuurya, "Ní ani aansáasiirye?" Vaantú voosi ˆvakasiite, maa Peéteri
akamúsea, "Aai múkúlú, íhí mpuka ya vaantú yoosi yookufiinda na vookiifenyenkererya!"
46 Maa kaa, Yésu akasea, "Kwatíite múuntú ˆaansáasiirye, sa kwatíite ngururu jo horya
múuntú ˆjaanfúmire."

47 Úra múuntu muki ^akataange si ari daha kwiivisa tuku, akiiturirya, kunu yootetema* ni woowa, maa akachwaama mbere ya Yéesu. Aho, akaluusa mbere ja vaantu voosi ^cheene kimubwéeyyiirye amusaasye Yéesu na ^vyeene ahóriiwe hahara.
48 Aho, maa re Yéesu akamusea, "Muhíínja waani, kuruma kwaako kwakuhóriirye. Tamanya na mwiikalo muuja!"
49 Mpiindi Yéesu ^ajáa akaari yooluusika, akuuja muuntu fuma kaayii kwa Yaíiro, maa akamusea, "Muhíínja waako awúliire. Aai reka tuuba kumujuuwa Mukiindya."
50 Maa kaa, Yéesu ^akateere jeyyo, akamusea Yaíiro, "Kwiitweetya tuku, ruma vii, muhíínja waako hola ari."
51 Yéesu ^akafike kaayii kwa Yaíiro, akavakaan'ya vaantu viingi kwiingira hamwi ne na nyuumbii, maa kaa, ^veene iingira novo ni vala Peéteri, Yoohaani, Yaakúupu, na taáta na íyo waala ura muhíínja.
52 Mpiindi ijo vaantu voosi varirá́a no myaa sa ura muhíínja. Maa kaa, Yéesu akavasea, "Reki kurira! Muhíínja si awúliire tuku, ni anyéyyiirye vii."
53 Vaantu ^vajáa aho, vakaanda kumuseka na heenchu, sa vajáa vatáangire ura muhíínja akwíire.
54 Aho, Yéesu akamukwaata mukono ura muhíínja, maa akamusea na nguruuru, "Musinga, inuka!"
55 Hahara, mutima waachwe ukamuhindukira, ne akiinuka chaangu. Yéesu akavasea vara vaantu vamuheere chóorya ura muhíínja arye.
56 Taáta na íyo waala ura muhíínja vakahwaalala maatuku vii. Maa kaa, Yéesu akavakaan'ya kari valuuse kuri muuntu yoyoosi yara ^yajáa yafúmiire tuku.

9

Yéesu Yoovatuma Vatumwi Vaachwe Ikimi na Vaviri
(Matáayo 10:5-15; Maáriki 6:7-13)

1 Yéesu akavajiinga vatumwi vaachwe ikimi na vaviri. Akavaheera nguruuru na wiimiriri wo kibirya mirimu mivi no horya ndwáala.
2 Aho, akavatuma vakavavariyurire vaantu Útemi wa Muluungu na vavahorye valwíiri.
3 Akavasea, "Kati ^mookera njira, sumuli muriwa tuku, baa nkome tuku, mufuko tuku, chóorya tuku, mpía tuku baa na nkáancho iviri tuku.
4 Kaaya ^ng'eene muri teengiwa, ikali haaho fuuru siku ^muri looka múuji uwo.
5 Kooni kaaya yoyoosi vasíitire kuvateengya, mpiindi ^moolooka, ikonkomi marurí majewii yaanyu, koonekya uvi waavo."
6 Aho, vara vatumwi vaachwe vakadoma, vakava vootweera ituri iri fuuru rira kunu voovavariyurira vaantu Masáare Maaja no vahorya valwíiri kira haantu.

Inkwya ya Yoohaani Mubatisáaji
(Matáayo 14:1-12; Maáriki 6:14-29)

7 Haaha, mutemi Heróode Antípaasi ajáa ateera masáare yoosi ^yatumamwáa ni Yéesu, akoololokera sa vamwi va vaantu vaseáa ni Yoohaani Mubatisáaji ^afúfukire fuma inkwyii.
8 Kei, vaantu vamwi vaseáa ni Elíamuláali na mutwe wa Ijuva afúmiire na vamwi vaséaa ni umwi wa valáali na mutwe wa kali afúfukire.
9 Maa kaa, Heróode akasea, "Yoohaani namudumula mutwe. Ha uhu ^nooteera masáare yaachwe ni ani?"✡ Heróode akava na mpiima yo moona Yéesu.

Yéesu Yooriisha Vaantu Valume Mayana Yasaano
(Matáayo 14:13-21; Maáriki 6:30-44; Yoohaani 6:1-14)

10 Vatumwi va Yéesu ^vakahinduke, vakamuwyiira viintu vyoosi ^vatúmamire. Aho, akadoman'ya novo, maa vakiinuka vooveene fuuru ituri rimwi ^raséwaa Besaída.
11 Maa kaa, mpuka ya vaantu ^vakataange na haantu Yéesu ^ajáa atámiinye, maa vakamutuuba. Yéesu akavateengya, maa akaanda vakiindya masáare ya Útemi wa Muluungu no vahorya valwíiri ^veene vasaakáa horiwa.
12 Mpiindi ja kyuulwa ^jikafike, vatumwi vaachwe ikimi na vaviri vakiita kuri Yéesu, maa vakamusea, "Aai, varekere vaantu vakiiwurire vyóorya na vakiisaakire viláalo uko mawundii na maturii sa aha haantu ^turi ni kuli na kaaya ja vaantu."
13 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Vaheeri nyuunyu chóorya." Maa vakamusea, "Tusiina chóorya tuku. Aha imwaari mikáate isaano na soompa iviri vii. Ni saaka wiise tukavawurire vaantu voosi ava chóorya wuu?"

---

* **8:47** ***yootetema:*** Uhu muuntu muki atetemáa, sa iiseáa amubweeyyirye Yéesu ave na njeo baa kei ajáa awúnire Miiro ya Vayahúudi. Sa kwa Vayahúudi muuntu muki kufuma sakami, kwabweeyyáa ave na njeo. Na si yasaakwáa asaangire na vaantu viingi tuku.

✡ **9:9** Laanga Maáriki 6:14-29.

14 Aho, kujáa kwatiite vaantu valume* ja mayana yasaano (5,000).
Yéesu akavasea vapooji, “Viikaryi vaantu vitoonge vya vaantu makumi yasaanosaano (50).”
15 Novo vakabweeyya ja ˆvyeene vajáa vaséirwe, vakaviikarya vaantu voosi.
16 Aho, Yéesu akatoola ira miká́ate isaano na jira soompa iviri. Akiinurirya miiso yaachwe na kurumwii yoomuduumba Muluungu. Akabenduabendula, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantu.
17 Vaantu voosi vakarya, vakiikuta. Vapooji vakatoorera mabéendu ya miká́ate, vakamemya vikápu ikimi na viviri.

Peéteri Yooruma Yéesu noo Masía
(Matáayo 16:13-19; Maáriki 8:27-29)
18 Siku imwi, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa viikera kijiraawa. Yéesu amuloombáa Muluungu. Uko Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, “Eri, vaantu vaséaa niini ndiri ani?”
19 Novo vakamusea, “Vamwi vaséaa weewe uri Yooháani Mubatisáaji, viingi vaséaa uri Elía muláali na mutwe wa Ijuva, na viingi vaséaa uri umwi wa valáali na mutwe va Ijuva va kali ˆafúfukire.”
20 Aho, maa akavuurya, “Ha nyuunyu, mwaséaa niini ndiri ani?” Peéteri akamusea, “Weewe noo Masía wa Muluungu!”
21 Maa Yéesu akavakaan’ya yoosea, “Kari muwyiira muuntu yoyoosi isáare iri tuku.”

Yéesu Yoolusikira Inkwya na Kufufuka Kwaachwe
(Matáayo 16:20-28; Maáriki 8:31-9:1)
22 Kei akavasea, “Mwaana wa Muuntu, ni mpaka aturikiriwe munumuunu, kei asiitwe ni vawosi, vakúulu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro, na uulawe. Maa kaa, siku ya katatu fufulwa ari.”

Lukemero lo Kuva Mupooji wa Yéesu
23 Kei akavawyiira voosi yoovasea, “Kooni muuntu yoyoosi yoosaaka aantuube ni mpaka iisiite yeemweene, avaale musaláaba waachwe✡ kira siiku, aantuube.
24 Sa muuntu yoyoosi ˆyoosaaka hon’ya nkaasu yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, muuntu yoyoosi ˆyookiitaaha nkaasu yaachwe sa niini uwo kiihon’ya ari.
25 Kwatiite kunáálo che muuntu kuturya weeru yoosi, maa kaa, ataahe nkaasu yaachwe?
26 Kooni muuntu yoyoosi aanyóniire soni niini na masáare yaani, baa Mwaana wa Muuntu moonera ari soni, mpiindi ˆakuújire na nkongojima ya Taáta na mirimu miija.
27 Kimaari noovawyiira, vamwaari viingi viimire aha, si vari kukwya tuku mpaka vuuyone Utemi wa Muluungu!”

Yéesu Yoovalanduka Buuwo
(Matáayo 17:1-8; Maáriki 9:2-8)
28 Ja siku inaani jei ˆjikalooke keende Yéesu ˆaluusa ayo masáare, Yéesu akaambukan’ya na vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani na luulwii noo muloomba Muluungu.
29 Mpiindi Yéesu ˆamuloombáa Muluungu, buuwo yaachwe ikavalanduka, ingo jaachwe jikava njeru chwee, mpaka jindoolavalava.
30 Koonka, vaantu valume vaviri vakafumira maa vakaanda luusika ne. Novo ni vala Músa na Elía vajáa.
31 Vajáa voonekana na nkongojima ya kurumwii na valuusikáa na Yéesu ˆvyeene ari kiiman’ya murimo wa Muluungu kwa inkwya yaachwe uko Yerusaléemu.
32 Mpiindi ijo, Peéteri na vara vatumwi viivaachwe vajáa vanyéyyiirye fúti. ˆVakiinuke, vakamoona Yéesu na nkongojima yaachwe. Na kei vakoona vaantu vaviri vajáa viímire ne.
33 Na kati vara vaantu vaviri ˆviinukáa fuma kuri Yéesu, maa Peéteri akamusea Yéesu, “Aai mukúlu, vyabooha tuveere haaha aha. Tujeenge vivaanda vitatu, kimwi chaako, kimwi cha Músa na kimwi cha Elía.” Peéteri aluusa jeyyo maa kaa, si ataangáa kira ˆyooluusa tuku.
34 Na viintu Peéteri ˆajáa akaari yooluusika jeyyo, ichu rikafumira, maa rikavawiikira. Aho, vakoofa maatuku vii.
35 Sawúti ikafuma aho ichwii, yoosea, “Uhu ni Mwaana waani. Yeeye namusaawula. Muteereri yeeye.”
36 Na iyo sawúti ˆikalooke, Yéesu akoónekana ari yeemweene. Vapooji vaachwe si vamuwyiira muuntu yoyoosi masáare aya ˆvajáa viíne siku ijo tuku.

Yéesu Yoomuhorya Mutavana ˆAri na Murimu Muvi
(Matáayo 17:14-18; Maáriki 9:14-27)

---

* **9:14** ***vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantu vaki na vasinga ˆvaarya iyo miká́ate na soompa. ✡ **9:23** Laanga Lúka 14:27.

37 Lomutóondo yaachwe mpiindi ˆvagiritáa fuma luulwii, vakalumana na mpuka nkuulu ya vaantu.
38 Aho, umwi wa vaantu va iyo mpuka akaluusika na ngururu yoosea, “Mukiindya, nookuloomba umulaange mutavana waani, yeeye noo mwaana waani wa mpeke.
39 Yeeye atiite murimu muvi ˆwamutáavityaa akaanda tula isóso munumuunu. Kei, wamusíngisyasingiisyaa akawya na isi ja ari na kiinkwiisha, maa de indootuumpa ifulo mulomwii. Uhu murimu muvi wamutúrikiryaa munumuunu, wamurékaa kiduudi vii.
40 Navalóombire vapooji vaako vuukibirye uhu murimu muvi, maa kaa, vasíindirwe.”
41 Yéesu akavasea, “Aka! Ihi mbyaala si ˆirúmaa, na ˆyakiikana. Niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na nivayimirirye mpaka naadi? Hooni mureete mutavana waako na aha!”
42 Kati ura mutavana ˆasesáa na kwa Yéesu, murimu muvi ukamuvayya na isi, maa ukamukwaatya kiinkwiisha. Aho, Yéesu akuuyamirirya ura murimu muvi, akamuhorya ura mutavana, maa akamuhindula na kuri taáta waavo.
43 Vaantu voosi vakatululvala maatuku vii koona ukúulu wa Muluungu.

Yéesu Yoolúusikira Kei Inkwya na Ufufúuko Waachwe
(Matáayo 17:22-23; Maáriki 9:30-32)

Mpiindi vaantu ˆvajáa vakaari vahwáaliire sa yoosi Yéesu ˆajáa abwéeyyiirye, maa akavasea vapooji vaachwe,
44 “Teereri neeja aya ˆnoosaaka nivawyiire. Mwaana wa Muuntu valandukwa ari na viikwa ari mikonwii ya vaantu.”
45 Maa kaa, vapooji vaachwe si vataanga uvariyuli wa masáare yara tuku. Masáare aya yajáa yiivisa kwaavo sa vadiire taanga. Kei voofáa kumuurya.

Ani ni Mukúulu
(Matáayo 18:1-5; Maáriki 9:33-37)

46 Haaha kukava na nkaani kwa vapooji va Yéesu ni ani aruuva mukúulu kati yaavo voosi.
47 Maa kaa, Yéesu ˆakataange miiririkano yaavo, akamwaaniriira musinga muduudi, maa akamwiimya heehi ne.
48 Aho, maa akavasea, “Muuntu yoyoosi ˆari muteengya musinga ja uhu sa irina raani, kuva ari aantéengiirye niini. Kei, yoyoosi ˆari kuunteengya niini, kuva ari amutéengiirye Muluungu, na yeeye aantuma. Sa ura ˆari mudúúdi kufuma kuri nyuunyu noo mukúulu kulookya voosi.”

Kutumia Irina ra Yéesu
(Maáriki 9:38-40)

49 Yooháani akamusea Yéesu, “Mukúlu, tamwiíne muuntu yookibirya mirimu mivi kwa irina raako, maa tukamukaan’ya sa viintu si ari hamwi na suusu.”
50 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Kari mumukáan’yaa tuku, sa ˆmweene si yoovakiikana nyuunyu, ni hamwi ari na nyuunyu.”

Vasamaría Voosiita Kumuteengya Yéesu
51 Siku ja Yéesu jo sumulwa na kurumwii ˆjikasengerere, maa yeeye akawolola kisho chaachwe yoodoma na Yerusaléemu.
52 Yeeye akatuma vaantu valongoole na iturii rimwi ra isi ya Samaría sa vakiimye neeja haantu ˆari fikira.
53 Maa kaa, vaantu va iro ituri vakasiita kumuteengya sa viintu aleáa na Yerusaléemu.
54 Vapooji vaachwe, noo kusea vala Yaakúupu na Yooháani, ˆvakoone jeyyo, maa vakamusea, “Aai mukúlu, tuloombe mooto ukiime fuma kurumwii sa uvamale wuu [ja ˆvyeene Elía abweeyya]?”[✡]
55 Maa kaa, Yéesu akavavalandukira, akavadalavya
56 [yoosea, nyuunyu si mumányire ni vaantu ˆvari jooli muri tuku]. Aho, maa vakatamanya na iturii riingi.

Kooni Muuntu Yoosaaka Kumutuuba Yéesu Kikomi
(Matáayo 8:19-22)

57 Kati Yéesu na vapooji vaachwe ˆvajáa luyeendwii, maa muuntu umwi akamusea, “Kukutuuba ndiri na haantu hohoosi ˆuri doma.”
58 Yéesu akamusea, “Muunju jatiite viláalo mpáángii, na ndee jatiite vivururu, maa kaa, Mwaana wa Muuntu asiina baa ho laarya mutwe waachwe vii tuku.”
59 Aho, Yéesu akamusea muuntu wiingi ˆajáa aho, “Ntuuba.” Maa kaa, ura muuntu akamusea, “Aai mukúlu, reka ta nkataahe taáta wiitu.”

✡ **9:54** Laanga 2 Vatemi 1:10, 12, 14.

60 Yéesu akamʉsea, “Reka vaantʉ ˆvaakwya vataahe vaantʉ ˆvaakwya viivaavo, maa kaa, weewe doma ʉkavariyʉle Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ.”
61 Mʉʉntʉ wiingi akamʉsea Yéesu, “Aai mʉkúlʉ, kukutuuba ndiri, maa kaa, reka ta nkavasee vaantʉ va kaayii kwaani nasúukiirye.”
62 Maa kaa, Yéesu akamʉsea, “Kooni mʉʉntʉ yoyoosi aándire rima, maa kei indoolaanga kiri nyuma, ʉwo si asaakwa Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.”

10

Yéesu Yoovatʉma Vapooji Makumi Mufungati na Vaviri

1 Ayo ˆyakalooke, Yéesu Mweenevyoosi akavasaawʉla vapooji viingi makumi mufungati na vaviri (72), maa akavatʉma vaviriviri. Voovo vakalongoola na kira múuji na kira haantʉ ˆasaakáa tamanya yeeye mweeneevyo.
2 Yéesu akavasea, “Viintʉ vyo chwa ni foo viri, maa kaa, vachwi ni vake. Sa jeyyo, mʉloombi Mweenevyoosi wo chwa, atʉme vachwi, na iwundii raachwe ro chwa.
3 Haaha tamanyi, na mʉtaange ni vatʉma niise nyuunyu ja vaana va muundi kati na kati ya mbʉʉji.
4 Sumuli mpía tʉkʉ, mufuko wo kiinjira tʉkʉ, baa viráatʉ vya kaviri tʉkʉ. Mpiindi ˆmʉri njirii, kari mʉndoolooloosha ko luumbya vaantʉ tʉkʉ.
5 Nyuumba yoyoosi ˆmʉri kiingira, valuumbyi jei, ‘Mwiikalo mʉʉja ʉve nyuumbii ihi!’
6 Kooni mwiikalo mʉʉja ʉri na mweenenyuumba, mwiikalo waanyu mʉʉja kiikala ʉri ne. Maa kaa, kooni mweenenyuumba si yoovahokera na mwiikalo mʉʉja, mwiikalo waanyu mʉʉja hindʉka ʉri na kʉri nyuunyu.
7 Ikali nyuumba yiiyo imwi, kʉnʉ moorya no nywa kira ˆcheene mooheewa. Sa mʉtʉmami iima neeja kʉrihwa mariho yaachwe. Kʉsaamasaama fuma nyuumba ihi fʉʉrʉ ira tʉkʉ.
8 Kooni mwiingiire múuji ʉmwi na vaantʉ va múuji ʉwo vavateengiirye na cheerʉ, iryi vyóorya ˆviri viikwa mbere yaanyu.
9 Valwiiri ˆvari múujii ʉwo vahoryi na mʉvasee, ‘Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ wafíkire kʉri nyuunyu.’
10 Maa kaa, múuji wowoosi ˆmʉri kiingira maa vasiite kʉvateengya, looki, na mʉtamanye na njirii ja ʉwo múuji mʉsee jei,
11 ‘Baa marʉri ya múuji waanyu ˆmeene yanámatiire majewii yiiswi, tayakónkomire,* kʉvalʉma kutu ʉvi waanyu. Maa kaa, taangi Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ wafíkire kʉri nyuunyu.’
12 Ni vawyiira niise, sikʉ iyo, kʉva viri pwee kwa múuji wa Sodóoma kʉlookya múuji ʉwo.✡

Marema kwa Míiji ˆIri Siita Valandʉka
(Matáayo 11:20-24)

13 Mpolai múuji wa Korasíini! Mpolai ituri ra Besaída! Sa ngaari myuujíisa ˆyatúmamirwe kwaanyu, ngaari yatʉmamwa míiji ya Tíiro na Sidóoni, ngaari vamʉvalandʉkira Mʉlʉʉngʉ kali vii, ko kiivikira magunía no kiihaka mavu.
14 Maa kaa, sikʉ ira yo lamʉrirwa vaantʉ voosi, kʉva iri pwee kwa vaantʉ va míiji ya Tíiro na Sidóoni kʉlookya nyuunyu.
15 Naanyu vaantʉ va múuji wa Kaperenáumu, eri, kiinʉlwa mʉri fʉʉrʉ kurumwii wʉʉ? Aka tʉkʉ! Kiimiriwa mʉri fʉʉrʉ Ntarii.
16 Mʉʉntʉ ˆavatéereraa nyuunyu, aantéereraa niini. Na ˆavasíitaa nyuunyu, aansíitaa niini. Kei mʉʉntʉ ˆaansíitaa niini, amusíitaa Mʉlʉʉngʉ na yeeye aantʉma.”

Vapooji Makumi Mufungati na Vaviri Voohindʉka

17 Vara vapooji makumi mufungati na vaviri (72) ˆvakahindʉke, vakamuwyiira Yéesu na cheerʉ voosea, “Aai mʉkúlʉ, baa mirimʉ mivi tookiikibirya kwa irina raako na yootʉteera!”
18 Yéesu akavasea, “Nijáa naroonáa Irimʉ roohangalamʉka fuma kurumwii ja lʉlávo.
19 Laangi, navahíire wiimiriri mweeri ya ʉra mʉvi kwa kira kiintʉ. Kwa ngururu ijo, lwaata mweende njoka na ingi, kei kusiina kiintʉ ˆkiri vatamikya tʉkʉ.
20 Baa neembe ni jeyyo, kʉvyeendi sa viintʉ mirimʉ mivi yoovateera tʉkʉ, maa kaa, vyeendi sa viintʉ marina yaanyu yaándikirwe kurumwii.”

Yéesu Yoova na Cheerʉ
(Matáayo 11:25-27; 13:16-17)

21 Mpiindi i’ira, Yéesu kʉnʉ avyeéndire mʉnʉmʉʉnʉ kwa ngururu ja Mʉtima Mʉʉja, maa akasea, “Nookʉdʉʉmba ee Taáta, Mweenevyoosi wa kurumu na isi, sa masáare aya ʉvavisa

* **10:11** ***tayakónkomire:*** Laanga ***konkoma marʉri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kilaangi. ✡ **10:12** Laanga Ncholo 19:1-29.

vara ˆvarɨ na tooti na mɨryuungu, maa kaa, ukavakunukurɨra vadúúdi. Kɨkomi Taáta, ivyo noo vyakweerya mutima."

22 Kei akasea, "Taáta waanɨ aankwáatiirye viintu vyoosi. ˆMweene amumányire Mwaana nɨ Taáta vii. Kusiina wiingɨ tuku. Kei ˆmweene amumányire Taáta nɨ Mwaana vii, na muuntu yoyoosi ˆmweene Mwaana arɨ saaka kumukunukurɨra."

23 Aho, Yéesu akavavalandukɨra vapooji vaachwe, akaluusɨka na vooveene vii kijiraawii, akavasea, "Yatalariwa miiso aya ˆyookoona masáare aya!

24 Nɨ vawyiira niise, valáali na mutwe ˆvarɨ foo na vatemi vajáa vatiite mpiima yo koona aya ˆmookoona nyuunyu, maa kaa, sɨ vayoona tuku. Kei, vajáa vatiite mpiima yo teera ˆmeene mooteera nyuunyu, maa kaa, sɨ vayateera tuku."

Lusímo lwa Musamaría Muuja

25 Mpiindɨ ijo, mukiindya wa Miiro ya Mululungu akiima, maa akamuurya Yéesu ko muyera, akasea, "Mukiindya, che ndɨrɨ bweeyya sa mpokere nkaasu ya siku ˆjisiina uhero?"

26 Yéesu akamusea, "Miiro ya Mululungu jooli yaluusa? Che usómaa weewe aho?"

27 Ura mukiindya wa Miiro akamusea Yéesu, "Vyaandɨkwa jei, 'Mweende IJUVA Mululungu waako, na mutima waako woosi, na nkaasu yaako yoosi, na ngururu jaako joosi, na muryuungu waako woosi.'✡ Kei, 'Umweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.'✡"

28 Yéesu akamusea, "Wuúyiirye vyoovyo, bweeyya jeyyo, naawe turya urɨ nkaasu ya siku ˆjisiina uhero."

29 Ura mukiindya wa Miiro asaakáa kiiyonekya kɨkomi yeeye nɨ muwoloki. Sa jeyyo akamuurya Yéesu kei yoosea, "Ha mwiiwaanɨ nɨ ani?"

30 Yéesu akamusea, "Muuntu umwɨ agiritáa fuma Yerusaléemu yoodoma na múujii wa Yeríiko. Njirii akakiimirɨrwa nɨ viívi. Vakamufumya ɨngo jaachwe, vakamuvaa mpaka vakamutamikya, vakamureka aséngeriire kukwya.

31 Haaha ɨkava ja baháati, mweeneisɨ umwɨ wa Ijuva alookáa na ɨra njɨra. ˆAkamoone, akakengeeja na ivarwii, maa akiilookera.

32 Viivyo, Mulúawi umwɨ ne alookáa na aho. ˆAkamoone ura muuntu ˆajáa atámikiiwe, ne akakengeeja nɨ ivarwii, maa akiilookera.

33 Maa kaa, Musamaría umwɨ ne akeráa njɨra, akatweera na ɨra njɨra. ˆAkamoone ura muuntu ˆajáa atámikiiwe, maa akamoonera mbavariri.

34 Akamuseeserera, akamooyya njuuma jaachwe na diváai, maa akamuhaka makuta. Akajichuunga njuuma jaachwe na ntaamɨ, maa akamwaambukya ndákwii yaachwe. Aho, akamutwaala fuuru nyuumbii ya vayeni na akava yoomulaangirirya.

35 Siku ya kavɨrɨ yaachwe, akatoola mpía ja dináari ivɨrɨ, akamuheera mweenenyuumba ya vayeni, maa akamusea, 'Mulaangirirye uhu muuntu. Koonɨ iji jasírire na woóngeriirye mpía jiingɨ so mulawurya, ˆndɨrɨ hinduka kurɨha ndɨrɨ.' "

36 Aho, maa Yéesu akamuurya ura mukiindya wa Miiro, "Kati ya ava vatatu nɨ ani noo mwiiwaachwe† wa ura muuntu ˆajáa akiimirɨrwa akatamikiwa nɨ viívi?"

37 Ura mukiindya wa Miiro akasea, "Nɨ ura ˆamulaanga na riiso ra wuuja." Aho, maa Yéesu akamusea, "Doma, naawe ukabweeyye viivyo."

Yéesu Kaayii Kwaala Maárita na Maríia

38 Yéesu na vapooji vaachwe vakakwaata njɨra, maa vakiingɨra iturii rɨmwɨ. Aho, maa muuntu muki umwɨ ˆasewáa Maárita akamuteengya na kaayii kwaachwe.

39 Maárita ajáa atiite mudúúdi waachwe ˆasewáa Maríia. Yeeye ajáa iikala mawulwii ya Yéesu Mweenevyoosi kunu yoomuteerera.

40 Maa kaa, Maárita ajuuwɨká na mɨrɨmo ˆɨrɨ foo yo muteengya muyeni. Sa jeyyo, akadoma na kurɨ Yéesu, maa akamusea, "Mweenevyoosi, sɨ wookoona nɨ vyaviiha viintu uhu mudúúdi waanɨ ˆyookuundekera mɨrɨmo yoosi niimweene tuku wuu? Haaha muwyiire aanyambɨre."

41 Maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi akamusea, "Maárita, Maárita, sa che woojuuwɨka na wookoofa sa viintu ˆviri foo?

42 Kiintu ˆchoosaakwa nɨ kimudu vii. Maríia asáawiire kiintu ˆchabooha, na kusiina muuntu ˆarɨ daha kukiseyya kurɨ yeeye tuku."

✡ **10:27** Laanga Nkumbukɨra ya Miiro 6:5. ✡ **10:27** Laanga Valáawi 19:18. † **10:36** ***mwiiwaachwe:*** Aha Yéesu sɨ aluusa isáare mwiiwaako ja muuntu ˆiíkalaa heehi ne tuku. Kirɨ vyoova jeyyo, Yéesu asea mwiiwaachwe, isáare iwarɨwarɨ. Sa jeyyo, mustáarii uhu, ***mwiiwaachwe***nɨ baa Musamaría, muuntu wa nkolo ˆyasuulwasuulwa nɨ Vayahúudi.

11

Yéesu Yookiindya Kʉmʉloomba Mʉluungʉ
(Matáayo 6:9-13; 7:7-11)

1 Sikʉ ɨmwɨ, Yéesu ajáa haantʉ hamwɨ yoomʉloomba Mʉluungʉ. ˆAkahʉmʉle, maa ʉmwɨ wa vatumwi vaachwe akamʉsea, “Aaɨ mʉkúlʉ, tukiindye baa suusu kʉmʉloomba Mʉluungʉ ja viintʉ Yooháani Mʉbatisáaji ˆavakiindya vatumwi vaachwe.”

2 Yéesu akavasea, “Mpɨindɨ ˆmoomʉloomba Mʉluungʉ, mʉluuse jei,
‘Taáta [wiitʉ wa kurumwii,]
irina raako rɨbweeyyiriwe nkongojima,
ʉtemi waako wʉʉje.
[ˆMeene woosaaka yatʉmamwe aha weerwii,
yatʉmamwe ja ˆvyeene yatúmamwaa ʉko kurumwii.]
3 Ʉtʉheere chóorya chiitʉ cha kɨra siikʉ.
4 Ʉtʉsee ʉvɨ wiitʉ wasírire,
ja ˆvyeene suusu tavaséaa vara ˆvatʉhonerya ʉvɨ waavo wasírire.
Kʉtʉrekera twɨɨngɨre na mʉtehwii tʉkʉ,
[maa kaa, ʉtʉlamurirye na ʉra Mʉvɨ.]’ ”

5 Aho, maa Yéesu akavasea, “Hoonɨ ɨrɨrikani, koonɨ ʉmwɨ waanyu adómire na kwa kɨjeengi chaachwe nuuchikʉ katɨ, maa amʉsee kɨjeengi chaachwe, ‘Aaɨ kɨjeengi, hoonɨ nkopesha mɨkáate ɨtatʉ.

6 Amwaarɨ kɨjeengi chaanɨ yookera njɨra alúumbiirye uchikʉ ʉhʉ, na nɨɨnɨ nsiina kɨɨntʉ cho mʉheera tʉkʉ.’

7 Maa kaa, ʉra ˆarɨ nyuumbii amʉsee, ‘Reka kʉʉnjuuwa, nachúungire mʉryaango! Kei, nɨɨnɨ na vaana vaanɨ tahúmwɨɨre laala. Sɨ ndɨrɨ kiinʉka nɨkʉheere chóorya tʉkʉ.’

8 Nɨ vawyɨɨra niise, koonɨ mʉʉntʉ ʉwo atúubire loomba, kɨjeengi chaachwe kiinʉka arɨ na amʉheere kɨra ˆyoosaaka. Sɨ arɨ bweeyya jeyyo sa viintʉ nɨ kijeengi chaachwe tʉkʉ, maa kaa, sa viintʉ atúubire loomba.

9 Sa jeyyo, nɨ vawyɨɨra niise, loombi, naanyu heewa mʉrɨ, saakiri, naanyu turya mʉrɨ, luumbyi mʉryaangwii, naanyu yʉʉrɨrwa mʉrɨ.

10 Sa kɨra ˆalóombaa, ahéewa na ʉra ˆasáakɨraa, atúryaa na ʉra ˆalúumbyaa mʉryaangwii, ayúurɨrwaa.

11 Eri, kwatɨɨte ʉmwɨ waanyu nyuunyu vala taáta mwaana waachwe ˆarɨ mʉloomba soompa, amʉheere njoka wʉʉ?

12 Bakʉ kei koonɨ amʉlóombire ii, amʉheere ingi wʉʉ?

13 Haaha koonɨ nyuunyu baa neembe mʉrɨ vavɨ mʉmányire kʉvaheera vaana vaanyu viintʉ ˆvyabooha, ha Taáta waanyu wa kurumwii sɨ arɨ bweeyya vyabooha kʉlookya ivyo vyaanyu ko vaheera Mʉtima Mʉʉja vara ˆvoomʉloomba tʉkʉ wʉʉ?”

Yéesu na Belisebúuri
(Matáayo 12:22-30; Maáriki 3:22-27)

14 Sikʉ ɨmwɨ, Yéesu akibiryáa murimʉ mʉvɨ fuma kwa kimumu ʉmwɨ. Ʉwo murimʉ ˆʉkakibiriwe, maa ʉra mʉʉntʉ akaanda lʉʉsika. Aho, ɨra mpuka ya vaantʉ vajáa hara vakahwaalala.

15 Maa kaa, vamwɨ va vaantʉ ˆvajáa aho vakasea, “Yookibirya mirimʉ mɨvɨ kwa ngururu ja Belisebúuri, noo kʉsea Irimʉ.”

16 Vaantʉ vɨɨngɨ novo vamʉyeráa ko mʉloomba avalaire isháara fuma kurumwii.

17 Maa kaa, Yéesu kʉnʉ yootaanga miiririkano yaavo, akavasea, “Ʉtemi wowoosi koonɨ wiigávire havɨrɨ kwiilwa woowo kwa woowo, ʉtemi ʉwo, sɨ ʉrɨ lʉʉnga tʉkʉ. Kei, koonɨ vaantʉ va lʉkolo lʉmwɨ viigávire, lʉkolo ʉlo, sɨ lʉrɨ lʉʉnga tʉkʉ.

18 Haaha koonɨ Irimʉ riigávire havɨrɨ, ʉtemi waachwe joolɨ ʉrɨ lʉʉnga? Nɨ lʉʉsa niise jeyyo sa nyuunyu moosea, nooseyya mirimʉ mɨvɨ kwa ngururu ja Belisebúuri.

19 Ha de haaha koonɨ nookibirya mirimʉ mɨvɨ kwa lʉvɨro lwa Belisebúuri, ha vaantʉ vaanyu nɨ kwa lʉvɨro lwa ani vakíbiryaa mirimʉ mɨvɨ? Sa jeyyo, avo kʉvalamʉrɨra varɨ nyuunyu.

20 Maa kaa, koonɨ nɨɨnɨ nookibirya mirimʉ mɨvɨ kwa lʉvɨro lwa Mʉluungʉ, taangi haaha Ʉtemi wa Mʉluungʉ wafíkire kʉrɨ nyuunyu.

21 Mpɨindɨ mʉʉntʉ ˆarɨ na ngururu iichúungɨrɨire mata yaachwe kʉlaangirirya nyuumba yaachwe, máari jaachwe nɨ nkaasʉ jiri.

22 Maa kaa, mʉʉntʉ wɨɨngɨ ˆarɨ na ngururu kʉlookya yeeye koonɨ amukíimɨrɨire na amusíindire, mʉhoka arɨ mata yaachwe yoosi yara ˆiiláangyaa na nyahɨra arɨ máari joosi, maa asʉmʉle.

23 Mɯɯntɯ yoyoosi ɯra si ˆari ivarwii raani, ɯwo ni mɯvi waani. Kei, ɯra si ˆajíingaa hamwi na niini, apálaa.

Lusímo lwa Mɯɯntɯ ˆAri na Murimɯ Mɯvi
(Matáayo 12:43-45)

24 Mpiindi murimɯ mɯvi ˆɯri fuma kwa mɯɯntɯ, wadómaa na isi ya ibaláángwii kɯra ˆkusiina maaji noo saakira haantɯ ho hɯmɯlɯkira. Na ˆɯri siindwa kɯhoona aho haantɯ ho hɯmɯlɯkira, sea ɯri, 'Hinduka ndiri na nyuumbii kwaani haantɯ ˆnafuma.'

25 ˆƲri hinduka, washáanaa ira nyuumba yafyáahiirwe no haambwa vyabooha.

26 Jeyyo, ɯwo murimɯ mɯvi wadómaa noo sɯmɯla viivaachwe mufungati, vavi kɯlookya woowo. Aho, iyo mirimɯ yiingiraa kwa ɯwo mɯɯntɯ na yiíkalaa aho. Ʊwo mɯɯntɯ asáambɯkirwaa kɯlookya vya ncholo."

Kɯvyeenda kwa Kimáári

27 Mpiindi Yéesu ˆalɯɯsáa ayo masáare, mɯɯntɯ muki ɯmwi ˆajáa aho mpukii ya vaantɯ, akatɯla isóso yoosea, "Yatalariwa inda ˆyakuvyaala na masɯɯsɯ ˆwoonka!"

28 Maa kaa, Yéesu akamɯsea, "Vatalariwa mɯnɯmɯɯnɯ vara ˆvaritéeraa no rituuba isáare ra Mɯlɯɯngɯ."

Vaantɯ Voosaaka Valairwe Isháara
(Matáayo 12:38-42; Maáriki 8:12)

29 Mpiindi mpuka ya vaantɯ ˆyatuubáa kiingika, maa Yéesu akatuuba kiindya yoosea, "Ihi mbyaala ni mbi, yoosaaka yoonekiwe isháara, si iri heewa isháara yoyoosi tɯkɯ, maa kaa, ira ya Yóona mɯláali na mɯtwe.

30 Sa ja viintɯ Yóona ˆaava isháara kwa Vaninaawi, noo ˆvyeene Mwaana wa Mɯɯntɯ arɯɯva kwa mbyaala ihi.

31 Sikɯ ya ɯlamu mɯtemi muki wa isi ya saame kiima ari na vaantɯ va mbyaala ihi, ne lɯɯsa ari irya. Sa yeeye ajáa avaa njira fuma isi ya kɯli mɯnɯmɯɯnɯ, akɯɯja joo teerera tooti ja mɯtemi Solomóoni.✡ Haaha aha amwaari mɯkúúlɯ kɯlookya Solomóoni.

32 Kei, sikɯ ya ɯlamu vaantɯ va Ninaawi kiima vari na vaantɯ va ihi mbyaala, novo lɯɯsa vari irya. Sa Vaninaawi ˆvakateere ɯvariyuli wa Yóona, vavalanduka fuma uvii waavo, na aha amwaari mɯkúúlɯ kɯlookya Yóona!✡

Kiweerɯ cha Mɯviri
(Matáayo 5:15; 6:22-23)

33 Kusiina mɯɯntɯ ˆakórereryaa kimɯri, maa akakiviika haantɯ ˆhiivisa tɯkɯ au akakikɯnikirira na nyiingɯ ya kweenga tɯkɯ. Kiri vyoova jeyyo, kimɯri ni kyaángwii chavíikwaa, sa vara ˆvookiingira voone kiweerɯ.

34 Riiso ni kimɯri cha mɯviri waako. Kooni riiso riri nkaasɯ, mɯviri waako woosi wamema kiweerɯ. Maa kaa, kooni riiso raako rasaambuka, mɯviri waako wamema kilwiirya.

35 Haaha ɯlaange neeja, kiweerɯ ˆɯri nocho kari ji kive kilwiirya tɯkɯ.

36 Haaha kooni mɯviri waako woosi ɯri na kiweerɯ baa kusiina haantɯ ˆhari na kilwiirya tɯkɯ, mɯviri waako woosi watiite kiweerɯ ja viintɯ kimɯri ˆchakɯmúrikiraa na kiweerɯ chaachwe."

Yéesu Yoovadalavya Mafarisáayo na Vakiindya va Miiro
(Matáayo 23:1-36; Maáriki 12:38-40)

37 Yéesu ˆakamarikirye lɯɯsa ayo masáare, maa Mɯfarisáayo ɯmwi akamɯteengya noo rya chákurya kaayii kwaachwe. Yéesu akatamanya, akiingira maa akiikala méesii kurya chákurya.

38 Ʊwo Mɯfarisáayo ˆakamoone Yéesu yoorya baa kooyya mikono ja ˆvyeene tɯɯva jasea tɯkɯ, akahwaalala maatɯkɯ vii.

39 Aho, maa Yéesu Mweenevyoosi akamɯsea, "Nyuunyu Mafarisáayo musúuntaa ndɯvo na sahaani kwa weerwii vii, maa kaa, mitimii yaanyu mwamema kɯnyahira máari na ɯvi.

40 Nyuunyu mɯri vahoho! Eri, si mootaanga ɯra ˆɯɯmba weerwii si noo ˆɯɯmba isii tɯkɯ wɯɯ?

41 Vaambiriryi vakiva ko mitima yaanyu yoosi, na viintɯ vyiingi vyoosi booha viri kwaanyu.

42 Ni mpolai nyuunyu Mafarisáayo! Nyuunyu mɯtóolaa ilɯɯndɯ rimwi ra malɯɯndɯ ikimi baa vira viintɯ viduudi, baa ja mbowa ja masaambi na viintɯ ˆvibwéeyyaa chóorya kinyɯkire. Maa kaa, si mɯkwáatyaa ɯwoloki na kweenda kwa Mɯlɯɯngɯ tɯkɯ. Mwasaakwa mɯtɯmame aya na baa kei, kari mɯreke aya yiingi tɯkɯ.

✡ **11:31** Laanga 1 Vatemi 10:1-13; 2 Masáare ya Mpiindi 9:1-12. ✡ **11:32** Laanga Yóona 3:5.

43 Ni mpolai kuri nyuunyu Mafarisáayo, sa mweenda kiikala machuumbii ya mbere masinagóogii na kuluumbiwa kwa nyemi sóokwii!
44 Ni mpolai kwaanyu sa mwiifwíine na mbiríira ˆjisiina aláama, na vaantu vayéendaa mweeri yaachwe baa taanga tuku!"
45 Aho, maa umwi wa vakiindya va Miiro akamusea Yéesu, "Mukiindya, ayo ulúusire ni kituki. Baa suusu vakiindya va Miiro ututúkiire."
46 Yéesu akamusea, "Mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro! Nyuunyu mwiitíikyaa vaantu miriwa ˆyarutaha si ˆvari daha kwiitiika, maa kaa, kumba nyuunyu veeneevyo si muvaámbiriryaa baa ni imaamba vii tuku.
47 Mpolai kuri nyuunyu, sa mwajéengereraa mbiríira ja valáali na mutwe, vara ˆvuulawa ni vala baaba waanyu!
48 Jeyyo, nyuunyu moónekyaa mwaruma yara vala baaba waanyu ˆvatumama. Voovo vavuláa valáali na mutwe, na nyuunyu moovajeengera mbiríira avo valáali na mutwe.
49 Iki noo kira Muluungu ˆaluusa kwa tooti yaachwe, 'Laanga, vatuma ndiri valáali na mutwe na vatumwi na kwaavo, maa kaa, vamwi kuvuulaa vari na viingi kuvaturikirya vari.'
50 Haaha, vaantu va mbyaala ihi lamurirwa vari sa sakami ya valáali na mutwe voosi, ira ˆyiitwa keende weeru ˆyuumbwa,
51 kwaandira sakami ya Abéeli, mpaka sakami ya Sakaría, ura ˆuulairwa kati na kati ya masabáahu na Haantu Haaja. Kikomi noovawyiira vaantu va mbyaala ihi lamurirwa vari kwa ayo yoosi.
52 Mpolai nyuunyu vakiindya va Miiro! Nyuunyu mutúunikaa njira ya vaantu yo mutaanga Muluungu. Nyuunyu si mwiipata tuku, kei vara ˆvoosaaka kwiipata nyuunyu muvakítiraa."
53 Yéesu ˆakafume kaayii kwa ura Mufarisáayo, maa vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakaanda huumba na vakaanda kumuurya masáare ˆyari foo.
54 Vasaakáa vamutee kwa masáare yaachwe sa vapate kimwi cho musitakirya.

12

Ukweembi
(Matáayo 10:26-27)

1 Mpiindi ijo, iyiimbi ra vaantu mayana na mayana vajáa viijiinga fuuru vandooki-ilwaatirira, kunu voomuteerera Yéesu. Yéesu akaanda ta luusika na vapooji vaachwe yoovasea, "Laangi neeja, munehe usasi wa Mafarisáayo, noo kusea ukweembi.
2 Kusiina isáare ˆrakunikirirwa si ˆriri kunukulwa tuku, na kusiina isáare ˆraviswa, si ˆriri taangwa tuku.
3 Sa jeyyo, roroosi ˆmwarivariyula kilwiiryii, teerwa riri kiweerwii, na roroosi ˆmwarihweeha mberii, variyulwa riri italii.

Muluungu vii noo wo Koofa
(Matáayo 10:28-31)

4 Ni vawyiira niise nyuunyu vijeengi vyaani, koofi vara ˆvuúlaa muviri vii tuku, na ivyo viri looka si vari daha tumama chochoosi ˆkiri lookya ivyo tuku.
5 Maa kaa, niini kuvawyiira ndiri wo moofa. Ofi Muluungu. Yeeye ˆari humula kusumula mutima wa muuntu, atiite wiimiriri wo mufweitira na mootwii wa Jehénamu. Hii, noovawyiira moofi uhu.
6 Eri, seese isaano si jiváwaa iyoombe magwáare yaviri tuku wuu? Baa neembe ni ndee nduudi, kwa Muluungu si iri rimiriwa baa imwi vii tuku.
7 Kikomi, njwiiri ˆjiri mitwii yaanyu javalwa joosi. Sa jeyyo koofi tuku, nyuunyu muri va iyoombe ikuulu kulookya seese ˆjiri foo.

Kumuvariyula Yéesu Mbere ja Vaantu
(Matáayo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 Ni vawyiira niise, yoyoosi ˆari kuunduma, noo kusea, kuunduusikira niini mbere ja vaantu, Mwaana wa Muuntu ne muruma ari mbere ja Muluungu na mirimu yaachwe miija.
9 Maa kaa, ˆari sea si aamányire mbere ja vaantu tuku, Mwaana wa Muuntu ne sea ari si amumányire tuku mbere ya mirimu miija ya Muluungu.
10 Na kira muuntu ˆari mukiikana Mwaana wa Muuntu, uvi waachwe sewa uri wasírire, maa kaa, ˆari muhiintikiraMutima Muuja si ari sewa uvi waachwe wasírire tuku.
11 Mpiindi ˆvari vatwaala na masinagóogii, mbere ja vakúúlu na mbere ja viimiriri, kari mwiítweetyaa jooli ˆmuri luusa au jooli ˆmuri kuuyirya tuku,
12 sa Mutima Muuja mpiindi jiijo vakiindya ari kira ˆmwasaakwa muluuse."

Lusímo lwa Musúngaati Muhoho

13 Mɯuntɯ ɯmwɨ fuma aho mpukii ya vaantɯ vara ˆvamɯteereráa, akamɯsea Yéesu, “Mukiindya, mɯsee mɯndɯɯ waanɨ aangavɨre viintɯ vya ɯpaari ˆtarekerwa nɨ taáta wiitɯ.”
14 Yéesu akamɯsea, “Aaɨ, nɨ ani aanvíikire nɨɨnɨ nɨve mɯlamuli au mɯgavi wa ɯpaari waanyu?”
15 Aho, maa Yéesu akavasea, “Laangi neeja! Mwɨɨme kɯlɨ na kɯdɨɨra kwiikinkima koosi, sa nkaasɯ ya mɯuntɯ sɨ ifúmaa kɯrɨ viintɯ vyaachwe ˆviri foo ˆatɨɨte tɯkɯ.”
16 Maa Yéesu akavavaɨra lusímo ɯlɯ, “Kwajáa kwatɨɨte musúngaati ɯmwɨ ˆajáa na iwɯnda. Aho iwundii kwaachwe, viintɯ vyakwaatáa mɯnɯmɯunɯ.
17 Sa jeyyo, ɯwo musúngaati akiiyurya mutimii waachwe, ‘Jooli ndɨrɨ bweeyya? Ha de amwɨ nsiina haantɯ ho vivɨɨka viintɯ vyaanɨ ˆnaachwa tɯkɯ?’
18 Aho, maa ɯwo musúngaati akasea, ‘Jei noo viintɯ ˆndɨrɨ bweeyya, vaa ndɨrɨ madong’a yaanɨ yoosi, maa njeenge yɨɨngɨ makɯlɯkuulɯ. Aho, noo kɯuntɯ ndɨrɨ vɨɨka viintɯ vyoosi ˆndɨrɨ kuchwa na viintɯ vyɨɨngɨ vyoosi.’
19 Aho, noo ndɨrɨ sea, ‘Ee mɯtɨma waanɨ, watɨɨte viintɯ ˆvyabooha ˆviri foo ˆwiivɨɨkɨra kwa myaaka ˆɨrɨ foo. Hɯmɯlɯka, urye, unywe, na uvyeende.’
20 Maa kaa, Mɯlɯungɯ akamɯsea, ‘Weewe ɯrɨ mɯhoho! Uchikɯ wa isikɯ nkaasɯ yaako yoosaakwa. Ha ivi viintɯ ˆwiivɨɨkɨra nɨ vya ani viri kɯva?’
21 Jeyyo, noo ˆvyeene viri kwa vaantɯ vara ˆvakunguula máari ja weerɯ, vakareka kɯunga kwa Mɯlɯungɯ.”

Kumwiilaangya Mɯlɯungɯ
(Matáayo 6:25-34)

22 Aho, maa Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Sa jeyyo reki koofa sa nkaasɯ ya mɨvɨrɨ yaanyu, che mɯrɨ kurya, au sa mɨvɨrɨ yaanyu, che mɯrɨ kiivɨkɨra.
23 Sa nkaasɯ nɨ mweeri ɨrɨ ya chóorya na mɯvɨrɨ nɨ kɯlookya ɨngo.
24 Laangi makɯúngɯlɯ! Yooyo sɨ yaháandaa tɯkɯ baa kei sɨ ya chwíjaa tɯkɯ, yasiina madong’a tɯkɯ. Maa kaa, Mɯlɯungɯ ayaríishaa. Kwa Mɯlɯungɯ, nyuunyu nɨ mweeri ya ndee mɯrɨ.
25 Nɨ ani kɯrɨ nyuunyu so manyɨka kwaachwe ifaanaa oongererye nkaasɯ yaachwe kwa sáa baa ɨmwɨ vii?
26 Ha de haaha koonɨ sɨ mɯrɨ daha kɯtɯmama baa isáare iduudi ja ɨrɨ, sa che mookoofa sa aya yɨɨngɨ?
27 Laangi malɯva ˆvyeene yakúlaa. Yooyo sɨ yatúmamaa baa kei sɨ yachúmaa ɨngo jaavo tɯkɯ. Kɨkomi noovawyɨɨra, baa mɯtemi Solomóoni na nkongojima yaachwe yoosi, sɨ arwɨɨkwa vyabooha ja rɨmwɨ ra malɯva ayo tɯkɯ.
28 Ha de koonɨ Mɯlɯungɯ ayarwíikaa masaambɨ ya iwundii aya ˆyavíjaa isikɯ na lomɯtóondo yakafweitɨrwa na iviivii, sɨ arɨ varwɨɨka nyuunyu kɯlookya ayo tɯkɯ wɯɯ? Eri, sa che mumurúmaa kiduudi jei?
29 Haaha reki kwiitweetya, che mɯrɨ kurya au che mɯrɨ kɯnywa. Koofi tɯkɯ sa viintɯ ivi.
30 Vaantɯ sɨ ˆvamɯmányire Mɯlɯungɯ noo viitwéetyaa sa viintɯ ivi vyoosi. Maa kaa, kɯrɨ nyuunyu Taáta waanyu amányire visaaka mwiise.
31 Haaha, saakiri Ʉtemi wa Mɯlɯungɯ na ivyo vyoosi heewa mɯrɨ ko koongereriwa.

Usúngaati wa Kurumwii
(Matáayo 6:19-21)

32 Reki kwiitweetya nyuunyu mpuka nduudi, sa Taáta waanyu oona nɨ kɨintɯ ˆchabooha kɯvaheera nyuunyu Ʉtemi waachwe.
33 Vai iyoombe máari jaanyu mɯkavaheere vakɨva. Ibweeyyiryi mifuko ya mpía sɨ ˆisákahalaa, noo kɯsea, kɯvɨɨka máari ya kɨkomi ya mberii kurumwii. Ʉko kusiina mwiívi ˆaséngereraa tɯkɯ na mbuuvu ˆjiríjaa ɨngo tɯkɯ.
34 Sa kɯuntɯ ˆkɯrɨ máari yaako ya kɨkomi ya mberii, noo kɯuntɯ mɯtɨma waako ˆɯrɨ.

Kwɨɨma Neeja

35 Kɨra siikɯ mɯndoolaarɨra ndɨrɨ kɯtɯmama mɯrɨmo, na vimɯrɨ vyaanyu vive vikórɨɨre.
36 Mɯve ja vatɯmami vara ˆvoomɯwoojera mweenenyuumba waavo atámiinye na ngovii ya ilóola, sa mpɨɨndɨ ˆarɨ fika vii vamɯyɯɯrɨre.
37 Vatalariwa vara vatɯmami ˆveene varɨ shaanwa nɨ mweenenyuumba waavo vookeesha mpɨɨndɨ ˆarɨ kɯuja. Kɨmaarɨ noovawyɨɨra, kwiivɨkɨra arɨ sa avatɯmamɨre, yeeye vaseeserya arɨ chákurya varye.
38 Vatalariwa vatɯmami avo, mweenenyuumba waavo koonɨ avashíhɨɨne varɨ miiso voomɯwoojera, baa koonɨ uújire nuuchikɯ katɨ, au namuyiingɯ.
39 Taangi neeja masáare aya, mweenenyuumba ngaarɨ ajáa ataanga mpɨɨndɨ ˆng’eene mwiívi arɨ kɯuja, ngaarɨ sɨ areka nyuumba yaachwe ɨbokwe tɯkɯ.

40 Baa nyuunyu moosaakwa mʉve mwɨímire neeja mpɨɨndɨ joosi, sa Mwaana wa Mʉʉntʉ kʉʉja arɨ mpɨɨndɨ sɨ ˆmookoona kʉʉja arɨ.”

Mʉtʉmami Mʉʉja na Mʉtʉmami Mʉvɨ
(Matáayo 24:45-51)

41 Aho, maa Peéteri akamuurya, “Mʉkúlʉ, lusímo ʉlʉ nɨ suusu vii wootuwyɨira bakʉ vaantʉ voosi?”

42 Mweenevyoosi akamʉsea, “Nɨ mwiimiriri arɨkwɨ noo ˆarɨ wo kiilaangiwa na ˆarɨ na tooti? Kei, nɨ mʉtʉmami arɨkwɨ arɨ rekwa nɨ mweenenyuumba waachwe avɨɨmɨrire viivaachwe na avaheere chóorya mpɨɨndɨ ˆjasaakwa, maa mweenenyuumba akere njɨra?

43 Atalariwa mʉtʉmami ʉra mweenenyuumba waachwe ˆarɨ mʉshaana yoobweeyya jeyyo, mpɨɨndɨ ˆarɨ hɨndʉka.

44 Kɨmaarɨ noovawyɨira, mweenenyuumba waachwe mʉvɨika arɨ ʉwo mwiimiriri ɨɨmɨrire viintʉ vyaachwe vyoosi vʉʉ.

45 Maa kaa, koonɨ ʉwo mwiimiriri iírɨrɨkɨine, ‘Mweenenyuumba waanɨ achérevire,’ na aande kʉvavaa vara vatʉmami va kɨɨntʉ kilʉme na va kɨɨntʉ kiki, kʉnʉ yoorya, no nywa, no reeva,

46 mweenenyuumba waachwe kʉʉja arɨ sikʉ ˆng’eene sɨ yookoona arɨ kʉʉja, na sáa sɨ ˆɨɨmányire. Aho, Mweenenyuumba waachwe mʉtematema arɨ na mʉvɨika arɨ hamwɨ na vara sɨ ˆvarɨ vookiilaangya.

47 Mʉtʉmami ʉra ˆamányire ˆcheene mweenenyuumba waachwe asáakaa, maa kaa, akareka kwɨima neeja baa kei akareka tʉmama ja ˆvyeene ʉwo mweenenyuumba waachwe eenda, laɨrwa arɨ ˆkɨrɨ mooto.

48 Maa kaa, mwiimiriri ʉra sɨ ˆamányire, ˆatúmamire yara ˆyɨima neeja kʉvawa, vawa arɨ kiduudi. Mʉʉntʉ ʉra ˆaheewa ˆviri foo, ʉwo atɨite noongwa ya ˆviri foo na ʉra ˆakwaatiwa mɨrɨmo ˆɨrɨ foo, saakwa ɨrɨ, ˆɨrɨ foo.

Yésu Areeta Vaantʉ Kwiikera Ndʉʉ
(Matáayo 10:34-36)

49 Nʉʉja na kʉrɨ weerʉ, sa nkorererye mooto. Nɨ vyaangʉ ngaarɨ waándire korera.

50 Maa kaa, natɨite uturikiri, ˆnoosaaka nturikiriwe na tuuba ndɨrɨ tʉrɨkira mʉnʉmʉʉnʉ mutimii waanɨ fʉʉrʉ uturikiri ʉwo ˆʉrɨ hʉmʉla.

51 Mukiisea nʉʉja na aha weerwii kʉreeta mwiikalo mʉʉja? Aka tʉkʉ, nareeta kwiikera!

52 Kwaandɨra haaha, nyuumba ˆɨrɨ na vaantʉ vasaano, kwiikera veende vatatʉ kwiiruta ndihi na vavɨrɨ na vavɨrɨ kwiiruta ndihi na vatatʉ.

53 Taáta kwiitoola eende na mwaana waachwe na mwaana kwiitoola eende na taáta waavo. Íyo kwiitoola eende na muhíínja waachwe, na muhíínja kwiitoola eende na íyo waavo. Íyo mʉkwɨ kwiitoola eende na muki wa mwaana waachwe, na muki wa mwaana kwiitoola eende na mʉkwɨ waachwe.”

Kʉtaanga Mpɨɨndɨ
(Matáayo 16:2-3)

54 Kei Yésu akɨɨsea ɨra mpuka, “Koonɨ mwɨíne ichu raándukire ivaru ra ʉsweero hahara mʉséaa, ‘Mbula vaa ɨrɨ,’ noyo yaváa.

55 Na koonɨ mwɨíne mpeho yoowuva fuma saame, mwaséaa, ‘Kʉva kʉrɨ na ɨrʉtɨra,’ na kɨkomi vyavíjaa jeyyo.

56 Nyuunyu vakweembi, mwamányire taanga viintʉ vya kurumu na vya weerʉ kwa ˆvyeene ko koonekana! Sa che moosiindwa taanga masáare aya ˆyootʉmamwa haaha?

Kwiiteerwa na Mʉvɨ Waako
(Matáayo 5:25-26)

57 Sa che sɨ moolamʉla veeneevyo kɨɨntʉ cha ʉwoloki?

58 Mpɨɨndɨ ˆmʉrɨ njirii moodoma na balásii na mʉvɨ waako, mʉloombe iivae na mpʉʉlo chaangʉ mpɨɨndɨ ˆmʉkaarɨ njirii. Koonɨ sɨ ʉbwéeyyiirye jeyyo, kʉtwaala arɨ na balásii na ʉko mʉlamuli kʉkwaatya arɨ mɨkonwii ya mʉlʉkalʉka, ne kʉtwaala arɨ na mʉnyololwii na ngururu.

59 Kɨmaarɨ nookuwyɨira, sɨ ʉrɨ rekerwa ʉko tʉkʉ, mpaka ʉrɨhe mpoocho yo marikirirya.”

13

Kʉvalandʉka au Kʉmalwa

1 Mpɨɨndɨ yɨɨyo, vaantʉ vamwɨ vajáa vamuwyɨira Yésu masáare ya Vagaliláaya vamwɨ ˆveene Piláato ajáa avʉʉlaa mpɨɨndɨ ˆvamʉtooreráa Mʉlʉʉngʉ mpóryo.

2 Aho, maa Yésu akavuurya, “Eri, mukiisea ava Vagaliláaya ˆvaakwya inkwya ɨhɨ, nɨ vavɨ vajáa kʉlookya Vagaliláaya vɨɨngɨ voosi vʉʉ wʉʉ?

3 Aka tukú! Noovawyíira, koonì sì muválandukire fuma uvii waanyu, voosi sira murì jeyyo!
4 Au vara ikimi na vanaanì (18) ˆveene valaarírwa nì munáara vakakwya kura Siloáamu, nì kiisea mwiise nì vavì vajáa kulookya vaantu viingì voosi ˆveene viikaláa múujii wa Yerusaléemu wuu?
5 Aka tukú! Noovawyíira nyuunyu, koonì sì muválandukire fuma uvii waanyu, baa nyuunyu sira murì viivyo!"

Lusímo lwa Musaambu sì ˆUvíjaa na Ndíiwa

6 Aho, maa Yéesu akavawyíira lusímo ulu, "Muuntu umwì ajáa atiite musaambu ˆwahaandwa iwundii raachwe ra sabíibu. Siku imwì akatamanya noo tuunda saambu aho musaambwii, maa kaa, sì ashaana saambu baa imwì tuku.
7 Sa jeyyo akamusea mutumami wa iwundii raachwe, 'Laanga, kwa myaaka itatu nuuja noo tuunda saambu ja muti uhu, maa kaa, si ninapata baa saambu imwì vii tuku! Ukanye! Sa nì woosaambula iwunda vii!'
8 Ura mutumami wa iwundii akamusea, 'Mukúlu, ureke uhu mwaaka kei, niini kuurimira ndiri na kuuvikira ndiri nchuúkuru.
9 Koonì urì tuunga saambu mwaaka ˆwookuuja, booha viri, koonì sì jeyyo wuukanye.'"

Yéesu Yoomuhorya Muuntu Muki Siku ya Sabáato

10 Siku imwì ya Sabáato, Yéesu akiindyáa sinagóogii imwì.
11 Aho sinagóogii, kujáa kwatiite muuntu muki umwì, ˆajáa na murimu muvi. Uwo murimu muvi ujáa wamukukumarya na sì adaháa woloka tuku kwa myaaka ikimi na inaanì (18).
12 Yéesu ˆakamoone, maa akamwaaniríra yoosea, "Íyo, urékiirwe nì ndwáala yaako!"
13 Aho, Yéesu akamuvikira mikono yaachwe, na hahara akawoloka na akaanda kumubweeyyirya Mulúungu nkongojima.
14 Maa kaa, mukúúlu wa sinagóogi akakalala sa viintu Yéesu ˆajáa amuhóriirye ura muuntu muki siku ya Sabáato. Sa jeyyo, ura mukúúlu akavasea vaantu, "Júma yatiite siku musasatu jo tumama. Moosaakwa mundookuuja noo horiwa siku ijo na sì siku ya Sabáato tuku!"
15 Maa kaa, Mweenevyoosi akamusea, "Aka, nyuunyu vakweembi! Eri, nì ani sì ayúurìraa ng'oombe jaachwe na ndákwi fuma waámii noo jitwaala noo nyweesha siku ya Sabáato?
16 Uhu muuntu muki nì mwaana wa Aburaháamu. Irimu ramuchuunga kwa myaaka ikimi na inaanì. Eri, sì asaakwa arekerwe fuma munyololwii siku ya Sabáato tuku wuu?"
17 Yéesu ˆakaluuse aya, vavì vaachwe vakakwaatwa nì soni, maa kaa, vaantu vakavyeenda sa masáare ˆyoohwaalarya ˆatumamáa.

Lusímo lwa Mpeke ya Haradáali
(Matáayo 13:31-32; Maáriki 4:30-32)

18 Aho, maa Yéesu akavuurya, "Utemi wa Mulúungu wiifwíine na che? Nuufwaanirirye na che?
19 Wiifwíine na mpeke nduudi ya haradáali ˆng'eene muuntu atoola akahaanda iwundii raachwe. Iyo mbeyu ikamera, ikava muti na ndee jikajeenga vivururu matáampii yaachwe."

Lusímo lwa Usasi
(Matáayo 13:33)

20 Yéesu akavuurya kei, "Na che ndiri kuufwaanirirya Utemi wa Mulúungu?
21 Wiifwíine na usasi ˆmweene muuntu muki atoola, akakaandira muchu wa ngáano viháári vitatu vya saimu. Ura usasi, ukasuuwya muchu woosi."

Muryaango ˆWafinya
(Matáayo 7:13-14, 21-23)

22 Yéesu akatuuba njira yaachwe ira ˆadomáa na Yerusaléemu. Na njirii akiindyáa vaantu míijii na maturii kuuntu ˆatweeráa.
23 Siku imwì, muuntu umwì akamuurya, "Mukúlu, nì vake vii noo Mulúungu arì lamurirya wuu?"
Yéesu akamusea,
24 "Ifafiriryi mwiingire na muryaango ˆwafinya. Kikomi noovawyíira, ˆvarì foo saaka varì kwiingira maa kaa, sì varì daha tuku.
25 Mpiindì kuuja jiise, mweenenyuumba kiinuka arì na chuunga arì muryaango, aho kiima murì weerwii de mwaande luumbya kunu moosea, 'Ee mukúlu, tuyuurire!' Maa kaa, yeeye vasea arì, 'Si nivamányire na sì nootaanga kuuntu ˆmufúmire tuku!'
26 Naanyu sea murì, 'Suusu noo vara ˆtarijáa no nywa hamwì na weewe! Kei, weewe utukiindyáa maturii ya miitu.'
27 Ne vasea arì, 'Navawyíriire, sì nivamányire tuku, na sì mányire kuuntu ˆmufúmire tuku! Isunki kwaanì nyuunyu vavì!'

28 Ʉko rɨra mweende no sha mayeo, mpɨɨndɨ ˆmʉrɨ moona Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu na valáali na mʉtwe Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ na kʉnʉ nyuunyu mʉfwéitirwe na weerwii.
29 Vaantʉ kʉʉja varɨ, fuma itʉʉmba na ʉsweero, ʉtúrʉko na saame, novo kiikala varɨ haantʉ ˆviimiriwa neeja ngovii ʉko Ʉtemii wa Mʉlʉʉngʉ.
30 Laanga, vamwaarɨ va mukirii ˆvarɨ kʉva va ncholo, na va ncholo varɨ kʉva mukirii."

Yéesu Yookaavwa Mʉtima sa Múuji wa Yerusaléemu
(Matáayo 23:37-39)

31 Mpɨɨndɨ jiijo, Mafarisáayo vamwɨ vakɨɨta na kʉrɨ Yéesu, maa vakamʉsea, "Looka aha, tamanya na kwɨɨngɨ sa Heróode saaka iise kʉkʉʉlaa."
32 Yéesu akavasea, "Tamanyi mʉkɨɨsee ɨra mʉʉnjʉ ˆɨrɨ kɨnchʉnkʉla, 'Laanga, mwaarɨ nookibirya mirimʉ mɨvɨ, no horya vaantʉ isikʉ na lomʉtóondo. Na sikʉ ya katatʉ marikirirya ndɨrɨ mʉrɨmo waanɨ.'
33 Baa neembe nɨ jeyyo, tuuba niise na njɨra yaanɨ isikʉ, lomʉtóondo na kukyɨɨre fika ndɨrɨ. Bweeyya niise jeyyo, sa sɨ vyasaakwa mʉláali na mʉtwe akwye haantʉ hɨɨngɨ tʉkʉ, maa kaa, nɨ Yerusaléemu vii.
34 Aka Yerusaléemu, aka Yerusaléemu, weewe ˆwʉʉlaa valáali na mʉtwe no vavaa na mawye vara ˆvatúmwaa kwaako! Nɨ kangaɨ nasáakaa kʉvajiinga vaana vaako ja nkʉkʉ viintʉ ˆijíngaa nchʉʉrʉ jaachwe mbavii? Baa jei sɨ wuunduma tʉkʉ!
35 Laangi! Mʉlʉʉngʉ avarékɨɨre nyuumba jaanyu nyuuveene! Nɨ kʉvawyɨɨra niise, sɨ mʉrɨ kʉʉnyona kei tʉkʉ, fʉʉrʉ mpɨɨndɨ ˆmʉkaséire, 'Atalariwa yeeye ˆyookʉʉja kwa irina ra IJʉVA.'✡"

14

Yéesu Yoomʉhorya Mʉlwɨ́rɨ Sikʉ ya Sabáato

1 Sikʉ ɨmwɨ ya Sabáato, Yéesu ajáa adoma noo rya chákurya kaayii kwa mʉkʉ́ʉlʉ ʉmwɨ wa Mafarisáayo. Mpɨɨndɨ ˆajáa aho, vaantʉ vamʉlaangisháa sa voone nɨ che arɨ tʉmama sikʉ ya Sabáato.
2 Aho, kʉjáa kwatɨɨte mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆajáa na ndwáala yo suuwa mawʉlʉ na mɨkono.
3 Hara, maa Yéesu akavuurya Mafarisáayo na vakiindya va Miiro, "Eri, Miiro yaruma kʉmʉhorya mʉʉntʉ sikʉ ya Sabáato, bakʉ tʉkʉ?"
4 Novo vakakirinya sawu. Jeyyo Yéesu akamʉsaasya ʉra mʉlwɨ́rɨ, akamʉhorya, maa akamʉsea itamanyɨre.
5 Aho, maa akavuurya, "Ivi koonɨ ʉmwɨ waanyu mwaana waachwe au ng'oombe yaachwe yawyɨ́rɨire isimii sɨ arɨ doma no mʉseyya chaangʉ baa neembe nɨ sikʉ ya Sabáato tʉkʉ wʉʉ?"
6 Voovo, vakasova cho muuyirya.

Kwiikɨimya na Ɨsɨ

7 Yéesu akoona vara ˆvajáa valáarikirwe ˆvyeene viisaawʉrɨráa machuumbi ya nyemi mpɨɨndɨ ja chákurya. Aho, akavawyɨɨra lusímo ʉlʉ,
8 "Koonɨ ʉláarikirwe na ngovii ya ilóola, karɨ wiíkalaa ichuumbii ra mbere tʉkʉ, sa ifaanaa ɨkava amwaarɨ wɨɨngɨ ˆaláarikirwe ˆanyémiwaa kʉlookya weewe.
9 Na mpɨɨndɨ ˆarɨ kʉʉja mweenengovi ʉra ˆavaláarikire, weewe na yeeye kʉsea arɨ, 'Sosoloka ʉhʉ iikale.' Aho, saama ʉrɨ na ichuumbii ra nyuma kʉnʉ ʉkwáatirwe nɨ soni.
10 Kɨrɨ vyoobweeyya jeyyo, weewe koonɨ ʉláarikirwe, ikala ichuumbii ra nyuma sa ˆarɨ kʉʉja mweenengovi ya ilóola akʉsee, 'Aaɨ yeenda jiwiikale aha mbere.' Aho, noo nkongojima yaako ɨrɨ koonekana mbere ja vaantʉ voosi ˆvaláarikirwe.
11 Sa kɨra mʉʉntʉ ˆiiyámbukyaa na mweeri, kiimiwa arɨ na ɨsɨ, na ʉra ˆiikíimyaa na ɨsɨ, kaambukiwa arɨ."
12 Aho, maa Yéesu akamʉsea ʉra ˆajáa avaláarikire, "Mpɨɨndɨ ˆwookiimya neeja ngovi ya cháámuusi au kiiwʉlo, karɨ ʉláarɨkaa vijeengi vyaako, au vandʉʉ vaako, au vaantʉ va lʉkolo lwaako, au vakaaya vaako vara ˆvarɨ vasúngaati vii tʉkʉ. Koonɨ ʉbwéeyyiirye jeyyo, baa voovo ifaanaa vakʉlaarike weewe na kwaavo, maa ʉve uríhirwe.
13 Maa kaa, weewe koonɨ woobweeyya ngovi, laarɨka vakɨva, vivete na vahoku.
14 Aho, talariwa ʉrɨ, sa avo vasiina lʉvɨro lo kʉrɨha tʉkʉ. Weewe rɨhwa ʉrɨ nɨ Mʉlʉʉngʉ mpɨɨndɨ jo fʉfʉlwa vara vawoloki."

Lusímo lwa Ngovi Nkʉʉlʉ
(Matáayo 22:1-14)

✡ **13:35** Laanga Sabúuri 118:26.

15 Úmwí ˆajáa iíkyiire aho chákuryii na Yéesu ˆakateere masáare ayo, maa akasea, “Atalariwa muuntu ˆarí kurya ngovi Útemii wa Mulúungu.”
16 Aho, Yéesu akamusea, “Muuntu umwí ajáa iimya neeja ngovi nkuulu, maa akavalaarika vaantu ˆvarí foo.
17 Mpiindi ja ngovi ˆjikafike, akamutuma mutumami waachwe kwa vaantu vara ˆajáa avalaarika sa akavasee, ‘Teengi, viintu vyoosi vyahúmwiire!’
18 Maa kaa, voosi ˆvajáa valaarikwa vakaanda ukooveri wo luusa vadiire kuuja. Wa ncholo ko koovera akasea, ‘Nawúrire iwunda noosaakwa nkarilaange. Kalaama si ndiri kuuja tuku.’
19 Wa kaviri ne akasea, ‘Nawúrire ng’oombe ikimi jo rima, jei ni tamanya niise noo jiyera, kalaama si ndiri kuuja tuku.’
20 Wa katatu ko koovera ne akasea, ‘Nasúmwiire muki, sa jeyyo si ndiri daha kuuja tuku.’
21 Úra mutumami akahindúka, akiita muwyiira mweenenyuumba waachwe kira ˆvaséire. Aho, ura mweenenyuumba akakalala, maa akamulairirya mutumami waachwe yoomusea, ‘Tamanya chaangu na balíbalii na njirii joosi ja uhu múuji, ukavareete na aha vakiva, vivete na vahoku.’
22 Úra mutumami ˆakahindúke, maa akamusea mweenenyuumba waachwe, ‘Mukúlu, yoosi ˆmeene waandáiriirye nayatúmamire, maa kaa, nkalo imwaari ichíhiire.’
23 Sa jeyyo, mweenenyuumba waachwe akamusea mutumami, ‘Tamanya na balíbalii jira ˆjiri weerwii ya múuji, ukavadoomererye vaantu sa nyuumba yaani imeme.
24 Sa kikomi noovawyiira, kusiina muuntu baa umwí wa vara ˆnavalaarika ari saiira ngovi yaani tuku.’ ”

Kumutuuba Yéesu si Vyoolo Tuku
(Matáayo 10:37-38)

25 Haaha mpuka nkuulu yamutuubáa Yéesu. Yéesu akiilorera, maa akavasea,
26 “Muuntu yoyoosi ˆyoosaaka kuuntuuba, asaakwa aanyende niini kulookya ˆvyeene amweenda taáta waavo, íyo waavo, muki waachwe, vaana vaachwe, marúumbu yaachwe, vandúu vaachwe na baa kulookya ˆvyeene eenda nkaasu yaachwe. Kooni si jeyyo, si ari kuva mupooji waani tuku.
27 Muuntu yoyoosi kooni si avérekire musaláaba waachwe* ko turikira na baa kooni ni kukwya sa niini na aantuube, si ari kuva mupooji waani tuku.
28 Ni ani umwí waanyu, kooni yoosaaka jeenga si iíkalaa isi ta kulaanga viintu vyoosi ˆyoosaakwa ave novyo, sa ataange kooni ari na mpía jo marikirya ijeengo raachwe?
29 Kooni si abwéeyyiirye jeyyo, ifaanaa akajeenga mwaariryo wa nyuumba vii, maa asiindwe marikirirya ijeengo roosi. Na voosi ˆvari koona ijeengo raachwe, musekerera vari,
30 voosea, ‘Muuntu uhu aanda jeenga, maa akasiindwa ngururu jo marikirirya.’
31 Haaha iririkani mutemi ura ˆyoosaaka atamanye na nkoondwii noo lwa na mutemi wiingi. Ni mutemi arikwí si ˆari kiikala ta iiririkane neeja, kooni ari daha kulwa na mutemi ˆari na vaantu va nkoondo mayana makumi yaviri (20,000), na kunu yeeye ari na vaantu va nkoondo mayana ikimi rimwí (10,000) vii?
32 Kooni iíne siindwa ari, tuma ari vaantu vaachwe, vatamanye na kwa ura mutemi wiingi nti ˆakaari kuli, sa viiteerwe.
33 Noo jeyyo viri kuri nyuunyu, kusiina umwí waanyu ˆari kuva mupooji waani kooni si arékire vira vyoosi ˆari novyo tuku.

Sangásа ˆIsiina Mwerere
(Matáayo 5:13; Maáriki 9:50)

34 Sangásа ni kiintu ˆchabooha kuterekera, maa kaa, kooni yasúukire ni che iri vikirwa sa mwerere waachwe uhindukire kei?
35 Sangásа ˆiri jeyyo, si yabooha baa kwiita iwundii tuku, baa nchuúkurwii tuku, iyo ni ifwéitwaa vii. ˆAri na matu yo teerera, ni ateere!”

15

Lusímo lwa Muundi ˆYataahika
(Matáayo 18:12-14)

1 Haaha, vasaankan’yi kóodi na vaduwalo vadomáa na kuri Yéesu noo muteerera.
2 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakaanda ng’uula voosea, “Sa che uhu muuntu iíkalaa na maduwalo baa kei indoorya chóorya noyo?”
3 Aho, maa Yéesu akavasimira lusímo ulu,

* **14:27** Laanga Lúka 9:23.

4 “Koonɨ ʉmwɨ waanyu arɨ na muundi igana rɨmwɨ (100), na koonɨ muundi ɨmwɨ yarímɨɨre, che arɨ bweeyya? Jireka arɨ jira muundi makumi keenda na keenda (99) ibaláángwii adome akasaake ɨra ˆyatáahikire mpaka ɨɨpate.
5 Na ˆarɨ kɨɨpata, kɨɨvaala arɨ mavei kʉnʉ arɨ na cheerʉ.
6 ˆArɨ fika kaayii, kʉvaanɨrɨra arɨ vijeengi vyaachwe na vakaaya vaachwe kʉnʉ yoovasea, ‘Eryi mɨtɨma hamwɨ na nɨɨnɨ, sa muundi yaanɨ ˆng’eene yaarɨ yarímɨɨre, nɨɨyɨíne!’
7 Viivyo noovawyɨɨra, kʉva kʉrɨ na cheerʉ mʉnʉmʉʉnʉ kurumwii, haantʉ mʉʉntʉ ʉmwɨ mʉvɨ ˆarɨ mʉvalandʉkira Mʉlʉʉngʉ. Cheerʉ ɨkyo kʉva kirɨ nɨ kikʉʉlʉ kʉlookya vaantʉ makumi keenda na keenda (99) vara ˆviiyónaa voovo nɨ vawoloki, ˆvasiina kɨɨntʉ cho vabweeyya vamʉvalandʉkire Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.”

Lusímo lwa Mpía ˆYataahɨka

8 Yéesu akavawyɨɨra lusímo lwɨɨngɨ, “Tʉsee baa ja koonɨ mʉʉntʉ muki arɨ na mpía ikimi na koonɨ ɨmwɨ yarímɨɨre che arɨ bweeyya? Korererya arɨ kɨmʉrɨ na fyaahɨra arɨ nyuumba yoosi vʉʉ, yoosaakɨra ɨra mpía mpaka ɨɨpate.
9 Na ˆarɨ kɨɨpata, vaanɨrɨra arɨ vijeengi vyaachwe na vakaaya vaachwe na vasea arɨ, ‘Eryi mɨtɨma hamwɨ na nɨɨnɨ, sa mpía yaanɨ ˆng’eene yaarɨ yarímɨɨre, nɨɨyɨíne.’
10 Viivyo, noovawyɨɨra, kwatɨɨte cheerʉ kɨkʉʉlʉ kwa mirimʉ miija ya Mʉlʉʉngʉ, mpɨɨndɨ mʉvɨ ʉmwɨ ˆarɨ mʉvalandʉkira Mʉlʉʉngʉ.”

Lusímo lwa Mwaana ˆArɨmɨra

11 Yéesu kei akavawyɨɨra lusímo lwɨɨngɨ yoovasea, “Mʉʉntʉ ʉmwɨ ajáa atɨɨte vaana valʉme vavɨrɨ.
12 Mwaana waachwe muduudi, akamʉsea taáta waavo, ‘Taáta nooloomba ʉpaari waanɨ.’ Jeyyo, akavagavɨra vaana vaachwe ʉpaari waavo.
13 Mpɨɨndɨ kiduudi ˆjikalooke, ʉra mudúúdi akasaankan’ya máarɨ jaachwe joosi vʉʉ, maa akatamanya na ɨsɨ ya kʉlɨ. Ʉko akɨɨta takʉna máarɨ yoosi vʉʉ.
14 ˆAkamarikirye kɨra kɨɨntʉ ˆajáa nocho, ɨra ɨsɨ yoosi ɨkava na njala ya imalo, ne akava asiina chochoosi tʉkʉ.
15 Aho, akatamanya na kwa mʉʉntʉ ʉmwɨ wa ɨsɨ ɨra, akɨtooloomba mʉrɨmo. Ʉra mʉʉntʉ akamʉtwaala na iwundii kwaachwe ɨndookooriisha nkaamba jaachwe.
16 Ʉwo mʉtavana akava yoomererya matɨ mafaala ˆmeene nkaamba jarijáa. Na kusiina mʉʉntʉ ˆamʉheráa chákurya chochoosi tʉkʉ.
17 Maa kaa, ˆakiirirkane mutimii waachwe, maa akasea, ‘Amwɨ vatʉmami va taáta wiitʉ varijáa mpaka vandoocheerya? Nɨɨnɨ mwaarɨ nookwya na njala aha!
18 Haaha hɨndʉka niise na kwa taáta nkamʉsee, “Taáta, nabweeyya ʉvɨ kwa Mʉlʉʉngʉ na kʉrɨ weewe.
19 Nɨɨnɨ sɨ nɨɨma neeja kwaanɨrɨrwa mwaana waako kei tʉkʉ, mbɨɨka nɨve ja ʉmwɨ wa vatʉmami vaako.” ’
20 Aho, akiinʉka, akakwaata njɨra na kaayii kwa taáta waavo. ˆAkasengerere kaayii, taáta waavo akamoona kʉra kʉlɨ, maa akamoonera mbavariri. Akamʉkibirɨra, akamʉkwaatirɨra, maa akamʉsʉndira mwaana waachwe.
21 Aho, mwaana waachwe akamʉsea, ‘Taáta, nabweeyya ʉvɨ kʉrɨ kurumu na kʉrɨ weewe. Nɨɨnɨ sɨ nɨɨma neeja kwaanɨrɨrwa mwaana waako kei tʉkʉ.’
22 Maa kaa, taáta waavo akavasea vatʉmami vaachwe, ‘Reeti chaangʉ ɨngo ˆyaboohabooha mʉmʉvɨkɨre, muvikiri ipoo mʉkonwii waachwe na viráatʉ majewii.
23 Reeti njɨɨkʉ ˆyaneneha, mʉsɨɨnje, turye ngovi.
24 Sa ʉhʉ mwaana waanɨ ajáa aakwya haaha afúfukire, ajáa ataahɨka haaha oónekɨɨne.’ Aho, vakaanda bweeyya ngovi.
25 Mpɨɨndɨ ijo, ʉra mwaana mʉkʉʉlʉ nɨ iwundii ajáa. Mpɨɨndɨ ˆahɨndʉkáa ˆakasengerere kaayii, akateera chɨímbo na vina.
26 Aho, akamwaanɨrɨra mʉtʉmami ʉmwɨ, maa akamuurya, ‘Nɨ che kwatɨɨte?’
27 Ʉra mʉtʉmami akamʉsea, ‘Mudúúdi waako uújire na taáta waanyu amʉsɨínjɨɨre ɨra njɨɨkʉ ˆyanona sa taáta waanyu amʉhókɨɨre arɨ nkaasʉnkaasʉ.’
28 Ʉra mʉkʉʉlʉ akavisʉʉla, maa akasiita kwɨɨngɨra na nyuumbii. Aho, taáta waavo akafuma na weerwii noo mʉkalaamya ɨɨngɨre.
29 Maa kaa, yeeye akamʉsea taáta waavo, ‘Laanga, myaaka yoosi ɨhɨ nɨɨnɨ natʉmama aha kaayii, baa sɨ nɨnawaayya kuchwa matɨ ʉlairiri waako wowoosi baa sikʉ ɨmwɨ tʉkʉ! Maa kaa, nɨɨnɨ sɨ ʉnawaayya kʉʉmpeera baa kaburi vii, nkárye nɨvyeende na viivaanɨ tʉkʉ.
30 Haaha ʉhʉ mwaana waako ˆmweene atakuna máarɨ jaako na vaantʉ vaki ˆvayéendaa na valʉme va vaantʉ, uújire na kaayii ʉmʉsɨínjɨɨre njɨɨkʉ ɨra ˆyanona.’
31 Taáta waavo akamʉsea, ‘Mwanawaanɨ, weewe nɨ na nɨɨnɨ ʉrɨ sikʉ joosi, viintʉ vyoosi ˆndɨrɨ novyo nɨ vyaako.

32 Haaha ni vyabooha kubweeyya ngovi tuvyeende, sa mwaanaanyu ajáa aakwya, haaha ni nkaasu ari. Yeeye ajáa arimira, haaha oónekiine.'"

16

Lusímo lwa Mwiimiriri Muweere

1 Kei Yéesu akavawyiira lusímo ulu vapooji vaachwe, yoovasea, "Kujáa kwatiite musúngaati umwi na mwiimiriri wa máari jaachwe. Uwo musúngaati akateera mwiimiriri wa máari jaachwe yoosaambula máari.

2 Sa jeyyo uwo musúngaati akamwaaniriira mwiimiriri akamusea, 'Natéiire kira ^woobweeyya na máari jaani! Laira kira ^ubweeyyirya máari jaani, sa si uri kuva mwiimiriri wa máari jaani tuku.'

3 Ura mwiimiriri akiirirkana mutimii waachwe, 'Musúngaati waani ni kuunseyya iise murimwii waani. Haaha ni che ndiri bweeyya? Niini nsiina ngururu jo rima tuku, na nookoona soni yo loombaloomba.

4 Natáangire ^cheene ndiri bweeyya, sa ^ndiri rekiwa murimo waani vaantu vaanteengye na nyuumbii jaavo.'

5 Jeyyo, akavaaniriira vaantu voosi vara ^vadaayiwáa noongwa ni musúngaati waachwe. Wa ncholo akamuurya, 'Noongwa yaako kwa musúngaati waani ni viintu vingai?'

6 Ne akasea, 'Noongwa yaani ndáayiwaa ni líita mayana yatatu na magana mufungati (3,700) ya makuta ya saitúuni.' Aho, mwiimiriri akamusea, 'Toola karatáasi ihi ^ng'eene yaandikwa noongwa yaako chaangu, andika noongwa yaako ni líita iyana rimwi, magana yanaani na makumi yasaano (1,850).'

7 Aho, akamuurya wa kaviri akamusea, 'Weewe viintu vingai udáayiwaa?' Ura akamusea, 'Magunía magana yatatu na makumi yatatu (330) ya ngáano.' Mwiimiriri akamusea, 'Toola karatáasi ihi ^ng'eene yaandikwa noongwa yaako, andika magana yaviri na makumi musasatu (260).'

8 Ura musúngaati akamuduumbirira ura mwiimiriri si ^ari wo kiilaangiwa, sa viintu ^ajáa abwéeyyiirye uweere. Sa kuri vaantu va mbyaala ihi, vara si ^vamurúmaa Muluungu ni vaweere munumuunu kwa masáare ya ihi weeru, kulookya vaantu vara ^vamuruma Muluungu.

9 Ni kuvawyiira niise, vaambiriryi viivaanyu na máari jaanyu ja aha weerwii, sa ^jiri sira muteengiwe na kiikalwii cha siku ^jisiina uhero.

10 Muuntu ^iiláangiwaa kwa masáare maduudi, kiilaangiwa eende kwa masáare makuulu. Noo jeyyo, muuntu ura ^asova uwoloki kwa viintu viduudi, kuva ari muuntu ^asova uwoloki kwa viintu ^viri foo.

11 Na koони si muri vo kiilaangiwa kwa máari ja ihi weeru, ni ani ^ari viilaangya kwa máari ya kikomi?

12 Kei koони si muri kiilaangiwa kwa máari ya muuntu wiingi, ni ani ^ari kuvaheera máari yaanyu veeneevyo?

13 Kusiina mutumami ^adáhaa tumamira vasúngaati vaviri tuku. Sa musuula ari umwi na amweende wiingi, au munyemya eende umwi na kumuchwa eende mati wiingi. Si muri daha kumutumamira Muluungu na máari tuku."

14 Mafarisáayo ^vakateere masáare yoosi Yéesu aluusáa, maa vakamuseka ko muchwa mati, sa vajáa veenda mpía maatuku vii.

15 Yéesu akavawyiira yoovasea, "Nyuunyu mwiiyónekyaa kikomi mbere ja vaantu muri vawoloki. Maa kaa, Muluungu amányire mitima yaanyu. Sa vira viintu vaantu ^vavyoónaa ni vya kikomi, Muluungu avisuula.

Miiro na Utemi wa Muluungu
(Matáayo 11:12-13; 5:31-32; Maáriki 10:11-12)

16 Miiro na masáare ya valáali na mutwe, yavariyulwa fuuru mpiindi ja Yooháani Mubatisáaji. Fuma mpiindi ijo, Masáare Maaja ya Utemi wa Muluungu yaváriyulwaa na kira muuntu iiyingiryáa utemii uwo na ngururu.

17 Maa kaa, ni vyoolo kwa kurumu na weeru kulooka, kulookya lutalo baa lumwi kurimira fuma Miirwii ya Muluungu.

18 Muuntu mulume ^amusíitaa muki waachwe, maa akaloola muki wiingi, uwo ayéendaa na muki wa muuntu. Kei, muuntu mulume ura ^amulóolaa muuntu muki ^arekwa ni mulume waachwe, uwo ayéendaa na muki wa muuntu.

Lusímo lwa Musúngaati na Lasáaro

19 Haaha, kujáa kwatiite musúngaati umwi, ^iivikiráa ingo ja kitáani ^jiri gyaa ja kisúngaati, ^jalukwa na mputi ja kikomi. Na siku joosi yeeye arijáa chóorya cha kibuya.

20 Kei, kujáa kwatiite mukiva umwi ^asewáa Lasáaro. Areetwáa, maa akaviikwa muryaangwii kwaachwe. Uhu ajáa atiite viloonda muviri vuu.
21 Yeeye iikaláa muryaangwii na ajáa atiite mpiima yo rya mang'enyeng'enye ^yawíire isi ya méesa kwa uhu musúngaati. Kei, kúri juujáa noo munaampa viloonda vyaachwe.
22 Siku ^jikalooke, ura mukiva akakwya. Mirimu miija ikuuja noo musumula, ikamutwaala fuuru kipeembii cha Aburaháamu. Ura musúngaati ne akijoowulala na akataahwa.
23 Yeeye akatamanya na ntarii. Uko uturikirii, akiinurirya miiso yaachwe na mweeri, maa akamoona Aburaháamu kwa kuli ari na Lasáaro.
24 Aho, ura musúngaati akamwaanirira Aburaháamu, 'Taáta Aburaháamu, naanga na riiso ra wuuja. Nooloomba umutume Lasáaro atukye imaamba raachwe luujii, maa atoonyerye lurimii lwaani sa luhole. Kikomi ni turikira niise munumuunu mootwii uhu.'
25 Aho, Aburaháamu akamusea, 'Mwanawaani, kumbukira, weewe mpiindi ^ujáa mooyo, ujáa utiite viintu vyoosi ^vyabooha ^usaakáa. Maa kaa, Lasáaro ni uturikiri vii apatáa. Haaha yeeye atúuriiwe mutima aha na weewe umwaari wootarikira munumuunu.
26 Si jeyyo vii tuku, katikati yiiswi na nyuunyu kwatiite iduundu ikuulu munumuunu. Iduundu iro, raviikwa sa vaantu va kunu ^vari saaka kuuja nooko kwaanyu, vasiindwe firira na vaantu va uko vasiindwe kuuja na kunu.'
27 Aho, ura musúngaati akasea, 'Haaha nookuloomba ee taáta umutume Lasáaro atamanye na kaayii kwa taáta wiitu.
28 Uko natiite vaaniitu vasaano. Lasáaro akavalume kutu sa kari luu vuuje na kunu kuuntu kwa uturikiri tuku.'
29 Maa kaa, Aburaháamu akamusea, 'Vaanaanyu vatiite utali wa Músa na valáali na mutwe va Ijuva, vayateere ayo!'
30 Ura musúngaati akamusea, 'Taáta Aburaháamu tuku! Kooni muuntu afúfukire na adome akavawyiire, aho, valanduka vari fuma uvii waavo.'
31 Aburaháamu akamusea, 'Kooni si vatéeriire yara ^yaandikwa ni Músa na valáali na mutwe, si vari ruma baa ya muuntu afúfukire tuku.' "

17

Kusea Yasírire
(Matáayo 18:6-7, 21-22; Maáriki 9:42)
1 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Masáare ^yabwéeyyaa vaantu viikunguvale, mpaka yuuje vii. Maa kaa, mpolai kwa ura yoyoosi ^yooyareeta.
2 Ni pwee viri kwa muuntu uwo kuchuungirwa lwaala nkiingwii, maa afweitirwe na mayiyii, kulookya uturikiri ^ari turya ko muhaanda umwi wa ava vadúúdi atumame uvi!
3 Sa jeyyo, imi neeja.
Kooni mwaanaanyu abwéeyyiirye uvi, mudalavye. Kooni aválandukire fuma uvii waachwe, musee yasírire.
4 Kooni ahóniirye kwa siku imwi mara mufungati na uújire na kwaako yoosea, 'Hai, naválandukire fuma uvii waani,' weewe woosaakwa umusee yasírire."

Ngururu yo Muruma Mululungu
5 Aho, vatumwi va Yéesu vakamusea Mweenevyoosi, "Toongererye kukuruma."
6 Mweenevyoosi akavasea, "Ngaari muri na kuruma baa kuduudi ja mpeke nduudi ya haradáali, ngaari mudáhire kuusea uhu mukuyu, 'Ng'ooka, ukakondiwe mayiyii!' Nowo ngaari wavíire matu kwa kira ^muuwyíiriire.

Murimo wa Mutumami
7 Baa ja tusee, kooni umwi waanyu ari na mutumami waachwe ^afúmire rima iwundii au kuriisha muundi, ni ani umwi waanyu ifaanaa amusee, 'Yeenda chaangu, ikala, urye chóorya?'
8 Si jeyyo tuku. Kiri vyooluusa jei sea ari, 'Nyimirya neeja chóorya, na wuuntumamire fuuru mpumule kurya no nywa. ^Ndiri humula de weewe urye no nywa.'
9 Eri, mududumba uri mutumami ko bweeyya kira ^cheene umuwyíriire abweeyye wuu? Aka tuku!
10 Viivyo, baa nyuunyu ^muri humula tumama yoosi ^mwalaiririwa, sei, 'Suusu turi vatumami vii, tatúmamire yara ^meene tasaakwa tutumame vii.' "

Yéesu Yoovahorya Vaantu Ikimi ^Vari na Ulóónda
11 Mpiindi Yéesu ^adomáa na Yerusaléemu, ajáa atweera na muhakii wa isi ya Samaría na Galiláaya.
12 Mpiindi Yéesu ^iingiráa iturii rimwi, ajáa alumana na vaantu ikimi ^vari na ulóónda. Avo vaantu vakiima kuli, maa

13 vakaaniriira voosea, “Yéesu, Mweenevyoosi, tulaange na riiso ra wuuja!”
14 Yéesu ^akavoone akavasea, “Tamanyi, mukiiyonekye kwa veeneisi va Ijuva.”✡ Na mpiindi ^vajáa njirii vootamanya, maa vakajirulwa ulóónda waavo.
15 Umwi waavo ^akoone ahórire, maa akahinduka na kwa Yéesu kunu yoomuduumba Muluungu na sawúti nkuulu.
16 Akalaala majewii ya Yéesu na inda kunu yoomuduumba. Uwo muuntu ni Musamaría ajáa.
17 Yéesu akamuurya, “Voosi ikimi si vajírwiilwe tuku wuu? Hai vari vara viingi keenda?
18 Kusiina baa umwi ^ahíndukire joo muduumba Muluungu tuku, maa kaa, uhu muyeni vii?”
19 Yéesu akamusea, “Inuka, utamanye, kuruma kwaako kwakuhóniirye.”

Kuuja kwa Utemi wa Muluungu
(Matáayo 24:23-28, 37-41)

20 Siku imwi, Mafarisáayo vajáa vamuurya Yéesu voosea, “Utemi wa Muluungu naadi uri kuuja?” Yéesu akavasea, “Utemi wa Muluungu, si wuujáa ko kuulaangishalaangisha tuku.
21 Kusiina muuntu ^ari daha sea, ‘La nu aha!’ au ‘La haura kura,’ tuku. Sa Utemi wa Muluungu ni nowo muri.”
22 Aho, akavasea vapooji vaachwe, “Mpiindi kuuja jiise, kuva muri na mpiima jo va na Mwaana wa Muuntu baa kwa siku imwi vii, maa kaa, si muri kuunyona tuku.
23 Vaantu kundoovasea veende, ‘La haura hara,’ au ‘Hauhu aha!’ Kari mudómaa na kari muvarúmaa tuku.
24 Sa Mwaana wa Muuntu siku ^ari kuuja, kuuja ari ja lulávo ^vyeene luújaa loomurika mavaru yoosi ya kurumu.
25 Maa kaa, saakwa ari aturikiriwe kwa masáare ^yari foo na siitwa ari ni mbyaala ihi.
26 Ja viintu ^vijáa siku ja Núhu, noo ^vyeene iri kuva siku yo hinduka Mwaana wa Muuntu.
27 Mpiindi ja Núhu, vaantu varijáa no nywa, valoolwáa no loola fuuru siku ira Núhu ^akiingire na safíinii. Aho, ira mbula ya imalo ikuuja, maa ikavamala voosi vuu.
28 Baa mpiindi ja Lúutu ni ja jeyyo vijáa. Vaantu varijáa no nywa, vaváa iyoombe no wula, varimáa no jeenga.
29 Maa kaa, siku ira Lúutu ^akiinuke Sodóoma, mooto na sáulufa* ujáa wakiima fuma kurumwii, ukavamala voosi vuu.
30 Noo jeyyo ^viri kuva siku ira Mwaana wa Muuntu ^ari variyulwa.
31 Siku iyo, muuntu ^ari ikekeerii kari akiime sa atoole viintu vyaachwe nyuumbii tuku. Na ura ^ari iwundii kari ahínduka na kaayii noo toola chochoosi tuku.
32 Kumbukiri kira alumana nocho muki wa Lúutu!✡
33 Muuntu yoyoosi ura ^yooyera kulamurirya nkaasu yaachwe, uwo kiitaaha ari. Maa kaa, muuntu yoyoosi ura ^yookiitaaha nkaasu yaachwe, uwo kiilamurirya ari.
34 Ni kuvawyiira niise, siku iyo, vaantu vaviri ^valíire kitáanda kimwi, umwi sumulwa ari, na wiingi rekwa ari.
35 Vaantu vaki vaviri ^voosha hamwi, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari. [
36 Vaantu valume vaviri kuva vari vootumama iwundii, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari.]”
37 Aho, vapooji vaachwe vakamuurya, “Mweenevyoosi, aya ni hai ^yari fumira?” Ne akavasea, “Hara kuuntu ^kuri na maka ^ikwíire, aho noo kuuntu nkuumba jilúmaniraa.”

18

Lusímo lwa Mulala si ^Akéraa Mpiima

1 Yéesu akavavaira vapooji vaachwe lusímo ulu yoovakiindya vatuube kundooloomba bila yookatala.
2 Akavasea, “Múujii umwi, kujáa kwatiite mulamuli umwi. Uhu mulamuli, si amoofáa Muluungu tuku, baa kei, si avanyemyáa vaantu tuku.
3 Na múujii uwo, kujáa kwatiite mulala umwi ^atamanyáa na kwaachwe yoomuloomba, ‘Kalaama nooloomba ulamule kiloongi chaani na muvi waani sa mpate kira Miiro ^yaruma.’
4 Kwa siku ^jiri foo ura mulamuli ajáa asiita kumwaambirirya. Maa kaa, siku imwi akiisea yeemweene, ‘Baa neembe si nimoófaa Muluungu na baa neembe si nivanyémyaa vaantu,
5 sa viintu uhu mulala yookuunjuuwa munumuunu, lamula ndiri kiloongi chaachwe, apate kira ^kimutéire sa areke kuunkatarya.’ ”
6 Aho, Mweenevyoosi akavasea, “Ikiindyi fuma kwa uhu mulamuli si ^ari muwoloki.
7 Eri, Muluungu si ari vaheera vira ^vivatéire vaantu ^avasaawula vara ^voomuloomba uchiku na muusi tuku wuu?

✡ **17:14** Laanga 5:14. * **17:29** ***sáulufa:*** Ni kemikáali ^iri ja iwye au muchu ^uri lubúusi. Sáulufa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Muluungu sáulufa yoónekyaa nkalari ya Muluungu. ✡ **17:32** Laanga Ncholo 19:26.

8 Ni kuvawyiira niise, Mulùungu kuvaheera ari chaangu kira ˆkivatéire. Maa kaa, Mwaana wa Muuntu ˆari hinduka na aha weerwii, shaana ari vaantu ˆvamuruma wuu?"

Lusímo lwa Mufarisáayo na Musaankan'yi Kóodi

9 Yéesu akavawyiira kwa lusímo vaantu ˆveene viiyonáa voovo ni vawoloki na vavachwijáa mati vaantu viingi.

10 Akavasea, "Siku imwi, vaantu vaviri vajáa vatamanya na Kaayii Njija ya Iuva noo muloomba Mulùungu. Umwi ni Mufarisáayo ajáa na wiingi, musaankan'yi kóodi.

11 Ura Mufarisáayo akiima yeemweene, maa akaanda muloomba Mulùungu yoosea, 'Ee Mulùungu, nakudúumbaa sa niini si ndiri ja vaantu viingi tuku, vakumuriryi, si ˆvari vawoloki tuku, ˆvayéendaa na vaki va vaantu, baa kei si ndiri ja uhu musaankan'yi kóodi tuku.

12 Niini kwa júma imwi niirékyaa kurya kaviri. Kei, natóolaa iluundu rimwi ra kira maluundu ikimi ra viintu vyaani.'

13 Maa kaa, ura musaankan'yi kóodi akiima kuli, si asaaka baa kwiinula miiso yaachwe na kurumwii tuku. Yeeye, akiivaavaa kipeembe kunu yookaavwa ni mutima yoosea, 'Ee Mulùungu nookuloomba wuunyonere mbavariri, niini ndiri muvi!'

14 Ni kuvawyiira niise, uhu musaankan'yi kóodi, ahinduka na kaayii kwaachwe kunu avárirwe ni muwoloki, maa kaa, kwa ura Mufarisáayo si jeyyo tuku. Sa kira muuntu ˆiiyámbukyaa na mweeri, kiimiwa ari, na ura ˆiikíimyaa na isi, kaambukiwa ari."

Yéesu Yoovatalarya Vasinga
(Matáayo 19:13-15; Maáriki 10:13-16)

15 Haaha vaantu vamureteráa Yéesu vasinga vaduudi sa avavikire mikono. Vapooji vaachwe ˆvakoone jeyyo, maa vakavaamirirya.

16 Maa kaa, Yéesu akavaanirira vara vasinga, akavasea, "Vareki vasinga vaduudi vuuje na kuri niini, kari muvakitire tuku! Sa Utemi wa Mulùungu ni sa vaantu ˆvari ja vasinga ava.

17 Kimaari noovawyiira, yoyoosi ura si ˆari kuuhokera Utemi wa Mulùungu ja musinga muduudi, si ari kuuyingira vii kaa tuku."

Kuheewa Nkaasu ya Siku ˆJisiina Uhero
(Matáayo 19:16-30; Maáriki 10:17-31)

18 Aho, mulongooli umwi akamuurya Yéesu, "Mukiindya muuja, che ndiri bweeyya mpokere nkaasu ya siku ˆjisiina uhero?"

19 Yéesu akamusea, "Sa che wookuunyanirira muuja? Kusiina muuja tuku, muuja ni Mulùungu yeemweene vii.

20 Umányire ndairiri ja Mulùungu wuu? 'Kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku, kari wuúlaa tuku, kari wiívaa tuku, kari ulóngowereryaa muuntu tuku, na uvanyemye vala íyo na taáta waanyu.'✡"

21 Ne akasea, "Ayo yoosi nayakwaatya keende usinga waani."

22 Yéesu ˆakateere jei, akamusea, "Kimwaari kiintu kimudu vii si ˆunabweeyya. Tamanya, ukavae iyoombe máari joosi ˆuri nojo, na mpía ˆuri turya, uvaheere vakiva. Jeyyo, turya uri máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Aho, yeenda, wuuntuube."

23 Ura muuntu ˆakateere ayo, akiirya mutima maatuku vii, sa yeeye ni musúngaati maatuku vii ajáa.

24 Yéesu akamoona ura muuntu iíriirye mutima, maa akasea, "Kuva viri vyafafa maatuku vii kwa musúngaati kwiingira Utemii wa Mulùungu!

25 Kikomi, ni vyaangu ngamía kutweera na ihengerii ra sinkeni, kulookya musúngaati kwiingira na Utemii wa Mulùungu!"

26 Vaantu vara ˆvateera masáare aya vakasea, "Ni ani de ari daha lamurririwa?"

27 Yéesu akavasea, "Yara si ˆyadáhikaa kwa vaantu, kwa Mulùungu yadáhikaa."

28 Peéteri akamusea, "Laanga! Suusu tareka vyoosi ˆtujáa novyo tukakutuuba weewe!"

29 Yéesu akamusea, "Kimaari noovawyiira, muuntu yoyoosi ura ˆareka nyuumba yaachwe, au mudala waachwe, au vanduu vaachwe, au vala íyo na taáta, au vaana vaachwe sa Utemi wa Mulùungu,

30 uwo hokera ari ˆviri foo mpiindi iji kulookya vira ˆareka. Na weeru ˆyookuuja, hokera ari nkaasu ya siku ˆjisiina uhero."

Yéesu Yoolùusa Inkwya na Kufufuka Kwaachwe lwa Katatu
(Matáayo 20:17-19; Maáriki 10:32-34)

31 Aho, Yéesu akavasumula vapooji vaachwe ikimi na vaviri na ivarwii, maa akavasea, "Haaha ni kwaambuka tiise na Yerusaléemu. Masáare yoosi ˆmeene yaandikwa ni valáali na mutwe sa Mwaana wa Muuntu, kiimana yari.

✡ **18:20** Laanga Ufumo 20:12-16; Nkambukira ya Miiro 5:16-20.

32 Yeeye viikwa ari mikonwii ya vaantu si ˆvari Vayahúudi. Aho, muchwa vari mati,
mutukira vari na kumuchwiira vari mati.
33 Kei kumuvaa vari na mijeléedi na kumuulaa vari na siku ya katatu fufuka ari."
34 Maa kaa, vapooji vaachwe si vataanga uvariyuli wa masáare aya tuku, sa uvariyuli
waachwe ujáa wiivisa kuri voovo. Si vataanga ni che aluusáa tuku.

Yéesu Yoomuhorya Muhoku
(Matáayo 20:29-34; Maáriki 10:46-52)
35 Yéesu ˆakasengerere múuji wa Yeríiko, kujáa kwatiite muhoku umwi ˆaloombáa iíkyiire
heehi na njira.
36 Uwo muhoku ˆakateere mpuka ya vaantu voolooka, akuurya, "Ni che kwatiite?"
37 Vakamusea, "Yéesu wa Nasaréeti yoolooka."
38 Aho, akatula isóso yoosea, "Ee Yéesu, Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja!"
39 Vaantu vara ˆvajáa valóngwiire mbere ya Yéesu vakaanda kumudalavya akirinye. Maa
kaa, yeeye akadoomererya kumwaanirira, "Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja Aai!"
40 Yéesu akiima, maa akavalairirya vamureete na kwaachwe. Ura muhoku ˆakaseese, maa
Yéesu akamuurya,
41 "Che woosaaka nikubweeyyiirye?" Ne akasea, "Ee Mweenevyoosi, noosaaka noone!"
42 Aho, Yéesu akamusea, "Haaha ona kaa! Kuruma kwaako kwakuhóniirye."
43 Hahara akaanda koona kei. Akamutuuba Yéesu kunu yoomuduumba Muluungu. Na
vaantu voosi ˆvakoone ayo, vakamuduumba Muluungu.

19

Yéesu Yoolumana na Sakáayo
1 Yéesu ˆakiingire na múuji wa Yeríiko, akakwaatira na katikati ya uwo múuji.
2 Uko, kujáa kwatiite muuntu umwi mukuulu wa vasaankan'yi kóodi. Uhu muuntu ni
musúngaati ajáa na irina raachwe noo Sakáayo asewáa.
3 Sakáayo akava yoosaaka kumoona Yéesu. Maa kaa, sa viintu ajáa mukufi, akasiindwa
kumoona Yéesu sa kujáa kwatiite mpuka nkuulu ya vaantu.
4 Sa jeyyo, akakuurika itíijo, akalongorera na mbere. Akaambuka musaambwii sa
amoone Yéesu kati ˆyoolooka.
5 Yéesu ˆakafike hara musaambwii, akalaanga mweeri, maa akamusea Sakáayo, "Sakáayo,
kiima chaangu! Isiku ni kwaako ndiri kuumba!"
6 Aho, Sakáayo akakiima chaangu na isi, maa akamuteengya Yéesu na kaayii kwaachwe
na cheeru.
7 Vaantu voosi ˆvakoone, vakaanda ng'uula voosea, "Sa che yookiingira noo va muyeni
kwa iduwalo?"
8 Maa kaa, Sakáayo akiima, ma akamusea Mweenevyoosi, "Aai laanga, haaha jei kera
niise máari yaani haviri. Ivaru rimwi vaheera ndiri vakiva na kooni nasumula kiintu cha
muuntu kwa uloongo, uwo muhindurira ndiri mara kani ya ikyo kiintu ˆnasumula."
9 Aho, Yéesu akamusea, "Ulamuriri wiíngiire kuri kaaya ihi, sa baa weewe umurúmire
Muluungu ja taáta wiitu Aburaháamu.
10 Sa Mwaana wa Muuntu uuja joo saakira no lamurirya vara ˆvarimira."

Lusímo lwa Vatumami ˆVaheewa Mpía
(Matáayo 25:14-30)
11 Vaantu vara ˆvamuteereráa Yéesu yoovavaira símo viiseáa Utemi wa Muluungu fika
wiise, sa viintu vajáa vaséngeriire fika múuji wa Yerusaléemu.
12 Aho, Yéesu akavasea, "Kujáa kwatiite muuntu umwi wa lukolo lwa kitemi. Yeeye ajáa
akera njira na isi ya kuli. Uko ajáa atamanya noo heewa utemi de ahinduke na isi yaachwe
kuuntu ˆari kuva mutemi.
13 De alooke, ajáa avaanirira vatumami vaachwe ikimi, akavaheera kira muuntu mpía ˆjiri
foo akavasea, 'Saakiri kunáálo na mpía iji fuuru siku ˆndiri hinduka!'
14 Maa kaa, vaantu va isi yaachwe vajáa vamusuula, sa jeyyo vakatuma vaantu nyuma
yaachwe voosea, 'Si toosaaka muuntu uhu ave mutemi wiitu tuku.'
15 Baa neembe vajáa valuusa jeyyo, yeeye ajáa aheewa utemi. ˆAkahinduke, akavaanirira
vara vatumami ˆajáa avaheera mpía sa ataange kunáálo ˆng'eene vaturya.
16 Mutumami wa ncholo ˆakuuje, maa akasea, 'Ee mutemi, mpía ˆng'eene waampeera,
nasaakirira kunáálo nkapata maluundu ikimi yiingi.'
17 Ura mutemi akamusea, 'Wabweeyya vyabooha mutumami muuja! Sa viintu waava wo
kiilaangiwa kwa viintu viduudi, kuheera ndiri wiimirire míiji ikimi.'
18 Mutumami wa kaviri ne akuuja akasea, 'Ee mutemi, mpía ˆng'eene waampeera
nasaakirira kunáálo nkapata maluundu yiingi yasaano.'

19 Mutemi akamusea uhu muuntu, ‘Baa weewe nakuhíire wiimiriire míiji isaano.’
20 Maa re, akuuja ura mutumami wiingi akasea, ‘Ee mutemi, mpía jaako ni iji aha. Najichuungiriira kitabárii sa jidiire rimira.
21 Nijáa nakoofa sa weewe uri muuntu mufafu. Usúmulaa viintu haantu si ˆwaviika, na wachwíjaa kuuntu si ˆuhaanda.’
22 Mutemi akamusea, ‘Mutúmwa muvi weewe! Kwa masáare ˆyafúmire mulomwii waako kukulamuriira niise! Weewe ujáa umányire niini ndiri muuntu mufafu, nasúmulaa kuuntu si ˆnaviika kiintu, baa kei nachwíjaa kuuntu si ˆnahaanda.
23 Ha de haaha, sa che si ujiviika mpía jaani kwa vaantu ˆvachúrushaa sa niini ˆndiri hinduka nsumule mpía jaani na kunáálo yaachwe?’
24 Aho, mutemi akavasea vara vaantu ˆvajáa viímire aho, ‘Muhóki iluundu raachwe mukamuheere ura ˆari na ikimi.’
25 Maa kaa, voovo vakamusea, ‘Mukúlu, amwi ura atiite maluundu ikimi!’
26 Ne akavasea, ‘Ni kuvawyiira niise, kira ˆari na kiintu, koongereriwa ari kulookya, maa kaa, ura ˆasiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúúdi ˆari nocho.
27 Na kwa vara vavi vaani, vara si ˆvasaakáa nive mutemi mweeri yaavo, vareeti na aha, muvuulae mbere yaani.’ ”

Yésu Yooteengiwa Yerusalému na Siriri
(Matáayo 21:1-11; Maáriki 11:1-11; Yoohánni 12:12-19)

28 Yésu ˆakahumule kuluusa ayo, akavalongorera mbere yookaambuka na Yerusalému.
29 ˆVakasengerere maturii ya Besifáage na Besanía ˆyari luulwii ˆlwaséwaa Luulu lwa Miseitúuni, akavatuma vapooji vaachwe vaviri,
30 akavasea, “Tamanyi na ituri ˆriri mbere yaanyu, na kati ˆmookiingira koona muri mwaana wa ndákwi si ˆanavereka muuntu, achúungirwe aho. Muchunguriri, mumureete na aha.
31 Kooni muuntu avuúriirye, ‘Sa che moomuchungurira mwaana wa ndákwi?’ musei, ‘Mweenevyoosi yoomusaaka.’”
32 Vara vapooji vakadoma, maa vakashaana kira kiintu ja ˆvyeene Yésu ajáa avawyíriire.
33 Kati ˆvamuchungurirá ura mwaana wa ndákwi, veene ndákwi vakavuurya, “Amwi moomuchungurira mwaana wa ndákwi?”
34 Vara vapooji vakavasea, “Mweenevyoosi yoomusaaka.”
35 Vakamutwaarira Yésu. ˆVakahumule kwaala ingo jaavo mweeri ya uwo mwaana wa ndákwi, vapooji vaachwe vakamwaambukya ndákwii.
36 Mpiindi Yésu ˆatamanyáa, vaantu vakaala ingo jaavo njirii.
37 Yésu ˆakafike mugiritwii wa Luulu lwa Miseitúuni, mpuka yoosi na vapooji vaachwe vakaanda vaa siriri kunu voomuduumba Muluungu na sawúti nkuulu, sa myuujíisa yoosi ˆvajáa voona Yésu yoobweeyya.
38 Vaseáa jei,

“Atalariwa Mutemi ˆyookuuja kwa irina ra IJUVA!
Mwiikalo muuja kurumwii na nkongojima kwa Muluungu ˆAri Mweerimweeri.”✡

39 Vamwi va Mafarisáayo ˆvajáa vamwaari mura mpukii, maa vakamusea Yésu, “Mukiindya, valairirye vapooji vaako vakirinye.”
40 Yésu akavasea, “Ni kuvawyiira niise, kooni ava vakíriinye, mawye tula yari isóso.”

Yésu Yookuuririira Múuji wa Yerusalému

41 Yésu akasengerera múuji wa Yerusalému. ˆAkuuyone múuji, maa akuuririra,
42 yoosea, “Ngaari wataanga siku ihi yara ˆyari kuretera mwiikalo muuja, haaha yaviswa miiswii yaako.
43 Kikomi, siku kuuja jiise, vavi vaako kukereesa vari, na kuriingiriira vari nkaande joosi na kukitira vari isii.
44 Kukukanya vari weewe na vaantu vaako voosi. Kei si vari reka iwye baa rimwi mweeri ya riingi tuku, sa si utaanga mpiindi Muluungu uuja na kwaako tuku.”

Yésu Kaayii Njija ya Iuva
(Matáayo 21:12-17; Maáriki 11:15-19; Yoohánni 2:13-22)

45 Aho, Yésu akiingira Kaayii Njija ya Iuva akaanda vakibirya vaantu ˆvaváa iyoombe viintu aho.
46 Akavasea, “Yaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho, ‘Nyuumba yaani kuva iri nyuumba yo muloomba Muluungu.’✡ Maa kaa, nyuunyu mwiiválandwiire ikava ‘mpaanga ya viívi.’✡”

✡ **19:38** Laanga Sabúuri 118:26. ✡ **19:46** Laanga Isáaya 56:7. ✡ **19:46** Laanga Yeremía 7:11.

47 Kira siiku akiindyáa Kaayii Njija. Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya
va Miiro na valongooli va vaantu vasaakiráa njira yo muulaa Yésu.
48 Maa kaa, vakasova njira sa vaantu voosi vateereráa masáare yaachwe na vamuteeráa
matu kamwi.

20

Yésu Yoofoorimwa Luviro Lwaachwe
(Matáayo 21:23-27; Maáriki 11:27-33)

1 Siku imwi, Yésu avavariyuriráa Masáare Maaja vaantu waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva.
Vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakiindya va Miiro na vawosi vakamuujira.
2 Aho, vakamuurya voosea, "Tuwyiire ni kwa wiimiriri wa ani wootumama masáare aya?
Ni ani akuheera wiimiriri uhu?"
3 Ne akavasea, "Naani kuvuurya ndiri, muungwyiire,
4 eri, ubatíiso wa Yooháani ni kurumwii wafuma, baku kwa vaantu?"
5 Aho, vakaluusikan'ya voovo kwa voovo, "Kooni taséire 'Wafuma kwa Muluungu,' sea ari,
'Haaha amwi si mwamuruma?'
6 Maa kaa, koon taséire, 'Wafuma kwa vaantu,' vaantu voosi kutuvaa vari na mawye
tukwye sa vaantu voosi vamuruma Yooháani ni muláali na mutwe wa Muluungu."
7 Aho, maa re vakamusea, "Si tamányire kuuntu wiimiriri waachwe ˆwafuma tuku."
8 Yésu ne akavasea, "Naani si ndiri vawyiira ni kwa wiimiriri urikwi nootumama aya
tuku."

Yésu Yoovafwaanirirya Vakúúlu va Vayahúudi na
Varimi Vavi
(Matáayo 21:33-46; Maáriki 12:1-12)

9 Aho, maa Yésu akaanda kuvavaira vaantu lusímo ulu, "Muuntu umwi ajáa ahaanda
misabíibu iwundii kwaachwe. Iro iwunda akarikojya kwa varimi. Maa yeeye akakera njira
na isi ya kuli. Uko akiita kiikala kwa siku ˆjiri foo.
10 Mpiindi jo chwa ˆjikafike, akamutuma mutumami waachwe kwa vara vaantu sa
vamuheere haantu haachwe ha sabíibu ˆvachwíire. Maa kaa, vara varimi ˆajáa avakojya
vakamuvaa ura mutumami, maa vakamukibirya na mikono mituhu.
11 Akamutuma mutumami wiingi, uhu ne vakamuvaa, vakamubweeyyirya masáare ya
soni, maa vakamukibirya na mikono mituhu.
12 Kei akamutuma wa katatu, uhu ne vakamutamikya, maa vakamufweitira na weerwii
ya iwunda.
13 Maa re mweeneiwunda ra misabíibu akiiyurya, 'Che ndiri bweeyya? Haaha kumutuma
niise mwaana waani. Uhu namweenda maatuku! Uhu ifaanaa vamunyemye.'
14 Maa kaa, vara ˆvakojiwa iwunda ˆvakamoone vii, maa vakiiwyiira voovo kwa voovo
voosea, 'Uhu noo mupaari wa iri iwunda. Tumuulae haaha sa upaari waachwe uve wiiswi.'
15 Vakamufweitira na weerwii ya iwunda ra misabíibu, maa vakamuulaa."
Aho, Yésu akavuurya, "Haaha mweeneiwunda che ari vabweeyya vaantu vara?
16 Kuuja ari na kuvuulaa ari avo vaantu ˆavakojya iwunda na kuvakojya ari vaantu viingi
iri iwunda ra misabíibu." Vaantu ˆvakateere ayo masáare, maa vakasea, "Aka tuku! Kari baa
luu vifumire vii tuku!"
17 Yésu akavalaanga, maa akavasea, "Masáare aya ˆYari Mpeho ni che yaluusa?
'Iwye ˆrasiitwa ni vajeengi,
ravíire iwye ikuulu ra kichurii.'✡
18 Kira muuntu ˆawíjaa mweeri ya iwye iri, ng'enyekang'enyeka ari, na ura ˆriri muwyiira,
chinika ari kamwi."
19 Vakiindya va Miiro, na vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakasaakira njira yo mukwaata
chaangu sa vajáa vatáangire lusímo ulo ni voovo lujáa lwavalúusire. Maa kaa, vakavoofa
vaantu.

Kuriha Kóodi kwa Kaisáari
(Matáayo 22:15-22; Maáriki 12:13-17)

20 Aho, vakúúlu va Vayahúudi vakava voomuriira iyeo. Vakatuma vaantu viibweeyye
vawoloki sa vandoomusola. Vabweeyyáa jei sa vapate kiintu cho mukwaatira, vamuviike
isi ya ngururu na wiimiriri wa gávana.
21 Avo vuurikiriri vakamuurya, "Mukiindya, tamányire weewe ulúusaa na uváriyulaa ya
kimáári. Weewe si woófaa ukúúlu wa vaantu tuku, weewe wakíindyaa kimáári ja ˆvyeene
Muluungu asáakaa.
22 Eri, ndairiri jaruma tundooriha kóodi kwa Kaisáari baku tuku?"

✡ **20:17** Laanga Sabúuri 118:22.

23 Maa kaa, Yéesu akataanga ʉkwaata waavo, maa akavasea,
24 “Ndairi mpía ya dináari. Buuwo ɨhɨ na irina ɨrɨ nɨ vya ani?” Vakuuyirya voosea, “Nɨ vya Kaisáari.”
25 Aho, Yéesu akavasea, “Vya Kaisáari, mʉheeri Kaisáari. Na vya Mʉlʉʉngʉ, mʉheeri Mʉlʉʉngʉ.”
26 Vakasiindwa kʉmʉkwaata kwa yara ˆalʉʉsáa mbere ja vaantʉ. Vakahwaalala maatʉkʉ vii kwa vira ˆvyeene uuyiryáa, vakakirinya sawu.

Kʉfʉfʉka
(Matáayo 22:23-33; Maáriki 12:18-27)
27 Mpɨɨndɨ ˆjikalooke, Masadukáayo, noo kʉsea vaantʉ vara ˆvaséaa kusiina kʉfʉfʉka tʉkʉ, vajáa vamʉʉjɨra Yéesu,
28 maa vakamuurya, “Mukiindya, Músa ajáa atwaandɨkɨra, ‘Koonɨ mʉʉntʉ akwíire baa kʉva na vaana tʉkʉ, mwaanaavo yoosaakwa amʉpaale ʉwo mʉlala sa amʉvyaarɨre vaana mwaanaavo ʉra ˆaakwya.’✡
29 Haaha, kʉjáa kwatɨite vaana valʉme mufungatɨ va mʉʉntʉ ʉmwɨ. Ndaambere yaachwe ajáa aloola, maa akawulala baa kʉva na mwaana tʉkʉ.
30 Wa kavɨrɨ [akamʉpaala ʉwo mʉlala, ne akawulala baa reka mwaana tʉkʉ.]
31 Wa katatʉ ne akamʉpaala ʉwo mʉlaala, ne akakwya baa reka mwaana tʉkʉ. Ɨkava viivyo kwa vaana voosi mufungatɨ ˆvamʉloola ʉra mʉʉntʉ muki, na kusiina ˆareka mwaana tʉkʉ.
32 Maa reerʉ ʉra mwaana muki akawulala.
33 Haaha, sikʉ ya ʉfʉfúʉko nɨ muki wa ani arɨ kʉva? Sa ajáa aloolwa nɨ voosi mufungatɨ.”
34 Yéesu akavasea, “Aha weerwii vaantʉ valóolaa no loolwa.
35 Maa kaa, vara ˆvarɨ valwa nɨ Mʉlʉʉngʉ, vafʉfʉlwe fuma inkwyii na vaturye nkalo weerwii ifya, avo sɨ varɨ loola no loolwa tʉkʉ.
36 Ava sɨ varɨ kukwya kei tʉkʉ, sa avo kʉva varɨ ja mirimʉ miija. Voovo nɨ vaana va Mʉlʉʉngʉ sa voovo nɨ vaana ˆvafʉfʉlwa.
37 Maa kaa, kwa isáare ra vara ˆvaakwya kʉfʉfʉka, baa Músa alʉʉsa vaantʉ ˆvaakwya fʉfʉka varɨ. Alʉʉsa aya masáarii ya rɨra itʉʉndʉ ˆrakoreráa mooto. Alʉʉsa ˆakamwaanɨrire Ijʉva nɨ Mʉlʉʉngʉ wa Aburahámu, Mʉlʉʉngʉ wa Isaka na wa Yaakúupu.*
38 Yeeye sɨ Mʉlʉʉngʉ wa vaantʉ ˆvaakwya tʉkʉ. Yeeye nɨ Mʉlʉʉngʉ wa vaantʉ ˆvarɨ nkaasʉ, na kwaachwe voosi nɨ nkaasʉ varɨ.”
39 Vamwɨ va vakiindya va Miiro vakamʉsea, “Mukiindya, ulúusire kɨkomi kamwɨ!”
40 Kwaandɨra aho, kusiina ˆayera kumuurya tʉkʉ.

Masía nɨ Mwaana wa Daúdi na Mweenevyoosi
(Matáayo 22:41-46; Maáriki 12:35-37)
41 Aho, maa Yéesu akavuurya, “Eri, nɨ joolɨ vyaava vaantʉ vandoomwaanɨrɨra Masía Mwaana wa mʉtemi Daúdi?
42 Daúdi mweeneevyo alʉʉsa jei kɨtáabwii cha Sabúuri,
‘Ijʉva amuwyɨɨra Mweenevyoosi waanɨ,
“Ikala mʉkono waanɨ wa kʉlʉme,
43 fʉʉrʉ nɨvavɨɨke varɨ vaako,
vave kabambari ko vɨkɨra majeo yaako.” ’✡
44 Koonɨ Daúdi yoomwaanɨrɨra ‘Mweenevyoosi’ waachwe, haaha joolɨ Masía arɨ kʉva Mwaana wa Daúdi?”

Kwiivaa Kɨpeembe
(Matáayo 23:1-36; Maáriki 12:38-40)
45 Na mpɨɨndɨ vaantʉ voosi ˆvamʉteereráa, Yéesu akavasea vapooji vaachwe,
46 “Mʉvalaange neeja vakiindya va Miiro. Voovo veenda kwiivɨkɨra nkáancho ndɨɨhɨ na veenda luumbiwa kwa nyemi masóokwii. Kei, veenda kwiikala machuumbii ya mbere masinagóogii, na na haantʉ ha nyemi ngovii.
47 Vanyáhɨraa nyuumba ja valala. Na ʉkweembi vamʉlóombaa Mʉlʉʉngʉ vilɨɨhɨlɨɨhɨ. Vaantʉ ja ava, heewa varɨ irya ikʉʉlʉ fuma kwa Mʉlʉʉngʉ.”

21

Mpóryo ya Mʉlala
(Maáriki 12:41-44)

✡ **20:28** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 25:5-6. * **20:37** Kɨtáabwii cha Ufumo 3:6, Mʉlʉʉngʉ ajáa amuwyɨɨra Músa masáare aya. Maa kaa, mpɨɨndɨ ijo, Aburahámu, Isaka na Yaakúupu vajáa vawulala aho kalɨ vii. ✡ **20:43** Laanga Sabúuri 110:1.

1 Mpiindi Yéesu ˆajáa Kaayii Njija ya Ijuva, ajáa avoona vasúngaati voovikira mpóryo jaavo
isandúkwii ro vikira mpóryo.
2 Aho, akamoona mulala umwi mukiva yoovikira fipóocho fiviri fya mpía.
3 Aho, Yéesu akavasea, “Kikomi noovawyiira, uhu mulala mukiva atwíire munumuunu
kulookya voosi.
4 Sa ava viingi voosi, vatwíire mpóryo kwa Muluungu sa ukúúlu wa usúngaati waavo. Maa
kaa, uhu mulala na ukiva waachwe, atwíire vyoosi ˆari novyo vyoomubweeyya ave nkaasu.”

Siku ja Uhero
(Matáayo 24:1-2; Maáriki 13:1-2)
5 Vamwi va vapooji va Yéesu vakava voomulaira ˆvyeene Kaaya Njija yajeengwa na
mawye ˆyabooha, baa na viintu vyiingi vya iyoombe ikuulu ˆvyeene vaantu vatoola ja
mpóryo kwa Muluungu. Maa kaa, Yéesu akavasea,
6 “Viintu vyoosi ivi ˆmoovyoona, siku kuuja jiri, kusiina iwye ˆriri chaala mweeri ya iwye
riingi tuku. Yoosi vawa yari na isi!”

Uturikiri ˆWookuuja
(Matáayo 24:3-14; Maáriki 13:3-13)
7 Vapooji vaachwe vakamuurya, “Mukiindya, masáare ayo ni naadi ˆyari fumira? Na
isháara che jiri laira yaséngeriire fumira?”
8 Yéesu akavasea, “Laangi neeja, kari mukóoverwaa tuku. Vaantu ˆvari foo kuuja vari kwa
irina raani voosea, ‘Niini noo yeeye!’ Na viingi sea veende, ‘Mpiindi jo herererya ni aha
miiswii jiri!’ Kari muvatúubaa tuku!
9 Mpiindi ˆmuri teera mbuwo ja nkoondo na masáare ya ntiribuka, kari moófaa tuku. Ayo
yoosi ni mpaka yafumire ta, maa kaa, ura uherereryo wa yoosi ukaari.”
10 Kei akavasea, “Isi kiinula iri nkoondo na isi yiingi, na utemi umwi kiinula uri nkoondo
na utemi wiingi.
11 Kuva kuri na vitiíntima vikuulu, njala ya imalo na ndwáala jo kiihokererya haantu
haantu. Kei kuva kuri na viintu ˆvyookoofya na isháara ˆjiri foo fuma kurumwii.
12 Maa kaa, ayo de yafumire, vaantu kuvakwaata veende na kuvaturikirya veende.
Vatwaala veende mukalamurirwe masinagógii na kuvachuunga veende munyololwii. Kei,
twaalwa mweende na kwa vatemi na kwa gávana sa mulamurirwe. Ivi vyoosi ni sa irina
raani.
13 Ihi kuvaheera iri nkalo nyuunyu yo vabweeyya vataange kimaari.
14 Maa kaa, mulamule kureka kwiitweetya mitimii yaanyu ni che muri luusa mbere ya
balása tuku.
15 Sa niini kuvaheera neende masáare ya tooti ˆmeene mwiindoolusa. Na masáare ayo,
kusiina muvi waanyu ˆari daha kuyuuyirya au kuyasiita tuku.
16 Varindukwa mweende baa ni vavyiiri vaanyu, vaanaanyu, vanduu vaanyu na vijeengi
vyaanyu. Kei vamwi vaanyu, vaantu kuvuulaa veende.
17 Suulwa muri ni vaantu voosi sa mwaanduma niini.
18 Maa kaa, baa lujwíiri lumwi vii lwaanyu si luri rimira tuku.
19 Ko yimirirya, lamurirya muri nkaasu yaanyu.

Kusaambulwa kwa Yerusaléemu
(Matáayo 24:15-21; Maáriki 13:14-19)
20 Mpiindi ˆmuri koona múuji wa Yerusaléemu waríingiriirwe ni valukaluka va vavi
vaanyu, mutaange kusaambulwa kwaachwe kwaséngeriire.
21 Mpiindi ijo, vara ˆvari Yudéea vatijire njuulwii. Vara ˆvari kati na kati ya múuji vafume
na weerwii ya múuji. Na vara ˆvari mawundii kari viingire na múujii tuku.
22 Sa siku ijo, kuva jiri siku ja irya, sa yara ˆyaandikwa yakiimane.
23 Ni mpolai kwa vara ˆvari kuva varuto, na vara ˆviindookoonkya siku ijo! Mpiindi ijo,
kuva kuri na imalo ikuulu kuri weeru yoosi, na nkalari ya Muluungu veera iri mweeri ya
vaantu va mbyaala ihi.
24 Vaantu ˆvari foo kuulawa vari na nyaasuka, na viingi twaalwa vari na utúmwii isi jiingi.
Na múuji wa Yerusaléemu kindairirwa uri ni vaantu si ˆvari Vayahúudi, fuuru mpiindi jaavo
jo kuuyimirira jisire.

Kuuja kwa Mwaana wa Muuntu
(Matáayo 24:29-31; Maáriki 13:24-27)
25 Mwaasu, mweeri na nyényeeri koonekya viri isháara. Na kuri weeru, isi kuva jiri na
uturikiri, mayiya kuva yari na vidandárika na mapúunta makuulu ˆyari na mukíindo.
26 Vaantu kindooyirika veende sa woowa. Kiisea veende irya ikuulu kuuja riise sa ngururu
ja kurumwii singisika jeende.

27 Aho, kumoona vari Mwaana wa Muuntu yookuuja machwii na ngururu na nkongojima nkuulu.
28 Mpiindi aya ˆyari kaanda fumira, mwiime neeja na muve na cheeru sa ununuuli waanyu waséngeriire."

Lusímo lwa Musaambu
(Matáayo 24:32-35; Maáriki 13:28-31)
29 Aho, akavavaira lusímo ulu, "Ririkani musaambu na miti yiingi yoosi.
30 Mpiindi ˆmuri koona yaándire turika, mwatáangaa mpiindi ja irutira jaséngeriire.
31 Noo jeyyo, ˆmuri koona viintu ivi vyoofumira, taangi Utemi wa Muluungu waséngeriire.
32 Kimaari noovawyiira, mbyaala ihi si iri looka tuku keende masáare aya yoosi si yanafumira.
33 Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaani si yari looka vii kaa tuku.

Mulaange Neeja
34 Mulaange neeja, kari mitima yaanyu iremeerwe ni ureevi, uláku na uturikiri wa nkaasu ihi tuku. Bweeyyi jeyyo, sa siku ya Mwaana wa Muuntu kuuja iri koonka na koonka.
35 Siku iyo, kuuja iri ja muteo kwa vaantu voosi va weeru.
36 Haaha muve miiso. Mundoomuloomba Muluungu sa avaheere ngururu jo nehera aya yoosi ˆyari fumira. Aho, mudahe kwiima mbere ya Mwaana wa Muuntu."
37 Kwa siku joosi ijo, Yéesu akiindyáa vaantu Kaayii Njija. Na kyuulwa ˆkikiingire atamanyáa noo laala Luulwii lwa Miseitúuni.
38 Na kira siiku vaantu valaaváa namutóondo noo muteerera Kaayii Njija.

22

Yúuda Yoolamula Kumuvalanduka Yéesu
(Matáayo 26:1-5, 14-16; Maáriki 14:1-2, 10-11; Yoohaani 11:45-53)
1 Haaha mpiindi ja ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa usasi noo kusea Paásika ijáa yaséngeriire.
2 Na mpiindi ijo, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro vasaakiráa njira yo muulaa Yéesu. Vabweeyya jeyyo sa vavoofáa vaantu.✡
3 Irimu rikamwiingira Yúuda ˆaséwaa Isikarióoti, umwi wa vapooji ikimi na vaviri va Yéesu.
4 Aho, Yúuda akatamanya na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakúúlu va valukaluka va Kaayii Njija ya Ijuva. Akiirumira novo ˆvyeene ari muvarinduka sa vamukwaate.
5 Isáare iro rikaveerya mitima na vakiirumira kumuriha mpía.
6 Yúuda akaruma na akaanda saakira njira yo muvarinduka Yéesu mpiindi kusiina mpuka ya vaantu.

Kwiimya Neeja Paásika
(Matáayo 26:17-25; Maáriki 14:12-21; Yoohaani 13:21-30)
7 Siku ya ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa usasi ikafika. Siku iyo noo muundi ˆiri mpeho sa Paásika yasiinjwáa.✡
8 Aho, maa Yéesu akavatuma vala Peéteri na Yooháani akavasea, "Tamanyi, mukatwiimirye neeja chóorya cha Paásika, twiirye hamwi."
9 Novo vakamuurya, "Hai woosaaka tukwiimirye neeja chóorya cha Paásika?"
10 Yéesu akavasea, "Mpiindi ˆmuri kiingira múujii, lumana muri na muuntu mululme umwi iitíikire suviya ya maaji. Mutuubi uwo muuntu mululme fuuru nyuumba ˆari kiingira.
11 ˆMuri kiingira, musei mweenenyuumba, 'Mukiindya yookuurya, hai kiri chúumba cha vayeni kuuntu ˆndiri riira chóorya cha Paásika na vapooji vaani?'
12 Na yeeye kuvoonekya ari, baanka nkuulu ˆiri gorófii kwaviikwa viintu vyoosi neeja. Iyimyi neeja Paásika haaho."
13 Aho, vakatamanya, ˆvakafike uko, vakashaana kira kiintu ja ˆvyeene ajáa avawyíriire. Maa vakiimya neeja chóorya cha Paásika.

Chóorya cha Mweenevyoosi
(Matáayo 26:26-30; Maáriki 14:22-26; 1 Vakorínto 11:23-25)
14 Mpiindi ˆjikafike, Yéesu akiikala méesii hamwi na vatumwi vaachwe, kurya chóorya.
15 Aho, akavasea, "Naméririye mati maatuku vii, nirye chóorya cha Paásika na nyuunyu, de kuturikiriwa kwaani kufike.
16 Ni kuvawyiira niise, si ndiri kurya Paásika kei tuku, fuuru siku ˆiri kiimana Utemii wa Muluungu."
17 Aho, akatoola nduvo, akamuduumba Muluungu, yoosea, "Tooli nduvo ihi voosi munywe!

✡ **22:2** Laanga Lúka 19:47-48. ✡ **22:7** Laanga Ufumo 12:3-6.

18 Ni kuvawyiira niise, kwaandira haaha si ndiri kunywa kei diváai tuku fuuru Utemi wa Muluungu ˆuri kuuja."
19 Aho, akatoola mukáate, akamuduumba Muluungu, akuubendulabendula akavaheera yoosea, "Uhu ni muviri waani ˆwootoolwa sa nyuunyu. Bweeyyi jei sa nkumbukira yaani!"
20 Viivyo ˆvakahumule kurya, akatoola nduvo, akasea, "Nduvo ihi ni muháko mufya wa Muluungu wa sakami yaani ˆyookiitika sa nyuunyu.
21 Maa kaa, taangi, muuntu ˆyookuunvarinduka amwaari yoorya na niini.
22 Kikomi Mwaana wa Muuntu tamanya iise noo kuulawa ja ˆvyeene Muluungu asaaka vive. Maa kaa, ni mpolai kwa muuntu ˆari muvarinduka."
23 Aho, vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo, "Ni ani kuri suusu ˆari daha tumama isáare iri?"

Ni Ani noo Mukúúlu?

24 Vapooji va Yéesu vakaanda kwiiruta ndihi, ni ani kati na kati yaavo ˆari mukúúlu.
25 Aho, Yéesu akavasea, "Vatemi va vaantu si ˆvari Vayahúudi na vakúúlu vaavo, vaviimiriraa vaantu vaavo na ngururu. Na kei, vara ˆvalaíraa vatiite wiimiriri mweeri yaavo, viiyániriraa ni vaambiriryi va vaantu.
26 Maa kaa, nyuunyu kari mwiifwaane novo tuku. Kiri vyoova jeyyo, muuntu mukuulu waanyu ave ja muduudi kulookya voosi. Kei, ura ˆari mulongooli wa vaantu, ave ja mutumami waanyu.
27 Iririkani! Mukúúlu ni arikwi? Ni ura ˆiíkalaa méesii kurya au ni ura ˆatúmamiraa vaantu méesii? Eri, si ura ˆiíkalaa kurya tuku wuu? Haaha niini ndiri umwi waanyu ja ura ˆavatúmamiraa vaantu.✡
28 Nyuunyu mwachaala na niini siku joosi ˆnayerwáa.
29 Haaha, ja ˆvyeene niini naheewa Utemi ni Taáta waani, baa niini ni kuvaheera niise utemi.
30 Jeyyo, kurya mweende no nywa méesii ya Utemii waani. Kei, kiikala mweende machuumbii ya kitemi na lamurira mweende nkolo ikimi na iviri ja Isiraéeli."

Yésu Yoolusa Peéteri Sea Ari si Amumányire Tuku
(Matáayo 26:31-35; Maáriki 14:27-31; Yoohaani 13:36-38)

31 Yéesu akasea, "Simóoni, Simóoni, Irimu ralóombire sa riveere nyuunyu ja viintu murimi ˆeéraa ngáano.
32 Maa kaa, nakulóombiire weewe Simóoni kuruma kwaako kudiire keeheka. Na ˆuri kuunhindukira, uvaheere mutima vaanaanyu."
33 Peéteri akamusea, "Ee Mweenevyoosi, niini niímire neeja kutwaalwa na munyololwii hamwi na weewe, baa kukwya hamwi na weewe!"
34 Yéesu akamusea, "Peéteri, nookuwyiira de nkukululume iviike uchiku wa isiku, kuunsiita uri katatu woosea si wuumányire tuku!"

Kuyimirirya Ufafu

35 Aho, maa Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, "ˆNkavatume bila mpía, bila mufuko wo kiinjira na bila viráatu, mujáa mwasirirwa ni kiintu wuu?"✡ Novo vakuuyirya vakasea, "Tuku, si tasirirwa ni kiintu chochoosi tuku!"
36 Aho, akavasea, "Haaha kooni muuntu ari na mufuko wa mpía uusumule, na ura ˆari na mufuko wo kiinjira uusumule. Na ura ˆasiina nyaasuka, avae iyoombe nkáancho yaachwe awule nyaasuka.
37 Sa ni kuvawyiira niise, Masáare ˆYari Mpeho ni mpaka yakiimane kuri niini, 'Avalwa hamwi na ˆvawúnaa miiro.'✡ Kikomi yara ˆyaandikwa sa niini ni kiimana yiise."
38 Vapooji vaachwe vakamusea, "Mukúlu, laanga kwatiite nyaasuka iviri aha." Ne akavasea, "Yatóoshiirye."

Yésu Yoomuloomba Muluungu Luulwii lwa Miseitúuni
(Matáayo 26:36-46; Maáriki 14:32-42)

39 Hara, maa Yéesu akadoma na Luulwii lwa Miseitúuni ja viintu ˆiijuvira na vapooji vaachwe vajáa vamutúubire.
40 ˆVakafike aho, maa akavasea vapooji vaachwe, "Muloombi Muluungu sa mudiire kwiingira mutehwii!"
41 Aho, akavareka kuli kuli ja iwumo ra iwye. Akachwaama akaanda kumuloomba Muluungu
42 yoosea, "Taáta! Kooni viri kweerya mutima, nooloomba wuunseyyirye nduvo ihi ya uturikiri. Maa kaa, kari vive ja ˆveene noosaaka tuku, vive ja ˆvyeene woosaaka weewe." [

✡ **22:27** Laanga Yoohaani 13:1-20. ✡ **22:35** Laanga Lúka 10:4. ✡ **22:37** Laanga Isáaya 53:12.

43 Murimu muuja fuma kurumwii ukamufumira, maa ukamuheera ngururu.
44 Yéesu akatuuba loomba munumuunu na ajáa atiite uturikiri na alungurirá ni usuungu. Na mpiindi ˆaloombáa, irutira raachwe rikava ja matóonti ya sakami yoowya na isi.]
45 Aho, akiinuka hara kuuntu ˆamuloombáa Ijuva, akahinduka na kwa vapooji vaachwe. Kura akavashaana valíire, sa vajáa vakátiire sa viintu vajáa vaviswíire.
46 Akavuurya akavasea, “Sa che munyéyyiirye? Inuki, muloombi Muluungu, kari ji mwiingire mutehwii tuku.”

Yéesu Yoovarindukwa na Yookwaatwa
(Matáayo 26:47-56; Maáriki 14:43-50; Yoohaani 18:3-11)

47 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari yooluusika na vapooji vaachwe, mpuka ya vaantu ˆvalóngwiirwe ni Yúuda, umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri, ikafika. Yúuda akamuseeserera Yéesu sa amusundire.
48 Maa kaa, Yéesu akamusea, “Aka Yúuda! Eri, ni kumuvarinduka wiise Mwaana wa Muuntu ko munsundira wuu?”
49 Vapooji va Yéesu ˆvakoone yara ˆyari fumira, maa vakamuurya Yéesu, “Mukúlu, tuvatemeteme na nyaasuka wuu?”
50 Hahara, umwi waavo akamutema na nyaasuka mutumami wa mweeneisi mukuulu, kutu kwa kulume dúú.
51 Maa kaa, Yéesu akasea, “Reki!” Aho, akamusaasya kura kutu na ura muuntu akahola.
52 Aho, maa Yéesu akavuurya vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakúúlu va valukaluka va Kaayii Njija ya Ijuva na vawosi ˆvajáa vuújire, “Niini ndiri muhóki vaantu viintu muújire na nyaasuka na nkusi wuu?
53 Siku joosi nijáa na nyuunyu waámii wa Kaaya Njija, maa kaa, kura si mwaankwaatáa tuku. Haaha vyavíire mpiindi jaanyu, mpiindi mutemi wa kilwiirya ˆyookiimirira!”

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku
(Matáayo 26:57-58, 69-75; Maáriki 14:53-54, 66-72; Yoohaani 18:12-18, 25-27)

54 Aho, vakamukwaata Yéesu, maa vakamutwaala fuuru kaayii kwa mweeneisi mukuulu. Peéteri ne akatuuba nyuma kwa kuli.
55 ˆVakakorye mooto katikati ya waama, maa vakiikala hamwi vookoota mooto. Peéteri ne akiikala hamwi novo.
56 Mutumami umwi wa kiintu kiki akamoona Peéteri iíkyiire hara mootwii. Akamulaanga neeja, maa akasea, “Baa muuntu uhu ni hamwi aari na Yéesu.”
57 Maa kaa, Peéteri akasiita yoosea, “Aka, muuntu muki, si namumányire tuku!”
58 Mpiindi kiduudi muuntu umwi akamoona Peéteri, maa akamusea, “Baa weewe uri umwi waavo!” Maa kaa, Peéteri akasea, “We muuntu we, niini tuku!”
59 Ja isaa rimwi jei ˆrikalooke, muuntu wiingi akuumirirya yoosea, “Kikomi muuntu uhu ni hamwi aari ne sa baa yeeye woosi ni Mugaliláaya.”
60 Aho, Peéteri akamusea, “We muuntu we, si nootaanga kira ˆwooluusa tuku!”
Hahara viintu ˆaluusáa masáare ayo, nkukulume ikaviika.
61 Aho, Mweenevyoosi akiilorera, akamulaanga Peéteri. Peéteri akakumbukira masáare ˆmeene aari awyíriirwe ni Mweenevyoosi, “Isiku nkukulume si inaviika, sea uri si waamányire tuku katatu.”
62 Peéteri akafuma na weerwii, maa akiita koorira maatuku vii.

Valukaluka Voomuhenchula Yéesu
(Matáayo 26:67-68; Maáriki 14:65)

63 Vara vaantu ˆvamulaangiriryáa Yéesu vakaanda kumuhenchula no muvaa.
64 Vakamuchuunga ntaami miiswii, maa de vandoomuhenchula voosea, “Hooni taanga ni ani ˆakuváire?”
65 Vakatuuba kumutukira munumuunu.

Yéesu Yootwaalwa na Mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi
(Matáayo 26:59-66; Maáriki 14:55-64; Yoohaani 18:19-24)

66 ˆKukamwaae, Balása Nkuulu ya vawosi, hamwi na vakúúlu va veeneisi va Ijuva, na vakúúlu va vakiindya va Miiro vakalumana. Yéesu ne akareetwa na mbere yaavo.
67 Aho, vakamuurya voosea, “Tuwyiire! Weewe noo Masía wuu?” Yéesu akavasea, “Baa kooni navawyíriire si muri ruma vii tuku.
68 Kei baa kooni navuúriirye, si muri kuuyirya vii tuku.
69 Maa kaa, kwaandira haaha Mwaana wa Muuntu iíkyiire mukono wa kuluume wa Muluungu Mweenengururu.”
70 Aho, voosi vakamuurya, “Eri, weewe noo Mwaana wa Muluungu wuu?” Yeeye akavasea, “Nyuunyu mulúusire niini ndiri!”

71 Aho, maa vakasea, “Ushahíidi wiingi urikwi kei toosaaka kulookya uhu? Suusu veeneevyo tatéiire fuma mulomwii waachwe.”

23

Yéesu Yootwaalwa na kwa Gávana Piláato
(Matáayo 27:1-2, 11-14; Maáriki 15:1-5; Yoohaani 18:28-38)

1 Aho, Balása Nkuulu yoosi ya Vayahúudi ikiinuka, maa vakamutwaala Yéesu na kwa Piláato.
2 Vakaanda kumusitaakya voosea, “Tamuteera uhu muuntu yookiindya vaantu vave vasaambu kuri isi yiitu. Avakáan’yaa vaantu vareke kuriha kóodi kwa Kaisáari, kei aséaa yeeye noo Masía, na ni Mutemi.”
3 Jeyyo Piláato akamuurya Yéesu, “Weewe noo mutemi wa Vayahúudi wuu?” Yéesu akasea, “Weewe ulúusire.”
4 Aho, Piláato akavasea vakúúlu va veeneisi va Ijuva na mpuka ya vaantu, “Si nookoona uvi wa uhu muuntu tuku!”
5 Maa kaa, voovo vakuumirirya voosea, “Uhu muuntu yoosoonka vaantu kwa ukiindya waachwe kwa isi yoosi ya Vayahúudi. Aandira uko Galiláaya mpaka afíkire kunu Yerusaléemu.”

Yéesu Mbere ya Heróode
6 Piláato ^akateere ayo, maa akuurya, “Uhu muuntu ni Mugaliláaya wuu?”
7 ^Akataange Yéesu ni muuntu wa Galiláaya, maa akamutwaala na kwa Heróode. Heróode noo ajáa mutemi wa Galiláaya na mpiindi ijo ni Yerusaléemu ajáa.
8 Heróode ^akamoone Yéesu, akavyeenda maatuku vii sa ajáa ateera masáare Yéesu ^atumamáa, sa jeyyo, asaakáa kumoona Yéesu kwa siku ^jiri foo. Kei, ajáa atiite mpiima yo moona Yéesu yootumama ishára na myuujíisa ^yiísimiresimire.
9 Aho, akamuurya Yéesu masáare ^yari foo, maa kaa, Yéesu si uuyirya kiintu chochoosi tuku.
10 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro vajáa viímire voomusitaakya Yéesu na ngururu.
11 Heróode na valwi nkoondo vaachwe vakaanda kumuhenchula Yéesu no mubwiitira. Vakamuvikira ingo ja kitemi, maa vakamuhinduula na kwa Piláato.
12 Keende siku iyo, Heróode na Piláato vakava vijeengi. De ayo yafumire Piláato na Heróode ni ja kúri na nyaáu vajáa.

Yéesu Mbere ya Piláato
(Matáayo 27:15-26; Maáriki 15:6-15; Yoohaani 18:38-19:16)
13 Mpiindi kiduudi, Piláato akavaanirira vakúúlu va veeneisi va Ijuva, vakúúlu va Vayahúudi na vaantu viingi.
14 Aho, akavasea, “Nyuunyu mumuréetire uhu muuntu na kwaani na musére yoovakiindya vaantu vave vasaambu. Haaha niini namuchúkurumire mbere yaanyu, maa kaa, niíne asiina uvi tuku.
15 Baa Heróode si iíne isáare roroosi tuku ro mulamurira muuntu uhu, na noo ^chooreka amuhíndwiire na kuri suusu. Ja ^vyeene mookoona kusiina kiintu chochoosi ^cheene muuntu uhu atúmamire ^choobweeya iime neeja kukwya tuku.
16 Haaha ni lairirya niise avawe mijeléedi, maa de nimurekere.” [
17 Piláato ajáa atiite tuuva yo muchungurira muuntu umwi ^achuungwa mpiindi ja ngovi ya Paásika.]
18 Aho, vaantu voosi vakatula isóso na ngururu voosea, “Muuntu uwo uulawe, tuchungurire Baráaba!”
19 Uhu Baráaba ajáa achuungwa sa ntiribuka ^ng’eene ajáa abweeyya múujii na so kuulaa muuntu.
20 Piláato asaakáa kumurekera Yéesu, sa jeyyo, akaluusika kei na vaantu.
21 Maa kaa, voovo vakatuuba tula isóso voosea, “Muning’in’ye musaláabii fuuru akwye, muning’in’ye musaláabii fuuru akwye!”
22 Lwa katatu Piláato akavuurya, “Sa che? Ni uvi urikwi uhu muuntu ^abwéeyyiirye? Niini si niíne uvi wowoosi wo bweeyya uulawe tuku. Sa jeyyo, lairirya niise avawe mijeléedi, maa de nimurekere.”
23 Maa kaa, vaantu vakatuuba tula isóso munumuunu, voosaaka Yéesu aning’iniwe musaláabii fuuru akwye. Jeyyo, isóso raavo rikasiinda.
24 Aho, Piláato akalamula kubweeyya ja ^vyeene vasaakáa.

25 Piláato akamʉchʉngʉrira ʉra mʉʉntʉ ˆvamʉsaakáa, ˆajáa achuungwa so reeta ntiribʉka na so kʉʉlaa. Akamʉkwaatya Yéesu mikonwii ya valwi nkoondo vaachwe va Kirúumi, sa vamʉbweeyyirye ja ˆvyeene Vayahúudi vasaakáa.

Yéesu Yooning'iniwa Mʉsaláabii
(Matáayo 27:32-44; Maáriki 15:21-32; Yooháani 19:17-27)

26 Njirii, mpiindi ˆvamʉtwaaláa Yéesu noo muning'in'ya, vakalʉmana na mʉʉntʉ ʉmwi ˆaséwaa Simóoni, mʉʉntʉ wa múuji wa Kiréene.* Yeeye ni iwundii afumáa. Valwi nkoondo vakamʉkwaata, vakamʉdoomererya avereke mʉsaláaba nyuma ya Yéesu.

27 Vaantʉ ˆvari foo vamutuubáa Yéesu. Vamwi va vaantʉ avo, ni vaantʉ vaki ˆveene vamʉririráa no myaaha.

28 Yéesu akiilorera, akavasea, "Nyuunyu vahíínja va Yerusaléemu, kuundiriri niini tʉkʉ! Irririri nyuunyu na vaana vaanyu!

29 Laangi, fika jiri mpiindi vaantʉ lʉʉsa vari, 'Vatalariwa ˆvawuumba, vara si ˆvavyaala na vara masʉʉsʉ yaavo si ˆyoonkwa.'

30 Aho,
'Kujisea vari njʉʉlʉ "Tuwyiiri!"
Na viduunda "Tukunikiriri!" '✡

31 Sa koonⁱ vookʉʉbweeyyirya jei mʉti ˆʉri icho, ni jooli viri kʉva kwa mʉti ˆwʉʉma?"

32 Mpiindi ijo, kʉjáa kwatiite viívi vaviri ˆvatwaalwáa sa vakʉʉlawe hamwi na Yéesu.

33 ˆVakafike haantʉ ˆhaséwaa Kisáaya cha Mʉtwe, vakamuning'in'ya Yéesu mʉsaláabii hamwi na viívi vaviri, ʉmwi mʉkono wa kʉlʉme na wiingi mʉkono wa kʉmooso, kira mʉʉntʉ mʉsaláabii waachwe. 34 Yéesu akasea, "Taáta, vasee ʉvi waavo wasírire sa si vootaanga kira ˆvootʉmama tʉkʉ." Vakiigaviira ingo jaachwe ko jivaira mbare.

35 Vaantʉ vakiima aho, kʉnʉ voomʉlaanga. Vakúúlʉ va Vayahúudi vakaanda mʉhenchʉla voosea, "Avalamuriryáa viingi, koonⁱ yeeye ni Masía ˆasaawʉlwa ni Mʉlʉʉngʉ ni iilamurirye yeemweene!"

36 Valwi nkoondo novo vakʉʉja, vakamʉhenchʉla, maa vakamʉretera diváai ˆyasasʉka sa anywe.

37 Vakamʉsea, "Kooni kikomi weewe noo mʉtemi wa Vayahúudi, ilamurirye weemweene!"

38 Mweeri yaachwe masáare aya yajáa yaandikwa ibambarii, "ʊʜʉ ɴoo ᴍʊᴛemi wa ᴠayahúudi."

39 ʊmwi wa vara viívi ˆvajáa vaníng'iniiwe ne akamʉtʉkira yoosea, "Weewe si noo Masía? Ilamurirye sa ʉtʉlamurirye na suusu."

40 Maa kaa, ʉra mwiívi wiingi akamʉdalavya yoosea, "Eri, weewe si ʉmoófaa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ wʉʉ? Amwi voosi tahíiwe irya riiro?

41 Suusu, tahókiire iri irya ja ˆvyeene Miiro yalʉʉsa sa vira ˆvyeene tabwéeyyaa. Maa kaa, ʉhʉ mʉʉntʉ si abwéeyyiirye ʉvi wowoosi tʉkʉ."

42 Aho akasea, "Ee Yéesu, nkʉmbʉkira mpiindi ˆʉri kiingira ʊtemii waako!"

43 Yéesu akamʉsea, "Kikomi nookuwyiira, isikʉ kʉva ʉri hamwi na niini ntindikii njija."

Yéesu Yookwya Mʉsaláabii
(Matáayo 27:45-56; Maáriki 15:33-41; Yooháani 19:28-30)

44 Mpiindi ijo, ni ja mpiindi ja mpoloonge jijáa, mwaasʉ ʉkarima fʉʉrʉ mpiindi ja cháámuusi, kilwiirya kikakʉnikirira isi yoosi.

45 Mwaasʉ ʉkareka korera. Ipasía ra Kaaya Njija ya Ijʉva rikaatʉka kati na kati haviri.

46 Yéesu akalʉʉsika na ngururu, yoosea, "Taáta, mikonwii yaako mʉtima waani nuuvíkire." ˆAkalʉʉse ayo, akawulala.

47 Mʉkúúlʉ wa valwi nkoondo ˆakoone ayo ˆyafúmiire, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ yoosea, "Kikomi mʉʉntʉ ʉhʉ ni mʉwoloki aari."

48 Na vaantʉ voosi ˆvajáa viijíingire hara kʉlaanga masáare aya ˆvakoone ayo ˆmeene yajáa yafúmiire, vakahindʉka na kaayii kwaavo kʉnʉ vookiivaavaa kipeembe ni ʉsʉʉngʉ.

49 Maa kaa, vara ˆvajáa vamʉmányire neeja na vara vaantʉ vaki ˆveene ajáa ʉʉjan'ya novo fuma Galiláaya, vajáa viima kʉli, kʉnʉ voolaanga ayo masáare.

Yéesu Yootaahwa
(Matáayo 27:57-61; Maáriki 15:42-47; Yooháani 19:38-42)

50 Haaha kʉjáa kwatiite mʉʉntʉ ʉmwi ˆajáa mʉʉja na mʉwoloki ˆaseváa Yooséefu. Yeeye ni ʉmwi wa Balása Nkʉʉlʉ ya Vayahúudi ajáa.

---

* **23:26** ***Kiréene:*** ʊhʉ ni múuji ˆʉjáa kʉra Afirika kaskasíini. ʊko Vayahúudi ˆvari foo viikaláa, baa Simóoni ni ʉmwi wa Vayahúudi ˆveene vʉʉjáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika. ✡ **23:30** Laanga Hósea 10:8.

51 Uhu Yooséefu, meevo ni múujii wa Arimatáaya ^uri isi ya Yudéea kujáa. Yeeye awoojeráa kuuja kwa Utemi wa Muluungu. Siku iyo, yeeye si ajáa arúmire ulamuli wa viivaachwe wo muulaa Yéesu tuku.
52 Yooséefu akatamanya na kwa Piláato, akitooloomba aheewe muviri wa Yéesu sa akuutaahe.
53 Akuukiimya muviri wa Yéesu, akuufaribirira na sáanda ya kitáani, maa akiita kuutaaha mbiríírii ijáa si ^inataahwa muuntu. Ihi mbiríírra ni ja mpaanga ijáa na ijáa yabokwa mwaalaliwyii.
54 Siku iyo, ni siku yo kiimya neeja siku ya Sabáato ijáa na Sabáato ijáa yaséngeriire kwaanda.
55 Vaantu vaki vara ^vajáa vuujan'ya na Yéesu fuma Galiláaya, vajáa vamutuuba Yooséefu na mbiríírii. Sa jeyyo, vakiiyona ira mbiríírra na muviri wa Yéesu haantu ^ujáa ulá ariiwe.
56 Aho, vakahinduka na kaayii, vakiita kiimya neeja makuta na mooda wo haka muviri. Siku ya Sabáato vakahumuluka ja ^vyeene ulairiri wa Ijuva waluusa.✡

24

Kufufuka kwa Yéesu
(Matáayo 28:1-10; Maáriki 16:1-8; Yoohaani 20:1-10)

1 Haaha siku ya Jumapíiri namutóondo dwii, vara vaantu vaki vajáa vatoola makuta yara ^vajáa viimiiryé neeja, maa vakadoma na mbiríírii ya mpaanga ^ng'eene ijáa yabokwa mwaalaliwyii.
2 ^Vakafike kura, vakashaana rira iwye rafíngiritiiwe fuma mbiríírii.
3 Maa kaa, ^vakiingire na mbiríírii, si vashaana muviri wa Yéesu Mweenevyoosi tuku.
4 Nti ^vakaari vahwáaliire, koonka vaantu valume vaviri viivíkiire ingo njeru ^jilavalava munumuunu ja lulávo vakafumira, maa vakiima heehi novo.
5 Avo vaantu vaki vakoofa munumuunu, vakiinamya mitwe yaavo fuuru isi. Aho, vara vaantu vakavasea, "Sa che moomusaakira ^ari mooyo kwa vaantu ^vaakwya?
6 Asiina aha tuku, afúfukire! Kumbukiri vira ^vyeene avawyiira mpiindi ^ajáa hamwi na nyuunyu kura Galiláaya.
7 Ajáa avasea, 'Vyasaakwa Mwaana wa Muuntu aviikwe mikonwii ya vaantu vavi, aning'iniwe musaláabii fuuru akwye, na siku ya katatu afufuke.' "✡
8 Aho, vakayakumbukira yara masáare Yéesu ^ajáa avawyiira.
9 Avo vaantu vaki vakahinduka fuma mbiríírii. Vakiita koo vawyiira isimwi iri vara vatumwi ikimi na umwi baa na vapooji viingi voosi va Yéesu.
10 Avo vaantu vaki marina yaavo noo vala Maríia Makidaléena, Yooáana na Maríia íyo waala Yaakúupu. Kei kujáa kwatiite vaantu vaki viingi ^vajáa hamwi novo, na ava noo vavawyiira vatumwi masáare aya.
11 Maa kaa, si varuma ayo masáare tuku, vakoona ni ya kihoho vii.
12 Baa neembe ni jeyyo, Peéteri akiinuka, akatamanya itíijo fuuru mbiríírii. ^Akasungirire akoona ingo ja kitáani joong'eene vii. Akahinduka na kaayii kunu yookiiyurya kira ^kifúmiire.

Vapooji Vaviri Voodoma na Emáau
(Maáriki 16:12-13)

13 Haaha siku iyo, kujáa kwatiite vapooji vaviri va Yéesu ^vatamanyáa na iturii rimwi ^raséwaa Emáau. Kufuma Yerusaléemu fuuru Emáau ni ja luyeendo lwa masaa yaviri.
14 Na mpiindi ^vajáa njirii, vakava vookiivaira mbuwo ja masáare ^meene yafumiiré.
15 Mpiindi ^vajáa vakaari voluusika ayo, Yéesu mweeneevyo akavakwaata, maa akaanda yeendan'ya novo.
16 Maa kaa, miiso yaavo yakakunikirirwa vadiire kumutaanga.
17 Yeeye akavuurya, "Ni mbuwo che mukitookiivaira mpiindi ^mooyeenda?" Avo vamaka vakiima kunu vaviswíire.
18 Umwi waavo ^asewáa Kileóopa akamuurya, "Weewe vii noo muyeni si ^umányire masáare ^yafumiiré aha Yerusaléemu siku iji wuu?"
19 Maa Yéesu akavuurya, "Ni masáare yarikwi ayo?" Novo vakamusea, "Masáare ya Yéesu wa Nasaréeti. Yeeye ni muláali na mutwe ajáa, kei ajáa atiite luviro lukuulu mirimwii yaachwe na masáarii yaachwe mbere ya Muluungu na vaantu voosi.
20 Vakúulu va veeneisi va Iuva na vakúulu va aha miitu, vamukwaatya mikonwii ya Piláato sa aheewe irya ro kwya, maa akaning'iniwa musaláabii fuuru akakwya.

✡ **23:56** Laanga Ufumo 20:8-11; Nkumbukira ya Miiro 5:12-15. ✡ **24:7** Laanga Luka 9:22.

21 Maa kaa, ʉhʉ noo tiilaangyáa tununuula arɨ suusu Viisiraéeli fuma kwa vavɨ viitʉ. Kʉlookya ayo, isikʉ nɨ sikʉ ya katatʉ keende ayo ˆyafʉmɨra.
22 Kei kwatɨite vaantʉ vaki va mpuka yiiswi ˆvatʉhwáaliirye isikʉ. Voovo vaarɨ valáavire na mbiríírii.
23 Ʉko mbiríírii, sɨ vʉʉshíhɨine mʉvɨrɨ wa Yéesu tʉkʉ. ˆVakahɨndʉke, vatʉséire, vafúmɨirwe nɨ mirimʉ miija na yavaséire, ‘Yéesu nɨ mooyo arɨ.’
24 Aho, vamwɨ va vaantʉ valʉme va mpuka yiiswi vadómire itɨ́jo na mbiríírii na vashíhɨine ja ˆvyeene vawyɨ́rɨirwe nɨ vara vaantʉ vaki. Maa kaa, voovo sɨ vamwɨ́ne Yéesu tʉkʉ.”
25 Yéesu akavasea, “Aka re nyuunyu mʉrɨ vahoho! Sa che mɨtima yaanyu yafafa jei kuruma masáare yoosi ˆyalʉʉswa nɨ valáali na mʉtwe va Ijʉva?
26 Eri, sɨ vijáa vyasaakwa Masía aturikiriwe kwa njɨra ɨyo, maa de ɨingire nkongojimii yaachwe tʉkʉ wʉʉ?”
27 Akavavariyʉrɨra masáare yoosi ˆyarɨ Masáarii ˆYarɨ Mpeho ˆmeene yalʉʉswa kʉrɨ yeeye. Akalʉʉsa kwaandɨra masáarii ya Músa fʉʉrʉ masáarii yoosi ya valáali na mʉtwe.
28 ˆVakasengerere kufika rɨra ituri kʉʉntʉ ˆvadomáa, Yéesu akabweeyya ja yoolookanirya na mbere.
29 Maa kaa, voovo vakamʉheemba voosea, “Laala aha mɨitʉ, amwɨ iwʉlo rɨ́ngɨire nuuchikʉ wafíkire?” Jeyyo Yéesu akatamanyan’ya novo.
30 Yéesu ˆakiikale novo méesii kurya chákurya, akatoola mʉkáate, akamʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ, akʉʉbendʉlabendʉla, maa akavaheera.
31 Hahara, miiso yaavo yakakʉnʉkʉlwa, maa vakamʉtaanga nɨ Yéesu. Ne hahara akarɨmɨra mbere yaavo.
32 Aho, vakiiyurya voosea, “Mɨtima yiiswi sɨ yaarɨ ɨkóriire mpɨindɨ ˆaatʉvariyʉrɨra no tʉlaira Masáare ˆYarɨ Mpeho kʉra njirii tʉkʉ wʉʉ?”
33 Mpɨindɨ jijira vakahɨndʉka na Yerusaléemu. Kʉra, vakavashaana vapooji vaachwe ikimi na ʉmwɨ viijíingire hamwɨ baa na vɨingɨ.
34 Novo vaseáa, “Mweenevyoosi afúfukire kɨkomi! Amʉfúmɨire Simóoni!”
35 Aho, vara vapooji vavɨrɨ novo vakalʉʉsa masáare ˆyavafúmɨire njirii, na ˆvyeene vamʉtáangire Yéesu ˆakabendʉlebendʉle mʉkáate, de akavaheera.

Yéesu Yoovafʉmɨra Vapooji Vaachwe
(Matáayo 28:16-20; Maáriki 16:14-18; Yoohváani 20:19-23)
36 Mpɨindɨ ˆvajáa vakaarɨ voolʉʉsɨka ayo, Yéesu mweeneevyo akɨima katɨkatɨ yaavo akavasea, “Mwiikalo mʉʉja ʉve na nyuunyu!”
37 Vakiivʉndʉka na vakoofa mʉnʉmʉʉnʉ sa viiseáa vɨ́ne murimʉ.
38 Maa kaa, Yéesu akavuurya, “Sa che mookoofa? Sa che mʉrɨ na kivundu mitimii yaanyu?
39 Laangi mayaanja yaanɨ na majeo yaanɨ, sa mʉtaange koonɨ kɨkomi nɨ nɨ́nɨ. Nsaasyi moone, sa murimʉ usiina mʉvɨrɨ tʉkʉ na makúfa tʉkʉ ja ˆvyeene mookʉʉnyona natɨite.”
40 ˆAkahʉmʉle kʉvawyɨira masáare ayo, akavalaira mayaanja yaachwe na majeo yaachwe.
41 Vapooji vaachwe vakavyeenda maatʉkʉ vii mpaka vakasiindwa baa kuruma yara ˆvoonáa. Aho, akavuurya, “Mwatɨite chóorya chochoosi aha wʉʉ?”
42 Voovo vakamʉheera ibéendʉ ra soompa ˆyookiwa.
43 Yeeye akahokera, maa akarya mbere yaavo.
44 Aho, akavasea, “Aya noo masáare ˆnavawyɨiráa mpɨindɨ ˆnɨjáa na nyuunyu. Nɨjáa navasea, kɨra kɨintʉ ˆchaandɨkwa kʉrɨ nɨ́nɨ Miirwii ya Músa, vitáabwii vya valáali na mʉtwe na Sabúurii nɨ mpaka kiikiimane.”
45 Aho, akachʉngʉla mɨryʉʉngʉ yaavo sa vadahe kʉtaanga Masáare ˆYarɨ Mpeho.
46 Akavasea, “Ayo noo yaandɨkwa, Masía turikiriwa arɨ na sikʉ ya katatʉ fʉfʉka arɨ fuma inkwyii.
47 Kei kwa irina raachwe, vaantʉ va ɨsɨ joosi kwaandɨra Yerusaléemu variyʉrɨrwa varɨ vavalandʉke fuma uvii waavo, na vasewe ʉvɨ waavo wasírire.
48 Nyuunyu noo mashahíidi va aya masáare.
49 Laangi! Nɨinɨ mʉtʉma ndɨrɨ kʉrɨ nyuunyu Mʉtima Mʉʉja Taáta waanɨ ˆajáa iichuunga kʉvaretera arɨ. Haaha, ikali aha Yerusaléemu fʉʉrʉ mpɨindɨ ˆmʉrɨ heewa ngururu fuma kurumwii.”

Yéesu Yoosʉmʉlwa na Kurumwii
(Maáriki 16:19-20; Mɨrɨmo ya Vatumwi 1:9-11)
50 Mpɨindɨ kiduudi, Yéesu akavasʉmʉla na weerwii ya múuji fʉʉrʉ iturii ra Besanía. Akiinurirya mɨkono yaachwe, akavatalarya.
51 Mpɨindɨ ˆavatalaryáa, akavareka, maa akasʉmʉlwa na kurumwii.

52 Aho, vakamwiinamira, maa vakahindúka na Yerusaléemu kúnú vavyeéndire múnúmúúnú.
53 Sikú joosi vakiikala Kaayii Njija ya Ijúva, kúnú voomúdúúmba Múlúúngú.

Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ja ˆvyeene yaandikwa ni Yooháani Mulongooryo

Kitáabu iki chaandikwa ni Yooháani umwi wa vapooji ikimi na vaviri va Yéesu. Yooháani aandika kitáabu iki, Kitáabu cha Wiivariyuli na baráwa itatu, 1 Yooháani, 2 Yooháani, na 3 Yooháani. ˆVyeene vyoónekanaa, Yooháani aandika kitáabu iki mwaaka 90 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Kitáabwii iki, Yooháani aluuswa ja mupooji ˆajáa eendwa ni Yéesu (13:23; 19:26; 21:20).

Kiintu kikuulu ˆchabweeyya Yooháani aandike kitáabu iki, ni kuluusa masáare makuulu ˆyari foo Yéesu ˆatumama na ukiindya ˆavaheera. Aya yoonekya kimuviri, Yéesu ni muuntu kikomi ajáa, na kei yeeye ni Muluungu kikomi.

Kitáabwii iki, Yooháani aanda ko lumiririya, Yéesu noo Isáare ra Muluungu (1:1) na ni muumbi wa viintu vyoosi hamwi na Muluungu (1:3). Kei asea, yeeye ni Muríisi Muuja ˆatoola nkaasu yaachwe sa muundi jaachwe (10:14-15). Na yeeye Yéesu noo Masía valáali na mutwe ˆvalaaláa na mutwe (6:14; 7:40-41).

Súurii ya 13-17, Yéesu aluusa kweenda kwaachwe kwa vapooji vaachwe, na kwa vaantu voosi ˆvamuruma mpiindi joosi, na avawyiira masáare yo vafafya mitima. Yooháani amarikiririya kitáabu iki, ko vaa isimwi ra Yéesu kuheewa irya ro ning'iniwa musaláabii fuuru akwye, kufufuka kwa Yéesu, na ˆvyeene Yéesu avafumira vapooji vaachwe.

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Yéesu ni Muluungu *1:1-14*
Murimo wa Yéesu de atamanye na Galiláaya *1:15-4:54*
Murimo wa Yéesu uko Galiláaya na ukiikani ˆalumana nowo uko Yerusaléemu *5:1-10:42*
Kufufulwa kwa Lasáaro *11:1-57*
Kukimikiririwa kwa Murimo wa Yéesu *12:1-13:38*
Ukiindya wo kiimikirirya wa Yéesu *14:1-17:26*
Kukwya na kufufuka kwa Yéesu *18:1-20:10*
Kuvafumira vaantu Yéesu ˆakafufuke *20:11-21:25*

Isáare Aava Muuntu

1 Aho ncholo, kujáa kwatiite Isáare. Ne Isáare ni na Muluungu ajáa, na yeeye Isáare ni Muluungu.
2 Keende ncholo, Isáare ni hamwi ajáa na Muluungu.
3 Viintu vyoosi vijáa vyuumbwa kwa njira ya uwo Isáare. Kusiina kiintu chochoosi ˆchuumbwa baa tweera kwa Isáare tuku.
4 Kuri yeeye uwo Isáare, noo kuri ufumo wa nkaasu yoosi, na iyo nkaasu noo yaava kiweeru cha vaantu.
5 Ikyo kiweeru, chiiyéreryaa kilwiiryii, na kilwiirya si chadáhaa kusiinda tuku.
6 Muuntu umwi ajáa uuja. Uwo muuntu ajáa atumwa ni Muluungu. Irina raachwe noo Yooháani aséwaa.
7 Yooháani ajáa uuja jo koonekya ikyo kiweeru, na ko tweera koonekya kwaachwe, vaantu voosi vadahe ruma.
8 Yooháani si ajáa ikyo kiweeru tuku, maa kaa, yeeye uuja jo voonekya vaantu ˆvyeene ikyo kiweeru kiri.
9 Ikyo kiweeru cha kikomi, ˆkimúrikiraa kira muuntu, chavijáa chookuuja na kuri weeru.
10 Uhu Isáare ajáa amwaari kuri ihi weeru. Na baa neembe weeru yuumbwa ni Muluungu ko tweera yeeye, weeru si yamutaanga tuku.
11 Yeeye uuja kwa vaantu vaachwe, novo si vamuhokera tuku.
12 Maa kaa, vara voosi ˆvamuhokera na ˆvamwiilaangya, avabweeyya vave vaana va Muluungu.
13 Ava si vaana va Muluungu ˆvavyaalwa kwa ufumo wa wuuntu tuku, au si ko kiiseeserera kwa muuntu mulume na muuntu muki tuku, au kwa kusaaka kwa muuntu tuku, maa kaa, kwa uvyaalo ˆufúmaa kwa Muluungu.
14 Haaha uwo Isáare aava muuntu, na iikala na suusu. Na suusu toona nkongojima yaachwe, nkongojima ya Mwaana wa mpeke ˆafuma kwa Taáta, amema nduwo na kimáári.
15 Yooháani oonekya kimáári cha masáare ya uwo. Aluusa kwa sawúti nkuulu yoosea, "Uhu noo ura ˆnavawyiira nkavasea, 'Amwaari yookuuja nyuma yaani, yeeye ni mukuulu kuundookya, yeeye ajáa amwaari niini si ninavyaalwa.' "

16 Na sa kukiimana kwaachwe, suusu voosi tahokera nduwo ˆjiri foo mɯnɯmɯɯnɯ.
17 Mɯlɯɯngɯ atoola Miiro kwa mɯkono wa Mú*sa*, maa kaa, nduwo na kɨmá*á*rɨ vyɯɯja ko tweera Yé*esu*Kirisitɯ.
18 Kusiina mɯɯntɯ yoyoosi ˆamoona Mɯlɯɯngɯ mpɨɨndɨ yoyoosi tɯkɯ. Maa kaa, Mwaana waachwe wa mpeke, yeeye nɨ Mɯlɯɯngɯ, na yeeye nɨ hamwɨ arɨ na Taá*ta*, yeeye noo atɯkɯnɯkɯrira Mɯlɯɯngɯ.

*Koonekya Kɨkomi kwa Yoohá*ani *Mɯbatisá*aji
*(Matá*ayo *3:1-12; Maá*riki *1:1-8; Lú*ka *3:1-12)*
19 Sikɯ ɨmwɨ, vakúúlɯ va Vayahúudi vajá*a* vatɯma veeneɨsɨ va Ijɯva na Valá*a*wi fuma Yerusalé*e*mu, vadome na kwa Yoohá*a*ni vamuurye oonekye yeeye nɨ ani. Na ɯkɯ noo kwiiyoonekya kwaachwe.
20 Yoohá*a*ni alɯɯsa baa siita tɯkɯ, yoosea, “Nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ Masía tɯkɯ.”
21 Vakamuurya voosea, “Ha weewe ɯrɨ ani? Eri, weewe ɯrɨ Elíamɯlá*a*li na mɯtwe wɯɯ?”✡ Yoohá*a*ni akavasea, “Tɯkɯ, nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ Elía tɯkɯ.” Vakamuurya kei, “Weewe noo ɯra mɯlá*a*li na mɯtwe wɯɯ?” Yoohá*a*ni akavasea, “Tɯkɯ.”
22 Aho, maa vakamɯsea, “Haaha tɯwyɨɨre weewe ɯrɨ ani, sa tɯvatwaarɨre mɯlomo vara ˆvatutúmire. Ha weewe nɨ jooli wiisé*a*a?”
23 Maa Yoohá*a*ni akavasea, “Nɨɨnɨ noo ɯra ˆalɯɯswa nɨ Isá*a*ya mɯlá*a*li na mɯtwe yoosea, ‘Nɨɨnɨ nɨ sawúti ya mɯɯntɯ ˆyookaanɨrɨra vikɯlɯkɯɯlɯ ɨsɨ ya ibalá*á*ngwii, “Wololi njɨra ya IJɯVA.” ’ ”✡
24 Na avo vaantɯ vaj*á*a vatúmirwe fuma kwa Mafarisá*a*yo.
25 Aho, vakamuurya, “Koonɨ weewe sɨ ɯrɨ Masía, au Elía au ɯra mɯlá*a*li na mɯtwe, haaha sa che woobatisa?”
26 Yoohá*a*ni akavasea, “Nɨɨnɨ noobatisa na maaji, maa kaa, katɨ na katɨ yaanyu amwaarɨ sɨ mɯmɯmányire.
27 Ɯwo noo ɯra ˆyookɯɯja nyuma yaanɨ. Ɯwo nɨɨnɨ sɨ nɨɨma neeja kɯtɯmama mɯrɨmo wa mɯtúmwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tɯkɯ.”
28 Masá*a*re aya yoosi yafɯmɨra ɯko múujii wa Besanía, fɨrɨro ya lɯɯjɨ lwa Yorodá*a*ni, kɯɯntɯ Yoohá*a*ni ˆabatisá*a*.

*Yé*esu *noo Mpó*ryo *ya Mwaana wa Muundi ya Mɯlɯɯngɯ*
29 Lomɯtóondo yaachwe, Yoohá*a*ni akamoona Yé*e*su yookɯɯja na kwaachwe. Aho, akavasea vaantɯ, “Ɯhɯ noo mpóryo ya Mwaana wa Muundi wa Mɯlɯɯngɯ. Yeeye noo ˆyooseyya ɯvɨ wa weerɯ!✡
30 Ɯhɯ noo ɯra ˆnavawyɨɨra masá*a*re yaachwe ˆnkavasee, ‘Amwaarɨ ˆyookɯɯja nyuma yaanɨ, yeeye nɨ mɯkɯɯlɯ kɯɯndookya, yeeye ajá*a* amwaarɨ nɨɨnɨ sɨ nɨnavyaalwa.’
31 Nɨɨnɨ mweeneevyo sɨ nɨjá*a* namɯmányire tɯkɯ, maa kaa, nɯɯja noobatisa vaantɯ na maaji sa vaantɯ va Isiraé*e*li vamɯtaange.”
32 Aho, maa Yoohá*a*ni akoonekya masá*a*re ya ɨkɨ kɨkomi yoosea, “Namoona Mɯtɨma Mɯɯja yookiima fuma kurumwii ja nkúnde, akiikala mweeri yaachwe.
33 Nɨɨnɨ sɨ namɯtaanga tɯkɯ. Maa kaa, Mɯlɯɯngɯ yeeye ˆaantɯma mbatise na maaji, yeeye aansea, ‘Mɯɯntɯ ɯra ˆɯrɨ koona Mɯtɨma Mɯɯja yookiima fuma kurumwii noo kiikala mweeri yaachwe, ɯwo noo ˆɨɨndoobatisa kwa Mɯtɨma Mɯɯja.’
34 Nɨɨnɨ mweeneevyo noona isá*a*re ɨrɨ, na nɨ lɯɯsa niise kɨkomi, ɯhɯ noo Mwaana wa Mɯlɯɯngɯ.”

*Vapooji va Ncholo va Yé*esu
35 Lomɯtóondo yaachwe, Yoohá*a*ni Mɯbatisá*a*ji ajá*a* amwaarɨ aho haantɯ, hamwɨ na vavɨrɨ va vapooji vaachwe kei.
36 ˆAkamoone Yé*e*su yoolooka na aho, maa akasea, “Laangi, mpóryo ya Mwaana wa Muundi ya Mɯlɯɯngɯ!”
37 Vara vapooji vavɨrɨ ˆvakateere Yoohá*a*ni Mɯbatisá*a*ji yoosea jeyyo, vakamutuuba Yé*e*su.
38 Yé*e*su akiilorera, ˆakavoone voomutuuba, maa akavuurya, “Nɨ che moosaakɨra?” Maa vakamɯsea, “Rá*a*bi,” noo kɯsea, Mukiindya, “Nɨ hai ˆwiíkalaa?”
39 Yé*e*su akavasea, “Yeendi, na nyuunyu kɯhoona mɯrɨ.” Jeyyo, avo vapooji vakamutuuba Yé*e*su, vakoona haantɯ ˆiikalá*a*. Sikɯ ɨra vakava ne. Jijá*a* nɨ mpɨɨndɨ ja kyɯɯlwa.
40 Anderé*a* mwaanaavo na Simó*o*ni Peéteri, nɨ ɯmwɨ wa vara vavɨrɨ ˆvajá*a* vateera vira Yoohá*a*ni ˆajá*a* alúusire, ne akamutuuba Yé*e*su.
41 Kɨɨntɯ cha ncholo ˆatɯmama Anderé*a*, nɨ kɯmɯloonda Simó*o*ni mwaanaavo, akamɯsea, “Tamwɨíne Masía,” noo kɯsea Kirisitɯ.

✡ **1:21** Laanga Nkɯmbɯkɨra ya Miiro 18:15-22. ✡ **1:23** Laanga Isá*a*ya 40:3. ✡ **1:29** Laanga Ufumo 12:21-28.

42 Aho, Anderéa akamʉtwaala Simóoni na kwa Yéesu. Yéesu akamʉlaanga Simóoni, maa
akamʉsea, “Weewe Simóoni mwaana wa Yooháani, maa kaa, kwaandira haaha nɨ Kéefa*
ʉkaánɨrɨrwaa.” Irina ɨrɨ na Kɨgiríki nɨ Peéteri.

Yéesu Yoovaanɨrɨra Vala Filípi na Nasaniéeli

43 Lomʉtóondo yaachwe, Yéesu akalamʉla kʉdoma na ɨsɨ ya Galiláaya. Akamʉshaana
Filípi, maa akamʉsea, “Ntuuba.”
44 Filípi nɨ mʉʉntʉ fuma múuji wa Besaída ajáa, múuji haantʉ Anderéa na Peéteri ˆvafuma.
45 Filípi ne akamʉshaana Nasaniéeli, na akamʉsea, “Tamwɨíne ʉra Músa ˆaandika
masáare yaachwe Kɨtáabwii cha Miiro, na ʉwo baa valáali na mʉtwe ˆvaandika masáare
yaachwe noo kʉsea, Yéesu wa Nasaréeti, mwaana wa Yooséefu.”
46 Aho, maa Nasaniéeli akamuurya, “Eri, kwatɨite kɨintʉ kiija ˆkɨrɨ fuma iturii ra Nasaréeti
wʉʉ?” Filípi akamʉsea, “Yeenda jɨ woone.”
47 Kamʉsaambo, Yéesu ˆakamoone Nasaniéeli yookʉʉja, maa akalʉʉsa sáare ja Nasaniéeli
yoosea, “Laangi, ʉhʉ nɨ Mwiisiraéeli wa kɨkomi, asiina ʉvaangʉ isii yaachwe tʉkʉ.”
48 Nasaniéeli akamuurya Yéesu, “Jooli wʉʉntáangire?” Yéesu akamʉsea, “Baa Filípi viintʉ
ˆaarɨ akaarɨ kwaanɨrɨra, nɨɨnɨ naarɨ nakwɨíne wiikyɨ́re nchinii ya mʉsaambu.”
49 Nasaniéeli akamʉsea, “Mukiindya, weewe nɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ! Weewe nɨ Mʉtemi
wa Isiraéeli!”
50 Yéesu akamʉsea, “Weewe warúmire sa viintʉ ˆnakʉséire, nakwɨíne viintʉ ˆwaarɨ ʉkaarɨ
wiikyɨ́re nchinii ya mʉsaambu. Koona ʉrɨ masáare makʉʉlʉ kʉlookya ayo.”
51 Yéesu akasea, “Kɨmaarɨ kaa noovawyɨira, koona mʉrɨ kurumu koochʉngʉlʉka, na
mirimʉ ya Mʉlʉʉngʉ yookaambʉka no kiima mweeri ya Mwaana wa Mʉʉntʉ.”

2

Ngovi ya Ilóola Mújii wa Káana

1 Sikʉ ya katatʉ, kʉjáa kwatɨite ngovi ya ilóola múujii wa Káana ˆʉrɨ ɨsɨ ya Galiláaya. Aho
ngovii, íyo waala Yéesu ajáa amwaarɨ.
2 Yéesu na vapooji vaachwe novo vajáa valáarikirwe aho ngovii.
3 Diváai ˆɨkasire, íyo waavo akamʉsea Yéesu, “Vasírɨɨrwe nɨ diváai.”
4 Yéesu akamʉsea íyo waavo, “Íyo, sa che wookuungwyɨira ayo? Mpɨɨndɨ yaanɨ yo tʉmama
sɨ ɨnafika tʉkʉ.”
5 Aho, maa íyo waavo akavasea vara vatʉmami va aho ngovii, “Chochoosi ˆarɨ vasea,
kɨtʉmami.”
6 Aho, kʉjáa kwatɨite sʉvɨya mʉsasatʉ ja mawye ˆyasongolwa. Ijo sʉvɨya, jɨíngɨraa ja
madúumu yasaano au mʉsasatʉ. Jijáa javíikirwe aho, so vɨkɨra maaji yo seyyirya njeo, ja
ˆvyeene tʉʉva ja Vayahúudi jalʉʉsa.
7 Yéesu akavasea vara vatʉmami, “Memyi ijo sʉvɨya maaji.” Avo vatʉmami vakamemya
ijo sʉvɨya fʉʉrʉ ʉkeenkii.
8 Aho, Yéesu akavasea, “Haaha, tahi ayo maaji kiduudi, mʉmʉtwaarire mwiimiriri wa ɨhɨ
ngovi.” Vatʉmami vakataha, maa vakamʉtwaarɨra.
9 Mwiimiriri ˆakasaire yara maaji, kʉmba yaválandʉkire yakava diváai. Ʉwo mwiimiriri
sɨ ataanga ɨyo diváai nɨ hai ˆijáa ifúmire tʉkʉ. Maa kaa, vara vatʉmami ˆvajáa vatáire, vajáa
vatáangire. Aho, ʉra mwiimiriri akamwaanɨrɨra mweenengovi,
10 maa akamʉsea, “Kɨra mʉʉntʉ alóongoryaa ta ɨra diváai ˆyaboohabooha, na vaantʉ ˆvarɨ
kiikuta de akareeta ɨra ɨrɨ ferefere. Maa kaa, weewe wachíhiirye diváai ˆyabooha fʉʉrʉ
haaha.”
11 Ɨhɨ noo ishára ya ncholo Yéesu ˆabweeyya ʉko múujii wa Káana ˆʉrɨ ɨsɨ ya Galiláaya.
Jeyyo, Yéesu akoonekya nkongojima yaachwe, na vapooji vaachwe vakamuruma.

Yéesu Kaayii Njija ya Ijʉva
(Matáayo 21:12-13; Maáriki 11:15-17; Lúka 19:45-46)

12 Ayo ˆyakalooke, Yéesu, íyo waavo, vandʉʉ vaachwe na vapooji vaachwe vakagirita na
múujii wa Kaperenáumu. Ʉko vakiikala sikʉ ɨnke.
13 Ngovi ya Paásika ya Vayahúudi ɨjáa yaséngerɨire, Yéesu akaambʉka na múujii wa
Yerusaléemu.
14 Ʉko, akɨingɨra waámii ya Kaaya Njija ya Ijʉva, akavashaana vaantʉ voovaa iyoombe
ng’oombe, muundi na njɨva. Na vɨingɨ vajáa viíkyɨire méesii, vookaasakan’ya mpía.

---

* **1:42** ***Kéefa:*** Nɨ irina rɨingɨ ra Kɨeburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kɨlaangi.

15 Yéesu akaluka muréesa wa ludihi, akavakibirya voosi fuma waámii ya Kaaya Njija, hamwi na muundi na ng'oombe jaavo. Akakundula méesa ja vara ^vaasakan'yáa mpía na akamyaaha mpía jaavo.
16 Aho, Yéesu akavasea vara ^vaváa iyoombe njiva, "Seyyi njiva jaanyu aha! Kiibweeyyi nyuumba ya Taáta waani ja haantu ho vaira iyoombe viintu tuku."
17 Vapooji vaachwe vakakumbukira Masáare ^Yari Mpeho ja ^vyeene yaluusa, "Kweenda kwaani nyuumba yaako, kuunjulaa kuri."✡
18 Vamwi va Vayahúudi vakamuurya, "Ni isháara che uri tulaira sa woonekye kikomi utiite wiimiriri wo tumama aya?"
19 Yéesu akavasea, "Vai ihi Kaaya Njija, na niini kiijeenga ndiri kwa siku itatu."
20 Aho, Vayahúudi vakamusea, "Ihi Kaaya Njija yajeengwa kwa myaaka makumi yani na musasatu (46). Ati, weewe kiijeenga uri kwa siku itatu?"
21 Maa kaa, kaaya Yéesu ^alusáa ni muviri waachwe.
22 ^Akafufuke, vapooji vaachwe vakakumbukira yara ^ajáa aluusa. Aho, vakaruma Masáare ^Yari Mpeho na yara masáare ^ajáa aluusa Yéesu.

Yéesu Amányire ^Yari Mitimii ya Vaantu

23 Mpiindi Yéesu ^ajáa Yerusaléemu ngovii ya Paásika, vaantu ^vari foo ^vakoone isháara na myuujíisa ^abweeyyáa, maa vakamuruma.
24 Maa kaa, Yéesu si iiviikya kwa vaantu tuku, sa amányire yoosi ^yari mutimii wa muuntu.
25 Yeeye si ajáa mpaka oonekiwe vira ^vyeene vaantu vari tuku, sa yeeye ajáa amányire yoosi ^yari mutimii wa muuntu.

3

Yéesu na Nikodéemu

1 Kujáa kwatiite muuntu umwi wa mpuka ya Mafarisáayo, irina raachwe Nikodéemu. Yeeye ni umwi wa vakúulu va Vayahúudi ajáa.
2 Siku imwi nuuchiku, Nikodéemu akadoma na kuri Yéesu, maa akamusea, "Mukiindya, tamányire weewe watumwa ni Muluungu, sa kusiina muuntu ^ari daha tumama isháara na myuujíisa ihi ^wootumama tuku, kooni Muluungu si ari ne."
3 Yéesu akamusea, "Kimaari kaa nookuwyiira, kusiina muuntu ^ari koona Utemi wa Muluungu tuku kooni si avyíirwe lwa kaviri."✡
4 Nikodéemu akamuurya, "Jooli muuntu ari daha vyaalwa lwa kaviri na kunu avíire moosi? Si viri dahika tuku ahinduke na indii ya íyo waavo, sa avyaalwe kei."
5 Yéesu akamusea, "Kimaari kaa nookuwyiira, kusiina muuntu ^ari kiingira Utemii wa Muluungu tuku, kooni si avyíirwe kwa maaji na kwa Mutima Muuja.
6 Muuntu avyáalwaa kimuviri kwa taáta na íyo waavo, maa kaa, mutima mufya wavyáalwaa kwa Mutima Muuja.
7 Hwaalala tuku sa viintu ^nookusea, ni mpaka uvyaalwe lwa kaviri.
8 Mpeho yafwíiraa na kuuntu ^yoosaaka. Teera uri viintu ^yoofwiira, maa kaa, si uri taanga kuuntu ^yoofuma na kuuntu ^yoodoma tuku. Noo ^vyeene viri kwa kira muuntu ^avyaalwa ni Mutima Muuja."
9 Aho, Nikodéemu akamuurya Yéesu, "Aya masáare jooli yari dahika?"
10 Yéesu akamusea, "Weewe uri mukiindya ^unyémiwaa maatuku vii kuri ihi isi ya Isiraéeli, jooli si umányire masáare aya?
11 Kimaari kaa nookuwyiira, suusu toluusa yara ^tuyamányire na tookoonekya kimáári cha yara ^toona. Maa kaa, nyuunyu si mooruma kira ^tookoonekya tuku.
12 Navawyíiriire viintu ^vitúmamwaa aha weerwii, maa kaa, nyuunyu si mooruma tuku. Haaha jooli muri kuunduma koon navawyíiriire viintu ^vitúmamwaa kurumwii?
13 Kusiina muuntu ^aambuka na kurumwii tuku. Ni Mwaana wa Muuntu vii, yeeye akiima fuma kurumwii.
14 Ja ^vyeene Músa ajáa iinurirya ira njoka ya chuúma cha sháaba kura isi ya ibaláángwii,✡ viivyo ni mpaka Mwaana wa Muuntu iinuririwe na mweeri,
15 sa kira muuntu ^ari muruma, ave na nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
16 Sa viintu Muluungu ^eenda weeru munumuunu, amutoola Mwaana waachwe wa mpeke Yéesu, na kira muuntu ^ari muruma Yéesu si ari malwa tuku, maa kaa, kuva ari na nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
17 Muluungu si amutuma Mwaana waachwe sa ji aluuse irya kwa weeru tuku, maa kaa, ko tweera yeeye weeru ilamuririwe.

✡ **2:17** Laanga Sabúuri 69:9. ✡ **3:3** Laanga Yooháani 1:13. ✡ **3:14** Laanga Uvalo 21:4-9.

18 Yoyoosi ˆamuruma Mwaana si ari heewa irya tuku. Maa kaa, ura si ˆamuruma ahumula heewa irya, sa asiita kumuruma Mwaana wa mpeke wa Mululungu.
19 Na uhu noo ulamu, kiweeru chuuja kuri weeru, kiri vyoova jeyyo,✡ vaantu veenda kilwiirya, kulookya kiweeru, sa nteendo jaavo ni mbi.
20 Kira muuntu ˆatúmamaa uvi, asuula kiweeru. Si asáakaa kuuja na kiweerwii tuku, sa nteendo jaachwe mbi jo taangwa jiri.
21 Maa kaa, ura ˆakwáatyaa kimáári, uuja na kiweerwii, sa masáare yaachwe yataangikane ˆyatúmwamwaa kwa ngururu ja Mululungu."

*Masáare ya Yoohá**ani** Mubatisáaji Kuri Yéesu*

22 Aya ˆyakalooke, Yéesu na vapooji vaachwe vakatamanya fuuru isi ya Judéea. Novo vakiikala uko kwa mpiindi sa vabatisáa vaantu.
23 Yoohá*ani* ne abatisáa vaantu uko iturii ra Ainóoni, ˆriri heehi na múuji wa Saléemu, sa uko kujáa kwatiite maaji ˆyari foo. Vaantu vuujáa na kwaachwe, sa avabatise.
24 Mpiindi ijo, Yoohá*ani* ajáa akaari si anaviikwa munyololwii tuku.
25 Siku imwi, vapooji va Yoohá*ani* vajáa vaanda kiiruta ndihi na Muyahúudi umwi. Kiintu ˆviirutiráa ndihi, ni tuuva jo kiijirula.
26 Vakatamanya na kwa Yoohá*ani*, maa vakamusea, "Mukiindya, mukumbukira wiise ura muuntu ˆajáa hamwi na weewe firiro ya luuji lwa Yorodáani, ura ˆwatoonekya masáare yaachwe ya kikomi. Haaha yoobatisa, na kira muuntu yoodoma na kwaachwe."
27 Yoohá*ani* akavasea, "Kusiina muuntu ari ˆturya kiintu chochoosi tuku, koon*i* Mululungu si amuhiire kurumwii.
28 Nyuunyu veeneevyo daha muri koonekya kimaari, niini navawyiira, 'Niini si ndiri Masía tuku, maa kaa, natumwa sa nimulongorere.'
29 Muuntu muki ˆalóorirwe, ni wa mululume waachwe. Maa kaa, muuntu mululume kijeengi ura ˆiímaa ivarwii ra mulóoli de indooteera kira mulóoli ˆyoolusa, avyeéndaa maatuku vii ˆari teera sawúti ya mulóoli. Sa iki, kuvyeenda kwaani kwakíimiine.
30 Yoosaakwa yeeye ave mukuulu kulookya, na niini nive muduudiduudi."
31 Yeeye ˆafuma mweeri, ni mweeri ari ya vaantu voosi. Muuntu yoyoosi ˆafuma kuri weeru, ni wa weeru, na masáare ˆalúusaa ni ya weeru. Maa kaa, ura ˆafuma kurumwii, ni mweeri ya vaantu voosi ari.
32 Yeeye oónekyaa yara ˆoona na ˆayateera, maa kaa, kusiina muuntu ˆyooruma kira ˆyookoonekya tuku.
33 Ura ˆyooruma ayo masáare ˆyoolusa, koonekya iise kiweerwii Mululungu ni kikomi.
34 Yeeye atumwa ni Mululungu. Alúusaa masáare ya Mululungu, sa Mululungu amuheera Mutima Muuja baa yeren'ya tuku.
35 Taáta amweenda Mwaana, na aviika viintu vyoosi mikonwii yaachwe.
36 Muuntu yoyoosi ˆamuruma Mwaana wa Mululungu, atiite nkaasu ya siku ˆjisiina uhero. Maa kaa, muuntu yoyoosi ura ˆamusíitaa Mwaana, uwo asiina nkaasu ya siku ˆjisiina uhero tuku, kuri yeeye nkalari ya Mululungu chaala iri ne.

4

Yéesu na Muuntu Muki Musamaría

1 Haaha, Mafarisáayo vajáa vateera Yéesu yooturya no batisa vapooji ˆvari foo kulookya va Yoohá*ani*.
2 Maa kaa, kimaari Yéesu si abatisáa tuku, vapooji vaachwe noo vabatisáa.
3 Yéesu ˆakateere masáare aya, akiinuka fuma Yudéea, akahinduka na Galiláaya.
4 Haaha, ikava ni mpaka atweere na isi ya Samaría.
5 Uko, akafika múuji umwi wa Samaría ˆusáwaa Sikáari. Uwo múuji ni heehi ujáa na iwunda Yaakúupu ˆajáa amuheera Yooséefu mwaana waachwe.✡
6 Aho, kujáa kwatiite isima Yaakúupu ˆajáa asiimba. Yéesu akiikala mbarimbari ya rira isima, sa ajáa akátiire se sa luyeendo luliihi. Mpiindi ijo, ni mpiindi ja mpoloonge jijáa.
7 Aho, akuuja muuntu muki umwi Musamaría noo taha maaji. Yéesu akamusea, "Nooloomba maaji yo nywa."
8 Mpiindi ijo, vapooji vaachwe vajáa vatámiinye na múujii no wula chóorya.
9 Ura muuntu muki Musamaría akamusea Yéesu, "Weewe uri Muyahúudi na niini ndiri Musamaría. Haaha jooli uri kuunoomba niini maaji yo nywa?" Uwo muuntu muki aluusa jeyyo, sa Vayahúudi na Vasamaría si vasaangiriráa tuku.

✡ **3:19** Laanga Yoohá*ani* 1:4-5. ✡ **4:5** Laanga Ncholo 48:21-22.

10 Yéesu akamʉsea, “Ngaarɨ wootaanga kɨlʉngʉlʉngʉ cha Mʉlʉungʉ, na nɨ ani ˆyookʉloomba maaji yo nywa, ngaarɨ wʉʉnóombire, naanɨ ngaarɨ nakʉhɨ́re maaji ya nkaasʉ.”
11 Ʉra mʉʉntʉ muki akamʉsea Yéesu, “Aaɨ, weewe usiina kɨɨntʉ cho tahɨrɨra maaji tʉkʉ na ɨrɨ isima nɨ ilɨ́hɨ. Ayo maaji ya nkaasʉ hai ʉrɨ yaturirya?
12 Eri, weewe ʉrɨ mʉkʉʉlʉ kʉlookya baaba wiitʉ Yaakúupu wʉʉ? Yeeye atʉheera isima ɨrɨ. Isima ɨrɨ noo ˆanywijáa maaji yaachwe, yeeye, vaana vaachwe na nchúwo jaachwe.”
13 Yéesu akamʉsea, “Kɨra mʉʉntʉ ˆanywíjaa maaji ya isima ɨrɨ, oónaa nyóota kei.
14 Maa kaa, yoyoosi ˆarɨ kʉnywa maaji ˆndɨrɨ mʉheera nɨɨnɨ, sɨ arɨ koona nyóota kei vii kaa tʉkʉ. Maaji ˆndɨrɨ mʉheera, kʉrɨ yeeye kʉva yarɨ nchóonko sɨ ˆyʉʉmaa ya maaji ya nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.”✡
15 Ʉra mʉʉntʉ muki akamʉsea Yéesu, “Aaɨ taáta, kalaama mpeera ayo maaji ndɨɨre koona nyóota kei, na ndeke kʉʉja noo taha maaji aha isimii!”
16 Yéesu akamʉsea, “Tamanya ʉkamwaanɨrɨre mʉlʉme waako wʉʉje ne na aha.”
17 Ʉra mʉʉntʉ muki akamʉsea, “Nsiina mʉlʉme tʉkʉ.” Yéesu akamʉsea, “Ulúusire kɨmáárɨ, usiina mʉlʉme tʉkʉ!
18 Sa waava na valʉme vasaano na ʉhʉ ˆʉrɨ ne haaha, sɨ mʉlʉme waako tʉkʉ. Ulúusire kɨmáárɨ.”
19 Ʉra mʉʉntʉ muki akamʉsea, “Aaɨ, nookoona weewe ʉrɨ mʉláali na mʉtwe!
20 Vala baaba wiitʉ vamwiinamɨráa Mʉlʉungʉ ncholwii ya ʉlʉ lʉʉlʉ. Maa kaa, nyuunyu Vayahúudi mʉndoosea, nɨ ʉko Yerusaléemu vii noo haantʉ ho mwiinamɨra Mʉlʉungʉ.”✡
21 Aho, Yéesu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ muki, “Maáma, nduma nɨɨnɨ. Mpɨɨndɨ kʉʉja jiri, sɨ mʉkamwiinamɨraa Mʉlʉungʉ Taáta mweeri ya ʉlʉ lʉʉlʉ tʉkʉ, baa kʉra Yerusaléemu tʉkʉ.
22 Nyuunyu Vasamaría mwamwiínamɨraa ʉra sɨ ˆmwamʉmányire. Suusu Vayahúudi tamwiínamɨraa Mʉlʉungʉ ˆtamʉmányire, sa ʉlamuriri nɨ kwa Vayahúudi woofuma.✡
23 Maa kaa, mpɨɨndɨ kʉʉja jiise, na kɨkomi jafíkire. Vaantʉ ˆvasáakaa mwiinamɨra Mʉlʉungʉ Taáta kɨmaarɨ, mwiinamɨra varɨ Taáta kwa kɨmáárɨ na kwa mʉtɨma. Vaantʉ ˆvamwiínamɨraa jeyyo noo Taáta yoosaaka.
24 Mʉlʉungʉ nɨ Mʉtɨma, na voosi ˆvamwiínamɨraa, nɨ mpaka vamwiinamɨre kwa mʉtɨma na kɨkomi.”
25 Ʉra mʉʉntʉ muki akamʉsea Yéesu, “Namányire kʉʉja iise Masía ˆaséwaa Kirisitʉ. Na ˆarɨ kʉʉja, tʉvariyʉrɨra arɨ masáare yoosi.”
26 Yéesu akamʉsea ʉra mʉʉntʉ muki, “Nɨɨnɨ noolʉʉsɨka na weewe, noo yeeye.”
27 Aho, vapooji vaachwe vakahɨndʉka. Vakahwaalala maatʉkʉ kʉshaana Yéesu yoolʉʉsɨka na mʉʉntʉ muki. Maa kaa, kusiina mʉʉntʉ ˆuurya, “Che woosaaka kwaachwe?” tʉkʉ, au “Sa che woolʉʉsɨka ne?” tʉkʉ.
28 Ʉra mʉʉntʉ muki akareka sʉvɨya yaachwe hara isimii, akahɨndʉka na múujii. Ʉko akavasea vaantʉ,
29 “Hendi mʉkamoone mʉʉntʉ ˆaangwyíɨrɨre masáare yoosi ˆnawaayya tʉmama! Eri, ifaanaa ɨkava ʉhʉ noo Masía wʉʉ?”
30 Vaantʉ vakafuma múujii mayɨɨmbɨ na mayɨɨmbɨ, vakava voodoma na kʉʉntʉ Yéesu ˆajáa.
31 De vaantʉ vafike, vapooji vaachwe vajáa vamʉloomba voosea, “Mukiindya, hoonɨ irya chóorya.”
32 Maa kaa, yeeye akavasea, “Nɨɨnɨ natɨɨte chóorya ˆcheene nyuunyu sɨ mʉkimányire.”
33 Aho, vapooji vaachwe vakaanda kiiyurya, “Eri, kwatɨɨte mʉʉntʉ ˆamʉréetire chóorya viintʉ ˆtwaarɨ tusiina wʉʉ?”
34 Yéesu akavasea, “Chóorya chaanɨ nɨ kʉtʉmama kɨra Mʉlʉungʉ ˆeenda, yeeye aantʉma nkiimikirirye mʉrɨmo waachwe.
35 Eri, nyuunyu sɨ moosea, ‘Ɨkaarɨ myeeri ɨne vii, kuchwa tʉrɨ!’ Maa kaa, nɨɨnɨ nɨ kʉvawyɨɨra niise, laangi ˆvyeene mawʉnda yarɨ. Viintʉ vyo chwa vyahámwɨɨre, nɨ vyo chwa vii!
36 Muchwi ahámwɨɨre hokera mʉsáala waachwe, na nɨ saankan’ya iise viryo, sa nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero. Aho, ʉra ˆahaanda na ʉra ˆaachwa vyeenda varɨ.
37 Jeyyo ɨra mpírɨ ˆyasea, ‘Ʉmwɨ ahá andaa na wɨɨngɨ achwíjaa,’ nɨ ya kɨkomi.
38 Navatʉma mʉkachwe viintʉ sɨ ˆmwafʉmɨra irʉtɨra. Vaantʉ viingɨ vatʉmama mʉrɨmo woosi muruto, maa kaa, nyuunyu mooturya kʉnáálo ya uturikiri waavo.”

Vasamaría ˆVarɨ Foo Voomuruma Yéesu

✡ **4:14** Laanga Isáaya 58:11. ✡ **4:20** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 11:29; 2 Masáare ya Mpɨɨndɨ 6:6. ✡ **4:22** Laanga Ncholo 12:3.

39 Vasamaría ^vari foo va uwo múuji wa Sikáari, vakamuruma Yéesu, sa vajáa vateera ^vyeene ura muuntu muki ajáa oonekya kikomi yoosea, “Muuntu uhu aangwyíriire yoosi ^meene nawaayya tumama.”
40 Aho, vara Vasamaría ^vakafike kuri Yéesu, vakamukalaamya achaale aho meevo, ne akiikala novo kwa siku iviri.
41 Vasamaría ^vari foo vakamuruma sa yara ^meene aluusáa.
42 Vara vaantu vakamusea ura muuntu muki, “Tamurúmire muuntu uhu, si sa masáare yaako vii ^utuwyíriire tuku, suusu veeneevyo tatéiire ^cheene yooluusa. Kei tatáangire kikomi muuntu uhu ni Mulamuriri wa weeru.”

Yéesu Yoomuhorya Mwaana wa Mukúúlu
(Matáayo 8:5-13; Lúka 7:1-10)

43 Siku iviri ^jikalooke, Yéesu akiinuka fuma Sikáari akatamanya na isi ya Galiláaya.
44 Na Yéesu ajáa avaséire vapooji vaachwe, “Muláali na mutwe wa Ijuva si anyémiwaa ni vaantu va isi ya yaachwe tuku.”
45 ^Akafike Galiláaya, vaantu va Galiláaya vakamuteengya vyabooha. Vamuteengya sa mpiindi ^vajáa uko ngovi ya Paásika kura Yerusaléemu, vajáa voona yoosi ^meene Yéesu atumamáa.
46 Yéesu akatamanya kei na múujii wa Káana ^uri isi ya Galiláaya. Aho múujii, noo haantu ^ajáa abweeyya maaji yakava diváai. Uko Kaperenáumu, kujáa kwatiite mukúúlu umwi wa isi. Uwo ajáa na mutavana waachwe mulwíiri.
47 Haaha uwo mukúúlu ^akateere Yéesu uújire na Galiláaya fuma Yudéea, akatamanya na kuri Yéesu, maa akamukalaamya vatamanyan’ye na Kaperenáumu, sa akamuhorye musinga waachwe ^ajáa alwíire sengerera kukwya.
48 Aho, Yéesu akamusea, “Eri, si muri kuunduma vii tuku kooni si mwiíne isháara na viintu ^vihwáalaryaa wuu?”
49 Ura mukúúlu akamusea Yéesu, “Aai kalaama, hende tugiritan’ye musinga waani viintu ^akaari si anaakwya.”
50 Aho, Yéesu akamusea, “Tamanya na kaayii, mwaana waako ahórire.” Ura mukúúlu akaruma masáare ya Yéesu, maa akahinduka na kaayii kwaachwe.
51 Viintu ^ajáa akaari njirii, akalumana na vatumami vaachwe vakamusea, “Musinga ahoriré ndwáala yaachwe.”
52 Jeyyo, akavuurya mpiindi ndwáala yaándire murekera. Vakamusea, “Niijo, mpiindi ja mpoloonge.”
53 Aho, taáta waala ura musinga akataanga ni mpiindi jijira Yéesu ^aari amuseiré, “Mwaana waako ahórire.” Aho, yeeye na kaaya yaachwe vakamuruma Yéesu.
54 Ihi ni isháara ya kaviri ^ng’eene Yéesu atumama, ^akahinduke na Galiláaya fuma Yudéea.✡

5

Yéesu Yoomuhorya Muuntu ^Aakwya Iyandiyandi Siku ya Sabáato

1 Ayo ^yakalooke, kujáa kwatiite ngovi ya Vayahúudi. Yéesu ne akaambuka na Yerusaléemu.
2 Uko Yerusaléemu, kujáa kwatiite mutiryaango uséwaa “Mutiryaango wa Muundi.”✡ Heehi na uwo mutiryaango, kujáa kwatiite isima na Kieburanía ^raséwaa Betisáata. Iro isima, rijáa rariingirirwa ni balása isaano. 3 Aho balásii, valaaláa valwíiri ^vari foo, baa ja vahoku, vivete, na vaantu ^vaakwya iyandiyandi. [Vawojeráa maaji yatikulwe.
4 Sa kwatiite mpiindi jimwi murimu muuja wa Ijuva wakiimáa, ukatikula maaji. Na muuntu ^ajáa wa ncholo kiingira na luujii maaji ^yakatikulwe, aholáa ulwíiri waachwe wowoosi ^ajáa nowo.]
5 Haaha, kujáa kwatiite muuntu umwi ^ajáa mulwíiri kwa myaaka makumi yatatu na inaani (38).
6 Yéesu ^akamoone alíire aho, na kunu yootaanga ni aho ajáa kwa siku ^jiri foo, maa akamuurya, “Eri, saaka wiise uhole wuu?”
7 Ura mulwíiri akamusea, “Aai, niini nsiina muuntu wo kuumburukirya luujii mpiindi maaji yatíkwiirwe tuku. Kira ^ndiri saaka kiingira, muuntu wiingi iingiráa mbere yaani.”
8 Yéesu akamusea, “Inuka, toola ndiri yaako, utamanye.”
9 Hahara, ura muuntu akahola. Akatoola ndiri yaachwe, maa akaanda yeenda. Ayo yafumira siku ya Sabáato.
10 Sa jeyyo, vakúúlu va Vayahúudi ^vakamoone ura muuntu ^ahóriiwe, maa vakamusea, “Isiku ni Sabáato, ndairiri jasiita muuntu kutumama murimo wo kwiitiika ndiri yaachwe.”

✡ **4:54** Laanga Yooháani 2:11. ✡ **5:2** Laanga Nehemía 3:1; 12:39.

11 Maa kaa, ʉra mʉʉntʉ akavasea, “Ʉra ˆaampóriirye noo aanséire, ‘Inʉka, toola ndɨrɨ yaako ʉyeende.’ ”
12 Vayahúudi vakamʉsea, “Ʉwo mʉʉntʉ ˆakʉséire toola ndɨrɨ yaako ʉdome, nɨ ani?”
13 Maa kaa, ʉra mʉʉntʉ sɨ ajáa atáangire ˆmweene amʉhóriirye tʉkʉ, sa Yéesu ajáa alóokire kimi, asáangɨrɨire mpukii ya vaantʉ.
14 Kamʉsaambo, Yéesu akamʉshaana ʉra mʉʉntʉ Kaayii Njija ya Ijʉva, maa akamʉsea, “Laanga, ʉhóriiwe, karɨ ʉbweeyye ʉvɨ kei tʉkʉ, sa luu ʉdiire lʉmana na irema ikʉʉlʉ kʉlookya ɨrɨ.”
15 Aho, akatamanya noo vawyɨira Vayahúudi, nɨ Yéesu noo ˆamʉhóriirye.

Nkaasʉ ya Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ

16 Aho, Vayahúudi vakaanda saakɨra njɨra yoomʉlaa Yéesu, sa viintʉ ajáa atúmamire masáare ayo sikʉ ya Sabáato.
17 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Taáta waanɨ atúmamaa mʉrɨmo sikʉ joosi baa reka tʉkʉ. Baa nɨɨnɨ nootʉmama viivyo.”
18 Sa jeyyo, Vayahúudi vakoongererya saakɨra njɨra yo mʉʉlaa Yéesu. Vabweeyya jeyyo, sɨ sa viintʉ ajáa awúnire miiro ya Sabáato vii tʉkʉ, maa kaa, sa viintʉ ajáa aséire Mʉlʉʉngʉ nɨ Taáta waachwe. Kwa njɨra ɨyo, ajáa iibwéeyyiirye nɨ ja Mʉlʉʉngʉ mweeneevyo.✡

Wiimiriri wa Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ

19 Aho, Yéesu akavasea valongooli va Vayahúudi, “Kɨmaarɨ kaa noovawyɨira, Mwaana sɨ arɨ tʉmama isáare roroosi kwa ngururu jaachwe tʉkʉ. Noo ˆchooreka, yeeye atúmamaa kɨra vii ˆoona Taáta yootʉmama. Sa kɨra ˆatúmamaa Taáta, noo Mwaana ˆatúmamaa.
20 Taáta amweenda Mwaana, na noo ˆchooreka amoónekyaa yara ˆatúmamaa yeeye mweeneevyo. Kei, moonekya arɨ masáare makʉʉlʉ kʉlookya aya, na nyuunyu hwaalala mʉrɨ.
21 Ja ˆvyeene Taáta avafúfʉlaa vaantʉ no vaheera nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero, viivyo Mwaana avahéeraa nkaasʉ vara ˆeendire kʉvaheera.
22 Kei, Taáta sɨ amʉlámʉrɨraa mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ, maa kaa, mʉrɨmo woosi wo lamʉrɨra, amʉheera Mwaana.
23 Abweeyya jeyyo, sa vaantʉ voosi vamʉnyemye Mwaana ja ˆvyeene vamʉnyémyaa Taáta. Mʉʉntʉ yoyoosi sɨ ˆamʉnyémyaa Mwaana, ʉwo sɨ amʉnyémyaa Taáta tʉkʉ. Na Taáta noo amʉtʉma Mwaana.
24 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨira, Taáta aantʉma. Yoyoosi ˆatéeraa masáare yaanɨ na ˆamurúmaa Taáta, atɨɨte nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero. Ʉwo sɨ arɨ heewa irya tʉkʉ, yeeye afɨrɨra inkwya, akɨingɨra na nkaaswii.
25 Kɨmaarɨ kaa noovawyɨira, mpɨɨndɨ kʉʉja yiise, na mpɨɨndɨ ɨyo yafíkire, vaantʉ ˆvaakwya teera varɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ yoolʉʉsa. Na vara ˆvooteera, kʉva varɨ nkaasʉ.
26 Ja ˆvyeene Taáta atɨɨte nkaasʉ yeeye mweeneevyo, viivyo amʉheera Mwaana nkaasʉ isii yaachwe.
27 Kei, amʉheera Mwaana wiimiriri wo lamʉrɨra vaantʉ, sa yeeye nɨ Mwaana wa Mʉʉntʉ.
28 Karɨ mʉhwaalale tʉkʉ. Mpɨɨndɨ kʉʉja jiri, voosi ˆvarɨ mbiríírii teera varɨ sawúti yaachwe,
29 na fuma varɨ mbiríírii. Yoyoosi ˆatʉmamáa maaja, heewa arɨ nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero. Maa kaa, vara ˆvabweeyyáa ʉvɨ, heewa varɨ irya.

Yéesu Oónekiwaa Yeeye nɨ Ani

30 Nɨɨnɨ sɨ ndɨrɨ daha tʉmama isáare roroosi kwa lʉvɨro lwaanɨ tʉkʉ. Noolamʉrɨra vaantʉ ja ˆvyeene Taáta aangwyɨira. Na ʉlamuli waanɨ nɨ wa ʉwoloki, sa sɨ nootʉmama yara ˆnoosaaka nɨɨnɨ tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, nootʉmama yara ˆyoosaaka Taáta, yeeye aantʉma.
31 Kooni nookiiyonekerya masáare yaanɨ nɨɨmweene, kɨra ˆnookiiyonekerya sɨ cha kɨmáárɨ tʉkʉ.
32 Maa kaa, amwaarɨ wɨingɨ ˆoónekyaa kɨkomi chaanɨ, na nɨ kʉvawyɨira niise, kɨra ˆyookoonekya chaanɨ nɨ cha kɨmáárɨ.
33 Nyuunyu mwatʉma vatumwi na kwa Yooháani Mʉbatisáaji, ne avoonekya kɨra kɨmáárɨ.
34 Sɨ nookiilaangya koonekya kwa vaantʉ tʉkʉ, maa kaa, nɨ kʉvawyɨira niise masáare aya, sa mʉlamuririwe.
35 Yooháani Mʉbatisáaji ajáa nɨ ja kɨmʉrɨ ˆkɨmúrɨkaa kilwiiryii. Nyuunyu mʉjáa mwacheenda ɨkyo kɨmʉrɨ, kwa mpɨɨndɨ nduudi.
36 Maa kaa, natɨɨte masáare makʉʉlʉ nookoonekya kʉlookya ya Yooháani. Sa mɨrɨmo ˆnootʉmama, koonekya yiise Mʉlʉʉngʉ Taáta noo aantʉma.

✡ **5:18** Laanga Vafilípi 2:6.

37 Taáta yeeye mweeneevyo aantuma, oónekiirye kikomi chaani. Maa kaa, nyuunyu si munateera sawúti yaachwe vii tuku, baa kei, si munamoona mpula na miiso tuku.
38 Kei, isáare raachwe si riíkalaa isii yaanyu tuku, sa si mwaandúmaa niini tuku. Niini, natumwa ni Muluungu.
39 Nyuunyu mwasímbulaa Masáare ^Yari Mpeho, sa mwiiséaa isii yaachwe turya muri nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Kumba kaa, Masáare ^Yari Mpeho yoónekyaa kikomi mweeri yaani.
40 Nyuunyu moosiita kuuja na kuri niini, sa muhokere nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
41 Niini si nooruma kuduumbirirwa ni vaantu tuku.
42 Maa kaa, niini navamányire nyuunyu. Nyuunyu si mwamweenda Muluungu mitimii yaanyu tuku.
43 Niini nuuja kwa irina ra Taáta waani, na nyuunyu mwasíitire kuumpokera. Maa kaa, muuntu wiingi kooni uújire kwa irina raachwe kumuhokera muri.
44 Nyuunyu, mweenda duumbirirwa ni viivaanyu, na si mweenda saakira duumbi ^ifúmaa kwa Muluungu mweeneevyo tuku. Haaha jooli muri kuunduma?
45 Maa kaa, kari mwiisee niini vasitaakya ndiri kwa Taáta tuku, ^ari vasitaakya, ni Músa nyuunyu ^mumwiiláangyaa.
46 Ngaari mwamuruma Músa, ngaari mwaanduma baa niini, sa Músa aandika masáare yaani.
47 Maa kaa, kooni si mooruma ^meene aandika Músa, jooli muri ruma ^cheene nooluusa?"

6

Yésu Yooriisha Vaantu Valume Mayana Yasaano
(Matáayo 14:13-21; Maáriki 6:33-44; Lúka 9:12-17)

1 Ayo ^yakalooke, Yésu akatamanya na firiro ya iriva ra Galiláaya, irina riingi risé waa iriva ra Tibéria.
2 Mpuka nkuulu ya vaantu ikava yoomutuuba, sa vajáa viine myuujíisa ^myeene abweeyyáa kwa valwíiri.
3 Aho, Yésu na vapooji vaachwe vakaambuka na luulwii. Uko vakiikala voosi hamwi.
4 Ngovi ya Vayahúudi ^isé waa Paásika, ijáa yasé ngeriire.
5 Yésu akalaanga, maa akoona yara mayiimbi ya vaantu ^yookuuja na kwaachwe. Aho, akamuurya Filípi, "Hai turi wuriira mikáate sa ava vaantu voosi varye?"
6 Yésu aluusa jeyyo yoomuyera Filípi, sa ajáa amányire ^cheene ari tumama.
7 Filípi akamusea, "Aai baa na tuwule mikáate ya mpía ja dináari magana yaviri (200), ava vaantu si vari keenera kwa kira muuntu kupata kiduudi tuku."
8 Aho, umwi wa vapooji vaachwe ^asé waa Anderéa, mwaanaavo na Simóoni Peéteri, akamusea Yésu,
9 "Mukúlu, aha kwatiite mutavana umwi ^ari na mikáate isaano ya shayíiri* na fisoompa fiviri. Ha de ivi ni kiintu che kwa iri iyiimbi ra vaantu?"
10 Yésu akasea, "Vasei vaantu viikale isi." Aho haantu, kujáa kwatiite masaambi ^yari foo, maa vaantu vakiikala. Aho mpukii, kujáa kwatiite vaantu valume† mayana yasaano (5,000).
11 Yésu akatoola ira mikáate, akamuduumba Muluungu, maa akavaheera vaantu ^vajáa aho. Kei akabweeyya vivira kwa fira fisoompa. Kira muuntu apata ja ^vyeene asaakáa.
12 Vaantu ^vakarye no kiikuta, Yésu akavasea vapooji vaachwe, "Tooreri mabéendu ya mikáate yoosi ^ichíhiire, sa yadiire chaala ja kosu."
13 Aho, vakatoorera mabéendu ya mikáate ya shayíiri ^yachíhiire, vakamemya vikápu ikimi na viviri.
14 Vaantu ^vakoone ira isháara na muujíisa ^ajáa abwéeyyiirye, maa vakasea, "Kimaari, uhu noo ura muláali na mutwe ^tawóojeraa, ^yookuuja na kuri weeru."✡
15 Yésu kunu yootaanga vaantu voosaaka vamudoomererye ave mutemi waavo, yeeye akalooka, akaambuka na luulwii, akava yeemweene.

Yésu Yooyeendera Mweeri ya Maaji
(Matáayo 14:22-33; Maáriki 6:45-52)

16 Na kyuulwa, vapooji vaachwe vakagirita na irivii ra Galiláaya.
17 Vakiingira mashúwii, maa vakaanda firira iriva voodoma na iturii ra Kaperenáumu. Mpiindi ijo, kilwiirya kijáa chiíngiire, na Yésu si ajáa anafika ave novo tuku.

---

* **6:9** ***shayíiri:*** Shayíiri ni mpeke ^jijáa jiifwíine na ngáano. Mikáate ya shayíiri na ngáano noo kijáa chóorya kikuulu cha Viisiraéeli. Shayíiri noo kijáa chóorya kikuulu cha vakiva. Kei shayíiri noo vakoloweráa irusu. Shayíiri ijáa ni chóorya cha nchúwo, baa ja ng'oombe na faráasi. † **6:10** ***vaantu valume:*** Vayahúudi vavaláa vaantu valume vii, maa kaa, kwajáa kwatiite vaantu vaki na vasinga ^veene vaarya iyo mikáate na soompa. ✡ **6:14** Laanga Nkumbukira ya Miiro 18:15-19.

18 Aho, iriva rikatikʉlwa nɨ ihúmbuuto ikarɨ ˆrawuvá́a.
19 Vapooji vaachwe vajá́a vayéendire ja lʉyeendo lwa kilomíita isaano au mʉsasatʉ, maa vakamoona Yéesu yooyeenda luujii mweeri aséngerɨɨre mashʉ́wa yaavo. Aho, vakakwaatwa nɨ woowa mʉnʉmʉʉnʉ.
20 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Nɨ nɨɨnɨ, koofi tʉkʉ.”
21 Aho, varɨ na cheerʉ vakasaaka aambʉke na mashúwii, na hahara mashʉ́wa ɨkafika haantʉ ˆvadomá́a.

Vaantʉ Voomʉsaakɨra Yéesu

22 Lomʉtóondo yaachwe, mpuka ya vaantʉ ˆvajá́a vachíhiire nyambʉko ya iriva, vajá́a vataanga kʉjá́a kwatiite mashʉ́wa imudu vii ɨchíhiire hara. Kei vajá́a vatá́angire Yéesu sɨ ajá́a adómiin’ye na vapooji vaachwe na ɨra mashʉ́wa tʉkʉ, nɨ vooveene vajá́a vadómire.
23 Maa kaa, mashʉ́wa jɨingɨ fuma múuji wa Tibéria, jikʉʉja na heehi na haantʉ vaantʉ ˆvaarɨ varíire mɨká́ate Mweenevyoosi ˆakamʉdʉʉmbe Mʉlʉʉngʉ.
24 Aho, vara vaantʉ ˆvakataange Yéesu na vapooji vaachwe valóokire, maa vakaambʉka ijo mashʉ́wa, vakadoma na múujii wa Kaperená́umu noo mʉsaakɨra Yéesu.

Yéesu nɨ Chóorya cha Nkaasʉ

25 Avo vaantʉ ˆvamʉsaakɨrá́a Yéesu, vakamʉshaana nyambʉko ya iriva, maa vakamuurya voosea, “Mukiindya, naadi wuújire na kʉnʉ?”
26 Yéesu akavasea, “Kɨmaarɨ kaa noovawyɨɨra, sɨ mookʉʉnsaakɨra sa mwatá́angire ishá́ara na myuujíisa mwɨíne tʉkʉ, kirɨ vyoova jeyyo, mookʉʉnsaakɨra sa viintʉ mwariiré ɨra mɨká́ate mukiikuta.
27 Karɨ mʉndootʉmama sa muturye chóorya ˆkisáambʉkaa tʉkʉ, kirɨ vyoova jeyyo, mʉndootʉmama sa muturye chóorya sɨ ˆkisaambʉka kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero. Ɨkyo chóorya, Mwaana wa Mʉʉntʉ noo arɨ vaheera. Yeeye noo avɨkirwa mʉtooso mweeri yaachwe nɨ Mʉlʉʉngʉ Taá́ta.”
28 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Eri, tʉbweeyye che sa tʉtʉmame mʉrɨmo wa Mʉlʉʉngʉ ˆmweene yoosaaka?”
29 Yéesu akavasea, “Mʉrɨmo wa Mʉlʉʉngʉ ˆyoosaaka mʉtʉmame noo ʉhʉ, ndumi nɨɨnɨ ˆnatʉmwa nɨ yeeye.”
30 Aho, maa vakamʉsea, “Eri, nɨ isháara na muujíisa ʉrɨkwɨ ˆʉrɨ tʉmama tʉʉyoone, maa de tukurume? Nɨ kɨintʉ che ʉrɨ bweeyya?
31 Vala baaba wiitʉ vaarya máana‡ ɨsɨ ya ibaláángwii ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, ‘Avaheera mʉká́ate fuma kurumwii, sa varye.’ ”✡
32 Yéesu akavasea, “Kɨmaarɨ kaa noovawyɨira, sɨ Mú́sa ˆavaheera mɨká́ate fuma kurumwii tʉkʉ, kirɨ vyoova jeyyo, nɨ Taá́ta waanɨ, yeeye noo ˆyoovaheera chóorya cha kɨkomi fuma kurumwii.
33 Sa mʉká́ate wa Mʉlʉʉngʉ, nɨ ʉra ˆyookiima fuma kurumwii na yookʉʉheera weerʉ nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.”
34 Aho, vakamʉsea, “Mʉkúlʉ, ʉndootʉheera ʉwo mʉká́ate sikʉ joosi.”
35 Yéesu akavasea, “Nɨɨnɨ noo chóorya cha nkaasʉ, yoyoosi ˆʉ́jaa na kʉrɨ nɨɨnɨ, na ˆaandúmaa sɨ arɨ kwaavwa nɨ njala kei vii kaa tʉkʉ, na yoyoosi ˆaandúmaa nɨɨnɨ, sɨ arɨ koona nyóota kei tʉkʉ.
36 Maa kaa, ja ˆvyeene navawyɨírɨire, baa neembe mʉʉnyɨíne, mʉkaarɨ sɨ mookuunduma tʉkʉ.
37 Voosi ˆaampeera Taá́ta, kʉʉja varɨ na kwaanɨ, na kɨkomi nɨɨnɨ sɨ ndirɨ musiita baa ʉmwɨ vii tʉkʉ ˆarɨ kʉʉja na kwaanɨ.
38 Nɨɨnɨ nakiima fuma kurumwii, sa jɨ ntʉmame vira Taá́ta ˆyoosaaka ntʉmame. Sɨ nʉʉja jo tʉmama vira ˆnoosaaka tʉkʉ.
39 Na kɨra Taá́ta ˆasáakaa noo ɨkɨ, karɨ nɨmʉtaahe baa ʉmwɨ vii tʉkʉ wa vara ˆaampeera. Kirɨ vyoova jeyyo, yoosaaka nɨvafʉfʉle sikʉ ya ʉhero wa weerʉ.
40 Sa kɨra Taá́ta waanɨ ˆasáakaa nɨ ɨkɨ, kɨra mʉʉntʉ ˆamʉláangaa Mwaana na ˆamurume, ave na nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero, na nɨɨnɨ mʉfʉfʉla ndirɨ sikʉ ya ʉhero wa weerʉ.”
41 Aho, Vayahúudi vakaanda ng’uula sa viintʉ Yéesu ˆajá́a aséire, “Nɨɨnɨ nɨ chóorya ˆchakiima fuma kurumwii.”
42 Vaakaanda kiiyurya, “Ʉhʉ sɨ Yéesu, mwaana wa Yooséefu tʉkʉ wʉʉ? Taá́ta waavo na íyo waavo sɨ ava tavamányire tʉkʉ wʉʉ? Haaha joolɨ yoosea, ‘Nakiima fuma kurumwii’?”
43 Yéesu akavasea, “Reki kwiing’ʉʉrɨra nyuunyu kwa nyuunyu.

‡ **6:31** ***máana:*** Nɨ chákurya ˆcheene Viisiraéeli varijá́a mpɨindɨ ˆvajá́a ɨsɨ ya ibaláángwii. Laanga Ufumo 16. ✡ **6:31** Laanga Ufumo 16:4-36; Sabúuri 78:24-25.

44 Taáta aantuma. Kusiina muuntu ^ari daha kuuja na kwaani tuku, koони Taáta si amulóngwiire. Na niini mufufula ndiri siku ya uhero wa weeru.
45 Ja ^vyeene vyaandikwa masáarii ya valáali na mutwe, 'Muluungu vakiindya ari vaantu voosi.'✡ Yoyoosi ^amutéeraa na ^iikíindyaa fuma kwa Taáta, ujáa na kwaani.
46 Kusiina muuntu yoyoosi ^anamoona Taáta tuku, ni ura vii ^afuma kwa Muluungu, yeeye noo amoona Taáta.
47 Kimaari kaa noovawyiira, ura ^yookuunduma niini, atiite nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
48 Niini ni chóorya cha nkaasu.
49 Vala baaba waanyu vaarya máana kura isi ya ibaláángwii, vakakwya.
50 Maa kaa, aha kwatiite chóorya ^chafuma kurumwii, na muuntu yoyoosi ^ari kurya, si ari kukwya tuku.
51 Niini ni chóorya cha nkaasu kira ^chafuma kurumwii. Muuntu yoyoosi ^ari kurya chóorya iki, kuva ari nkaasu kwa siku ^jisiina uhero. Chóorya iki, ni muviri waani ^nookuutoola sa nkaasu ya vaantu voosi va weeru."
52 Vayahúudi vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo voosea, "Uhu muuntu, jooli ari tuheera muviri waachwe turye?"
53 Sa jeyyo, Yéesu akavasea, "Kimaari kaa noovawyiira, koони si muríire muviri wa Mwaana wa Muuntu na koони si munywíire sakami yaachwe, si muri na nkaasu ya siku ^jisiina uhero tuku.
54 Muuntu yoyoosi ^aríjaa muviri waani na ^anywíjaa sakami yaani, atiite nkaasu ya siku ^jisiina uhero, naani mufufula ndiri siku ya uhero wa weeru.
55 Muviri waani noo chóorya cha kikomi, na sakami yaani ni choonywa cha kikomi.
56 Muuntu yoyoosi ^aríjaa muviri waani na ^anywíjaa sakami yaani, yeeye na niini, kei niini na yeeye, tavíjaa kiintu kimwi.
57 Taáta ni nkaasu ari. Ja ^vyeene yeeye aantuma, na niini napátaa nkaasu fuma kwaachwe, jeyyo, ^mweene ari kurya muviri waani, turya ari nkaasu fuma kwaani.✡
58 Iki noo chóorya ^chafuma kurumwii. Iki chóorya si chiifwíine na chóorya ^vaarya vala baaba waanyu tuku. Voovo vaarya vakakwya. Maa kaa, muuntu yoyoosi ^aríjaa chóorya iki, kuva ari na nkaasu ya siku ^jisiina uhero."
59 Yéesu alusa masáare aya, mpiindi ^akiindyáa sinagóogii uko Kaperenáumu.

Vapooji va Yéesu ^Vari Foo Voomureka Yéesu

60 Vapooji vaachwe ^vari foo ^vakateere jeyyo, maa vakasea, "Ukiindya uhu wakaangaala maatuku vii. Ani ari daha kuuruma?"
61 Yéesu akataanga vapooji vaachwe ni ng'uula viise sa iri isáare, aho, akavuurya, "Eri, iri isáare ravatíkwiire wuu?
62 Haaha jooli viri kuva, muri moona Mwaana wa Muuntu yookaambuka na kuuntu ^ajáa aho ncholo?
63 Mutima wa Muluungu noo uvahéeraa vaantu nkaasu. Muviri usiina kiintu chochoosi tuku. Masáare ^navawyíriire ni Mutima na ni nkaasu.
64 Maa kaa, vamwaari kuri nyuunyu si ^vookuunduma tuku." Yéesu alusa jeyyo, sa ajáa ataanga fuma ncholo ni vala ani si ^vari muruma, na ni ani ^ari muvarinduka.
65 Kei akasea, "Noo ^chooreka noovasea, kusiina muuntu ^ari daha kuuja na kwaani tuku, ni mpaka Taáta vii amulongoole."
66 ^Vakateere masáare ayo, vapooji ^vari foo vakamureka na vakareka mutuuba.
67 Aho, Yéesu akavuurya vapooji vaachwe ikimi na vaviri, "Eri, baa nyuunyu saaka mwiise mwaandeke wuu?"
68 Simóoni Peéteri akamusea, "Mukúlu, tudome na kwa ani? Weewe utiite masáare ya nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
69 Suusu taruma, tataanga weewe noo ura ^Ari Muuja wa Muluungu."
70 Aho, Yéesu akavasea, "Eri, si navasaawula nyuunyu ikimi na vaviri tuku wuu? Maa kaa, umwi waanyu ni ja Ikúúlu ra Mirimu Mivi."
71 Aha Yéesu amuluusikiráa Yúuda mwaana wa Simóoni Isikarióoti. Uwo uuja jo muvarinduka Yéesu, baa neembe ajáa umwi wa vapooji ikimi na vaviri.

7

Nduu ya Yéesu si Yamuruma Tuku

1 Aya ^yakalooke, Yéesu akatamanya na míiji ^iri foo uko isi ya Galiláaya. Si ariingirira isi ya Yudéea tuku, sa viintu vakúúlu va Vayahúudi vasaakáa muulaa.

✡ **6:45** Laanga Isáaya 54:13. ✡ **6:57** Laanga Yooháani 5:21.

2 Haaha ngovi ya Vayahúudi ya matibu* ijáa yaséngeriire.
3 Jeyyo, vandʉʉ vaachwe vakamʉsea, “Inʉka aha, ʉtamanye na Yudéea sa vapooji vaako
voone myuujíisa ˆwootʉmama.
4 Koonɨ mʉʉntʉ yoosaaka ataangɨkane kwa vaantʉ, mɨrɨmo yaachwe ˆyootʉmama sɨ arɨ
kɨɨtʉmama kimbiso tʉkʉ. Weewe tʉmama wiise aya masáare, iyonekye kwa weerʉ.”
5 Baa vaanaavo na Yéesu sɨ vamuruma tʉkʉ.
6 Yéesu akavasea, “Mpɨɨndɨ jaanɨ sɨ jinafika tʉkʉ, maa kaa, nyuunyu tamanya mʉrɨ mpɨɨndɨ
jojoosi ˆmʉsáakire.
7 Weerʉ sɨ ɨrɨ vasʉʉla nyuunyu tʉkʉ, maa kaa, yaansʉʉla nɨɨnɨ sa nookɨɨyonekya kɨkomi
yootʉmama ʉvɨ.
8 Nyuunyu ambuki na Yerusaléemu ngovii. Nɨɨnɨ sɨ nookaambʉka tʉkʉ, sa mpɨɨndɨ jaanɨ
jikaarɨ fika.”
9 ˆAkavawyɨɨre jeyyo, maa akachaala ʉko ɨsɨ ya Galiláaya.

Yéesu Ngovii ya Matibu
10 Vandʉʉ va Yéesu ˆvakalooke na ngovii, Yéesu ne akaambʉka na Yerusaléemu, maa kaa,
kwa kimbiso sɨ iiyonekya tʉkʉ.
11 Mpɨɨndɨ ja ngovi, vakúúlʉ va Vayahúudi vamʉsaakiráa Yéesu aho ngovii. Vakavuurya
vaantʉ voosea, “Hai arɨ ʉra mʉmaka?”
12 Vaantʉ ˆvarɨ foo vang’uuláa sa Yéesu voosea, “Nɨ mʉʉntʉ mʉʉja.” Na vɨɨngɨ vaseáa,
“Yoovakoovera vaantʉ.”
13 Maa kaa, kusiina mʉʉntʉ ˆamʉlʉʉsáa Yéesu mbere ja vaantʉ tʉkʉ, sa voofáa vakúúlʉ va
Vayahúudi.

Yéesu Yoovakiindya Vaantʉ Kaayii Njija ya Ijʉva
14 Mpɨɨndɨ ja sikʉ ja ngovi ˆjikafike katɨkatɨ, Yéesu akɨɨngɨra na waámii ya Kaaya Njija ya
Ijʉva, maa akaanda kiindya.
15 Vayahúudi vakahwaalariwa nɨ ukiindya waachwe, vakasea, “Eri, ʉhʉ mʉʉntʉ nɨ hai
ˆafumya ʉmanyi ʉhʉ na yeeye sɨ anakiindiwa tʉkʉ?”
16 Aho, Yéesu akavasea, “Ʉhʉ ukiindya sɨ waanɨ tʉkʉ, nɨ wa ʉra ˆaantʉma.
17 Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆasáawʉlaa kʉtʉmama vira ˆvyoosaakwa nɨ Mʉlʉʉngʉ, amányire
ukiindya ʉhʉ wafuma kwa Mʉlʉʉngʉ, na sɨ masáare yaanɨ tʉkʉ.
18 Vara ˆvalúʉsikaa sa voovo, vasáakaa nkongojima jaavo vooveene, maa kaa, mʉʉntʉ ʉra
ˆasáakaa kʉmʉnyemya ʉra ˆamʉtʉma, alúʉsikaa kɨmáárɨ vii, sɨ ʉloongo tʉkʉ.
19 Eri, Músa sɨ avaheera Miiro? Baa jeyyo, kusiina baa ʉmwɨ waanyu ˆakwáatyaa ɨyo Miiro
tʉkʉ. Haaha sa che moosaaka kʉʉnjʉlaa?”
20 Ɨra mpuka ya vaantʉ ɨkamʉsea, “Weewe watɨɨte murimʉ mʉvɨ. Ani yoosaaka
kʉkʉʉlaa?”
21 Yéesu akavasea, “Nabweeyya muujíisa ʉmwɨ vii sikʉ ya Sabáato, na nyuunyu voosi
mwahwaalala.✡
22 Músa avalairirya kʉvatwaala na kɨbawii vasinga voosi va kɨɨntʉ kɨlʉme, baa neembe ɨhɨ
tʉʉva sɨ yafuma kwa Músa, maa kaa, kwa vala baaba waanyu. Kɨrɨ vyoova jeyyo, nyuunyu
mwatwáalaa vasinga na kɨbawii baa sikʉ ya Sabáato.
23 Koonɨ musinga atwáalwaa na kɨbawii baa sikʉ ya Sabáato sa Miiro ya Músa ɨdɨɨre
wunwa, joolɨ de mookʉʉnkalarira nɨɨnɨ so horya mʉʉntʉ sikʉ ya Sabáato?
24 Reki lamʉrɨra mʉʉntʉ kwa kɨra ˆmookoona weerwii, kɨrɨ vyoova jeyyo, lamuriri kwa
ʉwoloki.”

Yéesu noo Masía wʉʉ?
25 Haaha, vamwɨ va vaantʉ va Yerusaléemu vakaanda sea, “Eri, ʉhʉ sɨ noo ʉra mʉʉntʉ
ˆvoosaaka mʉʉlaa tʉkʉ wʉʉ?
26 Hoonɨ laangi, amwɨ yoolʉʉsika novo kɨweerwii na baa sɨ voomuwyɨira kɨɨntʉ chochoosi
tʉkʉ? Ifaanaa vikava vakúúlʉ vatáangire ʉhʉ noo Masía wʉʉ?
27 Suusu tamányire ʉhʉ mʉʉntʉ kʉʉntʉ ˆafuma. Maa kaa, Masía ˆarɨ kʉʉja sɨ tʉrɨ taanga
kʉʉntʉ ˆarɨ fuma tʉkʉ.”
28 Yéesu akatuuba kiindya waámii wa Kaaya Njija, akalʉʉsika na sawúti nkʉʉlʉ yoosea,
“Nyuunyu mwaamányire nɨɨnɨ, na mwamányire kʉʉntʉ ˆnafuma. Nɨɨnɨ sɨ nʉʉja kwa ngururu
jaanɨ tʉkʉ. Maa kaa, ʉra ˆaantʉma nɨ wa kɨkomi na nyuunyu sɨ mwamʉmányire tʉkʉ.
29 Nɨɨnɨ namʉmányire, sa nafuma kwaachwe, na yeeye noo aantʉma.”

---

* **7:2** ***ngovi ya Vayahúudi ya matibu:*** Nɨ ngovi Vayahúudi ˆvabweeyyáa kwa sikʉ mufungatɨ ˆvakahʉmʉle kuchwa sabíibu na seitúuni. Ngovi ɨhɨ vabweeyyáa ko kiikala matibwii ˆmeene vajeengáa na matáampi ya mɨti ja nkʉmbʉkɨra ya vala baaba waavo kʉyeenda ɨsɨ ya ibaláángwii kwa myaaka makumi yanɨ (40). Laanga Valáawi 23:33-36, 39-43; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 16:13-17. ✡ **7:21** Laanga Yoohá ani 5:1-15.

30 Aho, vakayera mʉkwaata, maa kaa, kusiina mʉʉntʉ yoyoosi ˆadaha mʉkwaata tʉkʉ, sa mpiindi yaachwe ijáa ikaari fika.
31 Vaantʉ ˆvari foo vajáa aho, vakamuruma, na vakasea, “Eri, Masía ˆari kʉʉja, tʉmama ari isháara na myuujíisa mikʉʉlʉ kʉlookya ihi ˆyootʉmama ʉhʉ mʉʉntʉ wʉʉ?”

Valʉkalʉka Vootʉmwa no Mʉkwaata Yéesu
32 Mafarisáayo vakateera vaantʉ vookiihweehera ayo masáare ya Yéesu. Aho, Mafarisáayo na vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva vakatʉma valʉkalʉka va Kaayii Njija, vakamʉkwaate Yéesu.
33 Yéesu akavasea, “Niini mwaari na nyuunyu kwa mpiindi nduudi vii, aho, hinduka ndiri kwa ʉra ˆaantʉma.
34 Kʉʉnsaakira mʉri, maa kaa, si mʉri kʉʉnyona tʉkʉ, na haantʉ ˆndiri veera, nyuunyu si mʉri daha kʉʉja tʉkʉ.”
35 Aho, Vayahúudi vakiiyurya voovo kwa voovo voosea, “Ʉhʉ mʉʉntʉ ni na hai ˆyoodoma haantʉ si ˆtʉri daha kʉmoona? Bakʉ saaka iise adome na kwa Vayahúudi vara ˆviipasa míijii ya Vagiríki, sa avakiindye Vagiríki wʉʉ?
36 Ni kiintʉ che iki ˆyoolʉʉsa, ‘Kʉʉnsaakira mʉri, maa kaa, si mʉri kʉʉnyona tʉkʉ, na haantʉ ˆndiri veera, nyuunyu si mʉri daha kʉʉja tʉkʉ?’ ”

Maboote ˆYiíkaa Maaji ˆYari Nkaasʉ
37 Sikʉ yo herererya ngovi ya matibu, ni sikʉ nkʉʉlʉ ijáa. Yéesu akiima kati na kati ya waama wa Kaaya Njija, akalʉʉsika kwa sawúti nkʉʉlʉ yoosea, “Koonii ʉri na nyóota yeenda na kwaani ji unywe.
38 Masáare ˆYari Mpeho yalʉʉsa, ‘Ʉra ˆaanduma niini, maboote ˆyiíkaa maaji ya nkaasʉ fuma yari isii yaachwe.’ ”✡
39 Yéesu alʉʉsikira Mʉtima Mʉʉja. Ʉhʉ Mʉtima Mʉʉja, vaantʉ voosi ˆvamurúmaa Yéesu lo mʉhokera vari. Mpiindi ijo, Mʉlʉʉngʉ ajáa akaari mʉtʉma Mʉtima Mʉʉja na kwa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, sa Mʉlʉʉngʉ ajáa akaari laira nkongojima kwa Yéesu.

Vaantʉ Vookiigava sa Yéesu
40 Vamwi va vaantʉ va ira mpuka ˆvakateere ayo masáare, maa vakasea, “Kikomi, ʉhʉ noo ʉra mʉláali na mʉtwe ˆtawóojeraa fuma kwa Mʉlʉʉngʉ.”✡
41 Vamwi vakasea, “Ʉhʉ noo Masía!” Maa kaa, viingi vakasea, “Tʉkʉ, Masía si ari fuma Galiláaya tʉkʉ.
42 Masáare ˆYari Mpeho yasea, Masía fuma ari ichinii ra mʉtemi Daúdi, vyaarirwa ari múujii wa Betelehéemu, múuji haantʉ mʉtemi Daúdi ˆiikala.”✡
43 Sa jeyyo, vaantʉ vakiigava sa Yéesu.
44 Vamwi vaavo vakasaaka kʉmʉkwaata, maa kaa, kusiina ˆayera kʉmʉkwaata tʉkʉ.

Vakúúlʉ va Vayahúudi si Vamuruma Yéesu Tʉkʉ
45 Valʉkalʉka ˆvakahindʉke na kwa vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva na Mafarisáayo, ˆveene vajáa vavatúmire vakamʉkwaate Yéesu, maa vakuuriwa, “Sa che si mʉmʉréetire?”
46 Valʉkalʉka vakavasea, “Kusiina mʉʉntʉ wiingi ˆanalʉʉsika ja ʉhʉ mʉʉntʉ tʉkʉ.”
47 Mafarisáayo vakavasea, “Arumi, baa nyuunyu mwakóoviirwe wʉʉ?
48 Eri, kwatiite mʉkúúlʉ ʉmwi au Mʉfarisáayo ʉmwi ˆamuruma wʉʉ?
49 Tʉkʉ! Maa kaa, ihi mpuka ya vaantʉ ˆvoomuruma, si vamányire Miiro tʉkʉ. Ava, vajumwa.”
50 Aho, Nikodéemu, ʉra ˆajáa ʉmwi waavo sikʉ imwi ajáa adoma na kwa Yéesu nuuchikʉ, akuurya,
51 “Eri, Miiro yiitʉ yaruma kʉheera mʉʉntʉ irya baa mʉteerera no taanga kira ˆatúmamaa tʉkʉ wʉʉ?”
52 Novo vakamʉsea, “Bakʉ baa weewe ni Galiláaya wafuma wʉʉ? Doma kasole neeja Masáare ˆYari Mpeho, aho, taanga ʉri kusiina mʉláali na mʉtwe wa Ijʉva ˆafúmaa Galiláaya tʉkʉ!”

[Masáare aya 7:53-8:11 yasiina nakáalii jingi ja kalikaali tʉkʉ.]
53 Aho, kira mʉʉntʉ akatamanya na kaayii kwaachwe.

8

1 Yéesu ˆakahʉmʉle kukiindya, maa akatamanya na Luulwii lwa Miseitúuni.

Mʉʉntʉ Muki ˆAkwáatirwe Yooyeenda na Mʉlʉme wa Mʉʉntʉ
2 Lomʉtóondo yaachwe namʉtóondo dwii, Yéesu akatamanya kei na waámi wa Kaaya Njija ya Ijʉva. Vaantʉ voosi vakatamanya na kʉri yeeye, akiikala isi, maa akaanda vakiindya.

✡ **7:38** Laanga Isáaya 44:3; 55:1; 58:11. ✡ **7:40** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 18:15-22. ✡ **7:42** Laanga 2 Samwéeli 7:12-16; Míika 5:2; Matáayo 2:5-6.

3 Aho, vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakamʉreeta mʉʉntʉ muki ʉmwɨ ˆajáa akwáatirwe yooyeenda na mʉlʉme wa mʉʉntʉ. Vakamwiimya katɨ na katɨ ya mpuka ya vaantʉ.
4 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Mukiindya, ʉhʉ mʉʉntʉ muki ashá aniriirwe yooyeenda na mʉlʉme wa mʉʉntʉ.
5 Miirwii yiitʉ, Músa atʉlairirya tʉmʉvae na mawye fʉʉrʉ akwye mʉʉntʉ muki ja ʉhʉ.✡ Haaha weewe joolɨ woosea?”
6 Valʉʉsa jeyyo ja mʉteo sa vapate kiintʉ cho musitakirya. Maa kaa, Yéesu akiinama, maa akaanda tala ɨsɨ na imaamba raachwe.
7 ˆVakatuube kumuurya, akiinʉla mʉtwe, maa akavasea, “Ʉmwɨ waanyu ʉra ˆasiina ʉvɨ kati yaanyu, ʉwo ave wa ncholo kʉmʉvaa na iwye ʉhʉ mʉʉntʉ muki.”
8 Aho, akiinama kei, maa akatala ɨsɨ na imaamba raachwe.
9 ˆVakateere jeyyo, vakaanda looka ʉmwɨ ʉmwɨ, vakaanda vawosi. Yéesu akachaala yeemweene na ʉra mʉʉntʉ muki ˆajáa iímire mbere yaachwe.
10 Yéesu akiinʉla mʉtwe waachwe, akamuurya ʉra mʉʉntʉ muki, “Maáma, hai varɨ vara vaantʉ ˆvaalʉʉsa irya raako?”
11 Ʉra mʉʉntʉ muki akasea, “Taáta, kusiina baa ʉmwɨ tʉkʉ.” Yéesu ne akamʉsea, “Baa niinɨ sɨ noolʉʉsa irya raako tʉkʉ. Doma, maa kaa, kwaandira isikʉ karɨ ʉtúmamaa ʉvɨ tʉkʉ.”

Yéesu nɨ Kɨweerʉ cha Weerʉ

12 Aho, Yéesu akatuuba lʉʉsika na ɨra mpuka ya vaantʉ akavasea, “Niinɨ noo kɨweerʉ cha weerʉ. Mʉʉntʉ yoyoosi ˆaantúubaa, sɨ arɨ yeendera kilwiiryii vii kaa tʉkʉ, yeeye kʉva arɨ na kɨweerʉ cha nkaasʉ.”
13 Jeyyo, Mafarisáayo vakamʉsea, “Wootoola ʉshahíidi waako mweeneevyo, sa jeyyo, ʉshahíidi ʉwo sɨ ʉrɨ rʉmika tʉkʉ.”
14 Yéesu akavasea, “Baa koonɨ nootoola ʉshahíidi waanɨ mweeneevyo, ɨkɨ ˆoolʉʉsa nɨ cha kimáárɨ, sa namányire kʉʉntʉ ˆnafuma na kʉʉntʉ ˆnoodoma. Maa kaa, nyuunyu sɨ mʉmányire kʉʉntʉ ˆnafuma na kʉʉntʉ ˆnoodoma tʉkʉ.
15 Nyuunyu mookʉʉndamʉrira kwa miiririkano ya vaantʉ. Maa kaa, niinɨ sɨ noolamʉrira mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ.
16 Baa koonɨ noolamʉrira mʉʉntʉ, ʉlamuli waanɨ nɨ wa kɨkomi. Niinɨ sɨ nalámʉriraa mʉʉntʉ niimweene tʉkʉ, maa kaa, nɨ hamwɨ navíjaa na Taáta. Taáta noo aantʉma.
17 Miirwii yaanyu vyaandɨkwa, ʉshahíidi wa vaantʉ vavirɨ nɨ wa kimáárɨ.✡
18 Niinɨ nootoola ʉshahíidi waanɨ mweeneevyo, na Taáta atóolaa ʉshahíidi mweeri yaanɨ. Yeeye noo aantʉma.”
19 Aho, maa vakamuurya, “Taáta waanyu hai arɨ?” Yéesu akavasea, “Nyuunyu sɨ mwaamányire niinɨ tʉkʉ. Na baa kei sɨ mwamʉmányire Taáta waanɨ tʉkʉ. Ngaarɨ mwaamányire niinɨ, ngaarɨ mwamʉmányire Taáta waanɨ.”
20 Yéesu alʉʉsa masáare aya, mpiindi ˆakiindyáa chúumbii cha kʉʉntʉ ˆvavɨkáa isandúku ra mpía ja Kaaya Njija. Maa kaa, kusiina mʉʉntʉ ˆamʉkwaata tʉkʉ, sa mpiindɨ jaachwe jijáa jikaarɨ fika.

Yéesu Yoolʉʉsɨkɨra Inkwya Yaachwe

21 Aho, Yéesu akavasea kei vara Mafarisáayo, “Niinɨ kiitamanyirya niise, naanyu kʉʉnsaakɨra mʉrɨ, maa kaa, kukwya mʉrɨ na ʉvɨ waanyu. Kʉʉntʉ ˆnootamanya, nyuunyu sɨ mʉrɨ daha fika tʉkʉ.”
22 Aho, vara Vayahúudi vakaanda kiiyurya, “Eri, nɨ kookiiyʉlaa iise wʉʉ? Ɨkɨ noo ˆchooreka yoosea, ‘Kʉʉntʉ ˆnootamanya, nyuunyu sɨ mʉrɨ daha fika tʉkʉ wʉʉ’?”
23 Yéesu akavasea, “Nyuunyu mwafuma kʉrɨ ɨhɨ ɨsɨ, na niinɨ nafuma mweeri. Nyuunyu mʉrɨ va ɨhɨ weerʉ, niinɨ sɨ ndirɨ wa ɨhɨ weerʉ tʉkʉ.
24 Ɨkɨ noo ˆchooreka noovawyiira, kukwya mʉrɨ na ʉvɨ waanyu. Koonɨ sɨ mookuunduma, ‘Niinɨ Mwaarɨ,’* kukwya mʉrɨ na ʉvɨ waanyu.”
25 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Weewe ʉrɨ ani?” Ne akavasea, “Keende naanda vakiindya, navawyiira niinɨ ndirɨ ani.
26 Natiite masáare ˆyarɨ foo yo vawyiira nyuunyu na yo valamʉrira. Maa kaa, lʉʉsa ndirɨ yara ʉra ˆaantʉma ˆyookuungwyiira ndʉʉse. Yeeye nɨ wa kimáárɨ, na niinɨ niiwyíiraa weerʉ kira ˆnateera fuma kwaachwe.”
27 Avo vaantʉ sɨ vataanga tʉkʉ kiintʉ Yéesu ˆavawyiiráa, nɨ masáare ya Taáta waachwe wa kurumwii.

✡ **8:5** Laanga Valáawi 20:10; Nkʉmbʉkira ya Miiro 22:22-24. ✡ **8:17** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 17:6; 19:15. * **8:24** ***Niinɨ Mwaarɨ:*** Aha, Yéesu iilʉʉsa ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ iilʉʉsa Mʉhákwii wa Ncholo. Laanga Ufumo 3:14; Isáaya 3:14.

28 Aho, Yéesu akavasea, “Mɯrɨ hɯmɯla kumwiinɯla na mweeri Mwaana wa Mɯɯntɯ, aho,
noo mɯrɨ taanga kɯmba ‘Niinɨ Mwaarɨ,’ na yoosi ˆnatúmamaa sɨ kwa wiimiriri waanɨ tɯkɯ,
maa kaa, nalɯɯsa yara vii Taáta waanɨ ˆaankiindya.
29 Yeeye aantɯma, kei nɨ hamwɨ arɨ na niinɨ. Yeeye sɨ aandeka niimweene tɯkɯ, sa sikɯ
joosi natúmamaa yara ˆyamweéryaa mɯtima.”
30 Mpiindɨ Yéesu alúɯsaa ayo masáare, vaantɯ ˆvarɨ foo vakamuruma.

*Vaana va Kikomi va Aburahá**amu***

31 Aho, Yéesu akavasea Vayahúudi vara ˆvajáa vamurúmire, “Koonɨ mɯkwáatiirye masáare
yaanɨ, kɨkomi nyuunyu mɯrɨ vapooji vaanɨ.
32 Taanga mɯrɨ kɨmáárɨ, na kɨmáárɨ vabweeyya kɨrɨ mwiiyanjaale.”
33 Novo vakamɯsea, “Suusu tɯrɨ vaana va Aburahá**amu**, na sɨ tɯnaava vatúmwa va mɯɯntɯ
yoyoosi tɯkɯ. Haaha joolɨ woosea kwiiyanjaala tɯrɨ?”
34 Yéesu akavasea, “Kɨmaarɨ kaa noovawyiira, mɯɯntɯ yoyoosi ˆatúmamaa ɯvɨ, ɯwo nɨ
mɯtúmwa wa ɯvɨ.✡
35 Mɯtúmwa sɨ arɨ ɯmwɨ wa vaantɯ va kaaya ya mweenenyuumba waachwe sikɯ joosi
tɯkɯ, maa kaa, mwaana nɨ ɯmwɨ wa vaantɯ va kaaya yaavo kwa sikɯ ˆjisiina ɯhero.
36 Sa jeyyo, koonɨ Mwaana wa Mɯlɯɯngɯ avachúngɯriire, nyuunyu sɨ mɯrɨ kɯva vatúmwa
kei tɯkɯ, kwiiyanjaala mɯrɨ kɨkomi.
37 Namányire nyuunyu mɯrɨ vaana va Aburahá**amu**, maa kaa, moosaakɨra nkalo yo
kɯɯnjɯlaa sa moosiita ruma ukiindya waanɨ.
38 Niinɨ noovawyiira yara ˆnoona kwa Taáta waanɨ. Viivyo, naanyu mootɯmama yara
ˆavawyiira taáta waanyu.”
39 Novo Vayahúudi vakamɯsea, “Aburahá**amu** nɨ taáta wiitɯ.” Yéesu akavasea, “Ngaarɨ
mɯrɨ vaana va Aburahá**amu**, ngaarɨ tɯmama mwiise mɨrɨmo ya Aburahá**amu**.
40 Maa kaa, nyuunyu moosaakɨra nkalo yo kɯɯnjɯlaa, baa neembe navawyiira kɨmáárɨ
kɨra ˆnateera fuma kwa Mɯlɯɯngɯ. Aburahá**amu** sɨ abweeyya jeyyo tɯkɯ.
41 Nyuunyu mootɯmama yara ˆatúmamaa taáta waanyu.” Voovo vakamɯsea, “Suusu sɨ
vaana va hɯlɯrɨ tɯkɯ, tatiite Taáta ɯmwɨ vii, noo Mɯlɯɯngɯ.”
42 Yéesu akavasea, “Ngaarɨ Mɯlɯɯngɯ nɨ Taáta waanyu, ngaarɨ mwaanyenda, sa nafuma
kwa Mɯlɯɯngɯ. Niinɨ sɨ nɯɯja kwa lɯvɨro lwaanɨ tɯkɯ, maa kaa, nɨ yeeye noo aantɯma.
43 Sa che sɨ mootaanga ˆcheene noovawyiira? Sɨ mootaanga tɯkɯ, sa viintɯ musiina lɯvɨro
lo teerera masáare yaanɨ.
44 Nyuunyu taáta waanyu nɨ Ikúúlɯ ra Mirimɯ Mɨvɨ, na nyuunyu moosaaka tɯmama kɨra
rataáta waanyu ˆreenda tɯmama. Rooro nɨ rɯɯlai keende ncholo, na sɨ rɨsáakaa kɨmáárɨ tɯkɯ,
sa kɨmáárɨ kisiina mutimii waachwe tɯkɯ. Kati ˆrooluusa ɯloongo, nɨ lɯɯsa riise vira ˆvyeene
rɨrɨ, sa rooro nɨ iloongo na ncholo ya ɯloongo.
45 Maa kaa, sa viintɯ niinɨ noovawyiira kɨmáárɨ, nyuunyu sɨ mookuunduma tɯkɯ.
46 Nɨ ani katɨ na katɨ yaanyu kɨkomi arɨ koonekya niinɨ natiite ɯvɨ? Koonɨ aya ˆnoovawyiira
nɨ ya kɨkomi, sa che sɨ mookuunduma?
47 Mɯɯntɯ wa Mɯlɯɯngɯ atéeraa masáare ya Mɯlɯɯngɯ. Kiintɯ choobweeyya musiindwe
teera kɨra Mɯlɯɯngɯ ˆalɯɯsa, nɨ sa viintɯ sɨ mɯrɨ va Mɯlɯɯngɯ.”

*Yéesu nɨ Mɯkɯɯlɯ Kɯlookya Aburahá**amu***

48 Aho, Vayahúudi vakamɯsea Yéesu, “Eri, kati ˆtoosea ɯrɨ Mɯsamaría na watiite murimɯ
mɯvɨ, sɨ talúɯsaa kɨmáárɨ tɯkɯ wɯɯ?”
49 Yéesu akavasea, “Niinɨ nsiina murimɯ mɯvɨ tɯkɯ. Niinɨ namɯnyémyaa Taáta waanɨ, maa
kaa, nyuunyu sɨ mwaanyémyaa tɯkɯ.
50 Niinɨ sɨ noosaakɨra nkongojima yaanɨ tɯkɯ, maa kaa, amwaarɨ ˆmweene yoosaaka niinɨ
nyemiwe, na yeeye noo mɯlamuli.
51 Kɨmaarɨ kaa noovawyiira, mɯɯntɯ yoyoosi ɯra ˆarɨ kwaatya masáare yaanɨ, ɯwo sɨ arɨ
kukwya vii kaa tɯkɯ.”
52 Aho, Vayahúudi vakamɯsea, “Haaha tatáangire watiite murimɯ mɯvɨ. Aburahá**amu**
aakwya, viivyo baa valáali na mɯtwe va Ijɯva, atɨ weewe woosea, ‘Mɯɯntɯ ˆarɨ teera masáare
yaanɨ sɨ arɨ kukwya tɯkɯ?’
53 Eri, weewe ɯrɨ mɯkɯɯlɯ kɯlookya taáta wiitɯ Aburahá**amu** wɯɯ? Yeeye aakwya, baa
valáali na mɯtwe novo vaakwya. Ivi weewe wookiisea ɯrɨ ani?”
54 Yéesu akavasea, “Koonɨ nookiibweeyyirya nkongojima niinɨ mweeneevyo, nkongojima
yaanɨ isiina kiintɯ tɯkɯ. Maa kaa, ˆaanyínɯlaa niinɨ, nɨ Taáta waanɨ, nyuunyu ˆmoosea nɨ
Mɯlɯɯngɯ waanyu.

✡ **8:34** Laanga Varúumi 6:12-23.

55 Baa haaha, nyuunyu si mɯnamɯtaanga Mɯlɯɯngɯ tɯkɯ, maa kaa, niini namɯmányire. Kooni naséire si namɯmányire tɯkɯ, kɯva ndiri mɯloongo ja nyuunyu. Maa kaa, niini namɯmányire na isáare raachwe narikwaatya.
56 Taáta waanyu Aburaháamu ajáa avyeenda maatɯkɯ kɯtaanga niini kɯɯja ndiri. Iyo sikɯ iiyiine, maa akavyeenda."
57 Aho, Vayahúudi vakamɯsea, "Weewe baa si ɯnafikya myaaka makumi yasaano (50) tɯkɯ, jooli de wamoona Aburaháamu?"
58 Yéesu akavasea, "Kimaari kaa noovawyiira, Aburaháamu si anavyaalwa, 'Niini Mwaari.' "
59 Vayahúudi ˆvakateere jeyyo, maa vakatoola mawye voosaaka vamɯvae Yéesu. Yéesu akiivisa, maa akafuma aho Kaayii Njija.

9

Yéesu Yoomɯhorya Mɯɯntɯ ˆAvyaalwa Mɯhoku

1 Sikɯ imwi mpiindi Yéesu ˆalookáa, akamoona mɯɯntɯ ɯmwi ˆajáa mɯhoku keende kɯvyaalwa kwaachwe.
2 Vapooji vaachwe vakamuurya, "Mukiindya, ni ani ˆatɯmama ɯvi fɯɯrɯ ɯhɯ avyaalwe mɯhoku? Ni yeeye bakɯ vavyiiri vaachwe?"
3 Yéesu akavasea, "Si yeeye tɯkɯ na si vavyiiri vaachwe ˆvatɯmama ɯvi tɯkɯ. Avyaalwa mɯhoku sa mirimo ya Mɯlɯɯngɯ ivariyɯlwe mwiikalwii waachwe aha weerwii.
4 Mɯlɯɯngɯ aantɯma. Viintɯ ˆkɯkaari namuusi, ni mpaka tɯtɯmame mirimo yaachwe. Uchikɯ kɯɯja wiise, mpiindi ijo, si tɯri daha tɯmama tɯkɯ.
5 Mpiindi ˆnkaari aha weerwii, niini ni kiweerɯ cha weerɯ."
6 Yéesu ˆakalɯɯse jeyyo, akachwa mati isi, akabweeyya fitoe na yara mati, maa akamɯhaka ɯra mɯhoku miiswii.
7 Aho, akamɯsea, "Tamanya ɯkoowe iduundwii ra Siloáamu." Siloáamu noo kɯsea "vaantɯ ˆvatɯmwa." Aho, ɯra mɯhoku akatamanya noo koowa, akahindɯka kɯnɯ yookoona.
8 Vakaaya vaachwe na vaantɯ ˆvajáa vamoona aho ncholo yooloomba, vakaanda kiiyurya voosea, "Eri, ɯhɯ si ɯra mɯɯntɯ ˆiikaláa aha no loomba tɯkɯ wɯɯ?"
9 Vamwi vaavo vakasea, "Ni yeeye." Viingi vakasea, "Si yeeye tɯkɯ ni iifwiine vii." Maa kaa, ɯwo mɯɯntɯ akavasea, "Ni niini."
10 Maa kaa, voovo vakaanda muurya, "Jooli vyavíire amwi miiso yaako yookoona?"
11 Ne akavasea, "Mɯɯntɯ ˆaséwaa Yéesu, abwéeyyiirye fitoe na mati yaachwe, akaampaka miiswii, maa akaansea, 'Tamanya na Siloáamu ɯkooyye kisho chaako.' Na ˆnkooyye kisho, maa nkaanda koona."
12 Avo vaantɯ vakamuurya, "Ɯwo mɯɯntɯ hai ari?" Ɯra mɯhoku akavasea, "Iyaɯ."

Mafarisáayo Vookuurikirirya Kɯhoriwa Mɯhoku

13 Aho, avo vaantɯ vakamɯtwaala ɯwo mɯɯntɯ ˆajáa mɯhoku aho ncholo na kwa Mafarisáayo.
14 Sikɯ Yéesu ˆajáa abweeyya fitoe na akamɯhorya ɯra mɯhoku, ni sikɯ ya Sabáato ijáa.
15 Jeyyo, Mafarisáayo vakaanda muurya kei ˆvyeene ajáa ahóriiwe. Ne akavasea, "Aampákire fitoe miiswii, nkooyya kisho, na haaha nookoona."
16 Vamwi va Mafarisáayo vakasea, "Ɯhɯ mɯɯntɯ si afuma kwa Mɯlɯɯngɯ tɯkɯ, sa si yookiinyemya Sabáato tɯkɯ." Maa kaa, viingi vakasea, "Jooli mɯɯntɯ mɯvi ari daha bweeyya isháara na myuujíisa ja ihi?" Aho, maa vakiigava voovo kwa voovo.
17 Jeyyo, Mafarisáayo vakamuurya kei ɯra mɯhoku voosea, "Weewe noo ˆɯhóriiwe miiso ni ɯra mɯɯntɯ, jooli woosea kwa ɯwo mɯɯntɯ?" Yeeye akasea, "Ɯra ni mɯláali na mɯtwe wa Iɯva."
18 Vara Vayahúudi si varuma koni ɯwo mɯɯntɯ aho ncholo ajáa mɯhoku tɯkɯ. Kukiimikirirya, vakavaaniirira vavyiiri va ɯra mɯhoku.
19 Vakavuurya, "Eri, ɯhɯ ni mwaana waanyu nyuunyu ˆmoosea ajáa avyaalwa mɯhoku wɯɯ? Kooni moosea jeyyo, jooli haaha yookoona?"
20 Vavyiiri vaachwe vakavasea, "Ni kimáári ɯhɯ ni mwaana wiiswi na ni kimáári ajáa avyaalwa mɯhoku.
21 Maa kaa, si tootaanga ni jooli aándire koona tɯkɯ, na baa si tootaanga ni ani ˆamɯhóriirye tɯkɯ. Muuryi mweeneevyo, si musinga tɯkɯ, lɯɯsa ari mweeneevyo."
22 Vavyiiri vaachwe vajáa valɯɯsa jeyyo, sa voofáa Vayahúudi. Vayahúudi vajáa vasea, kooni mɯɯntɯ amurúmire Yéesu noo Masía, kibiriwa ari fuma sinagóogii.
23 Noo ˆchooreka vavyiiri vaachwe vajáa vasea, "Muuryi mweeneevyo, si musinga tɯkɯ."

24 Aho, vakúúlu va Vayahúudi vakamwaanirira lwa kavíri ura ˆajáa muhoku vakamusea, “Muheere Muluungu nkongojima kooni ni kimáári woolúusa! Suusu tamányire uhu muuntu ˆakuhóriirye ni muvi.”
25 Maa yeeye akavasea, “Niini si namányire kooni ni muvi tuku. Kiintu kimudu ˆnamányire ni iki, niini ni muhoku nijáa, na haaha nookoona.”
26 Maa vakamuurya, “Che uwo muuntu akubwéeyyiriirye? Jooli akutúunukwiire miiso yaako?”
27 Ura ˆajáa muhoku akavasea, “Nahúmwiire vawyiira, naanyu si mookuunteerera tuku. Sa che moosaaka nivawyiire kei? Eri, saaka mwiise muve vapooji vaachwe wuu?”
28 Aho, vakamutukira voomusea, “Weewe noo mupooji waachwe, suusu turi vapooji va Músa.
29 Tamányire Muluungu aluusika na Músa, maa kaa, si tamányire uhu muuntu kuuntu ˆafuma tuku.”
30 Ura ˆajáa muhoku akavasea, “Iki ni kiintu cho hwaalarya! Ati si mumányire kuuntu ˆafuma tuku, maa kaa, aantúunukwiire miiso yaani.
31 Tamányire Muluungu si atéeraa kuloomba kwa vavi tuku, yeeye atéeraa kuloomba kwa voosi ˆvamunyémyaa na ˆvatúmamaa kira ˆasáakaa.✡
32 Keende weeru yuumbwa, si tunateera muuntu amuhóriirye muuntu ˆavyaalwa muhoku tuku.
33 Ngaari uhu muuntu si afuma kwa Muluungu, ngaari si adáhire tumama chochoosi tuku.”
34 Novo vakamusea, “Weewe wavyaalwa na warerwa uvii. Eri, watiite luviro lo tukiindya suusu wuu?” Aho, maa vakamukibirya na weerwii.

Uhoku wa Mutimii

35 Yéesu akateera vajáa vamukíbiirye ura muuntu fuma sinagóogii. Yéesu akamushaana maa akamuurya, “Eri, muruma wiise Mwaana wa Muuntu wuu?”
36 Ura muuntu akamuurya Yéesu, “Mukúlu, uhu muuntu ni ani? Ngwyiira sa niini nimurume.”
37 Yéesu akamusea, “Wamwiíne, noo uhu ˆyoolúusika na weewe.”
38 Ura muuntu akasea, “Mukúlu, narúmire.” Aho, maa akamwiinamira Yéesu.
39 Yéesu akamusea, “Niini nuuja na aha weerwii jo lamurira, sa vahoku voone na vara ˆvoónaa vave vahoku.”
40 Kujáa kwatiite Mafarisáayo vamwi ˆvajáa heehi na Yéesu ˆvakateere jeyyo, maa vakamusea, “Ati, baa suusu turi vahoku wuu?”
41 Yéesu akavasea, “Ngaari muri vahoku, ngaari musiina uvi tuku, maa kaa, sa viintu moosea koona mwiise, mukaari muri na uvi.”

10

Lusímo lwa Muríisi Muuja

1 “Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi kooni si iíngiire na waámii ya muundi ko tweera na mutiryaangwii, maa kaa, iingire ko tweera na haantu hiingi, uwo ni mwiívi na muhóki.
2 Muuntu ˆiíngiraa ko tweera na mutiryaangwii, uwo noo muríisi wa muundi.
3 Mulaangiriryi wa mutiryaango amuyúuriraa, na muundi jatéeraa sawúti yaachwe. Aánirira muundi jaachwe kwa marina yaavo, na ajifúmyaa na weerwii.
4 ˆAri humula kujifumya muundi jaachwe na weerwii, ajilóngoreraa na muundi jaachwe jamutúubaa sa jamányire sawúti yaachwe.
5 Ijo muundi, si jiri mutuuba muyeni tuku, maa kaa, mutiija jiri sa si jamányire sawúti yaachwe tuku.”
6 Yéesu avawyiira lusímo ulu, maa kaa, si vataanga tuku ˆcheene aluusáa.
7 Aho, Yéesu akavasea kei, “Kimaari kaa noovawyiira, niini noo mutiryaango wa muundi.
8 Voosi vara ˆvalongoola kuva varíisi va muundi mpiindi niini ˆnijáa nkaari kuuja, avo ni viívi na vahóki, muundi si ja vateera tuku.
9 Niini noo mutiryaango. Muuntu yoyoosi ˆari kiingira na waámii ko tweera kuri niini, lamuririwa ari, kiingira ari na fuma ari, na turya ari uríisi ˆwabooha.
10 Mwiívi uújaa sa iive, uulae au asaambule. Maa kaa, niini nuuja sa muundi jive nkaasu na jive na iyo nkaasu ˆyakiimana.
11 Niini ndiri muríisi muuja. Muríisi muuja atóolaa nkaasu yaachwe sa muundi jaachwe.
12 Mutumami ura si ˆari muríisi wa muundi, na kei muundi si ˆjiri jaachwe, uwo ari koona mbuuji yookuuja, tiija ari na jireka ari muundi. Mbuuji yakíimiriraa ikukikuki ra muundi na jiingi jiípasaa.

✡ **9:31** Laanga Sabúuri 34:15-16; Mpíri 15:29.

13 Mutumami atíijaa, sa si iitwéetyaa sa muundi tuku.
14 Niini ndiri muríisi muuja. Na namányire muundi jaani na muundi jaani jamányire niini,
15 ja ^vyeene Taáta aamányire niini, na niini namumányire Taáta. Kei, niini nootoola nkaasu yaani sa muundi jaani.
16 Natiite muundi jiingi si ^jiri ja ihi waama. Ni mpaka nijireete, nojo jiteere sawúti yaani. Jeyyo, jive ufya umwi na muríisi umwi.
17 Taáta waani aanyenda niini sa nootoola nkaasu yaani sa niipate kei.
18 Kusiina muuntu ^ari daha kuumpoka nkaasu yaani tuku, maa kaa, niini noo nookiitoola nkaasu yaani ko keenda. Niini natiite wiimiriri wo toola nkaasu yaani, na kei natiite wiimiriri wo va nkaasu kei. Ni Taáta waani mweeneevyo noo ^aandairirya mbweeyye jeyyo."
19 Sa ayo masáare, Vayahúudi vakiigava.
20 ^Vari foo vaavo vakasea, "Uhu muuntu atiite murimu muvi na ni musari. Sa che toomuteerera?"
21 Viingi vakasea, "Aya si masáare ya muuntu ^ari na murimu muvi tuku. Eri, murimu muvi daha uri tuunukula miiso ya vahoku wuu?"

Yéesu Yoosiitwa ni Vayahúudi

22 Haaha, uko Yerusaléemu kujáa kwatiite ngovi yo talarya Kaaya Njija ya Ijuva, na ni mpiindi ja mpeho jijáa.
23 Yéesu ni Kaayii Njija ajáa, na akava yooyeenda waámii ^uséwaa Waama wa Solomóoni.
24 Vayahúudi vajáa aho, vakamuriingirira, maa vakamuurya Yéesu voosea, "Fuuru naadi uri tuuba kutulumya mitima? Tuwyiire ilaarii, kooni weewe noo Masía."
25 Yéesu akavasea, "Nahumula vawyiira, na nyuunyu si mooruma tuku. Masáare ^meene noobweeyya kwa irina ra Taáta yookoonekya niini ndiri ani.
26 Maa kaa, si mooruma tuku, sa si muri va ikukikuki ra muundi jaani tuku.
27 Muundi jaani jatéeraa sawúti yaani. Niini najimányire na jaantúubaa.
28 Niini najihéeraa nkaasu ya siku ^jisiina uhero, na si jiri rimira vii kaa tuku. Kei kusiina muuntu ^ari daha kuumpoka fuma mikonwii yaani tuku.
29 Taáta waani yeeye aampeera iji muundi, ni mukuulu kulookya voosi, na kusiina ^ari daha kumuhoka fuma mikonwii yaachwe tuku.
30 Niini na Taáta, ni umwi!"
31 Aho, maa Vayahúudi vakatoorera mawye kei voosaaka vamuvae fuuru akwye.
32 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Navoónekiirye mirimo miija ^iri foo fuma kwa Taáta. Ni sa kirikwi moosaaka kuunvaa na mawye muunjulae?"
33 Vayahúudi vakamusea, "Si tookuvaa na mawye sa mirimo miija ^wootumama tuku, maa kaa, ni si sa uhiintiki waako kwa Mululungu. Weewe uri muuntu vii, wookiibweeyya uri Mululungu."
34 Yéesu akavasea, "Eri, si vyaandikwa Miirwii yaanyu, 'Niini nasea, nyuunyu ni miluungu' tuku wuu?✡
35 Kooni avaanirira miluungu vara ^vahokera isáare raachwe, na isáare ra Mululungu ni ra kikomi siku joosi,
36 eri, sa che moosea noomuhiintikira Mululungu kati noosea, 'Niini ndiri Mwaana wa Mululungu?' Taáta noo ^aantalarya na ^aantuma kuri weeru.
37 Kooni si nootumama mirimo ya Taáta waani, reki kuunduma.
38 Maa kaa, kooni nootumama mirimo ya Taáta, baa kooni si mookuunduma niini, rumi iyo mirimo. Kwa njira iyo, taanga muri na tuuba muri taanga, Taáta na niini, kei niini na Taáta, ni kiintu kimwi."
39 Vayahúudi ^vakateere ayo, maa vakayera kumukwaata kei, maa kaa, akavahonyoka mikonwii yaavo.
40 Yéesu akadoma na firiro ya luuji lwa Yorodáani, fuuru hara haantu Yooháani Mubatisáaji ^abatisiryáa vaantu hara mbere, maa akiikala uko.
41 Vaantu ^vari foo vakuuja na kwa Yéesu, maa vandoosea, "Yooháani si abweeyya isháara tuku, maa kaa, kira isáare ^aluusa kwa uhu muuntu ni ra kimáári."
42 Aho, vaantu ^vari foo vajáa aho, vakamuruma Yéesu.

11

Inkwya ya Lasáaro

1 Kujáa kwatiite muuntu umwi ^aséwaa Lasáaro, muuntu wa iturii ra Besanía. Uhu Lasáaro ajáa alwaala. Maruumbu yaachwe Maríia na Maárita novo viikaláa iturii ra Besanía.

✡ **10:34** Laanga Sabúuri 82:6.

2 Uhu Maríia noo ˆajáa amuhaka Yéesu makuta ˆyanyukira, na akamuhonola majeo na njwiiri jaachwe.✡
3 Jeyyo, Maríia na Maárita maruumbu ya Lasáaro, vakatuma mulomo na kuri Yéesu voomusea, “Mukúlu, kijeengi chaako ˆwamweenda ni mulwíiri.”
4 Maa kaa, Yéesu ˆakateere ayo, akasea, “Ulwíiri uhu si uri reeta inkwya tuku, ni so muretera Muluungu nkongojima, na kwa njira iyo, Mwaana wa Muluungu abweeyyiriwe nkongojima.”
5 Yéesu ajáa aveenda maatuku vii vala Maárita, Maríia na iruumbu raavo Lasáaro.
6 Jeyyo, ˆakateere Lasáaro ni mulwíiri, akiikala aho haantu ˆajáa kwa siku iviri.
7 Siku iviri ˆjikalooke, maa akavasea vapooji vaachwe, “Hendi tuhinduke na Yudéea.”
8 Vapooji vaachwe vakamusea, “Mukiindya, amwi ni ira siku vii Vayahúudi vasaakáa kukuvaa na mawye ukwye. Na haaha woosaaka hinduka nooko kei?”
9 Yéesu akavasea, “Eri, siku si itiite masaa ikimi na yaviri ya muusi tuku wuu? Muuntu koni yooyeenda namuusi si ari kiikunguvarya kuulu kwaachwe tuku, sa koona iise kiweeru cha ihi weeru.
10 Maa kaa, koni muuntu yooyeenda nuuchiku, kunguvala ari, sa asiina kiweeru isii yaachwe tuku.”✡
11 ˆAkahumule luusa aya, Yéesu akavasea, “Kijeengi chiiswi Lasáaro alíire, maa kaa, ni tamanya niise nkamwiinukye.”
12 Vapooji vaachwe vakamusea, “Mukúlu, koni alíire tulo, hola ari.”
13 Kiintu Yéesu ˆaluusáa aha ni inkwya ya Lasáaro, maa kaa, vapooji si vataangáa tuku, viiseáa kira ˆyooluusa kuri Lasáaro ni alíire tulo vii.
14 Sa jeyyo, Yéesu akavawyiira pusu, “Lasáaro akwíire.
15 Baa neembe ni jeyyo, navyeéndire sa nyuunyu, sa viintu naari nsiina kura mpiindi Lasáaro ˆaakukwya, sa mudahe kuunduma. Haaha hendi na kwaachwe.”
16 Aho, mupooji waachwe umwi ˆasewáa Tomáasi, irina riingi vamwaaniriráa Maása, akavasea viivaachwe, “Hendi baa suusu, tukakwye hamwi ne.”

Yéesu ni Ufufúuko na Nkaasu

17 Yéesu ˆakafike uko Besanía, akashaana Lasáaro avéeriire mbiríírii kwa siku ine.
18 Ituri ra Besanía ni heehi rijáa na múuji wa Yerusaléemu, ja ulíihi wa kilomíita itatu.
19 Vayahúudi ˆvari foo vajáa vuújire noo vafiita vala Maárita na Maríia, sa viintu vajáa vawúlariirwe ni iruumbu raavo Lasáaro.
20 Maárita ˆakateere Yéesu amwaari yookuuja, akatamanya noo musingirirya. Maa kaa, Maríia akachaala kaayii.
21 Maárita akamusea Yéesu, “Mweenevyoosi, ngaari waari umwaari aha, ngaari iruumbu raani si akwíire tuku.
22 Maa kaa, taanga niise baa haaha kiintu chochoosi ˆuri muloomba Muluungu, kuheera ari.”
23 Yéesu akamusea, “Iruumbu raako fufuka ari.”
24 Maárita akamusea, “Namányire siku ya uhero wa weeru fufuka ari.”
25 Yéesu akamusea, “Niini noo uwo ufufúuko na nkaasu. Yoyoosi ˆaandúmaa niini baa neembe ari kukwya, kuva ari nkaasu.
26 Na yoyoosi ˆari mooyo na ˆaandúmaa niini si ari kukwya vii kaa tuku. Eri, yaruma wiise aya wuu?”
27 Maárita akamusea, “Mweenevyoosi naruma weewe noo Masía Mwaana wa Muluungu, ura ˆyookuuja na kuri weeru.”

Yéesu Yoomuririra Lasáaro

28 Maárita ˆakahumule luusa ayo, akatamanya noo mwaanirira mwaanaavo Maríia na ivarwii, akamusea, “Mukiindya amwaari aha yookwaaniriira.”
29 Maríia ˆakateere jeyyo, akiinuka chaangu, maa akatamanya na kwa Yéesu.
30 Yéesu ajáa akaari kiingira na iturii, ajáa akaari hara haantu Maárita ˆajáa amushíhiine.
31 Vara Vayahúudi ˆvajáa na Maríia kaayii vuújire noo mufiita, ˆvakoone iínukire chaangu, maa akafuma na weerwii, vakamutuuba sa viiseáa ni tamanya iise na mbiríírii noo rira.
32 Maríia ˆakafike hara haantu ˆajáa Yéesu na ˆakamoone Yéesu, akachwaama majewii yaachwe kunu yoosea, “Mweenevyoosi, ngaari waari aha, ngaari iruumbu raani si akwíire tuku.”
33 Yéesu ˆakamoone Maríia yoorira, na ˆakoone na vara Vayahúudi ˆvajáa vamutúubire novo voorira, akiiteera usuungu mutimii, maa akavisuula.

✡ **11:2** Laanga Yoohá̱ani 12:1-8. ✡ **11:10** Laanga Yoohá̱ani 8:12.

34 Aho, akavuurya, “Hai mʉmʉtaahiire?” Vakamʉsea, “Mweenevyoosi, yeenda tʉkoonekye.”
35 Aho, Yéesu akaanda rira.
36 Vayahúudi vakasea, “Laangi ta viintʉ ˆajáa amweenda Lasáaro!”
37 Maa kaa, viingi vakasea, “Eri, ʉhʉ si noo ʉra ˆamʉhorya mʉhoku, sa che si adaha kitira Lasáaro adiire kukwya?”

Yéesu Yoomʉfʉfʉla Lasáaro
38 Yéesu kʉnʉ aviswíire mutimii, akafika mbiríírii. Ɨyo mbirííra ni ya mpaanga ijáa, na ijáa yakʉnikirirwa na iwye ikʉʉlʉ mʉryaangwii.
39 Yéesu akavasea, “Seyyi iwye mʉryaangwii.” Maárita, irʉʉmbʉ ra ʉhʉ ˆajáa awúliire, akasea, “Aai aándire nyuka, sa avéeriire mbiríírii kwa sikʉ ine.”
40 Yéesu akamʉsea Maárita, “Si nakʉséire kooni wooruma koona ʉri nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ wʉʉ?”
41 Aho, vakariseyya rira iwye. Yéesu akalaanga kurumwii, maa akasea, “Taáta, kuusa sa waantéiire.
42 Namányire weewe waantéeraa mpiindi joosi, maa kaa, ni lʉʉsa niise aya, sa ihi mpuka ya vaantʉ ˆiri aha irume weewe noo ˆwaantʉma.”
43 ˆAkalʉʉse jeyyo, akaanirira na sawúti nkʉʉlʉ yoosea, “Lasáaro, fuma na weerwii!”
44 Lasáaro akafuma kʉnʉ mikono yaachwe na mawʉlʉ yaachwe yafárimbiriirwe ntaami ja sáanda ya kitáani. Kei da kisho chaachwe kijáa chafárimbiriirwe na ntaami njerʉ. Yéesu akavasea, “Muchunguli, na mʉreki iitamanyirye.”

Nchuungo yo Mʉʉlaa Yéesu
(Matáayo 26:1-5; Maáriki 14:1-2; Lʉ́ka 22:1-2)
45 Jeyyo, Vayahúudi ˆvari foo vara ˆvajáa vuújire noo mʉfiita Maríia, na ˆvajáa voona yara Yéesu ˆajáa abwéeyyiirye, maa vakamuruma.
46 Maa kaa, vamwi vaavo vakatamanya na kwa Mafarisáayo noo vawyiira yara Yéesu ˆajáa atúmamire.
47 Sa jeyyo, vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva na Mafarisáayo vakaanirira Balása Nkʉʉlʉ ya Vayahúudi, maa vakasea, “Jooli tʉri bweeyya? Ʉhʉ mʉʉntʉ yoobweeyya isháara na myuujíisa ˆiri foo.
48 Kooni tamʉrékiire atuube bweeyya jei, vaantʉ voosi muruma vari, na Varúumi kʉʉja vari, na saambʉla vari isi yiitʉ na Kaaya yiitʉ Njija.”
49 Ʉmwi waavo ˆasewáa Kayáafa ˆajáa mweeneisi mʉkʉʉlʉ mwaaka ʉwo, akavasea, “Nyuunyu si mʉmányire kiintʉ tʉkʉ!
50 Eri, si mookoona ni vyabooha mʉʉntʉ ʉmwi kukwya sa vaantʉ, kʉlookya vaantʉ va isi yoosi kusira imalo tʉkʉ wʉʉ?”
51 Kayáafa si alʉʉsa masáare aya ko keenda kwaachwe tʉkʉ. Maa kaa, yeeye noo ajáa mweeneisi mʉkʉʉlʉ mwaaka ʉwo, sa jeyyo, ni laala alaaláa na mʉtwe Yéesu kukwya ari sa isi ya Vayahúudi.
52 Na si sa isi ya Vayahúudi veene vii tʉkʉ, maa kaa, sa avajiinge vaana voosi va Mʉlʉʉngʉ ˆviipasa, vave hamwi.
53 Kwaandira sikʉ iyo, vakarya nchuungo yo mʉʉlaa Yéesu.
54 Sa jeyyo, Yéesu akareka yeenda ko kiiyonekya kwa Vayahúudi. Akiinʉka aho, akatamanya na ituri ˆraséwaa Efʉraímʉ, ˆriri heehi na isi ya ibaláángʉ. Akiikala ʉko hamwi na vapooji vaachwe.
55 Ngovi ya Vayahúudi iséwaa Paásika, ijáa yaséngeriire, vaantʉ ˆvari foo vakaambʉka na Yerusaléemu fuma maturii, vakatamanya noo kiijirʉla ngovi iyo si inafika.✡
56 Vaantʉ vakava voomʉsaakira Yéesu. Novo ˆvakiijiinge hamwi Kaayii Njija, vakaanda kiiyurya, “Jooli mookiisea? Ʉhʉ mʉʉntʉ si ari kʉʉja vii kaa tʉkʉ na ngovii wʉʉ?”
57 Vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva na Mafarisáayo, vajáa valairirya voosea, kooni mʉʉntʉ yoyoosi atáangire kʉʉntʉ Yéesu ˆari, avatwaarire mʉlomo sa vakamʉkwaate.

12

Maríia Yoomʉhaka Yéesu Makuta ˆYanyʉkira
(Maáriki 14:3-9; Matáayo 26:6-13; Lʉ́ka 7:36-50)
1 Sikʉ mʉsasatʉ de ifike ngovi ya Paásika, Yéesu akatamanya na Besanía, múujii haantʉ ˆiikaláa Lasáaro, ʉra ˆajáa amʉfʉfʉla.
2 Ʉko, vaantʉ vakamwiimirya neeja kiiwʉlo ja nyemi kwa Yéesu. Maárita akava yoovatʉmamira vayeni. Lasáaro ne ni ʉmwi wa vara ˆvajáa viíkyiire méesii hamwi na Yéesu.

✡ **11:55** Laanga 2 Masáare ya Mpiindi 30:17-19; Ʉvalo 9:10.

3 Maríia akatoola chúpa ya núusu líita ya makuta ˆyanyúkiraa* ya iyoombe ikulukuulu. Aho, akamuhaka Yéesu makuta majewii, maa de indoomuhonola na njwiiri jaachwe. Nyuumba yoosi ikanyukira makuta.
4 Maa kaa, Yúuda Isikarióoti, umwi wa vapooji ikimi na vaviri, ura ˆari muvarinduka Yéesu, akasea,
5 “Sa che aya makuta ˆyanyukira si yaváirwe iyoombe ra mpía ja dináari magana yatatu (300), na mpía ijo vaheewe vakiva?”
6 Yúuda aluusa jei, si sa avooneráa mbavariri vakiva tuku, maa kaa, ni sa viintu ajáa mwiívi. Yeeye noo iikaláa na mufuko wa mpía, na kweene iváa mpía fuma aho mufukwii.
7 Aho, Yéesu akasea, “Mureki. Awula makuta aya ˆyanyukira, akayaviika, sa siku yaani yo taahwa.
8 Vakiva novo muri siku joosi, maa kaa, si muri kuva na niini siku joosi tuku.”

Nchuungo yo Muulaa Lasáaro

9 Mpuka nkuulu ya Vayahúudi vakateera Yéesu amwaari uko Besanía, maa vakuuja si so jo moona Yéesu vii tuku, maa kaa, baa so moona Lasáaro. Uhu Lasáaro Yéesu ajáa amufufula.
10 Jeyyo, vakúúlu va veeneisi va Iuva vakarya nchuungo yo muulaa Lasáaro.
11 Sa Lasáaro, Vayahúudi ˆvari foo vajáa vareka kutuuba vakúúlu vaavo, maa vakamuruma Yéesu.

Yéesu Yooteengiwa Yerusaléemu na Siriri
(Matáayo 21:1-11; Maáriki 11:1-11; Lúka 19:28-40)

12 Lomutóondo yaachwe, mpuka nkuulu ya vaantu ˆng’eene ijáa yuújire na ngovii, ikateera Yéesu amwaari njirii yookuuja na Yerusaléemu.
13 Aho, vakawuna matáampi ya mitéende, maa vakatamanya noo musingirirya, kunu vootula isóso voosea,
“Aduumbwe Mweenevyoosi!
Atalariwa yeeye ˆyookuuja kwa irina ra IJUVA.✡
Atalariwa Mutemi wa Isiraéeli.”
14 Aho, Yéesu akashaana mwaana wa ndákwi, akiiverekya ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa,
15 “Nyuunyu vaantu va múuji wa Sayúuni, koofi tuku,
laangi, Mutemi waanyu yookuuja,
iivérekiirye mwaana wa ndákwi.”✡
16 Mpiindi ijo, vapooji va Yéesu si vataanga aya masáare tuku. Maa kaa, Yéesu ˆakahinduke na kurumwii, aho de vakakumbukira aya masáare yajáa yaandikwa sa yeeye, na yajáa yatumamwa kwaachwe.
17 Mpuka ya vaantu ira ˆijáa ne mpiindi ˆamwaaniriráa Lasáaro fuma mbiríírii, akamufufula, vakatuuba koonekya ko kwaarya aya masáare.
18 Sa jeyyo, mpuka ya vaantu ikadoma noo musingirirya, sa voosi vajáa vatéiire uwo muujíisa Yéesu ˆajáa abwéeyyiirye.
19 Maa kaa, Mafarisáayo vakiisea voovo kwa voovo, “Koona mwiise wuu? Si turi tumama kiintu chochoosi tuku, weeru yoosi yoomutuuba yeeye vii.”

Vagiríki Vamwi Voosaaka Moona Yéesu

20 Haaha, vamwi va vaantu ˆvajáa vatamanya noo mwiinamira Muluungu mpiindi ja ngovi ya Paásika, ni Vagiríki vajáa.
21 Ava vaantu vakatamanya na kwa Filíipi. Uhu Filíipi meevo ni iturii ra Besaída ˆriri isi ya Galiláaya kujáa. Vakamuloomba voosea, “Mukúlu, tooloomba tuluusike na Yéesu.”
22 Filíipi akiita muwyiira Anderéa, maa voosi vaviri vakatamanya noo muwyiira Yéesu.
23 Yéesu akavasea, “Mpiindi ja Mwaana wa Muuntu kubweeyyiriwa nkongojima jafíkire.
24 Kimaari kaa noovawyiira, kooni mpeke ya ngáano si iwíire isi ikakwya, chaala iri viintu iri mpeke imwi vii. Maa kaa, kooni yakwíire, yavyáalaa mpeke ˆjiri foo.
25 Muuntu yoyoosi ˆeenda nkaasu yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, muuntu yoyoosi ˆiisuula nkaasu yaachwe aha weerwii, kiilamurirya ari kwa siku ˆjisiina uhero.
26 Muuntu yoyoosi ˆaantúmamiraa niini, ni mpaka aantuube. Na haantu ˆndiri veera baa yeeye veera ari. Taáta waani munyemya ari yoyoosi ˆaantúmamiraa.

Yéesu Yoolusikira Inkwya Yaachwe

27 Haaha mutima waani woólolokiire maatuku vii. Che kaa ndiri luusa? Nduuse, ‘Taáta, ndamurirya fuma mpiindii ihi ya uturikiri wuu?’ Tuku, si ndiri loomba jeyyo tuku, sa nuuja ji nturikire mpiindi iji.

---

* **12:3** ***makuta ˆyanyúkiraa:*** Na Kigiríki ni *nárdo*, noo kusea, makuta ˆyanyúkiraa. ✡ **12:13** Laanga Sabúuri 118:25-26.
✡ **12:15** Laanga Isáaya 40:9; Sefanía 3:16.

28 Taáta, bweeyyirya irina raako nkongojima." Aho, sawúti fuma kurumwii ikasea,
"Naribwéeyyiriirye nkongojima na kei, ribweeyyirya ndiri nkongojima."
29 Mpuka ya vaantu ˆijáa hara ˆikateere iyo sawúti, maa ikasea, "Kwakíririmire." Vamwi
vakasea, "Murimu muuja walúusikire ne."
30 Yéesu akavasea, "Sawúti ihi ˆmwatéiire si sa niini tuku, maa kaa, ni sa nyuunyu.
31 Haaha, mpiindi ja ihi weeru kulamurirwa, jafíkire. Irimu noo kusea mukúulu wa ihi
weeru kibiriwa riise ni Muluungu.
32 Maa kaa, niini ˆndiri kiinulwa na mweeri, varuta ndiri vaantu voosi vuuje na kwaani."
33 Yéesu aluusa jei, koonekya ni inkwya iri jooli ˆari kukwya.
34 Ira mpuka ya vaantu ikamusea, "Suusu tateera fuma Miirwii yiitu yasea, Masía kuva ari
amwaari kwa siku ˆjisiina uhero.✡ Haaha sa che woosea vaantu mwiinurirya vari Mwaana
wa Muuntu? Eri, Mwaana wa Muuntu ni ani?"
35 Yéesu akavasea, "Kiweeru kikaari na nyuunyu kwa mpiindi vii. Sa jeyyo, yeendi viintu
ˆmukaari na ikyo kiweeru, sa mudiire remeerwa ni kilwiirya. Kooni muuntu yooyeenda
kilwiiryii, si amányire na kuuntu ˆyootamanya tuku.
36 Mpiindi muri na iki kiweeru, kirumi kiweeru, sa muve vaantu va kiweeru." ˆAkahumule
luusa ayo, Yéesu akavareka vaantu, maa akiita kiivisa.

Vayahúudi ˆVari Foo Voodiira Ruma

37 Baa neembe Yéesu abweeyya ishára na myuujíisa ˆiri foo mbere yaavo, si vamuruma
tuku.
38 Vyaava jeyyo, sa yakiimane masáare ya muláali na mutwe Isáaya viintu ˆyasea,
"Ee IJUVA, ni ani aruma masáare yiiswi?
Kei, ani oonekiwa ngururu jaachwe ni IJUVA?"✡
39 Jeyyo, si vamuruma tuku ja ˆvyeene Isáaya aluusa haantu hiingi,
40 "Muluungu avahokurya miiso yaavo,
na mitima yaavo abweeyya ifafe,
sa vasiindwe koona kwa miiso yaavo,
na vasiindwe taanga na mitima yaavo,
kari luu vavalanduke, nivahon'ye tuku."✡
41 Isáaya aluusa aya, sa ajáa oona nkongojima ya Yéesu, na akaluusa masáare yaachwe.
42 Baa neembe ni jeyyo, ˆvari foo kati na kati ya vakúúlu va Vayahúudi vakamuruma. Maa
kaa, sa Mafarisáayo, si valuusa italii tuku, sa voofáa kibiriwa vari masinagóogii.
43 Avo vakúúlu vajáa veenda nkongojima ja vaantu, kulookya nkongojima ˆjifúmaa kwa
Muluungu.

Masáare ya Yéesu Luusa Yari Irya kwa Vaantu

44 Aho, Yéesu akavasea jei na sawúti nkuulu, "Muuntu ˆaandúmaa niini, si aandúmaa niini
vii tuku, maa kaa, amurúmaa ura ˆaantuma.
45 Yoyoosi ˆaanyona niini, amoona ura ˆaantuma.
46 Niini nuuja nive kiweeru cha ihi weeru, sa muuntu yoyoosi ˆari kuunduma adiire chaala
kilwiiryii.
47 Muuntu ˆayatéeraa masáare yaani baa yakwaatya tuku, niini si nkaluusire irya raachwe
tuku. Sa si nuuja jo lamurira weeru tuku, kiri vyoova jeyyo, nuuja jo lamurirya weeru.
48 Ura ˆaansíitaa na si ˆahókeraa masáare yaani, uwo atiite mulamuli. Masáare ayo ˆnooluusa
noo ˆyakaluusire irya siku ya uhero wa weeru.
49 Niini si nooluusika kwa luviro lwaani tuku, maa kaa, kwa luviro lwa Taáta ˆaantuma,
yeeye aandairirya nduuse, na ˆvyeene nasaakwa nduuse.
50 Niini namányire ulairiri waachwe ni nkaasu ya siku ˆjisiina uhero. Haaha iki ˆnooluusa
ni kira vii Taáta ˆaandairirya nduuse."

13

Yéesu Yookooyya Vapooji Vaachwe Mawulu

1 Siku ya ngovi ya Paásika ijáa yaséngeriire. Yéesu akataanga mpiindi jaachwe jo kiinuka
fuma kuri weeru no tamanya na kwa Taáta waavo, jijáa jafíkire. Yéesu ajáa aveenda vaantu
vaachwe ˆvajáa aha weerwii maatuku vii, akavalaira kuveenda fuuru uhero.
2 Mpiindi ja iwulo, Yéesu na vapooji vaachwe vakiikala kurya kiiwulo. Ikúúlu ra
Mirimu Mivi rijáa rahúmwiire kumwiingira mutimii Yúuda mwaana wa Simóoni Isikarióoti
amuvalanduke Yéesu.
3 Yéesu ajáa amányire Taáta ajáa amuheera viintu vyoosi mikonwii yaachwe. Kei ajáa
amányire yeeye afuma kwa Muluungu na hinduka ari na kwa Muluungu.

✡ **12:34** Laanga Sabúuri 110:4. ✡ **12:38** Laanga Isáaya 53:1. ✡ **12:40** Laanga Isáaya 6:10.

4 Aho, Yéesu akareka kurya, akiinuka, akafumya nkáancho yaachwe, akatoola táwulo, maa
akiichuunga mukiiswii.
5 Akakuurira maaji ibésenii, maa akaanda vooyya majeo vapooji vaachwe, maa de
indoovahonola na ira táwulo ^ajáa iimútiire mukiiswii.
6 ^Akafike kwa Simóoni Peéteri, maa Peéteri akamuurya, "Mukúlu, ati weewe wuunjoyye
majeo niini?"
7 Yéesu akamusea, "Weewe si wootaanga kira ^nootumama haaha tuku. Maa kaa, mpiindi
^jookuuja taanga uri."
8 Peéteri akamusea Yéesu, "Baa siku imwi, si uri kuunjoyya majeo yaani vii kaa tuku." Aho,
Yéesu akamusea, "Koони si nakoóyyiirye majeo, usiina lutaami na niini tuku."
9 Aho, Simóoni Peéteri akamusea, "Mukúlu, kuunjoyya majeo vii tuku, njoyya mikono baa
na mutwe waani."
10 Yéesu akamusea, "Muuntu ^ahúmwiire koowa, si asaakwa oowe kei tuku, maa kaa,
kooyya majeo vii. Nyuunyu mweérire, maa kaa, si kira muuntu tuku."
11 Yéesu ajáa amumányire ^mweene ari muvarinduka, noo ^chooreka asea, "Mweérire, maa
kaa, si voosi tuku."
12 Yéesu ^akahumule kuvooyya vapooji vaachwe majeo, akatoola nkáancho yaachwe,
akiivikira, maa akiikala kei kurya. Aho, akavasea vapooji vaachwe, "Eri, mwatáangire kira
^navabwéeyyiiriirye wuu?
13 Nyuunyu mwaanyániriraa niini 'Mukiindya' na 'Mweenevyoosi,' ikyo ^mulúusaa ni
kimáári na noo ^vyeene ndiri.
14 Sa jeyyo, koони niini ^ndiri Mweenevyoosi na Mukiindya waanyu navoóyyiirye majeo,
viivyo baa nyuunyu mundookiiyoyya majeo nyuunyu kwa nyuunyu.
15 Navoónekiirye jei sa mundookiibweeyyirya ja ^vyeene niini navabwéeyyiriirye.
16 Kimaari kaa noovawyiira, mutumami si mukuulu kulookya mweenenyuumba
waachwe tuku. Kei, ura ^atumwa si mukuulu kulookya ura ^amutuma tuku.
17 Koони muyatáangire aya, Muluungu vatalarya ari koони mooyatumama.
18 Si noolууsa aya kuri nyuunyu voosi tuku. Navamányire vara ^navasaawula. Maa kaa, ni
luusa niise aya sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane ja ^vyeene yaluusa, 'Ura ^aríjaa na niini,
noo ^aankíikiine.'✡
19 Ni kuvawyiira niise aya haaha, viintu ^yakaari fumira, sa ^yari fumira, murume, 'Niini
Mwaari.'✡
20 Kimaari kaa noovawyiira, muuntu yoyoosi ura ^amuhókeraa ura ^namutuma,
aampókeraa niini. Na niini Taáta aantuma. Jeyyo, ura ^aampókeraa niini, amuhókeraa
Taáta."

Yéesu Yoovawyiira Vapooji Vaachwe Varindukwa Ari
(Matáayo 26:20-25; Maáriki 14:17-21; Lúka 22:21-23)

21 Yéesu ^akahumule luusa aya masáare, mutima waachwe ukaava, maa akoonekya ko sea,
"Kimaari kaa noovawyiira, umwi waanyu kuunvarinduka ari."
22 Vapooji vaachwe vakiilaanga voovo kwa voovo, sa si vataangáa ni ani ^yoomuluusa
tuku.
23 Kujáa kwatiite mupooji waachwe umwi Yéesu ^ajáa amweenda. Yeeye ajáa iisíkiriirye
kipeembii cha Yéesu.
24 Simóoni Peéteri akamukonyera sa amuurye Yéesu ni ani ^yoomuluusa.
25 Ura mupooji kunu iisíkiriirye kwa Yéesu akuurya yoosea, "Mweenevyoosi, ni ani?"
26 Yéesu akamusea, "Ni ura ^ndiri muheera iri ibéendu ra mukáate ^ndiri tukya aha
luumbwii." Sa jeyyo, ^akatukye rira ibéendu ra mukáate luumbwii, akamuheera Yúuda
mwaana wa Simóoni Isikarióoti.
27 Yúuda ^akahokere rira ibéendu ra mukáate, Irimu rikamwiingira. Aho, Yéesu akamusea
Yúuda, "^Cheene woosaaka tumama, tumama changu."
28 Maa kaa, kusiina baa umwi aho méesii ^ataanga sa che Yéesu alúusire jeyyo tuku.
29 Sa viintu Yúuda noo ^akwaatáa mufuko wa mpía, viingi vakiisea Yéesu amuséire akawule
viintu ^vyoosaakwa sa ngovi ya Paásika, au avaheere vakiva mpía kiduudi.
30 Jeyyo, ^akahokere rira ibéendu ra mukáate, haaho akafuma na weerwii. Na mpiindi ijo
ni uchiku ujáa.

Ulairiri Mufya

31 Yúuda ^akafume na weerwii, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Haaha Mwaana wa
Muuntu ahúmwiire bweeyyiriwa nkongojima, ne Muluungu abwéeyyiriiwe nkongojima kuri
yeeye.

✡ **13:18** Laanga Sabúuri 41:9. ✡ **13:19** Laanga Ufumo 3:14; Isáaya 43:10.

32 Kooni Mulúungu abwéeyyiriiwe nkongojima kwa njira ya Mwaana, Mulúungu ne mubweeyyirya ari nkongojima kuri yeeye mweeneevyo, na bweeyya ari jeyyo haaha vii.
33 Vanavaani vaduudi, nkaari na nyuunyu kwa mpiindi nduudi vii. Kuunsaakira muri, maa kaa, ja ^vyeene navawyiira vakúúlu va Vayahúudi, viivyo baa nyuunyu ni kuvawyiira niise haaha, kuuntu ^nootamanya, nyuunyu si muri daha fika tuku.
34 Haaha ni kuvaheera niise ulairiri mufya, 'Mwiiyende, ja ^vyeene niini naveenda nyuunyu, viivyo naanyu mwiiyende.'
35 Kooni mwiiyéndire nyuunyu kwa nyuunyu, vaantu voosi taanga vari nyuunyu muri vapooji vaani."

Yésu Yoolúusa Peéteri Sea Ari si Amumányire Tuku
(Matáayo 26:31-35; Maáriki 14:27-31; Lúka 22:31-34)

36 Aho, Simóoni Peéteri akamuurya Yésu, "Mweenevyoosi, na hai wootamanya?" Yésu akamusea, "Na kuuntu ^nootamanya si uri daha kuuntuuba haaha tuku, maa kaa, kuuntuuba uri siku ^jookuuja."
37 Peéteri akamuurya, "Mweenevyoosi, sa che si ndiri kutuuba haaha? Niini niímire neeja kutoola nkaasu yaani sa weewe."
38 Yésu akamuurya, "Peéteri, eri, kimaari toola uri nkaasu yaako sa niini? Kimaari kaa nookuwyiira, lomutóondo namutóondo nkukulume si inaviika, luusa uri katatu si waamányire tuku."

14

Yésu noo Njira yo Tamanya na kwa Taáta

1 Yésu akavasea vapooji vaachwe, "Kari murékeraa mitima yaanyu indootúrikira tuku, murumi Mulúungu na kei ndumi niini.
2 Kaayii kwa Taáta waani, kwatiite haantu ho kiikala ^hari foo. Ngaari si viri jeyyo, ngaari navawyiira. Haaha, ni tamanya niise noo viimirya neeja haantu ho kiikala.
3 Na ^ndiri tamanya no kooviimirya neeja haantu ho kiikala, kuuja ndiri kei no vasumula na kwaani, sa haantu ^ndiri veera niini, baa nyuunyu muvere haaho.
4 Nyuunyu mwiimányire njira ^yatamanya na haantu ^noodoma."
5 Aho, Tomáasi akamusea, "Mweenevyoosi, suusu si tumányire na haantu ^wootamanya tuku, jooli turi kwiitaanga njira?"
6 Yésu akavasea, "Niini noo njira, kimáári na nkaasu. Kusiina muuntu yoyoosi ^ari kuuja na kwa Taáta tuku, ni mpaka atweere na kwaani vii.
7 Ngaari mwaamányire niini, ngaari mwamumányire baa Taáta. Kwaandira haaha mwamumányire Taáta waani, baa kei mwamwiíne."
8 Filípi akamusea Yésu, "Mukúlu, toonekye Taáta waanyu, naasu twiikinkime."
9 Yésu akamusea, "Filípi niikala na nyuunyu mpiindi joosi iji, ati si waamányire tuku? Muuntu yoyoosi ^aanyona niini, amoona Taáta. Haaha jooli wookuunsea, 'Toonekye Taáta?'
10 Eri, si wooruma niini na Taáta, kei Taáta na niini ni kiintu kimwi tuku wuu? Masáare ^noovawyiira si miiririkano yaani tuku, kiri vyoova jeyyo, Taáta, yeeye na niini turi kiintu kimwi, noo atúmamaa mirimo ko tweera niini.
11 Rumi yara ^noovawyiira, niini na Taáta, kei Taáta na niini ni kiintu kimwi. Maa kaa, kooni si mooruma aya ^noolúusa, ndumi niini sa mirimo ^nootumama.
12 Kimaari kaa noovawyiira, yoyoosi ^aandúmaa niini, tumama ari mirimo ^natúmamaa. Na kikomi tumama ari mikúúlu kulookya ihi, sa niini ni tamanya niise na kwa Taáta.
13 Kiintu chochoosi ^muri loomba kwa irina raani, niini tumama ndiri. Kwa njira iyo Taáta abweeyyiriwe nkongojima ko tweera Mwaana.
14 Kiintu chochoosi ^muri loomba kwa irina raani, niini tumama ndiri."

Kuuja kwa Mutima Muuja

15 "Kooni mwaanyenda, kwaatya muri ndairiri jaani.
16 Niini muloomba ndiri Taáta, yeeye vaheera ari Mwaambiriryi, ne kiikala ari na nyuunyu kwa siku ^jisiina uhero.
17 Úhu Mwaambiriryi noo Mutima wa kimáári. Vaantu va weeru si vari daha kumuhokera tuku, sa si vamoónaa tuku na si vamumányire tuku. Maa kaa, nyuunyu mwamumányire sa ni hamwi ari na nyuunyu na kiikala ari mitimii yaanyu.
18 Si ndiri vareka nyuuveene ja varekwa tuku, maa kaa, kuuja ndiri kei na kwaanyu.
19 Mpiindi kiduudi, weeru si iri kuunyona kei tuku, maa kaa, nyuunyu kuunyona muri. Sa viintu niini ndiri nkaasu, baa nyuunyu kuva muri nkaasu.
20 Siku iyo taanga muri niini na Taáta waani ni kiintu kimwi, na nyuunyu na niini, kei niini na nyuunyu ni kiintu kimwi turi.

21 Muuntu yoyoosi ^amányire na ^akwáatyaa ndairiri jaani, uwo noo ^aanyenda. Na ura ^aanyenda niini, Taáta waani mweenda ari na niini mweenda ndiri na kwiiyonekya ndiri kwaachwe."
22 Aho, mupooji waachwe umwi ^aséwaa Yúuda, si Yúuda Isikarióoti tuku, akamuurya Yéesu, "Mukúlu, jooli vyavíire woosaaka wiiyonekye kwiiswi vii na si kwa weeru yoosi tuku?"
23 Yéesu akamusea, "Muuntu yoyoosi ^aanyenda, kwaatya ari isáare raani, Taáta waani mweenda ari, na suusu kuuja turi na kwaachwe noo kiikala hamwi ne.
24 Maa kaa, muuntu si ^aanyenda, si ari kwaatya masáare yaani tuku. Aya masáare ^mooteera si yaani tuku, ni ya Taáta yeeye aantuma.
25 Navawyíiriire masáare aya yoosi, viintu ^nkaari hamwi na nyuunyu.
26 Maa kaa, Taáta waani varetera ari Mwaambiriryi, noo kusea Mutima Muuja, uwo Taáta mutuma ari kuri nyuunyu kwa irina raani, yeeye vakiindya ari masáare yoosi na kuvakumbusikya ari yoosi ^navawyiira.
27 Varekera niise mwiikalo muuja, mwiikalo waani muuja kuvaheera niise. Si noovaheera mwiikalo waani muuja ja ^vyeene weeru itóolaa tuku. Kari mundoojuuwika mitimii yaanyu tuku na kari mundookoofa chochoosi tuku.
28 Mwateera noosea, 'Kiitamanyirya niise, maa kaa, kuuja ndiri kei.' Ngaari kimaari mwaanyenda, ngaari mwavyeéndire kuteera nootamanya na kwa Taáta, sa Taáta ni mukuulu kulookya niini.
29 Niini noovawyiira aya mpiindi ^yakaari fumira, sa ^yari fumira, muundume.
30 Si ndiri tuuba luusika masáare ^yari foo kuri nyuunyu tuku, sa ura mukúúlu wa weeru, noo kusea Irimu, rimwaari rookuuja. Rooro risiina luviro kuri niini tuku.
31 Niini nootumama yara Taáta ^aandairirya ntumame, sa vaantu voosi vataange niini namweenda Taáta waani. Haaha inuki, hendi tulooke fuma aha.

15

Yéesu ni Musabíibu wa Kikomi

1 Niini ndiri musabíibu wa kikomi, na Taáta waani ni murimi.
2 Kira itáampi raani rira si ^ritúungaa ndiiwa, Taáta aritémaa akariseyya. Na kira itáampi ^ratúungaa ndiiwa, Taáta aripúutiraa sa rituungetuunge.
3 Nyuunyu mwahumula puutirwa no jirulwa ko tweera ukiindya waani ^navawyiira.
4 Muve kiintu kimwi na niini, naani kuva ndiri kiintu kimwi na nyuunyu. Itáampi si riri tuunga ndiiwa rooreene tuku, kooni si rakwaatana na musabíibu. Viivyo baa nyuunyu si muri daha kuva na ndiiwa tuku, kooni si muvíire kiintu kimwi na niini.
5 Niini ni musabíibu, na nyuunyu ni matáampi. Ura ^atúubaa kuva kiintu kimwi na niini, na niini kuva kiintu kimwi ne, uwo atúungaa ndiiwa munumuunu. Sa nyuunyu veene vii si muri daha tumama chochoosi tuku.
6 Muuntu yoyoosi ura si ^ari kiintu kimwi na niini, ni ja itáampi rakerwa, rikuuma. Matáampi ja ayo, yuúmaa, yakajiingwa maviivi, yakafweitirwa mootwii, maa yakamalwa.
7 Nyuunyu kooni mwavíire kiintu kimwi na niini, na masáare yaani yiíkyiire isii yaanyu, loombi chochoosi ^moosaaka, na heewa muri.
8 Vapooji vaani va kikomi, vatúungaa ndiiwa ^jiri foo. Sa jeyyo, voónekyaa ukúúlu wa nkongojima ya Taáta.
9 Naveenda nyuunyu ja ^vyeene Taáta aanyenda niini. Sa jeyyo, ikali kuri kweenda kwaani.
10 Kooni mwakwáatiirye ndairiri jaani, kiikala mweende kuri kweenda kwaani, ja ^vyeene niini nakwaatya ndairiri ja Taáta, jo kiikala kuri kweenda kwaachwe.
11 Navawyíiriire aya, sa kuvyeenda kwaani kuve isii yaanyu na kuvyeenda kwaanyu kukiimane.
12 Ulairiri waani ni uhu, iyendi nyuunyu kwa nyuunyu, ja ^vyeene niini naveenda nyuunyu.
13 Kusiina muuntu ^ari na kweenda kukuulu ja uku tuku, muuntu kutoola nkaasu yaachwe sa vijeengi vyaachwe.
14 Nyuunyu ni vijeengi vyaani, kooni mootumama yara ^navalairirya.
15 Si ndiri vaanirira kei vatumami tuku, sa mutumami si amányire kira mweenenyuumba waachwe ^yootumama tuku. Kiri vyoova jeyyo, niini noovaanirira nyuunyu vijeengi, sa navawyiira yoosi ^nateera fuma kwa Taáta waani.
16 Si nyuunyu mwaansaawula niini tuku, kiri vyoova jeyyo, ni niini navasaawula muve vapooji vaani. Navasaawula muve na ndiiwa si ^jisíraa. Sa jeyyo, chochoosi ^muri muloomba Taáta kwa irina raani, vaheera ari.

17 Haaha, ulairiri waani noo uhu, iyendi.

Weeru Yamusuula Yésu na Vapooji Vaachwe

18 Kooni weeru yavaswíire nyuunyu, taangi ijáa yaansuula niini ta.
19 Ngaari muri va ihi weeru, ngaari weeru yaveenda ja ^vyeene yeenda vaantu vaachwe. Maa kaa, nyuunyu si muri va ihi weeru tuku, na niini navasaawula fuma kuri ihi weeru. Noo ^chooreka weeru yavasuula.
20 Kumbukiri rira isáare ^navawyiira, 'Mutumami si ari mukuulu kulookya mweenenyu-umba waachwe tuku.' Kooni vaanturikirya niini, vaturikirya vari baa nyuunyu. Maa kaa, kooni vakwáatiirye isáare raani, kwaatya vari baa isáare raanyu.
21 Ayo yoosi vabweeyyirya vari sa irina raani, sa voovo si vamumányire ura ^aantuma tuku.
22 Ngaari si nuuja no luusika novo, ngaari vasiina irya ra uvi tuku. Maa kaa, haaha vasiina cho luusa cho seyya uvi waavo tuku.
23 Muuntu yoyoosi ura ^aansuula niini, amusuula baa Taáta waani.
24 Ngaari si nabweeyya myuujíisa ^ihwáalaryaa kwaavo kusiina muuntu ^anabweeyya, ngaari vatiite kiintu cho kitirirya uvi waavo. Maa kaa, haaha viiyona myuujíisa yoosi, na baa neembe ni jeyyo, vaansuula niini na Taáta waani.
25 Aya yafumira, sa yara masáare ^yaandikwa Miirwii yaavo yakiimane, 'Vaansuula bweete.'✡
26 Niini mutuma ndiri Mwaambiriryi na kuri nyuunyu fuma kwa Taáta, noo kusea Mutima Muuja. Yeeye ^ari kuuja, kuunkunukula ari kwa vaantu koonekya kikomi niini ni ani.
27 Nyuunyu naanyu saakwa muri moonekye kikomi masáare yaani, sa ni hamwi mujáa na niini keende ncholo.

16

1 Navawyíiriire yoosi aya, sa kari ji mureke kuunduma tuku.
2 Vakibirya veende fuma masinagóogii. Na fika jiri mpiindi ^vuulaa veende vookiisea ni tumama viise murimo wa Muluungu.
3 Tumama veende ayo, sa si vamumányire Taáta tuku, na si vaamányire baa niini tuku.
4 Maa kaa, navawyíiriire masáare aya, sa ira mpiindi ^iri fika, mukumbukire nijáa navawyiira. Si navawyiira ayo hara ncholo tuku, sa viintu nijáa hamwi na nyuunyu.

Miirimo ya Mutima Muuja

5 Haaha niini ni tamanya niise na kwa Taáta yeeye aantuma. Maa kaa, kusiina baa umwi ^yookuunjurya tuku, 'Na hai woodoma?'
6 Sa viintu navawyíiriire masáare aya, mitima yaanyu yaviswíire maatuku vii.
7 Maa kaa, ni kimáári noovawyiira, ni vyabooha kwaanyu nootamanya na kwa Taáta. Sa kooni si natámiinye, uwo Mwaambiriryi si ari kuuja na kuri nyuunyu tuku. Maa kaa, kooni natámiinye, mutuma ndiri na kuri nyuunyu.
8 Yeeye ^ari kuuja, koonekya ari kikomi weeru ni mbi, laira ari uwoloki na ulamuli.
9 Kwa uvi, kuvalaira eende kikomi vaantu ni vavi sa vasiita kuunduma.
10 Kwa uwoloki, kuvoonekya eende kikomi niini ni muwoloki, sa tamanya niise na kwa Taáta, na si mukuunyiine kei tuku.
11 Kwa ulamuli, kuvoonekya eende kikomi Muluungu valamuriira ari, sa aluusa irya ra Irimu, rooro noo Ikúúlu ra ^vatúmamaa uvi.
12 Nkaari na masáare ^yari foo yo vawyiira, maa kaa, haaha si muri daha kuyahokera tuku.
13 Mutima uwo wa kimáári ^ari kuuja, valongoola ari mutaange kimáári choosi. Si ari luusa masáare yaachwe tuku, maa kaa, luusa ari yara yoosi ^ari teera na vawyiira ari masáare ^yari kuuja.
14 Yeeye kuvoonekya eende nkongojima yaani, sa masáare ^iindoovawyiira ni yara ^yari kwaani.
15 Viintu vyoosi ^ari novyo Taáta, ni vyaani. Noo ^chooreka noovasea, masáare ^iindoovawyiira ni yara ^yari kwaani.

Kuvyeenda na Kuvisuula

16 Jachíhiire mpiindi kiduudi vii si muri kuunyona tuku, na jachíhiire mpiindi kiduudi vii kuunyona muri."
17 Aho, vamwi va vapooji vaachwe vakiiyurya, "Ni che ^yooluusa kati ^yoosea, 'Jachíhiire mpiindi kiduudi vii si muri kuunyona tuku, na jachíhiire mpiindi kiduudi vii kuunyona muri?' Na ni che yooluusa kati ^yoosea, 'Tamanya niise na kwa Taáta'?"
18 Vakatuuba kiiyurya, "Ni che yooluusa kati ^yoosea, 'Mpiindi kiduudi?' Si tootaanga ^cheene yooluusa tuku."

✡ **15:25** Laanga Sabúuri 35:19; 69:4.

19 Yéesu akataanga kira ^voosaaka muurya, maa akavasea, “Ni kiiyurya mwiise ni che ^nooluusa kati ^noosea, ‘Jachíhiire mpiindi kiduudi vii si muri kuunyona tuku, na jachíhiire mpiindi kiduudi vii kuunyona muri wuu?’
20 Kimaari kaa noovawyiira, nyuunyu rira muri no myaa, maa kaa, vaantu va weeru vyeenda vari. Kuvisuula muri, maa kaa, kuvisuula kwaanyu kuva kuri kuvyeenda.
21 Muuntu muki ^yootamanya no kiichungula avisúulaa sa mpiindi yo turikira yafíkire. Maa kaa, ^ari humula kiichungula, si akúmbukiraa usuungu tuku sa avíjaa na cheeru sa aréetire mwaana na aha weerwii.
22 Viivyo, nyuunyu mwatiite usuungu haaha, maa kaa, ^ndiri kuuja kei na kwaanyu, kuva muri na cheeru mitimii. Aho, kusiina ^ari daha seyya ikyo cheeru mitimii yaanyu tuku.
23 Siku iyo ^iri fika, si mukaanóombire kiintu chochoosi tuku. Kimaari kaa noovawyiira, chochoosi ^muri loomba Taáta waani kwa irina raani, vaheera ari.
24 Fuuru haaha si munaloomba chochoosi kwa Taáta kwa irina raani tuku. Loombi, naanyu heewa muri, sa kuvyeenda kwaanyu kukiimane.

Yéesu Iisiinda Weeru

25 Noovawyiira aya masáare kwa símo. Mpiindi kuuja yiise, si ndiri luusika na nyuunyu kwa símo tuku, vapusuriira ndiri pwaa ^vyeene Taáta waani ari.
26 Siku iyo, muloomba muri Taáta kwa irina raani. Si noosea valoombera ndiri kwa Taáta kipaango chaanyu tuku.
27 Taáta mweeneevyo aveenda nyuunyu, sa nyuunyu mwaanyenda niini, na mwaanduma nafuma kwa Taáta.
28 Nafuma kwa Taáta nkuuja na kuri weeru, maa kaa, haaha looka niise fuma kuri weeru, na hinduka niise na kwa Taáta.”
29 Aho, vapooji vaachwe vakamusea, “Haaha woluusika pusu, si wootumia símo tuku.
30 Haaha tatáangire weewe wamányire kira kiintu, na baa kusiina ^choobweeyya muuntu yoyoosi akuurye chochoosi tuku. Ayo, noo yabwéeyyiirye turume weewe wafuma kwa Muluungu.”
31 Yéesu akavasea, “Haaha mwarúmire wuu?
32 Mpiindi yaséngeriire, kei yahúmwiire fika. Paswa muri, kira muuntu na kaayii kwaachwe, na kuundeka muri niimweene. Maa kaa, si ndiri niimweene tuku, sa Taáta waani ni hamwi ari na niini.
33 Navawyiriire masáare aya, sa muve na mwiikalo muuja mitimii yaanyu, sa viintu muri kiintu kimwi na niini. Kuri weeru turikiriwa muri, maa kaa, koofi tuku, sa niini niisiinda weeru.”

17

Yéesu Yoovaloombera Vapooji Vaachwe

1 Yéesu ^akahumule luusa aya, akalaanga kurumwii, akasea, “Taáta, ira mpiindi yaani yafíkire. Mubweeyyirye nkongojima Mwaana waako, sa Mwaana waako ne akubweeyyirye nkongojima.
2 Weewe waampeera wiimiriri wo longoola vaantu voosi va weeru, sa nivaheere nkaasu ya siku ^jisiina uhero vara voosi ^waampeera.
3 Iyo nkaasu ya siku ^jisiina uhero noo ihi, vakutaange Mululungu weemweene wa kikomi, na vamutaange Yéesu Kirisitu, ^umutuma kuri weeru.
4 Niini nakubweeyyirya nkongojima ko kiimikirirya ura murimo ^waampeera ntumame.
5 Ee Taáta, haaha nookuloomba mbweeyyirya nkongojima mbere yaako, nkongojima ira ^nijáa noyo mpiindi ^tujáa hamwi na weewe, mpiindi si ^ujáa unuumba weeru.
6 Taáta nakuvariyula ^vyeene uri kwa vaantu vara ^waampeera fuma kuri weeru. Ava vaantu ni vaako vajáa, na ukaampeera niini vakava vaani. Voovo vakwaatya isáare raako.
7 Haaha vatáangire viintu vyoosi ^waampeera ni kwaako vyafuma,
8 sa niini navaheera isáare rira ^waampeera, novo varihokera. Voovo vataanga kikomi niini nafuma kwaako, na kei varuma ni weewe waantuma.
9 Noovaloombera avo, sa ni vaantu vaako. Si nooloombera vaantu voosi va weeru tuku, kiri vyoova jeyyo, noovaloombera avo ^waampeera.
10 Vaantu voosi ^ndiri novo, ni vaako, na voosi ^uri novo ni vaani. Novo vookuumbweeyyirya nkongojima.
11 Haaha niini kiinuka niise aha weerwii nuuje na kwaako, maa kaa, ava vaantu vaako vakaari aha weerwii. Taáta Muuja, nookuloomba uviimirire kwa ngururu ja irina raako ^waampeera, sa vave kiintu kimwi ja niini na weewe viintu turi kiintu kimwi.

12 Mpiindi ˆnijáa novo, naviimiriráa kwa iro irina ˆwaampeera. Naviimirira vyabooha. Kusiina ˆarimira tukʉ, ni ʉra umudu vii, yeeye ajáa ni wo malwa sa Masáare ˆYari Mpeho yakiimane.✡
13 Taáta haaha ni na kwaako nookʉʉja. Maa kaa, ni lʉʉsa niise masáare aya, viintʉ ˆnkaari aha weerwii, sa vave na cheerʉ ˆchakiimana mitimii yaavo.
14 Niini navawyiira vapooji vaani isáare raako, maa kaa, weerʉ yavasʉʉla sa viintʉ voovo si va weerʉ, ja niini viintʉ si ndiri wa ihi weerʉ.
15 Niini si nooloomba ʉvaseyye aha weerwii tukʉ, maa kaa, nooloomba ʉviimirire fuma kwa ʉra MʉVi.
16 Voovo si vari va ihi weerʉ tukʉ, ja niini viintʉ si ndiri wa ihi weerʉ.
17 Taáta, isáare raako ni kikomi, jeyyo, vatalarye vaantʉ vaako kwa kikomi ikyo.
18 Ja viintʉ ˆwaantʉma niini kʉri weerʉ, viivyo baa niini navatʉma kʉri weerʉ.
19 Haaha ni kwiitalarya niise sa voovo, sa voovo novo vatalariwe kikomi.

Yéesu Yoovaloombera Voosi ˆVamuruma

20 Taáta si nooloomba sa ava vapooji vaani vii tukʉ, maa kaa, noovaloombera baa vara ˆvari kuunduma, so teera ukiindya waavo.
21 Taáta nooloomba voosi vave kiintʉ kimwi, ja viintʉ niini ˆndiri kiintʉ kimwi na weewe, na weewe ˆʉri kiintʉ kimwi na niini. Kei nooloomba vave kiintʉ kimwi na suusu, sa weerʉ itaange ni weewe ˆwaantʉma niini.
22 Nkongojima ira ˆwaampeera, naani navahíire, sa vave kiintʉ kimwi, ja viintʉ suusu ˆtʉri kiintʉ kimwi.
23 Niini ni kiintʉ kimwi ndiri novo, na weewe ni kiintʉ kimwi ʉri na niini. Nooloomba vave vakiimana hamwi, sa kwa njira ihi, weerʉ yoosi itaange weewe waantʉma, na waveenda ja ˆvyeene waanyenda niini.
24 Taáta, ni mpiima yaani ava ˆwaampeera vave hamwi na niini hara haantʉ ˆndiri. Sa voone nkongojima yaani ira ˆwaampeera, sa waanyenda, baa mwaariryo wa weerʉ si ʉnaviikwa.
25 Taáta MʉwoloKi, baa neembe weerʉ si ikʉmányire, niini nakʉmányire, na ava vamányire weewe waantʉma.
26 Niini navakiindya ˆvyeene ʉri, na kei tuuba ndiri kʉbweeyya jeyyo, sa vaveende vaanaavo ja ˆvyeene waanyenda, kei niini nive kiintʉ kimwi novo."

18

Yéesu Yoovarindʉkwa na Yookwaatwa
(Matáayo 26:47-56; Maáriki 14:43-50; Lúka 22:47-53)

1 Yéesu ˆakahʉmʉle kʉlʉʉsa masáare ayo, akiinʉka na vapooji vaachwe, maa vakadoma na firiro ya ilolo ra Kediróoni. Ʉko kujáa kwatiite iwʉnda ra miseitúuni. Yéesu na vapooji vaachwe vakiingira aho iwundii.
2 Yúʉda ʉra ˆamʉvarindʉka Yéesu, ajáa ahamányire aho haantʉ, sa Yéesu na vapooji vaachwe vadomáa kweene na aho.
3 Yúʉda akʉʉja na aho iwundii alóngoriire mpuka ya valwi nkoondo va Kirúumi, na vamwi va vatʉmami fuma kwa vakúúlʉ va veeneisi va Ijʉva na Mafarisáayo. Vara valwi nkoondo na vatʉmami vajáa vakwáatiriire vimʉri, masasaankʉ na mata.
4 Yéesu ajáa amányire yoosi ˆyari mʉfʉmira. Akiiturirya mbere yaavo, maa akavasea, "Ani moomʉsaakira?"
5 Voovo vakamʉsea, "Yéesu wa Nasaréeti." Yéesu akavasea, "Noo niini." Aho, Yúʉda ʉra ˆamʉvalandʉka, ajáa iímire hamwi na vara vavi.
6 Yéesu ˆakavasee "Noo niini," vakahindʉka na nyuma, maa vakawya na isi.
7 Akavuurya kei, "Ani moomʉsaakira?" Novo vakamʉsea, "Yéesu wa Nasaréeti."
8 Yéesu akavasea, "Nahúmwiire kʉvawyiira noo niini. Kooni mookʉʉnsaakira niini, vareki ava viilookere."
9 Masáare aya ˆyafʉmira sa isáare rira ˆalʉʉsa rikiimane, "Vara ˆwaampeera si namʉtaaha baa ʉmwi vii tukʉ."✡
10 Simóoni Peéteri ajáa atiite nyaasʉka njatwii. Akakʉʉla, maa akamʉtema kutu kwa kʉlʉme mʉtúmwa wa mweeneisi mʉkʉʉlʉ, kʉkadʉmʉka dúú. Ʉwo mʉtúmwa irina raachwe noo Maáliko asewáa.
11 Aho, Yéesu akamʉsea Peéteri, "Fyʉʉrira nyaasʉka yaako na njatwii. Eri, si wootaanga nasaakwa ninywe ndʉvo ya uturikiri, ja ˆvyeene Taáta aampeera nturikiriwe tukʉ wʉʉ?"

✡ **17:12** Laanga Sabúuri 41:9. ✡ **18:9** Laanga Yooháani 6:39; 17:12.

Yéesu Mbere ya Mweeneisi Mukuulu
(Matáayo 26:57-58; Maáriki 14:53-54; Lúka 22:54)

12 Aho, mpuka ya valwi nkoondo na mukúúlu wa vakúúlu vaavo, na vatumami va vakúúlu va Vayahúudi, vakamukwaata Yéesu, maa vakamuchuunga.
13 Vakamutwaala ta na kwa Anáasi. Uhu Anáasi ni mukúlu wa Kayáafa ajáa. Na Kayáafa noo ajáa mweeneisi mukuulu mwaaka uwo.
14 Kayáafa uko nyuma ajáa avasea vakúúlu va Vayahúudi, ni vyabooha muuntu umwi akwye sa vaantu.✡

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku
(Matáayo 26:58, 69-70; Maáriki 14:54, 66-68; Lúka 22:55-57)

15 Haaha, Simóoni Peéteri na mupooji wiingi vamutuubáa Yéesu. Uhu mupooji wiingi ajáa amányirwe ni mweeneisi mukuulu. Sa jeyyo, akiingira na Yéesu fuuru balásii ya nyuumba ya mweeneisi mukuulu.
16 Maa kaa, Peéteri ajáa iímire weerwii, mbarimbari ya muryaango. Aho, ura mupooji wiingi ˆajáa amányirwe ni mweeneisi mukuulu, akafuma na weerwii, akaluusika na muuntu muki umwi ˆiímiriraa aho muryaangwii, maa akamurekera Peéteri iingire na nyuumbii.
17 Ura muuntu muki akamuurya Peéteri, "Eri, weewe naawe si umwi wa vapooji va uhu muuntu tuku wuu?" Peéteri akamusea, "Tuku, aka niini tuku."
18 Sa viintu kujáa na mpeho, vara vatumami na valukaluka va mweeneisi mukuulu vajáa vakóriirye mooto wa makala, viímire vookoota. Peéteri ne ajáa iímire hamwi novo, yookoota mooto.

Mweeneisi Mukuulu Yoomuurya Yéesu
(Matáayo 26:59-66; Maáriki 14:55-64; Lúka 22:66-71)

19 Mpiindi jiijo, mweeneisi mukuulu akamuurya Yéesu masáare ya vapooji vaachwe, na masáare ya ukiindya waachwe.
20 Yéesu akamusea, "Niini nalúusaa masáare yaani kiweerwii kwa kira muuntu. Siku joosi nakíindyaa sinagóogii na Kaayii Njija ya Ijuva, haantu Vayahúudi ˆvari foo ˆviijíingaa. Niini si nalúusaa kiintu chochoosi kimbiso tuku.
21 Sa che wookuunjurya niini? Vuurye vara ˆvateera kira ˆnakíindyaa. Voovo vamányire kira ˆnalúusaa."
22 Yéesu ˆakaluuse jei, umwi wa valukaluka ˆajáa iímiire heehi ne, akamuvaa ikóofi, maa akamusea, "Eri, jei noo ˆvyeene wuúyiryaa mweeneisi mukuulu wuu?"
23 Yéesu akamusea, "Kooni nalúusire kiintu ˆchaviiha, hooni toola ushahíidi wa uvi waani. Maa kaa, kooni nalúusire kimáári, sa che waanváire?"
24 Aho, Anáasi akamutwaala Yéesu na kwa Kayáafa mweeneisi mukuulu, kunu akaari achúungirwe.

Peéteri Yoosea si Amumányire Yéesu Tuku lwa Kaviri
(Matáayo 26:71-75; Maáriki 14:69-72; Lúka 22:58-62)

25 Mpiindi Simóoni Peéteri ˆajáa iímire yookoota mooto, vamwi va vara ˆvajáa aho, vakamuurya voosea, "Eri, weewe si umwi wa vapooji vaachwe tuku wuu?" Yeeye akasiita yoosea, "Aka, niini tuku."
26 Umwi wa vatumami va mweeneisi mukuulu, munduu na ura ˆajáa adumulwa kutu ni Peéteri, akamusea, "Eri, si nakwiíne kura iwundii uri hamwi na Yéesu tuku wuu?"
27 Peéteri akasiita kei, haaho nkukulume ikaviika.

Yéesu Yootwaalwa na kwa Gávana Piláato
(Matáayo 27:1-2; Maáriki 15:1-5; Lúka 23:1-5)

28 Aho, vakamusumula Yéesu fuma kwa Kayáafa, maa vakamutwaala fuuru ijuumbii ra kitemi ra gávana Piláato. Mpiindi ijo, ni namutóondo uchiku kujáa. Vayahúudi si viingiráa na nyuumbii tuku, sa vadiire kuva na njeo, aho, vadahe kurya chóorya cha Paásika.
29 Sa jeyyo, Piláato akafuma na weerwii haantu ˆvajáa, maa akavuurya, "Eri, uhu muuntu che abwéeyyiirye moomusitaakya kwaani?"
30 Voovo vakamusea, "Ngaari uhu muuntu si abwéeyyiirye kiintu kivi, ngaari si tamureetire na kwaako tuku."
31 Aho, maa Piláato akavasea, "Musumuli nyuunyu, mukamulamurire kwa Miiro yaanyu." Maa kaa, Vayahúudi vakamusea, "Suusu tusiina wiimiriri wo kuulaa muuntu yoyoosi tuku."
32 Ayo yabweeyyiwa jeyyo, sa rira isáare ˆaluusa Yéesu ni inkwya iri jooli ari kukwya, rikiimane.

✡ **18:14** Laanga Yooháani 11:50.

33 Aho, Piláato akiingira na ijuumbii raachwe, akamwaanirira Yéesu, maa akamuurya, “Eri, weewe ari mutemi wa Vayahúudi wuu?”
34 Yéesu akamusea, “Aya ^woolusa ni masáare yaako mweeneevyo baku vantu viingi vakuwyíriire masáare yaani?”
35 Piláato akamusea, “Eri, niini ndiri Muyahúudi wuu? Vantu va isi yaako na vakúúlu va veeneisi va Ijuva noo vakuréetire na kwaani. Ni che ubwéeyyiirye?”
36 Yéesu akamusea, “Utemi waani si wa ihi weeru tuku. Ngaari viri jeyyo, ngaari vapooji vaani valwíire nkoondo ndiire veera mikonwii ya Vayahúudi. Maa kaa, Utemi waani si wafuma kuri ihi weeru tuku.”
37 Piláato akamuurya yoosea, “Haaha, weewe uri mutemi wuu?” Yéesu akamusea, “Weewe waséire, niini ndiri mutemi. Sa jeyyo, niini navyaalwa, na nuuja aha weerwii sa nivoonekye vantu kimáári. Muuntu yoyoosi ^atúubaa ikyo kimáári, akwáatyaa masáare yaani.”
38 Piláato akamusea Yéesu, “Kimáári noo che?”
Aho, Piláato ^akaluuse jeyyo, akafuma na weerwii, maa akiita noo vasea valongooli va Vayahúudi, “Niini si nookoona uvi wowoosi kwa uhu muuntu tuku.
39 Maa kaa, nyuunyu mwatiite tuuva yo loomba nimurekere muuntu umwi ^moosaaka fuma munyololwii, mpiindi ja ihi ngovi ya Paásika. Eri, saaka mwiise nimuchungurire mutemi wa Vayahúudi wuu?”
40 Maa kaa, voovo vakatulatuula isóso voosea, “Uhu tuku, tuchungurire Baráaba.” Uhu Baráaba ni muvarinduki wa wiimiriri wa Kirúumi ajáa.

19

Irya ra Yéesu Kuulawa Musaláabii Rooluuswa

1 Aho, Piláato akalairirya Yéesu anuswe mijeléedi, maa valukaluka vakamuvaa. 2 Valwi nkoondo vakaluka kisasaavo cha miíwa, vakamuvikira mutwii na kei vakamurwiika ingo ya kitemi ^iri gyaa.
3 Vakava vootamanya na mbere ya Yéesu, maa de vandoomuluumbya ko muhenchula voosea, “Lumbi niijo ee mutemi wa Vayahúudi,” kunu voomulatula makóofi.
4 Piláato akafuma kei na weerwii, akavasea vara vantu ^vajáa viijíingire aho, “Laangi, namuréetire Yéesu na kunu weerwii kei, sa mutaange niini si nookoona uvi wowoosi kwaachwe tuku.”
5 Aho, Yéesu akafuma na weerwii kunu iivíkiire kisasaavo cha miíwa, na ira ingo ^iri gyaa. Piláato akavasea, “Laangi, muuntu mweeneevyo ni uhu!”
6 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva na valukaluka ^vakamoone Yéesu, vakatulatuula isóso voosea, “Muning’in’ye musaláabii fuuru akwye! Muning’in’ye musaláabii fuuru akwye!” Piláato akavasea, “Musumuli nyuunyu mukamuning’in’ye, niini si nookoona uvi wowoosi kwaachwe tuku.”
7 Vayahúudi vakamusea Piláato, “Suusu tatiite Mwiiro, uwo Mwiiro wasea, yoosaakwa akwye sa yoosea yeeye ni Mwaana wa Muluungu.”✡
8 Piláato ^akateere jeyyo, akoofa munumuunu kulookya.
9 Akiingira kei na ijuumbii raachwe ra kitemi, maa akamuurya Yéesu, “Hai wafuma?” Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu, si aluusa isáare roroosi tuku.
10 Piláato akamusea, “Si woosaaka kuuyirya tuku wuu? Si wootaanga natiite wiimiriri wo kurekera, na wiimiriri wo kuning’in’ya musaláabii fuuru ukwye tuku wuu?”
11 Yéesu akamusea, “Weewe ngaari usiina wiimiriri wowoosi mweeri yaani tuku, ngaari si wooheewa ni Muluungu. Sa jeyyo, ura ^aanvíikire mikonwii yaako, atiite uvi kulookya.”
12 Piláato ^akateere jeyyo, akaanda saakira njira yo murekera Yéesu. Maa kaa, Vayahúudi vakatulatuula isóso voosea, “Kooni wamurekiire muuntu uhu, weewe si uri kijeengi cha Kaisáari tuku. Muuntu yoyoosi ^iibwéeyyaa mutemi, amusíitaa Kaisáari mutemi wa Rúumi.”
13 Piláato ^akateere aya masáare, akamureeta kei Yéesu na weerwii. Akiikala ichuumbii raachwe ro lamurira ^riri haantu ^haséwaa Mutambalala wa Iwye, na Kieburanía Gabáata.
14 Haaha siku iyo, ni siku yo kiimya neeja ngovi ya Paásika ijáa, na ijáa yafíkire mpiindi ja mpoloonge. Piláato akavasea Vayahúudi, “Mutemi waanyu nu aha.”
15 Maa kaa, voovo vakatulatuula isóso voosea, “Museyye! Museyye! Muning’in’ye musaláabii fuuru akwye.” Piláato akavuurya, “Eri, moosaaka nimuning’in’ye musaláabii mutemi waanyu wuu?” Vakúúlu va veeneisi va Ijuva vakamusea, “Suusu tusiina mutemi wiingi tuku, tatiite Kaisáari vii.”
16 Aho, Piláato akamukwaatya Yéesu mikonwii ya Vayahúudi, sa ^vakamuning’in’ye musaláabii fuuru akwye.

✡ **19:7** Laanga Valáawi 24:16.

Yésu Yooning'iniwa Musaláabii Fuuru Akwye
(Matáayo 27:32-44; Maáriki 15:21-32; Lúka 23:26-43)

Aho, valwi nkoondo vakamusumula Yésu.
17 Yésu akavereka musaláaba waachwe, akakwaata njira yo doma na haantu
ˆhaánirirwaa Goligóota na Kieburanía, noo kusea Kisááya cha Mutwe.
18 Aho, noo haantu ˆvamuning'in'ya musaláabii fuuru akakwya. Vaantu vaviri vajáa
vaning'iniwa hamwi ne, kira muuntu musaláabii waachwe, umwi mukono wa kululume, na
wiingi mukono wa kumooso, ne Yésu katikati.
19 Piláato akalairirya yaandikwe masáare na yaviikwe mweeri ya musaláaba. Masáare ayo
ni jei yajáa yasea, "YÉESU WA NASARÉETI, MUTEMI WA VAYAHÚUDI."
20 Masáare aya, yajáa yaandikwa kwa nduusika ya Kieburanía, Kirúumi na Kigiríki.
Vayahúudi ˆvari foo vasomáa ayo, sa haantu ˆvajáa vamuning'in'ya musaláabii fuuru akak-
wya ni heehi kujáa na múuji wa Yerusaléemu.
21 Vakúúlu va veeneisi va Ijuva va Vayahúudi vakamusea Piláato, "Kaandika, 'Mutemi wa
Vayahúudi' tuku, andika jei, 'Muuntu uhu asea, niini ndiri mutemi wa Vayahúudi.'"
22 Piláato akavasea, "ˆCheene niini naándikire, naándikire!"
23 Valwi nkoondo ˆvakahumule kumuning'in'ya Yésu musaláabii, vakatoola ingo
jaachwe, maa vakajigava maluundu yani. Kira mulwi nkoondo akasumula iluundu rimwi.
Nkáancho yaachwe ijáa yachumiririrwa ko domerera fuma mweeri fuuru isi, na ijáa isiina
muláwo tuku. Noyo vakiitoola.
24 Vakiiwyiira voosea, "Kari twiimoole ihi nkáancho tuku, hendi tuvae mbare sa tutaange
ni ani ari kiisumula." Aya yafumira sa Masáare ˆYari Mpeho yakiimane ja ˆvyeene yasea,
Viigaviira ingo jaani,
na nkáancho yaani vakiivaira mbare.✡
Jeyyo, noo ˆvyeene valwi nkoondo vabweeyya.
25 Heehi na musaláabii wa Yésu, kujáa kwatiite Maríia íyo waavo, mwaanaavo na íyo
waavo, Maríia muki wa Kiléeopa na Maríia Makidaléena.
26 Yésu akamoona íyo waavo iímire aho, hamwi na mupooji waachwe umwi. Uhu mupooji
Yésu ajáa amweenda. Jeyyo, akamusea íyo waavo, "Íyo, laanga, uwo haaha ni mwaana
waako."
27 Aho, akamusea ura mupooji, "Laanga, uwo haaha ni íyo waanyu." Keende mpiindi ira,
ura mupooji akamusumula íyo waala Yésu, akiita kiikala kwaachwe.

Yésu Yookwya Musaláabii
(Matáayo 27:45-56; Maáriki 15:33-41; Lúka 23:44-49)

28 Ayo ˆyakalooke, na kunu Yésu yootaanga ahúmwiire tumama murimo waachwe,
akasea, "Nakálukirwe," sa Masáare ˆYari Mpeho yakiimane.✡
29 Aho, kujáa kwatiite bakúuri ˆimémire diváai ˆyasasuka. Vakatukya kiintu kiri mony-
omonyo diváaii ˆyasasuka, vakatuungirirya nkomii ya faai, maa vakamuheera Yésu
mulomwii.
30 Yésu ˆakasaire ira diváai ˆyasasuka, maa akasea, "Yakíimiine." Aho, akiinamya mutwe
waachwe, maa akawulala.

Yésu Yootuungwa na Ichimu Luvarwii

31 Siku ira, ni siku yo kiimya neeja ngovi ya Paásika ijáa, na Sabáato ira ni nkúúlu
ijáa. Vayahúudi si vasaakáa miviri ichaale misaláabii siku ya Sabáato tuku. Sa jeyyo,
vakamuloomba Piláato, vaantu vara ˆvajáa vaníng'iniiwe misaláabii, mawulu yaavo
yawunwe, na miviri yaavo iseyyiwe misaláabii.
32 Valwi nkoondo vakatamanya, vakawuna mawulu ya muuntu wa ncholo na wa kaviri
wa vara ˆvajáa vaníng'iniiwe fuuru vakwye hamwi na Yésu.
33 Maa kaa, ˆvakafike kwa Yésu, vakashaana awúliire. Sa jeyyo, si vamuwuna mawulu
yaachwe tuku.
34 Kiri vyoova jeyyo, umwi wa valwi nkoondo akamutuunga na ichimu luvarwii, aho,
sakami na maaji vikafuma.
35 Muuntu ˆoona masáare aya noo ˆmweene ayaluusa, na kira ˆoonekya ni cha kimáári.
Uhu ayaluusa masáare aya, amányire masáare aya ni ya kimáári, na yoovoonekya nyuunyu
sa murume.
36 Aya yafumira sa Masáare ˆYari Mpeho yakiimane ja ˆvyeene yaluusa,
"Kusiina ikúfa raachwe ˆriri wunwa tuku."✡
37 Kei Masáare ˆYari Mpeho haantu hiingi yasea,

✡ **19:24** Laanga Sabúuri 22:18. ✡ **19:28** Laanga Sabúuri 69:21. ✡ **19:36** Laanga Sabúuri 34:20; Ufumo 12:46; Uvalo 9:12.

"Moona vari ura ^vamutuunga."✡

*Yé*esu *Yootaahwa*
*(Matá*ayo *27:57-61; Maá*riki *15:42-47; Lú*ka *23:50-56)*

38 Kujáa kwatiite muuntu umwi ^aséwaa Yooséefu fuma múuji wa Arimatáaya. Yeeye ni mupooji wa Yéesu ajáa wa kimbiso, sa avoofáa Vayahúudi. Yeeye akatamanya na kwa Piláato akitooloomba muviri wa Yéesu sa akuutaahe. Piláato akamurumira, maa Yooséefu akiita kuusumula muviri wa Yéesu.

39 Nikodéemu ura aho ncholo ^ajáa adoma na kwa Yéesu nuuchiku,✡ akareeta makuta ya idumbaasi ^yasaangiwa na manemáane* ja kílo makumi yatatu (30).

40 Vakasumula muviri wa Yéesu, vakuufarimbirira na sáanda ya kitáani, kunu voohaka yara makuta ^yanyukira, ja viintu tuuva ja Vayahúudi jo taaha ^jiri.

41 Heehi na aho haantu Yéesu ^ajáa aníng'iniiwe musaláabii fuuru akakwya, kujáa kwatiite iwunda. Aho iwundii, kujáa kwatiite mbiríira ya mpaanga ifya ^yabokwa mwaalaliwyii si ^inataahwa muuntu.

42 Sa viintu siku iyo ni siku ya Kiyahúudi yo kiimya neeja Sabáato ijáa, na sa viintu iyo mbiríira ijáa heehi, vakamutaaha Yéesu aho.

20

*Kufufuka kwa Yé*esu
*(Matá*ayo *28:1-8; Maá*riki *16:1-8; Lú*ka *24:1-12)*

1 Namutóondo uchiku wa siku ya Jumapíiri, viintu kukaari chi chi, Maríia Makidaléena akatamanya na mbiríírii ya mpaanga ^yabokwa mwaalaliwyii kuuntu Yéesu ^ataahwa. Kura, akashaana rira iwye ^rakunikirira mbiríira, raséyyiiwe fuma muryaangwii wa mbiríira.

2 Jeyyo, akafuma itúijo fuuru kuri Simóoni Peéteri, na kwa ura mupooji wiingi Yéesu ^ajáa amweenda. Aho, maa akavasea, "Vamuséyyiirye Mweenevyoosi mbiríírii, na si tootaanga haantu ^vamuvíikire tuku!"

3 Jeyyo, Peéteri na ura mupooji wiingi vakafuma itúijo voodoma na mbiríírii.

4 Voosi vaviri vatiijáa, maa kaa, ura mupooji akamulooka Peéteri, na akava wa ncholo kufika mbiríírii.

5 ^Akafike, akasungirira mbiríírii, akoona ntaami ja sáanda ya kitáani ivarwii, maa kaa, si iingira na mbiríírii tuku.

6 Aho, Simóoni Peéteri akuuja nyuma, akahululuka na mbiríírii. Ne akoona jira ntaami ja sáanda ya kitáani jiri ivarwii.

7 Kei, akoona ira ntaami ^ijáa yachuungwa mutwii wa Yéesu, iri kisima na jira ntaami jiingi, yaárirwe na ivarwii.

8 Aho, ura mupooji ^ajáa afíkire wa ncholo akiingira na mbiríírii, akoona na akaruma.

9 Mpiindi ijo, vapooji vajáa vakaari taanga Masáare ^Yari Mpeho ^vyeene yaluusa, Yéesu ni mpaka afufuke fuma inkwyii.

10 Aho, avo vapooji vakahinduka na kaayii.

*Yé*esu *Yomufumira Maríia Makidaléena*
*(Matá*ayo *28:9-10; Maá*riki *16:9-11)*

11 Maa kaa, Maríia Makidaléena akachaala iímire weerwii ya mbiríira yoorira. Mpiindi ^ariráa, akiinama, maa akasungirira na isii ya mbiríira.

12 Akoona mirimu miija iviri ^yiivíkiire ingo njeru chwee, yiíkyiire haantu muviri wa Yéesu ^ujáa ulaariiwé, umwi mitwii na wa kaviri majewii.

13 Ira mirimu miija ikamuurya Maríia yoosea, "Íyo, sa che wooriра?" Ne akavasea, "Sa vamutwíire Mweenevyoosi waani, na si nootaanga ni hai ^vamuvíikire tuku."

14 ^Akahumule luusa ayo, akiilorera, akamoona Yéesu iímire, maa kaa, si ataanga kooni ni Yéesu ajáa tuku.

15 Yéesu akamuurya, "Íyo, sa che wooriра? Ni ani woomusaakira?" Maríia akiisea ura ^yoolуusika ne ni mulaangiriryi wa iwunda. Sa jeyyo, akamusea, "Taáta, kooni ni weewe umutwíire, kalaama ndaira haantu ^umuvíikire, naani musumula ndiri."

16 Aho, Yéesu akamwaanirira, "Maríia!" Maríia akavarinduka, maa akasea na Kieburanía, "Rabóoni!" noo kusea, "Mukiindya!"

✡ **19:37** Laanga Sakaría 12:10. ✡ **19:39** Laanga Yoohá*ani* 3:1-2. * **19:39** ***manemáane:*** Ni mooda ^vahákaa muviri wa muuntu de ataahwe. Mooda uhu ujáa ni wa iyoombe ikuulu.

17 Yéesu akamusea, “Kuunsaasya tuku, sa nkaari kaambuka na kwa Taáta waani. Kiri vyoova jeyyo, tamanya na kwa vanduu vaani ukavasee, ‘Kaambuka niise na kwa Taáta waani, ne ni Taáta waanyu, na kwa Muluungu waani, ne ni Muluungu waanyu.’ ”
18 Jeyyo, Maríia Makidaléena akatamanya na kwa vapooji va Yéesu, akavawyiira masáare aya, yoosea, “Namwiíne Mweenevyoosi!” Ne akavawyiira yoosi Yéesu ˆajáa amuwyíriire.

Yéesu Yoovafumira Vapooji Vaachwe
(Matáayo 28:16-20; Maáriki 16:14-18; Lúka 24:36-49)

19 Nakyuulwa ya siku i’ira ya Jumapíiri, vapooji va Yéesu vajáa viisaanga hamwi nyuumbii imwi. Vajáa vachuunga miryaango sa voofa vakúúlu va Vayahúudi. Aho, Yéesu akavafumira, akiima kati na kati yaavo akavasea, “Mwiikalo muuja uve na nyuunyu!”
20 ˆAkahumule kuluusa ayo, akavoonekya mikono yaachwe na luvaru lwaachwe. Vapooji vaachwe vakavyeenda maatuku kumoona Mweenevyoosi.
21 Yéesu akavasea kei, “Mwiikalo muuja uve na nyuunyu! Ja ˆvyeene Taáta aantuma niini, naani ni kuvatuma niise nyuunyu.”
22 ˆAkahumule kuluusa ayo, akavafwiirira nkeeho, maa akavasea, “Hokeri Mutima Muuja.
23 Kooni mumuséire muuntu uvi waachwe wasírire, Muluungu sea ari uvi waachwe wasírire. Kooni si mumuséire muuntu uvi waachwe wasírire, Muluungu ne si ari sea uvi waachwe wasírire tuku.”

Yéesu Yoomufumira Tomáasi

24 Umwi wa vapooji ikimi na vaviri va Yéesu ˆasewáa Tomáasi, irina riingi Maása, yeeye si ajáa na viivaachwe mpiindi Yéesu ˆavafumiráa tuku.
25 Jeyyo, vara vapooji viivaachwe vakamusea, “Tamwiíne Mweenevyoosi.” Maa kaa, Tomáasi akavasea, “Kooni si niíne nkoru ja misumáari mikonwii yaachwe, na nkwaate ijo nkoru na imaamba raani, na nviike mukono waani luvarwii lwaachwe, si ndiri ruma tuku.”
26 Siku inaani ˆjikalooke, vapooji va Yéesu kei vajáa hamwi nyuumbii. Siku iyo, Tomáasi ne ni hamwi ajáa novo. Aho, Yéesu akuuja kunu miryaango ichúungirwe. Akiima kati na kati yaavo, maa akasea, “Mwiikalo muuja uve na nyuunyu!”
27 Aho, akamusea Tomáasi, “Viika imaamba mikonwii yaani, woone mikono yaani. Wolola mukono waako ukwaate luvaru lwaani. Kari uve na wiikoveriri kei tuku, maa kaa, urume.”
28 Tomáasi akamusea, “Mweenevyoosi waani, na Muluungu waani!”
29 Yéesu akamusea Tomáasi, “Urúmire sa viintu wanyiíne wuu? Vatalariwa vara si ˆvaanyona, maa kaa vaanduma.”

Sa che iki Kitáabu Chaandikwa

30 Yéesu abweeyya isháara na myuujíisa ˆiri foo miiswii ya vapooji vaachwe, ˆmyeene si yaandikwa aha kitáabwii.
31 Maa kaa, ihi yaandikwa sa murume Yéesu noo Masía, Mwaana wa Muluungu, na sa kwa njira yo muruma, muve nkaasu kwa irina raachwe.

21

Yéesu Yoovafumira Vapooji Mufungati

1 Ayo ˆyakalooke, Yéesu akavafumira vapooji vaachwe mbarimbari ya iriva ra Tibéria, noo kusea iriva ra Galiláaya. Jei noo ˆvyeene iiyonekya kwaavo,
2 Simóoni Peéteri, Tomáasi ˆaséwaa Maása, Nasaniéeli muuntu wa Káana ya Galiláaya, vaana vaviri va Sebedáayo,[✡] na vapooji viingi vaviri ni hamwi vajáa.
3 Simóoni Peéteri akavasea viivaachwe, “Niini tamanya niise no kwaata soompa.” Novo vakamusea, “Tamanya tiise hamwi na weewe.” Vakatamanya na mashúwii, maa kaa, uchiku ura si vaamburira kiintu tuku.
4 ˆKukaande mwaa, Yéesu akiima mbarimbari ya iriva, maa kaa, vapooji si vataanga kooni ni Yéesu tuku.
5 Yéesu akavuurya, “Vanavaani, mwakwáatire soompa yoyoosi wuu?” Vakamusea, “Tukú.”
6 Yéesu akavasea, “Haaha kiimyi njwaavu na ivaru ra kululume ra mashúwa yaanyu, naanyu kwaata muri soompa.” Aho, vakakiimya njwaavu, laanga, vakasiindwa ruta njwaavu, sa jijáa jakwáatire soompa ˆjamema maatuku vii.
7 Maa mupooji Yéesu ˆajáa amweenda, akamusea Peéteri, “Uhu ni Mweenevyoosi.” Simóoni Peéteri ˆakateere jei, akiichuunga ingo yaachwe, ˆng’eene ajáa iifúmiirye mpiindi ˆaandáa murimo, aho, akiifweitira na irivii.

✡ **21:2** Laanga Matáayo 10:2.

8 Vara vapooji vi*i*ng*i* vakuuja na mashúwa kunu vooruta njwaavu ˆjimémire soompa. Si vajáa kuli na mbarimbari tuku, ni ja mawulu igana rimwi (100) vii vajáa.
9 ˆVakafike mbarimbari ya iriva haantu ˆhuuma, vakoona mooto wa makala na soompa na mikáate ˆyoókiiwe mweeri yaachwe.
10 Yéesu akavasea, “Reeti jimwi ja soompa ˆmukwáatire haaha vii.”
11 Simóoni Peéteri akaambuka na mashúwii, akaruta lura lwaavu fuuru mbarimbari haantu ˆhuuma. Lujáa lwamémire soompa nkuulu igana rimwi, makumi yasaano na itatu (153). Baa neembe soompa jijáa jamema jeyyo, lwaavu si lwaatuka tuku.
12 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Yeendi murye cha mutóondo!” Kusiina baa umwi ˆadaha kumuurya kusea, “Weewe uri ani?” tuku. Ava vajáa vataanga ni Mweenevyoosi.
13 Yéesu akaseesa, akatoola ura mukáate, maa akavaheera. Akabweeyya vivira baa na jira soompa.
14 Ulu ni lwa katatu Yéesu avafumira vapooji vaachwe, keende ˆakafufulwe.

Yéesu Yoomuurya Peéteri Kooni Amweenda

15 ˆVakahumule kurya, Yéesu akamuurya Simóoni Peéteri, “Eri, Simóoni mwaana wa Yoohá*ani*, waanyenda kulookya ava viivaako wuu?” Simóoni akasea, “Hii Mukúlu, weewe wamányire nakweenda.” Yéesu akamusea, “Riisha muundi jaani.”
16 Yéesu akamuurya kei, “Simóoni mwaana wa Yoohá*ani*, waanyenda wuu?” Peéteri akasea, “Hii Mukúlu, weewe wamányire nakweenda.” Yéesu akamusea, “Laanga muundi jaani.”
17 Yéesu akamuurya Peéteri lwa katatu, “Simóoni mwaana wa Yoohá*ani*, waanyenda wuu?” Peéteri akiirya kisho, akavisuula sa viintu Yéesu ajáa amuúriirye lwa katatu, “Waanyenda wuu?” Peéteri akamusea Yéesu, “Mukúlu, weewe wamányire yoosi, wamányire niini nakweenda.”
Yéesu akamusea, “Riisha muundi jaani.
18 Kimaari kaa nookuwyiira, mpiindi ˆujáa mutavana, wiichuungáa ingo jaako na watamanyáa na haantu ˆwoosaaka. Maa kaa, ˆuri kuva moosi, wolola uri mikono yaako, na muuntu wiingi kukuvikira ari ingo jaako, na kutwaala ari haantu si ˆwoosaaka.”
19 Yéesu aluusa aya, koonekya inkwya ˆari kukwya Peéteri, na mubweeyyirya ari Mululungu nkongojima. Aho, Yéesu akamusea Peéteri, “Ntuuba!”

Yéesu na Ura Mupooji ˆAjáa Amweenda

20 Aho, Peéteri akiilorera, akamoona mupooji yoovatuuba. Uhu mupooji Yéesu ajáa amweenda. Uhu noo ura ˆajáa iisikirirya kipeembii cha Yéesu mpiindi ˆvarijáa kiiwulo na akuurya, “Mukúlu, ni ani ˆari kuvarinduka?”
21 Peéteri ˆakamoone uwo mupooji, akamuurya Yéesu, “Mukúlu, na uhu ne jooli?”
22 Yéesu akamusea, “Kooni noosaaka achaale ari nkaasu fuuru siku ˆndiri hinduka, chaako che? Weewe ntuuba niini.”
23 Sa jeyyo, fwefwe ikeenera kwa vapooji ˆvari foo, kusea uhu mupooji si ari kukwya tuku. Maa kaa, Yéesu si aluusa uwo mupooji si ari kukwya tuku, kiintu ˆaluusa ni iki, “Kooni noosaaka ave nkaasu fuuru siku ˆndiri hinduka, chaako che?”
24 Mupooji uhu, noo ayoonekya kikomi masáare aya na ayaandika. Na suusu tamányire aya ˆoonekya ni ya kimáári.

Masáare yo Kiimikirirya

25 Kwatiite masáare yiingi ˆyari foo ˆatumama Yéesu. Ngaari yoosi yaandikwa, ngaari weeru yoosi si yatoosha kuvikira vitáabu ˆviri kaandikwa tuku.

Mirimo ya Vatumwi va Yéesu
Mulongooryo

Muuntu ˆaandika kitáabu iki cha Mirimo ya Vatumwi va Yéesu, ni Lúka. Lúka si ajáa Muyahúudi tuku (Vakolosáai 4:7-14). Yeeye ayeendan'yáa na Paúli haantu ˆhari foo, na ni mutumwi wa Paúli ajáa (2 Timotéeo 4:11). Kei Paúli aluusa Lúka ni umwi wa vatumami viivaachwe (Filemóoni 24). Uhu Lúka ajáa eendwa, na ni dakitáari ajáa (Vakolosáai 4:14).

Lúka aandika kitáabu cha Mirimo ya Vatumwi kati ya myaaka ya 62-63 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Kei, aandika kitáabu cha Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu. Vitáabu ivi viviri Lúka aandika kwa muuntu umwi ˆasewáa Toofíili. Uhu Toofíili ajáa ni muuntu ˆanyemiwáa (Lúka 1:3). Vamanyi ˆvari foo va Masáare ˆYari Mpeho, vaséaa, Toofíili si ajáa Muyahúudi tuku na ajáa amuvalandukira Yéesu.

Kitáabu cha Mirimo ya Vatumwi, ni mwiituubiriro wa Kitáabu cha Masáare Maaja ja ˆvyeene yaandikwa ni Lúka (1:1-2). Kiintu kikuulu Lúka ˆaluusa aha, ni ˆvyeene Muluungu aarya Masáare Maaja ya Yéesu lwa ncholo, na ˆvyeene atalaryáa vaantu ˆvamuruma Yéesu kwa njira ya nteendo ja Mutima Muuja (laanga baa ja 2:2-4; 8:14-17; 10:44-48). Kei mirimo ˆyaluuswa ˆiri foo aha, ni ya vala Peéteri (baa ja 2:14-41; 4:1-12) na Paúli (baa ja 9:1-19; 28:3-8) vatumwi. Na kiintu chiingi ˆchaluuswa ni ˆvyeene vaantu ˆvamuruma Yéesu vakiingikáa no keenera lwa ncholo (baa ja 2:41, 47; 5:14).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Vaantu ˆvamuruma Yéesu va ncholo *1:1-5:42*
Uturikiri na kweenera kwa Masáare Maaja ya Yéesu *6:1-9:31*
Mirimo ya Peéteri *9:32-12:25*
Paúli yookera njira noo variyula Masáare Maaja lwa ncholo *13:1-14:28*
Itaka ra Yerusaléemu *15:1-41*
Paúli yookera njira noo variyula Masáare Maaja lwa kaviri *16:1-18:22*
Paúli yookera njira noo variyula Masáare Maaja lwa katatu *18:23-21:14*
Paúli yookera njira lwa kani, yookwaatwa no twaalwa na Rúumi *21:15-28:31*

Mutima Muuja ˆMweene Muluungu Alaha

1 Toofíili mwanawiitu, kura kitáabwii ˆchalongoola,* nakwaandikira masáare yoosi Yéesu ˆaanda tumama no variyula

2 fuuru siku ira ˆakasumulwe na kurumwii. Ajáa de asumulwe na kurumwii, avalairirya vatumwi vaachwe ˆavasaawula kwa njira ya Mutima Muuja.✡

3 Kwa siku makumi yani (40) keende ˆakafufuke, avafumira vatumwi vaachwe ˆvari foo kwa njira ˆjoonekya kikomi yeeye ni mooyo ajáa. Kei avakiindyáa masáare ya Utemi wa Muluungu.

4 Mpiindi imwi kati ˆajáa novo, ajáa avalairirya yoovasea, "Kari mufúmaa múujii wa Yerusaléemu tuku, mumuwoojere mumunu Mutima Muuja ura Taáta waani ˆajáa iichuunga kuvaretera ari, ura ˆmwateera fuma kwaani.

5 Yooháani Mubatisáaji abatisáa vaantu na maaji,✡ maa kaa, siku ingai vii ˆjookuuja, nyuunyu batisiwa muri na Mutima Muuja."

Yéesu Yoosumulwa na Kurumwii

6 Mpiindi vatumwi ˆvajáa viijíingire hamwi na Yéesu, vakamuurya voosea, "Eri, Mukúlu, mpiindi iji noo uri tuhinduriira suusu Viisiraéeli utemi wuu?"

7 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Siku na mpiindi si murimo waanyu kutaanga tuku, iro ni ra Taáta ˆari viika kwa wiimiriri waachwe.

8 Maa kaa, muri hokera ngururu mpiindi Mutima Muuja ˆari kuuja na kuri nyuunyu, kuva muri vara ˆvoónekyaa kikomi chaani múujii Yerusaléemu, kwa isi yoosi ya Yudéea na Samaría na fuuru utulo waasi."

9 ˆAkahumule kuluusika ayo, hahara akasumulwa na kurumwii, vatumwi voosi nti ˆvoomoona. Aho, ichu rikamukunikiriira, si vamoona kei tuku. 10 Nti ˆvajáa vakaari voolaanga kurumwii koona ja ˆvyeene yootamanya na kurumwii, koonka vaantu valume vaviri viivíkiire ingo njeru vakiima mbarimbari yaavo!

11 Avo vaantu vakavasea, "Ee vaantu va Galiláaya, sa che mwiímire aha no laanga kurumwii? Yéesu asúmwiirwe kudoma na kurumwii fuma kuri nyuunyu, hinduka ari jeyyo ja ˆvyeene mumwiíne yootamanya na kurumwii."

---

* **1:1** ***kitáabwii ˆchalongoola:*** Iki ni kitáabu cha Masáare Maaja ˆyaandikwa ni Lúka. ✡ **1:2** Laanga Matáayo 28:19-20; Maáriki 16:15; Lúka 24:44-49. ✡ **1:5** Laanga Matáayo 3:1; Maáriki 1:4-8; Lúka 3:16.

Matiáasi Yoosaawulwa Ilime Nkalwii ya Yúuda

12 Hara, vatumwi va Yéesu vakahinduka na Yerusaléemu fuma Luulwii lwa Miseitúuni. Fuma luulwii fuuru Yerusaléemu, ni luyeendo lwa siku ya Sabáato† luja.

13 ^Vakiingire múujii, vakaambuka na gorófii kuuntu ^viikaláa. Ava noo vajáa aho, Peéteri, Yoohánani, Yaakúupu, Anderéa na Filíipi, Tomáasi, Batolomáayo na Matáayo, Yaakúupu sha Alufáayo, Simóoni Selóote‡ na Yúuda sha Yaakúupu.

14 Avo voosi viijiingáa kumuloomba Muluungu na muryuungu umwi. Baa kei, vajáa vamwaari vaantu vaki viingi baa na Maríia íyo waala Yéesu na vanduu vaachwe.

15 Siku imwi vaantu igana rimwi na makumi yaviri (120) vajáa viijíingire, aho, Peéteri akiima kati na kati ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Akavasea,

16 "Vanaviitu, Masáare ^Yari Mpeho yakiimana, kwa kira Mutima Muuja ^aluusa ko tweera mutemi Daúdi mweeri ya ayo masáare ya Yúuda ^mweene avalongoola vara ^vamukwaata Yéesu.✡

17 Yúuda ni umwi wiiswi ajáa, na suusu tatumamáa ne murimo uhu wa Muluungu hamwi ne.

18 Yúuda awula iwunda na jira mpía ^apata kwa nteendo mbi. Na mpiindi ^ajáa uko aawya na inda, na inda yaachwe yaatuka mpaka matuumbu yakiitika na weerwii.

19 Masáare aya, yajáa yeenera Yerusaléemu yoosi. Sa jeyyo, vakaraaniriira iro iwunda Akelidáama, noo kusea, 'Iwunda ra Sakami.'✡

20 Kitáabu cha Sabúuri chaluusa,

'Nyuumba yaachwe ichaale ntuhu,
kari kuve na muuntu ^ari chaala aho tuku.'✡

Kei kwaandikwa,

'Haantu haachwe hasumulwe ni muuntu wiingi.'✡

21 Sa jeyyo, toosaakwa tusaawule muuntu wiingi ^iituubáa na suusu mpiindi joosi Yéesu Mweenevyoosi ^ajáa na suusu.

22 Uwo asaakwa ave ura ^avíjaa na suusu keende Yéesu ^akabatisiwe ni Yoohánani Mubatisáaji fuuru siku asumulwa na kurumwii. Ura ^ari saawulwa, yoosaakwa ave ura ^oona hamwi na suusu kufufuka kwa Yéesu."

23 Hara vakaluusa marina ya vaantu vaviri. Yooséefu ^asewáa Barisába irina riingi noo Yústo akemerwáa na wa kaviri Matiáasi.

24 Aho, vakaluusika na Mweenevyoosi voosea, "Mweenevyoosi, weewe umányire mutima wa kira muuntu. Tulaire kati ya ava vaviri ni ani ^umusáawiire,

25 sa asumule murimo wa utumi ^mweene warekirwé ni Yúuda. Yeeye ^akakwye atamanya na kuuntu yeeye ^asaakwa adome."

26 Vakasaawula ko vaa mbare,§ na mbare ikamuwyiira Matiáasi. Jeyyo Matiáasi akasaangira na vatumwi vara viingi ikimi na umwi.

2

Kuuja kwa Mutima Muuja

1 Siku ya ngovi ya Pentekóste* ^ikafike, vaantu voosi ^vamuruma Yéesu vajáa viijiinga haantu hamudu.

2 Koonka, ikateereka sawúti fuma kurumwii ja ya ihúmbuuto ikululuuulu yooruma. Iyo sawúti ikamema nyuumba ^ng'eene viikaláa.

3 Hahara, vakoona viintu ^viri ja lurijo lwa mooto. Ulo lurijo lukiikerakera na lukiikala mweeri ya kira muuntu.

4 Vaantu voosi ^vajáa aho, vakahokera Mutima Muuja, vakaanda luusika nduusika jiingi, ja ^vyeene Mutima Muuja ajáa avaheera ngururu jo luusika.

5 Haaha aho Yerusaléemu, kujáa kwatiite Vayahúudi ^vamutuubáa Muluungu. Avo vajáa vafúmire isi joosi vuu ja weeru.

---

† **1:12** ***luyeendo lwa siku ya Sabáato:*** Ulu ni luyeendo ^lweene vajáa varekerwa Viisiraéeli vayeende siku ya Sabáato. Ulíihi waachwe ni ja kilomíita imwi. ‡ **1:13** ***Selóote:*** Noo kusea mulwiiri wa isi. ✡ **1:16** Laanga Matáayo 26:47-49. ✡ **1:19** Laanga Matáayo 27:3-10. ✡ **1:20** Laanga Sabúuri 69:25. ✡ **1:20** Laanga Sabúuri 109:8. § **1:26** ***vaa mbare:*** Vayahúudi vaváa mbare ko kaandika marina ya vaantu mawyii madu madu, vakavikira kiintwii ^kiri ja nduvo, maa vakaanda sukya mpaka iwye ^riri na irina ra muuntu umwi rikafuma. Iwye iro roonekyáa uwo muuntu asáawiirwe ni Muluungu. Viisiraéeli varumáa Muluungu noo alóngwiire kusaawula uwo muuntu. Laanga Mpíri 16:33. * **2:1** ***Pentekóste:*** Muhákwii wa Kali, Pentekóste ni ngovi Vayahúudi ^vabweeyyáa mpiindi ^vari humula kuchwa na ^vari humula seyya viintu vyoosi mawundii. Ngovi iyo yabweeyyiwáa siku ya makumi yasaano (50) keende Paásika yalooka. Laanga Nkumbukira ya Miiro 16:9-12. Muhákwii Mufya, ngovi ya Pentekóste ni ngovi ya siku Mutima Muuja ^uuja na kuri weeru na myuujíisa. Siku iyo, Mutima Muuja na vaantu ^vamuruma Yéesu vaava kiintu kimwi.

6 ^Vakateere iyo sawúti, vakadoma itíijo, vakiijiinga na vaantu viingi ^vari foo. Vakah-
waalala maatuku sa kira umwi waavo avateeráa avo vaantu ^vamuruma Yéesu voolusika
nduusika jaavo.
7 Vakahwaalala na vakiivunduka. Vakaanda kiiyurya voosea, “Eri, ava vaantu
^voolusika jei si Vagaliláaya tuku wuu?
8 Ha de jooli kira umwi wiitu yoovateera voolusika nduusika jiitu ^tavyaalwa nojo?
9 Vamwi viitu tafúmire isi ya Vapáasi, Vaméedi, na Vaeláami, viingi tafúmire isi ya
Mesopotámia, Yudéea, Kapadokía, Póonto na Ásia,
10 vamwi Firigía na Pamufilía, Mísiri na Líbia sengerera na Kiréene na viingi tafúmire
Róoma.
11 Vamwi viitu ni Vayahúudi na vaantu viingi ^vatúubaa díini ya Kiyahúudi. Vamwi vafúmire
Kiréete na viingi Arábia. Suusu voosi toovateera voolusika nduusika jiitu, voomuduumba
Muluungu kwa masáare makuulu Muluungu ^abwéeyyaa.”
12 Vaantu voosi vakahwaalala maatuku no koofa. Vaakiiyurya voosea, “Uvariyuli wa
masáare aya ni kiintu che?”
13 Maa kaa, vamwi vaavo vakaanda kuvahenchula voosea, “Varéeviiwe ni diváai ifya!”

Peéteri Yoovavariyurira Vaantu

14 Aho, Peéteri akiima hamwi na vara vatumwi ikimi na umwi, akaanda vawyiira vaantu
na sawúti nkuulu, “Nyuunyu vaantu va Yudéea na viingi voosi ^mwiíkalaa Yerusaléemu,
nteereri neeja nivawyiire masáare ^yafúmiire.
15 Nyuunyu mookiisea vaantu ava varéevire, amwi iji noo mpiindi jo yuurira ng’oombe
vii?
16 Kikomi masáare aya ^yafúmiire, noo yara ^yaluuswa ni Muluungu kwa njira ya muláali
na mutwe waachwe Yoéeli. Yeeye asea,
17 ‘Siku ja uhero, Muluungu yooluusa,
mukung’untira ndiri kira muuntu Mutima waani Muuja.
Vaana vaanyu va kiintu kilume na va kiintu kiki laala veende na mutwe,
vatavana koona veende njori,
na vawosi lootera veende.
18 Mpiindi ijo, vakung’untira ndiri vatumami vaani va kiintu kilume na va kiintu kiki Mutima
waani,
novo luusa veende uláali na mutwe.
19 Bweeyya neende viintu ^vihwáalaryaa kurumwii na ishára isi.
Kuva kuri na sakami, mooto na nkungúula ya muuki.
20 Mwaasu valanduka uri uve kilwiirya,
na mweeri kuva uri nkuundu ja sakami.
Ayo yoosi koonekana yari,
de ira siku nkuulu ya Iuva yuuje.
21 Na yoyoosi ^ari loomba nyambirirya,
fuma kwa IJUVA lamuririwa ari.’✡

22 Ee vaantu va Isiraéeli teeri masáare aya! Yéesu wa Nasaréeti ajáa oonekiwa kikomi
kwaanyu ni Muluungu kwa myuujíisa, viintu ^vihwáalaryaa, na ishára ^jiísimiresimire
kwaanyu. Muluungu abweeyya ayo yoosi mbere yaanyu ko tweera Yéesu ja ^vyeene
nyuunyu veeneevyo mwamányire.
23 Uhu Yéesu ajáa areetwa kwaanyu, kwa ^vyeene Muluungu ajáa aviika muryuungu
waachwe na kwa kutaanga kwaachwe keende aho kali. Nyuunyu mukamuulaa musaláabii
kwa mikono ya vaantu vavi si ^vari Vayahúudi.
24 Maa kaa, Muluungu akamuchungurira fuma makatii ya inkwya, sa inkwya si yadaha
kumunamatira Yéesu tuku.
25 Mutemi Daúdi aluusa ivi kuri Yéesu,
‘Namoona IJUVA mbere yaani kwa siku ^jisiina uhero,
na sa viintu ^ari ivarwii raani ra kuluume,
si ndiri singisiwa tuku.
26 Sa jeyyo, mutima waani watiite cheeru,
na lurimi lwaani loovaa lusiriri na cheeru,
na muviri waani kiikala uri ko kiilaangya.
27 Sa si uri kuureka mutima waani Ntarii tuku,
baa muviri wa Muuja waako,
si uri kuureka woole tuku.

✡ **2:21** Laanga Yoéeli 2:28-32.

28 Wundaira njira jo kwumbweeyya nive mooyo,
kwva ndiri na cheeru munumuunu sa weewe umwaari na niini.'✡
29 Vanaviitu ni kuvawyiira niise baa kuvavisa tuku, Daúdi baaba wiitu aakwya,
akataahwa, na mbirríra yaachwe imwaari baa isiku.
30 Haaha tatáangire Daúdi ni muláali na mutwe ajáa. Yeeye ajáa ataanga Mulwungu ajáa
amwiilaha, mupaarya ari muvyaalwa wa ichina ra lukolo lwaachwe utemi.✡
31 Daúdi ajáa oona ˆyari fumira, noo ˆchooreka akaluusa kufufuka kwa Masía. Mulwungu si
amureka Yéesu Ntarii tuku na baa si aruma muviri waachwe woole tuku.✡
32 Mulwungu amufufula Yéesu Kirisitu na suusu voosi turi vara ˆvoona masáare aya.
33 Uhu Yéesu, Mulwungu amwiinula, akamuviika ivarwii raachwe ra kulume, na akahokera
Mutima Muuja kufuma kwa Taáta. Uhu Mutima Muuja, Taáta iichuunga kuturetera ari, yeeye
atukúng'untiire na noo aya ˆmeene mooyoona no yateera.
34 Daúdi mweeneevyo si aambuka na kurumwii tuku, maa kaa, yeeye alwusa,
'IJUVA amuwyiira Mweenevyoosi waani,
"Ikala mukono waani wa kulume,
35 fuuru nivaviike vavi vaako,
vave kabambari ko vikira majeo yaako." '✡
36 Sa jeyyo, vaantu voosi va Isiraéeli moosaakwa mutaange kikomi, Yéesu
ˆmumuning'in'ya musaláabii fuuru akakwya, Mulwungu amuviika ave Mweenevyoosi
na Masía."
37 Vara Vayahúudi ˆvakateere ayo masáare, vakaavwa ni mitima. Aho, vakamuurya
Peéteri na vara vatumwi viingi voosea, "Vanaviitu, jooli turi bweeyya haaha?"
38 Peéteri akavasea, "Valanduki fuma uvii waanyu, na kira muuntu abatisiwe kwa irina
ra Yéesu Kirisitu, sa Mulwungu asee uvi waanyu wasírire. Aho, hokera muri kilungulungu cha
Mutima Muuja.
39 Sa kwiichuunga reterwa turi Mutima Muuja, ni sa nyuunyu na vaana vaanyu, na vaantu
voosi ˆvari kuli na kira muuntu ˆari kaanirirwa ni Ijuva Mulwungu."
40 Peéteri akatuuba voonekya kwa masáare yiingi ˆyari foo na akavaluma kutu yoosea,
"Muloombi Mulwungu avalamurirye fuma mbyaala ihi ˆyareka njira."
41 Vaantu ˆvari foo vakayaruma yara masáare, vakabatisiwa na vakasaangira na vaantu
ˆvamuruma Yéesu. Vaantu avo ni ja mayana yatatu (3,000) jei vajáa.
42 Vaantu ava ˆvamuruma Yéesu vakatuuba teerera ukiindya wa vatumwi va Yéesu,
vakava kiintu kimwi kimutima na kubendulabendula mukáate ja nkumbukira ya inkwya
yaachwe no muloomba Mulwungu.

Mwiikalo wa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

43 Vatumwi va Yéesu vabweeyyáa viintu ˆvihwáalaryaa ˆvyamema maatuku vii na ishára.
Sa jeyyo, vaantu va Yerusaléemu vajáa vakwaatwa ni woowa na vamunyemyáa Mulwungu
maatuku vii.
44 Vaantu voosi ˆvajáa vamuruma Yéesu vajáa vaava kiintu kimwi, na viiheeráa voosi
viintu vyoosi ˆvajáa novyo.
45 Vaantu vaváa iyoombe viintu vyaavo na mpía ˆng'eene vapatáa, vajigaváa kwa kira
muuntu ˆvyeene asaakáa.
46 Kira siiku valumanáa waámii wa Kaaya Njija ya Ijuva. Kei, valumanáa nyuumbii jaavo
kubendula mukáate no rya chákurya chaavo hamwi kunu vari na mitima myeeru na vari na
cheeru.
47 Vamubweeyyiryáa Mulwungu nkongojima na vajáa veendwa ni vaantu voosi. Na kira
siiku Yéesu Mweenevyoosi oongereryáa vaantu viingi ko valamurirya, vakava hamwi na
viivaavo vara ˆvamuruma.

3

Peéteri Yoomuhorya Kivete

1 Siku imwi mpiindi ja cháámuusi, Peéteri na Yooháani vajáa vatamanya na Kaayii Njija ya
Ijuva. Mpiindi ijo, noo vaantu vatamanyiryáa noo muloomba Mulwungu.
2 Uko Kaayii Njija, kujáa kwatiite vaantu ˆvajáa vamuvérekire muuntu umwi kivete keende
kuvyaalwa kwaachwe. Avo vaantu vamuviikáa uwo kivete muryaangwii wa waama ya
Kaaya Njija ˆuséwaa Muryaango ˆWabooha, sa andooloomba chochoosi fuma kwa vara
vaantu ˆviingiráa na Kaayii Njija.
3 Uwo muuntu ˆakavoone Peéteri na Yooháani vookiingira na Kaayii Njija, akavaloomba
vamuheere mpía.

✡ **2:28** Laanga Sabúuri 16:8-11. ✡ **2:30** Laanga 2 Samwéeli 7:12-13. ✡ **2:31** Laanga Sabúuri 16:10. ✡ **2:35** Laanga Sabúuri 110:1.

4 Peéteri na Yooháani vakamutuurirya miiso, maa Peéteri akamusea, “Tulaange!”
5 Ura kivete akavalaanga kunu yookiilaangya heewa ari kiintu chochoosi.
6 Aho, Peéteri akamusea, “Niini nsiina mpía baa na saháabu tuku, maa kaa, kira ^ndiri nocho kuheera ndiri. Kwa irina ra YéesuKirisitu wa Nasaréeti, inuka, na waande yeenda!”
7 Hara, Peéteri akamukwaata mukono wa kululume, akamwiinula. Hahara, majeo na mpúúnchi jaachwe jikapata ngururu.
8 Akafiriira, akiima, maa akaanda yeenda. Akiingira hamwi novo na waámii ya Kaaya Njija, yooyeenda no firirafiriira kunu yoomuduumba Muluungu.
9 Vaantu voosi ^vajáa aho, vakamoona yooyeenda kunu yoomuduumba Muluungu.
10 Vaantu ^vakataange uhu noo ura muuntu ^aloombaloombáa heehi na Muryaango ^Wabooha wa Kaaya Njija, vakahwaalala munumuunu koona masáare ^yamupátire. 11 Kunu vahwáaliire, vaantu voosi vakakuurika na kuuntu ^kuséwaa Waama wa Solomóoni, kuuntu uwo muuntu ^ajáa avuúmiriire vala Peéteri na Yooháani.

Peéteri Yoovariyula Masáare Maaja Kaayii Njija ya Ijuva

12 Peéteri ^akavoone avo vaantu, maa akavasea, “Ee Viisiraéeli, sa che aya masáare yoovahwaalarya? Sa che mootutuurirya miiso? Ni kiisea mwiise tamuhóriirye uhu muuntu kwa ngururu jiiswi, au ni sa mwiikalo wiiswi ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa wuu?
13 Muluungu wa Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu, Muluungu wa vala baaba wiitu amubwéeyyiriirye nkongojima Mutumami waachwe Yéesu. Uhu noo ura ^mumutwaala na balásii kwa vakúúlu sa uulawe, na mukamuheera moongo mpiindi Piláato ^asaakáa amuchungurire.
14 Mumuheera moongo Yéesu, Muuja na Muwoloki. Na nyuunyu mwamuloomba Piláato amurekere muulai kipaango chaachwe.✡
15 Jeyyo, mwamuulaa yeeye ^ari ncholo ya nkaasu! Maa kaa, Muluungu amufufula! Na suusu voosi turi vara ^voona ayo!
16 Irina ra Yéesu na kuriruma irina iro, noo ^vimuhíire ngururu uhu muuntu ^moomoona. Ja viintu voosi ^moomoona, ahórire sa kuruma Yéesu.
17 Vanaviitu, mumányire nyuunyu na vakúúlu vaanyu mwatumama aya sa si mujáa mumányire tuku.
18 Ayo yatumamwa sa Muluungu akiimikirirye masáare yara ^aluusa kutweera kwa valáali na mutwe vaachwe voosi, Masía waachwe turikiriwa ari.
19 Sa jeyyo, muvalandukiri Muluungu sa yeeye aseyye uvi waanyu, yeeye aveerye mitima kwa kura kuva amwaari na nyuunyu,
20 na avatumire Masía, yeeye ni Kirisitu ^avasaawula keende aho kali.
21 Yéesu yasaakwa achaale uko kurumwii, mpaka jifike mpiindi Muluungu ^ari bweeyya kira kiintu kive kifya, ja ^vyeene aluusa keende aho kali kwa njira ya valáali na mutwe vaachwe.
22 Muláali na mutwe Músa aluusa, ‘Kuri nyuunyu, IJUVA Muluungu vasaawuriira ari muláali na mutwe ^mweene ari kiifwaana na niini. Masáare yoosi muláali na mutwe waachwe ^ari vawyiira, muyateerere neeja.✡
23 Muuntu yoyoosi si ^ari muteerera uwo muláali na mutwe, Muluungu museyya ari kwa siku ^jisiina uhero fuma kwa vaantu vaachwe.’✡
24 Masáare ya siku iji, yaluuswa ni valáali na mutwe voosi, kwaandiira mpiindi ja Samwéeli na voosi ^vamutuubirira vayaluusa na vayavariyula.
25 Masáare yara Muluungu ^aluusa ko tweera kwa valáali na mutwe vaachwe, nyuunyu noo mooyahokera. Kei, muháko ura ^mweene abweeyya na vala baaba waanyu nyuunyu noo mookuuhokera. Muluungu aviika muháko na baaba waanyu Aburaháamu kunu yoosea, ‘Kwa njira ya vaana vaako, luu vatalarya neende vaantu voosi va weeru.’✡
26 Haaha Muluungu amufufula Mutumami waachwe sa nyuunyu mupate kunáálo va ncholo, mutalariwe fuma uvii waanyu.”

4

Peéteri na Yooháani Vootwaalwa na Balásii

1 Viintu Peéteri na Yooháani ^vajáa vakaari voolusika na vara vaantu, maa veneisi va Ijuva, Masadukáayo na mukúúlu wa valukaluka va Kaayii Njija ya Ijuva vakafika.
2 Avo vajáa vakáliire maatuku vii sa avo vatumwi va Yéesu vakiindyáa na vavariyuláa Yéesu afufuka, isáare iri roónekyaa kiweerwii, vaantu ^vaakwya fufuka vari.
3 Aho, vakavakwaata, na sa viintu uchiku ujáa wiíngiire, vakavaviika munyololwii fuuru lomutóondo yaachwe.

✡ **3:14** Laanga Lúka 23:18-25. ✡ **3:22** Laanga Nkumbukira ya Miiro 18:15-19. ✡ **3:23** Laanga Nkumbukira ya Miiro 8:19. ✡ **3:25** Laanga Ncholo 22:18; 26:4.

4 Maa kaa, vaantu ˆvari foo va vara ˆvateereráa isáare, vakamuruma Mululungu. Na
ˆvamuruma Yéesu vakafika vaantu valume mayana yasaano (5,000).
5 ˆKukeere, vakúúlu va vaantu, vawosi na vakiindya va Miiro vakalumana uko
Yerusaléemu.
6 Aho kiikalwii, ajáa amwaari Anáasi mweeneisi mukuulu, Kayáafa, Yoohaani, Alekisáanda
na vaantu viingi va lukolo lwa mukúúlu wa veeneisi va Ijuva.
7 Vakaviimya vala Peéteri na Yoohaani, vakavuurya voosea, “Kivete ˆmumuhoriiryé ni
kwa ngururu na kwa irina ra ani?”
8 Aho, Peéteri kunu amémire Mutima Muuja, akavasea, “Arumi, nyuunyu vakúúlu va
vaantu na vawosi!
9 Koon isiku mootuchukuruma sa iri isáare ˆreene abweeyyiriiwé uhu kivete na ˆvyeene
ahoriiwé,
10 nyuunyu na vaantu voosi va Isiraéeli moosaakwa mutaange, muuntu uhu ˆmweene
iímire mbere yaanyu ahórire na avíire nkaasu, kwa ngururu ya irina ra Yéesu Kirisitu wa
Nasaréeti. Uhu Yéesu nyuunyu mwamuning'in'ya musaláabii fuuru akakwya, maa kaa,
Mululungu akamufufula fuma inkwyii.
11 Ni uhu Yéesu noo ˆaluuswa jei,
Iwye ˆrasiitwa ni nyuunyu vajeengi,
ravíire iwye ikuulu ra kichurii.✡
12 Kusiina muuntu wiingi yoyoosi ˆari daha kutulamurirya tuku, sa kusiina irina riingi
vaantu ˆvaheewa aha weerwii ˆreene riri daha kutulamurirya fuma uvii tuku.”
13 Vara vakúúlu ˆvakoone ˆvyeene vala Peéteri na Yoohaani vajáa viitema, vakahwaalala
maatuku vii sa vajáa vamányire si vakiindiwa isáare ra Mululungu tuku. Vakataanga vala
Peéteri na Yoohaani ni hamwi vajáa na Yéesu.
14 Maa kaa, ˆvakamoone ura muuntu ˆajáa ahórire iímire hamwi na vala Peéteri ya
Yoohaani, si vaava na isáare ro luusa tuku.
15 Aho, vakavalairirya vafume hara Balásii Nkuulu ya Vayahúudi, maa vakachaala
vooveene, vooluma sáare.
16 Vakaanda kiiyurya, “Che turi vabweeyya vaantu ava? Si turi daha siita uhu muujíisa
mukuulu ˆmweene vabwéeyyiirye tuku, sa ni kiweerwii uri kwa kira muuntu wa aha
Yerusaléemu.
17 Sa jeyyo, tuvakaan'ye ko vavuumba, vareke luusika na muuntu yoyoosi kwa irina ra
Yéesu, sa iri irina ridiire kweenera.”
18 Aho, vakavaanirira vala Peéteri na Yoohaani kei, vakavakaan'ya vareke luusika ayo
masáare mbere ja vaantu, baa kari vandookiindya vaantu kwa irina ra Yéesu vii kaa tuku.
19 Maa kaa, vala Peéteri na Yoohaani vakavasea, “Lamuli veeneevyo koon ni uwoloki
mbere ya Mululungu kuvanyemya nyuunyu kulookya Mululungu.
20 Suusu si turi reka kuluusa masáare ˆtoona no teera tuku.”
21 Maa re, Balása Nkuulu ya Vayahúudi ikavakaan'ya na nkalari, maa ikavareka. Vasi-
indwa kuvaheera irya sa vaantu voosi vamubweeyyiryáa nkongojima Mululungu maatuku
vii sa iro isáare ˆrijáa rafúmiire.
22 Uwo muuntu ˆahoriwa kwa muujíisa ni kivete ajáa keende ˆavyaalwa, na ajáa atiite
myaaka makumi yani (40) na kiintu.

Vaantu ˆVamuruma Yéesu Voomuloomba Mululungu

23 Vala Peéteri na Yoohaani ˆvakarekerwe, vakahinduka na kwa viivaavo, vakavawyiira
yara yoosi ˆvajáa vawyíriirwe ni vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi.
24 Novo ˆvakateere jeyyo, voosi hamwi vakamuloomba Mululungu voosea, “Weewe Ijuva
Mweeneevyo weemweene, uri mukúúlu wa kira kiintu. Weewe noo wuumba kurumu na
weeru, mayiya na viintu vyoosi ˆviri muumo.
25 Weewe umubweeyya baaba wiitu Daúdi mutumami waako aluuse jei kwa njira ya
Mutima Muuja,
‘Sa che vaantu va weeru vakáliire?
Na sa che nkolo ja vaantu joobweeyya miryuungu ya kihoho?
26 Vatemi va ihi weeru viímire neeja kulwa nkoondo,
kei vakúúlu va Viisiraéeli viijíingire hamwi,
sa vamusiite IJUVA wiitu na Masía waachwe.’✡
27 Masáare aya yafúmiire aha múujii, Heróode Antípaasi na Poontío Piláato valúmiine na
vaantu si ˆvari Vayahúudi na Viisiraéeli sa vamukiikane Yéesu Mutumami waako muuja
ˆwamuhaka makuta.

✡ **4:11** Laanga Sabúuri 118:22. ✡ **4:26** Laanga Sabúuri 2:1-2.

28 Ayo masáare vabwéeyyiirye noo ˆujáa ulamula keende aho kali yatumamwe, kwa ngururu jaako na kweenda kwaako.
29 Haaha ee Ijuva, laanga ˆvyeene vootuvuumba! Utuheere ngururu suusu vatumami vaako tweenerye isáare raako ko kiitema.
30 Onekya ngururu jaako jo horya valwíiri. Kei utwaambirirye tundoobweeyya ishára na viintu ˆvihwáalaryaa kwa irina ra Yéesu Mutumami waako muuja."
31 ˆVakahumule kuloomba, aho haantu ˆvajáa viijíingire, hakasingisika. Mutima Muuja akavalongoola voosi vakaanda kweenerya isáare ra Mululungu kunu viitémire.

Mwiikalo wa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

32 Vaantu voosi ˆveene vajáa vamuruma Yéesu vajáa vaava mutima umwi, na miryuungu yaavo ijáa yaava hamwi. Kusiina muuntu ˆaséaa viintu ˆari novyo ni vyaachwe yeemweene tuku, viintu vyaavo vyoosi vijáa vyasaangiwa hamwi.
33 Vatumwi va Yéesu vavawyiiráa vaantu ko kiitema, kimáári cha kufufuka kwa Yéesu Mweenevyoosi. Na nduwo ya Mululungu ˆiri foo ni mweeri ya voosi ijáa.
34 Kusiina umwi waavo si ˆeenereryáa kiintu tuku, sa vara ˆveene vajáa na mawunda baa na nyuumba, vaváa iyoombe.
35 Mpía ˆng'eene vapatáa, vavaheeráa vatumwi va Yéesu, novo vajigaváa kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu ja ˆvyeene kira muuntu asaakáa.
36 Kujáa kwatiite Muláawi umwi fuma isi ya Kúpuro. Irina raachwe noo Yooséefu asewáa. Uhu, vatumwi va Yéesu vajáa vamukemera irina ra Barinába, noo kusea, "Mwaana ˆahéeraa mutima."
37 Uhu ne ajáa avaa iyoombe iwunda raachwe. Na mpía ˆng'eene ajáa apata, akajitwaala kwa vatumwi va Yéesu.

5

Uloongo wa Ananía na Safíira

1 Kujáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Ananía na muki waachwe ˆasewáa Safíira. Ava novo vajáa vavaa iyoombe iwunda raavo.
2 Na mpía ˆng'eene vajáa vapátire, Ananía akakeehya, na jira ˆng'eene jijáa jachíhiire akajitwaala na kwa vatumwi va Yéesu. Iki kiintu vajáa valuusikan'ya na mudala waachwe.
3 Uko, Peéteri akamusea, "Ananía, sa che Irimu riíngiire mutimii waako na woomulongowera Mutima Muuja ko luusa uréetire mpía joosi ˆng'eene upátire ko vaa iyoombe rira iwunda raako?
4 De uri vae iyoombe, iri iwunda ni raako raari. Baa ˆukarivae iyoombe, mpía ˆng'eene upátire vyaari ujibweeyyirye viintu vyaako ja ˆvyeene woosaaka weewe mweeneevyo. Ha de haaha ni sa che utúmamire isáare ja iri mutimii waako? Weewe si utulóngowiire suusu vii tuku, maa kaa, umulóngowiire Mululungu!"
5 Ananía ˆakateere vii ayo masáare, akawya, maa akakwya. Vaantu voosi ˆvateera ayo ˆyajáa yafúmiire, maa vakakwaatwa ni woowa.
6 Aho, vakuuja vatavana, vakuufarimbirira muviri waachwe na sáanda, vakamufumya na weerwii, maa vakiita noo mutaaha.
7 Masaa yatatu ˆyakalooke, muki waachwe akiingira. Yeeye si ajáa anataanga yara ˆyajáa yafúmiire tuku.
8 Aho, Peéteri akamuurya, "Hooni ngwyiira, iji noo mpía joosi ˆmupátire ko vaa iyoombe iwunda wuu?" Maa akasea, "Hii, noo iji."
9 Aho, maa Peéteri akamusea, "Sa che mwiirúmiire kumuyera Mutima wa Ijuva? Teera! Vara vatavana ˆvadómire noo mutaaha mulume waako, naava aha muryaangwii, baa weewe kukutwaala viise noo kutaaha!"
10 Hahara Safíira akawya majewii ya Peéteri, maa akakwya. Vara vatavana vakiingira, vakashaana akwíire, vakamutwaala na weerwii maa vakiita noo mutaaha heehi na mulume waachwe.
11 Mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, na vaantu voosi ˆvajáa vateera, vakiingirwa ni woowa mukuulu, sa ayo ˆyajáa yafúmiire.

Vatumwi Voobweeyya Myuujíisa ˆIri Foo

12 Kwa luviro lwa Mululungu, vatumwi va Yéesu vabweeyyáa ishára na viintu ˆvyamema maatuku vii ˆvihwáalaryaa kwa vaantu. Na vaantu vara ˆvajáa varuma, valumanáa voosi haantu ˆkuséwaa Waama wa Solomóoni.
13 Kusiina muuntu yoyoosi si ˆajáa amuruma Yéesu ˆiisaangiriryáa novo tuku. Baa neembe ni jeyyo, vaantu vara si ˆvajáa vamuruma Yéesu vavaduumbáa no vanyemya munumuunu.
14 Vaantu ˆvamuruma Yéesu Mweenevyoosi vakakiingika munumuunu, vaantu valume na vaantu vaki, vakatuuba kiingika.

15 Sa jeyyo, vaantu vavaviikáa valwíiri ndirii na virágwii njirii, sa Peéteri ˆari looka, baa murimírimi waachwe uvatweerere novo vahole.
16 Vaantu ˆvari foo vuujáa fuma míiji ˆiri mbarimbari ya Yerusaléemu, na vavareetáa valwíiri vaavo na vara ˆvajáa na mirimu mivi, na avo voosi vahoriwáa.

Vapooji Vooturikiriwa

17 Haaha, mweeneisi mukuulu, na viivaachwe ˆvajáa va mpuka ya Masadukáayo, vakaanda voonera kivina vatumwi.
18 Sa jeyyo, vakavakwaata vatumwi, maa vakavatwaala na munyololwii.
19 Maa kaa, kati na kati ya uchiku murimu muuja wa Ijuva ukuuja. Ukachungula miryaango ya aho munyololwii, ukavafumya na weerwii, maa ukavasea,
20 "Tamanyi na waámii ya Kaaya Njija ya Ijuva mukavawyiire vaantu masáare yoosi ya ihi nkaasu ifya."
21 Vatumwi vakakwaatya isáare iro, vakatamanya namutóondo dwii na waámii ya Kaaya Njija, maa vakaanda vavariyurira vaantu Masáare Maaja.

Mweeneisi mukuulu na vara ˆvajáa ne ˆvakafike, vakaanirira Balása Nkuulu ya Vayahúudi, noo kusea, itaka ra valume voosi va Isiraéeli. Vakavatuma vaantu vavafumye vatumwi fuma munyololwii.
22 Maa kaa, valukaluka va Kaayii Njija ˆvakafike aho munyololwii, si vavashaana vatumwi tuku. Sa jeyyo, vakahinduula mulomo voosea,
23 "Tashíhiine miryaango ya munyololwii yachuungwa vivira, na valukaluka va munyololwii viímire miryaangwii, maa kaa, ˆtukayuule miryaango si tashíhiine muuntu yoyoosi nyuumbii tuku."
24 Aho, mukúúlu wa valukaluka va Kaayii Njija na vakúúlu va veeneisi va Ijuva ˆvakateere ayo masáare, vakoolololokera na vakahwaalala munumuunu kunu vookiiyurya ni kiintu che chafúmiire.
25 Aho, akuuja muuntu umwi, akavasea, "Vara vaantu ˆmuvachuungiré munyololwii, vamwaari waámii ya Kaaya Njija voovakiindya vaantu."
26 Aho, mukúúlu wa valukaluka va Kaayii Njija na valukaluka vaachwe vakadoma na Kaayii Njija, maa vakitoovareeta vatumwi. Maa kaa, si vavakwaata na ngururu tuku, sa voofáa kuvawa na mawye ni vaantu.
27 ˆVakavareete, maa vakaviimya mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi. Aho, mweeneisi mukuulu akavasea,
28 "Eri, si tavakaaniiryé na ngururu mureke kukiindya vaantu kwa irina ra Yéesu tuku wuu? Haaha sa che moodoomererya kweenerya uvariyuli waanyu Yerusaléemu yoosi na moosaaka kutuverekya irya ra inkwya ya uhu muuntu?"
29 Aho, Peéteri na vatumwi viivaachwe vakasea, "Suusu ni Muluungu turi mutuuba kulookya kuteera vaantu!
30 Muluungu wa vala baaba wiitu amufufula Yéesu, ura nyuunyu ˆmwamuulaa ko muning'in'ya musaláabii.
31 Maa Muluungu akamubweeyyirya nkongojima ko muviika mukono waachwe wa kulume, ave Mukúúlu na Mulamuriri sa Muluungu atubweeyye suusu Viisiraéeli tudahe kuvalanduka fuma uvii wiitu na asee uvi wiitu wasírire.
32 Suusu turi vara ˆvoona aya masáare hamwi na Mutima Muuja Muluungu ˆavaheera vara ˆvamutéeraa matu."
33 Avo vakúúlu ˆvakateere ayo, vakakalala maatuku vii, vakasaaka kuvuulaa vatumwi va Yéesu.
34 Maa kaa, umwi wa valume ajáa atiite miiririkano ˆyiísimire. Uwo ni Mufarisáayo ajáa na irina raachwe noo Gamaliéeli asewáa. Yeeye ni mukiindya wa kikomi wa Miiro ya Muluungu na anyemiwáa maatuku vii ni vaantu voosi. Akiima mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi, maa akalairirya vatumwi vafumiwe na weerwii kiduudi.
35 Aho, akavasea vara valume ˆvajáa vachíhiire hara Balásii, "Nyuunyu vaantu valume va Isiraéeli, laangi neeja iki kiintu ˆmoosaaka bweeyya kwa ava vaantu.
36 Siku si ˆjiri baa foo tuku, Teúuda, ajáa iibweeyya ni muuntu wa kikomi na ajáa avalanduka serekáali, baa kei ajáa aava na vapooji magana yani (400). Maa kaa, ˆakuulawe, vapooji vaachwe viipasa na mirimo yaavo ikarimira.
37 Siku ˆjikaseese, mpiindi vaantu ˆvavalwáa, Yúuda Mugaliláaya ajáa afumira. Uhu ne ajáa apata vaantu iituubáa novo, baa yeeye ajáa avalanduka serekáali, ne ˆakuulawe vaantu voosi vara ˆvamutuubáa viipasa.
38 Haaha ni kuvawyiira niise. Kari muvabweeyye kiintu chochoosi ava vaantu tuku! Vareki! Koon vookiibweeyyirya masáare yaavo vii, uhu murimo waavo si uri chaala tuku.

39 Maa kaa, koonɨ woofuma kwa Mʉlʉʉngʉ sɨ mʉrɨ daha kʉvakɨtɨra tʉkʉ, sa kʉva mʉrɨ
moomʉkɨɨkana Mʉlʉʉngʉ."
Maa re, vakaruma masáare ya Gamaliéeli.
40 Sa jeyyo, vakavaanɨrɨra vatumwi, maa vakavataandɨkataandɨɨka. Aho, maa vakasea,
karɨ luu valʉʉse kei irina ra Yéesu tʉkʉ. Vakavarekera vadome na meevo.
41 Vatumwi vakafuma Balásii Nkʉʉlʉ ya Vayahúudi varɨ na cheerʉ, sa viintʉ Mʉlʉʉngʉ
ˆajáa avavárire vɨɨma neeja kʉchwɨɨwa matɨ sa irina ra Yéesu.
42 Vakatuuba variyʉla Masáare Maaja kira siikʉ waámii ya Kaaya Njija na nyuumbii ja
vaantʉ, Yéesu nɨ Masía.

6

Vaambiriryi Mufungatɨ va Vapooji Voosaawʉlwa

1 Sikʉ ˆjikaseese, vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vakɨingikáa mʉnʉmʉʉnʉ. Mang'uulo ya
Vayahúudi ˆvalʉʉsikáa Kigiríki na vara ˆvalʉʉsikáa Kieburanía yakaanda. Vara ˆvalʉʉsikáa
Kigiríki, vang'uuláa vandoosea, valala vaavo, sɨ vagavɨrwáa chóorya cha kira siikʉ tʉkʉ.
2 Sa jeyyo, vatumwi ikimi na vavɨrɨ vakaanɨrɨra itaka ra vaantʉ voosi ˆvamuruma
Yéesu vakavasea, "Sɨ vyabooha suusu kʉreka mʉrimo wo variyʉla isáare ra Mʉlʉʉngʉ sa
tʉndoovagavɨra valala chóorya tʉkʉ.
3 Haaha vanaviitʉ, saawuli vaantʉ mufungatɨ fuma kʉrɨ nyuunyu. Ava vaantʉ vave
ˆvalúʉswaa nɨ vaaja, vara ˆvalóngoolwaa nɨ Mʉtima Mʉʉja. Kei, vave varɨ na tooti. Ava,
vaviika tʉrɨ vandootʉmama mʉrimo wo gava vyóorya,
4 sa suusu tutuube mʉloomba Mʉlʉʉngʉ no variyʉla isáare raachwe."
5 Isáare ɨrɨ, rikaveerya mʉtima vaantʉ voosi. Hara, vakaanda saawʉla, vakamʉsaawʉla
Sitefáani. ʊhʉ nɨ mʉʉntʉ ˆamuruma Yéesu kikomi ajáa na alongoolwáa nɨ Mʉtima Mʉʉja.
Kei, vakamʉsaawʉla Filíipi, Purokóoro, Nikanóori, Timóona, Pariméena na Nikoláao fuma
múuji wa Antiókia ˆatuubáa díini ya Kiyahúudi.
6 Aho, vakavavɨika avo ˆvasaawɨɨrwe mbere ya vatumwi va Yéesu, novo vakavaloombera
ko vavɨkira mɨkono yaavo.
7 Isáare ra Mʉlʉʉngʉ rikatuuba kweenera, na vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vakatuuba
kɨingika mʉnʉmʉʉnʉ ʉko Yerusaléemu. Mpuka nkʉʉlʉ ya veeneɨsɨ ya Ijʉva ɨkamuruma.

Sitefáani Yookwaatwa

8 Haaha, Sitefáani ajáa aheewa nduwo nɨ Mʉlʉʉngʉ maatʉkʉ vii. Mʉlʉʉngʉ ajáa amʉheera
ngururu nkʉʉlʉ jo bweeyya viintʉ ˆvihwáalaryaa na ishára nkʉʉlʉ kwa vaantʉ.
9 Maa kaa, Vayahúudi vamwɨ vakasaaka kwiiruta ndihi ne. Ava vajáa vafúmire sinagóogii
ˆɨséwaa Vatúmwa ˆVarekerwa. Vamwɨ vaavo vajáa vafúmire múuji wa Kiréene na Alek-
isándiria, na ɨsɨ ja Kilikía na Ásia.
10 Sitefáani akava yoolʉma sáare novo kwa tooti kwa lʉvɨro lwa Mʉtima, novo vakasi-
indwa kwiiruta ndihi ne.
11 Aho, vakavaheemba vaantʉ kimbiso, maa vakaanda sea, "Tamʉteera Sitefáani
yoomʉhɨintɨkɨraMúsa na Mʉlʉʉngʉ."
12 ˆVakalʉʉse jeyyo, vakavatikʉla vaantʉ, vawosi na vakiindya va Miiro. Aho,
vakamʉkwaata Sitefáani, maa vakamʉtwaala na mbere ya Balása Nkʉʉlʉ ya Vayahúudi.
13 ʊko Balásii, vakamʉvɨikira mashahíidi va ʉloongo ˆvamʉlongowereryáa vandoosea,
"Kimaarɨ ʉhʉ mʉʉntʉ sɨ arékaa lʉʉsa masáare yo kɨihɨintɨkira Kaaya Njija ya Ijʉva na Miiro
vii kaa tʉkʉ.
14 Tamʉteera yoosea atɨ ʉhʉ Yéesu wa Nasaréeti vaa arɨ ɨhɨ Kaaya Njija na valandʉla arɨ
tʉʉva ˆng'eene talaiririwa nɨ Músa."
15 Vaantʉ voosi ˆvajáa Balásii ɨyo, vakamutuurirya miiso Sitefáani, vakoona kisho
chaachwe choolavalava ja kisho cha murimʉ mʉʉja.

7

Sitefáani Mbere ya Balása Nkʉʉlʉ ya Vayahúudi

1 Aho, maa mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ akamuurya Sitefáani, "Eri, masáare ˆvookusitaakya nɨ ya
kimáárɨ wʉʉ?"
2 Sitefáani akamʉsea, "Vanaviitʉ na vala taáta wiitʉ, nteereri! Mʉlʉʉngʉ wa Nkongojima
amʉfʉmira baaba wiitʉ Aburaháamu mpɨindɨ ˆajáa Mesopotámia, mpɨindɨ sɨ ˆanasaama na
Haráani.
3 Na ajáa amʉsea, 'Inʉka fuma ɨsɨ yaako, vareke vaantʉ va lʉkolo lwaako, doma na ɨsɨ
ˆng'eene ndɨrɨ koonekya!'✡

✡ **7:3** Laanga Ncholo 12:1.

4 Aburaháamu akasaama fuma isi yaachwe ya Vakalidáayo, akiita kiikala Haráani. Taáta waavo ^akawulale, Muluungu akamusaamya, akamureeta akuuja joo kiikala isi ^ng'eene mookiikala haaha.
5 Baa neembe ni jeyyo, Muluungu si amuheera upaari wowoosi tuku, baa ijeo rimwi ra kadawo tuku. Maa kaa, Muluungu ajáa iichuunga kwaachwe kumuheera ari isi ihi ive yaachwe na vaana vaachwe, baa neembe mpiindi ijo ajáa asiina mwaana.
6 Muluungu ajáa amusea, 'Vaana vaako kuva vari vayeni isi ya vaantu viingi. Uko bweeyyiwa vari vatúmwa na turikiriwa vari kwa myaaka magana yani (400).
7 Maa kaa, niini vaheera ndiri irya vaantu va isi ^ng'eene iri vabweeyya vatúmwa. Aya ^yari looka, vafumya ndiri fuma isi iyo sa ji vaanyinamire aha.'✡
8 Ayo ^yakalooke, Muluungu akamuheera Aburaháamu muháko, wo twaala vaantu valume na kibawii. Jeyyo, Aburaháamu akamuvyaala Isaka, akamutwaala na kibawii siku ya naani keende ^avyaalwa. Isaka ne akamuvyaala Yaakúupu, ne akavavyaala vala baaba wiitu ikimi na vaviri.
9 Ava vala baaba wiitu ikimi na umwi vamooneráa kivina mwaanaavo Yooséefu, sa jeyyo, vakamuvaa iyoombe ja mutúmwa uko Mísiri. Maa kaa, Muluungu ni hamwi ajáa na Yooséefu.
10 Yeeye akamulamurririrya fuma uturikirii waachwe woosi. Akamuheera tooti na Faráao mutemi wa Mísiri akamweenda, akamuviika ave mukúúlu wa isi ya Mísiri na wa nyuumba yaachwe yoosi ya kitemi.
11 Siku ^jikaseese, isi yoosi ya Mísiri na Kanáani ikava na njala ya imalo ^ng'eene ijáa yareeta uturikiri mukuulu. Chóorya kikavasirira vala baaba wiitu.
12 Yaakúupu ^akateere Mísiri kwatiite viryo, akavatuma vaana vaachwe, noo kusea, vala baaba wiitu vadome. Ulo noo lujáa lwa ncholo voovo kutamanya na uko.
13 ^Vakatamanye lwa kaviri, Yooséefu akiiluusa kwa vaanaavo, novo vakataangikana kwa Faráao mutemi wa Mísiri mweeneevyo.
14 Yooséefu akatuma mulomo kwa taáta waavo Yaakúupu, adome na Mísiri hamwi na nyuumba yaachwe yoosi, novo ni vaantu makumi mufungati na vasaano (75) vajáa.
15 Aho, Yaakúupu akatamanya na Mísiri, akawulariira kuuko, baa na vala baaba wiitu vakawulariira kuuko.
16 Miviri yaavo ikareetwa fuuru Shekéemu, ikataahwa mbiríírii ^ng'eene Aburaháamu ajáa awula na mpía fuma kwa vaana va Hamóori.
17 Mpiindi ^jikasengerere ja kura kwiichuunga Muluungu ^ajáa iichuunga kwa Aburaháamu, mbyaala ya vala baaba wiitu ijáa yoongereriwa, vakava foo munumuunu uko Mísiri.
18 Maa reeru, mutemi wiingi akaanda temerera isi ya Mísiri, uwo si ajáa amányire kiintu chochoosi cha Yooséefu tuku.
19 Uwo mutemi akaanda kuvaturikirya vala baaba wiitu, fuuru akavadoomererya vandoofweita vasinga vaduudi sa vakwye.
20 Mpiindi iyo, Músa ajáa avyaalwa. Músa ni musinga ^abooha maatuku vii ajáa mbere ya Muluungu. Akarerwa kaayii kwa taáta waavo kwa myeeri itatu.
21 Maa kaa, ^vakasiindwe kumuvisa, vakiita koomufweita luujii na muhíínja wa Faráao akamushaana, maa akamusumula, akaanda murera ja mwaana waachwe.
22 Músa akakiindiwa masáare yoosi ya tooti ja Vamísiri, akava nkabaako kwa masáare na mirimo yaachwe.
23 Músa ^akafikye myaaka makumi yani (40), akapata mpiima yo koovalaanga Viisiraéeli viivaachwe.
24 Uko akamushaana Mwiisiraéeli umwi yooturikiriwa vyaviiha ni Mumísiri, akadoma noo mulamurirya, akamuulaa uwo Mumísiri.
25 Músa ajáa iisea, Viisiraéeli viivaachwe taanga vari Muluungu valamurirya ari ko tweera yeeye, baa jeyyo vanduu vaachwe si vataanga ayo tuku.
26 Lomutóondo yaachwe akavoona Viisiraéeli viviri vookiivaa, akaanda valamula yoosea, 'Arumi, nyuunyu muri vaantu va muuntu umwi! Sa che mookiitamikya?'
27 Maa kaa, ura ^amuturikiryáa mwiiwaachwe akamukundula Músa na ivarwii kunu yoomusea, 'Ni ani akuvíikire uve mutemereri wiitu na mulamuli wiitu?
28 Ni saaka wiise wuunjulae ja ^vyeene umuulairé ura Mumísiri niijo wuu?'✡
29 Músa ^akateere ayo, akatiija na isi ya Midiáani, akiita kiikala uko ja muyeni. Uko, akava na vaana viviri va kiintu kilume.
30 Myaaka makumi yani (40) ^ikalooke, murimu muuja ukamufumira Músa ituundwii ^rookorera mooto, uko isi ya ibaláángwii heehi na Luulu lwa Sináai.

✡ **7:7** Laanga Ncholo 15:13-14; Ufumo 3:12. ✡ **7:28** Laanga Ufumo 2:14.

31 Músa akahwaalala maatuku vii koona iro isáare, akaseesa na heehi sa alaange neeja.
Hahara akateera sawúti ya Ijuva yoomusea,
32 'Niini ndiri Muluungu wa vala baaba waanyu, Aburaháamu, Isaka, na Yaakúupu.'✡
^Akateere ayo, akaanda tetema, akoofa baa kulaanga.
33 Hara Ijuva akamusea, 'Fumya mirunkumo majewii yaako, aha haantu ^wiímire ni haantu haaja.
34 Niini niíne viintu vaantu vaani ^vooturikira uko isi ya Mísiri, natéiire kiriro chaavo,
nakíimire nivalamurirye fuma utúmwii. Haaha nikutume udome na uko Mísiri.'✡
35 Uhu Músa noo yeeye u'ura vala baaba wiitu ^vajáa vamusiita voosea, 'Ni ani ^akuvíikire
uve mutemereri wiitu na mulamuli wiitu?'✡ Kwa njira ya ura murimu muuja ^mweene
wamufumira hara ituundwii ^rakoreráa mooto, Muluungu amutuma ave mutemereri waavo
na mulamuriri waavo.
36 Yeeye noo avalongoola vaantu va Isiraéeli fuma Mísiri kwa isháara na viintu
^vihwáalaryaa uko Mísiri, mayiyii ya Sháamu, na isi ya ibaláángu kwa myaaka makumi yani
(40).
37 Uhu Músa noo ^mweene avawyiira Viisiraéeli yoosea, 'Fuma kuri lukolo lwaanyu
Muluungu vasaawurira ari muláali na mutwe fuma kuri vaanaanyu ^iifwíine na niini.'✡
38 Yeeye noo ajáa hamwi na Viisiraéeli uko isi ya ibaláángwii. Murimu muuja aluusa ne na
vala baaba wiitu uko Luulwii lwa Sináai, akahokera masáare ya nkaasu sa atuheere suusu.
39 Kiri vyoova jeyyo, vala baaba wiitu vajáa vamusiita Músa vakamuviika ivarwii,
vakoona mpiima mitimii yaavo vahinduke na Mísiri.
40 Músa ^akachereve kuhinduka fuma luulwii, vakamusea Harúuni mwaanaavo,
'Tutengenesherye kidabalaíyo ^cheene kiri tulongoola njirii, sa Músa ^atulongoola fuma uko
Mísiri si tootaanga ^cheene alúmiine nocho tuku!'✡
41 Siku ijo, Viisiraéeli vakatengenesha kidabalaíyo ^chiifwíine na ndama ya ng'oombe.
Baa neembe kijáa ni kiintu cho tengenesha na mikono yaavo, voovo vakakitoorera mpóryo
jo chimika na vakakibweeyyira ngovi.
42 Aho, Muluungu akaleyya miiso na kwiingi, akavareka viinamire mwaasu, mweeri na
nyényeeri. Ja ^vyeene yaandikwa kitáabwii cha valáali na mutwe,
'Ee Nyuumba ya Isiraéeli! Mpiindi ^mwiikaláa isi ya ibaláángu kwa myaaka makumi yani,
eri, muunsiinjiráa nchúwo jaanyu sa muuntoorere mpóryo wuu? Aka tuku!
43 Laangi mwaverekáa itibu ro kiinamira kidabalaíyo cha Molóoki,
na kidabalaíyo cha nyényeeri ya muluungu waanyu Refáani.
Vidabalaíyo ivyo, mujáa mwavitengenesha sa mundooviinamira.
Sa jeyyo, vatwaala ndiri na nyinikiro ya Babéeli.'✡
44 Kura isi ya ibaláángwii, vala baaba wiitu vajáa vatiite rira itibu ro kiinamira, ^ralairáa
Muluungu novo ari. Iro rijáa ratengeneshiwa viviraviviira ja ^vyeene Muluungu ajáa
amoonekya Músa.
45 Vala baaba wiitu viiheereryáa mpiindi Yooshúa ^avalongooláa. Novo ^vakiisumule ira isi
fuma kwa vaantu va isi ijo, Muluungu ^akavakibirye mbere yaavo, vakarireeta na uko. Iro
itibu rikava rimwaari fuuru mpiindi ja mutemi Daúdi.
46 Daúdi ajáa apata wuuja mbere ya Ijuva, akamuloomba yoosea, 'Ee IJUVA, Muluungu wa
Yaakúupu nooloomba nikujeengere Kaaya Njija.'
47 Maa kaa, ura ^ajeenga iyo Kaaya Njija ni mutemi Solomóoni.
48 Baa neembe ni jeyyo, yeeye ^Ari Mweerimweeri si iíkalaa nyuumbii ^ng'eene ya-
jeengwa ni vaantu tuku. Ja ^vyeene muláali na mutwe aluusa,
49 'IJUVA aluusa, "Kurumu ni ichuumbi raani ra kitemi,
na weeru ni ibambari raani ro vikira majeo.
Haaha ni nyuumba iri jooli ^muri kuunjeengera?
Ni hai ^ndiri humuluka?
50 Eri, ivyo vyoosi si niini navyuumba tuku wuu?" '✡"

51 Sitefáani akavasea, "Eri, nyuunyu ^mwahiingya nkiingo! Mitima yaanyu na matu
yaanyu si yanatwaalwa kibawii tuku. Siku joosi nyuunyu mundoomukitira Mutima Muuja
ja ^vyeene vala baaba waanyu vabweeyya.
52 Eri, kwatiite mulaali na mutwe ^mweene vala baaba waanyu si vamuturikirya wuu?
Laangi, vavuuláa valáali na mutwe ^valuusa kuuja kwa Yéesu Muwoloki! Na uwo noo
nyuunyu ^mwamutwaala na kwa vavi mukamuulaa.

✡ **7:32** Laanga Ufumo 3:6. ✡ **7:34** Laanga Ufumo 3:5, 7, 8, 10. ✡ **7:35** Laanga Ufumo 2:14. ✡ **7:37** Nkumbukira ya Miiro 18:15. ✡ **7:40** Laanga Ufumo 32:1. ✡ **7:43** Laanga Amóosi 5:25-27. ✡ **7:50** Laanga Isáaya 66:1-2.

53 Nyuunyu mwahokera Miiro ya Mulũungu kwa njira ya murimu mũuja, maa kaa, mukasiita kwiiteera."

Sitefáani Yookũulawa

54 Vara vakúúlu va Vayahúudi ^vakateere ayo masáare ya Sitefáani, maa vakakalala maatuku vii kunu viilúmire mayeo.
55 Maa kaa, Mutima Mũuja akamuheera ngururu Sitefáani, akalaanga kurumwii, akoona nkongojima ya Mulũungu na Yéesu iímire mukono wa kulume wa Mulũungu.
56 Hara akavasea, "Laangi! Niíne kurumu kwayúurikire na Mwaana wa Mũuntu iímire mukono wa kulume wa Mulũungu!"
57 Hahara vakúúlu va Vayahúudi vakasiita kumuteerera, vakatũunika matu yaavo kunu vootula isóso, maa voosi vakamukiimirira Sitefáani hamwi.
58 Hara, vakamufumya na mbarimbari ya múuji, maa vakaanda muvaa na mawye. Mashahíidi vajáa vafumya nyweénda jaavo, maa vakajviika mawulwii ya mutavana umwi ^aséwaa Saúli ajilaange.
59 Mpiindi ^vamuváa Sitefáani na mawye, yeeye amuloombáa Mulũungu yoosea, "Yéesu Mweenevyoosi, hokera mutima waani!"
60 Aho, akachwaama isi, akarira vikulukũulu yoosea, "Mweenevyoosi, kari uvalamurire sa uvi uhu tuku." ^Akaluuse jeyyo, mutima waachwe ukareka muviri.

8

1 Na Saúli ajáa amwaari aho, akeeriwa mutima sa kũulawa kwa Sitefáani.

Vaantu ^Vamuruma Yéesu Vookaanda Turikiriwa

Siku iyo, mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vakaanda turikiriwa munumũunu uko Yerusaléemu. Novo vakiipasa na isi ya Yudéea, na Samaría. Vatumwi vii noo vajáa vachaala uko Yerusaléemu.
2 Sitefáani ^akũulawe, vaantu vamutúubaa Mulũungu, vakiita noo mutaaha, vakarira noo myaaha munumũunu sa Sitefáani.
3 Mpiindi ijo, Saúli akaanda kuturikirya mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Yeeye ayeendáa nyuumbii ja vaantu, indoovarutirirya vaantu valume na vaantu vaki no vachuunga munyololwii.

Filíipi Yoovariyula Masáare Maaja Isi ja Yudéea na Samaría

4 Vaantu ^vamuruma Yéesu ^vajáa vapásirwe, vakaanda variyula Masáare Maaja kira haantu ^vadomáa.
5 Filíipi ne akadoma na múujii umwi wa isi ya Samaría. Uko akaanda kuvavariyurira vaantu Masáare ya Masía.
6 Vaantu ^vakateere masáare Filíipi ^alũusáa na myuujíisa na ishára ^abweeyyáa, vakateya matu yaavo.
7 Filíipi akibiryáa mirimu mivi fuma kwa vaantu ^vari foo, na mirimu mivi yariráa kati ^yafumáa. Avahoryáa vaantu ^vari foo ^vajáa vaakwya iyandiyandi na vivete.
8 Sa jeyyo, vaantu va iyo míiji vajáa veeriwa mitima maatuku vii.

Peéteri Yoomudalavya Simóoni Musavi

9 Haaha aho múujii uwo wa isi ya Samaría, kujáa kwatiite mũuntu umwi ^mweene abweeyyáa usavi. Uhu mũuntu irina raachwe noo Simóoni asewáa. Yeeye avahwaalaryáa vaantu voosi va isi ya Samaría kwa usavi ^mweene abweeyyáa. Kei, iiyonáa yeeye ni nkabaako.
10 Vaantu voosi, vasinga na vaantu vakũulu vamuteeráa matu neejaneeja voosea, "Mũuntu uhu noo ira ngururu ya Mulũungu ^iséwaa Ngururu Nkũulu."
11 Vaantu avo vamuteeráa matu, sa avahwaalaryáa kwa siku ^jiri foo na usavi waachwe.
12 Maa kaa, Filíipi ^akavariyule Masáare Maaja ya Utemi wa Mulũungu na irina ra Yéesu Kirisitu, vaantu vakaruma na vaantu valume na vaantu vaki vakabatisiwa.
13 Simóoni ne akamuruma Yéesu, akabatisiwa, maa akaanda mutuuba Filíipi na kira haantu ^adomáa. ^Akoone isháara na myuujíisa mikũulu Filíipi ^abweeyyáa, akahwaalariwa maatuku vii.
14 Vatumwi va Yéesu ^vajáa vachaala Yerusaléemu ^vakateere vaantu va Samaría novo varirúmire isáare ra Mulũungu, maa vakavatuma vala Peéteri na Yoohániani vadome na uko.
15 Novo ^vakafike uko, vakavaloombera vaantu vamuhokere Mutima Mũuja.
16 Sa avo vaantu vajáa vabatisiwa kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi vii na Mutima Mũuja vajáa vakaari si vanamuhokera tuku.
17 Peéteri na Yoohániani vakavavikira avo vaantu mikono yaavo, novo vakamuhokera Mutima Mũuja.

18 Simóoni ˆakoone vaantu vamuhókiire Mutima Muuja kwa njira yo vikirwa mikono ni vatumwi, yeeye akayera kuvaheera mpía vala Peéteri na Yooháani
19 yoovasea, “Mpeeri baa niini luviro ulu, sa kira muuntu ˆnkamuvíkiraa mikono, amuhokere Mutima Muuja.”
20 Peéteri akamusea, “Isunke aha na mpía jaako! Ni kiisea wiise kilungulungu cha Muluungu chawúlwaa na mpía!
21 Weewe si uri hamwi na suusu murimwii uhu baa kiduudi vii tuku, sa mutima waako si uri muwoloki miiswii ya Muluungu tuku.
22 Valanduka fuma uhu uvi waako, na umuloombe Mweenevyoosi akoonere mbavariri. Yeeye ifaanaa asee yasírire aya mavi ˆwaakiiririkana mutimii waako.
23 Nakwiíne mutima waako wamema kivina, na waava murerwa wa uvi.”
24 Simóoni akamusea, “Nooloomba muunoombere kwa Mweenevyoosi, sa ayo ˆmulúusire baa rimwi ridiire kuumpata.”
25 Vala Peéteri na Yooháani vakoonekya kikomi na vakeenerya Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi. Fuma uko vakahinduka na Yerusaléemu. Kunu njirii vavariyuláa Masáare Maaja maturii yiingi ˆyari foo ya Samaría.

Filípi na Mukúúlu wa Esiópia

26 Siku imwi, murimu muuja wa Ijuva ujáa wamusea Filíipi, “Inuka, udome na ivaru ra saame fuuru ira njira ˆyafuma Yerusaléemu ˆyatamanya na Gáasa.” Njira ihi ijáa yatweera na isi ya ibaláángwii.
27 Aho, maa Filíipi akakwaata njira. Njirii akalumana na mukúúlu umwi fuma Esiópia, uwo muuntu ni mukulukuulu wa isi ajáa na ajáa achulwa asiina mbyaala tuku. Uwo noo iimiriráa mpía joosi ja Kandáake, noo kusea, mutemi muki wa isi ya Esiópia. Uhu mukúúlu ajáa adómire na Yerusaléemu noo mwiinamira Muluungu.
28 Mpiindi ijo, ni hinduka ahinduká na kaayii. Yeeye ajáa iíkyiire gáarii yaachwe ˆirútwaa ni faráasi kunu yoosoma kitáabu cha Isáaya muláali na mutwe.
29 Aho, Mutima Muuja akamusea Filíipi, “Tamanya fuuru wiikwaate ira gáari.”
30 Akiikibirira mpaka akiikwaata. Uko gáarii akateera muuntu yoosoma kitáabu cha Isáaya muláali na mutwe. Filíipi akamuurya, “Taanga wiise ayo ˆwoosoma wuu?”
31 Ne akamusea, “Jooli ndiri taanga na niini nsiina muuntu wo kuunvariyurira masáare aya?” Hara, akamuloomba Filíipi iingire na gáarii novo vakiikala hamwi.
32 Masáare ˆYari Mpeho ˆmeene asomáa uwo Mweesiópia ni aya,

“Ajáa alongoriwa ja muundi ˆyootwaala noo siinjwa.
Ne ajáa akirinya sawu ja ˆvyeene mwaana wa muundi akírinyaa kati ˆyookerwa mabaáhira.
Yeeye si iinula mulomo waachwe tuku.
33 Vakamuchwa mati na vakamusea ni muvi, maa kaa, yeeye si abweeyya uvi wowoosi tuku.
Kusiina muuntu ˆari daha luusikira masáare ya mbyaala yaachwe tuku.
Sa kuva mooyo kwaachwe,
kwaseyyiwa aha weerwii.”✡

34 Ura Mweesiópia akamuurya Filíipi, “Nooloomba wuungyiire masáare aya muláali na mutwe aluusa sa ani? Ni sa yeeye mweeneevyo au sa muuntu wiingi?”
35 Hahara Filíipi akaanda na yayara Masáare ˆYari Mpeho, akamuvariyurira Masáare Maaja ya Yéesu.
36 Mpiindi ˆvayeendáa, vakafika haantu ˆkujáa na maaji. Ura Mweesiópia akamusea Filíipi, “Laanga! Maaji naaya aha. Che kiri kuunkitira ndiire batisiwa?” [
37 Filíipi akamusea, “Kooni wooruma kwa mutima waako woosi daha uri batisiwa.” Akamusea, “Narúmire, Yéesu Kirisitu ni Mwaana wa Muluungu.”]
38 Hara ura Mweesiópia akalairirya gáari yaachwe yiimiwe, vakakiima, vakiingira luujii, maa Filíipi akamubatisa.
39 ˆVakafume vii luujii, hahara, Mutima wa Ijuva ukamusumula Filíipi, na ura Mweesiópia si amoona kei tuku. Akatuuba luyeendo lwaachwe kunu ari na cheeru.
40 Filíipi ne akiishaana ari múujii wa Asóoto. Akatweera míiji yoosi iri njirii kunu yoovariyula Masáare Maaja mpaka akafika múujii wa Kaisaría.

9

Saúli Yoonunuulwa

1 Mpiindi ijo, Saúli ajáa atuuba kuvavuumba vaantu ˆvamuruma Yéesu Mweenevyoosi. Yeeye asaakáa avamale imalo. Aho, akadoma na kwa mweeneisi mukuulu,

✡ **8:33** Laanga Isáaya 53:7-8.

2 noo loomba barúwa sa akataangwe uko masinagóogii ya Damésiki. Barúwa ijo,
jamuheeráa ngururu yo vakwaata no vachuunga vaantu valume na vaantu vaki vara
ˆvaruma Njira ya Yéesu Mweenevyoosi sa avatwaale na Yerusaléemu.
3 Aho, akakwaata njira yo doma na Damésiki. ˆAkasengerere Damésiki, koonka kiweeru
kikuulu fuma kurumwii kikamumurika fuma kira ivaru.
4 Haaho akawya na isi na akateera sawúti yookaaniriira, “Saúli, Saúli sa che wookuun-
turikirya?”
5 Saúli akasea, “Aai Mukúlu, uri ani weewe?” Na ira sawúti ikamusea, “Niini ndiri Yéesu.
Weewe wookuunturikirya.
6 Ima, utamanye na múujii, uko wyiirwa uri ni muuntu umwi ˆcheene woosaakwa
ubweeyye.”
7 Vaantu ˆayeendan’yáa novo vajáa viímire kimi kunu vahwáaliire, sa baa voovo vajáa
vatéiire iyo sawúti, maa kaa, si vamoona muuntu yoyoosi tuku.
8 Hara, Saúli akiinuka, akasaaka kunukula miiso baa koona kiintu tuku. Vara viivaachwe
vakamukwaata mukono vakamutwaala fuuru Damésiki.
9 Saúli iikala uko kwa siku itatu baa koona tuku. Mpiindi ijo, si arijáa baa noo nywa kiintu
tuku.
10 Uko Damésiki kujáa kwatiite muuntu umwi ˆamuruma Yéesu ˆasewáa Ananía. Yéesu
Mweenevyoosi ajáa amwáaniriire Ananía njorii akamusea, “Ananía!” Ne akamusea,
“Mweenevyoosi, niini nu aha!”
11 Mweenevyoosi akamusea, “Tamanya fuuru njira ira ˆyaséwaa Njira ˆYawoloka. Aho,
nyuumbii ya Yúuda, wuurikirirye muuntu umwi fuma Társo irina raachwe Saúli. Haaha ni
muloomba iise Muluungu,
12 na iíne njori. Uko njorii amwiíne muuntu ˆasewáa Ananía yookiingira na nyuumbii na
amuvíkiire mikono sa oone kei.”
13 Maa kaa, Ananía akamusea, “Ee Mweenevyoosi, nateera kwa vaantu ˆvari foo ˆvyeene
uhu Saúli avatumamira viintu vivi vaantu vaako vaaja uko Yerusaléemu.
14 Haaha amwaari aha ari na wiimiriri fuma kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva wo kwaata
vaantu voosi ˆvariruma irina raako.”
15 Maa kaa, Mweenevyoosi akamusea Ananía, “Weewe doma! Uhu muuntu niini
namusáawiire ave mutumami waani. Yeeye kweenerya ari irina raani kwa vaantu si ˆvari
Vayahúudi, kwa vatemi, baa na kwa Viisiraéeli.
16 Niini mweeneevyo kumulaira ndiri ˆvyeene ari turikiriwa maatuku vii sa irina raani.”
17 Hara Ananía akadoma, akiingira nyuumba kuuntu ˆajáa Saúli. Akamuvikira mikono
akamusea, “Saúli mwanawiitu, Yéesu Mweenevyoosi aantúmire kwako, waande koona,
umuhokere Mutima Muuja. Uhu Yéesu noo akufumira kura njirii kati ˆwuujáa na aha.”
18 Koonka, viintu ˆviri ja majula vikawya fuma miiswii ya Saúli, akaanda koona. Aho,
akiinuka, akabatisiwa.
19 ˆAkahumule kurya chákurya, maa akava na ngururu kei.

Saúli Yoovariyula Masáare ˆYari Mpeho uko Damésiki

Saúli iikalakala uko Damésiki, na mpiindi ijo ni na vaantu ˆvamuruma Yéesu ajáa.
20 Hahara, akaanda doma na masinagóogii, na akaanda variyula Yéesu ni Mwaana wa
Muluungu.
21 Vaantu voosi ˆvateereráa uvariyuli waachwe uwo, vahwaalaláa maatuku vii. Viiyuryáa
voosea, “Eri, uhu si noo ura muuntu ˆavaturikiryáa munumuunu vaantu ˆvamuruma Yéesu
uko Yerusaléemu tuku wuu? Eri, ˆchamureeta na aha si joo kwaata vaantu ˆvamuruma Yéesu
aha Damésiki sa avatwaale na kwa vakúúlu va veeneisi va Iuva tuku wuu?”
22 Maa kaa, Saúli akava yookiitema munumuunu, yeeye avavariyuriira Vayahúudi
ˆviikaláa Damésiki, ko tweera Masáare ˆYari Mpeho Yéesu noo Masía na si vadaháa siita tuku.
23 Mpiindi ˆjikalooke, Vayahúudi vakatuunga muryuungu wo muulaa Saúli.
24 Vakaanda kumugiida miryaangwii ya ura múuji uchiku na muusi sa vamuulae. Maa
kaa, muryuungu waavo wo muulaa ukamufikira Saúli.
25 Sa jeyyo, nuuchiku vapooji vaachwe vakamuvikira kikápwii kikuulu, vakamukiimya na
isi na ludihi ko tweera na chooririi ˆcheene kijáa lukaandii lwa múuji, maa akalooka.

Saúli Yoohinduka na Yerusaléemu

26 Saúli ˆakafike Yerusaléemu, akiisompyasompya kusaangira na vaantu ˆvamuruma
Yéesu. Vaantu voosi ˆvamuruma Yéesu vakamoofa, sa si varumáa koon ajáa amurúmire
Yéesu tuku.
27 Maa kaa, Barinába akamutwaala Saúli na kwa vatumwi va Yéesu. Akavawyiira ˆvyeene
Saúli ajáa amoona Mweenevyoosi njirii yoodoma na Damésiki na ˆvyeene Mweenevyoosi

amuwyiira. Kei, akavawyiira ^vyeene Saúli avavariyurirára vaantu Masáare ^Yari Mpeho ko kiitema uko Damésiki.
28 Sa jeyyo, Saúli akiikala hamwi novo. Indooriingirira novo uko Yerusaléemu, kunu yoovavariyurira vaantu kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi baa woowa tuku.
29 Aluusikáa no kwiiruta ndihi na Vayahúudi ^veene valuusikáa Kigiríki, maa kaa, voovo vasaakáa vamuulae.
30 Maa kaa, vaaniitu ^vakataange ayo, vakamusumula, vakamutwaala na múujii wa Kaisaría, maa vakamutuma atamanye na kwaavo uko múujii wa Társo.
31 Mpiindi ijo, mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa viikala mwiikalo muuja isi yoosi ya Yudéea, Galiláaya, na Samaría. Vajáa vakiingika, vajáa vadoma na mbere, na Mutima Muuja ajáa avaheera mutima. Kei vamunyemyáa Mweenevyoosi.

Ainéea Yoohoriwa
32 Mpiindi ijo, Peéteri ariingiriráa uko nooko, akadoma fuuru múuji wa Líida sa avaluumbye vaantu va Muluungu ^viikaláa uko.
33 Uko Líida akamushaana muuntu umwi ^asewáa Ainéea. Uhu ajáa aakwya iyandiyandi kwa myaaka inaani na alaala ndirii vii.
34 Peéteri akamusea, "Ainéea, Yéesu Kirisitu akuhóriirye. Inuka! Fota ndiri yaako." Koonka, Ainéea akiinuka.
35 Vaantu voosi ^viikaláa uko múuji wa Líida na nyika yoosi ya Sharóoni ^vakamoone Ainéea, vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi.

Peéteri Yoomufufula Dorikáasi
36 Uko múuji wa Yóopa, kujáa kwatiite mwaana muki umwi ^ajáa amuruma Yéesu irina raachwe noo Tabíita asewáa, noo kusea Dorikáasi na Kigiríki. Dorikáasi avaambiriryáa vakiva na avabweeyyiryáa vaantu viingi vaaja.
37 Mpiindi ijo Peéteri ^ajáa uko, Dorikáasi ajáa alwaala, maa akawulala. Vaantu vakamooyya, vakamulaarya, maa vakamuviika chúumba cha gorófii.
38 Na sa viintu múuji wa Líida ujáa heehi na Yóopa, vaantu ^vamuruma Yéesu vakateera Peéteri amwaari Líida. Sa jeyyo, vakavatuma vaantu vaviri vakamwaanirire. Vakavasea, vakamusee jei, "Tooloomba wuuje chaangu na miitu, kari uchérevaa tuku."
39 Aho, maa Peéteri akatamanyan'ya novo. ^Vakafike Yóopa, vakamutwaala Peéteri na kura chúumba cha gorófii. Uko, valala ^vari foo vakaanda kumuriingirira Peéteri kunu voomuririra no mulaira Peéteri ingo ^ng'eene Dorikáasi avachumira kati ^ajáa ari mooyo.
40 Peéteri akavaseyya voosi na weerwii, akachwaama, akamuloomba Muluungu. Hara akuulaanga ura muviri, maa akasea, "Tabíita, inuka!" Tabíita akakunukula miiso yaachwe, na ^akamoone Peéteri, akiikala.
41 Peéteri akamukwaata mukono, maa akamwaambirirya kwiima. Akavaanirira vara valala, na vaantu viingi ^vamuruma Yéesu, maa akavalaira Tabíita ari mooyo.
42 Masáare aya yakeenera múujii woosi wa Yóopa, vaantu ^vari foo vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi.
43 Peéteri akiikala uko Yóopa kwa siku ^jiri foo na kuuntu ^ikaláa ni kwa muuntu ^aséwaa Simóoni ^mweene aténgeneshaa mimberu.

10

Kornéeli Yoomwaanirira Peéteri
1 Uko múujii wa Kaisaría, kujáa kwatiite mukúúlu wa valwi nkoondo umwi ^asewáa Kornéeli. Uhu iimiriráa valukaluka fuma mpuka nkuulu ya valukaluka ^yasewáa Mpuka ya Kiitalía.
2 Kornéeli ni muuntu muuja ajáa, na amunyemyáa Muluungu hamwi na vaantu voosi va kaaya yaachwe. Yeeye amuloombáa Muluungu mpiindi joosi na avaambiriryáa vakiva.
3 Siku imwi mpiindi ja cháámuusi, akoona njori. Aho njorii akoona murimu muuja wa Muluungu woomwaanirira kwa irina raachwe, "Kornéeli!"
4 Kornéeli akuulaanga ura murimu muuja na woowa, maa akuurya, "Ee aai ni che?" Murimu muuja ukamusea, "Muluungu atéiire kuloomba kwaako na iine ^vyeene uvaambiráa vakiva. Ivyo vyoosi vyafíkire kwa Muluungu na vikumbukira iise.
5 Haaha, tuma vaantu vatamanye na múujii wa Yóopa, sa vakamureete muuntu umwi ^aséwaa Simóoni irina riingi Peéteri.
6 Kuuntu ^yookiikala ni kwa Simóoni mutengeneshi wa ndiri. Nyuumba yaachwe ni mbarimbari ya mayiya iri."
7 Murimu muuja ^ukahumule kumuwyiira Kornéeli ayo masáare, maa ukalooka. Aho, maa akavaanirira vatumami vaachwe vaviri na mulwi nkoondo umwi ^mweene ajáa muuja.
8 Akavawyiira yoosi ^yajáa yamufúmiire, maa akavatuma vadome na Yóopa.

Njori ya Peéteri

9 Siku ya kaviri mpiindi ja mpoloonge, vaantu ^veene Kornéeli ajáa avatuma vakava
vaséngeriire Yóopa. Mpiindi yiiyo, Peéteri ne akaambuka na ikekeerii noo muloomba
Muluungu.
10 Mpiindi ^asaaryáa, njala ikamwaava munumuunu. Maa kaa, mpiindi chóorya
^chiimiwáa neeja, akoona njori.
11 Aho njorii, akoona kurumu kwayúurikire, na kiintu ja lweénda lukululuulu
^lwakwáatirwe makondowa yoosi lukakiima fuuru isi.
12 Isii ya ulo lweénda, kujáa kwatiite maka ja kira ivala. Kujáa kwatiite maka ^jiri na
mawulu yani, viintu ^vitámbaalaa na ndee.
13 Aho, akateera sawúti yoomusea, "Peéteri, inuka, usiinje, urye."
14 Maa kaa, Peéteri akamusea, "Ee Mweenevyoosi, tuku! Niini si ninaarya baa kamudu vii
tuku kiintu chochoosi ^kiri na njeo."✡
15 Kei iyo sawúti ikamusea lwa kaviri, "Kuvisea viintu ^avijirula Muluungu viri na njeo
tuku."
16 Ivi vijáa vyafumira katatu, maa lura lweénda lukahindulwa na kurumwii.
17 Mpiindi Peéteri ^ajáa akaari ahwáaliire, vaantu vara ^vajáa vatúmirwe ni Kornéeli vaku-
urikirirya ira nyuumba ya Simóoni, maa vakiitaanga. Aho, maa vakiima muryaangwii.
18 Vakaluumbya, maa vakuurya, "Eri, aha kwatiite muyeni ^aséwaa Simóoni, na irina riingi
Peéteri wuu?"
19 Na mpiindi Peéteri ^iiririkanáa ira njori, Mutima Muuja akamusea, "Simóoni, uko isi
vamwaari vaantu vatatu vookusaakira.
20 Kiima na isi na udoman'ye novo. Kuva na kivundu tuku, ni niini mweeneevyo
nivatúmire kwaako."
21 Aho, Peéteri akakiima na isi, maa akavasea, "Niini noo ^mweene mookuunsaakira. Che
kivaréetire?"
22 Vakamusea, "Mukúulu umwi wa valwi nkoondo atutúmire. Irina raachwe noo Kornéeli
aséwaa. Yeeye ni muwoloki na amunyémyaa Muluungu na Vayahúudi voosi vamudúumbaa.
Haaha murimu muuja wamusea, akuteengye na kaayii kwaachwe na ateerere masáare ^uri
muwyiira."
23 Aho, maa Peéteri akavateengya na nyuumbii, vave vayeni vaachwe.

Peéteri Kaayii kwa Kornéeli

Lomutóondo yaachwe, Peéteri akiinukan'ya na vara vayeni na vamwi va vaaniitu fuma
Yóopa.
24 Kukyiire yaachwe, vakafika Kaisaría. Kura vakamushaana Kornéeli avajíingire vanduu
vaachwe na vijeengi vyaachwe, yoovawoojera.
25 Peéteri ^akiingire vii kaayii kwa Kornéeli, maa Kornéeli akiita noo musingirirya,
akachwaama mbere yaachwe, maa akamwiinamira. 26 Maa kaa, Peéteri akamwiimya,
kunu yoomusea, "Ima, niini ndiri muuntu ja weewe."
27 Aho, Kornéeli akiima, vakaanda luusika hamwi, maa vakiingira na nyuumbii,
vakashaana vaantu viijíingire.
28 Aho, Peéteri akavasea, "Nyuunyu veeneevyo mwamányire, suusu Vayahúudi Miiro
yiiswi yakaan'ya ko valuumbya vaantu si ^vari Vayahúudi baa kusaangiriira novo. Maa kaa,
Muluungu aankáaniirye ndeke kumulaanga muuntu wiingi yoyoosi ja ^ari na njeo.
29 Noo ^chooreka si nasiitiré kuuja mpiindi ^ukavatume vaantu na kwaani ji vaandeete na
aha. Haaha ni kuvuurya niise, sa che muunyániriire?"
30 Kornéeli akamusea, "Jalóokire siku ine keende mpiindi ira ^namulóombaa Muluungu aha
nyuumbii, mpiindi ja iji ja cháámuusi. Koonka, noona muuntu iímire mbere yaani iiviíkiire
ingo ^jilavaláa.
31 Uhu muuntu aansea, 'Kornéeli! Kuluusika kwaako Muluungu akutéiire na kuvaambirirya
kwaako vakiva, Muluungu akwiíne.
32 Haaha, tuma vaantu vadome vakamwaanirire Simóoni ^vamuséaa Peéteri. Uhu iíkalaa
Yóopa kwa muuntu umwi irina raachwe Simóoni ^mweene aténgeneshaa ndiri. Nyuumba ya
uhu Simóoni ni mbarimbari ya mayiya iri.'
33 Aya noo yaambweeyyiiryé ntume chaangu vaantu ji vakwaanirire, na weewe
wabwéeyyiirye vyabooha viintu ^wuújire. Haaha suusu voosi ni mbere ya Muluungu turi,
toowoojera kuteera masáare Mweenevyoosi ^akuláiriirye utuwyiire."

Vaantu si ^Vari Vayahúudi Vooteera Masáare Maaja

34 Aho, maa Peéteri akavasea, "Haaha natáangire, ni kikomi Muluungu si asínanalaa vaantu
tuku.

✡ **10:14** Laanga Valáawi 11.

35 Yeeye avarúmaa vaantu va kira isi ˆveene vamunyémyaa na vabwéeyyaa uwoloki mbere
jaachwe.
36 Nyuunyu mwamányire, Muluungu atuma vaantu vaachwe kuvavariyurira
ViisiraéeliMasáare Maaja, vapate mwiikalo muuja kwa njira ya YésuKirisitu, Mweenevyoosi
wa vaantu voosi.
37 Mwamányire yara ˆyafúmiire Yudéea yoosi, kwaandira Galiláaya mpiindi Yoohá ani
ˆavavariyurirá a vaantu vabatisiwe.
38 Mwamányire ˆvyeene Muluungu amuhaka makuta Yésu wa Nasaréeti ko muheera
Mutima Muuja na luviro. Yésu adomáa uko na uko, yoobweeyya maaja no horya vaantu
voosi ˆveene vaturikiriwáa ni ngururu ya Ikúúlu ra Mirimu Mivi, sa Muluungu ni hamwi
ajáa ne.
39 Ayo yoosi Yésu ayatumamáa uko isi ya Vayahúudi na Yerusaléemu múujii, na suusu turi
vara ˆvoona. Mpiindi ˆjikalooke, vakamuulaa ko muning'in'ya musaláabii.
40 Maa kaa, siku ya katatu Muluungu akamufufula na akamoonekya kwa vaantu.
41 Si oonekana kwa kira muuntu tuku, maa kaa, kuri suusu Muluungu ˆajáa atusaawula tuve
vara ˆvoona. Suusu twaarya, no nywa ne ˆakafufuke.
42 Akatulairirya tuvavariyurire vaantu Masáare Maaja, na toonekye kikomi yeeye noo
aviikwa ni Muluungu avalamurire vaantu ˆvari mooyo na ˆvaakwya.
43 Uhu Yésu valáali na mutwe voosi voonekya ukúúlu waachwe, vakasea, muuntu yoyoosi
ˆari kumuruma uvi waachwe sira uri kwa irina raachwe."

Vaantu si ˆVari Vayahúudi Voohokera Mutima Muuja

44 Kati Peéteri ˆavijáa akaari yoolusika ayo, vaantu voosi ˆvajáa aho vooyateerera ayo
masáare, Mutima Muuja akavakiimira.
45 Vayahúudi ˆvajáa vamuruma Yésu vara ˆvajáa vuujan'ya na Peéteri, vakahwaalala
koona vaantu si ˆvari Vayahúudi novo vookiimirwa ni Mutima Muuja.
46 Voovo vajáa vavatéiire voolusika kwa ndusika ˆjiísimiresimire voomuduumba
Muluungu. Aho, Peéteri akasea,
47 "Vaantu ava, novo vamuhókiire Mutima Muuja ja ˆvyeene suusu tamuhokera. Ni ani
ˆari daha siita vadiire batisiwa na maaji?"
48 Haaho Peéteri akalairirya Kornéeli na viivaachwe vabatisiwe kwa irina ra Yésu
Kirisitu. Maa reeru, vakamuloomba iikale novo kwa siku nke.

11

Peéteri Yoolusa kira ˆChafumira kwa Vaantu si ˆVari Vayahúudi

1 Haaha, vatumwi na vaaniitu vara ˆviikaláa Yudéea, vakateera vaantu si ˆvari Vayahúudi
novo varirúmire isáare ra Muluungu.
2 Peéteri ˆakahinduke na Yerusaléemu, maa vara Vayahúudi vakaanda mung'urira Peéteri
3 voomusea, "Weewe wiingiiré nyuumbii ya vaantu si ˆvanatwaalwa na kibawii na ukarya
novo!"
4 Aho, Peéteri akavawyiira pusu masáare yoosi ˆyafumira, yoovasea,
5 "Siku imwi kati ˆnijáa múujii Yóopa noomuloomba Muluungu, nijáa noona kiintu ja
lweénda lukuulu, lookiimiwa na isi fuma kurumwii lwakwáatirwe makondowa yoosi, maa
lukaviikwa mbarimbari yaani.
6 ˆNkalaange kura isii, nkoona kuri na maka ja isaka, maka ˆjiri na mawulu yani, viintu
ˆvitámbaalaa na ndee ˆjiwúlukaa.
7 Aho, nkateera sawúti yookuunsea, 'Peéteri, inuka, usiinje, urye!'
8 Maa kaa, niini nkasea, 'Ee Mweenevyoosi tuku! Laanga si ninaarya kiintu ˆkiri na njeo
tuku!'
9 Maa kaa, ira sawúti fuma kurumwii ikaansea kei, 'Kiintu chochoosi ˆakijirula Muluungu,
kuchaanirira kiri na njeo tuku.'
10 Masáare aya yafumira katatu, aho, maa ivyo viintu vikahindulwa na kurumwii.
11 Hahara, vaantu vatatu ˆvajáa vatúmirwe Kaisaría, vakafika nyuumba haantu ˆniikaláa.
12 Na Mutima Muuja akaangwyiira ndoman'ye novo baa kivundu tuku. Ava vaaniitu
vasasatu nadoman'ya novo, na twiingira kaayii kwa Kornéeli.
13 Ne Kornéeli atuwyiira ˆvyeene murimu muuja wamufumira aho kaayii kwaachwe.
Uwo murimu muuja wamusea, 'Vatume vaantu vadome na Yóopa, vakamwaanirire Simóoni
ˆaséwaa Peéteri.
14 Yeeye kuretera ari masáare ˆyari kulamurirya weewe na vaantu voosi va nyuumba
yaako.'
15 Naani ˆnkaande luusika novo, Mutima Muuja akakiima mweeri yaavo ja ˆvyeene
atukiimira suusu aho ncholo.

16 Naani nkakumbukira rira isáare Yéesu Mweenevyoosi ˆatuwyiira, ‘Yooháani avabatisáa vaantu na maaji, maa kaa, nyuunyu batisiwa muri na Mutima Muuja.’✡
17 Haaha kooni Muluungu avaheera vaantu ava wuuya wa Mutima Muuja ura ˆatuheera suusu ˆtamuruma Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, niini ndiri ani mpaka niiririkane daha ndiri kumusiita Muluungu?”
18 Vayahúudi ˆvakateere ayo, maa vakareka kwiiruta ndihi. Vakamubweeyyirya Muluungu nkongojima voosea, “Kumba Muluungu avaheera baa vaantu si ˆvari Vayahúudi njira ˆiri vabweeyya vadahe kuvalanduka fuma uvii waavo, na vapate nkaasu ya siku ˆjisiina uhero!”

Vaantu ˆVamuruma Yéesu uko Antiókia

19 Vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆvajáa viimyaaha sa uturikiri Sitefáani ˆakuulawe, vakatamanya na isi ja Foiníike, Kúpuro na múuji wa Antiókia. Uko koosi vavariyuláa Masáare ya Yéesu Mweenevyoosi kwa Vayahúudi vooveene vii.
20 Maa kaa, uko Antiókia, vamwi va vaantu ˆvajáa vadoma na uko ni vaantu va isi ya Kúpuro, na va múuji wa Kiréene. Voovo vakaanda kuvariyula Masáare Maaja ya Yéesu Mweenevyoosi baa kwa Vagiríki.
21 Na luviro lwa Mweenevyoosi ni hamwi novo lujáa. Uko, vaantu ˆvari foo maatuku vii vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi na vakamutuuba.
22 Mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Yerusaléemu ˆvakateere aya masáare, maa vakamutuma Barinába atamanye na Antiókia.
23 ˆAkafike uko, akoona viintu Muluungu ˆavaheera nduwo vaantu avo. Akavyeenda maatuku vii, akavakalaamya voosi vatuube kumukwaatirira Yéesu Mweenevyoosi kwa mitima yaavo yoosi.
24 Barinába ni muuntu muuja ajáa na ajáa amema Mutima Muuja na kuruma kwa kimáári. Na vaantu ˆvamuruma Yéesu Mweenevyoosi vakakiingika munumuunu.
25 Siku ˆjikaseese, Barinába akadoma na múuji wa Társo koo musaakira Saúli.
26 ˆAkamupate akamureeta na Antiókia. Uko kwa mwaaka vuu, vakalumana na mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, kunu vookiindya vaantu ˆvari foo. Uko Antiókia vaantu vakaanda vaanirira vaantu ˆvamuruma Yéesu, Vakirisitu.
27 Siku ijo, valáali na mutwe fuma Yerusaléemu vajáa vadoma na Antiókia.
28 Umwi waavo noo Agáabo asewáa. Yeeye kutweera kwa Mutima Muuja, ajáa iima, akaluusa uláali na mutwe, “Njala nkuulu ya imalo fumira iri isi jiingi joosi.” Njala iyo noo ira ijáa yafumira mpiindi ja Kaisáari Kilaáudi mutemi mukuulu ˆiimiriráa.
29 Sa jeyyo, vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Antiókia, vakalamula kira muuntu asaange viintu vyo vaambirirya vaaniitu vara ˆviikaláa uko isi ya Yudéea.
30 Vakasaanga na vakavaheera vala Barinába na Saúli vatwaale na kwa vawosi va vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Yerusaléemu.

12

Yaakúupu Yookuulawa na Peéteri Yoolamuririwa Fuma Munyololwii

1 Siku ijo, mutemi Heróode Agiríipa ajáa aanda kuvaturikirya vaantu vamwi va mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu.
2 Akalairirya Yaakúupu mwaanaavo na Yooháani uulawe na nyaasuka.
3 ˆAkoone masáare ayo yaveériirye mitima Vayahúudi, maa akalairirya Peéteri ne akwaatwe. Aya yajáa yafumira mpiindi ja ngovi ya mikáate si ˆivíkirwaa usasi.
4 Peéteri ˆakaviikwe mikonwii yaavo, akachuungwa munyololwii. Uko akatwaalwa na haantu ho laangiririwa ni valwi nkoondo vani vani va mpuka ine sa vamulaangirirye neejaneeja. Heróode akiirirkana Paásika iri looka de amulamurire Peéteri mbere ja vaantu.
5 Na siku ijo, mpiindi Peéteri ˆajáa achúungirwe munyololwii, maa kaa, mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu vajáa viitoola munumuunu kumuloomba Muluungu sa Peéteri.
6 Uchiku wa siku ˆng’eene Heróode ajáa iiririkana kumulamurira Peéteri, Peéteri ajáa alaala uko munyololwii. Yeeye ni kati na kati ya valwi nkoondo vaviri ajáa na vajáa vamuchuunga mikono yaachwe na minyololo iviri. Na muryaangwii wa gerésa kujáa kwatiite valukaluka viingi vamurindiráa.
7 Koonka, ukafumira murimu muuja wa Ijuva aho kuuntu ˆajáa Peéteri. Kiweeru kikamurika hara haantu. Ura murimu muuja ukamusingisya Peéteri mbarwii, ukamusea, “Inuka chaangu!” Hara, minyololo ˆvajáa vamuchúungire Peéteri ikawya na isi!
8 Aho, ura murimu muuja ukamusea, “Imutire lukova lwaako, wiivikire na viráatu.” Peéteri ˆakamarikirye kubweeyya jeyyo, ura murimu muuja ukamusea, “Ivikire ikóoti raako, wuuntuube!”

✡ **11:16** Laanga Mirimo ya Vatumwi 1:5.

9 Peéteri akuutuuba ura murimu muuja. Si ataangáa ^yafumira koonи ni kimáári tuku, yeeye iiseáa ni njori.
10 Peéteri na murimu muuja vakavalooka valukaluka va ncholo, na va kaviri, na vakafika muryaangwii mukuulu wa chuúma ^woofuma munyololwii ^wadoma na múujii. Muryaango uwo ukayuurika wooweene, vakafuma na weerwii. ^Vakayeendeyeende fuuru njirii imwi, hahara, ura murimu muuja ukamureka Peéteri.
11 Aho, Peéteri akataanga ayo ^yafúmiire, maa akasea, “Haaha natáangire, ni kimáári! Ijuva aantúmiire murimu muuja ji wuunamurirye fuma mikonwii ya Heróode na kwa yara yoosi Vayahúudi ^vaawoojera mbweeyyiriwe.”
12 Peéteri ^akataange ayo, akadomerera na kaayii kwa Maríia íyo waala Yooháani ^mweene aanirirwáa Maáriki. Aho nyuumbii, vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa viijíingire, voomuloomba Muluungu.
13 Peéteri akaluumbya muryaangwii wa weerwii wa iyo nyuumba. Muhíínja umwi, mutumami ^asewáa Róoda, akiita ko teerera ni ani.
14 ^Akateere ni Peéteri, akavyeenda munumuunu, akahinduka na nyuumbii baa kumuyuurira muryaango tuku. Akavawyiira viivaachwe yoovasea, “Peéteri amwaari muryaangwii!”
15 Novo vakamusea ura muhíínja, “Utiite kisari!” Maa kaa, yeeye akadoomererya kuvasea, atéiire sawúti ya Peéteri. Voovo vakatuuba sea, “Ni murimu muuja waachwe.”
16 Ne Peéteri ajáa adoomererya kuluumbya kura muryaangwii. ^Vakayuule, vakamoona Peéteri, vakahwaalala maatuku vii.
17 Peéteri akavalaira na mukono vakirinye, maa akavawyiira ^vyeene Mweenevyoosi amuséyyiirye munyololwii. Kei akavasea, “Muwyiiri ^meene yafúmiire Yaakúupu na vaaniitu.” Aho, maa Peéteri akalooka na kuuntu kwiingi.
18 ^Kukeere, vara valwi nkoondo va munyololwii vakoololokera sa si vajáa vatáangire ^kimupátire Peéteri tuku.
19 Heróode akalairirya Peéteri asaakwe kikomi. Maa kaa, ^vakasiindwe kumupata, maa akavaanirira vara valukaluka ^vamulaangiriryáa Peéteri. Heróode akavachukuruma, aho, maa akalairirya vuulawe.

Heróode Yookwya

Mpiindi ^jikalooke, Heróode akakiima fuma Yudéea akatamanya na múuji wa Kaisaría, akiikala uko kwa mpiindi.
20 Heróode ajáa avasuula maatuku vii vaantu va míiji ya Tíiro na Sidóoni. Maa kaa, vaantu va iyo míiji vakava kiintu kimudu sa vadome noo kiiyona na Heróode. Vakamuheemba Bulásto, ne akava hamwi novo. Uhu Bulásto, noo iimiriráa nyuumba ya mutemi. Aho, vakatamanya na kwa mutemi ko loomba kuve na mwiikalo muuja, sa míiji iyo yiilaangyáa chóorya fuma isi ya mutemi.
21 Haaha siku iyo ^ng’eene vajáa vasaawula valumane, Heróode akiivikira ingo jaachwe ja kitemi. Aho, maa akiikala ichuumbii raachwe ro lamurira akaanda luusika novo.
22 Aho, vaantu vakaanda kumuvaira siriri noo tula isóso voosea, “Ihi isiri sawúti ya muuntu tuku, ihi ni sawúti ya umwi wa miluungu.”
23 Na mpiindi ^vamuduumbiriráa jeyyo, Heróode si amuheera Muluungu nkongojima tuku. Haaho, murimu muuja wa Ijuva ukamuvaa na ndwáala yo riiwa ni vinyululu, maa akakwya.
24 Isáare ra Muluungu rikatuuba kweenera kwa vaantu, na vaantu ^vamuruma Yéesu vakatuuba kiingika munumuunu.
25 Barinába na Saúli ^vakahumule murimo waavo, vakiinuka fuma Yerusaléemu,[✡] vakadoma na Antiókia. Na vajáa vatamanyan’ya na Yooháani irina riingi aanirirwáa Maáriki.

13

Barinába na Saúli Vootumwa

1 Uko Antiókia, mpukii ya vaantu ^vamuruma Yéesu, kujáa kwatiite valáali na mutwe na vakiindya ava, Barinába, Simeóoni ura ^vamwaanirirá Nigéeri, Lukío fuma Kiréene, Saúli na Maanaéeni ura ^ajáa arerwa hamwi na mutemi Heróode Antípaasi.
2 Mpiindi ^vamuloombáa Mweenevyoosi ko kiirekya kurya, Mutima Muuja akavasea, “Vakeri na ivarwii vala Barinába na Saúli sa murimo ^mweene navaanirira.”
3 ^Vakahumule kumuloomba Muluungu no kiirekya kurya, vakavavikira mikono vala Barinába na Saúli, maa vakavatuma vatamanye.

Barinába na Saúli Voovariyula Masáare Maaja uko Kúpuro

✡ **12:25** Laanga Mirimo ya Vatumwi 11:29-30.

4 Vala Barinába na Saúli ˆvakatumwe ni Mutima Muuja, vakagirita fuuru múuji wa Seleúkia
na aho vakaambuka méeli fuuru isi ˆyariingirirwa ni maaji ˆiséwaa Kúpuro. 5 ˆVakafike múuji
wa Salámisi, vakavariyula Masáare ya Muluungu masinagóogii ya Vayahúudi. Novo ni hamwi
vajáa na Yoohá ani Maáriki mwaambiriryi waavo.
6 Barinába na Saúli vayeenda isi yoosi ˆyariingirirwa ni maaji ya Kúpuro mpaka vakafika
múuji umwi ˆuséwaa Páafo. Uko vakalumana na Muyahúudi umwi musavi na mulá ali na
mutwe wa uloongo. Uwo muuntu irina raachwe noo Baari-Yéesu aséwaa.
7 Uhu muuntu ni hamwi ajáa na Sárijo Paúli, mukúúlu wa isi ya Kúpuro, yeeye ajáa atiite tooti
maatuku vii. Uhu mukúúlu akavateengya vala Barinába na Saúli, vatamanye na kwaachwe
sa akateerere isáare ra Muluungu.
8 Maa kaa, Baari-Yéesu musavi (irina raachwe ra Kigiríki noo Elíima asewáa) akiiruta
ndihi na vala Barinába na Saúli. Akayera kubweeyya mutima wa ura mukúúlu ufafe adiire
muruma Yéesu.
9 Aho, maa Saúli ura irina riingi ˆaanirirwáa Paúli, kunu yoolongoolwa ni Mutima Muuja,
akamutuurirya miiso Elíima, maa akamusea,
10 “Weewe uri mwaana wa Ikúúlu ra Mirimu Mivi! Weewe uri muvi wa uwoloki woosi!
Wamema kira uvaangu na ukerema! Sa che si wooreka kuvalandula kikomi cha Mweenevy-
oosi no kibweeyya kive uloongo?
11 Haaha Mweenevyoosi kuheera ari irya. Kuva uri muhoku! Si uri koona kiweeru cha
mwaasu tuku, miiso dunga yari du kwa mpiindi.”
Hahara, nkunguu na kilwiirya kikamukunikirira Elíima miiswii, akareka koona, akaanda
riingirira kusaakira muuntu wo mukwaata mukono amulongoole.
12 Ura mukúúlu ˆakoone yara ˆmeene yajáa yafúmiire, akamuruma Mweenevyoosi. Akah-
waalala munumuunu sa ura ukiindya ˆajáa atéiire wa Mweenevyoosi.

Paúli Yoovariyula Masáare Maaja uko Antiókia ya Pisídia

13 Paúli na viivaachwe vakiinuka Páafo, vakatamanya fuuru múuji wa Périge ˆuri isi ya
Pamufilía. Maa kaa, Yoohá ani Maáriki akavareka uko, akahinduka fuuru Yerusaléemu.
14 Novo vala Paúli na Barinába vakiinuka Périge, vakatamanya fuuru múuji wa Antiókia
ˆuri isi ya Pisídia. Siku ya Sabáato ˆikafike, vakiingira sinagóogii, maa vakiikala.
15 Muuntu umwi akasoma kitáabwii cha Miiro na masáarii ya valáali na mutwe. Aho,
vakúúlu va sinagóogi vakatuma muuntu avasee vala Paúli na Barinába, “Arumi, koon i muri
na isáare roroosi ro vawyiira vaantu sa mitima yaavo ive na ngururu, teengi mululuse.”
16 Paúli akiinuka, maa akiinurirya mukono sa vamuteerere akasea, “Nyuunyu vaantu
valume va Isiraéeli na nyuunyu vaantu voosi si ˆmuri Vayahúudi ˆmumunyémyaa Muluungu,
teereri!
17 Muluungu wiitu suusu Viisiraéeli noo avasaawula vala baaba wiitu, mpiindi ˆviikaláa
isi ya uyenii uko Mísiri, akavabweeyya vave lukolo lukuulu munumuunu. Siku ˆjikalooke,
akavalongoola, akavaseyya fuma Mísiri kwa ngururu jaachwe nkuulu.
18 Kwa myaaka makumi yani (40) akavayimirirya uko isi ya ibaláángu.
19 Akamala isi mufungati uko isi ya Kanáani, maa akavaheera vala baaba wiitu iyo isi ive
yaavo.
20 Masáare aya yoosi yatumamwa kwa myaaka magana yani na makumi yasaano (450).
Siku ˆjikaseese, Muluungu akavaheera vala baaba wiitu valamuli vo valongoola fuuru
mpiindi ja Samwéeli mulá ali na mutwe aviimiriráa.
21 Aho, maa vakaloomba vave na mutemi. Muluungu akavaheera Saúli mwaana wa Kíisi
wa lukolo lwa Bénjamini ave mutemi kwa myaaka makumi yani (40).
22 Muluungu ˆakamuseyye Saúli utemii, akamuhaka makuta Daúdi sha Yéese ave mutemi.
Muluungu amoonekya kikomi Daúdi yoosea, ‘Namwiine Daúdi sha Yéese, eériirye mutima
waani, kei noo ˆmweene ari tumama yoosi ˆnoosaaka yatumamwe.’✡
23 Kufuma lukolwii lwa Daúdi noo kuuntu Muluungu ˆavaretera Viisiraéeli Mulamuriri
Yéesu, ja ˆvyeene ajáa iichuunga kuvaretera ari.
24 Mpiindi Yéesu ˆajáa akaari kwaanda murimo waachwe, Yoohá ani avavariyuriráa Vi-
isiraéeli vavalanduke fuma uvii waavo na vabatisiwe.
25 Mpiindi Yoohá ani ˆamarikiriryáa mirimo yaachwe, akavasea, ‘Mookisea niini ndiri ani?
Niini si ndiri ura Masía ˆmweene moomuwoojera tuku. Teereri! Uwo ˆmweene ari kuuja
nyuma yaani, niini si niima neeja kutumama murimo wa mutúmwa wo reherya nkoorisa ja
mirunkumo majewii yaachwe tuku!’
26 Arumi, nyuunyu vanaviitu vaantu va lukolo lwa Aburaháamu, na nyuunyu vaantu
si ˆmuri Vayahúudi ˆveene mumunyémyaa Muluungu, suusu noo masáare aya ya ulamuriri
ˆyatuujira fuma kwa Muluungu.

✡ **13:22** Laanga Sabúuri 89:20; 1 Samwéeli 13:14.

27 Sa viintu vaantu va Yerusaléemu na vakúúlu vaavo si vataanga Yéesu tuku, vakabweeyya
aheewe irya ro kuulawa. Baa neembe vasomáa masáare yaachwe ˆyaandikwa vitáabwii vya
valáali na mutwe kira siku ya Sabáato, voovo vayakiimikirirya ko mubweeyyirya jeyyo.
28 Baa neembe vajáa vasiina isáare roroosi ra kimáári ˆroonekyáa Yéesu alamurirwe
inkwya, voovo vamuloomba Piláato alairirye uulawe.
29 ˆVakahumule kira kiintu ˆchaluuswa ni valáali na mutwe kuri Yéesu, vakamukiimya
fuma musaláabii, maa vakamuviika mbiríírii.
30 Maa kaa, Muluungu akamufufula.
31 Yeeye avafámiraa vaantu vara ˆvayeendan'yáa ne kufuma Galiláaya fuuru Yerusaléemu.
Ava noo vara vaantu vaachwe ˆvoona, kwa vaantu va Isiraéeli.
32 Suusu tuújire na aha, kujoovavariyurira Masáare Maaja Muluungu ˆiichuunga kwa vala
baaba wiitu.
33 Yeeye ayakiimikirirya kuri suusu vajukulu vaavo kwa njira yo mufufula Yéesu, ja
ˆvyeene vyaandikwa Sabúurii ya kaviri,
'Weewe ni Mwaana waani,
isiku niini navíire Taáta waako.'✡
34 Muluungu amufufula Yéesu sa adiire kukwya vii kaa kei. Sa aya Muluungu aluusa jei,
'Namwiilaha Daúdi ntálarya ja kikomi.
Ntálarya ijo, noo ˆng'eene ndiri vaheera nyuunyu.'✡
35 Isáare iri raluusa haantu hiingi,
'Si uri mureka tuku Muuja waako oole.'✡
36 Haaha Daúdi ajáa akiiman'ya kira Muluungu ˆasaakáa kwa mpiindi ja mbyaala yaachwe,
akakwya, akataahwa heehi na vala baaba waavo na muviri waachwe ukoola.
37 Maa kaa, ura ˆmweene Muluungu amufufula, yeeye si oola tuku.
38 Vanaviitu, teereri neeja aya ˆmeene toovawyiira! Ni kuvawyiira tiise kwa njira ya Yéesu,
mwavariyurirwa kusira kwa uvi.
39 Kwa Yéesu vii, kira muuntu ˆamuruma, avalwa ni muwoloki mbere ya Muluungu, isáare
iri si muri daha tuku ko tuuba Miiro ya Músa.
40 Mulaange neeja, kari lo mukwaatwe ni aya masáare ˆyaandikwa vitáabwii vya valáali
na mutwe tuku,
41 'Nyuunyu ˆmuchwíjaa mati, laangi!
Muhwaalale, mumalwe imalo.
Sa kiintu ˆnoobweeyya mpiindi jaanyu,
ni kiintu si ˆmuri kiruma,
baa muwyiirwe ni muuntu.'✡"
42 Mpiindi Paúli na Barinába ˆvafumáa hara sinagóogii, vaantu vakavakalaamya
vahinduke kei siku ya Sabáato ˆitúubiriire na valuuse kei yara masáare.
43 Mwiijiingo wa sinagóogii ˆukasire, Vayahúudi ˆvari foo na vaantu viingi vara ˆvatuubáa
díini ya Kiyahúudi kumwiinamira Muluungu, vakavatuuba vala Paúli na Barinába, novo
vakaluusika novo na vakavaheera mitima vatuube kukwaatirira nduwo ya Muluungu.
44 Sabáato ˆitúubiriire, sengerera vaantu voosi va ura múuji vajáa vuuja noo teerera isáare
ra Mweenevyoosi.
45 Maa kaa, Vayahúudi ˆvakoone vaantu ˆvari foo munumuunu vaviijíingiriire vala Paúli
na Barinába, vakaanda koona kivina munumuunu. Aho, vakaanda kwiiruta ndihi na vala
Paúli na vakavatukira.
46 Hahara, vala Paúli na Barinába vakaluusika ko kiitema munumuunu, voosea, "Vijáa
vyabooha, isáare ra Muluungu rivariyulwe ta kuri nyuunyu Vayahúudi. Maa kaa, sa viintu
mwarisíitire iro isáare, kei mwiilámuriire si mwiima neeja muturye nkaasu ya siku ˆjisiina
uhero tuku, haaha suusu tavarékire na domerera turi na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi.
47 Sa Yéesu Mweenevyoosi atulairirya jei,
'Nakuviika weewe uve kiweeru kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi,
sa ureete ulamuriri kwa vaantu fuuru utulo waasi.'✡"
48 Vaantu si ˆvari Vayahúudi ˆvakateere ayo masáare, maa vakavyeenda maatuku vii,
vakaribweeyyirya nkongojima isáare ra Mweenevyoosi. Na voosi ˆvajáa vasaawulwa kuva
na nkaasu ya siku ˆjisiina uhero, vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi.
49 Jeyyo, isáare ra Mweenevyoosi Yéesu rikeenera isi iyo yoosi.
50 Maa kaa, Vayahúudi vakavasoonka vaantu vaki ˆvamwiínamiraa Muluungu na
ˆvanyemiwáa ni vaantu, na vaantu valume vakuulu va uwo múuji. Vakavasoonka vaantu
vaande kuvaturikirya vala Paúli na Barinába, maa vakavakibirya fuma isi yaavo.

✡ **13:33** Laanga Sabúuri 2:7. ✡ **13:34** Laanga Isáaya 55:3. ✡ **13:35** Laanga Sabúuri 16:10. ✡ **13:41** Laanga Habakúuki 1:5. ✡ **13:47** Laanga Isáaya 49:6.

51 Aho, vala Paúli na Barinába vakiikonkoma marʉri* majewii yaavo koonekya kusiita
kwa vara vaantʉ, maa vakadoma na múuji wa Ikonío.
52 Maa kaa, vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ʉko vakeerya mitima na vakatuuba kʉlongoolwa
ni Mʉtima Mʉʉja.

14

Paúli na Barinába ʉko Ikonío

1 Ʉko múujii wa Ikonío, Paúli na Barinába vakiingira sinagóogi ja ˆvyeene viijʉvira.
Vakavariyʉla Masáare Maaja ya YéesuKirisitʉ. Vayahúudi na vaantʉ si ˆvari Vayahúudi ˆvari
foo mʉnʉmʉʉnʉ vakamuruma Yéesu.
2 Maa kaa, Vayahúudi ˆveene si vajáa vamuruma Yéesu, vakavasoonka na vakavakalarya
vaantʉ si ˆvari Vayahúudi vaviihye mitima kwa vaaniitʉ.
3 Baa neembe ni jeyyo, Paúli na Barinába vakiikala sikʉ ˆjiri foo ʉko Ikonío,
vandoovoonekya kikomi vaantʉ Masáare ya nduwo ya Mweenevyoosi ko kiitema.
Ne Mweenevyoosi abweeyya jeyyo, ko bweeyya vadahe tʉmama ishára na viintʉ
ˆvihwáalaryaa.
4 Vaantʉ va ʉra múuji vakiikera. Viingi vakavatuuba Vayahúudi na viingi vakavatuuba
vatumwi va Yéesu.
5 Maa reerʉ, Vayahúudi, hamwi na vaantʉ si ˆvari Vayahúudi na vakúúlʉ vaavo
vakiirʉmira kʉvabweeyyirya ʉvi no vavaa na mawye vala Paúli na Barinába.
6 Maa kaa, vala Paúli na Barinába vakataanga iyo miryʉʉngʉ, vakatijira na isi ya Lukoníia,
ʉko vakadoma na míiji ya Lísitra na Déribe na míiji yiingi ˆiri mʉkaaya.
7 Na ʉko, vavavariyʉriráa vaantʉ Masáare Maaja.

Paúli na Barinába Vari ʉko Lísitra na Déribe

8 Ʉko Lísitra, kwajáa kwatiite mʉʉntʉ ʉmwi ˆajáa kivete keende kʉvyaalwa kwaachwe.
Majeo yaachwe si yajáa yanalwaatya baa sikʉ imwi vii tʉkʉ.
9 Mpiindi Paúli ˆalʉʉsikáa, ʉwo mʉʉntʉ akava yoomʉteerera. Paúli akamutuurirya miiso
ʉra mʉʉntʉ, maa akoona kuruma kwaachwe ni ko mʉhorya.
10 Paúli akalʉʉsa na ngururu, “Inʉka! Wiime na majeo yaako!” Hara, maa ʉra mʉʉntʉ
akiima chaangʉ, akaanda yeenda yeemweene.
11 Vaantʉ ˆvakoone kira Paúli ˆajáa abwéeyyiirye kwa ʉra mʉʉntʉ, maa vakaanda tʉla
isóso kwa ndʉʉsika ya kimeevo ya Kilukoníia voosea, “Milʉʉngʉ yakíimire na kʉri suusu iri
ja vaantʉ.”
12 Barinába vakamwaanirira irina ra mʉlʉʉngʉ waavo ˆaséwaa Séeu. Na sa viintʉ Paúli
noo ˆalʉʉsikáa, vakamwaanirira Hérime.*
13 Weerwii ya ʉwo múuji kʉjáa kwatiite kaaya yo mʉloomba Séeu. Mweeneisi wa Séeu wa
iyo kaaya, akareeta makabaako ya ng’oombe na matáaji na mutiryaangwii wa múuji. Ʉwo
mweeneisi hamwi na vaantʉ viingi vasaakáa kʉvasiinjira ng’oombe ja mpóryo vala Paúli na
Barinába.
14 Maa kaa, vatumwi Paúli na Barinába ˆvakateere ayo, vakamoola ingo jaavo kwa
ʉsʉʉngʉ. Vakatiija, maa vakiita koo saangirira na vaantʉ, aho, vakalʉʉsika na ngururu
voosea,
15 “Ee arumi, sa che moobweeyya jei? Arumi, suusu ni vaantʉ vii ja nyuunyu! Tuújire
na aha jo vavariyʉrira Masáare Maaja, mʉreke kwiinamira milʉʉngʉ ˆisiina kiintʉ, mʉve
vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ ˆAri Nkaasʉ. Yeeye ʉʉmba kurumu na weerʉ, mayiya, na viintʉ vyoosi
ˆviri mʉʉmo.
16 Aho mbere, ajáa avareka nyuunyu vaantʉ va isi joosi mwiikale ja ˆvyeene moosaaka
veeneevyo.
17 Baa neembe ni jeyyo, Mʉlʉʉngʉ si areka kʉvalaira ni novo ari tʉkʉ. Yeeye atuuba
kʉvabweeyyirya wʉʉja, kwa njira yo vaheera nyuunyu mbula, sa muchwe kwa mpiindi
joojo na mʉve na chákurya cho keenererya na mitima yaanyu ive na cheerʉ.”
18 Baa neembe vala Paúli na Barinába vajáa valʉʉsa ayo masáare, vijáa vyafafa
kʉvakaan’ya vareke toola mpóryo yo chimika kwaavo.
19 Mpiindi kiduudi, vakʉʉja Vayahúudi fuma múuji wa Antiókia na Ikonío. Vakavaheemba
vaantʉ vave ivarwii raavo, vakamʉvaa Paúli na mawye, maa vakamurutya na weerwii ya
múuji sa viiseáa akwíire.
20 Maa kaa, vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ˆvakamʉriingirire, akiinʉka, akahinduka na múujii.
ˆKʉkeere, akiinʉka aho, akadoman’ya na Barinába fʉʉrʉ múuji wa Déribe.

---

* **13:51** ***vakiikonkoma marʉri:*** Laanga ***konkoma marʉri*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kilaangi. * **14:12** Vagiríki vajáa vatiite milʉʉngʉ ˆiri foo, ***Séeu*** noo ajáa mʉlʉʉngʉ mʉkʉʉlʉ wa Vagiríki, na ***Hérime*** noo ajáa mutumwi wa Séeu.

Paúli na Barinába Voohinduka na Antiókia ya Síria

21 Uko Déribe, Paúli na Barinába vavavariyurirá a vaantu Masáare Maaja, vaantu ^vari foo vakamuruma Yéesu. Siku ^jikaseese, vakahinduka na Lísitra, Ikonío na Antiókia.
22 Na kira haantu ^vadomáa, vavakalaamyáa vaantu ^vamuruma Yéesu vabweeyye mitima yaavo ive na ngururu yo muruma Yéesu. Vavaseáa, "Kwiingira Utemii wa Muluungu, ni mpaka tupate uturikiri ^uri foo."
23 Na uko kuuntu ^vatweeráa, vasaawuláa vawosi viimiriri va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu kira haantu. Na vabweeyyáa jeyyo ko vaviika kwa Mweenevyoosi uhu ^vamuruma, ko loomba no kwiirekya kurya.
24 Aho, vakatweera na isi ya Pisídia, vakiita fuuru isi ya Pamufilía.
25 Uko, vakavariyula isáare ra Muluungu múujii wa Périge, maa vakatamanya na múuji wa Atalía.
26 Fuma Atalía vakaambuka méeli vakatamanya fuuru Antiókia ya Síria. Aho, noo kuuntu vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa vavakwaatya vala Paúli na Barinába kuri nduwo ya Muluungu, sa murimo ^vajáa vamárikiirye.
27 ^Vakafike uko Antiókia, vakajiinga mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Aho, vakavawyiira yoosi ^meene Muluungu ajáa atumama ko tweera kuri voovo, ^vyeene Muluungu ajáa avayuurira muryaango vara si ^vari Vayahúudi kumuruma Yéesu.
28 Aho, vakiikala siku ^jiri foo hamwi na vaantu ^vamuruma Yéesu.

15

Itaka ra Yerusaléemu

1 Haaha, vaantu vamwi fuma Yudéea, vakatamanya na Antiókia. Uko vakaanda vavariyurira vaaniitu voovasea, "Kooni muuntu si atwáarirwe na kibawii ja ^vyeene tuuva ja Músa jaluusa, si ari lamuririwa tuku."
2 Paúli na Barinába vakavasiitira ng'ang'ala uvariyuli waavo. Jeyyo, vaantu ^vamuruma Yéesu vakavasaawula Paúli na Barinába na vaantu viingi fuma avo ^vamuruma Yéesu, sa vaambuke na Yerusaléemu vakalumane na vatumwi va Yéesu na vawosi, sa vakamarikirye iri isáare.
3 Jeyyo, vakatumwa ni mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, vadome na Yerusaléemu. Njirii, vakatweera na isi ja Foiníike na Samaría. Uko vakavawyiira vaantu ^vamuruma Yéesu masáare ya vaantu si ^vari Vayahúudikuvalanduka na kuri Yéesu. Ayo masáare yakaveerya mitima maatuku vii vaaniitu voosi.
4 Paúli na viivaachwe ^vakafike Yerusaléemu, vakateengiwa vyabooha ni vatumwi va Yéesu, vawosi na mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Aho, vala Paúli vakavawyiira yoosi Muluungu ^ajáa atumama ko tweera kuri voovo.
5 Aho, maa mpuka imwi ya Mafarisáayo ^veene vajáa vamuruma Yéesu vakiima, vakasea, "Vaantu voosi si ^vari Vayahúudi, voosaakwa vatwaalwe na kibawii na vatuube Miiro ya Músa."
6 Sa jeyyo, vatumwi na vawosi, vakalumana hamwi sa vatamanule iri isáare.
7 ^Vakalume sáare kwa mpiindi nkuulu, Peéteri akiima, maa akavasea, "Vanaviitu, mumányire Muluungu aansaawula fuma kuri nyuunyu sa nkavariyule Masáare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, vateere ko tweera niini na vamurume Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi.
8 Muluungu amányire yoosi ^meene yari mitimii ya vaantu. Yeeye oónekiirye avahokera vaantu si ^vari Vayahúudi kwa njira yo vaheera Mutima Muuja ja ^vyeene atuheera suusu.
9 Sa viintu kusiina usinanali wowoosi Muluungu ^abweeyya kuri suusu na kwaavo, yeeye ajirula mitima yaavo ko muruma Yéesu Mweenevyoosi.
10 Haaha sa che moosaaka kumuyera Muluungu ko vaverekya vaantu ^vamuruma Yéesu muriwa uhu wo tuuba Miiro vala baaba wiitu na suusu ^tasiindwa kwiituuba?
11 Maa kaa, suusu taruma ni kwa nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi turi lamuririwa, na baa voovo ni viivyo."
12 ^Akaluuse jeyyo, maa vaantu voosi vakakirinya sawu, voovateerera Paúli na Barinába viintu ^valuusáa masáare makuulu ya isháara, na viintu ^vihwáalaryaa Muluungu ^abweeyya ko tweera kuri voovo kwa vaantu si ^vari Vayahúudi.
13 ^Vakahumule kuluusika, maa Yaakúupu akavasea, "Vanaviitu nteereri!
14 Simóoni alúusire kuri suusu, ^vyeene Muluungu iisaawurira lwa ncholo vaantu vamwi si ^vari Vayahúudi, sa vave vaantu vaachwe.
15 Masáare ya valáali na mutwe, yadóman'yaa na isáare iri ja ^vyeene vyaandikwa,
16 'Aya ^yari looka, hinduka ndiri,
jeenga ndiri kei nyuumba ya mutemi Daúdi ^ng'eene yaawya.

Jeenga ndiri ihaáma raachwe na kuriimya ndiri.
17 Sa jeyyo, vaantu viingi voosi vara ˆvari chaala vadahe kumusaakira IJUVA,
baa na vaantu si ˆvari Vayahúudi,
navaániriire kwa irina raani,'
alúusire IJUVA.
Yeeye abweeyya
18 aya yoosi yataangikane keende aho kali.✡
19 Sa jeyyo, kiintu ˆnalámwiire ni iki, tureke kuvahinisha vaantu si ˆvari Vayahúudi ˆveene
vamuválandukiire Muluungu.
20 Kiri vyoova jeyyo, tuvaandikire baráwa tuvasee, kari varíjaa nyama ˆiri na njeo
ˆitwíirwe kwa vidabalaíyo tuku, kari vahángutaa tuku, kari varíjaa nyama ˆyakuvwa tuku na
kari varíjaa sakami tuku.
21 Sa keende aho kali, voovo vavariyuláa Miiro ya Músa míijii yoosi, sa viisomáa masi-
nagóogii siku joosi ja Sabáato."

Baráwa kwa Vaantu ˆVamuruma Yésu vara si ˆVari Vayahúudi

22 Aho, maa vatumwi, vawosi na mpuka yoosi ya vaantu ˆvamuruma Yésu uko
Yerusaléemu vakalamula hamwi, vakavasaawula vamwi va vaantu vaavo ˆveene vari
doman'ya na Paúli na Barinába na uko Antiókia. Vakavasaawula valongooli vaviri, umwi
Yúuda irina raachwe riingi ni Barisába, na wiingi Síila, fuma kuri vaaniitu.
23 Vakavatuma na baráwa ihi,
"Kufuma kwa vatumwi na vawosi, noo kusea suusu vanduu vaanyu ˆtamuruma Yésu,
toovaluumbya nyuunyu vanaviitu ˆmusiri Vayahúudi, ˆmwiíkalaa múuji wa Antiókia, isi ja
Síria na Kilikía.
24 Tatéiire vamwaari vamwi viiswi ˆvafuma aha, vakuuja nooko noo jo vawyiira
masáare yo vaturikirya, baa mitima yaanyu yasóvire mpiima, maa kaa, si suusu tavatuma
tuku.
25 Sa teériiwe mitima, twiirúmiire na tavasáawiire vaantu ˆturi vatuma kwaanyu, vuuje
hamwi na ava vijeengi viiswi ˆtaveenda vala Paúli na Barinába.
26 Ava vatoola nkaasu yaavo so mutumamira Mweenevyoosi wiitu, Yésu Kirisitu.
27 Haaha tavatúmire vala Yúuda na Síila, sa vavawyiire masáare aya ˆtuvaándikiire.
28 Sa vyamweériirye Mutima Muuja na suusu, tureke kuvaverekya miriwa mikuulu, maa
kaa, mutuube viintu ivi,
29 mureke kurya chóorya ˆkitwíirwe ntambiko kwa vidabalaíyo, mureke kurya sakami,
au nyama ˆikúvirwe na kei mureke kuhanguta. Koonи murékire aya, bweeyya muri vya-
booha. Mukiikala nkaasu."
30 Avo vaantu vani ˆvakasuukye, maa vakakwaata njira na Antiókia. Uko vakavaaniriira
vaantu voosi ˆvamuruma Yésu, maa vakavaheera ira baráwa.
31 ˆVakiisome ira baráwa, vakavyeenda maatuku vii sa ijáa yavaheera mitima.
32 Yúuda na Síila ni valáali na mutwe va Ijuva vajáa, vakaluusa masáare ˆyari foo yo vaheera
mitima no vabweeyya viime neeja avo vaaniitu.
33 ˆVakiikale kwa mpiindi, vaaniitu vakavarekera vahinduke voovasea, "Hinduki na
mwiikalo muuja kwa vara ˆvavatuma." [
34 Maa kaa, Síila akoona vyabooha achaale kukura.]
35 Paúli na Barinába vakachaala uko Antiókia, vookiindya no variyula isáare ra
Mweenevyoosi na vaantu viingi ˆvari foo.

Paúli na Barinába Vookiireka

36 Siku ˆjikaseese, Paúli akamusea Barinába, "Tuhinduke na míijii yoosi kuuntu ˆtavariyula
isáare ra Mweenevyoosi, sa tulaange vaaniitu na toone ˆvyeene voodomerera na kura
kumuruma Yésu."
37 Barinába asaakáa vatamanyan'ye na Yooháani ˆaséwaa Maáriki.
38 Maa kaa, Paúli akasea, "Si iima neeja kutamanyan'ya na suusu tuku," sa viintu Yooháani
Maáriki ajáa avatiija kura Pamufilía, na akasiita tuuba tumaman'ya novo.
39 Aho, Paúli na Barinába vakiiruta ndihi kwa ukari maatuku vii fuuru vakiitamanula.
Barinába akamusumula Maáriki, vakaambuka méeli, maa vakadoman'ya na Kúpuro.
40 Paúli akamusaawula Síila. Vaaniitu vakamuloomba Yésu Mweenevyoosi avaheere
nduwo, maa Paúli na Síila vakakwaata njira.
41 Vakakwaata na isi ya Síria na Kilikía na uko vavaheeráa mitima mpuka ja vaantu
ˆvamuruma Yésu.

✡ **15:18** Laanga Amóosi 9:11-12; Isáaya 45:21.

16

Paúli Yookaanda Yeendan'ya na Timotéeo

1 Paúli na Síila vakayeenda fuuru múuji wa Déribe na Lísitra. Uko Lísitra, kujáa kwatiite muuntu ˆiikaláa uko, ˆasewáa Timotéeo. Timotéeo ajáa amuruma Yéesu. Íyo waala Timotéeo ni Muyahúudi ajáa na ajáa amuruma Yéesu, maa kaa, taáta waavo ni Mugiríki ajáa.
2 Vaaniitu uko Lísitra na Ikonío vamuduumbáa Timotéeo sa miryuungu yaachwe miija.
3 Paúli asaakáa andooyeendan'ya na Timotéeo, sa jeyyo, akamutwaala Timotéeo na kibawii* sa Vayahúudi ˆveene viikaláa uko kuuntu vajáa vamumányire taáta waavo ni Mugiríki.
4 Na mpiindi ˆvatweereráa na kira múuji, vavaheeráa vaaniitu ulamuli ˆujáa waviikwa ni vatumwi va Yéesu na vawosi ˆvamuruma Yéesu va Yerusaléemu. Na vavaseáa vatuube uwo ulamuli.
5 Jeyyo, mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu vakava na ngururu ya kuruma kwaavo na vakiingikáa kira siiku.

Njori ya Paúli ya Muuntu wa Makedonía

6 Paúli na viivaachwe vakakwaata luyeendo fuuru isi ja Firigía na Galatía sa Mutima Muuja ajáa avakáaniirye vareke variyula Masáare ˆYari Mpeho isi ya Ásia siku ijo.
7 ˆVakafike muhakii wa isi ya Mísia, vasaakáa viingire na isi ya Bisínia, baa uko Mutima wa Yéesu akavakaan'ya.
8 Sa jeyyo, vakakwaata na isi ya Mísia, vakadoma na múuji wa Turóoa.
9 Uchiku uwo, Paúli akoona njori. Aho njorii, akoona muuntu fuma isi ya Makedonía iímire nyambuko yookiiloombererya yoosea, "Mentuka na kunu Makedonía ji utwaambiririye."
10 Paúli ˆakoone iyo njori, hahara tukiimya neeja† luyeendo lo doma na Makedonía, sa tujáa twataanga Muluungu atwaániriire tukavavariyurire vara vaantu Masáare Maaja.

Lídia Yoonunuulwa

11 Kufuma Turóoa tukaambuka méeli, tukiinuka, maa tukadomerera fuuru isi ˆyariingirirwa ni maaji ˆiséwaa Samosiráake. Lomutóondo yaachwe tukafika múuji wa Neopóoli.
12 Aho, tukiireka méeli, maa tukakwaata njira fuuru Filíipi, múuji mukuulu wa isi ya Makedonía. Ihi isi yiimirirwáa ni Varúumi. Aho, tukiikala kwa siku nke.
13 Siku ya Sabáato, tukafuma na weerwii ya múuji, maa tukadoma na mbarimbari ya iboote ˆriíkaa maaji. Tujáa twiiséire turya turi haantu vaantu ˆvamwiínamiraa Muluungu. Uko, tukiikala, maa tukaanda luusika na vaantu vaki ˆvajáa viijíingire aho.
14 Na umwi wa vara ˆvatuteereráa ni muuntu muki umwi fuma múuji wa Siatíira, irina raachwe noo Lídia asewáa. Yeeye amwiinamiráa Muluungu. Na murimo waachwe ˆatumamáa ni wo vaa iyoombe ingo ˆjiri gyaa. Paúli ˆakaande variyula Masáare Maaja, Yéesu Mweenevyoosi akakundukula mutima wa Lídia, maa akamuruma Yéesu.
15 Lídia na nyuumba yaachwe ˆvakabatisiwe, akatuloomba maatuku vii tudome na kwaachwe yoosea, "Kooni mwiíne namurúmire Mweenevyoosi, hendi na kaayii kwaani." Akiiloombererya mpaka tukaruma.

Paúli na Síila Voochuungwa Munyololwii

16 Siku imwi mpiindi ˆtadomáa na kuuntu vaantu ˆvalúmaniraa so mwiinamira Muluungu, akuuja muhíínja umwi mutúmwa. Uwo muhíínja ajáa atiite murimu muvi. Murimu muvi uwo, wamuheeráa luviro lo vaa mbare ya masáare ˆyari fumira siku ˆjookuuja. Kutweera kwa uwo muhíínja, veenenyuumba vaachwe vapatáa mpía ˆjiri foo.
17 Uwo muhíínja, atutuubáa suusu na Paúli kunu yootula isóso yoosea, "Vaantu ava ni vatumami va Muluungu ˆAri Mweerimweeri, ni kuvavariyurira viise njira ya ulamuriri."
18 Uwo muhíínja atuuba bweeyya jeyyo kwa siku ˆjiri foo. Maa kaa, siku imwi, Paúli ajáa akalala maatuku vii akuusea ura murimu muvi, "Nakuláiriirye kwa irina ra Yéesu Kirisitu, fuma kuri uhu muhíínja!" Hahara, ura murimu muvi ukafuma.
19 Veenenyuumba va ura muhíínja ˆvakataange njira yaavo yo patira mpía yasáambukire, maa vakavakwaata vala Paúli na Síila, vakavakumurirrirya fuuru isóokwii, mbere ya vakúúlu.
20 Vakavasitaakya balásii voosea, "Vaantu ava ni Vayahúudi, voovo varéetire lusoso lukuulu aha múujii miitu.

---

* **16:3** ***akamutwaala Timotéeo na kibawii:*** Vagiríki si vatwaalwáa na kibawii tuku. Maa kaa, kwa Vayahúudi ijáa ni mpaka muuntu mulume atwaalwe na kibawii. Na kooni si atwáarirwe vamoonáa atiite njeo. † **16:10** ***tukiimya neeja:*** Aha muvai mbuwo, noo kusea Lúka, ni hamwi ajáa na Paúli, Síila na Timotéeo aho luyeendwii.

21 Voovo vakíindyaa tuuva ja meevo, ˆng'eene ndairiri jiitu ja Kirúumi jasiita suusu Varúumi kujiruma no jituuba."
22 Mpuka ya vaantu vakiima, maa vakavakiimiriira vala Paúli na Síila. Aho, vara valamuli vakavafumya ingo vala Paúli na Síila, maa vakalairirya vavawe nkome.
23 ˆVakahumule rindamwa ni valukaluka, maa vakavachuungira munyololwii na vakamulairirya mukúúlu wa gerésa avalaangirirye neeja.
24 ˆAkalaiririwe jeyyo, akavatwaala vala Paúli na Síila na vyúumba vya isi'iisii ya gerésa, akavachuunga mawulu yaavo mapongoolii makuulu.
25 Uchiku kati, Paúli na Síila vamuloombáa Muluungu no kiimba nyiímbo jo muduumba, na viivaavo ˆvajáa vachuungwa vavateereráa.
26 Koonka, kitiíntima kikuulu kikalooka na kikasingisya mwaariryo wa nkaande ja gerésa. Miryaango yoosi ikayuurika yoomyeene na minyololo ˆmyeene vajáa vachúungiirwe ikachunguluka.
27 Mukúúlu wa gerésa ˆakiinuke na ˆakoone miryaango iri mwaarya, akakuula nyaasuka yaachwe yoosaaka kwiiyulaa, sa ajáa iiséire vaantu voosi ˆvachuungwa vatíijire.
28 Koonka, Paúli akamwaaniriira na ngururu yoosea, "Kari wiiyulae tuku! Suusu voosi tumwaari aha."
29 Ura mukúúlu wa gerésa akalairirya vimuri vireetwe, akiingira kurudu na chúumbii, maa akalaala na inda mbere ya Paúli na Síila kunu yootetema ni woowa.
30 Aho, maa akavafumya na weerwii na akavuurya, "Arumi! Che ndiri bweeyya sa ndahe kulamuririwa?"
31 Novo vakamusea, "Murume Yéesu Mweenevyoosi, yeeye kukulamurirya ari weewe na vaantu va nyuumba yaako."
32 Aho, vakamuvariyuriira isáare ra Mweenevyoosi, yeeye na vaantu va nyuumba yaachwe.
33 Mpiindi jijira akavasumula, maa akavooyya viloonda vyaavo. Hahara, maa yeeye na vaantu va kaaya yaachwe vakabatisiwa.
34 Mukúúlu wa gerésa akavasumula vala Paúli na Síila na kaayii kwaachwe, akaviimirya neeja chóorya. Akeerya mutima maatuku vii, yeeye na nyuumba yaachwe sa kumuruma Muluungu.
35 Lomutóondo ˆkukeere, vara valamuli vakavatuma valukaluka kwa mukúúlu wa gerésa vakamusea, "Vachungurire vara vaantu viilookere."
36 Ura mukúúlu wa gerésa akamusea Paúli, "Valamuli vaandairiirye, nivachungurire, haaha, fumi, mwiitamanyirye na mwiikalo muuja."
37 Maa kaa, Paúli akamusea mukúúlu wa gerésa, "Valamuli vatuvairé maatuku vii mbere ja vaantu na vakatuchuunga munyololwii baa kutusitaakya tuku au baa kutuurya tuku baa neembe turi vaantu va Róoma. Haaha sa che voosaaka kutuchungurira kimbiso? Si viri kuva jeyyo tuku! Vuuje voovo veeneevyo de ji vatufumye."
38 Valukaluka vakavawyiira ayo masáare valamuli. ˆVakateere vala Paúli na Síila ni Varúumi, maa vakakwaatwa ni woowa.
39 Sa jeyyo, vakuuja noo valoomba vasee yasírire, maa vakavafumya hara munyololwii na vajáa vavaloomba valooke fuma ura múuji.
40 Paúli na Síila ˆvakafume munyololwii, vakadoma na kaayii kwa Lídia. Uko vakalumana na vaaniitu, vakavaheera mitima, maa vakiinuka.

17

Uvariyuli wa Paúli uko Tesalonílike

1 Paúli na Síila vakakwaata njira, vakakwaatira na múuji wa Amufipóoli na Apolonía, vakafika múuji wa Tesaloníike. Uko kwajáa kwatiite sinagóogi ya Kiyahúudi.
2 Paúli akiingira na sinagóogii kira siku ya Sabáato kwa majuma yatatu ja ˆvyeene ajáa iijuvira. Uko, akava yootamanula novo Masáare ˆYari Mpeho.
3 Akavavariyuriira uláali na mutwe na akoonekya kimaari, Masía ni mpaka aturikiriwe na afufuke fuma inkwyii. Akavasea, "Uhu Yéesu ˆnoovavariyuriira, noo Masía."
4 Vamwi va Vayahúudi vakayaruma masáare ya Paúli, baa na Vagiríki ˆvari foo munumuunu vara ˆvamwiinamiráa Muluungu, na vaantu vaki ˆvanyémiwaa ˆvari foo, voosi vakasaangira na vala Paúli na Síila.
5 Maa kaa, Vayahúudi vara si ˆvajáa varuma, vakakwaatwa ni kivina. Vakatamanya na sóokwii, maa vakiita vaaniriira vaantu vavi, novo vakasaankan'ya vaantu ˆvari foo, maa vakaanda lusoso lukuulu múujii woosi. Aho, vakadoma na kaayii kwa Yasóoni, maa vakiingira na ngururu sa vavakwaate vala Paúli na Síila na vavatwaale na kiweerwii mbere ja vaantu.

6 Maa kaa, ˆvakavasove, vakamukumurirya Yasóoni na vamwi va vaaniitu fuuru kwa vakúúlu va múuji kunu vootula isóso voosea, “Vaantu ava noo vara ˆvakányiirye weeru yoosi vuu, haaha vuújire baa na kunu.

7 Uhu Yasóoni, avahokera na kaayii kwaachwe. Ava voosi vavalanduka tuuva ja Kaisáari na vaséaa, ati kwatiite mutemi wiingi ˆaséwaa Yéesu.”

8 Vaantu va ura múuji na vakúúlu vaavo ˆvakateere jeyyo, mitima yaavo ikavaava.

9 Aho, vakúúlu va múuji vakavasea vala Yasóoni na viivaachwe vatoole mpía jo kiinunuula. ˆVakatoole, maa vakavarekera.

Paúli na Síila uko Beróoya

10 Uchiku ˆukiingire, vaaniitu vakavasea vala Paúli na Síila vatamanye chaangu na múujii wa Beróoya. ˆVakafike uko, vakiingira sinagóogii ya Kiyahúudi.

11 Vayahúudi va aho Beróoya ni vaantu ˆvateereréa kulookya vaantu va Tesaloníike. Mpiindi Paúli ˆavariyuláa Masáare Maaja, voovo vakayahokera na mitima yaavo yoosi. Vakatuuba chukuruma Masáare ˆYari Mpeho siku joosi, sa viiyonere yara Paúli ˆyoovariyula ni ya kimáári.

12 Sa jeyyo, Vayahúudi ˆvari foo vakamuruma Yéesu, hamwi na vakúúlu va Kigiríki va kiintu kilume na va kiintu kiki.

13 Maa kaa, Vayahúudi va Tesaloníike ˆvakataange Paúli amwaari yoovariyula isáare ra Muluungu uko Beróoya, vakadoma na uko. Vakasoonka mpuka ja vaantu na vakareeta lusoso.

14 Aho, vaaniitu va Beróoya vakamusindikirirya Paúli na isi ya mbarimbari ya mayiya. Maa kaa, Síila na Timotéeo vakachaala uko Beróoya.

15 Vara vaantu ˆvajáa vamusíndikiire Paúli, ˆvakamufikye múuji wa Aséene, maa vakahinduka na Beróoya. De valooke Paúli akavasea, vavasee vala Timotéeo na Síila vamutuube chaangu.

Paúli Yoovariyula Uko Aséene

16 Mpiindi Paúli ˆavawoojeráa vala Timotéeo na Síila uko Aséene, mutima waachwe ujáa wasukiwasukiwa sa ajáa oona múuji woosi ujáa wamema vidabalaíyo.

17 Sa jeyyo, iingiráa masinagóogii. Uko andooluma sáare na Vayahúudi na kei Vagiríki ˆveene vamwiinamiráa Muluungu. Kei, siku joosi alumáa sáare na vaantu ˆalumanáa novo sóokwii.

18 Paúli ajáa alumana na vaantu ˆvatuubáa ulwiiri wa miryuungu ya Vaepukuréo na Vasitoíki* na andooluma sáare novo. Vamwi vaavo vaseáa, “Ni che kaa yoosaaka aluuse uhu muhaanchi?” Na viingi vaseáa, “ˆVyeene yookoonekana ni luusikira iise masáare ya miluungu ya kiyeni.” Vajáa valuusa aya, sa viintu ˆavariyuláa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu na kufufuka kwaachwe.

19 Avo vaantu vakamusumula, maa vakamutwaala na itakii ra vamanyi ˆraséwaa Areopáago, uko vakamusea, “Tuwyiire hooni masáare ayo mafya ˆwooluusa.

20 Tatéiire yiísimire, toosaaka ututamanurire ayo masáare.”

21 Vajáa valuusa jeyyo, sa vaantu va Aséene na vayeni fuma kuli ˆviikaláa uko, vajáa veenda teerera masáare mafya noo yavariyula.

22 Aho, Paúli akiima kati na kati ya Areopáago, maa akavasea, “Arumi, nyuunyu vaantu va Aséene! Niíne nyuunyu ni vaantu ˆmutúubaa masáare yoosi ya díini.

23 Mpiindi ˆnaalooka aha múujii, niíne ˆvyeene mwiínamiraa miluungu. Niíne masabáahu ˆmutóoreraa mpóryo ˆng’eene yaandikwa, ‘KWA MULUUNGU SI ˆTAMUMÁNYIRE.’ Haaha iki kiintu ˆnavariyuláa noo noosaaka nivavariyurire, noo cha uwo ˆmweene mumwiínamiraa si ˆmumumányire.

24 Muluungu uumba weeru na vyoosi ˆviri muumo. Yeeye noo Mweenevyoosi wa kurumu na isi, si iíkalaa nyuumbii ˆng’eene jajeengwa kwa mikono ya vaantu tuku.

25 Yeeye si atúmamirwaa na mikono ya vaantu ja yoosaaka kiintu chaayo fuma kuri voovo tuku. Yeeye noo avahéeraa vaantu voosi nkaasu na nkeeho na viintu vyoosi.

26 Yeeye uumba muuntu umwi✡ na uwo akava ichina ra vaantu va isi joosi viipasa aha weerwii koosi. Yeeye aviika mpiindi ja naadi na hai ˆvari kwiikala.

27 Muluungu abweeyya jei, sa vaantu vamusaakire, baa kooni ni ko halaasha vamoone. Baa neembe ni jeyyo, yeeye si ari kuli na kira umwi wiitu asiindwe kumufikira tuku.

---

* **17:18** ***Vaepukuréo na Vasitoíki:*** Ava ni valwiira vajáa. Vajáa vasoma masáare yo kiikala na vaantu. Vaepukuréo si varuméa kooni kuri na Muluungu tuku, voovo kiintu ˆvaseáa ni iki, vaantu vamwaari so keenda na nkalari. Vasitoíki novo varuméa kwatiite miluungu, maa kaa, vaseáa kooni muuntu akwíire mutima waachwe wakwíjaa. ✡ **17:26** Laanga Ncholo 1:27.

28 Sa ‘Ni kuri yeeye suusu twiíkalaa na tavíjaa nkaasu.’ Ja ^vyeene mpíri yaanyu yaluusa,
‘Suusu turi vaana vaachwe.’
29 Sa viintu suusu turi vaana va Muluungu, si tasaakwa tundookiiririkana uluungu
waachwe wiifwíine na vidabalaíyo ^viténgeneshiwaa na sahá abu, au chuúma cha mpía, au
mawye kwa wuuya na tooti ja vaantu tuku.
30 Aho kali, mpiindi vantu ^vatumamáa ayo kihoho, Muluungu ajáa iibweeyya ja si
yookoona. Maa kaa, haaha ni vawyiira iise vantu voosi va kira haantu vavalanduke fuma
uvii waavo.
31 Yeeye aviika siku ^ari valamurira vantu va weeru yoosi kwa uwoloki kwa njira ya
muuntu ^mweene amusaawula. Muluungu alaira kwa vantu voosi ayo kikomi kwa njira
yo mufufula.”
32 Vara vantu ^vakateere Paúli yoolusikira kufufuka kwa vantu ^vaakwya, vamwi
vakava voomuchwa mati, maa kaa, viingi vakamusea, “Toosaaka tuteere woovariyula aya
masáare kei.”
33 Aho, Paúli akafuma, maa akavareka itakii raavo.
34 Vantu vamwi vakamuruma Yéesu, maa vakaanda kumutuuba Paúli. Umwi wa avo
vantu ni Deoníisi wa itakii ra Areopáago, na muuntu muki umwi ^akemerwáa Damáali,
hamwi baa na viingi.

18

Paúli uko Koríinto

1 Aya ^yakalooke, Paúli akafuma Aséene, maa akadoma na múuji wa Koríinto.
2 Uko, akamushaana Muyahúudi umwi ^asewáa Akíila. Yeeye ni muuntu wa Póonto ajáa
na ajáa afíkire fuma Itália hamwi na Pirisíila muki waachwe. Ajáa abweeyya jeyyo, sa siku
ijo Kaisáari Kilaáudi ajáa alairirya yoosea, “Vayahúudi voosi vuu viisunke múujii wa Róoma.”
Maa Paúli akadoma noo valuumbya.
3 Na sa viintu vajáa ni vachumi va minyana yo tengenesherya vivaanda, Paúli akiikala
novo, na akatumama novo sa baa yeeye ni muchumi ajáa.
4 Na kira siku ya Sabáato, Paúli iingiráa na sinagóogii na aluusikáa na Vayahúudi na Vagiríki
sa yoosaaka vamurume Yéesu.
5 Síila na Timotéeo ^vakuuje fuma Makedonía, Paúli akaanda variyula Masáare ^Yari
Mpeho kwa mpiindi joosi kwa Vayahúudi. Oonekyáa kikomi yoovasea, Yéesu noo Masía.
6 Maa kaa, Vayahúudi vakamusiita na vakamutukira. Aho, Paúli akiikonkoma marari*
ingwii jaachwe kunu yoovasea, “Sakami ya marema yaanyu ive mweeri ya mitwe yaanyu!
Niini nsiina lutaami na uvi waanyu tuku. Kwaandira haaha doma niise na kwa vantu si
^vari Vayahúudi.”
7 Aho, maa akafuma aho sinagóogii, akadoma na kwa muuntu umwi ^asewáa Tíito
Yústo. Uhu si ajáa Muyahúudi tuku na amwiinamiráa Muluungu na nyuumba yaachwe ijáa
yiiyandama na sinagóogi.
8 Kirísipo mukúulu wa iyo sinagóogi akamuruma Yéesu Mweenevyoosi baa na vantu va
kaaya yaachwe yoosi. Na Vakoríinto ^vari foo ^vakateere masáare ya Paúli, vakayaruma,
maa vakabatisiwa.
9 Siku imwi nuuchiku, Mweenevyoosi akaluusika na Paúli njorii yoosea, “Koofa tuku,
tuuba variyula, kari uhindule mutima waako na nyuma tuku.
10 Niini ni na weewe ndiri, na kusiina muuntu ^ari kukiimiriira akutamikye tuku. Niini
natiite vaantu vaani ^vari foo aha múujii.”
11 Jeyyo, Paúli akiikala uko mwaaka umwi na myeeri musasatu, kunu yoovavariyurira
vantu isáare ra Muluungu.
12 Haaha mpiindi Gálio ^ajáa mukúulu wa isi ya Akáaya, Vayahúudi vajáa viisaanka,
vakamukuukira Paúli, vakamukwaata, maa vakamutwaala na balásii.
13 Uko, vakamusitaakya voosea, “Uhu muuntu yoovaheemba vantu vamwiinamire
Muluungu kwa njira ^ikíikanaa Miiro yiitu.”
14 Paúli ^akiinuke sa aluusike, maa Gálio akavasea Vayahúudi, “Nyuunyu Vayahúudi teeri,
ngaari mumuréetire na balásii sa abwéeyyiirye uvi au usaambu, niini ngaari navatéeriire.
15 Maa kaa, sa viintu mookiiruta ndihi sa masáare, marina na Miiro yaanyu, lamuli
nyuunyu veeneevyo. Niini si noosaaka kuva mulamuli wa aya masáare tuku.”
16 Aho, maa akavakibirya aho balásii.
17 Avo vantu vakamukwaata Sositénesi. Uhu noo ajáa mukúulu wa sinagóogi. Haaho,
balásii vakamuvaa. Baa jeyyo, Gálio akiikwaatira vyaachwe, si oona ni kiintu tuku.

---

* **18:6** ***akiikonkoma marari:*** Laanga ***konkoma marari*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

Paúli Yoohindúka na Antiókia

18 Paúli akiikala úko Koríinto siku ˆjiri foo. Siku ˆjikalooke, Paúli akavasea vaaniitu, asúukiirye, aho, maa akadoma na múujii wa Kenkiréa.† ˆAkafike Kenkiréa, Paúli akakerwa njwíiri jaachwe, ja ˆvyeene ajáa alaha. Aho, maa akaambúka méeli ˆyoodoma na isi ya Síria na akadoman'ya na vala Pirisíila na Akíila.

19 Vayeenda fuuru vakafika Efé́eso. Aho, Paúli akavareka vala Pirisíila na Akíila. Yeeye akadoma na sinagóogii, úko akaanda luma sáare ja Muluungu na Vayahúudi.

20 Novo vakamuloomba oongererye siku jo kiikala novo, maa kaa, yeeye akasiita.

21 Akavasea asúukiirye yoosea, "Kooni Muluungu eéndire, hinduka ndiri kei na meenyu." Aho, akiinuka fuma Efé́eso na méeli.

22 Paúli ˆakafike Kaisaría, akaambúka fuuru Yerusaléemu, akiita ko luumbya mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, aho, maa akagirita na Antiókia.

23 Úko Antiókia, Paúli akiikala kwa mpiindi kiduudi. Aho, akiinuka, maa de indootweerera isi ya Galatía na Firigía, kunu yoovaheera mutima vaantu ˆvamuruma Yéesu.

Murimo wa Apóolo úko Efé́eso na Koríinto

24 Haaha siku ijo, Muyahúudi umwi ˆasewáa Apóolo ajáa uuja na Efé́eso. Úhu meevo kuuntu ˆajáa avyaarirwa ni múuji wa Alekisándiria. Yeeye ni mumanyi wo luusika ajáa, na ajáa atiite muryuungu mukuulu wa Masáare ˆYari Mpeho.

25 Yeeye ajáa akiindiwa njira ya Yéesu Mweenevyoosi, na yeeye avakiindyáa vaantu viingi iyo njira ya Mweenevyoosi ko kiitema na kwa uwoloki. Baa neembe abweeyyáa jeyyo, yeeye kiintu ˆajáa amányire ni ubatíiso wa Yoohá́ani✡ vii.

26 Siku imwi, akiingira sinagóogii, maa akaanda variyula Masáare ˆYari Mpeho ko kiitema kukuulu. Pirisíila na Akíila ˆvakateere ˆvyeene aluusáa ko kiitema, vakamusumula na meevo noo mukiindya neeja njira yo mutuuba Muluungu.

27 Siku ˆjikaseese, Apóolo akasaaka doma na isi ya Akáaya, vaaniitu vakamuheera mutima. Vakaandika baráwa atamanye noyo na kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu úko Akáaya sa vamuteengye vyabooha. ˆAkafike úko, akavaambira maatuku vii kwa nduwo ya Muluungu.

28 Yeeye iirutáa ndihi na Vayahúudi mbere ja vaantu ko kiitema kunu yookoonekya Masáare ˆYari Mpeho yaluusa Yéesu ni Masía.

19

Paúli Yoovariyula Masáare Maaja úko Efé́eso

1 Mpiindi ijo Apóolo ˆajáa úko Koríinto, Paúli ne atweereráa na isi ja mweeri fuuru múuji wa Efé́eso. Úko Efé́eso, Paúli akashaana vaantu ˆvamuruma Yéesu.

2 Maa akavuurya, "Eri, ˆmukamurume Yéesu, mwahokera Mutima Muuja wuu?" Novo vakamusea, "Tuku, baa si tunateera kooni kwatiite Mutima Muuja tuku."

3 Paúli akavuurya kei, "Kwa ubatíiso wa ani mwabatisiwa?" Maa vakamusea, "Kwa ubatíiso wa Yoohá́ani."

4 Paúli akavasea, "Úbatíiso wa Yoohá́ani ni wavasaakáa vaantu vavalanduke fuma uvii waavo vii. Na yeeye avawyiiráa vaantu vamurume ˆmweene yookuuja nyuma yaachwe, noo kusea Yéesu."

5 ˆVakateere jeyyo, maa vakabatisiwa kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi.

6 Na Paúli ˆakavavikire mikono yaachwe, vakahokera Mutima Muuja, vakaanda luusika nduusika ng'eni no luusa uláali na mutwe.

7 Na avo voosi ni ja vaantu valume ikimi na vaviri vajáa.

8 Na kwa myeeri itatu, Paúli iingiráa masinagóogii na avariyuláa ko kiitema munumuunu kunu yooluma sáare, na vaantu varumáa masáare ya Útemi wa Muluungu.

9 Maa kaa, vamwi vaavo, vakahitan'ya mitima yaavo, kunu voohiintikira rira isáare ra Njira ya Yéesu Mweenevyoosi mbere ya mpuka ya vaantu. Aho, Paúli akiireka novo, akavasumula vaantu ˆvamuruma Yéesu, indoovakiindya kira siiku nyuumbii ya kibawo kwa Tiráano.

10 Paúli akatuuba kuvakiindya kwa myaaka iviri, sa jeyyo, Vayahúudi na Vagiríki voosi ˆviikaláa isi ja Ásia, vakariteera isáare ra Mweenevyoosi.

Vaana va Sikéewa Vookibiriwa ni Mirimu Mivi

11 Muluungu abweeyyáa myuujíisa ˆihwáalaryaa ko tweera kwa Paúli.

12 Vaantu vatooláa baa nchíifu na ingo jiingi ˆng'eene jijáa jasáasiirye muviri wa Paúli, novo ˆvakajiviike kwa valwíiri, vaholáa ndwáala jaavo baa mirimu mivi yavafumáa.

† **18:18** ***Kenkiréa:*** Ni ituri ˆrijáa mbarimbari ya mayiya, heehi na múuji wa Koríinto. Laanga raamáani ya luyeendo lwa kaviri lwa Paúli kitáabwii cha Mirimo ya Vatumwi 15:36. ✡ **18:25** Laanga Matáayo 3:1-12; Maáriki 1:1-8.

13 Vayahúudi vamwi ^veene vayeenda uko na uko kuseyya mirimu mivi kuri vantu,
vakayera seyya mirimu mivi kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi voosea jei, “Nakuláiriirye
kwa irina ra Yéesu, ura ^avariyulwáa ni Paúli, fuma kuri uhu muuntu.”
14 Kujáa kwatiite vaana mufungati va Muyahúudi umwi ^asewáa Sikéewa. Yeeye ni
mukúúlu wa veeneisi va Ijuva ajáa. Avo vaana vaachwe vandoobweeyya jeyyo.
15 Siku imwi, murimu muvi ukavasea, “Yéesu namumányire, baa Paúli namumányire, ha
nyuunyu muri vala ani?”
16 Aho, ura muuntu ^ajáa akwaatwa ni murimu muvi akavakiimiriira voosi na ngururu,
akavahuuma ngururu. Akavavaa maatuku vii mpaka vakafuma aho nyuumbii vari na tuhu
na vari na maloonda.
17 Aya masáare yakeenera kwa vantu voosi ^viikaláa Efée so noo kusea Vayahúudi na Va-
giríki. Voosi vakakwaatwa ni woowa, na irina ra Yéesu Mweenevyoosi rikava roonyemiwa
maatuku vii.
18 Vantu ^vari foo vara ^vamuruma Yéesu, vuujáa kunu voolusa uvi waavo ^vajáa
vabweeyya. Vabweeyyáa jei mbere ja vantu.
19 Vantu ^vari foo vara ^vabweeyyáa usavi, vajiingáa vitáabu* vyaavo na vavichimikáa
mbere ya vantu voosi. Vakavala iyoombe ra vitáabu vyoosi, rikafika mbwiiru ja chuúma
cha mpía mayana makumi yasaano (50,000).
20 Jeyyo, isáare ra Ijuva reeneráa na ravijáa na ngururu munumuunu.

Ntiribuka uko Efée so

21 Masáare ayo ^yakalooke, Paúli akalamula akiisea adome na Yerusaléemu ko tweera isi
ya Makedonía na Akáaya. Akasea, “^Ndiri fika uko, yoosaakwa ndome na Róoma.”
22 Aho, akavatuma vaambiriryi vaachwe vaviri, Timotéeo na Erásto, valongoole na
Makedonía, yeeye akachaala kiduudi uko Ásia.
23 Mpiindi jiijo, aho Efée so kwajáa kwafumira ntiribuka nkuulu, sa uwo ukiindya wa Njira
ya Yéesu Mweenevyoosi.
24 Haaha aho múujii, kujáa kwatiite muuntu umwi ^asewáa Demetirío. Yeeye ni muchá ani
wa fividabalaíyo fya mpía ajáa, na ifyo fividabalaíyo fijáa fiifwíine na kaaya ya muluungu
waavo wa kiintu kiki ^aséwaa Aritéemi. Na murimo uhu wavareteráa vachá ani vaachwe
kunáálo nkuulu.
25 Demetirío akavajiinga vachá ani viivaachwe na vaantu viingi ^vatúmamaa murimo
^wiifwíine na uwo, maa akavasea, “Arumi, mumányire tapátaa mpía ^jamema maatuku vii
fuma kuri uhu murimo wiiswi.
26 Nookoona kiiteerera mwiise na kwiiyonera mwiise ^vyeene Paúli yoovavalandula
vaantu na ^vyeene voomuruma. Yeeye atúubire luusa vidabalaíyo ^viténgeneshiwaa ni vaantu
si miluungu ya kimáári tuku. Avasóonkire vaantu ^vari foo si aha Efée so vii tuku, baa na isi
joosi ja uko Ásia.
27 Haaha ^vyeene nookoona uhu murimo wiiswi koonwa uri ni kosu vii, na si jeyyo vii tuku,
baa na ihi kaaya ya Aritéemi, muluungu wa kiintu kiki chwiiwa iri mati. Aritéemi, muluungu
^iínamirwaa isi joosi ja Ásia na weeru yoosi, nyemi yaachwe sira iri.”
28 ^Vakateere ayo masáare, vakakalala maatuku vii, maa vakaanda tula isóso voosea,
“Aritéemi wa Vaefée so noo mukúúlu!”
29 Haaho, múuji woosi ukiinula ntiribuka. Vakavakwaata vaantu viviri va Make-
donía ^vayeendan'yáa na Paúli, vala Gáayo na Aristáriko, maa vakavatwaala fuuru haantu
^vabwéeyyiryaa bwiito.
30 Paúli asaakáa doma na uko mwiijiingwii wa vaantu maa kaa, vaantu ^vamuruma Yéesu
vakamukaan'ya.
31 Baa vakúúlu va isi ja Ásia vara ^vajáa vijeengi vya Paúli, vakatuma vaantu na kwaachwe
vamuloombe adiire kiingira aho nyuumbii kuuntu ^vabweeyyiryáa bwiito.
32 Na vaantu ^vajáa viijíingire hara si viiteerwáa tuku, viingi variráa jei, na viingi jira.
Vaantu ^vari foo si vatáangaa baa ni che kivajíingire aho tuku.
33 Vayahúudi vakamwiimya muuntu umwi ^asewáa Alekisáanda mbere ya vara vaantu.
Vaantu vamwi vakamuhweehera kira ^ari luusa. Akiinurirya mukono kuvasea vakirinye
sa asaakáa kiitetera.
34 Maa kaa, ^vakataange Alekisáanda ni Muyahúudi, voosi vakatuuba tula isóso kwa masaa
yaviri voosea, “Aritéemi wa Efée so noo mukúúlu!”
35 Aho, mwaandiki mukuulu wa múuji akavakaan'ya vaantu vareke isóso, akavasea,
“Arumi, nyuunyu vaantu va Efée so, ni ani si ^amányire múuji wa Efée so noo wiimiriraa kaaya
ya Aritéemi mukuulu, na iri iwye ra kidabalaíyo chaachwe ^raawya fuma kurumwii?

* **19:19** ***vitáabu:*** Laanga pícha ya kitáabu cha ndiri Lúka 4:17.

36 Kusiina mɯɯntɯ ˆarɨ daha siita ɨrɨ tɯkɯ. Haaha nyuunyu kirinyi, karɨ mɯbweeyye kɨɨntɯ chochoosi chaangɯ chaangɯ tɯkɯ.
37 Ava vaantɯ ˆmɯvaréetire na aha, sɨ viívire kɨɨntɯ tɯkɯ fuma kaayii ya Aritéemi wiitɯ na sɨ vamɯhíintikɨɨre mɯlɯɯngɯ muki wiitɯ tɯkɯ.
38 Koonɨ Demetiríο na vachá*a*nɨ viivaachwe varɨ na isá*a*re na vaantɯ ava, vatwaali na balásii, amwɨ jimwaarɨ na vakúúlɯ vamwaarɨ, nɨ vakaloongerwe ɯko.
39 Maa kaa, koonɨ mɯrɨ na masá*a*re yoyoosi yɨɨngɨ, yatwaali na balásii ˆng'eene yarumwa nɨ ndairiri ja Kirúumi, yakaloongwe ɯko.
40 ˆVyeene tabwéeyyiirye isikɯ ifaanaa ɨkatɯbweeyya tɯtwaalwe na balásii sa tabwéeyyiirye ntiribɯka nkɯɯlɯ. Koonɨ vatusítakiirye sa ntiribɯka ɨhɨ, tusiina cho kuuyirya tɯkɯ. Ɨhɨ ntiribɯka nɨ ya bweete vii."
41 ˆAkalɯɯse jeyyo, maa akavasea vaantɯ viimyaahe.

20

*Paúli Yoodoma na Makedoní*a *na Ugiríki*

1 Ɨra ntiribɯka ˆɨkasire, Paúli akavaanɨrɨra vaantɯ ˆvamuruma Yéesu, akavaheera mɯtima, maa akavasea, asúukiirye. Aho, akakwaata njira na Makedoní*a*.
2 Akatweera na ɨsɨ ɨyo, na njirii avaheerá*a* vaantɯ ˆvamuruma Yéesu masá*a*re yo bweeyya mɨtima yaavo ɨve na ngururu. Maa re, akafika Ugiríki.
3 Ʉko akiikala myeeri ɨtatɯ. Mpɨɨndɨ ˆasaakáa firɨra na mashúwa adome na Síria, Vayahúudi vakabweeyya nchuungo, sa vamɯbweeyyirye ɯvɨ. Jeyyo, maa akalamɯla kɯhinduka kwa njira ya Makedoní*a*.
4 Mpɨɨndɨ ijo, Paúli ayeendan'yáa na vala Sopatíro mwaana wa Píiro fuma múuji wa Beróoya, Aristáriko na Séekuundo fuma múuji wa Tesaloníike, Gáayo fuma múuji wa Déribe, Timotéeo fuma Lísitra, na Tíkiko na Tirofíimo fuma ɨsɨ ya Ásia.
5 Ava voosi vakalongoola na Turóoa, maa vakɨɨta kootɯwoojera* kɯra.
6 Maa kaa, ngovi ya mɨká*a*te sɨ ˆɨvíkɨrwaa ɯsasɨ ˆɨkalooke, tɯkaambɯka méeli fuma Filíipi na sikɯ isaano ˆjikalooke, tɯkafika Turóoa, aho, tukiikala kwa sikɯ mufungatɨ.

Paúli Yoomɯfɯfɯla Eutíiko

7 Sikɯ ya ncholo ya júma nakyɯɯlwa, tɯjá*a* twalɯmana hamwɨ so bendɯla mɯká*a*te. Paúli akaanda kɯvavariyɯrira vaantɯ fɯɯrɯ nuuchikɯ katɨ, sa ajá*a* aláarɨire ndirɨ kɯlooka lomɯtóondo yaachwe.
8 Na aho gorófii haantɯ ˆtɯjá*a* talúmanɨire, kɯjá*a* kwatɨite vimɯrɨ ˆviri foo.
9 Mɯtavana ɯmwɨ ˆasewá*a* Eutíiko, akiikala chooririi mpɨɨndɨ Paúli ˆalɯɯsɨká*a*, maa akakwaatwa nɨ tɯlo. Sa jeyyo, akanyeyya fúti, maa akawya na ɨsɨ fuma gorófa ya katatɯ. ˆVakakiime, vakɨɨta shaana akwíire.
10 Paúli ne akakiima na ɨsɨ, akamɯlaarɨra ɯra mɯtavana, akamɯɯvatɨra, maa akavasea, "Koofi tɯkɯ, akaarɨ arɨ nkaasɯ!"
11 Aho, Paúli akaambɯka na gorófii, vakabendɯlabendɯla mɯká*a*te, maa vakarya. ˆVakahɯmɯle, akatuuba kɯlɯɯsika novo fɯɯrɯ kɯkeera. ˆKɯkeere, maa akalooka.
12 Vara vaantɯ vakamɯhindula ɯra mɯtavana na kaayii arɨ nkaasɯ, vakatuuriwa mɨtima maatɯkɯ vii.

*Paúli Yoodoma na Milée*to

13 Aho, suusu tɯkaambɯka méeli, tɯkalongoola doma na Asóosi, sa Paúli ajá*a* alámwɨire kɯkerya na mawɯlɯ. Ʉko Asóosi noo kɯɯntɯ ˆtɯjá*a* twiirɯmɨra kɯmɯtweerera.
14 ˆTɯkalɯmane kɯra Asóosi, tɯkaambɯkan'ya méeli fɯɯrɯ múuji wa Mitulée*n*e.
15 Lomɯtóondo yaachwe tɯkakwaata njira, tɯkayeenda na méeli fɯɯrɯ ɨsɨ ya Kíio ˆng'eene ɨjá*a* yarɨingɨrɨrwa nɨ maaji. Sikɯ ya katatɯ tɯkayeenda na méeli fɯɯrɯ ɨsɨ ya Sáamo ˆng'eene ɨjá*a* yarɨingɨrɨrwa nɨ maaji, na sikɯ ya kanɨ tɯkafika múuji wa Miléeto.
16 Mpɨɨndɨ ijo, Paúli ajá*a* alámwɨire atuube lɯyeendo lwaachwe na méeli baa tweera na múujii wa Efé*e*so tɯkɯ, sa adɨire chereva ɯko ɨsɨ ya Ásia.† Asaakáa koonɨ viri dahɨka, afike Yerusaléemu sikɯ ya ngovi ya Pentekóste‡ sɨ ɨnafika.

*Paúli Yoovasea Asúukiirye Vawosi va Efée*so

---

* **20:5** ***kootɯwoojera:*** Aha mɯvai mbuwo Lúka nɨ hamwɨ ajá*a* na Paúli na viivaachwe. † **20:16** Laanga raamá*a*ni ya lɯyeendo lwa katatɯ lwa Paúli ɯko ɨsɨ ya Ásia (18:23–21:17). ‡ **20:16** ***Pentekóste:*** Mɯhákwii wa Kalɨ, Pentekóste nɨ ngovi Vayahúudi ˆvabweeyyáa mpɨɨndɨ ˆvarɨ hɯmɯla kuchwa na ˆvarɨ hɯmɯla seyya viintɯ vyoosi mawundii. Ngovi ɨyo yabweeyyiwáa sikɯ ya makumi yasaano (50) keende Paásika yalooka. Laanga Nkɯmbɯkɨra ya Miiro 16:9-12. Mɯhákwii Mufya, ngovi ya Pentekóste ni ngovi ya sikɯ Mɯtima Mɯɯja ˆɯɯja na kɯrɨ weerɯ na myuujíisa. Sikɯ ɨyo, Mɯtima Mɯɯja na vaantɯ ˆvamuruma Yéesu vaava kɨɨntɯ kɨmwɨ. Laanga 2:2-4.

17 Mpiindi Paúli ^ajáa Miléeto, akatuma vaantu vadome na Eféeso, vakavaanirire vawosi va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu.
18 ^Vakuuje, maa akavasea, “Nyuunyu mumányire ^vyeene niikala na nyuunyu fuma siku ira ya ncholo ^nalwaatya kuulu kwaani aha Ásia.
19 Namutumamira Yéesu Mweenevyoosi kwa uholi woosi na nafumwáa ni miísoori. Nayimirirya uturikiri ura ^wafumáa kwa Vayahúudi.
20 Mumányire si navavisa isáare baa rimwi ^riri na kunáálo kwaanyu tuku. Na kei nijáa niitoola kuvakiindya mbere ja mpuka ja vaantu na nyuumbii jaanyu.
21 Kiintu ^noonekyáa kikomi ni kimwi kwa Vayahúudi na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, voosi vareke uvi waavo vamuvalandukire Muluungu na vamurume Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
22 Haaha teeri, doma niise na Yerusaléemu ja ^vyeene Mutima Muuja yookuunkulusirirya ndome. Na si nootaanga viintu ^viri kuunfumira uko tuku.
23 ^Cheene nootaanga vii niini ni kira ^noolumwa kutu ni Mutima Muuja kira múuji ^mweene nootweera, kuchuungwa munyololwii na uturikiri vimwaari vyookuungoojera.
24 Maa kaa, kuva nkaasu kwaani si kiintu tuku. Kiintu kikuulu kwaani ni kumarikirya murimo ^mweene naheewa ni Yéesu Mweenevyoosi, noo kusea, noonekye kikomi Masáare Maaja ya nduwo ya Muluungu.
25 Niini nalookáa kira haantu noovavariyurira Utemi wa Muluungu. Maa kaa, haaha natáangire, kusiina baa umwi waanyu nyuunyu ^akaanyiine mpula na mulomo kei tuku.
26 Sa jeyyo, ni kuvawyiira niise isiku, kooni umwi waanyu arímiire, sakami yaachwe si iri kuva mweeri yaani tuku.
27 Niini si naneha na si navisa kuvavariyurira vyoosi Muluungu ^asaakáa tuku.
28 Mwiiyimirire nyuunyu veeneevyo, na mwiimirire mpuka yoosi Mutima Muuja ^avaviika nyuunyu muve viimiriri vaavo. Imiriri mpuka ya vaantu ^vamuruma Muluungu. Yeeye avanunuula kwa sakami ya mwaana waachwe.
29 Taanga niise, vakiindya va uloongo vara ^vari ja mbuuji nkari, kuuja vari niini ^ndiri looka. Avo si vari voonera mbavariri vaantu ^vamuruma Yéesu tuku.
30 Na vamwi vaanyu nyuunyu veeneevyo, fumira vari vaantu ^vakaluusire masáare ya uloongo, sa vavabweeyye vaantu ^vamuruma Yéesu varimire na vavatuube voovo.
31 Haaha, mundoolaanga neeja! Noosaaka mundookumbukira kwa myaaka itatu si nareka kuvaluma kutu vii kaa tuku, kira muuntu kwa miísoori uchiku na muusi.
32 Haaha, ni kuviika niise mbere ya wiimiriri wa Muluungu, na wa isáare ra nduwo yaachwe rira ^riri na ngururu yo vajeenga, na ^riri vaheera upaari ^avaviikira nyuunyu hamwi na vara voosi viingi ^vaava vaaja mbere ya Muluungu.
33 Niini si namerirya mati mpía, saháabu, na baa ingo ja muuntu tuku.
34 Nyuunyu veeneevyo mumányire ^vyeene natumama na mikono yaani sa mpate viintu ^nasaakáa na viivaani ^vasaakáa.
35 Na kwa viintu vyoosi nasaakáa kuvalaira tasaakwa tundoofuma irutira ko tumama mirimo sa tundoopata viintu vyo vaambirirya vaantu vara ^vasiina ngururu. Kei tundookumbukira masáare ya Yéesu Mweenevyoosi yara ^aluusa yeeye mweeneevyo, yoosea, ‘Ura ^atóolaa atálariwaa kulookya ura ^ahókeraa.’ ”
36 Paúli ^akahumule kuluusa ayo, maa reeru, akachwaama hamwi na avo vaantu voosi akamuloomba Muluungu.
37 Aho, voosi vakarira maatuku vii ko mukwaatirira no musundira no kiiheera mikono yo kiiteengula na Paúli.
38 Voosi mitima yaavo ikavaluma, sa yara masáare ^ajáa alúusire si vari moona kei vii kaa tuku. Aho, vakamusindikira fuuru méelii.

21

Paúli Yoodoma na Yerusaléemu

1 ^Tukahumule kwiiteengula novo, tukaambuka méeli, maa tukatamanya fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kóosi. Lomutóondo yaachwe ^kukeere, tukayeenda na méeli fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Róodo. Kufuma aho, tukatamanya fuuru múuji wa Patáara.
2 Uko, tukashaana méeli yiingi yoofirira na isi ya Foiníike, maa tukaambuka.
3 ^Tukafike sengerera na isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kúpuro na ^tukaande kiiyona, tukaambalakana na ivaru ra saame fuuru isi ya Síria. Uko tukiima múujii wa Tíiro kuuntu ira méeli ^yakiimyáa miriwa yaachwe.

4 ^Tukavasaakire vaantu ^vamuruma Yéesu, tukiikala kwaavo kwa siku mufungati. Avo
vakaluusika ko longoolwa ni Mutima Muuja. Vakiilomboola, voomusea Paúli adiire tamanya
na Yerusaléemu.
5 Baa jeyyo, siku jo kiikala aho ^jikasire, maa tukakwaata njira. Vaantu voosi ^vamuruma
Yéesu va aho Tíiro, vaantu valume, vaantu vaki na vasinga vakatusindikira fuuru weerwii ya
múuji. Voosi tukachwaama hara mbarimbari ya mayiya, tukamuloomba Muluungu.
6 ^Tukiiteengule, maa tukaambuka méeli, novo vakahinduka na kaayii.
7 Kufuma Tíiro, tukatuuba luyeendo fuuru múuji wa Tolemáai, uko tukavaluumbya
vaaniitu na tukiikala novo kwa siku imwi.
8 Lomutóondo yaachwe, tukiinuka, maa tukayeenda fuuru Kaisaría. Uko, tukiita kiikala
kaayii kwa muvariyuli umwi wa Masáare Maaja ^asewáa Filíipi. Uhu Filíipi, ni umwi wa
vaantu mufungati vara ^vajáa vasaawulwa kura Yerusaléemu vandoolaanga valala.✡
9 Yeeye ajáa atiite vahíínja vani, ^vajáa vanjalu, novo valaaláa na mutwe.
10 Na ^tukiikale aho kwa mpiindi, muláali na mutwe umwi ^asewáa Agáabo akuuja fuma
Yudéea.✡
11 Agáabo akuuja, aho, akatoola mukandala wa Paúli, akiichuunga mikono na mawulu
yaachwe, maa akasea, “Mutima Muuja aséire, ‘Jei noo ^vyeene Vayahúudi va Yerusaléemu
vari muchuunga mweene uhu mukandala na aho, mukwaatya vari kwa vaantu si ^vari
Vayahúudi.’ ”
12 ^Tukateere aya masáare, maa suusu hamwi na viiviiswi va aho Kaisaría,
tukamukalaamya Paúli adiire doma na Yerusaléemu.
13 Maa kaa, Paúli akatusea, “Ni che moobweeyya? Amwi moorira sa moosaaka kuung’una
mutima? Niini si kuchuungwa vii noo nookoofa tuku, baa kooni ni kuulawa uko Yerusaléemu
sa irina ra Yéesu Mweenevyoosi, niini si nookoofa tuku.”
14 ^Tukoone Paúli si yooteera kira ^toomuwyiira, maa tukasea, “Kira Yéesu Mweenevyoosi
^yoosaaka, ikyo kitumamwe.”
15 Aya ^yakalooke, tukatoola miriwa yiiswi, maa tukakwaata njira na Yerusaléemu.
16 Vamwi va vaantu ^vamuruma Yéesu fuma Kaisaría vakatusindikira fuuru kaayii kwa
Munasóoni, kuuntu ^tiitáa kiikala kwa mpiindi. Munasóoni ni muuntu wa Kúpuro ajáa, na ni
umwi wa vaantu ^vamuruma Yéesu va ncholo ajáa.

Paúli Yoomuluumbya Yaakúupu

17 ^Tukafike Yerusaléemu, vaaniitu vakatuteengya na cheeru.
18 Lomutóondo yaachwe, Paúli akadoman’ya na suusu noo muluumbya Yaakúupu, na
vawosi va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa vamwaari.
19 Lumbi ^jikalooke, maa Paúli akaanda vatamanurira kwa isáare rimwi rimwi yoosi
Muluungu ^abweeyya kwa vaantu si ^vari Vayahúudi kwa murimo waachwe.
20 ^Vakateere masáare yoosi, vakamubweeyyirya Muluungu nkongojima, maa vakamusea
Paúli, “Mwanawiitu, wiine ^vyeene Vayahúudi mayana na mayana vamuruma Yéesu. Avo
voosi vatúubaa na ngururu jaavo joosi Miiro.
21 Maa kaa, vateera ^vyeene uvakíindyaa Vayahúudi voosi ^veene viíkalaa isi ja vaantu
si ^vari Vayahúudi, vareke namatira Miiro ya Músa. Vateera ^vyeene ukíindyaa vareke
vatwaala vaana vaavo na kibawii na vareke tuuva ja Kiyahúudi.
22 Haaha jooli turi bweeyya? Na voovo kikomi vatáangire, wuújire.
23 Haaha bweeyya ja ^vyeene tookuwyiira. Aha kwatiite vamaka vani ^veene vamwiilaha
Mweenevyoosi.
24 Saangira novo, na wiijirule hamwi novo. Kei varihire mpía sa vakerwe njwiiri jaavo.
Sa jeyyo, vaantu voosi taanga vari yara masáare ^valúusaa si ya kimáári tuku, na weewe
utúubaa Miiro.
25 Maa kaa, kwa vaantu vara si ^vari Vayahúudi ^veene vamuruma Yéesu, tavaandikira
^vyeene talamula, tukavasea,✡ viikale kuli na kiintu chochoosi ^cheene chatoolwa ntambiko
kwa vidabalaíyo, kunywa sakami, kurya nyama ^jakuvwa tuku na kari vahángutaa tuku.”
26 Lomutóondo yaachwe, Paúli akavasumula vara vamaka, maa akiita kiijirula novo. Aho,
akiingira hara Kaayii Njija ya Iuva, sa akaluuse siku jo kiijirula ^jiri humula mpóryo ng’eene
jiri toolwa sa kira umwi waavo.

Paúli Yookwaatwa

27 Siku mufungati jo kiijirula ^jikasengerere sira, vamwi va Vayahúudi fuma isi ya Ásia,
vakamoona Paúli ari Kaayii Njija. Aho, vakiisoonka mpuka ya vaantu voosi ^vajáa aho, maa
vakamukwaata Paúli.

✡ **21:8** Laanga Mirimo ya Vatumwi 6:1-6. ✡ **21:10** Laanga Mirimo ya Vatumwi 11:27-28. ✡ **21:25** Laanga Mirimo ya Vatumwi 15:20, 29.

28 Vakaanda tula isóso voosea, “Arumi, vantu va Isiraéeli, twaambiri! Uhu noo ura muuntu ˆakíindyaa kira haantu, vantu voosi vandootuchwa mati suusu Viisiraéeli na vandoochwa mati Miiro, baa na ihi Kaaya Njija. Kulookya ayo yoosi, abwéeyyiirye Kaaya Njija ive na njeo ko viingirya Vagiríki na waámii ya Kaaya Njija.”
29 Valuusa jeyyo, sa vajáa vamoona Tirofíimo, muuntu wa Eféeso ˆari hamwi na Paúli múujii Yerusaléemu, maa vakiisea Paúli iíngiire ne na Kaayii Njija.
30 Aho, múuji woosi ukava na ntiribuka, vantu fuma kira haantu vakuuja na waámii ya Kaaya Njija. Vakamukwaata Paúli, vakamurutya na weerwii, maa vakeeka miryaango ya Kaaya Njija changu.
31 Kati ˆvasaakáa kumuulaa, mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo va Kirúumi akapata mulomo, múuji woosi wa Yerusaléemu wavíire na ntiribuka.
32 Hahara ura mukúúlu akavasumula vakúúlu va valwi nkoondo, na valwi nkoondo, vakadoma itíijo na kuri ira mpuka ya vantu. Novo ˆvakamoone ura mukúúlu yookuuja na valwi nkoondo, maa vakareka kumuvaa Paúli.
33 Maa ura mukúúlu akaseesa, akamukwaata Paúli, maa akalairirya achuungwe minyololo iviri. Maa akuurya, “Ni ani uhu? Na ni che abwéeyyiirye?”
34 Hahara vara vantu vakaanda tula isóso. Viingi valuusáa iki viingi kira, sa jeyyo ura mukúúlu akadiira taanga ˆchafumiráa. Aho, akalairirya vamutwaale Paúli na nkambii ya valwi nkoondo.
35 Paúli ˆakafike mwaambukirwii wa ira nkambi, maa vara valwi nkoondo vakamwiinula kitangaritangaari sa ntiribuka ya vantu ni nkúúlu ijáa.
36 Ira mpuka ˆng’eene yamutuubáa, ikatuuba tula isóso yoosea, “Ni uulawe!”

Paúli Yooluusika na Mpuka ya Vantu

37 Mpiindi valukaluka ˆvamwiingiryáa Paúli na aho nkambii ya valukaluka, maa Paúli akamuurya ura mukúúlu, “Eri, ifaanaa nikuwyiire isáare rimwi wuu?” Maa ura mukúúlu akamusea, “Kumba ulúusikaa Kigiríki?
38 Weewe si uri ura Mumísiri ˆareeta ntiribuka, maa akavalongoola vuulai mayana yani (4,000) na isi ya ibaláángwii tuku wuu?”
39 Paúli akavasea, “Niini ndiri Muyahúudi, fuma múuji mukuulu wa Társo ˆuri isi ya Kilikía. Nookuloomba nduusike na ava vaantu.”
40 Ura mukúúlu ˆakamurumire, Paúli hara mwaambukirwii akiinurirya mikono kuvalaira vakirinye. ˆVakakirinye, maa akaluusika novo kwa nduusika ya Kieburanía.

22

Paúli Yoluusika Mbere ya Vayahúudi va Yerusaléemu

1 Aho, maa akavasea, “Vandu vaani, na vala taáta, teereri aya ˆnooluusa aha mbere yaanyu.”
2 ˆVakateere Paúli yooluusika nduusika ya Kieburanía, maa vakakirinya sawu.
Aho, maa Paúli akavasea,
3 “Niini ndiri Muyahúudi. Miitu ni Társo múuji mukuulu wa isi ya Kilikía. Baa jeyyo, nakurira aha Yerusaléemu. Na Gamaliéeli noo aankiindya vyoovyoovyoovyo Miiro ya vala baaba wiitu ˆvaturekera. Namanyikáa na mutima waani kumutumamira Muluungu ja ˆvyeene nyuunyu moobweeyya isiku.
4 Navaturikirya na nuuláa vantu ˆvatuubáa Njira ya Yéesu Mweenevyoosi. Niini navakwaatáa vantu valume na vantu vaki na navachuungáa munyololwii.
5 Aya ˆnooluusa baa mweeneisi mukuulu na Balása Nkuulu ya Vayahúudi daha vari toola ushahíidi kuri niini. Voovo noo vaampeera barúwa jo twaala na kwa Vayahúudi viiviiswi ˆveene viikaláa múujii wa Damésiki, sa nivakwaate vantu vara ˆvamuruma Yéesu. Aho, maa de nivareete na Yerusaléemu sa vaheewe irya raavo.

Paúli Yoluusa ˆVyeene Amuvalandukira Yéesu

6 Mpiindi ˆnijáa njirii noodoma na Damésiki, jijáa ja mpiindi ja mpoloonge na nijáa naséngeriire fika, koonka kiweeru kikuulu fuma kurumwii, kikaamurika kosikosi.
7 Haaho nkawya na isi, maa nkateera sawúti yookuunsea, ‘Saúli, Saúli sa che wookuunturikirya?’
8 Aho, maa nkuurya, ‘Aai uri ani weewe?’ Noyo ikaansea, ‘Niini ndiri Yéesu wa Nasaréeti. Weewe wookuunturikirya.’
9 Viivaani ˆnijáa novo, voona kira kiweeru, maa kaa, ira sawúti si vataanga kira ˆyaluusáa tuku.
10 Aho, maa nkuurya, ‘Jooli ndiri bweeyya Mukúlu?’ Ne Mweenevyoosi akaansea, ‘Inuka, udome na Damésiki, uko ko wyiirwa uri mirimo yoosi ˆnakwiímiriirye neeja.’

11 Na sa viintu kira kiweeru kijáa chadalava munumuunu, nkasiindwa koona, viivaani vakaankwaata mukono, vakaanongoola fuuru Damésiki.
12 Aho, kujáa kwatiite muuntu umwi ˆasewáa Ananía. Uhu Ananía ajáa akwaatya kikomi Miiro yiitu na anyemiwáa ni Vayahúudi vara ˆviikaláa Damésiki.
13 Akuuja noo kuunaanga, akiima heehi na niini, maa akaansea, 'Saúli mwanawiitu, pata ngururu jo koona kei!' Na mpiindi i'ira nkamoona Ananía.
14 Aho, Ananía akaansea, 'Muluungu wa vala baaba wiitu akusáawiire weewe, sa utaange yara ˆyoosaaka, umoone Yésu ura Muwoloki na uteere sawúti yaachwe mweeneevyo.
15 Sa weewe kuva uri ura ˆoona kwa vaantu voosi kwa ayo ˆwoona na ˆuyateera.
16 Haaha che de woowoojera? Inuka, ubatisiwe na uvi waako wooyyiwe kunu wooriruma irina raachwe.'

Paúli Yoolusa ˆVyeene Atumwa kwa Vaantu si ˆVari Vayahúudi
17 Aho, maa nkahinduka na Yerusaléemu. Na mpiindi ˆnamuloombáa Muluungu Kaayii Njija ya Ijuva, maa nkoona njori.
18 Aho njorii, nkamoona Yésu Mweenevyoosi yookuunsea, 'Inuka chaangu fuma aha Yerusaléemu, sa aha si vari ruma vira ˆvyeene wookuunyonekya kwaavo tuku.'
19 Naani nkamusea, 'Ee Mweenevyoosi, voovo vamányire kikomi ˆvyeene nadomáa na masinagóogii noo vakwaata, ˆvyeene navaváa na ˆvyeene navaviikáa minyololwii vara ˆvakuruma.
20 Baa siku ira sakami ya Sitefáani shahíidi waako ˆyiítirwe, niini nijáa mwaari niímire aho, na nijáa naruma kira ˆvatumamáa. Niini nooniimiriráa ingo ja vara ˆvamuulaa.'✡
21 Aho, maa Yéesu Mweenevyoosi akaansea, 'Tamanya! Kutuma niise na kuli, kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi.' "

Paúli Yookiilusa Yeeye ni Murúumi
22 Masáare ayo yoosi ya Paúli, vaantu vajáa vayateerera. Maa kaa, ˆakaluuse aya, vakamukerya ko tula isóso voosea, "Muuntu uhu yoosaakwa arimire aha weerwii! Uhu yoosaakwa akwye!"✡
23 Vakatuuba tula isóso, noo kiikuusirirya irури kunu vooriingirirya nyweénda jaavo mweeri.
24 Aho, ura mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo akalairirya Paúli iingiriwe na nkambii ya valwi nkoondo. Akalairirya uuriiwe ko nuswa na mijeléedi, sa aluuse ni sa che Vayahúudi voomuturira isóso.
25 Maa kaa, kati ˆvamuchuungáa na lukova sa vamunuse, Paúli akamuurya mukúúlu wa valwi nkoondo ˆajáa iímire aho, akamusea, "Eri, Miiro yaruma nyuunyu kumunusa Murúumi* ˆmweene si analamurirwa† wuu?"
26 Ura mukúúlu wa valwi nkoondo ˆakateere jeyyo, maa akatamanya noo muwyiira ura mukúúlu wa vakúúlu, akamusea, "Che iki woosaaka ubweeyye? Uhu muuntu ni Murúumi!"
27 Hara ura mukúúlu wa vakúúlu akatamanya na kuri Paúli, maa akamuurya, "Ngwyiira, weewe uri Murúumi wuu?" Paúli akamusea, "Hii! Niini ndiri Murúumi."
28 Ura mukúúlu wa vakúúlu akamusea, "Niini naava Murúumi ko toola mpía ˆjiri foo munumuunu." Maa kaa, Paúli akamusea, "Niini ndiri Murúumi ko vyaalwa."
29 Hahara vara valukaluka ˆvasaakáa kumuurya ko munusa, vakalooka chaangu, vakamureka Paúli. Ura mukúúlu wa vakúúlu va valukaluka ˆakataange Paúli ni Murúumi, akakwaatwa ni woowa, sa viintu ˆajáa amuchúungire na minyololo.

Paúli Mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi
30 Lomutóondo yaachwe, ura mukúúlu wa valukaluka akalairirya vakúúlu va veeneisi va Ijuva na Balása Nkuulu ya Vayahúudi valumane. Abweeyya jeyyo, sa asaakáa ataange kikomi ni sa che Vayahúudi vamusítakiirye Paúli. Jeyyo, akamuchungula Paúli munyololo, akamureeta, maa akamwiimya mbere ya Balása iyo.

23

Paúli Yoovakera Mafarisáayo na Masadukáayo
1 Aho, Paúli akiituurirya miiso Balása iyo yoosi, maa akavasea, "Vanaviitu, niini fuuru isiku niíkalaa mbere ja Muluungu na mutima waani si waantwáalaa na kiloongii tuku."
2 Ananía mweeneisi mukuulu ˆakateere jeyyo, maa akalairirya vara ˆvajáa heehi na Paúli vamuhapule mulomwii.

✡ **22:20** Laanga Mirimo ya Vatumwi 7:57-60; 8:1. ✡ **22:22** Laanga Mirimo ya Vatumwi 26:21. * **22:25** ***Murúumi:*** Paúli ni Muyahúudi ajáa na kei ni muuntu wa isi ya Rúumi ajáa ko vyaalwa. † **22:25** ***analamurirwa:*** Miiro ya Kirúumi ijáa yaluusa kusiina Murúumi ˆari vawa, nuswa au kuulawa musaláabii tuku, fuuru ta masáare yaachwe yateererwe balásii.

3 Aho, maa Paúli akamusea, “Baa weewe mukweembi uri ja lukaande ˆlwahakwa chokáa, Mululungu kukuvaa ari. Weewe wiíkyiirye aho, sa ulamule ko tuuba Miiro, amwi de weewe wookiikana Miiro ko lairirya hapulwe?”

4 Aho, maa vara vaantu ˆvajáa viímire heehi na Paúli, vakamusea, “Eri, ni mutukira wiise mweeneisi mukuulu wa Mululungu wuu?”

5 Paúli akavasea, “Vanaviitu, si natáangire kooni ni mweeneisi mukuulu tuku. Sa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, ‘Kari ulúusaa mavi kwa mukúúlu wa vaantu vaanyu tuku.’✡”

6 Na Paúli ˆakataange aho Balásii kujáa kwatiite Masadukáayo na Mafarisáayo, maa akaluusika na ngururu yoosea, “Vanaviitu, niini ndiri Mufarisáayo, mwaana wa Mafarisáayo. Naréetirwe na aha Balásii sa niiláangyaa vaantu ˆvaakwya fufuka vari.”

7 Paúli ˆakaluuse jeyyo, maa ntiribuka ikiinuka kati na kati ya Mafarisáayo na Masadukáayo. Aho, maa vakiikera haviri.

8 (Sa Masadukáayo vaséaa kusiina kufufuka tuku, na baa kei si varúmaa kooni mirimu miija na mitima imwaari tuku, maa kaa, Mafarisáayo varúmaa aya yoosi.)

9 Kura kwiiruta ndihi kwa vara vakúúlu kukakonkomala munumuunu na isóso ikuulu. Vamwi va vakiindya va Miiro ˆveene vajáa ni va mpuka ya Mafarisáayo, vakiima, maa vakasiita na ngururu voosea, “Si tookoona uvi wowoosi kuri uhu muuntu tuku! Ifaanaa ikava murimu muuja au mutima walúusikire ne.”

10 Ira nkoondo ikakula, mpaka ura mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo akakwaatwa ni woowa, akiisea ifaanaa vamudumuledumule Paúli. Aho, akalairirya valwi nkoondo viingirire na kati na kati ya Vayahúudi sa vamulamurirye na ngururu, na vamutwaale na nkambii ya valwi nkoondo, novo vakabweeyya jeyyo.

11 Uchiku wa siku iyo, Yéesu Mweenevyoosi akiima heehi ne akamusea, “Iheere mutima! Ja ˆvyeene woonekiirye kikomi cha masáare yaani aha Yerusaléemu, bweeyya uri viivyo baa uko múujii wa Róoma.”

Nchuungo yo Muulaa Paúli

12 ˆKukeere, Vayahúudi vakabweeyya nchuungo, voosi vakiirumira, ko kwiilaha variiwe ni salu, si vari kurya no nywa tuku mpaka haantu ˆvari kuva vamuúlaire Paúli.

13 Na vaantu ˆveene vajáa vabweeyya iyo nchuungo ni makumi yani (40) na kiintu vajáa.

14 Vakadoma na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijuva na kwa vawosi, maa vakasea, “Twiilahíre, si turi kurya no nywa tuku mpaka tuve tamuúlaire Paúli.

15 Haaha nyuunyu na vawosi va Balása Nkuulu ya Vayahúudi muloombi mukúúlu wa vakúúlu amureete Paúli na kuri nyuunyu. Ibweeyyi ja moosaaka taanga neeja masáare yaachwe ˆmumuréetiire na mbere yaanyu. Suusu tiímire neeja kumuulaa baa si anafika aha.”

16 Iyo nchuungo, mwiihwa wa Paúli akava iitéiire, maa akatamanya, akamuwyiira Paúli kura nkambii ya valwi nkoondo.

17 Hahara, Paúli akamwaanirira umwi wa vakúúlu va valwi nkoondo, akamusea, “Mutwaale uhu mutavana na kwa mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo, atiite isáare ˆyoosaaka amululume kutu.”

18 Aho, ura mukúúlu wa valwi nkoondo akamutwaala ura mutavana na kwa mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo, maa akamusea, “Paúli ura ˆari munyololwii, aanyániriire na aanoómbire nimureete uhu mutavana na kwaako, sa atiite isáare ˆyoosaaka akuwyiire.”

19 Ura mukúúlu wa vakúúlu, akamukwaata mukono ura mutavana, maa akatamanya ne na ivarwii, maa akamuurya, “Ni kiintu che ˆwoosaaka wuungwyiire?”

20 Ura mutavana akamusea, “Vayahúudi viirúmiire vakuloombe weewe umutwaale Paúli na mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi lomutóondo sa vookiisaambirirya voosaaka vamuurye neeja masáare yaachwe.

21 Maa kaa, kari uvarumire tuku, sa vamwaari Vayahúudi makumi yani (40) na kiintu ˆvari mugiida njirii. Ava viílahire variiwe ni salu, si vari kurya no nywa tuku mpaka vamuulae Paúli. Haaha viímire neeja vooteerera vii, ni che ˆuri luusa.”

22 Aho, ura mukúúlu wa vakúúlu akamurekera ura mutavana atamanye na akamukaan’ya, yoomusea, “Kari umuwyíiraa muuntu yoyoosi aya masáare ˆwuungwyiíriire tuku.”

Paúli Yootwaalwa na Kaisaría

23 Aho, maa ura mukúúlu wa vakúúlu akavaanirira vakúúlu va valwi nkoondo vaviri akavasea, “Imyi neeja valwi nkoondo magana yaviri (200) vooyeenda na mawulu, valwi nkoondo ˆvaámbukaa faráasi makumi mufungati (70), na viingi magana yaviri (200) ˆvari na machimu. Ava voosi viinuke mpiindi jo kaala ndiri kugirita na múuji wa Kaisaría.

24 Kei, imyi neeja faráasi jiingi sa Paúli, na mumutwaale nkaasu fuuru kwa gávana Felíisi.”

25 Ura mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo akaandika barúwa, yoosea,

✡ **23:5** Laanga Ufumo 22:28.

26 “Felíisi ˆunyémiwaa, gávana wa isi, niini Kilaáudi Lísia, nakulúumbiirye.
27 Uhu muuntu akwaatwa ni Vayahúudi, voovo vajáa vaséngeriire kumuulaa. Maa kaa,
ˆnkataange yeeye ni Murúumi niita noo mulamurirya na valwi nkoondo vaani.
28 Nasaakáa ntaange ni sa che vamusitaakyáa Paúli, sa jeyyo, nkamutwaala na mbere
ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi.
29 Hahara, nkataanga vamutwáarire na balásii sa masáare ya Miiro yaavo. Baa
jeyyo, kujáa kusiina isáare roroosi ˆroobweeyya iime neeja kukwya au baa achuungwe
munyololwii tuku.
30 Haaha nalúmirwe kutu ni muuntu umwi, vamwaari Vayahúudi ˆvaríire nchuungo yo
muulaa, sa jeyyo, nalámwiire chaangu valukaluka vamureete na kwaako. Navaséire vaantu
vaachwe vara ˆvamureeta na balásii vareete masáare yaachwe na kwaako.”
31 Jeyyo, valwi nkoondo vakamusumula Paúli ja ˆvyeene vajáa valáiririiwe, vakamutwaala
uchiku u’ura fuuru múuji wa Antipáatiri.
32 Lomutóondo yaachwe, vara valwi nkoondo ˆvayéendaa na mawulu, vakavarekera vara
valwi nkoondo ˆvajáa vaámbukire faráasi vadoman’ye na Paúli, maa voovo vakahinduka na
nkambii.
33 Vara valukaluka ˆvaámbukaa faráasi ˆvakafike Kaisaría, vakamuheera gávana ira
barúwa baa Paúli vakamukwaatya kwa gávana.
34 ˆAkahumule kusoma ira barúwa, maa akavuurya, “Uhu muuntu ni wa isi che?”
ˆAkataange ni muuntu wa Kilikía,
35 maa akamusea, “Teerera ndiri sáare jaako mpiindi ˆvari kuuja vara ˆvakureeta na
balásii.” Aho, maa akalairirya Paúli aviikwe isi ya ulaangiriryi ijuumbii ra kitemi ra
Heróode.

24

Paúli Mbere ya Felíisi uko Kaisaría

1 Siku isaano ˆjikalooke, Ananía mweeneisi mukuulu, akagiritan’ya na Kaisaría na vawosi
va Vayahúudi na muuntu umwi, mumanyi wa Miiro ˆasewáa Teritúulo. Avo, vakatwaala
kiloongi cha Paúli na kwa gávana.
2 Paúli ˆakaanirirwe, Teritúulo akaanda kumusitaakya Paúli yoosea, “Felíisi ˆunyémiwaa,
ulongooli waako ˆwabooha waámbiriirye twiikale na cheeru na twiikale mwiikalo muuja
kwa siku joosi iji, baa kei, viintu vyoovalanduka kuri isi ihi sa viintu ˆwoónaa mbere.
3 Felíisi ˆubwéeyyiriwaa nkongojima, siku joosi na kira haantu, tayahókeraa aya na duumbi
munumuunu.
4 Niini si noosaaka nikuriingirirye tuku. Nookuloomba kwa uyimiriryi waako uyateerere
aya masáare yiiswi yangai vii.
5 Tamwiine muuntu uhu ni irema ikuulu. Kira isi ˆkuri na Vayahúudi, yeeye noo iinuláa
ntiribuka. Yeeye noo mukúúlu wa díini ya uloongo ya Vanasaréeti.
6 Yeeye asaakáa kwiibweeyya Kaaya Njija ya Ijuva ive na njeo, maa kaa, suusu
tamukwaata chaangu. [Tasaakáa kumulamurira kwa Miiro yiiswi,
7 maa kaa, Lísia mukúúlu wa vakúúlu va valukaluka akuuja noo tuhoka na ngururu.
8 Akavalairirya vara ˆvamusitaakyáa vamureete na kwaako.] Weewe mweeneevyo
kooni umuchúkurumire taanga uri masáare yoosi ˆtoomusitaakya kwaako, ni ya kimáári.”
9 Vayahúudi voosi vakalumiririrya masáare ya Teritúulo voosea, ayo yoosi ni ya kimáári.

Paúli Yookitetera Mbere ya Felíisi

10 Aho, maa gávana Felíisi akamooloota Paúli sa ne aluusike. Aho, Paúli akaanda luusika
yoosea, “Kwiitetera niise kwa mutima mweeru sa taanga niise weewe uri mulamuli wa
vaantu wa isi ihi kwa myaaka ˆiri foo.
11 Weewe mweeneevyo koona uri ni siku ikimi na iviri vii jalóokire keende ˆnaambuka na
Yerusaléemu noo ko mwiinamira Muluungu.
12 Vaantu ava si vaanshaana nookiiruta ndihi na muuntu yoyoosi au noosoonka mpuka
ya vaantu tuku. Ive ni Kaayii Njija, sinagógii, au baa haantu hiingi hohoosi kura múujii tuku.
13 Masáare aya ˆvakitookuunviikira kiloongi si vari daha laira kikomi ni ya kimáári tuku.
14 Baa neembe ni jeyyo, niini narúmire namwiínamiraa Muluungu wa vala baaba na
nasáakiraa Njira ya Yéesu Mweenevyoosi ˆng’eene ava voosea ni ya uloongo. Baa kei,
nayaruma yoosi ˆyari Miirwii na yoosi ˆyaandikwa vitáabwii vya valáali na mutwe.
15 Si ayo vii tuku, kei, niiláangyaa kwa Muluungu ja ˆvyeene vaantu ava viiláangyaa
Muluungu vafufula ari vaantu voosi, vawoloki na si ˆvari vawoloki.
16 Sa jeyyo, namanyika siku joosi nive na mutima si ˆwuuntwáalaa na kiloongii mbere ja
Muluungu na vaantu.

17 Haaha ˆnkiikale kwiingi kwa myaaka ˆiri foo, nahindúka na Yerusaléemu, sa ndeete mpía jo vaambirirya vakiva va isi yaani na ntoole mpóryo kwa Muluungu.
18 Kati vaantu ava ˆvaanshaanáa noobweeyya aya waámii ya Kaaya Njija, nijáa nahúmwiire tumama tuuva yo jirulwa. Na baa si vaanshaana ndiri na mpuka ya vaantu tuku na baa si nabweeyyáa ntiribuka tuku.
19 Baa jeyyo, kwatiite Vayahúudi viingi fuma isi ya Ásia, avo nookoona ngaari vaveere mbere yaako sa valuuse kooni vari na kiloongi na kooni vari na kiintu chochoosi na niini.
20 Au voovo ava ˆvari aha, ni valuuse ni uvi che ˆvoona kuri niini mpiindi ˆnijáa niimiiwé mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi?
21 Ifaanaa ikava voona kwa iki kiintu kimwi ˆnaluusa kwa sawúti nkuulu mbere yaavo noosea, ‘Naréetirwe na aha balásii sa viintu ˆnarúmaa vaantu ˆvaakwya fufulwa vari.’✡”
22 Maa kaa, Felíisi ajáa amányire neeja Njira ya Yéesu Mweenevyoosi, akadiira lamula kiloongi ikyo yoosea, “Lamula ndiri masáare aya mpiindi Lísia mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo ˆari girita na kunu.”
23 Aho, maa akalairirya mukúúlu wa valwi nkoondo amuviike Paúli munyololwii, maa kaa, andoomuheera nkalo, baa vijeengi vyaachwe andoovarekera vamutumamire.

Paúli Mbere ya Felíisi na Durusíila

24 Siku ingai vii ˆjikalooke, Felíisi akuuja na muki waachwe Durusíila. Uhu Durusíila ni Muyahúudi ajáa. Felíisi akatuma vamureete Paúli. Paúli ˆakuuje akaanda vawyiira kumuruma Kirisitu Yéesu.
25 Mpiindi ˆaluusikiráa uwoloki mbere ya Muluungu, kwiiyimirira, na Muluungu luu valamurira ari vaantu siku yo kiimikirirya, Felíisi akoofa, aho, akamusea Paúli, “Haaha doma, kukwaanirira ndiri kei kooni napátire nkalo.”
26 Mpiindi jiijo, Felíisi iiseáa heewa ari mpía ja uhoondo ni Paúli. Sa jeyyo, andoomwaanirira Paúli kweene kweene sa aluusike ne.
27 Myaaka iviri ˆikalooke, Porikío Feésto akakwaata nkalo ya Felíisi. Na Felíisi asaakáa aveerye mitima Vayahúudi, sa jeyyo akamureka Paúli munyololwii.

25

Paúli Mbere ya Feésto

1 Siku itatu ˆjikalooke keende gávana Feésto ˆafika Kaisaría, akaambuka fuuru Yerusaléemu.
2 Mpiindi ˆajáa uko Yerusaléemu, vakúúlu va veeneisi va Iuva na vakúúlu va Vayahúudi, vakadoma na kuuntu ˆajáa sa vakamuwyiire kiloongi cha Paúli.
3 Viiloombereryáa maatuku kwa Feésto ahuungire ivaru raavo voosea, “Tooloomba umuhindule Paúli na Yerusaléemu!” Valuusa jeyyo, sa vajáa varíire nchuungo vamugiide njirii, maa vamuulae.
4 Maa kaa, Feésto akavasea, “Paúli amwaari munyololwii uko Kaisaría, na niini hinduka niise na uko siku ingai vii ˆjookuuja.”
5 Kei akavasea, “Saaka niise ntamanyan’ye na vamwi va vakúúlu vaanyu ndoman’ye novo, vakaluuse kiloongi chaachwe kooni kuri na uvi wowoosi ˆabweeyya.”
6 Feésto akiikala na vaantu avo kwa siku inaani fuuru ikimi, maa de akahinduka na Kaisaría. ˆAkahinduke, lomutóondo yaachwe ˆkukeere, akadoma na balásii, akiikala ichumbii raachwe ro lamurira, maa akalairirya Paúli areetwe na mbere yaachwe.
7 Paúli ˆakafike hara, akavashaana Vayahúudi vara ˆvajáa vagirita fuma Yerusaléemu. Vakamuriingirira, maa vakaanda kumusitaakya masáare maruto ˆyari foo, baa jeyyo vakasiindwa koonekya kimáári chaachwe.
8 Aho, maa Paúli akiiluusira, yoosea, “Niini si nabweeyya kiintu kivi kuri Miiro ya Vayahúudi tuku, kuri Kaaya Njija ya Iuva tuku, baa kuri Kaisáari mutawáala wa Rúumi tuku.”
9 Maa kaa, sa viintu Feésto asaakáa kuveerya mitima Vayahúudi, aho, maa akamuurya Paúli, “Eri, saaka wiise aya masáare nkayadumurire uko Yerusaléemu wuu?”
10 Paúli akamusea, “Aha kuuntu ˆniímire, ni balásii ya Kaisáari, aha noo kuuntu ulamuli waani wa Miiro ˆwoosaakwa utoorerwe. Weewe mweeneevyo kiiyonera wiise, kisiina kiintu ˆnahon’ya kwa Vayahúudi tuku.
11 Sa jeyyo, kooni kikomi natumama uvi ˆmweene inkwya noo kiintu ˆchaantéire, niini si noosiita kukwya tuku. Maa kaa, kooni iki kiloongi chareetwa ni ava Vayahúudi si cha kimáári, kusiina muuntu ˆari na wiimiriri wo kuunkwaata na aankwaatye mikonwii yaavo tuku. Nooloomba iri isáare rikateererwe ni Kaisáari!”

✡ **24:21** Laanga Mirimo ya Vatumwi 23:6.

12 Feésto ˆakahumule kwiilaangya sáare na balása yaachwe, maa akamusea Paúli, “Wakérire rufáa kiloongi chaako kikateererwe ni Kaisáari! Haaha doma uri na kwa Kaisáari!”

Feésto Yooloomba Nyambirirya kwa Mutemi Agirípa

13 Siku ngala ˆjikalooke, mutemi Agiríipa na Beriníike iruumbu raachwe vakuuja na Kaisaría sa jivoonekye nyemi jaavo kwa Feésto.

14 Vakiikala uko Kaisaría kwa siku ˆjiri foo. Siku ijo, Feésto akamuwyiira mutemi kiloongi cha Paúli yoomusea, “Kwatiite muuntu umwi aha ˆarekwa munyololwii ni Felíisi.

15 Na ˆnkadome na Yerusaléemu, vakúúlu va veeneisi va Iuva na vawosi va Vayahúudi vajáa vaangwyiira kiintu ˆchabweeyya vamutwaale Paúli na balásii, na vaanoomba nimulamurire atiite uvi.

16 Maa kaa, niini navasea, suusu Varúumi si takwáatyaa muuntu mikonwii ya vara ˆvamusitaakya tuku, kooni si analumana na vara ˆvamutwaala na balásii, na si anaheewa nkalo yo kiitetere tuku.

17 Haaha avo vakúúlu ˆvakalumane aha, si nachereva tuku. ˆNkafike, lomutóondo yaachwe, nkaanirira valamuli na balásii, maa nkiikala ichuumbii raani ro lamurira. Aho, maa nkalairirya Paúli areetwe.

18 ˆAkareetwe, vara ˆveene vamusitaakyáa, vakaanda mululusira. Baa jeyyo, masáare ˆmeene valuusáa si yajáa mavi ja ˆvyeene niiseáa tuku.

19 Kiintu ˆviirutiráa ndihi, ni sa masáare ya díini yaavo vii, na sa masáare ya muuntu umwi ˆmweene ajáa aakwya irina raachwe noo Yéesu. Uhu muuntu Paúli uumiriryáa indoosea ni mooyo ari.

20 Niini nasova njira yo yatuubirira sa ntaange kooni aya masáare ni ya kimáári. Sa jeyyo, niini namuurya Paúli kooni ari ruma kudoma na Yerusaléemu sa akalamurirwe uko.

21 Maa kaa, Paúli ˆakaloombe rufáa achaale munyololwii kuwoojera kiloongi chaachwe kikateererwe ni Kaisáari mutemi mukuulu, nijáa nalairirya alaangiririwe aho munyololwii, fuuru mpate njira yo mutwaala na kwa Kaisáari.”

22 Aho, maa Agiríipa akamusea Feésto, “Noosaaka nimuteere uhu muuntu.” Feésto akamusea, “Kumuteerera uri lomutóondo!”

Paúli Mbere ya Agiríipa

23 Lomutóondo yaachwe, Agiríipa na Beriníike vakuuja na nkongojima. Vakiingira na balásii yo lumanira hamwi na vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo na vakúúlu va múuji. Aho, maa Feésto akalairirya Paúli areetwe na aho balásii.

24 Paúli ˆakafike, maa Feésto akasea, “Agiríipa mutemi, na vaantu voosi ˆmwiijíingire aha, uhu muuntu ˆmoomoona aha, Vayahúudi voosi vamusitaakya kuri niini uko Yerusaléemu na aha Kaisaría. Vatuláa isóso voosea, ‘Muuntu uhu si ari wo va mooyo tuku!’

25 Maa kaa, niini si noona uvi wowoosi wo mubweeyya iime neeja kuulawa tuku. Maa kaa, yeeye aanoomba akalamurirwe kiloongi chaachwe ni Kaisáari mutemi mukuulu. Noo ˆchooreka nalamula atwaalwe na Róoma.

26 Kikomi, niini nsiina isáare kuri yeeye ˆndiri mwaandikira mutemi wiitu mukuulu tuku. Noo ˆchooreka namuréetire na aha mbere yaanyu, na mbere yaako mutemi Agiríipa, sa suusu ˆturi humula kumuurya, turya ndiri isáare ro kaandika.

27 Nabwéeyyiirye jeyyo, sa si viri kiingira miryuungwii kumutwaala muuntu na kwa Kaisáari baa kwaandika kiintu ˆasitaakiwa tuku.”

26

Paúli Yookiitetera Mbere ya Agiríipa

1 Aho, maa Agiríipa akamusea Paúli, “Nakurékiire wiiluusire masáare yaako.” Aho, Paúli akiinurirya mukono waachwe, maa akaanda kiitetera, yoosea,

2 “Ee mutemi Agiríipa, nookiiyona natalariwa sa viintu ˆniímire mbere yaako kiitetera sa masáare yoosi Vayahúudi ˆvaansítaakyaa.

3 Niitéiire jei, sa weewe umányire vyabooha tuuva ja Vayahúudi na viintu vyoosi ˆvibwéeyyaa vandookiiruta ndihi. Sa jeyyo, nooloomba uyimirirye kuunteerera.

4 Vayahúudi voosi vamányire ˆvyeene narerwa fuma usinga waani. Vamányire kwaandira aho ncholo ˆvyeene niikaláa na vaantu va isi yaani uko Yerusaléemu.

5 Vaamányire kwa myaaka ˆiri foo, na kooni vooruma, voovo veeneevyo toola vari ushahíidi ˆvyeene niíkalaa ja Mufarisáayo, nootuuba viviraviviira tuuva ja díini yiitu.

6 Ati, iki noo ˆchabwéeyyiirye nkiima aha, sa ndamurirwe, sa niiláangyaa kwiichuunga kwa Muluungu ˆaluusa kwa vala baaba wiitu.

7 Kulaha uko, noo kura kwiiláangiwaa ni nkolo ikimi na iviri ja miitu. Na noo ˆchooreka vamwiínamiraa Muluungu ko manyika uchiku na muusi. Ee mutemi, ni sa kwiilaangya uko noo Vayahúudi vaansítakiriirye!
8 Ni sa che nyuunyu mookoona Muluungu si ari daha fufula vaantu tuku?
9 Kikomi, niini mweeneevyo noonáa nasaakwa mbweeyye kira kiintu sa nkiikane irina ra Yéesu wa Nasaréeti.
10 Aya masáare noo ˆmeene nabweeyyáa uko Yerusaléemu. Niini navachuungáa munyololwii vaantu va Muluungu kwa wiimiriri wa vakúúlu va veeneisi va Ijuva. Vara viingi ˆvakalamurirwe kukwya, niini naváa mbare kuruma ulamuli uwo.
11 ˆKari foo nadomáa na masinagóogii nkalairirya vaturikiriwe, sa vamuhiintikire Yéesu. Nijáa navakalarira maatuku vii, sa jeyyo nadomáa baa na míiji ˆiri kuli sa nkavaturikirye.

Paúli Yooluusa ˆVyeene Amuruma Yéesu
12 Siku imwi ˆnadomáa noo vaturikirya vaantu uko múujii wa Daméesiki, nijáa nahíiwe wiimiriri na ulairiri fuma kwa vakúúlu va veeneisi va Iuva.
13 Ee mutemi, mpiindi ˆnijáa njirii, koonka nkoona kiweeru ˆchadalavadalaava kulookya cha mwaasu fuma kurumwii. Ikyo kiweeru kikaamurika niini baa viivaani ˆveene nayeendan'yáa novo.
14 Voosi tukawya na isi. Niini nkateera sawúti yookuunyanirira kwa nduusika yaani ya Kieburanía, yoosea, 'Saúli! Saúli! Sa che wookuunturikirya? Wookiitamikya bweete vii ja ndákwii yoovaa vivalo duuri ya muríisi waachwe.'
15 Maa nkuurya noosea, 'Aai, uri ani weewe?' Ne akaansea, 'Niini ndiri Yéesu. Weewe wookuunturikirya.
16 Baa neembe ni jeyyo, haaha inuka, wiime na majeo yaako! Nakufúmiire sa nikuviike weewe uve mutumami waani na ura ˆoona aya masáare ˆwiíne isiku na yara ˆndiri koonekya.
17 Kukulamurirya neende fuma mikonwii ya Vayahúudi viivaako na fuma mikonwii ya vaantu si ˆvari Vayahúudi. Na ni kukutuma niise kwa avo vaantu si ˆvari Vayahúudi.
18 Kavatuunukule miiso yaavo, vareke tuuba kilwiirya, vatuube kiweeru. Vareke tuuba Irimu, vamutuube Muluungu. Kwa njira iyo, Muluungu sea ari uvi waavo wasírire na kuva vari hamwi na vara ˆvaava vaaja mbere ya Muluungu kwa njira yo kuunduma niini.'

Paúli Yooluusa ~~U~~variyuli Waachwe
19 Ee mutemi Agiríipa, sa jeyyo si nareka kwiituuba iyo njori ˆng'eene nijáa naheewa fuma kurumwii tuku.
20 Niini naanda kuvavariyurira vaantu va Daméesiki vareke uvi waavo, vamuvalandukire Muluungu, na vandoobweeyya viintu ˆvyoónekyaa kikomi vaválandwiire mitima yaavo. Masáare yaayo, nayavariyula Yerusaléemu na isi yoosi ya Yudéea na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi.
21 Aya noo yabweeyya, Vayahúudi vakaankwaata ˆvakaanshaane uko waámii wa Kaaya Njija ya Iuva na vasaakáa kuunjulaa.
22 Maa kaa, Muluungu aanyambirirya fuuru isiku. Aya noo yambwéeyyiirye niime mbere ya vawosi na mbere ya vaantu kutoola ushahíidi. Nsiina masáare yiingi ˆndúusaa tuku, ni yayara ˆmeene valáali na mutwe na Músa valuusa fumira yari.
23 Na avo voosi valuusa, Masía turikiriwa ari, na kuva ari wa ncholo kufufuka fuma inkwyii, sa avawyiire vaantu kiweeru cha Muluungu, Vayahúudi na vaantu si ˆvari Vayahúudi."

Paúli Yooloomba Agiríipa Arume
24 Mpiindi Paúli ˆiiteteráa jei, maa Feésto akaluusika na sawúti nkuulu yoosea, "Paúli mutwe waako wafirira! Kusoma munumuunu kwabweeyya uve na kisari!"
25 Maa kaa, Paúli akasea, "Ee aai Feésto! Niini si ndiri musari tuku. Aya masáare ˆnooluusa ni ya kimáári na ni luusa niise na tooti jaani ˆjiri nkaasu.
26 Kikomi mutemi amányire neeja masáare aya sa yafumira kiweerwii, na kusiina ˆramulooka tuku. Noo ˆchooreka nooluusa ko kiitema.
27 Mutemi Agiríipa, eri, warúmaa valáali na mutwe wuu? Namányire wavarúmaa."
28 Aho, maa Agiríipa akamusea Paúli, "Eri, wookiisea kuumbweeyya uri nive Mukirisitu chaangu vii jei?"
29 Maa Paúli akamusea, "Noomuloomba Muluungu, ive chaangu, au ive kwa mpiindi nkuulu, weewe na ava vaantu voosi ˆvoonkuuteerera isiku, muve ja niini, maa kaa, bila yo chuungwa minyololo."
30 Paúli ˆakaluuse jeyyo, maa mutemi Agiríipa hamwi na gávana Feésto na Beriníike, na vaantu voosi ˆveene vajáa viíkyiire novo aho, vakiima.

31 ^Vakalooke, maa vakiiwyiira voosea, “Uhu muuntu si abweeyya isáare roroosi ^roomubweeyya iime neeja kuulawa au achuungwe tuku.”
32 Aho, maa re Agiríipa akamusea Feésto, “Ngaari uhu muuntu si aari analoomba isáare raachwe rikateererwe ni Kaisáari, ni aari wo rekera vii.”

27

Paúli Yootwaalwa na Múuji wa Róoma

1 ^Vakalamule doma turi na isi ya Itália ko kwaambuka méeli, maa vakamuviika Paúli na vaantu viingi ^vajáa munyololwii mikonwii ya mukúulu wa valwi nkoondo umwi ^asewáa Juliáasi. Uhu, Juliáasi ni wa mpuka ya valwi nkoondo va Kaisáari Agústo mutemi mukuulu ajáa.
2 Aho, tukaambuka* méeli fuma múuji wa Adiramitío, ^ng’eene yadomáa na míijii ^iri mbarimbari ya mayiya ya isi ya Ásia. Mpiindi ^twiinukáa aho, ni hamwi tujáa na Aristáriko muuntu ^amuruma Yéesu, Mumakedonía fuma múuji wa Tesaloníike.
3 Lomutóondo yaachwe ^kukeere, tukafika múujii wa Sidóoni ^uri mbarimbari ya mayiya. Aho, Juliáasi akamubweeyyirya wuuja Paúli ko murekera adome noo valuumbya vijeengi vyaachwe sa vamwaambirirye viintu ^asaakáa.
4 Fuma aho, tukakwaata njira na méeli yiiswi. Na sa viintu ihúmbuuto ratukitiráa tukakwaatira na utúruko wa isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kúpuro sa twiikitirirye iro ihúmbuuto.
5 Tukafirira mayiya ko tweera na ivarwii ra isi ya Kilikía na Pamufilía, aho, tukafika múujii wa Míira ^uri isi ya Líkia.
6 Aho, mukúulu wa valwi nkoondo akashaana méeli fuma múuji wa Alekisándiria, ^yoodoma na Itália, maa akatwaambukya aho méelii.
7 Kwa siku ^jiri foo tukayeenda na méeli kwa uturikiri mpoli mpoli fuuru tukasengerera múuji wa Níido. Na sa viintu kujáa na ihúmbuuto ^rootukitira tudiire doma ja ^vyeene tatamanyáa, maa tukakwaata na nyungure ya isi ^yariingirirwa ni maaji ya Kiréete, tukatweera heehi na múuji wa Salimóoni.
8 Tukalooka ko turikira kunu tookiiyambalakana Kiréete mpaka tukafika kuuntu ^kuséwaa Bandáari ^Yabooha, heehi na múujii wa Laséa.
9 Tatuuba luyeendo kwa siku ^jiri foo, na luyeendo lujáa lwaviiha maatuku vii. Ngovi yo kiirekya kurya ikava yalókire. Jeyyo, Paúli akavakalamya valongooli va méeli yoovasea,
10 “Arumi, nookoona ulu luyeendo lwiiswi reeta luri marema na máari ^jiri foo rimira jiri. Ihi méeli na miriwa yaachwe sirira iri mayiyii. Si jeyyo vii tuku, baa nkaasu jiiswi rimira jiri.”
11 Maa kaa, ura mukúulu wa valwi nkoondo kiri vyo muteerera Paúli, yeeye akateerera masáare ya mulongooli wa méeli na mweeneméeli.
12 Na sa viintu iyo bandáari si ijáa yabooha so kiikala mpiindi ja mpeho, vaantu ^vari foo vakalamula twiinuke aho, sa viiseáa fika turi Foiníike, na twiikale uko mpiindi ja mpeho. Foiníike ni bandáari ^iri isi ya Kiréete ijáa, na ijáa yalaanga ivaru ra saame kumweéri na utúruko kumweéri.

Ihúmbuuto Mayiyii

13 Mpeho ya kifwiiriri ^ikaande fwiira fuma ivaru ra saame, vakiisea kiimikirirya vari miryuungu yaavo. Aho, vakakuula náanga, maa vakakwaata njira na mbarimbari ya isi ^yariingirirwa ni maaji ya Kiréete.
14 Kamusaambo kiduudi vii keende ^tukalooke, maa rikuuja ihúmbuuto ^radalavadalaava ^raséwaa Ihúmbuuto ra Útúruko Ituumba fuma Kiréete, rikawuva.
15 Iro ihúmbuuto rikavaa luvaru lwa méeli, aho, tukasiindwa ni rira ihúmbuuto, tukiirekera, maa tukatwaalwa na kati na kati ya mayiya.
16 ^Tukafike nyungure ya isi nduudi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kaúuda, tukava twakítiririiwe kiduudi rira ihúmbuuto ni iyo isi. Aho, tukadaha chungula mashúwa yo honerya vaantu kwa uturikiri.
17 Vatumami va méeli ^vakahumule kwiirutirira ira mashúwa, vakiiyingirya na méelii. Aho, vakariingirirya ndihi na itakwii ra méeli, maa vakiichuunga méeli neeja sa idiire wunika. Vabweeyya jeyyo sa voofáa kutwaalwa na isaárii ra mbarimbari ya Síriti, vakaburukirya náanga sa méeli iyeende mpoli mpoli, maa vakarekera méeli ikundulwe ni iro ihúmbuuto.
18 Ihúmbuuto rikavaa méeli munumuunu, sa jeyyo, lomutóondo yaachwe ^kukeere, maa vatumami va méeli vakaanda fweitira miriwa na luujii.

* **27:2** ***tukaambuka:*** Aha muvai mbuwo Lúka ni hamwi ajáa na Paúli na viivaachwe.

19 Siku ya katatu, maa vakaanda fweita saama ja méelii na mayiyii kwa mikono yaavo veeneevyo.
20 Siku ˆjiri foo jikalooka baa koona mwaasu na nyényeeri tuku. Rira ihúmbuuto ˆradalava rijáa rakonkomala kuwuva munumuunu, maa re kwiilaangya kwiiswi hona turi, kukasira vuu.
21 Na vaantu ˆvakiikale siku ˆjiri foo baa kurya tuku, Paúli akiima katikati yaavo, maa akavasea, “Arumi, vijáa muunteerere mpiindi ˆtujáa Kiréete. Ngaari usaambu uhu na mukube uhu muunéhire.
22 Haaha noovaloomba mufafye mitima yaanyu, sa kusiina muuntu baa umwi ˆari taaha nkaasu yaachwe tuku. Ni méeli vii noo iri nyimira.
23 Niini ndiri muuntu wa Muluungu na ndiri mutumami waachwe. Uchiku wa isiku, murimu waachwe muuja waanfúmiire,
24 na waanséire jei, ‘Paúli koofa tuku, weewe ni mpaka wiime mbere ya Kaisáari. Laanga! Muluungu kwa uwoloki waachwe, akuhíire weewe nkaasu ya vaantu voosi ˆuri novo méelii.’
25 Haaha arumi itemi, sa Muluungu nimwiiláangyaa tumama ari yara ˆmeene aangwyiiriiré.
26 Maa kaa, ni mpaka tufweitirwe kaisi kaduudi ˆkariingirirwa ni maaji vii.”

Paúli na Viivaachwe Voohoniwa Mayiyii

27 Uchiku wa siku ya ikimi na ine (14) ˆukafike, tujáa tukaari toofiindwa ni rira ihúmbuuto kunu na kura haantu ha mayiya ya Adiriáati. Kati na kati ya uchiku uwo, vatumami va méeli vakiisea vaséngeriire fika isi imwi.
28 Sa jeyyo, vakakiimya ludihi luujii sa vataange ulíihi wa maaji, vakashaana ni míita makumi yani (40). ˆVakaseese na mbere kiduudi, vakashaana míita makumi yatatu (30).
29 Aho, vakaanda koofa vookiisea méeli ifaanaa ihamire mwaalaliwye, sa jeyyo, vakafweitira náanga ine na nyuma ya méeli. Maa vakaanda loomba kweere chaangu.
30 Vatumami va méeli vasaakáa tiija fuma méelii, aho, vakakiimya ira mashúwa luujii kunu vookiibweeyya ja voosaaka fweitira náanga na ivaru ra mbere ya méeli.
31 Aho, maa Paúli akamusea mukúúlu wa valwi nkoondo na valwi nkoondo ˆvari isi yaachwe, “Koon ava vatumami va méeli si vachíhiire na suusu aha méelii, nyuunyu si muri hona tuku.”
32 Reeru, valwi nkoondo vakakera ndihi ˆng’eene jijáa jachuunga ira mashúwa, maa vakiireka iwyiire na luujii isumulwe ni maaji.
33 ˆKukasengerere kweera, Paúli avakalaamyáa voosi varye chákurya, kunu yoosea, “Isiku mufíkiirye siku ikimi na ine (14) nti ˆmoolololokera vii baa kei si munaarya chochoosi tuku.
34 Haaha kalaami murye chákurya, sa ikyo noo kiri valamurirya. Kusiina baa umwi waanyu ˆari taaha lujwíiri lwaachwe tuku.”
35 Paúli ˆakahumule luusa ayo, akatoola mukáate, akamuduumba Muluungu mbere ya vaantu voosi, akabendulabendula, maa akaanda kurya.
36 Aho, voosi vakiiheera mutima, maa vakaanda kurya.
37 Na vaantu voosi tujáa aho méelii, ni magana yaviri, makumi mufungati na vasasatu (276).
38 Voosi ˆvakarye no kiikuta, vakafweita miriwa ya ngáano na luujii, sa méeli yaangahe.

Méeli Yoowunika

39 ˆKukeere, vatumami va méeli vakoona isi, maa kaa, si viitaangáa ira isi tuku. Kei, vakoona haantu maaji ya mayiya ˆyiingira ˆhari ni isaáre. Vakalamula koon viri dahika viitwaale méeli na aho.
40 Aho, vakakera ndihi ja náanga, maa vakajireka mayiyii. Vakachungula ndihi ya usukáani wo wolorera méeli, maa vakachuunga lweénda ncholwii ya ngururyo ya mbere, sa mpeho yiikundule méeli na mbarimbari ya mayiya.
41 Maa kaa, méeli ˆikaseese kiduudi vii, mpula ya méeli ikakita na ngururu isaárii, maa ikiibokera aho. Nyuma ya méeli ikava yoovawa ni mapúunta ya maaji mpaka méeli ikaanda wunika.
42 Aho, vara valwi nkoondo vakalamula vavuulae vara vaantu voosi ˆvachuungwa, sa vakitire muuntu yoyoosi kooyerera, maa atiije.
43 Maa kaa, ura mukúúlu wa valwi nkoondo si asaakáa Paúli uulawe tuku, sa jeyyo, akavakaan’ya vara valwi nkoondo vareke bweeyya jeyyo. Aho, akalairirya, vara ˆvamányire kooyerera, viifweitire na luujii sa vafirire na nyambuko.
44 Na vara ˆveene si vamányire kooyerera, vatoole mbáwo, vamwi mabéendu ya méeli sa vooyerere novyo. Jeyyo, noo ˆvyeene tafirira voosi nkaasu fuuru nyambuko.

28

Njoka Yookiifarimbirirya Mukonwii wa Paúli

1 ^Tukafike turi nkaasu nyambuko, tukataanga ira isi ^yariingirirwa ni maaji ni Malíta iséwaa.
2 Vaantu va iyo isi vakatuteengya vyabooha munumuunu baa neembe si vajáa vatumányire. Vakatukorerya mooto, maa vakatusea toote, sa mbula yaváa na kujáa kwatiite mpeho.
3 Paúli akiita noo sasawuta inkwi, maa akajivikira mootwii. Koonka, njoka ^idíimwiirwe ni irutira, ikamukoma, maa ikiifarimbirirya mukonwii wa Paúli.
4 Vaantu va iyo isi ^vakoone njoka iníng'inire mukonwii wa Paúli, maa vakiiwyiira, "Si viri reka tuku, uhu muuntu ni muulai, baa neembe ahónire uko mayiyii, mululungu wiitu uhu ^tamukémeraa Úwoloki, si arúmire ave nkaasu tuku."
5 Maa kaa, Paúli akiikonkomera ira njoka na mootwii, yeeye baa kuva kiintu chochoosi tuku.
6 Vara vaantu vakatuuba woojera asuuwe, au awye no kwya chaangu. ^Vakoone mpiindi joodoma baa kuva kiintu chochoosi tuku, maa vakavarindula miirirkano yaavo vakaanda sea Paúli ni umwi wa milunguu yaavo.

Paúli Yoomuhorya Taáta Waala Mukúúlu wa Malíta

7 Heehi na hara haantu vaantu ^vajáa vatukóreriirye mooto, kujáa kwatiite mawunda ya muuntu umwi ^asewáa Púbulio. Uhu noo mukúúlu wa iyo isi ^yariingirirwa ni maaji ajáa. Akatuteengya vyabooha na kwaachwe, tukiikala kwa siku itatu.
8 Mpiindi jiijo, taáta waala Púbulio ni nchiirii ajáa na ajáa alwíire ndwáala yo fwaaha sakami. Aho, Paúli akiingira na haantu mulwíiri ^ajáa. Akamuloombera kwa Mululungu ko muvikira mikono mweeri yaachwe, maa akahola.
9 Ayo ^yakafumire, aho, valwíiri ^vari foo va ira isi vuujáa na vahoriwáa.
10 Vaantu va ira isi, vakatunyemya munumuunu. Na mpiindi ^takwaatáa njira na méeli, vakatwaambirirya kwaambukya na méelii viintu vira ^tasaakáa.

Paúli Yoofika Múujii wa Róoma

11 Myeeri itatu ikava yalóokire. Tukakwaata njira fuma iyo isi, na méeli ^ng'eene ijáa aho kuwoojera mpiindi ja mpeho jilooke. Ihi méeli ni ya múujii wa Alekisándiria ijáa na ijáa yatiite sanáamu ja vidabalaíyo maása.
12 Mpiindi ^jikalooke, tukafika múuji wa Sirakúusa, aho, tukiikala siku itatu.
13 Fuma aho, tukariingirira fuuru múuji wa Réjio. Siku ^itúubiriire, mpeho ya saame ikaanda fwiira, na siku ya kaviri tukafika múuji wa Puteóoli.
14 Aho, tukavashaana vaaniitu, na vakatuteengya na vakatukalaamya twiikale novo kwa siku mufungati. Jeyyo, tukatuuba na njira yiiswi na lwa kuulu fuuru múuji wa Róoma.
15 Na vaaniitu va Róoma ^vakateere tumwaari njirii tootamanya na kwaavo, maa vakuuja noo tusingirirya. Vamwi vakatuwoojera Isóokwii ra Apíio na viingi vakatuwoojera haantu ^haséwaa Nyuumba Itatu ja Vayeni. Paúli ^akavoone, akamuduumba Mululungu, maa akiiheera mutima.
16 ^Tukiingire múujii wa Róoma, Paúli akarekerwa indookiikala yeemweene na mulwi nkoondo umwi wo mulaangirirya.

Paúli Múujii wa Róoma

17 Siku itatu ^jikalooke, Paúli akavaaniriira vakúúlu va Vayahúudi va uko. ^Vakiijiinge, maa akavasea, "Vanduu vaani, kusiina muuntu wa lukolo lwiitu ^namubweeyyirya uvi wowoosi tuku. Baa kusiina tuuva ja vala baaba wiitu ^nawuna tuku. Baa neembe ni jeyyo, vakúúlu va Vayahúudi vaankwaata uko Yerusaléemu, maa vakaambiika mikonwii ya Varúumi.
18 Na avo Varúumi ^vakachukurume masáare yaani neeja, vasaakáa kuundekera sa si voona uvi wowoosi ^nabweeyya wo lamurirwa nuulawe tuku.
19 Maa kaa, Vayahúudi ^vakasiite ndiire rekerwa, nkava nadoomereriiwe nkere rufáa na kunu kwa Kaisáari, sa masáare yaani yateererwe ni Kaisáari. Baa neembe ni jeyyo, nsiina isáare roroosi kwa vaantu va isi yiitu tuku.
20 Navaániriire na aha isiku, sa nivoone na nduusike na nyuunyu. Niini nachuungwa na ihi minyololo, sa kura kwiilaangya kwa Viisiraéeli."
21 Aho, maa vara vakúúlu va Vayahúudi vakamusea Paúli, "Suusu tusiina barúwa yoyoosi ^tahokera fuma Yudéea ^ng'eene yaluusa masáare yaako tuku, baa kei, kusiina munduu wiitu baa umwi vii ^uuja na aha noo tuwyiira masáare yaako au baa uvi waako tuku.
22 Maa kaa, suusu toowoojera tuteere ^cheene weewe wookiiririkana, sa ihi njira ^ng'eene wookiituuba, tamányire yalúuswaa vyaviiha kira haantu."

Paúli Yookiindya Múujii wa Róoma

23 Aho, vakiirumira na Paúli siku yo lumana. Siku iyo, Vayahúudi ˆvari foo vakiijiinga haantu Paúli ˆiikaláa nachuuri fuuru nakyuulwa. Paúli akatuuba koonekya kikomi Utemi wa Muluungu. Akavaheemba ko tweera Miiro ya Músa na masáare ya valáali na mutwe, vamurume Yéesu.
24 Vamwi vaavo vakaruma yara ˆmeene Paúli aluusáa, maa kaa, viingi vakasiita kuyaruma.
25 Jeyyo, vakahitana kiiteerwa voovo kwa voovo sa masáare ˆmeene Paúli ajáa alúusire. Aho, vakiimyaaha. De valooke, Paúli akavasea, "Mutima Muuja aluusa kikomi mpiindi ˆavawyiiráa vala taáta waanyu ko tweera muláali na mutwe waachwe Isáaya,
26 'Tamanya na kwa vaantu ava, uvasee jei,
"Kuteerera, teerera muri, maa kaa, si muri kwaatya vii kaa tuku,
koona, koona muri, maa kaa, si muri taanga vii kaa tuku.
27 Sa mitima ya vaantu ava yafafa,
matu yaavo yadunga,
miiso yaavo vakunikiriira,
sa vandoosiindwa koona,
matu yaavo yadiire kundooteera,
na mitima yaavo idiire kundootaanga,
sa vadiire kuunvalandukira niini nivalamurirye."✡'

28 Haaha taangi! Masáare aya ya ulamuriri wa Muluungu, yatwaalwa na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi, novo yahokera vari."
[
29 ˆAkahumule luusa ayo masáare, maa vara Vayahúudi vakalooka, kunu vookiiruta ndihi munumuunu.]
30 Paúli akiikala kwa myaaka iviri nyuumbii yaachwe ˆng'eene ajáa apaanga. Na vaantu voosi ˆveene vuujáa na kwaachwe avateengyáa.
31 Kwa myaaka iyo iviri, Paúli akatuuba variyula masáare ya Utemi wa Muluungu, na akatuuba kuvakiindya masáare ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, ko kiitema, baa umwi wo mukitirirya tuku.

✡ **28:27** Laanga Isáaya 6:9-10.

Baráwa ya Paúli kwa Varúumi Mulongooryo

Baráwa ihi kwa Varúumi, yaandikwa ni mutumwi Paúli mpiindi ˆajáa akaari fika múuji wa Róoma. Sa jeyyo, Paúli aandika baráwa ihi kuvakiindya vaantu ˆvamuruma Yéesu va múuji wa Róoma, vara ˆvajáa Vayahúudi na vara si ˆvajáa Vayahúudi (1:16). Paúli aandika baráwa ihi, kwa vaantu voosi va weeru sa voone uwoloki ni kwa Muluungu ufúmaa ko muruma Yéesu Kirisitu (1:17). Ihi baráwa, Paúli iiyandika mpiindi ˆajáa múujii wa Koríinto, kati ya myaaka ya 55-58 keende Kirisitu ˆavyaalwa.

Barúwii ihi, Paúli akiindya masáare ya ulamuriri vaantu ˆvatúryaa ko tweera kwa Yéesu Kirisitu vii. Kiintu kikuulu ˆaluusa, ni ˆvyeene vaantu vari, noo kusea, voosi vatumama uvi na vakeehekerwa ni ukiimani wa nkongojima ya Muluungu (3:23). Aluusa musáala wa uvi uhu ni inkwya, maa kaa, kilungulungu cha Muluungu ni nkaasu ya siku ˆjisiina uhero ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu (6:23). Kei aluusa, kusiina ˆari luusa irya kwa vara ˆvakundikaniwa na Kirisitu Yéesu tuku (8:1). Jeyyo, kuri mwiikalo wiitu, Paúli atulairirya tureke tuuba masáare ya ihi weeru, kiri vyoova jeyyo, tuvalandulwe miryuungu yiitu ko tuuba miryuungu ya Muluungu (12:1-2). Sa ulamuriri uhu ˆtatúryaa kuri Yéesu Kirisitu, watubwéeyyaa twiikale mwiikalo wo mweerya mutima Muluungu (12:1–15:33).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Mulongooryo, vaantu voosi si vawoloki tuku *1:1-3:20*
Uwoloki na kulamuririwa kwatóorekaa ko muruma Kirisitu *3:21-5:21*
Mwiikalo mufya ko kundikaniwa na Kirisitu *6:1-8:39*
Muryuungu wa Muluungu kwa Viisiraéeli *9:1-11:36*
ˆVyeene vaantu ˆvamuruma Yéesu vasaakwa viikale *12:1-15:13*
Ukiindya wo kiimikirirya na lumbi *15:14-16:27*

Lumbi

1 Baráwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli mutumwi wa KirisituYéesu. Niini naanirirwa, nive mutumwi na nakerwa sa nvariyule Masáare Maaja ya Muluungu.✡
2 Muluungu ajáa alaha aya Masáare Maaja aho kali Masáarii ˆYari Mpeho, ko tweera valáali na mutwe vaachwe.
3 Masáare aya Maaja, yaluusikira Mwaana wa Muluungu, yeeye kiri wuuntu afuma lukolwii lwa mutemi Daúdi.
4 Yeeye asaawulwa kuva Mwaana wa Muluungu, ˆakafufulwe kufuma kwa ˆvaakwya kwa ngururu ja Mutima Muuja. Yéesu Kirisitu noo Mweenevyoosi wiitu.
5 Ko tweera kwa Yéesu na sa irina raachwe, Muluungu atuheera nduwo na murimo wa utumi, so vaanirira vaantu va isi joosi vave matu ko muruma Muluungu.
6 Nyuunyu ni vamwi va vaantu avo, mwaanirirwa sa muve vaantu va Yéesu Kirisitu.
7 Kwa vanaviitu muri uko múuji wa Róoma, nyuunyu ˆmweendwa ni Muluungu na ˆmwaanirirwa muve vaantu vaachwe. Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu, na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu.

Mpiima ya Paúli yo Kooluumbya Múuji wa Róoma

8 Cha ncholo, noomuduumba Muluungu kwa njira ya Yéesu Kirisitu sa nyuunyu voosi, sa kumuruma kwaanyu Yéesu, kooteereka kuri weeru yoosi.
9 Muluungu ˆnimwiinamiraa kwa mutima waani woosi ko variyula Masáare Maaja ya Mwaana waachwe, yeeye amányire ˆvyeene navakúmbukiraa
10 siku joosi mpiindi ˆnoomuloomba. Haaha kukiimikirirya, noomuloomba Muluungu kooni viri dahika, kwa kusaaka kwaachwe, aampeere nkalo yo kuuja na kwaanyu.
11 Sa kikomi ndiri na mpiima maatuku vii yo voona, sa nivagavire wuuya wa mutimii sa mwiime neeja.
12 Noo kusea twiiheere mitima, kuruma kwaanyu kwaampeere niini mutima, na kuruma kwaani kuvaheere nyuunyu mutima.
13 Vanaviitu noosaaka mutaange, niimya neeja kuuja na meenyu ˆkamema maatuku vii, maa kaa, nakitirwa fuuru haaha. Noosaaka ntumame kuri nyuunyu, sa nturye ndiiwa ja ˆvyeene naturya kwa vaantu viingi si ˆvari Vayahúudi.
14 Natiite noongwa yo variyula masáare kwa vaantu voosi, ˆvari mweeri na ˆvari isi, kwa vaantu ˆvasoma na si ˆvasoma.

✡ **1:1** Laanga Mirimo ya Vatumwi 9:15; Vagalatía 1:1, 15.

15 Ɨkɨ noo ˆchooreka ndɨrɨ na mpɨima maatʉkʉ vii yo variyʉla Masáare Maaja kwa nyuunyu ˆmʉrɨ múujii wa Róoma.

Ngururu ya Masáare Maaja

16 Niinɨ sɨ noóniwaa soni nɨ ayo Masáare Maaja tʉkʉ, sa nɨ ngururu ya Mʉlʉʉngʉ ˆilámuriryaa vaantʉ voosi vara ˆviirúmaa, kwa Vayahúudi ta, de na kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi.

17 Masáare Maaja yatuwyɨ́raa ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ atʉbwéeyyaa tʉve vawoloki miiswii yaachwe kwa njɨra yo ruma. Vaantʉ vavíjaa vawoloki ko ruma vii, ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, “Mʉʉntʉ ˆavalwa nɨ mʉwoloki nɨ Mʉlʉʉngʉ, kʉva arɨ nkaasʉ kwa kuruma kwaachwe.”✡

Nkalari ya Mʉlʉʉngʉ Kʉrɨ Ʉvɨ

18 Nkalari ya Mʉlʉʉngʉ yiiváriywiire fuma kurumwii, kwa vaantʉ ˆviíkalaa mwiikalo sɨ ˆutúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa na kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ vawoloki vara ˆvakítiraa kɨmáárɨ kwa njɨra yo sova ʉwoloki waavo.

19 Sa kɨra kɨintʉ ˆchoodaha taangɨkana cha Mʉlʉʉngʉ, nɨ kɨweerwii kɨrɨ kʉrɨ voovo, sa Mʉlʉʉngʉ akivíikire kɨweerwii kʉrɨ voovo.

20 Sa keende kʉʉmbwa kwa weerʉ, ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ arɨ nɨ kɨweerwii viri baa neembe vaantʉ sɨ voomoona. Ivyo viintʉ ˆʉʉmba vyoónekyaa ˆvyeene ʉlʉʉngʉ waachwe ʉrɨ, na atɨite lʉviro ˆlusiina ʉhero. Ɨkɨ noo ˆchooreka, vaantʉ vasiina cho lʉʉsa vaseyye ʉvɨ waavo wo dɨira mʉtaanga Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.

21 Voovo baa neembe vajáa vamʉtaanga Mʉlʉʉngʉ, sɨ vamʉbweeyyirya nkongojima tʉkʉ ja yeeye noo Mʉlʉʉngʉ, baa kei, sɨ vamʉdʉʉmba tʉkʉ. Kɨrɨ vyoova jeyyo, voovo miiririkano yaavo ɨjáa nɨ mɨtʉhʉ na mɨtɨma yaavo yaava na kɨkoókoyo.

22 Voovo viívaa kɨpeembe vatɨite tooti, kʉmbaarɨ nɨ vakoókoyo.

23 Mʉlʉʉngʉ sɨ akwíjaa tʉkʉ. Maa kaa, voovo vaásakan'yaa nkongojima yaachwe na vidabalaíyo ˆviifwíine mʉʉntʉ ʉhʉ ˆakwíjaa, ˆviifwíine ndee, nchúwo au viintʉ ˆvitámbaalaa ɨsɨ.

24 Jeyyo, Mʉlʉʉngʉ avareka sa vatuube ʉláku wa kosu ja mɨtɨma yaavo na vandookiitʉmama voovo kwa voovo viintʉ vya soni mivirii yaavo.

25 Voovo vavalandʉla kɨmáárɨ cha Mʉlʉʉngʉ kʉva ʉloongo. Kei, viínamɨraa no vitʉmamɨra viúumbe ˆvyʉʉmbwa kɨrɨ vyo mwiinamɨra no mʉtʉmamɨra Mʉʉmba mweeneevyo. Na yeeye adúʉmbwaa kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero! Kɨkomi.

26 Sa jeyyo, Mʉlʉʉngʉ avareka vatuube ʉláku waavo wa soni. Baa vaantʉ vaki vavalandʉla mɨrɨmo ya ˆvyeene mɨvɨrɨ yaavo yʉʉmbwa, vareka laala na valʉme, vandookiilala voovo kwa voovo.

27 Viivyo, vaantʉ valʉme vareka mɨrɨmo ya ˆvyeene mɨvɨrɨ yaavo yʉʉmbwa, vakakorera ʉláku na vaantʉ valʉme viivaavo. Vaantʉ valʉme vandookiitʉmama voovo kwa voovo viintʉ vya soni, na sa ʉwo ʉvɨ, vaturya kʉlaírwa chiirʉ mwiikalwii waavo ja ˆvyeene Miiro yalʉʉsa sa kʉrɨmɨra kwaavo.

28 Sa viintʉ ava vaantʉ ˆvasiita kʉmʉtaanga Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ ne avareka vatuube mɨryʉʉngʉ yaavo mɨvɨ, sa vatʉmame viintʉ sɨ ˆvyasaakwa vitʉmamwe.

29 Voovo vamema kɨra kʉsova ʉwoloki, ʉvɨ, kʉdɨira kwiikinkima, kuviihya mʉtɨma, kɨvɨna, wʉʉlai, wiitóoli, ʉkwaata, mɨryʉʉngʉ mɨvɨ na kʉlʉʉsa vaantʉ.

30 Kei vaantʉ ava vamema kʉtʉkɨra, vamʉsʉʉla Mʉlʉʉngʉ, varɨ heno, vatɨite ukudamu, vatɨite kwiivaa kɨpeembe, voovo vaváangaa ʉvɨ mufya, na sɨ vavanyémyaa vavyɨrɨ vaavo tʉkʉ.

31 Ava vaantʉ nɨ vakoókoyo, wawúnaa kʉlaha kwaavo, vaviihya ɨnda na vasiina mbavariri tʉkʉ.

32 Vamányire ʉlairiri wa ʉwoloki wa Mʉlʉʉngʉ, noo kʉsea vaantʉ ˆvatúmamaa mavɨ ja aya, ʉlairiri walʉʉsa vakwye. Baa jeyyo, voovo vatúubaa tʉmama ayo, na kei vavarúmɨraa vara ˆvayatúmamaa.

2

Kʉlamʉla kwa Mʉlʉʉngʉ

1 Haaha weewe mwiiwaanɨ, weewe usiina cho lʉʉsa sa ʉseyye ʉvɨ waako tʉkʉ, weewe ˆmweene ʉlúʉsaa irya kwa vɨingɨ. Koonɨ woolʉʉsa irya kwa mwiiwaako, taanga nɨ kiilʉʉsɨra wiise irya weemweene. Sa baa weewe ˆulúʉsaa irya kwa vɨingɨ, ʉbwéeyyaa ʉvɨ wʉʉwo.

2 Suusu tamányire kʉlʉʉsa irya kwa Mʉlʉʉngʉ nɨ kwa kɨkomi kwa vaantʉ ˆvatúmamaa ʉvɨ.

3 Haaha weewe ˆmweene woolʉʉsa irya kwa vɨingɨ, na kʉnʉ weewe wootʉmama viivyo, wookiisea neha ʉrɨ kʉlʉʉsa irya kwa Mʉlʉʉngʉ wʉʉ?

✡ **1:17** Laanga Habakúuki 2:4.

4 Baku ni kuchwa wiise mati usúngaati wa wuuja waachwe, kutuurya mutima na uwoojeri waachwe wuu? Si umányire wuuja uwo wa Muluungu wakulongoola weewe uvalanduke fuma uvii tuku wuu?
5 Maa kaa, sa ukudamu waako na kusiita kuvalandula mutima waako, wookiijiingira nkalari ya Muluungu siku ira ulamu wa uwoloki wa Muluungu ˆiri variyulwa.
6 Mpiindi iyo, Muluungu muriha ari kira muuntu kwa ˆvyeene atumama.✡
7 Muluungu vaheera ari nkaasu vara ˆvatúubaa tumama maaja kwa uyimiriryi, sa vasáakiraa nyemi na nkongojima fuma kwa Muluungu na nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
8 Maa kaa, vaantu vara ˆviiláangaa voovo vii, vara ˆvasíitaa kimáári na ˆvatúubaa mwiikalo wo sova uwoloki, kindayirirwa vari ni imalo na nkalari ya Muluungu.
9 Vaantu voosi ˆvatúmamaa uvi kuchoona vari chiiru na turya vari uturikiri,✡ va ncholo ni Vayahúudi de vaantu si ˆvari Vayahúudi.
10 Maa kaa, Muluungu vaheera ari nkongojima, nyemi na mwiikalo muuja vaantu voosi vara ˆvatúmamaa viija, ta Vayahúudi de vaantu viingi si ˆvari Vayahúudi.
11 Sa Muluungu si asínanalaa muuntu yoyoosi tuku.
12 Vaantu voosi vara ˆvahón'yaa weerwii ya Miiro, rimira vari baa neembe vari weerwii ya Miiro. Na vaantu voosi vara ˆvatúmamaa uvi na kunu vari isi ya Miiro, heewa vari irya ni iyo Miiro.
13 Sa si vaantu vara ˆvatéeraa Miiro noo ˆvari vawoloki miiswii ya Muluungu tuku, maa kaa, ni vara ˆvatúubaa Miiro noo ˆvari valwa ni vawoloki.
14 Vaantu si ˆvari Vayahúudi koони vatúmamire vira ˆvyeene Miiro yaluusa, baa neembe iyo Miiro ˆmyeene Músa aheewa si viimányire, voovo voónekyaa vatúubaa miiro fuma mitimii yaavo.
15 Nteendo jaavo joónekyaa Miiro ya Muluungu yaandikwa mitimii yaavo. Kei, mitima yaavo ˆyiísiman'yaa mavi na maaja, yoónekyaa jeyyo. Baa miiririkano yaavo ˆyiirútaa ndihi, mpiindi jiingi yavatwáalaa na kiloongii na mpiindi jiingi yavíjaa mwiitumbairiryo waavo.
16 Na ja aya Masáare Maaja ˆmeene nookaarya yaluusa, mpiindi ja ulamu Muluungu valamurira ari vaantu miiririkano yaavo ya kimbiso kwa njira ya KirisituYéesu.

Vayahúudi na Miiro

17 Haaha sa viintu weewe wookiiyanirira Muyahúudi, weewe wiiláangyaa Miiro na wiívaa kipeembe uri wa Muluungu.
18 Weewe umányire ˆcheene Muluungu yoosaaka na urúmire kira ˆkiri cha uwoloki sa ukiindiwa Miiro yaachwe.
19 Ati nyuunyu mwiimányire muri mwiitumbairiryo kwa vahoku, na kiweeru kwa vaantu vara ˆvarimira kilwiiryii.✡
20 Kei, ati uri mukiindya wa vakoókoyo na vasinga vaduudi, sa kuri iyo Miiro wiiséaa utiite umanyi wa kimáári na kikomi.
21 Haaha weewe ˆmweene ukíindyaa viingi, sa che si wookiikiindya weemweene? Weewe ˆukíindyaa kwa vaantu viingi vareke kwiiva, sa che weewe wookiiva?
22 Weewe ˆwaséaa "Kari uyéendaa na muki wa muuntu tuku," sa che weewe wooyeenda na muki wa muuntu? Weewe ˆwaséaa wasuula vidabalaíyo, sa che weewe wookiiva viintu fuma nyuumbii ja miluungu ya vidabalaíyo?
23 Eri, weewe ˆwiiváiraa kipeembe Miiro, eri, si wookoona wamuchwíjaa mati Muluungu ko wuna Miiro tuku wuu?
24 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, "Nyuunyu Vayahúudi moobweeyya irina ra Muluungu rihiintikirwe ni vaantu si ˆvari Vayahúudi."✡
25 Kutwaalwa kwaako kibawii kuva kwiise na kunáálo koони wootuuba Miiro. Koони woowuna Miiro, wavíjaa ja muuntu si ˆatwaalwa na kibawii.
26 Koони muuntu si ˆatwaalwa na kibawii atúmamire uwoloki ura Miiro ˆyasaaka, Muluungu muvala ari ja ˆatwaalwa na kibawii.
27 Vaantu vara si ˆvatwaalwa na kibawii, maa kaa, ˆvatúubaa Miiro, luusa vari irya kuri nyuunyu Vayahúudi ˆmwatwaalwa na kibawii. Ni luusa niise jeyyo, sa baa neembe nyuunyu mwatwaalwa na kibawii na muri na Miiro, mwiiwúnaa iyo Miiro.
28 Noo kusea, si kira muuntu ˆoónekanaa ni Muyahúudi weerwii, ni Muyahúudi wa kikomi tuku, na kutwaalwa na kibawii si kiintu cha muvirii vii tuku.
29 Tuku! Muyahúudi wa kikomi ni muuntu ˆari matu kwa Muluungu mutimii waachwe. Na kutwaalwa na kibawii kwa kikomi, ni kutwaalwa kibawii kwa mutima, kura ˆkubwéeyyiwaa ni Mutima Muuja na si ko tuuba Miiro tuku. Muuntu ja uwo turya iise nyemi fuma kwa Muluungu na si kwa vaantu tuku.

✡ **2:6** Laanga Sabúuri 62:12; Mpíri 24:12. ✡ **2:9** Laanga 2 Vatesaloníike 1:6. ✡ **2:19** Laanga Isáaya 42:6-7; 49:6; 60:3. ✡ **2:24** Laanga Isáaya 52:5; Esekiéeli 36:20, 22.

3

Ʉwoloki wa Mʉlʉʉngʉ

1 Haaha, nɨ kʉnáálo che kwatɨɨte kʉva Mʉyahúudi? Bakʉ kʉnáálo che kwatɨɨte kʉtwaalwa
na kɨbawii?
2 Kwa kɨra njɨra kwatɨɨte kʉnáálo! Cha ncholo, Mʉlʉʉngʉ ajáa avakwaatya Vayahúudi
masáare yaachwe.
3 Kɨkomi vamwɨ vaavo sɨ varuma tʉkʉ. Che tʉrɨ lʉʉsa? Haaha sa ʉko kʉdɨira kwaavo
kuruma, valandʉla kʉrɨ kwiilaangiwa kwa Mʉlʉʉngʉ wʉʉ?
4 Aka tʉkʉ! Mʉlʉʉngʉ nɨ wo kiilaangiwa sikʉ joosi baa neembe kɨra mʉʉntʉ nɨ mʉloongo.
Ja ^vyeene Masáare ^Yarɨ Mpeho yalʉʉsa,
“Ee Mʉlʉʉngʉ mpɨɨndɨ ^woolʉʉsɨka, weewe ʉtaangɨkane kwa vaantʉ ʉrɨ wa kɨkomi,
kei kati ^woolamʉrɨrwa weewe usiinde.”✡
5 Maa kaa, koonɨ kʉsova ʉwoloki kwiitʉ koónekyaa ʉwoloki wa Mʉlʉʉngʉ, che tʉrɨ lʉʉsa
de? Eri, tʉsee, koonɨ Mʉlʉʉngʉ yootʉlaɨra chiirʉ sa kʉsova ʉwoloki kwiitʉ, yeeye sɨ arɨ
mʉwoloki tʉkʉ wʉʉ? Nɨɨnɨ Paúli nooltʉʉsɨka aha ja kɨrɨ mʉʉntʉ vii.
6 Aka tʉkʉ! Ngaarɨ viri jeyyo, joolɨ viri dahɨka Mʉlʉʉngʉ kʉlamʉrɨra weerʉ?
7 Kei vɨɨngɨ ifaanaa vasee, “Koonɨ ʉloongo waanɨ wookoongererya kɨmáárɨ cha Mʉlʉʉngʉ
na no mʉretera nkongojima yaachwe mʉnʉmʉʉnʉ, sa che nɨɨnɨ nooheewa irya ja mʉvɨ?”
8 Ivyo nɨ ja kʉsea, “Hendi tʉtʉmame ʉvɨ sa wʉʉja wʉʉje.” Jeyyo, noo ^vyeene vaantʉ vɨɨngɨ
vootʉlongowererya, atɨ suusu takíindyaa jeyyo. Avo, heewa varɨ irya ^vyeene vyasaakwa.

Kusiina Mʉʉntʉ ^Arɨ Mʉwoloki Tʉkʉ

9 Haaha che tʉrɨ sea? Eri, suusu Vayahúudi nɨ vaaja kʉlookya vaantʉ vɨɨngɨ wʉʉ? Baa
kiduudi vii tʉkʉ. Sa tahʉ́mwɨɨre laɨra Vayahúudi, na vaantʉ voosi sɨ ^varɨ Vayahúudi, nɨ ɨsɨ ya
ʉvɨ varɨ.
10 Ja ^vyeene Masáare ^Yarɨ Mpeho yasea,
“Kusiina mʉʉntʉ ^arɨ mʉwoloki tʉkʉ, baa ʉmwɨ vii tʉkʉ.
11 Kusiina mʉʉntʉ ^arɨ na mɨryʉʉngʉ tʉkʉ,
kusiina mʉʉntʉ ^amʉsáakɨraa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
12 Vaantʉ voosi vamʉreka Mʉlʉʉngʉ,
na voovo sɨ kɨintʉ tʉkʉ miiswii yaachwe,
kusiina ^atʉ́mamaa ʉwoloki tʉkʉ,
baa ʉmwɨ vii tʉkʉ.✡
13 Malaka yaavo nɨ ja mbɨrííra ^jiri mwaarya,
ndimi jaavo jamema ʉloongo,
ʉkeenke wa mɨlomo yaavo wakúusaa kɨnyéruumbe cha nyororoda.✡
14 Mɨlomo yaavo yamema njumo na ʉsʉʉngʉ.✡
15 Majeo yaavo yaangʉha noo kiita sakami.
16 Imalo na uturikiri vyoónekanaa kɨra haantʉ ^varɨ doma.
17 Njɨra ya mwiikalo mʉʉja sɨ vɨɨmányire tʉkʉ.✡
18 Voovo vasiina matu kwa Mʉlʉʉngʉ vii tʉkʉ.”✡

19 Haaha suusu tamányire kɨra kɨintʉ Miiro ^yalʉʉsa nɨ sa vaantʉ ^varɨ ɨsɨ ya ɨyo Miiro, na
ɨyo Miiro yavɨɨkwa sa vaantʉ voosi vasove kɨintʉ cho huurirya, na weerʉ yoosi ɨlamʉrɨrwe
nɨ Mʉlʉʉngʉ.
20 Sa kusiina mʉʉntʉ ^aválwaa nɨ mʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ so tuuba ^vyeene Miiro
yasea tʉkʉ. Miiro kɨintʉ ^ɨbwéeyyaa nɨ koonekya mʉʉntʉ nɨ atʉ́mamaa ʉvɨ vii.

Ʉwoloki ^Wʉʉjaa kwa Nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ko Muruma Yéesu

21 Maa kaa, haaha Mʉlʉʉngʉ oónekɨirye njɨra yo turya ʉwoloki baa tuuba kɨra Miiro
^yalʉʉsa tʉkʉ. Noyo Miiro na valáali na mʉtwe valʉʉsa kɨintʉ ɨkɨ.
22 Kumuruma YéesuKirisitʉ noo kʉbwéeyyaa Mʉlʉʉngʉ avarume vaantʉ nɨ vawoloki.
Mʉlʉʉngʉ abwéeyyaa jei kwa vaantʉ voosi ^vamurúmaa. Yeeye sɨ asínanalaa baa ʉmwɨ tʉkʉ,
23 sa vaantʉ voosi vatʉmama ʉvɨ na vakeehekerwa kukiimana kwa nkongojima ya
Mʉlʉʉngʉ.
24 Maa kaa, vaválwaa nɨ vawoloki bweete kwa nduwo ya Mʉlʉʉngʉ kwa njɨra ya ununuuli
^ʉrɨ kʉrɨ kʉkʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu.✡
25 Mʉlʉʉngʉ amʉtoola Yéesu Kirisitʉ ave mpóryo, sa vaantʉ ^varɨ ruma Yéesu,
vakʉndɨkaniwe na Mʉlʉʉngʉ ko tweera sakami ya Yéesu. Abweeyya jeyyo, sa oonekye

---

✡ **3:4** Laanga Sabúuri 51:4. ✡ **3:12** Laanga Sabúuri 14:1-3; 53:1-3; Mʉvariyuli 7:20. ✡ **3:13** Laanga Sabúuri 5:9; 140:3. ✡ **3:14** Laanga Sabúuri 10:7. ✡ **3:17** Laanga Isáaya 59:7-8. ✡ **3:18** Laanga Sabúuri 36:1. ✡ **3:24** Laanga Vaeféeso 1:7; Vakolosáai 1:14.

ʉwoloki waachwe. Sa aho kali, Mʉluʉngʉ ajáa ayimirirya baa kʉʉkwaatya ʉvi wa vaantʉ tʉkʉ.
26 Abweeyya jei, sa oonekye ʉwoloki waachwe mpiindi iji. Kei oonekye ni mʉwoloki na
yeeye noo avaválaa vaantʉ ˆvamurúmaa Yéesu ni vawoloki.
27 Haaha suusu vaantʉ kwiivaa tʉri vipeembe wʉʉ? Tʉkʉ! Kwa miiro irikwi? Sa ati
takwáatyaa Miiro wʉʉ? Tʉkʉ! Maa kaa, sa viintʉ ˆtamuruma Yéesu.
28 Sa Mʉluʉngʉ amʉválaa mʉʉntʉ ni mʉwoloki kwa kumuruma Yéesu, na si ko tuuba
mirimo ya Miiro tʉkʉ.
29 Au bakʉ Mʉluʉngʉ ni Mʉluʉngʉ wa Vayahúudi vii wʉʉ? Eri, yeeye si ari Mʉluʉngʉ
wa vaantʉ si ˆvari Vayahúudi tʉkʉ wʉʉ? Hii, yeeye ni Mʉluʉngʉ wa vaantʉ baa si ˆvari
Vayahúudi.
30 Mʉluʉngʉ ni ʉmwi vii, yeeye avaválaa vaantʉ ˆvatwaalwa na kibawii vave vawoloki
kwa njira yo muruma Yéesu, na vaantʉ si ˆvatwaalwa na kibawii kwa njira yiiyo yo muruma
Yéesu.
31 Eri, haaha ni kwiisiita tiise Miiro kwa njira ihi yo muruma Yéesu wʉʉ? Aka tʉkʉ! Kiri
vyoova jeyyo ni kwiikiimikirirya tiise Miiro.

4

*Aburahá*amu *Avalwa ni Mʉwoloki ko Ruma vii*

1 Ha che tʉri lʉʉsa kʉri Aburahá́amu baaba wiitʉ kiwʉʉntʉ? Yeeye jooli ataanga masáare
aya yo va mʉwoloki mbere ya Mʉluʉngʉ?
2 Koon Aburahá́amu avalwa ni mʉwoloki mbere ya Mʉluʉngʉ kwa mirimo ˆyabooha,
Aburahá́amu ajáa atiite kiintʉ cho kiivaira kipeembe, maa kaa, mbere ya Mʉluʉngʉ, tʉkʉ.
3 Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Aburahá́amu akamuruma Mʉluʉngʉ, sa jeyyo, Mʉluʉngʉ
akamʉvala Aburahá́amu ni mʉwoloki.”✡
4 Haaha, mʉʉntʉ ˆatúmamaa mʉrimo, mʉsáala waachwe si kilʉngʉlʉngʉ tʉkʉ, ni noongwa
yaachwe ˆasaakwa aheewe.
5 Maa kaa, mʉʉntʉ si ˆatúmamaa mʉrimo tʉkʉ, sa avalwe ni mʉwoloki ni Mʉluʉngʉ, kiri
vyoova jeyyo, amurúmaa Mʉluʉngʉ, kuruma kwaachwe Mʉluʉngʉ, kwaválwaa ni ʉwoloki.
Mʉluʉngʉ avaválaa vavi ni vawoloki.
6 Mʉtemi Daúdi alʉʉsa masáare ayo mpiindi ˆalʉʉsikiráa ntálarya ˆari noyo mʉʉntʉ ʉra
Mʉluʉngʉ ˆamʉvala ni mʉwoloki baa kʉlaanga mirimo yaachwe tʉkʉ.
7 “Vatalariwa vara ˆvasewa ni Mʉluʉngʉ,
nteendo jaavo ja kuwuna miiro jasírire,
vara ʉvi waavo ˆwahonolwa vʉʉ.
8 Atalariwa mʉʉntʉ ʉra,
IJʉVA si ˆaválaa vii kaa tʉkʉ ʉvi waachwe.”✡

9 Eri, ihi ntálarya ni kwa vaantʉ ˆvatwaalwa na kibawii, noo kʉsea, Vayahúudi vii wʉʉ?
Bakʉ kei, baa ni ya vaantʉ vara si ˆvatwaalwa na kibawii, noo kʉsea vara si ˆvari Vayahúudi
wʉʉ? Talúusire Aburahá́amu amuruma Mʉluʉngʉ ne Mʉluʉngʉ akamʉvala Aburahá́amu ni
mʉwoloki.✡
10 Eri, ni mpiindi che Aburahá́amu ˆavalwa ni mʉwoloki? Ni de atwaalwe na kibawii bakʉ
ˆakatwaalwe na kibawii? Ni de atwaalwe kibawii na si ˆakatwaalwe kibawii tʉkʉ.
11 Aheewa isháara yo twaalwa na kibawii, ja mʉtooso wa ʉwoloki ˆajáa nowo sa kuruma
kwaachwe ˆkweene ajáa noko de baa atwaalwe na kibawii. Kwa njira iyo, Aburahá́amu
abweeyyiwa ni taáta wa vaantʉ voosi vara ˆvamurúmaa Mʉluʉngʉ, baa vara si ˆvatwaalwa
na kibawii, sa baa voovo vavalwe ni vawoloki.
12 Kei, yeeye ni taáta wa vara ˆvatwaalwa na kibawii, avo si vatwaalwa vii na kibawii tʉkʉ,
maa kaa, vatúubaa njira ya kuruma Mʉluʉngʉ ira ˆng’eene Aburahá́amu taáta wiitʉ ajáa noyo
de atwaalwe na kibawii.
13 Kwiichuunga kwa Mʉluʉngʉ, Aburahá́amu na mbyaala yaachwe hokera vari weerʉ,✡
Aburahá́amu si aheewa sa atuuba Miiro tʉkʉ, maa kaa, ko tweera ʉwoloki ˆwʉ́jaa kwa
kumuruma kwaachwe Mʉluʉngʉ.
14 Koon ni vara ˆvatúubaa Miiro noo ˆvari kʉva vahokeri va weerʉ, kumuruma Mʉluʉngʉ
si kiintʉ tʉkʉ, na kwiichuunga kwa Mʉluʉngʉ ni kiintʉ kisiina,
15 sa Miiro yaréetaa imalo ra Mʉluʉngʉ. Maa kaa, koon Miiro isiina, noko kwiiwuna
kusiina tʉkʉ.

✡ **4:3** Laanga Ncholo 15:6. ✡ **4:8** Laanga Sabúuri 32:1-2. ✡ **4:9** Laanga Ncholo 15:6. ✡ **4:13** Laanga Ncholo 22:17-18.

16 Sa jeyyo, ʉko kwiichuunga kʉújaa ko ruma, sa ɨve nɨ kwa nduwo, na ɨtoolwe kɨkomi kwa mbyaala yoosi ya Aburaháamu. Kei ɨtoolwe sɨ kwa vara ˆvatúubaa Miiro vii tʉkʉ, kɨrɨ vyoova jeyyo, ɨve kwa voosi vara ˆvarɨ na kuruma ja kwa Aburaháamu. Yeeye Aburaháamu nɨ baaba wiitʉ wa mʉtima wa suusu voosi.

17 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Nakʉvɨɨka ʉve taáta wa ɨsɨ ˆjiri foo.”✡ Yeeye nɨ taáta wiitʉ miiswii ya Mʉlʉʉngʉ. Aburaháamu amuruma yeeye Mʉlʉʉngʉ avahéeraa vaantʉ ˆvaakwya nkaasʉ, na kwa kʉlairirya kwaachwe viintʉ ˆvisiina vyavíjaa.

18 Aburaháamu ajáa iilaangya viintʉ sɨ ˆvidáhɨkaa kwiilaangiwa na sa jeyyo akava taáta wa ɨsɨ ˆjiri foo ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ amʉsea, “Mbyaala yaako kʉva ɨrɨ nkúúlʉ mʉnʉmʉʉnʉ.”✡

19 Baa neembe Aburaháamu ajáa adálahɨɨre, wa myaaka sengerera igana rɨmwɨ (100), kuruma kwaachwe sɨ kwasingɨsɨka tʉkʉ baa kei ataangáa mʉvɨrɨ waachwe nɨ ja ˆwaakwya, na ɨnda ya Sáara ɨjáa yaakwya.

20 Maa kaa, Aburaháamu ajáa asiina kivundu na kʉra kwiichuunga ˆkweene Mʉlʉʉngʉ ajáa amʉheera tʉkʉ, maa kaa, yeeye akava na ngururu kwa kuruma kwaachwe na akamʉheera Mʉlʉʉngʉ nkongojima.

21 Yeeye ajáa amányire kikomi Mʉlʉʉngʉ adáhaa tʉmama yara ˆiichuunga kʉmʉtʉmamɨra.

22 Ɨkɨ noo ˆchooreka Mʉlʉʉngʉ amʉvala Aburaháamu nɨ mʉwoloki kwa kuruma kwaachwe.

23 Aya masáare yasea, “Mʉlʉʉngʉ amʉvala nɨ mʉwoloki,”✡ sɨ yaandɨkwa sa yeemweene vii tʉkʉ,

24 maa kaa, yaandɨkwa baa kʉrɨ suusu. Suusu ˆtarúmaa Mʉlʉʉngʉ amʉfʉfʉla Yéesu, Mweenevyoosi wiitʉ, suusu naasu valwa tʉrɨ tʉrɨ vawoloki.

25 Yeeye Yéesu atoolwa, akwye sa ʉvɨ wiitʉ, ne afʉfʉka sa tʉvalwe tʉrɨ vawoloki.

5

Kumuruma Yéesu Kwaréetaa Cheerʉ

1 Jeyyo, sa viintʉ tavalwa nɨ vawoloki kwa njɨra yo ruma, haaha tatɨite mwiikalo mʉʉja na Mʉlʉʉngʉ ko tweera Mweenevyoosi wiitʉ, YéesuKirisitʉ.

2 Kʉrɨ yeeye sa viintʉ tamuruma Yéesu, Mʉlʉʉngʉ atʉheera nduwo yaachwe kwa njɨra yo muruma, na jeyyo noo ˆvyeene twiíkalaa haaha. Na kei, tookoona mwerere maatʉkʉ vii, sa tookiilaangya kʉva tʉrɨ hamwɨ na Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ nkongojima yaachwe.

3 Sɨ jeyyo vii tʉkʉ, baa kei, tookiiteera mwerere kati ˆtootʉrɨkɨra sa tamányire uturikiri waréetaa uyimiriryi.

4 Uyimiriryi waréetaa wiimikiri, na wiimikiri waréetaa kwiilaangya.

5 Kwiilaangya sɨ kʉbwéeyyaa tʉsove mɨtima tʉkʉ, sa Mʉlʉʉngʉ ahúmwɨɨre tʉkʉng’ʉntɨra kweenda kwaachwe mitimii yiitʉ kwa njɨra ya Mʉtima Mʉʉja ʉhʉ ˆatʉheera.

6 Mpɨɨndɨ suusu ˆtʉjáa tusiina ngururu, mpɨɨndɨ ja Mʉlʉʉngʉ ˆjikafike, Kirisitʉ aakwya sa suusu sɨ ˆtatúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa.

7 Kɨkomi vyafafa maatʉkʉ vii mʉʉntʉ kukwya sa mʉʉntʉ mʉwoloki. Ifaanaa vikadahɨka mʉʉntʉ ʉmwɨ akiitoola akwye sa mʉʉntʉ mʉʉja mʉnʉmʉʉnʉ.

8 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ yookoonekya atweenda maatʉkʉ vii, yeeye atoola Kirisitʉ akwye sa suusu, mpɨɨndɨ suusu ˆtʉjáa tʉkaarɨ vavɨ.

9 Sa viintʉ tavalwa tʉrɨ vawoloki kwa njɨra ya sakami ya Kirisitʉ, kɨkomi kʉlookya ivyo, lamuririwa tʉrɨ nɨ yeeye fuma nkalarii nkarɨ ya Mʉlʉʉngʉ ko tweera yeeye.

10 Sa mpɨɨndɨ ˆtʉjáa tʉkaarɨ vavɨ va Mʉlʉʉngʉ, tʉjáa takʉndɨkaniwa ne kwa njɨra ya inkwya ya Mwaana waachwe. Kʉlookya ivyo, sa viintʉ tahʉmʉla kʉndɨkaniwa ne, nɨ kɨweerwii viri yeeye tʉlamurirya arɨ kwa nkaasʉ ya Mwaana waachwe.

11 Sɨ ivyo vii tʉkʉ, kei toovyeenda maatʉkʉ vii kwa Mʉlʉʉngʉ kwa njɨra ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, na kwa njɨra yaachwe, suusu talʉmaniwa na Mʉlʉʉngʉ.

Adáamu Areeta Inkwya, Yéesu Areeta Nkaasʉ

12 Jeyyo, kwa njɨra ya mʉʉntʉ ʉmwɨ, noo kʉsea Adáamu, ʉvɨ wɨɨngɨra kʉrɨ weerʉ, na ʉwo ʉvɨ wareeta inkwya. Noyo inkwya yavɨɨngɨra vaantʉ voosi sa voosi vatʉmama ʉvɨ.

13 De Miiro ɨvɨɨkwe nɨ Mʉlʉʉngʉ, ʉvɨ ʉjáa ʉmwaarɨ kʉrɨ weerʉ. Maa kaa, ʉvɨ sɨ ʉvíikwaa nkumbukirii tʉkʉ koonɨ kusiina Miiro.

14 Maa kaa, keende mpɨɨndɨ ja Adáamu fʉʉrʉ mpɨɨndɨ ja Músa, inkwya ɨjáa yɨɨmɨrɨra baa vara sɨ ˆvatʉmama ʉvɨ ko wuna ʉlairiri ja ʉra wa Adáamu. Adáamu nɨ ja buuwo vii ya Kirisitʉ ʉra ˆʉʉja.

15 Maa kaa, kʉhon’ya kwa Adáamu sɨ kʉrɨ yaaniririwa na kɨlʉngʉlʉngʉ cha Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Sa ʉvɨ wa mʉʉntʉ ʉmwɨ wareeta inkwya kwa vaantʉ ˆvarɨ foo. Maa kaa, nduwo ya

✡ **4:17** Laanga Ncholo 17:5. ✡ **4:18** Laanga Ncholo 15:5. ✡ **4:23** Laanga Ncholo 15:6.

Muluungu isiina kipíimo na kilungulungu cha Muluungu chuuja kwa nduwo ya muuntu umwi, noo kusea Yéesu Kirisitu. Na kilungulungu ikyo, choolookererya kwa vaantu ˆvari foo.

16 Haaha kwatiite kwiisima kati ya kilungulungu cha Muluungu na kuhererery a kwa uvi wa muuntu umwi. Na sa kwa uvi uwo, Muluungu ajáa atoola ulamu, na ulamu uhu, ukareeta kuheewa irya. Maa kaa, kilungulungu cha Muluungu kikuuja sa uvi ˆuri foo wa vaantu, na kwa njira iyo, Muluungu avavala voovo ni vawoloki mbere yaachwe.

17 Ko tweera uvi wa muuntu umwi, inkwya yiimirira kwa uwo muuntu umwi. Maa kaa, kulookererya ivyo, kikomi vara ˆvoohokera nduwo ya Muluungu ˆisiina kipíimo no turya kilungulungu cha uwoloki, kwiimirira vari nkaaswii ko tweera muuntu wiingi, noo kusea Yéesu Kirisitu.

18 Sa jeyyo, ja ˆvyeene uvi wa muuntu umwi wareeta kuheewa irya kwa vaantu voosi, viivyo murimo wa uwoloki wa muuntu umwi, wavabweeyya vaantu vavalwe ni vawoloki, na jeyyo, vaantu voosi vareterwa nkaasu.

19 Kei kwa kusova matu kwa muuntu umwi kwa Muluungu, vaantu ˆvari foo vabweeyyiwa vave vavi, viivyo, kuva matu kwa muuntu umwi wiingi kwa Muluungu, bweeyya kuri vaantu ˆvari foo vave vawoloki.

20 Miiro yareetwa sa uvi ukiingike. Maa kaa, uvi ˆukakiingike, noyo nduwo ya Muluungu ijáa yakiingika baa kulookya.

21 Jeyyo, ja ˆvyeene uvi wiimirira ukareeta inkwya, viivyo nduwo nkuulu ya Muluungu yookiimirira kwa njira yo tubweeyya tuve vawoloki. Kei, yooturetera nkaasu ya siku ˆjisiina uhero kwa njira ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

6

Kukwya noo Fufuka Hamwi na Kirisitu

1 Haaha, che de turi luusa? Eri, tutuube tumama uvi sa nduwo ikiingike wuu?

2 Aka tuku! Suusu takwyiira uvi, jooli turi daha tuuba kwiikala uvii?

3 Eri, suusu voosi ˆtabatisiwa kunu tookundikaniwa na KirisituYéesu, si mwamányire talumaniwa ne inkwyii yaachwe tuku wuu?

4 Haaha, suusu taakwya na tataahwa hamwi na Kirisitu kwa njira ya ubatíiso, sa jeyyo, kooni Yéesu afufulwa kwa ngururu ya nkongojima ya Taáta, viivyo baa suusu daha turi kwiikala mwiikalo mufya.

5 Kooni suusu taava kiintu kimwi na Yéesu kwa inkwya yaachwe, viivyo suusu naasu kuva turi ne kiintu kimwi ufufúukwii waachwe.

6 Suusu tamányire wuuntu wiitu wa uvi waning'iniwa fuuru ukakwya hamwi na Kirisitu, sa muviri wa uvi umalwe, na suusu tureke kuva vatúmwa va uvi.

7 Sa muuntu yoyoosi ˆaakwya, avalwa ni muwoloki ko kerwa fuma uvii.

8 Haaha kooni taakwya na Kirisitu, ruma tiise, kiikala tweende ne.

9 Sa tamányire, Kirisitu afufulwa na si ari kukwya vii kaa tuku kei. Inkwya isiina wiimiriri mweeri yaachwe tuku.

10 Yeeye ˆakakwye, aakwya kamudu vii, na akava uusíindire uvi. Haaha iíkalaa kwa nkongojima ya Muluungu.

11 Jeyyo, baa nyuunyu ivali mwasiinda uvi, na uvi si uri daha kuviimirira nyuunyu tuku kei. Na ni nkaasu muri kwa Muluungu kwa njira yo kundikaniwa na Kirisitu Yéesu.

12 Haaha kari muurekere uvi wiimirire miviri yaanyu ˆikwyíjaa tuku, sa mutuube uláku ˆuri muvi wa miviri tuku.

13 Kei, kari mutoole haantu ha miviri yaanyu have saama jo tumamira masáare si ˆyari ya uwoloki tuku. Kiri vyoova jeyyo, itooli nyuunyu kwa Muluungu ja vaantu ˆmujáa mwaakwya, na haaha ˆmwatiite nkaasu ifya. Nyuunyu tooli haantu ha miviri yaanyu ja saama jo tumamira uwoloki.

14 Na uvi si uri viimirira nyuunyu kei tuku, sa si muri isi ya Miiro tuku, maa kaa, isi ya nduwo.

Vaantu ˆVamuruma Yéesu ni Vatúmwa va Uwoloki

15 Haaha, che turi sea de? Tutuube tumama uvi sa viintu turi isi ya nduwo na si isi ya Miiro tuku wuu? Aka tuku!

16 Kikomi mwamányire, kooni mwiivíikire kwa muuntu ja vatúmwa ˆvari matu, nyuunyu kikomi ni vatúmwa vaachwe.✡ Iki ni kikomi, kooni muri kuva vatúmwa va uvi, uhero waachwe ni inkwya, au kooni muri vatúmwa ˆvari matu kwa Muluungu, uhero waachwe ni uwoloki.

17 Aduumbwe Muluungu, sa aho kali mujáa vatúmwa va uvi, maa kaa, haaha mwaava matu kwa mitima yaanyu kwa kira ukiindya ˆmwakwaatiwa.

✡ **6:16** Laanga Yooháani 8:34.

18 Nyuunyu mwaviikwa húuru fuma utúmwii wa uvi, mukava vatúmwa va uwoloki.
19 Nalúusire lusímo lwa vatúmwa kwa masáare ya kiwuuntu, sa teketeke yaanyu ya kiwuuntu. Aho ncholo, mujáa mwatoola haantu ha miviri yaanyu ja vatúmwa va nteendo jo wuna miiro na mukalookererya nteendo ijo. Viivyo haaha tooli haantu ha miviri yaanyu, ja vatúmwa va uwoloki ^kweene kuhererya kwaachwe ni wuuja mbere ya Muluungu.
20 Mpiindi ^mujáa vatúmwa va uvi, mujáa mwiiyanjaala si mwadoomeririwáa kutumama uwoloki tuku.
21 Ni kunáálo che mwaturya mpiindi ^mwatumamáa viintu haaha ^moovyoonera soni? Kuhererery a kwa viintu ivyo, ni inkwya ya siku ^jisiina uhero.
22 Maa kaa, haaha mwaava húuru fuma uvii na mwaava vatúmwa va Muluungu, kunáálo ^muri turya vabweeyya iri muve vaaja mbere ya Muluungu, na kuhererery a kwaachwe ni nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
23 Sa musáala wa uvi, ni inkwya, maa kaa, kilungulungu cha Muluungu ni nkaasu ya siku ^jisiina uhero ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu.

7

Ura ^Amuruma Yéesu si Akundikaniwa na Miiro Tuku

1 Vanaviitu, ni luusa niise jei sa ni luusika niise na vaantu ^viimányire Miiro. Mwamányire Miiro ni mweeri ya muuntu iri kati muuntu ^ari nkaasu.
2 Baa ja tusee, muuntu muki ^aloolwa, achuungwa ni miiro ya ilóola mpiindi joosi mulume waachwe ^ari mooyo, maa kaa, mulume waachwe koon akwíire, uwo muuntu muki achúnguriirwe fuma iyo miiro ya ilóola.
3 Jeyyo, koon uwo muuntu muki alóorirwe ni muuntu mulume wiingi mpiindi mulume waachwe ^ari mooyo, uwo muuntu muki kaaniririrwa ari ^ayéendaa na mulume wa muuntu. Maa kaa, koon mulume waachwe akwíire, uwo muuntu muki iiyanjaala, si ari isi ya miiro ya ilóola tuku, si ari kaaniririrwa ^ayéendaa na mulume wa muuntu tuku.
4 Viivyo, vanaviitu, nyuunyu mwahumula kukwya kuri Miiro, kwa njira ya muviri wa Kirisitu. Haaha mwaava máari ya wiingi, ura ^afufulwa sa tudahe kuvyaala ndiiwa njija sa Muluungu.
5 Sa mpiindi ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi ^wiimiriráa miiririkano yiitu, Miiro yabweeyyáa uláku ulookye na uve na nguruuru yo tumama mirimo mivi mivirii yiitu, sa tuvyaale ndiiwa ^jiréetaa inkwya.
6 Maa kaa, haaha tarekerwa fuma Miirwii, sa taakwya kwa kira ^chatwiimiriráa. Tarekerwa fuma Miirwii, sa tumutumamire Muluungu kwa njira ifya ya Mutima, na si kwa njira ya kali ya Miiro ^yaandikwa tuku.

Miiro ya Muluungu Yatoónekyaa ^Vyeene ~~Uvi Uri~~

7 Haaha, che de turi luusa? Tusee Miiro ni uvi wuu? Aka tuku! Kikomi ngaari si Miiro, ngaari si nuutaanga uvi tuku. Ngaari si nataanga kumererya mati kiintu cha muuntu ni uvi tuku, ngaari Miiro si yaluusa, “Kari umérеryaa mati tuku.”✡
8 Maa kaa, ^nkataange uwo ulairiri, uvi waankumurirya ukiinula kira mpiima yo mererya mati. Sa koon kusiina Miiro, uvi waakwya, usiina nguruuru yo vabweeyya vaantu vatumame uvi tuku.
9 Mpiindi jimwi, niini nijáa nkaasu bila Miiro, maa kaa, ulairiri ^ukuuje, uvi ukava nkaasu, naani nkakwya.
10 Nkoona ura ulairiri ^wasaakwa ureete nkaasu, kwaani waréetire inkwya.
11 Sa uvi ^ukaturye nkalo ko tweera njira ya uwo ulairiri, waankoovera. Na ko tweera ulairiri uwo, nkuulawa.
12 Jeyyo, Miiro ni miija mbere ya Muluungu, na ulairiri ni muuja, na ni wa uwoloki, kei wabooha.
13 Eri, kira ^chabooha chaava inkwya kwaani wuu? Aka tuku! Maa kaa, sa uvi utaangwe ni uvi, wareeta inkwya kuri niini ko tweera kira ^kijáa chabooha, sa kwa njira ya ulairiri uvi utuube kuva ni muvi munumuunu kulookya.

Kwiisiinda na ~~Uvi~~

14 Tamányire Miiro ni ya mutimii, maa kaa, niini ufumo waani ni wa muuntu, naani navawa iyoombe nive mutúmwa wa uvi.
15 Kikomi niini mweeneevyo si niimányire ^cheene nootumama tuku. Sa kira ^ndiri saaka tumama, si noodaha tumama tuku, maa kaa, nootumama yara ^nasuula.
16 Koon nootumama kira si ^noosaaka tumama, ni ruma niise Miiro yabooha.

✡ **7:7** Laanga Ufumo 20:17; Nkumbukira ya Miiro 5:21.

17 Haaha si niini kikomi ˆnootumama uvi tuku, maa kaa, ura ufumo waani wa uvi ˆwiíkalaa kuri niini.
18 Sa namányire, kusiina ˆchabooha chochoosi ˆchiíkalaa kuri niini tuku, noo kusea ufumwii wa wuuntu waani wa uvi. Sa nookoona mpiima yo tumama ˆvyabooha, maa kaa, si noodaha kuvitumama tuku.
19 Noosaaka tumama kira ˆchabooha, maa kaa, si nookitumama tuku. Si noosaaka tumama ˆchaviiha tuku, baa neembe ni jeyyo, nootuuba kitumama.
20 Haaha kooni nootumama kira si ˆnoosaaka kukitumama, si niini ˆnootumama ivyo tuku, maa kaa, ni ura uvi ˆwiíkalaa kuri niini.
21 Sa jeyyo, nataanga natiite mwiiro isii yaani, kira ˆndiri saaka tumama kira ˆchabooha, nkiishaana nasáawiire kutumama kiintu kivi.
22 Sa isi'iisii mutimii waani, Miiro ya Muluungu yaanjéryaa mutima.
23 Maa kaa, nookoona kwatiite mwiiro wiingi ˆwootumama murimo muvirii waani, ˆmweene woolwa na mwiiro wa miryuungu yaani. Uwo, wookuumbweeyya mbe mutúmwa wa mwiiro wa uvi, ura ˆwootumama murimo muvirii waani.
24 Aka, niini mukiva! Ani ari kuundamurirya fuma muvirii uhu ˆwookuuntwaala na inkwyii?
25 Noomuduumba Muluungu ko tweera Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu! Jeyyo, niini mweeneevyo kwa miryuungu yaani ndiri mutúmwa wa Miiro ya Muluungu, maa kaa, kwa ufumo wa wuuntu waani wa uvi, ndiri mutúmwa wa miiro ya uvi.

8

Mwiikalo ˆUlóngoolwaa ni Mutima wa Muluungu

1 Sa jeyyo, haaha kusiina ˆari luusa irya kwa vara ˆvalumaniwa na KirisituYéesu tuku.
2 Sa kwa njira ya Kirisitu Yéesu, miiro ya Mutima wa nkaasu, wavabweeyya muve húuru fuma wiimiririi wa miiro ya uvi na inkwya.
3 Miiro si yadaha kutubweeyya tuve húuru na uvi tuku, sa teketeke ya ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi. Sa jeyyo, Muluungu amutuma Mwaana waachwe ˆari na muviri ˆuri ja yiitu suusu ˆturi vavi. Uhu Mwaana waachwe aava mpóryo sa uvi, na kwa njira ihi Muluungu akava alúusire irya kwa uvi kuri muviri.
4 Muluungu abweeyya jeyyo, sa uwoloki ura Miiro ˆyasaaka, ukiimane isii yiiswi, suusu si ˆtwiíkalaa ko tuuba ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi tuku, maa kaa, ko tuuba Mutima wa Muluungu.
5 Vara ˆviíkalaa ko longoolwa ni ufumo wa wuuntu waavo wa uvi, miryuungu yaavo yaméreryaa mati kutumama uvi, maa kaa, vara ˆvalóngoolwaa ni Mutima Muuja, vabwéeyyaa viintu vira Mutima Muuja ˆasáakaa.
6 Sa miryuungu ya ufumo wa wuuntu wa uvi ni inkwya, maa kaa, miryuungu yo longoolwa ni Mutima, ni nkaasu na mwiikalo muuja.
7 Sa miryuungu ya wuuntu wa uvi ni muvi wa Muluungu, sa yeeye si iivíikaa isi ya Miiro ya Muluungu tuku, kei si adáhaa tuku.
8 Vaantu vara ˆviimírirwaa ni ufumo wa wuuntu waavo wa uvi, si vari daha kumweerya Muluungu mutima tuku.
9 Nyuunyu si mwiimírirwaa ni ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi tuku, maa kaa, mwiimírirwaa ni Mutima, kooni Mutima wa Muluungu iíkalaa kuri nyuunyu. Muuntu yoyoosi ura ˆasiina Mutima wa Kirisitu, yeeye si wa Kirisitu tuku.
10 Maa kaa, kooni nyuunyu muri kiintu kimwi na Kirisitu, baa neembe miviri yaanyu yaakwya sa uvi, kuri nyuunyu mitima yaanyu ni nkaasu iri, sa mwavalwa muri vawoloki.
11 Tamányire Muluungu amufufula Yéesu. Abweeyya jeyyo kwa njira ya Mutima waachwe. Mutima wuuwo, iíkalaa isii yaanyu. Sa jeyyo, ˆvyeene Muluungu amufufula Kirisitu Yéesu, viivyo kwa njira ya Mutima waachwe uhu ˆaava kiintu kimwi na nyuunyu kiiheera ari nkaasu miviri yaanyu ˆikwyíjaa.
12 Haaha vanaviitu si tasaakwa tundookiikala ko tuuba ufumo wa wuuntu wiitu wa uvi tuku, noo kusea kwiikala ko tumama uvi.
13 Sa kooni mookiikala ja ˆvyeene ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi woovalongoola, kukwya muri. Maa kaa, kooni murékire kutumama nteendo mbi kwa luviro lwa Mutima, kikomi kiikala muri na Muluungu kwa siku ˆjisiina uhero.✡
14 Sa voosi vara ˆvalóngoolwaa ni Mutima wa Muluungu ni vaana va Muluungu.
15 Sa nyuunyu si mwahokera mutima ˆuri vabweeyya muve vatúmwa ˆvoófaa tuku. Tuku! Mwahokera Mutima ˆwoovabweeyya muve vaana va Muluungu, na kwa Mutima uwo toomwaanirira, "Áaba!" noo kusea, "Taáta!"

✡ **8:13** Laanga Vagalatía 6:8.

16 Ʉhʉ Mʉtima ˆaláiraa hamwi na mitima yiitʉ, suusu tʉri vaana va Mʉlʉʉngʉ.
17 Haaha sa viintʉ suusu tʉri vaana vaachwe, suusu tʉri vahokeri va kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ. Kei suusu ni vahokeri hamwi na Kirisitʉ, kooni kikomi tʉri turikiriwa hamwi na Kirisitʉ, sa kei suusu tʉheewe nkongojima hamwi ne.

Nkongojima ˆYookʉʉja

18 ˆNdiri laanga uturikiri ʉhʉ wa haaha si nookoona ni kiintʉ tʉkʉ kooni nafwáaniriirye na nkongojima ˆyookʉʉja, ira ˆiri variyʉlwa kʉri suusu.
19 Sa viintʉ vyoosi ˆvyʉʉmbwa, vyoosi vyawóojeraa kwa mpiima Mʉlʉʉngʉ avavariyʉle vaana vaachwe.
20 Viintʉ vyoosi ˆvyʉʉmbwa ni Mʉlʉʉngʉ vyabweyyiwa vive matu isii ya mukube, si sa kweenda kwaavo tʉkʉ, maa kaa, ja kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ.✡ Baa neembe ni jeyyo, kwatiite kwiilaangya,
21 sa ivyo viintʉ vyoosi lamuririwa viri fuma utúmwii wa ʉsaambʉ, na viheewe uhúuru wa nkongojima ya vaana va Mʉlʉʉngʉ.
22 Sa tamányire fʉʉrʉ haaha viintʉ vyoosi ˆʉʉmba Mʉlʉʉngʉ vyoorira kwa makata, ja makata yo kiichʉngʉla.
23 Baa si viintʉ vyoosi ˆvyʉʉmbwa vii tʉkʉ, baa suusu ˆtʉri na ndiiwa ja ncholo ja Mʉtima Mʉʉja, kwa isii toorira kwa ʉsʉʉngʉ kʉnʉ toowoojera kwa mpiima kʉbweeyyiwa tʉve vaana va Mʉlʉʉngʉ, noo kʉsea ununuuli wa miviri yiitʉ.
24 Sa ko kwiilaangya jeyyo, suusu talamuririwa. Maa kaa, kooni wookiilaangya kiintʉ kira ˆukitúriirye, ʉko si kwiilaangya tʉkʉ. Eri, kwatiite mʉʉntʉ ˆiiláangyaa turya ari kiintʉ kira ˆari nocho wʉʉ?
25 Maa kaa, kooni tookiilaangya kira kiintʉ si ˆtʉnachoona, toosaakwa tʉkiwoojere kwa mpiima na kwa uyimiriryi.
26 Viivyo ne Mʉtima atwaámbiriryaa haantʉ ˆtʉri teketeke. Suusu si tamányire ˆvyeene vyasaakwa tʉmʉloombe Ijʉva tʉkʉ, maa kaa, Mʉtima mweeneevyo atʉlóomberaa kwa Mʉlʉʉngʉ kwa mʉriro wa ʉsʉʉngʉ ˆvyeene baa si viri dahika kʉvariyʉla na masáare.
27 Ne Mʉlʉʉngʉ amányire fʉʉrʉ isii ya mitima yaanyu, amányire miiririkano ya Mʉtima. Sa ʉwo Mʉtima avalóomberaa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ asáakaa.
28 Suusu tamányire Mʉlʉʉngʉ atúmamaa masáare yoosi kʉreeta maaja kwa vaantʉ voosi ˆvamweenda. Na avo vaanirirwa kwa miryʉʉngʉ yaachwe.
29 Sa vaantʉ Mʉlʉʉngʉ ˆavataanga keende aho ncholo, avasaawʉla viifwaane na Mwaana waachwe ˆvyeene ari, sa Mwaana waachwe ave ndaambere kʉri vaantʉ ˆvari foo.
30 Avo ˆavasaawʉla, avaanirira, avo ˆavaanirira kei avavala vave vawoloki, na avo ˆavavala vave vawoloki kei avabweeyya vave na nkongojima.

Kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ

31 Che de tʉri lʉʉsa kʉri masáare aya? Koonі Mʉlʉʉngʉ ari ivarwii riitʉ ani ari daha kʉtʉvarindʉka suusu?
32 Mʉlʉʉngʉ si amoonera mbavariri baa Mwaana waachwe tʉkʉ, yeeye amʉtoola sa suusu voosi. Jooli ari reka kʉtʉheera viintʉ vyoosi viija hamwi na kʉboohya mʉtima kwaachwe?
33 Ni ani ˆari vatwaala na kiloongii vaantʉ Mʉlʉʉngʉ ˆavasaawʉla? Kusiina tʉkʉ! Mʉlʉʉngʉ avaválaa vave vawoloki.
34 Ni ani ˆari tʉlʉʉsira irya? Kusiina tʉkʉ! Kirisitʉ Yéesu aakwya, kei kʉlookya ayo, afʉfʉka na iíkalaa mʉkono wa kʉlʉme wa Mʉlʉʉngʉ, kei yeeye noo atʉlóomberaa.
35 Ni ani ˆari tʉkera fuma kweenda kwa Kirisitʉ? Ni uturikiri, au marema, au waalakan'yo, au njala, au ʉsava, au kʉsaaka kwiingira imalwii au inkwya wʉʉ?
36 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaandika,

"Sa weewe tookʉʉlawa chobu,
tabweeyyiiwe ja muundi jo siinja."✡

37 Baa neembe masáare ayo yoosi yootʉpata, suusu toosiinda mʉnʉmʉʉnʉ na kʉlookya ayo, kwa nyambirirya ya yeeye ˆatweenda.
38 Kikomi namányire, kusiina kiintʉ ˆkiri tʉkera na kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, ive ni inkwya au nkaasʉ, ive ni mirimʉ miija au mirimʉ mivi, ive ni viintʉ ˆvyoofʉmira haaha au ˆviri fʉmira sikʉ ˆjookʉʉja, ive ni wiimiriri kurumwii,
39 ive ni weerʉ ya mweeri, au ni weerʉ ya isi au kiintʉ chochoosi chiingi ˆchʉʉmbwa ni Mʉlʉʉngʉ, si kiri daha kʉtʉnanʉkʉla na kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ ko kʉkʉndikaniwa na Kirisitʉ Yéesu Mweenevyoosi wiitʉ tʉkʉ.

✡ **8:20** Laanga Ncholo 3:17. ✡ **8:36** Laanga Sabúuri 44:22.

9

Mulúungu na Kusaawula Kwaachwe Kukuulu

1 Kimaari kaa noolúusa kwa Kirisitu niini ˆndiri kiintu kimwi ne, si noolúusa uloongo tuku. Mutima waani ˆwiísiman'yaa mavi na maaja na ˆuri kiintu kimwi na Mutima Muuja, ni laira wiise isáare iri kei.

2 Mutima waani woorira no myaa, na natiite usuungu maatuku vii si ˆusíraa mutimii waani.

3 Ngaari nadaha kuloomba baa njumwe, na nkerwe na Kirisitu sa vanduu vaani, vaantu va lukolo lwaani kiwuuntu, ngaari nabweeyya jeyyo.

4 Ava ni Viisiraéeli, Mulúungu avabweeyya vave vaana vaachwe, akavalaira nkongojima yaachwe na akaviika muháko novo. Kei Mulúungu avaheera Miiro yaachwe na kwiichuunga kwaachwe na kumwiinamira Kaayii Njija ya Ijuva.

5 Voovo ni va ufumo wa mbyaala ya vala baaba vakuulu va ncholo na kwa wuuntu wa Masía. Uhu Masía ni Mulúungu ˆiimiriraa kira kiintu, yeeye aduumbwe kwa siku ˆjisiina uhero! Kikomi.

6 Si noosea isáare ra Mulúungu rasiindirwe tuku. Sa si kira Mwiisiraéeli ˆari wa uvyaalo ˆwafuma kwa Isiraéeli ni Mwiisiraéeli kikomi tuku.

7 Kei kuva vaana va ufumo wa mbyaala ya Aburaháamu si kuri vabweeyya vave kikomi vaana va Aburaháamu tuku. Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea, "Sa lukolo lwaako ni kwa Isaka luri fuma."✡

8 Ihi noo kusea, si vaana vara ˆvavyaalwa kimuviri noo vaana va Mulúungu tuku. Kiri vyoova jeyyo, vara ˆvavyaalwa kwa ura ufumo wa kwiichuunga kwa Mulúungu noo ˆvari valwa ni vaana va Aburaháamu va kimáári.

9 Sa kwiichuunga kwa Mulúungu kweeneevyo ni jei kwasea, "Mwaaka ˆwookuuja mpiindi ja iji kuuja ndiri, na Sáara kuva ari iichúngwiire mwaana mululume."✡

10 Baa kei si jeyyo vii tuku, uwo mwaana wa uko kulaha ni Isaka taáta wiitu. Isaka ˆakakule, amuloola Rabéeka na vakavyaala maása.

11 Maa kaa, sa kusaawula kwa Mulúungu ni mweeri kuri, baa avo vaana si vanavyaalwa na baa si vanataanga riija na rivi,

12 Rabéeka asewa jei, "Mukúúlu kumutumamira eende mudúúdi."✡ Kei, Mulúungu asáawulaa si kwa nteendo ja vaantu tuku, maa kaa, ja ˆvyeene yeeye mweeneevyo aánirira.

13 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea, "Namweenda Yaakúupu, maa kaa, Esáau namusuula."✡

14 Haaha che kaa turi sea? Mulúungu asova uwoloki wuu? Aka tuku!

15 Sa Mulúungu amusea Músa,

"Kumulaanga ndiri na riiso ra wuuja ura ˆndiri saaka mulaanga na riiso ra wuuja,
kei kumoonera ndiri mbavariri ura ˆndiri saaka moonera mbavariri."✡

16 Sa jeyyo, ni Mulúungu noo alámulaa kulaanga na riiso ra wuuja. Muuntu si ari saawula au si ari kiimanyikira tuku.

17 Sa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa jei, Mulúungu amusea Faráao, "Nakwiinula uve mutemi, sa kwa njira yaako ngururu jaani jitaangikane na irina raani riluuswe kuri weeru yoosi."✡

18 Ni kiweerwii viri, Mulúungu aláangaa na riiso ra wuuja yoyoosi ˆyoosaaka na afáfyaa mutima yoyoosi ˆyoosaaka afafye mutima.

19 Haaha kuunsea muri, "Sa che de Mulúungu aséaa atiite kiloongi na suusu? Sa ni ani ˆari kiikana vira Mulúungu ˆasáakaa?"

20 Eri, ati weewe muuntu vii uri ani fuuru umubeerule Mulúungu? Eri, kiintu ˆchuumbwa ifaanaa kimuurye ura ˆachuumba, "Sa che wuunyumba ndiri jei?"✡

21 Eri, muúmba nyiingu si ari daha kuumba nyiingu iviri kwa iroongo ririra na nyiingu imwi ive ya kitemi na yiingi ya kira siiku tuku wuu? 22 Jooli turi sea, kooni Mulúungu yoosaaka koonekya kukorera kwa nkalari yaachwe na kubweeyya ngururu jaachwe jitaangikane? Che turi sea kooni atuurya mutima munumuunu kwa uyimiriryi mukuulu kwa saama ja nkalari yaachwe ˆjeene jasaakwa jimalwe?

23 Kei jooli turi sea kooni yoobweeyya jeyyo sa usúngaati wa nkongojima yaachwe utaangikane kwa jira saama jaachwe ja riiso ra wuuja jira ˆajitengenesha keende aho kali kwa nkongojima yaachwe?

24 Jooli turi sea, kooni baa suusu ni vamwi va vara ˆavasaawula na si kufuma kwa Vayahúudi vii tuku, maa kaa, kufuma kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi kei?

25 Kitáabwii cha muláali na mutwe Hoséa, Mulúungu asea,

"Vara si ˆvajáa vaantu vaani,

✡ **9:7** Laanga Ncholo 21:12. ✡ **9:9** Laanga Ncholo 18:10, 14. ✡ **9:12** Laanga Ncholo 25:23. ✡ **9:13** Laanga Maláaki 1:2-3. ✡ **9:15** Laanga Ufumo 33:19. ✡ **9:17** Laanga Ufumo 9:16. ✡ **9:20** Laanga Isáaya 29:16; 45:9.

vaaniriira ndiri vaantu vaani!
Vaantu si ˆnijáa naveenda hara lombere,
kuvaaniriira ndiri ˆnaveenda,”✡
26 na “Haantu hara ˆvasewa,
‘Nyuunyu si muri vaantu vaani,’
aho, kaaniriirwa vari vaana va Muluungu ˆAri Nkaasu.”✡
27 Isáaya ne aluusa kwa sawúti nkuulu sa Viisiraéeli yoosea,
“Baa kooni mbyaala ya Isiraéeli,
ni nkúúlu ja isaáre ra mbariimbari ya mayiya,
ni vake vii noo ˆvari lamuririwa.
28 Sa IJUVA kiimikirirya ari
ulamu waachwe kuri weeru, chaangu,
na ukiimane.”✡
29 Ni ja ˆvyeene Isáaya aluusa aho kali,
“Ngaari IJUVA Mweenengururu,
si atuchererya vaana,
ngaari taava ja Sodóoma,
ngaari tamalwa ja Gomóora.”✡

Kusiita Kuruma kwa Isiraéeli

30 Che turi luusa haaha? Ati vaantu si ˆvari Viisiraéeli vara si ˆvasaakiráa uwoloki, Muluungu avabwéeyyiirye vave vawoloki ko ruma vii.
31 Haaha, Viisiraéeli vamányiikaa kuva vawoloki kwa njira ya Miiro. Baa neembe ni jeyyo, vasiindwa kuva na uwo uwoloki.
32 Sa che? Sa viilaangya mirimo yaavo kiri vyo kiilaangya kuruma. Viikunguvala iwyii rira ˆrikúnguvaryaa.
33 Ja ˆvyeene vyaandikwa,
“Laangi, uko Sayúuni viika niise iwye ˆrikúnguvaryaa,
mwaalaliwye ˆuri hitahita vaantu.
Maa kaa, yoyoosi ˆari muruma uwo,
si ari kooniwa soni vii kaa tukuu.”✡

10

1 Vanaviitu, mpiima ya mutima waani, na kuloomba kwaani kwa Muluungu, ni sa Vayahúudi valamuririwe.
2 Sa ni koonekya niise kikomi, ava vaantu vamányiikaa na mitima sa Muluungu, maa kaa, si vamányire vira viintu ˆyoosaaka tukuu.
3 Voovo si vamányire uwoloki ˆufúmaa kwa Muluungu tukuu. Kei, vasáakiraa uwoloki waavo veeneevyo. Jeyyo, voovo si viibweeyya vave matu kuri uwoloki wa Muluungu tukuu.
4 Sa Kirisitu noo kukiimikirirya kwa Miiro, sa yoyoosi ˆari muruma, ave muwoloki mbere ya Muluungu.

Kulamuririwa ni kwa Vaantu Voosi

5 Kuva muwoloki ko tuuba Miiro, Músa aandika jei, “Muuntu yoyoosi ura ˆatúmamaa ˆmeene yasaakwa ni Miiro, kiikala ari ko yera tuuba iyo Miiro.”✡
6 Maa kaa, uwoloki ˆwuújaa kwa njira yo ruma, Masáare ˆYari Mpeho yaandika jei, “Luusa mutimii waako jei tukuu, ‘Ani ˆari kaambuka fuuru kurumwii?’✡” Noo kusea akamukiimye Kirisitu na kuri weeru?
7 “Bakuu, ‘Ani ˆari kiima fuuru ntarii?’✡” Noo kusea akamwaambukye Kirisitu fuma kwa ˆvaakwya?
8 Maa kaa, Masáare ya Muluungu ni jooli yaluusa?
“Isáare raachwe ni heehi riri na weewe,
ni mulomwii na mutimii waako riri.”✡
Noo kusea rira isáare ro muruma Kirisitu ˆturiváriyulaa.
9 Sa kooni ulúusire na mulomo waako, “Yéesu ni Mweenevyoosi,” na kuruma mutimii waako, Muluungu amufufula fuma kwa ˆvaakwya, lamuririwa uri.
10 Sa kwa mutima muuntu arúmaa, jeyyo aválwaa ni muwoloki, na kwa mulomo alúusaa, na jeyyo alámuririwaa.

✡ **9:25** Laanga Hósea 2:23. ✡ **9:26** Laanga Hósea 2:1. ✡ **9:28** Laanga Isáaya 10:22-23. ✡ **9:29** Laanga Isáaya 1:9; Ncholo 19:24-25. ✡ **9:33** Laanga Isáaya 8:14; 28:16. ✡ **10:5** Laanga Valáawi 18:5. ✡ **10:6** Laanga Nkumbukira ya Miiro 9:4; 30:12. ✡ **10:7** Laanga Nkumbukira ya Miiro 30:13. ✡ **10:8** Laanga Nkumbukira ya Miiro 30:14.

11 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, “Yoyoosi ˆarɨ mwiilaangya sɨ arɨ kwaatiwa soni tʉkʉ.”✡
12 Sa Mʉyahúudi na mʉʉntʉ si ˆarɨ Mʉyahúudi sɨ viísimire tʉkʉ. Kwatiite Mweenevyoosi ʉmwɨ vii kwa vaantʉ voosi, yeeye avatálaryaa kwa usúngaati voosi ˆveene vamwaánirɨraa yeeye.
13 Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Kɨra mʉʉntʉ ˆarɨ mwaanɨrɨra ʉra sɨ ˆvanamuruma? Jooli varɨ muruma, ʉra sɨ ˆvanamʉteera? Jooli varɨ mʉteera, koonɨ kusiina mʉʉntʉ wo vavariyʉrɨra?
15 Jooli vaantʉ varɨ mʉvariyʉla, koonɨ sɨ vanatʉmwa? Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, “Myʉʉjɨre ya vaantʉ ˆvaréetaa Masáare Maaja, yabooha maatʉkʉ vii.”✡
16 Maa kaa, sɨ voosi vakwáatyaa Masáare Maaja tʉkʉ. Sa Isáaya alʉʉsa, “Ee IJʊVA, nɨ ani ˆaruma masáare yiiswi?”✡
17 Haaha, kuruma kʉʉjaa kwa njɨra yo teera isáare, na kʉteera kʉʉjaa kwa isáare ra Kirisitʉ.
18 Maa kaa, nɨ kuurya niise, eri Viisiraéeli sɨ vateera tʉkʉ wʉʉ? Hɨɨ vateera. Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,
“Sawúti yaavo yadoma kʉrɨ ɨsɨ joosi,
noyo masáare yaavo yafika utulo waasɨ.”✡
19 Kei kuurya niise, eri, Viisiraéeli sɨ vataanga tʉkʉ wʉʉ? Hɨɨ vataanga. Lwa ncholo Músa asea,
“Vabweeyya ndɨrɨ mʉvoonere kɨvɨna vaantʉ va ɨsɨ jɨɨngɨ,
na vaantʉ ˆvasiina ʉmanyi, vabweeyya ndɨrɨ mʉkalale maatʉkʉ vii.”✡
20 Kei Isáaya asea ko kiitema,
“Vaantʉ vara sɨ ˆvaansaakɨráa vaantúriirye,
nɨɨnɨ niiyónekiirye kwa vaantʉ vara sɨ ˆvaanjurikiriryáa.”✡
21 Maa kaa, kʉrɨ Viisiraéeli asea,
“Muusi woosi nawolola mɨkono yaanɨ,
kwa vaantʉ ˆvaankíikanaa na sɨ ˆvaantéeraa.”✡

11

Mbavariri ya Mʉlʉʉngʉ kwa Isiraéeli

1 Nɨ kuurya niise, Mʉlʉʉngʉ avasiita vaantʉ vaachwe wʉʉ? Aka tʉkʉ! Nɨɨnɨ mweeneevyo ndɨrɨ Mwiisiraéeli wa mbyaala ya Aburaháamu, fuma lʉkolo lwa Bénjamini.
2 Mʉlʉʉngʉ sɨ avasiita vaantʉ vaachwe ˆavataanga keende aho ncholo tʉkʉ. Sɨ mookʉmbʉkɨra ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa Elía ˆakavalʉʉsɨre Viisiraéeli kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ wʉʉ?
3 “Ee IJʊVA, vʉʉlaire valáali na mʉtwe vaako na vakányiirye masabáahʉ jaako, nachíhiire nɨimweene na voosaaka nkaasʉ yaanɨ.”✡
4 Nɨ jooli Mʉlʉʉngʉ amuuyirya? Amʉsea, “Niicheererya vaantʉ valʉme mayana mufungatɨ (7,000) ˆveene sɨ vanachwaama kwiinamɨra Baáli.”✡
5 Baa haaha nɨ viivyo, vamwaarɨ Viisiraéeli ˆvachaala ˆveene Mʉlʉʉngʉ avasaawʉla kwa nduwo yaachwe.
6 Haaha koonɨ vasaawʉlwa kwa nduwo, sɨ kwa mɨrɨmo yaavo tʉkʉ. Sa koonɨ arɨ saawʉla kwa mɨrɨmo ya vaantʉ, nduwo yaachwe ngaarɨ sɨ yaava nduwo tʉkʉ.
7 Che tʉrɨ lʉʉsa haaha? Kɨra kɨintʉ Isiraéeli ˆvakɨsaakɨráa na ʉmanyiki sɨ vakɨpata tʉkʉ. Maa kaa, vara ˆvasaawʉlwa nɨ Mʉlʉʉngʉ vakɨpata. Vara vɨingɨ sɨ ˆvasaawʉlwa mɨtɨma yaavo yafafiwa.
8 Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,
“Mʉlʉʉngʉ avabweeyya vave ja vaantʉ ˆvataavita,
na fʉʉrʉ isikʉ avakʉnɨkɨrɨra miiso yaavo, vadɨɨre koona,
kei avakʉnɨkɨrɨra matu yaavo, vadɨɨre teera.”✡
9 Ne Daúdi alʉʉsa,
“Ngovi jaavo jive kɨnyʉhʉla na mɨnyahʉ,
kɨintʉ ˆkikúngʉvaryaa, vawye, na kɨve nɨ irya kwaavo.
10 Miiso yaavo yavɨkɨrwe kilwiirya sa vadɨɨre koona,
myoongo yaavo ɨwode kwa uturikiri kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.”✡

Matáampi ˆYakondiwa

✡ **10:11** Laanga Isáaya 28:16. ✡ **10:13** Laanga Yoéeli 2:23. ✡ **10:15** Laanga Isáaya 52:7. ✡ **10:16** Laanga Isáaya 53:1. ✡ **10:18** Laanga Sabúuri 19:4. ✡ **10:19** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 32:21. ✡ **10:20** Laanga Isáaya 65:1. ✡ **10:21** Laanga Isáaya 65:2. ✡ **11:3** Laanga 1 Vatemi 19:10, 14. ✡ **11:4** Laanga 1 Vatemi 19:18. ✡ **11:8** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 29:4; Isáaya 29:10. ✡ **11:10** Laanga Sabúuri 69:22-23.

11 Haaha nɨ kuurya niise kei, eri, Viisiraéeli viikunguvala sa vawye chalʉmwɨ wʉʉ? Aka tʉkʉ!
Maa kaa, sa kʉbweeyya ʉvɨ kwaavo, noo kʉsea kumusiita Yéesu, vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi ʉlamuriri wavafíkiire, sa Viisiraéeli vave na kɨvɨna.
12 Haaha koonɨ kʉbweeyya ʉvɨ kwa Viisiraéeli kwavɨire usúngaati kʉrɨ weerʉ, kei koonɨ mukube waavo waréetire usúngaati kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi, kukiimana kwa Viisiraéeli ˆvamuruma Yéesu ˆkʉrɨ fika, reeta kʉrɨ usúngaati ˆwalookya.
13 Haaha nɨ lʉʉsɨka niise na nyuunyu vaantʉ sɨ ˆmʉrɨ Vayahúudi. Mʉlʉʉngʉ aansaawʉla nɨve mutumwi kwa vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi. Natiite nkongojima kʉrɨ mʉrɨmo waanɨ,
14 sa ndahe kʉvabweeyya vaantʉ vaanɨ voone kɨvɨna na kwa njira ɨyo nɨvalamurirye vamwɨ vaavo.
15 Koonɨ kusiitwa kwaavo kwareeta kʉlʉmaniwa kwa weerʉ na Mʉlʉʉngʉ, ha kurumwa kwaavo sɨ kʉrɨ kʉva ja nkaasʉ fuma inkwyii tʉkʉ wʉʉ?
16 Koonɨ ikúunta ra ncholo ra muchu ˆʉtwíirwe ja mpóryo kwa Mʉlʉʉngʉ nɨ riija, muchu woosi nɨ mʉʉja, na koonɨ ichina nɨ riija, baa matáampi nɨ maaja.✡
17 Koonɨ matáampi yamwɨ ya mʉseitúuni wa iwundii yatemwa na nyuunyu ˆmʉrɨ ja matáampi ya mʉseitúuni wa isekii, mwakondiwa mʉseitúunii ʉwo wa iwundii, na mʉkaanda kurya seve ya mʉseitúuni ʉwo,
18 karɨ mʉndooyachwa matɨ matáampi yara ˆyakerwa tʉkʉ. Kwiivaa kɨpeembe tʉkʉ, sa miriri sɨ yookiilaangya nyuunyu tʉkʉ, maa kaa, nyuunyu noo mookiilaangya miriri.
19 Haaha sea mʉrɨ, “Matáampi yatemwa sa nɨinɨ nkondiwe aho ichinii.”
20 Nɨ kɨkomi. Matáampi ayo yatemwa sa sɨ yamuruma Kirisitʉ tʉkʉ, maa kaa, nyuunyu mookiima neeja sa kumuruma kwaanyu Kirisitʉ. Sa jeyyo, kwiivai kɨpeembe tʉkʉ, maa kaa, ofi.
21 Sa koonɨ Mʉlʉʉngʉ sɨ ayoonera mbavariri matáampi yara ya ncholo, baa nyuunyu sɨ arɨ voonera mbavariri tʉkʉ.
22 Laangi haaha wʉʉja na kʉhʉʉmba kwa Mʉlʉʉngʉ. Yeeye ahʉʉmba kwa vara ˆvaawya, na nɨ mʉʉja kwaanyu nyuunyu koonɨ mʉrɨ tuuba wʉʉja waachwe. Koonɨ sɨ jeyyo, baa nyuunyu temwa mʉrɨ.
23 Baa voovo koonɨ sɨ vatúubire kusiita kumuruma Mʉlʉʉngʉ, kondiwa varɨ kei, sa Mʉlʉʉngʉ atiite lʉvɨro lo vakondia kei.
24 Nyuunyu vaantʉ sɨ ˆmʉrɨ Vayahúudi nɨ ja matáampi ya mʉseitúuni wa isaka, maa kaa, mwaseyyiwa ʉko mʉkakondiwa mʉseitúunii wa iwundii, kʉʉntʉ kiufumo sɨ kwaanyu tʉkʉ. Eri, sɨ viri vyaangʉ kʉkondia matáampi yara ufumo waavo nɨ mʉseitúuni wa iwundii kʉʉntʉ ˆyafuma tʉkʉ wʉʉ?

Vaantʉ Voosi va Mʉlʉʉngʉ Lamuririwa Varɨ

25 Vanaviitʉ, sa mʉdiire kiivaa kɨpeembe mwatiite tooti kʉlookya ˆvyeene mʉrɨ, noosaaka mʉtaange fuumbo ɨhɨ ya Mʉlʉʉngʉ. Kʉfafya mʉtwe kwavapata vamwɨ va Viisiraéeli nɨ fʉʉrʉ hesáabu ya vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi yo hokerwa nɨ Mʉlʉʉngʉ, ikiimane.
26 Aho, Viisiraéeli voosi* lamuririwa varɨ, ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa,
“Mununuuli kʉʉja arɨ fuma Sayúuni,
yeeye seyya arɨ mwiikalo sɨ ˆutúubaa kira Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa kwa vaana va Yaakúupu.
27 Ʉhʉ noo mʉháko ˆndɨrɨ bweeyya novo,
nɨinɨ mpɨindɨ ˆndɨrɨ seyya ʉvɨ waavo.”✡
28 So siita Masáare Maaja ya Yéesu, Viisiraéeli vaava vavɨ va Mʉlʉʉngʉ sa nyuunyu vaantʉ sɨ ˆmʉrɨ Vayahúudi. Maa kaa, sa viintʉ vasaawʉlwa nɨ Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ akaarɨ aveenda sa mʉháko ˆabweeyya na vala baaba waavo.
29 Sa vilʉngʉlʉngʉ vya Mʉlʉʉngʉ na kwaanɨrira kwaachwe, sɨ viséyyiwaa tʉkʉ.✡
30 Aho ncholo, nyuunyu mʉjáa mwamʉvalandʉka Mʉlʉʉngʉ, maa kaa, vaantʉ va Isiraéeli ˆvakamʉvalandʉke Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ avalaanga na riiso ra wʉʉja nyuunyu.
31 Jeyyo haaha, voovo novo vamʉvalandʉka Mʉlʉʉngʉ sa kʉlaanga na riiso ra wʉʉja kwa Mʉlʉʉngʉ kʉtamanye na kwaavo, ja viintʉ kʉlaanga na riiso ra wʉʉja kwa Mʉlʉʉngʉ kʉra ˆkuújire na kwaanyu ko tweera Yéesu.
32 Sa Mʉlʉʉngʉ avachuunga vaantʉ voosi ʉvarindukii, sa avalaange na riiso ra wʉʉja voosi.

Lwíímbo lwa Dʉʉmbɨ

33 Hoonɨ laanga ˆvyeene usúngaati, tooti na ʉmanyi wa Mʉlʉʉngʉ ˆvyeene wakʉla!
Nɨ ani ˆatáangaa ʉlamu na njɨra jaachwe?

✡ **11:16** Laanga Ʉvalo 15:17-21. * **11:26** ***Viisiraéeli voosi:*** Valwiirɨ va Masáare Maaja ˆvarɨ foo vaséaa masáare aya yalʉʉsa vaantʉ voosi ˆvasaawʉlwa nɨ Mʉlʉʉngʉ, noo kʉsea, vaantʉ vaachwe voosi, Vayahúudi na sɨ ˆvarɨ Vayahúudi. ✡ **11:27** Laanga Isáaya 27:9; 59:20-21; Yeremía 31:33-34. ✡ **11:29** Laanga Varúumi 9:4-5.

34 “Ani ˆamányire miryuungu ya IJUVA?
Ani ˆiiláangyaa sáare na Muluungu?”✡
35 “Ani ˆamuheera Muluungu kiintu,
na Muluungu asaakwa ariihe?”✡
36 Kira kiintu chuumbwa ni Muluungu, na kira kiintu kimwaari kwa ngururu jaachwe na sa yeeye.
Nkongojima ni jaachwe kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi.

12

Mpóryo ya Kikomi kwa Muluungu

1 Haaha vanaviitu noovakalaamya kwa kulaanga na riiso ra wuuja kwa Muluungu, tooli miviri yaanyu ive ja mpóryo ˆiri nkaasu, njija na ˆimweéryaa Muluungu mutima. Jeyyo, noo njira yaako ya kikomi yo mwiinamira Muluungu.
2 Kari mutuubirirye ˆvyeene weeru ibwéeyyaa tuku, maa kaa, Muluungu avavalandule mitima yaanyu muve na miryuungu mifya. Aho, daha muri taanga na ruma muri kikomi kusaaka kwa Muluungu ˆkweene kuri kuuja, kweéryaa mutima na kwakiimana.
3 Sa ko tweera nduwo ˆng’eene Ijuva aampeera, ni kuvawyiira niise nyuunyu voosi, kari mwiiyónaa ni mweeri muri kulookya ˆvyeene mwasaakwa tuku. Kiri vyoova jeyyo, ilaangi miiririkano yaanyu kwa tooti ko tamanyan’ya na kira kipíimo cha kuruma kira muuntu ˆaheewa ni Muluungu.
4 Ja ˆvyeene mwamányire, muviri umwi watiite viintu ˆviri foo, na kira kiintu chatiite murimo waachwe ˆwiísimire.
5 Viivyo suusu baa neembe turi foo, turi muviri umwi ko va kiintu kimwi na Kirisitu, na kira kiintu cha muviri uhu, chakundikaniwa na viivaachwe voosi.
6 Tatiite wuuya ˆwiísimiresimire kwa ira nduwo ˆtaheewa ni Muluungu. Ura ˆari na wuuya wo laala na mutwe, atumie ja ˆvyeene kumuruma kwaachwe Muluungu kuri.
7 Kooni wuuya waachwe ni kutumamira vaantu, avatumamire neeja, kooni ni kukiindya, akiindye neeja.
8 Ura ˆari na wuuya wo vaheera vyeewe mutima, abweeyye jeyyo. Ura ˆari na wuuya wo saangira viivaachwe, avasaangire kwa kuboohya inda. Ura ˆari na wuuya wo longoola, alongoole ko manyika, na ura ˆaláangaa na riiso ra wuuja, avalaange vyeewe na riiso ra wuuja na cheeru.

Kwiiyenda

9 Kweenda kwaanyu kari kuve na ukweembi tuku. Suuli isáare roroosi rivi, na mukonkomale kutumama wuuja mpiindi joosi.
10 Iyendi kinduu nyuunyu kwa nyuunyu, kira muuntu amwiiririkane mwiiwaachwe ta kwa nyemi.
11 Kari muve vavira kwa Muluungu tuku, maa kaa, muve vakoonko mitimii, kumutumamira Mweenevyoosi.
12 Muve na cheeru kwa kura kwiilaangya kwaanyu. Mundooyimirirya maremii, kei mukonkomale kumuloomba Muluungu.
13 Vaambiriryi vaantu va Muluungu vara ˆvari na viintu vakeehekerwa, na vateengyi vayeni vyabooha na nyuumbii jaanyu.
14 Vatalaryi vara ˆvoovaturikirya, talaryi na kari mujúmaa tuku.
15 Muve na cheeru na vara ˆvari na cheeru, na murire na vara ˆvoorira.
16 Ikali na mwiikalo muuja nyuunyu kwa nyuunyu. Kari mwiívaa vipeembe tuku, kiri vyoova jeyyo, ikiimyii na isi na mundoova hamwi na vara ˆvoóndomereriwaa. Kari mwiiyone mwatiite tooti kulookya viingi tuku.
17 Kari murírhaa muuntu uvi kwa uvi tuku. Maa kaa, mukwaatye neeja kutumama yara ˆyari maaja miiswii ya vaantu voosi.
18 Kooni viri dahika, bweeyyi vyoosi vira ˆmuri daha kuri ivaru raanyu sa mwiikale na kira muuntu na mwiikalo muuja.
19 Vijeengi vyaani naveenda. Kari muríiraa muuntu nyono tuku. Rekeri ivyo kuri nkalari ya uwoloki wa Muluungu. Sa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, “Kuriira nyono ni murimo waani niini, riha ndiri,”✡ aluusa Ijuva.
20 Kiri vyoova jeyyo,
“Kooni muvi waako ari na njala, muheere chóorya.
Kooni ari na nyóota ya maaji, muheere maaji.
Kooni ubwéeyyiirye jeyyo,

✡ **11:34** Laanga Isáaya 40:13. ✡ **11:35** Laanga Ayúubu 41:11. ✡ **12:19** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:35.

kʉva ʉrɨ ja umutíikire makala ya mooto mutwii waachwe."✡
21 Karɨ urúmaa usiindwe nɨ ʉvɨ tʉkʉ, maa kaa, siinda ʉvɨ kwa wʉʉja.

13

Kʉnyemya Viimiriri

1 Kira mʉʉntʉ asaakwa ave matu kwa vaantʉ ˆvarɨ na ngururu jo kɨimirira ɨsɨ. Sa ngururu jo kɨimirira jafúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ vii, nojo ngururu jo kɨimirira javíkwaa nɨ Mʉlʉʉngʉ.
2 Sa jeyyo, ʉra ˆakíikanaa ngururu ijo jo kɨimirira ɨsɨ, akíikanaa ʉlairiri wa Mʉlʉʉngʉ. Ne Mʉlʉʉngʉ avɨika ijo ngururu jo kɨimirira. Vara ˆvabwéeyyaa jeyyo, kiiheera varɨ irya.
3 Viimiriri sɨ varéetaa chooloolo kwa vaantʉ vaaja tʉkʉ, maa kaa, kwa vaantʉ vavɨ. Haaha koonɨ moosaaka mʉdɨire moofa mwiimiriri, bweeyyi vyabooha, ne kʉvadʉʉmbirira arɨ.
4 Sa mwiimiriri nɨ mʉtʉmami wa Mʉlʉʉngʉ, ne ɨímiriraa sa kʉnáálo yaanyu. Maa kaa, koonɨ woobweeyya vyavɨiha, weewe moofe. Sa ʉwo mwiimiriri atɨite ngururu jo valaira chiirʉ vaantʉ vavɨ kʉtamanyan'ya na nkalari ya Mʉlʉʉngʉ.
5 Sa jeyyo, vyasaakwa mʉve matu kwa viimiriri, sɨ so koofa kʉlaɨrwa chiirʉ vii tʉkʉ, maa kaa, sa mɨtɨma yaanyu ɨdɨire twaalwa na kɨloongii kei.
6 Sa viivyo, moorɨha kóodi. Sa viimiriri nɨ vatʉmami va Mʉlʉʉngʉ ˆveene vatóolaa mpɨindɨ jaavo joosi kwɨimirira.
7 Rihi noongwa ya kira mʉʉntʉ. Koonɨ mʉrɨ na noongwa ya kóodi, rihi, koonɨ nɨ ushúuru, rihi, koonɨ mʉʉntʉ asaakwa abweeyyiriwe nkongojima, mʉbweeyyiryi nkongojima, na koonɨ asaakwa anyemiwe, mʉnyemyi.

Kwiiyenda Kʉndʉʉ

8 Karɨ mʉve na noongwa yoyoosi kwa mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ. Mʉve na noongwa ɨmwɨ vii, yo kwiiyenda. Sa ʉra ˆamweenda mʉkaaya waachwe, akiiman'ya Miiro.
9 Sa kwatɨite ndairiri, baa ja ɨhɨ, "Karɨ ʉyéendaa na muki wa mʉʉntʉ tʉkʉ, karɨ wʉúlaa tʉkʉ, kwiiva tʉkʉ, kʉmererya matɨ tʉkʉ,"✡ na ʉlairiri wɨingɨ woosi, ʉmwaarɨ isii ya ʉlairiri ʉhʉ, "Mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo."✡
10 Kweenda sɨ kwamʉbwéeyyiryaa mʉkaaya ʉvɨ tʉkʉ. Sa jeyyo, kweenda noo ˆkwakíiman'yaa Miiro yoosi.
11 Bweeyyi jeyyo, sa mwamányire nɨ mpɨindɨ che tʉrɨ nojo. Mpɨindɨ jo kiinʉka fuma tulwii jafíkire, sa kʉlamuririwa kwiitʉ kwavéerɨire heehi kʉlookya aho ncholo ˆtʉkarume vii.
12 Uchikʉ waséesire, na kwaséngerɨire kweera. Haaha tʉreke nteendo ja kilwiiryii na twiivɨkire mata ya kɨweerʉ.
13 Twiikale mwiikalo ˆwabooha wa vaantʉ va mpɨindɨ ja muusi. Karɨ tʉndookiikala ko bweeyya ngovi ja ʉláku, kwa ʉreevi, ko laala na vaki va vaantʉ no yeenda ja kúri tʉkʉ. Na karɨ tʉndookiikala kwa wiitóoli na kɨvina tʉkʉ.
14 Kirɨ vyoova jeyyo, kwa kira kɨintʉ, mʉlongoolwe nɨ YéesuKirisitʉ Mweenevyoosi. Karɨ mʉndookiiririkana kukiiman'ya ʉláku wa ufumo wa wʉʉntʉ waanyu tʉkʉ.

14

Kʉvalamʉrɨra Vɨingɨ Tʉkʉ

1 Mʉteengyi ʉra kuruma kwaachwe kʉrɨ teketeke, kei, karɨ mwiirute ndihi ne sa miiririkano yaachwe ˆyiísimire tʉkʉ.
2 Mʉʉntʉ ʉmwɨ kwa kuruma kwaachwe oónaa ifaanaa arye kɨintʉ chochoosi ˆyoosaaka, maa kaa, wɨingɨ ˆmweene sɨ anakangaala mutimii, chóorya chaachwe nɨ mbowa ja masaambɨ vii.
3 Mʉʉntʉ ˆaríjaa kira kɨintʉ, karɨ amuchwe matɨ ʉra sɨ ˆaríjaa kira kɨintʉ tʉkʉ. Ʉra sɨ ˆaríjaa kira kɨintʉ karɨ alʉʉse irya kwa ʉra ˆaríjaa kira kɨintʉ tʉkʉ, sa Mʉlʉʉngʉ amʉhokera.
4 Weewe ʉrɨ ani fʉʉrʉ ʉmʉlamʉrire mʉtʉmami wa mʉʉntʉ wɨingɨ? Mwiimiriri waachwe noo ˆarɨ taanga, koonɨ mʉtʉmami waachwe iímire au awyíire. Ne kɨima arɨ, sa Mweenevyoosi atɨite ngururu jo mwiimya.
5 Mʉʉntʉ ifaanaa alamʉle sikʉ ɨmwɨ nɨ njija mbere ya Mʉlʉʉngʉ kʉlookya sikʉ jɨingɨ, wɨingɨ ifaanaa alamʉle sikʉ joosi jiifwíine. Kira mʉʉntʉ ataange kɨkomi vira ˆyoolamʉla miryuungwii yaachwe.
6 Mʉʉntʉ ʉra ˆalámʉlaa sikʉ ɨmwɨ nɨ njija, abwéeyyaa jeyyo sa Mweenevyoosi. Mʉʉntʉ ʉra ˆaríjaa nyama, abwéeyyaa jeyyo so mweerya mʉtɨma Mweenevyoosi, sa amʉdúumbaa na akarya. Na ʉra sɨ ˆaríjaa nyama, abwéeyyaa jeyyo so mweerya mʉtɨma Mweenevyoosi, sa amʉdúumbaa de akarya kei.

✡ **12:20** Laanga Mpíri 25:21-22. ✡ **13:9** Laanga Ufumo 20:13-15; Nkʉmbʉkira ya Miiro 5:17-21. ✡ **13:9** Laanga Valáawi 19:18.

7 Sa kusiina muuntu umwi wiitu ˆiíkalaa sa yeemweene tuku, na kusiina ˆakwíjaa sa yeemweene tuku.
8 Koon tookiikala, tookiikala sa Mweenevyoosi, koon tookwya, tookwya sa Mweenevyoosi. Haaha koon tookiikala au tookwya, suusu ni va Mweenevyoosi.
9 Ni sa kiintu iki, Kirisitu aakwya, akafufuka sa ave Mweenevyoosi wa ˆvaakwya na ˆvari mooyo.✡
10 Haaha weewe, sa che woomulamurira mwaanaanyu? Au weewe sa che woomuchwa mati mwaanaanyu? Sa suusu voosi kiima turi mbere ya ichuumbi ro lamurira ra Muluungu.
11 Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea,
"'Kikomi,' asea Mweenevyoosi,
'kira muuntu chwaama ari mbere yaani,
kira muuntu ruma ari kwa lurimi lwaachwe niini ni Muluungu.' "✡
12 Jeyyo, kira muuntu wiitu luusa ari masáare yaachwe mweeneevyo kwa Muluungu.

Kumubweeyya Mwaanaanyu Iikunguvale

13 Jeyyo, tureke kuvalamurira viiviiswi, kei tureke kubweeyya chochoosi ˆkiri vabweeyya vaaniitu viikunguvale au vawyiire uvii.
14 Sa kuri Yéesu Mweenevyoosi namányire kikomi kusiina kiintu ˆkiri na njeo kwa ufumo waachwe tuku.✡ Maa kaa, koon muuntu iíne kiintu kimwi chatiite njeo, kwaachwe chavíire na njeo.
15 Koon umoóniirye mwaanaanyu usuungu sa chóorya ˆwoorya, weewe mwiikalo waako si ulóngoolwaa ni kweenda tuku. Kari urúmaa mwaanaanyu ˆmweene Kirisitu amukwyiira asaambukirwe sa chóorya chaako tuku.
16 Kari urume kiintu kira ˆchookoonekana kwaako chabooha, kiluuswe chaviiha tuku.
17 Sa Utemi wa Muluungu si kurya no nywa tuku, maa kaa, ni kuva vawoloki, kuva na mwiikalo muuja na kweerya mutima, ivyo vyaréetwaa ni Mutima Muuja.
18 Sa ura ˆamutúmamiraa Kirisitu jeyyo, amweéryaa mutima Muluungu, na arúmwaa ni vaantu.
19 Haaha, tumanyike kutumama yara ˆyaréetaa mwiikalo muuja na ˆyari tujeenga suusu kwa suusu.
20 Kari usáambulaa murimo wa Muluungu so kiiruta ndihi sa chóorya tuku. Vyóorya vyoosi vyarumwa viriiwe, maa kaa, vyaviiha muuntu kurya chóorya kiri ˆmubweeyya mwiiwaachwe iikunguvale uvii.
21 Ni pwee kudiira kurya nyama, au kunywa diváai, au kudiira kutumama kiintu chochoosi ˆkiri mubweeyya mwaanaanyu awyiire uvii.
22 Kuruma kura ˆutiite, viika kuri weewe na Muluungu vii. Atalariwa ura muuntu mutima si ˆumuhéeraa irya sa kira kiintu ˆyootumama.
23 Maa kaa, koon uri na wiikovereri na chóorya ˆcheene woorya, koon uríire, heewa uri irya sa kira ˆcheene wootumama si ukirúmire ni uwoloki mbere ya Muluungu tuku. Sa kutumama kiintu chochoosi koon kisiina kuri kuruma, ni uvi.

15

Kuveerya Mitima Viiviiswi

1 Suusu vara ˆtakangaala kuri kumuruma Yéesu, toosaakwa tundoovayimirirya vara ˆvari teketeke. Kari tundootumama viintu ˆvitweéryaa mitima suusu veeneevyo vii tuku.
2 Kira muuntu kuri suusu atumame viintu ˆvyoomweerya mutima mwiiwaachwe, sa amujeenge kuri kumuruma Yéesu Kirisitu.
3 Sa baa Kirisitu mweeneevyo si iiyeryáa mutima yeemweene vii tuku, maa kaa, vira ˆatumama ni hamwi viri na Masáare ˆYari Mpeho yara ˆyaluusa, "Vituki vyoosi ˆvookutukira, vyookuunfikira niini."✡
4 Sa kira kiintu ˆchaandikwa aho kali Masáarii ˆYari Mpeho, chaandikwa kutukiindya suusu. Kei chaandikwa sa tundoomwiilaangya Muluungu, kwa njira yo yimirirya na ko tuuriwa mitima fuma Masáarii ˆYari Mpeho.
5 Muluungu ˆatuhéeraa kuyimirirya, na ˆatutúuryaa mitima, avaheere nyuunyu mutima wo va kiintu kimwi kunu moomutuubirirya Kirisitu Yéesu.
6 Jeyyo, kwa mutima umwi, na kwa sawúti imwi, mudahe kumubweeyyirya Muluungu nkongojima. Yeeye ni Taáta wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.

Masáare Maaja kwa Vaantu Voosi

✡ **14:9** Laanga 2 Vakoríinto 5:15. ✡ **14:11** Laanga Isáaya 45:23. ✡ **14:14** Laanga Maáriki 7:18-20. ✡ **15:3** Laanga Sabúuri 69:9.

7 Haaha vahokeri viivaanyu ja ˆvyeene Kirisitʉ avahokera nyuunyu, sa mʉmʉretere
Mʉlʉʉngʉ nkongojima.
8 Noovawyiira, Kirisitʉ ʉʉja kʉvatʉmamira Vayahúudi, sa oonekye kimáári cha Mʉlʉʉngʉ
na kʉra kwiichuunga Mʉlʉʉngʉ ˆavaheera vala baaba vaavo kukiimane.
9 Abweeyya jeyyo, sa vaantʉ si ˆvari Vayahúudi vamʉbweeyyirye Mʉlʉʉngʉ nkongojima
sa kʉlaanga na riiso ra wʉʉja kwaachwe kʉri voovo. Ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari
Mpeho,
“Sa jeyyo, kʉkʉbweeyyirya ndiri nkongojima kati na kati ya vaantʉ si ˆvari Vayahúudi,
kiimba ndiri kʉridʉʉmbirira irina raako.”✡
10 Kei Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Nyuunyu vaantʉ si ˆmʉri Vayahúudi,
eryi mitima na vaantʉ vaachwe.”✡
11 Baa kei yasea,
“Nyuunyu vaantʉ voosi si ˆmʉri Vayahúudi muduumbiriri IJʉVA,
nyuunyu vaantʉ voosi va weerʉ muduumbi.”✡
12 Nocho kitáabu cha Isáaya chalʉʉsa,
“Fuma mbyaala ya Yéese, tʉrika riri itáampi,
yeeye viimirira ari vaantʉ si ˆvari Vayahúudi,
novo mwiilaangya vari.”✡
13 Tamwiiláangyaa Mʉlʉʉngʉ. ʉhʉ, noomʉloomba avaheere mwiikalo mʉʉja na kweerya
mʉtima koosi kʉnʉ mootuuba kumwiilaangya, sa kumwiilaangya kwaanyu kʉkiingike kwa
lʉviro lwa Mʉtima Mʉʉja.

Kiintʉ ˆChabweeyya Paúli Aandike Barúwa ihi

14 Vanaviitʉ, kikomi narúmire nyuunyu mwamema wʉʉja, mwatiite ʉmanyi woosi na kei
mwamányire kwiilaangya sáare nyuunyu kwa nyuunyu.
15 Maa kaa, naándikire masáare aya ko kiitema sa nivakumbusikye masáare yamwi.
Nabwéeyyiirye jeyyo, sa Mʉlʉʉngʉ aampeera nduwo nive
16 mʉtʉmami wa Kirisitʉ Yéesu kwa vaantʉ si ˆvari Vayahúudi. Naheewa mʉrimo wo lʉʉsa
Masáare Maaja ya Mʉlʉʉngʉ ja mweeneisi waachwe, sa vaantʉ si ˆvari Vayahúudi vave ja
mpóryo ˆyarumwa ni Mʉlʉʉngʉ na ˆyabweeyyiwa njija ni Mʉtima Mʉʉja.
17 Sa jeyyo, nookiidʉʉmbirira ko kʉndikaniwa na Kirisitʉ Yéesu, sa mʉrimo waani kwa
Mʉlʉʉngʉ.
18 Niini si ˆndiri yera kʉlʉʉsika kiintʉ chiingi tʉkʉ. Niini lʉʉsika ndiri kira vii Yéesu
Kirisitʉ ˆatʉmama ko tweera niini, sa vaantʉ si ˆvari Vayahúudi vave matu kwa Mʉlʉʉngʉ.
Abweeyya jeyyo, ko tweera masáare ˆnalʉʉsa na ˆnatʉmama
19 kwa ngururu ja viintʉ ˆvihwáalaryaa na isháara, na kwa lʉviro lwa Mʉtima Mʉʉja. Jeyyo,
nariingirira kira haantʉ, noovariyʉla Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitʉ kwaandira múujii wa
Yerusaléemu fʉʉrʉ isi ya kʉli ya Iliríiko.
20 Mpiima yaani sikʉ joosi, ni kʉvariyʉla Masáare Maaja haantʉ irina ra Kirisitʉ si
ˆrinateereka, sa ndiire joojeenga mwaarirywii wa mʉʉntʉ wiingi.
21 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yalʉʉsa,
“Vara ˆveene si vanawyiirwa masáare yaachwe, koona vari,
na vara ˆveene si vanateera masáare yaachwe, taanga vari.”✡

Mʉryʉʉngʉ wa Paúli wo Kooluumbya Róoma

22 Iki, noo ˆchaankitira ˆkari foo nsiindwe kʉʉja na meenyu.
23 Haaha sa viintʉ namárikiirye miirimo yaani kʉnʉ, na sa viintʉ navijáa na mpiima yo
joovaluumbya kwa myaaka ˆiri foo,
24 nalámwiire kʉtweera na aho, kati ˆnoodoma na isi ya Sipánia. Vyeenda ndiri na
nyuunyu aho, kwa sikʉ ngala, na mpiindi ˆnookiinʉka nookiilaangya kʉʉmpeera mʉri
nyambirirya ya lʉyeendo lwaani.
25 Maa kaa, haaha tamanya niise na múujii wa Yerusaléemu nivatwaarire nyambirirya
vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ kʉra.✡
26 Sa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu ʉko Makedonía na Akáaya, vavyeenda kʉtoola kisaanga
chaavo kʉvaambirirya vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ ˆvari vakiva ʉko Yerusaléemu.
27 Kʉbweeyya jeyyo, kwaveerya mitima kikomi, ʉwo ni mʉrimo waavo kʉvaambirirya.
Sa kooni vaantʉ si ˆvari Vayahúudi vapata ntálarya ja mitima hamwi na Vayahúudi, novo
vasaakwa vavaambirirye Vayahúudi ntálarya jaavo ja viintʉ vya mʉviri.

✡ **15:9** Laanga Sabúuri 18:49; 2 Samwéeli 22:50. ✡ **15:10** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 32:43. ✡ **15:11** Laanga Sabúuri 117:1. ✡ **15:12** Laanga Isáaya 11:10. ✡ **15:21** Laanga Isáaya 52:15. ✡ **15:25** Laanga 2 Vakoríinto 8:19-21.

28 Haaha ˆndiri marikirya murimo uhu, na ˆndiri vaa mutooso wo vaheera visaanga ivi uko Yerusaléemu, aho kuuja ndiri noo valuumbya mpiindi ˆndiri kuva njirii nootamanya na isi ya Sipánia.
29 Kei namányire siku ˆndiri kuuja na kwaanyu, kuuja ndiri kwa kukiimana kwa ntálarya ja Kirisitu.
30 Haaha vanaviitu, kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu na kwa kweenda kwa Mutima wa Muluungu, noovakalaamya muve hamwi na niini kuunoombera ko manyika mbere ya Muluungu.
31 Noomberi sa ndamuririwe fuma kwa vaantu vara si ˆvamuruma Yéesu uko Yudéea.✡ Kei noomberi sa murimo waani uko Yerusaléemu urumwe ni vaantu va Muluungu ˆvari uko.
32 Jeyyo, kwa kusaaka kwa Muluungu, ndahe kuuja na kwaanyu kunu neériirye mutima na ntuuriwe mutima ni nyuunyu.
33 Haaha nooloomba Muluungu ˆari ncholo ya mwiikalo muuja, ave na nyuunyu voosi! Kikomi.

16

Lumbi kwa Vijeengi Vyaachwe

1 Navyeéndire kuvataangya kuri nyuunyu iruumbu riitu ˆaséwaa Foíibe. Yeeye ni mutumami wa mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu uko iturii ra Kenkiréa.*
2 Nooloomba mumuhokere sa mwaava kiintu kimwi na Mweenevyoosi, ja ˆvyeene vaantu va Muluungu vasaakwa. Mwaambiriryi chochoosi ˆcheene yoosaaka, sa yeeye aambirirya ˆvari foo baa niini.
3 Nooloomba muunuumbirye vala Pirisíila na Akíila, vatumami viivaani ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
4 Voovo viiviika nemwiinemwii sa vahon'ye nkaasu yaani. Niini na mpuka joosi ja vaantu ˆvamuruma Yéesu vara si ˆvari Vayahúudi toovaduumba.
5 Kei luumbyi mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆvalúmanaa kaayii kwaavo. Nuumbiryi Epainéeto kijeengi chaani. Namweenda munumuunu. Yeeye noo ajáa wa ncholo kumuruma Kirisitu uko Ásia.
6 Nuumbiryi Maríia, yeeye amanyika maatuku vii kutumama sa nyuunyu.
7 Nuumbiryi Andironíiko na Yúnia, Vayahúudi viivaani. Voovo vachuungwa munyololwii hamwi na niini. Voovo vamányirwe kwa vatumwi, na voovo valongoola kumuruma Kirisitu de niini.
8 Nuumbiryi Ampuliáato. Yeeye namweenda ko kundikaniwa na Mweenevyoosi.
9 Nuumbiryi Uribáano mutumami mwiiwiiswi ko kundikaniwa na Kirisitu. Nuumburyi kijeengi chaani Sitásiki, namweenda munumuunu.
10 Nuumbiryi Apéele. Yeeye arumika ko kundikaniwa na Kirisitu. Nuumbiryi voosi ˆvari kaayii kwa Aristobúulo.
11 Nuumbiryi Herodióoni Muyahúudi mwiiwaani. Nuumbiryi voosi ˆvari kaayii kwa Narikíiso, voovo ˆvamuruma Mweenevyoosi.
12 Nuumbiryi Tirifaíina na Tirifóosa, voovo ni vaantu vaki ˆvamányikaa kutumama kuri Mweenevyoosi. Nuumbiryi Perisíisi. Yeeye namweenda. Yeeye ni muuntu muki wiingi ˆatumama ko manyika kwa Mweenevyoosi.
13 Nuumbiryi Rufáasi na íyo waavo. Rufáasi ni muuntu ˆasaawulwa murimwii ni Mweenevyoosi, na íyo waavo kwaani ni ja íyo wiitu.
14 Nuumbiryi Asinkiríito, Fulegóoni, Hérime, Patiróoba, Hérima na vaaniitu ˆvamuruma Yéesu ˆvari novo.
15 Nuumbiryi Filolóogo, Yulía, Neréea na iruumbu raachwe, Olíimpa na vaantu voosi va Muluungu ˆvari novo.
16 Mundookiiluumbya viija ko kiisundira. Mpuka joosi ja vaantu ˆvamuruma Kirisitu voovaluumbya.

Ulairiri na Lumbi jo Kiimikirirya

17 Vanaviitu, noovakalaamya mundoolaanga vara vaantu ˆvaréetaa usoonki wo kiikera nkova, vara ˆvavíikaa viintu vyo kunguvarya mbere yaanyu. Kei, vakíikanaa ukiindya ˆmwakiindiwa. Vanehi avo vaantu.
18 Sa vaantu ˆvari jeyyo, si vamutúmamiraa Kirisitu Mweenevyoosi tuku, kiri vyoova jeyyo, voovo vatúmamiraa uláku waavo veeneevyo. Kwa masáare yaavo ˆyari mwerere na yo koongoola, vakóoveraa mitima ya vaantu ˆvari ferefere kuri kuruma kwaavo.

✡ **15:31** Laanga Mirimo ya Vatumwi 21:27-36. * **16:1** ***Kenkiréa:*** Ni iturí ˆrijáa mbarimbari ya mayiya, heehi na múuji wa Koríinto. Laanga raamáani ya luyeendo lwa kaviri lwa Paúli kitáabwii cha Mirimo ya Vatumwi 15:36.

19 Kira muuntu ateera kuva matu kwaanyu na sa jeyyo niini neeriwa mutima. Maa kaa, noosaaka muve na tooti yo taanga maaja na muve si ˆmutúmamaa mavi.
20 Ne Mulúungu ni ncholo ya mwiikalo muuja. Yeeye pucha ari chaangu Irimu majewii yaanyu.
Nduwo ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu ive na nyuunyu. Kikomi.
21 Timotéeo, mutumami mwiiwaani, avalúumbiirye. Baa Lukío, Yasóoni na Sosipáta, Vayahúudi viivaani, vavalúumbiirye.
22 Naani Teritío ˆnookaandika barúwa ihi sa Paúli, navalúumbiirye kwa irina ra Mweenevyoosi.
23 Mulúumbiiwe ni Gáayo, mweenenyuumba kuuntu ˆniíkalaa, kei kuuntu mpuka yoosi ya vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆvalúmaniraa. Kei Erásto, yeeye ˆiímiriraa mpía ja múuji uhu, na Kwálito mwaaniitu vavalúumbiirye. [
24 Nduwo ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, ive na nyuunyu voosi. Kikomi!]
25 Haaha tumubweeyyirye nkongojima Mulúungu, yeeye ˆadáhaa bweeyya kuruma kwaanyu kwiisikane kwa luviro lwa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ˆnavakiindya. Masáare Maaja aya, yaviikwa fuumbo keende aho ncholo,
26 maa kaa, haaha yakunukulwa ko tweera masáare ˆyaandikwa ni valáali na mutwe. Mulúungu wa siku ˆjisiina uhero, alairirya kimáári ikyo kikunukulwe kwa vaantu, sa vaantu va isi joosi ja weeru vamurume na vave na matu kwaachwe.
27 Mulúungu yeemweene vii noo ˆari na tooti joosi, aduumbwe kwa siku ˆjisiina uhero ko tweera Yéesu Kirisitu! Kikomi!

Barúwa ya ncholo ya Paúli kwa Vakoríinto Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu va múuji wa Koríinto (1:1). Yeeye Paúli noo ˆaanda saankan'ya mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu uko Koríinto. ˆVyeene vyoónekanaa, barúwa ihi yaandikwa kati ya myaaka ya 54-55 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Na barúwa ihi, Paúli aandika mpiindi ˆajáa múujii wa Efé́eso.

Múuji wa Koríinto ujáa wataangikana maatukú vii uko isi ya Ugiríki, na utemii woosi wa Kirúumi. Múuji uwo, ni mbarimbari ya mayiya ya Mediteraníá ujáa (Laanga raamáani ya luyeendo lwa kaviri lwa Paúli, Mirimo ya Vatumwi 15:36). Vaantu ˆvari foo fuma mavaru yoosi ya weeru, vawulaanáa viintu ˆviri foo na vaantu va múuji wa Koríinto. Vaantu ava, vajáa vatiite tuuva jaavo ˆjiísimiresimire, baa ja kuloomba na kwiinamira vidabalaíyo (1:10-12; 8:1-8). Mirimo na tuuva ijo, jijáa jabweeyya vaantu ˆvamuruma Yéesu vasaangyesaangye kumuruma kwaavo Yéesu na tuuva jaavo.

Kei barúwii ihi, Paúli aturya mwaaswii masáare ˆmeene yajáa yuuriwa ni vaantu ˆvamuruma Yéesu va Koríinto (7:1). Kiintu ˆvajáa vuurya ni tuuva jimwi ja mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, kwiigavagava kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu na kuhanguta (5:1; 6:15-20). Kei, Paúli aluusa ˆvyeene vyasaakwa mpiindi jo muloomba Mululungu (11; 14:26-40), wuuya wa Mutima Muuja (12:1-11; 14:1-25) na kufufulwa kwa vaantu (15:12-58). Aandika ayo, sa iiyambirirye mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu viime neeja na vadiire kiipasa.

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na duumbi *1:1-9*
Kwiigava kwa mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu *1:10–4:21*
Paúli yookaan'ya uhanguti na kwiitwaala na balásii *5:1–6:20*
Ilóola *7:1-40*
Kumwiinamira Mululungu *8:1–11:1*
ˆVyeene vyasaakwa mpiindi jo muloomba Mululungu na luviro lwa Mutima Muuja *11:2–14:40*
Kufufuka kwa Kirisitu na kwa vaantu ˆvamuruma *15:1-58*
Masáare yo herererya *16:1-24*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli na Sositénesi mwaaniitu. Mululungu noo ˆaanyanirira kwa kusaaka kwaachwe nive mutumwi wa KirisituYéesu.

2 Ni kuvaandikira niise nyuunyu mpuka ya vaantu ˆmumuruma Mululungu uko múujii wa Koríinto. Nyuunyu mwatalariwa ni Kirisitu Yéesu. Kei mwaanirirwa ni Mululungu muve vaantu vaachwe vaaja, hamwi na vaantu voosi kira haantu, vara ˆvamulóombaa Mweenevyoosi wiitu Kirisitu Yéesu, Mweenevyoosi waavo na wiitu.

3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mululungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Paúli Yoomuduumba Mululungu

4 Siku joosi namudúumbaa Mululungu sa nyuunyu. Yeeye avaheera nduwo yaachwe kwa njira yo vakundikan'ya na Kirisitu Yéesu.

5 Kwa njira ya Kirisitu Yéesu, mwasungaata kwa kira kiintu, kwa nduusika yaanyu na kwa umanyi waanyu.

6 Ihi yoónekyaa masáare ya Kirisitu ni ya kikomi ˆkuri nyuunyu.

7 Jeyyo, mwatiite kira wuuya fuma kwa Mutima Muuja, kunu moowoojera kuvariyulwa kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.

8 Yeeye kuvabweeyya ari muve na ngururu fuuru uhero, sa muve si mung'úurirwaa siku ira ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu ˆari kuuja jo lamurira vaantu.

9 Mululungu bweeyya ari jei, sa yeeye ni wo kiilaangiwa. Yeeye avaanirira nyuunyu muve kiintu kimwi na mwaana waachwe Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

Kwiigava kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

10 Haaha vanaviitu, ni kuvaloomba niise kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, nduusikii jaanyu, kari uhu indoolusa iki na ura kira tuku. Kari mundookiigavagava nyuunyu kwa nyuunyu tuku, kiri vyoova jeyyo, muve kiintu kimwi kwa miryuungu yaanyu na kwa kira ˆmootumama.

11 Vanaviitu, natéiire fuma kwa vaantu va nyuumba ya Kiléeo, kuri nyuunyu kwatiite
wiitóoli.
12 Vamwi vaanyu voosea, “Niini namutúubaa Paúli.” Viingi voosea, “Niini ni wa Apóolo,” au
wiingi yoosea, “Niini ni wa Kéefa,”* na wiingi yoosea, “Niini ni wa Kirisitu.”
13 Eri, Kirisitu iigavagava wuu? Tuku! Eri, Paúli aning’iniwa musaláabii fuuru akakwya sa
nyuunyu wuu? Au nyuunyu mwabatisiwa kwa irina ra Paúli wuu?
14 Noomuduumba Muluungu sa nabatisa Kirísipo na Gáayo vii.
15 Sa jeyyo, kusiina ˆari daha sea abatisiwa kwa irina raani tuku.
16 Kei nabatisa vanduu va Sitefáani, kooni kwatiite viingi nabatisa si nookumbukira tuku.
17 Sa Kirisitu si aantuma jo batisa tuku. Kiri vyoova jeyyo, aantuma kuvariyula Masáare
Maaja, si kookiilaangya tooti jo luusika tuku, sa kubweeyya jei, bweeyya kuri inkwya ya
Kirisitu musaláabii, isove ngururu.

Kirisitu ni Tooti ya Muluungu

18 Masáare ya kukwya kwa Kirisitu musaláabii kwa vara ˆvoorimira, voónaa ni ukoókoyo,
maa kaa, kwa suusu vara ˆtoolamuririwa, masáare ayo ni ngururu ya Muluungu.
19 Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Mala ndiri tooti ja vara ˆvari na tooti,
kei miryuungu ya vara ˆvari na miryuungu kiisiita ndiri.”✡
20 Hai ari muuntu ˆari na tooti? Hai ari mukiindya wa Miiro? Hai ari mumanyi wo luusika
siku iji? Muluungu oónekiirye umanyi wa weeru ihi, ni ukoókoyo.
21 Sa Muluungu kwa tooti jaachwe oona weeru si iri mutaanga kwa tooti ja vaantu tuku.
Muluungu avyeenda kuvalamurirya vaantu ˆvaruma kwa uvariyuli wiiswi wa kikoókoyo.
22 Vayahúudi voosaaka isháara sa varume, na Vagiríki voosaaka tooti.
23 Maa kaa, suusu toovariyula Kirisitu ˆaning’iniwa musaláabii fuuru akakwya. Kwa
Vayahúudi kiintu iki choobweeyya viikunguvale, na kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi
vookoona ni ukoókoyo.
24 Maa kaa, kwa vaantu vara Muluungu ˆavaanirira, vave Vayahúudi au vaantu si ˆvari
Vayahúudi, Kirisitu ni ngururu na tooti ya Muluungu.
25 Sa ukoókoyo wa Muluungu, watiite tooti munumuunu kulookya tooti ja vaantu, na
teketeke ya Muluungu, yatiite ngururu kulookya ngururu ja vaantu.
26 Haaha vanaviitu, kumbukiri viintu ˆmujáa de mwaanirirwe ni Muluungu. Vake kuri
nyuunyu noo voonekanáa ni vaantu ˆvari na tooti mbere ja vaantu. Na vake kuri nyuunyu
noo mujáa na marina makuulu, na vake, mujáa mwavyaalwa kwa vasúngaati.
27 Maa kaa, Muluungu asaawula vira viintu weeru ˆyoónaa ni vya kikoókoyo, sa avakwaatye
soni ˆvari na tooti, kei asaawula viintu ˆviri teketeke vya weeru sa avakwaatye soni ˆvari na
ngururu.
28 Muluungu asaawula viintu vya isi na ˆvichwíiwaa mati, viintu ˆvyoónekaa ja kiintu
kisiina vya ihi weeru, sa avichwe mati vira ˆvyoónekanaa vya kikomi.
29 Abweeyya jeyyo, sa kusoveke muuntu wookíivaa kipeembe mbere ya Muluungu.
30 Muluungu mweeneevyo noo ˆavakundikan’ya na Kirisitu Yéesu. Yeeye amubweeyya
Kirisitu ave tooti yiitu. Yeeye Kirisitu atubweeyya tuve vawoloki, na tuve vaaja mbere ya
Muluungu na atununuula fuma uvii.
31 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea,
“Ura ˆyoosaaka iiduumbirire,
iiduumbirire sa IJUVA vii.”✡

2

Kwaarya Masáare ya Yéesu ˆAning’iniwa Fuuru Akakwya

1 Vanaviitu, ˆnkuuje na kwaanyu, si navavariyurira fuumbo ya Muluungu kwa nduusika
yo heemba au kwa tooti ja vaantu tuku.
2 Nabweeyya jeyyo, sa nijáa nalamula kurimirya kira kiintu mpiindi ˆnijáa na nyuunyu,
kiintu ˆnijáa nocho, ni kumutaanga YéesuKirisitu vii, uhu ˆaning’iniwa musaláabii fuuru
akakwya.
3 Mpiindi ijo, nijáa nuuja na kwaanyu nsiina ngururu kunu ndiri na woowa na nootetema
munumuunu.
4 Nduusika yaani na kuvariyula kwaani, si kujáa kwa masáare ya tooti na yo heemba
vaantu tuku, maa kaa, kwa ngururu ˆjiiyónekyaa ja Mutima Muuja.

---

* **1:12** ***Kéefa:*** Ni irina riingi ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi. ✡ **1:19** Laanga Isáaya 29:14. ✡ **1:31** Laanga Yeremía 9:23-24.

5 Nabweeyya jeyyo, sa kuruma kwaanyu kuve ngururwii ja Muluungu, na si kuve kuri
tooti ja vaantu tuku.

Tooti ya Kikomi Fuma kwa Mutima Muuja

6 Haaha, talúusikaa tooti kwa vaantu ˆvafáfire kimutima, maa kaa, si tooti ja ihi weeru tuku,
baa kei si tooti ya viimiriri va ihi weeru ava ˆvoodoma no malwa tuku.
7 Suusu talúusaa tooti ya fuumbo ya Muluungu, ˆng'eene yiivisa. Ihi tooti, Muluungu iiviika
baa weeru si inuumbwa sa nkongojima yiitu.
8 Tooti ihi, si yataangwa ni mwiimiriri wa ihi weeru baa umwi tuku. Sa ngaari vataanga,
ngaari si vamuning'in'ya musaláabii fuuru akwye Yéesu Mweenevyoosi wa nkongojima tuku.
9 Maa kaa, ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,
"Kusiina riiso ˆrinoona tuku,
kusiina kutu ˆkunateera tuku,
kusiina muuntu ˆanaviika mutimii tuku,
yara ˆmeene Muluungu iimya neeja,
sa vaantu vara ˆvamweenda."✡
10 Ayo noo masáare Muluungu ˆatuvariyurira suusu, kwa njira ya Mutima waachwe.
Mutima wafyéekulaa baa yara ya kimbiso cha Muluungu.
11 Eri, ni ani kuri vaantu ˆamányire ˆcheene muuntu yookiirirkana? Ni mutima wa uwo
muuntu ˆuri isii yaachwe vii. Ni jeyyo viri, masáare ya Muluungu kusiina ˆamányire tuku, ni
Mutima wa Muluungu vii.
12 Haaha suusu, si tahokera mutima wa weeru tuku, kiri vyoova jeyyo, Mutima fuma kwa
Muluungu. Abweeyya jeyyo, sa tutaange vyabooha, vira Muluungu atuheera bweete.
13 Tooluusika aya masáare, si kwa tooti ˆtaakiindiwa ni vaantu tuku. Tooluusika yara
ˆtakiindiwa ni Mutima Muuja. Toovariyula kikomi cha mutima kwa masáare ya mutima.
14 Muuntu ˆasiina Mutima wa Muluungu, si adáhaa hokera yara ˆyoofuma kwa Mutima wa
Muluungu tuku. Sa kwa uwo muuntu ayo masáare ni ukoókoyo, na si ari yataanga tuku, sa ayo
yatáangikanaa ko chukuruma kimutima vii.
15 Muuntu ˆalóngoolwaa ni Mutima Muuja, uwo achúkurumaa kubooha na kuviiha kwa yoosi,
na yeeye si ari chukurumwa ni muuntu yoyoosi tuku.
16 Masáare ˆYari Mpeho yasea,
"Ani ˆamányire miryuungu ya IJUVA?
Kei, ani ˆari daha kumuheera miryuungu Muluungu?"✡
Maa kaa, suusu tatiite miryuungu fuma kwa Kirisitu.

3

Kwiigava kwa Vaantu ˆVamuruma Yéesu

1 Vanaviitu mpiindi ˆnijáa meenyu si naluusikáa na nyuunyu ja nooluusika na vaantu
ˆvalóngoolwaa ni Mutima Muuja tuku. Maa kaa, ja nooluusika na vaantu ˆvari va ihi weeru,
kei ja nooluusika na vasinga vaduudi kuri kumuruma Kirisitu.
2 Vasinga vaduudi, ni masuusu vanywíjaa, si vahéewaa chóorya cha vaantu vakuulu tuku. Ni
jeyyo baa niini navaheeráa ukiindya ˆuri ferefere, sa mujáa mukaari si munakangaala tuku.
Kikomi, baa haaha mukaari kangaala.
3 Mukaari, sa mwiikalo waanyu ni wa weeru. Sa kooni kivina na wiitóoli ukaari kuri
nyuunyu, eri, ivyo si vyookoonekya nyuunyu muri vaantu va weeru na mwalóngoolwaa ni
mpiima ja muviri tuku wuu?
4 Kooni umwi waanyu yoosea, "Niini namutúubaa Paúli," kei wiingi yoosea, "Niini ni wa
Apóolo," kubweeyya jei si koónekyaa mwiíkalaa ja vaantu si ˆvanamuruma Yéesu tuku wuu?
5 Apóolo ni ani? Na Paúli ni ani? Voovo ni vatumami vii Muluungu ˆavatuma vavaam-
birirye mumurume. Na kira umwi wiitu atumama murimo ˆmweene aheewa ni Yéesu
Mweenevyoosi.
6 Niini nahaanda mbeyu, Apóolo iitiriira maaji, maa kaa, Muluungu noo ˆabweeyya
jikakula.
7 Jeyyo, ura ˆaháandaa na ura ˆiítiriraa si kiintu tuku, kiri vyoova jeyyo, Muluungu
yeemweene noo ˆajibwéeyyaa jikule.
8 Ura ˆaháandaa na ura ˆiítiriraa maaji, voosi viifwíine baa neembe kira muuntu ˆari hokera
kunáálo yaachwe kwa murimo waachwe.
9 Sa murimo ˆtutúmamaa niini na Apóolo, ni wa Muluungu. Na nyuunyu ni iwunda
raachwe. Kei ni nyuumba yaachwe.

✡ **2:9** Laanga Isáaya 64:4. ✡ **2:16** Laanga Isáaya 40:13.

10 Mʉlʉʉngʉ kwa nduwo yaachwe aanyambirirya nkajeenga mwaariryo wa nyuumba
ja mʉjeengi mʉmanyi ˆari na tooti. Haaha mʉʉntʉ wiingi yoojeenga mweeri ya ʉwo
mwaariryo. Maa kaa, mʉʉntʉ ʉra ˆyoojeenga mweeri yaachwe yoosaakwa alaange neeja
ˆvyeene yoojeenga.
11 Sa kusiina mʉʉntʉ wiingi ˆari viika mwaariryo wiingi wowoosi tʉkʉ, maa kaa, ʉra
ˆwaviikwa vii, nowo ni Yéesu Kirisitʉ.
12 Mʉʉntʉ ifaanaa ajeenge mweeri ya mwaariryo ʉwo kwa saháabu, chʉúma cha mpía,
mawye ya iyoombe ikʉʉlʉ, miti au baa na masaambi.
13 Kwa vyovyoosi vira, mʉrimo waachwe kooneka ʉri ni jooli ˆʉri kiweerwii, sikʉ Kirisitʉ
ˆari lamʉrira mirimo yoosi. Sa sikʉ iyo ya ʉlamu, mirimo yoosi yereniwa iri na mooto,
mooto yeren'ya ʉri mʉrimo wa kira mʉʉntʉ.
14 Kooni kira ˆcheene ʉra mʉʉntʉ ajeenga kiri chaala, ʉwo mʉʉntʉ hokera ari kʉnáálo.
15 Kooni mʉrimo waachwe wafíire, kʉva ari aríire mukube, maa kaa, yeeye lamuririwa
ari ja mʉʉntʉ ʉra ˆahóngiire kufya mooto.
16 Eri, si mʉmányire tʉkʉ nyuunyu ni Kaaya Njija ya Mʉlʉʉngʉ na Mʉtima wa Mʉlʉʉngʉ
iíkalaa isii yaanyu tʉkʉ wʉʉ?
17 Kooni mʉʉntʉ asáambwiire Kaaya Njija ya Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ mʉmala ari imalo ʉwo
mʉʉntʉ, sa Kaaya Njija ya Mʉlʉʉngʉ ni njija na noo nyuunyu.
18 Kiikooveri tʉkʉ! Kooni mʉʉntʉ ʉmwi kʉri nyuunyu yookiiyona atiite tooti ya ihi weerʉ,
yoosaakwa ave mʉhoho sa ave mʉʉntʉ ˆari na tooti ya Mʉlʉʉngʉ.
19 Abweeyye jeyyo, sa tooti ya weerʉ ihi, ni ʉkoókoyo mbere ya Mʉlʉʉngʉ. Ja ˆvyeene
Masáare ˆYari Mpeho yaandikwa,
"Mʉlʉʉngʉ avakwáataa vara ˆvari na tooti ʉkwaata waavo."✡
20 Kei yasea,
"IJʉVA amányire miiririkano ya mʉʉntʉ ˆari na tooti ni kiintʉ ˆkisiina."✡
21 Sa jeyyo, kari wiívaa kipeembe so tuuba mʉʉntʉ tʉkʉ. Sa suusu voosi Mʉlʉʉngʉ atʉviika
kʉvaambirirya nyuunyu,
22 ive ni niini Paúli, au Apóolo, au Kéefa.* Kei avaheera viintʉ vyoosi kʉvaambirirya
nyuunyu, ive ni weerʉ, au nkaasʉ, au inkwya, viintʉ vyoosi ˆviriko haaha na ˆviri kʉva.
Viintʉ ivyo vyoosi ni vyaanyu.
23 Nyuunyu mʉri va Kirisitʉ, na Kirisitʉ ni wa Mʉlʉʉngʉ.

4

Mirimo ya Vatumwi

1 Jeyyo, vaantʉ vatʉlaange suusu ja vatʉmami va Kirisitʉ, na vaantʉ ˆtaheewa fuumbo
ya Mʉlʉʉngʉ tʉkiivariyʉle.
2 Haaha mʉʉntʉ ʉra ˆaheewa mʉrimo, yoosaakwa ave mʉtʉmami wo kiilaangiwa.
3 Maa kaa, kʉri niini ni kiintʉ kiduudi mʉnʉmʉʉnʉ kooni nalámʉriirwe ni nyuunyu au
ni mʉlamuli yoyoosi wa vaantʉ. Baa niini mweeneevyo si ndiri kwiilamʉrira ˆvyeene
natúmamire ʉhʉ mʉrimo tʉkʉ.
4 Mʉtima waani si waantwáalaa na kiloongi tʉkʉ. Baa jeyyo, iki si choolaira mwiikalo
waani waválwaa ni wa ʉwoloki tʉkʉ. Yéesu Mweenevyoosi noo ˆaandámʉriraa niini.
5 Sa jeyyo, kari mʉndoolamʉrira mʉʉntʉ na mpiindi ˆjikaari si jinafika tʉkʉ. Rindiri
fʉʉrʉ Mweenevyoosi ahindʉke. Yeeye, kʉnʉkʉla ari yara masáare yoosi ˆmeene yaviswa
kilwiiryii, na viika ari miiririkano ya mitimii ya vaantʉ kiweerwii. Mpiindi ijo, kira mʉʉntʉ
hokera ari dʉʉmbi ira ˆyasaakwa apate, dʉʉmbi fuma kwa Mʉlʉʉngʉ.
6 Vanaviitʉ, niini nasímire lusímo ulʉ lwaani na Apóolo, sa mʉdahe kwiikiindya fuma kʉri
suusu na mʉtaange mpíri ihi, "Kari mʉlóokereryaa kira ˆchaandikwa tʉkʉ." Aho, si mʉri
kwiivaira kipeembe mʉʉntʉ ʉmwi na mumuchwe mati wiingi tʉkʉ.
7 Sa ni ani ˆakʉbweeyya weewe wiisimirire na viingi? Kira kiintʉ ˆmʉri nocho, mwaheewa
ni Mʉlʉʉngʉ. Kooni mwaheewa vii, che choobweeyya wiivae kipeembe ja si waheewa?
8 Haaha nyuunyu mookiisea mwiikínkimire! Mookiiyona mwasúngatire! Mookiiyona
mwavíire vatemi na suusu va che kei. Kikomi, ngaari mwaava vatemi na suusu tʉve vatemi
hamwi na nyuunyu.
9 ˆVyeene nookoona, Mʉlʉʉngʉ atʉviika suusu vatumwi tʉve vaantʉ vo kiimikirirya
kamwi. Taava ja vaantʉ ˆvalámʉriirwe kʉʉlawa. Atʉbweeyya tʉve kiintʉ cho laanga kwa
weerʉ, mbere ya iyiimbi ra vaantʉ na mirimʉ.

✡ **3:19** Laanga Ayúubu 5:13. ✡ **3:20** Laanga Sabúuri 94:11. * **3:22** ***Kéefa:*** Ni irina riingi ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

10 Suusu nɨ vakoókoyo sa Kirisitʉ, maa kaa nyuunyu atɨ moosea mwatiite tooti ko kʉndikaniwa na Kirisitʉ! Suusu tʉrɨ teketeke, maa kaa, nyuunyu mʉrɨ na ngururu! Suusu toochwiiwa matɨ, maa kaa nyuunyu atɨ moonyemiwa!
11 Fʉʉrʉ mpiindɨ ihɨ, suusu tʉrɨ na njala na takálukirwe, tookiivikira masambala, tookoondomereriwa, na tusiina nyuumba.
12 Toomanyika kʉtʉmama mirimo kwa mikono yiiswi. Vaantʉ ˆvarɨ tujuma, suusu tavatálaryaa. Vaantʉ ˆvarɨ tuturikirya, suusu tayímiriryaa.
13 Vaantʉ vootʉlongowererya, na suusu tookuuyirya vyabooha. Haaha suusu tookoonekana nɨ waavu wa weerʉ na kwa kira mʉʉntʉ suusu nɨ kosu.
14 Si nookaandika viintʉ ivi sa nivakwaatye soni tʉkʉ, maa kaa, noosaaka nivalʉme kutu nyuunyu vaana vaana vaanɨ ˆnaveenda.
15 Baa koonɨ mʉrɨ kʉva na vakiindya masáare ya Yéesu mayana ikimi (10,000), mwatiite taáta ʉmwɨ vii wa mitima yaanyu. Niinɨ nɨ taáta waanyu ko kʉndikaniwa na Kirisitʉ Yéesu kwa njira yo varetera Masáare Maaja.
16 Nɨ kʉvakalaamya niise, muuntuubirirye.
17 Sa jeyyo, namutúmire Timotéeo na kwaanyu. Yeeye nɨ mwaana waanɨ ˆnamweenda na wo kiilaangiwa sa kʉra kʉkʉndikaniwa kwiitʉ na Mweenevyoosi. Yeeye vakumbusikya arɨ ˆvyeene niíkalaa ja mʉpooji wa Kirisitʉ Yéesu, na ˆvyeene kwiikala ʉko kʉdóman'yaa na ukiindya waanɨ, kwa kira mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Kirisitʉ.
18 Kʉrɨ nyuunyu, vamwaarɨ vamwɨ vaanyu ˆvookiivaa kipeembe, ja sɨ ndirɨ kʉʉja kei na kwaanyu.
19 Maa kaa, koonɨ Mweenevyoosi avyeéndire, kʉʉja ndirɨ na kwaanyu chaangʉ. ˆKʉʉja ndirɨ sa jɨ nteere ˆvyeene voolʉʉsa avo vaantʉ ˆviívaa vipeembe na jɨ ntaange nɨ ngururu che ˆvatiite.
20 Sa Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ sɨ kiintʉ cho lʉʉsika vii tʉkʉ, maa kaa, nɨ nteendo ˆjoónekiwaa nɨ ngururu ja Mʉlʉʉngʉ.
21 Nɨ che moosaaka? Nʉʉje na nkome yo vachuunda, bakʉ nʉʉje na kweenda na ʉholi wa mʉtima?

5

Vahanguti Vasive Mpukii ya Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu Tʉkʉ

1 Nɨ kikomi nawyíirɨirwe kwatiite vaantʉ vahanguti kʉrɨ nyuunyu. Ʉhanguti ʉwo nɨ wo hwaalarya maatʉkʉ vii, walookya baa wa vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ, atɨ mʉʉntʉ andookiikala na muki wa taáta waavo.
2 Atɨ mʉmwaarɨ mookiivaa vipeembe kirɨ vyookoona ʉsʉʉngʉ mitimii! Ʉwo ˆarɨ na mʉsoolo ˆʉrɨ jeyyo, yoosaakwa akerwe fuma kʉrɨ nyuunyu.
3 Baa neembe sɨ ndirɨ na nyuunyu kimʉvirɨ, nɨ na nyuunyu ˆndirɨ kimʉtima. Naanɨ nahúmwiire lʉʉsa irya kwa mʉʉntʉ ʉhʉ ˆatʉmama isáare irɨ, ja ngaarɨ naarɨ ʉko.
4 Haaha ˆmʉrɨ lʉmana, kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi, kʉva ndirɨ hamwɨ na nyuunyu kimʉtima, na lʉviro lwa Yéesu Mweenevyoosi veera lʉrɨ aho.
5 Aho, mʉmʉkwaatye ʉhʉ mʉʉntʉ kwa Irimʉ sa mʉvirɨ waachwe ʉmalwe, na mʉtima waachwe ʉlamuririwe sikʉ yo hindʉka Yéesu Mweenevyoosi.
6 Kwiivaa kipeembe kwaanyu, sɨ kwabooha tʉkʉ. Si mʉmányire ʉsasɨ kiduudi vii wuúkyaa itoonge roosi ra muchu tʉkʉ wʉʉ?
7 Seyyi ʉwo ʉsasɨ wa kalɨ noo kʉsea, mʉseyyi ʉwo mʉʉntʉ mʉvɨ kʉrɨ nyuunyu, sa kʉbweeyya jeyyo, noo kʉseyya ʉsasɨ wa kalɨ. Aho, kʉva mʉrɨ vaantʉ vafya ja itoonge ifya ˆrisiina ʉsasɨ. Na jeyyo, noo ˆvyeene mwahʉmʉla kʉva, sa Mʉlʉʉngʉ amʉtoola Kirisitʉ ave Mpóryo ya Muundi ˆirɨ mpeho sa Paásika.✡
8 Haaha tʉbweeyye Ngovi ya Paásika, sɨ na mʉkáate ˆʉrɨ na ʉsasɨ tʉkʉ, noo kʉsea mʉkáate ˆʉrɨ na kʉviiha na ʉvɨ tʉkʉ. Maa kaa, tʉbweeyye Paásika na mʉkáate ˆusiina ʉsasɨ, noo kʉsea kwa mʉtima mweerʉ na kimáárɨ. ✡
9 Barúwii yaanɨ, navaandikira mʉreke kʉndoosaangirira na vahanguti.
10 Si nalʉʉsikira vaantʉ va ihɨ weerʉ vara ˆvarɨ vahanguti, sɨ ˆviikínkimaa, ˆvakwáataa vaantʉ matu na vara ˆviínamiraa vidabalaíyo tʉkʉ. Sa kʉbweeyya jeyyo ngaarɨ mwasaakwa mwiisunke kʉrɨ ihɨ weerʉ.
11 Maa kaa, kiintʉ ˆnavaandikira, nɨ mʉreke kʉsaangirira na vaantʉ vara ˆvaséaa vamuruma Yéesu na kʉnʉ nɨ vahanguti, sɨ viikínkimaa, viínamiraa vidabalaíyo, vatúkiraa vaantʉ, vareevi na vakwáataa vaantʉ matu. Kei, karɨ baa muríjaa na mʉʉntʉ ja ʉwo tʉkʉ.
12 Sa sɨ mʉrimo waanɨ kʉvalamʉrira vaantʉ sɨ ˆvamuruma Yéesu tʉkʉ. Nyuunyu mwasaakwa mʉvalamʉrire vaantʉ ˆvarɨ kʉrɨ mpuka ya ˆvamuruma Yéesu.

✡ **5:7** Laanga Ufumo 12:1-21. ✡ **5:8** Laanga Ufumo 12:3-20; Nkʉmbʉkira ya Miiro 16:3.

13 Mʉlʉʉngʉ valamʉrira arɨ vara sɨ ˆvamuruma Yéesu. Ja ˆvyeene Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Mʉseyyi mʉʉntʉ mʉvɨ fuma kʉrɨ nyuunyu.”✡

6

Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu Kwiisitaakya

1 Koonɨ ʉmwɨ waanyu arɨ na sáare na ʉmwɨ wa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, sa che yoodoma na kwa valamuli va vaantʉ sɨ ˆvamurúmaa Mʉlʉʉngʉ? Yeeye yoosaakwa atwaale sáare jaachwe akalamʉrirwe nɨ vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ!

2 Sɨ mʉmányire vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ noo vakalamʉrɨire weerʉ tʉkʉ wʉʉ? Nyuunyu noo ˆmʉkalamʉrɨire weerʉ, ha de joolɨ moosiindwa lamʉla fisáare fyaanyu ifi fiduudiduudi vii?

3 Mwamányire, luu lamʉrira tʉrɨ baa mirimʉ wʉʉ? Ha de joolɨ moosiindwa sáare nduudi ja kɨra siikʉ?

4 Koonɨ mʉrɨ na sáare jaanyu nduudi ja ijo, sa che moojitwaala na kwa valamuli vara sɨ ˆvarɨ va mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu?

5 Nalúusire jeyyo, sa moone soni. Eri, kusiina ʉmwɨ waanyu ˆarɨ na tooti jo lamʉla sáare jaanyu nyuunyu mʉrɨ ndʉʉ tʉkʉ wʉʉ?

6 Kɨrɨ vyoova jeyyo, mwaaniitʉ ʉmwɨ yoomʉtwaala mwiiwaachwe na balásii ya vaantʉ sɨ ˆvamurúmaa Yéesu.

7 Kɨkomi, viintʉ mookiitwaala na balásii nɨ koonekya mwiise kɨkomi mwasíindirwe. Sa che moosiita bweeyyiriwa ʉvɨ? Sa che moosiita kwaatwa matu?

8 Maa kaa, nyuunyu veeneevyo mookiibweeyyirya ʉvɨ na mookiikwaata matu, ivi ˆmoovibweeyya kwa ndʉʉ yaanyu!

9 Sɨ mʉmányire vara sɨ ˆvarɨ vawoloki sɨ varɨ hokera Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ wʉʉ? Karɨ mʉkóoverwaa tʉkʉ! Vahanguti, vaantʉ ˆviínamɨraa vidabalaíyo, vaantʉ ˆvayéendaa na vaki va vaantʉ, vaantʉ valʉme ˆvaláalwaa, vaantʉ valʉme ˆvaláalaa vaantʉ valʉme,

10 viívi, vaantʉ sɨ ˆviikínkimaa, vareevi, vaantʉ ˆvatúkɨraa, vaantʉ ˆvakwáataa vaantʉ matu, avo voosi sɨ varɨ hokera Ʉtemi wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.

11 Kɨkomi sikʉ ˆjilóokire, vamwɨ mʉjáa mwiikala ja jei. Maa kaa, haaha kwa irina ra Mweenevyoosi Yéesu Kirisitʉ na kwa Mʉtima wa Mʉlʉʉngʉ wiitʉ, mooyyiwa, mʉkatalariwa na mʉkavalwa mʉrɨ vawoloki.

Mʉnehe Ʉhanguti

12 Vamwɨ vaanyu vaséaa, “Kusiina kɨintʉ ˆkɨrɨ mwiiko tʉkʉ.” Maa kaa, sɨ kɨra kɨintʉ kɨrɨ na kʉnáálo tʉkʉ. Kei mwaséaa, “Kusiina kɨintʉ ˆkɨrɨ mwiiko tʉkʉ.” Maa kaa, sɨ nooruma mbe mʉtúmwa wa kɨintʉ chochoosi tʉkʉ.

13 Vamwɨ vaanyu vaséaa, “Ɨnda nɨ ya chóorya na chóorya nɨ cha ɨnda.” Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ vivalandʉla arɨ vyoosi. Mʉvɨrɨ sɨ sa ʉhanguti tʉkʉ, maa kaa, nɨ sa Yéesu Mweenevyoosi na Mweenevyoosi nɨ sa mʉvɨrɨ.

14 Jeyyo Mʉlʉʉngʉ tʉfʉfʉla arɨ suusu kwa ngururu jaachwe, ja ˆvyeene amʉfʉfʉla Mweenevyoosi.

15 Eri, sɨ mʉmányire mɨvɨrɨ yaanyu nɨ viintʉ vya mʉvɨrɨ wa Kirisitʉ tʉkʉ wʉʉ? Eri, ifaanaa nkatoola kɨintʉ cha mʉvɨrɨ wa Kirisitʉ, maa nɨkɨkʉndikan'ye na mʉvɨrɨ wa mʉhéngeeti wʉʉ? Aka tʉkʉ!

16 Eri, sɨ mʉmányire ʉra ˆyoohanguta na mʉhéngeeti nɨ lʉmaniwa iise ave mʉvɨrɨ ʉmwɨ ne tʉkʉ wʉʉ? Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Novo vavɨrɨ kʉva varɨ mʉvɨrɨ ʉmwɨ.”✡

17 Maa kaa, mʉʉntʉ ʉra ˆalʉmaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, nɨ mʉtima ʉmwɨ ne ˆarɨ.

18 Nehi ʉhanguti! Nɨ kɨmáárɨ nyuunyu mwaséaa, “Ʉvɨ woosi wɨingɨ watúmamwaa weerwii ya mʉvɨrɨ,” maa kaa, nɨinɨ nɨ kʉvasea niise, mʉʉntʉ ˆyoohanguta nɨ tʉmama iise ʉvɨ muvirii waachwe mweeneevyo.

19 Kɨkomi, mwamányire mɨvɨrɨ yaanyu nɨ Kaaya Njija ya Mʉtima Mʉʉja kʉʉntʉ ˆiíkalaa. Mʉtima ˆʉrɨ kwaanyu mwahokera fuma kwa Mʉlʉʉngʉ. Mɨvɨrɨ ɨyo sɨ yaanyu tʉkʉ, maa kaa, nɨ máari ya Mʉlʉʉngʉ.

20 Nyuunyu mwanunuulwa kwa iyoombe ikʉʉlʉ. Sa jeyyo, mʉmʉbweeyyirye nkongojima Mʉlʉʉngʉ kwa mɨvɨrɨ yaanyu.

7

Masáare ya Ilóola

1 Haaha variyʉla ndɨrɨ yara masáare ˆmwaanyandɨkɨra. Nɨ vyabooha kwa mʉʉntʉ mʉlʉme areke mʉsaasya mʉʉntʉ muki.

✡ **5:13** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 17:7; 19:19; 22:21, 24; 24:7. ✡ **6:16** Laanga Ncholo 2:24.

2 Maa kaa, sa kʉyerwa kwa ʉhanguti, kira mʉʉntʉ mʉlʉme ave na muki waachwe, na kira mʉʉntʉ muki yoosaakwa ave na mʉlʉme waachwe.
3 Mʉlʉme yoosaakwa amukinkimye muki waachwe, na muki yoosaakwa amukinkimye mʉlʉme waachwe.
4 Mʉvirʉ wa muki sʉ ʉrʉ waachwe vii tʉkʉ, maa kaa, nʉ wa mʉlʉme waachwe. Viivyo kwa mʉlʉme, mʉvirʉ waachwe sʉ waachwe vii tʉkʉ, maa kaa, nʉ wa muki waachwe.
5 Karʉ mwiisóvyaa tʉkʉ, maa kaa, koonʉ mwiirúmiire kwiirekya kwa mpiindʉ kiduudi, sa mwiivʉike kʉrʉ kʉmʉloomba Mʉlʉʉngʉ, aho, mwiihʉndʉkire sa Irimʉ risiindwe kʉvayera na musiindwe kwiiyʉmʉrira.
6 Ikʉ ^noovawyʉira cho kiirekya, nʉ miiririkano yaanʉ, sʉ ʉlairiri tʉkʉ.
7 Nasáakaa ngaarʉ vaantʉ valʉme voosi vave ja niinʉ. Maa kaa, kira mʉʉntʉ atʉite wʉʉya waachwe ^aheewa nʉ Mʉlʉʉngʉ, ʉmwʉ atʉite wʉʉya ʉhʉ na wʉngʉ atʉite wʉʉya ʉra.
8 Kwa vara sʉ ^vanaloolwa, sʉ ^vanaloola na valala, nʉ vyabooha ngaarʉ vachaale ja niinʉ viintʉ ^ndirʉ.
9 Maa kaa, koonʉ sʉ varʉ daha kwiiyʉmʉrira, valoole au valoolwe, sa nʉ vyoolo kʉloola kʉlookya kʉlungʉrira nʉ ʉláku.
10 Maa kaa, kwa vara ^viiloola, nʉ kʉvaheera niise ʉlairiri ʉhʉ, sʉ niinʉ tʉkʉ, maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi. Muki karʉ amusíitaa mʉlʉme waachwe tʉkʉ.✡
11 Maa kaa, koonʉ amʉrékire, yoosaakwa achaale baa loolwa tʉkʉ. Koonʉ sʉ jeyyo, yoosaakwa alʉmaniwe na mʉlʉme waachwe. Na mʉlʉme karʉ amusiite muki waachwe tʉkʉ.
12 Na kwa vʉingʉ nʉ jei noosea, nʉ niinʉ nooloʉʉsa sʉ Yéesu Mweenevyoosi tʉkʉ. Koonʉ mwaaniitʉ mʉlʉme atʉite mʉʉntʉ muki sʉ ^amuruma Yéesu, na ʉwo mʉʉntʉ muki arúmire kwiikalan'ya ne, karʉ ʉwo mʉlʉme amusiite tʉkʉ.
13 Na koonʉ mʉʉntʉ muki ^amuruma Yéesu atʉite mʉlʉme sʉ ^anamuruma Yéesu, na ʉwo mʉʉntʉ mʉlʉme arúmire kwiikalan'ya ne, karʉ ʉwo mʉʉntʉ muki amusiite tʉkʉ.
14 Sa ʉwo mʉʉntʉ mʉlʉme sʉ ^anamuruma Yéesu, atalariwa nʉ ʉwo mʉʉntʉ muki ^amuruma Yéesu. Na ʉwo mʉʉntʉ muki sʉ ^anamuruma Yéesu atalariwa nʉ ʉwo mʉʉntʉ mʉlʉme ^amuruma Yéesu. Koonʉ sʉ jeyyo, vaana vaavo ngaarʉ vaava na njeo. Maa kaa, viintʉ viri haaha nʉ vaaja.
15 Maa kaa, ʉra sʉ ^amuruma Yéesu koonʉ amusíitire, reka amusiite. Mʉʉntʉ ʉra ^amuruma Yéesu kwa mʉʉntʉ ^arʉ jeyyo, miiro ya ilóola sʉ irʉ muchuunga tʉkʉ. Sa Mʉlʉʉngʉ atwaanʉrira twiikale mwiikalo mʉʉja.
16 Weewe muki sʉ ʉrʉ taanga tʉkʉ, ifaanaa mʉlʉme waako amurume Yéesu sa kuruma kwaako. Na weewe mʉlʉme sʉ ʉrʉ taanga tʉkʉ, ifaanaa muki waako amurume Yéesu sa kuruma kwaako.

Kwiikala ja ^Vyeene Mweenevyoosi Alairirya

17 Kira mʉʉntʉ iikale ja ^vyeene Yéesu Mweenevyoosi amwiimirya neeja, kei achaale ja ^vyeene ajáa mpiindʉ Mʉlʉʉngʉ ^akamwaanʉrire. Ʉhʉ nʉ ʉlairiri waanʉ kwa mpuka joosi ja vaantʉ ^vamuruma Yéesu.
18 Koonʉ mʉʉntʉ aanʉrirwa na kʉnʉ ajáa ahʉmʉla twaalwa kʉbawii, karʉ iibweeyye ja sʉ anatwaalwa na kʉbawii tʉkʉ. Koonʉ mʉʉntʉ aanʉrirwa kati ^ajáa akaarʉ twaalwa na kʉbawii, karʉ atwaalwe na kʉbawii sa ʉko kwaanʉrirwa tʉkʉ.
19 Kʉtwaalwa na kʉbawii au kʉdiira twaalwa na kʉbawii sʉ kiintʉ tʉkʉ. Maa kaa, kiintʉ cho kwaatya nʉ ndairiri ja Mʉlʉʉngʉ.
20 Kira mʉʉntʉ achaale ja ^vyeene ajáa kati Mʉlʉʉngʉ ^amwaanʉriráa.
21 Koonʉ Mʉlʉʉngʉ akwaanʉrira kati ^ajáa mʉtúmwa karʉ ʉko kʉva mʉtúmwa kukujuuwe tʉkʉ. Maa kaa, koonʉ kʉrʉ na njira yo bweeyya ʉve húuru, bweeyya jeyyo.
22 Sa mʉʉntʉ ʉra ^aanʉrirwa nʉ Mweenevyoosi arʉ mʉtúmwa, ʉwo nʉ mʉʉntʉ húuru kwa Yéesu Mweenevyoosi. Na ʉra ^aanʉrirwa nʉ Mweenevyoosi arʉ húuru, ʉwo nʉ mʉtúmwa kwa Kirisitʉ.
23 Nyuunyu mwanunuulwa kwa iyoombe ikʉʉlʉ. Karʉ mʉbweeyyiwe vatúmwa va vaantʉ tʉkʉ.
24 Vanaviitʉ, kira mʉʉntʉ achaale mbere ja Mʉlʉʉngʉ ja ^vyeene ajáa kati ^aanʉrirwáa.

Valala na Vara sʉ ^Valoolwa

25 Haaha kwa vanjalʉ, niinʉ nsiina ʉlairiri fuma kwa Mweenevyoosi tʉkʉ. Maa kaa, kʉvawyʉira ndirʉ miiririkano yaanʉ niinʉ ^naava wo kiilaangiwa, kwa riiso ra wʉʉja ra Mweenevyoosi.
26 Sa ʉhʉ uturikiri ^tookʉʉyona, nʉ vyabooha mʉʉntʉ kʉchaala ja ^vyeene arʉ.

✡ **7:10** Laanga Matáayo 5:32; Maáriki 10:11-12.

27 Kooni waloola, musiita muki waako tuku. Kooni si unaloola, saakira muki tuku.
28 Maa kaa, kooni ulóorire si ubwéeyyiirye uvi tuku. Na kooni munjalu alóorirwe si abwéeyyiirye uvi tuku. Maa kaa, vara ^vari kiiloola lumana vari na uturikiri wa weeru. Niini ni kuvaluma niise kutu sa mudiire lumana na ayo.
29 Vanaviitu ni kuvawyiira niise, mpiindi ^tuchíhiire nojo, ni nkufi. Sa jeyyo, vara ^vari na vaki kari vandookiirirkana vaki vii tuku.
30 Vara ^voorira, vave ja si ^voorira. Vara ^vari na cheeru, vave ja si ^vari na cheeru. Vara ^voowula, vave ja vira viintu ^voowula si vyaavo.
31 Na vara ^voomanyika na viintu vya weeru, vave ja si ^voomanyika sa viintu ivyo. Sa weeru ihi ja ^vyeene tookiiyona, ni looka yiise.
32 Noosaaka kari mundookoofa tuku. Muuntu mululme ura si ^aloola, amányikaa na murimo wa Mweenevyoosi ja ^vyeene ari mweerya mutima Mweenevyoosi.
33 Maa kaa, muuntu mululme ^aloola, amányikaa na viintu vya weeru ja ^vyeene ari mweerya mutima muki waachwe,
34 sa miryuungu yaachwe yiigava. Maa kaa, muuntu muki munjalu au si ^analoolwa, amányikaa kuri mirimo ya Mweenevyoosi sa ave muuja muvirii na mutimii. Maa kaa, muuntu muki ^aloolwa, iíririkanaa viintu vya weeru, ja ^vyeene ari mweerya mutima mululme waachwe.
35 Ni luusa niise jei, sa kunáálo yaanyu na si noovavikira viintu ^viri bweeyya mwiikunguvale tuku. Noosaaka mwiikale kwa njira yabooha ko kiitoola kikomi kwa murimo wa Mweenevyoosi.
36 Kooni muuntu yookoona ni kumuhonerya iise munjalu ^amutumira, na uwo munjalu aándire firira mitungulu na yookoona ni vyaangu aloole, uwo amuloole ja ^vyeene yoosaaka, sa si yoobweeya kiintu kivi tuku, varekerwe viiloole.
37 Na kooni uwo muuntu mululme alámwiire mutimii waachwe si yoomuloola uwo munjalu tuku, bila yo doomereriwa na daha ari kwiimirira mpiima yaachwe, na achaale munjalu, uwo ni bweeyya iise ^vyabooha.
38 Jeyyo, ura ^yoomuloola munjalu ^amutumira, bweeyya iise ^vyabooha. Na ura si ^yoomuloola, bweeyya iise ^vyabooha kamwi.
39 Muuntu muki ura ^aloolwa, akundikwa ni mululme waachwe mpiindi joosi mululme ari mooyo. Maa kaa, mululme ^ari wulala, uwo iiyanjaala kuloolwa ni wiingi. Kei, uwo mululme ^ari muloola ni mpaka ave ^amuruma Yéesu.
40 Kwa miryuungu yaani, nookoona uwo mulala kuva ari na cheeru kooni si alóorirwe. Kwa aya yoosi ^navawyiririre, ni miryuungu yaani, na nookoona nalóngwiirwe ni Mutima wa Muluungu.

8

Chóorya ^Kitwiirwe Ntambiko kwa Vidabalaíyo

1 Haaha variyula ndiri kwa iki kiintu muurya cha ntambiko ^jitwiirwe kwa vidabalaíyo. Kikomi, namányire viintu muséaa, “Suusu voosi tatiite umanyi.” Maa kaa, umanyi wabwéeyyaa vaantu viivae kipeembe, na kwiiyenda kwaámbiriryaa viiviiswi vafafe.
2 Muuntu yoyoosi ^iibwéeyyaa amányire kiintu, uwo kikomi si amányire ja ^vyeene asaakwa ataange tuku.
3 Maa kaa, muuntu ura ^amweenda Muluungu, amányirwe ni Muluungu.
4 Sa jeyyo, vyóorya vira ^vyatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo, tamányire vidabalaíyo si kiintu chochoosi tuku aha weerwii, na Muluungu ni umwi vii.
5 Baa neembe kuri na viintu ^viséwaa ni miluungu uko kurumwii, au aha weerwii, au baa neembe kuri na miluungu ^iri foo na veeneevyo ^vari foo,
6 maa kaa, kuri suusu kwatiite Muluungu umwi vii. Yeeye noo Taáta ^uumba viintu vyoosi na suusu tumwaari sa yeeye. Kei amwaari Mweeneevyo umwi vii, YéesuKirisitu, yeeye kwa njira yaachwe viintu vyoosi vyuumbwa, na sa yeeye suusu tumwaari.
7 Maa kaa, si kira muuntu ari na uhu umanyi tuku. Vaantu vamwi viijuvira kwiiririkana vidabalaíyo ni vya kimáári, sa jeyyo, ^vari kurya chóorya ^chatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo, voónaa ja viínamiire miluungu kikomi na mitima yaavo si idáhaa kwiisiman'ya mavi na maaja vyabooha, voónaa vavíire na njeo.
8 Maa kaa, chóorya si kitubwéeyyaa tuve heehi na Muluungu tuku. Mwiikalo wiitu na Muluungu si wabooha au wavíiha kooni taríire au si taríire chóorya tuku.
9 Maa kaa, mulaange neeja sa uhu uhúuru waanyu udiire kuva kiintu cho vabweeyya viivaanyu, vara kuruma kwaavo ^kuri teketeke, viikunguvale.

10 Sa koonɨ mɯuntɯ ˆarɨ na mɯtima ˆɯrɨ teketeke sɨ ɯdáhaa kwiisiman'ya mavɨ na maaja vyabooha, akwɨíne weewe mɯmanyi woorya kaayii ya kɨdabalaíyo, sɨ arɨ koona nɨ vyabooha kwa yeeye kurya chóorya ˆchatoolwa ntambɨko kwa vidabalaíyo tɯkɯ wɯɯ?

11 Jeyyo, mɯtwaala ɯrɨ nɨ imalwii mwaanaanyu ɯra kuruma kwaachwe ˆkɯrɨ teketeke, ˆmweene Kirisitɯ amɯkwyɨira, sa ɯmanyi waako.

12 Koonɨ ɯbwéeyyiirye jeyyo, tamikya ɯrɨ mɯtima ˆɯrɨ teketeke wa mwaanaanyu ɯra sɨ ˆɯdáhaa kwiisiman'ya mavɨ na maaja vyabooha. Na ko bweeyya jeyyo, weewe kɯva ɯrɨ ɯmɯtúmamɨire Kirisitɯ ɯvɨ.

13 Sa jeyyo, koonɨ kɨintɯ ˆnoorya choobweeyya mwaaniitɯ ɨikunguvale, ɨkyo chóorya sɨ ndɨrɨ kirya kei vii kaa tɯkɯ, sa ndɨire kɯmɯbweeyya mwaaniitɯ ɨikunguvale.

9

Miiro Yaruma Vatumwɨ Vaambiririwe

1 Eri, nɨinɨ sɨ ndɨrɨ húuru tɯkɯ wɯɯ? Eri, nɨinɨ sɨ ndɨrɨ mutumwi tɯkɯ wɯɯ? Eri, nɨinɨ sɨ namoona Yéesu Mweenevyoosi wiitɯ tɯkɯ wɯɯ? Na nyuunyu sɨ mwafuma kɯrɨ mɯrɨmo waanɨ kwa Mweenevyoosi tɯkɯ wɯɯ?

2 Baa neembe vaantɯ vɨingɨ sɨ vookuunduma ndɨrɨ mutumwi, kɨkomi, namányire nyuunyu kuunduma mwiise ndɨrɨ mutumwi. Sa nyuunyu nɨ mɯtooso wa utumi waanɨ wa Mweenevyoosi.

3 Vaantɯ vara ˆvookɯɯndamɯrira sɨ ndɨrɨ mutumwi tɯkɯ, jei noo ˆvyeene noovasea.

4 Eri, nɨinɨ Paúli na Barinába sɨ vyatéire turye no nywa fuma kwa vaantɯ ˆvamuruma Yéesu tɯkɯ wɯɯ?

5 Vatumwi vɨingɨ baa ja vaanaavo na Yéesu Mweenevyoosi na Kéefa, noo kɯsea Peéteri, vayeendan'yáa na vaki vaavo kati ˆvookera njɨra, suusu naasu sɨ vyatéire tɯyeendan'ye na vaki viiswi ˆvamuruma Yéesu tɯkɯ wɯɯ?

6 Eri, nɨ nɨinɨ na Barinába vii noo sɨ tasaakwa kwaambiririwa viintɯ toosaaka mpɨindɨ ˆtɯrɨ murimwii wɯɯ?

7 Nɨ mulwi nkoondo arɨkwɨ ˆatámanyaa na nkoondwii ko kɨirɨhɨra mpía jaachwe mweeneevyo? Nɨ murimi arɨkwɨ ˆahéandaa ɨwɯnda ra mɨsabíibu na sɨ aríjaa sabíibu jaachwe? Nɨ muríisi arɨkwɨ sɨ ˆanywíjaa masɯɯsɯ ya nchúwo jaachwe?

8 Eri, nɨ lɯɯsa niise masáare aya ja kɨrɨ mɯuntɯ vii wɯɯ? Miiro noyo sɨ yalɯɯsa jeyyo tɯkɯ wɯɯ?

9 Miiro ya Músa yalɯɯsa jei, "Karɨ wiichúungaa ng'oombe mɯlomo tɯkɯ, kati ˆyoovaa viryo luuwii."✡ Eri, aha Mɯlɯɯngɯ nɨ yookiirirkana ng'oombe vii wɯɯ?

10 Eri, Mɯlɯɯngɯ sɨ alɯɯsa aya sa suusu tɯkɯ wɯɯ? Kɨkomi, alɯɯsa sa suusu, sa mɯuntɯ ˆarɨ rɨma na wɨingɨ akavaa viryo, voosi viiláangyaa kurya kɨra ˆkichwíirwe.

11 Suusu tahaanda mbeyɯ ja mitimii kɯrɨ nyuunyu, haaha nɨ vyavɨiha suusu kuchwa viintɯ vya weerɯ fuma kwaanyu wɯɯ?

12 Koonɨ vaantɯ vɨingɨ vahókeraa nyambirirya ˆjivatéire fuma kwaanyu, suusu sɨ tasaakwa tɯhokere kɯlookya avo tɯkɯ wɯɯ?

Baa neembe nɨ jeyyo, suusu sɨ tɯnadaayya kɨra ˆtasaakwa kɯbweeyyiriwa nɨ nyuunyu tɯkɯ, maa kaa, tayimirirya masáare yoosi sa tɯdɨire kɯva kɨintɯ ˆkɨrɨ vabweeyya vaantɯ vadɨire ruma Masáare Maaja ya Kirisitɯ.

13 Eri, sɨ mwamányire tɯkɯ vaantɯ vara ˆvatúmamaa Kaayii Njija ya Ijɯva, vatúryaa chóorya chaavo mɯɯmo tɯkɯ wɯɯ? Kei mwamányire vara ˆvatúmamaa masabáahwii, vatúryaa mɯgavo waavo fuma mpóryo ˆjitwíirwe.

14 Viivyo, Mweenevyoosi alairirya vara ˆvoovariyɯla Masáare Maaja, vaturye chóorya chaavo fuma murimwii waavo wo variyɯla Masáare Maaja.

15 Maa kaa, nɨinɨ sɨ nɨnaloomba baa kamudu tɯkɯ ivyo viintɯ nasaakwa mɯndookɯɯmbweeyyirya. Baa kei, sɨ nookaandɨka aya sa mbweeyyiriwe ayo tɯkɯ. Kɨkomi, kwaanɨ nɨ vyoolo nkwye, kɯlookya mɯuntɯ kɯunseyyirya kwiivaa kwaanɨ kɨpeembe ˆkweene mbwéeyyaa so variyɯla Masáare Maaja baa marɨho tɯkɯ.

16 Koonɨ noovariyɯla Masáare Maaja ɨkyo sɨ kɨintɯ cho kiivaɨra kɨpeembe tɯkɯ, sa ɨkyo, noo kɨintɯ ˆnalaiririwa mbweeyye. Na nɨ mpolaɨ kɯrɨ nɨinɨ koonɨ sɨ noovariyɯla Masáare Maaja!

17 Ngaarɨ nootɯmama ɯhɯ mɯrɨmo sa kweenda kwaanɨ, ngaarɨ niiláangyaa marɨho. Maa kaa, haaha noosaakwa ntɯmame mɯrɨmo ɯhɯ, sa Mɯlɯɯngɯ aampeera mɯrɨmo ɯhɯ kwa kweenda kwaachwe.

18 Haaha marɨho yaanɨ nɨ yarɨkwɨ? Marɨho yaanɨ nɨ kɯvariyɯla Masáare Maaja baa kɯrɨhwa tɯkɯ, bila daayya vira ˆvyeene nkɯungɯ jaruma mpeewe ko variyɯla Masáare Maaja.

✡ **9:9** Laanga Nkɯmbɯkira ya Miiro 25:4.

19 Sa baa neembe ndiri húuru, si ndiri mutúmwa wa muuntu yoyoosi tuku, nookiitoola ja mutúmwa wa vaantu voosi, sa nivaambirirye vaantu ^vari foo vamurume Kirisitu.
20 Kwa Vayahúudi nijáa naava ja Muyahúudi, sa nivaambirirye vamurume Kirisitu. Kwa vara ^vari isi ya Miiro nijáa naava ja vara ^vari isi ya Miiro, baa neembe si nijáa isi ya Miiro. Nabweeyya jeyyo, sa nyaambirirye vara ^vatúubaa Miiro vamurume Kirisitu.
21 Kwa vara ^vasiina miiro, noo kusea si ^vari Vayahúudi, nijáa naava ja voovo, baa neembe si ndiri mutúmwa wa Miiro ya Muluungu, maa kaa, isi ya Miiro ya Kirisitu. Nabweeyya jeyyo, sa nivaambirirye avo ^vasiina miiro vamurume Kirisitu.
22 Mpiindi ^nijáa na vara ^vari teketeke kuri kuruma, nijáa naava ja ndiri teketeke sa nivaambirirye vamurume Kirisitu. Nabweeyya kira kiintu ^kidáhikaa sa nivabweeyye vamwi va vaantu voosi, vamurume Kirisitu.
23 Niini nabwéeyyaa ayo yoosi, sa Masáare Maaja, sa hamwi na viingi nturye ntálarya jaachwe.
24 Kikomi mwamányire vara ^viíchiyaa ni foo vari, maa kaa, ni umwi vii noo ^ahéewaa itáaji. Haaha mundookiichia munumuunu sa muturye itáaji.
25 Vaantu ^viíchiyaa, viijúviryaa miviri yaavo kwa wiijuviri ^wafafa maatuku vii sa vaturye itáaji. Maa kaa, matáaji ayo ni ya mpiindi vii. Maa kaa, suusu toobweeyya jei sa tupate matáaji si ^yari saambuka kwa siku ^jisiina uhero. 26 Jeyyo, niini si niíchiyaa ja muuntu ^yookiichia baa kiintu cho kiichiyira tuku, na kei si ndiri ja muuntu ^afwéitaa ngúumi jaachwe kuvaa mpeho tuku.
27 Niini nookuuturikirya muviri waani na nookuutumamya, sa ^ndiri humula kuvavariyuriira Masáare Maaja viingi, kari ji nsiitwe mbere ya Muluungu tuku.

10

Kari Mwiinamira Vidabalaíyo Tuku

1 Vanaviitu, noosaaka mutaange neeja vala baaba wiitu ni isi ya rira ichu vajáa,✡ na voosi valooka, ^vari nkaasu na katikati ya mayiya.
2 Voosi ^vakabatisiwe isi ya rira ichu na ayo mayiya, vaava vapooji va Músa.✡
3 Voosi vajáa vaarya chóorya kikira ^chafuma kurumwii.✡
4 Na voosi vajáa vaanywa maaji yayara ya Muluungu ^ajáa avaheera kwa njira ya muujíisa.✡ Voovo vajáa vaanywa maaji ya mwaalaliwye ura wa mutima ^wavatuubáa, na uwo mwaalaliwye ni Kirisitu ayeendan'yáa novo.
5 Maa kaa, ^vari foo vaavo, Muluungu si eeriwa mutima ni voovo tuku. Sa jeyyo vaakwya na miviri yaavo ikeenera kira haantu uko isi ya ibaláángwii.
6 Haaha masáare aya yafumira sa yave isimwi kuri suusu, naasu tureke kumerirya mati mavi ja ^vyeene vala baaba wiitu vabweeyya.
7 Kari tundookiinamira vidabalaíyo tuku, ja ^vyeene vamwi va vala baaba wiitu vatumama. Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yaluusa, "Vaantu vajáa viikala, vakarya na vakanywa, aho, vakaanda kwiisuva."✡
8 Tureke uhanguti ja ^vyeene vamwi va vala baaba wiitu vajáa, iki chabweeyya vaantu mayana makumi yaviri na yatatu (23,000) vakwye kwa siku imwi.✡
9 Baa kei, kari tundoomuyera Kirisitu ja ^vyeene vala baaba wiitu vamwi vabweeyya tuku, voovo vakomwa ni njoka, vakakwya.✡
10 Kari mung'úulaa ja vamwi vaavo viintu ^vang'uuláa tuku, avo vajáa vamalwa ni murimu muuja wa inkwya.✡
11 Masáare aya yafumira kuri voovo sa yave isimwi kuri suusu, na ayo masáare yaandikwa sa yatulume kutu suusu ^tookiikala mpiindi iji jo kiimikirirya.
12 Jeyyo, koonі wookiiyona wiímire ukabokerya, laanga neeja kari ji uwyiire uvii tuku.
13 Kuyerwa kokoosi ^kweene kwavapátaa nyuunyu, ni kura ^kwavapátaa vaantu vii. Ne Muluungu ni wo kiilaangiwa, si ari rekera muyerwe kulookererya luviro lwaanyu tuku. Maa kaa, mpiindi ^muyérirwe, Muluungu vaheera ari ngururu jo yimirirya mufiriire nkaasu.

Chóorya cha Vidabalaíyo na cha Mweenevyoosi

14 Vanaviitu naveenda. Ikeryi fuma kwiinamira vidabalaíyo!
15 Ni luusika niise na nyuunyu ja vaantu ^muri na tooti, yeren'yi veeneevyo aya ^noovawyiira.
16 Eri, mpiindi ^toonywa nduvo ya chóorya cha Mweenevyoosi so muduumba Muluungu, si toova kiintu kimwi kuri sakami ya Kirisitu tuku wuu? Na ^turi bendula mukáate wa chóorya cha Mweenevyoosi, si toova kiintu kimwi na muviri wa Kirisitu tuku wuu?

✡ **10:1** Laanga Ufumo 13:21-22. ✡ **10:2** Laanga Ufumo 14:22-29. ✡ **10:3** Laanga Ufumo 16:35. ✡ **10:4** Laanga Ufumo 17:1-7; Uvalo 20:2-17. ✡ **10:7** Laanga Ufumo 32:6. ✡ **10:8** Laanga Uvalo 25:1-9. ✡ **10:9** Laanga Uvalo 21:4-9. ✡ **10:10** Laanga Uvalo 16:41-49.

17 Baa neembe tʉrɨ foo, voosi taríjaa mukumbata ʉmwɨ wa mʉkáate, ɨkɨ choónekyaa tʉrɨ mʉvɨrɨ ʉmwɨ.
18 Iririkani vaantʉ va Isiraéeli, eri, vara ˆvaríjaa mpóryo, sɨ noo vatúmaman'yaa masabáahwii tʉkʉ wʉʉ?✡
19 Nɨ che nooluʉsa? Chóorya ˆchatoolwa ntambɨko kwa vidabalaíyo nɨ kɨintʉ cha kɨkomi wʉʉ? Au ɨkyo kidabalaíyo nɨ kɨintʉ kamwɨ wʉʉ?
20 Aka tʉkʉ! Maa kaa, mpóryo ˆjitwíirwe nɨ vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ, nɨ na kwa mirimʉ mɨvɨ ˆjitóolwaa na sɨ kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Na nɨɨnɨ sɨ noosaaka mʉndootʉmaman'ya na mirimʉ mɨvɨ baa kiduudi vii tʉkʉ.
21 Sɨ mʉrɨ kʉnywa ndʉvo ya chóorya cha Yéesu Mweenevyoosi kei munywe ndʉvo ya mirimʉ mɨvɨ tʉkʉ. Sɨ mʉrɨ kurya chóorya cha Mweenevyoosi na chóorya cha mirimʉ mɨvɨ tʉkʉ.
22 Eri, nɨ saaka tiise tiinʉle ʉsʉʉngʉ wa Mweenevyoosi wʉʉ? Eri, tatɨite ngururu kʉmʉlookya Mweenevyoosi?

Yara ˆToobweeyya Yandoomʉretera Mʉlʉʉngʉ Nkongojima

23 Vamwɨ vaanyu vaséaa, "Kusiina kɨintʉ ˆkɨrɨ mwiiko tʉkʉ." Baa neembe nɨ jeyyo sɨ vyoosi viri na kʉnáálo tʉkʉ. Kei mwaséaa, "Kusiina kɨintʉ ˆkɨrɨ mwiiko tʉkʉ." Baa neembe nɨ jeyyo, sɨ kira kɨintʉ ˆkɨrɨ na nyambirirya yo fafya kuruma kwa vaantʉ tʉkʉ.
24 Mʉʉntʉ karɨ abweeyye yara ˆyarɨ na kʉnáálo kʉrɨ yeeye vii tʉkʉ, maa kaa, abweeyye yara ˆyarɨ na kʉnáálo kwa mwiiwaachwe.
25 Mʉndoorya nyama yoyoosi ˆɨváwaa iyoombe isóokwii baa kuurya kuurya tʉkʉ, sa mɨtima yaanyu ɨdɨire twaalwa na kɨloongii.
26 Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa, "Weerʉ nɨ ya IJʊVA na kira kɨintʉ ˆkɨrɨ weerwii nɨ chaachwe."✡
27 Koonɨ ʉtéengiiwe noo rya chóorya kaayii kwa mʉʉntʉ sɨ ˆamuruma Yéesu na ʉkaruma kʉtamanya, irya kira kɨintʉ ˆarɨ kʉheera baa kuurya kuurya tʉkʉ. Bweeyya jeyyo, sa mɨtima yaanyu ˆyiísiman'yaa mavɨ na maaja, ɨdɨire twaalwa na kɨloongii.
28 Maa kaa, mʉʉntʉ koonɨ akʉséire, "Chóorya ɨkɨ chatoolwa mpóryo kwa vidabalaíyo," kurya tʉkʉ. Bweeyya jeyyo tʉkʉ, sa mʉʉntʉ ʉwo ˆakuwyíiriire na sa mʉtima wiísiman'yaa mavɨ na maaja.
29 Aha nɨ lʉʉsa niise mʉtima wa mʉʉntʉ ʉwo na sɨ mʉtima waako tʉkʉ. Sa che kʉsaawʉla kwaanɨ kʉrɨ lamʉrirwa nɨ mʉtima wa mʉʉntʉ wɨngɨ kwiisiman'ya mavɨ na maaja?
30 Koonɨ noomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ sa chóorya, sa che noolamʉrɨrwa sa ɨkyo chóorya ˆnahúmwɨire mʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ?
31 Haaha reerʉ, chochoosi ˆmootʉmama, ɨve nɨ kʉnywa au kurya, mʉndoobweeyya so mʉbweeyyirya Mʉlʉʉngʉ nkongojima.
32 Karɨ mʉndoova kɨintʉ cho vakʉngʉvarya vaantʉ tʉkʉ, ɨve nɨ Vayahúudi, vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi au mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
33 Nɨɨnɨ nayéraa kʉveerya mɨtima vaantʉ voosi kwa njira joosi. Sɨ nsáakaa viintʉ ˆvyaampéeraa kʉnáálo nɨɨmweene vii tʉkʉ, maa kaa, ˆvarɨ foo vapate kʉnáálo, sa jeyyo valamuririwe.

11

1 Ntuubiriryi nɨɨnɨ, ja ˆvyeene nɨɨnɨ noomutuubirirya Kirisitʉ.

Kʉkʉnikɨrɨra Mʉtwe Mpɨɨndɨ jo Mʉloomba Mʉlʉʉngʉ

2 Navadúumbɨrɨraa sa viintʉ mʉʉnkúmbʉkɨraa kwa kira njira, na kei mwakwáatyaa ukiindya ʉra ˆnavaheera.
3 Maa kaa, noosaaka mʉtaange, mʉtwe, noo kʉsea mʉkúúlʉ wa vaantʉ valʉme voosi, nɨ Kirisitʉ, na mʉtwe wa mʉʉntʉ muki nɨ mʉlʉme waachwe, na Mʉlʉʉngʉ nɨ mʉtwe wa Kirisitʉ.
4 Mʉʉntʉ mʉlʉme ʉra ˆarɨ mʉloomba Mʉlʉʉngʉ au ˆarɨ lʉʉsa ʉláali na mʉtwe wa Mʉlʉʉngʉ kʉnʉ akúnikɨrɨire mʉtwe waachwe, ʉwo achwíjaa matɨ mʉtwe waachwe noo kʉsea Kirisitʉ.
5 Maa kaa, mʉʉntʉ muki ʉra ˆamʉloombáa Mʉlʉʉngʉ au alúusaa ʉláali na mʉtwe baa kʉnikɨrira mʉtwe waachwe tʉkʉ, ʉwo amuchwíjaa matɨ mʉlʉme waachwe, sa kʉbweeyya jeyyo nɨ ja kʉpʉnyʉla ipuunyu.*
6 Mʉʉntʉ muki ʉra sɨ ˆakúnikɨrɨraa mʉtwe waachwe, nɨ vyaangʉ apʉnyʉle njwɨirɨ jaachwe. Maa kaa, nɨ soni kwa mʉʉntʉ muki kʉpʉnyʉla njwɨirɨ jaachwe, sa jeyyo nɨ viija akʉnikɨrire mʉtwe waachwe.

✡ **10:18** Laanga Valáawi 7:6-10, 14, 15. ✡ **10:26** Laanga Sabúuri 24:1. * **11:5** ***kʉpʉnyʉla ipuunyu:*** Sikʉ ijo, nɨ soni vijáa kwa mʉʉntʉ muki kʉpʉnyʉla ipuunyu.

7 Muuntu mulume si asaakwa akunikirire mutwe waachwe tuku, sa yeeye ni buuwo ya Muluungu, na kei, oónekyaa nkongojima ya Muluungu. Maa kaa, muuntu muki oónekyaa nkongojima fuma kwa muuntu mulume.
8 Sa muuntu mulume si uumbwa fuma kwa muuntu muki tuku, maa kaa, muuntu muki uumbwa fuma kwa muuntu mulume.
9 Kei, muuntu mulume si uumbwa sa muuntu muki tuku, maa kaa, muuntu muki uumbwa sa muuntu mulume.
10 Sa jeyyo, na sa mirimu miija, muuntu muki asaakwa akunikirire mutwe waachwe koonekya wiimiriri ˆuri mweeri yaachwe.
11 Maa kaa, kwa kukundikaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, muuntu muki amwiiláangyaa muuntu mulume na muuntu mulume amwiiláangyaa muuntu muki.
12 Sa ja viintu muuntu muki wa ncholo uumbwa fuma kwa muuntu mulume, kira muuntu mulume wiingi afúmaa kwa muuntu muki. Maa kaa, kira kiintu chafúmaa kwa Muluungu.
13 Haaha yeren'yi veeneevyo, eri, ni vyabooha muuntu muki kumuloomba Muluungu mbere ja vaantu baa kunikirira mutwe waachwe tuku wuu?
14 Amwi baa wuumbo woónekyaa muuntu mulume kuva na njwiiri ndiihi ni soni kwaachwe mweeneevyo!
15 Eri, njwiiri ndiihi si nkongojima ya muuntu muki tuku wuu? Yeeye aheewa njwiiri ndiihi sa jimukunikirire.
16 Maa kaa, kooni muuntu yoosaaka kiiruta ndihi sa iri, uwo ataange suusu na mpuka ja vaantu ˆvamuruma Muluungu tusiina nkuungu jiingi tuku.

Chóorya cha Mweenevyoosi

17 Haaha uhu ulairiri ˆnoosaaka nivaheere, si ndiri vaduumbirira tuku, sa mpiindi ˆmookiijiinga, si mootumama yara ˆyari na kunáálo tuku, maa kaa, yara ˆyooreeta mukube.
18 Cha ncholo, muri lumana ja mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, mookiigavagava. Kwa ayo ˆmeene nateera, yamwi yaavo naruma ni ya kikomi.
19 Eri, kikomi, kwiigava ni mpaka kufumire kuri nyuunyu, sa vara ˆvarumwa ni Muluungu vooneke kiweerwii wuu?
20 Mpiindi ˆmoolumana, si moolumana sa kikomi murye chóorya cha Mweenevyoosi tuku.
21 Sa mpiindi jo rya, kira muuntu aándaa kiiriira chóorya chaachwe baa kiiwoojera tuku. Iki chabwéeyyaa vamwi vahinduke na njala, na viingi vareeve.
22 Ihi ni soni! Musiina nyuumba kuuntu ˆmuri kiikala sa murye no nywa tuku wuu? Sa che moochwa mati mpuka ya vaantu ˆvamuruma Muluungu? Na sa che moovachwa mati vara ˆvasiina kiintu? Che ndiri vasea nyuunyu? Nivaduumbirire wuu? Aka tuku! Kwa iri si ndiri vaduumbirira tuku.
23 Sa niini nahokera masáare aya fuma kwa Mweenevyoosi na navaheera nyuunyu. Uchiku ura de Mweenevyoosi Yéesu ji avarindukwe, ajáa atoola mukáate,
24 ˆakamuduumbe Muluungu, akuubendulabendula, akasea, "Uhu ni muviri waani ˆwootoolwa sa nyuunyu. Bweeyyi jei sa nkumbukira yaani."
25 Viivyo ˆvakahumule kurya, akatoola nduvo akasea, "Nduvo ihi ni muháko mufya wa Muluungu, ˆwookiimikiririwa ni sakami yaani. Bweeyyi jei, kira ˆmuri kunywa so kuunkumbukira."
26 Sa mpiindi ˆmoorya mukáate uhu na ˆmoonywa diváai ya nduvo ihi, ni kwaarya mwiise inkwya ya Yéesu Mweenevyoosi, fuuru ˆari hinduka.
27 Muuntu yoyoosi ˆaríjaa mukáate uwo, au ˆanywíjaa nduvo iyo ˆvyeene si vyasaakwa, uwo kuva ari abwéeyyiirye uvi mweeri ya muviri na sakami ya Mweenevyoosi.
28 Iki noo ˆchooreka, woosaakwa wiiyeren'ye mweeneevyo ta, de urye mukáate na unywe nduvo iyo.
29 Sa muuntu ˆari kurya mukáate no nywa iyo nduvo baa taanga muviri wa Mweenevyoosi tuku, uwo yookiiheera irya ra Muluungu mweeri yaachwe.
30 Iki noo ˆchooreka ˆvari foo vaanyu miviri yaavo yoochichikira, vamwi valwíiri na viingi vake vaakwya.
31 Maa kaa, ngaari toochukuruma mitima yiitu, ngaari si toolamurirwa ni Muluungu jei tuku.
32 Maa kaa, ˆturi lamurirwa ni Yéesu Mweenevyoosi, ni kutuwolola iise mwiikalo wiitu, sa tudiire heewa irya ja vaantu si ˆvamuruma yeeye.
33 Sa jeyyo, vanaviitu kati ˆmoolumana kurya chóorya cha Mweenevyoosi hamwi, moosaakwa mundookiiwoojera.
34 Kooni muuntu ari na njala, yoosaakwa arye kaayii kwaachwe, sa ˆmuri lumana hamwi mudiire heewa irya. Naani ˆndiri kuuja, vavariyurira ndiri masáare yara yiingi.

12

Wuuya wa Mutima Muuja

1 Haaha vanaviitu variyula ndiri iki kiintu ˆmuurya cha wuuya fuma kwa Mutima Muuja sa noosaaka mutaange neeja.
2 Mwamányire mpiindi ˆmujáa si munamutaanga Mululungu, mwakooverwáa na mwalongoolwáa kwiinamira vidabalaíyo, vyoovyo si viri mooyo tuku, baa kei visiina luviro lo luusika tuku.
3 Jeyyo, noosaaka mutaange, kusiina muuntu ˆalóngoolwaa ni Mutima wa Mululungu ari daha sea, “Yéesu ajumwe” tuku, na kei, kusiina muuntu ˆari daha sea, “Yéesu ni Mweenevyoosi,” mpaka ave alóngwiirwe ni Mutima Muuja.
4 Haaha kwatiite wuuya ˆwiísimiresimire, maa kaa, Mutima wa Mululungu ni u'ura.
5 Kei kwatiite mirimo ˆyiísimiresimire yo mutumamira Mweenevyoosi, maa kaa, Mweenevyoosi ni yeeye u'ura umwi.
6 Kei kwatiite mirimo ˆiri foo, maa kaa, ˆatóolaa luviro lo tumama mirimo iyo kuri suusu voosi ni yeeye u'ura Mululungu.
7 Kira muuntu ˆamuruma Yéesu, ahéewaa uvariyuli wa Mutima Muuja, sa vaantu voosi vapate kunáálo.
8 Uwo Mutima Muuja, amuhéeraa muuntu umwi luviro lo luusika na tooti na wiingi isáare ra umanyi, na Mutima ni yeeye wuuwo.
9 Kei Mutima wuuwo, amubwéeyyaa muuntu ave na kumuruma Yéesu kukuulu na wiingi ave na wuuya wo horya valwíiri.
10 Yeeye amuhéeraa muuntu wiingi luviro lo bweeyya myuujíisa, wiingi luviro lo laala na mutwe, na wiingi luviro lo kiisiman'ya isáare ˆrafúmire kwa mirimu mivi au kwa Mutima Muuja, na wiingi luviro lo luusika nduusika ng'eni, na wiingi luviro lo variyula ijo nduusika.
11 Aya yoosi, yabwéeyyiwaa ni wuuwo Mutima Muuja umwi, yeeye amuhéeraa kira muuntu ja ˆvyeene yoosaaka.

Muviri Umwi, Viintu Foo

12 Muviri wa muuntu watiite viintu ˆviri foo, na baa neembe ivyo viintu ˆviri foo, ni muviri umwi, viivyo noo ˆvyeene viri kwa muviri wa Kirisitu.
13 Sa suusu tuve Vayahúudi au vaantu si ˆvari Vayahúudi, vatúmwa au vaantu ˆvari húuru, suusu voosi tabatisiwa kwa Mutima umwi na tahokera Mutima umwi sa tuve muviri umwi.
14 Muviri si wuumbwa na kiintu kimwi vii tuku, maa kaa, viintu ˆviri foo.
15 Kooni ijeo raséire, “Niini si ndiri haantu ha muviri tuku, sa niini si ndiri iyaanja tuku,” eri, ijeo si riri chaala ni haantu ha muviri tuku wuu?
16 Na kooni kutu kwaséire, “Niini si ndiri haantu ha muviri tuku, sa niini si ndiri riiso tuku,” eri, kutu si kuri chaala ni haantu ha muviri tuku wuu?
17 Ngaari muviri woosi ni riiso, jooli uri teera? Ngaari muviri woosi ni kutu, jooli uri tayya?
18 Haaha Mululungu avivíika viintu vya muviri, na kira kiintu cha muviri akiviika haantu haachwe, ja ˆvyeene asaaka.
19 Ngaari muviri woosi waava kiintu kimudu, ngaari si kwaava na muviri wowoosi tuku.
20 Kikomi, kwatiite viintu ˆviri foo vya muviri, maa kaa, ni muviri umwi.
21 Riiso si ifaanaa ruusee mukono, “Si nookusaaka tuku!” Baa kei mutwe si ifaanaa uyasee majeo, “Si noovasaaka nyuunyu tuku!”
22 Kei viintu vya muviri vira ˆvyoónekanaa visiina ngururu, noo visáakwaa munumuunu.
23 Viintu vira ˆvyoónekanaa visiina nyemi, noo tavihéeraa nyemi nkuulu. Na viintu viiswi vira ˆvyooturetera soni, ivyo noo tuviláangaa neejaneeja,
24 na vira viintu ˆvyabooha ˆvyoónekaa kwa vaantu si taviláangaa neeja tuku. Jeyyo, Mululungu aluman'ya viintu vya muviri na aviiheera nyemi vira viintu ˆvisiina nyemi kulookya.
25 Sa jeyyo, kudiire kuva na kwiigava, maa kaa, viintu vyoosi viiyambirirye.
26 Kiintu kimwi kooni chatámikire, vyoosi vikatamika hamwi nocho. Kooni kiintu kimwi chatúriirye nyemi, vyoosi vikavyeenda hamwi nocho.
27 Haaha nyuunyu ni muviri wa Kirisitu, kira umwi waanyu ni haantu ha muviri uwo.
28 Kuri mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu, Mululungu aviika ta vatumwi, maa de valáali na mutwe, vakiindya, vaantu ˆvabwéeyyaa myuujíisa, vaantu ˆvari na wuuya wo horya valwíiri, vaantu ˆvaámbiriryaa viivaavo, vaantu ˆvari na wuuya wo longoola, na vaantu ˆvari na wuuya wo luusika nduusika ˆjiísimiresimire.
29 Eri, vaantu voosi ni vatumwi wuu? Voosi ni valáali na mutwe wuu? Vaantu voosi ni vakiindya wuu? Eri, vaantu voosi vabwéeyyaa myuujíisa wuu?
30 Eri, voosi vatiite wuuya wo horya valwíiri wuu? Eri, vaantu voosi valúusikaa nduusika ng'eni wuu? Eri, vaantu voosi vaváriyulaa nduusika wuu?

31 Haaha noosaaka mʉve na mpiima yo turya wʉʉya mʉkʉʉlʉ.
Naani haaha kʉvoonekya ndiri njira njija kʉlookya joosi.

13

Kweenda

1 Baa ndʉʉsike ndʉʉsika ja vaantʉ na ja mirimʉ miija, kooni si neenda vaantʉ, niini ni ja isóso ra idébe itʉhʉ, au idʉndʉlʉ itʉhʉ.
2 Kei kooni ndiri na wʉʉya wo laala na mʉtwe, na kooni ndiri na ʉmanyi wo taanga fuumbo ya miryʉʉngʉ yoosi na ndiri na ʉmanyi woosi, kei kooni ndiri na kuruma kʉkʉʉlʉ ko saamya njʉʉlʉ, kooni si neenda vaantʉ, niini si kiintʉ tʉkʉ.
3 Kei kooni natwíire máari jaani kʉvaheera vakiva, kei kooni natwíire mʉviri waani ufye mootwii ja mpóryo, kooni si neenda vaantʉ, si ndiri turya kʉnáálo yoyoosi tʉkʉ.
4 Kweenda kwayímiriryaa, na kwatiite mbavariri. Kweenda kusiina kivina tʉkʉ, si kwiivaa kipeembe tʉkʉ na kusiina ukudamu tʉkʉ.
5 Kweenda kwabwéeyyaa mʉʉntʉ ave matu, si kwabwéeyyaa mʉʉntʉ iiririkane sa masáare yaachwe vii tʉkʉ, si kwabwéeyyaa mʉʉntʉ akalale chaangʉ vii tʉkʉ, na si kwabwéeyyaa mʉʉntʉ aviike ʉvi mutimii tʉkʉ.
6 Kweenda si kweenda kʉsova ʉwoloki tʉkʉ, maa kaa, kweenda kweenda kimaari.
7 Kweenda kwayímiriryaa yoosi, kwarúmaa yoosi, kwiiláangyaa yoosi na kweenda kwachu-unga mʉtima kʉri yoosi.
8 Kweenda si kusíraa vii kaa tʉkʉ. Maa kaa, kʉlaala na mʉtwe, kʉlʉʉsika ndʉʉsika ng'eni, na ʉmanyi vyatiite kʉhereererya.
9 Sa ʉmanyi wiiswi ni mudúúdi vii, kei kʉlaala kwiiswi na mʉtwe ni kudúúdi vii.
10 Maa kaa, kukiimikirirya ˆkʉri kʉʉja, yara si ˆyakiimana seeka yari.
11 Mpiindi ˆnijáa musinga, nalʉʉsikáa kisinga, niiririkanáa kimusinga na nijáa namányire viintʉ kisinga. Haaha ndiri mʉʉntʉ mʉkʉʉlʉ, yara ya kisinga nayareka.
12 ˆVyeene tookoona haaha, ni ja koona kiintʉ kióowii ˆkiri na nkʉngʉʉ, sikʉ ˆjookʉʉja koona tʉri kira kiintʉ miiso kwa miiso. Haaha namányire kiduudi vii, sikʉ ˆjookʉʉja kʉva ndiri na kʉtaanga ˆkwakiimana, ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ aantaanga niini.
13 Haaha viintʉ ivi vitatʉ si viri sira tʉkʉ, kuruma, kwiilaangya na kweenda. Maa kaa, kikúúlʉ cha ivi vitatʉ ni kweenda.

14

Kʉlaala na Mʉtwe na Kʉlʉʉsika Ndʉʉsika Ng'eni

1 Kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu kive noo kiintʉ kikʉlʉkʉʉlʉ. Kei mʉmanyike kuturya wʉʉya wa Mʉtima Mʉʉja na hasa wʉʉya wo laala na mʉtwe.
2 Sa mʉʉntʉ ˆalúusikaa ndʉʉsika ng'eni, si alúusikaa na vaantʉ tʉkʉ, maa kaa, yeeye amʉloombáa Mʉlʉʉngʉ, sa kusiina mʉʉntʉ ˆari taanga ˆcheene yoolʉʉsa tʉkʉ. Yeeye avíjaa yoolʉʉsika fuumbo kwa lʉviro lwa Mʉtima.
3 Maa kaa, ʉra ˆmweene aláalaa na mʉtwe, alúusaa isáare fuma kwa Mʉlʉʉngʉ, avajéengaa vaantʉ, avahéeraa mitima na avatúuryaa mitima.
4 Mʉʉntʉ ʉra ˆalúusikaa ndʉʉsika ng'eni, iijéengaa yeemweene, maa kaa, ʉra ˆaláalaa na mʉtwe, ajéengaa mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu.
5 Niini noosaaka nyuunyu voosi mʉndoolʉʉsika ndʉʉsika ng'eni, na kʉlookya ivyo, noosaaka mʉndoolʉʉsa masáare fuma kwa Mʉlʉʉngʉ ko laala na mʉtwe. Sa mʉrimo wo lʉʉsa masáare fuma kwa Mʉlʉʉngʉ ni mʉkʉʉlʉ kʉlookya kʉlʉʉsika ndʉʉsika ng'eni, kooni si jeyyo, kʉve na mʉʉntʉ wo variyʉla ayo masáare sa mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vajeengwe.
6 Haaha vanaviitʉ kooni nuújire na kwaanyu na ndʉʉsike ndʉʉsika ng'eni, kʉnáálo che mʉri turya? Maa kaa, kooni naréetire ʉvariyuli fuma kwa Mʉlʉʉngʉ, au ʉmanyi au ʉláali na mʉtwe au ukiindya, ivyo vaheera viri kʉnáálo.
7 Jeyyo, noo ˆvyeene viri kwa saama ja chiímbo jira ˆjisiina nkaasʉ, baa ja firíimbi, na kinúubi. Kooni si vyaváirwe kutuuba mwiitʉʉbiriro wa chiímbo, jooli kira ˆchookiimbwa kiri taangwa?
8 Baa ja kooni irimʉ rarírire, na mʉriro waachwe si wootaangikana, ni ani ˆari kwiima neeja sa nkoondo?
9 Viivyo, baa nyuunyu, ani ari taanga ˆcheene moolʉʉsa kooni mwalúusikire ndʉʉsika ifya? Kikomi, kira ˆcheene mwiindoolʉʉsa, looka cheende na mpeho.
10 Kwatiite ndʉʉsika ˆjiri foo aha weerwii, na kusiina ndʉʉsika ˆisiina ʉvariyuli waachwe tʉkʉ.

11 Maa kaa, koonɨ sɨ nootaanga kɨra ˆyoolɯɯsa ɯra mɯuntɯ, ɯwo ˆyoolɯɯsa nɨ mɯyeni
kwaanɨ na nɨɨnɨ nɨ mɯyeni kwaachwe.
12 Nɨ viivyo viri kɯrɨ nyuunyu. Sa viintɯ ˆmoosaaka mɯnɯmɯunɯ kɯva na wɯuya wa
Mɯtima Mɯuja, manyiki na mɨtima yaanyu kuturya wɯuya ɯra ˆwɨɨndoojeenga mpuka ya
vaantɯ ˆvamuruma Yéesu.
13 Jeyyo, mɯuntɯ ɯra ˆyoolɯɯsika ndɯɯsika ng'eni, yoosaakwa amɯloombe Mɯlɯungɯ, sa
amɯheere lɯviro lo variyɯla kɨra ˆyoolɯɯsa.
14 Koonɨ nooloomba kwa ndɯɯsika ng'eni, mɯtima waanɨ noo wooloomba, maa kaa,
mɯryɯungɯ waanɨ sɨ wooturya kɯnáálo tɯkɯ.
15 Haaha che de ndɨrɨ bweeyya? Loomba ndɨrɨ na mɯtima waanɨ de kei noombe na
mɯryɯungɯ waanɨ. Kɨimba ndɨrɨ na mɯtima waanɨ, de kei nɨimbe na mɯryɯungɯ waanɨ.
16 Koonɨ woomɯduumba Mɯlɯungɯ mutimii waako vii, ˆɯrɨ hɯmɯla dɯumba joolɨ vaantɯ
varɨ sea, "Kɨkomi," na kɯnɯ sɨ vootaanga kɨra ˆcheene woolɯɯsa?
17 Baa koonɨ kɯmɯdɯumba kwaako kwabooha, mɯuntɯ wɨingɨ sɨ arɨ turya kɯnáálo tɯkɯ.
18 Noomɯdɯumba Mɯlɯungɯ sa nɨɨnɨ nalúusikaa ndɯɯsika ng'eni kɯlookya nyuunyu voosi.
19 Maa kaa, nɨ vyabooha ndɯɯsike masáare yasaano ˆyarɨ taangwa, sa nɨvakiindye
mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma Yéesu, kɯlookya kɯlɯusika masáare mayana ikimi (10,000) ya
ndɯɯsika ng'eni ˆng'eene vaantɯ sɨ varɨ taanga.
20 Vanaviitɯ reki kwiiririkana ja vasinga. Miiririkano yaanyu, ɨve ja ya vaantɯ vakɯulɯ,
maa kaa, kɯtɯmama ɯvɨ mɯve ja vaana vaduudi.
21 Vyaandɨkwa Miirwii, IJʊVA alɯɯsa,
"Lɯɯsika ndɨrɨ na vaantɯ vaanɨ ko tweera vaantɯ va kɯlɨ,
vaantɯ valúusikaa ndɯɯsika ng'eni,
baa jeyyo, sɨ varɨ kɯɯnteerera tɯkɯ."✡
22 Haaha koona mwiise, kɯlɯusika ndɯɯsika ng'eni nɨ ishá́ara ya Mɯlɯungɯ kwa vaantɯ sɨ
ˆvamurúmaa, na sɨ sa vaantɯ ˆvamurúmaa tɯkɯ. Maa kaa, ulá́ali na mɯtwe sɨ sa vaantɯ sɨ
ˆvamurúmaa tɯkɯ, maa kaa, sa vaantɯ ˆvamurúmaa.
23 Sa jeyyo, koonɨ mpuka yoosi ya vaantɯ ˆvamurúmaa Yéesu valúmɨine na voosi valɯusike
na ndɯusika ng'eni, na aho vɨingɨre vaantɯ sɨ ˆvamányire au vayeni sɨ ˆvamurúmaa Yéesu, eri,
sɨ varɨ sea nyuunyu mɯrɨ vasari tɯkɯ wɯu?
24 Maa kaa, mɯuntɯ sɨ ˆamányire au sɨ ˆamurúmaa Yéesu, koonɨ ɨíngɨire maa ashaane vaantɯ
voosi vooluusa ulá́ali na mɯtwe, ɯwo mɯuntɯ taanga arɨ yeeye atɨite ɯvɨ, na lamɯrɨrwa arɨ nɨ
voosi.
25 Kimbiso cha mɯtima waachwe vɨikwa kɨrɨ kɨweerwii, ne chwaama arɨ na mwiinamɨra
arɨ Mɯlɯungɯ yoosea, "Kɨkomi, Mɯlɯungɯ nɨ hamwɨ arɨ na nyuunyu."

ˆVyeene Vyasaakwa Mpɨindɨ jo Mwiinamɨra Mɯlɯungɯ

26 Vanaviitɯ che ndɨrɨ lɯusa? ˆMɯrɨ lɯmana hamwɨ kumwiinamɨra Mɯlɯungɯ, ɯmwɨ arɨ
na lwɨímbo, wɨingɨ arɨ na ukiindya, wɨingɨ arɨ na wiivariyuli fuma kwa Mɯlɯungɯ, wɨingɨ
alɯusike ndɯusika ng'eni, wɨingɨ arɨ na kɯtamanɯla. Aya yoosi yoosaakwa yandootɯmamwa
sa kɯjeenga mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma Yéesu.
27 Koonɨ mɯuntɯ yoyoosi alúusikire kwa ndɯusika ng'eni, aho, valɯusike vaantɯ vavɨrɨ au
vatatɯ na sɨ kɯlookya jeyyo tɯkɯ, na vandoolɯusika ko kiiheera, na kɯve na mɯuntɯ wo
tamanɯla kɨra ˆvoolɯusa.
28 Maa kaa, koonɨ kusiina mɯuntɯ wo tamanɯla, ɯwo mɯuntɯ ˆyoolɯusika ndɯusika ng'eni
akirinye sawu aho mwiijiingwii wa mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma Yéesu, alɯusike na
kɨmoyomooyo yeeye na Mɯlɯungɯ.
29 Valá́ali na mɯtwe vavɨrɨ au vatatɯ valɯusike, na vɨingɨ vayaanirirye ayo ˆvoolɯusa.
30 Koonɨ wɨingɨ ɯra ˆɨíkyɨire ahɨíwe wiivariyuli fuma kwa Mɯlɯungɯ, ɯra ˆyoolɯusa ulá́ali
na mɯtwe akirinye.
31 Aho, vaantɯ voosi vandoolɯusa ulá́ali na mɯtwe ko kiitɯubɨrɨra na vaantɯ voosi
viikiindye na vaheewe mɨtima.
32 Sa wɯuya wo laala na mɯtwe, wɨímɨrɨrwaa nɨ ɯra ˆyoolɯusa ɯwo ulá́ali na mɯtwe.
33 Mɯlɯungɯ sɨ wa ntiribɯka tɯkɯ, maa kaa, nɨ wa mwiikalo mɯuja.
Ja ˆvyeene viri kɯrɨ mpuka ja vaantɯ voosi ˆvamuruma Yéesu,
34 mpɨindɨ ˆmɯrɨ lɯmana ja mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma Yéesu, vaantɯ vaki vakirinye.
Sa voovo sɨ varekerwa vandoolɯusika tɯkɯ. Voovo vasaakwa viivɨike ɨsɨ ja ˆvyeene Miiro
yalɯusa.
35 Na koonɨ mɯuntɯ muki yoosaaka uurye kɨintɯ chochoosi, akuurye mɯlɯme waachwe
kaayii, sa nɨ soni mɯuntɯ muki kɯlɯusika mbere ya mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma Yéesu.
36 Isáare ra Mɯlɯungɯ sɨ raandɨra kwaanyu tɯkɯ, baa kei, sɨ rɯuja na kwaanyu vii tɯkɯ!

✡ **14:21** Laanga Isáaya 28:11-12.

37 Kooni muuntu yoyoosi kuri nyuunyu yookoona yeeye ni mulá̱ali na mutwe au atiite wuuya wa mutimii, ataange ayo ˆnoovaandikira ni ulairiri fuma kwa Yésu Mweenevyoosi.
38 Na muuntu si ˆyooyateera aya, uwo muteereri tuku.
39 Haaha vanaviitu muve na mpiima yo luusa ulá̱ali na mutwe na kari mumukáan'yaa muuntu kuluusika nduusika ng'eni tuku.
40 Maa kaa, kira kiintu kitumamwe vyabooha na kwa mwiituubiriro.

15

Kufufuka kwa Yésu

1 Haaha vanaviitu noosaaka nivakumbusikye Masáare Maaja ˆmeene navavariyurira, mukayaruma na kuri ayo mookiima neeja.
2 Kooni mookwaatya Masáare Maaja ayo ˆmeene navavariyurira, aho, turya mwiise ulamuriri. Maa kaa, kooni si mookwaatya, kuruma kwaanyu kusiina kunáálo tuku.
3 Sa niini navakiindya ukiindya mukuulu ˆmweene nahokera, ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, Kirisitu aakwya sa Muluungu asee uvi wiitu wasírire.✡
4 Kei, akataahwa, na siku ya katatu akafufulwa ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho.✡
5 Yeeye amufumira Kéefa,* na kei akavafumira vatumwi vaachwe ikimi na vaviri.
6 Kei, avafumira vaaniitu magana yasaano (500) ˆveene vajáa hamwi na vamwi vaavo vamwaari ˆvari mooyo baa haaha, baa neembe vamwi vaavo valongoola.
7 Aho, akamufumira Yaakúupu na kei, akavafumira vatumwi voosi.
8 Na lo kiimikirirya aanfumira niini ndiri ja mwaana ˆavyaalwa mpiindi si ˆjiri jaachwe.
9 Sa niini ndiri mudúúdiduudi kwa vatumwi voosi. Baa si nasaakwa naaniririrwe mutumwi tuku, sa naturikirya mpuka ya vaantu ˆvamuruma Muluungu.
10 Maa kaa, kwa nduwo ya Muluungu naava mutumwi. Na iyo nduwo yaachwe kwaani ni kunáálo nkuulu, sa kwa iyo nduwo natumama kulookya vatumwi viingi voosi. Si natumama ayo kwa ngururu jaani tuku, maa kaa, sa viintu nduwo ya Muluungu ˆijáa na niini.
11 Jeyyo, vive ni niini au ive ni viivaani voovariyula, kiintu cho kwaatya, toovariyula isáare ririra, na kei iro noo ˆmwariruma.

Kufufuka kwa ˆVaakwya

12 Haaha ngwyiiri, suusu tavariyula Kirisitu afufulwa, jooli vamwi vaanyu voosea kusiina kufufuka tuku?
13 Sa kooni kusiina kufufuka, aho, noo kusea baa yeeye Kirisitu si afufulwa tuku.
14 Na kei kooni Kirisitu si afufulwa, kuvariyula kwiiswi kusiina kunáálo tuku, na kuruma kwaanyu ni kutuhu.
15 Kulookya ivyo, suusu tookoonekana ja vaantu ˆvoona va uloongo va Muluungu. Sa taluusa Muluungu amufufula Kirisitu, kumba si amufufula tuku, kooni vaantu ˆvaakwya si vafúfulwaa.
16 Sa kooni vaantu ˆvaakwya si vafúfulwaa, baa Kirisitu si afufulwa tuku.
17 Na kei kooni Kirisitu si afufulwa, kuruma kwaanyu ni kiintu ˆkisiina, na mukaari uvii waanyu.
18 Na vaantu vara ˆvaakwya kunu voomuruma Kirisitu, vataahika chalumwi.
19 Kooni kumwiilaangya kwiitu Kirisitu ni sa mwiikalo uhu vii, suusu turi vo koonerwa mbavariri kulookya vaantu voosi aha weerwii.
20 Maa kaa, haaha, kikomi, Kirisitu afufulwa, uhu noo wa ncholo kufufuka kwa vara ˆvaakwya.
21 Sa ja ˆvyeene inkwya yareetwa ni muuntu umwi, baa kufufuka noko kwareetwa ni muuntu umwi.
22 Sa ja ˆvyeene vaantu voosi vakwíjaa sa ni va ufumo wa Adáamu, viivyo muuntu yoyoosi ura ˆari wa Kirisitu afúfulwaa akava nkaasu.
23 Maa kaa, kira umwi fufulwa ari kwa mpiindi jaachwe, wa ncholo ˆafufulwa ni Kirisitu, aho ˆari hinduka, fufulwa vari vara ˆvari vaachwe.
24 Aho, Kirisitu ˆari mala ngururu, luviro na wiimiriri woosi muvi, kukiimikirirya kuuja kuri, ne mukwaatya ari Utemi Muluungu Taáta.
25 Sa Kirisitu kiimirira ari fuuru Muluungu avasiinde vavi vaachwe na avaviike isi ya majeo yaachwe.✡
26 Inkwya noo muvi wo kiimikirirya ˆari malwa.

✡ **15:3** Laanga Isáaya 53:5-12. ✡ **15:4** Laanga Sabúuri 16:8-10. * **15:5** ***Kéefa:*** Ni irina riingi ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi. ✡ **15:25** Laanga Sabúuri 110:1.

27 Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Mululungu aviika viintu vyoosi isi ya majeo yaachwe.”✡ Masáare ˆyakasee, Mululungu aviika “viintu vyoosi” isi ya Yéesu ni kiweerwii viri, yeeye Mululungu si ari kiiviika isi ya Yéesu tuku, sa yeeye Mululungu noo aviika viintu ivyo isi ya Yéesu.
28 Mpiindi Mululungu Taáta ˆari viika viintu vyoosi isi ya wiimiriri wa Mwaana, ne Mwaana kiiviika ari isi ya Mululungu, sa Mululungu iimirire viintu vyoosi vuu.
29 Haaha kooni kusiina kufufulwa, vaantu vara ˆvoobatisiwa sa vaantu ˆvaakwya che vookiilaangya? Kooni vaantu ˆvaakwya si vafúfukaa tuku, sa che avo vaantu voobatisiwa sa avo ˆvaakwya?
30 Na suusu sa che tookiiviika nemwiinemwii kira siiku?
31 Niini nookoona inkwya yaani kira siiku. Kwiidumbirira kwaani sa nyuunyu ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu, uko noo kookumbweeyya nduuse masáare aya.
32 Kooni nalwijáa na maka ja isaka, noo kusea, vaantu vakari kura Efééso sa viintu vya kiri uuntu vii, kunáálo che napata? Kooni vaantu ˆvaakwya si vari fufulwa,

Suusu tundoorya no nywa,
sa lomutóondo kwya turi.✡

33 Kari mukóoverwaa ni vaantu ˆvalúusaa jeyyo tuku, “Vijeengi vavi, vasáambulaa wiijuviri muuja.”
34 Hooni farimbuki na mureke tumama uvi. Sa vaantu vamwi kuri nyuunyu si vamumányire Mululungu tuku. Ni luusa niise aya sa nivakwaatye soni.

Kufufulwa kwa Miviri

35 Maa kaa, muuntu ifaanaa uurye, “Vaantu jooli vari fufulwa? Ni na muviri uri jooli vari kuva nowo?”
36 Ihi ni miryuungu ya kikoókoyo. Kooni uháandire mbeyu, yaméraa ikakula bila yo koola wuu?
37 Na kira ˆmuháandaa si uri muti ura ˆuri kula tuku, maa kaa, mbeyu vii ya ngáano au ya kira ˆwahaanda.
38 Maa kaa, Mululungu iihéeraa ira mbeyu muviri ja ˆvyeene yoosaaka mweeneevyo, na kira mbeyu yahéewaa muviri ˆwiísimire.
39 Viivyo kwatiite miviri ˆyiísimiresimire. Kwatiite miviri ya vaantu, ya maka ja isaka, ya ndee na ya soompa ˆyiísimire.
40 Kei kwatiite miviri ya kurumwii na miviri ya kuri weeru. Nkongojima ya miviri ya kurumwii ni kwa njira yaachwe na ya miviri ya weerwii, ni kwa njira yiingi.
41 Nkongojima ya mwaasu ni kwa kivyaachwe na nkongojima ya mweeri ni kwa kivyaachwe, na nkongojima ya nyényeeri ni kivyaachwe na kira nyényeeri yatiite nkongojima ya kivyaachwe.
42 Jeyyo, noo ˆvyeene viri kuva kwa ˆvaakwya ˆvari fufulwa. Muviri ura ˆusáambukaa taahwa uri, na fufulwa uri ura si ˆusáambukaa vii tuku.
43 Muviri watáahwaa uri na wuumbo wa soni, maa kaa, wafúfulwaa uri na nkongojima. Watáahwaa uri na ufoóndu na wafúfukaa uri na ngururu.
44 Mpiindi ˆwootaahwa, ni muviri wa kiwuuntu, maa kaa, mpiindi ˆwoofufulwa ni muviri wa kimutima. Tamányire kwatiite muviri wa kiwuuntu na viivyo kwatiite muviri wa kimutima.
45 Masáare ˆYari Mpeho yaandikwa, “Muuntu wa ncholo Adáamu ajáa aava kiintu ˆkiri mooyo,”✡ maa kaa, muuntu wo herererya, noo kusea Kirisitu, yeeye ni Mutima ˆuhéeraa vaantu nkaasu.
46 Muviri ˆwuuja ncholo ni wa kiwuuntu si wa kimutima tuku. Aho, de ukuuja muviri wa kimutima.
47 Muuntu wa ncholo afuma weerwii na uumbwa na salu, Muuntu wa kaviri afuma kurumwii.
48 Vaantu va aha weerwii vatiite muviri wa salu ja ura wa Adáamu, na vaantu va kurumwii vatiite muviri ja ura wa Yéesu.
49 Ja ˆvyeene twiifwaana na ura ˆuumbwa na salu, viivyo kwiifwaana turi na ura muuntu ˆafuma kurumwii.
50 Haaha vanaviitu iki noo ˆcheene nooluusa, muviri wa nyama na sakami si uri hokera Utemii wa Mululungu tuku, noo kusea, kira ˆkisáambukaa si kiri hokera kira si ˆkisáambukaa tuku.

✡ **15:27** Laanga Sabúuri 8:6. ✡ **15:32** Laanga Isáaya 22:13. ✡ **15:45** Laanga Ncholo 2:7.

51 Teereri nivawyiire fuumbo. Suusu voosi si turi kukwya tuku. Baa neembe ni jeyyo,
voosi valandulwa turi.
52 Fumira viri koonka, ja kulavya riiso. Sa irimu ro kiimikirirya ˆriri fwiirwa, vaantu
ˆvaakwya fufulwa vari na kuva vari na miviri si ˆisáambukaa na suusu valandulwa turi.
53 Sa muviri uhu ˆusáambukaa, ni mpaka uvalanduke, uve muviri si ˆusáambukaa, muviri
ˆukwíjaa uvalanduke uve muviri si ˆukwíjaa.
54 Sa jeyyo, mpiindi muviri ˆusáambukaa ˆuri valandulwa uve si ˆusáambukaa, na uhu
ˆukwíjaa ˆuri kiivikira si ˆukwíjaa, aho Masáare ˆYari Mpeho kiimana yari, “Inkwya
yaméririwe ni kusiinda.”✡
55 “Ee inkwya kusiinda kwaako hai kuri?
Ngururu jaako jo reeta usuungu hai jiri?”✡
56 Uvi waréetaa usuungu wa inkwya, na uvi watúryaa ngururu jaachwe fuma kuri Miiro.
57 Maa kaa, tumuduumbe Muluungu, yeeye atusíindiraa kwa njira ya Mweenevyoosi wiitu,
Yéesu Kirisitu!
58 Jeyyo vanaviitu imi neeja. Niini naveenda. Kari mundoowuvwawuvwa tuku. Kei
mutuube kutumama murimo wa Yéesu Mweenevyoosi kunu mootaanga murimo waanyu
si wa bweete tuku.

16

Kisaanga cho Vaambirirya Vaantu ˆVamuruma Yéesu

1 Haaha variyula ndiri kwa iki kiintu ˆmuurya cha kisaanga ˆmoobweeyya so vatwaarira
vaantu va Muluungu, noosaaka mundookibweeyya ja ˆvyeene navalairirya mpuka ja
vaantu ˆvamuruma Yéesu kura isi ya Galatía.
2 Siku ya ncholo ya júma, kira muuntu akere na aviike na ivarwii mpía jimwi ja ˆvyeene
Muluungu amutáliirye. Ijo mpía jiviikwe sa ˆndiri kuuja kusive na visaanga kei.
3 Na ˆndiri kuuja, kaandika ndiri baráwa jitamanyan'ye na vara vaantu ˆmwavaruma na
nivatume vatwaale ivyo visaanga vyaanyu na Yerusaléemu.
4 Kooni viri kooneka baa niini noosaakwa ntamanyan'ye novo, tamanyan'ya ndiri novo.

Muryuungu wa Paúli wo Koovaluumbya

5 Kuuja ndiri na kwaanyu ˆndiri humula tweerera Makedonía, sa niímiirye neeja kutweera
na uko.
6 Ifaanaa niikale na nyuunyu kwa mpiindi kiduudi, ifaanaa ikava mpiindi joosi ja mpeho,
sa mudahe kuunyambirirya luyeendwii lwaani na haantu hohoosi ˆnoosaaka tamanya.
7 Mpiindi ihi si noosaaka valuumbya chaangu vii, maa ndooke tuku. Nookoona kiikala
ndiri na nyuunyu kwa mpiindi, kooni Yéesu Mweenevyoosi avyeéndire.
8 Maa kaa, kiikala ndiri múuji wa Eféeso fuuru siku ya ngovi ya Pentekóste* ilooke.
9 Ni bweeyya niise jeyyo, sa Muluungu aampíire mpiindi njija yo tumama murimo mukuulu
kuri múuji uhu, baa neembe ni jeyyo, vamwaari vaantu ˆvari foo ˆvookuunkitira.
10 Kooni Timotéeo ari kuuja na kwaanyu, mumuhokere neeja na kari oofe kiintu chochoosi
mpiindi ˆari na nyuunyu tuku, sa yeeye atúmamaa murimo wa Mweenevyoosi ja niini.
11 Kari kuve na muuntu wo muchwa mati tuku. Maa kaa, mumwaambire iinuke uko, ari
na mwiikalo muuja sa ahinduke na kwaani, sa niini noomuwoojera ahinduke hamwi na
vaaniitu.
12 Haaha masáare ya Apóolo mwaaniitu, namuloomba maatuku vii uuje na kwaanyu na
vaantu viingi ˆvamuruma Yéesu. Maa kaa, yeeye si yoosaaka kuuja haaha tuku. Baa jeyyo
kuuja ari, ˆari turya nkalo.

Masáare yo Kiimikirirya

13 Laangi neeja. Mwiime neeja kumuruma Yéesu. Mwiiteme. Muve na ngururu.
14 Tumami kira kiintu kwa kweenda kuri mitimii yaanyu.
15 Vanaviitu mwamányire Sitefáani hamwi na kaaya yaachwe noo vaantu va ncholo
kumuruma Yéesu uko isi ya Akáaya, novo viitoola kuvatumamira vaantu va Muluungu.
Haaha ni kuvaloomba niise vanaviitu,
16 muve matu kwa valongooli ja avo, na kwa vaantu voosi ˆvamányikaa kutumama
murimo uhu.

✡ **15:54** Laanga Isáaya 25:8. ✡ **15:55** Laanga Hósea 13:14. * **16:8** ***Pentekóste:*** Muhákwii wa Kali, Pentekóste ni ngovi Vayahúudi ˆvabweeyáa mpiindi ˆvari humula kuchwa na ˆvari humula seyya viintu vyoosi mawundii. Ngovi iyo yabweeyyiwáa siku ya makumi yasaano (50) keende Paásika yalooka. Laanga Nkumbukira ya Miiro 16:9-12. Muhákwii Mufya, ngovi ya Pentekóste ni ngovi ya siku Mutima Muuja ˆuja na kuri weeru na myuujíisa. Siku iyo, Mutima Muuja na vaantu ˆvamuruma Yéesu vaava kiintu kimwi. Laanga Mirimo ya Vatumwi 2:2-4.

17 Navyeenda vala Sitefáani, Fotunáato na Akáiko ˆvakafike, sa voovo vaampíire nyambirirya ira ˆnaasova fuma kwaanyu sa viintu musiina aha.
18 Vabwéeyyiirye mutima waani uve na cheeru ja ˆvyeene vabweeyya mitima yaanyu ive na cheeru. Mundookoonekya nyemi kwa vaantu ˆvatúmamaa vyabooha jei.

Lumbi jo Kiimikirirya

19 Mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu kunu Ásia voovaluumbya. Akíila na Pirisíila, hamwi na vaantu ˆvamuruma Yéesu vara ˆvalúmanaa kaayii kwaavo, vavalúumbiirye munumuunu kwa irina ra Mweenevyoosi.
20 Kei vaaniitu voosi ˆvari aha, vavalúumbiirye. Mundookiiluumbya ko kiisundira kuuja.
21 Niini Paúli naándikire lumbi iji kwa mukono waani mweeneevyo.
22 Muuntu yoyoosi ura si ˆamweenda Mweenevyoosi ajumwe. Mweenevyoosi wiitu yeenda!
23 Nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi ive na nyuunyu.
24 Kweenda kwaani koosi kuve hamwi na nyuunyu ˆveene mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu. Kikomi.

Barúwa ya kaviri ya Paúli kwa Vakoríinto Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu (1:1). Ihi ni barúwa ya kaviri kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu va múuji wa Koríinto. Paúli noo aanda ihi mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko Koríinto (Mirimo ya Vatumwi 18:1-18). ^Vyeene vyoónekanaa, barúwa ihi yaandikwa kati ya myaaka ya 55-57 keende Kirisitu ^avyaalwa. Kei, vyoónekanaa Paúli aandika barúwa jiingi kwa Vakoríinto (2:3-4), maa kaa, ijo barúwa si joónekanaa tuku. Paúli aandika barúwa ihi, mpiindi ^ajáa uko Makedonía.

Barúwii ihi, Paúli aluusa ^cheene chabweeyya avalandule muryuungu waachwe wo ko valaanga Vakoríinto ja ^vyeene ajáa iimya neeja aho ncholo (1:15-17; 2:1-4). Kei, akiindya vaantu ^vakundikaniwa na Kirisitu vuumbwa ufya. Valumaniwa na Muluungu ko tweera Yéesu Kirisitu. Jeyyo vaantu avo, vatumwa ni Kirisitu vavaluman'ye vaantu na Muluungu (5:16-21).

Kei, Paúli akiindya vaantu ^vamuruma Yéesu va Koríinto, njira vasaakwa vatuube kuri kuruma kwaavo. Vandootoola ko boohya inda. Lwa ncholo, vatoole nkaasu yaavo kwa Mweenevyoosi, maa de vavaambirirye vaantu ^vamuruma Muluungu (8:1-8; 9:6-11). Kei, vareke ruma vatumwi va uloongo ^veene vakiindyáa masáare ya uloongo. Ava viiváa vipeembe voovo noo vatumwi vakuulu. Paúli aluusa yeeye ni mutumwi wa kimáári, na atiite wiimiriri fuma kwa Yéesu Kirisitu (10:12-17; 11:5-15).

Kukiimikirirya, Paúli avasea vayeren'ye mwiikalo waavo, sa ^ari fika kwaavo adiire kuva mukari kwa wiimiriri ^ari nowo fuma kwa Kirisitu. Kiri vyoova jeyyo abweeyye kwiilaangya kwaavo kwiime neeja (13:10).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na kuvafafya mitima vaantu ^vamuruma Yéesu *1:1-2:4*
Kuvasea yasírire vara ^vaválandukire *2:5-11*
Kumutumamira kikomi Kirisitu *2:12-6:2*
Masáare mafafu na cheeru cha Paúli 6:3–7:16
Nduwo yo toola na kisaanga *8:1-9:15*
Paúli yooluusa murimo waachwe *10:1-11:33*
Njori ja Paúli na mwiíwa ajáa nowo *12:1-21*
Paúli yoovaluma kutu Vakoríinto na lumbi jo kiimikirirya *13:1-14*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli na mwaaniitu Timotéeo. Niini naanirirwa ni Muluungu kwa kusaaka kwaachwe, nive mutumwi wa KirisituYéesu. Ni kuvaandikira tiise nyuunyu vaaniitu mpuka ya vaantu ^mwamuruma Muluungu, ^muri múujii wa Koríinto na vaantu voosi va Muluungu ^vari isi yoosi ya Akáaya.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Kutuuriwa Mutima ni Muluungu

3 Aduumbwe Muluungu, Taáta wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu. Yeeye ni Taáta wo laanga na riiso ra wuuja, kei ni Muluungu wo tutuurya mitima kuri yoosi.

4 Yeeye atutúuryaa mitima kuri uturikiri woosi, sa na suusu tuvatuurye mitima viingi ^vari uturikirii ^wiísimiresimire. Tuvatuurye mitima, kwa kutuurya mitima ^taheewa ni Muluungu.

5 Sa ja ^vyeene tooturikira munumuunu sa Kirisitu, noo ^vyeene Muluungu ari tuuba kututuurya mutima, kwa njira ya Kirisitu.

6 Kooni tooturikira, ni turikira tiise sa kutuuriwa kwaanyu mitima na sa ulamuriri waanyu. Na kooni suusu tootuuriwa mitima, ni sa tuvatuurye nyuunyu mitima. Jeyyo, daha muri yimirirya uturikiri ^mweene baa suusu tooturikira.

7 Kei kwiilaangya kwiiswi kwaanyu kwakangaala, sa viintu ^mooturikira hamwi na suusu, noo ^vyeene mootuuriwa mitima hamwi na suusu.

8 Vanaviitu, toosaaka mutaange ^vyeene taturikira uko Ásia. Uturikiri ^mweene taturya, ujáa watukindairira munumuunu, baa kuremeerwa kuyimirirya, tujáa twiisea kwya turi.

9 Kikomi, mitimii yiiswi toonáa ni ja vaantu ^valámuriirwe kuulawa. Vyaava jeyyo, sa tureke kwiilaangya ngururu jiiswi, kiri vyoova jeyyo, tumwiilaangye Muluungu. Yeeye afúfulaa vaantu ^vaakwya.

10 Yeeye noo atʉlamurirya mpiindi ˆtʉjáa twaséngeriire kukwya, kei, kʉtʉlamurirya ari. Suusu tamwiiláangyaa yeeye, na yeeye kʉtʉlamurirya ari.
11 Nyuunyu mootwaambirirya ko tʉloombera kwa Mʉlʉʉngʉ. Aho, vaantʉ ˆvari foo mʉdʉʉmba vari Mʉlʉʉngʉ kwa nduwo yaachwe kʉri suusu ˆtooturya kwa kʉloomba kwa ˆvari foo.

Paúli Yoolʉʉsa sa che si ari Hindʉka na Koríinto

12 Haaha suusu tookiidʉʉmbirira sa iki, mitima yiiswi si yootʉtwaala na kiloongii tʉkʉ, kiri vyoova jeyyo, yoolaira twiikala aha weerwii na kati na kati yaanyu kwa ʉwoloki na kwa mitima myeerʉ fuma kwa Mʉlʉʉngʉ. Si tabweeyya jeyyo kwa tooti yiiswi tʉkʉ, maa kaa, kwa nduwo ya Mʉlʉʉngʉ.
13 Sa si toovaandikira kiintʉ chiingi kʉlookya iki ˆmoodaha soma no taanga tʉkʉ. Mpiima yaani ni sikʉ yaayo lo taanga mʉri kikomi ˆcheene toolʉʉsa,
14 baa neembe mootaanga kiduudi ˆcheene toolʉʉsa haaha. Sikʉ Yéesu Mweenevyoosi ˆari hindʉka, kiidʉʉmbirira mʉri sa suusu ja ˆvyeene suusu tʉri kiidʉʉmba sa nyuunyu.
15 Na sa viintʉ nijáa namányire kikomi kʉtaanga kwaanyu na kwiilaangya kwaanyu, noo ˆchooreka nijáa niimya neeja kʉʉja na meenyu ta, sa muturye kʉnáálo yo toona kaviri.
16 Kei nijáa nalamʉla tweera na meenyu mpiindi ˆnootamanya na Makedoníа, na kei mpiindi ˆndiri hindʉka fuma Makedoníа, aho, mʉʉmpeere nyambirirya yo tamanya na Yudéea.
17 Eri, ˆnkavalandʉle miryʉʉngʉ yaani yo kʉʉja na meenyu, mukiisea navíire iwalaanga wʉʉ? Bakʉ mukiisea nalamʉla masáare yaani kwa miryʉʉngʉ ya kiwʉʉntʉ vii? Noo ˆchooreka noosea, “Hii” na kei nsee “Tʉkʉ” wʉʉ?
18 Maa kaa, ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ ni wo kiilaangiwa, masáare yiiswi kʉri nyuunyu si “Hii” na “Tʉkʉ” tʉkʉ.
19 Sa Yéesu Kirisitʉ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ˆtavavariyʉrira masáare yaachwe, niini, Siliváano na Timotéeo, si “Hii” na “Tʉkʉ” tʉkʉ, maa kaa, kʉri yeeye sikʉ joosi ni “Hii.”
20 Sa kwiichuunga koosi kwa Mʉlʉʉngʉ kwa Kirisitʉ, ni “Hii.” Iki noo ˆchooreka ko kʉndikaniwa na Kirisitʉ Yéesu toosea “Kikomi,” kwa nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ.
21 Mʉlʉʉngʉ noo ˆatʉhéeraa ngururu suusu na nyuunyu sa tʉdahe kwiima neeja kʉri Kirisitʉ. Yeeye noo ˆatʉhaka makuta,
22 na noo ˆatʉtala mʉtooso koonekya tʉri vaachwe, na aviika mitimii yiitʉ Mʉtima Mʉʉja, sa ave cha mʉhúúnda kwa yara ˆatʉlaha kʉtʉheera.✡
23 Haaha kiintʉ ˆchabweeyya ndiire hindʉka na Koríinto, ni sa viintʉ si nasaakáa kʉvajuuwa kʉlookya, baa Mʉlʉʉngʉ ni shahíidi waani.
24 Niini si noosea suusu tiímiriraa kumuruma kwaanyu Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Suusu tatúmamaa hamwi na nyuunyu sa cheerʉ chaanyu, sa ni kwa njira yo muruma Mʉlʉʉngʉ nyuunyu ˆmookiima neeja.

2

1 Sa jeyyo, nalamʉla mutimii waani ndiire kʉʉja na meenyu, sa ndiire kʉvatamikya mitima yaanyu.
2 Kooni niini nabwéeyyiirye nyuunyu mwiirye mitima, ani ˆari kʉʉmbweeyya mbe na cheerʉ? Kikomi, ni nyuunyu vii ˆnaviírirye mitima.
3 Noo ˆchooreka navaandikira ira baráwa sa ˆndiri kʉʉja, ndiire kiiriwa mʉtima ni vaantʉ vara ˆvasaakwa vaambweeyye mbe na cheerʉ. Namányire kikomi, kooni niini navyeéndire baa nyuunyu voosi vyeenda mʉri.
4 Navaandikira ira baráwa kʉnʉ naviswíire na niíriirye mʉtima maatʉkʉ. Si nasaakáa nivabweeyye muvisʉʉle tʉkʉ, kiintʉ ˆnasaakáa ni kʉbweeyya mʉtaange viintʉ ˆnaveenda mʉnʉmʉʉnʉ.

Kʉmʉsea Yasírire Mʉʉntʉ ˆAtʉmama Ʉvi

5 Haaha kooni mʉʉntʉ abwéeyyiirye mwiiwaachwe avisʉʉle, ʉwo si aantámikiirye niini vii tʉkʉ, ʉwo avatámikiirye baa nyuunyu. Maa kaa, si noosaaka mbe mʉkari kʉlookererya tʉkʉ.
6 Irya ˆreene aturya fuma kwa ˆvari foo vaanyu, iro ratoosha.
7 Haaha moosaakwa mʉmʉsee yasírire, na mumutuurye mʉtima mʉʉntʉ ʉwo sa adiire visʉʉla, maa asove mpiima.
8 Sa jeyyo, noovaloomba moonekye mwamweenda kikomi.
9 ˆCheene chabweeyya nivaandikire ira baráwa, ni nasaakáa turya kikomi kooni mʉri matu kwa yara yoosi ˆnavakiindya.

✡ **1:22** Laanga 2 Vakoríinto 5:5; Vaeféeso 1:14.

10 Kooni nyuunyu mwamuséire muuntu yasírire, baa niini namuséire yasírire. Na rira
^naséire rasírire, kooni kwaari na roroosi ^roosaakwa risire, ni sea niise rasírire mbere ya
Kirisitu sa kunáálo yaanyu.
11 Tundoobweeyya jeyyo, sa Irimu riidiire kutusiinda kwa uweere waachwe, sa tamányire
uweere waachwe.

Paúli Múujii wa Turóoa

12 Haaha ^nkafike múujii wa Turóoa so kweenerya Masáare Maaja ya Kirisitu, nkashaana
Ijuva aanchúnguriire muryaango.
13 Maa kaa, kunu mutimii waani nkoolololokera sa nashaana Tíito mwaaniitu asanafika
tuku. Jeyyo, nkavasea nasúukiirye, maa nkatamanya na isi ya Makedoníа.

Kusiinda kwa Ngururu ya Kirisitu

14 Maa kaa, aduumbwe Muluungu, yeeye ^atulóngoolaa siku joosi twiíchumiriire kwa
kusiinda kwa Kirisitu. Na yeeye ko tweera suusu yookaarya masáare ya Kirisitu kira haantu
ja irííra ^raboohabooha ro mutaanga.
15 Sa suusu kwa Muluungu ni irííra ^rabooha ra Kirisitu, ^rivafíkiraa vara ^voolamuririwa
na vara ^voorimira.
16 Kwa vara ^voolamuririwa ni irííra ^rivahéeraa nkaasu. Maa kaa, kwa vara ^voorimira,
ni unyuku ^waviiha ^uvaréteraa inkwya. Haaha ni ani ^adáhaa tumama murimo uwo?
Kusiina tuku.
17 Suusu si ja vaantu viingi ^vari foo ^vaviika isáare ra Muluungu ja kiintu cho vaa iyoombe
tuku. Maa kaa, ko kundikaniwa na Kirisitu, tookaarya isáare ra Muluungu kwa uwoloki
woosi mbere ya Muluungu ja ^vyeene atutuma.

3

Vatumami va Muháko Mufya

1 Eri, ni kaanda tiise kwiivaa vipeembe kei wuu? Eri, ni saaka tiise baráwa jaanyu jo
tutaangya ja vaantu viingi viintu ^vayéendaa na baráwa ja ijo wuu?
2 Nyuunyu noo baráwa yiiswi ^yaandikwa mitimii yiiswi. Baráwa ihi yamányirwe na
yasómwaa ni kira muuntu.
3 Nyuunyu moónekyaa kiweerwii murí baráwa fuma kwa Kirisitu ^yoónekyaa murimo
^tatumama kuri nyuunyu. Baráwa iyo, si yaandikwa kwa wíino tuku, kiri vyoova jeyyo,
yaandikwa kwa Mutima wa Muluungu. Na yeeye ni nkaasu. Si yaandikwa mawyii ^yari
upwáápwa tuku, maa kaa, yaandikwa mitimii ya vaantu.✡
4 Iki noo kiintu ^twiiláangyaa kikomi mbere ya Muluungu kwa njira ya Kirisitu.
5 Si tookiisea tumama tiise chochoosi kwa ngururu jiiswi tuku, kiri vyoova jeyyo, ngururu
jiiswi ni kwa Muluungu jifúmaa.
6 Yeeye noo atuheera ngururu jo va vatumami va muháko mufya.✡ Muháko uwo si ja Miiro
^myeene yaandikwa vii tuku, wafuma kwa Mutima Muuja. Noo kusea, Miiro ^yaandikwa
yaréetaa inkwya, maa kaa, Mutima Muuja aréetaa nkaasu.
7 Haaha Miiro ya Músa ijáa yaandikwa mawyii ^yari upwáápwa. Iyo Miiro ^yareetáa
inkwya, ijáa yuuja kwa nkongojima ya Muluungu fuuru Viisiraéeli vakasiindwa kumulaanga
Músa kishwii, baa neembe ira nkongojima ya kukorera kwaachwe, ijáa ni kwa mpiindi
nduudi vii.✡ Kooni murimo wa Miiro iyo wuuja kwa nkongojima ja iyo,
8 eri, murimo wa Mutima Muuja si uri kuva wa nkongojima nkuulu kulookya iyo tuku wuu?
9 Kooni murimo uwo ^uvabwéeyyaa vaantu vaheewe irya uri na nkongojima jei, eri,
murimo ^ubwéeyyaa vaantu vave vawoloki si uri kuva na nkongojima nkuulu kulookya tuku
wuu?
10 Haaha nkongojima ya muháko wa kali si yiifwíine na nkongojima ya muháko mufya
tuku, sa nkongojima ya muháko mufya ni nkúúlu munumuunu kulookya.
11 Kooni kira ^charimáa vii kijáa na nkongojima, kira ^kiri tuuba kuva kimwaari kuva kiri
na nkongojima nkuulu kulookya.
12 Sa viintu tatiite uko kwiilaangya, tatiite kwiitema kukuulu.
13 Suusu si turi ja Músa tuku. Yeeye ajáa iituunikirira kisho chaachwe na kitambála, sa
Viisiraéeli vadiire koona viintu kulavalava kwaachwe ^kwasiráa.✡
14 Maa kaa, miryuungu yaavo ijáa yachuungwa. Fuuru haaha mpiindi ^voosoma vitáabu
vya muháko wa kali, vakitirwa kutaanga kimáári ni ikyo kitambála. Ikyo kitambála si
kinaseyyiwa tuku, sa chaséyyiwaa ko muruma Kirisitu vii.

✡ **3:3** Laanga Ufumo 24:12; 31:18; Yeremía 31:33. ✡ **3:6** Laanga Yeremía 31:31-34. ✡ **3:7** Laanga Ufumo 34:29-30.
✡ **3:13** Laanga Ufumo 34:33-35.

15 Kimaari fuuru isiku, mpiindi ˆvoosoma Miiro ya Músa mitima yaavo yakunikirirwa ni kitambála, vandoosiindwa taanga.
16 Maa kaa, muuntu yoyoosi ˆamurúmaa Mweenevyoosi, Mweenevyoosi aséyyaa ikyo kitambála.
17 Mweenevyoosi noo Mutima wa Muluungu. Na haantu ˆkuri na Mutima wa Muluungu, aho, hatiite kwiiyanjaala.
18 Suusu voosi si twiikúnikiriraa kitambála vishwii tuku, toónekyaa nkongojima ya Mweenevyoosi ja kióo viintu ˆchoónekyaa buuwo. Mweenevyoosi, yeeye noo Mutima, na yeeye noo ˆatuválandulaa twiifwaane ne, tuve na nkongojima yaachwe ˆyalookya na ˆyootuuba lookya.

4

Suusu ni Saama ja Iroongo ˆjiri na Ngururu ya Muluungu

1 Jeyyo, suusu si tookera mpiima tuku, sa viintu Muluungu kwa kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe atuheera murimo uhu.
2 Suusu, tasiita tumama masáare ya kimbiso na ya soni, si takóoveraa vaantu tuku, baa kei, si tasáangyaa isáare ra Muluungu na uloongo tuku. Kiri vyoova jeyyo, suusu talúusaa kimáári mbere ja vaantu, sa suusu si tubwéeyyaa mitima ya vaantu itwaalwe na kiloongii mbere ya Muluungu tuku.
3 Koonі Masáare Maaja ˆtuváriyulaa yiivisa, kuva yari yiivisa kwa vara ˆvoorimira.
4 Irimu ˆriri muluungu wa ihi weeru, ravakunikirira miryuungu yaavo vara si ˆvamurúmaa Yéesu, sa vadiire kuchoona kiweeru cha Masáare Maaja ya nkongojima ya Kirisitu. Yeeye atiite buuwo ya Muluungu.
5 Suusu si tookaarya masáare yiiswi tuku, maa kaa, tookaarya Yéesu Kirisitu ni Mweenevyoosi, na suusu turi vatumami vaanyu sa Yéesu.
6 Sa Muluungu asea, “Kiweeru kimurike kilwiirya,”✡ yeeye amúrikaa mitima yiitu, na atubwéeyyaa kutaanga kiweeru cha umanyi wa nkongojima yaachwe ˆikóreraa kishwii cha Kirisitu.
7 Suusu ni ja saama ja iroongo vii, taheewa Masáare Maaja saamii iji ja máari ya kikomi ˆiri mberii, sa itaangikane ngururu ihi nkuulu yo tumama murimo uwo, si yiiswi tuku, yafúmaa kwa Muluungu.
8 Suusu tariingirirwa ni uturikiri ˆwiísimiresimire, maa kaa, si toomalwa tuku. ˆKari foo si tumányire cho tumama tuku, maa kaa, si tookera mpiima tuku.
9 Tootarikira, maa kaa, Muluungu si yootureka tuku. Toochuriwa isi, maa kaa, si tookwya tuku.
10 Siku joosi tavérekaa inkwya ya Yéesu mivirii yiiswi, sa nkaasu ya Yéesu noyo yiiyoonekye mivirii yiiswi.
11 Noo kusea, suusu ˆturi nkaasu, mpiindi joosi turi nemwiinemwii ya inkwya sa Yéesu, sa nkaasu ya Yéesu yoonekane kuri miviri yiiswi ˆikwyíjaa.
12 Jeyyo, suusu turi nemwiinemwii ya inkwya, maa kaa, nyuunyu mooturya nkaasu.
13 Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Naruma, jeyyo nooluusa.”✡ Suusu naasu kwa kuruma kukura tooluusa,
14 sa tootaanga Muluungu amufufula Mweenevyoosi Yéesu. Yeeye tufufula ari baa suusu hamwi na Yéesu. Yeeye tureeta ari suusu hamwi na nyuunyu mbere yaachwe.
15 Haaha suusu toohokera uturikiri uhu woosi, sa nyuunyu, sa nduwo ya Muluungu ivafikire vaantu ˆvari foo na vamuduumbe Muluungu munumuunu. Jeyyo, Muluungu abweeyyiriwe nkongojima baa kulookya.

Kwiikala ko Kwiilaangya

16 Jeyyo, si tookera mpiima tuku. Baa neembe mivirі yiiswi kwa weerwii yoosakahala, maa kaa, isii yiiswi Muluungu yootuumba ufya siku joosi.
17 Ni luusa niise jeyyo, sa uturikiri wiiswi waanguha, kei ni wa mpiindi nduudi vii. Uturikiri uwo, wootwiimirya neeja nkongojima nkuulu kulookya ya siku ˆjisiina uhero. Nkongojima iyo, isiina cho fwaanirirya tuku.
18 Jeyyo, si talaangaa viintu ˆvyoónekanaa tuku, kiri vyoova jeyyo, talaangaa viintu si ˆvyoónekanaa. Vira ˆvyoónekanaa ni vya mpiindi nduudi vii, maa kaa, vira si ˆvyoónekanaa ni vya siku ˆjisiina uhero.

5

Mwiikalo Wiitu Kurumwii

✡ **4:6** Laanga Ncholo 1:3. ✡ **4:13** Laanga Sabúuri 116:10.

1 Suusu tavimányire vivaanda kuuntu ^twiíkalaa aha weerwii, noo kusea miviri yiitu, koonі yasáambukire, suusu tatiite nyuumba yiingi fuma kwa Muluungu noo kusea miviri mifya. Nyuumba ijo ifya, ni ja siku ^jisiina uhero, sa si jajéengwaa kwa mikono ya vaantu tuku.
2 Kuri ihi weeru toorira kwa usuungu, tatiite mpiima maatuku yo vikirwa ingo ja miviri mifya, noo kusea, kiikalwii chiitu cha kurumwii.
3 Sa turi humula vikirwa miviri iyo mifya, si turi koonekana ni na tuhu turi tuku.
4 Mpiindi ^tukaari tookiikala vivaandii vya aha weerwii, toorira kwa usuungu, sa tooremeerwa ni ^yari foo. Si toosea, toosaaka fumiwa muviri uhu ^ukwíjaa tuku. Kiri vyoova jeyyo, toosaaka tuvikirwe kiikalwii chiitu cha kurumwii, sa muviri uhu ^ukwíjaa umeriwe ni muviri si ^ukwíjaa.
5 Muluungu noo atwiimirya neeja iyo mivіri mifya, atuheera Mutima waachwe, sa ave chamuhúúnda chiitu.
6 Sa jeyyo, siku joosi tatiite kwiilaangya kikomi, kei tamányire, mpiindi ^tukaari turi muvirii uhu, ni kuli turi na Ijuva.
7 Kwiikala kwiiswi ni kwa njira ya kuruma na si kwa vira ^vyoónekanaa tuku.
8 Kikomi, tatiite kwiilaangya na kei tookoona ni pwee kuureka uhu muviri, sa tutamanye noo kiikala na Mweenevyoosi.
9 Sa jeyyo, koonі turi muvirii uhu, au si turi aha, kiintu kikuulu ni kumubweeyya Mweenevyoosi ave na cheeru.
10 Suusu voosi kiima turi mbere ya ichuumbi ro lamurira ra Kirisitu, sa kira umwi wiitu arihwe kira ^cheene atumama mpiindi ^ajáa muvirii waachwe, ive ni maaja au mavi.

Talumaniwa na Muluungu kwa Njira ya Kirisitu

11 Haaha tamányire, tasaakwa tundoomunyemya Mweenevyoosi. Jeyyo, toomanyika kuvawyiira vaantu vandoomuruma. Muluungu atumányire ^vyeene turi, na ni kiilaangya niise baa nyuunyu mitima yaanyu si yoovatwaala na kiloongii ^vyeene turi tuku.
12 Si toosaaka kwiiduumbirira kei kuri nyuunyu tuku, maa kaa, toosaaka kuvaheera nkalo yo kwiiduumbirira sa suusu. Kwa njira iyo, kuva muri na masáare yo vawyiira vara ^viidúumbiriraa mbere ja vaantu, kwa viintu ^vyoónekanaa na si kwa ^viri mitimii tuku.
13 Koonі tookoonekana turi vasari, ni jeyyo turi sa Muluungu, na koonі tookoonekana tatiite miryuungu, ni jeyyo turi sa nyuunyu.
14 Kweenda kwa Kirisitu noo kootulongoola suusu, sa taruma muuntu umwi aakwya sa vaantu voosi, sa jeyyo voosi vaakwya.
15 Yeeye aakwya sa vaantu voosi, sa vaantu vareke kiikala sa voovo veeneevyo, maa kaa, viikale sa ura ^aakwya sa voovo na ^afufuka sa voovo.
16 Kwaandira haaha si tooyeren'ya muuntu kiwuuntu tuku. Baa neembe hara kali tamuyeren'yáa Kirisitu kiwuuntu, haaha si tamoónaa jeyyo kei tuku.
17 Sa muuntu yoyoosi ura ^aava kiintu kimwi na Kirisitu, aava wuumbo mufya,✡ ya kali yalooka, laanga, mwiikalo mufya waándire.
18 Aya yoosi yafuma kwa Muluungu, yeeye amutuma Kirisitu atuluman'ye na yeeye.✡ Na suusu atuheera murimo wo valuman'ya vaantu na yeeye.
19 Noo kusea, Muluungu uluman'ya weeru na yeeye mweeneevyo kwa njira ya Kirisitu, baa vala uvi wa vaantu tuku. Kei Muluungu atukwaatya isáare ro lumaniwa na Muluungu.
20 Haaha suusu tatumwa ni Kirisitu kutumama murimo waachwe, na ko tweera suusu, Muluungu yookiilomboola mulumaniwe ne. Na noo ^chooreka tookiilomboola kwa masáare ya Kirisitu, mulumaniwe na Muluungu.
21 Muluungu amubweeyya Kirisitu yeeye ^asiina uvi, ave uvi sa suusu, sa ^turi kuva kiintu kimwi na Kirisitu, tuvalwe vawoloki va Muluungu.

6

1 Haaha sa viintu turi vatumami hamwi na Muluungu, toovakalaamya ijo nduwo tahokera fuma kwa Muluungu kari murekere jirimire bweete tuku.
2 Sa Muluungu asea Masáarii ^Yari Mpeho,
"Mpiindi yaani ^niiruma, nakuteerera,
siku ya ulamuriri, nakwaambirirya."✡
Teera, mpiindi ^yarumika noo ihi, isiku, noo siku yo lamuririwa.

Uturikiri wa Paúli

3 Si toobweeyya kiintu chochoosi ^kiri vabweeyya mwiikunguvale tuku, sa murimo wiiswi kari ji uluuswe vyaviiha tuku.

✡ **5:17** Laanga Vagalatía 6:15. ✡ **5:18** Laanga Varúumi 5:10. ✡ **6:2** Laanga Isáaya 49:8.

4 Kiri vyoova jeyyo, kwa kira njira, taláiraa suusu turi vatumami va kimáári va Mulúungu.
Toónekyaa ayo, kwa uyimiriryi mukuulu mpiindi ja uturikiri, ujuuwiki na ukangaaru.
5 Kei, suusu tavawa, tachuungwa minyololwii, tasekererwa ni mpuka ja vaantu,
tatúmamaa mirimo ˆyafafa, tasóvaa tulo, baa kei, tasóvaa chóorya.
6 Suusu ni vatumami vaaja va Mulúungu kwa uwoloki, umanyi, kutuurya mitima,
kuboohya inda kwa njira yo longoolwa ni Mutima Muuja na kweenda kwa kimáári.
7 Kei suusu, ni vatumami kwa njira yo variyula isáare ra kimáári. Ayo, tayatúmamaa kwa
ngururu ja Mulúungu. Uwoloki noo mata yiiswi mukonwii wa kulume na wa kumooso.
8 Suusu twiima neeja kunyemiwa na kuchwiiwa mati, kuduumbirirwa na kuluuswa
vyaviiha. Taséwaa turi vakwaata, kumba talúusaa kimáári.
9 Toónekaa ja si tataangikana, kumba tataangikana. Toónekaa ja tookwya, kumba ni nkaasu
turi. Taváwaa maatuku, maa kaa, si tuúlawaa tuku.
10 Toónekanaa ja turi na usuungu, maa kaa, mpiindi joosi turi na cheeru. Toónekanaa turi
vakiva, maa kaa, ˆvari foo tavaheera usúngaati, toónekanaa tusiina chochoosi tuku, maa kaa,
tatiite viintu vyoosi.
11 Nyuunyu Vakoríinto, taluusika na nyuunyu baa visa chochoosi tuku, na taluusika na
nyuunyu kwa kweenda kukuulu.
12 Suusu si tunakitira kweenda kwiiswi kuri nyuunyu tuku, maa kaa, nyuunyu mwakitira
kweenda kwaanyu kuri suusu.
13 Haaha, ni luusika niise na nyuunyu ja nooluusika na vaana vaani, muve na kweenda
kukuulu kuri suusu, ja ˆvyeene suusu taveenda nyuunyu.

Kusaangya Muhini na Vaantu si ˆVarúmaa

14 Kari musáangyaa muhini na vaantu si ˆvamurúmaa Yéesu tuku. Eri, uwoloki na kuwuna
miiro ifaanaa vikava hamwi wuu? Eri, kiweeru na kilwiirya ni kiintu kimwi viri kwa
kirikwi?
15 Eri, Kirisitu aviika muháko wowoosi na Irimu wuu? Jooli muuntu ˆamurúmaa Yéesu ari
tamanyan'ya na muuntu si ˆamurúmaa?
16 Jooli Kaaya Njija ya Mulúungu iri kuva hamwi na vidabalaíyo? Suusu ni Kaaya Njija ya
Mulúungu. Kei ari nkaasu! Ja ˆvyeene Mulúungu mweeneevyo aluusa,

"Kiikalan'ya ndiri novo,
na yeendan'ya ndiri novo.
Kuva ndiri Mulúungu waavo,
novo kuva vari vaantu vaani."✡
17 Sa jeyyo, IJUVA aséire,
"Fumi katikati yaavo,
mwiikere lukova novo.
Kari mukwaate kiintu chochoosi ˆkiri na njeo tuku,
aho, niini vahokera ndiri."✡
18 "Kuva ndiri Taáta waanyu,
na nyuunyu kuva muri vaana vaani va kiintu kiluume na va kiintu kiki.
IJUVA Mulúungu Mweenengururu alúusire."✡

7

1 Vanaviitu naveenda. Sa viintu Mulúungu iichuunga kutuheera ayo yoosi, twiijirule fuma
kuri kiintu chochoosi ˆkitubwéeyyaa tuve na njeo mivirii na mitimii. Tuve vaaja kwa njira
yo munyemya Mulúungu.

Cheeru cha Paúli

2 Tuheeri nkalo mitimii yaanyu. Suusu, si tunamukosera au kumusaambula muuntu
yoyoosi tuku, baa kei, si tunakwaata matu muuntu yoyoosi tuku.
3 Si nooluusa masáare aya sa nduuse irya kuri nyuunyu tuku. Niini nahúmwiire kuvawyiira,
nyuunyu mumwaari mitimii yiiswi, baa kooni ni kuva nkaasu au kukwya, ni hamwi turi.
4 Niini niitema kuri nyuunyu maatuku vii, na ˆkari foo niidúumbiriraa sa nyu-
unyu. Mwaampíire mutima munumuunu, baa neembe tootarikira kwa ˆyari foo,
mwaambwéeyyiirye nive na cheeru kikuulu.
5 ˆTukafike Makedonía, miviri yiiswi yasiindwa humuluka, sa tujáa tatiite uturikiri fuma
kira ivaru. Weerwii kujáa kwatiite nkoondo, na isii yiiswi tujáa tatiite woowa.
6 Maa kaa, Mulúungu avatúuryaa mitima vara ˆvari na usuungu mitimii. Yeeye atuheera
mutima kwa kuuja kwa Tíito.

✡ **6:16** Laanga Valáawi 26:12; Yeremía 32:38; Esekiéeli 37:27. ✡ **6:17** Laanga Isáaya 52:11; Esekiéeli 20:34, 41. ✡ **6:18** Laanga 2 Samwéeli 7:14; 1 Masáare ya Mpiindi 17:13.

7 Si so kuuja kwa Tíito vii tukᵾ, maa kaa, sa viintᵾ mwamᵾheera mᵾtima. Atuwyiira ˆvyeene mwaankᵾmbᵾka na ˆvyeene mooviisᵾula no juuwika sa niini. Ayo, yaambwéeyyirye nivyeende maatᵾkᵾ vii.
8 Baa neembe baráwa yaani yavoon'ya ᵾsᵾungᵾ, niini si nookiivairya mbiri sa kira ˆnaandika tᵾkᵾ. Baa neembe niivairya mbiri, sa noona baráwa iyo yavoon'ya ᵾsᵾungᵾ, baa jeyyo ni kwa mpiindi nduudi vii ijáa.
9 Maa kaa, haaha natiite cheerᵾ, si sa viintᵾ moona ᵾsᵾungᵾ tᵾkᵾ, maa kaa, natiite cheerᵾ sa ᵾsᵾungᵾ waanyu wavabweeyya mᵾvalandᵾke fuma uvii waanyu. Mooniwa ᵾsᵾungᵾ ja ˆvyeene Mᵾluungᵾ asaakáa. Sa jeyyo, suusu si tavatamikya kwa njira yoyoosi tᵾkᵾ.
10 Ʊsᵾungᵾ Mᵾluungᵾ ˆasáakaa tuturye, ni ᵾra ˆᵾtᵾbwéeyyaa tᵾmᵾvalandᵾkire. Kᵾvalandᵾka ᵾko, noo kᵾréetaa ᵾlamuriri. Kuvisᵾula kᵾri jeyyo, si kwabwéeyyaa mwiivairye mbiri tᵾkᵾ. Maa kaa, ᵾsᵾungᵾ ˆᵾréetwaa ni masáare ya weerᵾ, waréetaa inkwya.
11 Laangi ˆvyeene ᵾhᵾ ᵾsᵾungᵾ wa kimᵾluungᵾ wareeta kᵾnáálo kᵾri nyuunyu. Ʊsᵾungᵾ ᵾwo wavabweeyya mᵾve na mpiima yo tᵾmama viintᵾ ˆvyabooha, na mᵾve na mpíri jo luusa yara ˆmootᵾmama ni ˆyabooha. Kei, ᵾsᵾungᵾ ᵾwo, wavabweeyya mᵾᵾsᵾule ᵾvi, mᵾmoofe Mᵾluungᵾ, mᵾve na mpiima yo kᵾᵾnyona, mᵾndoomanyika na moone ᵾra ˆahon'ya ahokera mariho yaachwe. Nyuunyu mwaláiire kwa kira njira ni ᵾteréere mᵾri kᵾri iri isáare.
12 Jeyyo, baa neembe naandika baráwa ira, si naandika sa ᵾra ˆatᵾmama ᵾvi na sa ᵾra ˆatᵾmamirwa ᵾvi tᵾkᵾ. Kiri vyoova jeyyo, naandika sa nyuunyu veeneevyo moone mbere ya Mᵾluungᵾ ˆvyeene mᵾmányikaa kᵾtwaambirirya.
13 Sa jeyyo, tafafiiwe mitima. Hamwi na ayo ya suusu kᵾfafiwa mitima, taava na cheerᵾ maatᵾkᵾ vii, Tíito ˆakatuwyiire ˆvyeene mweerya mᵾtima waachwe.
14 Niini navadᵾᵾmbirira mᵾnᵾmᵾᵾnᵾ mbere yaachwe, na nyuunyu si mwaankwaatya soni tᵾkᵾ. Maa kaa, kooni yoosi ˆmeene tavawyiráa ni ya kimáári yajáa, noo ˆvyeene viri, ˆvyeene tavadᵾᵾmbirira nyuunyu kwa Tíito, novyo vyooneka ni vya kimáári.
15 Tíito yookoongererya kᵾveenda nyuunyu ˆari kᵾmbᵾkira kwiikiimya kwaanyu na isi, na ˆvyeene mwamᵾhokera kwa nyemi na ko tetema.
16 Navyeéndire maatᵾkᵾ vii, sa kwa kira kiintᵾ daha ndiri kuviilaangya kikomi.

8

Kᵾboohya Ɨnda kwa Vaantᵾ ˆVamuruma Yésu

1 Vanaviitᵾ, haaha toosaaka mᵾtaange ira nduwo ˆng'eene Mᵾluungᵾ ajiheera mpuka ja vaantᵾ ˆvamuruma Yésu ᵾko Makedonía.
2 Baa neembe vaantᵾ avo ni vakiva mᵾnᵾmᵾᵾnᵾ na vari kati na kati ya uturikiri ˆwiisimiresimire, vajáa vatiite cheerᵾ kikᵾᵾlᵾ ˆcheene chavabweeyya vaboohye inda na vatoole viintᵾ vyaavo mᵾnᵾmᵾᵾnᵾ.
3 Kimaari ni luusa niise, kwa luviro lwaavo, voovo vatoola viintᵾ ˆviri foo baa kᵾlookya luviro lwaavo. Na vatoola ko keenda veeneevyo,
4 kᵾnᵾ vookiilomboola kᵾri suusu voosea, novo voosaaka vave kiintᵾ kimwi murimwii wo vaambirirya vaantᵾ va Mᵾluungᵾ va Yerusaléemu.
5 Vabweeyya jei, kᵾlookya vira ˆvyeene twiiseáa. Lwa ncholo, viitoola kwa Mweenevyoosi, maa de vakiitoola kwiiswi ja ˆvyeene Mᵾluungᵾ asaaka vatᵾmame.
6 Sa jeyyo, tᵾkamᵾkalaamya Tíito ᵾᵾje sa avaambirirye nyuunyu mᵾmarikiririye ᵾwo mᵾrimo wa nduwo, sa yeeye noo aanda ᵾwo mᵾrimo kwaanyu.
7 Mwatiite ᵾtemi wa masáare yoosi. Mwatiite kuruma, mwatiite luviro lo luma sáare, mwatiite ᵾmanyi, mwamányikaa kᵾtᵾmama yoosi maaja, na mwatweenda suusu. Jeyyo, toosaaka moongererye kᵾri nduwo yo vaambirirya vaantᵾ viingi.
8 Si nooluusa aya sa nivalairirye tᵾkᵾ, maa kaa, noosaaka noone kooni kweenda kwaanyu ni kwa kimáári. Noobweeyya jei, ko yaanirirya na ˆvyeene viingi vari na ᵾmanyiki wo vaambirirya.
9 Nyuunyu mwamányire nduwo ya kᵾboohya inda kwa Yésu Kirisitᵾ Mweenevyoosi wiitᵾ. Baa neembe ajáa musúngaati, iibweeyya mᵾkiva sa nyuunyu kwa njira ya ᵾkiva waachwe, mᵾve vasúngaati.
10 Ɨki nooluusa chabooha kᵾri nyuunyu. Mwaakiijo nyuunyu noo mᵾjáa va ncholo ˆmwasaakáa toola kisaanga,[✲] na noo mᵾjáa va ncholo kwaanda bweeyya jeyyo.
11 Haaha ni vyabooha mᵾmarikiririye mᵾrimo ᵾhᵾ ˆmwaanda, sa ira mpiima ˆmoonekya hara ncholo, yiifwaane na vira ˆmᵾri toola. Tooli ko laanga vira ˆmᵾri novyo.
12 Kooni mᵾuntᵾ ari na mpiima yo toola, ni vyabooha atoole kira ˆari nocho. Ne Mᵾluungᵾ hokera ari nyambirirya yaachwe, kwa kira ˆari nocho na si kwa kira si ˆari nocho tᵾkᵾ.

✲ **8:10** Laanga 1 Vakoríinto 16:1-4.

13 ^Cheene noolʉʉsa sɨ nyambirirya yaanyu ɨbweeyye mwiikalo wa vɨingɨ waangʉhe, na
mwiikalo waanyu ʉfafe tʉkʉ. Maa kaa, noosaaka kʉve na ʉyaaniriri.
14 Mpɨindɨ iji viintʉ ^viri foo vyaanyu, vaambiriryi vara ^vasiina kɨintʉ, sa mpɨindɨ jɨingɨ
novo viintʉ vyaavo ^viri foo vavaambirirye nyuunyu. Kwa ɨro, kʉva mʉrɨ mwayaanɨrɨire.
15 Ja ^vyeene vyaandɨkwa Masáarii ^Yarɨ Mpeho,
“Ʉra ^ajiinga ^viri foo, sɨ achaarɨrwa tʉkʉ,
na ʉra ^ajiinga vike, sɨ akeehekerwa tʉkʉ.”✡

Tíito na Viivaachwe Vootʉmwa na Korínto

16 Noomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ. Yeeye amʉheera Tíito mʉtɨma wa ʉmanyiki wo vaam-
birirya, ja ^vyeene nɨɨnɨ ndɨrɨ na mpɨima yo vaambirirya.
17 Nɨ lʉʉsa niise jei, sa ^tʉkamʉloombe ʉʉje na meenyu, aruma. Kei yeeye atɨite ʉmanyiki
mʉkʉʉlʉ wo kʉʉja na meenyu kwa kweenda kwaachwe mweeneevyo.
18 Hamwɨ na Tíito, kʉmʉtʉma tiise mwaaniitʉ mpuka joosi ja vaantʉ ^vamuruma Yéesu
^jimʉdʉ́ʉmbaa, ne nɨ mʉvariyuli ^abooha wa Masáare Maaja.
19 Kʉlookya ayo, yeeye asaawʉlwa nɨ mpuka ja vaantʉ ^vamuruma Yéesu, sa ayeendan’ye
na suusu mpɨindɨ ^tootwaala nyambirirya na Yerusaléemu. Mʉrɨmo ʉwo woomʉretera
Mweenevyoosi nkongojima, kei wookoonekya ^vyeene toomanyɨka kʉvaambirirya vɨingɨ.
20 Toosaaka tʉnehe mang’uulo fuma kwa mʉʉntʉ yoyoosi, ^vyeene tookɨimɨrɨra ivi viintʉ
vaantʉ ^vatoola kwa kʉboohya ɨnda kwaavo.
21 Toosaaka tʉbweeyye kɨra ^chabooha mbere ya Mweenevyoosi na mbere ya vaantʉ.
22 Kei kʉmʉtʉma tiise mwiiwiiswi wɨingɨ hamwɨ na vala Tíito. Ʉhʉ mʉndʉʉ wiiswi, ^karɨ
foo tamoona atɨite mpɨima yo manyɨka, na haaha atɨite mpɨima nkʉʉlʉ kʉlookya aho ncholo,
sa kuviilaangya kwaachwe kwaanyu kɨkomi nɨ kʉkʉ́ʉlʉ.
23 Koonɨ mʉʉntʉ uúriirye Tíito nɨ ani, mʉsei nɨ mwiiwaanɨ ^ntʉ́maman’yaa ne kʉrɨ
nyuunyu. Na avo vaaniitʉ ^arɨ novo, vatʉmwa nɨ mpuka ja vaantʉ ^vamuruma Yéesu, voovo
voomʉretera nkongojima Kirisitʉ.
24 Sa jeyyo, voonekyi vaantʉ avo kɨkomi cha kweenda kwaanyu, sa mpuka ja vaantʉ
^vamuruma Yéesu vataange tatɨite kɨintʉ cho bweeyya twiidʉʉmbe sa nyuunyu.

9

Nyambirirya kwa Vaantʉ ^Vamuruma Yéesu va Yerusaléemu

1 Haaha nsiina cho vaandɨkɨra sa mʉndootoola nyambirirya kwa vaantʉ vaaja
^vamuruma Yéesu va Yerusaléemu tʉkʉ.
2 Nɨɨnɨ namányire nyuunyu mwatɨite mʉtɨma wo vaambirirya vɨingɨ. Kei nɨɨnɨ
niidʉ́ʉmbirɨraa kwa vaantʉ va Makedonía noosea, “Mpuka ya vaantʉ ^vamuruma Yéesu
va Akáaya, viimya neeja kʉtoola nyambirirya keende mwaakiijo.” Ʉwo mʉtɨma waanyu,
wavasésɨire ^varɨ foo vaavo kʉva na mʉtɨma wo toola.
3 Haaha navatʉ́mɨre vanaviitʉ, sa voone kwiidʉʉmbɨrɨra kwiiswi kʉrɨ nyuunyu kwa
isáare ɨrɨ, sa mwiimye neeja na masáare yiiswi yadɨire kooneka kɨkomi nɨ kɨintʉ kɨtʉhʉ.
4 Haaha koonɨ nuújire na vaantʉ ^vamuruma Yéesu va Makedonía, maa tʉshaane sɨ
muniimya neeja tʉkʉ, aho, kʉtoon’ya mʉrɨ soni sa tavaruma bweete kʉnʉ tookoona kʉva
mʉrɨ mwahʉmʉla. Baa nyuunyu kwaatwa mʉrɨ nɨ soni.
5 Sa jeyyo, noona nɨvakalaamye ava vaaniitʉ, valongoole kʉʉja na meenyu, sa viimye
neeja viintʉ vira ^mwasea toola mʉrɨ. Kwa njɨra ɨyo, kʉva mʉrɨ mwahʉ́mwɨire kwiimya
neeja vira ^mootoola kwa ntálarya, noo kʉsea ko keenda na sɨ ko doomereriwa tʉkʉ.

Kʉtoola kwa Mʉtɨma Mweerʉ

6 Kumbukiri, “Mʉʉntʉ ʉra ^aháandaa kiduudi achwíjaa kiduudi, na ʉra ^aháandaa na ɨnda
njerʉ, achwíjaa na ɨnda njerʉ.”
7 Kɨra mʉʉntʉ atoole ja ^vyeene alámwɨire mutimii waachwe. Karɨ atoole kʉnʉ iíriirye
mʉtɨma au ko doomereriwa tʉkʉ, sa Mʉlʉʉngʉ eenda mʉʉntʉ ^atóolaa na mʉtɨma mweerʉ.
8 Aho, Mʉlʉʉngʉ kʉvatalarya arɨ kwa ntálarya ^jiri foo, sa mpɨindɨ joosi karɨ
mʉkeehekerwe nɨ kɨintʉ chochoosi tʉkʉ, na mʉve vaantʉ vo tʉmama maaja ^yarɨ foo
kwa kɨra mʉrɨmo mʉʉja.
9 Ja ^vyeene vyaandɨkwa Masáarii ^Yarɨ Mpeho,
“Ʉra ^atóolaa na mʉtɨma kʉvaheera vakɨva,
ʉwoloki waachwe kʉva ʉrɨ kwa sikʉ ^jisiina ʉhero.”✡
10 Mʉlʉʉngʉ noo ^amʉhéeraa murimi mbeyʉ jo haanda, na mʉkáate wo rya. Viivyo
vaheera arɨ nyuunyu mbeyʉ, na yeeye jibweeyya arɨ jikɨingɨke. Kei, kʉvoongererya arɨ
viintʉ ^muchwíire vya ʉwoloki.

✡ **8:15** Laanga Ufumo 16:18. ✡ **9:9** Laanga Sabúuri 112:9.

11 Yeeye vasungaatya ari kwa kira kiintu, sa kira mpiindi mutoole na inda njeru. Na kwa njira iyo, vaantu ^vari foo mudumba vari Muluungu, sa nyambirirya ^ng'eene turi vatwaarira fuma kwaanyu.
12 Sa uhu murimo ^mootumama, si kaambirirya vaantu va Muluungu vii tuku, kiri vyoova jeyyo, bweeyya mwiise vaantu ^vari foo vamudumbe Muluungu munumuunu.
13 Murimo uwo, wookoonekya kikomi nyuunyu ni vatumami va kimáári, na sa jeyyo, vaantu voomubweeyyirya Muluungu nkongojima. Voobweeyya jeyyo, sa muri matu ko ruma Masáare Maaja ya Kirisitu ^meene mwahokera. Kei, voomuduumba Muluungu sa viintu ^mootoola kwa kuboohya inda kuri voovo na kwa vaantu viingi.
14 Jeyyo, valoombera veende kwa Muluungu kwa mpiima na mutima woosi, sa nduwo ^ihwáalaryaa ^ng'eene Muluungu avaheera nyuunyu.
15 Aduumbwe Muluungu kwa kilungulungu chaachwe ^kihwáalaryaa ^cheene atuheera.

10

Paúli Yoovivirira Murimo Waachwe

1 Haaha niini Paúli ^noónekanaa nahola mpiindi ^ndiri na nyuunyu, maa kaa, ^noónekanaa niitema mpiindi ^ndiri kuli na nyuunyu, noovakalaamya kwa uholi na uyimiriryi wa Kirisitu.
2 Noovaloomba mpiindi ^ndiri kuuja na meenyu, kari mwaambweeyye nive mukari ja ^vyeene nookiiririkana tuku. Ni luusa niise jeyyo, sa ifaanaa nkava mukari kwa vaantu voosi ^veene vookiisea ni tuuba tiise mwiikalo wa weeru.
3 Baa neembe tookiikala aha weerwii, si toolwa nkoondo ja ira vaantu va ihi weeru ^valwíjaa tuku.
4 Mata ^tulwíiraa nkoondo yiiswi si ya ihi weeru tuku, maa kaa, yatiite ngururu fuma kwa Muluungu, na yasáambulaa nkaande ja nkambi ja muvi. Tasáambulaa miiririkano yoosi ya uloongo
5 na kira kiintu cha ukudamu ^kibwéeyyaa vaantu vadiire mutaanga Muluungu. Kei, tanyáhiraa kira mwiiririkano wiiswi sa umuteerere Kirisitu.
6 Na mpiindi kuva matu kwaanyu ^kuri kiimana, suusu kuva turi twiímiirye neeja kuvalaira chiiru vaantu si ^vari matu kwa Yéesu kwa njira yoyoosi.
7 Nyuunyu moolaanga koonekana kwa weerwii vii. Muuntu yoyoosi ^iiyónaa yeeye kikomi ni wa Kirisitu, ataange baa suusu ni va Kirisitu ja yeeye.
8 Si nookoona soni tuku baa kooni nookiivaa kipeembe sa wiimiriri Ijuva ^atuheera. Wiimiriri uwo, si uvasáambulaa tuku, kiri vyoova jeyyo, wavajéengaa mwiisikane.
9 Si noosaaka noonekane ja noovavuumba mpiindi ^nookaandika baráwa jaani tuku.
10 Sa viingi voosea, "Baráwa ja Paúli jarutaha na jatiite ngururu. Maa kaa, mpiindi ^avijáa na suusu, asiina ngururu tuku baa masáare yaachwe yasiina kiintu tuku."
11 Muuntu ^yooluusa jei, yoosaakwa ataange ^meene toovaandikira mpiindi ^turi kuli, noo ^meene turi tumama mpiindi ^turi kuva na nyuunyu.
12 Si toosaaka kwiiyanirirya na kwiiviika hamwi baa kiduudi vii tuku na vara vaantu ^vookiivaa kipeembe. Mutaange voovo mpiindi ^vookiiyaanirirya voovo kwa voovo, voónekyaa ^vyeene vasova tooti.
13 Maa kaa, suusu si twiidúumbiriraa kulookya kipíimo tuku. Kiri vyoova jeyyo, twiidúumbiriraa kwa kipíimo ^taheewa ni Muluungu. Murimo uwo, noo ^woovafikira baa nyuunyu uko meenyu.
14 Si tookiiduumbirira kulookya kipíimo tuku mpiindi ^tooluusika miirimo yiiswi kuri nyuunyu, kooni ngaari si tuuja na meenyu. Suusu noo ^tujáa va ncholo kuvaretera Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu.
15 Kei, si tookiiduumbirira kulookya kipíimo sa mirimo ^yatumamwa ni vaantu viingi tuku. Maa kaa, ni kwiilaangya tiise ja ^vyeene kuruma kwaanyu kookula, mirimo yiiswi kuri nyuunyu tuuba iri kiingika.
16 Aho, daha turi kaarya Masáare Maaja haantu hiingi nyungure ya meenyu. Bweeyya turi jeyyo, sa si toosaaka kwiiduumbirira sa murimo ^wahumula tumamwa ni muuntu wiingi haantu hiingi tuku.
17 Masáare ^Yari Mpeho yasea,
"Ura ^yoosaaka iiduumbirire,
iiduumbirire sa IJUVA vii."✡
18 Ivi vyoónekyaa muuntu yoyoosi ura ^iidúumbiriraa mweeneevyo, si arúmwaa tuku, kiri vyoova jeyyo, ^arúmwaa, ni ura ^adúumbirirwaa ni Mweenevyoosi.

✡ **10:17** Laanga Yeremía 9:24.

11

Paúli na Vatumwi va Ɬloongo

1 Baa kooni nooluusa ukoókoyo kiduudi, noovaloomba muunyimirirye.
2 Niini natiite kivina na nyuunyu, kivina cha Muluungu. Niini navatumirira mululume umwi, yeeye ni Kirisitu, sa nivareete mbere yaachwe ja vanjalu ˆvari uteréere.
3 Maa kaa, nookoofa, sa ja ˆvyeene Háawa akooverwa ni ira njoka ngweere, vi-ivyo baa nyuunyu kooverwa muri kwa miiririkano yaanyu, mureke kweenda kwaanyu ˆkwawoloka na mutima waanyu kwa kikomi kwa Kirisitu.
4 Ni luusa niise jei, sa nyuunyu mwaanguha kumuhokera muuntu wiingi ˆyookuuja noo kwaarya Yéesu wiingi ˆmweene suusu si tamululusa. Kei, moohokera mutima wiingi au masáare maaja yiingi, ˆmeene si mwahokera fuma kwiiswi.
5 Namányire niini si ndiri muduudi kulookya avo ˆvookiiyona voovo ni vatumwi vakuulu tuku.
6 Baa kooni niini nsiina wuuya wo luusika neeja, natiite umanyi mukuulu. Isáare iri taroonekya kiweerwii kuri nyuunyu.
7 Mwamányire niini niikiimya na isi sa niviinule nyuunyu ko vavariyurira Masáare Maaja ya Muluungu baa mariho tuku. Eri, nabweeyya uvi so bweeyya jeyyo wuu?
8 Mpiindi ˆnatumamáa kwaanyu, nahokeráa nyambirirya fuma kwa mpuka jiingi ja vaantu ˆvamuruma Yéesu. Ni ja naviiviráa vaantu viingi sa nivaambirirye nyuunyu.
9 Naani mpiindi ˆnijáa na nyuunyu, si naava muriwa kwa muuntu yoyoosi tuku, sa kusirirwa kwaani, kwaseyyiwáa ni vaaniitu va Makedonía. Voovo vaampeeráa kira ˆnoosaaka. Nalaangáa neeja sa ndiire kuva muriwa kwaanyu, baa kei, tuuba ndiri laanga neeja.
10 Ja ˆvyeene kimáári cha Kirisitu kiri isii yaani, kusiina muuntu baa umwi kuri isi ya Akáaya, ˆari kuunkaan'ya ndeke kwiiduumbirira kwa isáare iri tuku.
11 Sa che? Eri, ni sa viintu si naveenda wuu? Muluungu amányire naveenda!
12 Tuuba ndiri bweeyya ˆvyeene noobweeyya, sa vatumwi avo ˆveene vookiiyaniriira vakúulu, vasiindwe kwiiduumbiriira murimo waavo ni ja wiiswi uri.
13 Vaantu ja avo, ni vatumwi va uloongo, ni vatumami ˆvakóoveraa vaantu, na viivárindulaa vakava ja vatumwi va Kirisitu.
14 Ikyo si kiintu cho hwaalarya tuku, sa baa Irimu riivarindúlaa rikava ja murimu muuja wa kiweeru.
15 Sa jeyyo, si kiintu cho hwaalarya tuku vatumami vaachwe, kwiivarindula vave ja vatumami va uwoloki. Kuhererery a, hokera vari kira ˆkitéire miri mo yaavo.

Paúli Yookiivaira Kipeembe Uturikiri Waachwe

16 Ni luusa niise kei, muuntu yoyoosi kari aanyone ndiri mukoókoyo tuku. Maa kaa, baa koonı aanyíine ndiri mukoókoyo, aanteerere ja mukoókoyo sa niivae kipeembe kiduudi.
17 Masáare aya ˆnooluusa haaha yo kwiivaira kipeembe, si nalaiririwa ni Mweenevyoosi tuku, kiri vyoova jeyyo, nooluusa ja muuntu mukookoyo.
18 Sa viintu vaantu ˆvari foo viidúumbiriraa ja vaantu va weeru, baa niini kiiduumbirira ndiri.
19 Nyuunyu mwiiyónaa mwatiite tooti, maa kaa, mwavayímiriryaa vaantu vakookoyo.
20 Ati mundooyimirirya muuntu ˆyoovaviika utúmwii, muuntu ˆyooviivira na ˆyoovahoka viintu vyaanyu, muuntu ˆyoovachwa mati na ˆyoovahapula miiswii.
21 Nookoona soni kuluusa suusu ni teketeke tujáa munumuunu kubweeyya ayo.
Haaha ni luusa niise ja mukoókoyo, kooni kwatiite muuntu ˆasaakwa ayere kwiivaa kipeembe kwa roroosi, baa niini nasaakwa niivae kipeembe kwa iro.
22 Voovo ni Vaeburanía wuu? Baa niini ndiri Mweeburanía. Voovo ni Viisiraéeli wuu? Baa niini ndiri Mwiisiraéeli. Voovo ni va mbyaala ya Aburahá amu wuu? Baa niini ndiri wa mbyaala ya Aburahá amu.
23 Voovo ni vatumami va Kirisitu wuu? Haaha ni luusika niise ja muuntu ˆasala. Niini ndiri mutumami wa Kirisitu kulookya voovo. Niini namanyika kutumama kulookya voovo, nachuungwa munyololwii ˆkari foo kulookya, nanuswa maatuku vii kulookya, na nalumana na inkwya ˆkari foo.
24 Nanuswa vira vibóoko vya Vayahúudi makumi yatatu na keenda (39) mara kasaano.
25 Navawa nkome ni Varúumi katatu, navawa na mawye kamudu, méeli yaansaambukira katatu, na kei niikala mayiyii chiriri chobu.
26 ˆKari foo mpiindi ˆnakeráa njira, nalumanáa na marema ya njuujii na ya vahóki, marema yo vawa ni Vayahúudi viivaani na ni vaantu si ˆvari Vayahúudi. Nalumanáa na marema míjjii, masekii na mayiyii. Kei nalumana na marema yo turikiriwa ni vaaniitu si ˆvamurúmaa Yéesu.

27 Natɯmama mɯrimo ^wafafa na natɯrikira, ^kari foo nasova tɯlo. Natɯrikira na njala na nyóota ya maaji, ^kari foo nasova chóorya, na niikala mpehwii na kisava.
28 Hamwi na ayo yoosi, kira siikɯ nookiiririkana wiimiriri wa mpuka joosi ja vaantɯ ^vamuruma Yéesu.
29 Kooni mɯɯntɯ ɯmwi ari teketeke kimɯtima, niini niitéeraa teketeke yaachwe. Kooni mɯɯntɯ ɯmwi ahá andirwe atɯmame ɯvi, niini navisúulaa maatɯkɯ vii.
30 Kooni vyasaakwa niivae kipeembe, kwiivaira ndiri kipeembe vira viintɯ ^vyoónekyaa ni teketeke ndiri.
31 Mɯlɯɯngɯ, Taáta wa Mweenevyoosi wiitɯ Yéesu, yeeye asaakwa adɯɯmbwe kwa sikɯ ^jisiina ɯhero, amányire si noolɯɯsa ɯloongo tɯkɯ.
32 Mpiindi ^nijáa Damésiki, gávana ajáa isi ya mɯtemi Aréeta, ajáa aviika valɯkalɯka kɯlaangirirya múuji ɯwo sa aankwaate.
33 Maa kaa, vaantɯ vamwi, vaankiimya ikápwii ko tweera na chooririi ^cheene kijáa lɯkaandii lwa múuji, maa nkahona kwaatwa.✡

12

Njori ya Paúli na Teketeke Yaachwe

1 Noosaakwa niivae kipeembe! Baa neembe kɯbweeyya jeyyo kusiina kɯnáálo yoyoosi, lɯɯsa ndiri kɯlootera na njori ^naheewa fuma kwa Mweenevyoosi.
2 Namɯmányire mɯɯntɯ ɯmwi ^amuruma Kirisitɯ myaaka ikimi na ine (14) ^ilóokire, asɯmɯlwa fɯɯrɯ kurumu ya katatɯ. Si namányire koони ajáa na mɯviri ɯhɯ, au si ajáa na mɯviri ɯhɯ tɯkɯ mpiindi ^asɯmɯlwáa. Mɯlɯɯngɯ noo amányire.
3 Kei namányire mɯɯntɯ ɯhɯ, koони ajáa asɯmɯlwa kwa njira ya mɯviri au kwa njira ya mɯtima, niini si mányire tɯkɯ, maa kaa, Mɯlɯɯngɯ noo amányire.
4 Mɯɯntɯ ɯhɯ kwa ntálarya ajáa atwaalwa na kurumwii. Ɯko, akateera masáare yo hwaalarya mɯnɯmɯɯnɯ, ^meene mɯɯntɯ si ari daha lɯɯsa tɯkɯ, na si asaakwa alɯɯse tɯkɯ.
5 Niini kiivaa ndiri kipeembe sa mɯɯntɯ ja ɯhɯ, maa kaa, si sa niini mweeneevyo tɯkɯ, niini kiivaa ndiri kipeembe vii sa teketeke yaani.
6 Maa kaa, koони noosaaka kwiivaa kipeembe si ndiri kɯva mɯkoókoyo tɯkɯ, sa kɯva ndiri noolɯɯsa kimáári. Baa neembe ni jeyyo, si ndiri kiivaa kipeembe tɯkɯ, sa si neenda mɯɯntɯ yoyoosi aandɯɯmbirire kɯlookya vira ^mbwéeyyaa na ^ndúusaa tɯkɯ.
7 Maa kaa, sa ndiire kwiivaa kipeembe kwa ɯhɯ wiivariyuli ^ɯhwáalaryaa ^nalairwa, naheewa mwiíwa muvirii waani, mutumwi wa Irimɯ sa wuunturikirye.
8 Namɯloomba Mweenevyoosi katatɯ aanseyyirye mwiíwa ɯhɯ.
9 Maa kaa, yeeye aansea, “Nduwo yaani yakweenererya, sa ngururu jaani jakíimanaa teketekii.” Sa jeyyo, navyeéndire mɯnɯmɯɯnɯ kwiivaa kipeembe sa teketeke yaani, sa ngururu ja Kirisitɯ jive hamwi na niini.
10 Ɨki noo ^chooreka, sa Kirisitɯ, natiite cheerɯ kɯva teketeke, kɯtɯkirwa, kɯtɯrikira, koondomereriwa na kɯva maremii, sa mpiindi ^ndiri teketeke, noo ndiri na ngururu.

Wiikovereri wa Paúli kwa Vakorínto

11 Haaha noolɯɯsika ja ndiri mɯkoókoyo, na nyuunyu noo ^mwabwéeyyiirye ndɯɯsike jei. Nyuunyu noo ^mwasaakwa mwaandɯɯmbirire, sa niini si ndiri muduudi kɯlookya avo ^vaánirirwaa “vatumwi vakɯɯlɯ” tɯkɯ, baa neembe niini si ndiri kiintɯ chochoosi.
12 Mpiindi ^nijáa meenyu, nijáa nayimirirya maatɯkɯ, na nabweeyya isháara, myuujíisa na viintɯ ^vihwáalaryaa ^vyoónekyaa niini ndiri mutumwi.
13 Kisiina ^cheene nabweeyya kwa mpuka jiingi ja vaantɯ ^vamuruma Yéesu na si nabweeyya kwaanyu tɯkɯ. Ifaanaa ikava nahon'ya kɯdiira kɯva muriwa kwaanyu. Koони ikyo noo kiintɯ nasova ɯwoloki, nooloomba yasire!
14 Haaha nimíirye neeja kɯɯja na meenyu lwa katatɯ, maa kaa, si ndiri kɯva muriwa kwaanyu tɯkɯ. Si noosaaka viintɯ vyaanyu tɯkɯ, maa kaa, noovasaaka nyuunyu. Nalúusire iri, sa si vaana noo ^vasaakwa vaviike viintɯ kitubeekii sa vavyiiri vaavo tɯkɯ, maa kaa, vavyiiri noo vasaakwa vaviike viintɯ kitubeekii sa vaana vaavo.
15 Niini natiite cheerɯ kɯtoola viintɯ vyaani, baa kwiitoola niini mweeneevyo kɯvaambirirya nyuunyu. Maa kaa, eri, ^vyeene niini nootuuba kɯveenda mɯnɯmɯɯnɯ, noo ^vyeene nyuunyu mookeehya kɯɯnyenda wɯɯ?
16 Haaha arumi, niini na nyuunyu ruma tiise, niini si naava muriwa kwaanyu tɯkɯ. Maa kaa, vamwi kɯri nyuunyu voosea, “Paúli ni mɯweere, avaheemba kwa ɯweere.”
17 Eri, amwaari mɯɯntɯ ^namɯtɯma sa avakwaate matu nyuunyu wɯɯ?

✡ **11:33** Laanga Mirimo ya Vatumwi 9:23-25.

18 Namuloomba Tíito uuje hamwi na mwaaniitu wiingi na meenyu. Eri, Tíito avakwaata matu wuu? Si mookoona niini na Tíito ni mutima umwi turi tuku wuu? Baa kei luyeendo lwiiswi lwiifwíine tuku wuu?

19 Ifaanaa mundookiiririkana kusea, mpiindi joosi iji ni tookiitetera vii. Suusu ni luusa tiise aya mbere ya Muluungu ja vaantu ^takundikaniwa na Kirisitu. Vanaviitu taveenda. Aya yoosi ^tootumama, ni sa kuruma kwaanyu kwiime neeja.

20 Haaha nookoofa mpiindi ^ndiri kuuja na meenyu, shaana ndiri muri na luyeendo ^lweene si luri kuunjerya mutima. Ifro, bweeyya riri ntumame ^meene si yari veerya mitima. Nookoofa ifaanaa nkavashaana muri na wiitóoli, kivina, nkalari, kira muuntu kwiilaanga yeemweene vii, kwiiluusa, kwiisaambirirya, kwiivaa kipeembe na ntiribuka.

21 Kei, nookoofa mpiindi ^ndiri kuuja na meenyu, Muluungu waani, bweeyya ari noone soni mbere yaanyu. Koololokera ndiri mutimii koona vaantu ^vari foo katikati yaanyu ^veene vabweeyya uvi siku ^jilóokire, na si vanamuvalandukira Muluungu tuku. Vakaari vatúmamaa kosu, vakaari viihéngeetaa na vakaari vayéendaa ja kúri.

13

Kukaan'ya ko Herererya

1 Ulu ni lwa katatu nookuuja na meenyu. Masáare ^Yari Mpeho yaluusa, "Kira kiloongi lamulwa kiri kwa vooni vaviri au vatatu."[☼]

2 Nahumula kuvaluma kutu mpiindi ^nijáa na nyuunyu lwa kaviri. Haaha ni hindukira niise baa neembe ndiri kuli. ^Ndiri hinduka, si ndiri reka kuvalaira chiiru tuku vara voosi ^vatumama uvi aho ncholo, baa na vara viingi ^vootumama uvi.

3 Bweeyya ndiri jeyyo, sa viintu moosaaka turya kikomi Kirisitu, luusika iise ko tweera niini. Kirisitu si ari teketeke kwaanyu tuku, maa kaa, atiite ngururu kati na kati yaanyu.

4 Kikomi baa neembe aning'iniwa musaláabii fuuru akakwya kwa teketeke, haaha ni nkaasu ari kwa ngururu ja Muluungu. Viivyo baa suusu ni teketeke turi ko va kiintu kimwi ne, maa kaa, takundikaniwa ne kwa ngururu ya Muluungu kuri nyuunyu.

5 Haaha iyeren'yi veeneevyo, sa mutaange kooni muri na kuruma. Iyeren'yi veeneevyo. Eri, si mumányire Yéesu Kirisitu amwaari isii yaanyu tuku wuu? Kooni si mumányire, aho mwasíindirwe.

6 Maa kaa, ni kiilaangya niise nyuunyu taanga muri suusu si tasiindwa tuku.

7 Toomuloomba Muluungu, kari mutumame uvi wowoosi tuku ja ^vyeene talúusire. Si sa toosaaka toonekane tasiinda uyeren'yi uwo tuku, kiri vyoova jeyyo, toosaaka mutumame maaja, baa kooni suusu turi koonekana tasiindwa ni uyeren'yi uwo.

8 Ni luusa niise jeyyo, sa tusiina ngururu jo kitira kimáári tuku, maa kaa, toofafirirya kimáári.

9 Toovyeenda kooni suusu turi teketeke, maa kaa, nyuunyu muri na ngururu. Toomuloomba Muluungu avaambirirye mukiimane.

10 Sa jeyyo, ni kuvaandikira niise masáare aya mpiindi ^nkaari si ni nuuja na meenyu. Sa mpiindi ^ndiri fika meenyu, ndiire kuva mukari kwa wiimiriri ^naheewa ni Mweenevyoosi. Ni luusa niise jeyyo, sa Mweenevyoosi aampeera wiimiriri wo vabweeyya mwiime neeja kwa kura kuruma, na si ko vasaambula tuku.

Lumbi yo Herererya

11 Haaha vanaviitu, ikali nkaasu. Mukiimane, muheewe mutima, muve kiintu kimwi miiririkanwii yaanyu na mwiikale mwiikalo muuja. Ne Muluungu, yeeye ^ari na kweenda na mwiikalo muuja, kuva ari hamwi na nyuunyu.

12 Mundookiiluumbya ko kiisundira kuuja.

13 Vaantu voosi va Muluungu turi novo aha, vavalúumbiirye.

14 Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, na kweenda kwa Muluungu, na kuva kiintu kimwi na Mutima waachwe Muuja, vive hamwi na nyuunyu voosi.

☼ **13:1** Laanga Nkumbukira ya Miiro 19:15.

Barúwa ya Paúli kwa Vagalatía Mulongooryo

Barúwa kwa Vagalatía, yandikwa ni mutumwi Paúli (1:1). Paúli aandika barúwa ihi kwa mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yésu va isi ya Galatía. Ihi barúwa, yaandikwa kati ya myaaka ya 48-53 keende Kirisitu ˆavyaalwa. Galatía ni mukóowa wa isi siku iji ˆisé waa Uturúuki. Paúli na Barinába vavariyuláa Masáare Maaja ya Yésu uko (2:1-9). Vaantu ˆvari foo vajáa voona myuujíisa ˆmyeene Paúli abweeyyáa na vakamuruma Yésu (Miri mo ya Vatumwi 19:8-12). Maa kaa, siku ˆjikaseese, Vayahúudi vamwi vakavakiindya, ni mpaka vakwaatye Miiro na tuuva ja Vayahúudi na vandootwaalwa na kibawii de vave vaantu ˆvamuruma Yésu kikomi (2:15-17; 5:1-6).

Barúwii ihi, Paúli avakumbusikya Vagalatía ˆvyeene Mulúungu avalámuriryaa vaantu ˆvamuruma Yésu, si ko kwaatya miiro au tuuva ja vaantu tuku. Paúli asea, si turi valwa vawoloki mbere ya Mulúungu ko kwaatya Miiro yaachwe tuku, maa kaa, ni ko muruma Yésu vii (2:15-21). Paúli asea, mwiikalo wa vaantu ˆvamuruma Yésu wasaakwa ulongoolwe ni Mutima Muuja. Kei, alúusa kwa uwariwari wiivariyuli wa nteendo ˆjifúmaa wuuntwii wa uvi (5:19-21), na ndiiwa ja Mutima Muuja (5:22-23). Atuwyiira tuurume ulairiri wa Kirisitu noo kusea kuveenda vaantu viingi, na kuvaambirirya kuvereka miriwa yaavo (6:2).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Paúli yoovariyula Masáare Maaja na wiimiriri waachwe ja Mutumwi *1:1-2:21*
Kuviikwa húuru fuma kuri Miiro *3:1-25*
Ukúulu wa Masáare Maaja mweeri ya Miiro *3:26-4:31*
Uhúuru wa muuntu ˆamuruma Yésu *5:1-26*
Ukiindya wa mwiikalo wa vaantu ˆvamuruma Yésu *6:1-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli. Niini si natumwa ni vaantu tuku na kusiina muuntu umwi ˆaandairirya tuku, maa kaa, niini natumwa ni Yésu Kirisitu mweeneevyo na Mulúungu Taáta, yeeye ˆamufufula Yésu.

2 Niini na vaaniitu voosi ˆvamuruma Yésu ˆvari na niini aha, toovaluumbya nyuunyu mpuka ja vaantu ˆmwamuruma Yésu uko isi ya Galatía.

3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mulúungu Taáta wiitu, na kwa Yésu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu jive na nyuunyu.

4 Yeeye atoola nkaasu yaachwe sa atulamurirye fuma uvii woosi wa weeru ihi ya haaha. Abweeyya jeyyo, ja ˆvyeene Mulúungu Taáta wiitu asaaka.

5 Mulúungu abweeyyiriwe nkongojima kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi!

Masáare Maaja ya Kikomi

6 Nahwáalariiwe maatuku vii ni nyuunyu! Kwa mpiindi nduudi vii mwamurékire Mulúungu, yeeye ˆavaanirira kwa nduwo ya Kirisitu, na mwaándire tuuba ukiindya wiingi ˆmweene vaantu viingi vuuyániriraa ni masáare maaja.

7 Kimaari, kusiina masáare maaja yiingi tuku. Maa kaa, kwatiite vaantu ˆvoovasaangyasaangya na ˆvoosaaka vavalandule Masáare Maaja ya Kirisitu.

8 Kooni muuntu yoyoosi, ive ni suusu veeneevyo au ive ni murimu muuja fuma kurumwii, woovavariyurira masáare maaja ˆyiísimire na yara suusu ˆtavavariyurira, muuntu uwo ajumwe ni Mulúungu.

9 Ni kuvawyiira niise kei, ja ˆvyeene nahumula vawyiira, kooni muuntu yoovavariyurira masáare maaja ˆmeene yiísimire na yara ˆtavavariyurira, muuntu uwo ajumwe ni Mulúungu!

10 Eri, ni kiisea mwiise ni saaka niise ndumike kwa vaantu wuu? Aka tuku, niini noosaaka ndumike kwa Mulúungu yeemweene vii. Baku ni kiisea mwiise noosaaka mbweeyye vaantu vavyeende wuu? Ngaari noosaaka kuveerya vaantu mitima, ngaari si ndiri mutumami wa Kirisitu tuku.

ˆVyeene Paúli Atumwa Kuvariyula Masáare Maaja

11 Vanaviitu noosaaka mutaange Masáare Maaja ˆnavavariyurira, si yafuma kwa vaantu tuku.

12 Niini si nahokera ayo Masáare Maaja fuma kwa muuntu tuku, na si nakiindiwa ni muuntu tuku, maa kaa, Yésu Kirisitu mweeneevyo aanvariyurira.

13 Sa nyuunyu mwateera ^vyeene nijáa mpiindi ^nalwijáa sa díini yaani ya Kiyahúudi. Mwamányire ^vyeene naturikirya maatukú mpuka ya vaantu ^vamuruma Mulúungu na nasaakáa niimale iyo mpuka kamwi.✡
14 Niini ni mbere nijáa ya viivaani ^vari foo va lukolo lwaani, va irika raani. Niini nalwiiráa díini ya Kiyahúudi. Namanyikáa na mutima waani kukwaatya nkuungu ja vala baaba wiitu.✡
15 Maa kaa, de baa nvyaalwe, Mulúungu ajáa aankera na ivarwii, akaanyaniriira kwa nduwo yaachwe.
16 Yeeye alamula kumuvariyula Mwaana waachwe kwaani. Alamula kubweeyya jeyyo, sa nvariyule Masáare Maaja ya Mwaana waachwe kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. Kuri aya yoosi niini si niilaangya sáare na muuntu yoyoosi sa iki ^nootumama tukú.
17 Niini si nadoma na Yerusaléemu nkavoone vatumwi vara ^vaanongorera kuva vatumwi tukú, maa kaa, chaangu natamanya na Arábia. Mpiindi ^jikalooke, nahinduka kei na Damésiki.
18 Myaaka itatu ^ikalooke, maa nkadoma na Yerusaléemu sa nkalumane na Kéefa, noo kusea Peéteri. Niikala kwaachwe siku ikimi na isaano (15).
19 Si niiyona na vatumwi viingi tukú, maa kaa, Yaakúupu mwaanaavo na Yéesu Mweenevyoosi vii.
20 Ni kuvawyiira niise mbere ya Mulúungu, iki ^noovaandikira si cha uloongo tukú.
21 Siku ^jikalooke, nijáa nadoma na Síria na Kilikía.
22 Maa kaa, mpiindi ijo, niini si nijáa namányirwe kuri mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu uko isi ya Yudéea ^jiri kiintu kimwi na Kirisitu tukú.
23 Kiintu voovo vajáa vamányire kuri niini ni iki, "Muuntu ura aho ncholo ^atuturikiryáa, haaha yoovariyula kuruma kukura ^kweene asaakáa akumale imalo."
24 Novo vakamubweeyyirya Mulúungu nkongojima sa niini.

2

Vatumwi Vooruma Mirimo ya Paúli

1 Myaaka ikimi na ine (14) ^ikalooke, nijáa naambuka na Yerusaléemu na Barinába. Baa Tíito nijáa namusumula, nkaambukan'ya ne.
2 Nijáa naambuka na uko, sa Mulúungu ajáa aanyónekiirye ndome. ^Tukafike uko, tujáa twalumana na vakúúlu va vaantu ^vamuruma Yéesu. Uko nkavawyiira kijiraawii Masáare Maaja ^navariyuláa kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. Nabweeyya jeyyo, sa murimo ^natumamáa na ^nootuuba kutumama, kari ji uve ni wa mukube tukú.
3 Maa kaa, baa Tíito neembe ajáa Mugiríki, na ajáa hamwi na niini si adoomereriwa atwaalwe na kibawii tukú.
4 Isáare iri ro twaalwa na kibawii, rijáa ruuriwa ni vaantu vara ^viibweeyyáa ni vaaniitu, kumba vajáa viiyingirya kwa uweere sa valaange uhúuru wiitu ^taheewa ni Kirisitu Yéesu. Kiintu ^vasaakáa, ni kutubweeyya tuve vatúmwa va Miiro ya Músa.
5 Suusu si twiirumira novo baa kiduudi vii tukú, sa kikomi cha Masáare Maaja kituube chaala na nyuunyu.
6 Maa kaa, vakúúlu va vaantu ^vamuruma Yéesu, na ^vanyemiwáa munumuunu, vajáa vasiina isáare roroosi ifya ro kuungwyiira tukú. Na kwaani ikyo si kiintu tukú, sa Mulúungu si aláangaa ukúúlu wa muuntu tukú.
7 Avo valongooli, vajáa vataanga, Mulúungu aantuma kuvariyula Masáare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, ja ^vyeene amutuma Peéteri avariyule Masáare Maaja kwa Vayahúudi.
8 Sa Mulúungu ^atúmamaa murimwii wa utumi wa Peéteri kwa Vayahúudi, kei yeeye noo ^aambweeyya niini nive mutumwi murimwii wa utumi kwa vaantu si ^vari Vayahúudi.
9 Haaha, Yaakúupu, Kéefa* na Yooháani ^veene vajáa valongooli vakuulu va vaantu ^vamuruma Yéesu, vakataanga Mulúungu noo ^ampeera uhu murimo kwa nduwo yaachwe vii. Sa jeyyo vakatukwaata mikono niini na Barinába koonekya ni kiintu kimwi turi. Tukiirumira suusu tukatumame kwa vaantu si ^vari Vayahúudi novo vatumame kwa Vayahúudi.
10 Avo valongooli vakatuloomba isáare rimwi vii, tundoovakumbukira vaantu vakiva ^vamuruma Yéesu ^vari uko Yerusaléemu. Na ikyo ni kiintu ^nijáa na mpiima kukitumama.

Paúli Yoomudalavya Peéteri

11 Haaha Kéefa akuuja na Antiókia kuuntu ^nijáa. Siku imwi, nkamudalavya mbere ja vaantu sa ajáa ahóniirye.

✡ **1:13** Laanga Mirimo ya Vatumwi 8:3; 22:4-5. ✡ **1:14** Laanga Mirimo ya Vatumwi 22:3. * **2:9** ***Kéefa:*** Ni irina riingi ra Kieburanía ra Simóoni Peéteri. Laanga ***Peéteri*** Utamanulii wa Masáare na Kilaangi.

12 Peéteri ˆakafike vii, arijáa na vaantʉ ˆvamuruma Yéesu sɨ ˆvarɨ Vayahúudi. Maa kaa, vaantʉ vamwɨ fuma kwa Yaakúupu ˆvakafike, akiikera na vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi, akareka kurya chóorya novo. Ajáa abweeyya jeyyo, sa oofáa vaantʉ vara ˆvadoomereryáa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu voosi vandootwaalwa na kɨbawii.✡

13 Sa jeyyo, vaantʉ ˆvamuruma Yéesu vara ˆvajáa Vayahúudi vakaanda tuubirirya ʉkweembi wa Peéteri, baa Barinába akakusiririwa nɨ ʉkweembi waavo.

14 ˆNkoone sɨ voobweeyya ˆvyeene kɨmáárɨ cha Masáare Maaja kɨrɨ, nkamuwyɨira Kéefa mbere ja vaantʉ noomʉsea, “Weewe ʉrɨ Mʉyahúudi, maa kaa, wiíkalaa ja mʉʉntʉ sɨ ˆarɨ Mʉyahúudi. Sa che de haaha woovadoomererya vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi vatuube tʉʉva ja Kɨyahúudi?”

Vaantʉ Voosi Valámuririwaa ko Muruma Yéesu Kirisitʉ

15 Suusu ufumo wiiswi nɨ Vayahúudi na sɨ vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi tʉkʉ, ˆveene tʉvaánɨrɨraa ˆvarɨ na ʉvɨ!

16 Suusu tamányire, mʉʉntʉ sɨ arɨ valwa nɨ mʉwoloki ko kwaatya Miiro tʉkʉ, maa kaa, nɨ ko muruma Yéesu Kirisitʉ vii. Jeyyo, baa suusu tamuruma Yéesu sa tʉvalwe vawoloki kwa njɨra yo muruma Kirisitʉ, sɨ ko kwaatya Miiro tʉkʉ. Kɨkomi kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ valwa nɨ mʉwoloki, ko kwaatya Miiro tʉkʉ.✡

17 Haaha suusu toosaakɨra tʉvalwe tʉrɨ vawoloki ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ. Maa kaa, kwa vaantʉ vɨingɨ suusu tookoonekana nɨ vaantʉ ˆtabwéeyyaa ʉvɨ. Eri, nɨ kɨmáárɨ Kirisitʉ yootʉbweeyya tʉve vaantʉ ˆtatúmamaa ʉvɨ wʉʉ? Aka tʉkʉ!

18 Maa kaa, kooni nahíndʉkɨire mʉryʉʉngʉ wa kalɨ wo kwaatya Miiro, ʉra mʉryʉʉngʉ ˆnasiita, aho, kʉva ndɨrɨ mʉʉntʉ ˆnabwéeyyaa ʉvɨ.

19 Mpɨɨndɨ ˆniikomyakomyáa kʉkwaatya Miiro, Miiro ɨjáa yaandamʉrira. Maa kaa, haaha sɨ nooyera kʉkwaatya ɨyo Miiro tʉkʉ, sa ndahe kwiikala ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ yoosaaka.

20 Kirisitʉ ˆakakwye mʉsaláabii, baa nɨɨnɨ mwiikalo waanɨ wa kalɨ waakwya. Haaha nɨ nkaasʉ ndɨrɨ, maa kaa, sɨ ja ˆvyeene nɨjáa hara kalɨ tʉkʉ. Haaha nɨ Kirisitʉ ˆyookiikala isii yaanɨ. Mwiikalo wa mʉvɨrɨ ndɨrɨ nowo mpɨɨndɨ iji noo kiikala ko muruma Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ. Yeeye aanyenda, akatoola nkaasʉ yaachwe sa aandamurirye nɨɨnɨ.

21 Sɨ kɨmáárɨ nɨ siita niise nduwo ya Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Kooni mʉʉntʉ arɨ daha valwa nɨ mʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ ko kwaatya Miiro, inkwya ya Kirisitʉ nɨ mukube.

3

Nɨ ko Muruma Yéesu vii

1 Eri, nyuunyu Vagalatía, kɨkomi mwavɨ́ire vakoókoyo wʉʉ? Nɨ ani avalowa? Nɨɨnɨ navavariyʉrira ɨkava kɨweerwii nɨ sa che YéesuKirisitʉ aning’iniwa mʉsaláabii fʉʉrʉ akakwya.

2 Noosaaka niikiindye isáare rɨmwɨ fuma kwaanyu. Eri, mwahokera Mʉtɨma Mʉʉja sa mwakwaatya Miiro wʉʉ? Bakʉ nɨ sa mwateerera na mwaruma Masáare Maaja ya Yéesu?

3 Nɨ sa che mwavɨ́ire vakoókoyo jei? Mwaanda mwiikalo waanyu mufya kwa ngururu ja Mʉtɨma Mʉʉja, maa kaa, haaha moosaaka mʉmarikirirye kwa ngururu jaanyu kɨwʉʉntʉ!

4 Eri, uturikiri woosi ˆmwapata mookiisea nɨ wa mukube wʉʉ? Aka tʉkʉ, sɨ ʉjáa wa mukube tʉkʉ!

5 Eri, Mʉlʉʉngʉ avahéeraa Mʉtɨma waachwe Mʉʉja na abwéeyyaa myuujíisa kʉrɨ nyuunyu sa mwakwaatya Miiro wʉʉ? Bakʉ sa viintʉ mwateera, na mʉkaruma Masáare Maaja ya Yéesu?

6 Iririkani Aburaháamu, Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Aburaháamu amuruma Mʉlʉʉngʉ, sa jeyyo, Mʉlʉʉngʉ akamʉvala Aburaháamu nɨ mʉwoloki.”✡

7 Haaha mʉtaange, vaantʉ ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ, avo noo vaana va Aburaháamu va kɨkomi!✡

8 Masáare ˆYarɨ Mpeho yalaala na mʉtwe, Mʉlʉʉngʉ vavala arɨ vaantʉ sɨ ˆvarɨ Vayahúudi nɨ vawoloki kwa njɨra yo ruma. Mʉlʉʉngʉ alongoola kumuwyɨira Aburaháamu Masáare aya Maaja yoosea, “Ko tweera kwaako vaantʉ va ɨsɨ joosi talariwa varɨ.”✡

9 Sa jeyyo, vaantʉ ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ, vatálariwaa, ja ˆvyeene Aburaháamu atalariwa sa amuruma Mʉlʉʉngʉ.

Vaantʉ Valamuririwa Fuma Njumo ja Miiro ya Mʉ́sa

10 Maa kaa, voosi ˆviiláangyaa kʉlamuririwa so tuuba ˆmeene yasaakwa nɨ Miiro, avo vajumwa. Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea, “Yoyoosi ʉra sɨ ˆatúubaa no tʉmama yoosi ˆmeene yaandɨkwa Kɨtáabwii cha Miiro, ʉwo ajumwa.”✡

✡ **2:12** Laanga Mɨrɨmo ya Vatumwi 11:3. ✡ **2:16** Laanga Sabúuri 143:2; Varúumi 3:20. ✡ **3:6** Laanga Ncholo 15:6; Varúumi 4:3. ✡ **3:7** Laanga Varúumi 4:16. ✡ **3:8** Laanga Ncholo 12:3. ✡ **3:10** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 27:26.

11 Ni kimaari, kusiina muuntu ˆari valwa ni muwoloki mbere ya Muluungu so tuuba Miiro tuku. Sa Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Muuntu ˆari kuva nkaasu, ni ura Muluungu ˆari muvala ni muwoloki sa kuruma kwaachwe.”✡

12 Miiro si yiiláangyaa kuruma tuku, kiri vyoova jeyyo, yayéren’yaa nteendo ˆng’eene muuntu atúmamaa. Ni ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Muuntu yoyoosi ura ˆatúmamaa ˆmeene yasaakwa ni Miiro, kiikala ari ko yera tuuba iyo Miiro.”✡

13 Kirisitu atununuula fuma kuri lujumo lwa Miiro ko sumula lujumo ulo sa suusu. Masáare ˆYari Mpeho yasea, “Yoyoosi ˆavairirwa musaláabii, ajumwa.”✡

14 Kwa njira ya Kirisitu Yéesu, Muluungu avatalarya vaantu si ˆvari Vayahúudi kwa ntálarya jijira ˆiichuunga kwa Aburaháamu, sa jeyyo, suusu vara ˆtwaruma tuhokere Mutima Muuja ura Muluungu ˆiichuunga kutuheera.

Miiro na vira Muluungu ˆAmulaha Aburaháamu

15 Vanaviitu, noosaaka ntoole lusímo ulu fuma kuri mwiikalo wa kira siiku. Tuluuse, kwatiite vaantu vaviri ˆviirúmiire kiintu kimwi. Kooni uko kwiirumira kwahúmwiire kundikaniwa, kusiina muuntu ˆari daha siita au koongererya chochoosi kwa kira ˆviirúmiire tuku.

16 Haaha, Muluungu iichuunga kwa Aburaháamu baaba wiitu na mbyaala yaachwe. Masáare ˆYari Mpeho si yasea, “Na mbyaala jaachwe tuku,” noo kusea si vaana ˆvari foo tuku, maa kaa, yasea, “Na mbyaala yaachwe,”✡ noo kusea ni mwaana umwi ne ni Kirisitu.

17 ˆCheene noosaaka luusa ni iki, Muluungu abweeyya muháko na uukundikan’ya myaaka magana yani na makumi yatatu (430) Miiro si inaava. Sa jeyyo, Miiro iyo si iri wuna muháko uwo au baa kukuvalandula uko kwiichuunga kwa Muluungu tuku.

18 Ngaari vaantu vahókeraa upaari waavo fuma kwa Muluungu ko kwaatya Miiro, ngaari upaari uwo si wiiláangyaa kwiichuunga kwa Muluungu tuku. Maa kaa, Muluungu kwa nduwo yaachwe, amuheera Aburaháamu upaari wa muháko waachwe, sa amulaha jeyyo.✡

19 Haaha Miiro ni murimo che itiite? Miiro yaviikwa sa yoonekye uvi wa vaantu, fuuru mpiindi ˆari kuuja ura wa ichina ra Aburaháamu Muluungu ˆiichuunga kumureeta. Miiro iyo, yalaiririwa ni mirimu miija ko tweera Músa mukundikan’yi kati ya Muluungu na vaantu vaachwe.

20 Mukundikan’yi asaakwa kooni nkaande iviri joobweeyya muháko. Maa kaa, Muluungu ni umwi, yeeye abweeyya muháko na Aburaháamu baa mukundikan’yi tuku.

21 Eri, haaha Miiro yakíikanaa kwiichuunga kwa Muluungu wuu? Aka tuku! Sa ngaari yatoolwa miiro ˆiri daha kuvaheera vaantu nkaasu, ngaari muuntu aválwaa ni muwoloki ko kwaatya Miiro.

22 Maa kaa, si viri jeyyo tuku. Masáare ˆYari Mpeho yabweeyya viintu vyoosi vichuungwe wiimiririi wa uvi, sa vira viintu Muluungu ˆiichuunga kuvaheera ko muruma Yéesu Kirisitu,✡ vaheewe vara ˆvamurúmaa Yéesu.

23 Mpiindi vaantu ˆvajáa si vanaava na kumuruma Kirisitu, Miiro yatwiimiriráa ikatubweeyya tuve isi yaachwe. Tawoojeráa mpiindi kumuruma Kirisitu ˆkuri variyulwa.

24 Miiro yatulongooláa ja mureri wiitu fuuru mpiindi Kirisitu ˆakuuje. Sa jeyyo, valwa turi turi vawoloki ko muruma Kirisitu.

25 Maa kaa, haaha kumuruma Kirisitu kwahumula fika, sa jeyyo si turi isi ya Miiro ˆyatureráa tuku.

Vaana va Muluungu

26 Haaha nyuunyu ni vaana va Muluungu kwa kumuruma kwaanyu Yéesu, sa mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu.

27 Nyuunyu voosi mwabatisiwa, mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu, mwaava ja mwamwiivikira Kirisitu.

28 Sa jeyyo, Muyahúudi na muuntu si ˆari Muyahúudi si viísimire tuku, baa mutúmwa na muuntu ˆari húuru tuku, au muuntu mulume na muuntu muki tuku. Voosi ni hamwi muri sa mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu.

29 Nyuunyu ni va Kirisitu, na kwa njira iyo mwaava uvyaalo wa Aburaháamu, na hokera muri viintu vyoosi vira Muluungu ˆiichuunga kutuheera.✡

4

1 Haaha noosaaka nivawyiire, mupaari yoyoosi kooni akaari musinga, si iísimire na mutúmwa tuku, baa neembe máari joosi ni jaachwe.

✡ **3:11** Laanga Habakúuki 2:4. ✡ **3:12** Laanga Valáawi 18:5. ✡ **3:13** Nkumbukira ya Miiro 21:23. ✡ **3:16** Laanga Ncholo 12:7. ✡ **3:18** Laanga Varúumi 4:14. ✡ **3:22** Laanga Vagalatía 3:14. ✡ **3:29** Laanga Varúumi 4:13.

2 Yeeye avíjaa isi ya vareri vaachwe na vaantu ˆvookiimirira máari jaachwe fuuru ira mpiindi taáta waavo ˆiiyimya neeja.
3 Na suusu ni viivyo, mpiindi Kirisitu ˆajáa akaari kuuja, tujáa ni ja vasinga, tujáa turi vatúmwa va tuuva ˆjiímiriraa ihi weeru.
4 Maa kaa, mpiindi ira ˆijáa yiimiwa neeja yafika, Muluungu amutuma Mwaana waachwe kuri ihi weeru. Mwaana waachwe uwo avyaalwa ni muuntu muki ja ˆvyeene suusu tavyaalwa, akiikala isi ya Miiro.
5 Atumwa sa atununuule suusu ˆtujáa isi ya Miiro. Abweeyya jeyyo, sa suusu voosi tuve vaana va Muluungu.
6 Muluungu amutuma Mutima wa Mwaana waachwe mitimii yiitu, sa turi vaana vaachwe. Uwo Mutima Muuja, noo ˆyootubweeyya tumwaaniriire Muluungu "Ábaa!" noo kusea, "Taáta!"
7 Haaha, nyuunyu si vatúmwa tuku, maa kaa, ni vaana va Muluungu. Sa jeyyo, hokera muri viintu vyoosi Muluungu ˆavavikira vaana vaachwe.

Paúli Yoovalúma Kutu Vagalatía

8 Nyuunyu hara kali si mujáa mwamumányire Muluungu tuku. Mpiindi ijo, mujáa vatúmwa va fimiluungu na si viri Muluungu tuku.
9 Maa kaa, haaha mwamumányire Muluungu, na Muluungu avamányire kulookya. Haaha ni sa che moosaaka mwiimirirwe kei ni tuuva ˆjiímiriraa ihi weeru?✡ Tuuva ijo, jisiina ngururu tuku na ni kiintu kisiina. Baku ni saaka mwiise kei muve vatúmwa va ijo tuuva wuu?
10 Mukaari mookwaatya ngovi ja Kiyahúudi wuu? Ati moonyemya siku jimwi ja júma, na ja myeeri na ja mwaaka, ati ni siku jo munyemya Muluungu wuu?
11 Nookoofa murimo waani woosi ˆnatumama kwaanyu ni wa bweete.
12 Vanaviitu noovakalaamya, muve húuru ja niini, sa niini si ndiri isi ya Miiro tuku, na noo ˆvyeene nyuunyu muri. Nyuunyu si mwaambweeyyirya uvi wowoosi tuku.
13 Mwamányire ulwíiri ˆnijáa nowo, noo waambweeyya nkapata nkalo yo vavariyuriira Masáare Maaja.
14 Baa neembe ulwíiri waani wavayeráa muunchwe mati au muunsiite, si mwabweeyya jeyyo tuku. Kiri vyoova jeyyo, ˆcheene mwabweeyya ni kuunduma ja ˆvyeene ngaari mwaruma murimu muuja wa Muluungu, au ja ˆvyeene ngaari mwamuruma Kirisitu Yéesu mweeneevyo.
15 Kira cheeru ˆmujáa nocho na hai chadómire? Kikomi noolusa, siku jira ngaari mwadaha, ngaari mwanonkola miiso yaanyu muumpeere.
16 Eri, haaha navíire muvi waanyu sa viintu noovawyiira kimáári wuu?
17 Avo vaantu viingi voomanyika sa vavapate, maa kaa, kiintu ˆvoovasaakirira si ˆchabooha tuku. Voosaaka vavakere na niini sa muvatumamire voovo.
18 Ni vyabooha kumanyika, maa kaa, ive so tumama maaja. Mundoobweeyya jeyyo mpiindi joosi, baa mpiindi si ˆndiri na nyuunyu.
19 Vanavaani, nookiiteera kei usuungu sa nyuunyu ja usuungu wa makata. Tuuba ndiri kwiiteera jeyyo, fuuru Kirisitu ooneke yookiikala isii yaanyu.
20 Noomerya mati maatuku vii ngaari ndiri na nyuunyu mpiindi iji, ngaari nalúusikire na nyuunyu kwa uholi. Ndiri na woowa maatuku vii sa nyuunyu!

Lusímo lwa Sáara na Hájiri

21 Haaha ngwyiiri nyuunyu ˆveene moosaaka muve isi ya Miiro, si mwamányire ˆvyeene Miiro yaluusa tuku wuu?
22 Yaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho, Aburaháamu ajáa atiite vaana vaviri. Umwi ajáa avyaalwa ni Hájiri, uhu ni muuntu muki mutúmwa ajáa, na mwaana wiingi ajáa avyaalwa ni Sáara, uhu ni muuntu muki ˆari húuru ajáa.
23 Mwaana wa muuntu muki mutúmwa ajáa avyaalwa kwa muryuungu wa muuntu. Maa kaa, mwaana wa muuntu muki ˆajáa húuru yeeye ajáa avyaalwa kwa kwiichuunga kwa Muluungu.
24 Vaantu vaki avo vaviri ifaanaa vakalaangwa ja lusímo lwa mihákо iviri. Hájiri iímaa ja muhákо wa kali ˆmweene waviikwa Luulwii lwa Sináai ˆluri Arábia. Vaana vaachwe vavyaalwa ja vatúmwa isi ya Miiro.
25 Hájiri iímaa ja Luulu lwa Sináai ˆluri Arábia na ˆlwiifwíine na Yerusaléemu ya haaha ˆng'eene iri isi ya utúmwa hamwi na vaana vaachwe.
26 Maa kaa, Sáara iímaa ja Yerusaléemu ya kurumwii, múuji ˆwiiyanjaala na uwo noo íyo wiitu.
27 Masáarii ˆYari Mpeho vyaandikwa,

✡ **4:9** Laanga Vagalatía 4:3.

“Ɨva na cheeru weewe ˆuri muumba,
tula isóso weewe si ˆunoona makata yo vyaala mwaana,
sa vaana va ura ˆarekwa ni foo vari,
kulookya va ura ˆari na mululume.”✡
28 Haaha vanaviitu, nyuunyu ni vaana va Mululungu sa kwiichuunga kwaachwe, ja ˆvyeene Isaka ajáa.
29 Maa kaa, siku jira mwaana ˆajáa avyaalwa kwa muryuungu wa muuntu, amuturikiryáa mwaana ˆavyaalwa kwa ngururu ja Mutima Muuja. Siku iji, vaantu ˆvari isi ya Miiro voovaturikirya viivyo nyuunyu ˆmuri húuru.✡
30 Maa kaa, Masáare ˆYari Mpeho che yaluusa? Yaluusa, “Kibirya muuntu muki mutúmwa hamwi na mwaana waachwe, sa mwaana wa mutúmwa si ari paala hamwi na mwaana wa muuntu muki ˆari húuru vii kaa tuku.”✡
31 Sa jeyyo, vanaviitu, suusu si turi vaana va muuntu muki mutúmwa tuku, suusu ni vaana va muuntu muki ˆari húuru.

5

Kirisitu Atuhéeraa Uhúuru
1 Kirisitu atuheera uhúuru. Sa jeyyo, imi neeja kari murume kuhinduka na iyóokii ra utúmwa wa Miiro tuku.
2 Nteereri, niini Paúli ˆnoovawyiira, kooni mooruma twaalwa na kibawii so kwaatya Miiro ya Músa, aho, Kirisitu si kiintu chochoosi kuri nyuunyu tuku.
3 Ni kuvawyiira niise mbere ya Mululungu kei, muuntu mululume yoyoosi ˆari ruma twaalwa na kibawii, yoosaakwa akwaatye Miiro yoosi.
4 Nyuunyu ˆveene mwiiláangyaa moovalwa vawoloki ko kwaatya Miiro, mwiikera na Kirisitu na ni kuli muri na nduwo ya Mululungu.
5 Maa kaa, suusu tookiilaangya kwa luviro lwa Mutima Muuja, Mululungu tuvala ari turi vawoloki sa tamuruma Yéesu.
6 Haaha, kooni talumaniwa na Kirisitu Yéesu, kutwaalwa na kibawii na kudiira twaalwa na kibawii si kiintu tuku. Kiintu cha kikomi ni kuruma kwiitu kura ˆkwatúmamaa ko kiiyenda.
7 Mwabweeyyáa vyabooha maatuku vii. Haaha ni ani avakitirirya mukareka kwaatya ukiindya wa kikomi?
8 Uhu ˆavalaangya sáare jei, si Mululungu yeeye ˆavaaniriira tuku.
9 Maa kaa, mutaange, ukiindya wa uloongo ni ja ˆvyeene vaantu vaséaa, “Usasi kiduudi vii, wuúkyaa muchu woosi.”✡
10 Namányire kikomi, nyuunyu mwakundikaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, sa jeyyo si muri ruma kukooverwa tuku. Maa kaa, muuntu yoyoosi ˆari vakoovera, baa ave ani, heewa ari irya.
11 Vanaviitu, vaantu viingi voosea niini nkaari nváriyulaa vaantu valume voosi voosaakwa vatwaalwe na kibawii. Ngaari ni kimaari noovariyula jeyyo, sa che Vayahúudi vooku-unturikirya? Ngaari noovariyula jeyyo, ngaari kuvariyula kwaani masáare ya inkwya ya Kirisitu musaláabii si koobweeyya Vayahúudi vaansuule tuku.
12 Nookoona avo vaantu ˆvoovasaangirirya kwa viintu vyo twaalwa na kibawii, ngaari viichula vave mapachi.
13 Vanaviitu, Mululungu avaaniriira sa muve húuru, sa jeyyo kari uhúuru waanyu undoovabweeyya muve na nkalo yo tuuba ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi tuku, maa kaa, mundookiiyambirirya ko kiiyenda.
14 Miiro yoosi yakiimana kwa ulairiri umwi, “Mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo.”✡
15 Maa kaa, kooni mookiikuukira no kiitamikya, mulaange neeja, kiimala muri nyuunyu kwa nyuunyu.

Kwiikala kwa Ngururu ya Mutima Muuja
16 Haaha kiintu ˆnoovawyiira ni iki, mundoolongoolwa ni Mutima Muuja. Kooni mubwéeyyiirye jeyyo, si muri tuuba ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi vii kaa tuku.
17 Ni kuvawyiira niise jeyyo, sa vira ˆvyeene ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi usáakaa, si viri ja ˆvyeene Mutima Muuja asáakaa tuku. Na vira Mutima Muuja ˆasáakaa, si viri ja ˆvyeene ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi usáakaa tuku. Mutima Muuja na ufumo wa wuuntu vookiisiinda, sa jeyyo kari mundootumama yara ˆmoosaaka tuku.✡
18 Kooni moolongoolwa ni Mutima Muuja, si muri isi ya Miiro tuku.

✡ **4:27** Laanga Isáaya 54:1. ✡ **4:29** Laanga Ncholo 21:9. ✡ **4:30** Laanga Ncholo 21:10. ✡ **5:9** Laanga 1 Vakoríinto 5:6. ✡ **5:14** Laanga Valáawi 19:18. ✡ **5:17** Laanga Varúumi 7:15-23.

19 Haaha nteendo ja ufumo wa wuuntu wa uvi ni kiweerwii jiri, na ni iji, uhéngeeti, kosu, kuyeenda ja kúri,
20 kwiinamira vidabalaíyo, usavi, kwiikala ja kúri na nyaáu, wiitóoli, kumererya mati kiintu cha wiingi, nkalari, kwiilaanga weemweene vii, kwiikera lukova, kuvuusha uloongo,
21 kivina, ureevi, vina jo kiisuva na viintu vyiingi ^viifwíine na ivyo. Ni kuvaluma niise kutu ja ^vyeene nahumula kuvaluma kutu, vaantu ^vatúmamaa nteendo ijo, si vari hokera chochoosi Utemii wa Muluungu tuku.
22 Maa kaa, ndiiwa ja Mutima Muuja ni, kweenda, kuva na cheeru, mwiikalo muuja, kuyimirirya, wuuja, kuboohya mutima, kuva vaantu vookiilaangiwa,
23 kuhola na kwiiyimirira. Kusiina mwiiro ^wakaan'ya muuntu adiire kundoobweeyya masáare aya tuku.
24 Vaantu ^vakundikaniwa na Kirisitu Yéesu, vaning'in'ya musaláabii ufumo wa wuuntu waavo wa uvi, na uláku wa ufumo uwo.
25 Mutima Muuja atuheera mwiikalo mufya, haaha tutuube ulongooli waachwe.
26 Tureke kwiivaa kipeembe bweete, tureke kundookwiisaakula na tureke kwiiyonera kivina.

6

Kwiiyambirirya na Kwiitumamira Maaja

1 Vanaviitu, koon mutáangire mwiiwaanyu atúmamire uvi, haaha nyuunyu ^muri va mutimii, mumuhindule muuntu uwo kwa uholi. Maa kaa, mulaange neeja kari naanyu ji muyerwe tuku.
2 Mundookiiyambirirya ko kiiverekera miriwa yaanyu, aho, kiiman'ya muri Miiro ya Kirisitu.✡
3 Sa muuntu yoyoosi ^iiyónaa yeeye ni kiintu, na kumba si kiintu tuku, uwo ni iikóoveraa vii.
4 Kira muuntu alaange neeja nteendo jaachwe mweeneevyo, aho, daha ari kwiivaa kipeembe kwa nteendo njija jira ^atumama. Maa kaa, kari iiryaanirirye na nteendo ja muuntu wiingi jira ^atumama tuku.
5 Sa kira muuntu sumula ari muriwa waachwe mweeneevyo.
6 Muuntu ^yookiindiwa isáare ra Muluungu, indoomugavira mukiindya waachwe vira viintu ^vyabooha ^yooturya.
7 Kari mwiikoovere tuku, Muluungu si abwéeyyiriwaa berereesi tuku. Kira ^cheene muuntu yoohaanda, noo ari kuchwa.
8 Muuntu ura ^yootuuba ufumo wa wuuntu waachwe wa uvi, malwa ari ni uwo ufumo. Maa kaa, ura ^yootuuba Mutima Muuja, uwo kuchwa ari nkaasu ya siku ^jisiina uhero.
9 Sa jeyyo, kari tukatale kutumama nteendo njija tuku, kuchwa turi viintu viija mpiindi jo chwa ^jiri fika.
10 Sa jeyyo, mpiindi ^turi na nkalo, tuvabweeyyirye vaantu voosi wuuja, na hasa viiviiswi vara ^vamuruma Yéesu.

Ulairiri wo Kiimikirirya

11 Laangi, nookaandika kwa lutalo lukuulu. Ni kaandika niise kwa mukono waani mweeneevyo.
12 Vaantu vara ^voovadoomererya mutwaalwe na kibawii, voosaaka jeyyo sa vanyemiwe ni Vayahúudi. Voobweeyya jeyyo, sa vadiire turikiriwa so variyula masáare ya inkwya ya Kirisitu musaláabii.
13 Baa vara ^vatwaalwa na kibawii, si vakwáatyaa Miiro yoosi tuku. Kiintu ^voosaaka ni nyuunyu mutwaalwe na kibawii sa viivae kipeembe sa kibawo mivirii yaanyu.
14 Niini si noosaaka kiintu cho kiivaira kipeembe tuku, aka tuku. Niini noosaaka niívaire kipeembe inkwya ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu musaláabii vii. Sa inkwya yaachwe, viintu vyoosi vya weeru si kiintu tuku kuri niini, na mwiikalo waani wa kali waning'iniwa musaláabii fuuru ukakwya hamwi ne.✡
15 Kutwaalwa na kibawii na kudiira twaalwa na kibawii si kiintu tuku. Kiintu cha kikomi ni kuumbwa ufya ni Muluungu.✡
16 Kwa vara ^vari tuuba kimáári iki, mwiikalo muuja na riiso ra wuuja ra Muluungu vive na avo vaantu voosi va Muluungu.
17 Kukiimikirirya, muuntu yoyoosi kari aanturikirye tuku, sa niini natiite nkoru muvirii waani so mutumamira Yéesu.
18 Vanaviitu, nduwo ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, ive na nyuunyu. Kikomi.

✡ **6:2** Laanga Yoohaani 13:34. ✡ **6:14** Laanga Vagalatía 2:20; 5:24. ✡ **6:15** Laanga 2 Vakoríinto 5:17.

Barúwa ya Paúli kwa Vaeféeso Mulongooryo

Barúwa kwa Vaeféeso, yaandikwa ni mutumwi Paúli. Na ^vyeene vyoónekanaa, barúwa ihi yaandikwa mpiindi i'ira na barúwa kwa Vakolosáai na Vafilíipi, kati ya myaaka ya 60-62 keende Kirisitu ^avyaalwa. Paúli aandika barúwa iji, mpiindi ^ajáa munyololwii uko Róoma. Vamanyi va masáare viirúmiraa Paúli noo aandika barúwa ihi kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va Eféeso, na yeeye Paúli asaakáa barúwa ihi iriingirire kwa mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu ja heehi na Eféeso (3:1; 4:1; 6:20).

Eféeso ni múuji mukuulu ujáa, na ni uko isi ya Ásia Nduudi ujáa. Múuji uhu, ujáa wootaangikana sa nyuumba nkuulu ya muluungu muki wa Kigiríki ^asewáa Aritéemi (Miriimo ya Vatumwi 19:23-31). Mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu kura Eféeso ijáa yatiite kuruma kukuulu kuri Yéesu mpiindi ^ikaande, maa kaa, mpiindi ^jikaseese kuruma kwaavo kukakiima na isi (Wiivariyuli 2:1-7).

Paúli aluusa ^vyeene Muluungu avasaawula vaantu vaachwe baa weeru si iinuumbwa (1:4) na ^vyeene avalamurirya fuma uvii waavo kwa nduwo ya Muluungu, kwa njira ya kumuruma Yéesu Kirisitu (2:4-10). Afwaanirirya mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu na muviri, na Kirisitu noo mutwe waachwe. Kei, avafwaanirirya na nyuumba, na Kirisitu noo iwye ra kichuuri ^rakwaata iyo nyuumba (2:11-21). Akiindya mwiikalo ^wasaakwa wa ilóola ra vaantu valume na vaantu vaki (5:22-32), na kwa vaana na vala taáta waavo (6:1-4).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Muryuungu wa Muluungu wo saawula vaantu na kuvalamurirya kwa nduwo yaachwe *1:1-2:22*

Kimbiso cha Masáare Maaja ya Yéesu *3:1-21*

Mwiikalo wa muuntu ^amuruma Yéesu kuri weeru *4:1-5:21*

^Vyeene vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa viikalan'ye *5:22-6:9*

Mata yo lwiira na Ikúúlu ra Mirimu Mivi *6:10-24*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli mutumwi ^nasaawulwa ni Muluungu kwa kusaaka kwaachwe, sa ntumame murimo wa KirisituYéesu.

Ni kuvaandikira niise nyuunyu vaantu va Muluungu ^mwiíkalaa múujii wa Eféeso, nyuunyu ^muri vo kiilaangiwa kwa kukundikaniwa kwaanyu na Kirisitu Yéesu.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu.

Ntálarya ja Mutimii ko Kundikaniwa na Kirisitu

3 Aduumbwe Muluungu Taáta wa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu. Yeeye atutalarya kwa kira ntálarya ya kuri weeru ^isoónekanaa ko tukundikan'ya na Kirisitu.

4 De weeru yuumbwe, yeeye atusaawula tukundikaniwe na Kirisitu sa tuve vaaja na si tung'úurirwaa mbere yaachwe. Kwa kusaaka kwaachwe,

5 Muluungu alongoola lamula kutubweeyya vaana vaachwe kwa njira ya Yéesu Kirisitu. Abweeyya jeyyo sa noo ^vyeene eeriwa mutima.

6 Haaha tumuduumbe Muluungu kwa nkongojima ya nduwo yaachwe nkuulu, ^ng'eene atukung'untira ko tweera Mwaana waachwe. Yeeye amweenda munumuunu.

7 Muluungu atunununula kwa njira ya sakami ya Yéesu, noo kusea, atusea kwa mbavariri uvi wiitu wasírire. Ivyo vyoónekyaa usúngaati wa nduwo yaachwe

8 ^atukung'untira, kwa ukúúlu wa tooti yaachwe na umanyi waachwe.

9 Yeeye avariyula muryuungu waachwe wa fuumbo kuri suusu ^mweene uuviika keende aho kali. Uwo muryuungu, uukiimikirirya ja ^vyeene asaaka kwa njira ya Kirisitu,

10 mpiindi ^ajiviika ^jiri kiimana. Bweeyya ari viintu vyoosi vive isi ya wiimiriri wa Kirisitu, viintu ^viri kurumwii na ^viri aha weerwii.

11 Kuri Kirisitu, suusu Vayahúudi tabweeyyiwa tuve upaari, ^tukasaawulwe ja ^vyeene yeeye ajáa asaaka, yeeye alámulaa kira kiintu ja ^vyeene iimya neeja miryuungu yaachwe.

12 Abweeyya jeyyo, sa suusu ^tujáa va ncholo kukundikaniwa na Kirisitu, tuve sa nkongojima ya Muluungu.

13 Haaha nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi, mwateera isáare ra kimáári, noo kusea, Masáare Maaja ya kulamuririwa kwaanyu. Na ^mukamurume Yéesu Kirisitu, Muluungu sa oonekye nyuunyu ni vaachwe, avavikira mutooso wa Mutima Muuja, ura ^iichuunga kuvaheera.

14 Ʉwo Mʉtima Mʉʉja, noo chamʉhúúnda cha ʉpaari wiitʉ fʉʉrʉ atununuule kamwɨ,✡ tʉve vaantʉ vaachwe kwa dʉʉmbɨ ya nkongojima yaachwe.

Kʉdʉʉmba na Kʉloomba

15 Vanaviitʉ, namʉdúʉmbaa Mʉlʉʉngʉ sa masáare ayo yoosi. Kei nateera kumuruma kwaanyu Yéesu Mweenevyoosi na ˆvyeene mwaveenda vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ. Sa jeyyo,

16 sɨ nɨnareka kʉmʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ sa nyuunyu tʉkʉ, mpɨɨndɨ ˆnoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ.

17 Nooloomba Mʉlʉʉngʉ wa Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, yeeye ˆarɨ Taáta wa nkongojima, yeeye avaheere tooti na avataangye ˆvyeene arɨ, sa mʉmʉtaange neejaneeja.

18 Kei nooloomba miiso ya mɨtima yaanyu yakʉnʉkʉlwe sa mʉtaange kɨra ˆcheene mookiilaangya, na ˆcheene avaanɨrɨrɨra. Kɨɨntʉ ɨkɨ nɨ ʉra usúngaati wa ʉpaari wa nkongojima ˆɨhwáalaryaa, ʉra ˆavalaha vaantʉ vaachwe.

19 Kei mʉtaange lʉvɨro lwa Mʉlʉʉngʉ ˆvyeene lʉrɨ lʉkʉʉlʉ mʉnʉmʉʉnʉ kʉrɨ suusu ˆtamuruma. Lʉvɨro ʉlʉ lʉkʉʉlʉ, noo lʉlʉra lʉvɨro lʉkʉʉlʉ mʉnʉmʉʉnʉ

20 ˆlweene Mʉlʉʉngʉ amʉfufʉrɨra Kirisitʉ. Kwa lʉvɨro lʉʉlo, amʉvɨɨka mʉkonwii waachwe wa kʉlʉme, haantʉ ha lʉvɨro lʉkʉlʉkʉʉlʉ kʉrɨ weerʉ ˆɨsoónekanaa.✡

21 Haaha, yeeye atɨɨte lʉvɨro lʉkʉʉlʉ mweeri ya wiimiriri na ʉtemi woosi, na kɨra irina ˆrɨlúʉswaa, sɨ kʉrɨ weerʉ ɨhɨ vii tʉkʉ, maa kaa, baa kwa weerʉ ˆɨrɨ kʉʉja.

22 Mʉlʉʉngʉ amʉheera Kirisitʉ wiimiriri wa viintʉ vyoosi. Aho, akamʉvɨɨka kwa mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma ave mwiimiriri wa viintʉ vyoosi.

23 Avo vaantʉ ˆvamuruma, nɨ mʉvɨrɨ waachwe. Kei avo vakíimikiriryaa mʉrɨmo wa Yéesu, yeeye akíimikiriryaa kɨra kɨɨntʉ kɨra haantʉ.✡

2

Talamuririwa nɨ Mbavariri ya Mʉlʉʉngʉ

1 Mpɨɨndɨ ˆjilóokire, mɨtima yaanyu ɨjáa yaakwya sa ʉvɨ waanyu na kumusiita kwaanyu Mʉlʉʉngʉ.

2 Mpɨɨndɨ ijo, mwiikaláa uvii, mwatuubáa mavɨ ya ɨhɨ weerʉ, na mwarɨteereráa Irimʉ. Ɨro Irimʉ, noo rɨɨmɨrɨraa mɨrimʉ mɨvɨ na rɨtúmamaa mɨtimii ya vaantʉ sɨ ˆvamʉtéeraa Mʉlʉʉngʉ.✡

3 Suusu voosi tʉjáa tʉrɨ vamwɨ vaavo aho kalɨ, tatuubáa ʉláku wa ufumo wa wʉʉntʉ wiitʉ wa ʉvɨ, takiimikiriryáa ʉláku na kʉsaaka kwa mɨryʉʉngʉ ya ufumo ʉwo. Naasu kwa ufumo wiitʉ, tatamanyiriryáa na imalwii ikarɨ ra nkalari ya Mʉlʉʉngʉ ja avo vɨɨngɨ.

4 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ atɨɨte usúngaati wa kʉlaanga na riiso ra wʉʉja. Na sa viintʉ atweenda mʉnʉmʉʉnʉ,

5 na baa neembe tʉjáa twaakwya sa ʉvɨ wiitʉ, yeeye atʉheera nkaasʉ ˆakamʉfufʉle Kirisitʉ.✡ Nɨ kwa nduwo ya Mʉlʉʉngʉ vii mwalamuririwa.

6 Kwa njɨra yo kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ Yéesu, Mʉlʉʉngʉ atʉfufʉla na atʉvɨɨka ʉko kʉrɨ weerʉ ˆɨsoónekanaa, hamwɨ na Kirisitʉ Yéesu.

7 Mʉlʉʉngʉ abweeyya jeyyo, sa kʉrɨ weerʉ ˆyookʉʉja oonekye usúngaati wa nduwo jaachwe ˆjisiina mɨhaka sikʉ joosi. Yeeye atoonekya kʉboohya ʉko ko tʉkʉndɨkan'ya na Kirisitʉ Yéesu.

8 Mwalamuririwa kwa nduwo ya Mʉlʉʉngʉ vii, kwa njɨra yo muruma Yéesu. Ʉko kʉlamuririwa, ufumo waachwe sɨ nyuunyu tʉkʉ, maa kaa, kwafúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ na nɨ kɨlungʉlungʉ cha bweete.

9 Kei, sɨ kwa mɨrɨmo yaanyu tʉkʉ, sa mʉʉntʉ yoyoosi adɨɨre kwiivaa kɨpeembe.

10 Mʉlʉʉngʉ atʉʉmba suusu ufya kwa mɨkono yaachwe, na abweeyya jeyyo ko tʉkʉndɨkan'ya na Kirisitʉ Yéesu. Sa jeyyo, tʉtʉmame mɨrɨmo miija ˆmyeene Mʉlʉʉngʉ atwiimirya neeja twɨɨtʉmame.

Kʉdoman'ya Hamwɨ kwa Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

11 Haaha, nyuunyu nɨ vaantʉ sɨ ˆmʉrɨ Vayahúudi kwa ufumo, mwaanɨrɨrwáa "sɨ ˆmwatwaalwa kɨbawii" nɨ Vayahúudi. Voovo viiyánɨrɨraa "ˆvatwaalwa kɨbawii." Kʉtwaalwa kɨbawii ʉko nɨ kwa mʉvɨrɨ vii, na kwabwéeyyiwaa na mɨkono ya vaantʉ vii.

12 Kumbukiri mpɨɨndɨ jira nyuunyu mʉjáa kʉlɨ na Kirisitʉ, kei mʉjáa mwakerwa kʉlɨ na vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ noo kʉsea Viisiraéeli. Nyuunyu mʉjáa musiina mʉhákwii ʉra Mʉlʉʉngʉ

✡ **1:14** Laanga 2 Vakoríinto 1:22; 5:5. ✡ **1:20** Sabúuri 110:1. ✡ **1:23** Laanga Varúumi 12:5; 1 Vakoríinto 12:27; Vaféeso 4:10; Vakolosáai 1:19. ✡ **2:2** Laanga Vaféeso 6:12; Tíito 3:3; Vakolosáai 1:13. ✡ **2:5** Laanga Varúumi 6:4.

ˆiichuunga kwa vaantu vaachwe tukᵾ. Mwiikaláa aha weerwii baa cho kiilaangya tukᵾ, na baa mujáa musiina Mᵾluungᵾ tukᵾ.
13 Maa kaa, haaha kwa njira yo kundikaniwa na Kirisitᵾ Yéesu, na kwa njira ya sakami yaachwe, mwaréetirwe na heehi na Mᵾluungᵾ, baa neembe mbere mujáa kuli ne.
14 Kirisitᵾ areeta mwiikalo muuja kuri suusu, Vayahúudi na vaantu si ˆvari Vayahúudi. Atᵾbweeyya tᵾve kitoonge kimwi, akagirimᵾla lᵾkaande lo kwiisuula, ᵾlo ˆlwatᵾkeráa suusu.
15 ˆAkatoole muviri waachwe, aseyya Miiro, ndairiri na tuuva jaachwe. Yeeye avalᵾman'ya Vayahúudi na vaantᵾ si ˆvari Vayahúudi vave kiintᵾ kimwi ko valᵾman'ya na yeeye. Jeyyo, noo ˆvyeene abweeyya tᵾve na mwiikalo muuja.
16 Yeeye ahindᵾla mwiikalo ura ˆwasaambᵾka ᵾkava ˆwabooha wa vaantᵾ va nkolo ijo iviri na Mᵾluungᵾ ko tweera musaláaba, na ura mwiikalo waavo wo kiikala ja kúri na nyaáu, ᵾkuulawa hara.
17 Yeeye Kirisitᵾ uuja akavariyᵾla mwiikalo muuja kwa vaantᵾ si ˆmuri Vayahúudi, nyuunyu ˆmujáa kuli na Mᵾluungᵾ na kei kwa Vayahúudi voovo ˆvajáa va lᵾkolo lwa Mᵾluungᵾ.
18 Jeyyo, kwa njira yaachwe, suusu voosi, Vayahúudi na vaantᵾ si ˆvari Vayahúudi, daha turi kᵾtamanya na kwa Taáta kwa njira ya Mᵾtima waachwe.
19 Haaha nyuunyu vaantᵾ si ˆmuri Vayahúudi, si muri vayeni tukᵾ. Nyuunyu ni vaantᵾ va Mᵾluungᵾ, noo kᵾsea, vaantᵾ va ndᵾᵾ yaachwe.
20 Nyuunyu mwajeengwa mweeri ya mwaariryo ˆwaviikwa ni vatumwi na valáali na mᵾtwe va Ijᵾva, ne Kirisitᵾ Yéesu noo iwye ikᵾulᵾ ra kichurii ˆrakwaata nyuumba.
21 Kuri yeeye Kirisitᵾ, nyuumba yoosi yakwaataniwa neeja na indoojeengwa kᵾva Kaaya Njija kuri Mweenevyoosi.
22 Ko lᵾmaniwa ne, baa nyuunyu ni jeengwa mwiise hamwi na viingi, muve haantᵾ Mᵾluungᵾ ˆiíkalaa kwa njira ya Mᵾtima waachwe.

3

Murimo wa Paúli kwa Vaantᵾ si ˆVari Vayahúudi

1 Sa jei, niini Paúli ˆnachuungwa mᵾnyololwii so vavariyᵾrira KirisitᵾYéesu nyuunyu vaantᵾ si ˆmuri Vayahúudi, noomᵾloomba Mᵾluungᵾ.
2 Kikomi mwateera Mᵾluungᵾ aanviika nive mwiimiriri waachwe wo variyᵾla nduwo yaachwe kwaanyu.
3 Mᵾluungᵾ aanyonekya kwa njira ya wiivariyuli, ihi fuumbo yaachwe ya keende kali, ja ˆvyeene nalóngwiire kᵾvaandikira kwa ukufi.✡
4 ˆMuri soma kira ˆnavaándikiire, taanga muri ˆvyeene namányire iyo fuumbo ya Kirisitᵾ.
5 Fuumbo iyo si yakᵾnᵾkᵾlwa kwa vaantᵾ va mbyaala ˆjalongoola tukᵾ, ja ˆvyeene haaha fuumbo ihi yakᵾnᵾkᵾlwa ni Mᵾtima kwa vatumwi vaaja na valáali na mᵾtwe va Ijᵾva.
6 Fuumbo ihi, noo ihi, kwa njira ya Masáare Maaja, vaantᵾ si ˆvari Vayahúudi ni vapaari hamwi na Vayahúudi na vaava muviri umwi. Kei ko kᵾndikaniwa na Kirisitᵾ Yéesu, vahókeraa kwiichuunga kwa Mᵾluungᵾ kura ˆavaheera.
7 Mᵾluungᵾ kwa wᵾᵾya wa nduwo yaachwe, aansaawᵾla ntᵾmame murimo wo variyᵾla Masáare Maaja. Aampeera ayo, kwa ngururu jaachwe nkᵾulᵾ.
8 Baa neembe niini ndiri muduudi kᵾlookya vaantᵾ voosi va Mᵾluungᵾ, Mᵾluungᵾ aampeera nduwo yo tᵾmama murimo ᵾhᵾ wo variyᵾla kwa vaantᵾ si ˆvari Vayahúudi, usúngaati ˆᵾhwáalarya wa Kirisitᵾ.
9 Kei nimᵾwyiire pusu kira mᵾuntᵾ kimbiso iki ˆchaviswa keende aho kali ni Mᵾluungᵾ. Yeeye ᵾᵾmba viintᵾ vyoosi.
10 Haaha kwa njira ya mpuka ya vaantᵾ ˆvamuruma Yéesu, tooti joosi ja Mᵾluungᵾ jitaangwe kwa viimiriri voosi va kuri weerᵾ ˆisoónekanaa.
11 Mᵾluungᵾ atᵾmama isáare iri ja ˆvyeene ajáa iimya neeja keende aho kali, na kukiimikirirya kwa njira ya Kirisitᵾ Yéesu Mweenevyoosi wiitᵾ.
12 Haaha ko lᵾmaniwa na Yéesu na kumuruma kwiitᵾ, suusu tatiite kwiitema ko fika mbere ya Mᵾluungᵾ baa woowa tukᵾ.
13 Sa jeyyo, noovaloomba kari musove mpiima sa uturikiri ˆmweene nooturya sa nyuunyu tukᵾ. Uturikiri ᵾhᵾ, woovaretera nyuunyu nkongojima kwa sikᵾ ˆjisiina ᵾhero.

Kᵾloomba kwa Paúli kwa Vaantᵾ va Efé́eso

14 Sa jei, noochwaama mbere ya Mᵾluungᵾ Taáta,
15 yeeye noo ufumo wa nkolo joosi jaachwe ja ᵾko kurumwii na ja weerᵾ.
16 Noomᵾloomba avaheere ngururu ko tweera Mᵾtima waachwe mitimii yaanyu kwa usúngaati wa nkongojima yaachwe,

✡ **3:3** Laanga Vaeféeso 1:9-10.

17 sa Kirisitu iikale mitimii yaanyu kwa njira ya kumuruma kwaanyu. Aho, kweenda
kwaachwe kuvaheere nguruuru yo kiima neeja ja muti ˆwabokerya miriri kamwi, na ja
nyuumba ˆyajeengwa mwaarirywii wa kweenda.
18 Jeyyo, nyuunyu na vaantu voosi va Muluungu, muve na luviro lo taanga kweenda kwa
Kirisitu ˆvyeene kwaliiha, kwawariha, kwiingira naasii na ˆvyeene kwaambuka na mweeri.
19 Aho, taanga muri kweenda kwa Kirisitu, baa neembe si turi daha kukutaanga vyoovy-
ovyoovyo. Aho, mukiimane kwa kira kiintu, kwa nguruuru ˆjifúmaa kwa Muluungu.
20 Aduumbwe Muluungu, yeeye ˆari na nguruuru jo tumama kulookya vira ˆtalóombaa au
baa kwiiririkana. Yeeye abwéeyyaa jei ko tweera nguruuru ˆjitúmamaa isii yiiswi.
21 Muluungu abweeyyiriwe nkongojima kuri mpuka ya vaantu ˆvamuruma Yéesu na kwa
njira ya Kirisitu Yéesu, kwa mpiindi joosi ˆjisiina uhero. Kikomi.

4

Vaantu ˆVamuruma Yéesu Vasaakwa Vave Kiintu Kimwi

1 Haaha, niini ˆnachuungwa so mutumamira Mweenevyoosi, noovakalaamya mwiikale
mwiikalo ˆwoónekyaa kwaanirirwa kwaanyu.
2 Moosaakwa mundookiikiimya na isi na mutuule. Mundootuurya mitima na
mundookiivereka nyuunyu kwa nyuunyu ko kiiyenda.
3 Manyiki kukwaata neeja kura kuva kwaanyu kiintu kimwi, kura ˆmwaheewa ni Mutima
Muuja. Mundoobweeyya jeyyo kwa mwiikalo muuja.
4 Kwatiite muviri umwi na Mutima umwi, ja ˆvyeene mwaanirirwa ni Muluungu muve na
kwiilaangya kumwi.
5 Kei kwatiite Mweenevyoosi umwi, kumuruma kumwi, ubatíiso umwi,
6 na Muluungu umwi. Yeeye ni Taáta wa voosi. Yeeye ni mweeri ya kira kiintu ari, na
kutweera kira kiintu na kuri kira kiintu.
7 Maa kaa, kira muuntu umwi umwi kuri suusu, aheewa wuuya kwa kipíimo kwa kuboohya
inda kwa Kirisitu.
8 Noo ˆchooreka Masáare ˆYari Mpeho yaluusa,
“Yeeye ˆakaambuke na kurumwii,
anyahira vaantu ˆvachuungwa,
akavaheera vaantu vaachwe kilungulungu.”✡
9 Haaha isáare iri “ˆakaambuke na kurumwii,” ni che raluusa? Noo kusea, Kirisitu ajáa
akiima na kuri weeru.
10 Yeeye ura ˆakiima na isi, noo ˆaambuka na mweerimweeri kulooka kurumu joosi.
Abweeyya jeyyo, sa ameme weeru yoosi.
11 Yeeye noo avaviika vamwi vave vatumwi, vamwi vave valáali na mutwe, vamwi vave
vavariyuli Masáare Maaja, vamwi vave valongooli na vakiindya va vaantu ˆvamuruma
Yéesu.
12 Murimo wa avo voosi ni kuviimya neeja vaantu voosi va Muluungu, sa vatumame murimo
wo jeenga muviri wa Kirisitu
13 fuuru tuve kiintu kimwi kuri kuruma kwiitu na kumutaanga Mwaana wa Muluungu. Tuve
takangaala, na tufikire kukiimana kwa Kirisitu mweeneevyo,
14 sa tudiire kuva ja vasinga ˆveene vatwáalwaa na kunu na kunu ni ukiindya ˆwiísimiresimire.
Noo kusea, vakiindya va uloongo si vari tukoovera kwa ukwaata na uweere waavo tuku.
15 Kiri vyoova jeyyo, suusu tukwaatye kikomi ko kiiyenda, sa tukule kwa kira kiintu na
tumufikire Kirisitu, yeeye ˆari mutwe wa vaantu ˆvamuruma.✡
16 Kuri yeeye viintu vyoosi vya muviri vyakundikwa, vyakwaata ko tweera makwáari. Aho,
kwa nyambirirya yaachwe, muviri woosi wakúlaa ko kiiyenda na kunu kira kiintu cha
muviri chootumama murimo waachwe.

Mwiikalo Mufya kwa Kirisitu

17 Haaha, kwa wiimiriri wa Mweenevyoosi ni kuvalairirya niise, kari mundookiikala ja
vaantu si ˆvamuruma Muluungu tuku. Avo viíkalaa ko tuuba miryuungu yaavo ˆyasaambuka.
18 Vaantu avo miryuungu yaavo yiingira kilwiirya na vakerwa kuli na nkaasu ya Muluungu,
sa ukoókoyo waavo na so fafya mitima yaavo.
19 Vaantu avo vasiina soni tuku. Mirimo yaavo ni kuyeenda ja kúri no tumama kira kosu.
Ivyo noo viintu si ˆviikínkimaa.
20 Maa kaa, nyuunyu si mwiikiindya masáare ya Kirisitu jeyyo tuku.
21 Nyuunyu mwateera masáare yaachwe na mwakiindiwa kimáári ˆkiri kuri Yéesu.

✡ **4:8** Laanga Sabúuri 68:18. ✡ **4:15** Laanga Vaféeso 1:22; 5:23.

22 Mwakiindiwa kʉreka njira yaanyu mbi, na kʉʉreka wʉʉntʉ waanyu wa kali. Wʉʉntʉ ʉwo, wasáambʉlwaa ni ʉláku waachwe ˆʉkóoveraa.
23 Kei mwiikiindya kʉvalandʉla miryʉʉngʉ yaanyu ive mifya.
24 Haaha, ivikiri wʉʉntʉ mufya ˆmweene wʉʉmbwa wiifwaane na Mʉlʉʉngʉ. Wʉʉntʉ ʉwo, wiifwaana ne kwa ʉwoloki wa kikomi, na wʉʉja ˆufúmaa kʉri kimáári.
25 Haaha mʉreke kʉlʉʉsa ʉloongo. Kira ʉmwi waanyu andoolʉʉsa kimáári kwa mwiiwaachwe sa suusu voosi tʉri viintʉ vya mʉviri ʉmwi wa Kirisitʉ.
26 ˆMʉri kalala, kari mʉrekere nkalari yaanyu ivabweeyye mʉtʉmame ʉvi tʉkʉ. Mwaasʉ kari ʉkʉtʉmire na mʉkaari na nkalari tʉkʉ.
27 Kari mʉriheere Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mivi nkalo tʉkʉ.
28 Ʉra ˆiívaa, areke kwiiva, atʉmame mʉrimo mʉʉja kwa mikono yaachwe sa ave na kiintʉ cho vaheera vaara ˆvakeehekerwa.
29 Kari mavi yafume kʉri nyuunyu tʉkʉ, maa kaa, maaja vii yara ˆyari vajeenga viingi kwa kira ˆvoosaaka sa yave kʉnáálo kwa vara ˆvooyateera.
30 Kari mʉndoomoon'ya ʉsʉʉngʉ Mʉtima Mʉʉja wa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, yeeye noo ˆavavaa mʉtooso sa sikʉ ya ununuuli.✡
31 Haaha fweiti na kʉli kʉhʉʉmba, nkalari, kʉkorera nkalari, kwiitoola, kʉlongowererya na kira ʉvi.
32 Mʉndookiilaanga, mʉboohye mitima na mʉve na mbavariri nyuunyu kwa nyuunyu. Mʉndookiisea yasírire kwa mbavariri ja ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ avasea yasírire kwa njira ya Kirisitʉ.

5

Mwiikalo ˆWasaakwa kwa Vaantʉ ˆVamuruma Yésu

1 Sa jeyyo, mutuubiriryi Mʉlʉʉngʉ sa nyuunyu mʉri vaana vaachwe ˆaveenda mʉnʉmʉʉnʉ.
2 Mweende vaantʉ voosi mpiindi joosi, ja ˆvyeene Kirisitʉ atweenda, akiitoola sa suusu, akakwya ja mpóryo ˆiri na iríira ˆrabooha kwa Mʉlʉʉngʉ.
3 Maa kaa, masáare ya ʉhanguti, kosu yoyoosi na kʉdiira kwiikinkima kari vindoolʉʉswa kʉri nyuunyu tʉkʉ, sa viintʉ ivi si vyasaakwa kwa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
4 Kei kari mʉndoolʉʉsa masáare ya soni, masáare ya kikoókoyo na ya berereesi tʉkʉ, sa masáare ayo yaviiha kwa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ. Maa kaa, mʉndoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ mpiindi joosi.✡
5 Sa mwataanga kikomi viintʉ ivi, mʉhanguti, mʉʉntʉ ˆabwéeyyaa kosu, vaantʉ si ˆviikínkimaa, noo kʉsea vaantʉ ˆviínamiraa vidabalaíyo, vaantʉ ja avo, si vari hokera Ʉtemi wa Kirisitʉ na wa Mʉlʉʉngʉ vii kaa tʉkʉ.✡
6 Viintʉ ja ivi noo vibwéeyyaa nkalari ya Mʉlʉʉngʉ ikorera kwa vara si ˆvamʉtéeraa. Jeyyo kari mʉkooverwe na masáare matʉhʉ ya mʉʉntʉ yoyoosi tʉkʉ.
7 Kari mʉndoova hamwi na vaantʉ ˆvatámamaa ayo tʉkʉ.
8 Hara kali, nyuunyu ni kilwiiryii mʉjáa. Maa kaa, haaha nyuunyu ni kiweerʉ so lʉmaniwa na Mweenevyoosi. Mʉndookiikala ja vaana va kiweerʉ.
9 Ni lʉʉsa niise jeyyo, sa kiweerʉ charéetaa ndiiwa ˆjabooha, noo kʉsea, wʉʉja woosi, mwiikalo wa ʉwoloki na kimáári.
10 Sa jeyyo, mʉndoosaakira yara ˆyamweéryaa mʉtima Mweenevyoosi.
11 Kari mʉndoosaangirira kʉtʉmama nteendo ja kilwiirya ˆjisiina kʉnáálo tʉkʉ, maa kaa, mʉndoopʉsʉla nteendo ijo kiweerwii.
12 Kikomi ni soni baa kʉlʉʉsa nteendo jira ˆvatámamaa kimbiso vaantʉ si ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ.
13 Maa kaa, koon nteendo ijo joosi javíikirwe kʉri kiweerʉ, koonekana jiri pwaa, sa mʉrikwa jiri ni kiweerʉ.
14 Sa kira kiintʉ ˆchoónekanaa, chavíjaa kiweerʉ. Noo ˆchooreka vyalʉʉswa,

"Inʉka weewe ˆʉlaala,
fʉfʉka fuma inkwyii,
na Kirisitʉ kʉkʉmʉrika ari."*

15 Sa jeyyo, haaha, mʉlaange neeja mwiikalo waanyu, kari mʉndookiikala ja vaantʉ ˆvasiina tooti tʉkʉ, kiri vyoova jeyyo, mʉndookiikala ja vaantʉ ˆvari na tooti.
16 Kira mpiindi mʉndootʉmamira kʉreeta kʉnáálo, sa mpiindi iji ni mbi.

✡ **4:30** Laanga Vaeféeso 1:13. ✡ **5:4** Laanga Vaeféeso 5:20; Vakolosáai 3:15, 17. ✡ **5:5** Laanga 1 Vakoríinto 6:9-10; Vagalatía 5:20-21; Vakolosáai 3:5. * **5:14** Masáare aya si yafuma mʉhákwii wa kali tʉkʉ. ˆVyeene vyoónekanaa masáare aya yafuma lwiimbwii lwa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu. Ʉlo lwiímbo lujáa lwatiite masáare fuma haantʉ ˆhiisimiresimire ha Masáare ˆYari Mpeho, baa ja, Isáaya 26:19 na 60:1.

17 Sa jeyyo, kari mɯve vakoókoyo tɯkɯ, maa kaa, mɯndootaanga yara Mweenevyoosi ˆyoosaaka mɯndootɯmama.
18 Kari mɯndooreeva diváai tɯkɯ, sa ɯreevi wasáambɯlaa mwiikalo wa mɯɯntɯ. Maa kaa, nyuunyu moosaakwa mɯmeme Mɯtima Mɯɯja.
19 Jeyyo, mɯndoolɯɯsika nyuunyu kwa nyuunyu kwa sabúuri, chiímbo na kilɯɯmba cha mutimii, kɯnɯ moomwiimbira no mɯdɯɯmba Mweenevyoosi mitimii yaanyu.
20 Sikɯ joosi mɯndoomɯdɯɯmba Mɯlɯɯngɯ Taáta kwa kira kiintɯ kwa irina ra Mweenevyoosi wiitɯ, Yéesu Kirisitɯ.
21 Mɯndookiima na isi kɯri nyuunyu kwa nyuunyu sa moomɯnyemya Kirisitɯ.

Vaki na Valɯme

22 Nyuunyu vaki, mwiikiimye na isi kwa valɯme vaanyu ja ˆvyeene mwamɯnyémyaa Mweenevyoosi.✡
23 Sa mɯlɯme ni mɯtwe wa muki waachwe ja ˆvyeene Kirisitɯ ari mɯtwe wa mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma, noo kɯsea mɯviri waachwe, ne noo Mɯlamuriri waavo.
24 Ja ˆvyeene mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma Yéesu viikiimya na isi ya Kirisitɯ, baa nyuunyu vaki mwiikiimye na isi ya valɯme vaanyu kwa kira kiintɯ.
25 Naanyu valɯme, veendi vaki vaanyu ja ˆvyeene Kirisitɯ✡ iiyenda mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma, yeeye iitoola akakwya sa vaantɯ ˆvamuruma.
26 Abweeyya jeyyo, sa avabweeyye mɯve vaaja kɯnɯ yoovajirɯla ko vooyya kwa maaji isáarii raachwe.✡
27 Abweeyya jeyyo, sa yeeye iiretere mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma ˆvari na nkongojima, vasiina lɯkwaalo, baa kei vasiina mareka, baa rimwi ˆriri ja ayo tɯkɯ. Kiri vyoova jeyyo, vave vaaja na si ˆvang'úurirwaa.✡
28 Viivyo, valɯme voosaakwa vaveende vaki vaavo ja ˆvyeene veenda miviri yaavo. Ura ˆeenda muki waachwe, iiyenda yeemweene.
29 Kusiina mɯɯntɯ ˆɯɯsɯɯla mɯviri waachwe mweeneevyo tɯkɯ, yeeye ɯɯhéeraa chóorya na ɯɯkwáataa neeja. Viivyo noo ˆvyeene Kirisitɯ abwéeyyaa kwa mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma,
30 sa suusu tɯri viintɯ vya mɯviri waachwe.
31 Masáare ˆYari Mpeho yalɯɯsa, "Sa jeyyo, mɯɯntɯ mɯlɯme avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kiintɯ kimwi na muki waachwe, novo vaviri kɯva vari mɯviri ɯmwi."✡
32 Masáare aya yatiite fuumbo nkɯɯlɯ, maa kaa, niini ni lɯɯsikira niise masáare ya Kirisitɯ na mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma.
33 Maa kaa, baa nyuunyu ni kɯvawyiira niise, kira mɯɯntɯ amweende muki waachwe ja ˆvyeene iiyenda, na muki kari areke kɯmɯnyemya mɯlɯme waachwe tɯkɯ.

6

Vaana na Vavyiiri Vaavo

1 Naanyu vaana, mɯndoovateera vavyiiri vaanyu kwa kɯra kɯva kiintɯ kimwi na Yéesu Mweenevyoosi, sa kɯbweeyya jeyyo ni ɯwoloki.
2 "Ɯndoovanyemya vala taáta na íyo waanyu." Ɯhɯ, noo ɯlairiri wa ncholo ˆɯri na kwiichuunga ˆkweene Mɯlɯɯngɯ asea,
3 "Sa jeyyo, turya ɯri ntálarya na wiikale myaaka ˆiri foo kɯri ihi weerɯ."✡
4 Naanyu vala taáta, kari mɯndoovasaakɯla vaana vaanyu tɯkɯ, kiri vyoova jeyyo, vareri ko vawolola mwiikalo waavo na kwa ukiindya wa Mweenevyoosi.✡

Vatúmwa na Veenenyuumba Vaavo

5 Naanyu vatúmwa, mɯve na matu kwa veenenyuumba vaanyu va kiwɯɯntɯ kwa nyemi na ko tetema, kwa mɯtima woosi ja ˆvyeene mɯmɯtúmamiraa Kirisitɯ.
6 Kɯndoobweeyyi jeyyo mpiindi ˆvoovoona vii tɯkɯ, sa vavadɯɯmbirire, maa kaa, mɯndootɯmama jeyyo ja vatúmwa va Kirisitɯ, mɯndoobweeyya jeyyo fuma mitimii ja ˆvyeene Mɯlɯɯngɯ asaaka.
7 Mɯndootɯmama kwa mɯtima woosi, ja moomɯtɯmikira Mweenevyoosi, na si mɯɯntɯ tɯkɯ.
8 Kumbukiri, kira mɯɯntɯ ura ˆabwéeyyaa vyabooha, ave mɯtúmwa au mɯɯntɯ ˆari húuru, hokera ari kilungulungɯ chaachwe fuma kwa Mweenevyoosi.✡
9 Na nyuunyu veenenyuumba, kwa njira yiiyo, mɯndoovabweeyyirya vyabooha vatúmwa vaanyu, na kari mɯndoovavuumba tɯkɯ. Kumbukiri mwatiite Mweenevyoosi ɯmwi, na ni yeeye ˆari kurumwii, yeeye si asínanalaa tɯkɯ.✡

✡ **5:22** Laanga Vakolosáai 3:18; 1 Peéteri 3:1. ✡ **5:25** Laanga Vakolosáai 3:19. ✡ **5:26** Laanga Tíito 3:5. ✡ **5:27** Laanga 2 Vakoríinto 11:2. ✡ **5:31** Laanga Ncholo 2:24. ✡ **6:3** Laanga Ufumo 20:12; Nkɯmbɯkira ya Miiro 5:16. ✡ **6:4** Laanga Vakolosáai 3:21. ✡ **6:8** Laanga Vakolosáai 3:22-25. ✡ **6:9** Laanga Vakolosáai 4:1.

Mata ya Mʉlʉʉngʉ

10 Kukiimikirirya, noosaaka mʉfafe na mʉhokere ngururu fuma kwa lʉvĭro lwa Mweenevyoosi.

11 Haaha, sumuli mata yoosi yo lwĭĭra nkoondo ˆmooheewa nĭ Mʉlʉʉngʉ, sa mʉdahe kʉkĭtĭra mĭryʉʉngʉ mĭvĭ ya Ikʉ́ʉlʉ ra Mirimʉ Mĭvĭ.

12 Sa nkoondo yiitʉ sĭ yoolwa na vaantʉ tʉkʉ, maa kaa, nkoondo yiitʉ nĭ yoolwa na mirimʉ mĭvĭ, milwi nkoondo ya kʉrĭ weerʉ ˆisoónekanaa, ngururu na lʉvĭro lwa viimiriri va ĭhĭ weerʉ mbĭ.

13 Sa jeyyo, sumuli mata yoosi ˆmooheewa nĭ Mʉlʉʉngʉ sa mʉdahe kusiindana sikʉ mbĭ ˆĭrĭ kʉʉja. ˆMʉrĭ hʉmʉla kʉlwa, mwĭĭme neeja.

14 Jeyyo, imi neeja, na kĭkomi kĭve ja lʉkova ˆlwiimʉ́tĭrwaa hirii nĭ mulwi nkoondo, na ʉwoloki ʉve ja ngawo ˆyiivĭ́kĭrwaa nĭ mulwi nkoondo kĭpeembii sa ĭkĭtĭre miiwi.

15 Mpĭĭma yo variyʉla Masáare Maaja ya mwiikalo mʉʉja ĭve majewii yaanyu.

16 Hamwĭ na ivyo, kumuruma Yéesu ĭve ngawo yaanyu, sa mʉdahe rimya miiwi ya mooto ya ʉra Mʉvĭ.

17 Kʉlamuririwa kʉve ja kofía ya chʉʉ́ma ya mulwi nkoondo ˆiivĭ́kĭraa mutwii, na isáare ra Mʉlʉʉngʉ mʉkwaatĭrĭre mʉkonwii ja nyaasʉka ˆmooheewa nĭ Mʉtĭma Mʉʉja.

18 Mpĭĭndĭ joosi na kwa kĭra kʉloomba, mʉndooloomba Mʉlʉʉngʉ kwa ngururu ja Mʉtĭma Mʉʉja. Hamwĭ na ayo, mʉkeeshe mpĭĭndĭ joosi, kʉnʉ moovaloombera kwa uyimiriryi vaantʉ voosi va Mʉlʉʉngʉ.

19 Mʉndookʉʉnoombera baa nĭĭnĭ sa kĭra ndĭrĭ chʉngʉla mʉlomo, mpeewe masáare yo lʉʉsa sa ndahe kʉvariyʉla fuumbo ya Masáare Maaja ko kiitema.

20 Nĭĭnĭ ndĭrĭ mutumwi wa ayo Masáare Maaja na noo ˆchooreka ndĭrĭ mʉnyololwii. Jeyyo noomberi kwa Mʉlʉʉngʉ sa ndahe variyʉla ko kiitema ja ˆvyeene yasaakwa.

Lʉmbĭ yo Kiimikirirya

21 Tíkiko mwaaniitʉ, na mʉtʉmami wo kiilaangiwa kwa kʉra kʉkʉndĭkaniwa na Mweenevyoosi, nĭĭnĭ namweenda maatʉkʉ vii. Yeeye vawyĭĭra arĭ kĭra kĭintʉ sa mʉtaange masáare yaanĭ na kĭra ˆnootʉmama haaha.✡

22 Namutúmire na kʉrĭ nyuunyu sa isáare ĭrĭ, nyuunyu mʉtaange masáare yiiswi na avaheere mʉtĭma.

23 Vanaviitʉ, mwiikalo mʉʉja, kwiiyenda na kumuruma Yéesu, ˆkwafúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ Taáta na kwa Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi, kʉve na nyuunyu.

24 Nduwo ya Mʉlʉʉngʉ ĭve na vaantʉ voosi ˆvamweenda Mweenevyoosi wiitʉ Yéesu Kirisitʉ kwa kweenda sĭ ˆkusíraa.

✡ **6:21** Laanga Vakolosáai 4:7; 2 Timotéeo 4:12.

Barúwa ya Paúli kwa Vafilíipi Mulongooryo

Barúwa kwa Vafilíipi yaandikwa ni mutumwi Paúli. Viintu ^vyoónekanaa, Paúli aandika barúwa ihi kati ya myaaka ya 60-62 keende Kirisitu ^avyaalwa. Aandika barúwa ihi, hamwi na barúwa ya Vaeféeso na Vakolosáai mpiindi ^ajáa munyololwii uko múujii wa Róoma (Vafilíipi 1:13-14). Paúli aandika barúwa ihi kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va múuji wa Filíipi (1:1). Vafilíipi vajáa voonekya kweenda kukuulu kwa Paúli ko mutwaarira nyambirirya ya viintu ^asaakáa (4:10-19).

Paúli aandika barúwa ihi, sa avaduumbe Vafilíipi sa nyambirirya yaavo. Kei asaakáa avawyiire ^vyeene aaryáa Masáare Maaja kura munyololwii (1:12-18) baa koofa kuulawa tuku (1:20-24). Barúwii ihi, Paúli avaheera mitima Vafilíipi vandookikiimya na isi ja Yéesu (2:1-12). Avakalaamya kari vatuube ukiindya wa Vayahúudi ^mweene wiiláangyaa kutwaalwa na kibawii tuku, kiri vyo mwiinamira Muluungu kimutima (3:2-3). Ukiindya uhu, ni muvi kwa musaláaba wa Yéesu (3:17-21).

Paúli avaheera mutima Vafilíipi vave na cheeru, noo kusea, vandoomuduumba Muluungu siku joosi. Na kwa kira kiintu, kiri vyo kiiturikirya, vandoomuloomba Muluungu, kunu voomuduumba (4:4-6).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Paúli yoomuduumba Muluungu na yoovaloombera Vafilíipi *1:1-11*
Paúli na uturikiri waachwe uko Róoma *1:12-26*
Mwiikalo wa muuntu ^akundikaniwa na Kirisitu *1:27-2:18*
Timotéeo na Epafuradíito vootumwa na uko Filíipi *2:19-30*
Uwoloki wa kikomi na ukwaata *3:1-21*
Kumuduumba Muluungu na kuvaheera mutima vara ^vamuruma Yéesu *4:1-23*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli na Timotéeo, vatumami va KirisituYéesu. Toovaandikira nyuunyu vaantu va Muluungu ^mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu, ^mwiíkalaa múujii wa Filíipi baa na viimiriri vaanyu na vaambiriryi vaanyu.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu na kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu.

Paúli Yoovaloombera Vafilíipi

3 Noomuduumba Muluungu waani kira mpiindi ^ndiri vakumbukira nyuunyu.

4 Kira siiku namulóombaa Muluungu ndiri na cheeru sa nyuunyu voosi,

5 sa nyuunyu mwaava vaambiriryi vaani vo kaarya Masáare Maaja keende siku ya ncholo fuuru isiku.

6 Niini namányire kikomi, Muluungu yeeye ^aanda murimo muuja mitimii yaanyu, kuukiimikirirya ari murimo uwo siku ira Yéesu Kirisitu ^ari kuuja.

7 Ni uwoloki niini kwiiririkana jei sa nyuunyu, sa ni mutimii waani muri. Mwahókeraa nduwo ya Muluungu hamwi na niini mpiindi ^ndiri munyololwii na mpiindi ^naviviriráa na noonekyáa kikomi cha Masáare Maaja.

8 Muluungu amányire ^vyeene naveenda munumuunu na ^vyeene ndiri na mpiima ya Kirisitu Yéesu kuri nyuunyu.

9 Kuloomba kwaani ni uku, moongererye kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu, na muve na tooti na umanyi,

10 sa mudahe saawula viintu vira ^vyabooha. Aho, kuva muri uteréere, na vaantu si ^vang'úuriirwaa fuuru siku Yéesu Kirisitu ^ari hinduka,

11 kunu mwamémire ndiiwa ^jifúmaa kuri uwoloki ura ^ufúmaa kuri Yéesu Kirisitu sa nkongojima na duumbi kwa Muluungu.

Murimo wa Paúli Munyololwii

12 Haaha noosaaka vanaviitu mutaange yara yoosi ^yafumira kuri niini, ayo yaámbiriirye kwaarya Masáare Maaja.

13 Sa jeyyo, valukaluka voosi va mutemi Kaisáari na vaantu viingi voosi va aha, vatáangire nachuungwa sa namutúmamiraa Kirisitu.

14 Na sa kuviikwa kwaani munyololwii, vaaniitu ^vari foo vamutúmamiraa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, viitémire kuluusa isáare ra Muluungu baa woowa tuku.

15 Kimaari, vamwaari vamwi ˆvoovariyula masáare ya Kirisitu kwa kivina na wiitóoli. Baa
neembe ni jeyyo, vamwaari viingi ˆvaváriyulaa kwa wuuja.
16 Ava vatúmamaa jeyyo kwa mutima wo kweenda, na vamányire niini mwaari kunu
munyololwii, sa nduuse Masáare Maaja ya Yéesu ni kikomi.
17 Maa kaa, avo ˆvari na kivina, vaváriyulaa masáare ya Kirisitu kwa miryuungu iyo sa
vaduumbwe ni vaantu. Voovo voosaaka koongererya uturikiri waani mpiindi iji ˆndiri
munyololwii.
18 Baa jeyyo, che kisáambukire? Laanga, masáare ya Kirisitu yoovariyulwa, ive ni kwa
mutima muvi au kwa mutima wa kikomi. Sa kiintu iki, niini tuuba ndiri kuvyeenda.
Hii, tuuba ndiri kuvyeenda,
19 sa namányire kwa kuluusika kwaanyu na Muluungu na kwa nyambirirya ya Mutima
Muuja wa Yéesu Kirisitu, lamuririwa ndiri.
20 Ni kiilaangya niise, si ndiri koona soni kwa njira yoyoosi tuku. Tuuba ndiri kwiitema
na Kirisitu tuuba ari bweeyyiriwa nkongojima muvirii waani, ive ni kwa nkaasu au kwa
inkwya.
21 Sa kwaani, kuva mooyo ni kumutumamira Kirisitu na kukwya ni kunáálo.
22 Kooni ndiri tuuba kuva mooyo muvirii uhu, tuuba ndiri tumama murimo uri na kunáálo
nkuulu. Si nootaanga nsaawule kirikwi tuku. Kuva mooyo baku kukwya.
23 Viintu ivi vivíri vyookuunduta. Noosaaka ndooke, nkiikale na Kirisitu, na ivyo noo
vyabooha maatuku vii.
24 Maa kaa, sa nyuunyu, ni vyabooha nchaale ndiri mooyo muvirii uhu.
25 Isáare iri ni ra kikomi, sa jeyyo, namányire kuva ndiri mooyo hamwi na nyuunyu, sa
mukule kwa kura kuruma kwaanyu na muvyeende kumuruma Yéesu.
26 ˆNdiri kuva hamwi na nyuunyu, kuvyeenda muri maatuku vii sa Kirisitu Yéesu kuva ari
aanyámbiriirye niini mpinduke na kwaanyu kei.
27 Kiintu kikuulu, mwiikalo waanyu uve ja ˆvyeene Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu
yaluusa. Na kooni ndiri kuuja no valaanga au kooni si ndiri kuuja, nkindooteera na
nkindootaanga mwatuuba kiima neeja, muri na muryuungu umwi na muri mutima umwi,
kunu mookiisiinda sa kuruma kwa Masáare Maaja.
28 Kari mundoovoofa vavi vaanyu tuku, maa kaa, mwiiteme. Ihi koonekya iri kuri voovo
ni tamanya viise noo malwa, maa kaa, nyuunyu lamuririwa muri ni Muluungu.
29 Sa nyuunyu si mwaheewa nduwo yo muruma Kirisitu vii tuku, maa kaa, baa nduwo yo
turikiriwa sa yeeye.
30 Ayo ˆmoolwa noyo, noo ayo baa niini ˆnaalwijáa noyo, ja ˆvyeene moona. Kei baa haaha
teera mwiise mwaari nootuuba kulwa noyo.

2

Kwiikiimya na Isi ja Kirisitu

1 Eri, mwiikalo waanyu wo va kiintu kimwi na Kirisitu vaheera wiise mutima wuu? Eri,
kuveenda kwaachwe kuvatuurya kwiise mitima wuu? Eri, ni kiintu kimwi muri na Mutima
Muuja wuu? Laangwa mwiise kwa riiso ra wuuja ni Kirisitu wuu?
2 Kooni viri jeyyo, kuumbweeyya muri nive na cheeru munumuunu kwa nyuunyu kuva na
muryuungu umwi, kweenda kumwi, kuva kiintu kimwi mutimii na kuva na tooti imwi.
3 Kari mundoobweeyya kiintu ko viihya inda tuku. Kari mundookiivaa kipeembe tuku.
Maa kaa, mwiikiimye na isi, kira muuntu yoomunyemya wiingi na moovoona viingi
vabooha kulookya nyuunyu.
4 Kari kira umwi waanyu indoolaanga masáare yaachwe vii tuku, maa kaa, kira umwi
waanyu andookiirirkana kuvaambirirya viingi.
5 Miiririkano yaanyu ive i'ira Kirisitu Yéesu ˆajáa noyo.
6 Yeeye baa neembe ufumo waachwe ni Muluungu,
si oona kura kuva Muluungu,
ni kiintu cho namatira tuku.
7 Maa kaa, iibweeyya ja kiintu ˆkisiina,
aava ja mutúmwa,
avyaalwa ja muuntu.
8 ˆAkave na ufumo wa muuntu,
akiikiimya na isi, akaruma kukwya,
inkwya yo vairirwa misumáari musaláabii.
9 Sa jeyyo, Muluungu amwiinula munumuunu,
na amuheera irina ˆralooka marina yoosi.✡

✡ **2:9** Laanga Vaeféeso 2:21; Vaeburanía 1:4.

10 Sa kwa irina ra Yéesu, kira kiúumbe kurumwii na kuri weeru na Ntarii,
kichwaame mbere yaachwe,
11 na kira lurimi lululuse,
Yéesu Kirisitu ni Mweenevyoosi,✡
kwa nkongojima ya Muluungu Taáta.

12 Vijeengi vaani naveenda munumuunu. Haaha, ni matu mujáa kuri niini siku joosi mpiindi ˆnijáa kwaanyu na baa mpiindi ˆndiri kuli na nyuunyu. Viivyo tuubi kutumama viintu ˆvyoónekyaa Muluungu avalamurirya, kunu mookoofa no tetema.
13 Sa ni Muluungu ˆyootumama isii yaanyu, yeeye noo yoovaheera mpiima na ngururu yo tumama yara ˆmeene yoosaaka yatumamwe.
14 Tumami viintu vyoosi baa kung'uula no kwiiruta ndihi tuku.
15 Muve vaana va Muluungu, si mung'úurirwaa na musiina uvi. Kei muve vaantu ˆmusiina lukwaalo, mpiindi iji ˆmookiikala kati na kati ya vaantu va haaha ˆvamema uvi na ˆvasaambuka. Kati na kati ya avo vaantu, nyuunyu muve ja kiweeru ˆkimúrikiraa weeru.
16 Kei mukwaatye isáare ra nkaasu, sa siku Kirisitu ˆari hinduka, niiteere mwerere sa murimo ˆnatumama ko manyika kuri nyuunyu, na noone si naturikira bweete tuku.
17 Baa kooni nkaasu yaani yootoolwa ja mpóryo ya choonywa mweeri ya mpóryo ya kuruma kwaanyu, niini na cheeru ndiri, na navyeéndire hamwi na nyuunyu voosi.
18 Viivyo nyuunyu moosaakwa muvyeende na muve na cheeru hamwi na niini.

Luyeendo lwa Timotéeo na Epafuradíito

19 Haaha nookiilaangya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi kooni ari vyeenda, mutuma ndiri Timotéeo siku ˆjookuuja aha mbere, uuje na kwaanyu, sa ˆari hinduka, neeriwe mutima ni sáare ja mwiikalo waanyu.
20 Sa niini nsiina muuntu wiingi ˆavaláangaa ja yeeye tuku.
21 Viingi ni voolwa vii na masáare yaavo, na si yara ya Yéesu Kirisitu tuku.
22 Maa kaa, nyuunyu veeneevyo mwamányire kikomi ˆvyeene Timotéeo iima neeja. Yeeye atúmamaa na niini murimo wo variyula Masáare Maaja ja mwaana na taáta waavo.
23 Haaha kiilaangya niise nimutume na kwaanyu chaangu, ˆndiri taanga vii ˆcheene kiri fumira kuri niini.
24 Naani nookiilaangya kuri Yéesu Mweenevyoosi, rekerwa ndiri, na kuuja ndiri na kwaanyu siku jiiji vii ˆjookuuja aha mbere.
25 Nookoona ni vyabooha nimutume Epafuradíito na kwaanyu. Yeeye ni mwaaniitu ˆamuruma Yéesu, kei ni mutumami na mulwi nkoondo mwiiwaani. Na nyuunyu mwamutuma ji aampeere nyambirirya mpiindi iji niini ˆnoosaaka nyambirirya.
26 Ni kumurekera niise ahinduke sa atiite mpiima maatuku vii yo voona, na kei avisuula ˆakataange nyuunyu mwateera ajáa alwaala.
27 Kimaari ajáa alwaala kende akwye. Maa kaa, Muluungu amulaanga na riiso ra wuuja na si yeeye vii tuku, baa niini, sa ndiire kuvisuula mweeri ya kuvisuula.
28 Sa jeyyo, noo ˆchooreka noomanyika kumutuma na kwaanyu, sa ˆmuri moona kei muvyeende. Na niini nseyyiriwe kuvisuula kwaani.
29 Muteengyi na cheeru, sa yeeye ni mwiiwaanyu kwa kura kumuruma Yéesu Mweenevyoosi, na muuntu ˆari ja yeeye, mundoomunyemya.
30 Yeeye ajáa asengerera kukwya sa murimo wa Kirisitu. Yeeye ajáa aviika nkaasu yaachwe nemwiinemwii sa afikye nyambirirya ˆng'eene nyuunyu mwasiindwa fikya sa viintu mwiíkalaa kuli.

3

Kumuruma Kirisitu noo Kwaréetaa Uwoloki

1 Haaha ee vanaviitu, vyeendi kuri Yéesu Mweenevyoosi. Niini si ndiri katala kuvaandikira masáare yara ˆnahumula kuvaandikira tuku, sa masáare ayo, kiimiriira yari kumuruma kwaanyu Kirisitu.
2 Laangi neeja ijo kúri, vatumami vavi, vara ˆvakwaatya kutwaala vaantu na kibawii.
3 Sa suusu ˆtamwiínamiraa Muluungu kwa Mutima wa Muluungu, suusu noo kikomi tatwaalwa na kibawii.✡ Suusu twiívaa kipeembe sa Kirisitu Yéesu na tamwiiláangyaa. Suusu kwiilaangya kwiitu, si kuri kuri muviri tuku,
4 baa neembe niini ndiri daha kwiivaa kipeembe sa masáare ya muviri waani. Kooni muuntu yoyoosi yookoona atiite nteendo ja muviri jo kiivaira kipeembe, niini nadaha munumuunu.

✡ **2:11** Laanga Isáaya 45:18-23. ✡ **3:3** Laanga Varúumi 2:28-29.

5 Niini natwaalwa na kibawii mpiindi ˆnijáa na sikʉ inaani vii.✡ Niini ndiri Mwiisiraéeli fuma lʉkolo lwa Bénjamini, na ndiri Mweeburanía wa Vaeburanía. Ko kwaatya Miiro, niini nijáa ndiri Mʉfarisáayo.

6 Niini namanyikáa maatʉkʉ vii kʉtʉmama yara ˆniiseáa noo Mʉlʉʉngʉ eenda, na sa jeyyo, naturikirya mpuka ja vaantʉ ˆvamuruma Yéesu maatʉkʉ vii. Na kʉri ʉwoloki ˆʉtóorekaa kwa Miiro, nijáa si nang'ʉʉrirwáa tʉkʉ.

7 Maa kaa, yara yoosi ˆnoonáa ni kʉnáálo kwaani, haaha nooyavala ni mukube sa Kirisitʉ.

8 Na si ayo vii tʉkʉ, haaha nookoona masáare yoosi ni mukube ˆndiri yayaanirirya na kʉnáálo nkʉʉlʉ mʉnʉmʉʉnʉ yo mʉtaanga Kirisitʉ Yéesu Mweenevyoosi waani. Sa yeeye, napata mukube wa masáare yoosi, na nayavala ayo ja kosu sa nimuturye Kirisitʉ,

9 na nkʉndikaniwe ne. Niini si noosaaka noonekane mʉwoloki ja ˆvyeene Miiro yasea tʉkʉ, maa kaa, nive mʉwoloki ko muruma Kirisitʉ. Kʉvalwa ʉko, kwafúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ na ni ko muruma Kirisitʉ.

10 Niini noosaaka nimʉtaange Kirisitʉ na ngururu ya kʉfʉfʉka kwaachwe. Noosaaka nive kiintʉ kimwi uturikirii waachwe, na noosaaka niifwaane ne inkwyii yaachwe.

11 Aho, sikʉ iyo, nive ʉmwi wa vaantʉ vara Mʉlʉʉngʉ ˆari vafʉfʉla.

Kuyimirirya Fʉʉrʉ Kʉherererya

12 Niini si noosea nahúmwiire turya ayo tʉkʉ, au nahúmwiire kiimaniwa tʉkʉ, maa kaa, nootuuba manyika sa nturye kira ˆcheene Kirisitʉ Yéesu aankwaatira.

13 Vanaviitʉ si noosea nahʉmʉla kwaatya ayo tʉkʉ. Maa kaa, nootʉmama kiintʉ kimwi, nareka kwiirirrikana yara ˆyalooka, na noomanyika kʉfikira yara ˆyari mbere.

14 Mwaari noomanyika kʉkʉʉrika sa nfikire kira kilʉngʉlʉngʉ cha kurumwii cho siinda ˆcheene Mʉlʉʉngʉ yootwaanirira ko tweera kʉva kiintʉ kimwi na Kirisitʉ Yéesu.

15 Sa jeyyo, suusu ˆtwiima neeja kʉri kumuruma Yéesu, tasaakwa twiirʉmire masáare aya. Na kooni mookiiririkana ˆviísimire, Mʉlʉʉngʉ vakʉnʉkʉrira ari kʉhon'ya kwaanyu.

16 Kiintʉ cho kwaatya haaha, toosaakwa tutuube mwiikalo wiitʉ ʉra ˆmweene Mʉlʉʉngʉ ahʉmʉla kʉtoonekya.

17 Vanaviitʉ, moosaakwa mʉndootuubirirya mwiikalo waani. Kei moosaakwa mʉndookiikiindya kwa vaantʉ ˆvatúubaa mwiikalo wiiswi, sa mutuubirirye viviraviviira mwiikalo waavo.

18 Sa ja ˆvyeene nahʉmʉla kʉvawyiira isáare iri ˆkari foo, na haaha ni hindʉkira niise kʉvawyiira na miísoori yookiika miiswii yaani. Ni kʉvawyiira niise, vaantʉ ˆvari foo mwiikalo waavo ni ja vavi va mʉsaláaba wa Kirisitʉ.

19 Kukiimikirirya kwa vaantʉ ava ni imalo, mʉlʉʉngʉ waavo ni inda jaavo, na nkongojima jaavo ni viintʉ vya soni, na miiririkano yaavo ni viintʉ vya weerʉ.

20 Suusu miitʉ ni kurumwii kwa Mʉlʉʉngʉ. Na suusu toowoojera na mpiima kʉhindʉka kwa Mʉlamuriri wiitʉ Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi fuma kurumwii.

21 Yeeye kwa ngururu jaachwe valandʉla ari miviri yiitʉ ˆiri teketeke, na iibweeyye yiifwaane na mʉviri waachwe wa nkongojima. Kwa ngururu jiijo, viika ari viintʉ vyoosi vive isi ya wiimiriri waachwe.

4

1 Haaha, vanaviitʉ, niini ndiri na mpiima maatʉkʉ vii yo voona. Niini naveenda maatʉkʉ vii. Nyuunyu ni cheerʉ chaani, na itáaji raani ˆnaheewa sa mʉrimo ˆnatʉmama. Haaha mwiime neeja kʉri kumwiilaangya Yéesu Mweenevyoosi.✡

Ʉlairiri wa Paúli kwa Vafilípi

2 Noovakalaamya Eudía na Sintíike vave kiintʉ kimwi. Sa viintʉ mʉri va Yéesu Mweenevyoosi, marikiryi kʉdiira kwiiteerwa kwaanyu.

3 Nookʉloomba weewe ˆʉri mwaaniitʉ wa kikomi ˆtʉtúmaman'yaa, ʉvaambirirye avo vaantʉ vaki vaviri sa vandookiiteerwa. Avo vaviri vamanyikáa maatʉkʉ vii kʉtʉmama hamwi na niini, mpiindi ˆtavariyʉláa Masáare Maaja. Vatʉmamáa hamwi na Kileméenti, na vatʉmami viingi voosi. Marina yaavo yamwaari kitáabwii cha nkaasʉ.✡

4 Ivi na cheerʉ sikʉ joosi, sa mwakʉndikaniwa na Yéesu Mweenevyoosi, kei ivi na cheerʉ.

5 Kʉhola kwaanyu kʉtaangikane kwa vaantʉ voosi. Mweenevyoosi ni heehi ari.

6 Kari mwiiturikirye kwa kiintʉ chochoosi tʉkʉ, maa kaa, kwa kira kiintʉ, ilombooli na mʉloombi Mʉlʉʉngʉ kʉnʉ moomʉdʉʉmba. Vira viintʉ ˆmoosaaka, vitwaali vitaangikane kwa Mʉlʉʉngʉ.✡

7 Na mwiikalo mʉʉja wa Mʉlʉʉngʉ ʉra ˆwalooka miryʉʉngʉ yoosi, laangirirya ʉri mitima yaanyu na miryʉʉngʉ yaanyu kʉva iri kiintʉ kimwi na Kirisitʉ Yéesu.

✡ **3:5** Laanga Ncholo 17:12. ✡ **4:1** Laanga 1 Vatesaloníke 2:19. ✡ **4:3** Laanga Wiivariyuli 20:11-15. ✡ **4:6** Laanga Matáayo 6:25-34.

8 Haaha vanaviitu, kiintu kimwi cho kiimikirirya, mukwaatye masáare yoyoosi ya kikomi, masáare yoyoosi ˆyanyémiwaa, masáare yoyoosi ya uwoloki, masáare yoyoosi ˆyari uteréere, masáare yoyoosi ˆyeendwa, masáare yoyoosi ˆyarumwa ni maaja, kiintu chochoosi ˆchaboohabooha na kiintu ˆchasaakwa kidumbirirwe, ivyo noo mwiindookiiririkana.
9 Masáare yoosi ˆmwiikiindya fuma kwaani, au ˆmwahokera au ˆmwateera au ˆmoona fuma kwaani, yatumami. Na Muluungu wa mwiikalo muuja, kuva ari na nyuunyu.

Paúli Yoodumba Kisaanga cha Vafilíipi

10 Natiite cheeru kuri Yéesu Mweenevyoosi, sa kei mwaándire kiiririkana sa niini. Kikomi mwaanjiririkanáa, maa kaa, mwasiindwáa turya nkalo yo kunyambirirya.
11 Si noolusa jei sa nasíriirwe tuku, niini niikiindya kwiikinkima na viintu ˆndiri novyo.
12 Niini namányire kusiirirwa na namányire kuva na viintu ˆviri foo. Niijuviira kwiikinkima mpiindi joosi, nive niíkutire au nive na njala, nive na kira kiintu au nive nasíriirwe.
13 Nadáhaa tumama yoosi, kuri Mweenevyoosi ˆaampéeraa ngururu.
14 Baa jeyyo, mwabweeyya vyabooha maatuku vii kuunyambirirya mpiindi ˆnaturikiráa.
15 Nyuunyu Vafilíipi mwamányire, siku ja ncholo ˆnkaande variyula Masáare Maaja kwaanyu, na mpiindi ˆnafumáa isi yaanyu ya Makedonía, ni nyuunyu vii noo ˆmwaanyambiriryáa. Ni mpuka yaanyu ya vaantu ˆvamuruma Yéesu vii noo ˆyaampeeráa kisaanga. Kusiina mpuka yiingi ya vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆyaampeeráa nyambirirya ya kisaanga tuku.
16 Baa mpiindi ˆnijáa múuji wa Tesaloníike, mwaantumira nyambirirya baa si kamudu vii tuku.
17 Si nooluusa jeyyo sa noosaaka mutuube kuumpeera nyambirirya tuku, maa kaa, noosaaka nkindookoona ntálarya ˆng'eene Muluungu yoovaheera sa kuboohya inda kwaanyu.
18 Haaha vira viintu ˆmwaantumira kwa njira ya Epafuradíito, navihokera. Natiite kira kiintu ˆnoosaaka baa na kulookya. Nyambirirya iyo, yavíire ja mpóryo ˆiri na iríira ˆrabooha na ˆyarumika na ˆimweéryaa Muluungu mutima.
19 Na Muluungu wiitu, vaheera ari kira ˆmuri saaka kwa usúngaati waachwe wa nkongojima ko va kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu.
20 Muluungu, Taáta wiitu wa kurumwii, abweeyyiriwe nkongojima kwa siku ˆjisiina uhero! Kikomi.

Masáare yo Kiimikirirya

21 Nuumbiryi vaantu voosi va Muluungu vara ˆvari kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu ˆvari uko Filíipi. Vaaniitu voosi ˆvari na niini vavalúumbiirye.
22 Vaantu voosi va Muluungu vavalúumbiirye, na hasa ava ˆviíkalaa kaayii kwa mutemi Kaisáari.
23 Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, ive mitimii yaanyu. Kikomi!

Barúwa ya Paúli kwa Vakolosáai Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni mutumwi Paúli kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va múujii wa Kolosáai (1:1-2). Paúli aandika barúwa ihi hamwi na barúwa kwa Vaeféeso na Vafilíipi mpiindi ^ajáa munyololwii uko Róoma. Vamanyi va Masáare vaséaa aandika barúwa ihi kati ya myaaka ya 60-62 keende Kirisitu ^avyaalwa. Paúli si avariyula Masáare uko Kolosáai tuku, ^vyeene vyoónekanaa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko Kolosáai yaanda na mutumwi ^asewáa Epáfura (1:7; 4:12).

Mpiindi Paúli ^ajáa munyololwii, ajáa awyiirwa masáare ya vakiindya va uloongo ^veene vavajuuwáa vaantu ^vamuruma Yéesu va Kolosáai (2:4, 8). Vaantu ^vamuruma Yéesu va Kolosáai vajáa viigava haviri, vaantu ^vamuruma Yéesu Vayahúudi na Vagiríki. Vamwi va vaantu ava, vasaakáa saangya masáare ya díini na tuuva jaavo, na ukiindya wa Yéesu (2:13-23).

Vayahúudi vaseáa, kooni muuntu ^amuruma Yéesu, si anatwaalwa na kibawii na si atúubaa tuuva ja Kiyahúudi si ari rumwa ni Muluungu tuku. Maa kaa, Paúli akiindya ^vyeene kibawo cha kikomi kiri. Na kibawo ikyo ni cha mutima ^kibwéeyyiwaa ni Kirisitu na si kibawo ^kibwéeyyiwaa kwa mikono ya vaantu tuku (2:9-12). Vagiríki novo vajáa vatiite ukiindya mutuhu wa uloongo ^mweene vavaheemberáa vaantu (2:4, 8). Maa kaa, Paúli akiindya Yéesu Kirisitu akiimana, yeeye ni mukúúlu mweeri ya vyoosi (1:15-20).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi, Paúli yoomuduumba Muluungu na yoovaloombera vatuubi *1:1-14*
Yéesu ni mukúúlu wa vyoosi *1:15-23*
Miirimo ya Paúli kwa vatuubi va Yéesu *1:24–2:5*
Yéesu atuheera uhúuru na mwiikalo mufya *2:6-23*
^Vyeene vatuubi va Yéesu vasaakwa vindookiikala *3:1–4:1*
Ukiindya na lumbi jo kiimikirirya *4:2-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli mutumwi wa KirisituYéesu kwa kusaaka kwa Muluungu. Niini na Timotéeo mwaaniitu,

2 ni kuvaandikira tiise nyuunyu vaantu va Muluungu ^veene muri vo kiilaangiwa kwa kukundikaniwa kwaanyu na Kirisitu, nyuunyu ^mwiíkalaa múujii wa Kolosáai. Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu jive na nyuunyu.

Kuloomba kwa Paúli

3 Siku joosi, suusu tamudúumbaa Muluungu Taáta wa Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu, mpiindi ^toomuloomba Muluungu sa nyuunyu.

4 Suusu tateera kumuruma kwaanyu Kirisitu Yéesu na ^vyeene mwaveenda vaantu voosi va Muluungu.

5 Kumuruma kwaanyu Yéesu na kweenda kwaanyu kwafuma kuri kwiilaangya kura ^kwiimiwa neeja sa nyuunyu uko kurumwii. Nyuunyu mwateera kwiilaangya uko, fuma hara ncholo ^mukavariyurirwe isáare ra kikomi noo kusea Masáare Maaja.

6 Masáare aya Maaja ^meene yavafikira nyuunyu yookeenera kuri weeru woosi. Masáare aya, yoovalandula mwiikalo wa vaantu sa viikale mwiikalo wo mweerya mutima Muluungu. Kei yoovalandula mwiikalo waanyu keende siku ira ya ncholo ^mukateere nduwo ya Muluungu na ^mukataange neeja kikomi chaachwe ^vyeene kiri.

7 Nyuunyu mwakiindiwa Masáare Maaja fuma kwa Epáfura mutumami mwiiwiiswi. Suusu tamweenda, kei yeeye ni mutumami wo kiilaangiwa wa Kirisitu kipaango chiiswi.

8 Yeeye noo atuwyiira ^vyeene mwaveenda vaantu va Muluungu kwa nyambirirya ya Mutima.

9 Sa jeyyo, keende ^tukateere masáare aya yaanyu, si tunareka kumuloomba Muluungu sa nyuunyu tuku. Tookiilomboola kuri Muluungu avakung'untire kutaanga yoosi ^meene yoosaaka mutumame, ko vaheera tooti yoosi ya kimutima na umanyi woosi.

10 Aho, daha muri kiikala ja ^vyeene vasaakwa kwiikala vaantu va Mweenevyoosi. Mwiikalo waanyu kumweerya uri mutima Mweenevyoosi, kunu mootuunga ndiiwa kwa kira mirimo yaanyu miija, kei kunu mookoongereriwa kumutaanga Muluungu.

11 Tooloomba Muluungu avaheere ngururu joosi ja nkongojima jaachwe, sa mudahe kuyimirirya na cheeru kunu moowoojera uturikiri usire.

12 Kei mʉndoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ Taáta, yeeye kwa nduwo avabweeyya mʉpate ivaru
ra ʉpaari waachwe ˆaviimirya neeja vaantʉ vaachwe ʉtemii wa kiweerʉ.
13 Yeeye atʉlamurirya fuma ʉtemii wa kilwiirya na atʉsaamya, akatwiingirya na Ʉtemii
wa Mwaana waachwe. Yeeye amweenda mʉnʉmʉʉnʉ.
14 Mwaana ʉwo atununuula, noo kʉsea atʉsea kwa mbavariri ʉvi wiitʉ wasírire.

Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ni Mʉkúúlʉ wa Vyoosi

15 Mwaana ni buuwo ya Mʉlʉʉngʉ si ˆoónekanaa,
yeeye ajáa amwaari keende ncholo na mwiimiriri wa viintʉ vyoosi.
16 Kwa yeeye, Mʉlʉʉngʉ ʉʉmba viintʉ vyoosi,
ˆviri kurumwii na kʉri weerʉ.
Ʉʉmba viintʉ vyoosi ˆvyoónekanaa, na si ˆvyoónekanaa,
ive ni wiimiriri, au ʉtemi, au ʉkúúlʉ na ngururu.
Mʉlʉʉngʉ ʉʉmba vyoosi kwa njira yaachwe na sa yeeye.✡
17 Yeeye ajáa amwaari viintʉ vyoosi si vinʉʉmbwa,
na kwa njira yaachwe viintʉ vyoosi vyakwaatana hamwi.
18 Yeeye alóngoolaa mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma, ja ˆvyeene mʉtwe walóngoolaa mʉviri.
Yeeye noo ncholo ifya,
na wa ncholo kʉfʉfʉka sa ave mʉkúúlʉ wa vyoosi.
19 Sa Mʉlʉʉngʉ eenda kukiimana kwaachwe koosi kwiikale kʉri Mwaana waachwe.✡
20 Kei kwa njira ya Mwaana waachwe,
Mʉlʉʉngʉ eenda ahíndʉle mwiikalo ʉra ˆwasaambʉka ʉkava ˆwabooha na viintʉ vyoosi,
viintʉ ˆviri aha weerwii na ˆviri kurumwii.
Noo kʉsea, areeta mwiikalo mʉʉja kwa njira ya sakami ya Mwaana waachwe, ira
ˆyiitwa hara mʉsaláabii.

21 Aho ncholo, nyuunyu mʉjáa kʉli na Mʉlʉʉngʉ. Nyuunyu mʉjáa ni vavi va Mʉlʉʉngʉ
miiririkanwii yaanyu ˆmyeene yareetáa mwiikalo waanyu mʉvi.
22 Maa kaa, haaha Mwaana ahíndwiire mwiikalo mʉʉja kwa njira ya inkwya ya mʉviri
waachwe, sa avareete na mbere ya Mʉlʉʉngʉ kʉnʉ mʉri vaaja, musiina lʉkwaalo na si luu
mʉkang'ʉʉrirwe tʉkʉ.
23 Haaha moosaakwa mutuube kʉra kumuruma Yéesu. Kari musukiwesukiwe mʉreke
kwiilaangya ˆkweene mwapata ˆmʉkateere Masáare Maaja tʉkʉ. Ayo noo Masáare Maaja
ˆmeene yavariyʉlwa kwa vaantʉ voosi va weerʉ. Na niini Paúli naava mʉtʉmami wa
Mweenevyoosi wo kaarya ayo Masáare.

Mʉrimo wa Paúli Kʉri Mpuka ja Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

24 Haaha, navyeéndire kuturikiriwa sa nyuunyu. Muvirii waani nookiimikirirya yara
ˆyakeeheka uturikirii wa Kirisitʉ sa mʉviri waachwe, noo kʉsea, mpuka ya vaantʉ
ˆvamuruma.✡
25 Niini nasaawʉlwa ni Mʉlʉʉngʉ nive mʉtʉmami wa vaantʉ ˆvamuruma Yéesu, sa
nivaretere nyuunyu isáare ra Mʉlʉʉngʉ, na jeyyo, rikiimane.
26 Isáare iri ni fuumbo keende aho kali na kwa mbyaala joosi. Haaha rakʉnʉkʉlwa kwa
vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ.✡
27 Mʉlʉʉngʉ alamʉla kʉvavariyʉrira voovo usúngaati wa nkongojima ya fuumbo ihi sa
vaantʉ si ˆvari Vayahúudi. Isáare ra fuumbo iyo, ni Kirisitʉ ˆiíkalaa isii yaanyu, kei yeeye noo
kwiilaangya kwaanyu ˆmʉri kʉva hamwi nkongojimii yaachwe.
28 Sa jeyyo, tookaarya isáare ra Kirisitʉ, toovalʉma kutu na toovakiindya vaantʉ voosi
kwa tooti yoosi Mʉlʉʉngʉ ˆatʉheera. Jeyyo, tʉvareete voosi na mbere ya Mʉlʉʉngʉ, kʉnʉ
vookiimana ko lʉmaniwa na Kirisitʉ.
29 Iki noo ˆchoobweeyya ntʉmame mʉrimo kwa ʉmanyiki waani woosi na kʉtʉmama kwa
lʉviro lwaachwe lʉkʉʉlʉ ˆlweene lwatúmamaa kʉri niini.

2

1 Noosaaka mʉtaange ˆvyeene namányikaa kʉtʉmama mʉnʉmʉʉnʉ sa nyuunyu, na sa
vaantʉ ˆvamuruma Yéesu va Laodikía, na sa vaantʉ viingi voosi ˆvamuruma Yéesu ˆveene si
vanawaayya kʉʉnyona miiso kwa miiso.
2 Noobweeyya jei, sa vatuuriwe mitima, na mitima yaavo ilʉmaniwe hamwi kʉri kwi-
iyenda, na sa vave na usúngaati wa ʉmanyi ˆwakiimana wa fuumbo ya Mʉlʉʉngʉ. Fuumbo
iyo, ni Kirisitʉ mweeneevyo.
3 Isii yaachwe kwiivisa máari joosi ja kikomi ja mberii ja tooti na ja ʉmanyi.

✡ **1:16** Laanga Yooháani 1:3. ✡ **1:19** Laanga Vakolosáai 2:9. ✡ **1:24** Laanga 2 Vakoríinto 4:10-12; Vafilíipi 3:10-11.
✡ **1:26** Laanga Vaefées 3:3-5.

4 Ni kuvawyiira niise jei, sa mudiire ruma muuntu yoyoosi avakoovere kwa masáare yo vaheemba.
5 Sa baa neembe niini ndiri kuli na nyuunyu kimuviri, ni na nyuunyu ndiri mitimii. Navyeéndire sa mookiikala ja ˆvyeene mwasaakwa, na kumwiilaangya kwaanyu Kirisitu ni kukúulu.

Mwiikalo ˆWakiimana kwa Kirisitu
6 Haaha nyuunyu ja ˆvyeene mwamuhokera Kirisitu Yéesu ja Mweenevyoosi, mutuube kwiikalan'ya ne.
7 Muve na miriri isii yaachwe, yeeye ave mwaariryo waanyu na mwiime neeja ko yaruma yara ˆmwakiindiwa. Na mutuube kumuduumba munumuunu.
8 Laangi neeja, kari muuntu avabweeyye muve vatúmwa kwa ukiindya mutuhu na wa ukwaata tuku. Ukiindya uwo ufumo waachwe ni weeru, na tuuva ja vaantu ˆviihókereryaa na si uri wa Kirisitu tuku.
9 Sa kukiimana kwa Muluungu, kumwaari kuri muviri wa wuuntu wa Kirisitu.
10 Na nyuunyu ko lumaniwa hamwi na Kirisitu, mwakiimana. Yeeye Kirisitu noo ˆari mweeri ya kira utemi na wiimiriri.
11 Kuri yeeye mwatwaalwa na kibawii, si kwa mikono ya vaantu tuku, maa kaa, kwa kibawo ˆkibwéeyyiwaa ko kundikaniwa na Kirisitu mweeneevyo. Kibawo ikyo, chavaseyyirya ufumo wa wuuntu wa uvi.
12 Noo kusea, ˆmukabatisiwe, mwataahwa hamwi ne, na mwafufulwa hamwi ne sa mwiilaangya ngururu ya Muluungu. Yeeye amufufula Kirisitu fuma kwa ˆvaakwya.
13 Nyuunyu mitima yaanyu ijáa yaakwya sa uvi waanyu, na sa ufumo wa wuuntu waanyu wa uvi si ˆujáa unatwaalwa na kibawii tuku. Maa kaa, Muluungu avabweeyya mukava nkaasu hamwi na Kirisitu. Noo kusea, asea uvi wiitu woosi wasírire.
14 Muluungu amoola kiloongi cha noongwa jiitu joosi ja uvi. Akakifweita chalumwi ko kivairira musaláabii.
15 Aho musaláabii, Kirisitu asumula utemi na wiimiriri. Akuukwaatya soni utemi na wiimiriri mbere ja vaantu, ko kuusiinda kwa njira ya musaláaba.
16 Sa jeyyo, kari murekere muuntu baa umwi aluuse irya kuri nyuunyu sa viintu ˆmuríjaa au ˆmunywíjaa tuku, au sa viintu si mutúubaa tuuva jaavo ja ngovi jimwi tuku, ngovi ja mweeri majía au ngovi ja siku ya Sabáato tuku.
17 Ivyo vyoosi ni murimírimi vii wa masáare ˆyari kuuja, na ayo yoosi kikomi chaachwe chooneka kwa Kirisitu.
18 Kari mumuteerere muuntu yoyoosi ura ˆyookiivaa kipeembe yeeye ni muuja kwa uholi wa uloongo na kunu iínamiraa mirimu tuku. Muuntu ja uwo ˆakwáatyaa njori jaachwe, ni mukudamu kwa miryuungu ya ufumo wa kiwuuntu wa mukube.
19 Uwo iikera lukova na Kirisitu, yeeye Kirisitu alóngoolaa vaantu vaachwe ja mutwe viintu ˆulóngoolaa muviri. Yeeye abwéeyyaa muviri woosi wiikwaate hamwi na ngereera ja muviri na makwáari, na wakúlaa ja ˆvyeene Muluungu uubwéeyyaa ukule.
20 Sa viintu mwaakwya hamwi na Kirisitu[✡] na mukalamuririwa fuma ukiindyii wa tuuva ja vaantu, haaha sa che mookiikala ja muri vaantu va ihi weeru? Si vyabooha kutuuba tuuva tuku, baa ja
21 kukwaata kiintu jei tuku, saira chóorya kira tuku, au saasya kiintu iki tuku.
22 Viintu ivyo, ni tuuva na ukiindya wa vaantu ˆmweene utámanyan'yaa na viintu ˆvisáambukaa ˆviri humula tumiwa.
23 Kikomi vaantu ˆvatúubaa tuuva ijo, voónekanaa ni vaantu ˆvari na tooti. Vatúubaa kwiinamira ˆkweene viiviikira voovo veeneevyo, kuhola na kwiimirira muviri kwa ukari. Maa kaa, tuuva ijo ˆng'eene viiviikira si jiri daha kukitira uláku wa miviri tuku.

3

Mwiikalo Mufya
1 Haaha sa viintu Muluungu avafufula hamwi na Kirisitu, yasaakiri masáare ya kurumwii kuuntu Kirisitu ˆari, iíkyiire mukono wa kulume wa Muluungu.
2 Iririkani viintu vya kurumwii na si viintu vya weeru tuku.
3 Sa nyuunyu mwaakwya,[✡] na nkaasu yaanyu haaha yaviswa hamwi na Kirisitu kuri Muluungu.
4 Mpiindi Kirisitu ˆari variyulwa, yeeye ˆari na nkaasu yaanyu, baa nyuunyu variyulwa muri hamwi na yeeye nkongojimii.

✡ **2:20** Laanga Varúumi 6:1-11; Vagalatía 5:19-20; Vakolosáai 2:12. ✡ **3:3** Laanga Vakolosáai 2:12, 20.

5 Haaha ulai kira kiintu ^kiri isii yaanyu ^cheene kiri na ufumo wa weeru, uhanguti, kubweeyya kosu, uláku, mpiima mbi na kudiira kwiikinkima, noo kusea kwiinamira vidabalaíyo.✡

6 Sa ayo, irya ra nkalari ya Muluungu ni kuvuujira riise vara si ^vamutéeraa Muluungu.

7 Nyuunyu hara kali mwatumamáa viintu ivyo vivi, mpiindi ^mwiikaláa kati na kati yaavo.

8 Maa kaa, haaha fweiti viintu ivyo vyoosi, nkalari, kukorera nkalari, uvi, kulongowererya na kituki fuma milomwii yaanyu.

9 Kari mwiilóngoweraa tuku, sa mwaseyya wuuntu waanyu wa kali na mirimo yaachwe.

10 Mwiivikira wuuntu mufya na moobweeyyiwa ufya umanyi waanyu sa mwiifwaane na yeeye ^avuumba.

11 Sa jeyyo, kusiina Muyahúudi na muuntu si ^ari Muyahúudi tuku, ^atwaalwa na kibawii na si ^atwaalwa na kibawii tuku, muyeni au mumpeto tuku, mutúmwa au muuntu ^ari húuru tuku,✡ maa kaa, Kirisitu ni kira kiintu na ni kuri voosi ari.

12 Haaha sa viintu nyuunyu mwavíire ni vaantu ^vasaawulwa ni Muluungu, muve na mutima wa mbavariri, wuuja, kwiikiimya na isi, kuhola na uyimiriryi.

13 Mundookiivereka na koon muuntu ari na isáare kwa mwiiwaachwe, mundookiisea yasírire ja ^vyeene Mweenevyoosi avasea yasírire nyuunyu.

14 Kikúúlu kuri ayo yoosi mwiiyende, sa kwiiyenda noo kwakúndikan'yaa vyoosi kwa wuuja vikava hamwi.

15 Mwiikalo muuja wa Kirisitu wiimirire mitima yaanyu. Mwiikalo muuja uwo noo mwaanirirwa kuri muviri umwi. Kei muve ni vaantu ^vari na duumbi kwa Muluungu.

16 Isáare ra Kirisitu riikale isii yaanyu kwa usúngaati waachwe woosi kunu mookiikiindya no kiiluma kutu kwa tooti joosi, no mwiimbira Muluungu kwa mitima yaanyu, no muduumba kwa sabúuri, chiímbo na kiluumba cha mutimii kwa Muluungu.✡

17 Roroosi ^muri luusa, au ^muri bweeyya, tumami kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi, kunu moomuduumba Muluungu Taáta kwa njira yaachwe.

Mwiikalo wa Nyuumba kwa Vaantu ^Vamuruma Yéesu

18 Nyuunyu vaki, mwiikiimye na isi ya valume vaanyu ja ^vyeene vyasaakwa kwa vaantu ^vamuruma Mweenevyoosi.✡

19 Naanyu valume, veendi vaki vaanyu na kari muve vakari kwaavo tuku.

20 Vaana, muve na matu kwa vavyiiri vaanyu kwa kira kiintu, sa kubweeyya jeyyo kwamweéryaa mutima Mweenevyoosi.✡

21 Vala taáta, kari muvasáakuriryaa vaana vaanyu tuku, sa ifaanaa vakakera mpiima.✡

22 Naanyu vatúmwa, muve matu kwa veenenyuumba vaanyu va kiwuuntu kwa mirimo yoosi. Bweeyyi jeyyo mpiindi joosi, na si ive mpiindi ^voovoona vii tuku sa mwiiyonekye mwabooha tuku. Maa kaa, muvanyemye mpiindi joosi kwa mutima woosi sa kubweeyya jeyyo ni kumunyemya Yéesu Mweenevyoosi.

23 Roroosi ^muri tumama, tumami kwa mutima woosi sa Mweenevyoosi na si sa vaantu tuku.

24 Taangi hokera muri upaari waanyu fuma kwa Mweenevyoosi ja kilungulungu. Mutumamiri Kirisitu Mweenevyoosi.

25 Muuntu ^abwéeyyaa uvi, rihwa ari mavi yaachwe, sa Muluungu si asínanalaa tuku.✡

4

1 Naanyu veenenyuumba, vabweeyyiryi vatúmwa vaanyu viintu vira ^vyasaakwa na kwa uwoloki, sa mwamányire baa nyuunyu mwatiite Mweenevyoosi waanyu ^ari kurumwii.

Ulairiri Wiingi

2 Mundoomuloomba Muluungu siku joosi, muve miiso na kei mundoomuduumba Muluungu.

3 Kei mundootuloombera suusu sa Muluungu achungule njira yo variyula isáare raachwe, sa tudahe kwaarya isáare ra Kirisitu. Aho mbere, isáare iro rijáa ni fuumbo. Kei niini nachuungwa so kwaarya isáare iro.

4 Mundookuunoombera sa nvariyule pusu pusu ja ^vyeene vyasaakwa.

5 Mpiindi ^muri na vaantu si ^vanamuruma Yéesu, muve na tooti, na iyo nkalo mwiitumire neeja.✡

✡ **3:5** Laanga Vaeféeso 5:5. ✡ **3:11** Laanga Varúumi 10:12; Vagalatía 3:27-28; 6:15. ✡ **3:16** Laanga Vaeféeso 5:19. ✡ **3:18** Laanga Vaeféeso 5:22; Tíito 2:5. ✡ **3:20** Laanga Vaeféeso 6:1. ✡ **3:21** Laanga Vaeféeso 6:4. ✡ **3:25** Laanga Vaeféeso 6:5-8. ✡ **4:5** Laanga Vaeféeso 5:15-16.

6 Ndɯɯsika jaanyu jive ja nduwo sikɯ joosi na jindoobweeyya mɯɯntɯ amerye mati, sa mɯtaange kuuyirya vyabooha kira mɯɯntɯ.

Lɯmbi jo Herererya

7 Tíkiko mwaaniitɯ namweenda. Yeeye ni mɯtɯmami wo kiilaangiwa ˆtatámamaa hamwi ne mɯrimo wa Yéesu Mweenevyoosi. Yeeye vawyiira ari isimwi raani roosi.

8 Namutúmire kɯri nyuunyu sa avawyiire isimwi riiswi na avaheere mitima.

9 Kɯɯjan'ya iise na Onésimo mwaaniitɯ ˆtamweenda na wo kiilaangiwa, na ni mɯɯntɯ wa meenyu. Voovo vawyiira vari yoosi ˆyoofɯmira aha.

10 Aristáriko ˆnachuungwa hamwi ne aha mɯnyololwii, avalúumbiirye. Maáriki mwaanaavo na Barinába avalúumbiirye. Nyuunyu mwahokera ndairiri sa Maáriki, ˆari fika mɯmɯhokere neeja.

11 Yéesu ˆaánirirwaa Yústo, avalúumbiirye. Ava noo Vayahúudi vooveene ˆvamuruma Yéesu ˆntámaman'yaa novo murimwii wa Ɯtemi wa Mɯlɯɯngɯ. Ava vaantúuryaa mɯtima maatɯkɯ vii.

12 Epáfura mɯɯntɯ wa meenyu na mɯtɯmami wa Kirisitɯ Yéesu avalúumbiirye. Sikɯ joosi amányikaa kɯloomba sa nyuunyu mwiime neeja kɯri kɯsaaka kwa Mɯlɯɯngɯ na mɯkangaale ndairirii jaachwe joosi.

13 Kikomi noolɯɯsa, niíne ˆvyeene yoomanyika kɯtɯmama sa nyuunyu na sa vaantɯ va múuji wa Laodikía na Hierapóoli.

14 Lúka dakitáari wiiswi ˆtamweenda na Déema vavalúumbiirye.

15 Valuumbyi vaaniitɯ voosi va Laodikía. Kei muluumbyi irɯɯmbɯ riiswi Nímufa na mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma Yéesu ˆvalúmanaa kaayii kwaachwe.

16 ˆMɯri hɯmɯla soma barúwa ihi, yoosaakwa itwaalwe ikasomwe kwe mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma Yéesu va Laodikía. Baa nyuunyu moosaakwa mɯsaake njira yo soma barúwa ˆvapata voovo.

17 Muwyiiri Aríkipo akiimikirirye neeja ɯra mɯrimo ˆaheewa ni Mweenevyoosi.

18 Niini Paúli navaándikiire lɯmbi iji kwa mɯkono waani mweeneevyo. Kumbukiri niini ni mɯnyololwii ndiri. Nduwo ya Mɯlɯɯngɯ ive na nyuunyu.

Baráwa ya ncholo ya Paúli kwa Vatesaloníike Mulongooryo

Baráwa ya ncholo kwa Vatesaloníike yaandikwa ni mutumwi Paúli (1:1). Paúli aandika baráwa ihi hamwi na Siliváano na Timotéeo kati ya myaaka ya 51-52 keende Kirisitu ^avyaalwa.

Paúli afika múuji wa Tesaloníike uko Makedonía mpiindi ja luyeendo lwaachwe lwa kaviri lo koovariyula Masáare Maaja ya Yéesu. Sa viintu kujáa na uturikiri mukuulu, Paúli si achaala uko Tesaloníike kwa mpiindi ndiihi tuku (Miirimo ya Vatumwi 17:1-10). Paúli aandika baráwa ihi kuvaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu uko Tesaloníike.

Baráwa ihi, yatiite ulairiri ^uri foo wa ^vyeene vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa viikale. Paúli avaheera mutima kusea, voovo ni vaantu va kiweeru na viikinkime, na si va kilwiirya na ureevi tuku. Sa jeyyo, vanehe uvi woosi (5:4-8, 16-22). Kei, Paúli aluusa masáare ^yari foo ya ^vyeene Yéesu Kirisitu ari kuuja lwa kaviri joo vasumula vaantu ^vamuruma, no kaambuka hamwi ne na kurumwii (4:12–5:3).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na duumbi ya Paúli sa kuruma kwa Vatesaloníike *1:1-10*

Miirimo ^myeene Paúli abweeyya uko Tesaloníike na mpiima yaachwe yo lumana novo *2:1-3:13*

Paúli yoovaheera mutima viikale ko mweerya mutima Muluungu na vaantu *4:1-12*

Kuuja kei kwa Yéesu Kirisitu *4:13-5:11*

^Cheene chasaakwa kwa vaantu ^vamuruma Yéesu na lumbi yo herererya *5:12-28*

Lumbi

1 Baráwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli, Siliváano na Timotéeo. Ni kuvaandikira tiise nyuunyu mpuka ya vaantu ^mumuruma Yéesu uko múuji wa Tesaloníike. Nyuunyu muri va Muluungu Taáta na va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi.

Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu jive na nyuunyu.

Duumbi sa Kumuruma Yéesu kwa Vaantu va Tesaloníike

2 Siku joosi tamudúumbaa Muluungu sa nyuunyu voosi, na mpiindi joosi ^toomuloomba Muluungu, tavalúusaa kweene.

3 Suusu tavakúmbukiraa siku joosi mbere ya Muluungu na Taáta, sa ^vyeene moónekyaa kumuruma Yéesu kwa nteendo jaanyu, ^vyeene kweenda kwaanyu kwavabwéeyyaa mutumame miirimo ko manyika, na ^vyeene kwa uyimiriryi mwamwiiláangyaa Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu.

4 Vanaviitu ^mweendwa ni Muluungu, suusu tamányire, Muluungu avasaawula nyuunyu muve vaachwe.

5 Sa mpiindi ^tukavaretere Masáare Maaja, si tavaretera masáare matuhu vii tuku. Maa kaa, masáare ayo, yavariyulwa kwaanyu kwa njira ya ngururu ya Mutima Muuja na ni ya kimáári. Nyuunyu mwamányire ^vyeene suusu twiikaláa meenyu sa tuvaambirirye nyuunyu.

6 Baa neembe ayo Masáare yavaretera uturikiri ^wahuumba, nyuunyu mwayahokera Masáare ayo kwa cheeru fuma kwa Mutima Muuja, kwa njira iyo, mwatutuubirirya suusu na mwamutuubirirya Mweenevyoosi.

7 Jeyyo, mwaava vaantu ^vabooha vo tuubiririwa ni vaantu ^vamuruma Yéesu va Makedonía na Akáaya.

8 Sa kootweera nyuunyu, Masáare ya Mweenevyoosi yooteereka si kwa vaantu va Makedonía na Akáaya vii tuku, maa kaa, kumuruma kwaanyu Muluungu kwatéerekire kira haantu. Sa jeyyo, si toohangaika kuluusa kiintu tuku sa kumuruma kwaanyu Muluungu.

9 Kira haantu ^turi doma, vaantu voolusa ^vyeene mwatuteengya ^tukuuje na meenyu. Kei voolusa ^vyeene mwareka kwiinamira vidabalaíyo, mukamuvalandukira Muluungu wa kikomi ^ari nkaasu, sa mumutumamire.

10 Kei, voolusa ^vyeene moowoojera kuuja kwa Mwaana wa Muluungu fuma kurumwii, noo kusea, Yéesu. Uhu Yéesu, Muluungu amufufula na yeeye atulamurirya fuma irya ra Muluungu ^rookuuja.

2

Murimo wa Paúli uko Tesaloníike

1 Vanaviitu, nyuunyu mwamányire kuuja kwiiswi na kwaanyu kujáa kwatiite kunáálo nkuulu.
2 Mwamányire ^vyeene tatarikira na ^vyeene tatukirwa uko múujii wa Filíipi.✡ Baa neembe takitirwáa munumuunu, Muluungu atuheera kwiitema kukuulu, tukaarya Masáare Maaja ya Muluungu kuri nyuunyu.
3 Masáare ^meene talumiriryáa kuri nyuunyu si yafumáa kuri ukwaata tuku na yasiina kosu tuku, na si tasaakáa tuvaheembe kwa ukwaata tuku.
4 Maa kaa, suusu siku joosi talúusaa ja vaantu ^tarumwa ni Muluungu na tukakwaatiwa Masáare Maaja. Si toosaaka kuveerya vaantu mitima tuku, maa kaa, Muluungu vii, yeeye amányire mitima yiiswi.
5 Kei, mwamányire suusu si twavaheembáa kwa masáare yo vakwaata neeja tuku, na kei si taluusikáa masáare ya uweere sa tuvise kudiira kwiikinkima kwiiswi tuku, Muluungu noo mooni wiiswi.
6 Suusu si tasaakáa kuduumbirirwa ni vaantu tuku, au kuduumbirirwa ni nyuunyu tuku au fuma kwa muuntu wiingi yoyoosi tuku.
7 Suusu turi vatumwi va Kirisitu, ngaari tadaayya viintu fuma kwaanyu, maa kaa, suusu tujáa tahola kuri nyuunyu ja íyo ^vyeene aláangaa vaana vaachwe vaduudi.
8 Noo jeyyo viri kuri suusu, taveenda maatuku vii, noo ^chooreka si tavaheera Masáare Maaja ya Muluungu vii, maa kaa, tavalaira baa mwiikalo wiiswi. Tabweeyya jeyyo, sa nyuunyu ni vaantu ^taveenda.
9 Vanaviitu kumbukira mwiise ^vyeene tamanyikáa, na kwiidoomererya kutumama uchiku na muusi, sa tudiire kuva muriwa kwa muuntu yoyoosi kuri nyuunyu, mpiindi ^tavariyuláa Masáare Maaja ya Muluungu kuri nyuunyu.
10 Nyuunyu ni vooni baa na Muluungu, ja ^vyeene tujáa vaaja, na ^vyeene twiikaláa na nyuunyu kwa uwoloki, na tusiina mang'uulo.
11 Nyuunyu veeneevyo mwamányire, suusu tavalaangáa nyuunyu ja ^vyeene taáta avaláangaa vaana vaachwe.
12 Tavaheeráa mutima, tavatuuryáa mutima na tiilomboolá kuvawyiira mumanyike kwiikala mwiikalo ^umweéryaa Muluungu mutima. Yeeye Muluungu noo avaániriraa mwiingire Utemii na nkongojimii yaachwe.
13 Suusu si tarékaa kumuduumba Muluungu tuku, sa nyuunyu mwarihokera isáare ra Muluungu fuma kwiiswi. Si mwarihokera ja isáare ra muuntu tuku, maa kaa, mwarihokera isáare ra Muluungu na jeyyo noo ^vyeene riri. Na iro isáare noo ^ritumámaa mitimii yaanyu nyuunyu ^mwariruma.
14 Vanaviitu nyuunyu mwalumana na masáare yayara ^meene jalumana noyo mpuka ja vaantu ^vamuruma Kirisitu Yéesu uko Yudéea. Nyuunyu mwaturikiriwa ni vaantu va isi ya meenyu ja ^vyeene Vayahúudi ^vamuruma Yéesu vaturikiriwa ni Vayahúudi.
15 Avo Vayahúudi vavuulaa valáali na mutwe va Ijuva na vamuulaa Yéesu Mweenevyoosi. Vaantu avo vamukalarya Muluungu na ni vavi va kira muuntu.
16 Voovo voomanyika kutukitira kuvariyula Masáare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahúudi sa vadiire lamuririwa. Kwa njira ihi vootuuba jiinga uvi waavo, maa kaa, haaha nkalari ya Muluungu yavakíimiriire.

Mpiima ya Paúli yo Koovaluumbya Vatesaloníke

17 Vanaviitu kukerwa kwiiswi na nyuunyu ni kwa mpiindi vii, na kukerwa uko ni kwa muviri vii, mitima yiiswi ni hamwi iri na nyuunyu. Suusu tukaari turi na mpiima yo kiiyona na nyuunyu mpula na mulomo.
18 Sa jeyyo, tasaakáa ji tuvaluumbye. Niini Paúli nasaakáa ji nivaluumbye ^kari foo vii, maa kaa, Irimu ratukitira.
19 Haaha kwiilaangya kwiiswi, cheeru chiiswi na itáaji riiswi ra nkongojima ni che? Ni nyuunyu mbere ya Yéesu Mweenevyoosi mpiindi ^ari hinduka!
20 Hii, nyuunyu ni nkongojima na cheeru chiiswi.

3

Timotéeo Yootumwa na Tesaloníke

1 Haaha re, tujáa tasiindwa yimirirya, sa si tataangáa ni che ^choofumira uko meenyu tuku. Aho, tukalamula tuchaale suuveene kura múuji wa Aséene.
2 Tujáa tamutuma Timotéeo mwaaniitu ji avaheere mutima, na avaheere ngururu kwa kura kumuruma kwaanyu Yéesu. Yeeye Timotéeo ni mutumami mwiiwiiswi murimwii wa Muluungu wo kaarya Masáare Maaja ya Kirisitu.

✡ **2:2** Laanga Miirimo ya Vatumwi 16:16-40.

3 Tabweeyya jeyyo, sa kari muuntu baa umwi ji asove mpiima sa uwo uturikiri ˆmwapatáa tuku. Nyuunyu mwamányire suusu ni vaantu ˆtasaakwa kutweera uturikirii.
4 Kikomi, mpiindi ˆtujáa na nyuunyu, tavawyiiráa kweene suusu voosi turikira turi, haaha vyaava ja ˆvyeene mwamányire.
5 Iki noo ˆchooreka mpiindi ˆnkave si noodaha kuyimirirya, namutuma Timotéeo na kwaanyu sa ntaange sáare ja kuruma kwaanyu Yéesu. Nabweeyya jeyyo, sa niiseáa ifaanaa muyeri, noo kusea Irimu, ravayera. Na murimo wiiswi ˆtatumama kwaanyu uve ni mukube.
6 Haaha Timotéeo ahíndukire fuma kwaanyu na atuváiire mbuwo ˆjabooha ja kumuruma kwaanyu Yéesu, na kweenda kwaanyu. Atuwyíirire kira siiku mwatukúmbukiraa na cheeru, na mwatiite mpiima yo kiiyona na suusu ja ˆvyeene suusu turi na mpiima yo voona nyuunyu.
7 Haaha vanaviitu, baa neembe tootúrikira, suusu tatuuriiwe mitima kuteera masáare ˆyabooha ya kumuruma kwaanyu Yéesu.
8 Sa viintu mwiímire neeja kuri Mweenevyoosi, suusu toopata nkaasu ifya.
9 Haaha, suusu toomuduumba Muluungu sa nyuunyu. Suusu tatiite cheeru kikuulu mbere ya Muluungu sa nyuunyu.
10 Toomuloomba Muluungu chiriri chobu, sa tupate nkalo yo voona kei miiso kwa miiso, sa tudahe memerekererya kira ˆchakeeheka kuri kumuruma kwaanyu Yéesu.
11 Haaha toomuloomba Muluungu, Taáta wiitu na Mweenevyoosi wiitu, Yéesu atulaire njira sa tuuje na kwaanyu.
12 Mweenevyoosi avaheere kwiiyenda kukulukuulu, sa mwiiyende nyuunyu kwa nyuunyu na muveende vaantu voosi ja ˆvyeene suusu taveenda nyuunyu.
13 Toomuloomba Muluungu abweeyye mitima yaanyu ikangaale, kuri wuuja muve si mung'úurirwaa mbere ya Muluungu Taáta wiitu, mpiindi ja kuuja kwa Mweenevyoosi Yéesu hamwi na vaaja voosi.

4

Mwiikalo ˆWamweéryaa Mutima Muluungu

1 Vanaviitu, nyuunyu mwiikiindya fuma kwiiswi ˆvyeene mwasaakwa kwiikala sa mumweerye Muluungu mutima. Kikomi, jeyyo noo ˆvyeene mwiíkalaa. Vanaviitu, toovaloomba kwa wiimiriri wa Yéesu Mweenevyoosi mutuube bweeyya jeyyo na moongererye.
2 Nyuunyu mwamányire ulairiri ˆtavaheera kwa luviro lwa Yéesu Mweenevyoosi.
3 Muluungu asaaka muve vaaja mbere yaachwe, sa jeyyo, mureke kikomi kuhanguta.
4 Kira umwi waanyu yoosaakwa andookiimirira muviri waachwe na indookiikala kwa nyemi na kwa wuuja mbere ya Muluungu.
5 Kari mundootuuba uláku wa miviri yaanyu ja vaantu si ˆvamumányire Muluungu tuku.
6 Kari umwi waanyu amukwaate matu mwaanaavo ˆamuruma Yéesu ko yeenda na muki waachwe tuku. Tahumula kuvawyiira no valuma kutu, Mweenevyoosi avaláiraa chiiru vara ˆvatúmamaa masáare ayo.
7 Muluungu si atwaanirira twiikale mwiikalo wa kosu tuku, maa kaa, yeeye atwaanirira twiikale mwiikalo wa wuuja mbere ya Muluungu.
8 Jeyyo muuntu yoyoosi ˆasíitaa kutuuba ukiindya uhu, si amusíitaa muuntu tuku, maa kaa, amusíitaa Muluungu mweeneevyo. Kumbukiri, yeeye avahéeraa nyuunyu Mutima waachwe Muuja.
9 Haaha kwa isáare ro kiiyenda kinduu, si toosaaka kuvaandikira tuku, sa nyuunyu veeneevyo mwakiindiwa ni Muluungu ˆvyeene mwasaakwa kwiiyenda.
10 Nyuunyu kikomi mwaveenda vaaniitu voosi ˆvari uko isi ya Makedonía. Haaha toovaloomba vanaviitu muveende baa kulookererya ivyo.
11 Mundoomanyika kwiikala mwiikalo ˆwatuula, kei kira muuntu andootumama murimo waachwe mweeneevyo. Ikyo noo ˆcheene tavalairirya mundootumama.
12 Jeyyo, mwiikalo waanyu wa kira siiku, bweeyya uri mundoonyemiwa ni vaantu si ˆvanamuruma Yéesu. Aho, si mwiindookiilaangya nyambirirya fuma kwa vaantu viingi tuku.

Kuhinduka kwa Mweenevyoosi

13 Haaha vanaviitu, toosaaka mutaange ˆvyeene viri kuva kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu, vara ˆvawulala, sa mureke kuva na makiva ja vaantu si ˆviiláangyaa nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
14 Suusu tamányire Yéesu aakwya na kei afufuka. Suusu tarúmaa Muluungu vafufula ari na vareeta ari hamwi na Yéesu, vaantu vara ˆvawulala kunu vamuruma Yéesu.
15 Ni kuvawyiira tiise ukiindya uhu wa Yéesu, suusu ˆturi mooyo mpiindi ˆyoohinduka Mweenevyoosi, kikomi si turi valongorera vara ˆvawulala tuku.

16 Sa Mweenevyoosi mweeneevyo kiima ari fuma kurumwii, na sawúti yo lairirya na sawúti ya mukúúlu wa mirimu miija na ntununu ya Muluungu teereka iri. Na vara ˆvawulala kunu vamuruma Kirisitu, fufulwa vari ta.
17 Aho, suusu vara ˆturi mooyo hamwi na vara ˆvafúfwiirwe, vuulwa turi na kurumwii noo musingirirya Mweenevyoosi machwii. Jeyyo, kiikala turi na Mweenevyoosi kwa siku ˆjisiina uhero.
18 Haaha mundookiituurya mutima nyuunyu kwa nyuunyu kwa masáare ayo.

5

Mwiime Neeja sa Siku ya Mweenevyoosi

1 Vanaviitu, kisiina ˆchoobweeyya tuvaandikire ni naadi Mweenevyoosi ˆari kuuja tuku.
2 Sa mwamányire neeja siku Mweenevyoosi ˆari kuuja jo lamurira weeru, kuuja ari ja mwiívi viintu ˆujaa no kiimirira nuuchiku.
3 Mpiindi jojoosi vaantu ˆvookiisea, “Tatiite mwiikalo muuja, na kira kiintu chatwíire,” aho, noo imalo ruújaa ko vundukirya, ja ˆvyeene makata ya muruto yuújaa. Aho, kusiina ˆadaha kiikerya na imalo iro tuku.
4 Maa kaa, nyuunyu vanaviitu, si murí kilwiiryii tuku, na siku iyo si iri vavundukirya ja mwiívi tuku.
5 Sa nyuunyu voosi ni vaana va kiweeru na vaana va muusi. Suusu ˆtamuruma Yéesu, tusiri vaantu va uchiku au va kilwiirya tuku.
6 Haaha turereke laala ja ˆvyeene vaantu viingi valaala. Suusu twiime neeja na tundookiiyimirira.
7 Sa vara ˆvaláalaa, valáalaa nuuchiku na vara ˆvarévaa, varévaa nuuchiku.
8 Maa kaa, suusu ni vaantu va muusi, toosaakwa tundookiiyimirira. Tuve vaantu ˆtamuruma Yéesu, na ˆtaveenda vaantu, ivyo vive ja ngawo kipeembii cha mulwi nkoondo. Kei kwiilaangya kwiitu ulamuriri wa Muluungu, kuve ja kofía ya mulwi nkoondo. 9 Sa Muluungu si atusaawula sa atumale na nkalari yaachwe tuku, maa kaa, yeeye atusaawula suusu sa tupate ulamuriri kwa njira ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
10 Yeeye aakwya sa suusu twiikale hamwi ne, tuve ˆturi mooyo au ˆtaakwya.
11 Mundookiituurya mitima no kiiheera mutima ja ˆvyeene moobweeyya.

Mwiikalo ˆWasaakwa

12 Haaha vanaviitu, toovaloomba mundoovanyemya vara ˆvootumama murimo wa Mweenevyoosi ko manyika kuri nyuunyu, vara ˆvari viimiriri vaanyu na ˆvoovakiindya mwiikalo wa vaantu ˆvamuruma Yéesu.
13 Vanyemyi munumuunu, na muveende sa vootumama murimo kuri nyuunyu. Mundookiikala mwiikalo muuja nyuunyu kwa nyuunyu.
14 Vanaviitu, noovaloomba mundoovadalavya vavira, na mundoovaheera mutima vafoóndu, mundoovaambirirya ˆvari teketeke na mundooyimirirya vaantu voosi.
15 Mundoolaanga, kari muuntu indooriha rivi kwa rivi tuku, maa kaa, siku joosi miryuungu yaanyu ive kuvabweeyyirya wuuja vaantu voosi.
16 Siku joosi muve na cheeru.
17 Mundoomuloomba Muluungu baa katala tuku.
18 Mundoomuduumba Muluungu kwa kira kiintu, sa ikyo noo ˆcheene Muluungu asáakaa sa nyuunyu kwa kura kukundikaniwa na Kirisitu Yéesu.
19 Kari mundoomukitira Mutima Muuja wa Muluungu tuku.
20 Kei, kari mundoochwa mati uláali na mutwe wa Muluungu tuku.
21 Maa kaa, mundooyeren'ya masáare yoosi, na mukwaatye yara yoosi ˆyari maaja.
22 Mundooneha kira uvi.
23 Muluungu yeeye atuhéeraa mwiikalo muuja, avajirule kikomi. Atalarye nkaasu jaanyu, miryuungu yaanyu na miviri yaanyu idiire kuva na mang'uulo, fuuru siku ˆari kuuja Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.
24 Muluungu yeeye ˆavaániriraa, ni wo kiilaangiwa na tumama ari yoosi.
25 Vanaviitu, mundootuloombera.
26 Valuumbyi vaaniitu voosi, kwa kusundira kuuja.
27 Ni kuvalairirya niise kwa irina ra Mweenevyoosi, muvasomere vaaniitu voosi barúwa ihi.
28 Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, ive na nyuunyu.

Barúwa ya kaviri ya Paúli kwa Vatesaloníike Mulongooryo

Barúwa ya kaviri kwa Vatesaloníike yaandikwa ni mutumwi Paúli (1:1). Vamanyi va masáare valúusaa Paúli aandika barúwa ihi mpiindi kiduudi keende ^aandika barúwa ya ncholo, noo kusea kati ya myaaka ya 51-52 keende Kirisitu ^avyaalwa. Aandika barúwa ihi viintu ^ajáa akaari Koríinto.

^Vyeene vyoónekanaa, vaantu vamwi va Tesaloníike vajáa vakwaatya masáare ya uloongo ^yaseáa kuuja lwa kaviri kwa Yéesu kwahumula (2:1-2). Miiririkano ihi ijáa imwaari baa kwa vaantu ^vamuruma Yéesu va Eféeso (2 Timotéeo 2:18). Sa jeyyo, Paúli aandika barúwa ihi kuvatuurya mitima Vatesaloníike kuri kuruma kwaavo, noo kusea, Yéesu akaari hinduka lwa kaviri. Kei avasea viime neeja kuri ukiindya waachwe (2:15-17). Vanehe vaantu ^vamuruma Yéesu vavira na vatuube tumama mirimo yaavo ko manyika (3:6-15).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Paúli yoomuduumba Muluungu na yoovaloombera Vatesaloníike *1:1-12*
Uvi lookerera uri de Mweenevyoosi uuje *2:1-12*
Ulairiri wiingi na kuvaluma kutu *2:13-17*
Paúli yoovaloomba Vatesaloníike vindoomuloombera *3:1-5*
Vaantu ^vamuruma Yéesu vanehe uvira na lumbi jo kiimikirirya *3:6-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli, Siliváano na Timotéeo. Ni kuvaandikira tiise nyuunyu mpuka ya vaantu ^mwamuruma Yéesu uko múujii wa Tesaloníike. Nyuunyu muri vaantu va Muluungu Taáta wiitu na va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi.

2 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitu, na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Ulamu Siku Kirisitu ^Ari Hinduka

3 Vanaviitu, tasaakwa tumuduumbe Muluungu siku joosi sa nyuunyu. Toobweeyya jeyyo, sa kumuruma kwaanyu Yéesu na kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu, kookula.

4 Sa jeyyo, tookiivaa vipeembe mbere ja mpuka ja vaantu ^vamuruma Muluungu sa kuyimirirya kwaanyu na kuruma kwaanyu ^kweene muri noko, baa neembe moolumana na uturikiri na ufafu.

5 Ayo yoónekyaa ulamu wa Muluungu ni wa kikomi. Sa jeyyo, nyuunyu valwa muri vawoloki kwiingira Utemii wa Muluungu. Na sa uwo Utemi, mooturikiriwa.

6 Muluungu alámulaa kwa uwoloki, yeeye kuvalaira ari chiiru vara ^voovaturikirya.

7 Nyuunyu ^mootarikira, Muluungu vahumulukya ari hamwi na suusu. Muluungu bweeyya ari jei mpiindi Yéesu Mweenevyoosi ^ari kuuja fuma kurumwii, hamwi na mirimu yaachwe miija ^iri na ngururu,

8 na mooto ^ukóriire. Yeeye valaira ari chiiru vara si ^vamumányire Muluungu, na vara si ^vari matu kwa Masáare Maaja ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu.

9 Avo valaira ari chiiru kwa imalo ra siku ^jisiina uhero, na kerwa vari fuma ngururwii ya nkongojima ya Mweenevyoosi.

10 Kulairwa chiiru uko, kuuja kuri siku Mweenevyoosi ^ari hinduka noo bweeyyiriwa nkongojima ni vaantu voosi ^vamuruma. Nyuunyu kuva muri vamwi vaavo, sa nyuunyu mwaruma isáare riiswi ^reene tavaretera.

11 Sa jeyyo, tavalóomberaa mpiindi joosi, Muluungu avabweeyye mudahe valwa mwiima neeja kuri kuvaanirira kwaachwe. Kei tooloomba Muluungu kwa luviro lwaachwe akiimikirirye masáare yoosi maaja ^meene moosaaka tumama, na mirimo yaanyu yoosi ya kuruma.

12 Tooloomba jeyyo, sa irina ra Mweenevyoosi rindoobweeyyiriwa nkongojima sa nyuunyu. Kei, nyuunyu mundoobweeyyiriwa nkongojima ni yeeye, kwa nduwo ya Muluungu na ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

2

Uvi Lookerera Uri de Mweenevyoosi Uuje lwa Kaviri

1 Haaha vanaviitu, ni kuvaandikira tiise sa tuvawyiire masáare ya Mweenevyoosi
wiitu, Yéesu Kirisitu ^ari hinduka, na ^vyeene turi kijiinga mbere yaachwe.✡ Vanaviitu
toovakalaamya,
2 kari musingisiwe vyaangu vii tuku, na kari moofiwe ni vara ^vaséaa siku ya Mweenevy-
oosi yahumula looka tuku. Ifaanaa mukava mwateera ayo masáare fuma kwa ulái na
mutwe umwi, au fuma kuri baráwa ^vaséaa yafuma kuri suusu.
3 Kari mumurume muuntu yoyoosi avakoovere tuku, sa siku iyo si iri kuuja tuku mpaka
vaantu vamuvarinduke Muluungu munumuunu, na kei ni fuuru ura ^awúnaa miiro ^ari
bweeyya uvi mukuulu, oonekane. Uwo kukiimikirirya, malwa ari kikomi.
4 Yeeye kiiyinula ari na siita ari kira kiintu vaantu ^vaánirira muluungu, na kira kiintu
vaantu ^viínamiraa. Ati baa kiikala ari Kaayii Njija ya Muluungu yookiibweeyya yeeye ni
Muluungu.
5 Eri, si mookumbukira tuku aya yoosi navawyiira mpiindi ^nijáa na nyuunyu wuu?
6 Nyuunyu mwamányire kira ^choomukitira uwo ^awúnaa miiro kwa haaha sa oonekane
mpiindi ^yasaakwa.
7 Sa ngururu ya kimbiso yo wuna miiro yahúmwiire imwaari yootumama murimo. Maa
kaa, si ari koonekana tuku fuuru ura ^yoomukitira, aseyyiwe.
8 Aho, uwo muwuna Miiro kooneka ari. Maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi muulaa ari kwa
nkeeho fuma mulomwii waachwe, na mumala ari kwa nkongojima ya kuuja kwaachwe.
9 Uwo muwuna Miiro mpiindi ja kuuja kwaachwe, tumama eende ja Irimu kwa ngururu
joosi, na bweeyya eende isháara na viintu ^vihwáalaryaa vya uloongo.
10 Bweeyya ari kira njira ya ukwaata yo sova uwoloki, avakoovere vara ^voodoma no
rimira. Avo, rimira vari sa voosiita kweenda kimáári na valamuririwe.
11 Iki noo ^chooreka, Muluungu arekera viimirirwe ni ngururu ja ukwaata, sa vatuube
ruma uloongo.
12 Aho, voosi ^veene si varúmaa kimáári na veenda uvi, heewa vari irya.

Vaantu ^Vamuruma Yéesu Vasaakwa Viime Neeja

13 Maa kaa, suusu toosaakwa tumuduumbe Muluungu mpiindi joosi, sa nyuunyu vanaviitu
mweendwa ni Yéesu Mweenevyoosi. Toosaakwa tundoobweeyya jeyyo, sa Muluungu
avasaawula nyuunyu keende aho ncholo, sa mulamuririwe. Kulamuririwa uko, mwahok-
era ko jirulwa ni Mutima Muuja na ko ruma kimáári.
14 Muluungu avaanirira sa muhokere kulamuririwa uko kwa njira ya Masáare Maaja
^meene tavavariyurira nyuunyu. Avaanirira sa muve hamwi kuri nkongojima ya
Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu.
15 Haaha vanaviitu mwiime neeja kukwaatya ukiindya wiiswi ^mweene mwahokera
fuma kwiiswi, ive ni kwa uvariyuli wiiswi au kwa baráwa jiiswi.
16 Muluungu Taáta wiitu atweenda. Kwa nduwo yaachwe atutúuryaa mitima siku joosi na
atuhéeraa kwiilaangya kuuja. Toomuloomba yeeye hamwi na Mweenevyoosi wiitu, Yéesu
Kirisitu,
17 avatuurye mitima yaanyu na avafafye, sa mudahe kuluusa na kutumama yoosi ^yari
maaja.

3

Paúli Yoovaloomba Vatesaloníke Vandoovaloombera

1 Haaha vanaviitu, mundootuloombera sa ukiindya wa Mweenevyoosi utuube kweenera
chaangu. Kei, vaantu vuuhokere uhu ukiindya kwa nyemi ja ^vyeene ijáa kwaanyu.
2 Na kei, mundootuloombera sa Muluungu atulamurirye fuma kwa vaantu vavi na
^vaviiha sa si voosi ^vamurúmaa Yéesu tuku.
3 Maa kaa, Mweenevyoosi ni wo kiilaangiwa, yeeye vafafya ari nyuunyu na valaan-
girirya ari fuma kwa ura Muvi.
4 Na suusu tookiilaangya kwa kura kukundikaniwa kwaanyu na Yéesu Mweenevyoosi,
nyuunyu tumama mwiise na tuuba muri tumama yara ^tavawyiira.
5 Mweenevyoosi alongoole mitima yaanyu ive na kweenda kwa Muluungu, na muve na
uyimiriryi ^ufúmaa kwa Kirisitu.

Kari Muve Vavira Tuku

6 Vanaviitu, toovalairirya kwa irina ra Mweenevyoosi wiitu Yéesu Kirisitu, munehe
vaantu ^vamuruma Yéesu vara ^vari vavira, vara si ^vatúubaa ukiindya ura ^tavaheera.
7 Nyuunyu mwamányire mwasaakwa mutuubirirye ja ^vyeene suusu twiikaláa
kwaanyu. Mpiindi suusu ^tujáa na nyuunyu si tujáa vavira tuku.

✡ **2:1** Laanga 1 Vatesaloníke 4:17.

8 Suusu si tarijáa chóorya cha muuntu bila yo kirihira tukú. Suusu tatumamáa chiriri chobu sa tudiire kuva muriwa kwa muuntu yoyoosi wa meenyu.
9 Tabweeyya jeyyo, si sa si vyatéire suusu kuhokera nyambirirya fuma kwaanyu tukú. Maa kaa, tabweeyyáa jeyyo, sa ive kiintu cho tuubirirya, na nyuunyu mutuubirirye.
10 Mpiindi ˆtujáa na nyuunyu, tavawyiráa jei, "Muuntu yoyoosi ura si ˆasáakaa tumama, si asaakwa arye tukú."
11 Ni luusa tiise jei, sa tatéire vamwaari vamwi vaanyu ˆvari vavira, si ˆvatúmamaa chochoosi tukú, voovo vandookiisembereka kuri masáare ya vaantu viingi.
12 Vaantu avo, ni kuvalairirya tiise na ni kuvakaan'ya tiise kwa irina ra Mweenevyoosi Yéesu Kirisitu vatuule, vatumame miri mo sa vave na chóorya chaavo veeneevyo.
13 Maa kaa, kuri nyuunyu vanaviitu, kari mureke vii kaa tuku kutumama maaja.
14 Mwiime neeja, na muuntu yoyoosi ura si ˆakwáatyaa masáare ˆtavaándikiire barúwii ihi, mureke kusaangya muhini ne, sa oone soni.
15 Kari mundoomoona ja muvi waanyu tukú, maa kaa, mundoomuluma kutu ja nduu yaanyu.

Lumbi jo Kiimikirirya

16 Haaha Mweenevyoosi, yeeye ˆari ufumo wa mwiikalo muuja, avaheere mwiikalo muuja siku joosi kwa njira joosi. Mweenevyoosi ave na nyuunyu voosi.
17 Niini Paúli nookaandika lumbi iji kwa mukono waani mweeneevyo, jei noo ˆvyeene naándikaa baráwa jaani joosi.
18 Nduwo ya Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, ive na nyuunyu voosi.

Barúwa ya ncholo ya Paúli kwa Timotéeo Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu (1:1-2). Paúli amwaandikira Timotéeo mutavana fuma múuji wa Lísitra. Uhu ni mwaambiriryi waachwe wa heehi ajáa (1:2-5; 2:1; Mirimo ya Vatumwi 16:1-5). Uhu Timotéeo taáta waavo ni Mugiríki ajáa, na íyo waavo ni Muyahúudi ajáa (Mirimo ya Vatumwi 16:1). Irina ra íyo waavo ni Yuníike asewáa na maáma waavo ni Loíisi asewáa (2 Timotéeo 1:5).

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli mpiindi ^ajáa uko isi ya Makedoníia (1:3), na yaandikwa kati ya myaaka ya 62-64 keende Kirisitu ^avyaalwa. Kiintu ^chabweeyya Paúli aandike barúwa ihi, ni kumutamanurira Timotéeo ataange ^vyeene vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa viikale. Kei, amutamanurira ^vyeene Timotéeo asaakwa avalongoole vaantu ^vamuruma Yéesu na avakaan'ye vareke uvariyuli wa uloongo (1:3-7). Kiintu chiingi ^cheene Paúli amuwyiira Timotéeo ni ^vyeene Timotéeo ari saawula valongooli ^vabooha va vaantu ^vamuruma Yéesu (3:1-15). Kei Paúli amuwyiira Timotéeo ave ni muuntu muuja wo laangwa ni vaantu voosi (4:12-16) na andoovaambirirya vaantu ^vamuruma Yéesu mpiindi ja uturikiri waavo maturii yaavo. Paúli akiindya ^vyeene viri kwa mwiikalan'yo wa vaantu ^vamuruma Yéesu na valala, na vawosi, na vatúmwa na valongooli (5:1–6:2).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Ukiindya wa uloongo na ukiindya wa nduwo ya Muluungu *1:1-20*
Ukiindya wa kumwiinamira Muluungu *2:1-15*
^Meene yasaakwa kwa valongooli na vaambiriryi va valongooli *3:1-16*
Vatumami vaaja va Kirisitu *4:1-16*
Ukiindya kuri valala, vawosi na vatúmwa *5:1-6:2*
Usúngaati wa kikomi na ulairiri kwa Timotéeo *6:3-21*

Lumbi ya Paúli kwa Timotéeo

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli mutumwi ^naaniririrwa kwa ulairiri wa Muluungu ^atulamurirya, na kwa KirisituYéesu suusu ^tumwiiláangyaa.

2 Ni kwaandikira niise weewe Timotéeo, mwaana waani wa kikomi kwa kura kuruma kwiiswi. Nduwo, riiso ra wuuja na mwiikalo muuja, jive na weewe fuma kwa Muluungu Taáta wiitu na kwa Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitu.

Kuneha Uvariyuli wa Uloongo

3 Kati ^niinukáa na Makedoníia, nijáa niilomboola nkakusea wiikale múujii wa Efééso sa uvakaan'ye vaantu vareke kwaarya uvariyuli wa uloongo.

4 Uvasee vareke mbuwo ja uloongo jo vaanga, na marina ^yasiina uhero ya vala baaba va nkolo. Ayo yoosi yaréetaa nkaani, kiri vyo kweenerya murimo wa Muluungu, ura ^wujáa kwa njira yo ruma.

5 Kiintu kikuulu cha ulairiri uhu, ni kweenda kura ^kwafúmaa mutimii mweeru, kuruma kwa kikomi na mutima si ^utwáalaa muuntu na kiloongii.

6 Vaantu vamwi vayapala aya na ivarwii na valúmaa sáare ^ng'eene jisiina kiintu.

7 Ava vaantu vasáakaa vave vakiindya va Miiro, maa kaa, si vatáangaa ^cheene valúusaa na ayo ^meene kwaavo viíririkanaa ni ya kikomi tuku.

8 Suusu tamányire, Miiro yabooha, koon yatúubirwe ^vyeene yasaakwa.

9 Kei tamányire, Miiro si sa vawoloki tuku. Miiro ni sa vaantu ^vawúnaa miiro na vavarinduki, vara si ^vatúubaa kira Muluungu ^asáakaa na vavi, vaantu si ^vari vaaja mbere ya Muluungu na vaantu ^vamuhíintikiraa Muluungu, vaantu ^vuúlaa vala íyo na taáta waavo na vuulai.

10 Kei ni sa vahanguti, vaantu valume ^viiláalaa, vaantu ^vávaa iyoombe vaantu, na valoongo. Baa kei ni sa vaantu ^viiláhaa kwa uloongo na vara voosi ^vabwéeyyaa viintu ^viísimire na uvariyuli wa kikomi.

11 Masáare aya ya uvariyuli yamwaari Masáarii Maaja ya nkongojima ya Muluungu ^Adúumbwaa, ^meene niini nakwaatiwa nvariyule.

Nduwo ya Muluungu kwa Paúli

12 Duumbi yaani ni kwa Kirisitu Yéesu, Mweenevyoosi wiitu. Yeeye aampeera nguruu sa aanvala ndiri muwoloki, akaansaawula sa murimo waachwe.

13 Baa neembe mbere nijáa muturiinti, namuhiintikiráa na navaturikiryáa vaantu vaachwe, yeeye aanaanga na riiso ra wuuja sa nabweeyyáa ivyo na kihoho na sa viintu si namurumáa.✡

14 Mweenevyoosi wiitu aankung'untira nduwo ˆiri foo, ikuujan'ya na kuruma na kweenda kuri ˆkuri kuva kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu.

15 Mpíri ihi ni ya kimáári na yavalwa yiima neeja kurumwa, "Kirisitu Yéesu uuja na aha weerwii joo lamurirya vaantu vavi." Na niini noo muvi kulookya voosi.

16 Maa kaa, sa isáare iri, Muluungu aanaanga na riiso ra wuuja, sa Yéesu Kirisitu oonekye kuyimirirya kwaachwe ˆkusiina uhero kuri niini. Jeyyo, mbe ja kiintu ˆkiri koonekya vara ˆvari muruma siku ˆjookuuja, vapate nkaasu kwa siku ˆjisiina uhero.

17 Haaha nyemi na nkongojima aheewe siku joosi yeeye Mutemi wa siku joosi, ˆmweene asiina uhero, na si ˆoónekanaa, yeeye vii noo Muluungu. Kikomi.

18 Haaha Timotéeo mwanawaani, ni kuheera niise ulairiri uhu wo tamanyan'ya na kulaala na mutwe kura ˆkwaluuswa kuri weewe, sa ko kuukwaatya ulwe nkoondo ˆyabooha.

19 Kei ukwaate kumuruma Yéesu na mutima wo kiisiman'ya mavi na maaja. Vaantu vamwi vayasiita masáare ayo, na sa jeyyo, vamala kuruma kwaavo.

20 Vaviri va avo vaantu, ni Himenáayo na Alekisáanda,✡ ava navakwaatya kwa Irimu sa rivalaire chiiru, kari jivamuhiintikire Muluungu tuku.

2

Uvariyuli ˆUtámanyan'yaa na Kumwiinamira Mweenevyoosi

1 Cha ncholonchoolo, ni vawyiira niise, mundookiiloombera kwa Muluungu sa avaambirirye na avatalarye vaantu voosi. Kei mundoomuduumba Muluungu sa vaantu voosi.

2 Mundooloomba jeyyo sa vatemi na vara voosi ˆvari na wiimiriri ˆveene vari utemii, sa twiikale mwiikalo muuja na utuuli, kei tuve na nyemi kwa Muluungu na wuuja kwa vaantu voosi mbere ya Muluungu.

3 Masáare aya yabooha, kei yamweéryaa mutima Muluungu ˆatulamurirya.

4 Yeeye asáakaa vaantu voosi valamuririwe na vataange kikomi.

5 Muluungu ni umwi vii, na kwatiite muuntu umwi vii ˆavakúndikan'yaa vaantu na Muluungu. Muuntu uhu ni KirisituYéesu.

6 Yeeye mweeneevyo iitoola ave Mununuuli wa vaantu voosi. Kiintu iki chaláiraa kikomi muryuungu wa Muluungu kwa mpiindi jaachwe.

7 Haaha sa masáare aya, Muluungu aansaawula mbe mutumwi, kei nive mweeneri wa Masáare Maaja kwa vaantu si ˆvari Vayahúudi. Ayo ˆnooluusa ni ya kikomi na si nooluusa uloongo tuku.

8 Nooloomba kira haantu ˆmukiijíingaa, vaantu valume vamuloombe Muluungu kunu vookiinurirya mikono yaavo miija isiina nkalari na nkerunkeru.

Tuuva ja Vaantu Vaki

9 Kei noosaaka vaantu vaki vandookwiiruwika ˆvyabooha koonekya nyemi na vandookiivikira vira ˆvyeene visáakwaa. Kari viiháambaa ko suka njwiiri tuku, kwiivikira sahá abu na mpári tuku, baa kei kari viiwíikiraa ingo ja iyoombe ikuulu tuku. 10 Maa kaa, viiruwike miriimo miija, ja ˆvyeene vyasaakwa kwa muuntu muki ura ˆalúusaa kiweerwii amwiínamiraa Muluungu.

11 Muuntu muki iikiindye kimi na ave matu.

12 Niini si noovarekera vaantu vaki vandoovavariyurira no viimiriira vaantu valume tuku, maa kaa, vaantu vaki vandookirinya sawu.

13 Muluungu amuumba Adáamu ta, de akamuumba Háawa.

14 Baa kei, si Adáamu noo ˆakooverwa tuku, ni muuntu muki noo ˆakooverwa akiingira uvii.✡

15 Maa kaa, muuntu muki lamuririwa ari ko va na vaana, koon atúubire kumuruma Kirisitu, kuveenda vaantu, kuva muuja mbere ya Muluungu na kubweeyya ˆvyeene vyasáakwaa.

3

Valongooli va Vaantu ˆVamuruma Yéesu

1 Mpíri ihi ni yo kiilaangiwa, "Koon muuntu avíire na mpiima yo va mulongooli, uwo muuntu atiite mpiima ya murimo ˆwabooha."

✡ **1:13** Laanga Mirimo ya Vatumwi 8:1-3. ✡ **1:20** Laanga 2 Timotéeo 2:17-18; 4:14. ✡ **2:14** Laanga Ncholo 3:1-13.

2 Mʉʉntʉ ʉwo wo va mʉlongooli, asaakwa ave mʉʉntʉ wa kikomi, ave mʉlʉme wa
muki ʉmwi, mʉʉntʉ ˆiisikana, mʉʉntʉ ˆadáhaa kwiiyimirira, mʉʉntʉ ˆanyémiwaa, mʉʉntʉ
ˆaténgyaa vaantʉ, na ave mʉʉntʉ ˆamányire variyʉla masáare neeja.
3 Kari ave mʉreevi tʉkʉ, kari ave eenda mpía tʉkʉ, baa kei, kari ave mʉʉntʉ ˆeenda
nkoondo tʉkʉ, maa kaa, ave mʉʉntʉ ˆahola, ˆeenda mwiikalo mʉʉja.
4 Asaakwa alongoole nyuumba yaachwe neeja, na asaakwa ave alóngoolaa vaana
vaachwe neeja, sa vandoomʉteera na vave na nyemi kwa vaantʉ voosi.
5 Sa kooni mʉʉntʉ si adáhaa kʉlongoola nyuumba yaachwe mweeneevyo, jooli ari daha
kʉlongoola mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ?
6 Mʉlongooli kari ave mʉʉntʉ ˆamuruma Yéesu sikʉ ingai vii ˆjilóokire tʉkʉ, sa ifaanaa
akiivaa kipeembe, maa awye, aho, maa aheewe irya ra Mʉlʉʉngʉ ja Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mivi
ˆvyeene raawya.
7 Kei asaakwa ave mʉʉntʉ ˆataangikana kwa mirimo miija ni vaantʉ ˆvari weerwii, kari
ji abeerʉlwe, maa awyiire mʉtehwii wa Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mivi tʉkʉ.

Vaantʉ ˆVavaámbiriryaa Valongooli

8 Viivyo baa vaantʉ ˆvaámbiraa mirimo ya nyuumbii ya Ijʉva vasaakwa vave vaantʉ
ˆvanyémiwaa, kari vave kosikosi tʉkʉ au vareevi tʉkʉ, baa kei kari vave vaantʉ ˆveenda mpía
ja mʉhonyo tʉkʉ.
9 Vasaakwa vakwaatye fuumbo ya isii yo mwiilaangya Yéesu kwa mʉtima si ˆʉvatwáalaa
na kiloongii.
10 Vayereniwe ta, kooni si vang'úurirwaa, maa de vaande mirimo yo vaambirirya
valongooli.
11 Viivyo, vaki vaavo vasaakwa vave ni vaantʉ ˆvanyémiwaa, na vaantʉ si ˆvalúʉsaa
vaantʉ, maa kaa, vave vaantʉ ˆviisikana na ˆviiláangiwaa kwa kira kiintʉ.
12 Vaambiriryi va valongooli vave valʉme va muki ʉmwi, vaantʉ ˆvalóngoolaa vaana
vaavo na kaaya jaavo neeja.
13 Vaambiriryi va valongooli, kooni vatúmamire mirimo yaavo vyabooha, nyemiwa
vari na kʉva vari na ngururu jo lʉʉsika na kipeembe mbere ja vaantʉ, masáare ya
kumwiilaangya kwaavo Kirisitʉ Yéesu.

Masáare ˆMeene Mʉlʉʉngʉ Ayavariyʉla

14 Baa neembe nookoona kʉʉja ndiri noo kʉlaanga sikʉ ˆjookʉʉja, niini nakwaándikiire
masáare aya, sa
15 kooni nachérevire kʉʉja, masáare aya kʉbweeyya yari ʉtaange viintʉ vaantʉ ˆvasaakwa
viikale nyuumbii ya Mʉlʉʉngʉ. Nyuumba iyo ni mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ
ˆAri Nkaasʉ, na ni ngururyo na mwaariryo wa kikomi.
16 Fuumbo ya mwiikalo wo tuuba kira Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa ni nkúúlʉ.
Avariyʉlwa kwa mʉviri wa mʉʉntʉ,
ooneka kikomi ni mʉwoloki kwa Mʉtima Mʉʉja,
oonekana na mirimʉ miija,
avariyʉlwa kwa vaantʉ va isi joosi,
akarumwa ni weerʉ,
akasʉmʉlwa na kurumwii na nkongojima.

4

ˆVyeene Timotéeo Alaiririwa

1 Haaha Mʉtima Mʉʉja yootuwyiira baa tuvisa tʉkʉ, sikʉ ja ʉhero, vaantʉ vamwi reka vari
kumwiilaangya Yéesu, na tuuba vari ʉkwaata wa mirimʉ mivi, na ʉvariyuli waavo.
2 Ʉvariyuli ʉwo wʉʉjaa kwa njira ya ʉloongo wa vakweembi, vara ˆvari na mitima si
ˆidáhaa kwiisiman'ya mavi na maaja. Mitima yaavo yaakwya ja yachimikwa ni chʉúma ˆkiri
mooto.
3 Vaantʉ ava, vavakáan'yaa vaantʉ vareke kwiiloola na vandooneha vyóorya vimwi
vimwi. Vyóorya ivyo Mʉlʉʉngʉ avyʉʉmba sa vihokerwe na dʉʉmbi ni vara ˆvataanga
kimáári na ˆvamuruma Yéesu.
4 Sa kira kiintʉ ˆʉʉmba Mʉlʉʉngʉ chabooha.✡ Na kusiina kiintʉ baa kimwi vii cho siita
tʉkʉ, kooni takihókiire na dʉʉmbi,
5 sa viintʉ chatalariwa na isáare ra Mʉlʉʉngʉ na ko loomba.

Mʉtʉmami Mʉʉja wa Yéesu Kirisitʉ

✡ **4:4** Laanga Ncholo 1:31.

6 Koonɨ ʉvawyɨ́rɨɨre vaaniitʉ na marʉʉmbʉ yiitʉ masáare aya, weewe kʉva ʉrɨ mʉtʉmami mʉʉja wa Kirisitʉ Yéesu, ˆwiikiindya kɨkomi cha kumuruma Yéesu na ʉvariyuli mʉʉja ʉra ˆutúubaa.
7 Siita mbuwo jo vaanga ja ɨhɨ weerʉ, baa kei, karɨ utúubaa símo ja ʉloongo tʉkʉ, weewe tuuba kwiijuvirya weemweene mwiikalo ˆutúubaa kira Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa.
8 “Sa kwiijuvirya mʉvɨrɨ kwareeta kʉnáálo jaachwe, maa kaa, mwiikalo ˆutúubaa kira Mʉlʉʉngʉ ˆasáakaa, watɨɨte kʉnáálo kwa kira njɨra, sa waréetaa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ kwa nkaasʉ ya haaha na nkaasʉ ˆyookʉʉja.”
9 Mpírɨ ɨhɨ ˆndúusire nɨ yo kiilaangiwa, kei yɨɨma neeja kurumwa nɨ vaantʉ voosi.
10 Ɨkɨ noo ˆchabwéeyyaa tʉndootʉmama na ngururunguruuru, sa tavɨɨka kwiilaangya kwiitʉ kwa Mʉlʉʉngʉ ˆÁrɨ Nkaasʉ sikʉ joosi, Mʉlʉʉngʉ Mʉlamuriri wa vaantʉ voosi ˆveene vamuruma.
11 Ivi viintʉ ˆnookʉlairirya, vavariyʉrɨre sa vavituube.
12 Karɨ urúmaa mʉʉntʉ yoyoosi akʉhenerere atɨ sa ʉrɨ mʉtavana tʉkʉ, maa kaa, fafa, sa vaantʉ ˆveene vamuruma Yéesu vandookʉlaanga na vatuubirirye ndʉʉsɨka yaako, lʉyeendo lwaako, kweenda kwaako, kuruma kwaako na mwiikalo waako mʉʉja.
13 Manyɨka mbere ja vaantʉ kʉsoma Masáare ˆYarɨ Mpeho, kʉyakiindya na kʉyavariyʉla, fʉʉrʉ haantʉ ˆnkuújire.
14 Karɨ ʉrékaa bweeyya ʉra wʉʉya ˆmweene ʉrɨ nowo tʉkʉ, wʉʉya ʉra ˆwaheewa nɨ Kirisitʉ kwa masáare ya Ijʉva ya ʉláali na mʉtwe na ko vɨkɨrwa mɨkono nɨ vawosi.
15 Ririkana neeja ayo yoosi na ʉmanyɨke sa kʉdoma na mbere kwaako koonekane kwa vaantʉ voosi.
16 Laanga neeja ˆvyeene wookiikala na ˆvyeene woovariyʉla. Tuuba kʉtʉmama ayo, sa koonɨ ʉbwéeyyiirye jeyyo, kiilamurirya ʉrɨ weewe mweeneevyo na vara ˆveene vookʉteerera.

5

Kʉvatʉmamɨra Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu

1 Karɨ ʉmʉbéerʉlaa moosi tʉkʉ, maa kaa, mʉwyɨ́re ja woomuwyɨ́ra taáta waanyu. Ʉndoovakaan’ya vatavana ja ˆvyeene ʉvakáan’yaa vaanaanyu va ɨnda ɨmwɨ,
2 vadala, ja viintʉ ˆʉkáan’yaa íyo waanyu na vahíínja ja marʉʉmbʉ yaako va ɨnda ɨmwɨ.
3 Ʉndoovanyemya valala vara ˆvasiina mʉʉntʉ wo kiitumbairirya.
4 Baa neembe nɨ jeyyo, mʉlala ˆarɨ na vaana, au vajʉkʉlʉ, avo vaana na vajʉkʉlʉ viikiindye ta kʉvaambirirya vandʉʉ vaavo. Jeyyo noo ˆvyeene vandoohɨndʉla masáare ˆmeene vabweeyyiriwa nɨ vavyɨ́rɨ vaavo. Ivyo, noo viintʉ ˆvimweéryaa mʉtɨma Mʉlʉʉngʉ.
5 Mʉlala ʉra ˆasiina mʉʉntʉ baa ʉmwɨ wo kiitumbairirya, yeeye amwiiláangyaa Mʉlʉʉngʉ vii, na amʉlóombaa Mʉlʉʉngʉ amwaambirirye chobu chɨrɨrɨ.
6 Maa kaa, mʉlala ˆiíkalaa na mpɨɨma mbɨ, ʉwo aakwya baa neembe arɨ mooyo.
7 Ʉndoovawyɨ́ra masáare aya vaantʉ ˆvamwiiláangyaa Kirisitʉ va vave vaantʉ va kɨkomi.
8 Koonɨ mʉʉntʉ sɨ yookɨ́laanga ndʉʉ yaachwe, na kɨkomi vara ˆvarɨ kaayii kwaachwe, re mʉʉntʉ ʉwo akʉhíire moongo kumuruma Yéesu na mʉʉntʉ ʉwo avɨɨha kʉlookya ʉra sɨ ˆamuruma Yéesu.

Kʉvaambirirya Valala

9 Karɨ mʉmwaandɨke mʉlala yoyoosi ˆmweene sɨ anafikya myaaka makumi mʉsasatʉ (60) tʉkʉ. Ʉwo mʉlala ave nɨ ʉra ˆajáa aloolwa nɨ mʉlʉme ʉmwɨ.
10 Kei ave amányirwe atʉ́mamaa maaja, ʉra ˆavarera vaana vaachwe vyabooha, ʉra ˆavatéengyaa vayeni na cheerʉ, ʉra ˆavoóyyaa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ majeo,* ʉra ˆavaámbiriryaa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ ˆvarɨ na uturikiri na ʉra ˆeenda tʉmama mɨrɨmo miija.
11 Maa kaa, karɨ mʉvaándɨkaa vahíínja valala hamwɨ na valala tʉkʉ, sa mpɨɨma jaavo koonɨ javarémɨɨre kiiseyya varɨ kwa Kirisitʉ, maa valoolwe.
12 Sa jeyyo, kiiheera varɨ irya so hɨndʉka na nyuma kwa yara masáare ˆvajáa vamwiilaha Kirisitʉ.
13 Sɨ jeyyo vii tʉkʉ, kei viijóvyaa kʉyeenda nyuumbii ja vaantʉ sa uvira, na ˆchavɨɨhavɨɨha vaándaa lʉʉsa vaantʉ, maa vakiiyingirya masáarii sɨ ˆyarɨ yaavo, aho, valʉ́ʉsaa viintʉ ˆvisivateire kʉlʉʉsa.
14 Sa jeyyo, nɨ vakiindya niise valala vara ˆvakaarɨ vahíínja valoolwe, vave na vaana na valaange nyuumba jaavo, kwa njɨra ɨyo, mʉvɨ siindwa arɨ kʉtʉfontorirya.

---

* **5:10** ***ʉra ˆavoóyyaa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ majeo:*** Nɨ tʉʉva ya Kiyahúudi yo vateengya vayeni. Mweenenyuumba avahéeraa maaji vakiiyoyya majeo vooveene au mʉtʉ́mwa avooyyáa majeo yaavo. Mpɨɨndɨ ijo, vaantʉ vayeendáa njirii ˆjiri na irʉrɨ. Sa jeyyo, majeo yaavo yavijáa na irʉrɨ ˆrɨrɨ foo. Kei veeneisi va Ijʉva novo vooyyáa majeo de vɨngire na Kaayii Njija ya Ijʉva.

15 Ni lɯɯsa niise jei, sa kwatiite valala vahíínja ˆvareka kumutuuba Kirisitɯ, vakatuuba Irimɯ.
16 Koonɨ kɯrɨ na mɯuntɯ muki ˆamuruma Kirisitɯ ˆmweene arɨ na mɯlala wa ndɯɯ yaachwe, ɨndoomɯlaanga, karɨ avarekere vaantɯ viingɨ vara ˆvamuruma Yéesu tɯkɯ. Sa jeyyo, ɨyo mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma Yéesu ɨndoovalaanga valala vara ˆvarɨ vooveene.

ˆMeene Yasaakwa kwa Valongooli

17 Vawosi ˆveene viímiriraa mirɨmo ya vaantɯ ˆvamuruma Kirisitɯ vyabooha, vavalwe viima neeja kɯnyemiwa kavirɨ, na varavaara ˆvatámamaa mɯrɨmo wo lɯɯsa no variyɯla Masáare Maaja, vasaakwa vanyemiwenyemiiwe.
18 Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yalɯɯsa, “Karɨ wiichúungaa ng’oombe mɯlomo tɯkɯ, kati ˆyoovaa viryo luuwii,”✡ kei yalɯɯsa, “Mɯtɯmami iima neeja kɯheewa mɯsáala waachwe.”✡
19 Karɨ ɯhókeraa kiloongi cha moosi koonɨ sɨ kiréetirwe na mashahíidi vavirɨ au vatatɯ tɯkɯ.✡
20 Vawosi vara ˆvabwéeyyaa ɯvɨ ɯvadalavye mbere ja vaantɯ sa viingɨ voofe.

Paúli Yoomɯkaan’ya Timotéeo

21 Ni kɯlairirya niise mbere ya Mɯlɯɯngɯ, na mbere ya Kirisitɯ Yéesu, na mbere ya mirimɯ miija yaachwe ˆiisaawɯla, kikomi ɯyakwaatye masáare aya na ɯyabweeyye na karɨ ɯmɯláangaa mɯuntɯ miiswii mirimwii yaako tɯkɯ, na karɨ usínanalaa vaantɯ tɯkɯ.
22 Karɨ usúnguriryaa kɯmɯviikira mɯuntɯ mikono tɯkɯ. Kɯbweeyya jei, ifaanaa kɯkakɯbweeyya wiingire uvii waachwe. Ilaange neeja na ɯve ɯteréere.
23 Kɯnywa maaji meene vii tɯkɯ, maa kaa, ɯndoonywa diváai kiduudi sa ɨnda yaako na ɯlwíiri waako wa kweene kweene.
24 Ʊvɨ wa vaantɯ viingɨ woónekaa kiweerwii vii, na wavalóngooryaa no heewa irya, maa kaa, ɯvɨ wa vaantɯ viingɨ wɯújaa nyuma ntɯhɯ.
25 Viivyo mirɨmo miija nɨ kiweerwii irɨ na mirɨmo miija ɨra sɨ ˆirɨ kiweerwii yoónekanaa na nyuma.

6

Ʊlairiri kwa Vatúmwa vara ˆVamuruma Yéesu

1 Kira ˆarɨ ɨsɨ ya iyóoki ra ɯtúmwa, amɯvale mweenekaaya waachwe iima neeja kɯheewa nyemi joosi, sa vaantɯ vasiindwe kɯndoomɯtɯkira Mɯlɯɯngɯ na ɯvariyuli ˆmweene tookiindya.
2 Vara vatúmwa va veenekaaya vara ˆvamuruma Kirisitɯ, karɨ vaviínuriryaa mpula veenekaaya vaavo tɯkɯ. Voovo vakɯmbɯkire avo nɨ vaanaavo kwa Kirisitɯ. Kirɨ vyoova jeyyo, vatúmwa avo vavatɯmamire veenekaaya vaavo vyaboohabooha, sa ˆveene vooturya kɯnáálo fuma murimwii waavo, nɨ vara ˆvamuruma Kirisitɯ, na voovo vaveenda.

Ʊvariyuli wa Ʊloongo na Usúngaati wa Kikomi

Vavariyɯrire aya masáare na vakalaamye vayatuube.
3 Koonɨ mɯuntɯ yoyoosi yoovariyɯla masáare ˆyiísimire, na yoosiita masáare ya kikomi ya Mweenevyoosi wiitɯ, Yéesu Kirisitɯ, na ɯvariyuli wa mwiikalo ˆutúubaa kira Mɯlɯɯngɯ ˆasáakaa,
4 mɯuntɯ ɯwo iiyónaa yeeye noo yeeye na sɨ amányire kiintɯ tɯkɯ. Eenda maatɯkɯ kwiiruta ndihi sa masáare vii. Na ɯko kwiiruta ndihi kwaréetaa wiitóoli wa kivɨna, kwiivaa, kituki, kwiikoverera vaantɯ vivɨ,
5 na kwiitoola ˆkusisíraa. Miryɯɯngɯ yaavo yasaambɯka, na kira kimáárɨ vasikimányire tɯkɯ. Kei viiséaa kutuuba mwiikalo ˆutúubaa kira Mɯlɯɯngɯ ˆasáakaa noo njira yo va vasúngaati.
6 Maa kaa, mwiikalo ˆutúubaa kira Mɯlɯɯngɯ ˆasáakaa na kwiikinkima na kira kiintɯ nɨ usúngaati mɯkɯɯlɯ.
7 Sa suusu sɨ tɯɯja na aha weerwii na kiintɯ chochoosi tɯkɯ, baa kei sɨ tɯrɨ kwiinɯka aha na kiintɯ chochoosi tɯkɯ.
8 Maa kaa, koonɨ tɯrɨ na chóorya na ɨngo, twiikinkime.
9 Vaantɯ vara ˆvarɨ na ɯláku wo va vasúngaati vayérwaa na vakwáatwaa nɨ minyahɯ na mpiima ˆjiri foo ja kihoho. Ijo mpiima javatwáalaa fɯɯrɯ imalwii na vamárikirɨraa kɯɯko.
10 Sa kweenda mpía nɨ ichina rimwɨ ra ɯvɨ woosi. Vaantɯ vamwɨ sa kɯra kɯsaaka mpía viikera na kumuruma Kirisitɯ, vakiiturikirya kwa ɯsɯɯngɯ mɯkɯɯlɯ.

Paúli Yoomukiindya Timotéeo

✡ **5:18** Laanga Nkɯmbɯkira ya Miiro 25:4. ✡ **5:18** Laanga Lúka 10:7. ✡ **5:19** Laanga Nkɯmbɯkira ya Miiro 17:6; 19:15.

11 Maa kaa, weewe mɯɯntɯ wa Mɯlɯɯngɯ, ɯnehe masáare yoosi mavɨ. Ʉmanyɨke kutuuba ɯwoloki, utuube mwiikalo ˆutúubaa kɨra Mɯlɯɯngɯ ˆasáakaa, utuube kumuruma Mɯlɯɯngɯ, kwiiyenda, kuyimirirya na kɯhola.
12 Ʉndoolwa nkoondo ˆyabooha yo muruma Mɯlɯɯngɯ. Kwaatɨrɨra nkaasɯ ya sikɯ ˆjisiina ɯhero, ˆng'eene waanɨrɨrwa nɨ Mɯlɯɯngɯ kati ˆɯkalɯɯse bila yoovisa kumuruma Mɯlɯɯngɯ mbere ya vaantɯ ˆvarɨ foo ˆvoona.
13 Mɯlɯɯngɯ avihéeraa viintɯ vyoosi nkaasɯ. Nɨ kɯlairirya niise mbere yaachwe na mbere ya Kirisitɯ Yéesu. Ʉhɯ noo ˆatoola ɯshahíidi waachwe ˆwabooha miiswii ya Poontío Piláato baa visa tɯkɯ.✡
14 Kwaatya ɯlairiri ɯhɯ, karɨ ɯreke baa kadawo tɯkɯ na karɨ ɯhon'ye tɯkɯ fɯɯrɯ sikɯ ˆng'eene Mweenevyoosi wiitɯ, Yéesu Kirisitɯ ˆarɨ hɨndɯka.
15 Kɯhɨndɯka kwaachwe reetwa kɯrɨ nɨ Mɯlɯɯngɯ kwa mpɨɨndɨ jaachwe. Atalariwa Mɯlɯɯngɯ, yeeye vii noo ˆArɨ Mwiimiriri, Mɯtemi wa vatemi, Mweeneevyo wa veeneevyo!
16 Yeeye arɨ nkaasɯ kwa sikɯ ˆjisiina ɯhero, iíkalaa kɨweerwii ˆkɨsɨsésererwaa nɨ vaantɯ. Yeeye sɨ anoonwa nɨ vaantɯ tɯkɯ na kusiina mɯɯntɯ ˆarɨ daha kɯmoona tɯkɯ. Nyemi na lɯvɨro nɨ na yeeye viri kwa sikɯ ˆjisiina ɯhero! Kɨkomi.
17 Valairirye vasúngaati va ɨhɨ weerɯ vareke kwiineenga, karɨ viiláangyaa usúngaati waavo ˆɯsɨrɨ wo kiilaangya tɯkɯ, maa kaa, viilaangye Mɯlɯɯngɯ. Yeeye atɯhéeraa viintɯ vyoosi ˆviri foo sa tweerye mɨtɨma.
18 Valairirye vandoobweeyya maaja, vave vasúngaati va mɨrɨmo miija. Kei vaboohye ɨnda na vandoovaambirirya vaantɯ vɨɨngɨ na usúngaati waavo.
19 Kwa njɨra ɨyo, kiivɨkɨra varɨ usúngaati ja mwaariryo ˆwɨɨma neeja sikɯ ˆjookɯɯja, vaturye nkaasɯ ya kɨkomi.
20 Timotéeo, ɨmɨrɨra viija masáare ˆmeene ɯkwaatiwa nɨ Mɯlɯɯngɯ. Neha masáare ya weerɯ na kwiiruta ndihi ˆkweene vaantɯ kwa ɯloongo vaséaa nɨ ɯmanyi.
21 Sa kutuuba ɯmanyi ɯwo, vaantɯ vamwɨ vareka kumuruma Yéesu.
Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

✡ **6:13** Laanga Maáriki 15:2.

Barúwa ya kaviri ya Paúli kwa Timotéeo Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli mutumwi wa Yéesu Kirisitu (1:1-2). Barúwa ihi Paúli amwaandikira Timotéeo. Uhu Timotéeo ni mwaambiriryi waachwe wa heehi ajáa na Paúli amulaangáa ni ja mwaana waachwe (1:2-5; 2:1). Paúli aandika barúwa ihi kati ˆajáa achuungwa uko múujii wa Róoma (1:16-17). Mpiindi ijo, Néero noo ˆajáa mutemi wa Rúumi. Yeeye avaturikiryáa munumuunu Vakirisitu sa vamuruma Yéesu na Paúli iiseáa kuulawa ari (4:6-8).

Timotéeo ahokera barúwa ihi mpiindi ˆajáa múuji wa Eféeso, ˆuri isi ya Ásia (1:18; 4:12-13). Na ˆvyeene yoónekanaa, barúwa ihi yaandikwa kati ya myaaka ya 64-67 keende Kirisitu ˆavyaalwa.

ˆCheene chabweeyya Paúli amwaandikire Timotéeo barúwa ihi, ni kumuheera Timotéeo mutima sa atuube kuvariyula Masáare Maaja ya Mululungu, na afafe kuyimirirya uturikiri woosi (1:6-8; 2:3-10; 4:2-5). Paúli ajáa amulairirya Timotéeo avawyiire vaantu ˆvamuruma Yéesu va uko Eféeso vareke kwiiruta ndihi sa masáare si ˆyatéire (2:14). Vareke uvi woosi sa vave saama ja nyemi, ˆviimiwa neeja kutumama kira murimo muuja kwa Mululungu (2:21). Kiintu chiingi Paúli ˆamuwyiira Timotéeo, ni asiite na ngururu joosi uvariyuli wa uloongo, maa kaa, indoovariyula masáare ya kikomi (1:13; 4:2-5). Aluusa Masáare ˆYari Mpeho ni ja nkeeho ya Mululungu, ni ukiindya ˆwabooha ˆuvabwéeyyaa vaantu vakiimane na vadahe tumama kira murimo muuja (3:16-17). Kei, Paúli ajáa atiite mpiima nkuulu yo moona Timotéeo (1:3-4; 4:9, 21), noo ˆchooreka amuloomba Timotéeo atamanye chaangu (4:13).

ˆVyeene Kitáabu iki ˆChagavwa

Lumbi ya Paúli kwa Timotéeo *1:1-2*
Paúli yoomuheera mutima Timotéeo *1:3-2:13*
Ulairiri kwa vatumami vaaja *2:14-26*
Uturikiri wa siku jo herererya *3:1-9*
Ulairiri kwa Timotéeo *3:10-4:5*
Masáare yo kiimikirirya na mwiikalo wa Paúli *4:6-22*

Lumbi ya Paúli kwa Timotéeo

1 Paúli, niini ˆnaanirirwa ni Mululungu kwa kusaaka kwaachwe nive mutumwi wa Kirisitu Yéesu, sa nvariyurire vaantu kwiichuunga kwa Mululungu kwa nkaasu ˆiri kuri kukundikaniwa na Kirisitu Yéesu.

2 Ni kwaandikira niise weewe Timotéeo mwaana waani. Niini nakweenda maatuku vii. Nduwo, riiso ra wuuja na mwiikalo muuja fuma kwa Mululungu Taáta na kwa Kirisitu Yéesu, Mweenevyoosi wiitu, jive na weewe.

Paúli Yoomuduumba no Muheera Mutima Timotéeo

3 Noomuduumba Mululungu ˆnimutúmamiraa na mutima si ˆwaantwáalaa na kiloongii, ja ˆvyeene vala baaba wiitu vamutumamiráa. Kira uchiku na muusi nakukúmbukiraa na namulóombaa Mululungu sa weewe.

4 Nakúmbukiraa miísoori yaako mpiindi ˆnasuukyáa. Na natiite mpiima maatuku vii yo koona, sa mbe na cheeru.

5 Nakúmbukiraa ˆvyeene umuruma Mululungu kikomi. Baa kei nakukúmbukiraa kura kuruma ˆkweene ari noko ta maáma waanyu Loíisi na íyo waanyu Yuníike. Kikomi, niini namányire baa weewe utiite kuruma ˆkuri jeyyo.

6 Sa jeyyo, ni kukumbusikya niise, ujimbule wuuya wa Mululungu ura ˆuheewa siku ˆnikuvíkiire mikono yaani.✡

7 Bweeyya jei, sa Mululungu si atuheera Mutima wa woowa tuku, maa kaa, atuheera Mutima wa ngururu, wo kiiyenda na wo kiiyimirira.

8 Sa jeyyo, kari woónaa soni yo luusa masáare ya Mweenevyoosi wiitu tuku, baa kari woónaa soni sa niini nachuungwa munyololwii sa Kirisitu tuku. Maa kaa, uyimirirye hamwi na niini uturikiri ˆwujaa ko variyula Masáare Maaja kwa ngururu ˆuheewa ni Mululungu.

9 Mululungu noo atulamurirya na atukemera na lukemerwii luuja, si sa kubweeyya wuuja tuku, aka tuku, ni sa kweenda kwaachwe na sa nduwo jaachwe. Atuheera nduwo iyo kwa njira ya Kirisitu Yéesu mpiindi baa weeru ˆajáa akaari si aniiyumba.

✡ **1:6** Laanga 1 Timotéeo 4:14.

10 Haaha Mulúungu atuváriyuriire nduwo yaachwe kwa njira ya kuuja kwaachwe Kirisitu Yéesu. Yeeye atulamurirya, kei adumuladumula inkwya na oonekya nkaasu na kudiira kukwya kwa njira ya Masáare Maaja.
11 Mulúungu aansaawula niini nive mweeneri wa Masáare Maaja, mutumwi na mukiindya wa aya Masáare Maaja.
12 Iki noo ˆchooreka niini nootarikira jei aha munyololwii. Baa jeyyo, si nookoona soni tuku, sa namumányire yeeye ˆmweene namuruma na kikomi yeeye chiimiriira ari kira ˆnakivііka kwaachwe fuuru siku ira ˆari kuuja.
13 Kwaata kikomi uvariyuli ˆwateera fuma kwaani. Bweeyya jeyyo ko ruma no keenda Kirisitu Yéesu.
14 Masáare Maaja ˆmeene uheewa ni Mulúungu, yiimirire kwa njira ya Mutima Muuja, uhu ˆiíkalaa kuri suusu.
15 Úmányire vaantu voosi va Ásia vaanvalanduka na vamwi vaavo ni Fugéelo na Herimogéene.
16 Mweenevyoosi avalaange na riiso ra wuuja munumuunu vaantu va kaaya ya Onesifóoro, sa aanjeryáa mutima. Kei si ooniwáa soni kunu niini ndiri munyololwii tuku.
17 Yeeye ˆakafike vii Róoma, amanyika maatuku vii kuunsaakira mpaka akaanshaana.
18 Nooloomba Mweenevyoosi Yéesu avalaange na riiso ra wuuja siku ira ya ulamu! Baa weewe umányire maaja ˆmeene aanyambirirya kura múujii wa Efééso.

2

Mulwi Nkoondo wa Kirisitu Yéesu

1 Haaha mwaana waani, uve nkabaako kwa nduwo ˆiri kwa KirisituYéesu.
2 Weewe uyateera masáare ˆmeene navariyuláa mbere ja vaantu ˆvari foo. Masáare ayo uvakwaatye vaantu valume vara ˆuviiláangyaa, ˆveene vari daha vavariyurira vaantu viingi.
3 Yimirirya hamwi na suusu uturikiri ja mulwi nkoondo muuja wa Kirisitu Yéesu.
4 Kusiina mulwi nkoondo yoyoosi mpiindi ˆari nkoondwii ˆatámamaa mirimo yiingi tuku, sa mpiima yaachwe ni kusaaka kumweerya mutima ura ˆamwaandika ave mulwi nkoondo.
5 Kei, kusiina muuntu ˆasíindaa kwiichia akaheewa kunáálo koони si atúubire miiro yo kiichia tuku.
6 Ni jeyyo viri, murimi ura ˆafafa tumama, asaakwa ahokere viintu vya ncholo vira ˆvichwíirwe.
7 Yakwaatyekwaatye aya ˆmeene nookuwyiira, sa Mweenevyoosi kuheera ari ukoonko wa masáare ayo yoosi.
8 Undoomukumbukira Yéesu Kirisitu. Yeeye afufuka na ni wa mbyaala ya mutemi Daúdi.✡ Ayo noo Masáare Maaja ˆmeene naváriyulaa,
9 na kwa ayo mwaari nooturikiriwa na nachuungwa ja nabweeyya uvi. Maa kaa, isáare ra Mulúungu si richúungwaa tuku.
10 Na sa jeyyo, nayímiriryaa kira kiintu sa vaantu ˆvasaawulwa ni Mulúungu. Nabwéeyyaa jeyyo, sa vapate ura ulamuriri wa Kirisitu Yéesu, hamwi na nkongojima ya siku ˆjisiina uhero.
11 Mpíri ihi ni yo kiilaangya,
“Kooni taakwya ne,
kwiikala turi ne.
12 Kooni tooyimirirya,
temerera turi hamwi ne.
Kooni taséire si tamumányire tuku,
ne sea ari si atumányire tuku.
13 Kooni tarékire kumwiilaangya,
yeeye chaala ari wo kiilaangiwa.
Yeeye si ari daha kwiisiita tuku.”

Mutumami ˆArumwa ni Mulúungu

14 Kari urékaa vaantu varimirye aya masáare tuku. Úvalume kutu mbere ya Mulúungu kari viirútaa ndihi sa viintu si ˆvitéire tuku. Viintu ivyo vyavasáambulaa vara ˆvavitéereraa.
15 Tumama na ngururu sa Mulúungu akurume uri mutumami si ˆakwáatwaa ni soni, kunu wootaanga no variyula kikomi isáare ra Mulúungu ra kimáári.
16 Ikerye fuma nduusika ja kihoho si ˆjiréetaa nyemi kwa Mulúungu. Masáare ayo, yavabwéeyyaa vaantu vatuube rimirirarimiriira mwiikalwii si ˆutúubaa kira Mulúungu ˆasáakaa.
17 Úvariyuli ˆuri jei, weéneraa ja kiloonda cha bekene muvirii. Vamwi va vaantu ava, ni vala Himenáayo na Filéeto.

✡ **2:8** Laanga 2 Samwéeli 7:12-13.

18 Ava vareka njira ya kimáári na vaséaa kufufuka kwahumula looka. Sa jeyyo, vasáambulaa kuruma kwa vaantu vamwi.
19 Maa kaa, mwaariryo ^mweene Muluungu aviika wiima neeja na ^wafafa, wachuungwa na mutooso waachwe walusa jei, “IJUVA amányire ^vari vaachwe,”✡ kei walusa, “Kira ^ari lusa irina ra IJUVA, areke kusova uwoloki kwaachwe.”✡
20 Nyuumba nkuulu si ivíjaa na saama ja saháabu na mpía vii tuku, maa kaa, yavíjaa na saama ja miti na ja iroongo. Saama jimwi jatúmamaa siku ja ngovi vii na jimwi kira siiku.
21 Haaha kooni muuntu iijírwiire na iirékire na ayo mavi, kuva ari saama ya kikomi, njija sa Mweeneevyo yeemweene, iimiwa neeja sa kira murimo muuja.
22 Ikerye fuma mpiima mbi ja utavana. Kei umanyike kutuuba uwoloki, kuruma, kwiiyenda na mwiikalo muuja hamwi na vaantu ^vamwaánirira Yéesu Mweenevyoosi na mitima myeeru.
23 Siita kwiiruta ndihi kwa kihoho na kwa kikoókoyo, sa umányire masáare aya yaréetaa nkoondo.
24 Mutumami wa Mweenevyoosi si asaakwa ave muuntu wa nkoondo tuku, kiri vyoova jeyyo, asaakwa ave ^ahola kwa kira muuntu, ^amányire variyula masáare neeja na muyimiriryi.
25 Kei asaakwa indoovakaan’ya mpooli vaantu vara ^vamukíikanaa. Ifaanaa Muluungu akavabweeyya vavalanduke fuma uvii waavo na vataange kimáári.
26 Aho, miryuungu yaavo vahindukira iri na neha vari miteo ya Ikúúlu ra Mirimu Mivi, ^reene ravakwaata vatumame kiintu rooro ^rasáakaa.

3

Uvi wa Siku ja Uhero

1 Maa kaa, taanga siku ja uhero kuva jiri ^jafafa maatuku vii.
2 Vaantu kwiiyenda vari vooveene, kweenda vari mpía, kuva vari ^viidúumbiriraa, ^vari na ukudamu na ^vatúkiraa, si ^vanyémyaa vavyiiri vaavo, ^vasiina duumbi, na si vari kuva vaaja tuku.
3 Kuva vari si ^veenda vaantu, si ^vasáakaa sáare jisire, ^valúusaa vaantu, si ^viiyímiriraa, ^vahuumba na ^vasuula viintu viija.
4 Kwiivalanduka veende. Kuva vari si ^viitwéetyaa. Kuva vari ^viiyónaa na ^veenda uvi wa muviri kulookya kumweenda Muluungu.
5 Weerwii kundookiiyonekya veende ja vaantu ^viíkalaa mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa, maa kaa, siita veende ngururu jaachwe. Wiikerye na vaantu avo.
6 Vamwi vaavo vamwaari ^viíngiraa nyuumbii ja vaantu kwa uweere na vandoovasumula vaantu vaki vara ^varehera. Avo vaantu vaki vakwaatwa, varemeerwa ni uvi na vasúkwasukwaa ni uláku.
7 Vaantu vaki ava vasáakiraa kutaanga viintu vifya, maa kaa, si vadáhaa taanga ukoonko wa kikomi vii kaa tuku.
8 Vaantu ava vakíikanaa kira kimáári, ja viintu mpiindi jira Yáane na Yámbure ^vayeráa kumukiikana Músa.✡ Miryuungu yaavo yahopola na kuruma kwaavo kwasiitwa.
9 Maa kaa, si vari fika kuli tuku, sa ukoókoyo waavo koonekana uri kwa kira muuntu, ja vira vya vala Yáane na Yámbure.

Ulairiri wa Paúli kwa Timotéeo

10 Maa kaa, weewe watuuba uvariyuli waani, mwiikalo waani, kira kiintu ^nasáakaa mbweeyye, kuruma kwaani, kuyimirirya kwaani, kweenda kwaani vaantu, na kwiifafya kwaani.
11 Umányire viintu vaantu ^vaanturikirya na masáare ^meene nalumana noyo uko míijii ya Antiókia, Ikoníio na Lísitra. Uturikiri uwo nuuyimirirya na Yéesu Mweenevyoosi aandamurirya kufuma ayo yoosi.
12 Kikomi, yoyoosi ^ari saaka kwiikala ko munyemya Muluungu ko va kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu, turikiriwa ari.
13 Maa kaa, vaantu vavi na vakooveri tuuba vari kuva vavi kunu voolongowa na voolongowerwa.
14 Baa neembe ni jeyyo, weewe utuube kuyakwaata masáare yoosi ^meene uvariyurirwa ukayaruma kikomi. Sa uvamányire ni vala ani vakuvariyurira masáare ayo yoosi ya kimáári.
15 Keende usinga waako, wavariyurirwa Masáare ^Yari Mpeho. Aya yadáhaa kukuheera tooti ya ulamuriri waako ko mwiilaangya Kirisitu Yéesu.

✡ **2:19** Laanga Uvalo 16:5. ✡ **2:19** Laanga Isáaya 28:16. ✡ **3:8** Laanga Ufumo 7:11-22.

16 Masáare yoosi ˆYari Mpeho yatiite nkeeho ya Muluungu. Yabooha ko variyurira na ko kaanirya no temerera vaantu vareke uvi waavo, na ko wolola kwa uwoloki mwiikalo mbere ja Muluungu.
17 Jeyyo, muuntu wa Muluungu kiisikana ari na daha ari tumama kira murimo muuja.

4

Ulairiri wa Paúli wo Herererya kwa Timotéeo

1 Ni kulairirya niise mbere ja Muluungu na mbere ja KirisituYéesu. Yeeye valamurira ari vaantu ˆvari mooyo na ˆvaakwya mpiindi jo kuuja kwaachwe na Utemi waachwe.
2 Variyula isáare ra Muluungu. Ima neeja kubweeyya jeyyo mpiindi joojo na si ˆjiri joojo. Baamirirya, dalavya na vaheere mitima. Ivyo vyoosi vitumame ko yimirirya na kwa uvariyuli muuja.
3 Sa kuuja jiri mpiindi vaantu ˆvindoosiita uvariyuli wa kikomi. Voovo kiijiingira veende vakiindya ˆvari foo sa vadahe kukiimikirirya mpiima jaavo na vadahe kuvawyiira kira ˆcheene chanyéeryaa matu yaavo.
4 Siita veende kuteerera kimáári na varindukira veende uteeri wa uloongo.
5 Maa kaa, weewe undookiiyimirira kwa kira kiintu. Yimirirya uturikiri, tumama murimo wo variyula Masáare Maaja, na kikomi ukiimikirirye utumami waako.
6 Niini haaha toolwa niise ja mpóryo ya kiintu ˆkinywéewaa na mpiindi jaani jo suukya jafíkire.✡
7 Nalwíisiin'ye nkoondo ˆyabooha, nalúmarikiirye luyeendo lwaani, nakuláangiriirye kumwiilaangya kwaani Kirisitu neeja.
8 Haaha niímiriiwe neeja itáaji ra uwoloki. Mweenevyoosi Mulamuli wa uwoloki kuunjavika ari niini siku ira ya ulamuli wa vaantu voosi. Maa kaa, si niini vii tuku, baa na vara voosi ˆveene vawóojeraa kuuja kwaachwe na mpiima.
9 Bweeyya chaangu wuuje na kwaani.
10 Kirésike adoma na isi ya Galatía, na Tíito adoma na isi ya Dalumatía. Na so kweenda masáare ya weeru munumuunu, Déema aandeka akadoma na múujii wa Tesaloníike.
11 Ni Lúka yeemweene noo ˆachaala na niini aha. Musaakire Maáriki wuuje ne. Yeeye abooha maatuku vii murimwii waani.
12 Tíkiko namutuma adome na múujii wa Efé eso.
13 Mpiindi ˆuri kuuja, nooloomba wuundetere ira nkáancho ˆnareka kwa Kárpo uko múujii wa Turóoa na vira vitáabu vyaani, na hasa vira vya ndiri.
14 Alekisáanda muchá ani, aambweeyyirya uvi mukuulu munumuunu. Mweenevyoosi muriha ari sa yara ˆmeene aambweeyyirya.
15 Baa weewe umulaange neeja, sa yeeye ayasiita munumuunu masáare yiiswi.
16 Kati ˆnijáa niímiiwe balásii lwa ncholo, kusiina baa muuntu umwi ˆaanyambirirya tuku. Voosi vajáa vaandeka. Nooloomba Muluungu avoonere mbavariri sa isáare iri.
17 Baa neembe ni jeyyo, Mweenevyoosi ajáa iima ivaru raani na akaampeera ngururu sa nduuse isáare raachwe ko kiimana na vaantu voosi si ˆvari Vayahúudi variteere. Sa jeyyo, niini nalamuririwa fuma mulomwii wa siimba.
18 Mweenevyoosi kutulamurirya ari fuma kira ukiimiriri muvi na kuunsumula ari ndiri nkaasu fuuru Utemii waachwe kurumwii. Yeeye abweeyyiriwe nkongojima kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi.

Lumbi yo Kiiteengula

19 Nuumbirya Akíila na Pirisíila muki waachwe, na nyuumba yoosi ya Onesifóoro.
20 Erásto achaala múujii wa Korínto. Kei Tirofíimo nijáa namureka kura múujii wa Miléeto, yeeye ni mulwíiri.
21 Konkomala ufike kunu mpiindi ja mpeho si jinaanda.
Ulúumbiiwe ni Eubúulo, Púude, Líini na Kilaáudi na nduu yoosi ya vaantu ˆvamwiiláangyaa Kirisitu.
22 Mweenevyoosi ave hamwi na mutima waako. Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

✡ **4:6** Laanga Ufumo 29:38-41.

Barúwa ya Paúli kwa Tíito Mulongooryo

Barúwa ihi yaandikwa ni Paúli mpiindi ^ajáa uko Makedonía (1:1, 4). ^Vyeene yoónekanaa, barúwa ihi Paúli iiyandika kati ya myaaka ya 62-64 keende Kirisitu ^avyaalwa. Barúwa ihi Paúli amwaandikira muuntu ^asewáa Tíito. Kuuntu Tíito ^atumamiráa murimo wa Ijuva ni isi ^yariingirirwa ni mayiya ya Mediteranía ^iséwaa Kiréete. Tíito ni Mugiríki ajáa na ajáa amuruma Yéesu (1:4; Vagalatía 2:3). Tíito atumamáa murimo wa Masáare Maaja hamwi na Paúli, na kwatiite mpiindi jimwi Paúli ^amutumáa na kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu va Koríinto (2 Vakoríinto 7:6-15; 8:6, 16-24).

Kiintu Paúli ^asaakáa kumuwyiira Tíito ni kumusea amarikirirye murimo ^mweene ujáa wachaala mpiindi ^vajáa hamwi kura Kiréete. Murimo uwo ujáa ni wo saawula valongooli va mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu uko maturii na kukiindya ^vyeene valongooli vaaja vasaakwa vave (1:5-9). Murimo wiingi ujáa ni kuvaheera mitima vaantu ^vamuruma Yéesu kura Kiréete sa kujáa kwatiite uvariyuli wa uloongo (1:9-16; 3:9-11). Barúwii ihi, Paúli amuwyiira Tíito ^vyeene asaakwa kuvakiindya mpuka ^jiísimiresimire ja vaantu ^vamuruma Yéesu, noo kusea, kwa vawosi, vaantu vaki, vatavana, vahíínja na vatúmwa (2:1-10).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi *1:1-4*
Kusaawula valongooli na ^vyeene vasaakwa vave *1:5-16*
Murimo wa kira mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu *2:1-15*
Kutumama wuuja, kuneha uvi, na masáare yo kiimikirirya *3:1-15*

Lumbi ya Paúli kwa Tíito

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Paúli, mutumami wa Muluungu na mutumwi wa YéesuKirisitu. Yéesu aantuma njeenge kuruma kwa vaantu ^veene Muluungu avasaawula, vataange kimáári ^cheene kiréetaa mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa.
2 Na kwa uko kwiilaangya, turya vari nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Kikomi, Muluungu si alúusaa uloongo tuku, ajáa iichuunga kureeta iyo nkaasu mpiindi si jinaanda.
3 Maa kaa, mpiindi yaachwe ^ikafike, aroonekya isáare raachwe kwa njira ya uvariyuli waani. Muluungu ni Mulamuriri wiitu. Yeeye noo aandairirya nvariyule.
4 Tíito, ni kwaandikira niise weewe ^uri mwaana waani wa kura kuruma ^kweene turi hamwi. Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta na kwa Kirisitu Yéesu ^atulamurirya, jive na weewe.

Murimo wa Tíito kura Kiréete

5 Aai nakureka uko Kiréete sa uwolole yara masáare ^meene yajáa yachaala, na kei usaawule vawosi ^vari kiimirira vaantu ^vamuruma Muluungu kwa kira múuji ja ^vyeene nakulairirya.
6 Moosi yoyoosi wa vaantu ^vamuruma Muluungu ave muuntu si ^ang'úurirwaa, ave mulume wa muki umwi, na vaana vaachwe vamurume Muluungu, na kari vaana vaachwe vave vasiina matu tuku au kari vave na heno tuku.
7 Mulongooli wa vaantu ^vamuruma Muluungu ave ni muuntu si ^ang'úurirwaa sa yeeye asaawulwa ni Muluungu indootumama murimo waachwe. Kari ave muuntu ^iinéengaa tuku, na kari ave na nkalari ja heehi tuku. Kei kari ave mureevi tuku, kari ave eenda nkoondo tuku na kari ave eenda máari ja muhonyo tuku.
8 Maa kaa, ave muuntu ^atéengyaa vaantu. Ave eenda wuuja, muuntu ^iiyímiriraa, muwoloki, muuja na muuntu ^asiri na mpiima ^ilóokereraa.
9 Ave muuntu ^arikwáataa isáare ro kiilaangiwa ja ^vyeene ravariyulwa. Kwa njira iyo, daha ari vaheera mitima vaantu kwa uvariyuli waachwe wa kikomi na daha ari koonekya uvi wa vaantu ^vakíikanaa uvariyuli uwo.

Vakiindya va Uloongo

10 Kikomi vamwaari vaantu ^vari foo ^veene si vachuwala, masáare yaavo ni ya kihoho, na vakóoveraa vaantu, hasa avo fuma díini ya Kiyahúudi ^veene vadóomereryaa tuuva jaavo.
11 Avo woosaakwa uvatuunike milomo vareke kundoovavariyurira vaantu. Kwa uvariyuli waavo ^mweene si vasáakwaa vakiindye, vasáambulaa kuruma kwa kaaya ja vaantu ^vari foo. Vabwéeyyaa jeyyo, sa vapate mpía.
12 Kwatiite muuntu waavo umwi muláali na mutwe ^aluusa, akasea, "Vakiréete ni valoongo siku joosi, ni ja nyama mbi ja isaka vari, ni valáku na vavira."

13 Mpíri ihi ni ya kikomi. Sa jeyyo, vadalavyedalaavye sa kuruma kwaavo kuve kwa kimáári.
14 Kei vadalavye sa vareke teerera mbuwo ja uloongo ja Vayahúudi. Baa kei, kari vatéereraa ndairiri ja vara ˆveene vasíitaa kimáári tuku.
15 Viintu vyoosi ni mpeho viri kwa vaantu ˆvari mpeho. Maa kaa, kwa vaantu ˆvari na njeo na vara ˆvamusiita Yéesu, viintu vyoosi vyatiite njeo. Kikomi miryuungu yaavo na mitima yaavo ˆyiísiman'yaa mavi na maaja, yamema kosu.
16 Vaséaa vamumányire Muluungu, kumba vaséaa si vamumányire tuku kwa masáare yaavo. Vakálaryaa maatuku vii, ni vasaambu, na si vabooha kwa isáare roroosi riija tuku.

2

Uvariyuli wa Kikomi

1 Maa kaa, weewe woosaakwa uvavariyurire uvariyuli wa kikomi.
2 Vawyiire vawosi viisikane, vave vaantu ˆvanyémiwaa na viiyimirire. Vave na ngururu yo muruma Yéesu, kweenda na kuyimirirya.
3 Viivyo, vawyiire vadala vandookiikala mwiikalo ˆwoosaakwa kwa muuntu ˆamutúmamiraa Muluungu. Kari valúusaa vaantu tuku, na kari vave vareevi tuku. Kikomi vasaakwa vandoovariyula viintu viija.
4 Jeyyo, bweeyya vari vahíínja vaveende valume vaavo na vaana vaavo.
5 Kei kiiyimirira vari, na kuva vari uteréere, laanga veende nyuumba jaavo na boohya vari. Kindoovateera veende valume vaavo, sa vaantu vasiindwe rihiintikira isáare ra Muluungu.
6 Viivyo, valairirye vatavana viiyimirire.
7 Kwa kira isáare, weewe uve ni wo tuubiririwa ko bweeyya maaja. Uvariyuli waako uve wa kikomi na kari uve na berereesi tuku.
8 Masáare yaako yave ya kikomi na ˆyawoloka, sa vara ˆvatukíikanaa vasove roolusa kuri suusu, maa vakwaatwe ni soni.
9 Vakiindye vatúmwa vave matu kwa veenekaaya vaavo kwa kira kiintu na vandooveerya mitima. Kari viiyúyiryaa novo tuku.
10 Na kei kari viívaa viintu vyaavo tuku. Maa kaa, valaire voovo ni vaantu vo kiilaangiwa kamwi, sa vuuviike uvariyuli wa Muluungu Mulamuriri wiitu kwa kira kiintu, uve na nyemi.
11 Uvavariyurire ayo, sa Muluungu alaira nduwo yaachwe ˆng'eene ilámuriryaa vaantu voosi.
12 Nduwo iyo, yatuwólolaa tusiite mwiikalo si ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa na tusiite mpiima ja ihi weeru, twiisikane, tuve vawoloki na tundookwiikala mwiikalo ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa aha weerwii ya haaha.
13 Twiikale jeyyo, kunu toowoojera siku ira ˆyatalariwa, ˆtwiiláangyaa ˆari kuuja na nkongojima Yéesu Kirisitu, Muluungu wiitu mukuulu na Mulamuriri wiitu.
14 Yeeye iitoola mweeneevyo sa atununuule fuma kira kuwuna miiro koosi, na atujirula tuve vaantu vaachwe mweeneevyo, ˆvamányikaa na mitima kutumama maaja.
15 Vawyiire vaantu masáare aya! Vaheere mutima na uvakaan'ye na ngururu joosi. Muuntu yoyoosi kari akusinanale tuku.

3

Kwiikala na Wuuja

1 Vakumbusikye vaantu vave na nyemi kwa vakúúlu na vatemi. Vave na matu na vave viímire neeja kutumama mirimo miija.
2 Kari vatúkiraa muuntu yoyoosi tuku. Vave vaantu va mwiikalo muuja na ˆviíkalan'yaa na vaantu vyabooha na vave vahola kwa vaantu voosi.
3 Baa suusu mpiindi jimwi, tujáa tusiina miryuungu tuku na si tateeráa tuku. Tujáa takooverwa na tujáa takwaatika ni uláku ˆwiísimiresimire. Twiikaláa na uvi na twiiyoneráa kivina, tujáa tasuulwa na tujáa tavasuula viingi.
4 Maa kaa, mpiindi ˆjikafike, Muluungu ajáa atoonekya kubooha kwaachwe na ˆvyeene aveenda vaantu,
5 yeeye atulamurirya, si sa suusu tatumama masáare ya uwoloki tuku, maa kaa, ni sa yeeye atulaanga na riiso ra wuuja vii. Atulamurirya ko tooyya uvi ko vyaalwa lwa kaviri na tukabweeyyiwa vafya kwa njira ya Mutima Muuja.
6 Yeeye atukung'untira Mutima Muuja kwa njira ya YéesuKirisitu ˆatulamurirya.

7 Yeeye atʉvala suusu tʉrɨ vawoloki kwa nduwo yaachwe sa tʉve vahokeri va nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero ˆng'eene twiiláangyaa.*
8 Mpírɨ ɨyo nɨ yo kiilaangiwa. Noosaaka ʉyalumirirye masáare aya sa vara ˆvamuruma Mʉlʉʉngʉ, vɨɨme neeja kʉtʉmama mʉrɨmo mʉʉja. Masáare aya yabooha mʉnʉmʉʉnʉ, na kei yatɨɨte kʉnáálo kwa vaantʉ voosi.
9 Maa kaa, neha kwiiruta ndihi kwa kɨhoho, mbuwo jo lʉʉsa marina ya vala baaba va nkolo na kwiitoola sa Miiro. Aya yoosi yasiina kʉnáálo tʉkʉ, baa kei nɨ ya bweete vii.
10 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆasóonkyaa vaantʉ, mʉlʉme kutu lwa ncholo na lwa kavɨrɨ. Koonɨ sɨ yookʉteera ireke ne.
11 Weewe ʉmányire mʉʉntʉ ja ʉwo, asaambʉka na nɨ mʉvɨ ˆiilamʉrɨra mweeneevyo.

Masáare yo Kiimikirirya na Ntálarya

12 Mpɨɨndɨ ˆndɨrɨ mʉtʉma Aritéema au Tíkiko na ʉko kwaako, waangʉhe kʉʉja sa twiiyone ʉko Nikopóoli. Nɨɨnɨ nalámwɨɨre kwiikala ʉko mpɨɨndɨ ja mpeho.
13 Manyɨka ʉvaambirirye Senáasi ʉra ˆatéteraa vaantʉ balásii na Apóolo. Vaambirirye sa vadɨɨre sova kɨɨntʉ chochoosi lʉyeendwii lwaavo.
14 Vaantʉ viitʉ viikiindye vandoobweeyya viintʉ viija, na vandoovaambirirya vamʉchɨɨrɨ. Kwa njɨra ɨyo, mwiikalo waavo kʉva ʉrɨ na ndɨɨwa.
15 Vaantʉ voosi ˆveene ndɨrɨ hamwɨ novo, vakulúumbiirye. Nuumbirya vijeengi voosi ˆvatweenda sa kʉra kuruma.
Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

* **3:7** Mustáari wa 4-7 nɨ mpírɨ Vakirisitʉ va ncholo vɨɨmbáa.

Baráwa ya Paúli kwa Filemóoni Mulongooryo

Baráwa ihi yaandikwa ni Paúli. Muuntu ^aandikirwa baráwa ihi ni Filemóoni (1:1, 19, 21). Vamanyi va Masáare ^Yari Mpeho vaséaa kuuntu Filemóoni ^iikaláa, ni múuji wa Kolosáai (Vakolosáai 4:9). Kei, uhu Filemóoni ni musúngaati ajáa na ajáa atiite vatúmwa. Yeeye ajáa amuruma Yéesu na ni kaayii kwaachwe noo kuuntu vaantu ^vamuruma Yéesu ^valumaniráa (1:2). Paúli na Filemóoni vajáa viimányire vyabooha (1:7, 22).

Paúli aandika baráwa ihi mpiindi ^ajáa achuungwa uko Róoma kati ya myaaka ya 61-62 keende Kirisitu ^avyaalwa. Paúli aandika baráwa ihi sa mutúmwa wa Filemóoni ^mweene akemerwáa Onésimo. Uhu mutúmwa ajáa amutiija Filemóoni (1:18). Uko Róoma ajáa alumana na Paúli, na Paúli akamuvariyurira Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu, ne akamuvarindukira Yéesu (1:10).

Mpiindi jira, kooni mutúmwa ajáa amutíijire mweenenyuumba waachwe na akwáatirwe ni lamurirwa alamurirwáa uulawe. Haaha Onésimo asaakáa ahinduke na kwa Filemóoni mweenenyuumba waachwe. Paúli akoona amwaandikire baráwa sa adome noyo. Paúli amuloomba Filemóoni amuhokere Onésimo ja mwaanaavo kwa Kirisitu (1:16).

Lumbi ya Paúli kwa Filemóoni

1 Baráwa ihi yafúmire kuri niini Paúli ^nachuungwa sa KirisituYéesu, na Timotéeo mwaaniitu. Tookwaandikira weewe Filemóoni, mutumami mwiiwiiswi, ^takweenda,
2 na iruumbu riitu Afía na Aríkipo, munyaampala mwiiwiiswi. Kei tookaandikira mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu ^veene valúmanaa kaayii kwaako.
3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mululungu Taáta wiitu na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, jive na nyuunyu.

Kweenda kwa Filemóoni na Kumuruma Mululungu

4 Kira siiku kati ^noomuloomba Mululungu, nakukúmbukiraa na namudúumbaa Mululungu sa weewe.
5 Ni bweeyya niise jei, sa nateera mbuwo ja viintu ^umuruma Mweenevyoosi Yéesu na ^vyeene uveenda vaantu voosi va Mululungu.
6 Nooloomba kuruma kwaako kuve kiintu kimwi na kuruma kwa vaantu viingi sa utaange kukiimana kwa masáare yoosi ^yabooha ^meene tapata kwa Kirisitu.
7 Mwanawiitu, kweenda kwaako kwaanjériirye mutima, na kwaampíire mutima kamwi, sa wavoon'ya mwerere vaantu va Mululungu.

Paúli Yooloomba sa Onésimo

8 Sa jei, baa neembe ndiri na luviro kwa Kirisitu lo kulairirya utumame ^vyeene vyoosaakwa,
9 maa kaa, niini niíne ni viija nikuloombe ko kiiyenda. Nabwéeyyiirye jei baa neembe niini ni moosi Paúli ^nachuungwa sa Kirisitu Yéesu.
10 Aai nookuloomba sa mwaana waani Onésimo. Uhu, kunu kuuntu ^nachuungwa, namuvariyurira Masáare Maaja ne aava mwaana waani ko muruma Yéesu.
11 Aho ncholo Onésimo* ajáa asiina kunáálo kwaako tuku, maa kaa, haaha, avíire na kunáálo kwaani baa na kwaako.
12 Baa neembe namweendamweenda, ni kumuhinduula niise na kwaako.
13 Kwaani naakeenda ngaari achaale na niini aha, sa aantumamire kipaango chaako mpiindi niini ^nkaari neékiirwe nyuumbii sa Masáare Maaja.
14 Maa kaa, kisiina ngaari ^nabwéeyyiirye tuku bila weewe kuundekera mbweeyye jeyyo. Kooni woosaaka kuunyambirirya, nyambirirya ja ^vyeene weewe uri keenda, maa kaa, kusive kwa njira yo kudoomererya tuku.
15 Ifaanaa ikava Onésimo akerwa na weewe kwa mpiindi kiduudi sa ahinduke na kwaako, wiikale ne siku joosi.
16 Haaha, Onésimo si mutúmwa vii tuku, maa kaa, yeeye ni mwaaniitu kwa Kirisitu na tamweenda. Niini namweenda maatuku vii, maa kaa, weewe mweenda uri kulookya ja mutumami waako, kei ja mwaanaanyu kwa Mweenevyoosi.
17 Sa jeyyo, kooni wookuumbiika ja mwiiwaako ^tutúmaman'yaa, muhokere ja ngaari ^vyeene wuumpókiire niini mweeneevyo.

---

* **1:11** ***Onésimo:*** Ni isáare ra Kigiríki, noo kusea *muuntu ^ari na kunáálo*.

18 Koonɨ baa ahon'ya kɨmwɨ, au baa koonɨ arɨ na noongwa yaako, ndaayya nɨɨnɨ.
19 Nɨɨnɨ Paúli naándikire kwa mʉkono waanɨ, rɨha ndɨrɨ. Maa kaa, sɨ ndɨrɨ kuwyɨɨra weewe ʉtɨɨte noongwa yaanɨ ya nkaasʉ yaako tʉkʉ.
20 Mwanawiitʉ! Nyambirirya kwa Mweenevyoosi. Kei nooloomba wʉʉnjerye mʉtɨma kwa Kirisitʉ.
21 Naándikire kʉnʉ nootaanga kɨkomi tʉmama ʉrɨ kʉlookya baa ayo ˆnalóombire.
22 Hamwɨ na ayo, nooloomba wuunyimirye neeja haantʉ ˆnkɨɨndoojookiikala. Sa kwa kʉlʉʉsɨka kwaanyu na Mʉlʉʉngʉ, nookoona Mʉlʉʉngʉ kʉʉnchʉngʉrɨra arɨ na kʉʉja ndɨrɨ na meenyu.

Lʉmbɨ yo Kiimikirirya
23 Epáfura, akulúumbiirye. Yeeye eekerwa na nɨɨnɨ sa mʉrɨmo wa Kirisitʉ Yéesu.
24 Kei vatʉmami viiviiswi va aha, vala Maáriki, Aristáriko, Déema na Lʉ́ka vakulúumbiirye.
25 Nduwo ya Yéesu Kirisitʉ Mweenevyoosi ɨve na nyuunyu voosi.

Barúwa kwa Vaeburanía Mulongooryo

ˆMweene aandika barúwa kwa Vaeburanía, si amányirwe hasa ni ani tuku. Ifaanaa ikava ni mutumwi Paúli, Lúka, Barinába au muuntu wiingi. Muuntu ˆaandika barúwa ihi, ni muuntu ˆamuruma Yéesu ajáa, na ajáa atiite umanyi mukuulu munumuunu wa muháko wa kali. Barúwa ihi, yoónekyaa yaandikwa mpiindi Kaaya Njija ya Ijuva ya Yerusaléemu ˆijáa ikaari girimulwa. Iyo Kaaya Njija, yuuja jo girimulwa mwaaka 70 keende Kirisitu ˆavyaalwa.

Mwaandiki, aandika barúwa ihi kwa vaantu ˆvamuruma Yéesu va Kieburanía, noo kusea Vayahúudi. Ava vaantu, vaturikiriwáa ni vaantu vara ˆvamusiita Yéesu (10:32-34). Mwaandiki avaheeráa mutima vatuube kumuruma Yéesu na oonekya Yéesu akiiman'ya uláali na mutwe na mirimo ya mweeneisi mukuulu (4:14–5:10; 7:11–8:6). Sa jeyyo kitáabu iki chaandikwa kuvaheera mutima vaantu ˆvamuruma Yéesu va Kiyahúudi (10:19-25; 12:1-3; 13:20-21). Kei, kitáabu iki choonekya Yéesu akiiman'ya Miiro na sa jeyyo, veeneisi va Ijuva si vasaakwa vindootoola mpóryo kei tuku (10:1-14). Yéesu noo mpóryo ya uvi woosi na ya siku joosi.

ˆCheene mwaandiki asaakáa koonekya, ni ˆvyeene Yéesu oonekya nkongojima ya Mululungu (1:1-3). Kei alumirirya kusea, Kirisitu ni mukuulu kulookya mirimu miija (1:4-8), vakúúlu voosi na kulookya veeneisi voosi va Ijuva. Sa jeyyo, Kirisitu ni mukundikan'yi wa muháko mufya, na kwa njira yaachwe vaantu voosi vahókeraa ulamuriri wa kikomi (9:15).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Kirisitu ni mukiiman'yi wa Mululungu *1:1-4*
Kirisitu ni mweeri ari ya mirimu miija, Músa na Yooshúa *1:5-4:13*
Kirisitu ni Mweeneisi Mukuulu *4:14-7:28*
Kirisitu ni mukundikan'yi wa muháko mufya *8:1-9:22*
Kirisitu ni mpóryo ya mpeke ya Mululungu *9:23-10:39*
Vaantu ˆvamuruma Mululungu va kali *11:1-40*
Mwiikalo ˆwasaakwa kwa vaantu ˆvamuruma Mululungu *12:13-29*
Masáare yo kiimikirirya *13:1-25*

Yéesu Kirisitu ni Mwaana wa Mululungu

1 Lombere, Mululungu alusikáa na vala baaba wiitu ko tweera valáali na mutwe. Ab-
weeyyáa jeyyo haantu ˆhari foo kwa njira ˆjiísimiresimire.
2 Maa kaa, siku iji jo kiimikirirya, yoolusika na suusu ko tweera Mwaana waachwe.
Amusaawula uhu Mwaana ahokere viintu vyoosi, kei ko tweera yeeye Mululungu uumba
weeru.
3 Uhu Mwaana, alávalavaa kwa nkongojima ya Mululungu na oónekyaa ˆvyeene Mululungu
ari. Yeeye abweeyya viintu vyoosi viikwaate hamwi kwa isáare raachwe ˆriri na ngururu.
Yeeye iitoola, akava mpóryo yo seyya uvi wa vaantu, akiikala mukonwii wa kululme wa
Mululungu Mweenengururu uko kurumwii.
4 Jeyyo, Mululungu amubweeyya Mwaana waachwe ave mukuulu munumuunu kulookya
mirimu miija, ja ˆvyeene irina Mululungu ˆamuheera ni ikuulu kulookya ra mirimu miija.

Yéesu ni Mukuulu Kulookya Mirimu Miija

5 Sa Mululungu si awyiira murimu muuja wowoosi tuku kira ˆamuwyiira Yéesu,
"Weewe ni Mwaana waani,
isiku niini navíire Taáta waako."✡
Kei, Mululungu si aluusikira murimu muuja wowoosi tuku, ˆakasee,
"Kuva ndiri Taáta waachwe,
ne kuva ari Mwaana waani."✡
6 Kei, mpiindi Mululungu ˆari mureeta Mwaana waachwe wa mpeke kuri weeru, asea,
"Mirimu yoosi ya Mululungu imwiinamire."✡
7 Na kwa masáare ya mirimu miija Mululungu asea,
"Mirimu yaani niibwéeyyaa ja mpeho,
novo vatumami vaani navabwéeyyaa ja luriijo lwa mooto."✡
8 Maa kaa, kwa Mwaana waachwe asea,
"Weewe Mululungu, kwiimirira uri kwa siku ˆjisiina uhero,
weewe kwiimirira uri kwa nkome ya uwoloki.

✡ **1:5** Laanga Sabúuri 2:7. ✡ **1:5** Laanga 2 Samwéeli 7:14. ✡ **1:6** Laanga Nkumbukira ya Miiro 32:43. ✡ **1:7** Laanga Sabúuri 104:4.

9 Weewe weenda ʉwoloki na wasʉʉla uwuni miiro,
Sa jeyyo Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ waako,
akʉháкire makuta yo kʉbweeyya ʉve na cheerʉ kʉlookya viivaako voosi.”✡

10 Kei, Mʉlʉʉngʉ amʉsea Mwaana waachwe,
“Weewe Mweenevyoosi noo wʉʉmba weerʉ aho ncholo,
weewe noo wʉʉmba kurumu kwa mikono yaako.
11 Viintʉ vya weerʉ na vya kurumwii sakahala viri ja ingo,
maa kaa, weewe kʉva ʉri ʉmwaari kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
12 Weewe vifotafota ʉri ja viintʉ mʉʉntʉ ˆafótaa ingo ˆyasakahala.
Maa kaa, weewe si ʉválandʉkaa tʉkʉ,
baa myaaka yaako si iri sira vii kaa tʉkʉ.”✡

13 Mʉlʉʉngʉ si ʉʉsea murimʉ mʉʉja wowoosi tʉkʉ,
“Ikala mʉkono waani wa kʉlʉme,
fʉʉrʉ nivaviike vavi vaako
vave kabambari ko vikira majeo yaako.”✡
14 Sa jeyyo, mirimʉ miija ni kiintʉ che? Ni mitima ˆimʉtúmamiraa Mʉlʉʉngʉ, ne Mʉlʉʉngʉ ɨítʉmaa ivatʉmamire vara ˆvari lamuririwa.

2

Ʉlamuriri Mʉkʉʉlʉ wa Mʉlʉʉngʉ

1 Sa jeyyo, tʉyakwaatye neejaneeja yara ˆtateera sa kari ji tʉyareke tʉkʉ.
2 Sa masáare yara vala baaba wiitʉ ˆvaheewa ni murimʉ wa Mʉlʉʉngʉ, yajáa yatiite wiimiriri. Sa jeyyo, vaantʉ voosi vara si ˆvatuubáa na si ˆvateeráa, Mʉlʉʉngʉ avalamʉrira kwa ʉwoloki.
3 Koon voovo vabweeyyiriwa jeyyo, jooli suusu tʉri hona koon si tookwaatya ʉlamuriri mʉkʉʉlʉ ja ʉhʉ? Ʉlamuriri ʉhʉ, waanda kaariwa ni Yéesu Mweenevyoosi, na vaantʉ vara ˆvateeráa voonekya kʉri suusu ni kimáári.
4 Mʉlʉʉngʉ ne oonekyáa masáare ayo ni kikomi ko tʉmama isháara, viintʉ ˆvihwáalaryaa na myuujíisa ˆyiísimiresimire. Kei, avaheera viingi wʉʉya wa Mʉtima Mʉʉja ja ˆvyeene eenda.

Kwiikiimya na Ɨsi kwa Yéesu

5 Tamányire, Mʉlʉʉngʉ si iihera mirimʉ miija lʉviro lo kiimiriira weerʉ ifya ˆyookʉʉja tʉkʉ, iyo ˆtoolʉʉsa masáare yaachwe.
6 Maa kaa, vyoonekiwa kikomi ni mʉʉntʉ ʉmwi Masáarii ˆYari Mpeho haantʉ hamwi yoosea,
“Mʉʉntʉ ni kiintʉ che fʉʉrʉ umwiiririkane?
Mwaana waachwe mʉʉntʉ ni ani fʉʉrʉ ʉmʉkwaate neeja?
7 Kwa mpiindi kiduudi wamʉviika isi ya mirimʉ miija,
maa kaa, haaha wamʉheera nkongojima na nyemi.
8 Na waviika viintʉ vyoosi isi ya majeo yaachwe.”✡

Jeyyo, Mʉlʉʉngʉ amʉviika mʉʉntʉ indookiimirira viintʉ vyoosi. Kusiina kiintʉ si ˆchiímirirwaa ni mʉʉntʉ tʉkʉ. Maa kaa, kwa mpiindi iji si toomoona mʉʉntʉ yookiimirira ivyo viintʉ vyoosi tʉkʉ.
9 Maa kaa, toomoona Yéesu, Mʉlʉʉngʉ kwa mpiindi nduudi amʉbweeyya ave isi ya mirimʉ miija. Ʉwo noo Mʉlʉʉngʉ ˆamʉheera nkongojima na nyemi sa kuturikiriwa na kukwya kwaachwe. Mʉlʉʉngʉ abweeyya jeyyo sa kwa njira ya nduwo yaachwe, Yéesu akwye so lamuririrya vaantʉ voosi.
10 Mʉlʉʉngʉ noo ʉʉmba kira kiintʉ na noo avivíika ja ˆvyeene viri. Sa avareete vaana na nkongojimii yaachwe, Mʉlʉʉngʉ oona ni vyabooha amukiiman’ye yeeye ˆari ncholo ya ʉlamuriri waavo kwa njira yo turikiriwa.
11 Yéesu yeeye ˆavabwéeyyaa vaantʉ vave vaaja mbere ya Mʉlʉʉngʉ, hamwi na avo ˆvabwéeyyiwaa vaaja, Taáta waavo ni ʉmwi. Na noo ˆchooreka Yéesu si oónaa soni tʉkʉ kʉvaanirira avo vaantʉ vandʉʉ vaachwe.
12 Yoosea,
“Ee Mʉlʉʉngʉ, lʉʉsa ndiri mirimo yaako mikʉʉlʉ kwa vaaniitʉ,
mbere ya itaka, kʉdʉʉmba ndiri kwa nyiímbo.”✡

✡ **1:9** Laanga Sabúuri 45:6-7. ✡ **1:12** Laanga Sabúuri 102:25-27. ✡ **1:13** Laanga Sabúuri 110:1. ✡ **2:8** Laanga Sabúuri 8:4-6. ✡ **2:12** Laanga Sabúuri 22:22.

13 Kei asea,
“Niini kumwiilaangya neende Mulúungu.
Laanga niini mwaari aha na vaana Mulúungu ^aampeera ndiri novo.”✡
14 Haaha sa viintu vaana vari na mivíri na sakami, Yéesu ne úuja ari na muvíri ja mivíri yaavo. Abweeyya jeyyo, sa kwa njira ya inkwya yaachwe, asiinde ngururu ja Ikúúlu ra Mirimu Mivi, rooro ^riri na luviro lwa inkwya.
15 Kei, Yéesu aakwya sa avaviike húuru vaantu ^veene vajáa vatúmwa siku jaavo joosi so koofa inkwya.
16 Jeyyo, kikomi yoonekya Yéesu si úuja jo kaambirirya mirimu tuku, maa kaa, mbyaala ya Aburaháamu.
17 Sa jeyyo, úuja ja ^vyeene vaanaavo vari kwa kira kiintu, sa ave mweeneisi mukuulu ^ari na mbavariri na wo kiilaangiwa mbere ya Mulúungu. Jeyyo, atoole mpóryo sa Mulúungu asee úvi wa vaantu wasírire.
18 Sa viintu Yéesu aturikira ko yerwa, daha ari kuvaambirirya vara ^vooyerwa.

3

Yéesu ni Mukuulu Kulookya Múusa

1 Sa jeyyo vanaviitu vaaja, nyuunyu ^veene Mulúungu avaanirira muve ne kurumwii, mwiiririkani Yéesu, yeeye ^ari mutumwi na Mweeneisi Mukuulu suusu ^tamurúmaa mbere ja vaantu.
2 Mulúungu amusaawula Yéesu. Yeeye ni wo kiilaangiwa ajáa ja ^vyeene Múusa ne ajáa wo kiilaangiwa kwa Mulúungu, kunu ari mutumami waachwe kuri nyuumba ya Mulúungu noo kusea Viisiraéeli.✡
3 Mujeengi anyémiwaa kulookya nyuumba ^ng’eene ajeenga, viivyo, Yéesu iima neeja kubweeyyiriwa nkongojima kulookya Múusa.
4 Kira nyuumba yajéengwaa ni mujeengi úmwi, maa kaa, Mulúungu noo mujeengi wa kira kiintu.
5 Múusa ni wo kiilaangiwa ajáa kwa Mulúungu, kunu ari mutumami waachwe mbere ya vaantu va nyuumba ya Mulúungu. Murimo waachwe újáa ni kuvawyiira vaantu yara Mulúungu ^ajáa iímiirye kuyaluusa siku ^jookuuja.
6 Maa kaa, Kirisitu ni wo kiilaangiwa kwa Mulúungu ja Mwaana ^iímiriraa nyuumba ya Mulúungu. Na suusu turi nyuumba yaachwe kooni tootuuba kwiitema kuri yeeye no kwiilaangya kwiitu kura ^twiiváiraa kipeembe.

Mukwaatye Kumuruma Kirisitu

7 Ivi noo ^vyeene Mutima Muuja yoolúusa,
“Isiku kooni mutéiire sawúti ya Mulúungu,
8 mureke hiingya mitima yaanyu,
ja ^vyeene vala baaba waanyu vasiita longoolwa,
mpiindi jo kuunjera kura isi ya ibaláángwii.
9 Sa úko vala baaba waanyu vajáa vaanjera,
baa neembe navabweeyyiryáa myuujíisa ^iri foo kwa myaaka makumi yani (40).
10 Sa jeyyo, nijáa navakalarira vaantu avo, nkasea,
‘Ava vaantu ni vavi siku joosi,
ni vaantu si ^vatúubaa njira jaani.’
11 Sa jeyyo, ni kwiilaha niise kunu nakáliire noosea,
‘Fiti, si vari kiingira vii kaa tuku na haantu ^naviimirya neeja ho humulukira.’”✡
12 Vanaviitu, mulaange neeja sa kari ji kuve na muuntu yoyoosi kuri nyuunyu ^ari na mutima muvi tuku, úwo si ^anamuruma Yéesu tuku na yoosiita kumutuuba Mulúungu ^Ari Nkaasu.
13 Maa kaa, moosaakwa mundookiiheera mitima nyuunyu kwa nyuunyu kira mpiindi ^yoosewa “Isiku,” sa kudiire kuva na úmwi waanyu ^ari kooverwa ni úvi na asiite muruma Kirisitu.
14 Suusu ni hamwi turi na Kirisitu, kooni tatúubire kumwiilaangya Kirisitu ja ^vyeene taruma keende ncholo fuuru kukiimikirirya.
15 Kumbukiri ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yasea,
“Isiku kooni mutéiire sawúti ya Mulúungu,
mureke hiingya mitima yaanyu,
ja ^vyeene vala baaba waanyu vasiita longoolwa ni niini.”✡

✡ **2:13** Laanga Isáaya 8:17-18. ✡ **3:2** Laanga Úvalo 12:7. ✡ **3:11** Laanga Sabúuri 95:7-11. ✡ **3:15** Laanga Sabúuri 95:7-8.

16 Ni vala ani ^vateera sawúti ya Muluungu, maa kaa, vakasiita longoolwa ni yeeye? Eri, si vara voosi ^valongoolwáa ni Músa fuma isi ya Mísiri tuku wuu?
17 Eri, ni vala ani Muluungu ^avakalarira kwa myaaka makumi yani (40)? Eri, si vara voosi ^vatumama uvi na vakakwya isi ya ibaláángwii tuku wuu?
18 Eri, ni vala ani Muluungu iilaha si ^vari kiingira vii kaa tuku haantu ho humuluka ^heene iimya neeja? Eri, si vara ^vasova matu tuku wuu?
19 Jeyyo tamányire, avo vaantu vasiindwa kiingira na aho haantu, sa viintu si vamuruma Muluungu.

4

Kuhumuluka kwa Vaantu va Muluungu

1 Haaha, sa viintu kwiichuunga kwa Muluungu vaantu kiingira vari na uhumulukii kukaari kuri kiweerwii, tulaange neeja sa kari muuntu baa umwi waanyu ji asiindwe kiingira na aho tuku.
2 Sa suusu tateera Masáare Maaja ja ^vyeene vala baaba wiitu vateera. Maa kaa, voovo ^vakateere masáare ayo, si yavaambirirya chochoosi tuku, sa si vaava hamwi na vara ^vayateera vakayaruma tuku.
3 Haaha suusu ^taruma, kiingira turi na aho haantu ho humuluka, ja ^vyeene Muluungu asea,
“Jeyyo ni kwiilaha niise kunu nakáliire noosea,
‘Fiti, si vari kiingira vii kaa tuku na haantu ^naviimirya neeja ho humulukira.’ ”[✲]
Muluungu aluusa jeyyo baa neembe ahumula mirimo yaachwe keende aho ncholo ^akuumbe ihi weeru.
4 Haantu hamwi Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Siku ya mufungati Muluungu akahumuluka mirimo yaachwe yoosi.”[✲]
5 Kei Masáare ^Yari Mpeho aho mweeri yasea,
“Fiti, si vari kiingira vii kaa tuku na haantu ^naviimirya neeja ho humulukira.”
6 Sa jeyyo, hamwaari vamwi ^vari kiingira haantu ha Muluungu ho humulukira, maa kaa, vara ^vateera Masáare Maaja aho ncholo vasiindwa kiingira sa si vamuteera Muluungu tuku.
7 Sa jeyyo, Muluungu iimya neeja siku yiingi na iiyaniriira “Isiku.” Muluungu siku ^jikalooke ^jiri foo aluusa kei ko tweera Daúdi ja ^vyeene vyaandikwa aho mweeri,
“Isiku kooni mutéiire sawúti ya Muluungu,
mureke hiingya mitima yaanyu.”[✲]
8 Ngaari Yooshúa avaheera aho haantu ho humulukira, Muluungu ngaari si aluusa siku ^jikalooke tuku, siku yiingi yo humuluka.[✲]
9 Sa jeyyo, imwaari siku yo humuluka ya Sabáato ^ng’eene Muluungu iimya neeja sa vaantu vaachwe.
10 Sa muuntu yoyoosi ^iíngiraa aho haantu ho humulukira, ahumuluka mirimo yaachwe mweeneevyo, ja ^vyeene Muluungu ahumuluka ^akahumule kuumba weeru.
11 Sa jeyyo, twiifafye sa twiingire na uhumulukwii uwo, kari muuntu baa umwi kuri suusu ji asiindwe kiingira so diira teera ja ^vyeene vala baaba wiitu si vateeráa tuku.
12 Sa isáare ra Muluungu ni nkaasu riri na ratiite ngururu. Rahuumba kulookya nyaasuka ^iri kosikosi, jeyyo riíngiraa rikaasakanula mutima na nkaasu, kei raásakanulaa viintu vya muviri na manonu. Kei isáare iro, raváriyulaa miryuungu na miiririkano ya mitima ya vaantu.
13 Kusiina kiintu ^chuumbwa ni Muluungu ^kiri daha kwiivisa mbere yaachwe mweeneevyo tuku. Kira kiintu ni kiweerwii kiri na chakunukulwa. Kuri yeeye ni mpaka tuluuse kimáári cha kira kiintu.

Yéesu ni Mweeneisi Mukuulu

14 Haaha, tatiite Mweeneisi Mukulukuulu, yeeye iingira na kurumwii. Uhu ni YéesuMwaana wa Muluungu. Sa jeyyo, tukwaatye neeja kuruma kwiiswi ^tulúusaa mbere ja vaantu.
15 Uhu Mweeneisi Mukuulu, yeeye noo ^ari daha taanga teketeke yiitu, sa baa yeeye ayerwa ni Irimu kwa njira ^jiísimiresimire ja suusu, maa kaa, yeeye si atumama uvi tuku.
16 Haaha tutamanye ko kiitema na ichuumbii ra Muluungu ^ari na nduwo. Aho, twaambirirya ari mpiindi ja uturikiri wiitu kwa nduwo na kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe.

✲ **4:3** Laanga Sabúuri 95:11. ✲ **4:4** Laanga Ncholo 2:2. ✲ **4:7** Laanga Sabúuri 95:7-8. ✲ **4:8** Laanga Nkumbukira ya Miiro 34:9-11; Yooshúa 13:1-2.

5

1 Kira mweeneisi mukuulu asáawulwaa fuma kuri vaantu, sa iime haantu ha vaantu kuri masáare ya Muluungu. Uhu mweeneisi mukuulu atóolaa vilungulungu kwa Muluungu na mpóryo sa uvi wa vaantu.
2 Yeeye daha ari kuvoonera mbavariri vaantu ^vabwéeyyaa uvi baa taanga tuku, sa viintu baa yeeye atiite teketeke yo tumama uvi.
3 Iki noo ^kibwéeyyaa atoole mpóryo sa uvi waachwe, kei, sa uvi wa vaantu viingi.[✡]
4 Kusiina muuntu ^ari daha kwiiviika ave mweeneisi mukuulu tuku, maa kaa, avíjaa mweeneisi mukuulu ko saawulwa ni Muluungu ja ^vyeene Harúuni aanirirwa.
5 Viivyo Kirisitu si iiyinula akiiheera nyemi yo va mweeneisi mukuulu tuku, maa kaa, yeeye asaawulwa ni Muluungu. Sa Muluungu amusea,
"Weewe ni Mwaana waani,
isiku niini navíire Taáta waako."[✡]
6 Kei haantu hiingi amusea,
"Weewe ni mweeneisi kwa siku ^jisiina uhero,
kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki."[✡]
7 Mpiindi Yéesu ^iikaláa kuri ihi weeru, amuloombáa Muluungu na amuririráa maatuku vii. Muluungu ^adáhaa kumulamurirya fuma inkwyii,[✡] ahokeráa kuloomba kwaachwe sa viintu Yéesu ajáa iikiimya na isi.
8 Baa neembe Yéesu ajáa ni Mwaana wa Muluungu, ajáa iikiindya kuva matu kwa njira ya uturikiri ^uuturyáa.
9 Kwa njira iyo, Muluungu amubweeyya akiimane, haaha yeeye ni ufumo wa ulamuriri wa siku ^jisiina uhero kwa vara ^vari matu kwaachwe.
10 Muluungu amuviika ave Mweeneisi Mukuulu kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki.

Kukula Kimutima

11 Tatiite ^yari foo yo luusa ya weeneisi mukuulu wa Yéesu, maa kaa, vyafafa kuvawyiira sa si mutáangiraa chaangu tuku.
12 Mpiindi iji, mwasaakwa muve mwahumula kuva vakiindya, maa kaa, mukaari mookiilaangya mukiindya avakiindye masáare ya ncholo ya isáare ra Muluungu. Moosaaka masuusu na si chóorya ^chafafa tuku.
13 Kira ^asaakwa kunywa masuusu, akaari musinga, si amányire masáare ya uwoloki tuku.
14 Maa kaa, vaantu ^vakangaala, varíjaa chóorya ^chafafa, vaantu avo viikiindya vooveene kwiisiman'ya mavi na maaja.

6

1 Arumi, toosaakwa tukule na twaande kwiiririkana viintu vikuulu, na si vira viintu vya ncholo ^takiindiwa vya Kirisitu vii tuku, maa kaa, tukasane kwiikiindya sa tuve vaantu ^takangaala. Tureke kuhindukira ukiindya wa mwaariryo wo valanduka fuma nteendwii jira ^jiréetaa inkwya, na wo muruma Muluungu.
2 Tureke hindukira ukiindya wa ubatíiso, ukiindya wo vavikira vaantu mikono, ukiindya wa kufufulwa kwa vaantu ^vaakwya na ulamu wa siku ^jisiina uhero.
3 Na Muluungu kooni avyeéndire, ayo tumama turi.
4 Haaha mutaange, si vyadáhikaa kuvahindula kuri kuvarinduka fuma uvii vaantu vara ^vajáa vaheewa kiweeru tuku. Avo, vajáa vahumula turya wuuya wa kurumwii na vakava kiintu kimwi na Mutima Muuja.
5 Voovo vasaira kubooha kwa isáare ra Muluungu na myuujíisa ya mwiikalo wa weeru ^yookuuja.
6 Vaantu avo, kooni varékire kumuruma Muluungu, eri, daha turi kuvahindula na kuri kuvalanduka fuma uvii kei wuu? Avo vaantu vamuváiriraa Mwaana wa Muluungu misumáari musaláabii lwa kaviri na vamuréteraa soni ilaarii.
7 Salu ^jooloviwa kweene kweene ni mbula, na ^jikúryaa mbeyu, ^javaámbiriryaa varimi, salu ijo, Muluungu ajitálaryaa.
8 Maa kaa, salu jira ^jikúryaa miíwa na mbiiri, jisiina kunáálo kwa murimi tuku, ifaanaa jikajumwa na kuhererera kwaachwe chimikwa jiri mootwii.
9 Baa neembe toolusa jei vanaviitu, na kikomi taveenda, suusu tookoona kikomi tumama mwiise vyabooha kulookya, sa nyuunyu mwalamuririwa.
10 Sa viintu Muluungu ni muwoloki, si ari reka kumbukira mirimo yaanyu miija ^mutúmamaa tuku. Kei, si ari rimirya kweenda kura ^moonekya kuri irina raachwe kwa njira yo vaambirirya vaantu ^vamuruma Yéesu fuuru isiku tuku.

[✡] **5:3** Laanga Valáawi 16:11-19. [✡] **5:5** Laanga Sabúuri 2:7. [✡] **5:6** Ncholo 14:17-20; Laanga Sabúuri 110:4. [✡] **5:7** Laanga Matáayo 26:36-45; Maáriki 14:32-42.

11 Tookoona mpiima kira muuntu amanyike kuveenda vaantu ava fuuru kukiimikirirya, sa muyahokere yara yoosi ˆmwiiláangyaa.
12 Si toosaaka muve vavira tuku. Maa kaa, toosaaka muvatuubirirye vara kwa njira yo ruma na kuyimirirya, ˆvahokera yara Muluungu ˆiichuunga kuvaheera.

Kulaha kwa Muluungu ni kwa Kikomi

13 Hara kali mpiindi Muluungu ˆiichuungáa kwa Aburaháamu, Muluungu ajáa alaha kwa irina raachwe sa kusiina ˆari mukuulu kulookya yeeye Muluungu tuku.
14 Muluungu amulaha Aburaháamu yoosea, “Kikomi, kooni ni kukutalarya, kutalarya ndiri na bweeyya ndiri mbyaala yaako ive nkulunkuulu.”✡
15 Aho, Aburaháamu awoojera ko yimirirya fuuru akaturya yara Muluungu ˆiichuunga kumuheera.
16 Kooni vaantu voolaha kiintu, viiláhaa kwa irina ra ura ˆari mukuulu kulookya voovo, na kei kulaha uko, koónekyaa yara ˆvooluusa ni ya kimáári. Kubweeyya jeyyo, kwamárikiryaa kwiiruta ndihi.
17 Muluungu asaakáa koonekya kiweerwii kwa vaantu vara ˆvari hokera kwiichuunga kwaachwe, vataange si ari varindula miryuungu yaachwe tuku. Iki noo ˆchabweeyya iilahe.
18 Kwa njira yo luusa aya masáare yaviri si ˆyaválandukaa, atuheera mutima mukuulu suusu ˆtamutúubaa sa tuumirire kwiilaangya yara ˆyookuuja mbere yiitu, sa si viri dahika vii tuku Muluungu kuluusa uloongo.
19 Kuruma kwiitu ni ja kiintu ˆkisíkiriryaa nkaasu yiitu ifafe. Kwiilaangya uko kwiingira Haantu Haajahaaja nyuma ya ipasía.✡
20 Yéesu alongoola na iingira na aho haantu sa suusu. Na yeeye aava ni Mweeneisi Mukuulu kwa siku ˆjisiina uhero kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki.

7

Weeneisi wa Melikisedéeki

1 Melikisedéeki ni mutemi wa Saléemu ajáa. Kei ni mweeneisi wa Muluungu ˆAri Mweerimweeri ajáa. Melikisedéeki ajáa alumana na Aburaháamu mpiindi Aburaháamu ˆafumáa nkoondwii ˆng'eene ajáa avasíindire vatemi vani. ˆAkalumane na Aburaháamu, maa akamutalarya.✡
2 Aburaháamu ajáa atoola rimwi ra maluundu ikimi ya viintu ˆajáa atúriirye nkoondwii, akamuheera Melikisedéeki. Melikisedéeki noo kusea, “Mutemi wa uwoloki.” Kei ni mutemi wa Saléemu, noo kusea, “Mutemi wa mwiikalo muuja.”
3 Viintu ˆyoónekanaa, taáta na íyo waala Melikisedéeki si vamányirwe tuku, baa ichina raachwe si raluuswa tuku, si vyamányirwe ni naadi avyaalwa na ni naadi aakwya tuku. Yeeye ni mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero ja Mwaana wa Muluungu.
4 Laanga viintu Melikisedéeki ˆajáa mukúúlu. Baa Aburaháamu baaba wiitu, ajáa amuheera iluundu rimwi ra maluundu ikimi ya viintu ˆajáa anyáhiire nkoondwii.
5 Miiro yaluusa, veeneisi va Ijuva fuma lukolwii lwa Láawi noo valaiririwa vandoohokera iluundu rimwi ra maluundu ikimi fuma kwa Viisiraéeli viivaavo. Viisiraéeli vajáa vasaakwa vandoobweeyya jeyyo baa neembe voovo ni va ufumo wa baaba waavo Aburaháamu.✡
6 Baa neembe Melikisedéeki si ajáa afuma lukolwii lwa Láawi, yeeye ajáa asumula rimwi ra maluundu ikimi fuma kwa Aburaháamu. Kei, akamutalarya Aburaháamu, uhu Aburaháamu Muluungu ajáa iichuunga kumutalarya ari.
7 Na suusu voosi tamányire, ni kimaari, mukúúlu noo amutálaryaa mudúúdi.
8 Kei veeneisi va Ijuva fuma lukolwii lwa Láawi, voovo ˆvahókeraa rimwi ra maluundu ikimi, ni vaantu ˆvakwyíjaa, maa kaa, Melikisedéeki ahokera rimwi ra maluundu ikimi fuma kwa Aburaháamu, tawyiirwa kikomi ni nkaasu ari.
9 Jeyyo ifaanaa tukasea, baa Láawi yeeye mbyaala yaachwe ˆihókeraa rimwi ra maluundu ikimi, baa yeeye atoola rimwi ra maluundu ikimi ko tweera kwa Aburaháamu.
10 Sa viintu Láawi ajáa akaari vyaalwa, ajáa akaari muvirii wa baaba Aburaháamu mpiindi ˆalumanáa na Melikisedéeki.

Yéesu Iifwiine na Melikisedéeki

11 Baa neembe weeneisi wa Láawi watuubáa Miiro ya Músa na kwa mwaariryo uwo, Miiro yatoolwáa kwa vaantu, maa kaa, weeneisi uwo si ujáa wakiimana tuku. Sa jeyyo, asaakwáa mweeneisi wiingi ja mwiituubiriro wa Melikisedéeki na si ja mwiituubiriro wa Harúuni tuku.✡
12 Sa kooni weeneisi waválandukire, ni mpaka na Miiro ivalanduke.

✡ **6:14** Laanga Ncholo 22:16-17. ✡ **6:19** Laanga Vaeburanía 9:3; 10:19-22. ✡ **7:1** Laanga Ncholo 14:17-24. ✡ **7:5** Laanga Uvalo 18:26; 2 Masáare ya Mpiindi 31:4-6. ✡ **7:11** Laanga Ufumo 28:1-3.

13 Muuntu ˆtoolʉusa aha ni wa lukolo lwiingi, kusiina muuntu fuma lukolwii lwaachwe ˆanatumama masabáahwii ja mweeneisi tuku.
14 Kira ˆnooluusa ni iki, Mweenevyoosi wiitu afuma lukolwii lwa Yúuda, na Músa si aluusa veeneisi va Ijuva fuma vari lukolwii ulo tuku.
15 Aya ˆnooluusa haaha ni kiweerwii yari, sa kwafumira mweeneisi wiingi ˆiifwíine na Melikisedéeki.
16 Yeeye si aava mweeneisi kwa ulairiri wa kiwuuntu wo tuuba lukolo lwaachwe tuku, maa kaa, ni kwa ngururu ja nkaasu yaachwe, ˆng'eene si iri daha saambulwa.
17 Sa Masáare ˆYari Mpeho yoonekya kikomi yoosea,
"Weewe ni mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero,
kwa mwiituubiriro wa Melikisedéeki." ✡
18 Jeyyo, Muluungu aseyya ulairiri ura wa ncholo sa ujáa usiina ngururu tuku, na kei, ujáa usiina kunáálo yoyoosi tuku.
19 Noo kusea, Miiro si iri daha kubweeyya kiintu chochoosi kikiimane tuku, maa kaa, haaha Muluungu atuheera kwiilaangya kwiingi ˆkweene kwabooha kulookya. Na ko tweera kwiilaangya uko, tamuséesereraa Muluungu.
20 Mpiindi Valáawi ˆvaviikwáa kuva veeneisi va Ijuva, Muluungu si iilaháa chochoosi kwaavo tuku. Maa kaa, mpiindi Muluungu ˆamuviikáa Yéesu ave mweeneisi ajáa amwi-ilahira,
21 ja ˆvyeene vyaandikwa Masáarii ˆYari Mpeho,
"IJUVA iilaha
na si ari valandula miryuungu yaachwe tuku,
'Weewe ni mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero.' "✡
22 Sa kulaha uko, Yéesu noo cha muhúúnda wa muháko uwo ˆwabooha.
23 Muhákwii wa ncholo, veeneisi va Ijuva ni foo vajáa. Voovo si vatuubáa kutumama murimo waavo tuku sa vakwyijáa. 24 Maa kaa, sa viintu Yéesu ari nkaasu kwa siku ˆjisiina uhero, yeeye kuva ari mweeneisi kwa siku ˆjisiina uhero.
25 Haaha yeeye atiite ngururu jo valamurirya kikomi, voosi ˆvootamanya na kwa Muluungu ko tweera kwaachwe, sa yeeye ni nkaasu ari kwa siku ˆjisiina uhero, na avalóomberaa siku joosi.
26 Mweeneisi Mukuulu ˆari jeyyo, asaakwa maatuku vii kuri suusu, sa yeeye ni muuja na si atumama uvi wowoosi tuku. Muluungu amukera fuma kwa vaantu ˆvatúmamaa uvi, akamwaambukya fuuru kurumwii.
27 Yéesu si asaakwa atoole mpóryo kira siiku tuku ja veeneisi vakuulu va Ijuva. Voovo vajáa vasaakwa vatoole mpóryo sa uvi waavo, de vaseyye uvi wa viivaavo. Maa kaa, Yéesu iitoola mpóryo kamudu vii hara musaláabii sa uvi wa vaantu voosi.
28 Sa Miiro yaviikáa vaantu si ˆvakiimana kuva veeneisi vakuulu va Ijuva. Maa kaa, siku ˆjiri foo ˆjikalooke, Muluungu ko laha amusaawula Mwaana waachwe ave mweeneisi ˆakiimana kwa siku ˆjisiina uhero.

8

Kirisitu ni Mweeneisi Wiitu Mukuulu

1 Kiintu kikuulu kulookya vyoosi vya kira ˆtoolʉusa ni iki, Mweeneisi wiitu Mukuulu iikala mukono wa kuluume wa ichuumbi ra ukúúlu ra Muluungu Mweenengururu uko kurumwii.
2 Uko, amutúmamiraa Muluungu Haantu Haaja na itibwii ro kiinamira ra kikomi ˆrakovwa si kwa mikono ya vaantu tuku, maa kaa, ˆrakovwa ni Muluungu Mweenevyoosi.
3 Kira mweeneisi mukuulu asáawulwaa ni Muluungu, andootoola vilungulungu na mpóryo. Jeyyo Mweeneisi wiitu Mukuulu wa Ijuva ne asaakwa ave na kiintu cho mutoorera Muluungu.
4 Ngaari Yéesu atuuba kiikala aha weerwii, ngaari si aava mweeneisi wa Ijuva baa kiduudi vii tuku, sa kuri ihi weeru kwatiite veeneisi va Ijuva ˆveene vatóolaa mpóryo ko tuuba Miiro.
5 Yara ˆvatúmamaa kura Haantu Haaja, ni kiintu cho tuubiririwa na murimírimi wa yara ˆyatúmamwaa kurumwii. Noo ˆchooreka mpiindi Músa ˆiimyáa neeja kujeenga itibu ro kiinamira, Muluungu ajáa amusea, "Kova kira kiintu ja ˆvyeene nakoónekiirye yoosi luulwii."✡
6 Maa kaa, Muluungu amuheera Kirisitu murimo wa kiweeneisi ˆwabooha kulookya ura wa veeneisi va Ijuva va kali, ja ˆvyeene muháko ˆmweene yeeye ni mukundikan'yi waachwe ˆwabooha kulookya ura wa kali. Kei, muháko uwo mufya waviikwa mweeri ya mwaariryo wa kwiichuunga kwa Muluungu kura ˆkwabooha kulookya.

✡ **7:17** Laanga Sabúuri 110:4. ✡ **7:21** Laanga Sabúuri 110:4. ✡ **8:5** Laanga Ufumo 25:40; 26:30.

7 Ngaarɨ mʉhákо wa ncholo ʉjáa wakiimana, ngaarɨ sɨ kwa saakwa mʉhákо wa kavɨrɨ tʉkʉ.
8 Maa kaa, Mʉlʉʉngʉ ˆakoone ʉvɨ wa vaantʉ asea,
“Teereri! Jeyyo noo ˆvyeene alúusire IJʊVA,
sikʉ kʉʉja jiise,
nɨɨnɨ vɨɨka ndɨrɨ mʉhákо mufya,
na vaantʉ va Isiraéeli,
na va Yúʉda.
9 Mʉhákо ʉhʉ sɨ ʉrɨ kʉva ja ʉra,
ˆnabweeyya na vala baaba waavo tʉkʉ,
mpɨɨndɨ jira ˆnɨjáa navakwaata mʉkono,
nkavafumya fuma ɨsɨ ya Mísiri.
Voovo sɨ vajáa vawoloki kwa mʉhákо waanɨ tʉkʉ,
ɨkyo noo ˆchooreka navareka ja ˆvyeene varɨ.
10 Sikʉ ˆjookʉʉja ʉhʉ noo mʉhákо ˆndɨrɨ vɨɨka,
na vaantʉ va Isiraéeli, aséire Ijʉva.
Vɨɨka ndɨrɨ miiro yaanɨ miryuungwii yaavo,
na kwɨɨtala ndɨrɨ mitimii yaavo.
Kʉva ndɨrɨ Mʉlʉʉngʉ waavo,
novo kʉva varɨ vaantʉ vaanɨ.
11 Sɨ kʉrɨ kʉva na mʉʉntʉ wo mukiindya mwiiwaachwe aantaange tʉkʉ,
au kusiina ˆarɨ mʉsea mwiiwaachwe, ‘Mʉtaange IJʊVA’ tʉkʉ.
Sa kɨra mʉʉntʉ kʉva arɨ aantaanga,
kwaandɨra mudúúdiduudi fʉʉrʉ mʉkúúlʉ.
12 Sa nɨɨnɨ sea ndɨrɨ nteendo jaavo mbɨ jasírire,
sɨ ndɨrɨ kʉmbʉkɨra kei ʉvɨ waavo vii kaa tʉkʉ.”✡

13 Mʉlʉʉngʉ kati yoosea ʉhʉ nɨ “mʉhákо mufya,” nɨ koonekya iise, mʉhákо wa ncholo nɨ wa kalɨ. Haaha kɨɨntʉ chochoosi ˆkɨrɨ cha kalɨ, chahiririrya, kisiina mʉrɨmo wowoosi tʉkʉ, chaséngeriire rɨmɨra.

9

Miiro ya Mʉhákо wa Ncholo

1 Mʉhákо wa ncholo ʉjáa watɨɨte ndairiri ˆng’eene vaantʉ vatuubáa mpɨɨndɨ jo mwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ, na Haantʉ Haaja ho mwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ ɨhɨ weerʉ.
2 Kʉjáa kwatɨɨte itibu ro kiinamɨra Mʉlʉʉngʉ. Ɨro itibu rɨjáa ratɨɨte vyúumba viviri. Chúumba cha ncholo kɨjáa chatɨɨte kyaángo cho vɨkɨra kimʉrɨ na méesa yo vɨkɨra mɨkáate mbere ya Mʉlʉʉngʉ. Ɨkyo chúumba cha ncholo noo Haantʉ Haaja hasewáa.
3 Aho itibwii ro kiinamɨra, kʉjáa kwatɨɨte ipasía ˆrakeráa chúumba cha ncholo na cha kavɨrɨ. Ɨkyo chúumba cha kavɨrɨ noo Haantʉ Haajahaaja hasewáa.
4 Aho chúumbii cha kavɨrɨ, kʉjáa kwatɨɨte masabáahʉ yo kuusirirya ng’óóno ˆjinyúkɨraa. Kei kʉjáa kwatɨɨte isandúku ra mʉhákо ˆreene rɨjáa rahakwa saháabu mavaru yoosi. Aho isandúkwii, kʉjáa kwatɨɨte nyiingʉ ya sahábu ˆng’eene ɨjáa na máana* na kʉjáa kwatɨɨte nkome ya Harúuni ˆng’eene ɨjáa yatʉrɨka masaambɨ, na kei kʉjáa kwatɨɨte mawye yavɨrɨ ˆmeene yajáa na Miiro Ikimi ya mʉhákо.✡
5 Mweeri ya ɨro isandúku, kʉjáa kwatɨɨte sanáamu ja makerúubi, noo kʉsea viúumbe vya kurumwii ˆviri na mabava, ivyo vyoonekyáa Mʉlʉʉngʉ amwaarɨ aho. Mbava jaavo jijáa jakʉnɨkɨrɨra ikʉbɨko ra isandúku ˆrɨséwaa ichuumbi ra mbavariri kʉʉntʉ Mʉlʉʉngʉ ˆaséaa ʉvɨ wa vaantʉ wasírire.✡ Maa kaa, ɨhɨ sɨ mpɨɨndɨ yo variyʉla ivi viintʉ naasii tʉkʉ.
6 Viintʉ ivi ˆviri hʉmʉla kiimiwa neeja haantwii haavo, veeneɨsɨ va Ijʉva vɨɨngiráa kɨra siikʉ na chúumbii cha ncholo noo ko tʉmama mʉrɨmo waavo wo mwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ.
7 Maa kaa, nɨ mweeneɨsɨ mʉkʉʉlʉ vii noo ˆɨɨngiráa na chúumbii cha kavɨrɨ, ne ɨɨngiráa kamudu vii kwa mwaaka. Na ajáa asaakwa ɨɨngire na sakami yo mʉtoorera Mʉlʉʉngʉ mpóryo yo seyya ʉvɨ waachwe na wa vaantʉ voosi ˆvatʉmama ʉvɨ baa taanga tʉkʉ.
8 Haaha, sa tʉʉva ijo, Mʉtima Mʉʉja yookoonekya njɨra yo kɨɨngɨra na Haantʉ Haajahaaja ɨkaarɨ sɨ ɨnachʉngʉlwa tʉkʉ, mpɨɨndɨ itibu ro kiinamɨra ra kalɨ ˆrɨkaarɨ rootʉmɨka.
9 Mɨrɨmo yoosi ˆyatʉmamwáa hara itibwii, nɨ buuwo ˆyoónekyaa ˆvyeene masáare yajáa mpɨɨndɨ ja mʉhákо wa ncholo. Mpóryo ˆvatooláa kwa Mʉlʉʉngʉ, sɨ jiri daha jirʉla mɨtima ˆyiísiman’yaa mavɨ na maaja ya vaantʉ ˆvamwiínamɨraa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.

✡ **8:12** Laanga Yeremía 31:31-34. * **9:4** ***máana:*** Nɨ chákurya ˆcheene Viisiraéeli varijáa mpɨɨndɨ ˆvajáa ɨsɨ ya ibaláángwii. Laanga Kitáabwii cha Ufumo 16. ✡ **9:4** Laanga Ufumo 25:10-16. ✡ **9:5** Laanga Ufumo 25:17-22.

10 Sa ndairiri ijo ja kiwuuntu, jijáa jaluusa vyóorya, vinywiiwa, na kwiijirula muviri, mirimo yoosi iyo ni ya weerwii vii, na ijáa imwaari fuuru mpiindi Muluungu ˆari reeta muhákomufya.

Kirisitu noo Mpóryo ˆYakiimana

11 Haaha Kirisitu uuja, yeeye ni Mweeneisi Mukuulu wa viintu ˆvyuuja. Yeeye iingira, akatweera na itibwii ikuulu ro kiinamira na ˆrakiimana, si ˆratengeneshiwa ni vaantu na si ˆriri kuri ihi weeru.

12 Aho, iingira kamudu vii na Haantu Haajahaaja. Si iingira kwa njira ya sakami ya mburi na ndama tuku, maa kaa, iingira kwa njira ya sakami yaachwe mweeneevyo sa yeeye mweeneevyo atununuula kwa siku ˆjisiina uhero.

13 Muhákwii wa ncholo, vaantu ˆvari na njeo vajirulwáa mivirii kwa njira yo nyinyirirwa sakami ya mburi, sakami ya njiiku, na mavu ya ndama ˆijáa yachímikirwe.

14 Maa kaa, sakami ya Kirisitu yatiite ngururu munumuunu kulookya sakami ya nchúwo. Sa kwa njira ya Mutima wa siku ˆjisiina uhero, Yéesu iitoola kwa Muluungu ja mpóryo ˆisiina lukwaalo loloosi. Sakami yaachwe yajírulaa mitima yiitu ˆyiísiman'yaa mavi na maaja, kwa yara ˆyaréetaa inkwya, sa tumutumamire Muluungu ˆAri Nkaasu.

15 Sa jeyyo, Yéesu noo mukundikan'yi wa muhákomufya sa vara ˆvaanirirwa vahokere upaari wa siku ˆjisiina uhero ura Muluungu ˆiichuunga vaheera ari. Sa Yéesu aakwya sa avanunuule fuma uvii waavo ˆvatumama isi ya muhákowa kali.

16 Sa kooni muuntu aándikire ˆvyeene máari jaachwe jiri gavwa, ijo máari si jiri gavwa tuku fuuru uwo muuntu yooneke kikomi akwíire.

17 Kira ˆalairirya kuva kiri na ngururu kooni muuntu ˆaandika akwíire, maa kaa, si kivíjaa na ngururu vii kaa tuku kooni uwo muuntu akaari mooyo.

18 Iki noo ˆchooreka baa muhákowa ncholo ujáa usiina ngururu tuku fuuru kwiita sakami ya nchúwo.

19 Músa ˆakahumule luusa kira ulairiri wa Muluungu mbere ya vaantu voosi ja ˆvyeene ijáa yasaakwa ni Miiro, ajáa atoola sakami ya ndama na ngulaata, maa akasaangya na maaji. Aho, ajáa anyinyirira iyo sakami kitáabwii† cha Miiro, baa na vaantu voosi akavanyinyirira ko tumia mabaáhira ˆyari nkuundu ˆyachuungwa itáampii ra faai.

20 Kunu, Músa yoovasea vaantu, "Ihi noo sakami ya muhákowa Muluungu. Uwo muhákowa Muluungu aláiriirye mundookwaatya."✡

21 Viivyo, Músa anyinyirira sakami itibu ro kiinamira na saama joosi ˆjitúmikaa mpiindi jo mwiinamira Muluungu.

22 Ko tuuba ˆvyeene Miiro yaluusa, kusengerera kira kiintu chasaakwa kijirulwe na sakami. Sa kooni sakami si yiítikire, kusiina kusewa uvi wasírire tuku.

23 Itibu na viintu vyoosi veeneisi va Iuva ˆvatumiyáa kumutoorera Muluungu mpóryo, vijáa ni buuwo ya viintu ˆviri kurumwii. Itibu na viintu ivyo, vyatalariwáa kwa njira ya sakami ya nchúwo, maa kaa, viintu vya kurumwii vyasaakwa vitalariwe ni mpóryo ˆyabooha kulookya sakami ya nchúwo.

24 Kirisitu si iingira na Haantu Haaja ˆhajeengwa kwa mikono ya vaantu tuku, ˆkweene kuri buuwo ya Haantu Haaja kurumwii. Maa kaa, yeeye iingira kurumwii kweeneevyo, kuuntu haaha ˆyootuloombera mbere ya Muluungu.

25 Kei, Yéesu si iingira na kurumwii indookiitoola mpóryo ko hindukirahindukira tuku. Yeeye si iingira ja mweeneisi mukuulu viintu ˆiíngiraa Haantu Haajahaaja kira mwaaka ko toola sakami si ˆiri yaachwe.

26 Ngaari viri jeyyo, ngaari Kirisitu aturikira akwye ˆkamema keende kuumbwa kwa weeru. Maa kaa, yeeye mpiindi iji jo kiimikirirya uuja iitoole ave mpóryo kamudu vii sa aseyye uvi.

27 Ja ˆvyeene kira muuntu akwíjaa kamudu vii, na ˆari kukwya Muluungu amulámuriraa,

28 viivyo Muluungu amutoola Kirisitu akwye ja mpóryo ya mara kamudu vii sa asumule irya ra uvi wa vaantu ˆvari foo. Kei, Kirisitu kuuja ari lwa kaviri, si jo sumula uvi wa vara ˆvoomuwoojera na mpiima tuku, maa kaa, kujoovaheera ulamuriri.

10

Mpóryo ya Kirisitu Yakiimana

1 Miiro ni buuwo ya masáare ˆyabooha ˆyookuuja, yooyo si ayo masáare meeneevyo tuku. Noo ˆchooreka ijo mpóryo ˆng'eene Miiro yalairirya jitoolwe ko hindukira kweene na mwaaka kwa mwaaka, si jiri daha baa kiduudi vii kaa tuku kuvajirula vaantu ˆvootamanya noo mwiinamira Muluungu.

† **9:19** ***kitáabwii:*** Laanga pícha ya kitáabu cha ndiri, 2 Timotéeo 4:13. ✡ **9:20** Laanga Ufumo 24:8.

2 Ngaari ijo mpóryo jadáhaa kʉvajirʉla vaantʉ ʉvi waavo, ngaari vareka toola ijo mpóryo
jaavo. Ngaari yaava jeyyo sa ngaari avo vaantʉ ˆvamwiínamiraa Mʉlʉʉngʉ kwa njira yo
tuuba Miiro, ngaari vahʉmʉla jirʉlwa kamudu vii. Kei ngaari mitima yaavo si ivatwáalaa
na kiloongii vatiite ʉvi tʉkʉ.
3 Maa kaa, mpóryo ijo ˆvatóolaa mwaaka kwa mwaaka, ni nkʉmbʉkira ya ʉvi waavo vii.
4 Sa sakami ya nkabaako na ya mburi si iri daha kʉseyya ʉvi tʉkʉ.
5 Noo ˆchooreka Kirisitʉ ˆakʉʉje na kʉri ihi weerʉ, amʉsea Mʉlʉʉngʉ,
“Weewe si wasaaka mpóryo ja nchúwo tʉkʉ baa mpóryo jo chimika tʉkʉ,
maa kaa, waanyimirya neeja mʉviri.
6 Si weeriwa mʉtima ni mpóryo jo chimika tʉkʉ,
kei si weeriwa mʉtima ni mpóryo jo seyya ʉvi tʉkʉ.
7 Aho, maa nkasea, ‘Niini nʉ aha,
nuújire sa ntʉmame kʉsaaka kwaako, ee Mʉlʉʉngʉ,
ja ˆvyeene naandikirwa Kitáabwii cha Masáare ˆYari Mpeho.’”✡
8 Lwa ncholo Yéesu asea, “Weewe si wasaaka na si weeriwa mʉtima ni mpóryo ja nchúwo,
jo chimika na jo seyya ʉvi wa vaantʉ tʉkʉ.” Yeeye alʉʉsa jeyyo baa neembe mpóryo ijo
jatóolwaa ko tuuba Miiro.
9 Aho, akasea, “Niini nʉ aha, nuújire sa ntʉmame kʉsaaka kwaako.” Sa jeyyo, aseyya
mʉháko wa ncholo, akaviika mʉháko wa kaviri.
10 Na kwa kʉsaaka kwa Mʉlʉʉngʉ, suusu tabweeyyiwa tʉkava vaaja mbere ya Mʉlʉʉngʉ,
ko tweera mpóryo iyo ya mʉviri wa Yéesu Kirisitʉ, ˆʉʉtoola kamudu vii na mpóryo
ikakiimana.
11 Ko tuuba mʉháko wa kali, kira siikʉ mweeneisi wa Ijʉva iimáa kweene masabáahwii
kʉtoola mpóryo ijo ˆng’eene si jidáhaa kʉseyya ʉvi baa kiduudi vii kaa tʉkʉ.
12 Maa kaa, Kirisitʉ iitoola mpóryo kamudu vii, kʉseyya ʉvi kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero. Aho,
akatamanya noo kiikala mʉkono wa kʉlʉme wa Mʉlʉʉngʉ, haantʉ ha nyemi mʉnʉmʉʉnʉ.
13 Ʉko amwaari yoowoojera vavi vaachwe vaviikwe ja fibambari fyo vikira majeo
yaachwe.
14 Kwa njira ya mpóryo imudu vii, avabweeyya vakiimane vaantʉ ˆvoobweeyyiwa vave
vaaja ni Mʉlʉʉngʉ.
15 Ne Mʉtima Mʉʉja yookoonekya kikomi masáare aya kʉri suusu ko tʉsea,
16 “Sikʉ ˆjookʉʉja, ʉhʉ noo mʉháko ˆndiri viika na vaantʉ vaani,
aséire IJʉVA.
Viika ndiri miiro yaani mitimii yaavo,
na kwiitala ndiri miryuungwii yaavo.”
17 Kei oongererya akasea,
“Si ndiri kʉmbʉkira kei ʉvi waavo vii kaa tʉkʉ,
na nteendo jaavo jo wuna miiro tʉkʉ.”✡

18 Koni Mʉlʉʉngʉ avaséire ʉvi waavo wasírire, kusiina cho bweeyya tʉtoole mpóryo sa
ʉvi tʉkʉ.

Tʉndooyimirirya
19 Vanaviitʉ kwa njira ya sakami ya Yéesu, suusu ni húuru tʉri kwiingira na Haantʉ
Haajahaaja baa woowa tʉkʉ.
20 Kwa ihi njira ya mʉviri na nkaasʉ, atʉchʉngʉrira twiingire mbere ya Mʉlʉʉngʉ ko
tweera rira ipasía, noo kʉsea, mʉviri waachwe.
21 Kei, tatiite Mweeneisi Mʉkʉʉlʉ kʉlookya ˆiímiriraa nyuumba ya Mʉlʉʉngʉ.
22 Haaha tʉndootamanya na mbere ya Mʉlʉʉngʉ na mitima myeerʉ, na kuruma
ˆkwakiimana, sa Mʉlʉʉngʉ atujirʉla kwa njira yo tʉnyinyirira sakami ya Yéesu mitimii.
Abweeyya jeyyo, sa mitima yiitʉ mivi, ˆmyeene itʉtwáalaa na kiloongii, ijirʉlwe. Kei, miviri
yiitʉ Mʉlʉʉngʉ iiyoyya kwa maaji ˆyabooha.
23 Haaha tʉkwaatye kumwiilaangya Kirisitʉ ʉkʉ ˆtʉlúusaa fuma mutimii, sa Mʉlʉʉngʉ
yeeye ˆiichuunga kʉtʉheera ni wo kiilaangiwa.
24 Tʉndookiirirkana ˆvyeene tʉndookiiheera mitima, sa twiiyende na
tʉndookiitʉmamira maaja suusu kwa suusu.
25 Kari tʉreke kʉndoolʉmana hamwi ja ˆvyeene vaantʉ viingi vareka kʉndoolʉmana.
Maa kaa, tutuube kʉndookiiheera mitima suusu kwa suusu, sa tamányire sikʉ yo hindʉka
Mweenevyoosi yaséngeriire.
26 Koni tatúubire tʉmama ʉvi ko keenda na kʉnʉ tamányire kikomi cha Mʉlʉʉngʉ, haaha
kusiina mpóryo ˆyachaala ˆiri daha jirʉla ʉvi tʉkʉ.

✡ **10:7** Laanga Sabúuri 40:6-8. ✡ **10:17** Laanga Yeremía 31:33-34.

27 Jeyyo, toochaala kʉwoojera kʉheewa irya kwa Mʉlʉʉngʉ ro koofya, na mooto ˆmweene ʉrɨ vamala vaantʉ voosi ˆvamusíitaa Mʉlʉʉngʉ.
28 Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆasiitáa Miiro ya Mús̈a, ʉʉlawáa baa laangwa na riiso ra wʉʉja tʉkʉ kooni kʉrɨ na mashahíidi vaviri au vatatʉ.
29 Ririkani! Nɨ irya rɨrɨ jooli ˆrɨɨma neeja kʉheewa mʉʉntʉ ʉra ˆamuchwíire matɨ Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, na sakami yaachwe ya mʉháko ˆyamʉbweeyya ave mʉʉja mbere ya Mʉlʉʉngʉ? Kei nɨ irya rɨrɨ jooli ˆrɨɨma neeja kʉheewa mʉʉntʉ ʉra ˆamʉhíintikiire Mʉtima Mʉʉja wa nduwo?
30 Sa tamányire Mʉlʉʉngʉ asea, “Kʉriha kɨsáasi nɨ mʉrimo waani, nɨɨnɨ noo ndíhaa kɨsáasi.”✡ Kei asea, “IJʊVA valamʉrira arɨ vaantʉ vaachwe.”✡
31 Nɨ kɨintʉ cho koofya maatʉkʉ vii kuwyɨira mɨkonwii ya Mʉlʉʉngʉ ˆArɨ Nkaasʉ.
32 Kumbukiri sikʉ jira ja ncholo ˆmʉkamurume Kirisitʉ. Baa neembe mwaturyáa uturikiri mʉkʉʉlʉ, mwayimiriryáa uturikiri ʉwo.
33 Mpɨindɨ jɨingɨ mwaturikiriwáa no tʉkɨrwa mbere ja vaantʉ ˆvarɨ foo. Kei moonáa ʉsʉʉngʉ hamwɨ na viivaanyu vara ˆvabweeyyiriwáa mavɨ ja ayo.
34 Mwavooneráa mbavariri vara ˆvajáa mʉnyololwii. Mwarumáa máari jaanyu jinyahɨrwe na kʉnʉ mʉrɨ na cheerʉ sa mʉjáa mwamányire mwatɨite máari ˆyabooha kʉlookya, ɨyo ˆivijáa ɨmwaarɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.
35 Sa jeyyo, karɨ mʉfweite kwiitema ʉko tʉkʉ, sa mwatɨite kʉnáálo nkʉʉlʉ mʉnʉmʉʉnʉ.
36 Moosaakwa muyimirirye sa mutuube kʉtʉmama kʉsaaka kwa Mʉlʉʉngʉ. Aho, hokera mʉrɨ yara yoosi Mʉlʉʉngʉ ˆiichuunga kʉvaheera.
37 Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yasea,
“Ʉwo ˆyookʉʉja sɨ arɨ chereva tʉkʉ.
38 Na mʉʉntʉ waanɨ ʉra mʉwoloki,
kʉva arɨ nkaasʉ ko kuunduma.
Maa kaa, koonɨ mʉʉntʉ arékire kuuntuuba,
sɨ ndɨrɨ vyeenda ne tʉkʉ.”✡
39 Suusu sɨ tʉrɨ ja avo vaantʉ ˆvooreka kumutuuba Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, voovo ˆvoosira imalo. Suusu nɨ hamwɨ tʉrɨ na vara ˆvamuruma na ˆvoolamuririwa.

11

Kumuruma Mʉlʉʉngʉ kwa Vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ

1 Kumuruma Mʉlʉʉngʉ nɨ kʉtaanga kikomi yara ˆtookiilaangya fʉmɨra yarɨ, na kuruma nɨ ya kikomi yara sɨ ˆtooyoona haaha.
2 Ko ruma jeyyo, vala baaba wiitʉ vajáa vadʉʉmbɨrɨrwa nɨ Mʉlʉʉngʉ.
3 Kwa njɨra yo ruma, suusu tamányire Mʉlʉʉngʉ ʉʉmba kurumu na weerʉ kwa isáare raachwe. Kei tamányire Mʉlʉʉngʉ ʉʉmba viintʉ vyoosi ˆvyoónekanaa, sɨ kwa viintʉ ˆvijáa vimwaarɨ tʉkʉ.
4 Kwa kumuruma Mʉlʉʉngʉ, Abéeli amʉtoorera Mʉlʉʉngʉ mpóryo ˆyabooha kʉlookya ya mwaanaavo Kaíni.✡ Sa mpóryo ɨyo, Mʉlʉʉngʉ oonekya kikomi Abéeli abwéeyyiirye vyabooha, na sa kuruma kwaachwe, Mʉlʉʉngʉ asea Abéeli nɨ mʉwoloki. Abéeli aakwya, kuruma kwaachwe nɨ kɨintʉ ˆchootʉlaira naasu, ˆvyeene tasaakwa tumurume Mʉlʉʉngʉ.
5 Kwa kumuruma Mʉlʉʉngʉ, Enóoki asʉmʉlwa na kurumwii baa kukwya tʉkʉ. Sɨ oonekana kei tʉkʉ, sa Mʉlʉʉngʉ amʉsʉmʉla na kurumwii. Mpɨindɨ Mʉlʉʉngʉ ˆajáa akaarɨ mʉsʉmʉla, yoonekana kikomi Enóoki amweerya Mʉlʉʉngʉ mʉtima.✡
6 Kusiina mʉʉntʉ ˆarɨ mweerya Mʉlʉʉngʉ mʉtima tʉkʉ, koonɨ asiina kuruma. Kira mʉʉntʉ ʉra ˆyootamanya noo mwiinamɨra Mʉlʉʉngʉ, yoosaakwa arume Mʉlʉʉngʉ amwaarɨ na avahéeraa vilʉngʉlʉngʉ vara ˆvamʉsáakɨraa.
7 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Núhʉ ave na matu kwa Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ akamʉlʉma kutu kwa yara sɨ ˆanoona, ˆyasaakáa yafúmire. Yeeye akatengenesha safíina sa Mʉlʉʉngʉ amʉlamurirye yeeye Núhʉ na kaaya yaachwe.✡ ˆAkabweeyye jeyyo, Núhʉ oonekya vaantʉ va weerʉ vara sɨ ˆvamuruma, heewa varɨ irya nɨ Mʉlʉʉngʉ. Kwa kuruma kwaachwe, Núhʉ ajáa ahokera ʉwoloki fuma kwa Mʉlʉʉngʉ.
8 Kuruma, kʉjáa kwabweeyya Aburaháamu ave matu kwa Mʉlʉʉngʉ, Mʉlʉʉngʉ ˆakamʉsee iinʉke fuma ɨsɨ yaachwe, atamanye na ɨsɨ ˆng’eene Mʉlʉʉngʉ luu akamʉhiire, ja ˆvyeene amʉlaha. Aburaháamu ajáa asaamɨra na ɨsɨ ɨyo kʉnʉ sɨ yootaanga kʉʉntʉ ˆyootamanya.✡

✡ **10:30** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 32:35. ✡ **10:30** Laanga Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 32:36. ✡ **10:38** Laanga Habakúuki 2:3-4. ✡ **11:4** Laanga Ncholo 4:3-7. ✡ **11:5** Laanga Ncholo 5:24. ✡ **11:7** Laanga Ncholo 6:11-22. ✡ **11:8** Laanga Ncholo 12:1-2.

9 Kuruma, kujáa kwabweeyya Aburahá́amu iikale ja muyeni isi iyo ˆng'eene Mululungu ajáa iichuunga kumuheera. Yeeye iikala matibwii na viivyo vala Isaka na Yaakúupu viikala matibwii. Baa voovo vajáa vahokera kwiichuunga kukura ˆkweene Aburahá́amu ajáa ahokera.

10 Aburahá́amu ajáa abweeyya jeyyo, sa iilaangyáa kiikala ari múujii ˆuri na myaariryo ˆyabooha, ˆyiimiwa neeja na ˆyajeengwa ni Mululungu mweeneevyo.

11 Kuruma, kujáa kwabweeyya Sáara aheewe luviro lo vyaala mwaana na Aburahá́amu, baa neembe yeeye ajáa adalahala munumuunu na ajáa muumba.✡ Sáara ajáa aruma Mululungu ni wo kiilaangiwa, tumama ari yara ˆajáa iichuunga kutumama.

12 Jeyyo, kwa njira ya muuntu uwo umudu, baa neembe yeeye ajáa moosi munumuunu, vavyaalwa vaantu ˆvari foo ˆveene si vari daha valwa, ja nyényéeri ja kurumwii au isaáre ra mbarimbari ya mayiya.✡

13 Vala baaba avo voosi vaakwya kunu vooruma Mululungu vaheera ari yara ˆiichuunga kuvaheera. Mpiindi ˆvajáa nkaasu, si vayahokera tuku, maa kaa, vayoonáa kwa kuli na vavyeendáa. Voovo vajáa valuusa mbere ja vaantu ni vayeni na ni valooki kuri ihi weeru.

14 Sa vaantu ˆvalúusaa jeyyo, voónekyaa kiweerwii ni saaka viise kuva na isi yaavo veeneevyo.

15 Ngaari viirirkanáa isi yaavo kuuntu ˆvafuma, ngaari vadaha hinduka na kwaavo.

16 Maa kaa, vaantu avo viirirkanáa isi ˆyabooha kulookya, isi ya kurumwii. Ikyo noo ˆchooreka Mululungu si oónaa soni tuku mpiindi vaantu avo ˆvoomwaanirira yeeye ni Mululungu waavo, sa yeeye aviimirya neeja múuji kura kurumwii.

17 Kuruma, kujáa kwabweeyya Aburahá́amu amutoole mwaana waachwe Isaka ave mpóryo Mululungu ˆakamuyere. Aburahá́amu ajáa ahokera kwiichuunga fuma kwa Mululungu mweeri ya Isaka, maa kaa, yeeye ajáa aruma kumutoola uhu mwaana waachwe wa mpeke,✡

18 baa neembe Mululungu ajáa amusea Aburahá́amu, "Lukolo lwaako ni kwa Isaka luri fuma."✡

19 Aburahá́amu ajáa aruma Mululungu atiite luviro lo mufufula Isaka. Kwa njira iyo, Aburahá́amu ajáa amuhokera kei Isaka, yeeye ˆajáa aava ja aakwya, maa akava nkaasu kei.

20 Kuruma, kujáa kwabweeyya Isaka avatalarye vaana vaachwe, Yaakúupu na Esáau kwa yara ˆyari fumira siku ja mbere.✡

21 Kuruma, kujáa kwabweeyya Yaakúupu ˆakasengerere kukwya, avatalarye vaana vaviri va Yooséefu,✡ na aho akamwiinamira Mululungu kunu iisíkiriirye nkomii yaachwe yo kiitumbairya.✡

22 Kuruma, kujáa kwabweeyya Yooséefu ˆakasengerere kukwya, aluuse ˆvyeene Viisiraéeli vari fuma isi ya Mísiri. Kei, ajáa avalairirya vasumule makúfa yaachwe vakayataahe kuri isi ya Kanáani.✡

23 Kuruma, kujáa kwabweeyya vavyiiri va Músa vamuvise kwa myeeri itatu ˆakavyaalwe. Vajáa vabweeyya jeyyo sa Músa ajáa avyaalwa ˆabooha, si voofa kuwuna ulairiri wa mutemi wa Mísiri tuku.✡

24 Kuruma, kujáa kwabweeyya Músa ˆakave mukúúlu, asiite kwaanirirwa mwaana wa muhíínja wa Faráao.

25 Yeeye ajáa asaawula kuturikira hamwi na vaantu va Mululungu kulookya kutuunga viintu uvii kwa mpiindi nduudi vii.

26 Músa ajáa oona kutukirwa sa Masía ni usúngaati kulookya kuturya máari ya kikomi ya mberii ya isi yoosi ya Mísiri. Ajáa abweeyya jeyyo sa iilaangyáa vii vilungulungu Mululungu ˆari muheera siku ˆjookuuja.

27 Kuruma, kujáa kwabweeyya Músa iinuke fuma isi ya Mísiri baa koofa nkalari ya mutemi tuku. Yeeye ajáa ayimirirya sa ajáa ni ja yoomoona Mululungu si ˆoónekanaa.

28 Kuruma, kujáa kwabweeyya Músa abweeyye ngovi ya Paásika na avalairirye Viisiraéeli vahake sakami miimwii ya miryaango sa murimu muuja ˆuri looka no mala ndaambere, udiire mala ndaambere ja vaana valume va Viisiraéeli.✡

29 Kuruma, kujáa kwabweeyya Viisiraéeli vafirire mayiya ya Sháamu na mawulu ja vaantu ˆvooyeenda kuri isi ˆyuuma. Maa kaa, Vamísiri novo ˆvakabweeyye jeyyo, maaji yajáa yavakunikirira.✡

30 Kuruma, kujáa kwabweeyya Viisiraéeli variingirire lukaande lwa múuji wa Yeríiko kwa siku mufungati, nowo waawya.✡

✡ **11:11** Laanga Ncholo 18:11-14. ✡ **11:12** Laanga Ncholo 22:17. ✡ **11:17** Laanga Ncholo 22:1-19. ✡ **11:18** Laanga Ncholo 21:12. ✡ **11:20** Laanga Ncholo 27:27-29, 39-40. ✡ **11:21** Laanga Ncholo 48:15-16, 20. ✡ **11:21** Laanga Ncholo 47:31. ✡ **11:22** Laanga Ncholo 50:24-25. ✡ **11:23** Laanga Ufumo 1:22; 2:2-3. ✡ **11:28** Laanga Ufumo 12:7-13. ✡ **11:29** Laanga Ufumo 14:21-31. ✡ **11:30** Laanga Yooshúa 6:8-20.

31 Kuruma, kujáa kwabweeyya Raháabu muhéngeeti, adiire kuulawa hamwi na vaantu si ˆvamurúmaa Muluungu. Ajáa ahona sa viintu si avateengya vuurikiriri va Kiisiraéeli ja vavi, maa kaa, avateengya na mwiikalo muuja.✡

32 Che ndiri luusa kei? Nsiina múuda wo luusa kuruma kwa Gideóoni, Baráaki, Samúsoni, Yéfuta, Daúdi, Samwéeli na valáali na mutwe va Ijuva tuku.

33 Kwa kuruma kwaavo, vaantu ava vasiindáa nkoondo ˆng'eene valwijáa na vatemi va isi jiingi. Kei, ava viimiriráa isi yaavo kwa uwoloki na vahokeráa yara Muluungu ˆajáa iichuunga kuvaheera. Kei, viingi vajáa vatiite ngururu jo tuunika milomo siimba.

34 Sa kuruma kwaavo, varimyáa mooto ˆwahuumba, vaneháa kuulawa na nyaasuka. Vajáa vasiina ngururu tuku, maa kaa, Muluungu avahéeraa ngururu jo siinda nkoondo no vakibirya valwi nkoondo ˆveene vafumáa isi jiingi.

35 Kuruma, kujáa kwabweeyya vaantu vaki vamwi vahokere vaantu vaavo ˆvaakwya vafúfukire. Viingi vaturikiriwáa na vajáa vasiita kurekerwa vave húuru, sa Muluungu avafufule na avaheere mwiikalo ˆwabooha kulookya.

36 Vamwi vasekererwáa na vavawáa na mijeléedi. Vamwi vachuungwáa na minyololo na vaviikwáa minyololwii.

37 Kei, vamwi vavawáa na mawye fuuru vakakwya, vamwi vasatulwáa na misuméeno kati na kati na vamwi vuulawáa na nyaasuka. Vamwi vajáa ni vakiva, viivikiráa ndiri ja muundi na mburi na vajáa vasiina kiintu tuku. Vaturikiriwáa na vabweeyyiriwáa mavi ˆyari foo.

38 Vatulatuláa isi ja mabaláángwii na njuulwii, na viikaláa mpáángii na maduundwii. Vaantu avo vajáa vabooha maatuku vii, weeru si ijáa yiima neeja kuva novo tuku.

39 Baa neembe vaantu voosi avo ˆveene tookoonekya kikomi vajáa vamuruma Muluungu, baa jeyyo, voovo si vahokera ˆmeene Muluungu ajáa iichuunga kuvaheera tuku.

40 Vyaava jeyyo, sa Muluungu ajáa atwiimirya neeja suusu na voovo viintu ˆvyabooha maatuku, sa tukiimane hamwi.

12

Tutumame ja ˆVyeene Yéesu Atumama

1 Haaha sa viintu tariingirirwa ni mpuka nkuulu munumuunu ya vaantu ˆvoonekya kuruma kukuulu, tuseyye vyoosi ˆvyootukitira na tureke uvi ˆwootubweeyya tuwye. Na tumanyike kutiija itíijo ˆriri mbere yiitu ko yimirirya.

2 Tundoomulaanga Yéesu, sa yeeye noo ˆatuchunguriira njira tundoomuruma Muluungu. Kei, yeeye noo ˆyootuheera mutima sa tutuube kumuruma Muluungu fuuru kukiimana. Yeeye ayimirirya inkwya hara musaláabii baa koona soni tuku, sa cheeru ˆcheene kijáa mbere yaachwe. Yeeye iikala mukono wa kulume wa ichuumbi ra kitemi ra Muluungu.

3 Hooni iririkani yara Yéesu ˆalumana noyo kufuma kwa vaantu vavi na yeeye ayayimirirya, sa mudiire katala kumuruma Muluungu mitimii yaanyu na mumureke.

4 Baa neembe mulwíjaa kuusiinda uvi, si munaalwa fuuru mwiite sakami yaanyu tuku.

5 Eri, mwarimirya masáare yo vaheera mutima yara Muluungu ˆavasea nyuunyu ja vaana vaachwe wuu? Muluungu asea jei,

"Mwanawaani, IJUVA ˆari kuwolola mwiikalo waako,
kari uchwíjaa mati tuku.
ˆAri kudalavya,
kari usóvaa mutima tuku.
6 Sa IJUVA amuwólolaa mwiikalo muuntu ura ˆamweenda,
na amuláiraa chiiru kira muuntu,
ˆamuhókeraa akava mwaana waachwe."✡

7 Haaha yimiriryi uturikiri mpiindi Muluungu ˆyoovawolola mwiikalo waanyu. Ni bweeyya iise jeyyo sa nyuunyu ni vaana vaachwe. Eri, kwatiite mwaana si ˆawólolwaa mwiikalo waachwe ni taáta waavo wuu?

8 Muluungu avawólolaa vaana vaachwe voosi. Kooni Muluungu si yoovawolola mwiikalo waanyu, mutaange nyuunyu ni vaana va uluri, si vaana vaachwe tuku.

9 Kei suusu voosi tatiite vala baaba va muviri, avo vatuwólolaa mwiikalo wiiswi, na suusu tavanyemyáa. Eri, si tasaakwa twiiviike isi ya Muluungu Taáta wiitu wa kurumwii kulookya sa tuve nkaasu tuku wuu?

10 Vala taáta wiitu va muviri vatuwólolaa mwiikalo wiiswi kwa mpiindi nduudi sa vatoonekye vira ˆvoonáa ni viija. Maa kaa, Muluungu yootuwolola mwiikalo wiiswi sa kunáálo yiiswi na tuve hamwi ne wuujii waachwe.

✡ **11:31** Laanga Yooshúa 2:1-21; 6:22-25. ✡ **12:6** Laanga Mpíri 3:11-12.

11 Kusiina mʉʉntʉ ˆavyeéndaa mpiindi ˆyoowololwa mwiikalo waachwe tʉkʉ, kiri vyoova jeyyo, avisúʉlaa. Maa kaa, vara ˆvarúmaa kʉwololwa jeyyo, avo vavyáalaa ndiiwa ja mwiikalo mʉʉja na ʉwoloki.

12 Sa jeyyo, fafyi mikono yaanyu ˆiri na nkamamáángi, na machwaamiro yaanyu ˆyaakwya iyandiyandi.✡

13 Mʉndooyeendera njirii ˆyawoloka✡ sa vara majeo yaavo ˆyaakwya iyandiyandi vadiire kunguvala na vawye, maa kaa, vahone.

Kʉmʉteerera Mʉlʉʉngʉ

14 Haaha mʉndoomanyika kwiikala mwiikalo mʉʉja na vaantʉ voosi. Kei mʉmanyike kʉva vaaja mbere ya Mʉlʉʉngʉ mwiikalwii waanyu, sa kusiina mʉʉntʉ si ˆari na ʉwo wʉʉja ˆari moona Mweenevyoosi tʉkʉ.

15 Mʉlaange neeja kari ji kʉve na mʉʉntʉ ˆari siindwa turya nduwo ya Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Kei, mʉlaange neeja kari kʉve na vaantʉ ˆvari kʉva ja miriri ya ʉsʉʉngʉ ˆitúrikaa kʉri nyuunyu tʉkʉ.✡ Sa mʉʉntʉ ja ʉwo vajuuwa ari na bweeyya ari mitima ya vaantʉ ˆvari foo ive na njeo.

16 Mʉlaange neeja kari mʉʉntʉ ji ave mʉhanguti au si ˆamʉnyémyaa Mʉlʉʉngʉ ja Esáau tʉkʉ. Yeeye avaa iyoombe kʉva ndaambere kwaachwe sa chóorya cha mpiindi imwi vii.✡

17 Nyuunyu mwamányire baa mpiindi asaakáa hokera ira ntálarya, taáta waavo ajáa asiita. Si aturya nkalo yo valandʉka fuma uvii tʉkʉ, baa neembe Esáau ajáa ariʀa mʉnʉmʉʉnʉ, taáta waavo si amʉtalarya tʉkʉ.✡

18 Nyuunyu si mwafika Luulwii lwa Sináai lʉra ˆlʉri daha koonwa noo kwaatwa tʉkʉ. Si mʉnafika luulwii ʉlo ˆlʉkóreraa mooto, ˆlʉri na kilwiirya kikʉʉlʉ na ihúmbuuto ikʉʉlʉ tʉkʉ.

19 Nyuunyu si mwafika haantʉ Viisiraéeli ˆvajáa vateera marimʉ yoorira na sawúti nkʉʉlʉ ya Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. ˆVakateere sawúti iyo, Viisiraéeli vajáa voofa maatʉkʉ, vakamʉloomba Músa voosea, kari Mʉlʉʉngʉ indoolʉʉsika novo kei tʉkʉ.✡

20 Valʉʉsa jeyyo, sa si vadaha yimirirya ʉlairiri ˆmweene Mʉlʉʉngʉ alairiryáa tʉkʉ, yoosea, “Baa koon ni nchúwo au ni mʉʉntʉ ˆari saasya lʉʉlʉ ʉlʉ, yoosaakwa avawe mawye akwye.”✡

21 Yoosi ˆyafʉmira Luulwii lwa Sináai yoofyáa maatʉkʉ, baa Músa ajáa asea, “Nootetema maatʉkʉ sa nookoofa.”✡

22 Maa kaa, nyuunyu mwafika Luulwii lwa Sayúuni, Yerusaléemu ya kurumwii. Múuji ʉwo ni múuji wa Mʉlʉʉngʉ ˆAri Nkaasʉ. Ʉko múujii mirimʉ miija mayana na mayana yiijiinga iri na cheerʉ.

23 Nyuunyu mwafika mpukii ya vaantʉ ˆvamuruma Yéesu va ncholo. Marina ya vaantʉ ava yaandikwa kurumwii. Mwafika mbere ya Mʉlʉʉngʉ, yeeye ˆari Mʉlamuli wa vaantʉ voosi na mbere ya mitima ya vaantʉ vaaja ˆveene Mʉlʉʉngʉ avakiiman'ya.

24 Nyuunyu mʉʉja na kwa Yéesu, yeeye ni mʉkʉndikan'yi wa mʉháko mufya, yeeye avamyaahira sakami yaachwe sa ʉvi waanyu, si ja sakami yo riha kisáasi ya Abéeli tʉkʉ.✡

25 Laangi neeja, kari mʉndoosiita kʉmʉteerera Mʉlʉʉngʉ mpiindi ˆyooloʉsika tʉkʉ. Koon voovo si vaneha kʉlairwa chiirʉ ˆvakamusiite Músa mpiindi ˆavalʉmáa kutu aha weerwii, jooli suusu tʉri hona koon si toomʉteerera Mʉlʉʉngʉ yeeye ˆyootʉlʉma kutu fuma kurumwii?

26 Mpiindi jira Mʉlʉʉngʉ ˆalʉʉsika fuma Luulwii lwa Sináai, weerʉ yoosi ijáa yasingisika. Maa kaa, haaha iichúungire, “Kamudu kei, si ndiri singisya weerʉ vii tʉkʉ, singisya ndiri baa kurumu.”✡

27 Isáare iri “kei” roonekya viintʉ vyoosi Mʉlʉʉngʉ ˆʉʉmba kʉri ihi weerʉ, singisiwa viri na seyyiwa viri, sa vichaale vira si ˆvisíngisikaa.

28 Jeyyo, tʉndoomʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ sa tooheewa ʉtemi si ˆʉsíngisikaa. Tʉndoomwiinamira Mʉlʉʉngʉ kwa njira ˆimweéryaa mʉtima, kʉnʉ tookiikiimya na isi na toomʉnyemya.

29 Sa Mʉlʉʉngʉ wiitʉ ni ja mooto ˆwahʉʉmba ari, mooto ʉwo wachímikaa na wamálaa kamwi.✡

13

Viintʉ ˆVimweéryaa Mʉlʉʉngʉ Mʉtima

1 Kwiiyenda kindʉʉ, koosaakwa kutuube.

✡ **12:12** Laanga Isáaya 35:3. ✡ **12:13** Laanga Mpíri 4:26. ✡ **12:15** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 29:18. ✡ **12:16** Laanga Ncholo 25:27-34. ✡ **12:17** Laanga Ncholo 27:30-40. ✡ **12:19** Laanga Ufumo 20:19-21; Nkʉmbʉkira ya Miiro 5:25-27. ✡ **12:20** Laanga Ufumo 19:12-13. ✡ **12:21** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 9:19. ✡ **12:24** Laanga Ncholo 4:10-11. ✡ **12:26** Laanga Hagáai 2:6. ✡ **12:29** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 4:24.

2 Mutuube kʉvateengya vayeni, sa ko bweeyya jeyyo, vaantʉ vamwɨ vajáa vateengya
mirimʉ miija ya Mʉlʉʉngʉ baa taanga tʉkʉ.
3 Mʉndoovakʉmbʉkira vara ˆvachuungwa mʉnyololwii, mʉve ja mwachuungwa hamwɨ
novo. Mʉndoovakʉmbʉkira vara ˆvooturikiriwa, mʉve ja mootʉrikira hamwɨ novo.
4 Ilóola rasaakwa rɨnyemiwe nɨ vaantʉ voosi, kei muki na mʉlʉme vanehe ʉhanguti, sa
Mʉlʉʉngʉ vaheera arɨ irya vahanguti voosi.
5 Karɨ mʉve mweenda mpía tʉkʉ, maa kaa, mʉndookiikinkima na vira ˆmʉrɨ novyo, sa
Mʉlʉʉngʉ mweeneevyo asea,
“Sɨ ndirɨ kʉreka tʉkʉ,
na sɨ ndirɨ kurimirya tʉkʉ.”✡
6 Ikɨ noo ˆchooreka toolʉʉsika ko kiitema toosea,
“Mweenevyoosi noo nyambirirya yaanɨ, sɨ ndirɨ koofa kiintʉ tʉkʉ.
Mʉʉntʉ che arɨ kʉʉmbweeyya?”✡

7 Mʉndoovakʉmbʉkira valongooli vara ˆvavakiindya isáare ra Mʉlʉʉngʉ.
Mʉndookiiririkana mwiikalo waavo na mʉndootuubirirya kuruma kwaavo.
8 YéesuKirisitʉ nɨ yeeye ʉ’ʉra, niijo, isikʉ na sikʉ ˆjookʉʉja ˆjisiina ʉhero.
9 Karɨ mʉndookumuririwa nɨ kira ukiindya mufya ˆwiísimiresimire tʉkʉ, sa ngururu ja
mɨtima yaanyu jafúmaa kʉrɨ nduwo ya Mʉlʉʉngʉ na sɨ kʉrɨ miiro ya vyóorya tʉkʉ. Iyo sɨ
ɨvaámbiriryaa kiintʉ chochoosi tʉkʉ vara ˆviitúubaa.
10 Suusu tatiite masabáahʉ ˆng’eene veeneisɨ va Ijʉva ˆvamʉtúmamɨraa Mʉlʉʉngʉ itibwii
ro kiinamɨra, sɨ varekerwa vandoorya mpóryo ˆɨvíikwaa mweeri ya ɨyo masabáahʉ tʉkʉ.
11 Kwa Miiro ya Músa, mweeneisɨ mʉkʉʉlʉ atóolaa sakami ya nchúwo na atwáalaa na
Haantʉ Haajahaaja ja mpóryo jo seyya ʉvɨ. Maa kaa, atóolaa nyama ja ijo nchúwo na
ajichɨmikáa weerwii ya nkambi.
12 Ikɨ noo ˆchooreka baa Yéesu aturikiriwa weerwii ya mutiryaango wa Yerusaléemu, sa
avabweeyye vaantʉ vave vaaja mbere ya Mʉlʉʉngʉ kwa sakami yaachwe.
13 Jeyyo, baa suusu toosaakwa tumutuube na weerwii ya mutiryaango, na tuyimirirye
kʉtʉkirwa ja ˆvyeene yeeye ayimirirya.
14 Tʉbweeyye jeyyo, sa aha weerwii tusiina múuji wa sikʉ ˆjisiina ʉhero tʉkʉ, maa kaa,
toowoojera kwɨingɨra múujii wa kurumwii ʉwo ˆwookʉʉja.
15 Haaha kwa njira ya Yéesu, tʉndoomʉtoorera Mʉlʉʉngʉ mpóryo ya dʉʉmbɨ, noo kʉsea
dʉʉmbɨ ˆjitóolwaa kwa mɨlomo yiitʉ suusu ˆturúmaa irina raachwe.
16 Karɨ mʉrékaa kʉtʉmama maaja no kwiiyambirirya tʉkʉ, sa ijo noo mpóryo ˆjimweéryaa
Mʉlʉʉngʉ mʉtima.
17 Mʉve matu kwa valongooli vaanyu na mʉndootuuba yara ˆvoovawyiira, sa voovo noo
voovarera nyuunyu baa katala tʉkʉ. Voovo, lʉʉsa varɨ mɨrɨmo yaavo mbere ya Mʉlʉʉngʉ.
Mʉve matu kwaavo sa vandootʉmama kʉnʉ varɨ na cheerʉ, sa kooni sɨ mʉrɨ matu, tʉmama
veende kʉnʉ varɨ na ʉsʉʉngʉ na ʉwo mʉrɨmo waavo sɨ ʉkavaámbiriryaa chochoosi tʉkʉ.
18 Mutuube kʉtʉloombera. Suusu tamányire mɨtima yiiswi sɨ ɨtʉtwáalaa na kɨloongii tʉkʉ,
na kira kiintʉ ˆtoosaaka tʉtʉmame kɨve cha ʉwoloki na cha nyemi.
19 Noovakalaamya mʉndookʉʉnoombera, sa mpɨndʉke na kwaanyu chaangʉ.

Kʉloomba

20 Mʉlʉʉngʉ yeeye ˆaréetaa mwiikalo mʉʉja, amʉfʉfʉla Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu,
Muríisi Mʉkʉʉlʉ wa muundi, kei yeeye iita sakami yaachwe ˆyiimya mʉháko wa sikʉ ˆjisiina
ʉhero.
21 Yeeye Mʉlʉʉngʉ atuube kuviimirya neeja kira kiintʉ kiija cho vaambirirya mʉtʉmame
vira ˆasáakaa, abweeyye mɨtima yaanyu ɨndootʉmama yara ˆeenda kwa njira ya Yéesu
Kirisitʉ. Nkongojima ɨve kwaachwe kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero. Kɨkomi.

Lʉmbɨ jo Kiimikirirya

22 Vanaviitʉ noovakalaamya mʉkwaatye neeja aya masáare yo vaheera mʉtima
ˆnaándikire kwa ukufi.
23 Noosaaka mʉtaange Timotéeo mwaaniitʉ, achʉngʉrɨrwa fuma mʉnyololwii. Kooni
uújire chaangʉ na kʉʉntʉ ˆndirɨ, kʉʉjan’ya ndirɨ ne sa jɨ tʉvaluumbye.
24 Mʉvaluumbye valongooli voosi na vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ ˆmʉrɨ novo ʉko. Vaantʉ
ˆvamuruma Yéesu kʉnʉ Itália vavalúumbiirye.
25 Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

✡ **13:5** Laanga Nkʉmbʉkira ya Miiro 31:6, 8. ✡ **13:6** Laanga Sabúuri 118:6.

Barúwa ya Yaakúupu Mulongooryo

Muuntu ˆaandika barúwa ihi, ni Yaakúupu. Uhu Yaakúupu ni umwi wa vanduu va Yésu ajáa (Matáayo 13:55). Yaakúupu uhu, si Yaakúupu munduu wa Yooháani (Matáayo 4:21), au Yaakúupu sha Alufáayo (Matáayo 10:3) tuku. Mpiindi ˆaandikáa barúwa ihi, yeeye ni mulongooli wa vaantu ˆvamuruma Yésu uko Yerusaléemu ajáa (Mirimo ya Vatumwi 15:12-13). Paúli amwaanirira "Ngururyo" yo muruma Kirisitu (Vagalatía 2:9). Kati ya myaaka ya 62-69 keende Kirisitu ˆavyaalwa, vavi va Kirisitu vajáa vamuulaa Yaakúupu sa kura kumuruma kwaachwe Yésu Kirisitu. Na barúwa ihi Yaakúupu iiyandika de uulawe.

Barúwa ihi, Yaakúupu avaandikira vaantu ˆvamuruma Yésu va Kiyahúudi ˆveene vajáa vatiija múuji wa Yerusaléemu, ˆvakiingirirwe ni Vayahúudi ˆveene vajáa vamusiita Yésu Kirisitu. Ava noo ˆvamuulaa Sitefáano (Mirimo ya Vatumwi 7:54–8:3). Vaantu ˆvamuruma Yésu avo vajáa viipasa isi joosi ja Yudéea, Samaría, Foiníike na Síria (Mirimo ya Vatumwi 8:1; 11:19). Iki noo ˆchooreka Yaakúupu avaanirira vaantu ava, "nkolo ikimi na iviri ˆng'eene jeenera weeru yoosi" (1:1).

ˆCheene Yaakúupu avawyiira ava vaantu aha barúwii, ni kwiimirira neeja kura kumuruma kwaavo Yésu na kuvawyiira ˆvyeene vari kiikala mpiindi ja uturikiri (1:2-15). Avakaan'ya vaantu ˆvamuruma Yésu vareke kuvasinanala vaantu (2:1-11). Alumirirya kumuruma kwaavo Yésu koonekane ko tumama masáare maaja (2:14-26). Kei, avalairirya vandoolaanga neeja ndimi jaavo, kari varekere jikorerye mooto si ˆurímaa tuku (3:1-12). Kiintu chiingi ˆalumirirya ni kumuruma Yésu, kuvaloombera valwíiri na kuvahaka makuta valwíiri kwa irina ra Mweenevyoosi (5:13-16).

ˆVyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi na kuyerwa *1:1-18*
Kuteera na kutumama *1:19-27*
Kari tundoosinanala vaantu tuku *2:1-13*
Kuruma Yésu koónekanaa kwa nteendo njija *2:14-26*
Kwiimirira lurimi na tooti ya kurumwii *3:1-18*
Kari tuve vijeengi na masáare ya weeru tuku *4:1-5:6*
Tuyimirirye uturikiri na tundooloomba ko ruma *5:7-20*

Lumbi ya Yaakúupu

1 Yaakúupu, mutúmwa wa Muluungu na wa Mweenevyoosi YésuKirisitu, lumbi kwa nkolo ikimi na iviri ˆng'eene jeenera weeru yoosi.

Tooti na Kumwiilaangya Yésu

2 Ee vanaviitu eryi mitima kati ˆmooyerwa kwa njira ˆjiísimiresimire.
3 Nyuunyu mwamányire kuyerwa kwa kuruma kwaanyu kwabwéeyyaa mudahe kuyimirirya.
4 Kuyimirirya kwaanyu moosaakwa mukukiimikirirye, sa muve vaantu ˆvakangaala kei ˆvakiimikirira, si ˆmookeehekerwa ni kiintu baa kimwi.
5 Maa kaa, koni umwi waanyu yoosova tooti, amuloombe Muluungu. Yeeye asiina itima tuku na avahéeraa voosi ˆviri foo na kei Muluungu si avíikaa ikuundi mutimii tuku, kumuheera ari.
6 Maa kati yooloomba ni mpaka arume baa kari ave na wiikovereri tuku, sa muuntu ˆari na wiikovereri ni ja ipúunta ra mayiya, rira ˆrisúmwiirwe ni mpeho no rutwarutwa kunu na kunu.
7 Muuntu ja uwo, kari iisee turya ari kiintu chochoosi fuma kwa Mweenevyoosi tuku.
8 Yeeye ni ja iwalaanga ari, iikóvererakovereraa kuyeenda kwaachwe koosi.

Ukiva na Usúngaati

9 Haaha mwaanaanyu ura ˆari isi iiduumbe na eerye mutima sa Muluungu amwiinula.
10 Viivyo baa musúngaati ne eerye mutima kati ˆyookiimiwa na isi, sa looseeka ari ja maluva ya isekii.✡
11 Mwaasu watúlaa na ivááva raachwe, ˆreene ruúmyaa masaambi. Maluva ya masaambi yaláhalaa na kubooha kwaachwe kwarímiraa. Noo jeyyo, musúngaati ne kuuma ari ng'ang'ala na mirimo yaachwe ˆatúmamaa.

✡ **1:10** Laanga Yeremía 9:22-23.

Kuyerwa

12 Atalariwe muuntu ˆayímiriryaa mpiindi jo yereniwa, sa koonı asíindire uko kuyereniwa, heewa arı itáaji ra nkaasu ˆreene Muluungu iichuunga kuvaheera vara ˆvamweenda.
13 Koonı muuntu yooyerwa karı asee jei tuku, “Nooyerwa nı Muluungu.” Sa Muluungu sı ayérwaa nı uvı tuku baa kei yeeye sı ayéraa muuntu yoyoosi tuku.
14 Maa kaa, kira muuntu ayérwaa kati ˆanwéeriire na ˆakwáatikire nı uláku waachwe mweeneevyo.
15 Haaha ura uláku ˆurı sumula inda, wavyáalaa uvı na ura uvı ˆurı kangaala wavyáalaa wulalo.✡
16 Vanaviitu naveenda. Karı mukóoverwaa tuku.
17 Kira kiintu ˆchabooha na kira kiintu ˆchakiimana chafúmaa mweeri, chakiima fuma kwa Muluungu Taáta, yeeye noo Taáta wa vimurı vyoosi kurumwii. Yeeye sı aválandukavalanduka tuku, baa kei asiina ivala ro valandukavalanduka tuku.
18 Kwa muryuungu waachwe, yeeye atuvyaala kwa isáare raachwe ra kikomi, sa tuve vaachwevaachwe mbere ya viintu ˆavyuumba, kei tuve ja mpóryo ya viintu ˆvichwíirwe vya ncholo.

Kuteerera no Tumama

19 Vanaviitu naveenda. Kwaatyi isáare iri! Nyuunyu mwaanguhe kundooteerera na karı mwaanguhe kundooluusika tuku, baa karı mwaanguhe kundookalala tuku.
20 Sa koonı muuntu akáliire sı arı daha tumama uwoloki ˆmweene Muluungu asáakaa tuku.
21 Sa jeyyo, fweiti na kuli kosu joosi na uvı waanyu woosi, muhokere ko kiiloombererya na isáare rira ˆrahaandwa kwaanyu ˆreene radáhaa kulamurirya nkaasu yaanyu.
22 Maa kaa, muve vatumami va isáare na karı muve vateereri vii tuku, kunu mookoovera mitima yaanyu.
23 Muuntu yoyoosi ˆatéereraa isáare baa rıtumama tuku, uhu nı ja muuntu ˆiiláangaa buuwo yaachwe kiwóowii.
24 Muuntu uwo ˆarı humula kwiiyona, atámanyaa, na hahara arímiryaa ˆvyeene arı.
25 Maa kaa, muuntu ˆiíririkanaa Miiro ya Muluungu ˆyakiimana na ˆyaréetaa uhúuru fuma kwiimirirwa nı uvı, uwo iísimire. Koonı muuntu uwo atúubire tuuba Miiro bila yoorimirya ˆcheene atéiire, uwo talariwa arı kwa yara ˆmeene atúmamaa.
26 Koonı muuntu yookiiyona yeeye nı muuntu ˆamweéryaa mutima Muluungu na sı akítiraa lurimi lwaachwe, muuntu uwo nı iikóoveraa vii, díini yaachwe nı kiintu kisiina.
27 Díini ˆirı mpeho, ˆisiina kosu ˆirúmwaa mbere ja Muluungu Taáta wiitu noo ihi, kuvaambirirya varekwa na valala na uturikiri waavo no kwiiyimirira udiire saambulwa nı uvı wa weeru.

2

Kusinanala Vaantu

1 Vanaviitu ˆmumwiiláangyaa Mweenevyoosi wiitu YéesuKirisitu, Mweeneevyo wa Nkongojima, karı mufákulaa vaantu tuku.
2 Baa ja tusee, koonı uújire muuntu na mwiijiingwii waanyu, ˆarı na péete ya sahá abu na ˆiirúwikire ingo ˆjabooha, maa kei uuje mukiva ˆiísasavire ingo ˆjasakahala, jooli mubwéeyyaa?
3 Nyuunyu mumunyémyaa ura muuntu ˆiirúwikire ingo ˆjabooha na mumuséaa, “Ikala aha haantu ˆhabooha,” na ura mukiva mumuséaa, “Weewe ima hara,” au “Ikala aha isi ya ibambari ra majeo yaani.”
4 Eri, uwo sı urı usinanali tuku wuu? Na kei, sı urı ulamuli muvi fuma mitimii yaanyu tuku wuu?
5 Teereri vanaviitu va mutimii. Eri, Muluungu sı avasaawula vakiva va ihi weeru vave vasúngaati vo mwiilaangya Yéesu na vahokere Utemi Muluungu ˆiichuunga kuvaheera vara ˆvamweenda tuku wuu?
6 Maa kaa, nyuunyu moomuchwa matı mukiva. Eri, sı avo vasúngaati noo ˆvavoóndomereryaa no ˆvatwaala na balásii tuku wuu?
7 Eri, sı avo noo ˆvahíintikiraa irina riija rira ˆreene mwaheewa tuku wuu?
8 Kikomi, koonı mookiimikirirya ura umwı wa Miiro ya kitemi ira ˆyasea, “Mweende mwiiwaako ja ˆvyeene wiiyenda mweeneevyo,”✡ tumama mwiise viija.
9 Maa kaa, koonı moosinanala vaantu, mutaange bweeyya mwiise uvı na ira Miiro valamurira yiise nyuunyu mwiiwúnaa.
10 Sa muuntu yoyoosi ura ˆakwáataa Miiro yoosi, maa kaa, akasaambula umwı vii, uwo valwa arı asáambwiire Miiro yoosi.

✡ **1:15** Laanga Varúumi 5:12, 21; 1 Vakoríinto 15:56. ✡ **2:8** Laanga Valáawi 19:18.

11 Sa ʉra ˆmweene asea, “Karɨ ʉyéendaa na muki wa mʉʉntʉ tʉkʉ,” kei asea, “Karɨ wʉúlaa tʉkʉ.”✡ Sa jeyyo koonɨ sɨ ʉyéendire na muki wa mʉʉntʉ, maa kaa, wʉúlaire, weewe uwúnire Miiro.

12 Sa jeyyo, luusiki no tʉmama ja vaantʉ ˆmʉrɨ lamʉrirwa nɨ Miiro ɨra ˆɨvafúmyaa kʉʉntʉ ˆmoondomereriwa.

13 Sa kʉheewa irya kusiina mbavariri kwa mʉʉntʉ ʉra ˆasiina mbavariri tʉkʉ. Maa kaa, mbavariri ya Mʉlʉʉngʉ veera ɨrɨ mweeri ya kʉheewa irya.

Kuruma na Kʉtʉmama Mɨrɨmo Miija

14 Ee vanaviitʉ kʉnáálo che kwatɨite mʉʉntʉ kʉsea amuruma Yéesu na kʉnʉ sɨ yoobweeyya viintʉ viija? Eri, kuruma ʉko ifaanaa kʉmʉlamurirye wʉʉ?

15 Eri, baa ja koonɨ mwaaniitʉ au irʉʉmbʉ riitʉ avawa nɨ ʉsava wa ɨngo au chákurya,

16 na ʉmwɨ waanyu koonɨ amʉséire, “Ʉkafika nkaasʉ, ʉkoota mooto nkaasʉ na ʉve na mwiikuto mʉʉja,” baa kʉmwaambirirya ɨngo na chákurya tʉkʉ, nɨ kʉnáálo che ˆmwatɨite?

17 Noo jeyyo, kumuruma Yéesu baa kʉva na mɨrɨmo ˆɨtámanyan’yaa na kʉra kumuruma, ʉko kumuruma kwaakwya.

18 Maa kaa, mʉʉntʉ ʉmwɨ sea arɨ, “Weewe umwiiláangyaa Yéesu, na nɨinɨ natúmamaa mɨrɨmo miija.” Haaha hoonɨ ndaɨra kumwiilaangya kwaako Yéesu baa kʉbweeyya viintʉ ˆvitámanyan’yaa tʉkʉ, naanɨ kʉlaɨra ndirɨ kumwiilaangya kwaanɨ kwa mɨrɨmo yaanɨ.

19 Uruma kwatɨite Mʉlʉʉngʉ ʉmwɨ vii. Vyabooha! Baa mirimʉ mɨvɨ yarúmaa na yatétemaa nɨ woowa.

20 Eri, weewe mʉʉntʉ mʉhoho, saaka wiise ʉlaɨrwe kuruma kʉra sɨ ˆkʉtámanyan’yaa na mɨrɨmo sɨ kɨintʉ tʉkʉ wʉʉ?

21 Eri, baaba wiitʉ Aburaháamu sɨ avalwa nɨ mʉwoloki sa kɨra ˆatʉmama ˆakamʉtoole mwaana waachwe Isaka ave mpóryo masabáahwii tʉkʉ wʉʉ?

22 Koona wiise wʉʉ? Kuruma kwa Aburaháamu kwatamanyan’yáa na mɨrɨmo yaachwe na ˆvyeene kuruma kwaachwe kwakiimikiririwa nɨ mɨrɨmo ˆmyeene atʉmamáa.

23 Jeyyo, yakiimikiririwa Masáare ˆYarɨ Mpeho yara ˆyasea, “Aburaháamu akamuruma Mʉlʉʉngʉ, sa jeyyo, Mʉlʉʉngʉ akamʉvala Aburaháamu nɨ mʉwoloki,”✡ ne aanɨrɨrwa kijeengi cha Mʉlʉʉngʉ.

24 Mwɨíne wʉʉ? Mʉʉntʉ aválwaa nɨ mʉwoloki kwa mɨrɨmo yaachwe na sɨ ko muruma Mʉlʉʉngʉ kookweene vii tʉkʉ.

25 Noo jeyyo, baa Raháabu mʉhéngeeti, sɨ avalwa nɨ mʉwoloki sa viintʉ avahokera vara vuurikiriri akavaambɨra vatweere na njɨra yɨingɨ tʉkʉ wʉʉ?✡

26 Ja viintʉ ˆviri, koonɨ mʉvɨrɨ usiina nkeeho, ʉwo waakwya, noo ˆvyeene viri kwa mʉʉntʉ ˆamurúmaa Mʉlʉʉngʉ baa kʉbweeyya mɨrɨmo ˆɨtámanyan’yaa na kuruma kwaachwe tʉkʉ.

3

Lurimi

1 Vanaviitʉ, kati yaanyu karɨ kʉndoova na vakiindya va isáare ra Mʉlʉʉngʉ ˆvarɨ foo tʉkʉ, sa mʉmányire sikʉ ya ʉlamu Mʉlʉʉngʉ lo tʉlamʉrɨra arɨ suusu vyahʉʉmba kʉlookya viingɨ.

2 Suusu voosi tahón’yaa kwa njɨra ˆjiri foo ˆjiísimiresimire. Koonɨ amwaarɨ mʉʉntʉ sɨ ˆahón’yaa kwa yara ˆalúʉsaa, ʉwo nɨ wa kɨkomi na adáhaa kwɨimɨrɨra mʉvɨrɨ waachwe woosi.

3 Tavíkɨraa vipíini mɨlomwii ya faráasi sa jindootʉteera, kwa njɨra ijo tajilongoola mɨvɨrɨ yaavo yoosi vʉʉ.

4 Viivyo baa méeli, baa neembe nɨ nkúúlʉ mʉnʉmʉʉnʉ na yakúndʉlwaa nɨ mpeho ˆyahʉʉmba, yalóngoolwaa nɨ usukáani muduudi na yadómaa na kʉʉntʉ kokoosi ˆkweene mʉlongooli asáakaa ɨdome.

5 Viivyo baa lurimi nɨ kɨintʉ kiduudi vii muvirii, maa kaa, chiíneengaa mʉnʉmʉʉnʉ vii. Iririkane ˆvyeene kooto kaduudi kadáhaa mala isaka ra loovíwo.

6 Lurimi nolo nɨ mooto! Kati ya viintʉ vyoosi ˆviri muvirii, lurimi noo weerʉ ya mavɨ. Lwamʉsáambʉlaa mʉʉntʉ vʉʉ na lwakóreryaa mooto kʉrɨ nkaasʉ yaachwe yoosi. Na loolo lwakóreriwaa mooto wa Jehénamu.

7 Vaantʉ vadáhaa temerera maka ja isekii na ja kaayii ja kɨra ivala, ndee ja kɨra ivala, viintʉ ˆvitámbaalaa vya kɨra ivala na viintʉ vyoosi vya mayiyii, na vawaayya kuvitemerera vyoosi.

8 Maa kaa, kusiina mʉʉntʉ ˆadáhaa temerera lurimi lʉdɨire lʉʉsa ʉvɨ tʉkʉ. Lurimi nɨ ʉvɨ sɨ ˆʉtúʉlaa. Kei lwamema kɨnyéruumbe ˆchʉúlaa vaantʉ.

✡ **2:11** Laanga Ufumo 20:13-14; Nkʉmbʉkɨra ya Miiro 5:17-18. ✡ **2:23** Laanga Ncholo 15:6. ✡ **2:25** Laanga Yooshúa 2:1-24; 6:22-25.

9 Kwa lurimi tamudúumbaa Iju̱va Taáta wiitu̱. Na kei kwa luulo lurimi, twajúmiraa vaantu̱. Avo vaantu̱ vuumbwa ni Mululungu̱ kwa buuwo yaachwe.✡
10 Mulomwii umwi, muumo tadúumbaa na tajúmaa. Vanaviitu̱, vyaviiha ku̱va jeyyo!
11 Eri, nchóonko imwi ifaanaa ikafumya maaji ˆyari mwerere na ˆyari usuungu̱ wuu?
12 Vanaviitu̱, musaambu watúungaa saitúuni wuu? Au musabíibu watúungaa saambu wuu? Noo viivyo, nchóonko imwi si iri daha fumya maaji ˆyari mwerere na ˆyari usangása tuku̱.

Tooti ˆIfúmaa Kurumwii

13 Ni ani umwi waanyu ˆari na tooti na miryuungu̱? Uwo oonekye ayo kwa njira ya mwiikalo waachwe muuja na kwa mirimo yaachwe ˆmyeene atúmamaa ko kiiheembererya na kwa tooti.
14 Maa kaa, kooni mitima yaanyu yamema kivina ˆkiri na usuungu̱ na kuviihya inda, kari mwiívaa kipeembe tuku̱ na kari mulúusaa uloongo haantu̱ ha kimáári tuku̱.
15 Tooti ˆiri jeyyo, si ifúmaa kurumwii tuku̱ ni kuri weeru̱ ifúmaa, si ya mutimii tuku̱ na ni ya Irimu̱ reeneevyo.
16 Sa kira haantu̱ ˆhari na kivina na muuntu̱ kwiilaanga yeemweene vii, aho, hatiite isóso na kira ivala ra uvi.
17 Maa kaa, tooti ˆifúmaa kurumwii ni uteréere iri, yeenda mwiikalo muuja, yahola na yaviíririkanaa vaantu̱ viingi, yaláangaa na riiso ra wuuja na yatiite ndiiwa njija. Si isínanalaa vaantu̱ tuku̱, na isiina uláái tuku̱.
18 Vaantu̱ va mwiikalo muuja mpiindi ˆvoohaanda mwiikalo muuja ja mbeyu̱, vuújaa joochwa uwoloki mbere ya Mweenevyoosi.

4

Kwiiviika Isi ya Mululungu̱

1 Nkoondo na wiitóoli ni hai ˆvyoofuma kuri nyuunyu? Eri, si vyoofuma uláwii ˆwoolwa nkoondo na miviri yaanyu tuku̱ wuu?
2 Moomerirya mati viintu̱ na si moovipata tuku̱, jeyyo moosaaka muulae. Moova na kivina maa kaa, si muri pata vira ˆmoosaaka tuku̱. Jeyyo, mookiitoola na moolwa nkoondo. Musóvire sa si moomuloomba Mululungu̱ tuku̱.
3 Mpiindi ˆmooloomba si moopata tuku̱ sa viintu̱ ˆvyoobweeyya muloombe, ni vivi. Mooloomba sa mukiimikirirye uláku waanyu.
4 Nyuunyu ˆmuyéendaa na vaki na valume va vaantu̱, si mumányire kuva kijeengi na weeru̱ ni kuva muvi na Mululungu̱ tuku̱ wuu? Sa jeyyo, muuntu̱ ura ˆyoosaaka kuva kijeengi cha weeru̱ uwo arúmire kuva muvi wa Mululungu̱.
5 Kari mwiiséaa Masáare ˆYari Mpeho yaluusa masáare aya ubweete tuku̱, “Mutima Mululungu̱ ˆaviika kuri suusu, watweenda maatuku̱ vii.”
6 Kikomi woowo, watoóngereryaa nduwo. Noo ˆchooreka Masáare ˆYari Mpeho yaluusa, “Mululungu̱ avakítiraa vara ˆviívaa kipeembe,
maa kaa, avahéeraa nduwo vara ˆviikíimyaa na isi.”✡

7 Haaha reeru̱, iviiki isi ya Mululungu̱. Ikúúlu̱ ra Mirimu̱ Mivi risiiti noro vatiija riri.
8 Museesereri Mululungu̱ ne vaseeserera ari. Nyuunyu vavi! Reki tumama uvi. Kei jiruli mitima yaanyu nyuunyu ˆmuri kosikosi.✡
9 Oni usuungu̱, riri na riri no myaaha. Luseko lwaanyu luvalanduke luve kiriro. Na kweerya mitima kwaanyu kuve koona usuunguusuungu̱.
10 Kiimi na isi kwa Iju̱va, ne viinula ari.

Kwiilongowererya

11 Ee vanaviitu̱, kari mwiilóngowereryaa tuku̱. Muuntu̱ ˆamulóngowereryaa mwiiwaachwe vyaviiha au ˆamulámuriraa, uwo alúusaa Miiro ni mivi na iisínanalaa. Kati ˆwookiilamurira Miiro, na weewe si wiitúubaa tuku̱, wavíjaa wookiilamurira.
12 Ni Mululungu̱ vii noo ˆavíikaa Miiro na noo Mulamuli. Ni yeeye vii noo ˆadáhaa kulamurirya na kumala. Ha de haaha weewe uri ani fuuru umulamurire mukaaya waako?

Kwiivaa Kipeembe sa Masáare ˆYookuuja

13 Haaha nteereri nyuunyu ˆmuséaa, “Isiku̱ au lomutóondo doma turi na múujii umwi. Kwiikala turi uko mwaaka vuu toochurusha no turya kisapu̱.”
14 Maa kaa, si mumányire ˆcheene kiri fumira lomutóondo tuku̱! Nkaasu̱ yaanyu ni ya mpiindi nduudi vii. Nyuunyu ni ja muuve, ˆwoónekanaa kwa mpiindi kiduudi na kiduudi warímiraa.

✡ **3:9** Laanga Ncholo 1:27. ✡ **4:6** Laanga Mpíri 3:34; 1 Peéteri 5:5. ✡ **4:8** Laanga Sabúuri 24:3-4.

15 Kiri vyoolɯɯsa jeyyo, vyasaakwa mɯndoosea, “Kooni Mweenevyoosi avyeéndire, kwi-
ikala tɯri na bweeyya tɯri iri na riira.”
16 Maa kaa, nyuunyu si mɯbwéeyyaa jeyyo tɯkɯ, nyuunyu mwiívaa kipeembe no kiiyona.
Kwiivaa kipeembe koosi ɯko kwaviiha.
17 Mɯɯntɯ yoyoosi ɯra ˆamányire isáare riija ro bweeyya na akareka kɯritɯmama, mɯɯntɯ
ɯwo abwéeyyaa ɯvi.

5

Kɯkaaniwa kwa Vasúngaati

1 Haaha, teeri nyuunyu vasúngaati! Riri na ani ntáákwi, sa mɯsengeriire kiingira uturikirii
wa kikomi.
2 Usúngaati waanyu woórire, na ingo jaanyu jabóntwiirwebontwiirwe ni nchíli.
3 Saháabu na mpía jaanyu, jakwáatirwe ni kúutu. Kúutu iyo, kɯvatwaala iri na kiloongii, na
kurya iri miviri yaanyu ja mooto. Nyuunyu mɯkúngwiire máari sikɯ iji jo herererya.
4 Laangi! Vatɯmami vaanyu voong’uula! Voovo varima na vaachwa mawɯnda yaanyu
na kwa ɯkwaata si mwavariha tɯkɯ. Kung’uula kwaavo Ijɯva Mweenengururu akɯtéiire.
5 Mwiibóheriirye aha weerwii kwa máari ˆjiri foo na ɯláku ˆɯri foo. Mɯlɯɯngɯ aséngeriire
kɯvalamɯrira. Haaha mɯvíire ja ng’oombe ˆjinénehire so siinjwa.
6 Nyuunyu mulúusire irya na mɯvɯɯlaire vaantɯ vawoloki, novo si vavasiitira tɯkɯ.

Kuyimirirya Uturikiri

7 Sa jeyyo, vanaviitɯ yimiriryi fɯɯrɯ sikɯ ˆari kɯɯja Yéesu Mweenevyoosi. Laangi ˆvyeene
murimi awóojeraa iwɯnda ritoole ndiiwa ja kikomi ˆjakangaala. Ayímiriryaa mbula ja mbere
ya mwaaka na jo kiimikirirya mwaaka. 8 Baa nyuunyu moosaakwa mɯndooyimirirya na
mitima yaanyu yiime neeja, sa kɯɯja kwa Yéesu Mweenevyoosi kwaséngeriire.
9 Vanaviitɯ kari mwiing’úuriraa nyuunyu kwa nyuunyu tɯkɯ sa mɯdiire lamɯrirwa ni
Mɯlɯɯngɯ. Laangi, Mɯlamuli iímire mbere ya mɯryaango.
10 Vanaviitɯ valaangi valáali na mɯtwe vara ˆvalɯɯsikáa kwa irina ra Ijɯva ˆvyeene
vayimiriryáa uturikiri. Nyuunyu vatuubiriryi avo.
11 Nyuunyu mwamányire, vara ˆvayímiriryaa tavaválaa vatalariwa. Mwateera uyimiriryi
wa Ayúubu na mwateera kira ˆcheene Ijɯva amɯtɯmamira sikɯ jo herererya. Ijɯva atiite
mbavariri na wɯɯja mɯkɯɯlɯ.✡
12 Ee vanaviitɯ kɯlookya vyoosi, kari mwiiláhaa baa kwa kurumu au kwa weerɯ au kwa
kiintɯ chiingi chochoosi tɯkɯ. Kooni mɯséire, “Hii” ive “Hii” na kooni mɯséire, “Tɯkɯ” ive
“Tɯkɯ.” Kooni si moobweeyya jeyyo heewa mɯri irya.✡

Kɯloomba ko Ruma

13 Eri, kwatiite ɯmwi waanyu ˆyootɯrikira wɯɯ? Ɯwo yoosaakwa amɯloombe Mɯlɯɯngɯ.
Eri, amwaari ɯmwi waanyu ˆari na cheerɯ wɯɯ? Ɯwo yoosaakwa iimbe nyiímbo jo dɯɯmba.
14 Eri, amwaari ɯmwi waanyu ˆalwíire wɯɯ? Ɯwo yoosaakwa avaanirire vawosi va
mpuka ya vaantɯ ˆvamuruma Yéesu sa vamɯloombere na vamɯhake makuta kwa irina ra
Yéesu Mweenevyoosi.
15 Na kati ˆvoomɯloombera ko ruma, hola ari. Mweenevyoosi mwiinɯla ari na kira ɯvi
ˆabweeyya, Mweenevyoosi sea ari wasírire.
16 Sa jeyyo, mɯndookiiwyiira ɯvi waanyu nyuunyu kwa nyuunyu na mɯndookiiloombera
sa Mweenevyoosi avahorye ɯlwíiri waanyu. Kɯloomba kwa mɯɯntɯ mɯwoloki mbere ya
Mɯlɯɯngɯ kwatiite ngururu nkɯɯlɯ na kwatúmamaa.
17 Mɯláali na mɯtwe Elía ni mɯɯntɯ ja suusu ajáa. Yeeye ajáa aloomba kwa mɯtima woosi
mbula idiire vaa na kikomi, mbula si yavaa isi iyo kwa myaaka itatɯ na myeeri mɯsasatɯ
tɯkɯ!✡
18 Maa kei akɯjoomɯloomba Mɯlɯɯngɯ mbula ivae, mbula ikavaa na isi ikatoola ndiiwa
jaachwe kei.✡
19 Vanaviitɯ ɯmwi waanyu kooni arékire kimáári na mɯɯntɯ wiingi kooni amɯhíndwiire,
20 taangi, ɯwo ˆyoomɯhindɯla mɯɯntɯ mɯvi fuma urimirii waachwe, kɯva iise ahóniirye
nkaasɯ ya mwiiwaachwe fuma inkwyii na ɯvi ˆɯri foo kɯva ɯri waséyyiiwe.

✡ **5:11** Laanga Ayúubu 42:10-13. ✡ **5:12** Laanga Matáayo 5:33-37. ✡ **5:17** Laanga 1 Vatemi 17:1. ✡ **5:18** Laanga 1 Vatemi 18:42-45.

Barúwa ya ncholo ya Peéteri Mulongooryo

Barúwa ya ncholo ya Peéteri, yaandikwa ni mutumwi Peéteri. Peéteri aandika barúwa ihi kati ya myaaka ya 62-67 keende Kirisitu ^avyaalwa. Aandika kwa vaantu ^vamuruma Yéesu voosi ^veene vajáa viipasa weerwii yoosi. Peéteri avaanirira vaantu ^vasaawulwa ni Muluungu, vayeni kuri ihi weeru (1:1). Vamanyi va masáare vaséaa, Peéteri aandika barúwa ihi mpiindi ^ajáa múujii wa Róoma, múuji yeeye ^uuyaniriira Babéeli (5:13).

Peéteri aandika barúwa ihi kuvaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu viime neeja uturikirii ^vaturyáa so muruma Yéesu (1:3-6; 5:10-11). Baa mwiikalo wa Yéesu aha weerwii ni wa uturikiri ujáa. Sa jeyyo, vaantu ^vamuruma, kari vahwaalale tuku, ni mpaka vaturikire vii. Avasea ko tweera uturikiri, Muluungu avabwéeyyaa vave na kuruma ^kweene kuri na iyoombe ikuulu kulookya saháabu (1:7). Jeyyo, Peéteri avaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu vatuube yimirirya sa kuherererya kwa weeru kwaséngeriire (4:7, 17).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Nkongojima ya ulamuriri wa Muluungu kwa Yéesu Kirisitu *1:1-12*
Mwiikalo ^wabooha na Yéesu ni Iwye ra Nkaasu *1:13–2:12*
Ukiindya kwa veenenyuumba, vatúmwa, vaantu vaki na vaantu valume *2:13–3:7*
Wiimiriri ^wiísimiresimire wa kuri uturikiri *3:8–4:19*
Ukiindya kwa vawosi na vatavana *5:1-11*
Lumbi jo kiimikirirya *5:12-14*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Peéteri, mutumwi wa YéesuKirisitu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ^mwasaawulwa ni Muluungu Taáta, nyuunyu ^mwamyaahika na ^mwiíkalaa ja vayeni uko isi ja Póonto, Galatía, Kapadokía, Ásia na Bisínia.

2 Muluungu Taáta avataanga na avasaawula nyuunyu keende aho kali, na ko tweera murimo wa Mutima Muuja, avabwéeyyiirye muve vaaja mbere yaachwe. Aya yatumamwa sa muve matu kwa Yéesu Kirisitu, na yeeye avanyinyirire na sakami yaachwe.[✡] Nooval-oombera nduwo na mwiikalo muuja ^uri foo.

Kuruma ^Kwaréetaa Nkaasu

3 Aduumbwe Muluungu Taáta wa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu! Kwa kulaanga na riiso ra wuuja kwaachwe kukuulu, atubweeyya tuvyaalwe ufya ko mufufula Yéesu kufuma kwa ^vaakwya. Haaha tatiite kwiilaangya ^kuri nkaasu kwa siku ^jisiina uhero.

4 Jeyyo, tookiilaangya kuhokera nkaasu fuma kwa Muluungu ira si ^iri koola, au kusaambuka au kuhirirya, ira ^yaviikwa kurumwii sa nyuunyu.

5 Na Muluungu kwa ngururu jaachwe, yooviimirira kwa kuruma kwaanyu, mpaka muhokere uwo ulamuriri ^wahumula ^uri koonekiwa siku jo kiimikirirya.

6 Haaha vyeendi sa ntálarya ijo, baa neembe ifaanaa muvisuule mpiindi nkufi ^jookuuja, ko yerwa ^kwiísimiresimire.

7 Kuyimirirya kwa kuyerwa uko, koónekyaa kuruma kwaanyu ni kwa kimáári. Kuruma kwaanyu kwayérwaa ja chuúma cha saháabu viintu ^kiyérwaa na mooto. Kumuruma Muluungu kwabooha kulookya saháabu sa yooyo yasúusukaa. Sa jeyyo, Yéesu Kirisitu vaheera ari nyuunyu nkongojima na nyemi, nyuunyu ^mooyimirirya mpiindi ^ari kuuja na ^ari kiivariyula.

8 Nyuunyu mwamweenda, baa neembe si munamoona. Baa neembe si munamoona haaha, mwamuruma. Jeyyo mwatiite cheeru cha nkongojima ^chalookerera munumuunu,

9 sa viintu mwahokera ulamuriri wa nkaasu yaanyu, iyo noo kiintu kikuulu cha kuruma kwiitu.

10 Valáali na mutwe, vajáa valaanga maatuku vii uwo ulamuriri sa vuutaange, vakalaala na mutwe nduwo ya Muluungu ^ng'eene ijáa sa nyuunyu.

11 Mutima wa Masía ujáa na voovo na wavabweeyyáa valaale na mutwe, Masía turikira ari, maa de ave na nkongojima. Avo valáali na mutwe vasaakira maatuku voosaaka vataange masáare aya ni naadi ^yari kuva na ni mweeri ya ani yari kuva.

12 Muluungu ajáa avoonekya masáare ^meene valaaláa na mutwe si sa voovo tuku, maa kaa, ni sa nyuunyu. Na haaha Masáare Maaja aya, yavariyulwa kuri nyuunyu ni vara ^vari

[✡] **1:2** Laanga Vaeburanía 9:18-21.

lɯɯsa kwa njira ya Mɯtima Mɯɯja fuma kurumwii kwa Mɯlɯɯngɯ. Masáare ayo, noo yara baa mirimɯ miija ˆyeenda kɯyataanga.

Kɯva Vaaja

13 Sa jeyyo, mwiimye neeja miryɯɯngɯ yaanyu, noo kɯsea, mɯndookiiyimirira, na mɯviike kwiilaangya kwaanyu kɯri nduwo ˆmɯri hokera mpiindi Yéesu Kirisitɯ ˆari variyɯlwa.
14 Mwiikale ja vaana va Mɯlɯɯngɯ na mɯve matu. Jeyyo, kari murúmaa kutuuba ɯláku waanyu ɯra ˆmɯjáa nowo mpiindi ja ɯkoókoyo tɯkɯ.
15 Maa kaa, mɯve vaaja kwa kira kiintɯ ˆmɯtúmamaa ja ˆvyeene yeeye Mɯlɯɯngɯ avaanirira, ˆari mɯɯja.
16 Masáare ˆYari Mpeho yalɯɯsa, “Mɯve vaaja sa niini ndiri mɯɯja.”✡
17 Mɯlɯɯngɯ mɯmwaánirira, “Ee Taáta,” kati moomɯloomba, yeeye noo ˆari lamɯrira kira mɯɯntɯ kwa mirimo yaachwe baa kusinanala tɯkɯ. Sa jeyyo mɯve na matu kɯri yeeye mpiindi iji ˆmookiikala aha weerwii ja vayeni.
18 Ni lɯɯsa niise jeyyo, sa mwiikaláa mwiikalo ˆwaviiha ˆmwapaala fuma kwa vala baaba waanyu. Haaha mwatáangire, Mɯlɯɯngɯ si avanunuula fuma mwiikalwii ɯwo kwa viintɯ ˆvihíriryaa baa ja mpía na saháabu tɯkɯ,
19 maa kaa, kwa sakami ˆiri na nkongojima ya Kirisitɯ. Yeeye aava ni ja muundi ya mpóryo ˆiri mpeho ˆisiina lɯkwaalo.
20 Mɯlɯɯngɯ amɯsaawɯla Kirisitɯ mpiindi da weerɯ si inaanda, maa kaa, haaha aváriywiirwe mpiindi iji jo kiimikirirya sa nyuunyu.
21 Kwa njira ya Kirisitɯ, mwamuruma Mɯlɯɯngɯ. Yeeye amɯfɯfɯla Kirisitɯ, maa akamɯheera nkongojima nkɯɯlɯ. Jeyyo, kuruma kwaanyu na kwiilaangya kwaanyu ni kwa Mɯlɯɯngɯ kɯri.
22 Nyuunyu mwajirɯla nkaasɯ yaanyu kwa njira yo va matu kɯri ukiindya wa kimáári. Jeyyo, mwatiite kwiiyenda kindɯɯ ˆkusiina ɯkweembi, haaha iyendi kikomi fuma mitimii yaanyu.
23 Mwavyaalwa ufya si ja vaana va taáta ˆakwíjaa tɯkɯ, kiri vyoova jeyyo, mwavyaalwa ni Taáta si ˆakwíjaa kwa sikɯ ˆjisiina ɯhero kwa njira ya isáare ra Mɯlɯɯngɯ ˆriri nkaasɯ, ˆriri kɯva rimwaari kwa sikɯ ˆjisiina ɯhero.
24 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yalɯɯsa,

“Vaantɯ voosi ni ja masaambi vari,
na nkongojima yaavo ni ja malɯva ya isekii.
Masaambi na malɯva yanyáamalaa,
25 maa kaa, isáare ra IJɯVA ni ra kikomi kwa sikɯ ˆjisiina ɯhero.”✡

Isáare iro noo isáare riija ra Yéesu Kirisitɯ ˆreene mwavariyɯrirwa.

2

1 Haaha reki ɯvi waanyu woosi, ɯweere, ɯkweembi, kivina na kwiilongowererya.
2 Mɯve na mpiima na masɯɯsɯ ya isáare raachwe ra kikomi, ja vaana vaduudi viintɯ ˆvari na mpiima na masɯɯsɯ ya vala íyo waavo. Koon munywíire masɯɯsɯ ya mɯtima, tuuba mɯri kɯla fɯɯrɯ mɯlamuririwe.
3 Haaha mwatáangire mbavariri ya Yéesu Mweenevyoosi ni ˆyabooha.✡

Vara ˆVasaawɯlwa ni Mɯlɯɯngɯ

4 Yéesu Mweenevyoosi ni iwye ra nkaasɯ. Iwye iro ro jeengera ˆrakwáataa nyuumba, vaantɯ varisiita, maa kaa, Mɯlɯɯngɯ arisaawɯla na ni ra iyoombe ikɯɯlɯ kwaachwe. Mɯseesereri Yéesu,
5 na nyuunyu kɯva mɯri mawye ya nkaasɯ ˆmeene Mɯlɯɯngɯ yoojeengera nyuumba ya mitima, kei mɯri veeneisi vaachwe vaaja. Mɯndootoola mpóryo ja mɯtima jira ˆjimweéryaa Mɯlɯɯngɯ mɯtima kwa njira ya Yéesu Kirisitɯ. 6 Sa Masáare ˆYari Mpeho yalɯɯsa,

“Laangi viika niise iwye ɯko Sayúuni,
iwye ikɯɯlɯ ra kichurii, ˆnarisaawɯla na ra iyoombe ikɯɯlɯ.
Na yoyoosi ˆari riilaangya,
si ari kwiivairya mbiri tɯkɯ.”✡

7 Sa jeyyo, nyuunyu ˆmuriiláangyaa mwahɯmɯla koona iwye iro ni ra iyoombe ikɯɯlɯ, maa kaa, kwa vara si ˆvariiláangyaa,

“Iwye ˆrasiitwa ni vajeengi,
raviire iwye ra kichurii.”✡

8 Na kei,

✡ **1:16** Laanga Valáawi 11:44-45; 19:2; 20:7. ✡ **1:25** Laanga Isáaya 40:6-8. ✡ **2:3** Laanga Sabúuri 34:8. ✡ **2:6** Laanga Isáaya 28:16. ✡ **2:7** Laanga Sabúuri 118:22.

“Iwye ˆrɨbwéeyyaa vaantʉ viikunguvale,
na mwaalaliwye ˆʉrɨ hɨtahɨta vaantʉ.”✡
Vookiikunguvala sa sɨ varuma rɨra isáare tʉkʉ, ja vira ˆvyeene viimiriwa neeja keende aho kalɨ.

9 Maa kaa, nyuunyu Mʉlʉʉngʉ avasaawʉla mʉve lʉkolo lwa vaantʉ vaachwe, veeneɨsɨ va kɨtemi, ɨsɨ njija, kei nɨ vaantʉ vaachwe Mʉlʉʉngʉ mweeneevyo. Mwaanɨrɨrwa sa mʉvariyʉle mɨrɨmo yaachwe miija. Yeeye avaanɨrɨra fuma kilwiiryii sa mwɨɨngɨre na kɨweerwii chaachwe ˆchabooha.✡
10 Aho ncholo, nyuunyu sɨ mʉjáa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, maa kaa, haaha mʉrɨ vaachwe. Kei sɨ mʉjáa mʉnaturya riiso ra wʉʉja ra Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, maa kaa, haaha mwaturya riiso ra wʉʉja waachwe.✡
11 Vijeengi vyaanɨ naveenda. Noovaloomba nyuunyu ˆmʉrɨ vayeni na valooki va aha weerwii, nehi ʉlákʉ wa mʉvɨrɨ ʉhʉ ˆwalwíjaa nkoondo na nkaasʉ yaanyu.
12 Mʉndootʉmama mɨrɨmo miija mbere ya vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ, sa kooni voosea nyuunyu nɨ vaantʉ ˆmʉbwéeyyaa ʉvɨ, voone viintʉ vyaanyu ˆvyabooha na vamʉnyemye Mʉlʉʉngʉ sikʉ ˆarɨ kʉʉja.

Kʉnyemya Valongooli Voosi
13 Sa Mweenevyoosi, mʉve matu kwa wiimiriri ˆwavɨɨkwa nɨ vaantʉ, kooni mʉtemi noo mʉkúúlʉ,
14 au kooni amʉvɨɨka gávana. Sa mʉtemi avatʉma vandoovalaɨra chiirʉ vara ˆvatúmamaa ʉvɨ na vavadʉʉmbɨrire vara ˆvatúmamaa viija.
15 Mʉlʉʉngʉ asáakaa mʉtʉmame maaja, sa mudungye mɨlomo ya kɨkoókoyo ya vaantʉ vahoho.
16 Ikali ja vaantʉ ˆvarɨ na uhúuru, maa kaa, karɨ mʉndootumia uhúuru waanyu ja kɨintʉ ˆchookʉnɨkɨrira ʉvɨ waanyu tʉkʉ, mwiikale ja vaantʉ ˆvamʉtúmamɨraa Mʉlʉʉngʉ.
17 Mʉnyemyi kɨra mʉʉntʉ, veendi vaantʉ ˆvamuruma Yéesu Mweenevyoosi, moofi Mʉlʉʉngʉ na mʉnyemyi mʉtemi.
18 Nyuunyu vatʉmami, mʉve matu kwa veenekaaya vaanyu kwa nyemi joosi, sɨ vara veenekaaya ˆvahola vii tʉkʉ, baa vara ˆvahʉʉmba.
19 Ɨkɨ noo ˆkɨmweéryaa Mʉlʉʉngʉ mʉtima, mʉʉntʉ kuyimirirya uturikiri kʉnʉ yookoonerwa sa mʉtima ˆwiísiman’yaa mavɨ na maaja wa Mʉlʉʉngʉ.
20 Nɨ kʉnáálo che kwatɨɨte kʉtʉmama ˆvyavɨɨha na muturikiriwe? Maa kaa, kooni mooyimirirya uturikiri sa mwatʉmama maaja, ɨkɨ nɨ kɨintʉ ˆkɨmweéryaa Mʉlʉʉngʉ mʉtima.

Kʉtʉrɨkɨra Hamwɨ na Kirisitʉ
21 Moosaakwa muyimirirye jeyyo, sa baa Kirisitʉ mweeneevyo aturikiriwa sa nyuunyu. Jeyyo, avarekera kɨintʉ cho vabweeyya nyuunyu mumutuubirirye.
22 Yeeye sɨ abweeyya ʉvɨ tʉkʉ, na ʉweere sɨ woonekana fuma mʉlomwii waachwe tʉkʉ.✡
23 Yeeye ˆakatʉkɨrwe sɨ ahɨndʉrɨra kituki tʉkʉ, ˆakaturikiriwe sɨ avuumba tʉkʉ, maa kaa, yeeye iivɨɨka kwa ʉra ˆalámʉlaa kwa ʉwoloki.
24 Yeeye mweeneevyo asʉmʉla ʉvɨ wiitʉ muvirii waachwe mweeri ya mʉtɨ, kwa njɨra ɨyo, taakwya kwa viintʉ vya ʉvɨ, tʉdahe kwiikala kwa ʉwoloki. Ko vawa kwaachwe, nyuunyu mwahoriwa.
25 Nyuunyu mʉjáa mwatuuba rɨmɨra ja muundi, maa kaa, haaha mwamʉválandʉkɨire Muríisi na Mʉlaangiriryi wa nkaasʉ yaanyu.

3

Ukiindya kwa Vaki na Valʉme
1 Kwa njɨra yɨɨyo, nyuunyu vaki mwiikiimye na ɨsɨ ya valʉme vaanyu, sa kooni vamwaarɨ vara sɨ ˆvamuruma Yéesu, varutwe nɨ mwiikalo wa vaki vaavo baa isáare tʉkʉ,
2 ˆvarɨ laanga mwiikalo waanyu wa kɨkomi na wa nyemi.
3 Kwiibohererya kwaanyu kʉsɨve kwa weerwii vii, baa ja kusuka njwɨɨrɨ, kwiivɨkɨra viintʉ vya sahá abu na kwiirwɨɨka ɨngo tʉkʉ.
4 Maa kaa, kwiibohererya kwaanyu kʉve kwa wʉʉntʉ waanyu, kʉbooha sɨ ˆkʉsáambʉkaa na kʉtʉʉla kwa mʉtɨma, kʉra ˆkʉválwaa kɨintʉ cha kɨkomi mbere ya Mʉlʉʉngʉ.
5 Jeyyo, noo ˆvyeene viibohereryáa vaantʉ vaki vaaja va kalɨ vara ˆvamwiilaangyáa Mʉlʉʉngʉ. Avo viibohereryáa ko vateera valʉme vaavo.

✡ **2:8** Laanga Isáaya 8:14. ✡ **2:9** Laanga Ufumo 19:6; Isáaya 43:20-21. ✡ **2:10** Laanga Hósea 2:23. ✡ **2:22** Laanga Isáaya 53:9.

6 Baa ja Sáara jei, amʉnyemyáa mʉlʉme waachwe Aburaháamu na amwaanɨrɨráa mweenenyuumba. Haaha nyuunyu mʉvɨíre vaana va Sáara, koonɨ mʉbwéeyyiirye viija bila yo koofa kɨintʉ chochoosi.
7 Viivyo nyuunyu valʉme, mwiikale na vaki vaanyu kwa nyemi, kʉnʉ mootaanga vaki vaanyu nɨ teketeke ˆvarɨ. Kei mʉndoovalaanga na nyemi, sa Mʉlʉʉngʉ avalaha voosi hokera mʉrɨ nduwo ya nkaasʉ ˆavaheera. Na aho, kʉloomba kwaanyu sɨ kʉrɨ hɨtwahɨtwa tʉkʉ.

Kʉtʉrɨkɨra ko Tʉmama Wʉʉja

8 Kukiimikirirya, raanyu rɨve rɨmwɨ, mʉndookiiyonera mbavariri, mwiiyende kɨndʉʉ, mʉve ˆmwahola na mʉndookikiimya na ɨsɨ kati yaanyu.
9 Kʉndoohɨndʉrɨra ʉvɨ kwa ʉvɨ tʉkʉ, au kituki kwa kituki tʉkʉ, maa kaa, nyuunyu hinduriri ntálarya. Ɨkyo noo ˆcheene Mʉlʉʉngʉ avaanɨrɨra mʉndootʉmama sa mʉhokere ntálarya.
10 Sa Masáare ˆYarɨ Mpeho yalʉʉsa,
“Mʉʉntʉ yoyoosi ʉra ˆyoosaaka kwiikala vyabooha na ave na cheerʉ,
areke lʉʉsa vaantʉ, na ʉvaangʉ.
11 Nɨ mpaka amanyɨke kʉreka ʉvɨ, atʉmame wʉʉja,
asaakɨre mwiikalo mʉʉja na atuube kiikala nowo.
12 Sa miiso ya Mweenevyoosi,
yavaláangaa vara ˆvabwéeyyaa ʉwoloki,
na matu yaachwe,
yatéereraa kʉloomba kwaavo.
Maa kaa, vara ˆvabwéeyyaa ʉvɨ,
avahéeraa ikochi.”✡
13 Nɨ ani ˆarɨ vabweeyyirya ʉvɨ koonɨ kɨra mpɨɨndɨ moomanyɨka na mɨtɨma yaanyu kʉtʉmama wʉʉja?
14 Maa kaa, koonɨ mʉrɨ turikiriwa sa ʉwoloki ˆmʉrɨ nowo, nyuunyu mwatalariwa nɨ Mʉlʉʉngʉ. Jeyyo karɨ mʉvoófaa vaantʉ au kwɨɨngɨra kivundu mitimii yaanyu tʉkʉ.
15 Maa kaa, mʉbweeyyiryi nkongojima Kirisitʉ, yeeye ave Mweenevyoosi mitimii yaanyu. Sikʉ joosi, mʉve mwɨímɨre neeja kuuyirya mʉʉntʉ ˆarɨ vuurya kwiilaangya kwaanyu kʉra kʉrɨ nyuunyu. Mʉndoobweeyya jeyyo kwa kʉhola na nyemi.
16 Naanyu mʉve na mɨtɨma myeerʉ sɨ ˆɨtwáalwaa na kɨloongii, sa yara masáare ˆvoovalongowererya nyuunyu na mwiikalo waanyu mʉʉja ko kʉndɨkaniwa na Kirisitʉ, vakwaatiwe soni so valongowererya.
17 Nɨ lʉʉsa niise jeyyo, sa nɨ pwee kʉtʉrɨkɨra so tʉmama wʉʉja, sa koonɨ kʉtʉrɨkɨra ʉko noo ˆcheene Mʉlʉʉngʉ asáakaa, kʉlookya kʉtʉrɨkɨra so tʉmama ʉvɨ.
18 Sa Kirisitʉ ne aturikiriwa kamudu vii sa ʉvɨ, mʉwoloki sa vara sɨ ˆvarɨ vawoloki, sa avareete nyuunyu kwa Mʉlʉʉngʉ. Mʉvɨrɨ waachwe ʉkʉʉlawa, maa kaa, akafʉfʉlwa, akava nkaasʉ kwa njɨra ya Mʉtɨma.
19 Kwa jeyyo, atamanya noo kɨivariyʉrɨra mɨtɨma ya vaantʉ haaha ˆɨrɨ mʉnyololwii.
20 Vaantʉ ava sɨ vajáa matu tʉkʉ aho kalɨ mpɨɨndɨ Mʉlʉʉngʉ ˆawoojeráa ko yimirirya sikʉ jira ja Núhʉ mpɨɨndɨ safíɨna ˆyatengeneshiwáa. Na aho safíɨnii vaantʉ vake vii, noo kʉsea vaantʉ vanaanɨ valamuririwa ko tweera maaji.
21 Na ayo maaji yoónekyaa ʉbatíiso ˆmweene haaha woovalamurirya baa nyuunyu sikʉ iji, sɨ ko seyya kosu muvirii tʉkʉ, maa kaa, ja kʉlaha kwa mɨtɨma myeerʉ, sɨ ˆɨtʉtwáalaa na kɨloongii mbere ja Mʉlʉʉngʉ, kwa njɨra ya kʉfʉfʉka kwa Yéesu Kirisitʉ.
22 Yeeye atamanya na kurumwii na iikala mʉkono wa kʉlʉme wa Mʉlʉʉngʉ, na mirimʉ miija, na wiimiriri na ngururu joosi javɨɨkwa ɨsɨ yaachwe.

4

Mwiikalo ˆWamweéryaa Mʉtɨma Mʉlʉʉngʉ

1 Haaha, sa viintʉ Kirisitʉ atʉrɨkɨra mʉvɨrɨ, baa nyuunyu moosaakwa murume kuturikiriwa, kʉnʉ mookwaatya mʉryʉʉngʉ waachwe ˆajáa nowo. Sa mʉʉntʉ ˆatʉrɨkɨra muvirii waachwe, iireka na ʉvɨ.
2 Kwaandɨra haaha, mwiikalo ˆwachíhɨire aha weerwii, woosaakwa ʉlongoolwe nɨ vira ˆvyeene Mʉlʉʉngʉ asáakaa, na sɨ kwa ʉláku wa kɨwʉʉntʉ tʉkʉ.
3 Sa sikʉ ˆjilóokire, mʉjáa mwatɨɨte mpɨɨndɨ jo toosha jo bweeyya yara ˆmeene vaantʉ sɨ ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ veenda kʉtʉmama, vara ˆvayéendaa ja kúri, ˆvarɨ na ʉláku, ʉreevi, ˆvabwéeyyaa ngovi ja kɨláku, viintʉ ˆviréevyaa, vina mbɨ na kwiinamɨra vidabalaíyo kɨintʉ kivɨ mbere ya Mʉlʉʉngʉ.

✡ **3:12** Laanga Sabúuri 34:12-16.

4 Sa jeyyo, voohwaalariwa koona nyuunyu si mootumbuuja hamwi novo kei tuku uvii,
na sa jeyyo voovatukira.
5 Maa kaa, voovo kwiiluusira vari vooveene kwa Yéesu Kirisitu, yeeye ˆahumula kwiima
neeja kuvalamurira ˆvari nkaasu na ˆvaakwya.
6 Na iki noo ˆchabweeyya Masáare Maaja yavariyulwa baa kwa vara haaha ˆvaakwya,
sa valamurirwe kuri miviri ja ˆvyeene vaantu valámurirwaa, maa kaa, vave na nkaasu ja
ˆvyeene Muluungu ari kwa ngururu ja Mutima waachwe.

Kuuja kwa Yéesu Kwaséngeriire

7 Kuherererya kwa viintu vyoosi kwaséngeriire. Sa jeyyo, muve na tooti na
mundookiiyimirira mpiima jaanyu sa mundookeesha chiriri chobu mooloomba.
8 Kulookya vyoosi, mundoomanyika kwiiyenda sa kwiiyenda, kwakúnikiriraa uvi ˆuri
foo.✡
9 Mundookiiteengya nyuunyu kwa nyuunyu, baa kwiing'uurira tuku.
10 Muluungu noo avahéeraa nyuunyu vaantu ˆvamuruma wuuya. Na kira muuntu atumie
uwo wuuya kuvalaanga viingi ja viimiriri va nduwo ˆjiísimiresimire ja Muluungu.
11 Muuntu yoyoosi ˆyoosaaka luusika ni aluusike ja yooluusika masáare ya Muluungu mee-
neevyo. Yoyoosi ˆyootumama, ni atumame kwa ngururu ˆaheewa ni Muluungu, sa Muluungu
abweeyyiriwe nkongojima kwa kira kiintu kwa njira ya Yéesu Kirisitu. Nkongojima ni na
yeeye jiri siku kwa siku ˆjisiina uhero. Kikomi.

Kuturikira so Muruma Kirisitu

12 Vijeengi vyaani naveenda. Kari muhwáalariwaa ni usuungu wo yerwa ˆmoopata ja
moopata kiintu kiyeni tuku.
13 Maa kaa, eryi mitima sa moova hamwi na Kirisitu uturikirii waachwe, sa muve kei na
cheeru kikulukuulu mpiindi nkongojima yaachwe ˆiri variyulwa.
14 Kooni muri tukirwa sa irina ra Kirisitu, mwatalariwa, sa Mutima wa Nkongojima noo
kusea Mutima wa Muluungu, ni mweeri yaanyu wookiikala.
15 Kari kuve na muuntu umwi kuri nyuunyu ˆmweene ari saakwa aturikire sa ni muulai,
mwiívi, muuntu ˆabwéeyyaa uvi au ˆalóngowereryaa vaantu tuku.
16 Maa kaa, kooni muuntu atúrikiire sa amuruma Kirisitu kari oone soni tuku. Muduumbe
Muluungu so kaanirirwa weewe ni muuntu ˆumutúubaa Kirisitu.
17 Mpiindi ja ulamu jafíkire na Muluungu kaanda ari lamurira nyuumba yaachwe, noo
kusea, vaantu vaachwe. Haaha kooni ari kaanda na suusu, ha de vara ˆvasiita Masáare
Maaja ya Muluungu uhero waavo si uri kuva wo koofya maatuku vii tuku wuu?
18 Ja ˆvyeene Masáare ˆYari Mpeho yaluusa,
"Kooni vyafafa vaantu vawoloki kulamuririwa,
ni jooli viri kuva kwa vaantu si ˆvatúubaa kira Muluungu ˆasáakaa na kwa vavi?"✡
19 Sa jeyyo, vara ˆvooturikira ja ˆvyeene asáakaa Muluungu, viiviike kwa Muúmba waavo,
yeeye ni wo kiilaangiwa, na vatuube tumama maaja.

5

Ukiindya kwa Vawosi na Vatavana

1 Haaha ni luusika niise na nyuunyu vawosi va vaantu ˆvamuruma Yéesu. Niini ni
moosi mwiiwaanyu na muuntu ˆoona uturikiri wa Yéesu Kirisitu. Kei niini ni hamwi ndiri
nkongojimii ˆiri kunukulwa. Ni kuvakalaamya niise,
2 riishi neeja mpuka ˆng'eene mwakwaatiwa ni Muluungu. Muve valaangiriri va iyo
mpuka kwa mutima mweeru ja ˆvyeene Muluungu yoosaaka, na si koodoomereriwa tuku.
Tumami si kwa mpiima ya mpía tuku, maa kaa, kwa mutima waanyu woosi.
3 Kari muve vakari kwa vaantu ˆmoovalongoola tuku, maa kaa, muve vo tuubiririwa kuri
mpuka.
4 Mpiindi Muríisi Mukuulu ˆari kuuja, hokera muri itáaji ra nkongojima si ˆrisáambukaa.
5 Viivyo nyuunyu ˆmoolongoolwa, mundoovanyemya vawosi. Nyuunyu voosi itumamiri
ko kiikiimya na isi, sa Masáare ˆYari Mpeho yasea,
Muluungu avakítiraa vara ˆviívaa kipeembe,
maa kaa, avahéeraa nduwo vara ˆviikíimyaa na isi.✡
6 Sa jeyyo, ikiimyi na isi kwa Muluungu ˆari na ngururu joosi, sa aviinule mpiindi
ˆiisaawula.
7 Muvikiri uturikiri waanyu woosi sa yeeye avaláangaa nyuunyu.
8 Muve na tooti na mwiime neeja. Muvi waanyu, Ikúúlu ra Mirimu Mivi, rimwaari
rooriingirira ja siimba ˆyoosaakira muuntu sa imumerye. 9 Iro risiiti na mwiime neeja kuri

✡ **4:8** Laanga Mpíri 10:12. ✡ **4:18** Laanga Mpíri 11:31. ✡ **5:5** Laanga Mpíri 3:34; Yaakúupu 4:6.

kuruma kwaanyu, kunu mootaanga uturikiri wuuwo turya viise vanduu vaanyu kuri weeru yoosi, turikira viise jeyyo.
10 Maa kaa, Mulúungu ni wa nduwo joosi, yeeye avaaniriira na nkongojimii ya siku ˆjisiina uhero ko kundikaniwa na Kirisitu. ˆMuri humula kuturikira kwa mpiindi, yeeye mweeneevyo vakiiman'ya ari, vaambirirya ari, vaheera ari ngururu na vaviika ari mwaarirywii wa kikomi.
11 Kuri yeeye jive ngururu kwa siku ˆjisiina uhero! Kikomi!

Lumbi jo Kiimikirirya

12 Navaándikiire baráwa ihi kwa nyambirirya ya Siliváano, mwaaniitu ˆnimwiiláangyaa. Noosaaka nivaheere mutima na nivawyiire kikomi kira ˆcheene mookipata, ni nduwo ya Mulúungu. Ikali neeja kuri nduwo iyo.
13 Vaantu ˆvamuruma Yéesu aha Babéeli ˆveene vasaawulwa hamwi na nyuunyu, vavalúumbiirye. Kei, mulúumbiiwe ni Maáriki mwaana waani.
14 Mundookiiluumbya ko kiisundira ja ishára ˆiláiraa mwiiyenda ko muruma Kirisitu.
Mwiikalo muuja uve na nyuunyu ˆmuri kwa Kirisitu.

Barúwa ya kaviri ya Peéteri Mulongooryo

Barúwa ya kaviri ya Peéteri yaandikwa ni mutumwi Peéteri kati ya myaaka ya 64-67 keende Kirisitu ^avyaalwa. Peéteri aandika barúwa ihi kwa vaantu voosi ^vamuruma Yéesu (1:1). Aandika mpiindi ^ajáa munyololwii yoowoojera kuulawa, kunu yookiiririkana ^vyeene Yéesu ajáa aluusa inkwya yaachwe iri kuva (1:14; Yoohaani 21:18-19).

Kiintu kikuulu aluusa barúwii ihi, ni kuvaluma kutu vaantu ^vamuruma Yéesu uvi ^walookya munumuunu wa vakiindya va uloongo (2:1-22). Vyasaakwa vaantu ^vamuruma Yéesu vareke ukiindya waavo na vakwaatye ukiindya wa kimáári wa Mululungu na wa Kirisitu, ura ^vakiindiwa ni vatumwi vara ^vakiindiwa ni Yéesu mweeneevyo (1:16-18). Ava vatumwi ni vara ^vamoona, vayeendan'yáa na vateereráa ukiindya wa Yéesu mweeneevyo (1:16-18). Avawyiira yoovasea, vasaakwa vindookumbukira ukiindya wa kimáári ^mweene uréetaa kumutaanga Mululungu na Mwaana waachwe Yéesu Kirisitu (1:12-14; 3:1-2).

Barúwii ihi, Peéteri asiita uloongo ura ^wariingiriráa wa vaantu ^voosea, Kirisitu si ari hinduka tuku (3:3-7). Alumirirya kusea siku ya Mweenevyoosi kuuja iri ja mwiívi, na Mulungu ni woojera iise ko yimirirya sa si yoosaaka muuntu baa umwi arimire tuku, kiri vyoova jeyyo vaantu voosi vamuvalanduukire na vareke uvi waavo (3:9-10).

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Lumbi *1:1-2*
Koonekya ^vyeene Mululungu avaaniriira no vasaawula *1:3-11*
Uláali na mutwe wa nkongojima ya Kirisitu *1:12-21*
Vakiindya va uloongo *2:1-22*
Siku ya kuuja kwa Mweenevyoosi *3:1-18*

Lumbi

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Simóoni Peéteri, mutumami na mutumwi wa YéesuKirisitu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ^veene kwa njira ya uwoloki wa Yéesu Kirisitu Mululungu na Mulamuriri wiitu, mwahokera kuruma kwa iyoombe ikuulu ja kwiiswi.

2 Nduwo na mwiikalo muuja jivakung'untirikire nyuunyu ja ^vyeene mookula kwa kura kumutaanga Mululungu na Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu.

Mwaanirirwa na Mwasaawulwa ni Mululungu

3 Kwa ngururu jaachwe ja kimululungu, atuheera viintu vyoosi ^tusáakaa sa nkaasu, na kwiikala mwiikalo ^utúubaa kira Mululungu ^asáakaa. Yeeye abweeyya jeyyo kwa njira ya suusu yo mutaanga yeeye ^atwaanirira, kwa njira ya nkongojima yaachwe nkuulu na wuuja waachwe.

4 Kwa njira iyo, atuheera kwiichuunga kwaachwe kukulukuulu na kwa kikomikoomi, sa ko tweera kwiichuunga uko, tureke uvi woosi ^mweene uri kuri ihi weeru, ^waréetwaa ni uláku woosi na tuve tadóman'yaa na ^vyeene Mululungu ari.

5 Sa jeyyo, kuri kuruma kwaanyu manyiki koongererya wuuja, hamwi na wuuja, ongereryi umanyi.

6 Kei kuri umanyi, ongereryi kwiiyimirira, kwiiyimirira kwaanyu kuve na kuyimirirya kukuulu mpiindi ja uturikiri, na kuri kuyimirirya ongereryi mwiikalo ^utúubaa kira Mululungu ^asáakaa.

7 Hamwi na mwiikalo ^utúubaa kira Mululungu ^asáakaa, ongereryi kwiiyenda kinduu, na kwa kweenda uko, ongereryi kweenda kwawoloka.

8 Sa kooni muri na viintu ivi ^viri foo na kutuuba koongererya, vabweeyya viri mutuube manyika na muve na kunáálo kwa kura kumutaanga Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu.

9 Maa kaa, muuntu yoyoosi ^asiina ivi viintu, uwo ni muhoku, noo kusea uwo si oónaa kuli tuku, sa yeeye arimirya kura kujirulwa uvi waachwe woosi.

10 Sa jeyyo vanaviitu, manyiki kubweeyya kira kiintu koonekya ni kimáári Mululungu avasaawula na avaaniriira, sa kooni mubwéeyyiirye jeyyo si muri kiikunguvala uvii vii kaa tuku.

11 Kwa njira iyo, hokerwa muri neeja Utemii wa siku ^jisiina uhero wa Yéesu Kirisitu, Mweenevyoosi na Mulamuriri wiitu.

Uláali na Mutwe wa Masáare ^Yari Mpeho

12 Haaha, vakumbusikya ndiri masáare aya siku joosi, baa neembe muyamányire na yiisikana kwa kira kikomi ^muri nocho.

13 Nookoona nɨ ʉwoloki kuviinukya ko vakumbusikya masáare aya mpɨɨndɨ ˆnkaarɨ kɨvaandii ɨkɨ, noo kʉsea muvirii waanɨ.
14 Sa nɨ taanga niise, sikʉ ˆjookʉʉja chaangʉ aha mbere, kɨvaanda chaanɨ vɨɨkwa kɨrɨ ivarwii ja ˆvyeene Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ aanyónekiirye.
15 Naanɨ bweeyya ndɨrɨ kɨra ˆkɨrɨ dahɨka kwaandɨka, sa ˆndɨrɨ looka, mʉdahe kʉmbʉkɨra masáare aya sikʉ joosi.
16 ˆTʉkavawyɨɨre lʉvɨro lwa kʉʉja kwa Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitʉ, sɨ tavaa mbuwo jo vaanga kwa ʉweere tʉkʉ, maa kaa, tavawyɨɨra ʉkúúlʉ ʉra ˆtoona kwa miiso yiiswi.
17 Yeeye aheewa nyemi na nkongojima fuma kwa Mʉlʉʉngʉ Taáta, sawúti ˆɨkʉʉje kwa Nkongojima Nkʉʉlʉ yoosea, “Ʉhʉ nɨ Mwaana waanɨ ˆnamweenda, neériwaa mʉtɨma nɨ yeeye.”
18 Suusu veeneevyo tɨɨteera sawúti ɨhɨ ˆng’eene ɨjáa yafuma kurumwii mpɨɨndɨ ˆtʉjáa ne luulwii lʉra lʉʉja.✡
19 Kei tatɨɨte ɨrɨ isáare ra ʉláali na mʉtwe ˆrɨrɨ kɨɨntʉ cho kiilaangya mʉnʉmʉʉnʉ. Ɨro isáare koonɨ mʉrɨláangire ja kɨmʉrɨ ˆkɨlávalavaa haantʉ ˆharɨ na kilwiirya, nɨ vyabooha moobweeyya fʉʉrʉ kʉmwaae, na Kirisitʉ noo kʉsea, nyényeeri ya mʉtóondo ɨtʉle mitimii yaanyu.
20 Mweeri ya vyoosi moosaakwa mʉtaange, kusiina ʉláali na mʉtwe wa Masáare ˆYarɨ Mpeho ˆmweene wavariyʉlwa nɨ mʉláali na mʉtwe, ja ˆvyeene mʉláali na mʉtwe mweeneevyo asaakáa tʉkʉ.
21 Sa kusiina ʉláali na mʉtwe ˆwʉújaa kwa kweenda kwa vaantʉ vii kaa tʉkʉ, maa kaa, vaantʉ valúusaa yara ˆyafúmaa kwa Mʉlʉʉngʉ kʉnʉ voolongoolwa nɨ Mʉtima Mʉʉja.

2

Vakiindya va Ʉloongo na Kʉmalwa Kwaavo

1 Maa kaa, mpɨɨndɨ ja valáali na mʉtwe va Ijʉva, vajáa viinʉka valáali na mʉtwe va ʉloongo kʉrɨ Viisiraéeli, ja ˆvyeene varɨ kiinʉka vakiindya va ʉloongo kʉrɨ nyuunyu. Avo kiingirya varɨ ukiindya wa ʉweere, ˆʉrɨ saambʉla vaantʉ. Ʉwo ukiindya wamʉhéeraa moongo baa Ijʉva Mweeneevyo yeeye ˆavanunuula. Jeyyo, kiiretera varɨ imalo chaangʉ mweeri yaavo.
2 ˆVarɨ foo tuuba varɨ njɨra jaavo jo yeenda ja kúrɨ na sa voovo njɨra ya kɨmáárɨ tʉkɨrwa ɨrɨ.
3 Na sa kʉdɨɨra kwiikinkima kwaavo, ava vakiindya vakindayɨrɨra varɨ nyuunyu na masáare ya ʉloongo. Maa kaa, keende aho kalɨ, Mʉlʉʉngʉ ɨimya neeja kʉvaheera irya, yeeye nɨ miiso ˆarɨ, kɨkomi vamala arɨ.
4 Noo ˆchooreka, mirimʉ ˆɨkabweeyye ʉvɨ, Mʉlʉʉngʉ sɨ ɨɨyonera mbavariri tʉkʉ, maa kaa, yeeye ɨɨfweitɨra na Ntarii✡ kʉʉntʉ ˆkʉrɨ na kilwiirya ˆchatʉʉnɨka du, na yachuungwa na mɨnyololo kʉnʉ yoowoojera sikʉ ɨra yo heewa irya.
5 Kei Mʉlʉʉngʉ sɨ areka kwɨɨlaira chiirʉ weerʉ ya aho kalɨ tʉkʉ. Yeeye areeta garíka kwa weerʉ sɨ ˆitúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ asáakaa. Maa kaa, yeeye amʉlamurirya Núhʉ hamwɨ na vaantʉ vɨɨngɨ mufungatɨ.✡ Na yeeye Núhʉ, avariyʉláa ʉwoloki wa Mʉlʉʉngʉ.
6 Mʉlʉʉngʉ ajáa ɨɨlaira chiirʉ míiji ya Sodóoma na Gomóora, akɨɨmala na mooto ɨkava mavu. Ɨɨbweeyya ɨve nɨ kɨɨntʉ cho laira masáare ˆmeene yarɨ vapata vaantʉ sɨ ˆvatúubaa kɨra Mʉlʉʉngʉ asáakaa sikʉ ˆjookʉʉja.
7 Yeeye amʉlamurirya Lúutu,✡ mʉʉntʉ mʉwoloki, yeeye ˆaaviwáa ɨnda nɨ kʉyeenda ja kúrɨ kwa avo ˆvawúnaa miiro.
8 Lúutu, mʉʉntʉ mʉwoloki, iikaláa katɨ na katɨ ya avo vaantʉ. Kwa sikʉ ˆjiri foo mʉtɨma waachwe ʉjáa wasova mpɨɨma maatʉkʉ vii, so koona no teera mɨrɨmo yo wuna miiro ya avo vaantʉ.
9 Sa ayo yoosi, nɨ kɨweerwii viri Ijʉva amányire kʉvalamurirya vaantʉ vawoloki kʉrɨ yeeye. Kei amányire kʉvalaira chiirʉ vara sɨ ˆvarɨ vawoloki fʉʉrʉ sikʉ ɨra yo heewa irya.
10 Na ivi nɨ kɨmaarɨ kamwɨ kwa vara ˆvatúubaa ʉláku wa ufumo wa wʉʉntʉ wa ʉvɨ, ˆvachwíjaa matɨ wiimiriri.

Vaantʉ avo nɨ vakudamu na viívaa kɨpeembe, voovo sɨ voófaa kʉtʉkɨra baa viúumbe vya kurumwii baa woowa tʉkʉ.
11 Maa kaa, mirimʉ miija baa neembe ɨrɨ na lʉvɨro na ngururu jeyyo, yooyo sɨ ɨréetaa viloongi vya ʉloongo kwa viúumbe ivyo mbere ya Ijʉva tʉkʉ.

✡ **1:18** Laanga Matáayo 17:5; Maáriki 9:7. ✡ **2:4** Laanga Lúka 12:5. ✡ **2:5** Laanga Ncholo 7:23. ✡ **2:7** Laanga Ncholo 19:1-29.

12 Vaantu ava vachwíjaa mati chochoosi kira si ^vakimányire. Voovo viifwíine na nchúwo ^jisiina miryuungu na ^jiímirirwaa ni kwiiteera kwa mivíri yaavo, joojo javyáalwaa vii sa jikwaatwe no siinjwa. Jeyyo, noo ^vyeene Muluungu ari vamala avo vakiindya va uloongo.
13 Voovo rihwa vari marema, sa marema ^meene vareeta kwa vaantu viingi. Voovo vavyeenda kubweeyya uláku waavo muvi namuusi kweeru chwe mbere ja vaantu. Vavyeenda kuvakoovera mpiindi ^voobweeyya ngovi ja kireevi na kiláku baa kwiiyimirira tuku hamwi na nyuunyu. Ava ni ja mabandawu ingwii njeru.
14 Miiso yaavo yamema kuyeenda na vaki va vaantu, ava si varékaa vii kaa tuku kutumama uvi. Voovo vavakóoveraa vaantu vara si ^viima neeja kuri kuruma kwaavo. Mitima yaavo yiijiviriwa kudiira kwiikinkima. Vajumwa ni Muluungu.
15 Vareka njira ^yawoloka, na vatuuba njira ^atuuba Baláamu mwaana wa Beóori. Yeeye ajáa eenda hokera misáala yo sova uwoloki.
16 Maa kaa, Baláamu sa uvi waachwe, ajáa adalaviwa ni ndákwi. Nchúwo si ^ilúusikaa, ikaluusika kwa sawúti ya muuntu ikakitira ukoókoyo wa uwo muláali na mutwe.✡
17 Vaantu ava ni nchóonko ^juuma, na nkunguu ^ivúuntwaa ni ihúmbuuto. Muluungu aviimirya neeja haantu ^kuri kuva na kilwiirya ^chatuunika du.
18 Voovo valúusikaa masáare yo kiivaa kipeembe, ^yasiina kiintu. Voovo kwa uláku wa mivíri yaavo yo yeenda ja kúri, vavahéembaa vaantu vara ^viirekiré na uvi siku ingai vii ^jilóokire, vara ^viiséyyiirye fuma kuri vamwi va vara ^viíkalaa urimirii.
19 Voovo vavaséaa vaantu vara ^varúmire viilaangye kuva vari húuru, kumba voovo ni vatúmwa va uvi. Ni jeyyo viri, muuntu ni mutúmwa wa kira ^kimukéndeiriraa.
20 Vaantu ava, viinonkola fuma uvii kwa njira yo mutaanga Mweenevyoosi na Mulamuriri Yésuskirisitu, koon vakwáatirwe na vasíindirwe kei, ivyo vyaviiha, aho, viiha vari kulookya vya ncholo.
21 Ngaari ni pwee kwaavo, nga si vataanga njira ya uwoloki, kulookya kwiitaanga, maa de vareke ura ulairiri muuja ^vakwaatiwa.
22 Vyafúmiire kwaavo ja ira mpíri ya kimaari ^iséaa, “Kúri yahíndukiraa mataika yaachwe ng’eeneevyo,” kei mpíri yiingi yasea, “Nkaamba ^yoóyyiiwe, yahíndukiraa noo walawala itoyii.”✡

3

Siku ya Mweenevyoosi

1 Vijeengi naveenda. Ihi ni barúwa yaani ya kaviri ^noovaandikira. Kuri iji barúwa iviri ni yera niise kwiinukya miryuungu yaanyu ^iri uteréere ko vakumbusikya.
2 Noosaaka nyuunyu mukumbukire masáare ^yaluuswa aho kali ni valáali na mutwe va Ijuva na ura ulairiri wa Mweenevyoosi Mulamuriri ^mwaheewa ni vatumwi vaanyu.
3 Mweeri ya vyoosi, taangi, siku ja uhero, kuuja vari vaantu ^veene vindoovahenchula na ^veene vindootuuba uláku waavo muvi.
4 Kundoosea veende, “Si iichuunga akasea, kuuja ari? Hai ari de? Masáare aya noo yaaya keende vala baaba wiitu ^vakawulale, viintu vyachaala vivira vii kwaandira kuumbwa kwa weeru.”
5 Avo vaantu kwa heno varimirya aho kali, Muluungu ajáa uumba kurumu na weeru kwa isáare. Weeru ijáa yuumbwa fuma kuri maaji na kwa njira ya maaji.
6 Na kwa maaji ayo, na kwa isáare raachwe, weeru ya mpiindi jira ijáa yareterwa mbula ya imalo, noyo ikamalwa ni maaji.
7 Maa kaa, kwa isáare riiro, kurumu na weeru ja haaha jacheeriwa sa mooto, joovikwa fuuru siku ira ya ulamu na yo malwa kwa vaantu si ^vatúubaa kira Muluungu ^asáakaa.
8 Vanaviitu naveenda. Kari murímiryaa kiintu kimwi, nocho ni iki, siku imwi ni ja myaaka iyana rimwi (1,000) kwa Ijuva, na myaaka iyana rimwi ni ja siku imwi.✡
9 Mweenevyoosi si achérevaa kukiimikirirya kwiichuunga kwaachwe tuku, ja ^vyeene vaantu viingi viíririkanaa. Yeeye avayímiriryaa nyuunyu, sa si asáakaa muuntu baa umwi arimire tuku. Maa kaa, kira muuntu amuvalanduukire fuma uvii.
10 Siku ^yookuuja Mweenevyoosi, kuuja iri ja mwiívi. Siku iyo kurumu rimira kuri kwa sawúti nkuulu, viintu ^viri muumo chimikwa viri kwa mooto, noyo weeru na nteendo jaachwe tulwa jiri mwaaswii.
11 Haaha koon viintu ivi viri malwa jei, ha nyuunyu ni vaantu ^vari jooli moosaakwa muve? Moosaakwa muve vaaja mbere ya Muluungu, na mundookiikala mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa,
12 kunu moowoojera siku ira ya Muluungu na mookiibweeyya yuuje chaangu. Sa siku iyo, kurumu rimira kuri na mooto na viintu vyoosi ^viri muumo chakalulwa viri ni mooto.

✡ **2:16** Laanga Uvalo 22–24; 31:16. ✡ **2:22** Laanga Mpíri 26:11. ✡ **3:8** Laanga Sabúuri 90:4.

13 Maa kaa, suusu ko tuuba vira ˆvyeene iichuunga kutuheera, ni woojera tiise kurumu
kufya na weeru ifya ˆng'eene iri mema uwoloki.
14 Vanaviitu naveenda. Kunu moowoojera masáare ayo, manyiki kwa kira njira mbere ya
Mulúungu, sa muve musiina lukwaalo na si mung'úurirwaa, na muve na mwiikalo muuja ne.
15 Moosaakwa mutaange Mweenevyoosi wiitu ni yimirirya iise sa muve na njira yo turya
ulamuriri. Jeyyo noo ˆvyeene Paúli mwaaniitu ˆtamweenda avaandikira kunu yootumia
tooti ˆaheewa ni Mulúungu.
16 Ayo noo ˆmeene alúusikaa barúwii jaachwe joosi. Yamwaari masáare ˆmeene yafafa
kuyataanga barúwii jaachwe. Masáare ayo, vamwaari vakoókoyo na vahoho ˆveene
vayaválandulaa ja ˆvyeene vaválandulaa Masáare yiingi ya Mulúungu. Kwa njira iyo voovo
viiréteraa imalo kwaavo veeneevyo.
17 Maa kaa, nyuunyu muhúmwiire taanga isáare iri. Vanaviitu naveenda. Haaha, mwiime
neeja kari ji mutwaalwe na kwiingi ni ukwaata wa vaantu avo, maa murеke kikomi chaanyu
tuku.
18 Maa kaa, nyuunyu mutuube koongererya nduwo kwa kura kumutaanga Mweenevy-
oosi na Mulamuriri YéesuKirisitu. Nkongojima ive na yeeye, haaha na siku ˆjookuuja ˆjisiina
uhero! Kikomi.

Barúwa ya ncholo ya Yoohá*a*ni Mulongooryo

Barúwa ihi, yaandikwa ni mutumwi Yoohá*a*ni kati ya myaaka ya 85-100 keende Yéesu ^avyaalwa. Yoohá*a*ni aandika barúwa ihi kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Vaantu ava, Yoohá*a*ni ajáa aveenda maatuku vii ja vaana na vijeengi vyaachwe (2:1, 7, 12, 18, 28; 3:7, 21; 4:1, 7).

Barúwii ihi, Yoohá*a*ni avakalaamya vaantu ^vamuruma Yéesu vatuube kuva kiintu kimwi na Mulúungu hamwi na Yéesu Kirisitu (2:24-27; 4:12-16). Kei avalúma kutu vareke teerera masáare ya vasíiti Kirisitu ^vari mpukii ya vaantu ^vamuruma Yéesu (2:18-23).

Yoohá*a*ni avakumbusikya vaantu ^vamuruma Yéesu kuvasea, yeeye iikala hamwi na Yéesu. Yeeye amoona kwa miiso yaachwe, amuteera kwa matu yaachwe na amukwaata kwa mikono yaachwe (1:1-4). Sa jeyyo, yeeye amumányire Yéesu ni muuntu wa kikomi ajáa na ni Mwaana wa Mulúungu. Na kei avasea, Mulúungu atuheera suusu ^tamuruma Yéesu nkaasu ya siku ^jisiina uhero, na nkaasu ihi ni kwa mwaana waachwe Yéesu Kirisitu iri (5:5, 11-12).

Cho kiimikirirya, Yoohá*a*ni avawyiira vaantu ^vamuruma Yéesu vasaakwa siku joosi vamweende Mulúungu na vatuube kwiiyenda voovo kwa voovo.

^Vyeene Kitáabu iki Chagavwa

Yéesu noo Isáare ^riri nkaasu *1:1-4*
Vaantu ^vamuruma Yéesu vave vaantu va kiweeru, kari vatuube weeru tuku *1:5-2:27*
Vaantu ^vamuruma Yéesu viiyende kwa kweenda kwa Kirisitu *2:28-4:6*
Vaantu ^vamuruma Yéesu vave kiintu kimwi na Mulúungu na vindooyeren'ya mitima yoosi *4:7-5:12*
Vaantu ^vamuruma Yéesu vatúryaa nkaasu ya siku ^jisiina uhero kuri Yéesu *5:13-21*

Isáare ra Nkaasu

1 Iki noo ^cheene toovavariyurira. Kira ^kijáa kimwaari baa ncholo[✡] si inaanda, kira ^takiteera, kira ^tachoona na miiso yiiswi, kira ^takilaanga, ^takikwaata na mikono yiiswi noo Isáare ra nkaasu ya siku ^jisiina uhero.

2 Nkaasu iyo yavariyulwa, na suusu twiiyona, na tookoonekya kikomi na tookaarya nkaasu ya siku ^jisiina uhero, iyo ^ijáa na Taáta na ^yavariyulwa kuri suusu.[✡]

3 Toovawyiira nyuunyu kira ^tachoona na ^tateera, sa nyuunyu muve kiintu kimwi na suusu. Na kuva kiintu kimwi kwiiswi ni kuva kiintu kimwi na Taáta na Mwaana waachwe YéesuKirisitu.

4 Aya ni kuyaandika tiise sa kuvyeenda kwiiswi voosi,[*] kukiimane.

Kuyeendera Kiweerwii

5 Masáare ^tateera fuma kwaachwe, na ^toovawyiira nyuunyu, noo aya, Mulúungu ni kiweeru na kuri yeeye kusiina kilwiirya chochoosi tuku.

6 Koon*i* taséire ni kiintu kimwi turi ne na kunu tooyeendera kilwiiryii, ni uloongo toolúusa, na si tootumama kira cha kimáári tuku.

7 Maa kaa, koon*i* tooyeendera kiweerwii ja yeeye ^vyeene ari kuri kiweeru, ni kiintu kimwi ^turi suusu kwa suusu na sakami ya Yéesu Mwaana waachwe ni tujirula yiise na uvi woosi.

8 Koon*i* taséire tusiina uvi tuku, tookiikoovera suusu veeneevyo na kira kikomi si kiri kuri suusu tuku.

9 Koon*i* talúusire uvi wiitu kuri yeeye, yeeye ni wo kiilaangiwa na ni muwoloki, yeeye sea ari uvi wiitu wasírire na tujirula ari na kusova uwoloki koosi.

10 Koon*i* taséire si tabweeyya uvi tuku, toomubweeyya yeeye ave muloongo na isáare raachwe si riri kuri suusu tuku.

2

1 Vaana vaan*i* vaduudi naveenda. Ni kuvaandikira niise aya sa mudiire bweeyya uvi. Maa kaa, koon*i* muuntu yoyoosi abwéeyyiirye uvi, amwaari umwi wo tulúusikira kwa Taáta na noo YéesuKirisitu Muwoloki.

2 Yeeye noo mpóryo yo seyya uvi wiitu, maa kaa, si sa uvi wiitu vii tuku, baa kei sa uvi wa weeru yoosi.

✡ **1:1** Laanga Ncholo 1:1; Yoohá*a*ni 1:1-3. ✡ **1:2** Laanga Yoohá*a*ni 1:14. * **1:4** ***kuvyeenda kwiiswi voosi:*** Nakáala jiingi ja kali jasea, *Kuvyeenda kwaanyu*.

Kukwaatya Ulairiri Waachwe

3 Iki noo ˆchabwéeyyaa tutaange tamumányire Mululungu, ni kooni tookwaata ndairiri
jaachwe.
4 Ura ˆaséaa, “Namumányire,” na si akwáatyaa ndairiri jaachwe, uwo ni muloongo na kira
kimáári kisiina kuri yeeye tuku.
5 Maa kaa, ura ˆakwáatyaa isáare raachwe, uwo kweenda kwa Mululungu kwakiimana kuri
yeeye kamwi. Kwa iri tamányire ni kuri yeeye ˆturi.
6 Yoyoosi ˆaséaa iíkalaa kuri yeeye, asaakwa abweeyye ja ˆvyeene Yéesu abweeyya.

Ulairiri Mufya wo Kiiyenda

7 Vanaviitu naveenda. Si noovaandikira ulairiri mufya tuku, maa kaa, ˆmujáa muutiite
keende aho ncholo.✡ Na uwo ulairiri ˆmujáa muutiite ni iro isáare ˆmujáa noro.
8 Baa neembe ni jeyyo, ulairiri ˆmweene noovaandikira ni mufya, noo kusea, rira isáare
ˆriri kikomi isii yaachwe na isii yaanyu, sa kilwiirya choolooka na kiweeru cha kikomi
chaándire lava.
9 Muuntu yoyoosi ˆaséaa amwaari kuri kiweeru, maa kaa, amusuula mwaanaavo, uwo
akaari kilwiiryii.
10 Ura ˆamweenda mwaanaavo uwo iíkalaa kiweerwii, na kusiina kiintu ˆchoomubweeyya
iikunguvale tuku.
11 Maa kaa, yoyoosi ˆamusuula mwaanaavo, uwo ni kilwiiryii ari, kei ayéenderaa kilwiiryii
na si amányire baa kuuntu ˆyoodoma tuku, sa kilwiirya chamuhokurya miiso.
12 Ni kuvaandikira niise nyuunyu vaana vaani vaduudi,
nyuunyu uvi waanyu wasewa wasírire sa irina raachwe.
13 Ni kuvaandikira niise nyuunyu vala taáta,
sa nyuunyu mwamutaanga,
yeeye ˆajáa amwaari baa ncholo si inaanda.
Ni kuvaandikira niise nyuunyu vatavana,
sa nyuunyu mwamusiinda ura Muvi.
Ni kuvaandikira niise nyuunyu vasinga vaduudi,
sa nyuunyu mwamutaanga Taáta.
14 Ni kuvaandikira niise nyuunyu vala taáta,
sa nyuunyu mwamutaanga
yeeye ˆajáa amwaari baa ncholo si inaanda.
Ni kuvaandikira niise nyuunyu vatavana,
sa nyuunyu mwatiite ngururu,
na isáare ra Mululungu riíkalaa kuri nyuunyu,
na nyuunyu mwamusiinda ura Muvi.

Kari Mweéndaa Weeru Tuku

15 Kari mweéndaa mavi ˆyari kuri weeru tuku, baa na viintu ˆviri kuri weeru tuku. Koon
muuntu yoyoosi iiyéndire weeru, kweenda kwa Taáta si kuri kuri yeeye tuku.
16 Sa kira kiintu ˆkiri kuri weeru, noo kusea, baa ja uláku wa muviri, uláku wa miiso
yaachwe, na kwiivaa kipeembe ˆkwaréetwaa ni usúngaati, si vifúmaa kuri Taáta tuku, maa
kaa, ni kuri weeru ˆvifúmaa.
17 Na weeru ni looka yiise na uláku waachwe, maa kaa, ura ˆatúmamaa kira Mululungu
ˆasáakaa, ni nkaasu ari kwa siku ˆjisiina uhero.

Vasíiti Kirisitu

18 Vasinga naveenda. Iji ni mpiindi jo herererya. Ja ˆvyeene mwateera, musíiti Kirisitu
amwaari yookuuja, jeyyo vasíiti Kirisitu ˆvari foo vamwaari vahúmwiire kuuja. Sa isáare iri
tahúmwiire taanga, iji ni mpiindi jo herererya.
19 Vafuma kuri suusu, maa kaa, si vajáa viitu tuku. Sa ngaari vajáa ni viitu, ngaari viikala
na suusu. Kufuma kuri suusu koonekya baa umwi vii waavo si ajáa wiitu tuku.
20 Nyuunyu mwahakwa makuta ni ura ˆAri Muuja, na nyuunyu voosi mwakimányire
kimáári.
21 Si navaandikira nyuunyu ati si mukimányire kimáári tuku, maa kaa, nyuunyu
mwakimányire kimáári, na mwamányire kusiina uloongo wowoosi ˆufúmaa kuri kimáári
tuku.
22 Muloongo ni ani? Muloongo ni muuntu ˆaséaa Yéesu si Masía tuku. Muuntu ˆari jeyyo noo
musíiti Kirisitu, noo kusea, yeeye amuhéeraa moongo Taáta na Mwaana.
23 Muuntu ˆaséaa Yéesu si Mwaana tuku, uwo si ari na Taáta tuku. Na yoyoosi ˆari ruma na
ˆari sea Yéesu ni Mwaana, atiite Taáta.

✡ **2:7** Laanga Yoohaani 13:34.

24 K*u*r*i* nyuunyu, k*i*ra ^mwak*i*teera keenda ncholo, laangi neeja chiikale k*u*r*i* nyuunyu. Koon*i* k*i*ra ^mwak*i*teera keenda ncholo chookiikala k*u*r*i* nyuunyu, nyuunyu k*u*va m*u*r*i* k*i*int*u* k*i*mw*i* na Mwaana na Taáta.
25 *I*k*i* noo ^cheene M*u*l*uu*ng*u* iichuunga k*u*r*i* suusu, noo k*u*sea, nkaas*u* ya sik*u* ^jisiina *u*here.
26 N*i* k*u*vaandik*i*ra niise masáare aya vaant*u* vara ^vooyera k*u*vatwaala na ivarwii.
27 K*u*r*i* nyuunyu, M*u*l*uu*ng*u* avaheera M*u*t*i*ma M*uu*ja ^iíkalaa isii yaanyu. *U*wo noo ^ar*i* vakiindya k*i*ra k*i*int*u*. Ukiindya waachwe n*i* wa k*i*máár*i* s*i* wa *u*loongo t*u*k*u*. Sa jeyyo, s*i* yoosaakwa m*uu*nt*u* avakiindye t*u*k*u*.✡ Ja ^vyeene M*u*t*i*ma avakiindya, mwaava k*i*int*u* k*i*mw*i* na Kirisit*u*.

*Vaana va M*u*l*uu*ng*u*

28 Haaha, nyuunyu vaana vaan*i* vaduudi, m*u*ve k*i*int*u* k*i*mw*i* ne, sa ^ar*i* variy*u*lwa, m*u*ve mwiitema, m*u*d*i*ire koona soni mbere yaachwe, mp*i*ind*i* ja k*uu*ja kwaachwe.
29 Koon*i* mootaanga yeeye n*i* m*u*woloki, nyuunyu mwamányire k*i*ra ^at*u*mamaa *u*woloki, avyaalwa n*i* yeeye.

3

1 Laangi kweenda *u*k*u* k*u*k*uu*l*u* ^kweene at*u*heera Taáta, suusu twaan*i*r*i*rwe vaana va M*u*l*uu*ng*u*! Jeyyo noo ^vyeene t*u*r*i*! ^Cheene choobweeyya weer*u* *i*d*i*ire k*u*t*u*taanga n*i* sa viint*u* weer*u* s*i* yam*u*taanga yeeye.
2 Vanaviit*u* naveenda. Haaha t*u*r*i* vaana va M*u*l*uu*ng*u*, maa kaa, s*i* vinavariy*u*lwa n*i* jool*i* t*u*r*i* k*u*va t*u*k*u*, suusu tamányire ^viri variy*u*lwa, k*u*va t*u*r*i* ja Kirisit*u*, sa moona t*u*r*i* ja ^vyeene ar*i*.
3 K*i*ra m*uu*nt*u* ^amwiiláangyaa yeeye, iitálaryaa ja viint*u* Yéesu ^ar*i* *u*teréere mbere ya M*u*l*uu*ng*u*.
4 K*i*ra m*uu*nt*u* ^abwéeyyaa *u*v*i*, *u*wo awúnaa miiro, noo k*u*sea *u*v*i* n*i* kuwuna miiro.
5 Maa kaa, suusu tamányire, yeeye avariy*u*lwa sa aseyye *u*v*i*, na isii yaachwe kusiina *u*v*i* t*u*k*u*.
6 Jeyyo, k*i*ra m*uu*nt*u* ^iíkalaa isii yaachwe s*i* atúmamaa *u*v*i* t*u*k*u*. K*i*ra m*uu*nt*u* ^atúmamaa *u*v*i* s*i* amoona yeeye t*u*k*u* baa s*i* am*u*taanga t*u*k*u*.
7 Vaana vaan*i* vaduudi, kar*i* murume m*uu*nt*u* yoyoosi avakoovere t*u*k*u*. K*i*ra m*uu*nt*u* ^atúmamaa *u*woloki, *u*wo n*i* m*u*woloki, ja yeeye ^vyeene ar*i* m*u*woloki.
8 *U*ra ^at*u*mamaa *u*v*i* n*i* wa Ikúúl*u* ra Mirim*u* Miv*i*, ^rat*u*mamáa *u*v*i* keende aho ncholo. ^Cheene chabweeyya Mwaana wa M*u*l*uu*ng*u* avariy*u*lwe, n*i* k*u*mala m*i*r*i*mo ya Ikúúl*u* ra Mirim*u* Miv*i*.
9 Yoyoosi ^avyaalwa n*i* M*u*l*uu*ng*u* s*i* atúmamaa *u*v*i* t*u*k*u*, sa mbey*u* ya M*u*l*uu*ng*u* yiíkalaa isii yaachwe, baa s*i* ar*i* daha t*u*mama *u*v*i* t*u*k*u*, sa yeeye avyaalwa n*i* M*u*l*uu*ng*u*.
10 Maa kaa, m*uu*nt*u* s*i* ^abwéeyyaa *u*woloki, noo k*u*sea *u*ra s*i* ^amweenda mwiiwaachwe, *u*wo s*i* ar*i* mwaana wa M*u*l*uu*ng*u* t*u*k*u*. Jeyyo, noo ^vyeene t*u*táangaa k*i*komi vaana va M*u*l*uu*ng*u* na vaana va Ikúúl*u* ra Mirim*u* Miv*i*.

Mwiiyende Nyuunyu kwa Nyuunyu

11 Masáare ^mwateera keende ncholo noo aya, twiiyende suusu kwa suusu.
12 Kar*i* m*u*ve ja Kaíni t*u*k*u*, *u*ra ^ajáa wa M*u*v*i* akam*uu*laa mwaanaavo.✡ N*i* sa che am*uu*laa? Sa m*i*r*i*mo yaachwe *i*jáa n*i* yav*i*iha na ya mwaanaavo *i*jáa n*i* ya *u*woloki.
13 Sa jeyyo, vanaviit*u*, kar*i* m*u*hwáalalaa koon*i* weer*u* yavaswíire t*u*k*u*.
14 Suusu tamányire talooka fuma inkwyii t*u*k*i*ingira nkaaswii, sa taveenda vaaniit*u*. *U*ra s*i* ^amweenda mwaanaavo iíkalaa inkwyii.✡
15 Yoyoosi ^am*u*s*uu*la mwaanaavo n*i* m*uu*lai, na mwamányire m*uu*lai asiina nkaas*u* ya sik*u* ^jisiina *u*here isii yaachwe t*u*k*u*.
16 Jei noo ^vyeene tataanga kweenda kwa M*u*l*uu*ng*u*, Yéesu Kirisit*u* atoola nkaas*u* yaachwe sa suusu. Naasu tasaakwa t*u*toole nkaas*u* yiit*u* sa vaaniit*u*.
17 Koon*i* m*uu*nt*u* at*i*ite usúngaati wa weer*u* *i*h*i* na akamoona mwaanaavo ^asiina k*i*int*u*, maa kaa, ad*i*ire k*u*moonera mbavariri, jool*i* kweenda kwa M*u*l*uu*ng*u* k*u*r*i* k*u*va k*i*int*u* k*i*mw*i* ne?
18 Vaana vaan*i* vaduudi, kar*i* twiiyende na m*i*lomo vii t*u*k*u* au kwa lurimi vii t*u*k*u*, maa kaa, kwa m*i*r*i*mo na k*i*máár*i*.
19 Jei taanga t*u*r*i* suusu n*i* va k*i*komi na tuurya t*u*r*i* m*i*t*i*ma yiit*u* mbere ya M*u*l*uu*ng*u*.
20 Baa neembe m*i*t*i*ma yiit*u* y*i*indoot*u*lam*u*r*i*ra, suusu taanga t*u*r*i* M*u*l*uu*ng*u* n*i* m*u*k*uu*l*u* k*u*lookya m*i*t*i*ma na yeeye amányire k*i*ra k*i*int*u*.

✡ **2:27** Laanga Yoohá*ani* 14:26. ✡ **3:12** Laanga Ncholo 4:1-8. ✡ **3:14** Laanga Yoohá*ani* 5:24.

21 Vanaviitu naveenda. Kooni mitima yiitu si yootulamurira, kwiitema turi mbere ja Mululungu.
22 Chochoosi ^talóombaa, tahókeraa fuma kwaachwe, sa tatúubaa ulairiri waachwe na tatúmamaa yara ^yamweéryaa mutima.
23 Uhu noo ulairiri waachwe, suusu turirume irina ra Mwaana waachwe Yéesu Kirisitu, na twiiyende suusu ja yeeye ^vyeene atulairirya.
24 Vara ^vakwáataa ndairiri jaachwe vavíjaa kiintu kimwi ne na yeeye avíjaa kiintu kimwi novo. Suusu tamányire Mululungu iíkalaa kuri suusu. Sa jooli? Sa yeeye atuheera Mutima waachwe Muuja.

4

Kutaanga Mutima

1 Vanaviitu naveenda. Kari murúmaa kira muuntu ^aséaa atiite mutima tuku, maa kaa, simbuli neeja moone kooni uwo muuntu yoolongoolwa ni Mutima fuma kwa Mululungu, sa valáali na mutwe va uloongo ^vari foo vafúmiire aha weerwii.
2 Jei noo ^vyeene muri taanga Mutima wa Mululungu, kira mutima ^uri ruma na ^ari sea Yéesu noo Masía na uuja na muviri, uwo longoolwa iise ni mutima fuma kwa Mululungu.
3 Mutima wowoosi ura si ^umurúmaa Yéesu, uwo si wafuma kwa Mululungu tuku. Na uhu noo mutima wa musíiti Kirisitu ura ^mwateera wookuuja, nowo wuújire kuri weeru.
4 Maa kaa, vaana vaani vaduudi, nyuunyu ni vaana va Mululungu, kei, nyuunyu mwahumula vasiinda avo valáali na mutwe va uloongo. Sa ura ^ari isii yaanyu atiite ngururu kulookya ura ^ari kuri weeru.
5 Voovo ni va uhu weeru, noo ^chooreka vakíindyaa masáare ya uhu weeru na vaantu va uhu weeru vavatéereraa.
6 Maa kaa, suusu ni va Mululungu. Muuntu yoyoosi ^amumányire Mululungu, atutéeraa, na ura ^si wa Mululungu, uwo si atutéereraa tuku. Kwa njira iyo twatáangaa Mutima wa kimáári na mutima wa ukwaata.

Mululungu ni Kweenda

7 Vanaviitu naveenda. Twiiyende, sa kweenda kwafúmaa kwa Mululungu. Muuntu yoyoosi ^aveenda viivaachwe, uwo avyaalwa ni Mululungu na amumányire Mululungu.
8 Ura si ^eenda, si amumányire Mululungu tuku, sa Mululungu ni kweenda.
9 Mululungu atoonekya kweenda kwaachwe, ko mutuma Mwaana waachwe wa mpeke kuri weeru, sa suusu tupate nkaasu kutweera kwaachwe.
10 Jei noo ^vyeene kweenda kuri, si suusu tujáa twamweenda Mululungu ta tuku, maa kaa, yeeye atweenda fuuru akamutuma Mwaana waachwe ave mpóryo yo seyya uvi wiitu.
11 Vanaviitu naveenda. Sa viintu Mululungu ^atweenda jei, baa suusu toosaakwa kwi-iyenda.
12 Kusiina muuntu ^anamoona Mululungu mpiindi joosi tuku. Kooni twiiyéndire suusu kwa suusu, Mululungu kuva iise kiintu kimwi na suusu na kweenda kwaachwe kiimikiririwa kwiise kuri suusu.
13 Suusu tamányire twiíkalan'yaa ja kiintu kimwi na Mululungu na yeeye Mululungu iíkalan'yaa ja kiintu kimwi na suusu, sa yeeye atuheera Mutima waachwe.
14 Suusu toona na toonekya kikomi, Taáta amutuma Mwaana waachwe ave Mulamuriri wa weeru.
15 Muuntu yoyoosi ura ^aruma na ^aséaa Yéesu ni Mwaana wa Mululungu, Mululungu avijáa kiintu kimwi ne, ne kiintu kimwi na Mululungu.
16 Suusu tamányire ^vyeene Mululungu atweenda na suusu taviika kuruma kwiitu kuri kweenda kwaachwe.

Mululungu ni kweenda. Yoyoosi ^avíjaa kiintu kimwi na kweenda, uwo avíjaa kiintu kimwi na Mululungu na Mululungu avíjaa kiintu kimwi ne.
17 Kwa njira iyo, kweenda kwakiimana kuri suusu sa tuve na kwiitema siku ira ya ulamu, sa ja ^vyeene Yéesu ari, noo ^vyeene turi suusu aha weerwii.
18 Kuuntu ^kuri na kweenda, kusiina woowa tuku, kweenda kwa kikomi, kwakíbiryaa woowa woosi, sa kulairwa chiiru kwaréetaa woowa. Muuntu yoyoosi ^ari na woowa, kweenda kwa Mululungu si kuna kiimana isii yaachwe tuku.
19 Suusu tatiite kweenda sa Mululungu noo atweenda ta ncholo.
20 Kooni muuntu aséire amweenda Mululungu na kunu amusuula mwaanaavo ^amuruma Yéesu, uwo ni muloongo. Sa kooni muuntu si amweenda mwaanaavo ura ^yoomoona, si ari daha kumweenda Mululungu si ^anamoona tuku.

21 Ʊhʉ noo ʉlairiri fuma kwaachwe, yoyoosi ˆamweenda Mʉlʉʉngʉ asaakwa amweende mwaanaavo.✡

5

Kumuruma Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ Kwasíindaa Weerʉ

1 Kira mʉʉntʉ ˆamurúmaa Yéesu ni Masía, ʉwo ni mwaana wa Mʉlʉʉngʉ. Kei kira mʉʉntʉ ˆamweenda Taáta, amweenda na mwaana ˆavyaalwa ni ʉwo Taáta.

2 Jei noo ˆvyeene tatáangaa taveenda vaana va Mʉlʉʉngʉ, ko mweenda Mʉlʉʉngʉ na kʉkwaatya ndairiri jaachwe.

3 Kʉmweenda Mʉlʉʉngʉ, ni kʉkwaatya ndairiri jaachwe. Kei ndairiri jaachwe si jarutaha tʉkʉ,

4 sa kira ˆavyaalwa ni Mʉlʉʉngʉ, uusíindaa weerʉ. Kuruma kwiitʉ noo njira yo kuusiinda weerʉ.

5 Ni ani ˆadáhaa kuusiinda weerʉ? Ni ʉra ˆmweene arúmaa Yéesu ni Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ.

Koonekya Yéesu ni Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ

6 Yéesu Kirisitʉ yeeye ni mʉʉntʉ kikomi, yeeye ʉʉja kwa maaji na sakami. Yeeye si ʉʉja kwa maaji vii tʉkʉ, maa kaa, kwa maaji na sakami. Na Mʉtima wa Mʉlʉʉngʉ noo ˆwoónekyaa ayo, sa Mʉtima ni kikomi.

7 Jeyyo kwatiite viintʉ vitatʉ ˆvyoónekyaa kikomi:

8 Mʉtima, maaji na sakami, ivi vyoosi vitatʉ viirúmiraa kiintʉ kimwi.

9 Koonⁱ tarúmaa koonekya kikomi kwa mʉʉntʉ, koonekya kwa Mʉlʉʉngʉ kwalookya sa koonekya ʉko ni kwa Mʉlʉʉngʉ mweeneevyo. Ne oonekya kwa Mwaana waachwe.

10 Kira mʉʉntʉ ˆamurúmaa Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ atiite koonekya kʉra kʉri mutimii waachwe. Maa kaa, ʉra si ˆamurúmaa jei, aséaa Mʉlʉʉngʉ ni mʉloongo sa si arúmaa koonekya ˆkweene Mʉlʉʉngʉ oonekya kʉri Mwaana waachwe tʉkʉ.

11 Na koonekya ʉko noo ʉkʉ, Mʉlʉʉngʉ atʉheera nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero na nkaasʉ iyo twiipátaa kwa Mwaana waachwe.

12 Ʊra ˆari na Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, ʉhʉ atiite nkaasʉ iyo sikʉ ˆjisiina ʉhero. Ʊra ˆasiina Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ʉwo asiina nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero tʉkʉ.

Nkaasʉ ya Sikʉ ˆJisiina Ʊhero

13 Ni kʉvaandikira niise masáare aya nyuunyu ˆmwaruma irina ra Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ sa mʉtaange mwatiite nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.

14 Suusu twiima neeja mbere ya Mʉlʉʉngʉ sa tamányire kikomi, koonⁱ talóombire kiintʉ ja ˆvyeene asáakaa, kʉtʉteera ari.

15 Sa viintʉ tamányire yeeye atʉtéereraa kira ˆtʉri mʉloomba, kei tamányire atʉhéeraa vyoosi ˆtamʉlóombaa.

16 Koonⁱ mʉʉntʉ amwiíne mʉndʉʉ waachwe yoobweeyya ʉvⁱ si ˆʉri wa inkwya, asaakwa aloombe, na Mʉlʉʉngʉ kʉmʉheera ari ʉwo mʉʉntʉ nkaasʉ, kiintʉ ˆnooluusa aha ni vara ʉvⁱ waavo ˆusiri wa inkwya. Ʊmwaari ʉvⁱ wa inkwya si nooluusa aloombe sa ʉwo tʉkʉ.

17 Kiintʉ chochoosi ˆchasova ʉwoloki ni ʉvⁱ, maa kaa, ʉmwaari ʉvⁱ ˆusiri wa inkwya.

18 Tamányire ʉra ˆavyaalwa ni Mʉlʉʉngʉ si atúmamaa ʉvⁱ tʉkʉ,✡ sa Mʉlʉʉngʉ amwiímiriraa sa kʉra kʉva Mwaana waachwe, na ʉra Mʉvⁱ si ari daha kʉmʉsaasya tʉkʉ.

19 Suusu tamányire tʉri vaana va Mʉlʉʉngʉ na weerʉ yoosi ni isi iri ya wiimiriri wa ʉra Mʉvⁱ.

20 Kei suusu tamányire Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ ʉʉja, ne atʉheera suusu ʉmanyi sa tʉdahe kʉmʉtaanga yeeye ˆari Kikomi. Na suusu ni kiintʉ kimwi ˆtʉri na yeeye, yeeye ˆari Kikomi, noo kʉsea kiintʉ kimwi na Mwaana waachwe Yéesu Kirisitʉ. Ʊhʉ noo Mʉlʉʉngʉ wa kikomi na nkaasʉ ya sikʉ ˆjisiina ʉhero.

21 Vaana vaani vaduudi, iyimiriri nyuunyu veeneevyo fuma kʉri vidabalaíyo.

✡ **4:21** Laanga Valáawi 19:28; Nkʉmbʉkira ya Miiro 6:4-5; Maáriki 12:30-31. ✡ **5:18** Laanga 1 Yoohá̱ani 3:9.

Barúwa ya kaviri ya Yoohá*ani* Mulongooryo

Barúwa ihi, ni ya kaviri ^yaandikwa ni mutumwi Yoohá*ani*. Yoohá*ani* aandika barúwa ihi nkufi kwa mpuka ya vaantu ^veene aviimiriráa. Mpuka iyo, yeeye iiyaniriira íyo na vaana vaachwe (1:1). Yoohá*ani* iiwyiira mpuka iyo ituube kuteerera ulairiri wa Yéesu wo kiiyenda voovo kwa voovo (1:5-6). Kei Yoohá*ani* avaluma kutu vandootaanga ukiindya wa Kirisitu na ukiindya wa uloongo. Ukiindya uwo muvi, wareetwa ni vakooveri vara ^vamusiita Yéesu ni Masía na uuja kwa muviri wa muuntu (1:7-8).

^Vyeene Kitá*a*bu iki Chagavwa

Lumbi *1:1-3*
Mwiikalo wo kiiyenda *1:4-6*
Kusiita vara ^vamusiita Kirisitu *1:7-11*
Masá*a*re yo herererya *1:12-13*

Lumbi

1 Lumbi kufuma kwa moosi mulongooli wa vaantu ^vamuruma Yéesu. Ni kwaandikira niise weewe íyo ^usaawulwa ni Muluungu hamwi na vaana vaako. Niini kimaari naveenda. Maa kaa, si niini vii tuku ^naveenda, baa vaantu viingi voosi vamányire kimáári.
2 Suusu taveenda, sa takwaatya kimáári mitimii yiitu na veera kiri muumo kwa siku ^jisiina uhero.
3 Nduwo, riiso ra wuuja na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta na fuma kwa Yéesu Kirisitu, Mwaana wa Taáta kuva jiri na suusu kuri kimáári na kwiiyenda.

Kimáári na Kwiiyenda

4 Neeriwa mutima maatuku vii kuteera vamwi va vaana vaanyu ^vamwaari vootuuba njira ya kimáári, ja ^vyeene Muluungu Taáta atulairirya.
5 Haaha íyo nooloomba twiiyende. Si noovaandikira ulairiri mufya tuku, maa kaa, ni ulairiri u'ura tujáa tatiite keende ncholo.✡
6 Kweenda noo uku, yasaakwa suusu twiikale ko tuuba ndairiri ja Muluungu. Na uhu noo ulairiri ^mwateera keende aho ncholo, moosaakwa voosi mwiikale ko kiiyenda.
7 Vakwaata ^vari foo vara si ^vaséaa, Yéesu noo Masía na uuja na muviri wa muuntu, vafúmiire aha weerwii.✡ Muuntu ^alúusaa jeyyo ni mukwaata na ni musíiti Kirisitu.
8 Haaha nyuunyu mwiiyimirire neeja kari ji mutaahe kira ^mwakitumamira tuku, maa kaa, mupate kunáálo yaanyu ^yakiimana.✡
9 Ura si ^akwáatyaa ukiindya wa Kirisitu, maa kaa, akuureka, uwo asiina Muluungu tuku. Maa kaa, ura ^akwáatyaa ukiindya uwo, avatiite voosi, Taáta na Mwaana.
10 Haaha koni muuntu uújire na kwaanyu na avaretere ukiindya ^wiísimire na uhu, muteengyi na kaayii jaanyu tuku na muluumbyi tuku.
11 Muuntu yoyoosi ^ari muteengya kuva ari hamwi na nteendo mbi ja uwo muuntu.

Lumbi jo Kiimikirirya

12 Natiite masáare ^yari foo yo vawyiira, maa kaa, si noosaaka bweeyya jeyyo na wíino na karatáasi tuku. Kiri vyoova jeyyo, nookiilaangya kuuja ndiri na kwaanyu nduusike na nyuunyu miiso kwa miiso, sa kweerya mitima kwiiswi kukiimane.
13 Vaana va iruumbu raako ^asaawulwa, vakulúumbiirye.

✡ **1:5** Laanga Yoohá*ani* 13:34. ✡ **1:7** Laanga 1 Yoohá*ani* 4:2-3. ✡ **1:8** Laanga 1 Vakoríinto 3:10-15.

Barúwa ya katatʉ ya Yoohá*ani* Mʉlongooryo

Barúwa ɨhɨ, nɨ ya katatʉ ˆyaandɨkwa nɨ mutumwí Yoohá*ani*. Yoohá*ani* aandɨka barúwa ɨhɨ nkufi kwa mwiimiriri wa vaantʉ ˆvamuruma Yé*esu* ˆasewáa Gá*ayo* (1:1). Barúwii ɨhɨ, Yoohá*ani* amʉdʉʉmbɨrɨra Gá*ayo* sa viintʉ ˆajáa avateengya vaantʉ ˆvamuruma Yé*esu* ˆveene yeeye Yoohá*ani* ajáa avatʉma na kwa Gá*ayo* (1:5-8).

Kɨintʉ chɨingɨ Yoohá*ani* alʉʉsa barúwii ɨhɨ nɨ mʉʉntʉ ʉmwɨ ˆaséwaa Diotiré*efe*. ʉhʉ Diotiré*efe* avakaan'yáa vaantʉ ˆvamuruma Yé*esu* vareke kʉndoovateengya vakiindya va Masáare Maaja (1:9-10). Na wɨingɨ alʉʉsa nɨ Demetirío, ʉhʉ iikaláa mwiikalo wa kɨkomi (1:12).

ˆVyeene Kɨtáabu ɨkɨ Chagavwa

Lʉmbɨ na kʉvyeenda *1:1-4*
Mʉtɨma wo kiitoola kwa vaantʉ ˆvamuruma Yé*esu* *1:5-8*
Mɨrɨmo mɨvɨ ya Diotiré*efe* *1:9-10*
Mɨrɨmo miija ya Demetirío *1:11-12*
Masáare yo herererya *1:13-15*

Lʉmbɨ

1 Niɨnɨ moosi mʉlongooli, nookwaandɨkɨra weewe Gá*ayo*, kɨjeengi chaanɨ ˆnakweenda kɨkomi.
2 Kɨjeengi chaanɨ ˆnakweenda, nooloomba mʉvɨrɨ waako ʉwyɨire kiriwi, ja ˆvyeene nkaasʉ yaako yoowyɨira kiriwi.
3 Neeriwa mʉtɨma maatʉkʉ vii nɨ vaaniitʉ vamwɨ vara ˆvʉʉja na aha vakaangwyɨire ˆvyeene utúubaa njɨra ya kɨkomi. Mwiikalo waako na nteendo jaako nɨ ja kɨkomi mpɨindɨ joosi.
4 Kisiina kɨintʉ ˆchaanjéryaa mʉtɨma tʉkʉ, ja kʉteera vasinga vaanɨ kiikala viise ko tuuba kɨkomi.

Kʉkwaata Neeja Vatʉmami va Mweenevyoosi

5 Kɨjeengi chaanɨ ˆnakweenda, kɨra mpɨindɨ ˆʉrɨ kaambirirya vaaniitʉ na hasa vayeni, woónekyaa ˆvyeene ʉrɨ wo kiilaangiwa.
6 Avo vaaniitʉ voonekya kɨkomi mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yé*esu* aha, viintʉ ˆwaboohya mʉtɨma. Kalaama vaambirirye vatuube lʉyeendo lwaavo ja ˆvyeene ɨrɨ mweerya mʉtɨma Mʉlʉʉngʉ.
7 Sa vatʉmami ava vakwaata lʉyeendo lwaavo, sa vatʉmame mʉrɨmo wa Kirisitʉ baa hokera nyambirirya yoyoosi fuma kwa vaantʉ si ˆvamʉmányire Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
8 Haaha suusu tasaakwa tʉvaambirirye vaantʉ ja ava, sa baa suusu tʉve hamwɨ novo kʉtʉmama mʉrɨmo wo vawyɨira vaantʉ kɨmáárɨ cha Mʉlʉʉngʉ.

*Diotiré*efe* na Demetirío*

9 Nɨjáa navaandɨkɨra mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yé*esu*, maa kaa, Diotiré*efe* ʉhʉ ˆeenda kʉva wa ncholo, sɨ asaaka kʉʉnteerera baa kiduudi vii tʉkʉ.
10 Haaha ˆndɨrɨ kʉʉja, yavɨika ndɨrɨ kɨweerwii masáare yoosi ˆatúmamaa, noo kʉsea, masáare mavɨ yo tʉlongowererya. Sɨ jeyyo vii tʉkʉ, yeeye sɨ avatéengyaa vaaniitʉ ˆvarɨ lʉyeendwii tʉkʉ, kei ɨndookaan'ya baa vaantʉ vɨingɨ vareke vateengya. Na kooni voosaaka vateengya, yeeye avakítiraa na avakíbiryaa fuma kʉrɨ mpuka ya vaantʉ ˆvamuruma Yé*esu*!
11 Kɨjeengi chaanɨ ˆnakweenda, karɨ utuube wiijuviri mʉvɨ tʉkʉ, tuuba wiijuviri mʉʉja. Kɨra ˆatúmamaa maaja, nɨ wa Mʉlʉʉngʉ, maa kaa, ʉra ˆatúmamaa mavɨ, sɨ anamoona Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
12 Kɨra mʉʉntʉ yoomʉdʉʉmba Demetirío, na mɨrɨmo yaachwe kɨkomi yoónekyaa nɨ mʉʉja. Baa suusu toomʉdʉʉmba yeeye nɨ mʉʉntʉ mʉʉja, na weewe ʉmányire koonekya kwiiswi nɨ kwa kɨkomi.

Lʉmbɨ jo Kiimikirirya

13 Natɨite masáare ˆyarɨ foo yo vawyɨira, maa kaa, sɨ noosaaka bweeyya jeyyo na wíino na karatáasi tʉkʉ.
14 ˆVyeene nookiilaangya kwiiyona tʉrɨ chaangʉ, aho, lʉʉsɨka tʉrɨ miiso kwa miiso.
15 Mwiikalo mʉʉja ʉve na weewe. Vijeengi viiswi va aha vookuluumbya. Naawe tuluumbirye vijeengi viiswi ʉko ʉmwɨ ʉmwɨ kwa irina raachwe.

Baruwa ya Yúuda Mulongooryo

Baruwa ihi, yaandikwa ni Yúuda mwaanaavo na Yaakúupu (1:1). Na vamanyi vaséaa yaandikwa kati ya myaaka ya 65-70 keende Kirisitu ^avyaalwa. Yúuda na Yaakúupu ni vaanaavo na Yéesu vajáa (Matáayo 13:55; Maáriki 6:3). Yúuda aandika masáare aya kwa vaantu voosi ^vamuruma Yéesu.

Yúuda oonekya kiintu ^asaakáa aandike lwa ncholo ni ulamuriri (1:3). Maa kaa, avarindula muryuungu waachwe akaandika masáare yo vadalavya vaantu ^variingiriráa kwa vaantu ^vamuruma Yéesu, de vandoovalongowera masáare ya nduwo ya Muluungu. Yúuda avawyiira vaantu ^vamuruma Yéesu valaange neeja kari vakumuririwe tuku ni avo vakiindya va uloongo (1:17-21). Vakiindya avo vavakiindyáa vavalandule nduwo ya Muluungu sa ivarumire vatuube kiikala ja kúri (1:4). Kei vamusiitáa Yéesu ja Mweenevyoosi na baa vahiintikira mirimu ya kurumwii (1:8-10). Baruwa ihi yavawyiira vaantu ^vamuruma Yéesu vakasane kukwaatya kumwiilaangya kwaavo Yéesu na vatuube tamanya na mbere (1:20-21).

Lumbi

1 Niini Yúuda mutumami wa YéesuKirisitu, ndiri mwaanaavo na Yaakúupu. Ni kuvaandikira niise nyuunyu ^mwaanirirwa ni Muluungu Taáta. Yeeye Muluungu aveenda na avaálamiraa sa Yéesu Kirisitu.

2 Riiso ra wuuja, mwiikalo muuja na kwiiyenda ^kuri foo kuve na nyuunyu.

Ulamu wa Vakiindya va Uloongo

3 Vanaviitu naveenda. Nijáa natiite mpiima yo vaandikira masáare ya ulamuriri voosi ^tatiite. Maa kaa, niíne nasaakwa nivaandikire na nivaloombe munumuunu, mukwaate neeja kura kuruma ^kweene vaantu vaaja vakwaatiwa kamudu kwa mpiindi joosi.

4 Ni vaandikira niise aya sa kwatiite vaantu ^viifenyekererya kimbiso kuri nyuunyu, vaantu ava keende aho kali, vaandikirwa kuheewa irya iri. Ava ni vara si ^vatúubaa kira Muluungu wiitu ^asáakaa, na kei, vaválandulaa masáare ya nduwo yaachwe sa yavarumire vayeende ja kúri. Kei, vamuhéeraa moongo Yéesu Kirisitu, yeeye ^ari Mweenevyoosi na Mweeneevyo wiitu yeemweene.

5 Haaha noosaaka nivakumbusikye baa neembe mumányire aya masáare, Mweenevyoosi ajáa avalamurirya ta Viisiraéeli fuma Mísiri, maa de akavamala vara si ^vamuruma.✡

6 Kei kumbukiri ira mirimu ^myeene si yiimirira nkalo jaavo ja wiimiriri. Ikareka nkalo jaavo ja mwiikalo waavo wa ufumo. Muluungu iichuunga minyololwii kwa siku ^jisiina uhero, kuuntu ^kuri na kilwiirya kunu yoowoojera ulamu wa siku ira nkuulu.

7 Baa kei Sodóoma na Gomóora na míiji ^ijáa mukaaya vavyeendáa uhangutii, na ja kúri vatuubáa uláku wa muviri ^wiísimire na wuumbo waavo. Valamurirwa valairwe chiiru mootwii kwa siku ^jisiina uhero, sa vave ni ukiindya kwa vaantu viingi.✡

8 Viivyo baa ava vaantu vamukáanaa Yéesu. Njori jaavo javabwéeyyaa vabweeyye miviri yaavo ive na njeo, vakáanaa wiimiriri wa Muluungu na vahíintikiraa viúumbe ^viri na nkongojima vya kurumwii.

9 Maa kaa, baa Mikaéeli, mukúulu wa mirimu miija, mpiindi ^iidalavyáa na ^iirutáa ndihi na Ikúulu ra Mirimu Mivi sa muviri wa Músa, si ayera kuriheera irya Ikúulu ra Mirimu Mivi na kituki tuku. Yeeye asea, "Mweenevyoosi mweeneevyo akwaamiririye!"

10 Vaantu ava, vahíintikiraa masáare si ^vayamányire na yara masáare ^vamányire vabwéeyyaa ja maka ja isaka jira ^jitáangaa kwa wuumbo, kei jisiina miryuungu. Na aya masáare noo yoovabweeyya viisaambule.

11 Ni mpolai yaavo! Voovo vootuuba njira ya Kaíni,✡ na sa kisapu vatúubire ukwaata wa Baláamu✡ na vasírire imalo kwa usaambu wa Kóora.✡

12 Ava vaantu ni ja mabandawu miiru ingwii njeru kati ^voorya na nyuunyu chákurya cho rya hamwi ko kwiiyenda, varíjaa baa soni tuku na ni viiríshaa vooveene vii. Kei voovo ni ja machu ^yasiina mbula vari, machu yara ^yafwíirikiwaa ni mpeho. Na kei ni ja miti ^yaláhiire matúútu ira si ^itúungaa vari, miti ira ^yuuma ng'ang'ala, ikakuulwa.

✡ **1:5** Laanga Uvalo 14:26-35; 26:64-65. ✡ **1:7** Laanga Ncholo 19:1-26. ✡ **1:11** Laanga Ncholo 4:1-16. ✡ **1:11** Laanga Uvalo 22–24; 31:16. ✡ **1:11** Laanga Uvalo 16:1-35.

13 Vaantu ava viifwíine na mapúunta ˆyahuumba ya mayiyii yara ˆyafóokaa na viintu ˆvabwéeyyaa vyaréetaa soni ja ifulo ˆriri foo. Voovo ni ja nyényeeri ˆjoorimirira kilwiiryii ˆcheene javikirwa kwa siku ˆjisiina uhero.
14 Enóoki muuntu wa mufungati fuma kwa Adáamu,✡ajáa alaala na mutwe kwa vaantu ava yoosea, “Laanga, Ijuva yookuuja na mirimu yaachwe miija ˆiri mayana na mayana.
15 Yeeye yookuuja noo luusa irya kwa vaantu voosi, no valaira chiiru voosi ˆvatúubaa mwiikalo si ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa, kwa nteendo jaavo. Kei yoolusa kuvalaira chiiru vavi vara si ˆvatúubaa kira Muluungu ˆyoosaaka, sa masáare yaavo mavi ˆmeene yakálaryaa ˆvaluusa kuri Ijuva.”
16 Ava vaantu vang’úulaa na viiríriraa. Mwiikalo waavo ni wo tuuba uláku waavo. Milomo yaavo yalúusaa viintu vyo kiivaa vipeembe kwa vaantu sa masáare yaavo mavi yawoloke.

Kuyimirirya

17 Maa kaa, yakumbukiri masáare ˆyaluuswa ni vatumwi va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu. Vanaviitu naveenda.
18 Vajáa vavasea, “Siku jo kiimikirirya, fumira vari vaantu ˆveene vandoomusekerera Mweenevyoosi, vaantu ˆvatúubaa uláku waavo kwa mwiikalo si ˆutúubaa kira Muluungu ˆasáakaa.”✡
19 Avo vaantu noo ˆvoovagavagava nyuunyu, avo ˆvatúubaa uláku wa wuumbo wa weeru, vasiina Mutima wa Muluungu tuku.
20 Maa kaa, nyuunyu ijeengi kuri kuruma kwaanyu kuuja. Nyuunyu naveenda. Luusiki na Ijuva kwa ngururu ja Mutima Muuja.
21 Kwa njira ijo, imi neeja kuri kweenda kwa Muluungu, kunu moowoojera kuuja kwa Mweenevyoosi wiitu, Yéesu Kirisitu, yeeye kwa riiso ra wuuja waachwe ˆvatwaala ari na kuri nkaasu ya siku ˆjisiina uhero.
22 Mundoovalaanga na riiso ra wuuja vara ˆvari na kivundu.
23 Valamuriryi viingi fuma mootwii, na viingi valaangi na riiso ra wuuja ko laanga neeja kunu moojisuula baa ingo jaavo ˆjiri na mabandawu fuma uláku wa miviri yaavo.

Ntálarya

24 Muluungu noo adáhaa kuviimirira mudiire kuwya, na avaréetaa nyuunyu mbere ya nkongojima yaachwe baa si mung’úurirwaa tuku.
25 Kuri yeeye ˆari yeemweene vii Muluungu Mulamuriri wiitu, ive nkongojima, ukúúlu, ngururu na luviro lo kiimirira kwa njira ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitu, keende aho kali, haaha na siku ˆjookuuja ˆjisiina uhero! Kikomi!

✡ **1:14** Laanga Ncholo 5:21-24. ✡ **1:18** Laanga 2 Peéteri 3:3.

Wiivariyuli
wa Yé̱esu kwa Yoohá̱ani
Mʉlongooryo

Kitáabu ɨkɨ chaandɨkwa nɨ Yoohá̱ani mutumwi wa Yé̱esu. Kitáabu ɨkɨ chalʉʉsa njori ˆng'eene Yoohá̱ani oona (1:1-2). Kʉʉntʉ ˆchaandɨkɨrwa nɨ ɨsɨ ˆyarɨɨngɨrɨrwa nɨ maaji ˆɨsé̱waa Pátimo (1:9), kʉʉntʉ Yoohá̱ani ˆajáa achuungwa nɨ mʉtemi wa Rúumi ˆasé̱waa Domitiáani. Ifaanaa ɨkava chaandɨkwa kati ya myaaka ya 90-100 keende Kirisitʉ ˆavyaalwa.

Yoohá̱ani aandɨkɨra mpuka mufungatɨ ja vaantʉ ˆvamuruma Yé̱esu ʉko ɨsɨ ya Ásia ˆng'eene haaha ɨsé̱waa Uturúuki (2:1–3:22). Avo vaantʉ ˆvamuruma Yé̱esu vaturikiriwáa maatʉkʉ vii sa variruma isáare ra Mʉlʉʉngʉ na vamutuubáa Yé̱esu Kirisitʉ (2:9-10; 6:9-11; 16:5-6; 17:5-6; 18:24).

Yoohá̱ani aandɨka ɨkɨ kitáabu yoovaheera mʉtɨma vayimirirye uturikiri waavo fʉʉrʉ ʉhero (2:7, 11, 17, 26; 3:5, 12, 21). Asea, vayimirirye sa uturikiri ʉwo nɨ wa mpɨɨndɨ nduudi vii (6:10-11). Atʉtwaala na mbere ya ichuumbi ra Mʉlʉʉngʉ mʉtemi (4:1-2) na atoonekya mwiitʉʉbɨrɨro wa njori ˆjiri fʉmɨra kurumwii na kʉrɨ weerʉ sikʉ ˆjookʉʉja. Kʉherererya kwaachwe, Mʉlʉʉngʉ vafweita ˆarɨ irivii ra mooto vaantʉ voosi vavɨ (20:11-15). Maa kaa, kuyimirirya kwa vaantʉ ˆvamuruma vara ˆvaandɨkwa kitáabwii chaachwe cha nkaasʉ, reeta kʉrɨ ntálarya nkʉʉlʉ (7:14-17; 21:1-4).

ˆVyeene Kitáabu ɨkɨ Chagavwa

Mʉlongooryo na lʉmbɨ *1:1-8*
Ʉvariyuli wa njori ja Yoohá̱ani *1:9-20*
Baráwa kwa mpuka mufungatɨ ja vaantʉ ˆvamuruma Yé̱esu *2:1-3:22*
Kʉloomba ʉko kurumwii *4:1-11*
Kitáabu ˆchavawa mɨtooso ya hɨɨnta mufungatɨ *5:1-8:5*
Marimʉ mufungatɨ *8:6-11:19*
Ramʉʉntaira na mamaka ˆyoófyaa *12:1-13:18*
Mwaana wa Muundi na vaantʉ vaachwe *14:1-20*
Mirimʉ miija mufungatɨ na mabakúuri mufungatɨ ya nkalari ja Mʉlʉʉngʉ *15:1-16:21*
Mʉhéngeetɨ mʉkʉʉlʉ na maka *17:1-18*
Múuji wa Babéeli woomalwa *18:1-24*
Cheerʉ kurumwii na kusiinda kwa Yé̱esu *19:1-21*
Myaaka iyana rɨmwɨ na kʉmalwa kwa Irimʉ *20:1-15*
Múuji mufya wa Yerusaléemu na kʉhɨndʉka kwa Yé̱esu *21:1-22:21*

Masáare ya Ncholo

1 Ʉhʉ nɨ wiivariyuli ˆmweene Yé̱esuKirisitʉ aheewa nɨ Mʉlʉʉngʉ, avoonekye vatʉmami vaachwe masáare ˆmeene kɨkomi yarɨ fʉmɨra kasisi ˆkookʉʉja. Kirisitʉ amoonekya kɨweerwii Yoohá̱ani mʉtʉmami waachwe wiivariyuli ʉwo ko tweera murimʉ waachwe mʉʉja.

2 Ʉhʉ Yoohá̱ani aandɨka koonekya yoosi ˆayoona, noo kʉsea, koonekya isáare ra Mʉlʉʉngʉ na kʉmoonekya Yé̱esu Kirisitʉ.

3 Atalariwa ʉra ˆavasómeraa vaantʉ masáare aya ya ʉláali na mʉtwe. Kei vatalariwa vara ˆvatéeraa masáare ˆyaandɨkwa aha kitáabwii, vakayakwaatya mitimii yaavo, sa mpɨɨndɨ ja kukiimana kwa masáare aya, nɨ heehi jiri.

Lʉmbɨ kwa Mpuka Mufungatɨ ja Vaantʉ ˆVamuruma Yé̱esu

4 Nɨ nɨɨnɨ Yoohá̱ani ˆnoojaandɨkɨra mpuka mufungatɨ ja vaantʉ ˆvamuruma Yé̱esu ˆjiri ʉko ɨsɨ ya Ásia. Nduwo na mwiikalo mʉʉja ʉve na nyuunyu fuma kwa yeeye ˆamwaarɨ, ˆajáa amwaarɨ na ˆarɨ kʉva amwaarɨ, na kufuma kwa Mɨtɨma mufungatɨ ˆɨrɨ mbere ya ichuumbi raachwe ra kɨtemi, 5 na kufuma kwa Yé̱esu Kirisitʉ. Yeeye nɨ shahíidi wo kiilaangiwa, na nɨ wa ncholo kʉfʉfʉlwa na nɨ mʉkúúlʉ wa vatemi va weerʉ. Yeeye atweenda, na kwa sakami yaachwe ooyya ʉvɨ wiitʉ.

6 Yeeye atʉbweeyya suusu tʉve ʉtemi ja veeneɨsɨ vo mʉtʉmamɨra Mʉlʉʉngʉ Taáta waachwe. Nkongojima na ʉkúúlʉ nɨ na yeeye jiri, kwa sikʉ joosi ˆjisiina ʉhero! Kikomi!

7 Laanga! Yookʉʉja na machu![✡]

Vaantʉ voosi moona varɨ,
baa vara ˆvamʉtʉʉnga na ichimu,
na vaantʉ va nkolo joosi ja weerʉ,

[✡] **1:7** Laanga Danyéeli 7:13.

rira vari no myaa sa yeeye.✡
Hii! Kikomi!
8 Ijuva asea, “Niini ni Álufa na Oméega, noo kusea niini ni Ncholo na Uhero, niini nijáa mwaari, na mwaari, na kuva ndiri mwaari, na ni Ijuva Muluungu Mweenengururu joosi.”

Njori ja Mwaana wa Muuntu
9 Niini ni Yooháani mwaanaanyu kwa kura kumwiilaangya Yéesu. Niini ni hamwi ndiri na nyuunyu nooyimirirya kuturikira sa Yéesu Kirisitu na Utemi waachwe. Niini nijáa isi ˆyariingiriwa ni maaji ˆiséwaa Pátimo sa navariyuláa isáare ra Muluungu na noonekyáa kikomi cha Yéesu Kirisitu.
10 Haaha siku imwi ya Mweenevyoosi, Mutima Muuja ajáa aanongoola. Uko nyuma nkateera sawúti nkuulu ja sawúti ya irimu.
11 Sawúti iyo ikaansea, “Andika kitáabwii masáare yoosi ˆwooyoona. Na kitáabu ikyo, ukitume na kuri mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu ˆjiri míijii mufungati, Efée so, Simúrina, Perigamóoni, Siatíira, Sáridi, Filadélifia, na Laodikía.”
12 Aho, nkavarinduka sa naange ura ˆyoolusika na niini. Aho, nkoona vyaángo mufungati vyo vikira vimuri ˆvyatengeneshiwa na saháabu. 13 Kati na kati ya vira vyaángo, nkoona kiintu ˆkiifwíine na Mwaana wa Muuntu.✡ Ne ajáa iivíkiire nkáancho ndiihi fuuru mawulwii, na mukandala wa saháabu wakúnikiriire kipeembe chaachwe.
14 Njwiiri jaachwe jijáa njeru chwee ja páamba, njeru ja selúuji. Miiso yaachwe yalavalaváa ja ndimi ja mooto.
15 Majeo yaachwe yalavalaváa ja sháaba ˆyasafishiwa ni mooto wa ng’aanjo. Sawúti yaachwe, yarumáa ja maaji ˆyari foo yootomoka.
16 Mukonwii waachwe wa kululume, ajáa akwáatiriire nyényeeri mufungati. Mulomwii waachwe ikafuma nyaasuka ˆyadalavadalaava ˆiri kosikosi. Kisho chaachwe chalavalaváa ja ngururu joosi ja mwaasu.
17 ˆNkamoone, nkawya majewii yaachwe ja ˆnaakwya. Maa kaa, yeeye akaviika mukono waachwe wa kululume mweeri yaani yoosea, “Koofa tuku! Niini ni Wa Ncholo na Wa Uhero.
18 Niini noo mweenenkaasu, niini nijáa naakwya, maa kaa, laanga, haaha ni nkaasu ndiri kwa siku ˆjisiina uhero. Na niini natiite fungúwo ja inkwya na ja Ntarii.
19 Haaha, andika masáare aya ˆwiíne, aya ˆyariko na ˆyari kuva mpiindi ˆjookuuja.
20 Ihi fuumbo ya nyényeeri mufungati ˆwiíne nakwáatiriire mukonwii wa kululume, na vira vyaángo mufungati vya saháabu, na jira nyényeeri mufungati, ni ja jei. Jira nyényeeri mufungati ni mirimu miija ya mpuka mufungati ja vaantu ˆvamuruma Yéesu na vira vyaángo mufungati vya saháabu ni mpuka ja vaantu ˆvamuruma Yéesu mufungati.

2

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yéesu uko Efée so
1 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma uko Efée so andika jei,
‘Aya noo yara ˆaluusa yeeye ˆakwáatiriraa nyényeeri mufungati mukonwii waachwe wa kululume, na ˆmweene atwéeraa na katikati ya vyaángo mufungati vya vimuri vya saháabu.
2 “Namányire nteendo jaako ˆutúmamaa, umanyiki waako na kuyimirirya kwaako. Namányire si uvayímiriryaa vaantu vavi tuku, na kei wavayeren’ya vara ˆviiyániriraa ni vatumwi na kumba kaa si ˆvari vatumwi tuku, na wavataanga ni valoongo.
3 Kei waturikira no yimirirya sa irina raani baa katala tuku.
4 Maa kaa, natiite isáare kuri weewe, weewe wareka kweenda kwaako kura kwa ncholo ˆmukaande kuniinaangya.
5 Haaha laanga neeja ni hai noo kuuntu ˆuwyíiriire. Valanduka fuma uvii, ubweeyye ja hara ncholo. Maa kaa, kooni si uri bweeyya jeyyo, kuuja niise na kwaako, na seyya ndiri kyaángo chaako cho vikira kimuri.
6 Weewe watiite isáare rimwi riija, wasuula mirimo mivi ˆitúmamwaa ni Vanikoláai ja ˆvyeene niini niisuula.
7 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ˆvaanduma. Ura ˆari siinda, muheera ndiri ndiiwa ja muti wa nkaasu, ˆuri ntindikii ya Muluungu uko kurumwii.” ’✡

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yéesu uko Simúrina
8 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma va uko Simúrina andika jei,
‘Aya noo masáare yaani niini ˆndiri Wa Ncholo na Wa Uhero. Nijáa naakwya na nkafufuka, nkava mooyo.

✡ **1:7** Laanga Sakaría 12:10. ✡ **1:13** Laanga Danyéeli 7:13. ✡ **2:7** Laanga Ncholo 2:9.

9 “Namányire uturikiri waanyu na ʉkiva waanyu. Maa kaa, nyuunyu mʉrɨ vasúngaati. Namányire ˆvyeene mʉlóngowererirwaa nɨ vara ˆvavakíɨkanaa, vara ˆvaséaa nɨ Vayahúudi, maa kaa, sɨ ˆvarɨ Vayahúudi tʉkʉ sa isinagóogi raavo nɨ ra Irimʉ.

10 Koofi uturikiri ˆmʉrɨ turya tʉkʉ. Teeri! Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ vavɨɨka rirɨ vamwɨ vaanyu mʉnyololwii kʉvayera. Ʉko tʉrikira mʉrɨ kwa sikʉ ikimi. Maa kaa, mʉve vo kiilaangiwa kʉrɨ nɨɨnɨ baa kooni nɨ mpaka kukwya, naanɨ kʉvaheera ndɨrɨ itáaji ra nkaasʉ.

11 ˆArɨ na matu nɨ ateere masáare ˆmeene Mʉtima Mʉʉja yoojiwyɨɨra mpuka ja vaantʉ ˆvaanduma. Ʉra ˆarɨ siinda ʉkʉ kʉyerwa sɨ arɨ fikwa nɨ marema nɨ inkwya ya kavɨrɨ tʉkʉ, noo kʉsea kʉfweitɨrwa mootwii wa sikʉ ˆjisiina ʉhero.” ’✡

Barʉ́wa kwa Mpuka ya Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu va Perigamóoni

12 Kwa murimʉ mʉʉja wa mpuka ya vaantʉ ˆvaanduma ʉko Perigamóoni andɨka jei.

‘Aya noo masáare ya ʉra ˆarɨ na nyaasʉka ˆyadalavadalaava ˆirɨ kosikosi.

13 “Namányire aho haantʉ ˆmwiíkalaa nɨ ichuumbii ra kɨtemi ra Irimʉ. Baa neembe nɨ jeyyo, mootuuba kʉrɨkwaatya irina raanɨ. Sɨ mwaheera kuruma kwaanyu moongo tʉkʉ, baa sikʉ ɨra Antípaasi shahíidi waanɨ wo kiilaangiwa, ˆakʉʉlawe múujii kʉʉntʉ Irimʉ ˆriíkalaa.

14 Maa kaa, ˆnatɨɨte masáare make kʉrɨ nyuunyu. Kʉrɨ nyuunyu kwatɨɨte vaantʉ vamwɨ ˆvatúubaa ukiindya wa Baláamu. Ʉhʉ Baláamu amukiindya Baláaki kʉvatea Viisiraéeli sa vabweeyye ʉvɨ wo rya ntambɨko ˆjatambɨkwa kwa vidabalaíyo na kwa ʉhanguti.✡

15 Viivyo, weewe ʉtɨɨte vaantʉ ˆvatúubaa ukiindya wa Vanikoláai.

16 Haaha valanduki fuma uvii, na kooni sɨ mʉválandukire kʉʉja ndɨrɨ chaangʉ na kwaako, na kʉlwa ndɨrɨ nkoondo na avo vaantʉ kwa nyaasʉka ya mʉlomo waanɨ!

17 ˆArɨ na matu nɨ ateere masáare ˆmeene Mʉtima Mʉʉja yoojiwyɨɨra mpuka ja vaantʉ ˆvaanduma. Yoyoosi ˆarɨ siinda mʉheera ndɨrɨ haantʉ ha chóorya kɨra cha máana,* kɨra ˆchaviswa kurumwii. Kei mʉheera ndɨrɨ iwye reerʉ, na ɨro iwye kaandɨkwa rirɨ irina ifya. Ɨro irina kusiina mʉʉntʉ wɨɨngɨ ˆarɨ rɨtaanga tʉkʉ, maa kaa, ʉra ˆaheewa iwye ɨro.” ’

Barʉ́wa kwa Mpuka ya Vaantʉ ˆVamuruma Yéesu va Siatíira

18 Kwa murimʉ mʉʉja wa mpuka ya vaantʉ ˆvaanduma va ʉko Siatíira andɨka jei,

‘Aya masáare yafúmire kwa Mwaana wa Mʉlʉʉngʉ, yeeye ˆarɨ na miiso ˆyarɨ ja lurimi lwa mooto, na majeo yaachwe ˆyalávalavaa ja sháaba ˆyakʉlʉswa na mooto.

19 “Namányire mɨrɨmo yaako ˆʉtʉ́mamaa, kweenda kwaako, kuruma kwaako, kʉtʉmamɨra kwaako na kuyimirirya kwaako. Kei koona niise haaha nteendo jaako njija joolookya jira ja ncholo.

20 Maa kaa, natɨɨte isáare ɨrɨ kʉrɨ weewe. Weewe woomuyimirirya ʉwo mʉʉntʉ muki Yesebéeli, ˆiiyánɨrɨraa mʉláali na mʉtwe wa Mʉlʉʉngʉ. Ʉhʉ mʉʉntʉ muki ukiindya waachwe nɨ wa ʉloongo na avalongoola vatʉmami vaanɨ na kʉʉntʉ kʉvɨ ko vabweeyya vahangute na varye vyóorya ˆvyatoolwa ja ntambɨko kwa vidabalaíyo.

21 Namʉhíire nkalo avalandʉke fuma uvii waachwe, maa kaa, sɨ yooreka ʉhanguti waachwe vii kaa tʉkʉ.

22 Teera! Mʉfweitɨra ndɨrɨ mweeri ya kɨtáanda atʉrɨkɨre mʉnʉmʉʉnʉ. Baa avo vaantʉ valʉme ˆvayéendaa ne vaturikirya ndɨrɨ maatʉkʉ vii, kooni sɨ varɨ valandʉka fuma uvii waavo.

23 Kei, vʉʉlaa ndɨrɨ vara ˆvamutúubaa. Aho, mpuka joosi ja vaantʉ vara ˆvaanduma taanga varɨ nɨɨnɨ naláangaa mɨtima na miiririkano ya kɨra mʉʉntʉ. Nɨɨnɨ mʉrɨha ndɨrɨ kɨra mʉʉntʉ kwa kɨra ˆatʉ́mamaa.

24 Maa kaa, kʉrɨ nyuunyu vɨɨngɨ vawoloki ˆmʉrɨ ʉko Siatíira, nyuunyu sɨ mutúubaa ukiindya wa Yesebéeli, kei sɨ muniikiindya masáare ˆmeene vaséaa nɨ kimbiso cha isii cha irimʉ tʉkʉ. Nyuunyu sɨ ndɨrɨ vaverekya muriwa wɨɨngɨ tʉkʉ. Nɨ sea niise,

25 kɨra ˆcheene mʉrɨ nocho umiriri nga mpaka mpɨɨndɨ ˆndɨrɨ kʉʉja.

26 Na ʉra ˆmweene arɨ siinda na ʉra ˆarɨ tuuba tʉmama masáare yaanɨ fʉʉrʉ sikʉ ya ʉhero, ‘ʉwo mʉheera ndɨrɨ wiimiriri wa ɨsɨ ja weerʉ.

27 Yeeye vɨɨmɨrɨra arɨ kwa dʉʉrɨ ya chʉʉ́ma,

vatʉlatʉla arɨ ja saama ja iroongo,’✡

ja ˆvyeene nɨɨnɨ nahokera wiimiriri fuma kwa Taáta waanɨ.

28 Kei, ʉra ˆarɨ siinda mʉheera ndɨrɨ ɨra nyényeeri ya chuuri.

29 ˆArɨ na matu nɨ ateere masáare ˆmeene Mʉtima Mʉʉja yoojiwyɨɨra mpuka ja vaantʉ ˆvaanduma.” ’

✡ **2:11** Laanga Wiivariyuli 20:14. ✡ **2:14** Laanga Ʉvalo 22:1–25:3; 31:16. * **2:17** ***máana:*** Nɨ chákurya ˆcheene Viisiraéeli varijáa mpɨɨndɨ ˆvajáa ɨsɨ ya ibaláángwii. Laanga Ufumo 16. ✡ **2:27** Laanga Sabúuri 2:8-9.

3

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yésu va Sáridi

1 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma va uko Sáridi andika jei,
'Aya noo masáare ˆyoolusa ura ˆari na Mitima mufungati ya Mululungu na jira nyénye mufungati. Namányire nteendo jaako. Vaantu viiséaa weewe ni mooyo uri, maa kaa, kikomi waakwya.

2 "Inuka! Yafafirirye yara maaja ˆyachíhiire ˆyaséngeriire rimira. Niíne mirimo yaako si yookiimana mbere ya Mululungu waani tuku.

3 Haaha kumbukira yara ˆuhokera na ˆuyateera, yatuube na uvalanduke fuma uvii. Inuka, na koon si wookiinuka, kuuja ndiri ja mwiívi na mpiindi ira ˆndiri kuuja si uri kiitaanga tuku.

4 Baa jeyyo, vamwaari vaantu vake aho Sáridi ˆveene si vanachafula ingo jaavo. Avo yeendan'ya vari na niini kunu viivíkiire ingo njeru sa voovo vavalwa viima neeja.

5 ˆAri siinda kura kuyerwa, vikirwa ari ingo njeru ja vara si ˆvachafula ingo jaavo. Na niini si ndiri seyya irina raachwe fuma kitáabwii cha nkaasu tuku. Kei kumuruma ndiri mbere ya Taáta waani na mbere ya mirimu yaachwe miija.

6 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ˆvaanduma." '

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yésu va Filadélifia

7 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma va uko Filadélifia andika jei,
'Aya ni masáare yaachwe yeeye muuja na wa kikomi, yeeye ˆari na ufungúwo wa Daúdi. Yeeye ˆari chungula kusiina ˆari daha chuunga tuku, ˆari chuunga kusiina ˆari daha chungula tuku.✡

8 "Namányire mirimo yaako. Laanga! Nakuhíire muryaango ˆwachungulwa mbere yaako, na kusiina ˆari daha kuuchuunga tuku. Namányire ngururu jaako ni inke, baa jeyyo warilaangirirya isáare raani, na irina raani si warisiita tuku.

9 Teera, kukuretera ndiri vaantu va sinagógi ya Irimu vara ˆvaséaa ni Vayahúudi, kumba tuku, maa kaa, voovo ni valoongo. Kuvabweeyya ndiri ji vawye majewii yaako na vataange niini nakweenda.

10 Nakulairirya uyimirirye. Haaha sa viintu wabweeyya jeyyo, niini kukwiimirira ndiri mpiindi ja uturikiri ˆuri reetwa kwiiyera weeru yoosi.

11 Kuuja niise haaha vii! Umirira ikyo ˆutiite, sa udiire hokwa itáaji raako ni muuntu yoyoosi.

12 ˆAri siinda, kumwiimya ndiri ave ngururyo ya Kaaya Njija ya Mululungu waani, na si ari fuma uko kei tuku. Kwaandika ndiri mweeri yaachwe irina ra Mululungu waani na irina ra múuji wa Mululungu waani noo kusea Yerusaléemu ifya, múuji ˆuri kiima fuma kurumwii kwa Mululungu waani. Kei kwaandika ndiri mweeri yaachwe irina raani ifya.

13 ˆAri na matu ni ateere masáare ˆmeene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ˆvaanduma." '

Barúwa kwa Mpuka ya Vaantu ˆVamuruma Yésu va Laodikía

14 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ˆvaanduma va uko Laodikía andika jei,
'Aya noo masáare yaachwe yeeye ˆaséwaa Kikomi, yeeye ˆiiláangiwaa na shahíidi wa kimáári, yeeye ni Mwiimiriri wa viintu vyoosi Mululungu ˆuumba.

15 "Namányire mirimo yaako yoosi. Weewe si uhola jii tuku baa kei si uri mooto tuku. Ni vyaangu ngaari uri na kimwi, ngaari wahola au ngaari uri mooto.

16 Maa kaa, sa viintu uri katikati si mooto baa si uhola tuku, kukutaika ndiri fuma mulomwii waani.

17 Weewe wiívaa kipeembe woosea, 'Niini ndiri musúngaati, nasúngaatire na niiyéneriirye kira kiintu.' Weewe si umányire wasususvala tuku, uri wo koonera mbavariri, uri mukiva, muhoku, baa kei ni na tuhu uri.

18 Sa jeyyo, ni kuwyiira niise uwule fuma kwaani saháabu ˆyakuluswa na mooto, sa uve musúngaati, kei wula ingo njeru fuma kwaani wiivikire sa ukitirirye soni ya tuhu yaako. Wula mooda wa miiso wa makuta uhake miiso yaako sa woone.

19 Niini navadálavyaa na navawólolaa mwiikalo voosi ˆnaveenda. Haaha umanyike na uvalanduke fuma uvii.

20 Laanga, niímire muryaangwii nooluumbya. Muuntu koni atéiire sawúti yaani, aywiire muryaango, kiingira ndiri na nyuumbii kwaachwe, kurya ndiri ne, ne kurya ari na niini.

✡ **3:7** Laanga Isáaya 22:22.

21 ^Ari siinda kuyerwa murekera ndiri iikale hamwi na niini ichuumbii raani ra kitemi,
ja viintu niini ^nasiinda kuyerwa, nkiikala hamwi na Taáta waani ichuumbii raachwe ra
kitemi.
22 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu
^vaanduma." '"

4

Ichuumbi ra Kitemi Kurumwii

1 Ayo ^yakalooke, maa nkoona muryaango waywíirwe kurumwii. Aho, nkateera ira
sawúti ^naari natéiire aho ncholo ^iri ja sawúti ya irimu yoosea, "Ambuka na kunu,
nikoonekye masáare ni mpaka yafumire mpiindi ihi ^iri looka."
2 Koonka, nkalongoolwa ni Mutima Muuja, aho, nkoona ichuumbi ra kitemi uko ku-
rumwii, na mweeri yaachwe nkoona umwi ^iíkyiire.
3 Na ura ^ajáa iíkyiire aho ichuumbii, alavalaváa ja mawye ya iyoombe ikuulu ^yaséwaa
yásipi* na akíiki.† Ichuumbi raachwe rijáa raríingiriirwe ni italavaási ^ralavalaváa ja iwye
ra sumaríidi.‡
4 Iro ichuumbi rijáa raríingiriirwe ni machuumbi yiingi makumi yaviri na yani (24). Ayo
machuumbi yajáa yiíkariirwe ni vawosi makumi yaviri na vani (24) na vajáa viivíkiire ingo
njeru chwee na mitwii vajáa viivíkiire matáaji ya saháabu.
5 Na kufuma aho ichuumbii ra kitemi, kukafuma ndávo, kukiririma na kidandárika. Na
mbere ya iro ichuumbi ra kitemi kujáa kwatiite vimuri mufungati ^vikóriire. Vimuri ivyo,
noo ira Mitima mufungati wa Muluungu.
6 Kei, mbere ya iro ichuumbi ra kitemi kujáa kwatiite kiintu ^kiri ja mayiya ya kióo. Mayiya
ayo yajáa ni ja iwye kiweeru ^kilóokaniryaa.
Katikati ya rira ichuumbi ra kitemi na vara vawosi, kujáa kwatiite viúumbe vine ^viri
mooyo. Ivyo viúumbe vijáa vyariingirira mavaru yoosi ya ichuumbi ra kitemi na vijáa
vyatiite miiso kira haantu.
7 Kiúumbe cha ncholo kijáa kiifwíine siimba, na cha kaviri kijáa kiifwíine mpachi na cha
katatu kijáa chatiite buuwo ja ya muuntu na cha kani kijáa ja mbeu ^yoowuluka.
8 Kira kiúumbe kijáa chatiite mabava musasatu. Ayo mabava yajáa yatiite miiso kira
haantu baa isii ya mabava. Viúumbe ivyo, vyiímbaa uchiku na muusi bila yooreka, vyoosea,

"Muuja, Muuja, Muuja,
Ijuva Muluungu Mweenengururu joosi,
ajáa amwaari, amwaari, na kuva ari amwaari!"

9 Kira mpiindi ivyo viúumbe ^vyamubweeyyiryáa nkongojima, ^vyamuduumbáa na
^vyamunyemyáa ura ^iíkalaa ichuumbi ra kitemi na ^ari nkaasu kwa siku ^jisiina uhero,
10 vara vawosi makumi yaviri na vani, valaaláa isi na inda voomwiinamira yeeye ^ari
nkaasu kwa siku ^jisiina uhero, ^iíkalaa ichuumbii ra kitemi mbere yaachwe. Kei, vaviikáa
matáaji yaavo mbere ya ichuumbii ra kitemi kunu voosea,
11 "Weewe Ijuva, Muluungu wiitu,
wiima neeja kuhokera nkongojima,
nyemi na ngururu,
weewe noo ^wuumba viintu vyoosi,
kwa kusaaka kwaako vyuumbwa,
baa kei vimwaari."

5

Kitáabu na Mwaana wa Muundi

1 Aho, nkoona kitáabu mukonwii wa kululume wa ura ^iíkalaa ichuumbii ra kitemi. Ikyo
kitáabu kijáa chaandikwa isii na weerwii na kijáa chanamatikwa mitooso mufungati ya
utuwa. 2 Aho, nkoona murimu muuja ^uri na ngururu wooluusika na sawúti nkuulu, woosea,
"Ni ani noo ^iima neeja wo namatula mitooso ya iki kitáabu na wo kifotolola?"
3 Maa kaa, kujáa kusiina muuntu kurumwii, baa mweeri ya weeru au baa Ntarii ^ari daha
fotolola kitáabu ikyo no kisoma tuku.
4 Sa viintu si koonekana muuntu ^iima neeja wo kifotolola kira kitáabu na wo kisoma, maa
nkaanda rira munumuunu.
5 Aho, umwi wa vara vawosi akaansea, "Rira tuku! Laanga, Siimba wa lukolo lwa Yúuda
wa uvyaalo wa mutemi Daúdi, yeeye asiinda. Yeeye akiimana, kakanula ari iyo mitooso
mufungati na kifotolola ari ikyo kitáabu."

---

* **4:3** ***yásipi:*** Ni iwye ra iyoombe ikuulu, ^ravíjaa ^riri kwani. † **4:3** ***akíiki:*** Ni iwye ra iyoombe ikuulu, ^ravíjaa ^riri nkuundu. ‡ **4:3** ***sumaríidi:*** Ni iwye ra iyoombe ikuulu, ^ravíjaa ^riri kwani.

6 Aho, nkoona Mwaana wa Muundi ˆoonekanáa ja ajáa asíinjirwe, ajáa kati na kati ya ichuumbi ra kitemi na vira viúumbe vine ˆviri mooyo, na katikati ya vara vawosi. Ʉwo Mwaana wa Muundi ajáa atiite mpeembe mufungati na miiso mufungati, noo kusea, Mitima mufungati ya Mulɯungu ˆyatumwa kuri weeru yoosi.
7 Ʉwo Mwaana wa Muundi akaseesa, maa akakitoola kira kitáabu fuma mukono wa kulume wa ura ˆiíkyiire aho ichuumbii ra kitemi. 8 ˆAkakitoole vii kira kitáabu, vira viúumbe vine na vara vawosi makumi yaviri na vani (24), vakiinama fɯuru isi mbere ya ura Mwaana wa Muundi. Kira ɯmwi waavo ajáa atiite iwuumbi kunu vakwáatiriire bakúuri ja saháabu ˆjimémire ng'óóno ˆjinyúkiraa, noo kusea, kuloomba kwa vaantu va Mulɯungu. 9 Aho, maa vakiimba lwiímbo lufya voosea,

"Weewe wiima neeja kukisumula ikyo kitáabu,
na wo kakanula iyo mitooso.
Weewe wasiinjwa,
na kwa sakami yaako wamunununirira* Mulɯungu vaantu,
vaantu fuma kira lukolo, kira ndɯusika,
kira ndɯu na fuma kira isi.
10 Weewe wavabweeyya vave utemi
na veeneisi vo mutumamira Mulɯungu wiitu,
novo kiimirira vari weeru."

11 Aho, nkalaanga, maa nkateera sawúti ya mirimu miija ˆiri foo munumɯunu, mayana na mayana, baa si iri daha valwa tuku. Ɨyo mirimu ijáa yaríingiriire rira ichuumbi ra kitemi na vira viúumbe na vara vawosi makumi yaviri na vani (24).
12 Kwa sawúti nkɯulu yiimbáa yoosea,
"Mwaana wa Muundi ura ˆasiinjwa noo iima neeja,
kuhokera luviro na usúngaati,
tooti na ngururu,
nyemi, nkongojima na dɯumbi!"

13 Aho, nkateera viúumbe vyoosi ˆviri mooyo kurumwii, kuri weeru, Ntarii, uko mayiyii na vyoosi ˆviri mɯumo vyookiimba jei,
"Ntálarya, nyemi, nkongojima, na luviro,
jive kuri yeeye ˆiíkariraa ichuumbi ra kitemi,
na kuri Mwaana wa Muundi,
kwa siku ˆjisiina uhero!"
14 Vira viúumbe vine vikasea, "Kikomi!" Na vara vawosi makumi yaviri na vani vakalaala isi na inda voomwiinamira Mulɯungu na Mwaana wa Muundi.

6

Mitooso Mufungati

1 Aho, maa nkoona Mwaana wa Muundi yookakanula mutooso wa ncholo kati ya ira mitooso mufungati ya utuwa. Maa nkateera kimwi cha vira viúumbe vine ˆviri mooyo choosea kwa sawúti ja ya kidandárika, "Yeenda!"
2 Aho, nkoona faráasi ˆiri na ivala reeru na mɯuntu ˆiivérekiirye. Na uwo ˆajáa iivérekiirye ajáa atiite uta, maa akaheewa itáaji. Akafuma aho, yoosiinda nkoondo na kei sa atuube siinda.
3 Mwaana wa Muundi ˆakakakanule mutooso wa kaviri, maa nkateera kimwi cha vira viúumbe cha kaviri choosea, "Yeenda!"
4 Aho, ikafumira faráasi yiingi ˆyasala gyaa. Na uwo ˆajáa iivérekiirye, akaheewa nyaasuka nkɯulu na akaheewa luviro lo seyya mwiikalo mɯuja aha weerwii, sa vaantu viiyulae.
5 Aho, Mwaana wa Muundi akakakanula mutooso wa katatu. Nkateera kira kiúumbe cha katatu choosea, "Yeenda!" Nkalaanga mbere yaani, nkoona faráasi njiru. Mɯuntu ˆajáa iivérekiirye, ajáa atiite saama yo piimira mukonwii waachwe.
6 Nkateera ja sawúti yoofuma kati na kati ya vira viúumbe vine yoosea, "Kibáába kimwi cha muchu wa ngáano kwa mariho ya murimo wa siku. Vibáába vitatu vya muchu wa shayíiri* kwa mariho ya siku. Maa kaa, kari usáambulaa makuta au diváai tuku."

---

* **5:9** ***wamununurira:*** Laanga ***Ununuuli*** Ʉtamanulii wa Masáare na Kilaangi.

* **6:6** ***shayíiri:*** Ni mpeke ˆjijáa jiifwíine na ngáano. Mikáate ya shayíiri na mikáate ya ngáano noo kijáa chóorya kikɯulu cha Viisiraéeli. Shayíiri noo kijáa chóorya kikɯulu cha vakiva. Kei shayíiri noo vakoloweráa irusu. Baa kei ijáa ni chóorya cha nchúwo, baa ja ng'oombe na faráasi.

7 Mwaana wa Muundi ^akakakanule mutooso wa kani, maa nkateera kira kiúumbe cha kani choosea, "Yeenda!"
8 Aho, nkavaa miiso, kumba mbere yaani kwatiite faráasi ^iri ufuunde. Ura ^ajáa iivérekiirye, irina raachwe noo Inkwya asewáa na ura ^vayeendan'yáa ne noo Ntare asewáa. Novo vakaheewa wiimiriri mweeri ya imwi ya ine ya weeru sa vuulae vaantu na nyaasuka, na njala, na ndwáala nkari, kei kwa maka nkari ja isaka.
9 Mwaana wa Muundi ^akakakanule mutooso wa saano, maa nkoona mitima ya vaantu isi ya masabáahu. Ava, noo vara vaantu ^vasiinjwa sa variruma isáare ra Muluungu na sa ushahíidi ura ^vatoola.
10 Avo vaantu vakarira kwa sawúti nkuulu voosea, "Ee Ijuva Mweeneevyo weemweene, muuja na wa kikomi, chereva uri mpaka naadi kuvaheera irya no valaira chiiru vaantu va weeru so kiita sakami yiitu?"
11 Aho, vakaheewa nkáancho ndiihi njeru, maa vakasewa vawoojere kwa mpiindi kiduudi, mpaka ira hesáabu ya vatumami viivaavo, noo kusea vaanaavo ^vari kuulawa, ikiimane ja voovo ^vyeene vuulawa.
12 Aho, maa nkoona Mwaana wa Muundi yookakanula mutooso wa sasatu, kukava na kitiíntima kikulukuulu kuri isi. Mwaasu ukiira chi ja mikiri, na mweeri ukasala gyaa ja sakami.
13 Nyényeeri ja kurumwii jikatomoka na kuri weeru ja saambu mbisi ^jiwúvirwe ni ihúmbuuto ikari.
14 Kurumu kukarimira ja viintu ikaratáasi ^rifótwaa. Njuulu joosi na isi joosi ^jariingirirwa ni maaji, jikaseyyiwa haantu ^jijáa.
15 Aho, vatemi va weeru, vakúúlu, vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo, vasúngaati, vaantu ^vari na ngururu, vatúmwa na vaantu ^vari húuru vakiivisa mpáángii na mawyii uko njuulwii.
16 Vakajisea njuulu na mawye, "Tugirimukiri, mutuvise na kisho cha yeeye ^iíkalaa ichuumbii ra kitemi na kei mutuhon'ye na nkalari ja Mwaana wa Muundi.
17 Sa siku ira nkuulu ya nkalari ^yahuumba fuma kwa Muluungu na Mwaana wa Muundi yafíkire. Eri, ni ani ^ari daha kwiivereka?"

7

Vaantu va Muluungu Hona Vari

1 Ayo ^yakalooke, nkoona mirimu miija ine, yiímire vichurii vine vya weeru, ^ikítiire mpeho idiire wuva fuma mavaru yoosi mweeri ya isi, mweeri ya mayiya, na mweeri ya muti wowoosi.
2 Aho, maa nkoona murimu muuja wiingi wookaambuka fuma ituumba ^uri na mutooso wa Muluungu ^Ari Nkaasu. Uwo murimu muuja ukiiturira isóso kwa sawúti nkuulu ira mirimu miija ine ^myeene ijáa yaheewa luviro lo saambula isi na mayiya.
3 Ukasea, "Kari musaambule isi, mayiya au baa miti tuku, mpaka tuhumule kuvavaa mutooso vatumami va Muluungu wiitu vipáamii vyaavo."
4 Aho, nkateera hesáabu ya vara vaantu ^vavawa mutooso, fuma nkolo joosi ja Isiraéeli, avo ni mayana igana rimwi, makumi yani na ine (144,000) vajáa.
5 Kufuma lukolo lwa Yúuda vavawa mutooso, mayana ikimi na yaviri (12,000),
kufuma lukolo lwa Rúbeni, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Gáadi, mayana ikimi na yaviri,
6 kufuma lukolo lwa Ashéeri, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Nafutáali, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Manáase, mayana ikimi na yaviri,
7 kufuma lukolo lwa Simeóoni, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Láawi, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Isakáari, mayana ikimi na yaviri,
8 kufuma lukolo lwa Sabulóoni, mayana ikimi na yaviri,
kufuma lukolo lwa Yoséefu, mayana ikimi na yaviri,
na kufuma lukolo lwa Bénjamini, mayana ikimi na yaviri yajáa yavawa mutooso.

Iyiimbi ra Vaantu ^Valamurirwa

9 Aya ^yakalooke, maa nkoona iyiimbi ra vaantu, kusiina muuntu ^ari daha kuvavala tuku. Vaantu fuma kira isi, kira lukolo, kira nduu, na fuma kira nduusika viímire mbere ya rira ichuumbi ra kitemi na mbere ya Mwaana wa Muundi. Vaantu avo, viivíkiire nkáancho njeru, na matáampi ya mitéende vakwáatiriire mikonwii yaavo.
10 Vakaluusa na sawúti nkuulu voosea,
"Ulamuriri wafúmaa kwa Muluungu wiitu,

yeeye ˆiíkalaa ichuumbii ra kitemi,
na kwa Mwaana wa Muundi."
11 Mirimu miija yoosi ijáa yiima mavaru yoosi, kuriingiriira riira ichuumbi ra kitemi, vara
vawosi makumi yaviri na vani (24), na vira viúumbe vine ˆviri mooyo. Vakalaala isi na inda
mbere ya ichuumbi ra kitemi, maa vakamwiinamiira Muluungu,
12 voosea,
"Kikomi!
Aduumbwe, aheewe nkongojima, aheewe tooti,
aheewe duumbi, nyemi,
luviro na ngururu,
Muluungu wiitu kwa siku ˆjisiina uhero.
Kikomi!"
13 Aho, umwi wa vara vawosi makumi yaviri na vani akaanjurya, "Ava vaantu ˆviivíkiire
nkáancho njeru ni vala ani? Úmányire ni hai ˆvafúmire wuu?"
14 Maa nkamusea, "Ee mukúlu, weewe wamányire." Maa akaansea, "Ava noo vara vaantu
ˆvafuma uturikirii mukuulu. Voovo vafula ingo jaavo sakamii ya Mwaana wa Muundi, maa
jikeera chwee.
15 Sa jeyyo, ni mbere ya ichuumbi ra kitemi ra Muluungu vari,
voomutumamiira Muluungu Kaayii yaachwe Njija chiriri chobu,
na yeeye ˆiíkyiire ichuumbii ra kitemi,
kova ari itibu mweeri yaavo.
16 Kikomi si vakaavirwe ni njala vii kaa tuku,
kikomi si vakiine nyóota vii kaa tuku.
Mwaasu si ukavalunguriirye tuku,
baa iruti ra si rikavachimikire tuku.
17 Sa Mwaana wa Muundi,
ˆiíkalaa katikati ya ichuumbi ra kitemi,
kuva ari muríisi waavo.
Yeeye valongoola ari
na mpulii ja maaji ya nkaasu.
Na Muluungu vahonola ari kira miísoori yaavo."

8

Mutooso wa Mufungati

1 Mwaana wa Muundi ˆakakakanule mutooso wa mufungati, maa uko kurumwii
kukakirinya sawu kwa mpiindi ya núusu sáa jei.
2 Aho, nkoona ira mirimu miija mufungati ˆyiímaa mbere ya ichuumbi ra Muluungu, na
kira umwi waavo ukaheewa irimu.
3 Murimu muuja wiingi ukuuja, maa ukiima mbere ya masabáahu kunu ukwáatiriire
chetéeso cha sahá abu mukonwii. Ukaheewa ng'óóno ˆjinyúkiraa ˆjiri foo, sa utoole hamwi na
kuloomba kwa vaantu voosi va Muluungu mweeri ya masabáahu ya sahá abu ˆiri mbere ya
ichuumbi ra kitemi.
4 Muuki wa ng'óóno ˆjinyúkiraa hamwi na kura kuloomba kwa vaantu va Muluungu
vikaambukan'ya na mweeri mbere ya Muluungu, fuma mikonwii ya uwo murimu muuja.
5 Aho, murimu muuja ukatoola chetéeso, ukakimemya mooto fuma masabáahwii, maa
ukakifweita na kuri weeru yoosi, maa kukava na kidandárika, kukiririma, ndávo na
kitiíntima.

Marimu Mufungati

6 Aho, ira mirimu miija mufungati ˆmyeene ijáa na marimu mufungati, ikiima neeja sa
yaande yafwiira.
7 Murimu muuja wa ncholo ukarifwiira irimu raachwe. Aho, mbula ya mawye hamwi na
mooto ˆvyasaangira na sakami vikiitika mweeri ya isi. Úwo mooto ukalungurirya rimwi ra
mavaru yatatu ya isi, ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya miti ikalungurira, na masaambi yoosi
ˆyari kwani yakalungurira.
8 Murimu muuja wa kaviri ukafwiira irimu. Aho, kiintu ˆkiri ja luulu lukuulu ˆlwakóriire
mooto kikafweitirwa na mayiyii na ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya mayiya rikavaluka
sakami.
9 Ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya viintu ˆviri nkaasu mayiyii vikakwya, na ivaru rimwi
ra mavaru yatatu ya méeli jikasaambuka.

10 Murimʉ mʉʉja wa katatʉ ʉkafwiira irimʉ raachwe. Aho, nyényeeri nkʉʉlʉ ikawya fuma kurumwii. Ɨyo nyényeeri yakoreráa ja isasaankʉ ra mooto, noyo ikawyiira mweeri ya ivaru rimwi ra mavaru yatatʉ ya maboote ˆyiíkaa maaji, na mweeri ya mpula ja maaji.

11 Ɨyo nyényeeri irina raachwe noo “Ʉsʉʉngʉ” yasewáa. Ɨyo nyényeeri ikavalandʉla ivaru rimwi ra mavaru yatatʉ ya maaji yakava ʉsʉʉngʉ. Vaantʉ ˆvari foo vakakwya, sa maaji ayo ˆyari ʉsʉʉngʉ.

12 Aho, murimʉ mʉʉja wa kani ʉkafwiira irimʉ raachwe. Ivaru rimwi ra mavaru yatatʉ ya mwaasʉ, mweeri na nyényeeri, maa yakava kilwiirya. Sa jeyyo, ivaru rimwi ra mavaru yatatʉ ya muusi rikava kilwiirya na uchikʉ ʉkava viivyo.

13 Aho, nkalaanga, maa nkoona mbeu imwi kurumwii katikati yoosea kwa sawúti nkʉʉlʉ, “Ni mpolai, ni mpolai, ni mpolai kwa vara ˆviíkalaa kʉri weerʉ sa yara marimʉ yatatʉ ˆyachíhiire ˆyari fwiirwa. Ɨra mirimʉ miija yiímire neeja kʉyavaa haaha jei.”

9

Irimʉ ra Saano Roofwiirwa

1 Murimʉ mʉʉja wa saano ʉkafwiira irimʉ raachwe. Aho, nkoona nyényeeri ˆyawyíire fuma kurumwii fʉʉrʉ isi. Ɨyo nyényeeri ikaheewa ʉfʉngúwo wa iduundu ra Ntarii.

2 Ɨkarichʉngʉla iro iduundu ra Ntarii, aho, maa muuki ʉkafuma. Ʉwo muuki ʉkaambʉka na mweeri ja muuki wa itanúuru ikʉʉlʉ. Mwaasʉ na kurumu vikava na kilwiirya cha ʉra muuki ˆwafúmire ntarii.

3 Aho, nkʉʉmbi jikafuma hara muukii, jikeenera isi, maa jikaheewa ngururu yo lʉma ja ngururu ja ingi.

4 Ijo nkʉʉmbi jikakaaniwa jidiire saambʉla masaambi ya isi, baa mʉmero tʉkʉ baa mʉti wowoosi tʉkʉ. Maa kaa, jivaturikirye vara voosi ˆvasiina mʉtooso wa Mʉlʉʉngʉ vipáamii vyaavo.✡

5 Ijo nkʉʉmbi si jijáa jarekerwa jivʉʉlae tʉkʉ, maa kaa, kʉvaturikirya vii kwa myeeri isaano. Ʉsʉʉngʉ wo lʉmwa ni ijo nkʉʉmbi ijáa ni ja ulúmirwe ni ingi.

6 Mpiindi ijo, vaantʉ saakira veende inkwya, maa kaa, si vari kiipata tʉkʉ. Merirya veende mati inkwya, maa kaa, inkwya vatiija yeende.

7 Haaha ijo nkʉʉmbi jijáa ni ja faráasi ˆjiímiiwe neeja sa nkoondo. Mitwii yaavo jijáa jiivikira kiintʉ ˆkiri ja itáaji ra sahá abu. Visho vyaavo vijáa viifwíine visho vya vaantʉ.

8 Njwiiri jaavo jijáa jiifwíine njwiiri ja vaantʉ vaki. Mayeo yaavo yajáa ni ja mayeo ya siimba.

9 Jijáa jatiite ngawo ya chʉʉma ˆyakʉnikiriira kipeembe. Sawúti ya mbava jaavo, ijáa ni ja sawúti ya magáari ˆyarútwaa ni faráasi ˆyari foo ˆyootiija na nkoondwii.

10 Mikira yaavo ijáa yatiite kidoboko ja mikira ya ingi, na ijáa yatiite ngururu yo turikirya vaantʉ kwa myeeri isaano.

11 Ijo nkʉʉmbi jijáa jatiite mʉtemi, ʉwo mʉtemi waavo noo murimʉ mʉʉja wa Ntarii. Irina raachwe kwa Kieburanía noo Abadóoni aséwaa, na kwa Kigiríki noo Apolóoni aséwaa, noo kʉsea, “Mʉmali.”

12 Irema ra ncholo ralóokire. Haaha mʉtaange yakaari marema yaviri ˆyookʉʉja.

Irimʉ ra Sasatʉ

13 Murimʉ mʉʉja wa sasatʉ ʉkafwiira irimʉ raachwe. Aho, nkateera sawúti yoofʉmira mpeembii ine ja masabáahʉ ya saháabu ˆiri mbere ya Mʉlʉʉngʉ.

14 Sawúti iyo, ikamʉsea jei murimʉ mʉʉja wa mʉsasatʉ ʉra ˆajáa na irimʉ, “Ichʉngʉrire mirimʉ miija ine, ira ˆyachuungwa aho ibootii ikʉʉlʉ ˆriíkaa maaji ra Efuráati.”

15 Ɨyo mirimʉ miija ine ikachʉngʉrirwa sa yʉʉlae ivaru rimwi ra mavaru yatatʉ ya vaantʉ voosi va weerʉ. Ɨyo mirimʉ miija ijáa yaviikwa neeja sa mpiindi ihi, sikʉ ihi, mweeri ʉhʉ na mwaaka ʉhʉ.

16 Aho, vakʉʉja valwi nkoondo ˆvari foo ˆviivérekiirye faráasi. Nkateera hesáabu yaavo ni mayana magana yaviri mara iyana (200,000,000).

17 Haaha aho njorii, jei noo ˆvyeene joonekana ijo faráasi na vaambuki faráasi, vipeembii vyaavo, vajáa vatiite ngawo ja mooto ˆjiri nkʉʉndʉ, ˆjiri gyaa na ˆjiri ubúusi ja sálʉfa.* Ijo faráasi mitwe yaavo ijáa ni ja mitwe ya siimba, milomwii yaavo kwafumáa lʉriijo lwa mooto, muuki na sálʉfa.

18 Kwa ayo marema yatatʉ, ivaru rimwi ra mavaru yatatʉ ya vaantʉ voosi va weerʉ vakʉʉlawa ni mooto, muuki na sálʉfa ng’eene yafumáa malakii yaavo.

✡ **9:4** Laanga Wiivariyuli 7:2-3.

* **9:17** ***sálʉfa:*** Ni kemikáali ˆiri ja iwye au muchu ˆʉri lubúusi. Sálʉfa yakóreraa mooto ja wa ng’aanjo na yanyúkaa ja iyirira. Isáarii ra Mʉlʉʉngʉ sálʉfa yoónekyaa nkalari ya Mʉlʉʉngʉ.

19 Ngururu ja ijo faráasi ni milomwii na mikirii yaavo jijáa. Mikira yaavo ni ja njoka ^jiri na mitwe yo turikirirya vaantu ijáa.
20 Vaantu ^veene si vuulawa ni ayo marema, si vamuvalandukira Muluungu tuku, vareke uvi wa mirimo ya mikono yaavo. Voovo vajáa vatuuba kwiinamira mirimu mivi, vidabalaíyo ^vyatengeneshiwa kwa sahá abu, chuúma cha mpía, sháaba, mawye na mabambari. Vidabalaíyo ivyo si vyoonáa tuku, si vyateeráa tuku, baa kei si vyayeendáa tuku.
21 Avo vaantu si vamuvalandukira Muluungu fuma kuulaa kwaavo, usavi waavo, uhanguti waavo na wiivi waavo tuku.

10

Murimu Muuja na Kitá abu Kiduudi

1 Aho, nkoona murimu muuja wiingi ^uri na ngururu wookiima fuma kurumwii. Uwo murimu, ujáa waríingiriirwe ni ichu na italavaási mutwii waachwe. Kisho chaachwe chalavalaváa ja mwaasu, na mawulu yaachwe yajáa ja ngururyo ja mooto.
2 Mukonwii waachwe ujáa wakwáatiriire kitá abu kiduudi ^chaálwiirwe. Uwo murimu ujáa walwaatya ijeo raachwe ra kulume mweeri ya mayiya, na ra kumooso ujáa walwaatya mweeri ya isi.
3 Ukatula isóso na sawúti nkuulu ja siimba ^yooruma. ^Ukatule isóso, maa vira vidandárika mufungati vikariira.
4 Mpiindi ivyo vidandárika mufungati ^vikarume, niini nkasaaka naande kaandika. Maa kaa, nkateera sawúti fuma kurumwii yoosea, "Vaa mutooso masáare ^yalúusirwe ni ivyo vidandárika mufungati na kari uyaandike tuku. Ni kimbiso."
5 Aho, ura murimu muuja ^naari niíne wiímire kuulu kumwi mweeri ya mayiya na kwiingi mweeri ya isi, ukiinurirya mukono waachwe wa kulume na kurumwii.
6 Uwo murimu ukiilaha kwa irina ra Muluungu ^Ari Nkaasu kwa siku ^jisiina uhero. Yeeye uumba kurumu na vyoosi ^viri muumo na uumba weeru na vyoosi ^viri muumo na uumba mayiya na vyoosi ^viri muumo. Maa ukasea, "Mpiindi jo woojera jasírire!
7 Maa kaa, siku ijo ura murimu muuja wa mufungati ^uri sengerera fwiira irimu raachwe, Muluungu kiimikirirya ari kira ^akibweeyya kive fuumbo ja ^vyeene avawyiira vatumami vaachwe valáali na mutwe."
8 Aho, nkateera ira sawúti fuma kurumwii ikaanyaniriira kei yookuunsea, "Tamanya kasumule kira kitá abu kiduudi ^chafótolwiirwe mukonwii wa ura murimu muuja ^wiímire mweeri ya mayiya na mweeri ya isi."
9 Maa nkatamanya na kwa ura murimu muuja. Nkuuloomba wuumpeere kira kitá abu kiduudi. Nowo ukaansea, "Kisumule, ukirye. Mulomwii kuva kiri mwerere ja huuki na indii kuva kiri usuungu."
10 Jeyyo, nkatoola kira kitá abu kiduudi fuma mikonwii ya ura murimu muuja maa nkarya. Mulomwii kijáa chaamwerere ja huuki, maa kaa, ^nkamerye, indii kikava usuungu.
11 Aho, maa nkasewa jei, "Woosaakwa uluuse kei uláali na mutwe kwa nkolo ^jiri foo, kwa vaantu va nduusika ^jiri foo, kwa isi ^jiri foo na kwa vatemi ^vari foo."

11

Mashahíidi Vaviri

1 Aho, nkaheewa isaanga ^riri ja duuri yo piimira, maa nkasewa, "Inuka, upiime Kaaya Njija ya Muluungu na masabáahu. Kei uvale vaantu ^voomwiinamira Muluungu aho Kaayii Njija.
2 Maa kaa, kari upiime waama wa Kaaya Njija tuku, sa uwo waama vaheewa vaantu si ^vari Vayahúudi. Voovo lwaatalwaata vari múujii muuja kwa myeeri makumi yani na iviri (42).
3 Niini vaheera ndiri mashahíidi vaani vaviri luviro valuuse uláali na mutwe kwa siku ijo iyana rimwi, magana yaviri na makumi musasatu (1,260), kunu viivíkiire magunía, koonekya usuungu."
4 Avo mashahíidi ni ira miti iviri ya miseitúuni na vira vyaángo viviri vya vimuri ^vyiímaa mbere ya Ijuva wa weeru yoosi.✡
5 Muuntu yoyoosi ^ari saaka varetera marema, uúlawaa ni mooto ^wafúmaa malakii yaavo. Jeyyo, noo ^vyeene ari kuulawa ura ^ari yera kuvaretera marema.
6 Avo mashahíidi vatiite luviro lo chuunga kurumu mbula idiire vaa mpiindi joosi ^vooluusa uláali na mutwe. Baa kei, vatiite luviro lo valandula maaji yave sakami, na kuuvaa weeru kwa marema ^yiísimiresimire mpiindi yoyoosi ^voosaaka.

✡ **11:4** Laanga Sakaría 4:1-14.

7 Na ˆvari humula toola ushahíidi waavo, maka fuma ntarii vakiimiriira iri nkoondo, na iyo
maka vasiinda iri na kuvuulaa iri.
8 Miviimba yaavo chaala iri njirii ya múuji ura mukuulu, haantu Mweenevyoosi waavo
ˆaning'iniwa musaláabii fuuru akakwya. Na irina ra fuumbo ra uwo múuji noo Sodóoma au
Mísiri ˆwaséwaa.
9 Vaantu fuma kira ndúu, kira lukolo, kira ndúusika, na fuma kira isi, laanga vari iyo
miviimba kwa siku itatu na núusu na si vari ruma itaahwe tuku.
10 Na vaantu ˆviíkalaa aha weerwii vyeenda vari no vaa siriri. Novo kiiheera veende
vilungulungu sa avo mashahíidi vavaturikiryáa avo vaantu ˆviíkalaa aha weerwii.
11 Maa kaa, siku itatu na núusu ˆjikalooke, nkeeho ya nkaasu ˆifúmaa kwa Muluungu
ikaviingira vara mashahíidi. Aho, vakiima na mawulu yaavo. Vaantu vakakwaatwa ni
woowa ˆvakavalaange.
12 Aho, vara mashahíidi vakateera sawúti nkuulu fuma kurumwii yoovasea, "Ambuki na
kunu we!" Jeyyo, vakaambuka na kurumwii na ichu kunu vavi vaavo voovalaanga.
13 Mpiindi yiiyo, kukafumira kitiíntima kikuulu, na imwi ya ikimi ya múuji ikawya. Vaantu
mayana mufungati (7,000) vakuulawa ni ikyo kitiíntima. Na vara ˆvachaala vakakwaatwa
ni woowa maatuku vii, maa vakamubweeyyirya nkongojima Muluungu wa kurumwii.
14 Rira irema ra vaantu ra kaviri ralóokire. Laanga, irema ra katatu rookuuja chaangu.

Irimu ra Mufungati

15 Aho, murimu muuja wa mufungati ukafwiira irimu raachwe. Maa, kukava na sawúti
nkuulu kurumwii joosea,
"Utemi wa weeru wavíire wa Ijuva wiitu na wa Masía waachwe,
yeeye kiimirira ari kwa siku ˆjisiina uhero."
16 Aho, vara vawosi makumi yaviri na vani (24), vara ˆviíkalaa machuumbii yaavo ya
kitemi mbere ya Muluungu, vakalaala isi na inda, vakamwiinamira Muluungu
17 voosea,
"Tookuduumba ee Ijuva Muluungu Mweenengururu,
weewe umwaari na ujáa umwaari.
Weewe watoola ngururu jaako nkuulu,
na ukaanda kiimirira.
18 Isi si ˆjikurúmaa jijáa jakalala,
maa kaa, nkalari yaako yuújire.
Mpiindi yuújire yo mulamurira kira muuntu ˆaakwya,
na yo vaheera kunáálo vatumami vaako valáali na mutwe na vaantu vaako,
na vara ˆvarinyémyaa irina raako,
vakúúlu na vadúúdi.
Kei mpiindi yuújire yo vamala vara ˆvasáambulaa weeru."

19 Maa re, Kaaya Njija ya Muluungu ya kurumwii ikayuulwa. Aho, isandúku ra muháko
rikoonekana aho Kaayii Njija. Kukava na ndávo, kukiririma, kidandárika, kitiíntima na
mbula nkulunkuulu ya mawye.

12

Muuntu Muki na Ramuuntaira

1 Aho, isháara nkuulu ikoonekana kurumwii, muuntu muki ˆarwíikirwe mwaasu, na
mweeri ˆuri isi ya majeo yaachwe, kei ˆari na itáaji ra nyényeeri ikimi na iviri mweeri ya
mutwe waachwe.
2 Uwo muuntu muki ni muruto ajáa na ariráa sa makata yo kiichungula mwaana.
3 Aho kei, isháara yiingi ikoonekana kurumwii, kiintu ˆkiri ja ramuuntaira ikuulu ˆriri
nkuundu ˆrijáa na mitwe mufungati na mpeembe ikimi. Na kira mutwe ujáa watiite itáaji.
4 Mukira waachwe ujáa wahuunga ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya nyényeeri ˆjiri
kurumwii na ujáa wajifweitira na isi. Iro ramuuntaira rikiima mbere ya uwo muuntu muki
ˆajáa aséngeriire kiichungula, sa ˆari kiichungula vii, rimerye mwaana.
5 Uwo muuntu muki akiichungula mwaana mulume. Mwaana uwo noo ˆari kiimirira isi
joosi ja weeru kwa nkome ya chuúma. Maa kaa, uwo mwaana akatoolwa, maa akatwaalwa
fuuru kwa Muluungu na fuuru ichuumbii raachwe ra kitemi.
6 Ura muuntu muki ne akatiija na isi ya ibaláángwii, haantu Muluungu ˆahiimya neeja sa
amulaangirirye uko kwa siku iyana rimwi, magana yaviri na makumi musasatu (1,260).

Nkoondo Kurumwii

7 Haaha uko kurumwii kukava na nkoondo. Mikaéeli mukúúlu wa mirimu miija na
mirimu yaachwe vakalwa nkoondo na ramuuntaira na mirimu yaachwe mivi.

8 Maa kaa, ramuuntaira na mirimu yaachwe yakasiindwa na kukasoveka nkalo yaachwe
na mirimu yaachwe uko kurumwii.
9 Maa iro ramuuntaira rikafweitwa na isi. Iro noo rira ijoka ra kali ˆrisé wa Ikúúlu ra
Mirimu Mivi noo kusea, Irimu, rooro noo ˆrikóovera weeru yoosi. Rikafweitwa na isi na
mirimu yaachwe ikafweitwa hamwi noro.
10 Aho, nkateera sawúti nkuulu fuma kurumwii yoosea,
“Haaha ulamuriri, ngururu na Utemi wa Muluungu wiitu wujire,
na wiimiriri wa Masía waachwe.
Sa ura ˆavasítaakyaa vaaniitu mbere ya Muluungu chiriri chobu,
afwéitirwe na isi.
11 Novo vamusiinda
kwa sakami ya Mwaana wa Muundi,
na kwa isáare ra ushahíidi waavo.
Voovo si voona nkaasu yaavo ni kiintu tuku,
mpaka kukwya sa kuruma kwaavo.
12 Sa jeyyo, ee kurumu vaa siriri,
na nyuunyu ˆmwiíkalaa uko vai siriri!
Maa kaa, ni mpolai kwa isi na mayiya,
sa Ikúúlu ra Mirimu Mivi rakíimire na kwaanyu,
rakíimire na kwaanyu na nkalari,
rooro ratáangire mpiindi yaachwe ni nkufi.”
13 Iro ramuuntaira ˆrikoone rafwéitirwe na isi, maa rikaanda kumusakaata ura muuntu
muki ˆajáa iichúngwiire mwaana mulume.
14 Maa kaa, ura muuntu muki akaheewa mbava ja ja mbeu nkuulu, sa awuluke na kulikuuli
uko isi ya ibaláángwii kuuntu ˆiimiriwa neeja sa alaangiririwe neeja na ave kuli na iro
ramuuntaira kwa siku iyana rimwi, magana yaviri na makumi musasatu (1,260).
15 Aho, iro ramuuntaira rikataika maaji ˆyari foo ja luuji ˆlookiika sa yamukumuriirye ura
muuntu muki.
16 Maa kaa, isi ikamwaambirirya uwo muuntu muki, ikoonyekera ja mulomo, maa
ikateererya lura luuji ˆlwafumáa mulomwii wa rira ramuuntaira.
17 Aho, iro ramuuntaira rikamukalariira ura muuntu muki maatuku vii. Rikalooka no
koolwa nkoondo na vaana viingi vara ˆvachaala va ura muuntu muki. Ava vaana noo
vara voosi ˆvakwaatya ndairiri ja Muluungu na ˆvatuuba kutoola ushahíidi wa kumuruma
kwaavo YésuKirisitu.
18 Maa re iro ramuuntaira rikiima mbarimbari ya mayiya.

13

Maka Iviri ja Mayiyii

1 Aho, nkoona maka yoofuma mayiyii. Iyo maka ijáa yatiite mpeembe ikimi, na mitwe
mufungati. Kira mpeembe ijáa yatiite itáaji. Mweeri ya kira mutwe kujáa kwaandikwa irina
ra uhiintiki kwa Muluungu.
2 Iyo maka ˆnijáa niiyona ijáa yiifwíine suvi, majeo yaachwe yajáa ni ja majeo ya
idunkáárya na mulomo waachwe ujáa ni ja mulomo wa siimba. Rira ramuuntaira rikiiheera
iyo maka ngururu jaachwe, ichuumbi raachwe ra kitemi na ngururu jo kiimirira.
3 Nkoona mutwe umwi wa iyo maka ujáa watiite kiloonda cha inkwya, maa kaa, ulo luuma
lukahola. Vaantu voosi va weeru vakahwaalala, maa vakiituuba iyo maka.
4 Jeyyo, vakariinamira ramuuntaira sa ˆvyeene rijáa riihíire ira maka wiimiriri waachwe.
Kei vakiiyinamira ira maka na vakiiyurya voosea, “Ani ˆari ja ihi maka? Na ni ani ˆari daha
kulwa noyo?”
5 Ira maka ikaheewa nkalo iluuse masáare yo kiivaa kipeembe na yo muhiintikira
Muluungu. Ikaheewa ulo luviro lo kiimirira kwa myeeri makumi yani na iviri (42).
6 Maa ikaalula mulomo waachwe imuhiintikire Muluungu, na ihiintikire haantu Muluungu
ˆiíkalaa na ˆviíkalaa uko kurumwii.
7 Kei ikarekerwa ilwe na vaantu va Muluungu na ikavasiinda. Ikaheewa wiimiriri mweeri
ya kira lukolo, kira nduu, kira nduusika, na kira isi.
8 Na vaantu voosi va weeru kwiiyinamira vari, noo kusea, kira muuntu irina raachwe si
ˆraandikwa kitáabwii cha nkaasu cha Mwaana wa Muundi keende kuumbwa kwa weeru,
kitáabwii cha Mwaana wa Muundi ura ˆasiinjwa.
9 ˆAri na matu, ni ateere.
10 Koon muuntu ni wo nyahirwa nkoondwii,
nyahirwa ari asumulwe.

Koonɨ mɯɯntɯ nɨ wo kɯɯlawa na nyaasɯka,
kɯɯlawa arɨ na nyaasɯka.
Aho, noo kɯɯntɯ ˆkɯrɨ kuyimirirya na kuruma kwa vaantɯ va Mɯlɯɯngɯ.

Maka Fuma Kɯrɨ Weerɯ

11 Aho, nkoona maka yiingɨ ya isaka yookaambɯka na mweeri fuma ɨsɨ. Ɨyo maka ɨjáa yatiite mpeembe ivɨrɨ ˆyiifwíine ja mwaana wa muundi. Noyo ɨkalɯɯsika ja ramɯɯntaɨra.
12 Ɨyo maka ɨkatumia wiimiriri wa ɨra maka ya ncholo kɨpaango chaachwe. Noyo ɨkabweeyya vaantɯ voosi va weerɯ, voosi ˆviíkalaa isii yaachwe viinamɨre ɨra maka ya ncholo, ɨra kiloonda chaachwe cha imalo ˆchahola.
13 Noyo ɨkabweeyya ishára nkɯɯlɯ, baa ɨkabweeyya mooto ɯkakiima fuma kurumwii, ɯkɯɯja mweeri ya ɨsɨ mbere ja vaantɯ.
14 Sa ijo ishára ɨjáa yaheewa ɨndoobweeyya kɨpaango cha ɨra maka ya ncholo, ɨkavakoovera vara ˆviíkalaa kɯrɨ weerɯ. Ɨkavalairirya vabweeyye kɨdabalaíyo kwa nyemi ya ɨra maka ya ncholo, ɨra ˆɨjáa yatamikiwa na nyaasɯka, maa kaa, ɨkahola.
15 Ɨra maka ya kavɨrɨ ɨkaheewa lɯvíro lo kiiheera nkeeho ya nkaasɯ kɨra kɨdabalaíyo cha maka ya ncholo, sa kɨlɯɯsike na kɨbweeyye vara ˆvasíitire kuchiinamɨra ɨkyo kɨdabalaíyo vɯɯlawe.
16 Ɨkadoomererya kɨra mɯɯntɯ, mɯkúúlɯ na mudúúdi, musúngaati na mɯkɨva, mɯtúmwa na mɯɯntɯ ˆarɨ húuru atalwe mweeri ya mɯkono waachwe wa kɯlɯme au vipáamii vyaavo.
17 Kei ɨkalairirya, kusiina mɯɯntɯ yoyoosi wɯla au baa wɯsa kɨintɯ tɯkɯ, mpaka ave na ɯlo lɯtalo, noo kɯsea irina ra ɨyo maka au náamba ya irina raachwe.
18 Aha, noo hasaakwa tooti. Koonɨ ɯmwɨ arɨ na mɨryɯɯngɯ, ɨɨvale ɨyo náamba ya ɨra maka, sa nɨ náamba ya mɯɯntɯ. Náamba yaachwe nɨ magana mɯsasatɯ, makumi mɯsasatɯ na mɯsasatɯ (666).

14

Mwaana wa Muundi na Vaantɯ 144,000

1 Aho, nkalaanga, maa nkoona Mwaana wa Muundi iímire mweeri ya Lɯɯlɯ lwa Sayúuni, arɨ hamwɨ na vaantɯ mayana igana rɨmwɨ, makumi yanɨ na ine (144,000). Ava noo vara ˆvaandɨkwa irina ra Mwaana wa Muundi, na irina ra Taáta wa Mwaana wa Muundi vipáamii vyaavo.
2 Kei, nkateera sawúti fuma kurumwii, ˆɨrɨ ja sawúti ya lɯɯjɨ lɯkɯɯlɯ, na ja sawúti ya kɨdandárɨka kɨkɯɯlɯ. Na ɨyo sawúti ˆnɨjáa natéiire nɨ ja vavini voovaa mawuumbi yaavo.
3 Avo vaantɯ vakɨimba lwɨímbo lufya mbere ya ichuumbi ra kɨtemi, na mbere ya vira viúumbe vine ˆviri mooyo na vara vawosi. Kusiina mɯɯntɯ wiingɨ ˆiikiindya akataangɨra ɯlo lwɨímbo tɯkɯ. ˆVataangɨra nɨ avo vaantɯ mayana igana rɨmwɨ, makumi yanɨ na ine vii, ˆveene vajáa vanunuulwa fuma kɯrɨ weerɯ.
4 Ava noo vara vaantɯ ˆvasiina njeo, sɨ vanaava na njeo na vaantɯ vaki tɯkɯ, sa voovo nɨ vanjalɯ. Ava vamutúubaa Mwaana wa Muundi kokoosi ˆarɨ doma. Voovo vanunuulwa fuma kwa vaantɯ ja mpóryo ja ndɨɨwa ja ncholo kwa Mɯlɯɯngɯ na kwa Mwaana wa Muundi.
5 Mɨlomo yaavo yashaanwa isiina ɯloongo tɯkɯ, na isiina mang'uulo tɯkɯ.

Mirimɯ Miija Ɨtatɯ

6 Aho, nkoona murimɯ mɯɯja wɨingɨ woowɯlɯka katɨ na katɨ ya kurumu, ˆɯrɨ na Masáare Maaja ya sikɯ ˆjisiina ɯhero, woovavariyɯrɨra vara ˆviíkalaa kɯrɨ weerɯ, vaantɯ fuma kɨra ɨsɨ, kɨra lɯkolo, kɨra ndɯɯsɨka, na fuma kɨra ndɯɯ.
7 Akalɯɯsa na sawúti nkɯɯlɯ yoosea, "Mɯnyemyi Mɯlɯɯngɯ na mɯmɯbweeyyirye nkongojima, sa mpɨindɨ ya ɯlamu yafíkire. Mwiinamiri yeeye ˆmweene ɯɯmba kurumu na ɨsɨ, mayɨya na mpula ja maaji."
8 Murimɯ mɯɯja wa kavɨrɨ ɯkatɯɯbɨrɨra kɯnɯ woosea, "Wahángalamukire! Wahángalamukire múuji mɯkɯɯlɯ wa Babéeli, múuji ɯra ˆwavaheera vaantɯ va ɨsɨ joosi vanywe diváai nkarɨ ya ɯhanguti waachwe."
9 Murimɯ mɯɯja wa katatɯ ɯkatuuba ɨra ɨvɨrɨ, ɯkalɯɯsa kwa sawúti nkɯɯlɯ woosea, "Mɯɯntɯ yoyoosi ˆarɨ kiiyinamɨra ɨyo maka na kɨdabalaíyo chaachwe, na yoyoosi ˆarɨ talwa lɯtalo kɨpáamii chaachwe, au mɯkonwii waachwe,
10 ɯwo ne kɯnywa arɨ diváai nkarɨ ya nkalari ya Mɯlɯɯngɯ. Diváai ɨyo sɨ yasaangiwa na maaji tɯkɯ kati ˆyatengeneshiwáa. Ɯwo mɯɯntɯ turikiriwa arɨ kwa mooto na sálɯfa* mbere ya mirimɯ miija ˆɨrɨ mpeho na mbere ya Mwaana wa Muundi.

* **14:10** ***sálɯfa:*** Nɨ kemikáali ˆɨrɨ ja iwye au muchu ˆɯrɨ lubúusi. Sálɯfa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyɨrira. Isáarii ra Mɯlɯɯngɯ sálɯfa yoónekyaa nkalari ya Mɯlɯɯngɯ.

11 Na muuki wa kuturikiriwa kwaavo tuuba ʉri kuusa kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero. Avo vaantʉ ˆviinamira iyo maka na kidabalaíyo chaachwe, na mʉʉntʉ yoyoosi ˆatalwa lʉtalo lwa irina raachwe, si vari kʉva na pwee tʉkʉ chiriri chobu kwa sikʉ joosi."

12 Sa jeyyo, vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ voosaakwa vayimirirye, avo noo vara vaantʉ ˆvakwáatyaa ndairiri ja Mʉlʉʉngʉ na ˆvamurúmaa Yéesu.

13 Aho, nkateera sawúti fuma kurumwii yoosea, "Tala jei! Vatalariwa vara ˆvookwya kwaandira haaha kʉnʉ viilʉman'ya na Yéesu Mweenevyoosi." Mʉtima Mʉʉja woosea, "Kikomi hʉmʉlʉka vari mʉrimo waavo ˆwafafa sa kʉnáálo ja mirimo yaavo vatuuba jiri."

Ʉlamu wa Weerʉ

14 Aho, nkalaanga, maa nkoona ichu reerʉ, na mweeri ya iro ichu ajáa amwaari ʉmwi ˆari ja Mwaana wa Mʉʉntʉ. Yeeye ajáa iivíkiire itáaji ra sahá́abu mutwii waachwe na ajáa akwáatiriire múundu nkari mʉkonwii waachwe.

15 Murimʉ mʉʉja wiingi ʉkafuma Kaayii Njija ya Ijʉva, na kwa sawúti nkʉʉlʉ ʉkamʉsea ʉra ˆajáa iíkyiire mweeri ya ichu, "Toola múundu waande kuchwa sa mpiindi jo chwa jafíkire, na viintʉ vyo chwiiwa vya weerʉ vyakángiire."

16 Maa ʉra ˆajáa iíkyiire mweeri ya ichu, akawʉmira múundu yaachwe na kʉri weerʉ, maa viintʉ vyo chwa vya weerʉ vikachwiiwa.

17 Aho, murimʉ mʉʉja wiingi ʉkafuma Kaayii Njija ya kurumwii, ʉhʉ nowo ʉjáa watiite múundu nkari.

18 Aho, ʉkafʉmira murimʉ mʉʉja wiingi fuma masabáahwii. Ʉwo murimʉ noo wiimiriráa mooto, ʉkalʉʉsa na sawúti nkʉʉlʉ, wookʉʉsea ʉra ˆuri na múundu ˆyahʉʉmba, "Toola múundu yaako ˆyahʉʉmba, ʉkere no jiinga vicháanda vya sabíibu ja weerʉ, sa sabíibu jaachwe haaha javíriirwe."

19 Ʉra murimʉ mʉʉja ʉkawʉmira múundu yaachwe na kʉri weerʉ yoosi, ʉkakera sabíibu ja weerʉ, maa ʉkajiwʉmira na iduundwii ikʉʉlʉ ro minyira sabíibu ra nkalari ya Mʉlʉʉngʉ.

20 Ijo sabíibu jikaminywa aho iduundwii ro minyira sabíibu ˆriri weerwii ya múuji na sakami fuma aho iduundwii, ʉlíihi waachwe ikafika matwii ya faráasi na ikiika kwa ʉlíihi wa kilomíita magana yatatʉ (300).

15

Mirimʉ Miija Mufungati na Marema Mufungati

1 Aho, nkoona isháara yiingi nkʉʉlʉ na yo hwaalarya kurumwii, mirimʉ miija mufungati ˆiri na marema mufungati yo hererya. Ayo marema mufungati noo yari kiiman'ya nkalari ya Mʉlʉʉngʉ.

2 Kei, nkoona kiintʉ ˆkiri ja mayiya ya kióo, ˆyasaangiwa na mooto. Ivarwii raavo, vajáa viímire vaantʉ ˆviisiinda ira maka, kidabalaíyo chaachwe na náamba ya irina raachwe. Avo vaantʉ vajáa vakwáatiriire mawuumbi ˆmeene vajáa vahiiwe ni Mʉlʉʉngʉ.

3 Viimbáa lwiímbo lwa Músa, mʉtʉmami wa Mʉlʉʉngʉ na lwa Mwaana wa Muundi voosea,

"Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu joosi,
mirimo yaako ni mikúúlʉ na yahwáalaryaa!
Njira jaako ni ja ʉwoloki na ja kikomi,
ee Mʉtemi wa isi joosi!
4 Ni ani si ˆari koofa weewe ee Ijʉva?
Ni ani si ˆari ribweeyyiirya nkongojima irina raako?
Weewe weemweene noo Mʉʉja.
Ɨsi joosi ja weerʉ kʉʉja jiri na kwaako,
noo kwiinamira,
sa mirimo yaako ya ʉwoloki,
yiiváriywiire."

5 Ayo ˆyakalooke, maa nkoona Kaaya Njija ya Ijʉva noo kʉsea itibu ro kiinamira ˆriláira Mʉlʉʉngʉ ni hamwi ari na vaantʉ, ˆriri kurumwii raywíirwe.

6 Ɨra mirimʉ miija mufungati ˆiri na marema mufungati, ikafuma na weerwii ya Kaaya Njija. Ɨyo mirimʉ miija ijáa yiivíkiire ingo njerʉ ja kitáani ya kikomi ˆilávalavaa, na vipeembii vyaavo ijáa yiichúungire mikandala ya sahá́abu.

7 Aho, ʉmwi wa vira viúumbe vine ˆviri mooyo akiiheera ira mirimʉ miija mufungati, kira ʉmwi bakúuri ya sahá́abu ˆimémire nkalari ya Mʉlʉʉngʉ ˆari nkaasʉ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

8 Ʉko Kaayii Njija, maa kʉkamema muuki wo koonekya nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ na lʉviro lwaachwe na kusiina ˆadaha kwiingira tʉkʉ, fʉʉrʉ yara marema mufungati ya ira mirimʉ miija mufungati yakiimane.

16

Mabakúuri Mufungatɨ ya Nkalari ya Mʉlʉʉngʉ

1 Aho, nkateera sawúti nkʉʉlʉ fuma Kaayii Njija ya Ijʉva yookɨisea ɨra mirimʉ miija
mufungatɨ, “Tamanyi mukiite ayo mabakúuri mufungatɨ ya nkalari ya Mʉlʉʉngʉ kʉrɨ weerʉ
yoosi.”
2 Murimʉ mʉʉja wa ncholo ʉkadoma noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya ɨsɨ. Aho,
kʉkava na masʉʉngʉ ˆyarɨ ʉsʉʉngʉ mʉnʉmʉʉnʉ, yakavakwaata vara voosi ˆvarɨ na lʉtalo
lwa ɨra maka, na vara ˆviínamɨraa kɨdabalaíyo chaachwe.
3 Murimʉ mʉʉja wa kavɨrɨ ʉkɨita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya mayɨya. Aho,
mayɨya yakava sakami ja sakami ya muviimba wa mʉʉntʉ, viintʉ vyoosi ˆviri mooyo ˆviri
mayiyii vikakwya.
4 Murimʉ mʉʉja wa katatʉ ʉkɨita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya maboote ˆyiíkaa
maaji, na nchóonkwii ja maaji, maa jikava sakami.
5 Aho, nkateera murimʉ mʉʉja ˆwɨímɨriraa maaji woosea,
“Weewe ʉrɨ mʉwoloki kwa ʉhʉ ʉlamu ˆʉtwɨíre,
weewe ʉmwaarɨ, ʉjáa ʉmwaarɨ na Mʉʉja.
6 Voovo viita sakami ya vaantʉ vaako,
na ya valáali na mʉtwe vaako,
naawe ʉvahɨíre sakami vanywe,
ja ˆvyeene vavalwa vɨima neeja kʉheewa.”
7 Aho, nkateera masabáahʉ yoosea,
“Kɨkomi, Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu,
kʉlamʉla kwaako nɨ kwa kɨkomi na kwa ʉwoloki.”
8 Murimʉ mʉʉja wa kanɨ ʉkɨita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya mwaasʉ na mwaasʉ
ʉkaheewa ngururu yo lungurirya vaantʉ na mooto.
9 Vaantʉ vakanweerera nɨ ɨro irʉtɨra ikarɨ, vakamʉtʉkɨra Mʉlʉʉngʉ Mʉkʉʉlʉ ˆarɨ mweeri
ya ayo marema. Kei, sɨ vamʉvalandʉkɨra noo mʉdʉʉmba Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ.
10 Murimʉ mʉʉja wa saano ʉkɨita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya ichuumbi ra
kɨtemi ra ɨra maka. Ʉtemi waachwe ʉkakʉnɨkɨrɨrwa nɨ kilwiirya, vaantʉ vakatakuna ndimi
jaavo kwa ʉsʉʉngʉ ˆmweene vajáa nowo.
11 Vakamʉtʉkɨra Mʉlʉʉngʉ wa kurumwii sa ʉsʉʉngʉ mʉkarɨ na masʉʉngʉ yaavo. Maa
kaa, voovo sɨ vavalandʉka fuma nteendwii jaavo mbɨ tʉkʉ.
12 Murimʉ mʉʉja wa sasatʉ ʉkɨita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya iboote ikʉʉlʉ
ˆriíkaa maaji ra Efuráati. Aho, maaji yaachwe yakʉʉma, sa njɨra ya vatemi fuma ufumo
wa mwaasʉ itengeneshiwe.
13 Aho, nkoona murimʉ mɨvɨ ɨtatʉ ˆyiifwɨíne vibuula. Noyo ijáa yafuma, ʉmwɨ fuma
mʉlomwii wa rɨra ramʉʉntaɨra, wɨingɨ fuma mʉlomwii wa ɨra maka na wɨingɨ mʉlomwii
wa ʉra mʉláali na mʉtwe wa ʉloongo.
14 Ɨyo noo murimʉ mɨvɨ ˆɨbwéeyyaa ishára. Yooyo noo ɨdómaa na kwa vatemi va weerʉ
yoosi, noo koo vajiinga sa vareete nkoondo sikʉ nkʉʉlʉ ya Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu.
15 “Laanga! Kʉʉja niise ja mwiívi. Atalariwa ʉra ˆarɨ miiso, ˆaláangiriryaa ɨngo jaachwe
neeja sa adɨire yeenda na tʉhʉ iláari.”
16 Aho, maa ɨyo murimʉ mɨvɨ ɨkavajiinga avo vatemi haantʉ ˆhaséwaa na Kɨeburanía
“Harimagedóoni.”*
17 Maa reerʉ, murimʉ mʉʉja wa mufungatɨ ʉkɨita noo kiita bakúuri yaachwe na mweeri.
Aho, sawúti nkʉʉlʉ ɨkateereka fuma ichuumbii ra kɨtemi Kaayii Njija, yoosea, “Yahúmwɨire
kʉva!”
18 Aho, kʉkava na ndávo, kukiririma, nkúva na kitiíntima kɨkʉʉlʉ kʉrɨ ɨsɨ. Ɨkyo kitiíntima sɨ
kɨnafʉmɨra ja ɨkyo vii kaa tʉkʉ keende Mʉlʉʉngʉ ˆʉʉmba vaantʉ, kɨjáa chakʉla maatʉkʉ vii.
19 Múuji mʉkʉʉlʉ wa Babéeli ukiigava hatatʉ, na míiji ya ɨsɨ ja weerʉ ɨkahangalamʉka.
Múuji mʉkʉʉlʉ wa Babéeli ʉkakʉmbʉkɨrwa mbere ja Mʉlʉʉngʉ, maa Mʉlʉʉngʉ
akʉʉdoomererya unywe diváai yaachwe ya nkalari nkʉʉlʉ.
20 Kɨra ɨsɨ ˆyarɨingɨrɨrwa nɨ maaji ɨkarɨmɨra, baa njʉʉlʉ sɨ joonekana kei tʉkʉ.
21 Mawye makʉlʉkʉʉlʉ ya mbula ya uruto ja wa kílo makumi yanɨ (40), yakavawyɨira
vaantʉ fuma kurumwii. Vaantʉ vakamʉtʉkɨra Mʉlʉʉngʉ sa ɨro irema ra mbula ya mawye,
sa irema ɨro rɨjáa ravɨɨha maatʉkʉ vii.

---

* **16:16** ***Harimagedóoni:*** Nɨ irina ra haantʉ ifaanaa hakava nɨ njuulwii ja Kariméeli katɨ na katɨ ya ɨsɨ ya Isiraéeli. Irina ɨrɨ, ufumo waachwe nɨ Lʉʉlʉ lwa Magédo ˆkweene kʉjáa na múuji ˆʉsewáa Magédo. Kei aha haantʉ noo kʉʉntʉ ˆkʉrɨ kʉva na nkoondo yo kiimikirirya kati ya Kirisitʉ na mayɨɨmbɨ ya vavɨ ˆvarɨ kʉlwa ne nkoondo. Nkoondwii ɨhɨ, Kirisitʉ siinda arɨ vavɨ vaachwe na malwa varɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

17

Muhéngeeti Mukuulu na Maka ya Isaka

1 Umwi wa ira mirimu miija mufungati ^myeene ijáa na mabakúuri mufungati, ukuuja maa ukaansea, "Uja na kunu, nikoonekye irya ra ura muhéngeeti mukuulu, ura ^iíkalaa mweeri ya maaji ^yari foo.

2 Uwo, vatemi va weeru vahanguta ne, na vaantu va weeru vareeviwa ni diváai ya uhéngeeti waachwe."

3 Aho, nkava isi ya wiimiriri wa Mutima Muuja na murimu muuja ukaanongoola fuuru isi ya ibaláángwii. Uko nkoona muuntu muki iíkyiire mweeri ya maka ^iri nkuundu gyaa. Iyo maka ijáa yaandikwa kira haantu marina yo muhiintikira Muluungu, na ijáa yatiite mitwe mufungati na mpeembe ikimi.

4 Uwo muuntu muki, ajáa arwiikwa ingo ^jiri gyaa na ^jiri nkuundu gyaa. Kei ajáa ahaambwa na saháabu, mawye ya iyoombe ikuulu na lúulu. Mukonwii waachwe ajáa atiite kikóombe cha saháabu, ^cheene kijáa chamema viintu vya uhiintiki na kosu ja uhéngeeti waachwe.

5 Kipáamii chaachwe ajáa aandikwa irina ra fuumbo jei: "BABÉELI MUKÚÚLU, ÍYO WA VAHÉNGEETI NA WA UHIINTIKI WA WEERU."

6 Aho, nkoona ura muuntu muki ^aréevire sakami ya vaantu va Muluungu, na sakami ya mashahíidi va Yéesu. Naani ^nkamoone, maa nkahwaalala maatuku vii.

7 Ura murimu muuja ukaansea, "Sa che woohwaalala? Kukuwyiira ndiri fuumbo ya uhu muuntu muki, na ya ihi maka ^iipákiirye, ihi ^iri na mitwe mufungati na mpeembe ikimi.

8 Ihi maka ^wiíne, ijáa imwaari, haaha isiina tuku. Yooyo kaambuka yiise fuma iduundwii ra ntarii, na tamanya iri na imalwii raachwe. Vaantu ^viíkalaa aha weerwii vara marina yaavo si ^yaandikwa kitáabwii cha nkaasu keende weeru ^yaanda, hwaalala vari kwiiyona iyo maka, sa ijáa imwaari mpiindi jimwi, haaha isiina, na kei kuva iri imwaari."

9 "Aha, noo hasaakwa muryuungu na tooti. Ira mitwe mufungati ni njuulu mufungati* ^ng'eene uwo muuntu muki iíkariraa.

10 Kei iyo mitwe mufungati ni vatemi mufungati. Vasaano vaawya, umwi amwaari na wiingi akaari kuuja. Na ^ari kuuja, kwiikala ari kwa mpiindi kiduudi.

11 Ira maka ^ijáa imwaari mpiindi jimwi na haaha ^isiina, yooyo ni mutemi wa naani. Yooyo ni imwi ya vara mufungati, na yooyo ni tamanyirirya yiise na imalwii.

12 Jira mpeembe ikimi ^wiíne ni vatemi ikimi, voovo si vanaheewa wiimiriri tuku, maa kaa, heewa vari utemi kwa mpiindi ja sáa imwi, na hamwi na ira maka.

13 Ava voosi vatiite muryuungu umwi, na kwiiheera vari ira maka ngururu jaavo na wiimiriri waavo.

14 Voovo kulwa vari nkoondo na Mwaana wa Muundi, na Mwaana wa Muundi vasiinda ari. Sa yeeye ni Mweeneevyo wa veeneevyo, na Mutemi wa vatemi. Yeeye kuva ari hamwi na vaantu vaachwe ^vaanirirwa, voovo vasaawulwi vaachwe na vapooji vaachwe ^viiláangiwaa."

15 Kei murimu muuja ukaansea, "Yara maaji ^wiíne haantu ^iíkalaa ura muhéngeeti, ni mataka ya vaantu, nkolo, isi na nduusika.

16 Mpeembe ikimi na ira maka ^wiíne, avo musuula vari ura muhéngeeti. Muhoka vari kira kiintu ^ari nocho, na mucheerya vari mukiva na ari na tuhu. Kurya vari nyama jaachwe, na muchimika vari mootwii alungurire vuu na mooto.

17 Sa Muluungu aviika mitimii yaavo kukiimikirirya kira ^cheene alamula, ko ruma kwiiheera ira maka ngururu ja wiimiriri waavo fuuru masáare ya Muluungu yakiimane.

18 Ura muuntu muki ^umwiíne, ni ura múuji mukuulu ^wiímiriraa vatemi va weeru."

18

Kumalwa kwa Múuji wa Babéeli

1 Ayo ^yakalooke, maa nkoona murimu muuja wiingi wookiima fuma kurumwii. Uwo ujáa watiite wiimiriri mukuulu, na weeru yoosi ikamurikwa ni nkongojima ya kiweeru chaachwe.

2 Uwo murimu muuja ukatula isóso kwa sawúti nkuulu woosea,

"Uwíire, uwíire Babéeli Mukúúlu!
Haaha wavíire ihaáma ra marimu,
na kaaya ya kira murimu muvi,
ihaáma ro kiikala kira ndee ^iri na njeo si ^isáakwaa ni vaantu.

3 Sa isi joosi ja weeru jaanywa,

---

* **17:9** ***njuulu mufungati:*** Mpiindi ijo, múuji wa Róoma ujáa wamányirwe ja múuji wa njuulu mufungati.

diváai nkari ya ulálku wa uhéngeeti waachwe.
Novo vatemi va weeru vahanguta ne,
na vachurúusi va weeru,
viikinkima kwa ngururu ja ulálku waachwe ˆusiina mihaka.”
4 Aho, nkateera sawúti yiingi fuma kurumwii yoosea,
“Isunki kuri yeeye nyuunyu ˆmuri vaani,
sa mudiire kuva hamwi ne uvii waachwe,
kei mudiire turya marema yaachwe.
5 Uvi waachwe wakíingikire munumuunu fuuru kurumwii,
na Muluungu akúmbukiire uvi waachwe.
6 Mubweeyyiryi ja yeeye ˆvyeene avabweeyya,
murihi kaviri kwa yara mavi ˆabweeyya.
Nduvwii yaachwe musaangiriryi ukari,
kaviri ya kira ˆavasaangirirya.
7 Muturikiryi kwa kipíimo kikira cha usuungu ˆavabweeyyirya,
kwiipatira nkongojima na usúngaati.
Yeeye iiséaa mutimii waachwe yoosea,
‘Niini ndiri mutemi muki ichuumbii raani.
Niini si ndiri mulala tuku, baa si ndiri koona makiva vii kaa tuku.’
8 Sa jeyyo, marema yaachwe musiinda yari siku imudu,
wulalo, makiva na njala.
Yeeye riiwa ari ni mooto,
sa Ijuva Muluungu ˆamuhíire irya ni Mweenenguruu.”

9 Vatemi va weeru avo ˆvahanguta no bweeyya ulálku ne, rira vari no myaa, mpiindi ˆvari koona muuki wa kulungurira kwaachwe.
10 Kiima vari kuli, sa vookoofa kuturikiriwa kwaachwe kunu voosea,
“Ni mpolai, ni mpolai weewe múuji mukuulu,
Weewe Babéeli múuji ˆuri na ngururu.
Kuluusa irya kwaako kuújire kwa sáa imwi vii.”
11 Aho, vachurúusi va weeru kuuriira vari no myaa, sa kusiina woowula viintu vyaavo tuku.
12 Kusiina ˆari wula viintu vya saháabu, chuúma cha mpía, mawye ya iyoombe ikuulu, lúulu, ingo ja kitáani ˆyabooha, ingo ˆjiri gyaa, ingo ja haríiri, ingo ˆjiri nkuundu gyaa, miti yoosi ˆinyúkiraa, saama ja mpeembe ja njowu, saama ˆjasongolwa ja miti ja iyoombe ikuulu, sháaba njiru, chuúma na maruúmáaru,
13 mudalasíini, hilíiki, ng’óóno ˆjinyúkiraa, manemáane,* viintu ˆviri na muuki ˆwanyukira, diváai, makuta ya seitúuni, muchu ˆwabooha, ngáano, ng’oombe, muundi, faráasi, magáari ˆyarútwaa ni faráasi, miviri na mitima ya vaantu tuku.

14 Vara vachurúusi sea vari, “Jira ndiiwa joosi ˆng’eene mutima waako wajiméreryaa mati jalóokire, usúngaati na kutaangikana kwaako vyalóokire fuma kwaako na si uri vipata kei vii kaa tuku.”
15 Voovo ˆvawusáa ivi viintu de vandoopata usúngaati fuma kwaachwe, kiima vari kuli sa woowa wa uturikiri waachwe, kunu voorira no myaaha,
16 voosea,
“Ni mpolai, ni mpolai, weewe múuji mukuulu.
Weewe ˆwiivikiráa ingo ja kitáani ˆjabooha,
ˆjiri gyaa na ˆjiri nkuundu gyaa,
ˆwiihaambáa na saháabu,
mawye ya iyoombe ikuulu na lúulu!
17 Kwa mpiindi ya isaa rimwi vii,
usúngaati ˆwamema jei, warímiire.”
Kira mulongooli wa méeli, mutumami wa méeli, vaantu ˆvakéraa njira na méeli na vaantu voosi ˆvapátaa kunáálo kwa njira ya mayiya vakiima kuli.
18 ˆVakoone nkungúúla ya muuki wa ura mooto ˆwoolungurirya uwo múuji, vakarira kwa sawúti nkuulu voosea, “Ati de kwawaahya kuva na múuji mukuulu ja uhu?”
19 Kiiparira vari maruri mitwii yaavo koonekya usuungu waavo. Rira vari no myaa kunu voosea,
“Ni mpolai, ni mpolai kuri weewe múuji mukuulu,

* **18:13** ***manemáane:*** Ni mooda ˆvahákaa muviri wa muuntu de ataahwe. Mooda uhu ujáa ni wa iyoombe ikuulu.

haantu vaantu voosi ˆvari na méeli mayiyii,
vasungaata ko tweera usúngaati waako.
Kwa mpiindi ya isaa rimwi vii wachíhiire ihaáma."
20 Ee kurumu, vyeende sa kumalwa kwaachwe.
Valáali na mutwe, vatumwi, na vaantu va Mululungu vyeendi,
sa Mululungu amuhíire irya yeeye,
sa vira viintu ˆavabweeyyirya nyuunyu.

21 Aho, maa murimu muuja ˆari na ngururu akiinula iwye ikuulu ja lwaala, akarifweita
na mayiyii kunu yoosea,
"Jei no ˆvyeene múuji mukuulu Babéeli uri fweitirwa,
aho, si uri koonekana tuku.
22 Baa sawúti ja vaantu ˆváva mawuumbi, na ja viimbi,
vavai ntoroonya na vavai marimu,
si jiri teereka kei kuri weewe vii kaa tuku.
Kikomi, si kuri kuva na muchá ani yoyoosi ˆari koonekana kuri weewe vii kaa tuku,
baa sawúti ya lwaala si iri teereka kuri weewe kei vii kaa tuku.
23 Kiweeru cha kimuri,
si kiri koonekana kuri weewe kei tuku,
baa siriri ja mulóoli na mulóolwi,
si jiri teereka kei vii kaa tuku.
Sa vachurúusi vaako ni vakúúlu vajáa kuri ihi weeru,
kwa usavi waako isi joosi wajikoovera.
24 Njirii jaachwe ja múuji yoonekana sakami ya valáali na mutwe, ya vaantu va Mululungu,
na sakami ya vaantu voosi ˆvasiinjwa kuri weeru."

19

Siriri Kurumwii

1 Ayo ˆyakalooke, maa nkateera ja sawúti ya iyiimbi ra vaantu kurumwii yoosea,
"Aduumbwe Ijuva!
Ulamuriri, nkongojima na ngururu, ni ja Mululungu wiitu.
2 Kulamula kwaachwe,
ni kwa kikomi na kwa uwoloki.
Yeeye amuhíire irya muhéngeeti mukuulu,
ura ˆasaambula weeru na uhéngeeti waachwe.
Mululungu amuríhire,
sakami ya vatumami vaachwe ˆng'eene iita."
3 Maa kei vakasea lwa kaviri,
"Aduumbwe Mululungu!
Nkungúúla ya muuki wa mooto wo chimika uwo múuji,
kaambuka weende na mweeri kwa siku ˆjisiina uhero."

4 Aho, vara vawosi makumi yaviri na vani (24), na vira viúumbe vine ˆviri mooyo,
vakamwiinamira Mululungu ˆiíkalaa ichuumbii ra kitemi, kunu voosea,
"Kikomi! Aduumbwe Mululungu!"
5 Aho, sawúti ikafuma ichuumbii ra kitemi yoosea,
"Muduumbi Mululungu wiitu,
nyuunyu vatumami vaachwe voosi,
nyuunyu voosi ˆmumunyémyaa,
vadúúdi na vakúúlu."
6 Kei, nkateera ja sawúti ya iyiimbi ra vaantu, na ja sawúti ya maaji ˆyari foo yootomoka
na ja sawúti ya kidandárika yoosea,
"Aduumbwe Ijuva,
yeeye Ijuva Mululungu wiitu Mweenengururu iímiriraa.
7 Tuvyeende na tuvae siriri,
tumubweeyyiirye nkongojima,
sa ngovi ya ilóola ya Mwaana wa Muundi yafíkire,
na mulóolwi waachwe iímire neeja.
8 Mulóolwi ahíiwe ingo ya kitáani ˆyabooha,
ingo ˆyalávalavaa na ˆyabooha."
Iyo ingo ya kitáani ˆyabooha, ni mirimo ya uwoloki ya vaantu va Mululungu.

9 Aho, maa murimʉ mʉʉja akaansea, “Tala aya masáare, ‘Vatalariwa vara ˆvalaarikwa na ngovii ya ilóola ya Mwaana wa Muundi.’ ” Kei akaansea, “Aya masáare nɨ ya kikomi ya Mʉlʉʉngʉ.”
10 Aho, nkalaala ɨsɨ na ɨnda sa niwiinamɨre. Maa kaa, akaansea, “Reka bweeyya jei! Niinɨ nɨ mʉtʉmami vii ja weewe hamwɨ na vaanaanyu ˆvoónekyaa kikomi chaavo ko muruma Yéesu. Mwiinamɨre Mʉlʉʉngʉ, sa koonekya kwa Yéesu noo mʉtima wa ʉláali na mʉtwe.”

Mʉʉntʉ ˆIivérekiirye Faráasi Njerʉ

11 Aho, nkoona kurumu kwahéenjukire, na aho, kʉjáa kwatiite faráasi njerʉ. Mʉʉntʉ ˆajáa iivérekiirye ɨyo faráasi noo “Kiilaangiwa” na “Kikomi” asewáa. Yeeye kwa ʉwoloki alámʉlaa na atámanyaa no lwa nkoondo.
12 Miiso yaachwe nɨ ja lʉlávo lwa mooto yajáa, na mutwii waachwe ajáa atiite matáaji ˆyarɨ foo. Ajáa aandikwa irina ˆreene sɨ ramányirwe nɨ mʉʉntʉ yoyoosi, irina ˆrimányirwe nɨ yeeye vii.
13 Ajáa iivíkiire nkáancho ˆjalovekwa sakamii. Irina raachwe ʉwo noo “Isáare ra Mʉlʉʉngʉ.”
14 Mpuka ja valwi nkoondo fuma kurumwii jamutuubáa, voovo vajáa viivérekiirye faráasi njerʉ. Kei vajáa viivikira ɨngo njerʉ ja kitáani ˆchaboohabooha.
15 Kufuma mʉlomwii waachwe ɨkafuma nyaasʉka ˆyahuumbahuumba na kwa ɨyo nyaasʉka kanya arɨ ɨsɨ joosi ja weerʉ. Yeeye longoola arɨ ɨsɨ kwa nkome ya chʉʉma na minya arɨ ko lwaata sabíibu iduundwii ra nkalari nkʉʉlʉ ya Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu.
16 Irina raachwe raandikwa nkáanchwii yaachwe na raawii raachwe, “MʊTEMI WA VATEMI, NA MWEENEEVYO WA VEENEEVYO.”
17 Aho, nkoona murimʉ mʉʉja ʉmwɨ, wiímire mweeri ya mwaasʉ. Ʊkaaniriira kwa sawúti nkʉʉlʉ, yoojisea ndee joosi ˆjoowʉlʉka kurumwii, “Yeendi! Ijiingi hamwɨ sa ngovii nkʉʉlʉ ya Mʉlʉʉngʉ.
18 Yeendi murye nyama ja mɨvirɨ ya vatemi, ja vakúúlʉ va vakúúlʉ va valwi nkoondo, vasúngaati, nyama ja faráasi na ja avo ˆviivérekyaa. Yeendi murye nyama ja mɨvirɨ ya vaantʉ voosi, ja vatúmwa na vaantʉ ˆvarɨ húuru, vakúúlʉ na vadúúdi.”
19 Aho, nkoona ɨra maka ya ncholo, vatemi va weerʉ na mpuka ja valwi nkoondo vaavo viijíingire hamwɨ kwiinʉla nkoondo na ʉra ˆiivérekiirye faráasi na valʉkalʉka vaachwe.
20 Maa kaa, ɨra maka ɨkakwaatwa hamwɨ na ʉra mʉláali na mʉtwe wa ʉloongo, ˆmweene abweeyya isháara mbere yaachwe. Kwa ijo isháara, ajáa avakoovera vara vaantʉ ˆvajáa vahokera lʉtalo lwa ɨyo maka na ˆviinamɨráa kidabalaíyo chaachwe. Avo vavirɨ vakafweitirwa na irivii ra mooto wa sálʉfa.*
21 Valwi nkoondo vaavo vajáa vʉʉlawa nɨ nyaasʉka ɨra ˆyafumáa mʉlomwii wa ʉra ˆajáa iivérekiirye faráasi. Ndee joosi jikiikuta nyama ja mɨvirɨ yaavo.

20

Myaaka Iyana Rɨmwɨ

1 Ayo ˆyakalooke, maa nkoona murimʉ mʉʉja wookiima fuma kurumwii, ʉrɨ na ʉfungúwo wa iduundwii ra ntare na mʉnyololo mʉkʉʉlʉ mʉkonwii.
2 Ʊkarikwaata rira ramʉʉntaira, ɨra njoka ya kalɨ noo kʉsea Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mivɨ au Irimʉ, aho, ʉkarichuunga kwa myaaka iyana rimwɨ (1,000).
3 Ʊkarifweitira na ntarii, ʉkakʉnikirira ntare, maa ʉkavaa mʉtooso sa ridiire tuuba koovera ɨsɨ, fʉʉrʉ myaaka iyana rimwɨ ˆikiimane. Myaaka ɨyo ˆirɨ kiimana, chʉngʉrirwa rirɨ kwa mpiindɨ kiduudi.
4 Aho, nkoona machuumbi ya kitemi, na vaantʉ ˆvajáa vayiíkariire vajáa vaheewa wiimiriri wo lamʉrira. Kei nkoona mɨtima ya vara ˆvadʉmʉlwa mɨtwe sa ʉshahíidi waavo kwa Yéesu na kwa isáare ra Mʉlʉʉngʉ. Ava nɨ vara sɨ ˆviinamɨra ɨra maka, baa na kidabalaíyo chaachwe na baa sɨ vatalwa lʉra lʉtalo lwaachwe vipáamii vyaavo baa na mɨkonwii yaavo tʉkʉ. Ava vafʉfʉlwa na viimɨrira hamwɨ na Kirisitʉ kwa myaaka iyana rimwɨ.
5 Avo viingɨ ˆvajáa vaakwya vachaala sɨ vafʉfʉlwa tʉkʉ, fʉʉrʉ ɨra myaaka iyana rimwɨ ɨkakiimana.
6 Ʊkʉ noo kʉfʉfʉlwa kwa ncholo. Vatalariwa vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ, ˆvarɨ na nkalo ufufúukwii wa ncholo. Inkwya ya kavirɨ isiina ngururu kʉrɨ voovo tʉkʉ. Voovo kʉva varɨ veeneisɨ va Mʉlʉʉngʉ na va Kirisitʉ, novo kiimɨrira varɨ hamwɨ na Kirisitʉ kwa ɨyo myaaka iyana rimwɨ.

Ʊhero wa Irimʉ

* **19:20** ***sálʉfa:*** Nɨ kemikáali ˆirɨ ja iwye au muchu ˆurɨ lubúusi. Sálʉfa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyɨrira. Isáarii ra Mʉlʉʉngʉ sálʉfa yoónekyaa nkalari ya Mʉlʉʉngʉ.

7 Ɨyo myaaka iyana rɨmwɨ (1,000) ˆɨrɨ kiimana, Irimʉ chʉngʉrɨrwa rɨrɨ fuma mʉnyololwii waachwe.
8 Noro fuma rɨrɨ sa rɨkoovere ɨsɨ ja vaantʉ fuma mavaru yanɨ ya weerʉ. Iji nkolo noo ˆjiséwaa Góogu na Magóogu, jiingwa jiri sa jilwe nkoondo. Nojo kʉva jiri foo ja isaáre ˆrɨrɨ mbarɨmbarɨ ya mayɨya.
9 Novo vakakerya weerʉ yoosi, maa vakɨɨmɨrɨra nkambi ya vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ, ɨyo nkambi noo múuji Mʉlʉʉngʉ ˆaweenda. Maa kaa, mooto ʉkafuma kurumwii, maa ʉkavang'enya.
10 Ikúúlʉ ra Mirimʉ Mɨvɨ rɨra ˆrakooveráa, rɨkafweitɨrwa irivii ˆrakóreraa mooto na sálʉfa,* kʉʉntʉ ɨyo maka na ʉra mʉláali na mʉtwe wa ʉloongo ˆafweitɨrwa. Ʉko turikiriwa varɨ chobu chɨrɨrɨ kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

Vara ˆVaakwya Voolamʉrɨrwa
11 Aho, nkoona ichuumbi ikʉʉlʉ ra kɨtemi na ʉra ˆajáa iíkarɨɨre ɨro ichuumbii. Weerʉ na kurumu vikarɨmɨra miiswii yaachwe, na haantʉ haavo sɨ hooneka kei tʉkʉ.
12 Kei nkavoona vaantʉ ˆvaakwya, vakúúlʉ kwa vadúúdi viímire mbere ya ichuumbii ra kɨtemi, maa vitáabu vikafotololwa. Kɨtáabu chɨɨngɨ kɨkafotololwa, ɨkyo noo kɨtáabu cha nkaasʉ. Avo vaantʉ ˆvaakwya vakalamʉrɨrwa kwa yara ˆmeene vajáa vabweeyya, noo kʉsea, yara ˆyajáa yaandɨkwa aho vitáabwii.
13 Mayɨya yakavafumya vaantʉ ˆvaakwya ˆvajáa isii yaachwe. Inkwya na Ntare nojo jikatoola vaantʉ vaachwe ˆvaakwya. Vakalamʉrɨrwa kɨra mʉʉntʉ kwa masáare yaachwe.
14 Ayo ˆyakalooke, Inkwya na Ntare vikafweitɨrwa irivii ra mooto. Ɨrɨ iriva ra mooto noo inkwya ya kavɨrɨ.
15 Na mʉʉntʉ yoyoosi irina raachwe sɨ ˆroonekana aho kɨtáabwii cha nkaasʉ, afweitɨrwa aho irivii ra mooto.

21

Kurumu Kufya na Weerʉ Ifya
1 Aho, nkoona kurumu kufya na weerʉ ifya. Sa kurumu kwa ncholo na weerʉ ya ncholo vijáa vyarɨmɨra, baa mayɨya yajáa yasiina tʉkʉ.
2 Nkoona Yerusaléemu ifya, múuji mʉʉja wookiima fuma kwa Mʉlʉʉngʉ kurumwii. Ʉjáa wiímiiwe neeja ja mʉʉntʉ muki ˆaháambirwe sikʉ ya ngovi ya ilóola, yootamanya noo lʉmana na mʉlʉme.
3 Nkateera sawúti nkʉʉlʉ fuma ichuumbii ra kɨtemi kurumwii yoosea, "Laanga! Haaha Mʉlʉʉngʉ kiikala arɨ hamwɨ na vaantʉ. Yeeye kiikala arɨ na vaantʉ, novo kʉva varɨ vaantʉ vaachwe, na yeeye Mʉlʉʉngʉ mweeneevyo kʉva arɨ Mʉlʉʉngʉ waavo.
4 Yeeye vahonola eende miísoori yoosi miiswii yaavo. Inkwya sɨ ɨrɨ kʉva kei tʉkʉ, baa kʉrɨra noo myaaha tʉkʉ, baa kʉrɨra tʉkʉ, baa ʉsʉʉngʉ tʉkʉ. Sa masáare yara ya ncholo yahámwɨɨre looka."
5 Aho, ʉra ˆajáa iíkyɨɨre ichuumbii ra kɨtemi akasea, "Laanga, noobweeyya yoosi yave mafya." Kei akasea, "Andɨka aya masáare, nɨ yo kiilaangiwa na ya kɨkomi."
6 Akaansea, "Yakíimɨɨne! Nɨɨnɨ nɨ Álʉfa na Oméega, Ncholo na Ʉhero.✡ Nɨɨnɨ mʉheera ndɨrɨ bweete maaji fuma nchóonkwii ya maajii ya nkaasʉ ʉra ˆarɨ na nyóota.
7 ˆArɨ yasiinda, hokera arɨ aya yoosi, naanɨ kʉva ndɨrɨ Mʉlʉʉngʉ waachwe na yeeye kʉva arɨ mwaana waanɨ."
8 Maa kaa, vara ˆvoofa, vara sɨ ˆvarúmaa, ˆvarɨ na kosu, vʉʉlai, vahanguti, vasavɨ, vara ˆviínamɨraa vidabalaíyo na valoongo voosi, haantʉ haavo nɨ irivii ˆrakóreraa mooto na sálʉfa.* Ɨhɨ noo inkwya ya kavɨrɨ.

Yerusaléemu Ifya
9 Aho, ʉmwɨ wa ɨra mirimʉ miija mufungatɨ, ˆmyeene ɨjáa na yara mabakúuri mufungatɨ ya marema ya ʉhero, ʉkʉʉja, maa ʉkaansea, "Yeenda na kʉnʉ, nɨɨnɨ kʉkoonekya ndɨrɨ ʉra mʉlóolwi, muki wa Mwaana wa Muundi."
10 Aho, nkava ɨsɨ ya wiimiriri wa Mʉtɨma Mʉʉja na murimʉ mʉʉja ʉkaanongoola fʉʉrʉ lʉʉlʉ lʉkʉʉlʉ na lʉlɨɨhɨlɨɨhɨ. Aho, akanyoonekya múuji mʉʉja Yerusaléemu, wookiima fuma kurumwii kwa Mʉlʉʉngʉ.
11 Ʉwo múuji walavalaváa kwa nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ, na kɨweerʉ chaachwe kɨjáa nɨ ja cha iwye ra iyoombe ikʉʉlʉ ˆraséwaa yásipi† ˆralávalavaa ja kɨóo.

---

* **20:10** ***sálʉfa:*** Nɨ kemikáali ˆɨrɨ ja iwye au muchu ˆʉrɨ lubúusi. Sálʉfa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyɨrɨra. Isáarii ra Mʉlʉʉngʉ sálʉfa yoónekyaa nkalari ya Mʉlʉʉngʉ. ✡ **21:6** Laanga Wiivariyuli 1:8. * **21:8** ***sálʉfa:*** Nɨ kemikáali ˆɨrɨ ja iwye au muchu ˆʉrɨ lubúusi. Sálʉfa yakóreraa mooto ja wa ng'aanjo na yanyúkaa ja iyɨrɨra. Isáarii ra Mʉlʉʉngʉ sálʉfa yoónekyaa nkalari ya Mʉlʉʉngʉ. † **21:11** ***yásipi:*** Nɨ iwye ra iyoombe ikʉʉlʉ, ˆravíjaa ˆrɨrɨ kwani.

12 Ʉwo múuji ʉjáa watiite lʉkaande lʉkʉʉlʉ na lʉliihi ˆlweene lʉjáa na miryaango ikimi na ivíri. Ɨyo miryaango ikimi na ivíri yalaangiririwáa ni mirimʉ miija ikimi na ivíri. Mweeri ya kira mʉryaango kʉjáa kwaandikwa irina rimwi ra marina ikimi na yavíri ya nkolo ja Isiraéeli.

13 Kʉjáa kwatiite miryaango itatʉ ivaru ra itʉʉmba, miryaango itatʉ ivaru ra ʉtúrʉko, miryaango itatʉ ivaru ra saame na miryaango itatʉ ivaru ra ʉsweero.

14 Lʉkaande lwa ʉwo múuji lʉjáa lwatiite myaariryo ikimi na ivíri, na kira mwaariryo ʉjáa watiite irina rimwi ra marina ikimi na yavíri ya vatumwi va Mwaana wa Muundi.

15 Murimʉ mʉʉja ʉra ˆwalʉʉsikáa na niini ʉjáa watiite nkome ya kipíimo ya saháabu, upiime ʉwo múuji, miryaango yaachwe na lʉkaande lwaachwe.

16 Ʉwo múuji mavaru yoosi yani ni hamwi yajáa. Murimʉ mʉʉja ʉkapiima ʉra múuji na ira nkome ya saháabu. Ʉlíihi waachwe ʉkashaana ni maíli iyana rimwi na magana yani (1,400), ʉlíihi waachwe mavaru yoosi na kʉdoma na mweeri ni hamwi ʉjáa.

17 Murimʉ mʉʉja ʉkapiima lʉkaande, lʉkaande lʉjáa lwatiite uyinuyinu, mikono fʉʉrʉ kikókooli, igana rimwi na makumi yani na ine (144) kwa kipíimo cha vaantʉ ˆcheene ʉra murimʉ mʉʉja wapiimiráa.

18 Ʉlo lʉkaande lʉjáa lwajeengwa na mawye ya iyoombe ikʉʉlʉ ˆyaséwaa yásipi, na múuji mweeneevyo ʉjáa wajeengwa na saháabu ˆyabooha, ˆilávalavaa ja kióo.

19 Myaariryo ya lʉkaande lwa ʉwo múuji, ijáa yahaambwa na mawye ˆyiísimiresimire ya iyoombe ikʉʉlʉ. Mwaariryo wa ncholo, ni wa iwye ra yásipi ʉjáa, wa kavíri wa iwye ra samawáati, wa katatʉ iwye ra kalikedóoni, wa kani iwye ra sumaríidi,

20 wa saano iwye ra saridoníiki, wa sasatʉ iwye ra akíiki, wa mufungati iwye ra kirisolíito, wa naani iwye ra sabarajáadi, wa keenda iwye ra tópasi, wa ikimi iwye ra kirisopiráaso, wa ikimi na imwi iwye ra hiyakíinto, na wa ikimi na iviri iwye ra amasísti.‡

21 Ɨyo miryaango ikimi na iviri, ni lúulu ikimi na iviri jijáa, na kira mʉryaango ʉjáa watengeneshiwa na lúulu vii. Na njira ya múuji ijáa yatengeneshiwa na saháabu ˆyabooha ˆyalávalavaa ja kióo.

22 Niini si noona Kaaya Njija ya Ijʉva aho múuji tʉkʉ, sa Ijʉva Mʉlʉʉngʉ Mweenengururu na Mwaana wa Muundi noo Kaaya Njija yaachwe.

23 Ʉwo múuji si mpaka ʉmʉrikirwe ni kiweerʉ cha mwaasʉ au baa cha mweeri tʉkʉ, sa nkongojima ya Mʉlʉʉngʉ noo ˆimʉríkaa, na kimʉri chaachwe ni Mwaana wa Muundi.

24 Vaantʉ va isi joosi yeenda veende kʉnʉ voomʉrikirwa ni kiweerʉ chaachwe, na vatemi va weerʉ reeta vari usúngaati waavo na aho.

25 Miryaango yaachwe si iri chuungwa vii kaa tʉkʉ mpiindi joosi, sa ʉko si kʉri kʉva na uchikʉ tʉkʉ.

26 Vaantʉ va isi joosi, reeta vari usúngaati na nyemi kʉri ʉwo múuji.

27 Aho múujii, kusiina kiintʉ chochoosi ˆkiri na njeo ˆkiri kiingira vii kaa tʉkʉ, baa mʉʉntʉ yoyoosi ˆabweeyya masáare ya soni na ya ʉloongo si ari kiingira tʉkʉ. Maa kaa, vara ˆvari kiingira ni vara marina yaavo ˆyaandikwa kitáabwii cha nkaasʉ cha Mwaana wa Muundi.

22

Iboote ra Maaji ya Nkaasʉ

1 Aho, murimʉ mʉʉja ʉkanyoonekya iboote ra maaji ya nkaasʉ ˆyeera ja kióo. Ɨro iboote riikáa fuma ichuumbii ra kitemi ra Mʉlʉʉngʉ na Mwaana wa Muundi,

2 na ratweeráa na kati na kati ya njira nkʉʉlʉ ya múuji. Na kira mbarimbari ya iro iboote kʉjáa kwatiite mʉti wa nkaasʉ. Ʉwo mʉti wa nkaasʉ watúʉngaa ndiiwa ikimi na iviri kwa mwaaka. Kira mweeri watúʉngaa kamudu. Masaambi ya ʉwo mʉti ni mooda wo horya isi joosi ja weerʉ.

3 Aho múujii, si kʉri kʉva na kiintʉ chochoosi ˆchajumwa ni Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Ichuumbi ra kitemi ra Mʉlʉʉngʉ na Mwaana wa Muundi veera riri aho, na vatʉmami vaachwe mwiinamira veende.

4 Novo moona veende kisho chaachwe, na irina raachwe kaandikwa riri vipáamii vyaavo.

5 Si kʉri kʉva na uchikʉ kei tʉkʉ, baa si vari saaka kimʉri au kiweerʉ cha mwaasʉ tʉkʉ, sa Ijʉva Mʉlʉʉngʉ kʉva ari kimʉri chaavo, novo kiimirira vari kwa sikʉ ˆjisiina ʉhero.

---

‡ **21:20** ***Mwaariryo wa ncholo:*** Mwaariryo ʉhʉ ʉjáa wajeengwa kwa yásipi, noo kʉsea iwye ˆriri kwani, samawáati ni iwye ˆriri ja kurumu, kalikedóoni ni iwye ˆriri maruunde, sumaríidi ni iwye ˆriri kwani, sadoniiki ni iwye ˆriri na ráangi ˆjiísimiresimire, akíiki ni iwye ˆriri nkʉʉndʉ, kirisolíito ni iwye ˆriri lubúusi, sabarajádi ni iwye ˆriri na ráangi kati ya kurumu na kwani, tópasi ni iwye ˆriri lubúusi, kirisopiráaso ni iwye ˆriri kwani, hiyakíinto ni iwye ˆriri ja kurumu, amasísti ni iwye ˆriri ja sambaráau.

6 Aho, murimʉ mʉʉja ʉkaansea, “Aya masáare nɨ yo kiilaangiwa na ya kɨkomi. Ijʉva Mʉlʉʉngʉ uutúmire murimʉ waachwe mʉʉja ʉvoonekye vatʉmami vaachwe yara kɨkomi ˆyarɨ fʉmɨra kasisi ˆkookʉʉja. Yeeye alóngoolaa mɨtɨma ya valáali na mʉtwe.”

Yésu Mweenevyoosi Yookʉʉja

7 “Laanga, kʉʉja niise chaangʉ! Atalariwa ʉra ˆakwaatiirye masáare ya ʉláali na mʉtwe wa kɨtáabu ɨkɨ.”

8 Niinɨ Yooháani nayoona na nayateera aya yoosi. ˆNkayoone no yateera, nkawya na ɨsɨ na ɨnda majewii ya ʉra murimʉ mʉʉja ˆwaanyónekiirye ayo, sa nuuyiinamɨre.

9 Maa kaa, ʉkaansea, “Bweeyya jeyyo tʉkʉ! Niinɨ nɨ mʉtʉmami vii ja weewe na vandʉʉ vaako valáali na mʉtwe, na vara voosi ˆvayakwaatya masáare ya kɨtáabu ɨkɨ. Mwiinamɨre Mʉlʉʉngʉ vii.”

10 Kei ʉkaansea, “Karɨ ʉyavae mʉtooso masáare aya ya ʉláali na mʉtwe ˆyarɨ aha kɨtáabwii ja kɨintʉ cha kimbiso tʉkʉ, sa mpɨindɨ yo kiimana aya masáare, yaséngerɨire.

11 Mʉʉntʉ mʉvɨ nɨ atuube bweeyya ʉvɨ, na mʉʉntʉ ˆarɨ na njeo nɨ atuube kʉva na njeo. Mʉʉntʉ mʉwoloki nɨ atuube kʉva mʉwoloki, na mʉʉntʉ ˆarɨ mʉʉja mbere ya Mʉlʉʉngʉ, atuube kʉva mʉʉja.”

12 “Teera, nɨinɨ Yésu kʉʉja niise chaangʉ. Kʉʉja ndɨrɨ na kʉnáálo yo mʉheera kɨra mʉʉntʉ ja ˆvyeene atʉmama.

13 Niinɨ nɨ Álʉfa na Oméega, Wa Ncholo na Wa Ʊhero, kei Ncholo na Ʊhero.”✡

14 Vatalariwa vara ˆvafúlaa ɨngo jaavo,✡ sa varekerwe vɨingɨre na mɨryaangwii ya ʉwo múuji na varye ndɨɨwa ja mʉtɨ wa nkaasʉ.

15 Ʊko weerwii jimwaarɨ kúri, vasavɨ, vahanguti, vʉʉlai, ˆviínamɨraa vidabalaíyo, na voosi ˆveenda lʉʉsa ʉloongo.

16 “Niinɨ Yésu namʉtʉma murimʉ waanɨ mʉʉja oonekya kɨkomi cha masáare yoosi ayo kwa mpuka ja vaantʉ ˆvaanduma. Niinɨ noo Ichina na wa mbyaala ya mʉtemi Daúdi, ɨra ntoondo ˆifálaa namʉtóondo.”

17 Mʉtɨma Mʉʉja na mʉlóolwi wa Mwaana wa Muundi voosea, “Yeenda!” Na ʉra ˆyooteera aya asee “Yeenda!” Ʊra ˆakálukirwe nɨ ʉʉje, na ʉra ˆyoosaaka maaji ya nkaasʉ nɨ asʉmʉle bweete.

Masáare Yo Kiimikirirya

18 Nɨ kʉmʉlʉma niise kutu kɨra mʉʉntʉ ˆyooteera masáare ya ʉláali na mʉtwe ya kɨtáabu ɨkɨ. Mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ koongererya chochoosi, Mʉlʉʉngʉ moongererya arɨ marema ˆmeene yaandɨkwa aha kɨtáabwii.

19 Mʉʉntʉ yoyoosi ˆarɨ keehya masáare yamwɨ fuma kɨtáabwii ɨkɨ cha ʉláali na mʉtwe, Mʉlʉʉngʉ keehya arɨ haantʉ haachwe ˆavɨikirwa kʉra mutii wa nkaasʉ, na haantʉ haachwe ha ʉra múuji mʉʉja, ivi vyoosi masáare yaavo ˆyaandɨkwa aha kɨtáabwii.

20 Yeeye ˆyookoonekya kɨkomi cha aya masáare yoosea, “Kɨkomi, kʉʉja niise chaangʉ!” Vive jeyyo! Ee Yésu Mweenevyoosi yeenda!

21 Nduwo ya Yésu Mweenevyoosi ɨve na nyuunyu voosi. Kɨkomi.

✡ **22:13** Laanga Wiivariyuli 1:8. ✡ **22:14** Laanga Wiivariyuli 7:14.